

4° Diff. 1190.

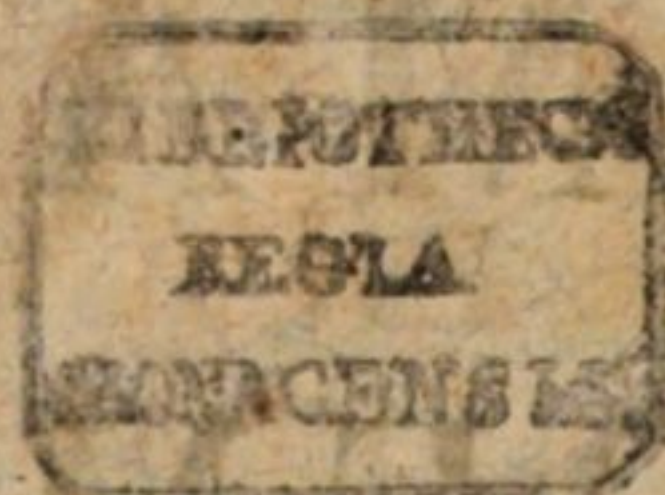
IO· GVILIELMI BERGERI
STROMATEVS
ACADEMICVS

L I P S I A E

APVD CAROLVM LVDOVICVM IACOBI

CID MDCC XLV

LIPSIÆ

ABD CAROLAM LADOLICAM IAGORI

CIC 1300 KLA

PERILLVSTRI EXCELLENTISSIMOQVE
D O M I N O
DN. CHRIST. GOTTLIEB
AB HOLTZENDORFF

DYNASTAE CLIENTELARVM BAERNSTEI
NII BARVTHI ET KVNTERS DORFFII
POTENTISSIMI POLONIARVM REGIS
AC SERENISSIMI SAXONIAE PR. ELECTO
RIS CONSILIARIO INTIMO SENATVS IN
SAXONIA SACRA SVMMI PRAESIDI
SPLENDIDISSIMO

CETERA

ITEMQVE
ILLVSTRIBVS MAGNIFICIS
SVMME REVERENDIS CONSVLTISSIMIS
ATQVE AMPLISSIMIS

D O M I N I S
EIVSDEM SACRAE CVRIAE
CONSILIARIIS ET ASSESSORIBVS
LONGE GRAVISSIMIS

DN. D. VALENT. ERNESTO
LOESCHERO

CONSILIARIO ECCLESIASTICO SACRORVM
DRESENENSIVM ANTISTITI THEOLOGO MVLTIS
ANTIQVIS SANCTISSIMISQVE MERITIS
CELEBERRIMO

DN· IO· MICHAELI
VVISLAV

IVRECONSVLTO AMPLISSIMO IN CONSESSV
PROTOSYNEDRII SAXONICI CONSILIARIO
MVLTIS EXIMIISQVE MERITIS
INSIGNI

DN·D·BERNH·VVALTHERO
MARPERGERO

A CONCIONIBVS AVLICIS PRIMARIIS CONSILIA
RIO ECCLESIASTICO THEOLOGO MERITO
RVM SPECTATISSIMORVM AMPLITVDINE
AC PRAESTANTIA VENERABILI

DN· PAVLLO CHRISTIANO
SCHROETERO

IVRECONSVLTO AMPLISSIMO CONSILIARIO
IN SVMMO PROVOCATIONVM SAXONICARVM
TRIBUNALI SENATVQVE ECCLESIASTICO
MERITIS NOBILISSIMIS SVSPICIENDO

**DN· GOTTLOB HENRICO
HEYDENREICH**

IVRECONSVLTO PRAESTANTISSIMO CONSILI
ARIO IN SVMMO TVM PROVOCATIONVM SAXO
NICARVM IVDICIO TVM SENATV ECCLESIA
STICO PVBLICA AC MVLTIPlici MERITO
RVM COMMENDATIONE INCLVTO

**DN· ANDREAE HENRICO
BEYERO**

IVRECONSVLTO DEXTERRIMO IN EODEM
RELIGIOSISSIMO SENATV ASSESSORI
LONGE MERITISSIMO

**DN· D· IO· GOTTLIEB
LEYSERO**

IVRISCONSVLTO REBVS GERENDIS EXERCITA
TISSIMO AC MVLTIS CLARISQVE PRV
DENTIAE ARGVMENTIS
SPECTATISSIMO

DOMINO SVO PERINDVLGENTI

MAECENATI LITERARVM

TANTO MELIORI

QVANTO SAPIENTIORI

ET

DOMINIS PATRONIS FAVTORIBVS

SVMMOPERE OBSERVANDIS

PIETATIS OBSEQVII HONORIS CAVSSA

ANTIQVI MORIS OFFICIIQVE FORMVLA

L.

M.

Q.

D.

D.

D.

IO. GVILIELMVS BERGERVS

Ausus quondam sum Amplissimo Senatui Vestro inscribere opus Dissertationum, quas, sigillatim Academico nomine scriptas, in unum deinde collatas, in lucem, ante hos septem et uiginti annos, edidi. Cum enim multis magnisque beneficiis affectus essem, quae pro dignitate satis colere non possem, operam, iudicaui, mihi

DEDICATIO

mihi dandam, ut animi grati publicum quoddam monumentum statuerem, quod, si fieri posset, ad memoriam posterorum maneret

Haec erga me proluxa atque egregia voluntas Senatus Vestri Praestantissimi creuit postea cum annis insequentibus, ac nouis perpetuae beneficentiae uinculis fidem officiumque meum obstrinxit. Quanquam enim, tanto temporis interuallo, in Vestro Illustri Confessu, uel morte, uel dignitatis amplificatione, uel alia ratione, magna rerum commutatio facta est, eam tamen, intellexi, uicissitudinem nihil mihi, uel benignitatis, uel fortunae, unquam detraxisse. Neque enim mihi, hac casuum uarietate, tam erepti fuerunt Maecenates atque Fautores, quam

D E D I C A T I O

quam mutati, cum mihi semper tot noui beneficique redderentur, quot locos, in Curia Vestra Sanctissima uacuefactos, successionem dignitatis, occuparent

Nimirum hoc, singulari Dei immortalis prouidentia, semper euenit, ut luculentis constantibusque argumentis cognosceretur, Collegium Vestrum, antiquae gloriae plenissimum ac retinentissimum, et Religioni, et doctrinae liberali, diuinitus dari, ad sacra pie inuiolateque conseruanda, ad studia diuinae humanaeque sapientiae ab omnibus temporum iniuriis tuenda. Itaque, coercita libidine, animorum sanctitati prospicitis, propulsa barbaria, ingenii doctrinaeque cultum, sine labe seruandum, tegitis. Praesidiis ingenia sub-

D E D I C A T I O

subleuatis, praemiisque excitatis, et, quaecunque uidetis eruditione atque industria enitere, haec caritate quadam paterna complectimini, haec fouere studetis, haec, praemiis ornata, multis honorum generibus effertis. Quanto enim sanctiores estis, tanto cupidius bonos defenditis, quo sapientiores, hoc prudentius ab indignis dignos internoscitis, quo doctiores, eo maiore cura prouidetis, ne qua honestarum disciplinarum uel adiuumenta, uel ornamenta, in omni Republica, desiderentur. Sic communi Saxoniae saluti consulitis, sic exemplum, praeclare in alto patriae gradu agendi, spectatissimum, editis, sic gloriae uestrae, grata hominum praedicatione late increbrescenti, immortalitatem datis

Feli-

DEDICATIO

Felicem populum, cui, sub PRINCIPE ac REGE GLORIOSISSIMO SAPIENTISSIMOQVE, tales curatores egregii publici, bonarumque artium, contingunt. Felicem Academiam nostratem, cuius commodis incrementisque inuigilare quam maxime laboratis. Felicem denique me, cui, ad uos confugienti, et in fide officioque manenti, nulla uitae laborumque solatia non praebeatis

Equidem, nisi crimen ingrati suscipere uelim, de plurimis summisque uestris erga me meritis dies noctesque, oportet, cogitem, et acerrime nitar, ut eis, quam possim, dignissimum me reddam. Quod quidem, arbitror, tum fore demum, cum non modo Vestram in me gratiam beneuolentiamque

D E D I C A T I O

pie, ut facere consueui, coluero, sed etiam, quantum conñiti animo possim, tantum contendero, ne quibus muneris, in hac Academia mihi concrediti, partibus, ulla docendi cura diligentiaque, uidear defuisse. Hanc autem, in fideliter agendo, constantiam, dum uixero, tenere perseuerabo, diuina fretus ope. Quam quidem ipsam opem diuinam eo religiosius ueneror, quod uim praesentissimi Numinis, in laboribus meis tot annorum Academicis, toties perspexi, quoties, nec me auditorum, poenituit, uirtutis, neque auditores fidei meae

Sed, quoniam memoris animi officium, quo Vobis deuincior, me admonet, ut meae erga Vos pietatis atque obseruantiae signific-

D E D I C A T I O

ficationem publice dem, oro Vos quaesoque,
 ut hunc alterum, quem Vobis nuncupo,
 librum, cum eoque me, in clientelam Ve-
 stram recipiatis, eique, si quoquo modo me-
 reri uidebimur, aliquem, uel infimum, in Bibli-
 othecis Vestris ornatissimis, locum detis. Est
 illud opus meum ex multorum annorum lu-
 cubrationibus collectum, haud tamen ita po-
 litum limatumque, ut expectationem Ve-
 stram sustinere possit. Fuerit saltem, quod
 arroganter dictum nolim, testimonium quod-
 dam alicuius curae, qua, tempus, nolue-
 rim, per socordiam defluere, aut inutilibus
 rebus, ac nihil ad me pertinentibus, absumi.
 Quod si nihil aliud commendationis habuerit,
 hoc certe declarauerit, me, non solum docen-
 do, atque disputando, sed etiam uaria, quae

D E D I C A T I O

quidem occasio obtulerit, scribendo, transigere aetatem Academicam, uoluisse, non sine omni quidem difficultate laborum, nec tamen sine multa animi uoluptate. Leue quidem, quale potuit a me proficisci, et non satis dignum summorum uirorum personis, munus est, sed fidele simul ingenuumque pignus pietatis, qua uos prosequor, incorruptae. Cum enim haec mea erga Vos reuerentia in pectore, non in ore, nascatur, committendum, non puto, ut ea cum uerbis, quamlibet honorifice sincereque a me factis, desinat celeriter, moxque obmutescat. Nec uero, huic erga Vos reuerentiae satis, credo, fieri, si quidem priuatis tantummodo literis ea Vobis exponatur, in eis breui exole scat. Epistolae enim, quantumcunque demum uenera-

DEDICATIO

nerationis afferant, quantacunque accipiantur humanitate, de manibus tamen, quae grauioribus negotiis admouendae sint, deponi solent, et, domesticis in scriniis conditae, silentium obtinent, ut, neque satis exire, neque, si percrebuerit, satis conseruari, fama possit eius rei, quam cunctis esse cognitam, et omni tempore, uelimus. Hunc, potius, reuerentiae erga Vos meae sensum, quem animo concepi, omnium oculis subiectum, extare, uolo, qualemque eum familiaribus meis narrare soleo, talem posteris, uolo, prodi, ut, ubicunque, et quandocunque, legatur forte Stroma-teus hic meus, Vestrae simul benignitatis, in me multis modis collatae, memoria praedicatioque renouetur

Deus

D E D I C A T I O

Deus beneficio suo faueat, quo Saxoniae Vos concessit, parique Vos indulgentia patriae saluos praestet atque integros, ut, rebus Familiisque Vestris semper florentibus, cum alia Reipublicae commoda, quae plurimum dignitatis afferant, prudentia uigilantiaque Vestra, cumulentur, tum Vestris maxime consiliis, publice salutaribus, communis sacrorum studiorumque causa sustineatur. His enim animis estis, unice ius fasque colentibus, hoc Vestrum decus est, magnum certe et amantibus patriae conuenientissimum, ut, nullam seiunctam Vobis a salute publica, uelitis, esse fortunam. Dab.

Vitemb. anno Christi Dionysiano CIO IO

CC XLIII, ipsis Calendis

Sextilibus

LECTORI

LECTORI

Datur foras, in manumque tuam, Academicus noster Stromateus. Stromateus dicitur, studio Clementis Alexandrini, quo duci soleo, eruditione eius insigni captus. Huius *Στρωματεῖς* in uulgus quidem noti sunt, sed eruditissimo cuique doctissimi semper admirabilesque uisi. Itaque Clemens hic, tametsi plura scripsit exquisite, quasi tamen nihil aliud scripsisset, ab his potissimum libris eximie Stromateus Theodorito, Georgio Syncello, aliisque, nominatur. Inscriptionem autem sumit a multiplici rerum uarietate, qua distinguit opus suum. Imitatur eos, qui uestes stragulas ac peristromata conficiunt, eaque multa rerum atque colorum uarietate ornant. Huc pertinebat opus Phrygium, quod acu pingi solebat, artificium intexendi aurum, quod Attalus rex inuenerat, solertia colores diuersos intexendi picturae, qua Babylon celebrabatur. Hinc pulchri tapetes, quales

a les

P R A E F A T I O

les Maro commemorat. Sed uarietate rerum mirabile fuit Peplum Mineruae, quod Athenis, in ludis Panathenaicis, a matronis, quinto quoque anno, consecrari solebat. Habebat enim, pulcherrimo texturae opificio, Gigantomachian, aliasque res, a Minerua gestas. Clarorum quoque ducum fortia continebat facta, quae Aristoteli studium excitabant, Peplum dandi tumulis heroum. Huiusmodi antiqua, quae Troicorum temporum duces respiciunt, apud Philologum quendam reperit Aufonius, eaque, conuersa Latino sermone, Epitaphia Heroum inscripsit. Sed Daniel Heinsius Aristotelem imitatur. Vt hic uiros Homeri illustres, sic ipse claros philosophos, Graecis uersibus mandat, ascito Pepli nomine. Quae quidem Pepli appellatio uarietatem rerum, in operibus iucundis spectatam, ostendit, eaque commendatur. Ad hunc modum Clemens Alexandrinus suum opus magna perspergit uariaque copia rerum insignium, quas non modo ex sacris literis delibat, sed ex aliis etiam scriptoribus conquirat. Quapropter Eusebius titulum, quem
libris

P R A E F A T I O

libris suis adhibet Clemens, rebus, in eos relatis, consentaneum iudicat, eumque laudat. Origenes, instituto Clementis, magistri sui, usus, decem libros componit, eosque *Στρωματεῖς* uocat, ut scribit Eusebius, quaedam etiam ex eis Hieronymus profert. Stromatea dedit Iosephus Scaliger, Paroemias ueteres complexum Graecis uersibus, quos Latinis explicat Andreas Schottus, aspersis quoque notis. Atque hic quidem Stomateus uarietate sententiarum, quas affert, tantum apud eruditos gratiam inierat, ut ter in Gallia prius ederetur, quam repeteretur a Schotto. Omnes huius generis libri, qui *Στρωματοειδῆς* habent, uarietate rerum gaudent ac placent, ab eaque appellantur. Ut nemo iam moueatur eis, quae de Graecorum titulis Plinius superior, Gelliusque, disputarunt

Equidem mecum habitare scio, ut eius mihi scientiae nihil assumam, quam Clemens Alexandrinus, Origenes, ac Iosephus Scaliger, suo sibi iure uindicare possint. Varietatem tamen rerum non minimam affero, quarum mi-

P R A E F A T I O

hi copiam fecit occasio scribendi, in munere hoc Academico nata. Idcirco Stromateus mihi dicitur Academicus, ut indicio sit, eo comprehendi, quae a me, uel de rebus Academicis, uel per occasionem perfunctionis Academicæ, scripta sint. Obtulerunt autem se, ut facile existimari potest, argumenta diuersorum generum, sacra profana, laeta tristia, maiora minora, quorum dissimilitudo dissimilem scribendi formam requirere uidebatur. Ea deligere, sicut uellem, non potui, sed accipere coactus sum, qualia obuenirent. Quo factum est, ut multa rerum uarietas succresceret, dignitate non pari. Quicquid huius est, perspexeris ex Lemmatibus, quae singulis commutationibus ascribuntur, ex Tabula quoque, inferiori loco adiecta

Annis suis scripta disponi, scitum est, lectoribusque gratum. Sed, quicquid horum est nostrorum, serie annorum digeri non potuit, quibus ea promulgata sunt. Nam pleraque mihi parum curae fuerunt, ut fit, cum nobis

bis

P R A E F A T I O

bis displicemus, summam ueterum artem elegantiamque contemplati. Sum enim ex eis, qui mirer antiquos, sed cum modestia Plinii, cuius uerbis hic usus sum. Quae quidem modestia temporum nouorum ingenia haud despicit, quasi lassae iam effoetaeque naturae partum. Similiter ego memoriae nostrae ingenia, ut par aequumque est, ualde probo, si exempla aemulentur nitoris pristini. Ex ea re, antiquorum meminisse, malo, quam mei. Satis enim habeo, si quidem illos, longo admodum intervallo, sequi quoquo modo possim. Sed, quoniam lucubratiuncularum mearum, fatebor enim, negligentior eram, hoc euenit, ut eis loci nihil esset in scriniis nostris. Haec enim uetustioribus Membranis, aliisque potioribus schedis, assignare, magis conuenerat. Igitur scripta, mihi neglecta, exciderant facile, ac dispalata, incertis sedibus uagabantur, ut errones. Haec deinde, amicorum hortatu, qui nouum me uolumen flagitabant, ex latebris extraxi, ut potui, uel aliunde ex fuga collegi, ut chartas palantes, quarum tamen aliquas

P R A E F A T I O

effugisse me, facile credo. Eorum, uidi, quae conscripseram, quaedam postulare ordinem dignitatis suae, alia eo collocanda esse, quem res tempusque sineret, cetera potius arripienda, quam redigenda ad natalem suum. Cum enim mihi staret, haec scripta in unum corpus retrahere, aut ea, quam modo dixi, necessitatis ineunda erat ratio, aut uerendum mihi, ne longior cunctatio ipsum editionis consilium deleret

Sic fecimus perinde, ac licuit potius, quam libuit, quanquam, si quid amplius desideres, haud nullo uetustatis elegantis exemplo. Nam C. Plinius Caecilius Secundus, frequenti rogatu Septitii, epistolas suas edit. Colligit eas autem, non seruato temporis ordine, sed, ut quaeque in manus uenerat, inquit. In omnibus rebus singulari fuit prudentia et industria, paterfamilias etiam, si quod accuratae diligentiae specimen ab eo expectas, minime indiligens, ut ex epistolis eius apparet. Sed, legendis antiquis, quam edendis suis, diligentior,

P R A E F A T I O

tior, minus curat epistolas suas, praesertim subito exaratas. Quanquam ea est ingenii gloria, ut eius cuncta flagrantibus studiis expectantur, crebro tamen rogatus, illas tantum epistolas emittit, quas paullo curatius scripsisset. Has autem ipsas iacere neglectas, passus erat, easque nunc demum requirit, et, quibus potest, latibulis excutit, precibus amicorum impulsus. Sed annorum, quibus disponendae sint, rationem non habet, cum diuersus sit ab eo, qui componat historiam. Atque etiam certum dispositionis ordinem desideres in ipsis epistolis M. Ciceronis, quas Tiro collegit, *κατὰ χρόνον* ille scriptorum Tullianorum. Ex quo emergit, scriptores haud omnes temporum notis, in digestionem operum suorum, instituisse. Hanc necessitatem Plinius historicis imponit. Sed ne hos quidem semper ea teneri uoluisse, documento Tranquillus est. Per species enim rerum, non per tempora, quibus sua quaeque reddat, Caesarum uitas exponit. Quibus quidem ueteris memoriae exemplis tueri nos potuissemus, si libertate nostra uoluissimus uti, eique

P R A E F A T I O

eique aliquod praesidium quaereremus. Sed, quoniam necessitati, ut diximus, parendum fuit, haec quidem ipsa satis nos superque defendet

Forſitan pluſculum negotii dederit recte ſcribendi ſcientia, quam, uerbo conſuetudine approbato, Orthographiam dicimus. Haec enim ubique cadit ſub oculos, et multas ſeuit ueterrimasque lites. Indicio ſunt antiquae, atque acres, Grammaticorum contentiones, et hodiernae diſſenſiones hominum eruditorum, qui diuerſe ſcribunt, diuerſis adducti cauſſis. Eas, ſuo quiſque iudicio, cum mordicus teneant fere, tanta quidem conſtantia, ut ab eis nunquam diſcedant, his certe, quamlibet aequis, difficile factu eſt, ut excuſandi uideamur. Neque enim conſtare nobis uidetur, qui non nunquam aliter atque aliter ſcribamus, mutatis uarie literis. Ita uero poſſimus uideri, uariante interdum ſcriptura. Sed eius rei quid ſit, accipe, quaeso. Ea, quae coniunctim nunc edimus, ſeparatis temporibus confecta ſunt. Eſt igitur, ubi differant inter ſe, ut elementorum forma,
ſic

P R A E F A T I O

fic ipsa scribendi causa. Causam uel origo uocum dat, uel auctoritas Lapidum uetustorum, aliorumque Monumentorum, uel eruditorum iudicia. Quae quidem res cum uersentur in magna uarietate, hac, intelligi potest, magnam quoque discrepantiam in ipsam scriptionem conferri, cum putent omnes, auctoribus se stare, non poenitendis. Nec uero ego ausim, cuiquam scribendi legem dare. Sed idem iuris mihi rursus expeto, atque hoc certe ab aequissimo quoque expecto, in politiore literatorum coetu, cuius, scio, elegantiam humanitate potissimum ornari. Illam tamen, si quaeris, scribendi formulam praetulerim, quam scriptis nouissimis expressi

Sed ea quoque res, nisi iam satis excusationis habere uideretur, in eum locum deduci posset, ut uideretur ipsius antiquitatis aliquo niti praesidio. Quid enim nobilius est, Marmoribus Pisanis, quae temporibus Augusti florentissimis, auctoritate publica, curantur. Haec principibus iuuentutis, Caio Lucioque, Caesaribus, excuduntur, quos, M. Agrippa natos, sed in familiam inductos, Augustus, munimenta do-

P R A E F A T I O

mus esse, uolebat. Eisdem, in Monimento quoque Ancyrano deploratis, Numi, imaginibus ipsis insigniti, cuduntur. C. L. CAESARES. AVGVSTI F. COS. DES. PRINC. IVVENT. Quo facilius credas, illa Marmora, in re tanta, non aliter, quam censura iudicioque politissimorum hominum, scribi potuisse. Itaque, e Saxis tantae dignitatis, Henricus Norisius, uir singularis, emendationem scribendi docet, eamque doctissimi aliarum gentium uiri cupide amplectuntur, et recusam, nomine commendant Orthographiae Norisianae. Haec autem Marmora quam auctoritate plurimum ualent, interdum tamen, in uocibus eisdem, uariant, quod non possis non mirari, nisi scias, idem non insolitum esse Monimentis aliis. Legas in Lapide Caiano, PONTIF. MAXSVMI. Post, MAXSIMIS GENTIBVS. Demum, PONTIFICI. MAXIMO Vide uarietatem unius atque eiusdem uocis. Adde, ex eodem Saxo. NEVE. Mox, NIVE Itemque, CAIVM. CAESAREM. Mox, GAI Confer, fodes, cum hoc Marmore alteram Tabulam Lucii, Caesaris, PONTIFICIS. MAXSVMI. Tum, MAXSIMOS. HONORES. Post, PONTIFICIS. MAXIMI. Rursus, PONTIFICEM. MAXIMVM

P R A E F A T I O

XI M V M. Habes eandem scribendi uarietatem. Cenotaphiis Pisanis longe anteferrem Lapidem Ancyranum, hic si responderet archetypo suo. Augustus enim ipse, sua manu, rerum, a se gestarum, Indicem componit, eumque incidi, iubet, in aeneis tabulis, quae Romae, ante Mausoleum, statuuntur. Ex his duabus aeneis pilis, quae in Vrbe fuerant positae, expressus est Lapis Ancyranus. Minus quidem accurate, ut notant uiri docti, quibus exemplaris Ancyrani explanatio crucem figit, chirographo Augusti deleto, quod Tabulis Romanis exscriptum erat. Sed V. C. Iacobus Gronouius, qui Monumentum Ancyranum, ex schedis Cossonianis, restituere parat, Ancyranos, in accurando apographo, negligentiae absoluit, cuius eos Isaacus Casaubonus insimulauerat, haud primus tamen. Quanquam difficile est, omnem culpam lapicidarum praestare, Augustum, tamen constat, ipsum ea libertate usum, ut formulam rationemque scribendi, a Grammaticis institutam, non adeo custodierit. Hoc Tranquillus, ut memoria non indignum, refert, atque hoc amplius, Augustum saepe non literas modo, sed syllabas etiam,

P R A E F A T I O

aut permutare, aut praeterire. Cum igitur idem Caesar, in Orthographia, tantum sibi indulgeret, quid impediit, quo minus easdem quoque uoces, diuersis interdum modis, exararet, perinde, ac diximus, in Tabulis Pisanis factum fuisse. Atque hanc quidem scribendi uarietatem nonnunquam reperias in Lapide Ancyrano, post Andream Schottum, a pluribus edito. Eum Lapidem Paullus Lucas, qui, iussu Regio Ludouici XIV in Orientem profectus erat, magno labore, nec minore periculo, ut ipse praedicat, Ancyrae descripsit, eumque auctiorem, quam Cossוניus, dedit, ac partibus quibusdam quasi nouum. Ex pluribus haec, in eius Itinere Amstelodami recuso, leguntur. *Opressam*. Deinde, *Oppressa*. *Conlegam*. Post, *Collegium*. *Duplicauit*. Tum, *Dupplicatum*. *Supplicium*. Postea, *Supplices*. *Hadriano mari*. Mox, *Adrianum mare*. *Tribunicia Potestas*. Deinceps, *Tribunitia Potestas*. Satis, opinor, uarietatis in una uoce. Eiusdem generis exempla plura habes in Charta Danielis Cossonii. *Impensarum*. Infra, *Impensa grandi*. *Millitibus* solui. Mox, *Militum*. *Affricarum*. Deinde, *Africa*. Ut omittam cetera, quae non minus

nus

P R A E F A T I O

nus uideri mira possint, unum illud moneo, uisum Augustum eis accedere, qui, non secus, arbitrati sint, scribendum, ac loquamur, ut Tranquillus haud frustra narrat. Quid autem, huius scripturae, certius afferre potuerit, uir priscae doctrinae, Edmundus Chishull, qui Monimentum Ancyranum nuper recensuit, ab ipso, fac, accipias

Quid Codices. Constat inter eruditos, quantum dignitatis obtineat Virgilius Mediceus, maiusculis literis scriptus, in quadrato. Hic Codex Mediceus dicitur a sede sua, quam habet in Bibliotheca Mediceae gentis Laurentiana, itemque Virgilius Carpensius, ut eum uocat Aldus Manutius. Sic autem nominatur ab antiquo possessore suo, Rodulfo Pio, Cardinale Carpenfi, e nobilissima Piorum, Principum Carpensium, familia, quem Rodulfum Nicolaus Heinsius Lodouicum nominat, festinatione lapsus. Hic autem Codex fuit quondam Asterii, Consulis, quem hic, a Macario, ordinis Senatorii uiro, sibi A. CCCXCIII traditum, distinxit atque emendauit. Quonam anno scriptus sit hic Cod. incertum est, satis

P R A E F A T I O

autem uerosimile, eum fuisse exaratum antiqua manu. Lucas Holstenius, scripturae ueteris existimator scientissimus, hanc Membranam, iudicat, circa Valentis, aut Theodosii, tempora exaratam fuisse. Itaque Nicolao Heinsio, qui Florentiae uersauit hunc Cod. idem ille instar omnium fuit, cui parem uetustate nullum habeat Europa cuncta. Virgilius autem Mediceus, quanquam tanti est, pluries tamen eundem scribendi modum non tenet. Legitur in eo *Gleba*, et *Glaeba*, cum Diphthongo. Hoc, et alia, dissimulat Aldus Manutius, ad Virgilium Carpenssem prouocare, in toto opere suo, solitus, tanquam ad normam regulamque scripti-
onis emendatae. At Henricus Norisius Aldum fidei melioris admonet, idque recte. Eadem Membrana Carpenssis, alias *Exsuperat*, alias *Exuperat*, dat, pari libertate. Variante etiam scriptura, exprimit, *Exsequerer*, *Exequitur*, *Exstru-
ctoque*, *Extruit*. Obseruat igitur Norisius, in eiusdem Cod. uerbis, quae conflentur ex praepo-
sitione *Ex*, modo retineri S. simplicium, modo omitti. Hoc quoque reticet Manutius, rebus suis, ut opinor, diffusus, ne quid officiat senten-
tiae

P R A E F A T I O

tiae suae. Sed plura sunt, quae Codex idem Medicus, in uno atque eodem uocabulo, dissimiliter scripta, exhibet, ut intelligi possit, hanc scripturae uarietatem temporibus antiquis haud inusitatam fuisse. Hoc, si quid dubites, planum quoque facit Pandectes Florentinus, aperteque demonstrat. Eorum uoluminum, omnino augustorum, in Orthographia mutabilitatem ostendit Franciscus Taurellus, hancque nos ipsi Florentiae animaduertimus in eisdem Membranis, quas saepius, in ueteri Palatio, multa cum animi uoluptate euoluimus, sed, custode tantum appposito, non, ut olim moris erat, funalibus accensis. Ut discedatur a Numis, qui uarietatem scribendi repraesentant, eandem ex Diplomatis, celebribusque plurium saeculorum Tabulis, ne diutius te demorer, Ioannes Mabilio, et Iustus Fontaninus contra Germonium, iam pridem docuerunt.

Haec, et item alia, haberemus, quae uel e libris uetustis, uel aliis ex monumentis, defensionis nostrae aduocaremus, si quidem putaremus, circumspicienda nobis adhuc esse praesidia, quibus crimen leuitatis, in scribendo, dilueremus.

Sed,

P R A E F A T I O

Sed, neque scriptis eisdem uarietatem Orthographiae adhibemus, et, quae interdum uarie nobis scribuntur, diuersis exarantur temporibus, non pari quidem caussarum grauitate, nec tamen auctoritate nulla

Quot autem praeterea reperias in antiquis monumentis mendosa, opificum uitio, sicut, in Codicibus, scribarum. Has fabrum labes ipsis aspergi Cenotaphiis Pisanis, Norisius docet, et, superiore memoria, idem Marmoribus antiquis usu uenisse, Cicero testatur, huius generis *Errata fabrilia* notans in Epistola, ad Atticum suum. Idem de libris, mendose scriptis, adeo queritur, in suis ad Q. fratrem literis, ut, quo se uertat, nesciat. ita mendose scribi, et uenire. In suis quoque commentariis librariorum menda tollere cogitur, ut narrat Attico. Possisne ergo mirari, si nostris his, quae legas, aliquae Typothetarum maculae accesserint. His, ego rogarem, ut ignosceres, si crederem, ignotas tibi esse mendas officinarum, uel diffiderem humanitati tuae. Transferatur huc, sed leuiter, ut res postulat, mutatum, quod Corn. Tacitus de corruptelis humanae uitae dixit. Vitia erunt, donec Operae, sed neque haec continua, et meliorum interuentu pensantur

STRO

STROMATEVS ACADEMICVS

I

PIETAS

ERGA SARMATARVM REGEM CRACOVIAE FESTO RITV INAVGVRA'TVM AVGVSTVM TERTIVM

SPirat AVGVSTVS SECVNDVS in AVGVSTO TERTIO, Pater in Filio, Rex in Rege, eoque felicius spirat, quo sibi gloriosius est superstes in Successore, tanti regalis exempli, quantae regiae dignitatis. Virtus enim, quae nuper in Regio Poloniarum ac Lithuaniae Principe exsplenduit, tum maxime eluxit, cum Procerum studia de Rege sufficiendo diffiderent, ac Respublica domesticis dissensionibus odiisque distraheretur. Haud igitur mirandum fuit, si uirtus, quae luceret in mediis Reipublicae tenebris, tantum ualeret, ut admiratione sui, ciues, Sarmaticae libertatis amantes, patriae caritate commotos, traheret, meliorumque partium sententias occuparet. Eas enimvero ipsas in recti studio defixas adeo tenuit, ut omnes, quid patriae, quid sibi, quid posteris, expediret, mature cogitantes, nullis blanditiis, illecebris, muneribus, allici atque corrumpi, nullis, e contrario, ullorum generum, minis, terroribus, periculis, frangi debilitarique, possent

A

Nulli

Nulli quidem uirtuti paret licentia, quae nihil sibi non indulget, nihil non arrogat, quae, impetu, quasi tempestate, abrepta, ruit ad interitum, dum, oppresso rationis usu, non, quod rectum sit, sed, quod collibitum, spectat, dum, in omne facinus proiecta, sui alienique prodiga, exultat, dum postremo, ubi accenditur in odium, profunda quaedam confundendi omnia ac perdendi cupiditate fertur. At libertas et uirtute paritur et retinetur, ac, tametsi uinacula et frenos, quos tyrannis ostentauerit, fortiter repellit, haud inuita tamen imperium uirtutis accipit, unde saluberrima quaeque, quae spondeat Rectoris impositi prudentia, fides, aequitas, expectat. Virtutem enim, nouit, ab impotenti dominatione abhorrere, nec res adeo nouas moliri, sed instituta maiorum, quibus respublica fundetur, sancta habere acriterque tueri, atque illis demum studere legibus, quarum custodia reddatur eo florentior reipublicae status ac beatior, quo firmior sit ac stabilior conseruatione auiti iuris

Hanc uirtutem in PR·ELECTORE SAXONE, arctissime sibi coniuncto, reperit gens Polonorum Martia, hanc amplexatur, hanc in eodem, Principe suo Regio, suspicit, ita quidem, ut, eum, cunctis praeoptatum, in regale Diui Progenitoris fastigium, censeat, efferendum, qui Paternarum uirtutum sit simillimus, eoque instructior ad salutem Regni laborantis expediendam, cumulandamque deinceps omni fortuna. Pater enim regnum, quod acceperat intestino malo turbulentum, pacatissimum reliquit, Augustum illum, Caesarem, non minore felicitate, quam prudentia, imitatus, hac certe re uel sola meritis, ut omni memoriae prodatur, quando ne ipse quidem Augustus aliud habuit, quod, uel ciuibus suis optatius, uel sibi ad nominis meritorumque famam pulchrius, iudicaret. Sed prae-

praestantem, ac publice salutarem, AVGVSTI SECVNDI sapientiam, cum aliae uirtutes excellentes, quibus tantae Maiestatis persona sustineatur, multo magnoque comitatu stiparunt, tum iustitia maxime, beneficentia, mansuetudo atque humanitas, quibus ille sic omnes cepit, ut demerendis hominibus genitus uideretur

Haec Patris maximi decora uigent in Filio, uiuo Gloriosissimi Patris exemplari, et multis enitent magnisque rebus, quarum splendor oculos omnium praestringit. Nihil enim sapientius Principe, qui rationem semper in consiliis habet, nihil iustius eo, qui summos cum imis pari iure retinet, nihil eo beneficentius, qui diem perdidisse sibi uidetur, quo benigne non fecerit, nihil hoc mitius, ad quem humillimo cuique aditus patet. Sed quis, nisi expertus, uirtutes Principis, omni laude abundantis, uel intelligat satis, uel admiretur, de quibus filere, quam pauca dicere, fatius est. His constituta fundamentis, latissime manant commoda, quae diffunduntur in omnes reipublicae partes. Ea uero tanto sperat exploratius Polonia, quanto iam cumulatius eadem Saxonia percepit, quae tamen commoda non Saxoniae modo finibus circumscribuntur, uerum, largo etiam fonte effusa, in omnem Germaniam defluerunt, et, linguis gentium literisque celebrata, in luce Europae clarissima uersantur

Augustus, Imperator, Caio, Caesare, gauisus est nepote, eodemque, per adoptionem, filio, SIMILLIMO PARENTIS SVI VIRTVTIBVS PRINCIPE, ut legitur in marmore Pisano. Sed idem Augustus, et, filio hoc suo in Lycia amisso, et cetera stirpis suae, quam sui dissimillimam habuit, indole, infelix fuit, ipso quoque priuigno ac successore, Tiberio, in cuius saeuitia infamiaque diuersissima cuncta, et aetas huius notat, et posteritas horret. Lon-

ge aliter, multo praeclarius, agitur cum successione Augustorum nostratum, quae simul Regii sanguinis, simul uirtutis et gloriae eminentissimae, propagatione, in Regno, non hereditarii iuris, sed liberis Optimatum suffragiis, ob ipsam uirtutis praestantiam, sponte ultroque delato, continuatur

Tantam rerum prosperitatem consequitur haec laetitia, qua Saxones cum Polonis certant, qua utrique, communibus Regis ac Principis Optimi auspiciis inter se deuincti, uota nuncupant, uota multiplicant, pro salute Regis, AVGVSTI TERTII, in Basilica Cracouiensi, susceptis insignibus, more maiorum consecrati, et festo celeberrimoque ritu inaugurati, pro incolumitate Reginae, altissima quaeque ornamenta, tam ortu, quam animo, complexae, MARIAE IOSEPHAE, pro fortuna denique DOMVS AVGVSTAE, incrementis perpetuis augenda. Hac enim cultus integerrimi professione declarant, quam se putent fortunatos tam bono, tam sapienti, Patriae Patre, quantam in eo spem fiduciamque collocent, nihil ut sibi ducant expetendum, quod eius prouidentia, cura, uigilantiaque, adipisci non possint. Nos quidem, quorum Musis perfugium Clementia Saxonica praebet, in primis optamus, ut Regnum, perauspicato initum, noua fati benignioris indulgentia recreatum, ea capiat primordia, quae commutatione rerum secundissima nihil egregiorum bonorum non ostendant, rebus praesertim Sarmatiae tam feliciter tranquillatis, ut minime sit dubitandum, quin Regnum, Principis tanti uigilantia prouidentiaque, ciuium concordia et uoluntatum consensione, subnixum, aduersus omnes hominum temporumque iniurias, muniatur. Optamus, ut Regnum, hoc securitatis ac stabilitatis praesidio septum firmatumque, Principatu AVGVSTI SVI
TER

TER'TII fortunatissimo, extollatur semper altius, et, inter tot rerum externarum uicissitudines, sine ulla domesticorum affluentiumque bonorum diminutione, suo stet fastigio, atque, adiectis opum cumulis, efflorescat. Optamus, ut Regnum, diuturna, nec interrupta, Regis exoptatissimi felicitate imperioque laetum ac florentissimum, ne in excelsa quidem AVGVSTI SVI Progenie, Posterisque, Maiorum aemulis, unquam desideret, quos, in tutelam libertatis suae patriique iuris aduocatos, ac reipublicae gubernaculis admotos, auctores uideat optimi status, assertores antiquae gloriae, amplificatores Paterni Auitique nominis

Quae quidem cuncta etsi nobiscum, pari religione obsequii, precatur Comes S. R. I. Illustrissimus, *Adam Heino Henricus de Fleming*, eum tamen officii sanctissimi sensum testatorem facere statuit Panegyrico, publice dicendo. Recte enim iudicat, non melius, quam in cultu SACRAE MAIESTATIS REGIAE solemni, collocari posse primum industriae ac docilitatis suae fructum. Quem quidem, in hac Academia, tulit tam praeclarum, ut, praeter exculta equestrium exercitationum decora, nihilo minus, ingenio doctrinaque, aetatis Academicae studia, quam, spe sui amplissima, Gentem suam, tot Heroum, domi forisque clarissimorum, fecundam, exornet. Hac mente, proxima die Martis, in Arcis aede, Hora matutina nona, uerba factururus est, adhibito simul concentu Musico, ut diei huius celebritas, AVGVSTAE MAIESTATI sacra, pari pietate laetitiaque peragatur. Per sanctitatem igitur obsequentiae, qua REGI MAXIMO, PRINCIPI DOMINOQUE NOSTRO CLEMENTISSIMO, tenemur, omnes, quotquot, excellentia loci, splendore generis, honorum

magistratumque amplitudine, meritorum dignitate, ornantur, eos etiam, qui, generosa nobilissimaque ingenii ac doctrinae liberalis aemulatione, spem patriae sustinent, rogamus, ut, Oratoris nostri Splendidissimi institutum, maximopere commendandum, comitate ac beneuolentia sua, et gratulationem, quam faciet ille, subiectissimam, faustis ominibus uotisque, ac precationibus DEI IMMORTALIS, prosequantur. P. P. XVI Calendas Martias, anno recuperatae Gratiae CIO IO CC XXXIII

II

DE ITINERE ITALICO
FRIDERICI CHRISTIANI
POLONIARVM PRINCIPIS REGII

Confecto feliciter itinere, redit in patriam FRIDERICVS CHRISTIANVS, Regis, et Principis Electoris, Filius natu maximus, tantis animi ingenii-que excelsi dotibus florens, ut Regiae, et altissimae cuiusque, fortunae capacissimus merito iudicetur. Hic, quanta sui fama nuper omnem impleuit Italiam, tanto nunc Saxoniam gaudio, publico priuatoque, complet. Diu nobis expectatus desideratusque fuit, quo praesente, SPES PATRIAE uiget, quo absente, eadem relanguescere uidebatur. Hoc enim non poterat non fieri, cum Princeps Iuuentutis, transceso Alpium iugo, non solum interiorem peragraret Italiam, sed etiam, Apennino saepius superato, Campaniam peruagatus, ad remotissimum Regni Neapolitani recessum perueniret

Peregrinatio tam longa, quantas, quaeso, uiarum difficultates habuit, quantum periculorum, inter fauces montium,

tium, aestus fluuiorum, saxa praerupta, sylvarum ualliumque profunda, tot denique incommoda, quae, sub alieno coelo, mutatis creberrime locis, mutato aere, mutato uictu, inter calores immensos, perferuntur. Quoties superioris memoriae lugubribus magnisque constitit exemplis, his itinerum Italicorum periculis atque malis succubuisse, qui, ratione bene subducta, omnique sui cura, cursum tenuerint, qui robore polluerint, qui, molestiarum laborumque tolerantia, uisi sint obduruisse. Indicio sunt tot mortes, passim oppetitae, Germanorum illustrium, quorum tumuli adhuc cernuntur, ipsorum etiam, ne multa, Imperatorum, e Saxonibus quidem ipsis, Ottonum, secundi et tertii, quorum ille Romae moritur, hic in castello, Paterno, ex Lucemburgicis, Henrici septimi, Pisis sepulti

Haec Principi suo, in Italiam cogitanti, timet ciuium pietas, haec ipse Princeps haud ignorat, tanti tamen ea cuncta non putat, ut ideo consilium abiiciat Italiae, quod diu cupierat, uidendae. Scit enim, Italiam diuinas humanasque literas, ipsas quoque leges, et omnem ingenii cultum, Transalpinis populis olim tradidisse. Nouit grandia prudentiae ciuilis documenta, quae Italia omni tempore dederit, quibus adhuc gloriatur, quae, non pudeat alias politissimasque gentes, imitari. Videt denique uestigia, fastis impressa, Maiorum suorum, quibus dulce fuit, Italiam adire. Hac mente, e propiore memoria, recordatur IOANNIS GEORGII PRIMI, huiusque Nepotis, IOANNIS GEORGII TERTII, huiusque Filiorum, IOANNIS GEORGII QUARTI, et FRIDERICI AVGVSTI, Patruum Magni Auique sui, Patris denique sui, FRIDERICI AVGVSTI, Clementissimi Regis nostri. Omnes hi, quasi studio quodam hereditario, in Italiam profecti sunt, eius mores, instituta, ingenia, inuenta,

ta, explorarunt, eius intelligentia elegantiaque Regiam suam, aliarumque Arcium delicias, excoluerunt, ex ea plurima ingeniosi artificii opera in Saxoniam intulerunt, quae, multa cum animi uoluptate, spectantur adhuc in Drese-
nensibus Admirandis

His ergo Ille Maiorum uestigiis insistit, magnaue exquirat auiditate, quicquid praeclari habet Italia in noua ueterique arte, quicquid, in antiquae magnificentiae spoliis, in prudentia maxime tractandae reipublicae, ciuiumque regundorum. Habet, quod admiretur, ac memoriae mandet, Venetiis, Mediolani, Florentiae, Neapoli, in tot aliis Italiae ciuitatibus, antiquitate et amplitudine sua claris

Sed, Romae, intelligit, eum cognitionis multiplicis personaeque sua dignae, principatum esse deferendum, ut, quae alibi singula, haec in Vrbe uniuersa, reperiantur. Itaque diutius, quam prius constituerat, Romae diuersatur, ubi florem prudentiae, et eloquentiae, omnisque urbanitatis, Italicae inuenit, cum tot tantisque Romanorum Proceribus, cum Legatis tot gentium, cum Principibus diuersorum populorum, cum uiris aliis, dignitate, ingenio, scientia, praestantibus, uersatur, horumque sermonibus pascitur, nihilo secius, ac pabulo quodam iucundissimo animi, magnis rebus atque exquisitis intenti. Hic, intentis oculis, acerrime contemplatur maiestatis Romanae, quae adhuc in ruinis spirat, monumenta, Capitolium, Tempora, Theatra, Amphitheatra, Circos, Statuas, Arcus Triumphales, Columnas, Obeliscos, totque alia, quae mirari facilius possis, quam enarrare. Hic magnifica Nouae Romae opera considerat attentius, in Templis, Statuis, Picturis, et compluribus artificum excellentium experimentis, quorum et uarietate gaudet, et inuentione recenti, et mira pulchritudine.

dine. Hic Bibliothecas, Vaticanam maxime, Italicarum reginam, inuisit, Numismatum antiquorum, Gemmarum, aliosque antiquitatis eruditae, thesauros cupidissime scrutatur, cumque Roma semper aliquid noui, uel erutis priscae memoriae pignoribus, uel in foetu ingeniorum uberrimo, proferat, inexhaustam noscendi cupiditatem explere uix potest.

Sed, Romana dum suspicit, ab Romanis ipse suspicitur, qui Hospitis, tam rari carique, praestantiam extollunt, iudicantis perite de rebus maximis, de omni scientia liberali, omnique genere artificiorum elegantiorum, quibus Italia in Architectura, Pictura, Statuaria, Caelatura, aliisque, excellit. Neque enim scientiae, quam iudicium, his de rebus faciendum, requirat, studium nunc primum, ut multi peregrinatores, arripit, sed usum eius exercitatioem domo iam affert, uaria disciplinarum tractatione pridem subactus. Quo fit, ut, et uetera promptius intelligat atque noua, et artificum ipsorum oculos ad se conuertat, hominibus autem, cultissima quaque ac seuerissima expolitis doctrina, tale Principis specimen dare uideatur, quale Plato optimae reipublicae tribuerit, ut Principes philosophentur, in uario sapientiae cultu. Mirantur haec Principis Regii decora, sub oculis omnium posita, Romani, mirantur alii, ad quos idem uenit, Italiae populi, quorum in scientia, elegantia, gazisque uetustis, nihil est tam reconditum, quin, nostri Principis industria, peruestigetur.

Ipsa quidem Vindobona, Principis egregii fama, ubique disseminata, commouetur, sed, aduentantis eiusdem praesentisque decoribus, comperit, se multo plus, quam audierit, uidere. Qua tanta re Principis nostri modestia non impeditur, quo minus Nouae huius Romae excellentiam, in omni genere praecipuam, ante oculos sibi consti-

tuat, eaque nauiter ponderata, animaduertat, se nunc demum in eo commorari loco, quo confluat, quicquid domestici sit externique splendoris, ubi prudentia Orbis regundi lacertos moueat, clauumque teneat, ubi sedes Imperii sit, consilii, dignitatis, auctoritatis. Hic ergo, in complexu Auiæ Augustæ, VVILHELMINÆ AMALIAE, suæ quidem in eam pietati indulget, ut profectionem differat, operæ tamen suæ pretium simul facit, tot Aulæ Caesareæ Proceribus, tot Principibus, tot summis splendidissimisque uiris, pro suo meliora cuncta noscendi studio, familiariter usus. Sed acquiescit demum in aspectu, ac ueneratione, Caesaris Augusti, CAROLI SEXTI, in hoc sibi uisus illius sapientiae, quam peregrinatione sua confectatus sit, Oraculum, Maiestate ipsa, inter mortales altissima, sacrum, reperisse. Qua quidem re Imperatori Sanctissimo, Sagacissimoque indolis excitatae Existimatori, et tanto magis suas probat uirtutes, quanto diligentius ab eo cognoscitur, et, Maximi Caesaris ornatus iudicio, nullius iam, uel amplissimæ, laudis eget, quæ quidem in Principem, insigni gloria præditum, cadere possit. Itaque, et Vindobonam sibi experitur plaudentem, et tantis laudibus omnium celebratur gentium, ut, quotquot harum Saxonibus fauent, eis Principem, tam singularis exempli, certatim gratulentur

Quo expectatior iam est reuersio Principis nostri, eo maiore nos suauitate perfundit. Recuperamus enim illum, non modo saluum atque incolumem, sed nouis etiam maximisque gentium prudentissimarum, atque humanissimarum, decoribus exornatum. Ex ea re, quantum ornamenti accedit Saxoniae, tantum nouæ amplificataeque spei eidem affertur. Proinde maximorum nihil est bono-

bonorum, quod a summis nostri Principis eminentissimis-
que uirtutibus Saxoniae non uideatur expectandum

Postulat igitur religio, ut Dei immortalis beneficium,
conseruatione nostri Principis, eiusque noua, in cultu ani-
mi pristino, exornatione, Saxoniae datum, publice uene-
remur, agendisque, quas debemus, gratiis, grati memo-
risque animi pietatem testificemur. Postulat spes Saxo-
niae, nouis Principis ornamentis aucta, ut pro SPE PA-
TRIAE, omni ex parte nobis tuenda, Deo supplicemus,
quo PRINCEPS hic noster sospes praestetur ac floren-
tissimus, sospite REGE, sospite REGINA, sospite omni
REGIA STIRPE. Postulat obsequii sanctitas, ut reditum
Principis auspicatissimum gratulatione publica, ac subie-
ctissima, colamus, eaque gaudii nostri, cum omni Saxonia
triumphantis, sensum declaremus

Quod quidem ad munus pietatis nostrae, Oratione
Solemni explicandae, cunctis Senatus Academici sententi-
is, delectus est Collega noster, *Io. Guilielmus de Berger*,
Consiliarius Caesareus, ac Regius Aulicus, Academiae Ora-
tor. Hic uerba faciet in Arcis Aede, XVII Calendas
Octobres, ab Hora Nona Matutina

Sed ea res, quae Principis apparatur honori, festa ce-
lebritate, in Aede Academica, Arci coniuncta, peragenda
est. Hic uocum, neruorum, tiliarumque, concentu, et
tubis tympanisque certantibus, animi hilaritas excitabitur,
hic spes, ex bonis ominibus, auguriisque pulcherrimis,
conceptae, confirmabuntur, hic uotis, religiose susceptis,
cultus obsequii, in gratulationem effusi, finietur

Quibus quidem Solemnibus, pie instituendis, nemi-
nem, scimus, nostrum deesse uelle, neminem, totius hu-
ius ciuitatis, cuiuscunque dignitatis atque ordinis, ex iis,
qui literis uel dedunt se, uel fauent. Superest, ut, diei

praestituti, locique condicti, ut officii simul nostri sanctissimi, memores, laeti hilaresque conueniamus, et obsequii, communi parendi lege deuincti, religione ceremoniaque perfungamur. P. P. Idibus Septembribus, A. R. G
CIC ID CC XL

III

DE FLORE CONNVBII REGII
IN FLORE
VIRTVTIS REGIAE

IN Regno Neapolitano, sede Regia, nuper, terris aliis adhuc frigore rigentibus, iam pridem floruerunt omnia, quod quidem regnum Italiae uiridarium atque rosarium, ac potius omnis Europae Paradisum, si dixeris, neminem, opinor, habueris temere dissentientem, nisi regionum harum, amoenissimarum, pulcherrimarum, felicissimarumque, penitus ignarum. Hae sunt regiones illae, priscis literis tam celebratae, ut earum solo nihil uberius, earum coelo nihil mollius, earum denique ager bis floribus uernans, et Orbis terrae pulcherrimus, dicatur. Itaque, non Romanorum modo lautissimorum splendidissimorumque, Caii Marii, L. Syllae, Lucii et Marci, Lucullorum, Pompeii Magni, Iulii Caesaris, Quinti Hortensii, M. Tullii Ciceronis, Marci Varronis, Caii Pisonis, tot aliorum, uerum ipsorum etiam Caesarum Augustorum, Augustarumque, secessus ac deliciae his potissimum in locis fuerunt. Eorum enim Villae, longe magnificentioribus, quam uulgus, antiquitatis imperitum, opinetur, operibus exstructae, plura adhuc uestigia, in Miseno, Baulis, Baiis, Puteolis, Cumis, in Pausilypo, agro omni Neapolitano,

no, tractibus aliis, reliquerunt, in quibus priscae magnificentiae complures, atque insignes, notae, non sine uisentium admiratione, apparent. Tam beata earundem terrarum praedicatur amoenitas, ut hic demum naturae gaudentis opus, si Plinio, naturalis historiae indagatori, credas, oculis cerni uideatur, tanta earum pulchritudo ac praestantia, ut ipsi Polybio, scriptori haud absurdo, uerosimile uideatur, si quibus de campis Phlegraeis Dii, quod poetae referant, pugnaverint, de his eos inter se potissimum contendisse

Sed, quantuscunque flos Italiae regnum fuerit Neapolitanum, ipsius tamen huius regni FLOS, longe pulchrior, ipsemet est utriusque Siciliae, Cis et Trans Pharrum, REX, CAROLVS. Hic enim est, in aetatis flore, FLOS VIRTVTIS REGIAE, quae, ab Excelsa Regiaque Gloriosissimae Stirpis origine ducta, tantum decoris Heroico Sanguini suo reddit, quantum ab eo accepit

Quantum in primis est, PHILIPPO QVINTO, Hispaniarum Rege, quantum, ELISABETA, Hispaniarum Regina, nasci, quantum, educari in sinu complexuque Parentum, tanta Regalium tot decorum maiestate exsplendescentium, ut horum fama non antiquus solum, sed nouus etiam, terrarum Orbis impleatur. Haec uiua domesticae uirtutis exempla a puero spectat CAROLVS, INFANS HISPANIARVM, his ad magnae fortunae cultum excitatur, his instituitur ad opera, quae maximum quemque Principem deceant, aliquando edenda

Sed, ipsius indolis suae magnitudine ad summa enisus, et annos uirtutis cursu superat, et, praeclare factorum aemulatione, ad Maiorum gloriam proxime accedit. Felicibus enim eius auspiciis utriusque Siciliae regnum

excellse floret, qui sapientia summa rempublicam constituit, prouidentia singulari, ne quid usquam detrimenti capiatur, in futurum prospicit, aequitate maxima ciuibus suum cuique ius reddit, clementia, cunctis omni tempore paratissima, miseris afflictisque succurrit, tantoque maiorem apud ciues amorem, tanto ampliorem apud exteras gentes auctoritatem, obtinet, quanto altius gloriae senilis instar aetate iuuenili, quanto excellentius Praestantissimi Principis specimen iudicio, moribus, legibus, factisque, praeber

Hoc igitur unum florentibus Regni praeclari rebus optandum uidebatur, ut decora CAROLI, ipsius salute, quae nullis curis taediisque minuatur, integerrima, desideriis ciuium diu supersint, et uigeant in posteris, ac, longissima horum serie propagata, nunquam consenescant. Optandum idcirco uidebatur tale REGIS connubium, cuius generoso spiritu imbuta, Soboles Paternae Auitaeque, ex utraque stirpe, uirtutis ardorem uenis et medullis concipiat, ac, uelut in fertilissimo Gentilitiae laudis seminario, alta atque educata, tam feliciter adolescat, ut, aemulandi studio, ad communem Maiorum, ex utraque origine oculis assidue propositorum, gloriam semper exardescat

Sed, quicquid huius est, undenam felicius id sperari poterat, quam ex antiquissima, et augusta, Saxonum gente, cuius res, in Apulia Calabriaque gestas, fasti enarrant, aut undenam idem illud optatius ipsi regno CAROLI accidere poterat, quam ex illa potissimum propagine stirpis Saxonicae, quam MARGARETA, FRIDERICI SECVNDI, Imperatoris, filia, Saxonum Hodiernorum Nostratium Mater communis, edidit, aut ubinam rectius inueniri, quam in MARIA AMALIA, FRIDERICI AVGVSTI, et MARIAE IOSEPHAE, Regalium Maximorumque Parentum, Filia, ipsius Imperatoris

ris Caesaris, Diui IOSEPHI, et VVILHELMINAE AMALIAE, Augustae Viduae, Auitis his incunabulis dignissima, Nepte. Haec enim, tametsi nihil summi splendoris ab Regia, ipsaque Augusta, Stirpe non capit, ipsius tamen Vtriusque Generis sui, Caesarei ac Regii, spirans est, pulcherrimumque, ornamentum. Sic Virginum Regalium FLOS, MARIA AMALIA, fato, quod inopinatus demum euentus aperuit, in matrimonium datur CAROLO, et geminus VIRTUTIS, ex utroque sexu, REGIAE, FLOS, IN FLORE CONNVBII REGII, iungitur, ut, nexa quasi e floribus his lectissimis, Corona fastigio coniugalis felicitatis imponatur. Qua quidem ex re, augurii boni plena, quam fausta ciuibus fortunataque expectanda sint omnia, intelligi potest

Grauiissimas regni curas, quibus distringitur CAROLVS, suauitate, caritate, fide sua, leniet MARIA AMALIA, et CAROLVS, MARIAE, quam in oculis feret, amore mutuo deuinctus, uitam sine illa sibi acerbam putabit, eaque coniunctissimorum CONIVGVVM concordia ipsius DOMVS REGIAE fortuna stabit, et perpetua rerum secundissimarum accessione crescet. Nulla stirpem deficiet ubertas, sed pulchra, ipsisque simillima, Prole fient Parentes, ac Liberi Regias Parentum Maiorumque uirtutes in oculis habebunt, et, imitatione expressas, posteris tradent, hique CAROLINI Nominis amplitudinem, qua homines erunt, illustrabunt. Sic felicitate domestica, quam uidebit sperabitque, laetabitur CAROLVS, et optatissimo rerum suarum statu gaudebunt ciues, quibuscum nos Saxones, communicato cum Sarmatis gaudio, gratulabundas uoces, inter tot consanguineas amicasque gentes, consociamus, Deum immortalem comprecanti, ut foedus coniugii auspiciatissimum, quod inter
CARO

CAROLVM MARIAMQVE AMALIAM coalescet, et incolumitate Coniugum sit stabile, et animorum hilaritate laetissimum, et partus fecunditate prosperrimum

Sed pietatem, quam nos animis concepimus, pluribus exponet Vir Clarissimus, *Io. Guilielmus Hoffmannus*, I. V. D. Historiarum Professor Publicus Ordinarius, Collega amicissimus. Publico enim nomine gratulationem nostram demississimam explicabit, qua, pro eo, ac par est, prosequi statuimus *diem crastinum*, publica ac solemni Nuptialis Sacri celebritate Saxoniae festum. Cum dicturus sit eo die, in *Arcis Templo*, Hora *matutina nona*, nostrum est, summa quaque frequentia, ac religione obsequii, eum in locum congregari, ut bonis ominibus, ac votis rite susceptis, laetissimum concelebremus optatissimumque tempus. Hac mente, datis aeris campani ex utroque Templo signis, comitatus Academicus procedet in Arcis Aedem, ubi, inter concentus Chori Musici, inter fides et tibias, inter laeta tubarum tympanorumque sonantium certamina, quod apparatur a nobis ceremoniae, pio hilarique animo peragetur. Comites igitur Illustrissimos, Patres Amplissimos, omnium Hospites ordinum, Ciues Academicos, et quicquid apud nos literas colit ornatque, pluribus inuitaremus, nisi sciremus, illud pietatis atque obsequii, REGIIS SOLEMNIBVS debiti, officium a nobis parari, cui nemo, SAXONICAE FELICITATIS amans, pietatis suae studio, et publica cultus sui subiectissimi professione, uelit deesse. P. P.

VIII Idus Maias, Anno Recuperatae Gratiae

CIO IO CC XXXVIII

IV

DE ROMAE VETERIS MAIESTATE IN
RVINIS AC VESTIGIIS ADHVC
SPIRANTE

Vidi Romam, cuius ego uidendae mirabili semper cupiditate flagraui. Iuuit enim, ipsas adire sedes illius antiquitatis eruditae, quam plenam esse rerum admirabilium, nemo ignorat. Haec multorum quidem literis, ingeniis, coniecturis, illustrata est, ea tamen re tantum luminis haud capit, quin, ipso monumentorum ueterum conspectu, melius noscatur, longeque aliter, ac uulgo tradi solet. Sed, ingressus in Latium, rebusque circumspicis, quas uetustatis memoria suggerebat, Romam Romae desiderauit. Namque Urbem, nouo splendore atque magnifico excultam, non sine admiratione uidi quidem, sed prolapsam, ruinisque inuolutam, reperi ueterem illam, terrarum principem, cui quondam par fuerat nihil, nihilque secundum. ROMA enim SEPULTA IACET, ut dictitare solent ipsi doctiores Romani

Neque id mirum ualde. Quoties enim ab exteris gentibus direpta est Vrbs, ac grauitè afflicta. Quod corruperant Galli Senones, id quidem postea nitidius refectionum est. At, quam lateritiâ acceperat Augustus, marmoream reliquerat, quam, incendio absumptam, uel ipse Nero, uel alii, restituerant, hanc gentium, in Italiam effusarum, impetus deuastauit, miserandum in modum. Visigothis, quibus praefuit Athalaricus, successerunt Vandali, Vandalis, quos imperio rexit Genfericus, Heruli, Herulis Ostrogothi, his rursus, duce Totila, Gothi, qui cuncti,
C odio

odio in Romanum nomen incitati, funestum Urbis magnificentissimae spectaculum reliquerunt. Templis enim, basilicis, palatiis, operibus aliis, passim dirutis, tanta Vrbi uastitas illata est, ut plerumque uel ipsa exolescerent indicia pristini cultus. Euerfis tot tantarumque substructionum molibus, et confusis inter se se, ipsa iam Urbis itinera multis modis corrupta sunt, alioque auersa. Ipsa iam rupes Tarpeia, cum Tiberim uersus in Capitolino conspicitur, modicum ostendit saxi eius praerupti, quod, antiquis temporibus, tantum horroris iniecit. Nec uero hoc terra solum uidetur effecisse, sed ipsa etiam moles, ex domorum templorumque ruinis aggesta. Romae solum accliuie passim factum, aliterque mutatum, aut hortis uineisque conserendis apertum. In ipso etiam Palatio, tot olim aedificiis culto, ubi Palatium fuit Augustorum, cuius magnam partem nunc occupant horti Farnesiani. Hinc agri multis magnisque locorum spatiis in Vrbe porrecti. Itaque, cadauere Romae ueteris in ruinas proiecto, alia nouae facies emerfit. Haec ipsa quoque noua in aliis fere locis constitui coepta, ob eamque causam ab iis multo diuersa, quae in tabulis Farnesianis, aut a Rufo et Victore, traduntur. Sic splendor Urbis obsoleuit, terraque obrutus, euanuit, ipsa uero, de fastigio terrarum, quo stetit quondam, deiecta, sic concidit, ut iam subtus terram se se recepisse, atque hic, in latebris cauernisque, demum quaerenda, uideatur. Postremo, tanta rerum confusio tantam induxit caliginem, ut ii saepe, qui Romanas antiquitates, oculis subiectas, indagant cupide, nesciant profecto, quid credant ipsi, quid interrogantibus respondeant, et suspicionibus inter se coniecturisque certent.

Atque haec quidem urbis clades uulgo, uelut a capite, arcessi solet a furore illorum, de quibus dixeramus, popu-

populorum, quos, ex ea re, Barbaros uocant. Sunt tamen, qui, re diligentius considerata, putent, hic nihilo minus, quam Barbaros illos, attulisse detrimenti, fortassis etiam plus, ipsos Christianos, ipsosque Romanos. horum uel inscientia atque incuria, uel ambitione atque inani superstitione, uel alia quadam animi libidine, multa priscae memoriae opera, uel conuulsa esse ac disiecta, uel aliis modis obtrita. Quid, quantumque Romae ueteri detraxerit Constantinus M. ut exornaret nouam suam Byzantii, inter omnes constat. Scimus etiam, quid Constantinus III Imp. indulserit sibi, reuulsis ex Pantheo laminis argenteis, quibus operti fuerant huius parietes, ac sublatis indidem statuis ex aere et marmore, quas Syracusas asportari iussit. Hac enim re, traditur, plus damni, septem diebus, dedisse, quam Barbari ducentis LVIII annis. Satis hoc exempli sit, ut de ceteris taceamus. Quot praeterea Romae ueteris ornamenta, uel Florentiam, quam idcirco ipsi iam Romani Romam paruulam dictitant, translata sunt, uel Parmam, uel alio, cum plura pluribus in locis conspiciantur. Quot aedes sacrae, uel aliae magnifici operis, Romae ex ruinis ueterum ac spoliis excitatae sunt atque ornatae. Quid hic non licuit multis, quorum familiae tulissent Pontifices maximos, praesertim, cum hos ipsae familiae, ad augenda gentilitii nominis decora, facile inuitarent. Vidimus ipsi Romae, in templo Aesculapii, antiquo illo famaeque incluto, conuulsum insignis operis ac tessellati pauimentum, quod homini, antiquitatis perito, ac nobis amicissimo, paruo uendebatur, ut nouum, et melius scilicet, strui posset. Adeo plus obest interdum rerum bonarum ignoratio, quam uetustas ipsa.

Neque eo fecius haec ipsa urbs, quae plagam tam fatalem accepit, in ipsis adhuc ruderibus exprimit pristinae

maiestatis suae uestigia, haud obscura. Quae quidem etsi a uulgo, externa decepto specie, despiciuntur fere, uel ignorantur omnino, sagacioribus tamen lumen, ad iudicandum de magnitudine Romana, praeferre possunt. Spectantur adhuc, sed a pristinis ornamentis nuda, Fora plura, Romanum, Caesaris, Augusti, Neruae, Traiani, alia, sic deletis aliorum uestigiis, ut haec ipsa noscantur sola fama. Spectantur Porticus, Octauia, Claudia, Mercurii, et integrior Faustinae, maxime Agrippae, opus in aditu Panthei augustum. Spectantur Circi, sed in areis, et prisca decoris expertes, de praecipuis quidem Maximus, Neronianus, Flaminius, Agonalis, ille denique insignis Caracallae, in quo multa distinctius notari possunt.

Exaruit quidem fons Metae Sudantis, seruantur tamen adhuc eius rudera, ostenditur in Circo Agonali Meta, quae ex Circo Caracallae huc transfueta perhibetur.

Quanta ueterum opinio de Aquae ductibus Romanis fuerit, ipsae ueterum literae, in primis Inscriptiones antiquae, docent. Atque horum quidem operum, tam admirabilium, in quae tanti sumptus facti sunt, plura sunt reliqua in uestigiis Aquae Martiae, Claudiae, Appiae, aliarum. Haec ipsa certe oculos spectantium defixos tenent altitudine arcuum ac multitudine, qui uel in Vrbe, uel extra Urbem, longa serie procedunt, aut, iniuria temporum interrupti, habent nihilo minus, unde de praestantia integri operis existimari possit.

Nondum uetustate adeo deleta sunt Mausolea, quin magni quid atque excelsi ante oculos ponant. Augusti quidem, in campo Martio, quod hic sibi, aliisque Imperatoribus, condidisse fertur. Hadriani, quod a Belisarii militibus expilatum, a Pontificibus Maximis deinde munitum, his ipsis Castellum, et Clementi VII perfugium, praebuit. Septimii

Septimii Seueri, stantibus adhuc tribus illis 'ordinibus columnarum, quarum aliae aliis insistentes, efficere Porticum uidentur. Accedat his, quod aliorum instar sit omnium, Monimentum C. Cestii, epulonis, integrum adhuc, opus Pyramidis ingens, excelsum, mirabile, quod uulgo, sed mendose, ut ipse Cestii titulus testatur, sepulchrum Romuli appellatur, regiam tamen huius sepulturam haud dedecere potuisset

Quantae molis, quantae amplitudinis, quanti sumptus, fuerint Thermae, in quibus lauabantur Romani, uix sibi persuaferit, nisi qui reliquias earum contempletur. Quarum plures Romae cum fuerint, tum harum, ut de quibusdam dicamus, uestigia nondum extincta sunt in Thermis M. Agrippae, Neronianis, Titi, Traianis, Domitianis, Septimii Seueri, Antonini Caracallae, Gordianis, Philippi, Diocletianis, Constantinianis. Sed eminent hic Antoninae, atque Diocletianae. Illae quidem, quae narrantur ab Antonino Caracalla coeptae, ab Alexandro Seuerio perfectae, ornatae adhuc marmore grandibusque columnis. Istae uero, quibus extruendis centum quadraginta millia Christianorum, compluribus annis, adhibuisse perhibetur Diocletianus. Vtraeque, ab interitu, magnam sui partem, seruatae, amplitudine sua atque altitudine alliciunt spectatorum oculos atque percellunt

Templis compluribus pepercit fortuna, plus quidem minusue, temporum calamitati subtractis. De quibus nominare, satis fuerit in praesenti, Aedem Vestae, Aesculapii, Martis Ultoris, Solis, Lunae, Apollinis, Mineruae, Virtutis atque Honoris, Dianae, Bacchi, Iouis peregrini, Romuli et Remi, Antonini et Faustinae, aliorum. His, atque aliis, sui magnificentia praelatum fuit quondam Templum Pacis, altissimis columnis fultum, magnificis statu

alioque ornatu decoratum, quod statuit Vespasianus, templique Hierosolymitani spoliis auxit, sed incendium postea, aetate Commodi, consumpsit, relictis tamen quibusdam partibus, e quibus de pristini operis excellentia iudicium fiat. Sed omnibus, quae communi stragi supersunt utcunque, uel arte fabricandi, uel operis praestantia, uel integritate partium, antecellit Pantheon, a M. Agrippa extructum, ab Hadriano, aliisque, resectum. Quod quidem pristinis ornamentis, quae fuerant amplissima, nunc, sicut meminimus, exutum est fere

Ex Theatris, quorum apparatus non ignoratur, refero tria illa, Pompeii, Marcelli, Cornelii Balbi. Illius uestigia in Campo Florae, istius in aedibus Sabellorum, huius in Circo Flaminio, commonstrantur

Sed nihil haec Theatra, nihil Amphitheatrum Statilii, quocum male confunditur Castrense, cuius Statiliani umbra quaedam redditur in ruinis, nihil alia plura ueteris aevi spolia, quae passim sub oculos cadunt, admirationemque commouent, nihil ad Amphitheatrum illud, dictum uulgo Colosseum, quod aedificatum a Vespasiano, dedicatum abs Tito, literis ueterum, ipsis etiam Numismatis, elegantibus certe neque obuiis, monimentis denique aliis, celebratur. Opus quidem, ex lapide Tiburtino, peramplum, tamque alte constitutum, ut a montis Coelii fastigio propius abesse uideatur, quo nec Veronense illud, neque aliud ullum, accedit. Sed hoc idem tanto admirabilius, quanto minus, quod eius reliquum est, mediam uetusti operis mensuram implet

Adeo in hoc quoque saeuitum est, non solum a Barbaris, sed a Byzantinis etiam Imperatoribus, atque ab aliis, qui, auulsis inde partibus, struendis palatiis materiam sumperunt

Magnum-

Magnum Capitolii nomen est, perantiquum eiusdem decus et commemorabile, sic, ut ipsum in septem Orbis mirabilibus numeraretur. Sed, quam splendoris olim fuit, tam ruinarum nunc plenum est, nouis tamen aedificiis quibusdam ac splendidis instauratum. Fuerit iam, qui, mecum, requirat templum Iouis Capitolini, olim consilio reip. ac triumphorum religione, tam sanctum, ipsius etiam operis claritate tam insigne. Cuius quidem sedem, opinionibus sollicitatam, alii figunt in eo Capitolini uertice, ubi nunc est *Ara Coeli*, alii, una cum Arce, in alia eiusdem parte, quae ad Tiberim uergit. Restant hic fundamenta quaedam, restant aliqui parietes antiqui, sed in quibus iumenta iam stabulantur. Ex his tamen ipsis de magnitudine operum, antiquitus hic exstructorum, conici potest. Stant praeterea, qua descenditur in Forum Romanum, a dextra Columnae tres ordinis Corinthii, quas alii Iouis Feretrii esse uolunt, alii Tonantis. Stant, in eodem cliuo, sed inferiore paullo, octo Columnae, quae Aedi Concordiae, a peritioribus, tribui solent. Nec uero indigna sunt, quae in Capitolio publice aspiciantur, ex prisca aevi monumentis, huc transductis, Colossi Castoris et Pollucis, Tropaea Marii, Cimbris Teutonibusque uictis, Columna Militaria, simulacra Nili et Danubii, Statua Romae triumphantis, Statua maxime equestris M. Aurelii, rarum opus inter statuas huius generis antiqui, per Urbem raras. Addantur his, quae aliis diuersisque Capitolii locis celebritatem pariunt, Lupa, ex aere, Romulum Remumque lactans, cum uestigio fulminis, ut uidetur, a Cicerone commemorati, Columna Rostrata, antiquae Mensurae Romanae, statua Herculis, Isidis, aliorum numinum, Pastoris, Iulii Caesaris, Augusti, Titi, Antonini, Constantini M. aliorum, Faustinae consecratio, tumulus Alexandri Seueri ac Mamaeae,

maeae, Flumen decumbens, quod, uulgo Marforii nomine uocatum, Rhenus putatur, Colossorum fragmenta magnitudinis immanis. Plura sciens praetereo, quae uideri expendique, antiquitatis interest, in quibus merito posueris Fastos Capitolinos, quantiuis pretii, Tabulasque legis Regiae, sed non antiquae illius, quae uenditur a nonnullis, atque confingitur, uerum posteriori aeuo conditae, atque sub Vespasiani demum principatu. De Capitolio cum descendamus, liceat a sinistra, in foro Romano, respicere uicinos Carceres Tullianos, quos posterorum religio temporum consecrauit. Magnum opus ac priscum Cloacae Maximae, purgandaeque ciuitati necessarium, cuius, tantum afuit, ut puderet ueteres, ut hoc idem in mirabilia referrent Urbis. Hoc ipsum, partem quandam, superest, alto fornice grandibusque columnis substructum. Neque uero tam fordet illud aut foetet ueteris aeui studiosis, quamlibet emunctae naris, quin eiusdem magnitudinem illi utilitatemque mirentur. Ianos complures recitat antiquitas, et, usibus negotiantium commodisque extractos, opum cupidis commendat, bifrontes quidem alios, alios quadrifrontes. Ex his quadrifrons huiusmodi aetatem Romae tulit, ex ingentibus marmorum molibus in fastigium perductus, cum singulis singulorum laterum arcubus, qui libere perspici possunt atque transiri

Videtur iam gloria Romae, e suis excitata ruinis, in coelum efferri, tum altis mirificisque molibus Obeliscorum, quos pluribus locis Vrbs ostentat integros, tum maiestate Columnarum, in primis Traianae atque Antoninae, quas, obstupefcant, oportet, qui primum contuetur

Videtur eadem Romae gloria, his ipsis in monimentis, de iniuria temporum triumphare, perinde, atque in Arcubus Triumphalibus Titi, captis Hierosolymis, Septi-

mii Seueri, superatis Parthis, Arabibus, Adiabenis, Constantini M. deuicto Maxentio, ut de aliis, ipsisque reliquiis pontis triumphalis, fileamus. Hactenus de his, quae in oculos incurrunt

Quanti iam thesauri, ex Orbe terrarum conquisiti cumulatque, latitant in eodem Romae antiquae sepulchro. Atque hos quidem scrutantibus cupide multis, noui semper quid atque praeclari eruitur, unde lucem capiat antiquitas, latibulis excussa, et multa cognoscantur, tot saeculis ignorata, multa, coniecturis deprauata, corrigantur. Ex his non infimum tenet locum Sepulchrum Familiae Liuiae, Libertos complexum, quod nuper Romae repertum est, idque integrum, amplum, multi nitoris. Inuentus in eo simul dispositus urnarum ordo, lucernae praeterea mirifici operis, gemmae Graeci summiq[ue] artificii, uasa uarii generis, aliaque, spectatu digna. Quod quidem cum eximie collaudent, quicunque uiderunt, tum, hoc ipsum, indigne ferunt sapientes, ad posteros seruatum non fuisse, sed suis iam, uti quidem nos uidimus, esse conuulsum sedibus, omnique ornatu priuatum. Habenda igitur est Romanis gratia, habenda Florentinis, quorum certantibus inter se studiis, monumentum illud, quale repertum fuit, breui edetur. Praestat huic operi aliud, quod, in hortis Farnesianis, haud ita pridem operis, humo effossa, patuit, acceptum uulgo pro Domo Neronis Aurea, sed a doctioribus, pro Palatio Augusti. Ingentibus ex marmore columnis stetit, altis thermarum molibus substructum, antiqua adornatum mirabilique pictura, e cuius marmoreis tantummodo fragmentis, quae una hebdomade uendita sunt, sexaginta millia scutatorum Romanorum confecta dicuntur. Potiora eius ornamenta Parmam asportata sunt, ut in Museum Farnesianum inferrentur, in quibus duo illi Colossi,

Herculis atque Bacchi. Hoc unum, ne plura confecer, adiunxero, extra portam Latinam proxime, purgatis rudibus, patefactum fuisse aliud Monimentum, in pluribus innixum fornicibus, inuentos simul in eo titulos ueteres, lucernas uarii historicique decoris, quod Romae, in aes incisum, una cum Sepulchro Familiae Liuiæ, in medium prodibit.

Haec, quae capitulatim exposui, itemque alia, quae transeo prudens, indicio esse possunt, ad nostram memoriam non pauca mansisse ueteris Romae monimenta, haud indigna certe uel studio nostro, uel admiratione. Sed quota haec pars eorum, quae, repetita priscae magnificentiae memoria, grauissimos antiquitatum inuestigatores tenuerunt obstupefactos, adeo, ut hi libris integris ROMANAE MAGNITVDINIS ADMIRANDA prosequerentur. Horum quidem pleraque interciderunt, aut, demersa ruinis, absconduntur, ex ruinis extracta sunt paucissima, in lucemque reuocata. Quae suum tenuerunt locum, uel labefactata partibus sunt ac detrita, uel, sibi melius si constant adhuc, exciderunt tamen splendore pristino, in terramque, non minimam sui partem, considerunt. Igitur, quae hic conspectiora sunt opera, Romae humatae monimentum quasi funebre praebent, quot imaginis uetustae supersunt umbrae, hae totidem uelut lugubres titulos ponunt, quorum ammonitu uiator stet, uideat, sciat, HIC SITAM ESSE ROMAM.

Tamen stat adhuc nihilò secius Vrbs antiqua, rerumque potitur ac floret, sed in ueterum libris, in marmoribus, numismatibus, gemmis, aliisque antiquitatis eruditae sapientisque monimentis, quae res, domi forisque gestas, posteris produnt, et mores simul Quiritium, simul publica horum priuataque opera, leges maxime Romanas. Has enim Orbi terrarum, qua subactus erat, cum dedit gentium

um domina, tum easdem ipsis hostibus suis, antiquis atque acerrimis, quibus olim cesserat, sensim paulatimque sic probavit, ut uictores uictae Urbis iura fusciperent, ab iisque plurima maximaque repeterent adiumenta regundi sapienter Imperii, quod sua sibi uirtute peperissent. Multa adhaec Romae florentis ornamenta in Mediceo, Farnesiano, atque aliis Italiae Museis, reposita sunt. Multa adhuc Romae, in Palatio Farnesiano, Barberino, Iustiniano, Ghiggio, Gualtieri, Albano, aliis, comparent. Multa ibidem, in Burghesia, Medicea, Ludouisia, Aldobrandina, Alteriana, Matthiana, in tot uillis aliis atque hortis, in Capitolio, ut diximus, in Vaticano, aliis in locis. Vix uillam praetereas mediocrem, uixque uineam, quin aliquid antiqui marmoris uideas, parietibus insertum. Accedunt, praeter opera Musiua atque alia, picturae ueteres, imagines rerum tam scienter exprimentes, ut in his Roma spirare uideatur. Quarum cum multas in multis uideas locis, tum plurimas, ex Urbis ruinis ad ueterem elegantiam expressas, uideris, in grande uolumen redactas ac perelegans, quod in domo Maxima e scriniis depromitur, infanoque expingendi pretio comparatas

Atque huius quidem Urbis, in uario monumentorum genere superstitis, studium, quantum, in tanta antiquitatum copia, eruditionis, uariae quidem ac multiplicis, habet, tantum existimationis affert. Sed hoc idem tum ualebit plurimum, cum non leuiter ab illis instructum fuerit literis, quas, a Graecis acceptas, Romani ueteres cum optimarum studiis artium coniunxerunt. Namque hae illae sunt literae, quae eruditos reddunt atque sapientes, hae cultoribus suis, apud optimum quemque, dignitatem conciliant, hae apud nos in primis, quantum decus obtinent, tantum dant aditum ad honores publice capeffendos

Quos quidem ego, proxime futuro die septimo decimo Octobris, siue, ut Romanae consuetudini seruiam, XVI Calend. Nouemb. bene merentibus, auctoritate publica, ut impertiam, mos institutumque maiorum hortatur. Vos igitur, Sapientiae praestantiumque artium Candidati, uestris confisi meritis, animum capeffite, cum eoque spem dignitatis augendae. Quanta uos inuito comitate, tanto rei bene gerendae studio mihi, amabo uos, respondete, uestrae apud me nomina rite professi, a me, dignitatis uestrae studiosissimo, liberalissima doctrinae praemia expectate, siue *Poetices*, siue *Philosophiae*, *Laureas*, perinde, ac decet, expetatis. P. P. prid. Calend. Septembres, A. CIO IO CC XXVII

V

DE MVSEIS ITALICIS

Ardet Italia bello, quod, summis trium Regum uiribus instructum, ingenti rerum motu Insubriam concutit, nec finitimas solum gentes periculi uicinitate terret, sed omnis etiam Europae oculos animosque, operum, quae destinantur, magnitudine, in se conuertit. Tanto armorum strepitu dissipantur Musae Cisalpinae, ac satis habent, si latebris abdi possint. Docti uero, quos, ex fontibus Italicis haurire, iuuerit, eius rei gerendae tempus, praesenti tranquillius, ac magis idoneum, sed forte serius, expectandum sibi, animaduertunt. Quo molestius igitur hanc moram ii tulerint, qui perlustrandae Italiae studio efferuntur, eo iucundior nobis est memoria temporis illius pacatissimi, quo uidimus Italiam, quanto rerum otio, tantis ingeniis ac doctrinae subsidiis, florentem. Saepenumero enim, nec sine summa animi uoluptate, uenit in mentem recordari,
inter

inter alia, Museorum Italicorum, quae, cum rerum exquisitorum curiosis, hic amplissime, uelimus, intellecta. Haec enim non librorum tantummodo pluteos, aut membranarum, schedarum, aliarumque literarum interiorum, scrinia, complectuntur, sed prisca etiam aevi spolia, ex omni eruditae antiquitatis penu seruata, et item alia, uel naturae, uel artis, opera, quae multorum manibus non terantur. Cum enim omnis rerum cognitio, quae liberalem deceat indolem, Musarum nomine enuntietur, tum uero, quicquid hanc cognitionem multiplici, praesertim accuratiore, rerum, haud contritarum, delectu adornat, illud, undecunque conquisitum atque apparatus, dictitatur Museum, recepto iam elegantiorum more. Hinc plures plurium gentium libri, communi quidem Museorum nomine inscripti, sed rerum uarietate distincti, quas edunt. Claudii Clementis Museum, quo struitur Bibliotheca atque ordinatur. Museum Diuae Genouesae Parisinum, opus Claudii Molinetti. Museum Regalis Societatis, Londinatis. Museum Petiuerianum, formis eiusdem Augustae Trinobantum. Museum Asmoleanum, Oxonii. Museum Amboinicum, Amstelodami. Museum Numismatum, ex Hispanis, incognitorum, Laetanofae. Museum Vuormianum, in Danis. Museum Regium Danicum Oliuerii Iacobaei. Museum Cimbricum Maioris, alia Germanorum. In Italia, Museum Calceolarianum. Museum Septalianum. Museum Aldrouandinum, et Cospianum. Museum Romanum Caufei. Kircherianum, et alia, quae tacemus. Museum Museorum Valentini, ad uadum Moeni nuper excusum. Et si Museum Italiae haud inelegans dedit Io. Mabilio, in hoc tamen argumento, quod latius patet, latent adhuc plura, alia post accesserunt. Sed omnibus Italiae Museis facile praestat Vaticanum. Hoc, non tantum in Bibliotheca,

Italicarum, et, si credimus Italis, ceterarum quoque omnium, regina, huius maxime membranarum, quaerendum est, sed etiam in Tabulario Vaticano, e quo, alteroque, in mole Hadriani, illo, Panuini, Baronii, Raynaldi, horum similes, profecerunt. Erant Romae, qui dicerent, uix ferendam Germanorum negligentiam, qui minus, relictis riuulis, hos adirent fontes, unde omnis, et Germaniae, et sigillatim Saxoniae, historia luculenter illustrari posset. Tertium quoddam Museum, in eodem Vaticano, effinxerint picturae summorum artificum, statuariae antiqui operis ac mirifici, uasa aevi prisca, alia suppellex antiqua, materia certe tantae eruditionis, quantae delectationis. Tot etiam Musea ostendit domus Barberina, quot horrea, librorum, Codicum, instrumenti prisca, aeris prisca, gemmarum, statuarum, quo solet ab inuestigatoribus antiquitatum prodromari. Sed, hos, aiunt, thesauros, aliquam sui partem, expilatos esse. Ob eam igitur causam, suspicantur nonnulli, diuitiarum illarum reconditarum adyta, dato difficulter aditu, paucis patere, ne, quid demptum inde sit ablatumque, obseruetur. Plura plurimum generum Musea instruunt, in Ottoboniano Palatio, Graeci Latinique sermonis libri, manu exarati, rari certe, et quos alibi frustra requiras. Delectus ibidem quaeratur Numismatum, ac uariis antiquitatis, huc illatae, picturarum, aliorum operum singulare, ornatus. Sed uix inuenisses tum Romae Museum, quod, si non amplitudine, at rerum certe admirabilem uarietate, copia, dispositione, comparaueris Gualtiero. Ipsas quidem aedes Gualtieras Musarum dixisses delubrum. Hic bibliotheca splendida, lecta, copiosa. Hic antiquitatis omnis, Etruscae etiam, ac Gothicae, apparatus opes. Hic gaza priscae memoriae, gemmis ac numismatibus opulenta. Hic theatrum quasi omnis scientiae apertum, dispositis

fitis apte omnium generum instrumentis, quorum Geographia, Geometria, Astronomia, Architectura utraque, Anatomie, scientia naturalis, artes aliae liberalis cuiusdam cultus, etiam mechanicae, indigere uideantur. Sed haec tanti momenti bona nuper diuendita sunt, si uerum est, quod fama tulit. Nouis semper incrementis augefcit Museum Alexandralbanum, sed nuper iam ita accreuerat, ut cum praecipuis Romanorum conferri posset. Insigni bibliothecae magnam dignitatis accessionem adiungit illud quasi sanctius aerarium antiquitatis electissimae, quod exornatur numis maximi moduli, eximiae integritatis, consideratissimi delectus. Iam priscae artis uasa, tam cara, quam rara, signa, statuas, Lapides literatos, plura ueteris aevi pignora, quis sine admiratione contueatur. Ad hoc certe antiqui peculii spectaculum magni fiebant, quotidianique, concursus hominum, literis deditorum. Opus igitur, tam mirabile, dignum est, de quo Lusitanos inter Romanosque ceteretur, quorum illi tam pulchras magnificentiae priscae manubias Olisiponi suae optauerint, hi Capitolio suo. Habent quidem Romae Palatia non nulla dotes quasdam proprias, sic, ut Farnesianum, ac praecipue Iustinianum, statuis, Burghesium picturis, excellat. Sed hic quot fere maiorum Palatia gentium numerantur, tot in iisdem Musea comparent, ubi et artis, et ipsius naturae, opera, ex omnibus saeculis, omnibusque terris, selecta, reperiamus. Sic rerum, quae sui admirationem iniiciant, uarietate defixos tenent oculos aedes, Columnarum, Pamphiliae, Chigiae, Ludouisiae, tot aliae Principum, illustriumque hominum, quorum nemo temere a deliciis elegantiae priscae alienus est, has ipsas, econtrario, delicias plerique cunctis ornamentis lautissimae cuiusque supellectilis anteponunt. Quid de hortis commemorem, maxime Farnesianis. Quid de uillis,

lis, Pamphilia, Ludouisia, Matthaea, Medicea, Aldobrandina, maxime Iustiniana, tot aliis, in quibus habeant uel Varrones, quod mirentur. Quid de Capitolio, de locis tot aliis, publicis priuatisque, in quibus Romae, uel crescentis, uel florentis, uel senescentis, uestigia extant, uel Graecarum etiam, aliarumque antiquitatum, quae e rudibus suis exsplendescunt. His adde thesauris, quae, ex ueterum reliquiis deprompta, studioseque collecta, uiri, prisca doctrina clari, Blanci, Vignolii, Maielli, Ficoronii, Stoffii, Sabatini, Valesii, tot alii, penetralibus suis custodiebant. Adiice bibliothecas, praeter eas, de quibus meminimus, Basilianorum sodalium, scriptis exemplaribus praestantem, Ignatianorum, Chigiam, Imperialem, Passioneam, Fontaninam, Restanam, tot alias, uel publice, uel priuatim, haud tenui cum re, apparatus. Quae quidem singula omnis doctrinae liberalis, omnis perelegantis cognitionis, omnium ueterum lautitiarum, receptacula si quis excutere studeat, is nimirum suarum satagat partium, nec ualde otietur. Ipso denique infinito, quod hic adhibendum fit, studio edoctus, sese, intelligat, Romae in Museo quodam uersari, tam amplo, tam copiis omnibus affluente, ut nulla terrarum pars, nedum urbs ulla, ullum, huic par, exhibere possit. Neminem tamen, qui res Neapolitanas inspexerit, uel antiquitatum, poenituerit, uel Museorum, quibus ea gens ornatissima gaudet. Sed, illas hic persequi, alienum est, haec enarrare, longum. E pluribus tamen, quorum in memoriam redeo, commemoretur Museum Oliuetanorum, D. Seuerini, D. Nerii, Augustinianorum maxime. Horum enim membranae insignes, illa potissimum Dioscoridis perantiqua, multorum scriniorum fortunis antistant. In Museo S. Angeli a Nido, et aliis, quantus ciuilis prudentiae, arcanae historiae, illu-

illustrum stirpium, Legationum scriptarum, aliarumque literarum secretiorum, thesaurus condatur, alios, malumus, experiri ipsos, quam, productis hic exemplis, exponi. Difficilis, per iter impeditissimum, fuit aditus ad Casinum montem, sed eo iucundior conspectus Musei perornati, ac membranis praediti, cui alterum quoddam Rei Diplomaticae Museum adiicit Tabularium, quod in praecipuis Europae numeratur. Duo huius uolumina a Corn. Margarino sunt edita, nomine *Bullarii Casinensis*. Ipsius Romae desiderium lenierit quodammodo recordatio Florentiae, dignae profecto, quae nomen pulchritudinis ferat. Quamquam haec urbs est pulcherrima, haud tamen, substructionum amplitudine, pulchrior iudicetur, quam antiquitatis thesauro, qui Mediceis xystris scriniisque continetur, sui fere generis in omni Italia princeps. Hic unius Palatii plura uideas Musea, nec alibi uisenda. Quanta enim hic, quam spectatu iucunda, ante oculos obuersatur abundantia marmorum, numismatum, gemmarum, uasorum, anaglyphorum, picturarum, omnium denique elegantiarum, quas uel prisca aetas extulerit, uel ipsa recens. A quibus quidem copiis, satis est ad laudem ciuitatis huius amplissimae, uel ipsis eam Romanis paruulam quandam Romanam uocitari. Aspiciamus opera uarii generis, magni pretii, quae, in eodem gazae Mediceae domicilio, immenso fere sumptu, a peritissimis fiunt artificibus, ut, ab his quoque, fateamur, artibus mechanicis multa liberalis industriae ornamenta peti. Splendida Magni Ducis bibliotheca, sed admirabilis Laurentiana illa, tot eruditrix eruditorum, ex se nobilitata, membranisque suis adeo clara, ut ipsos earum editores maxime illustrarit. Huic aliarum Florentinarum, sed longo interuallo, proximae, Mariana, et Cruciana. Nec desunt aliae, bonis etiam suis
E auctae.

auctae. Duodecim Tabularum libellus, ueterum iudicio, locum bibliothecae cuiusdam praestantissimae tenet, propterea, quod, ex legum fontibus si spectetur, omnium philosophorum bibliothecas, et auctoritatis pondere, superat, et utilitatis ubertate. Quantam igitur bibliothecam quaeras in Pandecte iuris Romani, ubi non solum Legum illarum neruus est, ad ciuitatis usum accommodatus, sed etiam lumen longe clarissimum, quod ingenia tot summorum afferunt iurisperitorum, nec Reipublicae modo, sed ipsorum etiam Imperatorum, auctoritas, qua leges saluberrimae sancuntur, tanta denique utilitatis copia, haec ut, non modo in omnes Reipublicae, uerum in omnes etiam antiquitatis, praesertim ciuilis, partes fundatur, neque iam, in hoc Quiritium iure, tam prudentia Romana, quam ipsa Ratio exulta, uigere uideatur. At hunc, qui nihil sui generis par habet, thesaurum, uelut arreptam, de tanto tot literarum naufragio, tabulam, ab interitu retraxit ille duorum uoluminum Codex, in membrana, literis quadratis, exaratus, et serico rubri coloris panno, ex altera parte uilloso, tectus, quem, olim festo ritu ad funalia accensa primariis uiris monstrari solitum, nunc, astante et inspectante diligenter custode, Florentia ostendit. Hoc cupidissime, aliquoties, euoluto, reminiscebar Iac. Cuiacii, qui adire gestiit oraculum iurisprudenciae tam uenerabile, sed illud nunquam uidit. Videor iam mihi uidere Museum Magliabecum, cui nouae tum ac magnificae sedes, quibus praeficiendus erat doctissimus Marmius, parabantur, Saluinium, flore librorum conuestitum, Andreinum, priscis maxime gemmis nobile, illis etiam, quae ipsius Dioscoridis, aliorumque artificum ueterum, nominibus, conspectu rarissimis, insigniuntur. Relinquo ceris nostris cetera, sed plurimum
instar

instar funto duo. Alterum quidem Bonarotae, tam suis opibus, Etruscis etiam, quam ingenio possessoris sagacissimo, clarum. Alterum Cypriani Targionii, ingens naturae thesaurus, nec minor artis, quae, seruandis plantarum, florum, animantiumque uariarum, coloribus, naturam sic reddit, ut eae res uel uigere adhuc, uel spirare, uideantur. Florentia, cuius cogitatio eruditissimorum humanissimorumque hominum, Sebastiani Blanci, et Francisci Gorii, memoriam mihi semper repraesentabit, relictam, ad Musea uenio Liburna. Gabrielis Medinae, gazae ueteri, naturalique scientiae, paratum. Sed huius scientiae multo capacius Tiberii Scalliae. Tertium, libris omnium generum selectis, compluribus etiam membranis, Rabbinicis maxime, instructum, Iosephi Addinae, elegantissimo Iudaei ingenio, qui Palaeographiam Hebraeam tum moliebatur. Quartum Froccii, Numismatum, Gemmarumque antiquarum, delectu ornatum. Dixeram de Museo Aldrouandino, quo Bononia non minus fere celebris est, quam Marmoribus Felsineis suis. Minime uero, praetereundum, puto, Marsiglianum, ex cuius diuitiis opus quoddam, formae grandioris, ex omnibus uenis terrae Saxonicae metallicis concinnatum, nihilo minore studio nobis ostendebatur, quam, in gaza Taurinensi, Vasa Saxoniae Porcellanea, magnitudinis nitorisque insignis. Marsiglianum autem illud ipso simul commendatur opere magnifico *Instituti Naturalis*, ut inscribitur, *facti in Orbis totius usum*. Hic enim, singulari quodam beneficio, omnium gentium aduenae, picturam, architecturam utramque, alias artes liberales, ipsum etiam antiquitatis studium, gratuito addiscunt. Hic etiam non solum cusi libri, Physici maxime ac Mathematici, sed etiam Turcici atque Arabici Codd. manu scripti.

Sino Ordinum Religioforum Musea, illud maxime S. Seruatoris. Mitto illustrium aedes, Lufignanas, Montenses, Pepolinas, alias, pluribus uariarum deliciarum Museis excultas. Sed in Caprarae Palatio miror illud conclaue Martium, ubi omne armorum genus est, artificiosis compositum figuris, et, Turcicis maxime armis, Tropaea quasi structa. Satis de Parma dixero, si nominauero Museum Farnesianum, monumentis uetustis, tabulis Raphaelis, Titiani, Correggii, Hannibalis Coraggii, Guidonis, Iulii Romani, aliorumque consimilium, quibusdam etiam, ex ipso Caesaris Augusti, ut doctioribus placet, Palatio, Romae nuper reperto, aduectis, gemmis praeterea, aliis magni pretii operibus, prisca maxime moneta, illustre. Quod quidem rei Numismaticae peritus, Pedrusiis ac Poiuiniis commentariis nondum absolutum, haud fallare, si posueris in Museis Italiae magnificentissimis, siue magnitudinem eius consideres, siue elegantiam, siue concinnam in partes feriemque descriptionem. Bibliotheca quoque Ducis splendida, et, alio in conclauis, libri ueteres, plurium generum, scripti. His adiectae rariores ueterum editiones. Si studiorum quaeras leuamentum, hic Theatrum exempli in Italia singularis, si priuatorum Musea, ex his Isidori Crassii eminebit. Nec uero sua Mutinae desunt Musea, in Bibliotheca Ducis, ac uetustis maxime huius exemplaribus, nec dum editis, in tabulis excellentium pictorum, ueteri quoque gaza. Huc tantum ornamentis adiungit Muratorius, quantum ipse est totius Italiae ornamentum. Veronae, quam antiquitate uarium, tam clarum iam pridem, Museum Moscardum. Plurium tamen antiquitatum spectacula, magnificentia sua, superat Amphitheatrum Veronense. Ipsum etiam Museum, in cuius fortunas oculos politissimus quisque defixerit, apparant Graeca Latina-

tinaque Marmora, quorum plurima, ac lectissima, conspicias in area Theatri, in Palatio Antistitis, aliisque locis. Sed horum lumen, ac Museum potius amplissimum, ubi rectius quaeras, quam in illustri ingenio Maffei. Fece-
ris operae pretium, si Canonorum inspicias Tabularium, ut in eo, praeter antiquos e membrana libros, insigne Rei Diplomaticae Museum, atque huius quasi spiritum, doctissimum Barthol. Campagnolam, admireris. Venetiarum admirationem ipsa etiam Musea augent. Sed horum principatum tenet illud D. Marci, antiquitatis scriptae patrimonio, praesertim a Bessarione relicto, locupletissimum, quod, etsi iam frequentissimis doctorum laudibus prope obrutum est, signis tamen antiquis, statuis, operibus caelatis, aliisque uetustatis exoletae monumentis, sic, in atrio suo, creuit, ut nouam diuitiarum suarum recensio-
nem expectet. Sunt plura, nec mediocria, Procerum, sunt aliorum, lautissimorum hominum, Musea, Capellum, Grimmanum, Iustinianum, Ruzinum, Trevisanum, alia, in quibus uel rei librariae splendor nitet, uel operum mirabilium cumuli exaggerantur, uel antiquitatis omnis, uariis expressae simulacris, specimina cernuntur. Verum tamen quot praeterea, et quanta, futura essent Musea, si uel aeris, antiquitus excusi, uel uultuum, de marmore ductorum, uel aliarum rerum, ex priscis opificiis superstium, apparatus, ex Graecia quondam, maxime Peloponneso, Venetias asportatus, redigeretur in ordinem, ac melius, pro dignitate tantorum operum, curaretur. Sed horum, quae peritiores in oculis ferrent, multa nunc, inscientia negligentiaque heredum, latitant in angulis, et situm rubiginemque ducunt. At, re melius gesta, Museum Sangredum, non solum omni armorum genere, picturis, alio splendore, sed etiam Marmoribus

bus antiquis, gemmis, ceteroque prisca aevi cultu, ex-
politur. Pari modo in luce clarissima uersatur Museum
Theupolitanum, omni cura, scientia, sumptu, excul-
tum, ac Numis maxime, exquisita lectis, opulentum.
Multa certe, facultatibus suis, nuper anteibat, sed iis,
quae cum Regiis exaequarentur gazis, has quoque ipsas
interdum superarent. Non uacat, recitare Numos eius,
qui dicuntur, Vnicos, leuiter tantummodo illos attingo,
maximae formae, trecentos, quot ne Regius quidem
Francogallorum thesaurus habere perhibetur, tot prae-
terea Othones ex aere, ueros quidem, nulliusque fraudis
suspectos. Huic Venetorum ornamento aliud accedat ex
Museo prisca metalli Pisano, quod Corrario debet incre-
menta sua. Corrarium quondam excussit Ioannes Va-
lens, numorum scientia facile princeps, nec, ut aiunt, du-
bitauit, illud ipsi Francogallico, rariorem eximiorumque
Numismatum delectu, praeferre. Referatur adhuc, ex
tot Museis aliis, Arrighonianum, una cum Bibliotheca
Pisanae, ac nobilissimae, gentis, quae, magnis impensis ex-
tracta, nec minoribus continuata, non magis familiae hu-
ius, quam patriae, dignitati seruit. Suis Patavium Mu-
seis gaudet, in Bibliothecis, Aedis Cathedralis, D. Iusti-
nae, aliis, ubi plurimum generum Codices ostenduntur.
Sed nuper, in primis, gloriabatur Museo Vallisnerio,
tam auctoris sui, Antonii Vallisnieri, fama incluto, quam
multis uariae scientiae admirandis. Hoc enim, inter ce-
tera, in Physicis, Mathematicis, Anatomicis, ingeniose in-
uenta, ipsos naturae recessus recludere uidebatur. Potio-
ra etiam Musea erant uirorum, multo elegantissimorum,
Facciolorum, Lazzarinorum, Polenorum, Morgagna-
rum, Vulpiorum, aliorum. Sed horum Museorum Mu-
sea ipsi uiri tam praestantes. Ornamento quondam Rho-
digio

digio fuit Coelius, patria Rhodiginus, sed nuper Museum Sylvestrinum, quod Marmoribus, Numis, atque alia supellectili antiqua, locupletatum, ex illo Patauino Caroli Patini creuisse dicebatur. Nihil antiqui decoris in Academia habebat Ferrara, sed noui multum in Scipionis Sacрати, Marchionis, Museo, quod uarius aevi prisca cultus, rei potissimum Numismatae copia, nobilitabat. Nihil olim celebrius Museo Mantuano, quod bello superiore disturbatum est. Venetias dicitur asportatum, ibidemque oppigneratum, ex hoc autem incrementa cepisse Sagredianum. Nulla illius Mantuae uestigia, nisi in parietibus, qui tamen picturis, ornatuque cetero, sunt spoliati. Septalianum, quod Mediolani est, Museum non respondebat famae superiori, cum potioribus fortunis esset exutum. Sed Ambrosiana, cuius lumen est Saxius, complurimum Museorum dignitatem sustinet, non libris solum, tam cussis, quam scriptis, affluens, sed marmoribus etiam, aliis priscae memoriae monumentis, picturis, pictorumque Academia, ornata. Museum Bernardinae sodalitatis, antiquis, ac praeclaris, refertum Tabulis, e quibus ipse Mabillonius, compluribus quidem locis, corrigi posset. Museum Saxiorum, fratrum doctissimorum, quo lapides omnis generis rariores, etiam pretiosi, colliguntur. Museum Pertusati, Comitum, possessione Numismatum, copiosum, Archinti, Comitum, librorum exquisitorum. Genuenses ornat Museum Pallauicinum, et Miconianum. Ticinenses, Palearii, Comitum, et Antonii Gatti. Vicentinos, praeter Theatrum Olympicum, unum e pulcherrimis Italiae, Museum Vicentinum. Brixienenses, Marmoribus suis claros, Galeardorum, fratrum politissimorum, et Francisci Roncalli. Cremonenses, Arisii, quantum eius incendium nuper euasit. Caesenates, Museum Mala-

Malatestae Nouelli. Augusta Taurinorum non leuium thesaurorum iacturam fecit, quos bellum, et aliae temporum iniuriae, consumpserunt. Huius tamen Musea quis desideret, qui Bibliothecam Regiam, membrarum haud inopem, uiderit, alteramque Academicam, Regio Codd. munere auctam, nobilissima etiam plurium generum marmora, alias ueteris aevi manubias, Mensam Isiacam, pretii quantiuis. Adde Museum rei Diplomaticae elegantissimum, Museum instrumentorum Physicorum ac Mathematicorum, quasque armamentarium naturae, Museum Blanci Anatomicum, et doctores publicos, Romam, Campianum, Cusanum, Lamam, uiros nobis amicissimos, alios, quorum ingeniis haec, aliaque, Musea illustrantur. Plura Italiae Musea, quamlibet inuitus, transeo, quorum tamen recordatione non parum delector. Sed plura, quae sunt in promptu, persequi, prohibet hic instituti ratio, quae alio me uocat. In praesenti enim mihi uiua circumspicienda sunt Musea. Sic, Longinum quondam illum, constat, dictum fuisse uiuum Museum, περιπατοῦν Μουσείον, ob doctrinam, quam in numero habebat. Ad cuius sapientiam paucos aspirasse, haud inscienter si dixeris, at memineris certe haud inhumani-ter, ne ipsa quidem Musea cuncta paribus peraeque opibus ualere. Quod si uere praedicant sapientes, tantum sciri, quantum memoria teneatur, nae danda nobis erat opera, ut, non tam multos, lectitarem, libros, quam optimos, eosdemque, ueterum more, edisceremus. Tali enim modo futurum esset, ut nunquam Musea uiua desideraremus. Nec uero huius generis Musea desideramus in uobis, Artium praestantium, ipsiusque simul Poeticae, qua omnis ueterum sapientia abstruditur, Candidati. Vos enim, et audistis, optima, et legistis. Tam audita, quam lecta,

lecta, memoriae tradidistis, meditando excoluistis, disputando confirmastis. Sic ingenii bibliothecam uobis parastis. Digna uero haec industria uestra praemiis, sed iis potissimum, quae liberalibus ingeniis, in hac Academia, gloriae tam antiquae, amplissima proponuntur. Haec uobis lumen, a maioribus traditum, praeferunt, ad fortunam spei uestrae, rectis praeclarisque studiis, conciliandam, et nomen ipsum de uulgi numero eximendum. Agitandum, uestra mihi nomina profiteremini, ad certamen doctrinae, publicis priuatique experimentis probandae, uos comparate, et *Lauream*, uel *Philosophicam*, uel *Poeticam*, uel *utramque*, pridie Calendas Maias, siue, stylo nostro, *die tricesimo Aprilis*, quod felix faustumque sit, rite distribuendam, a me, amplificatore dignitatis uestrae publice constituto, longeque paratissimo, expectate. Sed, quoniam eius rei gerendae facultas est in Dei manu, huic supplico, ut proposito nostro prosperos det successus, et, Procerum animis studio patriae, communiter tuendae, coniunctis, Germaniae saluti prospiciat, ac, propulsatis, quae undecunque possint imminere, periculis, publicam priuatamque tranquillitatem, qua armis tentata est, in pristinum uindictet, qua incolumis adhuc seruata, praepotenti diuinoque praesidio firmet. P. P. in Sacro Epiphaniarum anniuersario, A. recuperatae Salutis

∞ IO CC XX XIII

VI

DE PURPURA

CHRISTI PATIENTIS

Cum, rebus hodierni luctuosissimique diei religiose circumspectis, subiicio mihi, atque ante animum meum propono, ignominiosissimam PURPURAM CHRISTI, sub Hierosolymae, petulantia exultantis ac furore, oculis, miserandum in modum, illusi, tum nefas horreo libidinis, ludibriis, conuiciis, immanitate omni, Illam lacerantis Innocentiam, qua sanctius quicquam, neque terra unquam tulit, neque coelum ipsum unquam recepit. Sed, tanto minus cultus hic purpurae contumeliosissimus, quem uetustas iam dudum consumpsit, in animis nostris obsolescere debet, quanto plus nobis ostendit ignominiae, cuius fontem et caput si requirimus, non alibi certe, quam in nostra, communique generis humani, perfidia ac perduellione, reperimus

Magnus quondam honos fuit purpurae, magna dignitas, magnum denique ius. Neque enim purpura Regalis modo decoris insigne fuit, sed ipsius etiam Augusti. Purpuram Regum, Purpureos Reges, dicunt Poetae. Quantum autem est, Adorare Sacram Purpuram, in salutando Imperatore, coramque uenerando. Mos enim ferebat, ut Patricii ad dextram Principis papillam adorarent, quorum deinceps caput ipse Princeps oscularetur, Senatores autem, ceterique, genu dextro ante Principem flexo, cultum exhiberent. Quantum praeterea, Sumere Purpuram, in Imperio fuscipiendo. Ac Purpurae quidem ipsius, tum gestandae, tum infectui transcendendae, tum capiendae, ius sibi uindicant Imperatores ceterioris aetatis, idque tanta seueritate, ut poenas grauissimas, capitis etiam, licentiae iuris

Matth: XXVII. 20.

Marci: XV. 17.

Ioh: XIX. 2.

ris huius uiolandi fanciant. Hinc Sacer Murex, hinc infectores, quos Baphios dicunt, hinc Purpuræ piscatores, quos Murilegulos, hinc utrorumque Procuratores. Loquatur id, quod res est, Codex uterque, Theodosianus, atque Iustinianus. Sed neutrius huius Codicis sententiam expendunt, qui, omnem Purpuræ usum priuatis adimi, putant. Dicitur enim ibi de Purpura Phoenices, ac Tyria, cum Tyri, ut ait Plinius, omnis nobilitas conchylio, et purpura, constaret. Haec illa Blatta erat, et Oxyblatta, duplex genus exquisitæ Purpuræ, quod falso negant quidam, sanguinei coloris, ac solo splendoris gradu diuersum. Hinc illae Vestes Holouerae, quae solis Imperatoribus Romanis dicantur, ut Candys Regius quondam solis Regibus, apud Persas. Sic mutatur uenia, quam dederat Aurelianus, utendae liberius Purpuræ, quam ante illius principatum licuisset. Manserat enim ad hoc tempus interdictum Neronis, quem Amethystini ac Tyrii coloris usum uetuisse, Tranquillus auctor est. Haec illa uetita est Purpura, quam idem dicit, nec uero alia, quam Tyria, siue Sarrana, quam uelut genus Purpuræ praestantissimum, Nero solis destinat usibus Imperatorum, ac Domus Augustae. Superiore autem memoria Iulius Caesar, non omnem Purpuræ usum prohibuit, sed uestis tantummodo Conchyliatae, sub certis etiam legibus, cuius quidem uestis color esset austerus in glauco. Tiberius autem, ut aliarum rerum, sic huius, negligentior fuit. Habes breuem Purpuræ, uel uetitæ, uel concessæ, historiam, quae miris interpretum, uel eruditissimorum, disceptationibus distringi solet.

Sed late patet appellatio Purpuræ, quae, tot distincta coloribus, ut etiam Alba occurrat Purpura, et pretio differt, et usu. Purpura flores aemulatur, qui colore commendantur, ut Plinius tradit. His ex coloribus tres sunt

praecipui, unus Coccineus, idemque fulgentissimus, qualis in nigrante rosa, Purpurarum Tyriarum ac Dibapharum, alius Amethystinus, ac uiolarum aemulus, tertius Conchyliatus, cuius colorem idem Naturalis Historiae scriptor uniuerse dicit austerum in glauco, et caeruleum, similem irascenti mari, Sed tres huius coloris aspectus sunt, similes illis in tribus floribus, saturatior ferme, ut in Heliotropio, inclinans ad Purpuram, ut in Maluae flore, tertius Conchyliorum uegetissimus, ut in Viola Serotina. Differt tamen Coccineus color a Purpureo, quantum terrena Purpura a marina, multo praestantiore. Purpura enim haec ex Conchis atque Muricibus, Coccum in terrestri grano. Singularis autem exempli illa censeatur Purpura, ex Indica sandice, ut ferebatur, confecta, quam Persarum Rex Aureliano mittit muneri, tanto quidem lumine fulgentem, ut omnes Romanorum Purpuras, etiam Capitolinam, obscuraret. Purpureus igitur color, proprie dictus, est ille uetitus ab Imperatoribus, ac pretiosus, Coccineus, minoris, uel inuidiae, uel impensae. At, stante adhuc Republica, duplicis potissimum Purpurae usus increbuit, quem Plutarchus, in Catone Minore, et Athenaeus, in tertio, memoriae produnt. Ex pluribus enim Purpurae generibus, quae uestibus inseruirent, unum erat rubrum ualde, et coloris acutissimi, alterum nigrum, illud carius, et lautiorum, hoc uilius, ac tenuiorum. Cuiusmodi Purpuram Cicero uocat Plebeiam, ac paene Fuscam

Est quidem genus quoddam, ut significauimus, Purpurae, quod imitatur Cocci florem, sed a Purpura Coccum differt ipsum, ut pronuntiat Vlpianus. Recte uero, pro studio proprietatis, cui ueteres, elegantissimique, Iurisperiti egregie student. A Cocco enim differt Purpura omnis generis, siue e Concha Tyria, Coa, Laconica, uel Rhodia-

Rhodiaca, aliorumque locorum maritimorum, conficiatur, siue, ad huius imitationem, ex florum herbarumque succo. At Coccum e granis Galatiae, Africae, Lusitaniae, paratur. Purpurae, et Cocci, diuersa est materia illa quidem, sed Cocci simile quid habet in colore Purpura, quae florem Cocci imitatur, ut diximus. Hac mente, propter coloris affinitatem, Coccum, laxiore tamen notione, pro Purpura solet efferri

Ex his, breuiter disputatis, plura consequuntur, quibus declaretur ratio uestis, Christo ab impiis militibus iniectae. Hanc Vestem generatim Purpuram dicit Marcus, Vestimentum Purpureum, Ioannes, sed Chlamydem Coccineam, Matthaeus. Purpuram, sine adiectione, nominat Marcus, non eximia notione Purpurae, qualem habet Purpura Principis, excellenter sic dicta. Sed coloris tantum rationem habet, quem Vestis illa retulit, rubentem certe, nec tamen illo fulgore splendentem, quo Tyria Purpura nitet, haud quaerenda in militum uestitu, nec ludificationi militari apta, ac ne permixta quidem contumeliae supplicii, sed ipsius Principis usu cultuque nobilitata. Purpuram autem Marcus dicit, pro Veste Purpurea, ut ueteres saepe, Tropica breuitate. Sed Ioannes explicatius, uestitumque designans, Vestem Purpuream uocat. At genus ipsum uestimenti edit Matthaeus, et Chlamydem dicit, sed Coccineam. Quod quidem posterius mirere, nisi reuocet in memoriam id, quod dixeramus, Cocco etiam Purpuram interdum notari. Quo minus necesse est, hanc Christi Vestem, ex ingenio non nullorum, primum Cocco tingi, tum Purpura, ut Sacri Scriptores concilientur. Quanti enim pretii, quaeso, fuerit Vestis haec Dibapha, quam pretium hoc alienum a proteruia lusus cruenti, nisi forte chlamydem aliquam, usu detritam, in eo ponas.

Cum igitur similitudo coloris coniunctioque Cocco cum quodam genere Purpurae intercedat, satis est, utrinque colorem sanguineum ostendi. Hac mente Horatio Vestis, Rubro Cocco tincta. Et, Sanguineum Sagum, Silio Italico, Paludamentum Coccineum. Apte uero Matthaeo Chlamys Coccinea dicitur, quod Chlamydes Cocco tingi solebant. Talis Chlamys Tetrici Coccinea, apud Vopiscum, et similis Alexandri Seueri, apud Lampridium. Chlamydes enim, quae Graecis dicuntur, et Paludamenta, quae Latinis, ex Cocco. Ex ea re Plinio Coccum, Imperatoris paludamentis dicatum

Chlamydis huius materiam si requirimus, eam, mos Romanus docet, ex Lana fuisse, usu Serici nondum recepto. Nam Chlamys Caii Serica, pro luxuriae ostento, habetur, et Chlamys Serica Commodi ad usum Serici increbrescentem refertur. Differt tamen huius Lanae pretium, differt textura, ut nobilius quid in Lana Chlamyde Imperatoris, quam Tribunorum, in horum Chlamyde, quam militis gregarii, quaeras. Idem credideris de colore Chlamydis, quem, uideas, album tribui militum Chlamydi, Coccineum paludamentis Imperatorum, rarius uero album. De forma Chlamydis contenditur ingeniose, sed eam dant in conspectum Statuae, Numi, Gemmae, in quibus Imperatores, Duces, milites, sed suo quisque discrimine, paludati, et chlamydati, cernuntur. His in exemplis Vestem reperis apertam, quae tunicae, et armaturae ceterae, superinducta, fibula nectatur. Vides autem umbras Chlamydum, quas in uiuis si conspicias, Coccineas certe non militum cognoueris, sed Imperatorum. Vndenam ergo Coccinea haec, quam Christo milites accommodant. Vtrum a Duce quodam praebita, ut spectaculo fit res pretiosa, et, negligentius habita, deformetur.

tur. An ab ipsis Iudaeis, quorum libido rei, mercibus omnium generum faciendae, non minus nunc uulgo nota est, quam historicis olim. His enim Christus affectare regnum dicitur, his dulce est, Christum, quasi Scenicum quendam Regem, exagitari. An ab Herode relictus, qui Christum, coram irrisum nefarie atque despectum, remittit Pilato, indutum Veste Splendida, quam, propter hunc splendorem Syrus Interpres, et aliqui, haud indocti, Coccineam explanant. Vtcunque est, Chlamydem Coccineam promunt milites, eaque ornato, insultant sceleratissime Christo. Sed hoc faciunt, tum sua instincti proteruia, tum maxime a Iudaeis, quibus ipsis iniicere manum Seruatori, capitis damnato, cum minus liceat, libet certe, omnem uim atrocitatis, per milites audacia furentes, inferre. Nec uero dubitandum est, quin militibus his nihilo fecius ab Iudaeis merces sceleris persoluta fuerit, quam istis postea, quibus mentiendum erat furtum Christi, a discipulis ex sepulchro surrepti

Quid autem indignius est, quid miserius spectaculo Christi, per excitata tot ludibria, ignominiosissime ornati. Incedit enim, suis exutus uestimentis, Chlamyde Coccinea, coloris in purpuram tracti, tectus, coronam, e spinis contextam, capite, arundinem, pro sceptris, dextra, gestans. Salutatur, de more adorandae Purpurae, genu flexo, sed contumeliosissimum in modum, ab hominum genere profligatissimo, quod, maledictis infectando, in faciem inspuendo, arundine caput uerberando, furiose saeuit. Ita uero Christo, quasi regnum Iudaeae, iam pridem in prouinciae formulam redactum, appetenti, illuditur a Romanis militibus, nullo certe gaudio propulsati ab his finibus periculi, cuius nihil timuerat Pilatus, sed acerbitate odioque Iudaeorum, quorum ore milites, mercede auctora-

ctoramentoque funebri corruptos, loqui, merito putes. Adeo Iudaei nolunt quiescere, nisi Christo crudelissime diuexato, ac denique necato

Ecquis tamen nostrum, in tam effusa Iudaeorum rabie, uacat culpa, si causam poenae consideremus, qua Seruator, grauissime afflictus, crimen humani generis luit. Merito perhorrescimus militum crudelitatem, qua Christum excruciant innocentissimum, sed iure nihilo minore, nostram improbitatem, quae tantis eiusdem cruciamentis expianda est. Quantum tamen diuinae caritatis in ipso habitu Christi purpurati despectissimo, oportet, agnoscamus. Nos enim, si nostrae iustitiae memores esse uellemus, deberemus certe in cruenta illa Christi, a militibus uestiti, Purpura, horrentes trementesque, contemplari instar cruoremque foedissimum panni istius menstrualis, cuius pro nobis fordes Christo, Sanguine suo purissimo, sint eluendae. At Seruator mitissimus, nostrique misericordia captus, ipsius cultus, quem, misere delusus, humeris sustinet, colore rubicundo, nos commonefacit Sanguinis, pro salute nostra profusi, quo purgemur ab omni peccatorum foeditate. Quo plus igitur consolationis ex ipsa Christi, nostra causa tam grauibus iniuriis atque contumeliis obiecti, tolerantia nobis accedit, hoc aequius est, summa religionis ope niti, ut Coelesti eius Beneficio nos, per uitae sanctimoniam, quoad eius fieri possit, dignos praestemus, Diuinumque eius Meritum salutare, ac stabili, fide amplectamur, idemque, quanta laudum praedicatione possimus maxima, grati memoresque celebremus

Quod quidem publice, pietatis studio, facere cum instituat Clarissimus Artium Liberalium Magister, *Gottlobius Henricus Richter*, Vitemberga-Saxo, huic eius consilio, nihil laudis est, quin impertire debeamus. Statuit enim

enim *hodie*, factis a meridie sacris, *hora tertia*, Seruatoris nostri, optime de nobis omnibus meriti, Numen Oratione religiosa colere, et, quae in ipsa Christi Perpeffione sunt admiranda, attentius explicare. Iuuenis Ornatissimi uirtus atque eruditio, nemini nostrum ignota, eruditissimo cuique commendatissima, non expectat praeconium nostrum, alioqui paratissimum, cuius eget nihil. Nec uero mihi magnopere laborandum est, ut Oratori huic nostrati beneuolentiam auscultandi conciliem, auditoribus studiose corrogandis. Aliter me docuit usus superioris temporis, ut satis iam putem, indicari tantummodo ex hoc loco, quid agatur huius rei. Quis enim nescit, quanta semper religione, et audiendi cupiditate, optimus quisque, ac doctissimus, hanc lucem prosequi soleat, qua Christi, mortem pro mortalibus oppetentis, memoria, in coetu Academico, recolatur. P. P. XVII Cal. Maias, A. R. S. CIO IO CC XL

VII

VARIA

SCIENTIAE EXISTIMATIO

Cum, naturali quodam studio, ad cognitionis et SCIENTIAE cupiditatem trahimur omnes atque ducimur, tum, eo naturae instinctu, quantum ab impetu ferarum belluarumque distemus, haud obscure declaramus. Ac trahimur quidem, ipsa naturae ui, ad discendum quid sciendumque, impulsus, quando mens nostra, quoad cogitando agitur, nunquam acquiescit, nec cogitando solum alitur, sed etiam discendo. Ducimur autem, cum, percepta cognitionis, ad quam primum incitabamur, iucunditate, huic iam, iudicio quodam nostro, nos damus, audiendi uidendique plura delectatione capti. At, cog-

G

tio

tio intelligendi facultate cum pariat, haec quidem facultas ab animantibus, rationis expertibus, eo longius hominem feiungit, quo uerius ipsa ratio mentis, diuinitus nobis attributae, oculus lumenque nominatur. Hinc *ingenium* illud *curiosum*, ab ipsaque natura, pariter cum ratione, nobis datum, quod nouis rebus ignotisque studet, quod abdita confectatur atque remota, quod, aspectabili-um peruestigatione rerum non contentum, ipsa coeli munimenta, sed interdum temere nimis, audet perrumpere, et agit alia moliturque, quae Seneca, de Otio Sapientis, pluribus exponit. Scientiam igitur mentis humanae studiis tam coniunctam, putarunt quidam ueterum, ut in ea collocarent rationem summi boni. Herillus enim, Carthaginien- sis, teste Diogene Laertio, scientiam dixit finem bonorum, ipse etiam Socrates, ut idem refert, unum tantum esse bonum, scientiam, unumque malum, inscientiam, pronuntiauit. Seneca, *Quid ergo, inquit, est bonum. Rerum scientia. Quid est malum. Rerum imperitia.* Notae sunt Ideae, Platonis deliciae, sed ab Aristotele exagitatae. Haud abnu- it Lactantius, qui scientiam fecerit summum bonum, hunc aliquid homini proprium dedisse, sed, scientiam, negat, summum ideo bonum esse, quod illa non per se, uerum propter aliud, expetatur. Omnino, de finibus bonorum si quaeratur, aliud bonum ultimum, uide- tur, exquirendum, quam scientia. Hoc autem, uel in per- petua uirtutis actione, si ueterum sapientissimos sequimur, ponendum, uel, si ne haec quidem actio perfecti quid in nobis habet, in ipso potius Deo, omnis perfectionis aucto- re. Intelligi tamen potest, quantum scientiae, ad huma- nam mentem relatae, a ueteribus tribuatur, a quibus mens haec sic eniti credatur ad scientiam, ut in ea demum con- quiescere uideatur

Quan-

Quaquam scientia rerum expetendarum fines haud regimus, illa tamen, infitiandum non est, uiam nobis ad summum aperiri bonum, apertamque muniri. Nam scientia rerum, quarum causas inuestigat, cognitione tenetur. Non minus igitur bonum, quam uerum, docet. Sic utrique philosophiae subuenit, tum illi, quae in contemplatione, tum huic, quae in actione, uersatur. Siue igitur rerum naturas perspicit scientia, siue facultatem bene beateque uiuendi praebet, ea certe suppeditat, quibus homo, aut ad felicitatem huius uitae instruendam, aut ad leuandas potius eius miseras, uti possit. Seneca, ubi *perfectam uirtutem* commendat, hanc esse, negat, posse, *nisi rerum scientia contingat, et ars, per quam diuina et humana noscantur*

Sed praeclare cum illa demum agitur hominum scientia, quae, suis diffusa uiribus, lumen a diuina sapientia capit. Haec enim scientia, mysteriis coelestibus initiata, exurgit altius, ubi deficit humana. Haec, in coelum euecta, et sacrosanctae Triados arcanum, quod nulla capit ratio, edocta, ex eo fidem illam concipit religiosam, quae in uero, atque unico, sempiternae salutis fundamento insistit. Haec, diuina collustrata luce, in terris contuetur salutarem illam gratiam, quae, exorto Iustitiae Sole, cunctis hominibus illuxit, in terris introit illa, diuinitus reclusa, salutis adyta, in quae introspicere ipsi gestiant coelites, in terris percipit illud, sine dubio magnum, pietatis mysterium, de Deo carne tecto, omnis iustitiae pleno, conspecto Geniis, denunciato gentibus, recepto cum gloria. Haec, auditis, quae Athenis, in Graecorum sapientissimis, afflatu sacro, castigantur, *ignorantiae temporibus*, in humana sapientia, non tam scientiam, reperit, quam inscientiam, ob eamque causam, ubi de rebus diuinis

agatur, longe aliam requirendam esse scientiam, uidet. Qua re habet adiumenta doctrinae, non solum ex riuulis humanis, sed ex ipsis etiam diuinis fontibus, depromendae, qua instituti, ad ueri bonique, haud simulati, inuestigationem excitentur. Tanto acrius incitat studium indagandi causas rerum, in quas nulla ingenii acies penetrare potuisset, nisi eae diuinitus traditae fuissent. Sed habet sui modum, ubi captum humanum res excedunt. Satis enim superque rationis habere, quae diuinae sint auctoritatis, iudicat. Haec ergo pie credere, fatius ducit, quam eorum confirmationem experiri. Nam, Deo religiose, mauult, obtemperari, quam repugnari arroganter. Sed, alia, in recessu diuinitatis abstrusa, nescire, haud magis turpe putat, quam, multarum rerum naturalium ignorance ingenue confiteri. Hic, Deum, nouit, *melius sciri nesciendo*, ut Augustinus ait. Sic, alias suo se modulo mensa, alias, quicquid efficere peruestigando possit, experta, habet, quod mentis humanae cultum deceat, ipsamque hominis dignitatem, quae in animo sita est, animi, uirtute disciplinaque imbuti, profectu honestissimo probet

Itaque omnes, ad eruditorum numerum qui uelint ascribi, amorem scientiae profitentur, eamque optimi cuiusque studio dignam arbitrantur. Sed, ut ingenii ac moribus, sic iudiciis, inter se discrepant, ipsosque mores ostendunt iudiciis. Dicant pro me sapientes ipsi, inter quos de scientia cum minus conueniat, alii quidem de ignorance rerum conqueruntur, alii scientiam uenditant, alii delectum scientiae commendant

Sunt enim, qui, nihil non aliis, sibi nihil, scire uideantur. Ex his Socrates, ipsius, ut aiunt, oraculi uoce iudicatus omnium sapientissimus, sibi nihil scit aliud, quam, se,

se, ut Diogenes Laertius commemorat, scire nihil. Negat etiam, se scire, quidnam ipse esset, homo ne, an aliud quiddam, ut Plato, et Sextus Empiricus, tradunt. Lactantius, aenigma illud Socraticum interpretatus, eo, summonet, istorum inscitiam coargui, qui sapientes sibi uideantur. *Intellexit, inquit, philosophiae doctrinam nihil habere in se certi.* Hanc autem *sapientem insipientiam* uocat. Adiicit Arcefilas, succlamantibus Academiae mediae affectis, nihil esse, quod sciri possit, ne illud quidem, quod Socrates, sibi relinquendum, putarit. Nam, cuncta, reantur, in occulto latere, ut Cicero, in Quaestionibus Academicis, docet. Respiciunt autem isti *ἀκαταληψίαν*, quam dicunt, et, huic *ἰποχὴν* mederi, uolunt. Sed hos, qui omnem deleant scientiam, ignorantiae magistros Lactantius appellat. Seneca uero, ubi *Nimiam subtilitatem* reprehendit, ut infestam ueritati, Nausiphanes, inquit, ait, *ex his, quae uidentur esse, nihil magis esse, quam non esse.* Parmenides ait, *ex his, quae uidentur, nihil esse in uniuersum.* Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit. ait, *nihil esse.* Circa eadem fere Pyrrhonii uersantur, et Megarici, et Eretrici, et Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil scire. Haec omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem coniice. illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis scientiae eripiunt. satius est, superuacua scire, quam nihil. illi non praeferunt lumen, per quod acies dirigatur ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Hactenus ille

At, in hoc ingenii humani theatro, contrarias partes sumunt, qui nihil sibi scire non uidentur, interdum etiam, nefas dictu, plus, quam ipse Deus. Ex his Gorgias Leontius, de quo multa scripsit Plato, in Atheniensium concionem cum prodit, quaestionem poscit, de qua quis

audire uelit, testatus, ut ait Philostratus, se cuncta scire, ac dicere de re quauis posse. Apion tantum scientiae, tantumque auctoritatis ac famae, sibi tribuit, ut, immortalitate, praedicet, ab se donari, ad quos aliqua componat. Ex ea re Cymbalum mundi uocatur a Tiberio Caesare, publicae potius famae Tympanum dicendus, ut Plinius putat. Remmius Palaemon, teste Tranquillo, sibi tantopere sapit, ut Romanorum doctissimum, Varronem, porcum nominet, ac, literas ipsas fecum et natas esse et morituras, iactet. Alexarchus, grammaticus, cuius, ex Aristo Salaminio, meminit Clemens Alexandrinus, Solis nomen figuramque fuit, arbitratus, opinor, terrarum orbem scientia sua illuminari. Nicagoras Zelita se Mercurium fert, ascito etiam huius cultu, credo, ne quid diuinae scientiae in eius eloquentia desideretur. Menecrates etiam, Philippi, Macedonis, medicus, suae plaudens scientiae, non homo sibi uidetur, sed Numen. Scribit enim hero suo, *Menecrates, Iupiter, Philippo salutem.* At, hominis insaniam ut corrigat, Philippus respondet, *Philippus Menecrati sanitatem*, id est, sanam mentem. Quod si iure ridetur Iupiter iste Iatricus, quam nefarium, quaeso, iam putetur, hominem Christianum se Deo sapientiores ferre. Hoc tamen audet Alphonsus X, Rex Castiliae, praedicare, ut Rodericus Sanctius memoriae prodidit, solitus, in consilium uniuersitatis huius condendae si fuisset adhibitus, plura fieri concinniora potuisse. Sed temeritatis suae poenam dedit, a filio exutus regno, et indignus certe, uel ob unam hanc causam, reputandus, qui uulgo Sapiens usurpetur, cum nihil insipientius, eius uoce, uel dici, possit, uel cogitari.

Sed alii, modo quodam rerum adhibito, humani caput imperitiam temperant, multa quidem, atque adeo plurima

rima, nesciri, haud tamen omnia, professi. Agnoscunt enim difficultatem ueri, e latebris extrahendi. Agnoscunt libidinem, cui saepe multumque indulgetur, dissidentibus inter se opinionibus omnia distringendi, sic, ut uulgi dicatur licentia, mundum opinionibus regi. Tantum tamen abest, ut, ullam cognosci ueritatem, negent, ut hanc ipsam, cum illo, *temporis filiam* uocent, propterea, quod sensim illa paulatimque e tenebris se emergat. Hoc ipsum scena uetus clamat, Tempus esse, quod ueritatem edat in lucem. Sed de ueritate, longe maiori, ipsa Coelestis illa Veritas, apud Ioannem, Cognitum iri Veritatem, quae uindictet in libertatem ueram. Considerato igitur rerum usu, non tam multarum, quam necessariarum, expetendam sibi scientiam, ducunt. Aeschilo quidem, *Qui fructuosa scit, non, qui multa, sapit*, habito uidelicet delectu rerum meliorum. Et Aristippo, non, qui plurima, sed, qui utilia, legerint, eruditi sunt. Seneca uero necessaria studia distinguit a superuacuis, haecque tam philosophis, quam philologis, crimini dat, ex ipsa multarum artium notitia tantum retinendum, quantum necesse sit, arbitratus. *Plus scire, inquit, uelle, quam sit satis, intemperantiae genus est.* Alio loco *Literarum inutilium studia*, in quibus operose nihil agatur, tam in Graecis, quam in Romanis, uituperat. At, rebus necessariis operam esse dandam, ita statuit Lactantius, ut, eo quidem iudice, plus sapiat interdum uulgus, *quia tantum, quantum opus est, sapit*, eaque re non nunquam doctis antistat. His, aliisque, idem sentientibus, assentitur, e nouis, pro grauitate sua, Augustus Buchnerus. Scripserat, memoriae causa, Pascasio Thomasio, Lugdunum Batauorum ex itinere inuisenti, Daniel Heinsius, *Quantum est, quod nescimus.* Adiecerat Hein sii collega, M. Zuerius Boxhornius, *Maxima pars eorum, quae scimus, minima eorum est, quae ignoramus.* Sed,
medio

medio inter utrumque illorum loco, interiecit Buchnerus, *Vtilia scire, maxima scientia*

Ex trium igitur generum iudiciis, quae de scientia humana fecerunt sapientes illi, unum, scientiam desiderans, plus modestiae, alterum, scientiam ostentans, plus arrogantiae, tertium, scientiam usui vitae feligens, plus prudentiae, habere videntur

Principio tamen illa, quam diximus, modestia simulata magis est atque ascita, quam uera atque ingenua, fluctuantis potius animi, quam sibi constantis. Nam Socrates *εἰρων* dictus est, id est, Tullio interprete, in omni oratione dissimulator, qui sentiat aliud, atque dicat. Hinc ipsam Socratis uitam Fabius *Ironiam* uocat. Socrates enim, non alios solum, sed etiam se ipse, ludere consuevit. Ab hoc cauillandi more Scurra Atticus non nullis dictus. At, cum, refellens alios, suam preffit scientiam, eam ideo, noluit, sublatam. Itaque Cicero, facta eorum mentione, qui negauerint, quicquam sciri, Socratem ac Platonem horum de numero, putat, eximendos. Videtur igitur Socrates eadem simulatione omnium se rerum professus inscientem, qua Pythium de sapientia sua iudicium interpretatus fertur de ignoratione sua. Nihil enim obest, quo minus haec speciosa Socratis modestia tantum interioris superbiae potuerit recondere, quantum eius abdere solent, qui modesti plus nimio uideri uolunt. Habet enim, ut aliae uirtutes, sic modestia fines suos, quos ultra si consistas, elati sis animi, sin citra, abiecti uideare. At, Socrates erecti semper animi cum sit habitus, eo quidem minus opinioni, de praestantia sua conceptae, uidetur defuisse, quo magis aliorum scientiae, cauillationibus suis, illusit. Arcesilas autem, rerum scientiam infitiatus, suae nihil relinquere uidetur. At eo sibi plus arrogat, quo confidentius philosophiam,

phiam, iam constitutam, nouis opinionibus euertere, ut ait Cicero, studet, quasi, nihil sciendo, ubi nihil sciri possit, plus, quam alii, sciat, qui nihil scire non uelint. Omnino, qui hominem omni priuant scientia, eum simul omni spoliant, et sensus, et rationis, usu. Habet enim homo, quae sentiat, habet, quae clare percipiat et distincte, ipsarum quidem inuestigatione causarum, quarum cognitione ipsa scientia continetur. Saepe quidem latitant causae, sed ideo non deest, quod ex rebus effectis colligamus, tantoque exploratius de causis ipsis statuamus. Initur igitur duplex ueri demonstrandi uia, altera quidem ex causis, altera ex effectis. Etsi prior illa, propter altiore euentis ac distinctae cognitionis gradum, eximie scientia uocatur, parum tamen refert, utram ex his ingrediamur uiis, dum, alterutrius ope id pernoscamus, quod res est. Posterior autem nihilo secius a Mathematicis, quam a Physicis, Metaphysicis, Theologis, celebratur. Accedit demonstrandi genus tertium, quod tamen ad primum reuocatur a quibusdam. Hoc dicitur ἐν τῶν αἰτιῶν καὶ ἀδυνάτων. Docet autem sententiae nostrae ueritatem ex contrariae, ab ratione abhorrentis, repugnantia, atque insulsi- tate manifesta. Hoc nihilo minus Mathematici, quam alii plerique omnes, nec inscienter, uti solent. Sed, ut in homine, sic in rebus, hominem circumstantibus, habet Seneca, quo defendat rerum scientiam. Si Protagorae, inquit, *credo, nihil in rerum natura est, nisi dubium.* Si Nausiphani, *hoc unum certum est, nihil esse certi.* Si Parmenidi, *nihil est, praeter unum.* Si Zenoni, *ne unum quidem.* Quid ergo nos sumus. Quid ista, quae nos circumstant, alunt, sustinent. Tota rerum natura umbra est, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, utrum magis irascar illis, qui, nos nihil scire, uoluerunt, an illis, qui ne

boc quidem nobis reliquerunt, nihil scire. Haec ille. Ad eundem modum Baco, nouus augendae scientiae magister, etsi difficultatem inuestigandi ueri haud diffitetur, adempta tamen sensibus ui sua, euulsaque ex animis ueritatis exquirendae spe, incidi neruos inquisitionis humanae, merito indignatur. Itaque dat quidem, nihil uere sciri posse uia uulgo trita, sed, nihil omnino uere sciri posse, aperte negat. Ne tamen nimium nos circumspiciamus, meminerimus haud incommode, quamuis multa sciantur, plura tamen ignorari, alia clarius, alia obscurius, cognosci, alia opinione sola, praesertim inueterata, teneri. Hinc querimoniae, tam ueterum, quam nouorum, de mentis humanae imbecillitate, de ueritate, in puteo Democriteo demersa, de arte longa, uita breui. Irridet acumen Hieronymi Cardani Iulius Scaliger, nec multum tamen sua subtilitate gloriatur. *Latent enim naturae hae, inquit, simul et aliae rerum species, in profundissima caligine inscitiae humanae. Videt, occultas ueterum qualitates, quae dicuntur, a nouis exhiberi, sed, ab his, arbitratus, nouum eius rei nomen, non emendationem, afferri, facit ingenii candidique animi uerbum hoc, Nescio.* Scrutatus naturam nostram, id est, *infirmiorem et caliginem*, Iustus Lipsius, *Maximos*, inquit, *uiros ea res iam olim ad confessionem ignorationis adduxit, atque adeo Veri desperationem.* Renatus autem Cartesius, quem *Naturae Filium* uocant, in hoc parentis suae gremio nondum arcana naturae sic edoctus sibi uidetur, quin prae se ferat, uere doctos, ne qua inflentur superbia, infirmitatis suae conscientia prohiberi. Ipsa Mens, ab ipso Platone, ut perhibent, dictus est Aristoteles, quem tamen, pudore et dolore, quod Euripi Chalcidensis naturam explorare non posset, confectum, decessisse, tradit Iustinus Martyr

Quo

Quo magis repudiandi sunt, qui suam sic exosculantur scientiam, ut in ea se multum ament. At, ingenii praefidentis audacia elati, uanitatis potius crimen incurrunt, quam doctrinae laudem capeffunt. Nam uulgo, more Sophistarum, imponunt, in utramque partem, cum Carneade et Protagora, differunt, neutram ueri iudicio tuentur, quia opinantur magis, quam sciunt. Sic se gerendo, quantum extra terminos humani captus, persuasione sua, egrediuntur, tantum imperitiae, tantum peruersitatis suae, produnt. Vere enim, quia moribus hominum congruenter, Pericles ille Thucydidius, inscitia pari audaciam, consideratione cunctationem, uere etiam, qui hanc Periclis sententiam laudat, Plinius, recta ingenia debilitari uerecundia, sed peruersa audacia confirmari. Enimuero, quo longius aetate, rerumque usu, prouecti sunt homines, eo modestius de sapientia sua existimare solent. Multis enim casibus experti sunt ingenii humani debilitatem, ut saepe, sententiam rogati, assensionem cohibere malint, quam fidenter affirmare. Sapientum est, id cogitare, quod Romanis praecipit diuinus Paullus, ne qua tumeant opinione, sibi sapientes extra modum

Vtrisque igitur istis, quos diximus, anteferenda uidetur illorum prudentia, qui sciendi studium, non animi libidine, definiunt, sed usu uitae, ut, his quidem monitoribus, discantur, quae nobis prodesse possint. Sed horum alia sunt utilia, alia necessaria, illa, quae nobis commodent, haec, quibus carere neutiquam possimus. Horum negligenda sunt neutra, altera tamen praeoptanda. Vtriusque generis res etsi diffunduntur in omnes uitae partes, eadem tamen ad nos ipsos si referantur, animi, corporis, fortunae, attingunt bona. Haec enim uariam postulant cognitionem illarum rerum, quibus uel quaerantur singula, uel conseruen-

tur, uel augeantur. Et, quoniam uitae genera, in quibus aetatem degimus, differunt, prudentiae caput est, ut ea potissimum excolantur, quae maxime inseruiant instituto cuiusque. Quanquam haec, pro dissimilitudine institutorum, dissimilis uel numeri, sunt, uel momenti, sua tamen difficultate haud uacant, in grauioribus praesertim artibus, in quibus excellere qui uelint, habebunt certe, in quo suarum satagant rerum

Sed nihil humana sunt ad diuina, caduca nihil ad aeterna. Idcirco, in diuinis, in aeternis, si noscenda potissimum sunt necessaria, magna sane felicitate nos utimur, quos Deus nihil eorum celauerit, quae adiuuent ad salutem consequendam. Paullus, in tertium coelum raptus, didicit, quae non possent enarrari. Sed, ipsum si audiamus, nihil aliud statuit scire, quam IESVM CHRISTVM, eumque CRVCI SVFFIXVM. Hoc enim cognito, omnia simul cognoscit, quando in Christo, ut ipse ait Paulus, *omnes sapientiae et scientiae thesauri absconduntur*. Imitemur igitur sanctam potius Paulli modestiam, quam Atticorum sapientum insolentiam, Ephesios potius *μύσας* sacrorumque religiosos inuestigatores, ad quos Paullus ideo excelsius scribit, quam Corinthios inflatos, quorum superbiam idem castigat. Vnum, denique sciamus, nobis esse necessarium, quod ipse Christus sic Marthae isti operosae praecipit, ut, illud in parte, a Maria sapientius delecta, hoc est, in se Ipso, quaerendum esse, ostendat

Ceterum omni scientiae, tum diuinae, tum humanae, MARESCHALLIANA Beneficentia, cuius anniuersariam memoriam recolimus, apud nos optime prospexit. Reliquit enim, non sine magna sui gloria, unde utriusque illius scientiae alumni, in conuictu liberalissimo, alerentur. Quare pia, nec incita, Oratione ornabitur a Godofredo
 Theo-

Theodoro Almero, Ransdorfio-Saxone, Iuvene ingenii morumque elegantia ornatissimo, qui suam nobis uirtutem, diligentiam, doctrinam, iam pridem probauit. Hic, crastino, ab hora IX matutina, in Auditorio Maiore, uerba faciet, dignus certe, cuius studium uestra, Ciues, beneuolentia prosequamini, et animi aequitate sustineatis. P. P. XIV Cal. Ianuarias, A. clo lo cc xxxii

VIII

DE THESAURIS
MORTVORVM

Abundauit opibus, cum uiueret, HERMANNVS VVOLFRAMSDORFIVS, sed eas, more bonorum sapientumque, possedit, quasi non possideret, nedum thesauros requireret, quibus mortuus ornaretur

Omnino complures mortuorum thesauros, ex plurium gentium saeculorumque memoria, literae produnt. Quos quidem ex suis si pendas causas, alios, uideas fere, ad meliorem rei custoditae securitatem, alios ad honorem mortuorum, alios ad superstitionem, pertinere. Sepulchra enim singulari quadam religione, apud omnes fere gentes, humaniores praesertim, fuere munita. Quae quidem uiolari, nefas cum putaretur, his opes committi, tutum uidebatur. Insigne dat eius rei documentum Dauidis ipsius monumentum, qui tantas reliquisse diuitias traditur, quantas Rex alius, uel Hebraeorum, uel aliorum denique populorum, nemo. Huius in tumulum magna uis opum illata fertur a filio, Salomone, ipsius, sicut non nullis placet, iussu, ut essent uelut inaccessae, et religione loci defensae. Eas autem in pluribus conditas fuisse cel-

lulis, refert Flavius, earundemque magnitudinem factis Hyrcani, Herodisque, declarat. Hyrcanum enim, mille ac trecentis post annis ab Antiocho Pio obsessum, ex illa gaza ter millena talenta deprompsisse, quae decies octies centenis aureorum millibus aestimantur. Herodem autem longe post, reclusis eiusdem tumuli cellulis aliis, multas illinc opes abstulisse. Qui quidem mos apud alias etiam gentes cum increbuisse, eum Nitocris illa Herodotea in auarorum uertit ludibrium, quo Darius Hystaspis deceptus est. Sepulchri enim sui, quod supra portas Babylo- nis celeberrimas struxerat, titulo, omnibus conspicuo, thesauros, nescio quos, uenditauit, sed intus nihil posuit, praeter tabellam, diras ei, ob nefarium facinus, impreca- ta, quicumque religionem loci minuisset. Frequentatas tumulorum opes ipso ioco ostendit Pseudolus ille Plauti- nus, comparans senem, quem auro uelit emunctum, se- pulchro ueteri, unde uiginti minas effodiat

Honos, quo mortui, Reges, Principes, duces, illu- stres uiri, uulgo uidebantur colendi, postulare credeba- tur, ut, quorum uita dignitate, magnificentia, meritis in- signibus, eluxisset, horum mors ac sepultura cultu quo- dam decoro magnificoque cohonestaretur. Hinc opes ua- rii generis collatae, pecunia etiam tumulis ingesta, aut ro- gis prius iniecta. Mortuos certe supremis huiusmodi mu- neribus Albani, aliaeque Orientis gentes, narrantur, deco- rasse, Persae in primis, idemque apud hos Alexander Ma- gnus comperit de sepulchro Cyri. Qui tamen in eo, prae- ter clypeum Cyri putrem, duos arcus Scythicos, et acina- cem, cum nihil reperiret, ipse Cyro coronam auream im- ponit, miratusque, regem tanti nominis, tam potentem, haud opulenti- us instructiusque sepultum, tria millia talen- tum, resciscit, condita olim cum Cyro fuisse, sed inde a
fatra-

fatrapis postea tantum auri surreptum, quantum domus eorum uix ceperint. Habes hic exemplum sceleris, cui pateant thesauri mortuorum, si discas ex Arriano, ipsum Cyri corpus, aureo folio eiectum, iacuisse. At illum, quem dixi, honorem saepe nolebant ab aliis expectare, ipsique sibi tantum fumebant, ut, uel superbia, uel alia quadam opinione uana, pretiosas uestes, gemmas, aliasque copias, deligerent funeri suo. Has tamen uoluntates ultimas, uelut luxuriosas atque ineptas, haud tulerunt iurisperiti, cumque mulier, supremis tabulis, ex ornamentis suis margaritas ac smaragdos, secum infodi, iuberet, Papinianus, pro grauitate prudentiaque sua, negauit, haec funeris inania ualere. Vlpianus autem, ut sumptus in marmor, uestemque, supremis haud abnuit, sic, terrae, cum corporibus, ornamenta mandari, uel aliud quid huiusmodi, quod faciant homines simplices, fieri, concedendum, haud putat. Hominum talium simplicitatem stolidam recte notat, sed ea simul re declarat studium, uulgo usitatum, opes in mortuorum corpora profundendi.

Superstitio denique, quam thesauri mortuales habuerunt, late patet, multas gentes aetatesque peruagata. Multis enim ueterum, quibus animus extingui cum corpore non uidebatur, alius error illudit. Talem enim immortalitatis huius conditionem mente sibi fingeant, qualem poetae commenti erant, ut Lucianus narrat. Ergo, uagas Elysi umbras uesci, epulari, coetus celebrare, artibus, quas homines uiui tenuerint, exerceri, ludo indulgere, uocum neruorumque cantu oblectari, choreas ducere, et omnibus affluere deliciis, quas uita suppeditauerit. sed eas ad res ornamentis opus esse, opus instrumentis, ne traici quidem posse Acheronta sine naulo, portitori soluendo. Quod quidem ne deesset mortuis, horum ori solebat indi.

Haec

Haec autem, hisque confimilia, sensisse profanas gentes, nemo temere mirabitur, qui meminerit, quam ridiculas uitae huius caducae imagines adhuc Scythae Thracisque, et tot alii remotissimique Barbari, mortuorum statui affingant, ipsique fecis hodiernae Iudaei. Misero igitur errore ducti, credebant isti ueteres, has opes ipsas, haec ipsa ornamenta, quae sibi tribuerentur mortuis, non solum e sepulchris, sed ex ipsis etiam rogis ardentibus, auferri secum. Sic erat uulgo persuasum quondam, dissentientibus tamen prudentioribus, de quibus Lucianus tum alias credulae multitudinis opiniones ludit, tum istos homines, qui equos, concubinas, pincernas, mactent in funere, uestem mundumque reliquum una cremant, aut cum mortuis sepeliant, ut his apud inferos utantur. Pari dementia Galli pecunias mutuas, quae apud inferos redderentur, dare solebant, ut scribit Valerius Maximus, et negotiorum rationem, exactionemque crediti, ad inferos eisdem deferabant, ut Mela. Idque eo minus est mirandum, quo certius constat e Diodoro Siculo, ipsa commercia literarum, quae mitterentur ad mortuos, fuisse culta. Ita, cum uitam alteram ad manes statuerent, eamque, praesenti comparatam, plurium rerum putarent egere, apta uiuentibus olim cremabant ac defodiebant, eodem Mela teste. Manauit haec labes in ultimos Septentriones, ad Cimbro, Danos, Sueones, Noruagos, finitimosque populos, ubi moris erat, uestes pretiosas, armillas, annulos, ornatum alium, aurum etiam argentumque, mortuorum tumulis inferre. Eas enim res, opinabantur, usui fore mortuis, qui peruenissent in Valhallam, sedes beatas, ubi lusu, poculis, palaestra, aliisque deliciis, gauderent. quod ergo opum tumulis horum, aut rogis, adiceretur, in Valhallam id delatum iri, nec minus pecuniam, in puteis abditam, terraque abstrusam.

sam. Eadem mente Lappones nuper, pro superstitione auita fortunaque sua tenui, sepulchris addidisse narrantur, arcus, sagittas, securim, filicem, et chalybem, ut iis rebus in altera uita uterentur mortui, uel in ipsa quoque ad illam uia. Haud aliud in Germania uidebatur actum, cum saepius olim, pluribus e tumulis, praeter alia, uarius utensilium apparatus erueretur, et nuper admodum in Lufatis, uno lapide a Gubena, urceoli, lagenae, cacabi, ollae, catini, phialae, patinae, integer fere culinaris instructus. Idem fieri ab Afris, in regnis Angolae, Guineae, aliis locis, itinera docent.

Pro diuersa igitur sepulcorum conditione diuersae fuerunt opes sepulchrorum, quae passim commemorantur. Aurum argentumque, numi, nec populares solum, sed Romani etiam, Graeci praeterea, Arabici, Armenii, alii, gemmae, annuli, ornatus utriusque sexus, arma, insignia, torques, armillae, inaures, monilia, uasa uarii generis, artificii, pretii, supellex multiplex, et alia, quae persequi, longum est. Miscentur his non ossa solum humana, sed equorum etiam, quibus uiui erant usi delectatiue, unde uulgus Gigantes effingit. Sed, ut has credulorum temporum nugae parum moramur, sic mirum tamen uideri posset, non Romana modo atque Graeca, sed Arabica etiam, Armeniae, aliaeque gentium disiunctissimarum, Numismata, in uetustis tum Germaniae, tum extremi etiam Septentrionis, sepulchris, interdum reperiri. At uero peritiores antiquitatis intelligunt, haud inanes domum redisse populos, qui, rei naualis opportunitate studioque inuitati, piraticam longe lateque fecerint, qui, magnis rebus gestis, regna in remotis transmarinisque gentibus condiderint, qui, ob animi corporisque robur, non solum ab Imperatoribus, sed ab antiquioribus etiam Regibus externis, exciti, aut, domesticae

sticæ quietis odio, longinquam militiam secuti, non modo in Occidente, sed etiam in Oriente, atque adeo in tribus terrarum orbis partibus, tum cognitis, uirtutem sint fortunamque saepius experti. Cum latissime pateant defunctorum thesauri, hic nobis integrum non est, gentes omnes locosque, in quibus ii sint inuenti, demonstrare. In Germania tamen, finitimisque populis, reperti fere sunt insigniores sub colliculis, uel natiuis, uel factis, sub montium radicibus, in ipsis quoque montium iugis, in saxis excisis, aut opere manuque structis. Quales quidem insanae substructionum moles adhuc in pluribus Germaniae, Westphaliae in primis et Holsatiae, tum Daniae, Sueciae, Noruegiae, Belgii Foederati, ipsius etiam Britanniae, aliisque locis, non sine admiratione, comparent. Interdum etiam urnae sine cineribus, sine mortuorum corporibus, refertae numis, effodiuntur, cistae aliquando et arcae, opum plenae, idque in puteis, in campis, pratis, siluis, lucis, locis etiam desertis atque uastis, aut palustribus, aut crepidine fluuiorum. Huius enim generis loca, quae minus suspicionis praeberent, deligere solebant thesauris defodiendis, hos alteri uitae condendos qui putarent, auita persuasione capti. Tanto felicior enim quisque futurus apud manes uidebatur iis, quanto ditior eo, ac lautior splendidiorque, accessisset. Pudet uanitatis, qua tamen adhuc tenetur plebecula, absconditos huiusmodi thesauros a draconibus custodiri, ignibus nocturnis notari, quos ideo Thesauros Ardentés uocat.

Ipsas autem opes tumulorum si consideres, adhuc Numos, constat, in ore mortuorum, digitis, manibus palmisque, sub eorum humeris, genibus, pedibus, fuisse repertos, adiunctis aliarum copiis diuitiarum. Has uarie sub ipsis corporibus in oculis abstruserunt ueteres, saepe quo-

quoque Christiani quidam, nec Liuni solum Curonesque, sed alii etiam, quibus difficulter, ut fieri adhuc solet, eripi poterat auitus error. Nec uero emendarunt errorem profanum, sed alio grauiorique mutarunt, sequioris aevi sacerdotes non nulli, qui, uelut pro naulo, quod ori dixeramus insertum fuisse, sacrosancta Salutis pignora adhibuerunt, et uinum panemque consecratum, hunc maxime, mortuis infuderunt, cum iis etiam una sepelierunt. Fides sit penes auctores, qui tamen pro testibus oculatis haberi uolunt, hoc Ruthenis nuper in more positum fuisse, ut mortuis in alteram manum daretur, pro uiatico, facculus, pecunia refertus, in alteram, pro commeatu, Diploma ad Diuum Petrum, coeli ianitorem

Opulentorum exempla sepulchrorum si quis desideret, horum plura fuisse in Italia, comprobatur rex Theodoricus Rescripto suo, quod recitat Senator. Hoc enim praecipit, ut mortuorum quidem cineribus parcatur, et marmora relinquantur monumentis, sed aurum his detrahatur, cum pereat in fossa uiuis, et mortuis nulla sui parte profit. Sepulchrum, Romae in Vaticano, apertum, in quo sita erat Maria, Honorii, Imperatoris, uxor, tantum tum alius magnificentiae sumptuosae asseruauit, tum gemmarum, ut crederent, hunc illum esse Augustae cultum mirificum, quem Claudianus laudauerit. Singularis exempli est sepultura Alarici, regis Gothorum, quem in medio Barentino, scilicet ad Consentinam ciuitatem, cum multis opibus conditum fuisse, refert Iornandes. Alueo, quem auerterant milites, reducto, fossore omnes interficiuntur, ut lateat sepulchri locus. Attila, rex Hunnorum, operculo triplici munitur, aureo, argenteo, ferreo, adiectis hostium caesorum armis, phaleris, uario gemmarum fulgore pretiosis, et diuersi generis insignibus, quibus aulicum decus nitet,

nitet, ut Iornandes idem tradit. Childerici, ex Merouea stirpe primi, monumentum, proximo saeculo Tornaci, in Neruiis, detectum, insignium quidem rerum, opumque antiquarum, reliquias praebuit, quae tamen temere a Germanis, harum possessoribus, neglectae, Francogallis obtigerunt, tantique ab his, merito quidem suo, fiunt, ut aduenis, rerum commemorabilium curiosis, pro maximo rarissimoque thesauro, Parisiis monstrentur. In tumultu Narsetis, magnis rebus gestis clari, tantum Imperator, Tiberius secundus, reperit thesaurum, ut cisterna, in qua situs erat ille, auro, argento, gemmis, plena, exhauriri, multis diebus, uix potuerit, si Fredegario, ac Reginoni, credamus. Mitto plura Francorum monumenta, gaza multisque copiis exornata, quorum pleni sunt Annales. Sed tacitus praeterire non possum Aquisgranense Caroli M. qui, *cum thesauris multis in auro*, ut loquitur Monachus Egoismensis, sepultus, illorum tam gratam posteris memoriam reliquit, ut sacrum quendam augustumque thesaurum in iis uenerentur insignibus, quae consecrandis adhuc Imperatoribus atque inaugurandis adhibentur. Habent aliae gentes antiqua Regum suorum Mausolea, habent fortium clarorumque uirorum suorum sepulchra, partim multis adhuc praedita opibus, partim tantis olim instructa, ut posteris ingentia reipublicae subsidia praeberent.

Sed mortuis suos relinquamus thesauros. Nos confilium probemus V Volframsdorfii, qui, nihil ueritus, ne mortuus indigeret opum, uiuus eas ad honorem diuinum contulit, sic illas distribuere solitus, ut et miserorum subueniret egestati, et literarum studiis constitueret beneficium, post suum quoque decessum liberaliter perfruendum. Ita uero thesauros suos in Dei sinum deposuit, huiusque gratia, pro caducis recepit aeternos Salutis gaudiiue sempiterni.

piterni. Huius V Volframsdorfiae pietatis memoriam oratione anniuersaria renouabit *Andreas Immanuel Gormanus*, Hohenprisna Misnicus, iuuenis permodestus, ac diuinae humanaeque sapientiae perdiligens, multa cum fruge. Cum dicturus sit, in Auditorio maiore, *crastino*, hora matutina nona, uestra, CIVES, humanitate confusus, sperat, fore, ut instituto suo, quo memoris animi studium pro beneficio conuictus V Volframsdorfii profitetur, adsitis beneuolentia, qua soletis. P. P. VII Idus Septembr. A. R. S. CIO IO CC XXXVIII

IX DE RELIGIONE MENSAE

Sacra Musis, sacra Reipublicae, sacra Deo, mensa est, quam, pia quadam liberalitate, statuit apud nos LAE VINVS ADOLPHVS MARESCHALLVS, hisque fundauit legibus, ut, prouiso decem lectissimorum iuuenum conuictu, omnes quidem horum omni doctrina liberali erudirentur, ex iisdem tamen quinque diuinis rebus, totidem iuris disciplinae, se darent. Habent enim literae, quod sperent, ubi praestantibus ingeniis excoluntur, habet Respublica, ubi sacerdotes iustitiae parantur, habet in primis Religio, ubi diuinae mentis interpretes, ac ueritatis sempiternae propugnatores, educantur

Dignum hoc Mareschallae bonitatis specimen nostra posterorumque praedicatione, dignum animi cuiusque, cui munificentiae suae ratio constare debeat, imitatione, dignum denique uel ipsius RELIGIONE MENSAE, quae semper, meliorum iudicio gentium, sacra reputari, et sacris omnis aevi rebus adhiberi, consuevit

Plutarcho quidem, cum in quaestionibus Romanis, tum in Symposio septem Sapientum, auctore, hominibus priscae aetatis sacrae erant mensae, adeo, ut ad eas illi prius, quam accumberent, Diis suis primitias offerrent. Hac mente, sanctitatis opinione imbuta, ante, quam accubarent, Deos uenerari solebant, uti Plato atque Athenaeus docent, Deos, ut hic adiicit, ad primitias ac libationes uentitare, arbitrati. Summonet igitur Fabius, prius, quam ueniendum sit ad mensam, *Deos inuocandos* esse. Quos quidem Deos, falso creditos, Plutarchus uocat ΦΙΛΙΟΤΕ & ΞΕΝΙΟΤΕ, ut, hos amicitiae, ostendat, atque hospitalitati, praefuisse. Horum simul Aram nominat Mensam, ut sanctitatem demonstret, quae, iudicio ueterum, Mensae uindicetur

Sed meminisse debebat, et amicitiae, et hospitalitatis, non alium esse auctorem, quam ipsum Deum, qui et ipse fit Amor, ut Plato quoque multis exponit. Itaque, cum Deus, mentes hominum mutua quadam caritate deuincire, statuerit, hunc insitum naturae impetum commodis etiam uinculis adiuuit, quibus homines inter se iungerentur. Quo quidem plurimum ualet beneuolentia, conuictus familiaritate conciliata, arctiusque astricta. Quantum igitur diuino consilio respondet conspirans hominum caritas, tam sancta est haec ipsa, tam sanctum eiusdem instrumentum, Mensa, quae hospitalitati prospicit, et, communicata sui largitate, ipsa hominum hospitia animosque coniungit. Ex ea re Mensa communis amicitiae conciliatrix uocatur a Luciano, siue, ut ipse loquitur, Φιλίας μεσότης. Sacram ergo Mensam Deus facit, quam et suis extruit opibus, et Aram quasi constituit amori fideique, inter homines constituendae. Qua re, etsi Synesius Plutarchum imitatur, tamen, reiecto Numinum commentitiorum cultu, ita

ita demum sacrum quiddam in mensa sibi reperire uidetur, si per hanc Deus ipse, amicorum hospitumque praeses, honore afficiatur, si hospitalitas Deo gratissima credatur, sicut Abrahamum mensa Dei fecerit conuiuam

Ipsis praeterea mensis inferri solebant sigilla Deorum, quos sibi quisque colendos putabat, ut Herculem Alexander, Alexandrum multi e Romanis. Hos autem Deos mensis conuiuiisque, pro geniis tutelaque, praeficiebant. Ex ea re ΘΕΟΙ ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΟΙ, et *Simulacra Deorum*, quibus, et salinorum appositu, sacras fieri mensas, iudicabant ueteres, idcirco ab Arnobio notati. Horum ergo Numinum, quae mentis error finxerat, praesentia, mensis nihil religionis non induci, iis uidebatur

Hinc multae res apud *Sacra mensae* celebratae, ut Charistia, hinc multae ueterum grauesque querimoniae, de sacris mensae uiolatis, de iure mensae, tanquam diuino, nefarie euerso, de quibus apud Poetas, Historicos, alios, pluribus relata locis, leguntur. Nota Graecorum uox, de uitando impie scelestoque facto, ΤΡΑΠΕΖΑΝ ΜΗ ΠΑΡΑΒΑΙΝΕΙΝ. Postremo, REVERENTIAM MENSAE cum desideret, in corruptis temporum suorum moribus, Iuuenalis, ita sensisse, declarat, sapientiores, ut, quicquid turpe dictu obscenumque foret, a sanctitate mensae remouendum, duxerint, ac repellendum. Itaque scienter, repetita ueterum memoria, monet Alex. ab Alexandro, priscae frugalitatis modestiam conuiuiis, ut *sacro* quodam *epulo*, usam fuisse

Quid mensis loci fuerit in templis, Papirianum ius doceat, quod uasorum, in fanis dedicatorum, et sacrae suppellectilis, principem mensis locum defert, cum in his epulae, libationes, stipes, reponantur. Mitto religionem, quae mensis ascribebatur, in sacrificiis, in iureiurando, in aliis denique

denique rebus, in Lectisterniis maxime, ubi pestilentis morbi, aliorumque malorum grauiissimorum, a mensis, in propatulo positis, remedia petebantur. Id, quod res est, in monumentis antiquis, praecipue Numismatum, ante oculos uersatur. Non praeterirem Apollinis Delphici Tripodem, quo nihil sanctius mente sibi finxit Graecia, si Tripus hic uel mensa proprie fuisset, ut nonnullis uidetur, uel quatuor pedum mensa, uti quidam ex Porphyrio confuse tradunt. Transeo Mensas Delphicas, non priuatis tantum usibus, sed etiam sacris, cum Delphis, tum ex imitatione, alibi, adhibitas, Mensas Deorum, quas ex manubiis Troianis recitat Maro, Mensas in sacris Agonibus usitatas, quae uictorum praemia sustinebant, Mensas denique Magorum *diuinantes*, ut uocat Tertullianus. Sed, propter sui, in hoc quidem genere, praestantiam, tacere non possum uetustam illam ex aere Tabulam, et Mensae Iliacae fama inclytam, quae, notis Aegyptiorum mysteriorum insignita, sacris olim seruiit, et Pignoriano studio tentata magis fuit, quam inuolucris aenigmatum expedita. Haec quondam priscum P. Bembi peculium ornauit, sed, alio deinde translata, tandem Regio Taurinorum Museo accessit, in quo magni thesauri pondus, apud intelligentes, habet

Ista uero, quae perstrinximus, polluta ueterum sacra cum nihil habuerint casti, ne ipsae quidem istorum mensae casti quid sacrique habere potuerunt, quas tamen, benignitate Numinis hic oculis quotidie exposita, sacras fieri, ipsa quidem duce ratione, iudicare debuissent. Ipsa enim terra, quae suppeditat ad uictum, nihil aliud est, quam communis Dei mensa. Haec omni rerum, uitae tuendaenecessariarum, apparatu instruitur, quas praepotens Conditor hominum causa procreauit, quas e fecundo terrae gremio prodire iussit, quas nobis, cum grato sui cultu,

tu, perfruendas dedit. Haec illa rerum parens est altrixque Natura, quam profana ueterum sapientia ingeminat, sed eam nec intelligit recte, nec pro dignitate colit. Quicquid etiam huius compertum habet, id ipsum tamen integumentis fabularum, de Ope, Cybele, Vesta, Mithra, aliisque Numinibus suis, per obscuras ambages perplexasque, sic inuoluit, ut, hoc ignorari uulgo, quam sciri, maluisse uideatur. Quasi uero non omnes nosse deberent coelestium bonorum datorem, quo certantibus eum studiis laudare possent. Haec igitur munera, cum ratio praeciperet, a Deo profecta esse, eoque uere diuina, in iis certe ipsis, quae mensae apponerentur, diuini quid atque sacri oportebat sentiri. Atque hoc ipsum sentiebatur quodam modo quidem, adeo, ut ueteres ipsam mensam, sicut ostendimus, sacram putarent. Sed omnem religionem suam foeda rursus superstitione deprauabant. Namque, uni Deo quod debebatur, Diis, nescio quibus, quos commentierant, referebant acceptum. Hos comprecabantur ad mensam, his libabant, horum statuas mensis imponebant, his ipsas dicabant mensas, in sacris quidem profanisque locis. Sacras igitur uocabant mensas, quas *τραπέζας δαιμονίων* esse, Paullus Corinthios docet. Quibus rebus fiebat, ut istorum mensae nihil sacri, praeter nomen, retinerent, et, quod sancte diceretur hic inuiolateque seruandum, id quidem potius ad utilitates hominum commutandas officiis mutuis atque communiendas, quam ad honorem Dei amplificandum, spectaret. Accedebat luxuria, priscae temperantiae expultrix, tam sui quidem alienique prodiga, ut abundantes conuiuiorum uoluptates non tam sacra mensis, quam libidinis omnis incitamenta, relinquerent. Testes, praeter ueteres, Alex. ab Alexandro, Io. Meursius, Stanislaus Kobierzykius, alii, qui libros, de Luxu, integros composuerunt

Quod igitur sanctitatis deerat istis ueterum mensis, hoc rectius quaeritur in Hebraeis. Plurimum sit instar Mensa, quae dicitur, Aurea, ipsius Dei iussu facta, in qua panis, mysterii plenus, proponi solebat. Ipsa quidem Titi Vespasiani aetate mensa ex auro, talenti magni, una cum Candelabro aureo, ex spoliis templi Hierosolymitani emi-
nuit, et, pariter cum aliis eiusdem Aedis direptae ac dirutae manubiis, in Romano Titi triumpho portata est, ut Iosephus tradit. Eadem templi Iudaici uasa, narrat idem Flavius, Romae in Aedem Pacis illata fuisse, qua deinceps sic euerfa, ut eius uix aliquae parietinae superessent, illa quidem uasa, Procopio si credimus, a Gisericho in Africam, oppressis deinde Vandalis, in Asiam rursus, asportata sunt. Illorum certe, quae his similia ostendi solent, fides grauius laborat. Plus fidei est in Romano triumphalique Titi Arcu, ubi, praeter Lychnuchum, aliaque uasa sacra, Mensa etiam Aurea exprimitur, una cum cetera Iudaici fatalisque Triumpho pompa. Quae quidem praedae Iudaicae uestigia acrius, attinet, contueri, ut, de sacris his uasis a Bartolo Belloquioque, et nuper ab Relando, quae in medium prolata sunt, diligentius existimari possint. His simul in rebus, refert, spectari commemorabile ultionis diuinae exemplum, quod posteris ita proditur, ut, nostra quoque aetate, in oculos omnium incurrat.

At quam sanctas iam praedicemus Mensas Christianorum, quas Seruator humani generis, et uiuus et reuocatus in uitam, praesentia sua, quas solemni precandi formula, diuinaque omni doctrina, quas ipso denique sacrosancto coelestis Epuli mysterio, ipse consecrauit. Nihil enim sanctius habet Religio, augusta illa uenerabilique Mensa, quae, sicut, in pignus aeternae salutis, instituta est a Christo, sic *τράπεζα Κυρίου* a diuino Paulo uocatur. Haec non
Ambro-

Ambrosiam atque Nectar, affictum Deis pastum, exponit; non symbolicum illum Panem, quem sacrae illi Hebraeorum Mensae supra tribuimus, sed ipsum uerumque *Vitae Panem*, illius typici signo adumbratum, ipsum *Domini Poculum*, atque adeo plus, quam Manna coelo delapsum, mirabili quadam ratione, praebet, ac ueros Dei conuiuas beatissimosque praestat. Haec uera Solis Mensa, quam, ueterum, tam historicorum, quam geographorum, literis celebratam, sibi quondam uindicabant Aethiopes, apparatis semper epulis in publico loco, ubi, ut libebat, uesci uolentibus licebat, ubi, quae passim apposita erant, innasce diuinitus, magistratus dolo, persuadebatur credulae plebi. At illa, inquam, uera Solis Mensa, quam iustitiae Sol instruxit, cuius deliciis omnes adhuc piorum animos pascit, cuius etiam fructu, in perpetuum percipiendo, reficiet eosdem atque seruabit, ut, huius, quem aspicimus, Solis lumine extincto, ipsi luce coelesti lucere possint. Contra ea, quam profana nobis est atque inuisa Alcinoi mensa, cuius in pro- uerbii consuetudinem luxuria uertit, tam exitialis uisa iisdem Agamemnonia, quae nihil mali suspicantes necat

Manet potius in Mensis Christianorum, manebitque, sanctitas, quoad in animis horum memoria salutaris illius Mensae manebit, quoad eorum fercula uim religionis ab integro puroque Dei cultu, atque ab iis praecipue precibus, capient, quarum nobis formulam Seruator ipse praescripsit. Quibus quidem antiqui religiosique coetus mensae cum personuerint, atque illa potissimum conuiuia, quae, a symbolo fraternae caritatis, ἀγάπαι, a statim *Dominici*que diei celebratione, *Conuiuia Dominica*, dicebantur, tum uero, quam sancta mensis illis accesserint omnia, facile iudicari potest

Nec uero aliud quid commodius, quam ἀγάπαι,

Mensam dixeris Mareschallam. Hanc enim caritas auctoris, tam pii, constituit, hanc eadem conseruat, hanc ipsa morati doctique conuictus disciplina, in singularem animorum studiorumque consensionem amice suauiterque conspirans, omni uirtutum atque doctrinarum genere exornat

Pluribus de instituto, tam sapiente, tam salubri, dicit *Benedictus Ludolphus Reusmannus*, Vitemberga Saxo, iuuenis, cum alia ingenii morumque elegantia excultus, tum exquisitioris praecipue in historia iurisque intelligentia doctrinae, qui, delectus ex Mareschalla sodalitate ad partes has capeffendas, Hospitis, beneficentia, ultra uitam producta, tam sancti ac benigni, memoriam, anniuersaria scitaque, oratione renouabit. Hunc, pro uirtute sua, amatis, CIVES, hunc a uobis amari, testatum facere potestis, si uos ita paretis, ut ei, crastino, ab hora nona matutina, in Auditorio Maiore, uerba facturo, beneuolentia uestra subueniatis. P. P. Idibus Decembribus, anno recuperatae gratiae CIO IO CC XXVIII

X

DE

SALE PAVLLINO

Conuictus liberalissimi, qui MARESHALLIANA beneficentia apud nos sustentatur, grauior quaedam sanctiorque cogitatio, superioribus annis suscepta, eo nos perduxit, ut Mensae Religionem ueteris aevi disciplina, collatis inter se humaniorum gentium uel moribus uel iudiciis, instrueremus. Nam, si ueteres, aeternae sapientiae expertes, adhibitis in conuiuium Anagnostis, qui praeclare dicta recitarent, id egerunt, ut conuiuiae, non minus animo, quam uentre, delectarentur, multo certe magis Chri-

Coloy. IV. G.

Christianos decuerit, operam dare, ut in conuiuando, non solum corpus, sed etiam mens, quae discendo alitur, cum alia doctrina, tum religiosa maxime, pascatur. Hic ergo, cum, praeter alimenta corporis, animi quoque pastus quae- ratur, huius quidem condimentum neque melius esse pot- est neque gratius, SALE illo PAVLLINO. Nam Paulus, diuinus ille gentium doctor, ubi uitam Colossen- sium moresque instituit, horum *Sermonem*, iubet, *semper, cum gratia, sale condiri*

Intuetur in primis illos, quibus uersandum fit cum hominibus externi superstitiosique cultus. His responderi ut possit, hi simul emendari ut queant, sermonem, osten- dit, Colossensium, et comem, esse oportere, et sapientem, et prudentem. Ex hoc igitur loco eliciunt animaduerso- res docti rationem religionis Christianae, in profanis pro- pagandae gentibus. Nam mentis humanae ferociam, ubi sibi permessa fuerit, nulla re magis, dixeris, quam comi- tate mitigari, sed, comitatem fulciendam esse muniendam- que sapientia, ut animus, sapientiae uiribus superatus infle- xusque, ad frugem se recipiat, eandem denique comita- tatem prudentia moderandam, ut, aperto ad animos aditu, ipsa iam sapientia facilius suscipiatur. At, cum sacrorum fontium ubertas in omnes uitae partes latissime manet, ni- hil hic obest, quo minus illa uox Paullina ad alia quoque pertineat officia, quibus uel consuetudinis humanae san- ctimonia decorumque regatur, uel ipsius etiam conuictus cuiuslibet. Videtur enim Paulus Colossensibus conuiuii cuiusdam imaginem repraesentare, in quo cuncta quidem laute sint apparata, et nihil tamen apparatus uideatur, si uel conuiuarum, bene moratorum, desit lepos, uel condi- mentum salis in cibis, quamlibet exquisitis. Haud aliter usu uenit hominum uitae. Hanc enim conuiuio compa-

randam esse, iam pridem, cum Stoicis, docuit Epictetus. Sed humanam consociationem eorum demum, quorum consuetudine fruimur, tam humanitas, quam sapientia ac prudentia, iucundam reddit. Cum enim sensus humanitatis homini sit cognatus, humanis aliorum facilibusque moribus mirifice ducimur, cum rationis cultu ipsa stet hominis dignitas, ut quisque rationis suae, in dictis factisque, usum maxime probat, ita carissimus habetur. Itaque sapientibus hilaritas conuiuandi, non tam ferculis conquistissimisque epulis, conciliatur, quam conuiuiarum delectu, in quibus nihil uel agreste durumque appareat, uel rude atque infusum, uel prouidum minus atque inconsultum.

Hoc ipsum nos Paullini Salis ratio doceat, quae tantam sapientiam, tantamque prudentiam, quantam suauitatem, requirit. Ac suauitatem quidem, ut nostri moris sermonisque gratia prouocemus alienam atque inceamus. Sapientiam uero, cuius uis sermonem succo quodam, ipsoque quasi spiritu, imbuat, praesertim, si non ea tantum sit, quae facultate ingenii constat, sed illa potissimum, quae diuino afflatu. Prudentiam denique, quae nihilo magis inferuiat tempori, quam moribus hominum atque studiis, uarie affectis, his ut ipsis accommodetur considerate sermo noster.

Illa uero gratia, quae sermonis affabilitate modestiaque declaratur, nihil assentationis habeat amorisue simulati, sed, quam honesta cuncta aliisque fructuosa, tam ingenua, quibus non modo scientia, sed etiam probitas, augeri possit. Facessat igitur hinc omnis uerborum obscenitas scurrilisque iocus, dicacitas omnis ac loquax stultitia, omne postremo istud, quod mali prauique ingenii uitium prodit. His enim rebus non oblectantur boni, sed offenduntur, neque alliciuntur, sed abalienantur, propterea, quod

quod iis sola sunt amabilia, quae casta, quae circumspecta, quae modesta. Tantum quoque abest, ut uel sanctitatis Christianae uel caritatis officium ueniam det isti morum licentiae, ut sanctitas non possit ab iis non abhorrere, quae ne profani quidem Sapientes tulerint, caritas ab istis, quibus uel mores hominum contaminentur, uel existimatio laedatur. Itaque Paullus, interpretes sui optimus, Ephesios cohortatur, ut ab iis *turpiter, stolide, scurriliter, dicta*, tanquam sanctis indigna, *ne nominentur quidem*, contra ea, *gratiis Deo actis*, recolatur memoria atque celebretur tot beneficiorum, diuinitus acceptorum. Et paullo ante hic idem, quid in sermone uel dedeceat Christianos uel deceat, latius demonstrat. *Nullus*, inquit, *sermo putris*, qui, sine diuino sale, et ipse putrescat, et cuius foeditate ipsi computrescant audientes, *ex ore uestro exeat, sed, si quis est idoneus ad aedificationis usum*, quo progressio fiat in animi sanctitate, *ut gratiam afferat auditoribus*, ubi comiter, comode, uenuste, depromptus, in horum aures animosque influit cum suauitate. Et mox, *Omne*, inquit, *uirus acerbitalis, et excandescencia, et ira, et clamor, et maledicencia, summoueatur a uobis, cum omni malitia. Estote uero alii in alios benigni, misericordes, condonantes uobis mutuo offensas*

Ex quo intelligi potest, sermonis gratia, quam commendat Paullus, comprehendendi uerecundi, compositi, considerati, ad emendandos alios propensi, placidi, mitis, mansueti, indulgentis, exorabilis, animi studium, sed eadem excludi, quicquid illiberale sit ac petulans, quicquid inconsideratum ac temerarium, quicquid sinistrum malignumque, quicquid iracundum atque acerbum, quicquid impotens atque effrenatum, quicquid maledicum atque criminofum, aut alio malitiae genere laboret. Eo enim, iubet uir
diuini

diuini Spiritus, sermonem nostrum referri, hic ut usui sit audientibus, ad aliquem institutionis fructum inde capiendum. Neque enim sermo solum iucundus sit, sed etiam cum sapientia coniunctus. Quae quidem Sapientia illud potissimum Sal est, quod Sermoni aspergendum. Sale enim ad animi rationem tralato, sapientiam, acrisque ingenii uim ac sagacitatem, haud incommode notari, et apta facilisque harum rerum comparatio ostendit, et usus ueterum confirmat. Eximio, quod plurimum fuerit instar, testimonio Liuius Graeciam dixit *Sal gentium*, ut sapientiae fontes, e quibus hauserint alii populi, in Graecia quaerendos, designaret. Terentianus autem Gnatho *Salem* tribuit Thrasoni, ut, qui nihil haberet salis, hunc opinione inflaret sapientiae, blande quidem, sed non ea ratione, quae Paulli punctum ferat. At maioris cuiusdam sapientiae ac melioris studium Seruator ipse nobis praecipit, cum, Marco teste, *Habete*, inquit, *in uobis ipsis Salem*, ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, ut coelestis quaedam sapientia, Deique timor, in animo defixus, intelligatur. Vt autem ille, quem modo nominaui, Patauinus *Sal gentium* Graecos, sic ipse Christus *Sal terrae*, τὸ ἅλας τῆς γῆς, apud Matthaeum, uocat discipulos suos a ui doctrinae coelestis, qua purgandae sint a sordibus hominum mentes, ut, exempta labe, seruentur integrae, ne quo peccatorum suorum foetore putrescant.

Paullus igitur, ubi, sermonem Colossensium sale, uult, conditum, altius quid, humanaque praestantia excelsius, indicat, quod suauiter in aures infundendum sit, suauiter in animis inferendum. Hoc ipsum paullo ante dixerat λόγον τοῦ Χριστοῦ, *Sermonem Christi*. *Sermo*, inquit, *Christi inhabitet in uobis copiose cum omni sapientia, docendo atque admonendo uos mutuo Psalmis et Hymnis, et carminibus spiritualibus, cum gratia canendo in uestro corde Domino.*

nino. Qui certe locus, uel solus, nobis exposuerit, quo tandem Sale Paullino condienda sit, cum alia Christianorum oratio, tum conuiualis, si uerum saluberrimumque animi pabulum quaeratur. Auctore enim Paulo, duplex hic sermo laudatur, alter quidem externus, et ore pronunciat, alter interior, et pectore clausus, cum diuinae laudes, tacita quadam ac recondita ueneratione, praedicantur. Ea uero re, quantum ad cultum Numinis exfuscitatur animus, tantum praesentissima eiusdem gratia recreatur, hacque altus atque corroboratus, uera uoluptate perfunditur ac suauiissima. Tanto quoque iucundius, inter conuiuas bonae mentis, de omni disciplina liberali, cuius luce mens humana, inscitiae tenebris occaecata, collustratur, tum demum differitur, cum ipsa lux illa, grato quodam animo, a *Patre Luminum*, tanquam ab origine ultima, repetitur, ad eiusque honorem refertur. Ita enim fieri, ipse Paullus mox iubet, quicquid a nobis fiat, testatus, in nomine Domini Iesu fieri oportere, sic, ut per ipsum gratiae agantur Deo et Patri. At *ἀλλὰς ἀναλον*, *sal insulsus*, fuerit, si conuiuemur sine Deo, si nobis sine hoc inter epulandum sapiamus, si ullum denique animi fructum extra Deum speremus. Postremo sapientiae addenda comes prudentia, ut, huius opera, Sapientiae uis, propius admissa, in animos penetrare possit. Haud sum nescius, Sapientiam, quam nominat Paullus, Theophylacto prudentiam uideri explicandam. Sed causa subest, quam ob rem, in hoc loco, sapientiam distinguas a prudentia, quando illa res ipsas, cum aliis communicandas, spectare uidetur, ista homines, qui, uitae ciuilis, humanaeque indolis et consuetudinis, haud ignari, eorum sciunt animis subseruire, quibuscum sermones conferunt, ac negotii quid habent. Paullus enim, *Vt sciatis*, inquit, *quem ad modum oporteat uos unicuique respondere.*

L

Nullae

Nullae hic ponuntur insidiae; sed, bono pioque consilio, eorum emendationi studetur atque conseruationi, cum quibus una sumus. Proinde, ubi dolus malus, ubi omne ueritatis periculum, abest, ibi, quantae pietatis, tantae prudentiae, iudicetur, pro uarietate animorum, uariam etiam orationem adhiberi, ut liberius cum fortioribus, lenius atque summissius cum imbecillioribus, agatur. Rerum modus hic optimus, sed nullus hic superbiae, nullus temeritati, praecipuus modestiae atque caritati, nec infimus honori, locus. Ioannes Chrysostomus, magister huius rei haud poenitendus, *Si tempus sit*, inquit, *placide loquendi, hoc quidem noli putare assentationem. Fac omnia, quae conferant ad honorem, dum ne pietas laedatur. Videsne, quem ad modum Daniel hominem impium colat. Nonne uides, ut pueri tres sapienter se gerant.* Idem ille subiicit, aliter cum principe, aliter cum illo, qui alteri pareat, neque eadem ratione cum diuite, qua cum paupere, loquendum esse, atque adeo enitendum, ut omne hominum genus perferre, omni sapienter uti, discamus. Vetat iam asperitatem dicendi in Graecos, sed, excepta Religionis causa. *Si de dogmate*, inquit, *Graeco rogeris, responde, id esse scelestum atque impium.* ὅτι μισῶν καὶ ἀσεβῆς. *Quod si nemo interroget, neque dicere cogat, non est temere in odium incurrendum.* Hactenus ille, qui rationem, tam loquendi, quam tacendi, docet. Quin etiam ipsum prudentis talis uultum, moresque ceteros, informat. *Modus*, inquit, *ubique habendus est. Noli demisso incedere tristisque uultu. Est enim odiosum. Nec gestiente laetitia diffusus. Est enim leue atque abiectum. Sed, utriusque rei uirtutem amplexus, fuge uitium, sicut Apis, alterius quidem hilaritatem, alterius seueritatem, decerpens.* Haec Chrysostomus, ut Paulli, Colossenses ad prudentiam erudientis, sententiam explanet. Sed haec eadem

dem sunt illa, quae omnem simul conuiuandi prudentiam instruant, ut pari modo cognoscamus, quid Deo, quid hominibus, nobiscum conuiuium ineuntibus,tribuendum sit, quid in gestu moribusque uitandum, ut, neque ipsi displiceamus fociis nostris, et his sermones nostri conuiuales, tum placeant, tum profint. His igitur rebus, breuiter disputatis, fit, ut comitas animos ad amplectendam Sapientiam inuitet, Sapientia mentes omni uirtutum genere exornet, Prudentia cupiditatem ex bonis aliorum exemplis proficiendi conseruet. Hoc illud Paullinum Sal est, flos certe Salis, quo conuiuii deliciae si condiuntur, salutari quodam pastu reficitur animus atque nutritur

Recte uero persperguntur hoc sale conuictorum Mareschallianorum sermones, ut magni LAEVINI ADOLPHI MARESCHALLI instituto, religionis pleno, respondeant, quod nos quanto sanctius habemus, tanto minus, ipsius Mareschalli memoriam obsolescere, patiemur. Purpurati igitur tam sancti uirtutes, exempli causa posteris narrandas, anniuersaria, multoque sale humanitatis eruditae sparsa, oratione prosequetur *Io. Emanuel Saul*, Megagottera Thuringus, iuuenis ingenii cultusque ornatissimi, cuius et modestiam, et industriam, merito laudamus. Hic, crastino, ab Hora matutina IX, in Auditorio Maiore, dicturus, uestram, CIVES, beneuolentiam, quam aliis praestare soletis, expetit, eamque, memoria retentam, quibus poterit, officiis complecti, studebit.

P. P. anno partae Salutis CIO IO CC XXX,
XII. Cal. Decembres

XI

DE

HEROOLOGIA
PRISCAE GERMANIAE
POETICA

Munificentiam MARESCHALLIANAM carmine, pio certe uenustoque, prosequi statuit *Christianus Gottlob Gebhardus*, Belicio Misnicus, Magister Artium Liberalium, optimo cuique nostrum, uirtutis exemplo, et elegantioris ingenii cultu, admodum probatus. Quod quidem institutum, quam pium, tam priscis ultimae Germaniae moribus coniunctum, est. Pium enim est, memoriam recordari talium Maecenatum, in literas munerificorum, qualem se uiuus praebuit LAEVINVS ADOLPHVS MARESCHALLVS ingeniis, prolixè fouendis, qualemque se praebet adhuc idem mortuus iis, qui diuinæ humanaeque sapientiae dedant sese, per ultimae ac beneficae uoluntatis Tabulas, liberaliter alendis

At Germanis antiquis in usu positum fuit, fortium uirorum, clarorumque hominum, res gestas carmine celebrare. Apud hos enim, auctor est Tacitus, unum memoriae atque annalium genus esse antiqua carmina, quibus Tuisconem, Mannum, aliosque, extollant. Ab iisdem sua adhuc aetate, tradit idem in Annalibus, Arminium cani, magnum illum Germanicae libertatis uindictam, qui Varum, una cum tribus legionibus, auxiliisque omnibus, deleuit, eaque Romanorum clade ipsum Augustum ad desperationem prope, teste Tranquillo, adduxit. Aelianus autem

tem generatim pronuntiat, iis, quae diximus, carminibus illos efferri, qui ceciderint in bello, pulchram obeuntes mortem. Celtis enim nominandis non alios intelligit, quam Germanos, ut recte explanatores eius sagaciores notant

Manfit hic mos, Heroum facta carminibus decantandi, ad tempora Caroli Magni, qui barbara et antiquissima carmina, quibus ueterum regum actus et bella canebantur, scripsit, memoriaeque mandauit, ut testatur Eginhartus. Horum ne autem carminum omnia, an omnino ulla, priscae sint illius aetatis, de qua loquitur Tacitus, nihilo magis constat, quam, ubi tandem ea, quae Carolus conquisiuit, sine corruptela reperiantur. Eorum, e situ Bibliothecarum eruendorum, spem facere uisus est Io. Auentinus, sed expectationem desiderii, quo flagrabant eruditi, non expleuit, commemorata tantum poematum quorundam sententia, quae ueram carminum incorruptorum antiquitatem minuere potius uidetur, quam firmare. Quae uero extant adhuc carmina, oratione rudi confecta, de Otnite, Langobardo, de V Voluftheodoricho Graeco, de Gibicho Vangione, de Laurino, de Theodorico Veronensi, de Hiltibrando Gotho, de Sigifrido Agrippinensi, Eckio, Eckardo Alfato, Ernesto Austrio, aliis, haec quidem, etsi uetustioris aliquanto sunt aetatis, a priscis tamen illis, ut res loquitur, absunt longius. Multum quidem Heroologiis Germanorum rhythmicis, in quas uetera maiorum carmina confluxerint, tribuit Cyriacus Spangenbergius, sed, ipsos hos libros, qui reperti sint in Germaniae Coenobiis, interpolatos esse, fatetur tamen, nec quid tandem antiquitatis ultimae, et non dubiae, resideat in iis, docere potest

Quanquam illa, de quibus commemorauimus, Germanorum priscorum carmina intercidisse omnino uidentur, uiguit tamen apud iuniores auitum carminum studium, quibus Heroum Ducumque res gestae ornarentur. Ex triplici enim Aulicorum exercitatione, Equestri, Gymnica, Musica, haec postrema uiros principes, equestrique ordinis, interdum etiam Reges atque Imperatores, tenebat, atque ad suscipienda simul certamina Poetica impellebat. In iis de cantus palma nobilis loci uirgines nihilo minus, quam in ludis equestribus, statuere solebant. Certabatur de praemiis, quae uel potentiores Proceres proposuerant, uel Imperatores ipsi. Increbuit haec consuetudo in ipsa Caroli regia, et Arturi, Britannici, ex stirpe Saxonica, regis

Mihi uero, ea, quae de antiquissimis Germaniae carminibus scribit Tacitus, consideranti, illud apparet, quod aliorum etiam populorum consuetudo recepit. Consue-runt enim gentes antiquissimae, res, ab se maioribusque suis gestas, uersibus mandare, easque, quandocunque uel in conuiuuiis, uel diebus festis, tulit occasio, cantando repetere, ne quando illarum obsolesceret memoria, atque extingueretur. Testis Hebraeorum cantus de Pharaone demerso, testis Deborahae et Baraci de uicto Siffera, et Iabine debellato. Testis ipsa poesis Homeri, cuius carmina, heroum materiam, in certas olim distributa partes, cani solita, Aelianus refert. Idem narratur, de Romanis, in epulis ad tibicinem, de praestantium hominum uirtutibus, canere solitis, a Cicerone, de Hispanis ueteribus, quibus, in bella euntibus, parentum facta matres ipsae celebrabant, a Sallustio, de Danis a Saxone Grammatico, de Gothis ab Iornande, de Arabibus ab Huetio, de Americanis denique a scriptoribus Hispanis

Ea uero argumenta, quae carminibus illis antiquis exponebantur, abunde declarant, poetas ultimae memoriae Teutonos non alios fuisse, quam historicos patriae nostrae primos. Horum enim carmina, ostendit Tacitus, apud maiores nostros annalium obtinuisse locum. Pari modo Homericus ille Achilles illustrium uirorum gloriose facta sic canit, ut intelligi possit, his ex canticis non solum poetas Graecae, sed ipsius etiam historiae, originem esse petendam. Poetas enim Graecos historici aetate sunt consecuti, cum primi horum, ut Iosephus tradit, extiterint demum paullo ante expeditionem Persarum, susceptam in Graeciam. Tantum uero abest, ut ultimae Graecorum poetarum narrationes, de strenuis praesertim clarisque uiris, meras afferant fabulas, ut historiae, e tenebris euocandae, profint. Eas enim a poetis non confictas esse, sed a maioribus traditas, docet Strabo, et, poetis rectius, quam historicis, antiquissimis haberi fidem, confirmat idem. Itaque Homero ΙΣΤΟΡΙΑ ascribitur in antiquo marmore, quo Poeta consecratur. Haud aliter priscis Germaniae carminibus historia patriae continebatur, cumque gens bellicosa uiris fortissimis abundaret, horum gloriam, rebus gestis partam, obliuione obrui, nolebat.

Ex iis autem Tuiskonem, ut diximus, et Mannum, nominat Tacitus, Herculem etiam, primum omnium uirorum fortium, quem, inituri proelia, uirtutis excitandae causa canant. Addit Vlysssem, qui uenerit, ut opinentur quidam, ad Germanos, et arae monimento sit consecratus. Sed Herculem, atque Vlysssem, uenditant nobis ueteres, qui nec fortius illo, neque hoc prudentius, quicquam putant. Cum, ex Graecia in Germaniam illorum accessisse alterutrum, Tacitus non temere credat, nec tamen infitiri possit, utriusque, quasi ambo accesserint, famam Germanis

nis fuisse tributam, relinquitur, ut Patriae gratulemur, hanc iis iam temporibus, quibus maxime barbara sit hostibus uisa, tales tulisse uiros, qui, uel Herculi uirtute inuicta, uel Vlyssi admirabili prudentia, fuerint comparandi.

Ex quo iudicari potest, nihilo minus aetates heroicas, quibus uiri praestantes eminuerint, apud Germanos fuisse, quam apud Graecos, quorum temporibus heroicis Cicero cum alios, ex Diis genitos, assignat, tum Herculem in primis atque Vlysssem. Tuisconem enim Deum coli Germanis, affirmat Tacitus, eiusque filium Mannum, plures etiam Deo ortos credi, unde gentes appellatae sint. Integra heroum Teutonicorum familias recitarem ex Pseudoberoso, nisi nos Annianarum puderet nugarum. Illud tamen, quod nostra refert, colligitur, antiquissimis Germanorum uersibus idem fuisse comprehensum fere, quod Graecorum uel Theogonia, uel Heroologia, cum utraque retineatur hominum memoria, qui, propter excellentis uirtutis opinionem, diuinis honoribus afficiendi uidebantur. Opinio certe, qua ueteres Germanorum heroes pro Diis, ac progenie Deorum, ab ipsis colebantur Germanis, planum facit, admirabiles fuisse uiros, quibus magnitudo nominis admirationem gentis suae pepererit, ipsumque cultum diuinum. Ex his Tuisconem maxime, credit uir ingenii minime uani, Leibnitius, magnum fuisse regem, uel heroa, Celto-scytharum, qui efferratos populorum mores mitigauerit, et pleraque forsitan Europae, ac magnam Asiae partem, armis subegerit, uictor ad ipsam denique progressus Aegyptum. Antiqua igitur illa Germanorum carmina nihil aliud nobis uidentur insusurrare, quam illud Hesiodeum, ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος. Aut illud Homericum, κλέα ἀνδρῶν

Atque

Atque hanc quidem maiorum gloriam, recte benigneque faciendo, imitatus est Mareschallus, et uirtute disciplinaque Christiana, qua caruerunt illi, non mediocriter auxit. Hoc latius edifferere, stat Gebhardo, quem, crastino, Hora nona matutina, in Acroaterio maiore auditum, frequentes ut conueniatis, CIVES, per memoriam beneficentiae Mareschallianae, quam merito ueneramur, uidemini, non tam rogandi, quam monendi. P. P. XVII Cal Ianuarias, anno salutis restitutae cIo Io CC XXXV

XII

DE

DIGNITATE

MEDICI CHRISTIANI

Et si eorum, quae natura tribuit, nihil, uita, praestantius est, uita tamen, morbis obfessa, melior ipsa mors, quam nemo naturaliter non horret, ab Siracide, et sapientissimo quoque, merito iudicatur. Valetudinis, e contrario, prosperitas, et corporis firma constitutio, quolibet auro potior est, immensis opibus praestabilior, ut bene sapienterque idem, magister uitae ac disciplinae sanctissimus, docet

Quod quidem cum, utramque in partem, suo commoniti sensu, intelligerent ueteres, uiros, medendi scientia claros, tantis extulerunt honoribus, ut eos in deos referrent. In his numerant Apollinem atque Aesculapium, utrumque Medicinae praesidem imponunt. Addunt Mineruam, quam ΠΡΕΙΑΝ dicunt, et *Medicam*, in Marmoribus uetustis. Addunt Neptunum, quem Ἰατρὸν colit Tenos, infula, teste, apud Clementem Alexandrinum, Philochoro,

M

ipsum.

ipsumque Iouem, qui, apud Lucianum, *ἰατρεὺς* se uocat ipse, sed in Numis ΣΩΤΗΡ, idque in morbis, ut constat ex Aristide, in priscis Lapidibus SALVTARIS, usurpatur. Adeo cum iis quoque diis artis Medicae gloria communicatur, quibus partes, longe alias, error profanarum religionum uidebatur dedisse. Itaque in Luciano deorum concilio decernitur, dii suis quisque rebus studeant, ne Minerva medeatur, neu Apollo Medicum, plurium curiosus, agat. Ipse etiam Hercules, abiecta claua, Messanae, in Sicilia, medicinam exercet, ob eamque rem Aesculapius nominatur, ut Aristides tradit

At, quicquid horum uenditur numinum, homines fuisse, sanandi morbos arte admirabiles, nihilo minus inter ueteris memoriae peritos constat, quam, omnes deos huius generis commentitios, homines cum fuissent, ob beneficia, in homines collata, et inusitatae uirtutis opinionem, in sede diuinitatis collocatos fuisse. Hoc a sacerdotibus ipsis didicit Alexander ille Magnus, ut ipse scribit ad matrem suam, hoc Minutius Felix, Lactantius, Arnobius, alii, docent. Ex Graecis, pluribus quidem in locis, Eusebius, sed, praeter ceteros, hic ideo nominandus, quod, in Chronicis, eius potissimum rei causa scriptis, ex argumentis sacris, primus demonstrat, Inachi temporibus posteriorem Moysen esse illum quidem, sed omnibus gentium diis, quamlibet antiquis, natu. maiorem. Quos igitur fama praestantis cuiusdam facultatis illustrauerat, hos admiratio aliorum superstitiosa deos fecit, ut mirandum non sit, si priscis Medicis, ob usum artis suae, uitae humanae tam necessarium, suamque in hac arte excellentiam, uulgo cultis, honores fuerint publici diuinique cumulatissime decreti

Quanquam hoc antiquitatis iudicium, si, pro re-
con-

condita ueterum sapientia, sine superstitionis labe, ponderetur, arti salutari magnam decoris accessionem adiungit, decus tamen illius longe amplius in DIGNITATE MEDICI CHRISTIANI quaerendum uidetur. Huius enim, quae Christianorum studio tractatur, Medicinae praestantia quin sit insignis, dubitari non potest, siue exemplum spectetur, quod ea sequitur, siue uires, quibus pollet, siue ii, quorum commodis inferuit, siue uirtus, cui dedita est

Atque exemplum quidem, sine exemplo maximum, praebet ipse, ne quid salutaris putemus, *Princeps Vitae*, ipse, ne quid excelsius, *Iudex Viuorum ac Mortuorum*, qui, regionibus peragratis, miserrimos sanauit, et, quamuis animorum Seruator esset unicus, ipsorum tamen corporum salutis noluit deesse. Pro magnitudine quidem sua, proque consilio, perfectis mirabiliter operibus, homines ad uerum sincerumque perducendi, morbos curauit insanabiles, ut ipsi Medici, excussa artis suae intelligentia, attoniti, animaduertunt, ex iisque Vilelmus Ader, ac Thomas Bartholinus, ostendunt. At Medici, suae sibi fragilitatis conscii, satis habent, si, sanctissimis Heri sui uestigiis insistentes, tantum laborantibus subueniant, quantum ipsius ope firmentur

Hinc enim artis suae robur, tanquam ab ipso fonte Salutis haustum, sumunt, Christum, recordati, discipulis suis, quos, ad ueritatem coelestem, mirificorum spectaculis operum confirmandam, reliquerat, facultatem sanandi, et promississe adhuc conspicuum, et, sublatum in coelum, impertiisse. Illi uero, *In nomine Iesu Christi Nazaraei*, inquiunt, *surge, et ambula*. Sic, erectis, qui iacebant abiecti, atque exsiliis, sua per alios uirtute, de nouo morborum stirpes elidit Christus, eaque simul re ipsam

sanandi artem consecrat rursus, ipsaque auctoritate sua reddit illustriorem. *Non herba, non malagma, curat aegros, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Tu enim uitae ac mortis potestatem habes.* Hoc optime praecipit uetus Sapientiae doctor, hoc ipsum Coelestis illius Sapientiae proprium est, quae aduocat aerumnosos et recreat, quae uerbi sui potentia sustinet omnia, quae ipsa est Sermo ille aeternus, Verbum uitae, quae, accepto coeli terraeque imperio, mortuorum domina est atque uiuorum. In huius igitur Iesu, Domini sui, tam praepotentis, tam numine suo praesentis, nomine Medici ad opitulandum accinguntur, languentibus remedia proponunt. Nec uero, pro religione animi sui ac modestia, discipulis Christi, primoribus illis, diuinitusque munitis, rerum, mirabiliter gestarum, effectoribus, comparare sese audent. Profligatis tamen saepe, nec opinato, grauissimis, desperatisque, morbis, in resectis aegrotantium uiribus uim quandam sentiunt altiore, cuius, supra captum humanum ualentis, praesentiam ipsi debeant admirari, eamque, pro diuini auxilii pignore manifestissimo, reuereri

Omnino, Ducis sui coelestis, Cananaeam sanantis, exemplo, scientiae, diuino munere sibi tributae, beneficium nemini hominum inuident, ea praesertim aetate, qua lux ipsa salutaris gratiae cunctis mortalibus affulsit. Intelligunt tamen, quanta non solum cum charitate, sed etiam dignitate, Christianis, spei suae beatae sociis, artis suae operam nauare possint. Hos enim Christus, ipso sanguine suo ablutos, ab interitu retraxit, in his peculium suum, ex populis delectum, constituit, in his templum Diuini Spiritus extruxit, in his, suum, totiusque Sacrosanctae Triados, domicilium collocauit, hos membra corporis sui esse uoluit, horum ipse uoluit esse caput. Hi, coelo recepti,
ut

ut sol, exsplendescant, fient similes coelitibus, iudicabunt Angelos, regnabunt cum Christo, perpetuo Dei aspectu ac beatissimo fruuntur. Quantum sit, esse Christianum, nescit Agrippa, quod si sciret, Christianum nomen, excusatione friuola, haud aspernaretur. At, quam gloriosum hoc beatumque sit, si quis, ut Christianus, indignitates perpetiatur, Petrus grauissime docuit, ex coelesti disciplina Praeceptoris sui. Antiqui certe ueritatis patefactae testes barbaris tortoribus, et omni contumeliarum suppliciorumque terrori, opponere, ut propugnaculum, hanc uocem solebant, *Christianus sum*. Christianos igitur, morbis debilitatos, medicina confirmare, quid aliud est, quam iis ora, ad efferendas Dei laudes, aperire, atque, amplificanda Dei gloria, ueram solidamque gloriam adipisci. Hoc enim est, in Domino gloriari, quod a gloriae, non infucatae, cupidis fieri, Paullus iubet. Ex qua quidem re quanto plus in Deum gloriae redundat, tanto gloriosior res ipsa putetur, quippe, cum uanum sit, quicquid nihil adiuuat ad gloriam Dei

Tanto minus medicina Christiana, nisi sui uelit obliuisci, hominum ualetudinem quaestui habet, ut iste profanae Medicinae praeses, Aesculapius, cui, Pergami, officinam suam aperienti, succenset Iupiter Lucianeus, tantamque ueteres auaritiam exprobrant, ut, eum fulmine uindicatum, Pindarus, a Tertulliano laudatus, dicat. At, charitas Christiana aliud medendi consilium init, nec foribus his suum polluit officium, sed, afflictorum fortunam miserata, miseris succurrit, adhibet fomenta, quantum potest auxilii, affert, maximum putans quaestum, piam se cognosci, amantem sociorum, fidam in rebus, aduersis aequae, ac secundis. Haec igitur uirtus est illa, quae, testante Paulo, uinculum est perfectionis, eaque de

caussa tam nobilis, ut, illam qui suscipiat, tantum ex ea dignitatis, quantum sanctitatis, consequatur. Fuerit, si quis antiquitati Medicae obtrectari putet, fuerit, inquam, Medicina a ueteribus, ut aetate superioribus, inuenta, fuerit ingeniis solertibus exculta, fuerit a nouis interdum falso potius intellecta, quam merito reprehensa. Habuit tamen Christiana Medicina, quod inuentis antiquis adderet, habuit, quod in ueterum placitis emendaret, quod in artis formam redigeret, quod, in Anatome praesertim, Physiologia, Chymia, antehac ignoratum, exquireret primum, aut perfectius daret. Habuit denique, quod, commentitio Aesculapii praesidio ereptum, uerique Dei auspicio uindicatum, ab omni superstitionis labe repurgaret, ad sanctioremque sui usum, et ueram diuini Numinis gloriam, reuocaret. Tantum amplitudinis, ex multis grauibque causis, accedit Medicinae Christianae, ut artis, consilio sanctae, efficentia salutaris, usu praeclarae, studio piae, palmam, diuinitus porrectam, merito ferat

Quam quidem palmam tulit CHRISTIANVS VATERVS, eo profecto potiore iure, quo diutius sanctiusque artem medendi factitauit, quo clarius, inter aevi sui Medicos, eluxit. Hic enim Christianus re factisque nomini suo respondit, ipsius Seruatoris sui, infirmos sanantis, memoria, ad aegrorum miseras, pro uiribus, a Deo suffectis, leuandas depellendasque, permotus, ab eoque instituto, nulla laborum difficultate, nullis molestiarum taediis, nullo senectutis languore, unquam retardatus, nedum auersus plane. Hac igitur animi, tam sancti, constantia, quam maius quoddam ac salubrius auspiciu fortunaauerat, tantum profecit, ut, medicina decumbentibus adhibita, morbos infringeret acerrimos, eosque saepe, qui iam depo-

deponendi uidebantur, superata omnium expectatione, periculo salutis expediret. Hoc tamen prospero rerum euentu, quem soli tribuebat Deo, non elatus, sed in proposito, calamitosos subleuandi, confirmatus, praesertim, cum, pro bonitate naturae suae, omnibus quidem, opis suae indigentibus, consultum cuperet, magnopere tamen gauderet, se, in piorum coetu natum educatumque, scientiae suae studium impendere iis posse, a quibus Dei laudes non, ut inter profanos numinum cultores, obtererentur, sed pie casteque praedicarentur. Hos summa charitate complexus, studium, aliis nauandum, non spe lucri, sed officii pietate, definiuit, nihil ab se, arbitratus, agi recte, nisi fidem Christianam, mente conceptam, mansuete beneficeque factis, quibus aliquid ad communes afferret utilitates, probaret. Quanquam ex rebus, tam bene compositis, quanta eum profecuta sit hominum existimatio, perspicui potest, ea tamen, adiecto uelut cumulo, illa creuit industria, qua, uel discipuli, sunt eruditi, uel lectores. Artem enim, quam feliciter in aliis expertus erat, aliis fideliter tradidit, tanta ad eum, e multis remotissimisque gentibus, confluente auditorum multitudine, ut horum conuentu domus eius, quasi Hippocratica quaedam schola, celebrari uideretur. Sed, quoniam nullum laboris genus subterfugit, multa etiam, partim Medica, partim Physica, literis mandauit, quae, in uulgus edita, manibus omnium teruntur, multaque afficiuntur multorum laude. Sic se gerendo, magnam apud doctos, magnam apud omnes bonos, gratiam iniit, documentumque dedit illius Medici Christiani, cuius dignitas non ascito quodam splendore niteret, sed ipsius luce uirtutis. Quo pluris igitur eius habenda sunt merita, hoc mors eiusdem nobis acerbior uideri debet, quamuis primo et octogesimo aetatis

tis anno decesserit, et multis diu satis uixisse uideatur, qui aetatis, tam prouectae, gradum sperare non ausint

Natum anno CIO IO CLI, XVI Cal. Decembres, Iutrebogae, opido uicino, ingeniorum haud sterili, parentibus honestissimis, Ioanne Albrechto Vatero, et Gertruda Emmia, non tam splendida ac locuples, quam pia frugalisque, domus excepit. Duro igitur initio usus adolescentiae, sed ingenio praeditus, maioris fortunae capaci, positus in patria disciplinae rudimentis, anno CIO IO CLXX, Torgauiam commeauit. Hic, eruditorum hominum, Reichmannorum, Rhodiorum, Schmidiorum, fidei commissus, literarum studiis creuit. Ipse, ut egestatem sustentaret suam, instituentis aliorum liberis, multum deuorauit molestiarum. Aucto iam politioris humanitatis cultu, VVeissenfelsam, in Augusteum, concessit, ac Sigfridorum, Leusdeniorum, VVeissiorum, uirorum haud obscurorum, praeceptis imbutus, in elegantioribus literis, Historia, Philosophia, altiorum scientiae gradum struxit. Ad salutaris maxime artis studium exarsit, Christiani Luiani hortatu beneuolentiaque incitatus. Ab hoc Chymiae, Rei Herbariae, aliarumque partium, in quas Medicina describitur, cognitionem accepit. Hunc, maiore iam familiaritate contracta, non solum docentem audiuit, sed etiam operas Chymicas exercentem spectauit, multa ipso edoctus opere, quod non tam iussus faciebat, quam sibi, cupiditate discendi, deposcebat. Hunc, nunc aegros inuisentem, nunc officinas pharmacopolarum lustrantem, nunc alia Medici munia obeuntem, comitatus, uidit multa, cognouitque, quae sua ex re forent. Ex Luiani, quem filii pietate semper coluit, complexu dimissus, anno CIO IO CLXXIV Vitembergam perrexit, instans operi, bene coepto. Hic, tempus rei bene geren-

gerendae nactus, Schneideris Sennertisque ducibus multo exercitatissimis, Medicinae spatium emensus est, usumque medendi doctrinae iunxit. Reminiscens tamen, quantum leuitas circulatoris a grauitate Medici distaret, sapienter cauit, ne qua scientiae opinione inflatus, neu temeritate, tanquam uento, ad medicinam faciendam, abreptus, infirmorum discrimine, medicamentorum uires experiretur. Hoc inito compositae mentis consilio, cum omnes Medicae scientiae recessus, quoad potuit, excussit, tum in Anatomicis, et Physiologicis, plurimum studii contriuit, his, ratus, subsidiis, ad humanam naturam nauiter explorandam, opus esse, quo deinceps, statu corporis naturali perspecto, de altero, qui ab hoc discedit, statuatur, nec morbi modo cognoscantur, sed horum etiam causae. Rationibus studii sui tam bene subductis, in eum rem deduxit locum, ut, ipso doctorum suorum iudicio, non minus ad Medicinam tradendam, quam faciendam, idoneus haberetur. Aliud prudentiae specimen adiecit. Quamquam enim se Arti Medicae dederat, philosophandi tamen studium haud deposuit, huius, arbitratus, radicibus, ut alius exquisitioris scientiae, sic Medicae, adiumenta defigi. In pluribus igitur Philosophorum exercitationibus, Frenzelianis maxime Physicis, plures uersatus annos, argumentis etiam differendi, in eruditorum circulis, identidem propositis, spectatus publice atque commendatus, Lauream Philosophicam, industriae ac doctrinae praemium, anno CIO IDC LXXV, cunctis suffragiis, impetrauit. Honorem, uirtute partum, doctrina defendit, tum disputationibus publicis, tum commentationibus priuatis, iam latius explicata. Sed omni fortunae, quae deinceps consecuta est, uiam aperuit annus CIO IDC LXXXI, adiuncto Doctoris Medici gradu, felix. Ille enim, summis contendendum ui-

N

ribus,

ribus, existimans, ut expectationem, de se commotam, ne frustraretur, et auditorum studiis floruit, et fauore complurium, quibus sanitatem restituit. Dignus idcirco, praeter ceteros, iudicatus, cui primum, anno CIO IO C LXXXVI, Physici prouincialis, tum, anno CIO IO C XCII, artis Medicae, auctoritate publica interpretandae, munus hic mandaretur

Vidimus labores eius, atque suspeximus, eximios certe, diutinos, nec remissos unquam. Vidimus eius discipulos, frequentes utique, rerumque suarum scientissimos, qui nunc, uel Academicis occupationibus fundum Medicum excolunt, uel in patria, finitimisque gentibus, cubantium lectulis, magno horum solatio, assident, uel praeceptoris sui famam, una cum scientia, longe lateque circumferunt, in terras regressi disiunctissimas, unde uenerant, claritate uiri, tam praestantis, exciti. Nemo nostrum ignorat, quot, quantaes saepe dignitatis, quam pertinacibus fracti morbis, uariis ex locis, remotioribus etiam, salutis suae periclitanti, opem eius consiliumque expetierint, aut, domo profecti, ad eum diuerterint, et, ualerudine recuperata, sani redierint ad suos. Quanto Germaniae sit ornameto uir tam laudatus, ut animaduertit inclyta *Naturae Curiosorum* Sodalitas, in suas eum tabulas, anno CIO IO C XC, retulit, et Nicomachi nomine insigniuit. Quanta eum gratia Principum Aularum sit profecuta, Cotheniensis testatur ac Seruestana, quarum altera ei, anno CIO IO CC VII, Archiatri locum, altera, biennio post, consimilem dedit, sed eundem, anno CIO IO CC XXII, Consilarii Aulici elogio auxit. Itaque, cum Sapientissimi Clementissimique Principis, IO. AVGVSTI, multis magnisque beneficiis cumularetur, eius memoriam, ad supremum uitae tempus, habuit

habuit tam sanctam, ut, illius recordatione, aetatis infirmitate sollicitudines ac molestias allevare soleret, et, relanguesciente iam spiritu, Principi, tam singularis exempli, res precaretur quasque secundissimas, et extentum vitae spatium. Quam quidem uocem, ab illo missam, merito pari pietate cultuque nos excipimus, DEVM comprecati, ut Principis, tam sancti, tam effusae in pauperes munificentiae, in doctrinae studia tam benigni, salutem, summa quaque fortuna exaggeratam, rebus Serenissimae Domus semper florentibus, aduersus omnes infestorum temporum casus, praesidio suo coelesti, tueatur

Maximis in bonis, quae quidem domestica felicitas largiri possit, numerare solitus est concordiam, qua uixit in matrimonio, ualde iucundo, tamque diuturno, ut, transactis summa hac animorum coniunctione quinquaginta annis, anno proximo, mense Nouembri, *Iubilaeum* suum *Gamicum*, piis familiae amicorumque precibus, ac moderati hilaritate conuiuii, celebraret. Coniugii tam exoptati foedere, anno MDCCCLXXI, iunctam sibi, habuit uxorem uirtutis commendatissimae, Reginam Dorotheam, filiam Io. Deutschmanni, Doctoris Theologi, meritorum, haud mediocrium, fama insignis, neptem Abrahami Calouii, uel solo nomine suo Magni. Ex hac etsi decem liberos suscepit, horum tamen duos tantum reliquit superstites, Abrahamum, Doctorem et Professore Medicum, Sodalitatis Britannicae socium, Collegam nostrum obseruandum, et Christinam Elisabetam, Amplissimo Iurisconsulto, Friderico Vilelmo Lysero, Potentissimi Prutenorum Regis, in Regimine, Senatuque Ecclesiastico, Magdeburgensi, a Consiliis, nuptum collocatam. Non potuit, pro amore paterno, non commoueri,

elatis tot liberum carissimorum funeribus, acerbo maxime Georgii Friderici, cuius ingenium, doctrina perpolitum, in magna fuerat hominum expectatione. Sed consolatione rursus, haud leui, permulcebatur, cum, mitiore rerum suarum fato, Abrahamum suum uideret, trium et decem annorum collegam, laboris laudisque socium, nominis amplificatorem, in primisque tanta in se pietate, ut eius fide senectutis infirmitatem fulcire posset

Valetudine tamen fuit firma fere, morbis, quod in gracili corpore mirere, nullis prope, nisi leuiculis, tentatus. Hoc tantum naturae bonum uitae sobriae, ac laboribus exercitae, retulit acceptum, temperantia, testari solitus, ac labore, vires ali, neruosque confirmari. Omnino perinde, ac Latinus ille Hippocrates pronuntiat, duobus vitiis, desidia atque luxuria, corpus affligi. Sed anno CIO IO CCXIV febre arsit periculofissima, cuius incendium restingui, non opis humanae, uisum est, sed diuinae prorsus. Reuocatis inde uiribus, optime ualuit, quoad anno superiore, subito ictus sanguine, plagam accepit, nondum mortiferam illam quidem, cuius tamen sensu, satis acri, mortalitatis suae admoneri posset. Huius memor, sed diuino fretus auxilio atque erectus, quod reliquum erat uirium, collegit, ut omnibus commodaret, quibus posset rebus. Atque etiam iis, qui longius aberant, literis, accurate scriptis, consilii sui copiam fecit, ne excusato quidem itinere, quod in Aulam Seruestanam fuscipi, officii religio iubere uidebatur. Laetus ualensque domum reuertit, domi, quod suum putaret, strenue egit, sed, debilitatus paullatim, ipsaque senectute consumptus, in morbum rursus incidit, quo se confectum iri, ipse sibi praedixit. Ingrauescentis mali proiectus ui, animum, sibi constantem, ad Deum excitauit, abiecta-

iectaque rerum caducarum cogitatione, in coelo spem defixit. Huc mente respectans, mortem non extimuit, sed eam, paratus ad exeundum de uita, expectauit aequissimo semper animo. Absumptis tandem uiribus, sensibus tamen integris, reddito placide spiritu, pridie Nonas Octobres, inter sacros suorum matutinosque hymnos, acquieuit.

At graue fui desiderium nobis relinquunt uirtutes tanti uiri spectatissimae, quarum memoriam etsi nunquam deponemus, haec tamen ipsa, quotiescunque de detrimento cogitauerimus accepto, quam iusta sit doloris, inde concipiendi refricandique, causa, nos summonebit. Lugebunt Patres Collegam, humanitate, officio, prisca fide, multo coniunctissimum, Ciues, paterni animi, uel doctorem, uel adiutorem, aegroti, Medicum, consilio semper operaque instructum, inopes praesertim, beneficum, amici, ingenuum, apertum, fidelem, omnes boni, uirum antiquissimi moris, paratissimae comitatis, in omnes officiosum. Sed, hoc qui faciunt, non tam illius damna moerent, quam sua. Neque enim moerore, sed gratulatione, prosequendus uidetur, qui uarias rerum uicissitudines cum felicitate perpetua commutat. Nec uero inter homines uiuere desinit, cuius uirtus, recte factis, ingeniique monimentis, expressa, posteris imitandi exemplum relinquit.

P. P. quarto Idus Octobres, A. recuperatae Gratiae c10 10 cc xxxii

XIII

DE

ANTHROPOTHYSIA
GENTIVM PROFANARVM

Amantem hominum, eorum maxime, qui uitam hominum ingenio doctrinaque excolunt, HERMANNUM VVOLFRAMSDORFIVM fuisse, omnes intelligunt, qui conuictus sodalitatem norunt, ab eo lectis doctisque iuuenibus liberaliter institutam. Qua quidem re, et prolixam beneficamque sui naturam explicauit ille, et iudicium declarauit sapientissimum, quod de hominum confociatione, beneficiis complectenda, fecit

Magna enim uis est, magna dignitas, nec minor necessitas, caritatis mutuae, qua homines inter se deuinciuntur. Cum tot animantes sint, tot tamque diuersis naturis discretæ, omnes tamen, naturali quodam impetu, in suum quaeque genus, ferri solent. Cum enim diuersa animalium genera, per suum quodque genus, conseruanda sint, hoc quidem fieri non posset, nisi natia quaedam uis iis esset insita, qua impellerentur in se, ut mutua quadam conciliatione inter se continerentur

Qui quidem naturae aculeus, in hominum sensu infusus, tanto plus ualet, quanto magis ratione regitur, quae societatis, inter homines coniungendae, munus declarat, sine quo ne ipsum quidem genus hominum stare posset. Et, quoniam uinculo quodam, ad coniunctionem hominum tuendam, opus est, nihil uel aptius ad hominum uoluntates mutuo alliciendas, uel copulatius, est amore, quo
homi-

homines, hominibus conciliati, in auxilia, inuicem sibi ferenda, ita conspirent, ut, hominum communitate odiis distracta, ipsam hominum salutem disturbari, putent

Quod quidem ut fieri solet, ubi ratio praeest, appetitus obtemperat, sic rationi saepe commotiones animi turbulentae obsistunt. Hae uero falsa utilitatis specie honesti memoriam opprimunt, ut multi, a uero rectoque flexi, non ducem naturam, quae ad consulendum in commune hortatur, sequantur, sed libidini, suis tantummodo rationibus prospiciendi, pareant, in paruo, aut nullo, ponentes discrimine, quantum noceant sociis, dummodo profint sibi. At merito Socrates, non tam Apollinis iudicio, quod sacerdotum fraude inuoluebatur, quam suo, quod intelligentiam rationis excutiebat, sapiens, execrari solitus est eos, qui utilitatem diuellant ab honestate, resque, natura cohaerentes, opinionis errore disiungant. Probe, hoc quidem loco, Stoici, sapientissimo Graecorum suffragati, censent, quicquid honestum sit, id utile demum esse, nec utile quicquam, quod non honestum. Huc enim decoris illius, sine quo non tam hominum, quam belluarum, uita degitur, ea nos perducit ratio, qua societas hominum inter ipsos, et uitae mitioris consortio, constat. Cuius duae cum partes sint, iustitia, qua uirtus adeo exsplendescit, ut ab ea demum boni uiri nomen honoremque capiant, eique coniuncta beneficentia, illarum certe partium neutra ab hominis dignitate, recte factis comprobanda, abesse debet. Ac, iustitia quidem praecipiente, cum suum cuique tribuendum sit, hoc minus efficietur, si negligatur officium, quo homini homo, ipsius humanitatis iure, tenetur. Cum beneficentia benignitatem hominum in homines prouocet, haec in malefium crudelitatemque uertet, si, nihil utili-

tatum

tatum communium, quas in medium debemus afferre, a nobis in alios redundare, uelimus

Omnino late patet societas humana, eiusque plures sunt gradus. Infinita societas cernitur in uniuersi generis humani coniunctione, quae rationis et orationis uinculo colligatur. Propior est societas eiusdem gentis, nationis, linguae, interior, eiusdem ciuitatis, arctior, propinquorum, amicorumque coniunctissimorum. Ex qua societatis differentia diuersa nascuntur officia, quorum rationibus gradatim subductis, ut quisque erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum uidebitur conferendum. Quanquam remotior est immensa societas illa, quae uniuersum genus hominum complectitur, haud tamen a communi hominum sensu usuque tam longe distat, ut nulla hominum inter ipsos beneuolentia astringatur. Homines hominum curam poscit lex humanitatis, humanitatis officia, aliis praestanda, flagitat aequitas, ab aliis repetenda, aequitatis, aliis praebendae, et benigne faciendi, consilium postulat studium societatis, inter homines conseruandae. Sed nihil horum est, quod sincere geratur, uitioque uacet, nisi ab ingenuo hominum in homines, tanquam focios, amore proficiscatur. Tam secundum naturam est, homines ab hominibus amari iuuarique, adeo contra naturam, homines hominum odiis, iniuriis, sceleribus, laceffi. Sed, quanto maiorem, quaeso, amoris, inter homines colendi, necessitatem nobis imponit lex caritatis Christianae, cuius exemplum mirabile mortalibus reliquit ipse Dei praepotentis praepotens Filius, amore hominum, ab interitu retrahendorum, pro hominibus mortuus, quem tanta seueritate et ipse, et eius discipuli, animis omnium inculcant, ut, sine eo omnem Dei cultum esse inanem, demonstrent, quem

Aposto-

Apostolus gentium pro ipso perfectionis uinculo commendat

Quanto igitur atrocius, tanto grauius, olim scelus ab istis fulcipiebatur, qui, caritatis humanae obliti, tantum sibi permittebant in aliorum uitam, ut, homines pro salute sua immolandos, putarent. Hoc enim fieri maxime solebat in magnis periculis, ut uel unici filii, uel alii homines carissimi, in remedium calamitatis publicae, mactarentur, ad leniendam Deorum iram, quibus ea re nihil gratius esse, arbitrabantur, ut Philo uterque, Iudaeus, et Byblius, Porphyrius, Eusebius, alii, notant. Mos hic, a profanis Palaestinae gentibus arcessitus, ipsum Dei populum contagione mali contaminauit, indignante ideo Deo, grauiterque facinorosis minitante. Idem mos, Phoenicum potissimum, horumque colonorum, Poenorum, Arabum quorundam, Aegyptiorum, Cypriorum, Rhodiorum, Cretenfium, Graecorum antiquitus omnium, Romanorum, Gallorum, ipsorumque Germanorum priscorum, aliarum denique gentium, superstitione, sane quam immani, celebratus, narratur. Blemmyas etiam, ipsa adhuc Iustiniani, Imperatoris, aetate, humanis sacrificiis studuisse, Procopius refert, quamuis ea Hadrianus, lege lata, in Orbe Romano iam dudum sublata uoluerit, Porphyrio teste. Atque etiam Philippus Cluuerius, ueterum nouorumque scriptorum monumentis inter se collatis, omnes, comperit, uniuersi terrarum Orbis gentes humanis litasse hostiis, ac, suis temporibus, in Orbe Nouo, in Africa, qua spectet in meridiem, in Asia, qua in orientem, populos iisdem litare, nisi qui per Europaeos, eo profectos, emendati sint.

Huius moris, tot terrarum oras, tot secula, peruagati, tamque inhumani, initia qui repetunt altius, eum Phoenicum

nicum coloniis in insulas, Europam, Africam, longe lateque propagatum fuisse, aiunt. Auctorem eius Philo Byblius perhibet Saturnum, qui Coelo, patri, filium unigenam in holocaustum obtulerit, ut fami mederetur ac pestilentiae. Sed, qui fabulis parum fidunt, horrendi sacri primordia capiunt ab Abrahamo, Isaacum, filium, pro hostia caesuro. Hic autem Isaacus etsi iam iamque ictum, elata patris dextra, expectat, eum tamen, intercedente mox Dei prohibentis uoce, nondum excipit, eaque re fit, ut, non internecio Isaaci, quae nulla erat, Deo probetur, sed fides Abrahami, ad filium praecepto diuino sacrificandum parati, luculenter explorata. Cum igitur Isaacus exemplum hostiae talis humanae, qua litatum fuerit, cuius sanguine profuso Deus fuerit delectatus, non praebuerit, haud nihil ambigat quis, potuerintne gentes, praesertim disiunctissimae, ab Isaaco occasionem capere, piacula caede hominum expiandi, humanisque uictimis placandi Deos suos. An, ratione magis probabili, homines uerae religionis expertes illi quidem, haud tamen omnis metus diuini, quem mens, prauae conscientiae, conceperit, an homines, inquam, sic affecti, ritu tam cruento infanoque, profiteri uoluerunt, se quidem flagitiis suis mortem commeruisse, ne tamen, ultore Deo, una omnes ruina proterantur, fatius fore, unum pro omnibus necari. Sic ipsi certe Iudaei de uita, ipsi Seruatori innocentissimo eripienda, sed nefarie, statuerunt

Sed, tanti re momenti agitata, uictimas humanas, minimus, in cunctis Orbis quadripartiti finibus immolatas fuisse. Scimus, prisco gentium instituto, afflictis desperatisque rebus, morte in primis unicorum carissimorumque filiorum fuisse subuentum, qui ab ipsis parentibus, a regibus

bus praecipue, et ciuitatum principibus, ad necem, pro uictima publica, sint dati, ut Philo Byblius, et alii, testantur. Scimus, e contrario, ab ipso Deo Filium unicum Orbi, qua homines colunt, in perniciem praecipitanti, datum fuisse pro uictima, qua uenia criminis humano generi pararetur, hominumque recuperaretur salus. Scimus, hoc Dei consilium, pro seruandis hominibus initum, ipsa Dei uoce, quae sacris literis mandata est, et saepius, et perspicue, declaratum fuisse, idemque a primoribus parentibus, horumque successoribus, pro unico generis humani solatio, traditum posteris, nec aliter adeo fieri potuisse, quin eius rei perinde, ac reliquarum diuinarum, fama in omnium populorum uulgus effluerit. Scimus, in uulgus olim fuisse notum, totum cultum Leuiticum ad solum Messiam, pro hominibus perpeffurum, spectare. Scimus igitur, quae de diuino totius generis humani Seruatore, eiusque salutari merito, diuinitus edita, quae tot sacrificiis, tot Typis, praesignificata fuerint, haec omnia tanto exploratiora fuisse hosti generis humani, quo curiosius hominum res inspiciat, in perpetua eorum euertendorum cura defixus. Scimus praeterea, hunc Cacodaemona, illa, quae Deus ad Messiae cultum, hominibus salutarem, instituerit, peruersa quadam aemulatione ad sui cultum transfudisse, profanis tot gentium sacris expressum, cuius uerae origines non aliunde, quam ex detorta religione Hebraeorum, ductae sint. Ea uero cuncta cum habeamus cognita, quid ergo miramur amplius, si Genius, Deo hominibusque infestus, pro facultate sua credulos decipiendi, ex hominibus, unicis praesertim parentum carissimisque filiis, uictimas sibi comparet, cum ad perdendos homines illos, tum ad honorem minuendum, quo colendus erat hominibus unicus Dei Filius, qui, pro liberando hominum gene-

O 2

re,

re, Deo se uictimam sistere decreuerat, ipsamque mortem obire. Sic, excussis fraudis pestiferae latebris, propius ad origines humanarum hostiarum uidetur accedi

Has sua quoque cura peruestigare statuit *Ioannes Ludouicus Godofredus Hoyer, Ossitio-Misnicus*, iuuenis ingenii morumque elegantia tam ornatus, ut inde multum laudis apud nos consecutus sit. Anniuersaria enim, ac politissima, oratione commendare instituit memoriam Munificentiae Vuolframsdorfiae, eamque, pie iudicat, hoc sanctius coli, quo pluribus notis insigniatur caritatis Christianae, quae a superstitiosa ueterum crudelitate longissime recedat. Ad hunc, in *Acroaterio Maiore, crastino*, ab hora *nona matutina*, audiendum, eo minus operose uos, CIVES, cohortor, quo magis literas eius uirtutesque, uobis perspectas, amare soletis. P. P. XV Cal. Septembres, A. R. G. cId Id cC xxxviii

XIV

RECTVS NE
BENIGNITATE HOSPITALI IN
VSVM PVBLICVM BIBLIO
THECA AN CONVICTVS
INSTITVATUR

Magnis in laudibus quondam fuit Academia, Nouocomi a C. Plinio Caecilio Secundo instituta, quae tantum gloriae conditori suo peperit, quantum ab eo beneficii accepit. Praeclara enim Secundi huius sapientia munificentiaque prouisum erat, ut, in municipio ad lacum
Lari-

Larium amoenissimo, et disciplinae liberalis studium uigeret, et annui sumptus in alimenta fierent ingenuorum, et bibliotheca dedicaretur ingeniis, mutorum scientia magistrorum augendis. Etsi uero nihil horum remisse Plinius egit, tantam tamen condendae bibliothecae curam suscepit, ut, hac prius fundata, reliqua duo beneficentiae munera exequeretur, quasi, illa demum re perfecta, liberalitatis specimen dare posset, quae pertineret ad plurimos, et cum maxime probaretur sapientibus omnis aevi

Haec, mihi, recordanti mecum, non alienum uideatur, considerare, rectiusne benignitas priuatorum, qua consulatur in commune, in apparatus bibliothecae, an in conuictum hospitalem, conferatur. Eo praesertim loco, ubi, singulari Principis munificentia, leuissima conuictorum impenfa, iam copia fiat conuictus publici, nec ciuibus solum, sed cunctis etiam, ex omni populo, aduenis, qui studiorum causa accedant. Hoc enim auitum est, ac proprium, Gentis Saxonicae decus, ut ingeniis omnium nationum faueat, nec domestica solum, sed peregrina etiam, liberaliter habeat, et, raro hospitalitatis exemplo, omnibus, qui cultus capeffendi causa ad nos commigrent, non modo doctrinae, ingenuo homine dignae, fructum imperiat, uerum illorum etiam, quae suppeditent ad uictum. Hic igitur, ubi, apertis iam Regiae beneficentiae fontibus, priuatae fortunae fructus ad usum, uel conuictus hospitalis, uel bibliothecae, adiungitur, non quaeritur, utra liberalitas sit honesta, sit utilis, sed, duobus propositis honestis atque utilibus, utrum honestius utiliusue sit, dubitatur

Omnino largitatem, quae praebet alimenta, laudo, ut piam, ut salutarem, ut hominum generi amicam. Sed haec alimenta corpori tuendo seruiunt, at animo ingenio-

que libri, ille quidem doctrina ut emendetur, hoc scientia ut perpoliatur. Iam maior animi, maior ingenii, est dignitas, quam corporis, quando pars hominis nobilior in animo sita est, quippe, cum animi imperio utamur, corporis seruitio magis. Beneficia, quae aliis tribuuntur, hoc praestantiora sunt iudicanda, quo pluribus profunt. At epulae paucis, huc qui admittuntur, patent, libri cunctis, eis uti qui uelint. Itaque beneficium bibliothecae non solum nobilius est, quam alimentorum, sed etiam multo latius patet. Quod quidem in Academiis maxime cernas, unde discipulorum, omnium disciplinarum praeceptis innutritorum, coloniae in omnes terrarum oras exeunt, ac diuinam humanamque sapientiam, quam latissime disseminatam, propagant. Hi tamen auditores tum demum euaserint egregii, cum nacti fuerint magistros, uaria exquisitaeque doctrina excellentes. Quales quidem, nostra praesertim aetate, in tanta literarum luce, tanto librorum insignium, sed pretiosorum, prouentu, eodemque quotidie magis ac magis augescente, re, contra, eruditorum tam tenui, non temere speraueris, nisi bibliothecarum, publice adornatarum, subsidio praeceptores ipsi iuuentur. Bibliothecas igitur in Academiis qui, legatis piisque donationibus, uel extruunt, uel augent, eorum certe liberalitas paribus, ac doctorum, his excultorum bibliothecis, eruditio, spatiis excurrit

Eam consultae beneficentiae legem ratio sancit, ut beneficia collocentur apud dignos. Quales, gaudemus certe, pari uirtutis atque eruditionis laude, illos se praestare, qui nunc apud nos pluribus huius generis beneficiis perfruuntur. Quamuis igitur nemo prudens uelit, indoctos ignauosque impensis suis ali, potest tamen accidere tempus, ut rudes

des atque segnes eruditae atque industriis misceantur. Sed, quoniam bibliothecae usus doctis ac solertibus paratur, tantum abest, ut in eas studium libros euoluendi ac peruolutandi imperitos desidiososque pelliciat, ut deterreat inde, ac procul auertat. Quo fit, ut liberalitatis fructus in librorum, quam alimentorum, communicatione tutius reponatur

Adeptae ergo bibliothecae talem uirtutis indolem, qualis in earum studiosis apparet, illam profecto indolem cura, quae in bonis lectissimisque libris ponitur, hoc alere magis atque augere possunt, quo uerius est, a praeclaris ingenii monumentis medicinam mentis peti posse. Hoc enim, rem experti, reperimus adhuc in libris ΨΤΧΗΣ ΙΑΤΡΕΙΟΝ, quod rex ille Aegyptius bibliothecae suae inscribit, nec uni forte Diodoro Siculo, sed posteris omnibus, ueri amantibus, merito probat. Habent enim hanc uim literae, ut non modo, rerum scientia, doctos, sed etiam, uirtutum praeceptionibus, omnisque exempli documentis, bonos, efficiant. Ipsi quoque docti, qui quidem sapiant, tam sanctum habent doctrinae, non infucatae, nomen, ut, quanto peritiores, tanto simul meliores, fieri uelint. Et, quoniam, celebrioribus in locis, ubi datur ad bibliothecas aditus, haud inconsulta, ac seuera, lege praecipitur, ut libri praesentibus, non absentibus, commodentur, abesse non potest, quin, eruditorum coetu in bibliothecis congregato, eorum, qui adsunt, ac diligentiae certamen spectant, alii aliorum uirtute exardescant. Recipiunt quidem priuati liberalesque conuictus literatos ac frugum sermones, praesertim, si grauium doctorumque praesidium auctoritate praesenti reguntur. Sed, cum saepe rari sint Dipnosophistae, ubi animus potius est in patinis, quam in paginis, et, tempore exclu-

exclusi, fami potius fedandae, quam ingenio excolendo, uacare possint, tantum certe profectum a sermonibus conuiualibus haud expectaueris, quantum a bibliothecarum studiis

Alimentorum memoria facile, una cum alimentis ipsis, consumitur, sed eruditio, ex bibliothecarum fontibus hausta, manet, nec recordationis gratiam perdit, quoad sui possessoribus nouas conciliat dignitates, aut alias utilitates affert. Ita uero sumptus, in bibliothecas factos, librorum fructus ingeniis, ingenia omnis memoriae monumentis, commendant, ut, quoad laudentur bibliothecae, harum simul laudentur auctores

Atque etiam, bibliothecarum fama longinquae gentes, ut accedant, inuitantur, non alimentis, quae tantum ciuibus a priuatis destinantur. At peregrini, ubi domum reuerterunt, de commodo, e bibliothecis frequentatis percepto, multa praedicant, eaque re alios, ad illas inuisendas, incendunt. Ex quo efficitur, ut ex bibliothecarum claritate dignitas in earum parentes redundet, horumque commendatio, cum peregrinatoribus doctis, late peregrinetur

Eadem bibliothecarum celebritas ipsas etiam Academias, tam illustrat, quam collocupletat, allectis illorum alienigenarum, praesertim opulentiorum, retentisque studiis, quibus altius repetenda sint, quae non habeant domi. Neque uero hoc de studiosis modo iuuenibus intellexeris, sed de aliis etiam, bibliothecarum deliciis pasci, et suum oblectare otium, solitis, de iis maxime, quibus auxilio librorum opus est, ad opera, quae statuant edere, componenda, nauiterque limanda. Qua re uideas, Oxonii Bodleianam, magna exterorum frequentia, celebrari, Mediolani, Ambrosianam, ut alias Italicas taceamus, Romae, praeter Vati-

Vaticanam, illam praecipue, quae nomen a Sapientia capit. Mireris autem, his aliisque in locis, qui gloriari possint antiquis Academiis, harum mentione uix facta, bibliothecas potissimum commemorari. Adeo muti hi magistri, quos libri praebent, ipsis hic magistris uiuis, ac maxime canoris, anteferuntur. Quo maior igitur, uel utilitas, uel dignitas, ex bibliothecarum honore proficiscitur in Academiis, eo plus simul honoris accedit ipsis harum bibliothecarum conditoribus

Sed illarum, quas leuiter perstrinximus, bibliothecarum opes mirandae potius uideri possunt atque optandae, quam sperandae nobis. Bibliothecae, ne nimium diffidas, quamlibet magnae, exiguis plerumque initiis ortae sunt, sed aliis atque aliis accessionibus paullatim creuerunt, copiosis maxime legatis, et priuatae prius, quam regiae, fuerunt, ex ipsisque priuatis, undique conquisitis, regiae demum extiterunt. Ex quo intelligi potest, bibliothecas, eodem fato, iisdem incrementorum gradibus, posse adhuc, nec difficulter, excitari, breuique amplitudinem, haud mediocrem, consequi, maxime, si donis Illustrum uirorum legatisque adornentur

Haec, quae capitulatim exposuimus, multis iam, nec ignobilibus, ueterum nostrorumque temporum exemplis comprobare, in promptu foret, nisi, plura persequi, breuitas instituti prohiberet. Ex iis tamen, quae paucis disputauimus, iudicari potest, quantum, in loco a nobis proposito, alimentis bibliothecae ornandae consilium praestet, siue beneficium ipsum consideres, siue beneficiarios, siue auctores beneficii

Praecipua ergo laude ferendum est institutum illustis gentis Bulauiae, quae, ut proxime literis publicis

blicis renuntiatum est, ingentis pretii bibliothecam, domesticum antiquumque bonum, Academiae, Göttingae Regiis auspiciis fundandae, muneri dedit, atque, hoc munificentiae prudentissimae exemplo, nouum sibi monumentum constituit gloriae, quoad studiis ac bonae menti durauerit honos, nunquam extinguendae. Eodem uti consilio si uellent alii, eius certe perficiendi facultas iis haud deesset. Nulla fere domus est illustris, quae bibliothecam non asseruet, uel a maioribus traditam, uel recens institutam. Aedium etiam, in fortuna lautiore, ornatus aedificandarum, partes sic fere ab architectis, more splendoris antiqui, describuntur, ut certus bibliothecae locus relinquatur. Ita bibliotheca, uel ingenii fit instrumentum animique pabulum, uel necessarium certe ornamentum magnificae domus. Apparatis igitur tot familiarum splendidissimarum bibliothecis, has merito, tanquam egregia illarum gentium decora, et totidem heroicae sapientiae sacra, ueneramur. Sed eo uehementius dolemus, haec eruditae elegantiae receptacula saepe numero, latebris abdita, in obscuro latitare, et, blattis tineisque potius, quam hominibus, inferuire, et, uel heredum incuria, uel furto, uel alio quodam casu, interire, interdum etiam praeconis subiecta uoci, paruoque diuendita ac misere distracta. Qui quidem doctrinae thesauri, multo labore sumptuque coacti, si bibliothecis Academicis inferrentur, in celebribus his repositi locis, ubi cognosci ab omnibus spectarique possunt, et omni prodesse posteritati, et amplissimarum familiarum munificentiam, omni memoriae proditam, ab omnis aevi obliuione uindicarent. Apud nos certe nomen iis, tanquam primis auctoribus maioris operis, insigne fieret, qui uellent Bibliothecae Academicae incrementa suis ac splendidioribus efferre subsidiis, exemploque, tam laudabili, alios excitare, quippe, cum nostra librorum suppellex,

pellex, aliorum quidem clarissimorum optimorumque uirorum liberalitate uaria, superiorum temporum detrimenta pluribus in partibus reconcinnauerit, sed nullius tamen adhuc, ex stirpe fortunaque excelsiori, nomine, ut Oxoniensis illa Bodleii, gloriari possit

Eadem res non solum decori foret ipsis familiis eminentibus, sed etiam commodo, haud leui. Hic enim nunc, meliore temporum fato, cum omnis Germanicae nobilitatis, tum Saxonicae in primis, cultus est, ut iuuenes, generoso praeclaroque sanguine nati, bonarum artium studia cum armorum exercitatione coniungant, quo aequalibus excellant togae ac belli dotibus. Eius rei causa in Academias mitti solent, ubi omni, quae deceat indolem, maioris fortunae capacem, disciplina imbuantur. At hic, permagni refert, ab iis non solum doctores audiri, sed etiam libros, quo prouocant hi doctores, adiri, alios etiam, graui elegantique doctrina expolitos, ut dulcius ex ipsis bibatur fontibus. Itaque et hi, et horum posterius, bibliothecis gentilitiis, quae Academiarum fidei sunt concreditaе, semper, et singulari cum laude commodoque, possunt uti. Contra ea, triclinia, quae maiorum benignitas pauperibus instruxerit, ne ineant tales iuuenes, horumque copiis fruantur, et splendor generis obstat, et fortuna, quae nihil huius opis eget

Optandum foret, ut propositum huius generis, longe optimum, publice salutare, gloriosum, teneant, qui meritis fortunisque suis memoriam, aequae piam ac stabilem, quaerant. Neque eo secius magna iis habenda est gratia, qui, liberalitatis ac pietatis suae documentum in sodalium eruditorum conuictu, ad posteros seruando, uoluerunt, extare. Hac mente, quae beneficia accepta immortalis memoria retinet, grati religiosique animi officium

V V O L F R A M S D O R F I A E Munificentiae

praestabit clarissimus, doctissimusque, Liberalium Artium Magister, *Gottlieb Fridericus Ficker*, *Ciza-Misnicus*, et, quanti ea sit habenda, Oratione anniuersaria, ac politissima, declarabit. Verba faciet *proxima die Mercurii*, in Auditorio Maiore. Quam quidem ad rem, bene gerendam, cum opus sit uestro, CIVES, studio, hoc Oratori nostri comiter ut nauetis, eoque simul Illustrissimam Gentem Vuolframsdorfiam, perinde, ac fieri par est, publice colatis, maiorem in modum uos hortamur. P. P. XVII Calendas Septembres, A. R. S. CIO IO CC XXXIII

XV

F L I O S E P H V S

DE

CHRISTO

Praeclare nobiscum agitur, qui certo sciamus, humani generis Seruatorem diuinitus nobis esse datum, ad res spesque nostras, quas primorum parentum culpa perculerat olim atque prostrauerat, excitandas rursus atque redintegrandas. Hoc enim non humanis, quorum fides laborare possit, accepimus testimoniis, sed diuinis, tamque ueris, ut in ea ne fraudis quidem suspicio cadat. At uero, ad peruicaces prae fractosque homines ueri conuincendos, interest non parui, haud negligi, quae de Christo scriptores alii, aliena professi sacra, posteris narrauerint. Hic igitur Iosephi, qui Iudaicas Origines in scriptis reliquit, ratio tanto magis habenda uidetur, quanto plus auctoritatis ille, uel ob generis splendorem, uel ob dignitatis amplitudinem, uel ob prudentiam, domi foris-
que

que spectatam, in sua potissimum gente, sed apud Graecos etiam Romanosque, et obtinuit semper, et obtinebit. Cuius quidem iudicium, quod de Christo memoria proditum est, praeclarum sane, ut aspectu primo uidetur, ac mirabile, non potest in se oculos omnium animosque non conuertere, si quidem ab ipso Iosepho reuera literis ita mandatum est, uti legitur relatum in duodeuicesimo Antiquitatum Iudaicarum

Sunt autem complures, docti certe clarique uiri, qui, hoc Iosephi loco delectati, eum quidem, cum illustrem, ac ueritatis assertae nota insignem, tum sincerum germanumque, esse, arbitrentur. Suam igitur sententiam multis parant argumentis, neque indoctis, constabilire, quae uel a Christophoro Arnoldo coniunctim sunt edita, uel explicantur in libris aliorum pluribus. Haec excutere singula, nec uacat hic, nec libet, praesertim, cum non eiusdem cuncta sint momenti. Duo ceteris, quorum nobis ueniat in mentem, uidentur praestare. Aiunt enim, qui, Flavianum Christi elogium ab omni dubitatione expeditum, uolunt, in illud, et priscos coetus, Deo coniuncti, doctores, et Iosephi Codices, manu exaratos, consentire. Rogantibus etiam, qui tandem sint illi doctores ueteres, horum principem nominant Eusebium, nominant, hunc aetate consecutos, Hieronymum, Rufinum, istum, qui uulgo usurpatur, Hegesippum, Isidorum Pelusiotam, Sozomenum, Senatorem, Malalam, Nicephorum Callistum, Cedrenum, Zonaram, Suidam, et plures aeui citerioris, Eusebio suffragatos, agmine quasi facto

Contra ea, non defunt alii, qui uideant, rationes illorum tantum ponderis non habere, ut his ad eorum sententiam possint adduci, quamuis id quidem, rei tam opta-

tae studio, maxime uelint. Sic, ab amicis rogati, iam dudum responderunt, Salmasii, Heinsii, Gronouii, Blondelli, horumque similes, existimatores harum literarum scientissimi, sic nuper, ad argumenta Daubuziana, Ittigii, a quibus nullam habemus dissentienti causa. Nondum enim inuestigare potuimus illam, quo prouocatur, aevi priscae consensionem, sed, primum, comperimus, Eusebium Flauiani testimonii mentionem fecisse. Itaque mirari conuenit, quid sit, quod, saeculo demum quarto, haec Iosephi uox ab Eusebio proferatur, in superioris memoriae monimentis nunquam fando audita. Etsi enim, multa animi contentione, aduersum Iudaeos, ab Iustino Martyre, a Tertulliano, ab aliis, disputabatur, ab his etiam laudabatur Iosephus, notus his omnibus atque tritus, nullum tamen in eisdem, quod sciamus, cernitur eius uestigium loci, quem tractamus ex Flauio. Nullum praeterea apud Io. Chrysostomum, qui, post Eusebium, Iudaeos refellit, et, aliis in rebus, Iosephum, ut testem locupletissimum, aduocat, nullum apud Origenem, Eusebio priorem, omniumque monumentorum peruestigatorem, singulari uel diligentia, uel peritia. Hic enim diserte infitatur, ab Iosepho Iesum pro Christo agnitum fuisse

Ex hoc igitur ultimorum saeculorum silentio, quod expectandum sine graui causa minime uidebatur, neque antiquitatis, neque ipsorum simul Codicum, consensus elici potest. Haud enim absurde colligitur, olim nihil eius commemorari potuisse rei, cuius nihil habuerint membranae Iosephi uetustissimae. Alio igitur ore loqui coepit Iosephus ille, quo usus est Eusebius, huius autem auctoritate, mirandum non est, multos facile commotos fuisse. Tantum enim Eusebii, ingenii doctrinaeque fama clari, nomen erat,

erat, ut huius libri magno doctorum plausu exciperentur, tantum quoque religionis, his temporibus propagandae, studium, ut arriperetur cupide, quod, a magnis auctoribus profectum, huc conducere uideretur. Potuit Eusebius in Codices Iosephi non optimos incidere, potuit, opinione pii cuiusdam consilii, aliis eos anteferre, qui causae Christianae maxime uiderentur expedire, potuit denique in iis immutare quaedam, ut in obitu regis Agrippae fecit. Ipse quidem Hieronymus quaedam aliter, ac tradiderat Eusebius, reddit, ipse quoque, in diphtheris Vossianis, Rufinus, quorum tamen uterque Eusebium interpretatur. Cedrenus autem, de Christo, id, quod caput rei est, omit- tit. Aut igitur hi dissimilis scripturae membranas triue- runt, aut Eusebium ita secuti sunt, ut, quae hic minus cre- dibilia narraret, ea uel expungerent, uel alia ratione e- mendarent. Sinantur alia, sed haudquaquam reticeatur Photius, qui Belli Iudaici Historiam semel, Antiquitatum autem Iudaicarum libros bis, recenset. At neutrum de iis meminit, quae Iosepho, de Christo, intexuntur. Si quid huius reperisset in libris Iosephi, certe, pro rei dignitate, non praeterisset. Ipse tamen, percensitis Herodis tetrar- chae rebus, muto Iosepho, rei, post hominum memori- am maximae, reminiscens, sub hoc, summonet, Herode Salutarem Perpeffionem euenisse, atque adeo, hunc saltem locum demonstrandum, putat, enarrandi tanti operis, de quo et conticuerit Iosephus ante, et hic fileat. Pari et- iam modo Photius de Seruatoris ortu, de aliis etiam hu- iuscemodi rebus, memoria dignis, alibi nonnulla, tempo- ri conuenienter, interferit, ubi nihil horum ab Iosepho re- fertur. His enim nos exemplis haud obscure docet, ne ipsum quidem Iosephum istius expertem esse uitii, quod supra notauerit in Iusto Tiberiensi, scriptore Iudaeo, ob-
trecta-

tractatore Iosephi, ubi testatur, communi Iudaeorum morbo fieri, ut hi, de aduentu Christi, de iis, quae ipsi acciderint, de rebus, ab eo mirabiliter gestis, dicant nihil. Ceterum, si quis existimet, quod tamen nondum constat, istam Iosephi *περιοχὴν* in ueterum uoluminibus repertam fuisse, sed eandem, ut merito suspectam, a cordationibus ne dignam quidem mentione iudicatam, hoc quidem ipsum perinde fuerit, ac si nusquam comparuisset ille locus

Ipsum uero Iosephum si euoluimus, ne illa quidem ipsa satis apta inter se uidentur atque nexa, in eo quae leguntur. Namque, et priore, et posteriore, loco, de rebus Iudaeorum aduersis agitur, tantis quidem, ut domi luctu, gemitu, desperatione, tumultu, omnia compleantur, ipso inter haec Pilato primum ad mitiorem sententiam inflexo, ut foris, Iudaeis crudeliter habitis, Romaque pulsis, ad gentis huius perniciem omnia uideantur cogitari. Haec Iosephus ita persequitur, ut, partim Legum Iudaicarum, quas Romani tum primum polluerint, dissolutionem deploret, partim gentis suae, tot malis oppressae, fortunam miseretur, partim huius ipsius, quae uel uulgi, uel paucorum, temeritatem poenis suis luerit, innocentiam tueatur haud dissimulanter. At uero his, tam afflictis, Iudaeorum rebus interiicitur iam, nec opinato, praeconium, Seruatori tributum, speciosum quidem illud, sed hic, pro Iosephi, mente longe alia agitantis, sensu, minus, si quid uidemus, expectandum. Hoc enim ostenditur uerus ille, sacrisque uaticinationibus olim sponfus, Messias, ipsis etiam admirabiliter factis, et uiuus, probatur, et reuocatus in uitam. Sed hic idem dicitur, non a plebe, uerum a primoribus Iudaici populi, spectatissimisque uiris, capitis accusatus, ob eamque causam, Pilati sententia, cruci suffixus. Qua quidem

dem re uti nihil indignius unquam sol aspexit, nihil Iudaeis grauius, apud homines, non insanos, crimen inferre potest, ita Iosephus iste, tam mirificus Christi laudator, si quam genti suae, non dicam, innocentiae, sed sanae mentis, speciem, uoluerit, relictam, non uidetur certe scribere totidem uerbis illa potuisse, quae apud eum, peruulgata, extant. Alia prudens relinquo, quae, partim falsa, partim incondita, in eodem loco alii iam notarunt, itemque alia, quae ab ipsa Iosephi persona seiuncta uideantur

Quod si, nihil hic mutandum, ducas, id saltem, quod res est, uelim, spectes, ut fias certior, non de Iosephi, sed de Christiani cuiusdam, scriptura. Vt enim totus hic locus sanctiorem potius stylum, quam Flavianum, exprimit, sic eius artifex, ὁ χειρὸς οὗτος ἦν, inquit. Plane, uti Petrus, os sociorum, Σὺ εἶ ὁ χειρὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζῶντος, apud Matthaeum, et Ioannem. Quae uero hic, de *Filio Dei uiuentis*, adiiciuntur, eadem, apud Iosephum, aliis edisseruntur pluribusque uerbis. Hic enim Christus de communi hominum numero eximitur, et ipsi Sozomeno pro Deo haberi uidetur. Hic idem, reuiuiscens, tertio die, discipulis suis apparet. Hic est ille, de quo uates, afflatu diuino perculsi, plurima cecinisse miranda perhibentur, hoc est, Filius Dei, *Dei uiuentium*, ut ipse Christus eum appellat. At ὁ χειρὸς dicitur, indicio certi alicuius atque definiti, ἐμφατικῶς, ὀριστικῶς, καὶ δεκτικῶς, ut technici scienter monent. Eximia enim appellatione demonstratur Christus ille, hominum generi salutique promissus, hoc est, Messias ipse. Etenim, Messiam, interpretatione Graeca, esse Christum, Ioannes ipse, ne quis nesciret, tacendum, non putauit. Quanquam solum Christi nomen triplex Seruatoris *Officium* ambitu suo comprehendit, hoc ipsum
 Q tamen

tamen explanatius apud Iosephum designatur. Ac Propheticum quidem, cum Seruator nominatur doctor hominum, qui ducantur ueri studio. Sacerdotale, cum dicitur, nulla criminis appellatione, sublatus in crucem, nempe, ut se, uictimam, pro culpa hominum, offerret. Regium denique, ubi, rediens in uitam, ac fortior a casu surgens, debellatae mortis uictorem triumphatoremque suis sese conspicendum praebet, atque his ipsis regem se ostendit, principem, ducem, rectorem, propugnatorem, terra coeloque potentissimum

Haec, ex adytis Christianis petita, in Iosephi mente qui temere quaerit, is ignorat nimirum, ne ipsum quidem Iosephum usquam uideri Christianum uoluisse. Ipse enim paullo ante, quam ista subtexuntur, Iudaico cultui deditum se, profitetur, ubi negat, suae religionis lege fas esse, signa, imagine Caesaris insignita, in urbem Hierosolymitanam inferri. Haec enim hominum simulacra Iudaeis erant uetita, sed tantum aberat, ut ea lege libertas Christiana teneretur, ut ipsa Christi imago, non adorationis, sed historicae commonefactionis, causa, pingi fingique et soleret, et iure posset. Antiquas enim Christi imagines si quis requirat, has commemorat Eusebius, ut alios taceam, et harum complures, in operibus tessellatis, uitrīs, Diptychis, membranis, aliisque ueterum monumentis, expressas, cernimus, nec sine uoluptate animi contemplamur. Nec uero Iosephus illa, quae in Flauiano testimonio, de Messia, proferuntur, oracula retulit ad Seruatorem nostrum, sed, testibus de B. I. libris, ad Vespasianum Imp. Ex quo facile intellectu est, Iosephum, de Messiae regno, haud ea, quae fidei sanctitas postulauerit, sed alia omnia, iudicasse. Nominat igitur Christum, sed eum uocat τὸν λεγόμενον, neque

que ea mente, qua Matthaeus, uerum, qua Pilatus apud eundem Matthaeum, ut significet eum, qui Christus dicitur, aut ab aliis Christi nomine uenditur. Habet ergo Origenes, quod neget, ab Iosepho Iesum pro Christo habitum fuisse, habet Theodoritus, quod contendat, Iosephum doctrinae Christianae locum haud dedisse, habet Photius, quod sentiat, Iosepho librum, de Vniuersitate, tribui haud posse, in quo Iesus uocetur Christus

Antonio denique Pagio, qui pro Flauiano loco summa ope nititur, iudice, Domitianus uexationem Christiani populi decernit, A. C. XCIII, in quinquennalibus, atque in his ipsis Antiquitates Iudaicas in lucem Iosephus edit. Domitianus autem, Eusebio teste, ab regno Christi nihilo minus, quam antehac Herodes, sibi timet, adeo quidem, ut, ipsam Daudis stirpem, uelit, iubeat, deleri. Nouit idem haud dubie, quae dicta fuerint de Messia, Iosephum de patre quondam suo, Vespasiano, interpretatum, neque eo secius a Christi regno suis metuit rebus. Credaturne igitur Iosephus, homo, ut ab ipso Pagio, ex ipso Christi elogio, docetur, religionis Iudaicae retinens, Domitianique ingenii, ex ueteri consuetudine, haud ignarus, tantum Christi gloriae, tantum Christianorum constantiae, dedisse, ut, sprete Domitiani tyrannide, quam uel sola alius cuiusdam Messiae appellatio prouocauerit, testimonium, tam inusitatum, eisdem inseruerit libris, qui, tempore tam infesto, emitterentur, atque, ut fit in rebus recens prolatis, praesertim ob scriptoris tam clari famam, sine dubio cupide legerentur. Ecquid praeterea Iosepho timendum non fuisset ab Iudaeis, quibus proditor gentis criminatoreque uideretur, quid non ab ipsis forsitan *Haereticis*, ab quibus, meminimus ex Eusebio, ipsos Christi cognatos, apud Do-

mitianum, accusatos fuisse. At, Iosephum fieri cruentum Christi testem, sanctumque *Martyrem*, uoluisse, nos quidem haud putamus

Sed haec, de qua differuimus, *περικοπή* conficta fuerit interpolataue, nec ne, cum nemine enim hic disceptabimus, ipsius quidem Veritatis Christianae, ex se spectatae, parum refert. Namque haec alienarum haud indiget opum, quae suis pollet, firmissimis certe, planeque inuictis. Pro hac diuina propugnat auctoritas, hanc fides Oraculorum, in omnibus, quae sacris uocibus praedicta erant, omni ex parte, impleta, omni dubitatione liberat, hanc ipse Christi salutaris ortus cunctis, quae hunc circumstant, rebus euentisque luculenter confirmat

Cetera, a quibus me contineo, docta quadam politaque, oratione prosequetur *Victorinus Salomo Sonntagius*, Croeblenfis Saxo, iuuenis ingenuarum uirtutum, ingenii docti, multamque industriae laudem, plurium studiis annorum, quos apud nos et Lipsienses transegit, iam pridem adeptus. Statuit enim MESSIAE, coelo delapsi, mirabilique partu editi, Numen, humano generi tutelare, ita uenerari, ut eius simul, sancte integreque colendi, specimen, ex uita moribusque Christiani Thielemanni, sacerdotis quondam Stharizensis religiosissimi, sumptum, ante oculos proponat. Huius uiri piam donationem, qua liberalibus Thielemannianae gentis nobilissimae prospiciatur ingeniis, a nobis haud mediocriter, pro eo, ac par est, laudari, intelligit, huius beneficio, in se collato, suam, laetatur, inopiam subleuari, huius uirtutes, quae lumen posteris ad recte faciendum praeferunt, hoc acrius imitari studet, quo propinquiore illi necessitudine ipse deuincitur. Adeste igitur, CIVES, et oratorem, qui aequitatem beneuolentiam-

lentiamque uestram exoptat, crastino, ab Hora IX antemeridiana, in Acroaterio maiore, humaniter, ut soletis, audite.
P. P. IIII Nonas Februarias, anno restitutae Salutis
cId Id ccxxxi

XVI

DE

P H I L O S O P H I A

V V L G I

Et si tanto quaeque facilius obsolescunt ac fastidiuntur, quanto magis, populari usu peruulgata, gratiam nouitatis exuunt, splendoremque amittunt, tantum tamen abest, ut Prouerbia, sermone trita, aliis, non e multis, unquam fordeant, ut ab iis optimus quisque orationis, alias praesidium, alias ornamentum, mutuetur. Hac populi uoce non raro, nec sine, uel grauitate, uel lepore, locuti sunt ingenii ac doctrinae, in Graecia Latioque, principes, hac sancti diuinique uiri non abstinerunt, hac ipsa coelestis Sapientia uti non dubitauit, cum in terris uersaretur, aeternosque mortalibus thesauros explicaret

Eiusdem generis dicta, quae uulgo increbuerant, literis prodidisse memorantur Graeci, omnis memoriae grauiissimi, Aristoteles, duoque huius discipuli, Theophrastus, et Clearchus Solensis, praeterea Chrysippus, Aeschylus, Theaetetus, Aristarchus, Didymus, alii, e quibus ad nos peruenerunt duo antiquiores, Zenobius, ac Diogenianus Heracleotes, editi ab Andrea Schotto, ac, partim e codice Vaticano, partim e Suida, aucti, duoque recentiores, Michael Apostolius, et Gregorius Cyprius, a Petro Panti-

no, aliisque doctis, illustrati. Latina collegit, ut testis est Sofipater, L. Apuleius Madaurensis, neque haec solum, sed etiam Graeca, Ebraea, aliarumque gentium, adagia concesserunt demum in opus summi, et ingenii, et laboris, et usus, quod, a Desiderio Erasmo conditum, ac decies, amplius, amplificatum, diuulgatumque, Hadriani Iunii, Io. Alexandri Brassicani, Io. Vlprii, Gulielmi Canteri, Gilberti Cognati, Polydori Vergilii, aliorumque complurium, ad spartam hanc amplius ornandam, studia inuitauit

Altius, fateor, quam popularis recipiat hominum captus, Regum, quotquot unquam sol aspexit, sapientissimum diuinus extulit afflatus, ut, non ab aliis scripta conquireret, quod H. Grotio uisum est, sed aliis scribendi, ac sapiendi, facultatem daret. Verum tamen, cum prouerbia aliquorum scite dictis, quae Apophthegmata cum Graecis dicimus, maximam partem, oriantur, illa quidem, quae primum a Salomone uerius, quam ex tripode, pronuntiata sunt, omnium esse coeperunt postea, quam cunctis, qui sapere uellent, uiuendi regulam praebuerunt. Longum est, commemorare alia adagiorum genera, quae sunt, uel ex sacris oraculis, aut recentioribus Ebraeorum commentariis, a Io. Plantauitio, Martino Delrione, Io. Drusio, Io. Buxtorfio, Ioachimo Zehnero, aliis, selecta, uel ab Iosepho Scaligero, Thomaque Erpenio, ex Arabum, uel a Laeuino Varnero ex Persarum, repetita moribus, uel ab aliis ex aliorum consuetudine populorum sumpta. Adeo, prouerbia, nihil diffitemur, summis quibusque uiris mirum in modum semper placuisse

Sed eadem Prouerbia Vulgo nunquam displicuerunt, in ratiocinando maxime, ubi causae, non altius arcessitae, sed de medio sumptae, ex triuio arreptae, plurimum ualent.

lent. Neque enim rationis usum iis, qui literis instituti sunt, solis ita vindicandum putamus, ut, eo lumine, quod sua cuique natura praefert, alios, liberalis disciplinae ignaros, ad bene uel sentiendum, uel agendum, uti non posse, credamus. Vt eruditis, sic expertibus literarum, suum largimur philosophandi genus, secundum quod de rebus, in uita suscipiendis atque obeundis, uulgo existiment, praecipue Prouerbiorum fide

Quanquam prouerbiorum aequè, ac rationis, usus doctis est communis cum indoctis, istud tamen inter utroque interest, quod illi disciplina excoluerunt uim insitam, hi rudem eam impolitamque reliquerunt, illi habent, quod ultra prouerbia sapiant, hi sapientiam iis terminant, atque adeo, illi uim prouerbiorum ratione diiudicant, hi prouerbiis iudicium rationis definire consueuerunt. Nam saepe multumque mirari soleo, quid sit, quod, cum multae ingenii, morum, uoluntatumque, dissimilitudines in ipsa plebe existant, nemo nihilo fecius temere, uel ex infima populi fece, uel ex agresti inconditaque turba, tam rerum omnium rudis, tam sordidus, tam ruris atque inficetiarum plenus, reperiatur, quin, nullo sexus discrimine, omni aetate, maxime tamen uirili, ac senili, adagia in ore habeat, idque tum potissimum, cum, reddendam sententiae rationem, putet, arguta breuitate. Siue enim dicendum seuerius, seu iocandum, ducat multitudo, paroemias frequentat, atque harum sese tutatur fide, adeo quidem, ut in his Germanorum dictis quandam Vulgi nostri Philosophiam reperire nobis uideamur. Sapientiam gentis suae consimilem, ex prouerbiis Hispanicis, post Ferdinandum Pintianum, Io. Mallara, scholam uulgi, ex Italicis, Iulius Varinus, instruxerunt. Sic apud nos id, quod ex uocibus uulgo

go iactatis ad probandum affertur, a parentibus liberi, ab auis nepotes, a maioribus posterī, accepisse se, aiunt, tantumque, sibi persuadent, habere praesidii, quicquid his peruagatis comprobetur dictis, ut nullius praeterea roboris egere uideatur

Cuius quidem opinionis, totiusque rei, in more uulgaris ratiocinationis positaē, causam, mihi, apud animum cogitanti, prima occurrit consuetudo, haec talia, ab ineunte aetate, audiendi, idque praecipue, ubi, ut in monitis ac uitae praeceptis, agi serio, acriusque ad ea, quae dicuntur, animus intendi, solet. Quo si accesserit illius, qui dicit ac praecipit, tanquam patris, aui, necessarii cuiusdam, heri, aut alius, de quo non nulla est opinio, auctoritas, haec quidem id, quod per se fidem sibi parit, multo altius in animo infigit, ut illud, quod tanta cura perceptum sit, e memoria non facile descendat, nemoque tam ferus sit temere, quin aliquem dicti, olim in animo impressi, sensum retineat, ob eamque rem ad illa prouecta etiam ac senili prouocet aetate, quae puer, uel adolescens, acceperit. Quod si acutiore quem natura finxerit ingenio, is uero in iis maiorum dictis quasi responsa quaedam prudentum, sapientis antiquitatis oracula, testimonium, non unius hominis, sed totius gentis, iudicium; non unius aetatis, sed complurium, suffragiis nixum, deprehendere sibi uidetur. Itaque non solum arrogans, sed etiam stolidum, putat, hic, ubi consentiant omnes, unum dissentire. Omnino ridiculum ducit, unum, quam cunctos alios, uelle plus sapere. Delectat etiam dictorum breuitas, non parum uoluptatis affert, quae dictis adiicitur saepe, rhythmī numerique concinnitas, mouet, quae figura plerumque continetur, nouitas, placet, quod in sententiae recessu abstrusum est, acumen,

men, non affectatum. Hoc enim, aut aliud intelligitur, aut plus, quam dicitur, idque sentitur, quod usu uerum cognoscitur, atque exploratum. Accedit, quanta probandae aliis sententiae, partim, ut eam credant alii, necessitas, partim, ne quid temere uideatur dictum, cupiditas, tanta omnino difficultas ueras inuestigandi coniunctissimasque causas. Etenim hominem, doctrina praeditum, ab homine, doctrinae ignaro, nihil similiter, atque indagatio ueri, secernit, propterea, quod alter, perspectis rerum causis, iudicat, alter, rebus leuiter cognitis, opinatur, alter firma stabilique ratione sentit, alter conformato, non sine metu rei oppositae, iudicio, fluctuat animique pendet. Hinc alter, quo premitur grauius atque urgetur, hoc paratior est ad sese rationum subsidio tuendum, alter, re in dubium incertumque reuocata, ad auctoritatem se recipit, et, nisi haec sit praesidio, obmutescit fere. Ita uero, cum certos doctosque faciat scientia, illis certe, qui, doctrina non imbuti, scientia uacant, ac tantum opinione ducuntur, uel satis est, uel necesse, cum in alio genere argumenti, extrinsecus assumpti, tum in eo, quod uulgo dicta praebent, acquiescere, ubi alia ex rerum uisceribus argumenta exquirere nesciant.

Habet autem his in adagiis uulgus, quod non inscien-
ter quaerat, habet, quod recte inueniat, in quibus, non
mole, sed pretio, aestimandis, sapientissimo cuique suppetit,
quod magni faciat. Nullum enim reperitur uitae munus,
neque priuatis, neque publicis, in rebus, nulla rei, domi
forisque gerendae, ratio, quin, neruosa paucorum uerborum
breuitate, multo, quam amplis Philosophorum disputationibus,
enucleatius, ad fingendos mores aptius, ad excitandum
agendi cauendique studium expeditius, ad reminiscendum
concinnius, tradatur. Alibi pauca mul-

tis, hic multa paucis, edisseri, ne ipse quidem diffiteretur Plutarchus, ueterumque paroemias sacrorum mysteriis comparat, in quibus maximae res, ac diuinae, minutis signis, et caeremoniis, in speciem paene ridiculis, designentur, non dispari, ratus, modo adagiis, in pauculas contractis uoces, ea uulgo succincteque indicari, quae a coryphaeis sapientum multis uoluminibus explicata sint. Idque, collata Platoni uoce Hesiodica, ad liquidum perducit, similiter, ac postea Desiderius Erasmus, ex dicto, Pythagoreis familiari, κοινὰ τὰ τῶν Φίλων, felicitatis humanae summam elicit, hicque sibi philosophiae, ac potius Theologiae, oceanum aperiri, ostendit

Nec uero sterile huius ubertatis esse ingenium paroemiae Germanicae, egregie dictorum fide perficeremus, si, uel id ageremus in praesenti, uel idem dubium occultae huius sapientiae exploratori, non inertissimo, uideri posset. Quanta uero maiorum probitas, quanta aequitas, quanta fides, Germanorum propria, quanta, in omni uirtutum cultu, industria fuerit ac seueritas, nec meliori, neque illustriori, docere possis iudicio, quam illo Cornelii Taciti, eos fuisse Germanos ueteres, testati, apud quos nemo uitia riserit, neque, corrumpere et corrumpi, saeculum sit uocatum, plusque boni mores ualuerint, quam alibi bonae leges. Quo quidem uirtutis excellentis praeconio non obscure anteponit Germanorum simplicitatem Romanorum prudentiae, illorum recte faciendi studium horum recte iubendi scientiae, illorum grauitatem horum leuitati. Ea quidem re nos admonemur, quantum ab uitae consuetudinis gloria descuerit haec aetas, qua saepenumero, neque iniucundum putatur, neque inuenustum, ridere uitia, nec raro in prudentiae nomen locumque calliditas inua-

inuadit, neque bonae leges, quae, crescentibus uitiis, crescunt in dies, sed boni mores saepe, desiderantur. Iam nemini debent Germani, ad quos haec dicta referimus auctores, uideri tam barbari, ut, immani corporum mole, nullis ingenii neruis, nihil putentur acute, nihil sapienter, uel sensisse unquam, uel dixisse. Ista quidem ambitio, cum acerbo coniuncta odio, est gentium, sua mirantium, alienorum uel imperitarum, uel negligentium, ut de Germanis non secus loquantur, ac de barbaris. Eam cernas in Romanis libidinem, qui, ut sibi pessime ab inuicta Germanorum fortitudine timent, ita maxime horum gloriae obtrectant. At enim, quem laudauimus modo, Cornelius Tacitus, spectatae fane fidei, cum, Galliae Belgicae procurator a Vespasiano datus, finitimas Germanorum res propius inspiceret, in his reperit, non solum uirtutes, quas corruptis Quiritium moribus anteferret, sed etiam multum rationis ac solertiae, quem ad modum de Cattis speciatim pronuntiat, praeclaroque ingenii testimonio populi laudem uindicat pariter, ac grauissime confirmat. Quem quidem uix euoluisset, certe minus ponderasse, uideatur, qui existimet, literarum secreta, quae ignorasse uiri aequae, ac feminae, ab illo perhibeantur, alio pertinere, quam ad laudem pudicitiae Germanicae. Hanc enim, colligas ex eodem Taciti loco, non modo nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum blanditiis, corrumpi, sed etiam leuitatibus literarum amatoriiis liberari. His enim Tabetis eroticis indulgebant Romani, ex his uitium castitas Romana capiebat, aetatis praesertim huius libidine luxuriaque tam profusa

Tantum autem abest, ut, omnium inscientia literarum, barbaros merito censeas Germanos, quod excultam,

Graecam Latinamque, discendi rationem nondum sint amplexi, ut non desint auitae existimationis propugnatores, graues cordatique, et opinionem, in uulgus sparsam, refellant. Hi docent, quae, propter scribendi similitudinem, de Graecis literis, in castris Heluetiorum olim repertis, ab Iulio Caesare, de monumentis item, quae Graecis inscripta literis fuerint, in Germaniae Rhaetiaeque confinio relictis, a Tacito, commemorentur, ea quidem uerius accipienda esse de ultimis Germanorum literis, a quibus Graecae quondam literae, una cum maiori parte linguae ipsius, Teutonicis etiam nunc refertae uocibus, profectae sint. Vidit certe Ioannes Auentinus Germanicam scripturam Graecae per similem, neque huic dissimilem esse Cimbricam Runicamque, Olaus Vormius ostendit. Tanto minus autem Germani, amplissimae scientiae uiro, Danieli Georgio Morhofio uidentur barbari, quanto crebrius a ueteribus sic appellantur. Cum enim linguam Teutonicam ponat uetustiore Graeca Latinaque, cum, huius utriusque linguae plus, dimidio, effici uocibus, ex Lingua Teutonica Gothicaque deductis, arbitretur, tum uero existimat consentaneum, simul cum ipsis uocibus, scientiarum, ut loquitur Verulamius, uehicularum, non minimam doctrinae, postea cum ipsa lingua diligentius expolitae, partem ad easdem gentes transisse. Graecorum denique confessione se tuetur, cum hi ne ipsi quidem, a quibus sua petiisse Latini dicantur, eant infitias, cuncta se a Barbaris accepisse. Hac mente, qua maiorum dignitas obtinetur, contendit Io. Ludouicus Praschius, doctissimus quondam Regini, nunc Reginoburgium uocant, consul, Germanicam linguam matris instar esse, Latinam filiae. Itaque, Germanicum, iudicat, illum esse sermonem, cuius ueris lingua Latina radicibus defixa sit, neque uoces Germanicas, ut fieri soleat ferre,

re, a Latinis, sed Latinas a Germanis, deriuandas esse. Noluit hoc loco, soli uocum sono nimium tribui, Christianus Daumius, Graecarum Latinarumque radicum inuestigator eruditissimus, patriae nihilominus linguae praestantiam agnouit, et uel in hac reperit, unde, Germanos, quod apud Romanos tam male audiant, ab iis minus recte auditos fuisse, doceret. Suffragatur e Belgis M. Zuerius Boxhornius, Graecae alioqui, Latinaeque, elegantiae, quo consultior, hoc amantior, qui, et Persica Curtii uocabula cum Germanis contulit, et, inita sermonis huius ratione, non os inconditum, rudemque uastae mentis sonum, inuenit, sed miratus est, tantam Germanis antiquis iniuriam fieri, hisque id, quo prorsus indigni sint, exprobrari.

*Barbara cur aliis Germania dicitur. Isto
Graecia cum Latio noscitur ore loqui.*

Quae tamen cuncta, collatis Phoenicum meritis, excussaue Boxhornii, a Samuele Bocharto dissentientis, lingua Scythica, Europaeorum parente, hic disceptare, ut longum fuerit, sic praetereundus haud est Diodorus Siculus. Hic, ueterum more, latissimis Gallorum finibus ipsos, qui recentiori nomine dicti sunt, Germanos complexus, iis quidem populis, circumcisum, subobscurum, reconditum, dicendi genus tribuit, eosdemque sententiis acutos, ac disciplinae capaces, appellat. Nobis hic in mentem uenit Basilii M. qui adagium uocat, non modo sermonem utilem, uerum etiam cum obscuritate moderata coniunctum, sic, ut multum utilitatis per se contineat, multum intelligentiae recondat. Quod etsi de sacris extulit, idem tamen ad alia referunt Graeci, a quibus paroemia definitur sermo, rem manifestam obscuritate contegens, siue, ut uenustius enuntiant ipsi, παροιμία ἐστὶ λόγος ἐπικαλύπτων τὸ σαφὲς τῇ

αἰσαφεία. Diomedī etiam prouerbium est rebus temporibusque accommodatum, sic, ut aliud significetur, quam dicatur. Quo fit, ut Martinus Delrio, Erasmo non assensus, adagiis obscuritatem quandam postulet, eamque non solum in uerbis, sed in ipsa etiam sententia, collocet, uerborumque caliginem ex translationibus ac dicendi nouitate oboriri doceat, sententiae, ex argumenti recessu. Porro adagia decet breuitas, eo quidem integumento scite inuoluta, ut minus efferatur, quam intelligatur, neque inertis sit ac stupidi, attemperate paroemiis uti. Haec apte quadrant in proueria Germanorum, proprie nominata, in quibus sapientiae praecepta, tanquam in fauis mella, conduntur. Itaque Diodorus ille, qui, uti supra expositum est, maioribus nostris, et breuitatem dicendi retrusam, et ingenii aciem, attribuit, Germanorum, tam loquendi consuetudinem, mori, nostris temporibus perfamiliari, non dissimilem, quam facultatem, apertius demonstrat. Nec uero paucis forte Germanicae gentis eas dat dotes, sed ipsam hanc gentem ad talem breuiter ac sapienter eloquendi scientiam quasi natam fuisse, insigni ad memoriam exemplo, declarat

Nimis saepe, nimis inique, de Germanis Velleius Paternulus, declamatoris certe atque assentatoris, quam historici, nomine dignior, detrahit, ut ciuium, imperatorumque, suorum dignitatem augeat. Hunc tamen clades, post Crassi in Parthis damnum atrocissima, docuit ac summonuit, quod, nisi expertus, uix quisquam crediderit, fuisse Germanos in summa, ut, amissarum legionum desiderio, subiratus, ipse loquitur, feritate uersutissimos, ut uerius ipse secum cogitat, prudentissimos, ducemque horum Arminium, non solum manu fortem, sed etiam *sensu celerem, ultra-*

ultraque barbarum ingenio promptum, fuisse, stultum contra ueracemque Quinctilium Varum, qui, Germanos, arbitratu sit, *nihil, praeter uocem membraque corporum, habere*. Arminio, Germaniae liberatori, fide in patriam, belli fortuna, Maroboduus cedit. Sed, animo uim regiam complexus, disciplinae Romanae scientia exercitum instruit, ingentes in Marcomannis opes regni fundat, principatumque suum in tantum perducit fastigium, ut Romano quoque Imperio uideatur timendus. Animo sane ferox, sed manu fortis, consilii plenus, singulari rem gerens solertia, quam usus Regiarum praebet artium, ut Velleio nulla transgrediendus festinatione, et *Natione magis, quam Ratione, Barbarus*, putetur. Ipse Tiberius oratione sua, quam recitat Tacitus, *Magnitudinem uiri* demonstrat, et, disserens apud Senatum, non Philippum, ostendit, Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano, perinde metuendum fuisse. Quid autem, Philippo, solertius, quid, Pyrrho, sapientius

Nec uero solis his duumuiris stetit uigor indolis Germanicae, sed, aliis etiam magnorum decorum exemplis, enituit, ac magnificentissime factis. Res enim Germanica, et domi ab hostibus acerrimis callidissimisque defensa, et foris, gentibus longe lateque perdomitis, regna prouinciasque disiunctissimas, transmarinas etiam, uictoriis peruagata, et ipso denique, principis terrarum, populi amplificata imperio, nobis quidem tacentibus, clara uoce denuntiat, uirtuti iungendam fuisse prudentiam, ne uis, consilii experta, mole, ut ait ille, sua rueret, atque ut summo tanta negotia consilio confici possent. Qua re nemo de ueterum sapientia Germanorum, nemo de illorum uirtute, dubitet, omnes autem, non iniquissimi, largiantur, in iis quidem,

dem, nulla re, nisi hostium obtrectatione, barbaris, fatis fuisse, quo sermo condiretur, falis, fatis ingenii, plurimum bonae mentis, ut, argute, commode, probe, dictis uel cum ipsis Graeciae sapientibus, saepe ambitiosa scriptorum laude, quam excellentia sua, clarioribus, certare possent

Si quis tamen, studio partium occupatus, huic omnino genti subdiffidat, is saltem hoc loco id primo, quod officium sanae mentis postulat, nobis det, oportere rationem praeesse, appetitum obtemperare, dein, ut sapiens quidam, secundum Synesium, est prouerbum, sic haec ipsa, quibus omnia redundant, populariter dicta perquirat. Ex his abunde cognoscet, fatis illorum dictorum conditores ingenii habuisse, fatis usus, qui rerum magister est, fatis etiam doctrinae, non tam in schola atque umbraculis abditae, quam, more Socratis Graecis pariter ac Romanis laudato, in domos uitamque deductae, plurimum omnino iudicii. Sic, in hoc certe argumento, aperiet res ipsa, sicut neque Scythis Anacharsides sui, ipsis quidem Athenis admirabiles, neque Getis Zamolxes, defuerint, ita neque suos Germanis Thales, Solones, Biantes, neque aliud adeo iisdem, quam Graecorum, in consignandis rebus suis industriam, in uenditandis ostentationem, defuisse

Quod quidem luculentius intelligi posset, si, aut extarent, aut ex latebris, in quibus iacent, extrahi possent, antiqua illa, de quibus meminit Tacitus, carmina, posteris diu multumque desiderata. Ea uero, non dubitant antiquitatis patriae intelligentes, quin exquisitae doctrinae penum instruxerint, et omne omnino uirtutis, quam Germanis in laude ponit scriptor idem grauissimus, uirilis potissimum ac masculae, genus numerorum suauitate commendauerint. Imperitos nominat Melchior Goldastus ac ridiculos,

diculos, quicunque sibi persuadeant, breuiculas fuisse cantandi formas, ad eum modum, quo nunc uulgo adhibeantur, neque id magis de his, quam de Homeri ac Virgilii, poematibus, concedit. Sed fuerint aliquando carmina, ut cani facilius possent, breuiora, illa certe, et uirtutem instillabant animis, et res, praeclare gestas, sic exornabant, ut, quod est apud Tacitum, annalium loco essent, et, ut proditum est ab Eginharto, a Carolo M. traderentur memoriae. Haec auxisse idem fertur Imperator, haec recentiores corrupisse memorantur, horum fortasse non pauca uidit Ioannes Auentinus, cum, rerum patriarum studio, cuncta excuteret tabularia ac scrinia, de his agendum certe duxit, in primo Germaniae illustratae libro. Sed nihil, quod eo pertineat, reperit Nicolaus Cifnerus, argumentum rei solum exposuit Contr. Gesnerus, neque adeo quicquam temere sperandum uidetur, nisi quid Magontiaci supersit, ubi Auentini nonnulla reperiri feruntur. Cuius sint aetatis illa, quae nominabo, carmina, non expedio. Laudatur tamen Codex Gallorum magni pretii, ac peruetustus, in quo, ex membranis conflato, ueterum Germanorum carmina exarentur. Lutetiam uidetur, per Goldastum, aut Freherum, ad Thuanum, aut Puteanos, missus, demumque illatus in Bibliothecam Regiam. De hoc rectius statuet Fredericus Rostgardus, nouum, atque insigne, Danici nominis ornamentum, qui membranas illas descripsit, atque hoc egregium antiquitatis Germanicae spoliolum in scriniis, apparatus, undique selecti, plenis, afferuare perhibetur.

Sed, neque illi, quibus mandata erat ultima maiorum disciplina, nobis conspecti sunt uersus, neque, infelici admodum superiorum temporum fato, eadem nobis, quae

S

Grae-

Graecis Romanisque, patriarum monimenta rerum super-
sunt. Itaque priscorum Germanorum sapientia aut amif-
sa uidetur omnino, aut in his potissimum breuiter bene-
que dictis, quae Prouerbia uocantur, seruata, et, tanquam
patrimonium ingenuae mentis, a maioribus relictæ, atque,
hereditario quodam gentilitioque studio, ad seram poste-
riorum memoriam propagata, multa cum fruge. Etenim,
ut accepimus a Synesio, ipse quondam Aristoteles, cum
uulgo ineptire minime solitus, magnum antiquitatis locum
paroemiis dabat. Has ueteris philosophiae, quae maxi-
mis humanarum rerum cladibus deleta sit, reliquias dice-
bat, tanto quidem acrius contemplandas, quanto plus di-
gnitatis ex prisca, unde originem ducerent, sapientia capi-
ant, quantoque ueteres iunioribus philosophis, perspicien-
tia ueri, ac sagacitate, antecellant. Quae quidem uoces, si
quis scire studeat, quem ad modum longinquam tot saecu-
lorum aetatem ferre potuerint, breuitatem illarum, ac dex-
teritatem, idem respondet Philosophus, iis non minus salu-
tis, quam commendationis, attulisse. Addit Fabius, non
mansura fuisse haec dicta, nisi uera omnibus uisa sint. Fe-
cit breuitas, ut illa dicta expeditius, opportunitas, ut cu-
pidius, arriperentur, utraque uero, ut facilius memoria te-
nerentur

Quo libentius accedimus Desiderio Erasmo, nullum
genus uideri antiquius, quam paroemias, hisque, tanquam
symbolis, priscorum philosophiam totam fere comprehen-
di. Et certe frustra sit, qui autumet, illas tam celebres,
quae, ab omni hominum genere ultro citroque iactentur,
uoces, unius esse tantummodo, aut alterius, saeculi, neque
meminerit, quamuis in uerbis, horum appellatione, rhyth-
mo, aliqua fuerit, pro recentiorum studio temporum, im-
muta-

mutatio, ipsam tamen dictorum sententiam ueterem esse, atque a maioribus acceptam. Namque, sicut nunquam contigerunt eae gentium migrationes, ut in Germania esse Germani desierint, ita consentaneum est, cum ipsa maiorum lingua, insignes eorum sententias, quae concinna Proverbiorum breuitate includerentur, proditas fuisse posteris, eorumque, per manus qui traderent, perpetua quadam successione conseruatas. Audimus enim, nostra adhuc aetate, in nonnullis Germaniae finibus, in Saxonia praesertim inferiore, in agris saepenumero finitimis, Linguam insolentia uerborum obscuriorem, si quando agimus cum plebe rustica. Ea uero Lingua cum inusitatis utatur obsoletisque uerbis, eo facile deducimur, ut in illa quaeramus reperiamusque uestigia Linguae priscae. Videtur enim agrestis turba nihilo minus hunc sermonem retinuisse, quam mores antiquos, institutis auitis dedita, mutationi nouitatisque ceterae perinde infesta, ut in iure suo, et omni uitae corporisque cultu. Quod quidem antiquitatis, in sententiis Prouerbiorum superstitis, indicium magis perspicuum esset futurum, si, huius rei causa, attineret, scriptores excutere uarii generis, Romanos aequae, ac Germanicos, illarum praecipue gentium, quae, ex Germania profectae, in aliis, quos deuicerant, populis confederant, cum iisque in corpus unius reipublicae coaluerant, ut Francicos, Anglosaxonicos, Langobardicos, Cimbricos, aliosque complures. Namque ab his, constat, aut ipsa interdum adagia, quae uel ipsis rerum euentis, unde nata sint, fidem faciant, uel Germanis uindicentur, nec dum exoleuerint, referri, aut eas certe sententias recitari, ut, qui has legerit Germanus, idem fere, quod uulgo apud nos dicitur, audire sibi uideatur. Latius patent ueteris aevi monimenta, quibus multarum, ex antiqua progressarum Germania, gentium leges, iura,

consuetudines continentur, quibus carmina non unius generis, a Germanis, ut diximus, adhibita conseruandae rerum memoriae, quibus alia ultimorum uestigia temporum. Quae si peruestigentur solertius, illorumque adagia populorum, qui Germanis sunt orti, cum nostris comparentur, mira certe complurium prouerbiorum consensio, et nostrorum antiquitatem euincet, et originum migrationumque ueterum peritis aperiet, quae scite dicta, quidam, ab elegantioribus, uti uocant, gentibus accepisse nuper Germanos, credant, ea quidem maioribus nostris haud incognita, ac Germanis reddita potius, quam data, fuisse. Ipsa quoque prouerbia sese passim notis tuentur antiquitatis, quae uulgo solet ignorari. Celtas, relatum legimus ab Iuliano Caesare, recentem partum, Rheni arbitrio, explorasse. Nam, cum infantes flumini committerent, aliunde quaesitos iudicabant, qui demergerentur, suos autem, qui natarent, in summo suspensi fluuio. Adiicit huc Epigramma uetus, idemque Graecum, infantes, in scuto impositos, ad fluuium deferri. Iuliano suffragium ferunt, Libanius, Gregorius Nazianzenus, Claudianus, Nonnus, Theophylactus, Dionysii Alexandri enarrator, Eustathius. Hic Celtas, qui memorantur, Gallos exponi, maluit Philippus Cluuerius, qui tamen non potest diffiteri, a scriptoribus interdum Germanos quoque communi Celtarum nomine censer. Verum Iustus Lipsius ritum, quem attigimus, de Germanis explicat, nihilo minus tamen, quam Cluuerius, miratur, eum ritum a Tacito praeteritum fuisse. Eundem morem similiter de Germanis Hadr. Turnebus, Io. Goropius Becanus, Casp. Barthius, interpretantur. Quos autem, in re consimili, Celtas Aristoteles, hos nominatim Germanos uocat Galenus, prolato ritu infantes ad fluuium deportandi, ibidemque abluendi, aliam tamen eius instituti, quam Iulianus,

lianus, rationem idem reddit. Sed dissentiatur de causa ritus, satis de ritu ipso conuenit, quem Germanis in usu positum fuisse, etiam prouerbio, hodieque a multis usurpato, a paucis intellecto, non obscure confirmatur. A iunt enim uulgo, *hoc ei Rhenus non abluit*, das wäscht ihm der Rein nicht ab, cum dedecus exprobrant aliis. Itaque non desunt, ut ab ipsomet quoque Lipsio obseruatum est, qui, Rhenum, uelint, inde dictum, quasi purgatorem, cum purus, nostra quidem lingua, Rein dicatur. Quae ut antiquitatem ritus produnt, sic ritus ipse antiquitatem prouerbiu defendit. Plura in promptu essent exempla, si probatione res egeret

Nec tamen infitiandum est, ex quo Germani Christianis sacris initiari, uario disciplinarum genere erudiri, cultiorum commercio gentium expoliri, coeperint, sanctiorem etiam uitae disciplinam, altius ingenii lumen, politio-rem morum humanitatem, accessisse. Hinc noua, colligas, excepta fuisse probitatis, ac prudentiae, femina, e quibus amplior huiusmodi dictorum seges succreuerit, quorum ubertas, longius diffusa, multis deinde magnisque accessi- onibus, atque ingenii opibus, auitum patriae sapientiae thesaurum cumulauerit. Quanquam igitur est illius, qui, de ueteri Germaniae disciplina, putet, existimandum, a priscis antiqua, ab antiquis recentiora, ab externis domestica, cir- cumspectius distinguere, tamen, et ea, quae in Germanico solo nata sunt, lepore quodam natiuo, ac propria uenustate, quae pereat aliis in linguis, ab ascitis facile internoscun- tur, et uulgus, peregrini acuminis, uel minus intelligens, uel minus appetens, quo familiaris assueuit patriis, hoc in iis firmitus insistit

Vt tamen plebs huius generis dicta usu potius, ac ui-
tae commercio, habet cognita, quam, unde prognata sint
S 3 illa,

illa, quae ultima illorum fuerit sententia, quo spectauerint eadem, nouit, sic aliquando, nisi caueat sibi, hac ipsa ex prouerbiis iudicandi agendique consuetudine decipi potest. Neque enim unum atque idem genus est horum dictorum. Alia enim, quid oporteat fieri, enuntiant, alia, quid fiat subinde, narrant, alia uerecunda sunt, liberalia, urbana, alia non nihil licentiae, ruris, fordium, habent, alia futura sunt non raro praua, iniqua, impia, si ad faciendi imitandique trahantur exemplum, alia, suis circumscripta finibus, uera sunt, falsa continuo futura, si liberius, solutius, infinite, sumantur. His ergo dictis discernendis, temperandis, diiudicandis, prudentia est adhibenda, nec nulla cautio. Quibus rebus fit, ut intelligenti homines iudicio, quod luce doctrinarum collustrarunt, ea, uulgo quae promi solent, nunc explanatius interpretentur, nunc, prolatis in medium causis, corroborarent, aliquando in dubium uocent, interdum minus expedita censeant, neque prius ea, quam, multis ab illa regula exceptis, sententiaeque in certam formulam redacta, approbanda ducant, saepe tamen multumque de his iisdem uere praedicetur illud, **VOX POPULI VOX DEI**

Sed Prouerbia, quo uulgo sunt usitata, quo plus habent ponderis, hoc maiore ui pollent persuadendi, praefertim, si agatur cum illis, qui reconditis argumentis, ut ignotis, nec animo facile complectendis, difficiliter commouentur. Hac ductus causa, Fabius illorum, quae uersantur in ore uulgi, dictorum uim potentiamque demonstrat. Quippe, cum non causis oratorum ornandis studiose quaesita sint, et callidis dicentium artibus accommodata, sed, liberis odio et gratia mentibus, in usum recepta, atque ideo tantum dicta factaque, quod aut honestissima uidean-

deantur, aut uerissima. Idem paroemiis subiungit oracula deorum, quae illis affinia quasi cognataque dum facit, paroemiis quidem conciliare uidetur auctoritatem quandam, humana, uti popularis ferat persuasio, maiorem fere. Non ignorant hanc, quae infederit in animis, opinionem oratores, neque eam negligunt in docendo philosophi, adhibitis identidem Adagiis, ut his adiuuent doctrinam suam. Testis Plato, Plutarchus, alii, grauissimae disciplinae auctores, rhetorumque princeps, Aristoteles, ut iudicium popolare uertat in rem suam, paroemias in testimoniis commemorat

Quanto crebrius autem uocibus, omnium sermone contritis, aures hominum circumsonant, quantoque harum praestabilior est doctrina, tanto pluris interesse uidetur, ut uera mens illarum uocum, earumque idonea ad uitae moderationem accommodatio, iuuentuti, inter ipsa puerilis aetatis tirocinia, tradatur, nihilo quidem remissius, haud scio etiam, an diligentius, quam Graecorum Latinorumque adagia, apophthegmata, gnomae. Sic enim aetas haec, ad uiuendi disciplinam prudentiamque erudienda, uitae scholam repererit in breuiter salubriterque dictis, quae peperit ipsa rerum experientia, usus uitae probauit. Sic eadem pubes, Prouerbiis plurium generum, quorum uim sententiamque nouerit, in lautiore grauissimorum hominum consuetudine conuictuque auditis, uiuendi leges inde sumpserit, hasque, ex ore uirorum spectatorum exceptas, altius in animo defixerit. Sic iidem tirones, percepta ipsius uulgi argumentatione, quae Prouerbiis concludi solet, tenuiorum etiam humiliorumque, in quos casu inciderint, uoce instruendi fuerint ad omnes officii partes, ad potiores certe. Quod quidem pueritiae,
per

per Prouerbia docendae, consilium tametsi magno futurum erat commodo, hoc tamen negligitur omnino, eaque re fit, ut pubes, rerum ignara, ex sermonis iudiciiue plebei auditu retineat fere peiora, melioribus, quae habent prouerbia, minus, quam par erat, intellectis, ideoque praetermissis

Idcirco laudi non minimae ducendum est studium Sebastiano Franco, Henrico Bebelio, Eucharior Eyringio, Ioanni Agricolae, Ioanni Olorino Varisco, Io. Fischarto, Iano Grutero, Henrico Laurentio Spigelio, Michaeli Neandro, Friderico Petro, Georgio Henischio, Euerardo Tappio, Iulio Vilelmo Zincgrafio, Christophoro Lehmanno, cuius quidem opus Schuppio, secundum Codicem sacrum, assidue uidetur terendum, Quirino Pegeo, sub cuius nomine Georgius Philippus Harsdorferus latere fertur, Io Leonardo Veidnero, Iusto Georgio Schottelio, Paulo Vincloero, pluribus aliis. Namque hi dicta, de quibus agimus, collecta, in uolumen contulerunt, partim etiam enarrare instituerunt. Multo tamen plura, ac multitudine propemodum innumerabilia, nec dum a quoquam relata in commentarios, superesse, quotidianus edocuerit, si animus huc attendatur, sermo, illorum quidem dictorum uaria multiplicique copia, in urbe, ruri, in publico, domi, in omni genere, uitae, sexus, ordinis, fortunae, aetatis, refertus

Quae quidem uoces si, quoad res facultatem habere possit, conferantur in unum, habitoque delectu idoneo, considerentur, iudicari poterit, qualis tandem sit ille *Germanicus*, quem Scaliger, pater, ingeniis nostris relinquit, *impetus*, utrum desint nobis, quas Hispanis dat, argutiae, utrum flores, quos Tuscae eloquentiae largitur, utrum illae,

lae, quas ex Gallis audit, Veneres, nihilne demum nobis adsit, uel Romanae grauitatis, uel Attici quoque leporis. Equidem, cum uim illam uarietatemque publice dictorum animo atque ratione lustrō, ne Graeciae quidem sapientiam in populari Germaniae ore multum desidero, mirorque, Germanos, externis fere rebus, ac saepe transmarinis, deditos, suas parui facere, opumque patriarum, incuria, incertum, an fastidio, egestatem sibi fingere, ubi copiis affluant. *Nosce te ipsum*, in Graecia, natum, uolunt, editum oraculi uoce, iactant. Hoc philosophiae summam, hoc bene beateque uiuendi artem, contineri, inculcant Graeci. Idem, coelo descendisse, rentur Latini, eodemque rursus laudibus efferunt, unde delapsus putant. Hoc, in peregrinae sapientiae mysteriis cultum, aliarum gentium plausus in scholis, circulis, ipsisque theatris, excitauit. At dicti huius arcanum, inueterata frequentique Germanorum consuetudine sic euulgatum, inuenit Io. Fischardus, ut quadragies idem, ex aliis atque aliis Germaniae prouerbiis, uetustate tritis, promeret, tanquam eundem nucleum, ex multiplici cortice exclusum. Ea uero re docere instituit, quanta horum dictorum frequentia, in quibus multum ponderis insit, rudes Germani, ac barbari, ut uocantur, ipsos superauerint Graecos, illos sapientiae parentes, ut sibi uidentur. Missa facio cetera, quae multos fallunt, iis autem patent facile, qui uident, Germanis saepe nihil, praeter oculos, deesse, sua ut cernant, atque alieno coelo nata, externo fūco illita, mirari tandem aliquando desinant.

Quam ob rem optandum erat, ut plenius, ac, quoad eius fieri posset, cunctis absolutum numeris, opus, ex his dictis, in certam sedem receptis, concinnarent homines, sapientiae patriae, ac uetustissimae, diligentes. Sed his ad-

T

hibenda

hibenda fuerit illa cuncta rimandi cura, qua Palmerius, ut in uita eius scriptum est, plurimarum regionum prouerbia discere non dedignatus est, illa consignandi sedulitas, qua Martinus Crusius perhibetur, ubi excefferit e conuiuio, domumque redierit, ea, quae belle, urbane, sententiose, dicta in epulis audierit, reputasse secum, ac literis mandasse. Eidem bonae frugis instituto expetenda fuerit solertia uiri, non mediocriter docti, qui prouerbia Germanica non repetat a finitimis gentibus, aut coloniis in Germaniam deductis, nec Prouerbia, ubi nulla sint, comminiscentur, neque eadem ex fabulis procudat, sed huius generis Prouerbia ex historicis fontibus, documentisque fide dignis, ex ipsis saepius Etymis, Leibnitiana sagacitate erutis, exponat, ac ueram Prouerbiorum originem, sincerumque usum, referat. Quod quidem, si quando ab accurato cuiusquam studio sperandum fuerit, expectandum certe uideatur a singulari, uel peritia, uel sagacitate, uel industria, Io. Schilteri, non solum diuini humanique iuris fama clarissimi, sed etiam in conquirendis, interpretandisque, Germanorum monumentis ac legibus perindustrii ac praeclare uersati. Hic enim, quanta rerum patriarum, originum, plerumque obscurissimarum, rituum auitorum, utatur cognitione, egregie probauit *Epinicii* Teutonici, quo exceptus quondam est Ludouicus rex, idemque Normannorum uictor, interpretatione, Alemannici iuris enarratione, *Chronici* Alsatici, quod, ab Iacobo Conigshouio relictum, diu situm duxerat, expositione historica, ut alia eiusdem specimina notitiae Germanicae taceamus. Sed id, quod hic quaerimus, praecipue nobis, opinor, praestitisset, si prodiiisset in publicum * eius *Thesaurus Antiquitatum Teutonicarum*, tribus uoluminibus ab ipsomet promissus,

opus

* Hoc opus postea editum est, tribus uoll. Vlmae 1723

opus certe pro ipsius argumenti dignitate quantivis pretii, longe desideratissimum, atque adeo dignum, cui locum in prelis darent alii, qui crambem, toties recoctam, apponunt, uel libelli, uel immanes quoque libri, cederentque, tanquam diei nox, luci caligo. Prioribus autem huius operis duobus uoluminibus scripta bonae notae destinabantur, uel nondum in uulgus edita, uel accuratius recognita, castigata, illustrata. Tertio inferendum erat *Glossarium* ad scriptores historiae Francicae atque Alemannicae, in quo uoces, ac formulae, obsoletae, obscurioris notionis, usus rarioris, Alemannicae in primis et Francicae, Gothicae praeterea, Anglosaxonicae, Cimbricae, Langobardicae, ex uetustissimis, quae quidem obtineri potuerint, tum excusis, tum manu exaratis, libris, legibus, chartis, aliisque documentorum tabulis, ex utroque rerum diuinarum humanarumque argumento, traderentur, origines aperirentur et uariae significationes, leges, mores, antiquitates Teutonicae, recenserentur, atque explanarentur. Si, ex immutabili, qua deuincti sumus mortales, lege, moriendum erat uiro, immortalitate digno, intererat omnis, qua patet, Germaniae, ut huic, quod nemo doctus, nemo patriae amans, non expetit, operi, tam insigni, uiueret ac superstes esset exquisita artifex scientia, atque, ut doctorum modestissimus, sic doctior arrogantissimo quoque. Ex duobus malis si minus eligendum foret, optandum uidebatur, ut auctor, tam praeclarus, aliis potius, susceptis ab se, immoretur operibus, quae, si mansissent affecta, ab aliis tamen, minore doctrina praeditis, scribi potuissent, deteriora fortasse, suffectura nihilo fecius pani lucrando, qui uulgaribus studiorum rationibus appeti fere solet. Nescimus sane,

quid, Schiltero Augustae Triboccorum extincto, ex scriniis eius schedisque expectandum sit. More tamen institutoque uiri, tam praestantis, adducti, non dubitamus, quin ipsae Germanorum Paroemiae, si prodiissent in medium, antiquitatis patriae thesaurum praebuerint, quin simul multum luminis ab illius eruditissimi interpretis ingenio ac studio receperint, ut tali modo prisca gentis nostrae philosophia saepe multumque luci suae restitui potuerit, ac dignitati pristinae, ueraeque origini, uindicari. Atque hoc quidem, quod instaurandae Antiquitati Germanicae conducere, amplius in primis esset sperandum, si, non solum, quod nusquam gentium fieri, miratur in Parrhasianis Io Clericus, linguae, quae hodierno recepta fuerit usu, nauiter excolendae, publice quidam praeficeretur, sed etiam antiquae linguae, cum hodierna comparandae, ac penitus inuestigandae, munus alicui mandaretur. Quod quidem fieri poterat eo consilio, quo, in Britannia, Cantabrigiae, Henricus Spelmannus, antiquitatis erutae gloria insignis, publicum linguae ueteris Saxonicae doctorem, impensaque sua alendum, instituit, cumque uiro eam ad rem idoneo opus esset, primum delegit Abrahamum Vhelocum, qui partes suas egit multa cum laude. Idem publica si fieret auctoritate, nihil dubitationis cuiquam dari posset, quin thesaurus hic expectandus esset, e quo non solum uulgus legem uiuendi peteret, sed etiam praestanti scientia homines fumerent, quod usui magno foret. Sic enim hi, erutis, quae iacent in obliuione, maiorum institutis, uarias antiquitatis, historiae, iuris Germanici, ut nuper Io. Nicolaus Hertius, Cattorum Papinianus, testatum fecit, medicinae, ut, in Hispaniis, Io. Soropan. Rierius docuit, diuinae postremo humanaeque sapientiae, doctrinas feligere possent, alias, nondum in medium reuocatas, exquirere, multam
rebus

rebus compluribus lucem, neque adeo minorem Germanico nomini amplitudinem, afferre

Quod quidem sapientiae uernaculae studium tametsi uulgo cum sapientibus commune est, tamen, ubi desinit uulgus, sapientes ratione sua uti incipiunt, propterea, quod uulgus auctoritate sustinetur, sapientes auctoritatis causam interius scrutantur, in firmiore iudicii fundamento innixi. Hoc munus est ingenii, doctrinae studiis eruditi, est sapientiae, tot ac tanta disciplinarum ornamenta complexae, quod uobis, Candidati liberalium artium praestantissimi, merito gratulamur. Et, quoniam par aequumque iudicamus, quos non solum ab imperita multitudine, sed etiam ab aliis, honesta disciplina praeditis, instructior scientia, animique cultus, disiunxerit, hos ipso etiam nomine, loco graduque, secerni, eo certe libentius ad uos, honoribus, more maiorum ac publice decretis, egregie ornandos, accingimur, quo magis ad amandos uos, amplectendosque, uestris decoribus, ante oculos positis, inuitamur. Quare, cum dignitati uestrae, cum meritis exequandae, nos deesse, neque uelimus, neque possimus, parate uos, magnisque animis instruite, ad specimina, in Philosophicis aequae, ac Poeticis, exercitationibus, rite danda, et, uestra apud me professi nomina, expectate propediem utramque Lauream, *pridie Calendas Maias*, ritu celeberrimo, plaudente, et congratulante, amplissimorum, doctissimorumque, hominum conuentu, quod bene feliciterque eueniat, suscipiendam. P. P. VI Nonas Martias, anno recuperatae gratiae, cIo Io CCXV

XVII

DE

ASPECTV CHRISTI
SALVTARI*Lucæ: xxii. 61.*

Quam terribilis aspectu Deus fuerit, cum perditum genus hominum a fide officioque descuiisset, etsi ipsa diuinæ ultricisque iustitiæ, quæ non potuit tanto sceleri non irasci, cogitatio nos docet, idem tamen multo luculentius præsentissimum, miserrimumque post homines natos, spectaculum temporis huius luctuosissimi declarat. Rapitur ad supplicium Dei Filius, idemque Deus ipse, accusatur insons, nullius criminis conuictus damnatur capitis, contumelia laceratur, tormentis excruciat, in ipsa denique cruce necatur feruili supplicio, medio inter latrones loco, ne quid unquam, ex omni ignominiae nota, reliqui fiat. Horret ac refugit animus, indignitatum meminisse atque acerbissimum, quas innocentissimus perfert, nocentissimorum prauitate, crudelitate, furore, confectus. Sed, quicquid horum subit malorum, id hominum recuperandorum caritate sustinet, ut iræ, quæ diuinitus in facinorosos exarserat, incendium restinguat, luenda impietatis poena, qua mortales delendi funditus erant

Tanto melius de nobis Christus meretur, qui deprecatione sua tolerantiaque Deum placat, susceptaque hominum causa, salutem nobis reddit, cuius miti salutarique Aspectu, quo Petrus, ad officium reuocatus, cum recreatur, cunctis simul, qui cum Petro reuertuntur ad sanitatem, noua quaedam lux oboriri uidetur. Cum Christo familiariter uersatus erat Petrus, eius doctrina coelesti imbutus, eius

tot

tot opera, mirabiliter edita, uiderat, eius diuinitatem agnouerat, testimonio tam praeclaro, ut ipse Christus, in fide, quam professus erat Petrus, fundatum, uellet, coetum, quem sibi delegerat. Suum quoque in Christum amorem ostentauerat talem, ut mortis, pro illo obeundae, periculo ultro se offerret. Sed a Christo praemonitus erat, ut sibi caueret a perfidia, quam admissurus esset in Herum suum, monitus etiam superiore tempore grauitus, quid eis in coelesti iudicio foret expectandum, qui sui professionem, inconstantia ac mobilitate perfidiosi, abnuerent in terris. Harum ille rerum oblitus omnium, ac potius timore perterrefactus, potius iam ueritus, ne quod uitae discrimen adeat, Herum Magistrumque suum, quem, operum admirabilium fama insignem, nemo uel ipsorum Iudaeorum non nouerat, sibi cognitum esse, negat, cum tamen causam interferere nullam possit, qua re huc uenerit, illum si minus nosset. Nec uero hoc solum ter infitatur, sed adiurat etiam, diris omnibus caput suum deuouet, cuncta sibi mala imprecatur, hominis illius notitiam si haberet ullam. Adeo Petrus iste refrigescit iam ad focum, qui paulo ante mirabili flagrabat cupiditate emoriendi pro Doctore suo diuino, sed Petri constantiae iam tum aperte diffiso. Re tam male gesta, quanquam non solum Domini sui, optimi sanctissimique, sed cuiusuis etiam non pessimi, odio dignus erat Petrus, dignus certe, quem nemo dignaretur aspectu, eum tamen Christus, hoc ipso tempore, quo calumniatorum insultantium criminationibus, conuiciis, iniuriis, stipatur ipse, et undique premitur, pro mansuetudine sua incredibili, ex agmine hostium confertissimo, respicit, conuerso in eum uultu, quasi iam Petri res hic ageretur, non sua. Magnus nobis est Augustinus, sed maior utique Lucas, quo teste, Christus ipsis oculis intuetur.

tur Petrum, non ui tantummodo sua, ut putat Aurelius, diuina, quae subigat Petri mentem, eamque, gratia repletam, emendet. Hoc certe Seruatoris obtutu, Petrus, grauius commotus, quid sibi de galli cantu perfidiaque sua praedictum sit, recordatur, quam tum fidem, quam sancte, dederit, iam meminit, quale facinus patrauerit, moestus cogitat, et multiplici dolore afflictus, solitudinem quaerit. Itaque, secedens a turba, egreditur, et, erumpente ex pectore magnitudine doloris, aestu cruciatuque animi iactatus, in lacrymas effusus, deflet culpam suam. Nec uero leues, quae cito arescant, profundit lacrymas, sed earum ui, quantum fui se pudeat, quantas perferat acerbitates, quantum diligat misereturque magistrum suum, hac lacrymarum ubertate, his moestitiae indicibus, declarat. Qui potuit autem Christum amare, quem toties, tot, tamque horrendis capitis sui execrationibus, repulit a se atque abiecit. Hinc mitem disce placidumque aspectum Christi, et commonefacientis discipulum, et nihilo fecius amantis, quo poenitentia Petri cietur, quo eiusdem amor in Christum redintegratur, ut redeat ad se frugemque Petrus, solo Christi uultu intuituque multo uehementius, quam oratione quaque disertissima, permotus

Magnam fane uim habet humanus etiam simplexque aspectus, ad commouendas hominum pertractandasque mentes. Os enim, quamlibet mutum, multum certe pollet ad mouendum, propterea, quod in ore sunt omnia, ut, rem expertus, ait Orator ille Romanus. Sed in ore ipso omnis oculorum dominatus est. In oculis, ut differit Plinius, animus inhabitat ipse. Itaque haec una pars corporis ab iis maxime spectari solet, qui sensa nostra uelint explorare. Quid. Bestias aspice. Has, cernes, siue sibi metuant

metuant abs te, siue quid expectent, oculis tuis inhaerere. Eadem pars corporis ipsum etiam animum, nisi multa diffimuletur cura callideque fingatur, facile prodit, cum oculi tot significationes commutationesque recipiant, tot imagines, quasi speculo expressas, repraesentent, quot animi motus sunt. Tametsi ergo ad permouendos alios, secundum uocem, uultus plurimum ualet, hic tamen ipse oculis gubernatur. E quibus cum eluceat animus, in iis, cognoscimus, eloquentiam quandam mutam, sed uocali quauis canoraque haud infirmiolem, reperiri. Hac mente ueteres heroibus suis acrem bellicumque aspectum, quo terreant hostes, tribuunt, uelut Homerus Achilli, Hectori atque Aiaci Philostratus, ut ostendant, ubi ferro potius, quam uerbo, fuerit opus, oculorum uigorem eloquentiae heroicae uires habuisse. Dido illa Virgiliana, cum Aeneam, se pluribus affantem, irata intuetur, *Huc illuc uoluens oculos*, ut loquitur Poeta, tum uero, quid sibi uelit, uel tacita significat, eaque re non minus furorem, animo conceptum, explicat, quam oratione, in Aeneam mox effundenda. Ipsum enim silentium, cui magnitudo cogitationum subest, omnem dicendi facultatem superat interdum, ut Aiakis Homerici exemplo Longinus comprobatur. Sed hoc ipsum silentium longe plus roboris habebit, si quis ei acrior aspectus, quasi quidam spiritus, accedat. Sic eadem Dido, nunc silens, haud minus, quam loquens ante, in Troianorum ex Africa discessu, atque inclamans, Aeneam, lacrymantem iam atque miserantem, permouet, cum Aeneas eam alloquitur apud inferos, *Ardentem*, ut ait Maro, *et torua tuentem*. Adeo unicus saepe oculorum coniectus, fulminis instar uibrantis, oculos ferit, animumque percellit. Proinde Fabius, aspectum ipsum sine uoce persuadere, docet, quo perinde moueatur alius, ac si uel recordatio meritorum cuiusque, uel facies aliqua miserabilis, sententiam dicet

Sed quanto diuina praestant humanis, tanto Christi aspectus potentior est omni humano, siquidem non modo graues in Petro, uerum diuinos etiam, animi motus concitat. Augustus, ut traditur a Tranquillo, in aspectu suo quiddam diuini uigoris inesse, uoluit, gaudere solitus, si quis sibi, acrius alios contuenti, uultum summitteret, quasi ad fulgorem solis. Plus igitur maiestatis oculis suis arrogauit, quam dictis, et, aspectu mouere, quam oratione, diuinius iudicauit. Pari modo Caius, Caesar, ut narrat Philo, cum Agrippam, regem, oculorum acie percussus, abiecisset fere, Num ignoras, inquit, me nihilo minus oculis loqui, quam uoce. Sed oculorum uim, quam Imperatores ambo frustra affectant, Christus a numine suo capit immensam, eamque, Petrum aspiciens, probat. Fulget in Christo iustitiae Sol, cuius lucem, sibi affulgentem, Petrus experitur tantam, ut ei uultum, pudore confusum ac moerore, summittat. Christus, ad supplicium quaesitus, latrones, ferro ligonibusque armatos, sed ui coelesti repulsos, sola uoce prosternt. Vnico respectu, ad Petrum habito, huius, incredibili mendacio perfidi, emendationem efficit, quantam nulla eloquentissimi cuiusque uel oratio perfecit, uel prudentia. Prorsus enim eam aspectus uim, quam supra retulimus ex Fabio, adhibet, longeque praeterea ualentiores. Nam Petro lacrymas exprimit, tum reminiscenti multo cum angore, quam indignum sese reddiderit summis illius in se meritis, tum commoto simul miserabili facie magistri sanctissimi, quem probris aduersariorum, petulantia, ludibriis, fatigatum uidet, quem, recordatur, ab se toties pro alieno ignotoque spreum. Sic alibi Seruator potentia uocis utitur mirifica, sed nihilo minus hic oculis loquitur Petro, ad frugem reuocando, quam uoce

Nec

Nec uero solum Petro, grauitur lapso, loquitur aspectu suo, sed omnibus etiam nobis, quibus exemplum* Petri spectandum cogitandumque proponit, simul ut peccatorum, quorum in nobis foeditatem horreamus, affligamur moerore, simul ut efficaci solatio rursus erigamur. Magnum est, sic delinquere Petrum, ut suo se Magistro coelesti abdicet, huiusque ignorationem toties, tam nefarie, mentiatur. Haud paruum tamen, eundem, uitae salutisque nostrae Principem, toties per summum nefas a nobis repudiari, quasi nullo nobis beneficio cognitum, quoties praeceptis eius non respondemus, uel doctrina, quam castissimam nobis tradidit, uel uita, cuius sanctitatem requirit. Atque etiam Petrus, suum sibi Herum esse notum, tum negat, cum uersatur inter hostes truculentos, hostium confertorum, caedem anhelantium, telis, clamoribus, tumultu, perterritus, mortis ipsius metu exanimatus, Christo supplicium nondum perpesso. Quanquam enim eum pro Deo ante id tempus habuerat, subdubitare tamen adhuc, illane Christo euentura essent, quae postea uidit euenisse, eodem poterat infirmitatis humanae uitio, quo credere nolebant Apostoli, Christum reuixisse, cum quidem id pro certo nuntiarent mulieres, atque omni asseueratione affirmarent. At, Christo iam malis illis cunctis pro nobis perfuncto, ea quidem, quae diuinis literis accurate mandata sunt, quae ipsis profanis scriptorum testimoniis, pluribus in rebus, confirmata, in dubitationem nihilo secius adducere quisquis ausit, nae iste, non tam imbecillitatis humanae, quam extremae malitiae, uitio laboret. Ex

V 2

quo

* Lutherus: So Petrus nicht da stünde mit seinem Exempel, und sagte, ich habe auch gesündigt; müßten wir alle in unsern Sünden verzagen und verzweiffeln

quo iudicari potest, quam grauitate nunc, ubi nullus de ueritate rerum, tunc gestarum, addubitandi relinquitur locus, delinquatur in Christum, quoties huius disciplina, sanctissimis fidei ac uitae legibus sancita, aut ingenii libidine dedecoretur, aut uiuendi licentia. Quidni ergo Christus, Petrum respiciens, nos simul respicere uideatur. Quidni nos, Christi aspectu commonefacti, nihilo leuius, quam Petrus, grauitate conscientiaque delictorum commoueamur, eorumque ueniam, petamus, lacrymantibus oculis. Sed nihilo fecius, quam Petrus, aspectu Christi benigno reffecti, a desperatione reuocemur ad spem diuinae gratiae, eaque sustentati, in spiritu Christi, pro nobis reddito, acquiescamus. Aduolemus cum Petro ad sepulchrum Christi, quo nostra sepultura consecratur, ac, linteis, quae Seruator reuiuiscens monumento reliquit, arreptis, nostram iis fidem religionemque, sed in ipso Christo defixam, inuoluamus. Sic, Christi sanguine expiati, Christi iustitia tecti, spiritu eius recepto confirmati, sine ullo censorii illius diei, decretoriiue iudicii, metu, respectabimus in coelum, ubi uitae salutisque sempiternae fructum a Christo, iudice coeli ac terrae, partibus nostris prono, consequamur

Haec tantarum rerum cogitatio ad mortem, quam Christus pro nobis oppetiit, publice religioseque uenerandam, exfuscitat Nobilissimum Ornatissimumque Iuuenem, *Voltemarum Augustum Fischerum*, Dresenensem, Iuris Studiosum. Hic enim, cum eam susceperit uitae studiorumque rationem, ut et Amplissimo Patre, Christiano Augusto Fischero, Confiliario Regio, dignum se praebeat, et probitate, ingenio, doctrinaque exquisitiori, optimo cuique nostrum admodum probetur, tum sapienter in primis iudicat, omnem perdi cunctis in rebus operam, quae sanctitate animi uacet. Hac igitur ductus, *crastino, hora pomeridiana tertia,*

tertia, quae ipso Dei Morientis excessu insignis est, in medium prodibit, et pia, docta, temporique huic religiosissimo accommodata, Oratione sacrosanctam Seruatoris, insidiis calumniatorum nefarioque iudicio oppressi, memoriam prosequetur. Pro mea erga Nobilissimam Familiam Fischerianam obseruantia, pro meoque singulari in Oratorem nostrum studio, rogitem uos, CIVES, humanitate, quanta possem, maxima, ut huius, publice uerba facturi, instituto faueretis, eique temporis aliquid tribueretis, nisi religioni uestrae, qua diem totius anni sanctissimum colere soletis, subdiffidere uiderer, si pluribus eo uos inuitarem, quo, uestra instincti pietate, sponte ultroque, pro se quisque, properatis. P. P. IV Cal. Apriles, A. R. S. cld lō cc XXXVI

XVIII

DE

A B R A H A M O

DEI AMICO

I N M E M O R I A M

IOACHIMI VVEICKHMANNI

Jacobi 11. 23.

Tantae sunt, tamque praestantes, Ioachimi Vveickhmanni uirtutes, ut nullum commendationis, in Theologo spectatae, genus reperiam, quod in eum, iure quodam, cadere non uideatur. Aliis relinquo laudes alias, quibus uir tam insignis affici possit, enarrandas, nihil autem, neque honorificentius, nec uerius, neque ipsi, si uiueret, optatius quod fuerit, praedicaturus mihi uideor, quam eum si uocem Amicum Dei

Abrahamum, scribit diuinus ille Iacobus, *Amicum Dei* dici solitum, eaque appellandi ratione honorem summum, qui quidem ei potuerit haberi, declaratum fuisse, ostendit. Diligentem Dei Abrahamum dicit Iosaphat rex, sed Amicum suum Deus ipse, per Esaïam loquens. Quid autem, Abrahamo, uel sanctius, uel in sanctis illustrius, uel inter homines priscae memoriae, ipsius Dei iudicio, maius. Huic aliquoties apparet Deus, cum hoc familiariter colloquitur, cum hoc foedus icit, idque iureiurando, cuius uis in Epistola ad Hebraeos exponitur. Huius stirpi Messiam, in lucem edendum, promittit, huic multiplicandum spondet stirpis fecundissimae semen, quod nihilo magis, quam maris arenas stellasque coeli, dinumeraueris, huic tantum indulget, ut ipse *Deus Abrahami* uelit usurpari. Huius fides, quae Deo sit praestita, tam eximio celebratur elogio diuinorum oraculorum, ut Abrahamus *Pater Credentium* nominetur. Huic Christus, nondum natus, conspiciendum se praebet atque hospitem, et, carne tectus, in coetus hominum ingressus, laetitiam Abrahami, ex conspectu praesentiaeque Christi olim perceptam, in ipsa aduersariorum concione, extollit adeo, ut ipse uideatur eius rei memoria gaudere. Sed Abrahami semen tam sanctum iudicat, ut Iudaeos eo ponat indignos. Contra ea, Abrahami, cuius ossa iam pridem uetustas absumpserat, cum Deo, inter coelites, uersantis, felicitatem recitat tantam, ut praesenti eius coelestique uita, atque ipso Abrahami Deo, ipsum futurum doceat in uitam reditum. Hunc Abrahamum tam beatum putat, ut eius sinu quietem securitatemque coelestem, conuiuio eiusdem coelesti ipsum gaudium sempiternum, adumbret, et imagine utriusque rei iucundissima aeternam perfectissimamque salutem notet. Omnes quidem, quotquot ex animo pieque Deum amant, a Deo uicissim amantur,

amantur, eiusque sunt amici. Sed illa fides heroica ne paucorum quidem est, nedum quorumuis, illa fides omnino singularis est, qua Abrahamus, pater amantissimus, filium unicum sibi que carissimum, iussu Dei, pro uictima noui insolitique sacrificii, aris imponit, qua delicias has suas, extenta dextra, arrepto cultro, iam iamque iugularet, nisi rei perficiendae uox intercederet, ac patrem caede prohiberet, diuinitus inclamans. Hic enim caritatis ingeneratae uis atque sensus, quo ferimur in liberos atque impellimur, pietate, quae Dei se potestati permittit, reprimitur. Hic timor perdendi seminis, quo Salus gentium nasci debuerat, spe fiduciaque Numinis, ad refarciendum quodque damnum praepotentis, ad promissa stirpi seruanda fide, superatur. Abrahamus fide, quae nulli periculo perturbationique succubuerit, inuicta, Deo iungitur, initaque apud eum fidelitatis gratia, fit amicus Dei, in propiorem, atque altiorem, amicitiae locum receptus.

Qua quidem amicitia nihil, nec dignitatis plenius, nec fructu beatius, esse potest. Hac enim sola continetur summum illud bonum, quod omnes appetunt, sed quod alii alio suae opinionis errore sibi fingunt, pauci possunt intelligere, nedum consequi. Nam, uoluptate, quid ineptius ad comparandam animi quietem. Quid, ambitione honorumque contentione, miserius, quid, auaritia, insatiabilius, quae eo magis eget, quo plus habet. Quid, affectata scientiae gloria, uanius, cum plura nesciantur, quam sciantur. Suum uirtuti decus est, sed quid huius sine furo speraueris, nisi diuino tibi munere tribuatur. Vna est Dei amicitia, in qua curae et sollicitudines nostrae requiescant. Vt enim Deus solus est bonus, et solus auctor omnium bonorum, sic ab eo expectandum est solo, quicquid expetunt boni, propterea,

pterea, quod, et uult benigne facere, et potest. Hic demum ille et bonitatis et benignitatis fons est inexhaustus, cuius riuuli in omne genus hominum, ab eo conditum, diffunduntur, tam lati certe atque largi, ut coelestis beneficentiae ne mali quidem prauique sint expertes, perinde, ac solis lux bonis malisue iuxta affulget. Quod si ne mali quidem, atque inuisi Deo, ab usu diuinae munificentiae excluduntur, ut, manifestis eius indiciis admoniti, hisque documentis emendati, ad frugem redeant, quantum tandem spei propositum est iis, qui Deum amant, ut amentur a Deo. Atque etiam summi illius, quod Deus est ipse, boni tanta est praestantia, ut expetendum sit, multo magis propter se ipsum, quam propter res alias. Nullius enim indiget rei, se contentum uno, nihil habet, se ipso excelsius, non oritur aliunde, nisi a se ipso, nunquam extinguitur, nunquam deteritur, quam immensum semper infinitumque, tam perfectum, omnibusque numeris absolutum. Cuius quidem boni tanta uis est, facultasque tam mirabilis, ut splendore suo ac magnificentia omnes ad se rapiat, qui, in eius boni contemplatione defixi, in eodem praeclara cuncta ac pulcherrima reperiunt. Immortalis huius boni lux est inaccessa, et clausum eius secretum, quo nulla oculorum acies penetrauerit, et, quicquid in aspectabili coelo cadit sub aspectum, uix umbra tenuis est illius maiestatis, qua Deus fulget. Neque eo secius, in coelum, stellis fideribusque distinctum ubique atque ornatum, noctu cum suspicimus, fulgore tam mirifico obstupefimus, nec interdiu solis, oculos ferientis, impetum sustinemus. Sic Dei gloriam coeli, ut uates Regius pronuntiat, enarrant, ex eisque rebus, quas attoniti contuemur, illius magnitudinem, duce ac monitore Paulo, colligimus, qui spectari non potest. Plato, honesti, unde uirtus trahatur, formam et tanquam faciem contem-

templatus, tantam eius pulchritudinem animaduertit, ut, si oculis cerneretur, ea quidem re formosissima, necesse sit, mirabiles sapientiae amores excitari. At idem Graeciae Sapiens, neque sapientiam germanam, quae in Deo exsplendescit solo, nisi per caliginem uidet, neque honestum ipsum, quod admiratur, atque ad humanas duntaxat res caducasque transfert. Sed Dei sapientia est aeterna, neque honestum, quod ex Deo proficiscitur, aliud, quam sempiternum, tantaque ui pollet, ut, illud qui amplexantur, et sancte integreque colunt, hi potiantur felicitate, quae nullis casibus diminuatur, nulla interrumpatur aegritudine, nullo fine terminetur

Hunc bonorum finem, quem statuimus in Deo solo, coelestis ueterum philosophia tradidit, a quo noua, sibi-que dissentiens, Graecorum disciplina ut deflexit, tot errores suscepit, quot opiniones. Harum enim plures Cicero, Lactantius, Theodoretus, percensent, sed trecentas fere nobis annumerat Augustinus, quae studiis hominum potius, quam ueri amore, certant inter se. At mortales, origini diuinae proximi, ad Deum, cui debuerunt omnia, cuncta retulerunt, cumque nihil eius amore prius haberent, huic totos se tradiderunt. Huic uitae sanctitate placere studuerunt, eum solum, qui Deo carus esset, esse beatum, arbitrati. Hoc bene beateque uiuendi consilio steterunt antiqui illi probatique Dei amici, quorum uitam Moyses literis prodidit, ut eorum exemplis instituerentur, qui participes amicitiae diuinae fieri uellent. Nec uero explicat solum illos, sed aemulatur etiam, sanctissimasque leges sancit, ut homines, earum uinculis astricti, arctius cum Deo copulentur. Idem sentiunt, quotquot in Tabulis utriusque foederis coelestem doctrinam promulgant,

X

sum-

summa nisi ope, ut homines, a Deo auersos, ad eius cultum reuocarent, totaque ei mente deuinctos, collocarent in tuto. Ipse Christus non aliam ob causam coelo delapsus est, quam, ut hominum genus, a Deo per hominum scelus abstractum, ad Deum uero expiatione sua reductum, in antiquum gratiae, restitueret, et amicitiae diuinae, locum. Omnis igitur sanctorum et doctrina, et uita, eo dirigebatur, ut amici fierent Dei. Hanc animi, Deo dediti, colligationem bonorum finibus, quos Graeci confinxerant, opponit Eusebius, eamque, docet, ueri boni copiam facere, et piis aetatis priscae studiis constanter quaesitam fuisse

Cum autem tantum momenti in ea cum Deo conjunctione positum sit, illam nosse si aueas, eam, monet Eusebius idem, in uera neque infucata pietate uerti. hanc illam esse, quae, cum sensus nostros ad eum erigat, quem unum atque solum, sicut reuera est, Deum omnia confitentur, tum uitae nostrae rationes ex eiusdem uoluntate moderetur. hinc nasci illam hominis cum Deo amicitiam, quam ter ille felix, et singulari Dei beneuolentia constitutus, comiterur finis, qui, cum diuinitus ex rerum immortalium consociatione sit aptus, tum ad earum exemplar ac similitudinem regatur, in iisque postremo acquiescat. Eam, addit, necessitudinem, quae inter Deum hominesque coalescat, per Seruatorem, coelo degressum, hominibus denuntiari, eoque magis omnes Orbis terrae gentes ad Dei cultum inuitari. Hic demum, hic unica, et uera, et firmissima, est Dei hominumque copula, et, suscepto deprecatoris atque conciliatoris munere grauissimo, homines, perfidia ab opifice suo diuulsos, ad Deum reducit, expiatoque perduellium crimine, Deum placat. Itaque Deus, misericordia captus, miseris parcit, ueniaque data, consulit perditis, receptos
in

in gratiam liberat periculis, seruatosque, redintegrato pristini amoris foedere, tuetur, et paterna iam caritate complectitur, ut filios, quos odisset antea, ut hostes. Sic amici fiunt ex inimicis, diliguntur, qui fastidiebantur, sinu fouentur, qui repellebantur a conspectu, perpetuae salutis fructum consequuntur, qui condemnandi uidebantur aeternis suppliciis

Profanae gentes haud Dei sunt tam ignarae, ut antiquius quicquam, amicitia Dei, putent, cum mythici priscae sapientiae antistites aetatis aureae, quam omnibus omnium deliciarum copiis affluxisse uolunt, felicitatem uiguisse, dicant, quoad homines, ut ait Hesiodus, Diis cari fuerint. Sed causam sibi uidetur habere Sapiens Stoicus, quam ob rem gloriatur hac amicitia, quae inter bonos uiros ac Deum sit, conciliante uirtute. Necessitudinem etiam, et similitudinem, suam ostentat, quae sit cum Deo, quoniam bonus ipse tempore tantum differat a Deo. Sed iste Sapiens, qui perfectus fingitur, nimium sibi arrogat, et uirtutem, Dei conciliatricem, ex se perfectisque officiis suis, quae comminiscitur, assumens sibi, nescit uerum Dei, hominibus mitigati, conciliatorem, qui solus est Christus, cuius unius merito reconciliamur Deo, eiusque reddimur amici. Hinc necessitudinis, qua Deo iungimur, uinculum cum pendeat, illam coniunctionem distrahit potius ostentator barbatus superbia sua, quam sancit, cumque Dei uelit esse similis, adeo fit dissimilis eius, ut, quoniam sancta in Deo sunt omnia, et aeterna immensaue, ipse nihil capiat sanctitatis, nihil perpetuitatis huius immensae. Quo stolidius sibi persuadet, quasi Deus non multo se antecedit, quia diutius ille tantum sit futurus, contra ipse etiam Deum antecedit, sapientem, opinatus, beneficio suo esse sapientem, Deum naturae, non suo.

mum delibat ex Deo, ac Dei partem facit, ipsumque Deum, ut Epictetus, ac Seneca, delirant. Haec enim aurae diuinae particula, quam dicit Poeta Venusinus, animam mundi respicit, e qua decerpi animas hominum, insipiens haec sapientia perhibebat. Haec qui differunt, inducunt certe contraria uero Deo, nullaue huius amicitia frui possunt. Plato etiam tantam inter Deum hominesque coniugat amicitiam, ut, cuncta, uelit, ad Deum, amicum summum, relata. Hanc communitatem uirtute constitui, monet. Cardinem uirtutis in duplici huius genere locat, pietate et iustitia, quas prudentia regat. Hinc felicitatem trahit illam, quam *ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ* uocat, quasi Dei simillimi fiant probi. Sed cautius, quam Zeno, adiicit, *pro uirili*. Quod idem fit a Pythagoricis, Iamblichio teste. Pythagoras enim familiaribus suis hoc praecepit, ut Dei similes fiant. Quae quidem etsi tam splendide differuntur, ut homines in ipso coelitem concilio collocare uideantur, plus tamen promittunt, quam praestant, ut Theodoretus docet. Ac ne Deum quidem uerum intelligentia comprehendunt sapientes isti, nec uerum, quo conciliandus fuerit, eius cultum. Modestius quidem de se uidentur sentire, qui, facultatum suarum modo se mensi, nolint per omnia cum diuina excellentia exaequari. Sed, inter sui similes gloria eminere cum possint, apud Deum certe nihil habent, quo gloriantur. Deo enim ut probemur, non est opis humanae, quoniam ab eo defecimus, cum eoque in gratiam redire non aliter possumus, quam per Messiam illum, qui, cum se in pacificationem interposuerit, antiqua piaque spe praesumptus est, in conspectum posteris datus. Quem quidem pacificatorem cum ignorent isti, spei salutaris expertes, tum uero nihil huius operae, quam in colendo Deo posuerunt, adiuuit ad amicitiam Dei recuperandam. Tantum igitur abest, ut
 Dei

Dei similes facti sint, ut tales sibi cum uideantur, elatiores malo suo fiant, quod quidem labem retinebat originis, nec uiribus humanis erat curandum, sed diuinis Seruatoris, missi diuinitus. Solus enim hic uia, ueritas, et uita, nec cuiquam, nisi per hunc, aditus patet ad Deum. Adeo nihil amicum est Deo, nisi quod a Christo expiatum est

Hanc, quam probi cum Deo contrahunt, amicitiam, in casta sinceraque animi sanctimonia innixam, et omni studio confectatus est Vueickhmannus, nec uoce magis docuit, quam exemplo, eo curas omnes cogitationesque conferre solitus, quo Abrahami religio incubuit, quo, Abrahami religionem secuti, omnes, quicunque studuerunt sanctitati, animum, Deo consecratum, instituerunt. Audiuit Ciuitas Gedanensium florentissima conciones uiri religiosissimi saluberrimas, quibus tot per annos personuit. Vidit eius uitam, praeceptis traditis consentaneam, qua ad imitationem uirtutum incensa est. Tantum igitur doctorem tulit in oculis, quem sibi diuino munere datum, iudicauit, ad scientiam ueritatis coelestis animo combibendam, ad fidem in stabili fundamento reponendam, ad morum disciplinam recte factis excolendam. Hanc amplificandi cultus diuini curam suscepit Abrahamus in Palaestina, et ubicunque uersatus est. Hanc sustinent omnes, qui, Abrahami instituto, castum Dei cultum tradunt, cumque mysteria religionis, a Deo commissae fidei suae, curent, hoc quidem interiorum amicitiae locum tenent apud Deum, quo religiosius officio suo funguntur

Gedanum uero ex dictis, factis, scriptis etiam, Vueickhmanni fructum cepit expectationis, quam ciuis, tam frugi, adolescentulus iam, commouit, a puero in eam uitae studiorumque rationem ingressus, ut nihil appeteret, nisi re-

ctum, nihil coleret, nisi sanctum, et, occulto quodam sacro-
que instinctu, incitaretur ad bonas praeclarasque artes.
Maxime tamen arcano stimulo subigebatur ad studium di-
uinae sapientiae, quo cupiditate quadam praecipua fereba-
tur atque tanta, ut, quicquid disceret, sapientiae illius sa-
crae, facilius et exploratius addiscendae, instrumentum ef-
se, uellet. Hac mente Hemmeros quidem, Titios, alios,
uaria politissimaque doctrina claros, in patrio celebrique
Athenaeo, audiuit, sed Bucheros, Schelguigiosque, rerum
diuinarum scientissimos, in primis coluit, et Aegidio Strau-
chio, accuratae ac reconditae doctrinae magistro, non mi-
nori certe Theologo, quam Philosopho, totum se dedit.
Hunc, ingeniorum existimatorem sagacissimum, indolis suae
admiratione cepit, ab hoc bene semper acceptus est, hoc
familiariter usus, huius disciplina eruditus, huius consilio
rectus cunctis in rebus gubernatusque, huius, in labore
nunquam remissi, exemplo ad industriam, molestiarum-
que tolerantiam, excitatus. Domo profectus Lipsiam, hoc
acrius ingenii uim intendit, quo instructiores omni erudi-
tionis genere praeceptores inuenit, propositi tamen sui,
quod retulit ad sacra, tenax, ad exercitatissimos religionis
interpretes, Riuinos, Schmidiosque, se contulit quidem,
sed fontibus Carpzouiorum, Albertorumque, uberrimis
doctrinae sitim maxime restinxit. Nec uero ignorauit,
quantos, cum omnis doctrinae, tum sanctioris potissimum,
thesauros Vitemberga, antiqua illa religionis emendatae
parens, tot gentibus, tanta tot annorum serie, singulari
Numinis prouidentia, aperuerit, unde sumptae fuerint o-
pes, omni auro argentoque nobiliores. Itaque, scientiae
tum augendae, tum limandae, percupidus, magnopere,
existimauit, se sibi defore, nisi nostras Athenas inuiseret.
Huc ut uenit, omnino comperit, respondere expectatio-
ni

ni suae Academiam, fama tam inclutam, tanta eruditorum abundantem copia, tantas doctorum colonias emittentem in multas remotissimasque terras. Vidit, quantus hic pateat discendi campus, in eoque latius excurrere statuit, tum aliorum adiutus opera, tum Michaelis maxime Valtheri. Huius enim accuratum, in Mathematicis aequae ac Theologicis, iudicium suspexit, hoc mystagogo in diuina humanaque sapientia usus, hunc amantissimum sui expertus, hunc auctorem Laureae, in Philosophia suscipiendae, Brabeuten etiam, nactus, hoc arbitro, duplici disputatione Theologica perfunctus. Facta inde priuatim docendi potestate, non minus Theologiam, quam Philosophiam, interpretatus est, tanto audientium studio, tantaque industria, ut saepius octo unius diei horas commentando transigeret, magnam noctis partem lucubrationi daret. Quam differendi facultatem, tuendis argumentis sanctioribus, eandem, disceptationibus uarii generis Philosophicis, comprobauit, spectatus in publicis doctorum circulis, multa cum laude subtilis ingenii, doctrinae exquisitioris, grauitatis decorae, oris disertis, quod commendaret praecipue singularis explicandi uis. Sic, re ubique bene gesta, tam bene audiit, ut magna de eo esset hominum opinio, compluresque uellent, eum Vitemberga nunquam excedere, huius assertum studiis, mandato docendi munere

Sed aliter res cecidit, occasione discedendi data, quam Vaeickhmannus habuit pro nutu diuino, eoque dimittendam, non statuit. Haud minore tamen studio dimissum profecuta est Vitemberga, et, honoribus postea sanctioribus auctum, in iis, quos in locum Professionis Theologicae, aliorum obitu desertum, suffectos, uellet, identidem nominauit. Frustra uero, cum Deo aliter uisum esset.

esset. Hic enim Ioachim, non Academicis pulpitis, addixerat, sed aedium sacrarum suggestis, quibus etiam expetitus est a pluribus, sed paucioribus, per temporum interualla, concessus. Obtigit primum Schmidebergae, cuius sacris praefectus, tanta se uirtute praebuit, ut omnium spem, quamlibet magnam, uinceret, tantaque cum ciuibus caritate certauit, ut neque ipse iucundiores, in quo uitam degeret, locum concupisceret, neque illi meliorem sacerdotem. Itaque uiri, multis iam meritis clari, decus pluribus rebus enituit, fama latius manauit, multarumque ciuitatum in eum studia, cominus eminus, excitauit. Sed, quod Kemberga pro certo sperauit, quod Colonia ad Sueuum, Magdeburgum, Quedlimburgum, optarunt uehementer, hoc Seruesta obtinuit, ut Vueickhmannus, literis accitus, ad se ueniret. Hic illius, Antistitis Aulici dignitate ornati, Principis Optimi ac Sapientissimi gratia foci, ciuium amore culti, uirtus quo clarius annos undecim eluxit, eo tristior omnibus eiusdem, in patriam tandem reuocati, discessus fuit. Gedanum enim ciuem alumnumque suum nunquam pro derelicto habuerat, neque tam dederat eum locis alienis, quam commodauerat, cumque diutius eo aegreque caruisset, recuperato iam nihilo minus, quam Basilio suo quondam Caesarea, gaudebat. Huic Basilio Gregorius Nazianzenus in laude ponit animi sanctitatem, simulationis expertem, prudentiam, cum animi moderatione iunctam, eloquentiam, cum persuadendi facultate. Hae nimirum sunt illae dotes, quibus suum Ioachimus in sacro coetu nomen illustrauit, castus ingenuusque Dei cultor, fortis seuerusque ueritatis assertor, sed deliberando perspicax, agendo consideratus, retinens eius, quod est inter nimium et parum, neruosa dicendi grauitate, sed mitiore, influens in mentes audientium, easque pertractans sua-

suauiter. Oratio Basilii, ex sententia ueterum, leniter fluit, uelut riuulus e fonte scaturiens, sed tanta ui praedita est, ut quandam rebus inanimis animam uideatur inspirare. Sic dicere, sic scribere, solitus est Vueickhmannus, quo remotior ab artis affectatione, eo peritior animos permulcendi, quo scientior imagines rerum exprimendi quasi uiuas atque spirantes, eo permouendi arte ualentior

Tot decorum, quibus florebat Vueickhmannus, fama latius euagata, accidit, ut doctorem nominis tam celebris, cum aliae regiones ad se literis excire pararent, tum ipsa Saxonia, ad munus Antistitis praecipui, in Aede Aulica, Dresenae curandum. Quos tamen ille honores, certatim nec opinato delatos, ut, pro aequitate animi sui, reuereri solitus est, sic eos ne acciperet uir, forte sua contentus, et auditorum preces obstiterunt, et ipsius modestia, et patriae caritas, quae omnes omnium caritates complectitur. Tanto minus est mirandum, si pastor, gregis sui tam amans, suorum in se omnium oculos animosque conuertit, si, quam plenus auctoritatis, tam amabilis, cunctis est uisus, si multa cum dignitate uixit, magno ciuium moerore decessit, magnum sui desiderium reliquit, tamque acerbum, ut optimus quisque credat, Vueickhmanni similes optari facilius posse, quam recuperari. Ex ipsa tamen eius stirpe, multae magnaeque laudis fertili, nouus succrescit furculus, laetisque incrementis adolescit, *Ioachimus Samuel Vueickhmannus*, qui, in uiam, paternis uestigiis impressam, ingressus, in omni scientiae, ingenio liberali dignae, sacrae potissimum, studio cupidissime elaborat, et operae, tam nobilis, insigne pretium facit. Merito igitur nos in expectationem sui eo maiorem adducit, quo spectatiore morum probitate, modestia, diligentia, eruditionem, iam par-

Y

tam

tam, ac probatissimam doctissimo cuique, commendat. Hic officii, quo patri uiuo mortuoque filius teneri solet, memor, paternam memoriam oratione solemni cohonestare statuit, *hodie*, procuratis a meridie sacris, in *Auditorio Maiore* dicturus. Quam quidem optimi ornatissimique iuuenis pietatem ut Illustrissimi Comites, Perillustres Liberi Barones, Amplissimi Academiae Patres, Generosissimi Nobilissimique Ciues, benignitate, humanitate, beneuolentiaque sua, in audiendo subleuent, per merita Vueickhmanniana, quae profecta sunt in coetum Dei, castum sanctumque, plurima et clarissima, rogamus. P. P. pridie Idus Octobres, A. R. G. CIO IO CCXXXVI

XIX

VERA FELICITAS

A

F V C O P H I L O S O P H I A E

E V D A E M O N I C A E

VINDICATA

Felix ut esset LAEVINVS ADOLPHVS MA
FRESCHALLVS, Deum coluit, eaque re plus ef-
fecit, quam sapientes ueteris memoriae, qui et felices
sibi uidebantur, et felicitatis, inter homines consequendae,
se doctores fallacissime uenditabant

Est enim quoddam genus sapientum, quod Eudae-
monicum uocatur, dictum maxime, ut uidetur, ab Ana-
xarcho, Abderita, qui Eudaemonici cognomentum tulit.
Profitebatur haec familia studium mentis, ita componen-
dae,

dae, ut, a perturbationibus uacua, in tranquillo esset, eo-
que beata. Videbat enim, suisque experimentis erudita,
sentiebat, hominum uitam turbulentis animi motibus agi-
tari, felicitatem autem, non in rebus externis, quae nihil
habeant firmi, quaerendam esse, sed in animo, cuius sensu
constaret, quicquid in bonis malis ue duci soleret. quan-
quam bonorum malorum ue fines, discrepantibus homi-
num opinionibus, haud iidem constituentur, omnium ta-
men cogitationes eo conferri, ut bene sibi esset, eodem-
que cunctos, ipso naturae impetu, ferri. sed, quoniam o-
mnes, natura duce, bonum expetant, malum fugiant, ua-
rie mortales affici, prout res fortuitae, casus uitae, fortuna
in utramque partem, secunda aduersaque, felicitatem, opi-
nionem conceptam, uel adiuuare, uel impedire, uideantur.
hunc uarium animi statum uarietate commotionum atque
ui, qua pellatur animus, effici, cum, pro subitis atque in-
certis fortunae, laetitiam tristitia interpellet, spem metus
obsideat, et, ut res dent sese, ita mutetur hominum sen-
sus. sic uitam non tam agi, quam exagitari iactarique, et
quolibet diuexari incommodo, quod prouideri non possit.
circumspiciendum igitur esse munimentum, quo sepiatur
animus, quo tutus reddatur, opponendum perturbationi-
bus propugnaculum, quo uis arceatur, rationi infesta, ne
quis libidini detur aditus ad mentem laceffendam. hanc
tamen ipsam munitionis, extra mentem struendae, curam
frustra fore, nisi praesidium sit interius, quo mens ita fir-
metur, ut deiici de gradu non possit. excidendam poti-
us stirpem permotionum esse omnium, atque has ratione
comprimendas, domandasque sic ac funditus delendas, ut
ille menti status inducatur, quem *ἀπάθεια* Graeci dicunt.
hanc ab angoribus aliaque mentis affectione uacuitatem
qui didicerit, hanc adhibere qui possit, eum demum cun-

ctis doloribus atque molestiis, quibus affligantur homines atque conficiantur, clausum fore, nullis expositum. ita uero eundem fore animo uultuque tranquillum, ita, in quotidianis aliorum miseriis, felicem semperque beatum. In eam differi sententiam solebat ab Eudaemoniis, multa cum audientium uoluptate, quorum nemo felix, nemo beatus, in uita degenda, non esse quam maturrime uolebat. Sed huic doctrinae, quamlibet iucundae, obniti uidebatur rei, quae tradebatur, perficiendae, difficultas, siue naturalis animi affectus, siue experientia, rerum magistra, siue sua cuiusque atque acerrima, in cupiditatibus radicitus euellendis, contentio spectaretur. Itaque, ne quid scrupuli restet, Anaxarchus arti suae fidem documento, quod magistrum deceat, facere studet. Spreuisse enim memoratur supplicium, a Nicocreonte, Cypriorum tyranno, sibi paratum. In mortario ferreis pistillis contusus, et, sicut sinapi, contritus, illuisse traditur tortori, linguam etiam, dentibus abscissam et commanducatam, in os eius, ira patens, exspuisse. Testes Philo, Plutarchus, Diogenes Laertius, alii, Graeci Latinique, complures

Egregium uero fortissimi philosophi, atque inuicti, specimen, eoque mirabilius posteris, quo minus audeant hi tam excelsam animi magnitudinem aemulari, ut euadant ex Anaxarchi schola beati. Nobilis, scilicet, Abderitae huius disciplina, nec splendida solum, sed etiam hominum generi optabilis, si quidem nos ea possimus hoc assequi, ut, omni sollicitudine, omni cura, uitae huius aerumnosae, leuati, felicitate sine uicissitudine fruamur. Omnino uera hominis felicitas, neque in corpore, neque in fortunis, sed in animo, sita est. Hoc enim quieto placidoque, bonum nos sentimus aliquod, in quo acquiescamus in praesens. Nec

Nec uero cuiusquam sensus adeo stupet, quin ad bonum quoddam, uel sincerum, uel simulatum, summis opibus nitatur, cum nihil appetatur, nisi opinione alicuius boni, nihil declinetur, nisi fuga cuiusdam mali. Male etiam nobiscum agitur, quod, quo familiarius, in suscipiendis omit- tendis ue rebus, boni mali ue, aut ueri, aut crediti, cogita- tionem nobis habemus propositam, eo facilius hac re, at- que acrius, permotiones animi ciemus, iisque incitati, et nobis surrepti, in multas coniicimur magnasque turbas. Mente igitur commota, tumultuamur, uariis distracti cu- ris, angimur, laetitia gestimus, ut mox eo grauius dolea- mus, spe metuque ancipites suspendimur, et, huc illuc im- pulsi, multis uitae uagamur erroribus. Haec mortalis conditionis mala nouimus, iisque medicinam quaerimus, sed hanc in naturae communis fragilitate non reperimus. Magnificum dictu, fateor, perturbationum eruendam esse sedem. Sed animus simul sua conuellendus fuerit sede, in quo concitantur hi turbines, perceptione boni mali ue cuiusdam oblata. Motus primos haud effugimus, qua- lescunque simus. Satis habemus, si tempestatem procel- lamque, animo coortam, ratione iudicioque sedemus, con- sideratis rerum incidentium causis, ponderata ipsarum conditione rerum. Vacuitas ab omni concitatione animi in labris librisque gloriose philosophantium sessitat, in eo- rum uita, in hominis facultate, desideratur. Cum simus homines maneamusque, nostri memores, nihil humani, quod agitatio mentis, affectionibus obnoxiae, recipiat, a nobis alienum putemus. Suam Anaxarcho tolerantiae glo- riam nemo temere inuiderit, qui nolit, cum eo, ptisanæ pilo tundi, nemo felicitatis fructum, quem in mortario cepit ille. Haec tamen eius felicitas, quae in summa animi tran- quillitate statuebatur, eo minus sincera fuisse uidetur, quod

Anaxarchus ipse haud placidus tum apparuit, cum, tortus a Nicocreonte, nulla ui potuit inhiberi, ne amarissimorum illum maledictorum, ut loquitur Valerius Maximus, uerbis inuicem ipse torqueret. Narratur hic sapiens ad animi tranquillitatem ac securitatem addidisse facilitatem uitae morumque, et Eudaemonicus inde nuncupatus. Hanc comitatem exercuit apud Alexandrum M. cuius ipsius, humanis honoribus non contenti, arrogantiam facetiis ludere solitus, satis libertatis in philosophando declarauit, ingenuitatis satis. Sed, epulis Alexandri pasci solitus, haud uidetur ab omnibus deliciis abhorruisse, ac potius partem felicitatis suae uidetur in affluentiore uitae cultu constituisse, eaque re ad Aristippi cuiusdam, et aulici philosophi, morem propius accessisse. Eum certe Lucianus Alexandri parasitum uocat, et Athenaeus, eiusdem assentatorem. Ex quo haud obscure colligitur, nihilo magis Anaxarchi animum ab affectibus, quam eiusdem stomachum a cupediis, uacuum fuisse. Quod si ea, quae, de Anaxarchi in morte constantia, a compluribus, etiam Christianis, sed non pari asseueratione, referuntur, uera sunt cuncta, nae ista constantia haud minus affectata fuit, quam aliorum ueterum, Stoicorum maxime. Multorum ex his casus mortesque, obstinato animo appetitas, legere non possumus, quin eas principio demiremur. Sed, re existimata, nullam ueram animi tranquillitatem, nullamque ueram felicitatem, neque in his, neque in Anaxarcho, cognoscimus, quam imitari possimus

Hanc enim utramque in solo Deo reperimus, eiusque Verbo, quod homini non dat facultatem, omnes extirpandi animi motus, sed necessitatem nobis imponit, precibus nos aduersus fragilitatem humanam, quae cupiditatibus

tot

tot prauis patet, praemuniendi, ueramque, demonstrat, animi tranquillitatem, ueram sempiternamque felicitatem, in sola Dei gratia quaerendam. Haec sola bonae mentis conscientiam largitur, qua, in grauissimis huius uitae malis, quid optatius dixeris, haec una, sempiternae uitae salutem, qua beatius quid putes. Nihil igitur in se suisque uiribus posuit Mareschallus, omnia, quae optanda sibi expetendaque duceret, in Gratia Dei. Eo uiuus spectauit, ibi leuamentum habuit sollicitudinum, inde repetiit adiumenta felicitatis, hic degustandae, perfecte inter coelites perfruendae. Quanto ille praeditus fuerit animi habitu, anniuersaria elegantique oratione exponet *Guilielmus Ernestus Frenzelius*, Longosalsiensis, iuuenis ingenii, doctrinae, morumque, cultu perpolitus, et optimo cuique ualde carus. Ad eum, crastino, ab hora IX, in Acroaterio maiore, audiendum, eo minus cohortandi estis, CIVES, quo paratiores esse soletis ad honorem, piis Mareschalli manibus habendum. P. P. XVI Calend. Ianuarias, Anno Recuperatae Gratiae

CLIO IO CC XXXVIII

XX

DE

MAGNI ALEXANDRI
MERITISIN DIVINAM HVMANAMQVE
SAPIENTIAM

Plin. Hist.
Nat. VII
37
Apulei. in
Florid.

Iustin.
XXIV. 5

Herod. IV
96

Venit in mentem Alexandri Magni, cuius clypeus, imago ex Porphyrite clypeata, magnis Francogallorum laudibus fertur. Haec, ingenti Regalique sumptu nuper emptā, narratur in publicis proximisque Literis, ut Gazae Versalii Regiae, quo illata est, insignis accessio fiat. Haberi uero dicitur a uiris, harum deliciarum naris, non solum pro opere priscae artis pulcherrimo, sed etiam pro pignore ipsius aetatis Alexandreae integerrimo, in quo spirare Macedo, domitor Asiae, uideatur. Id si ita est, eo pluris hoc antiquitatis lautissimae spoliū uideatur faciendum, quo certius constat, Alexandrum M. a perpaucis, atque a triumuiris tantummodo, Apelle, Pyrgotele, Lyfippo, pingi, sculpi, ex aere duci, uoluisse, edicta quoque sacrilegii poena, si quis praeterea imaginem suam exprimere licentius auderet. Qua ex re iudicari potest, ipsā Alexandri aetate mendosas huius imagines extitisse, ob eamque causam Alexandrum his artificum corruptellis lege seuerissima occurrisse. Quid, Alexandro mortuo, credas, libidinem quaestus, in effigendo eius uultu, expertam fuisse, cum homines incessisset superstitio, Alexandri pro Numine adeo colendi, ut eius imago uim remedii multiplicis habere putaretur. Posteris certe temporibus Imperator, Antoninus Caracallus, cum se pro altero Alexandro

xandro uendicaret, edicto iussit, a singulis ciuitatibus poni statuas, Alexandri Magni figura. Eandem figuram, intelligi facile potest, exscriptam fuisse gemmis illorum annulique, nobiliorum praesertim, qui familiarius adessent Principi, eidemque uellent placere. Sic temporibus ab Alexandro remotissimis, artis priscae lima desiderata iam dudum, operis noui plena fiunt omnia, cumque ex uiuo Alexandri spirantis ore simulacra perfici non possint, suis artifices indulgent ingeniis, et ipso rariore imaginis Alexandreae conspectu planum fit, quantum a uero sit aberratum. Quapropter saepe dissimilis Alexandri habitus oris et uultus in marmore, aere, gemmis, comparet. Haec dissimilitudo in gemmis Caninii, Maffaei, Stofchii, aliorumque, cernitur, sed illa species Alexandri expressior est in Amethysto, qua praefertur formidolosum quiddam, et terrori gentium fulminique belli similius, quale uetustas in Alexandri designat ore. Laudatur etiam, ex Museo Caroli Cariolii Romano, uetus Alexandri statua, cum ceruice celsa, et capite in latus sinistrum leniter inflexo, quod quidem naturae uitium notatur in Alexandro, sed affectatum castigatur in moribus amicorum, qui gestum sui Regis imitari consuerunt. Nec uero parui fit insignis, ex Achate antiqua, Cameus, cum imagine Alexandri Magni, et matre eius, Olympiade, qui, ex praeda Mantuana, Christinae, Reginae, thesauris accessit. In Numis ueteribus insignitur quidem effigies Alexandri, sed et pauciores horum superfunt, ipsamet Alexandri aetate cusi, et, qui per idem tempus percussi sunt a ciuitatibus, licentiae plus habent, cum praesens Alexander aspici non posset, eiusque uultu lineamenta effingi. Numi redintegrati multo plus licentiae produnt, quibus ipsa monetariorum, numisque praefectorum signandis, uel libido, uel imperitia, saepe affingit,

Ez. Span-
hem. de
Vsu Nu-
mism. Vol.
I. p. 381
382

Chryf. Ho-
mil. 12. de
Statuis p.
610. Edit.
Saul.

Arrian.
Exp. Alex.
VII. 28
Aelian.
Var. Hist.
XII. 14
Plutarch.
Alex. 666
de Fort.
Alex. 335
in Pyrrh.
387. Pomp.
619. Solin.
6. 9

git, quae decidant ab Archetypis. Nec uero melius agitur cum Tabulis, Statuis, Gemmis, Toreumatis, aliisque monumentis. Mirum ergo foret, idem Alexandro si minus euenisset, quem, in flore aetatis extinctum, mirificus Macedonum, aliarumque gentium, ipsorum quoque Romanorum, cultus, posteris, seris etiam, temporibus, in Numismatis, Tabulis, Clypeis, Statuis, Annulis, omnique monumentorum splendore, toties instaurare studuit. Hoc autem crebrius usu uenit propterea, quod ipsa, ut modo diximus, Alexandri imago pro Amuleto adhibebatur, iuarique in omni actu suo putabantur, qui Alexandrum gestarent expressum, uel auro, uel argento. Quam quidem superstitionem Christianis ipsis crimini dat oris aurei Doctor, in errorem, tam foedum, grauitur inuectus. Cum igitur tam rarae sint imagines Alexandri Magni, quae uerum quid habeant atque natiui, tam suspectae, e contrario, eadem cautiore, dignus certe est ille, quem antiquum germanumque ferunt, Alexander Versaliensis, qui coram, intentis oculis, aspiciatur. Traditur Alexander forma fuisse pulcherrima, oculis uegetis ac uersatilibus, uultu in coelum erecto, collo in laeuum depresso, naso aquilino, ore denique masculum quiddam ac leoninum referens. Quaecumque, aliaque, in Versaliensi Porphyrite contemplari, ut iucundum fuerit, praesertim intelligentibus. Dignus ideo hic Alexander, qui edatur in lucem, omnique dubitatione eruditorum liberatus, oculis omnium admirationique exponatur. Quanquam enim multi fuerunt Alexandri, unus tamen hic Magnus est, unus magnitudine sui famaeque tam inclytus, ut omnes, omnis aetatis atque gentis, admiratione sui defixos teneat, non modo mediocres homines loci, sed potissimum etiam in summa quemque fortuna

Omni-

Omnino multa singularis exempli documenta in cunctis Alexandri rebus, magnifice gestis, elucent. Quas quidem res mirabiles in memoriam cum reuocarent ueteres, eum, supra humanam potentiam magnitudine animi praeditum, haud inique dicebant. Ipsi quoque ueterum Sapientes in eodem Alexandro diuinum quiddam reperire sibi uidebantur, ut Arrianus, iudicio suo, docet. Alexander igitur Iulio Caesari, de gloria rerum gestarum cogitanti, gemitus exprimit in templo Hispaniae Gaditano. Alexander demum solus Augusto Rex uidetur, qui, gloria uigens, per omnium saeculorum memoriam uiuat, sed Ptolemaei tantum mortui, quibus etiam spretis, corpus Alexandri, e penetrali prolatum, et inspicit ille, et, corona aurea imposita, floribusque aspersis, ueneratur. Alexandri imagine diplomata, libellos, epistolasque, signat idem. Alexander Seuerus in honorem Alexandri M. poculum militaribus amicis praebere solet, Agoni Herculeo praesidet, Argyroaspidas instituit, etiam Chrysoaspidas, eumque praecipue aemulatus, uitam eiusdem cupide euoluit. Imperator Caracallus, animis inflatus, Alexandri M. cultum, arma, pocula, uultum quoque truculentiores, et alia, peruerse imitatus, dici uult *Alexander Orientalis*. In Persopolitanis ex marmore parietibus titulus Graecus, sed resectus a Thoma Hyde. ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Iustin. XII

16

Arrian.

VII. 30

Tranq.

Caes. 7

Tranq. A.

18

Tranq. A.

50

Lamprid.

Alex. Seu.

30. 35. 50.

Dio Cass.

lib. 77

Xiphil. Ca-

rac. 428

Spartian.

Carac. 2

Th. Hyde

de Relig.

Pers. pag.

519

Sed res Alexandri bellicas, ipsamque eius magnitudinem, uictoriis partam, aliis relinquo. Video tamen, Alexandrum M. duabus rebus admirabilem, memoriae prodi. Nam, siue descenderit in bellum, res maiori admiratione, quam fide, gessisse memoratur, siue cum uiris praestantissimis uersatus sit, hominibus, eruditionis laude celebratissimis,

Suid. u. A-

λεξ.

simis, repertus haud inferior. Ex quo apparet, non Heroas solum, sed uiros etiam doctos, in Alexandro habere, quod, cum admiratione, contemplantur

Aio igitur, Alexandrum illum, Macedonem, Asiae uictorem, elogio gloriae uerissimo inter homines Magnum, eo magis eruditis in summis doctrinae ueteris, et praesidiis, et decoribus, numerandum, ipsoque tantae maiestatis, in literas prolixae, argumento colendum, uideri, quo illustriora eius merita in Diuinam sint Humanamque Sapientiam profecta

Ac Sapientiam quidem Diuinam ipse, pro eo, ac par erat, haud coluit Alexander, quanquam pro religionis obseruantissimo uenditatur. Ritus enim Graecos, auitamque uanitatem, retinuit, et Orientis deprauati corruptelis auxit. Rebus secundis elatus, luxuriaque Persica corruptus, Deus uult haberi. Quod quidem, apud Inferos istos Lucianeos, irridet ipse Philippus pater, id est, Graeci sapientiores. Ipse etiam Alexander, ictus sagitta, hominem se esse, intelligit, conspectoque Cyri sepulchro, mortalem. Quod tamen cum non nulli, quodam dominationis Arcano, excusare instituant, aliud Alexandri nefas consideretur. Fecit enim, quo peius nihil potuit, nihil magis impium, inuisumque magis uero Deo. Ecquid enim Deo magis inuisum fuit et execrabile, quam Beli Babylonii nomen, tot uatum sacrorum uocibus concionibusque damnatum. Magnificum huius Beli templum, quod Babylone fuit, commemorat Herodotus, Diodorus Siculus, Plinius, Arrianus, eiusdem Beli monumentum Strabo, et Aelianus. Hanc Aedem, a Persis dirutam, reficere statuit Alexander, tanto quidem consilii impetu, ut excitandis insanis substructionum molibus exercitum integrum adhibere paret. Soli Iudaei, ad opus

Arrian.
VII. 28
Suid. Αλέξ.

Ael. Var.
Hist. II. 19
Lucian.

Dialog.
Alex. et Ph.
Sen. Ep. 59
Plutarch.

de Fort. Al.
Or. 2. p. 341
et Al. 703

Arrian. VII
28. 29. 30
IV. 7. Plu-

tarch. Alex.
681. Ef.
XLVI. 1.

Ierem. L. 2
Ll. 44
Herod. I.

181. Diod.
Sic II. p.
98. Plin. VI
26. Hist.

Nat.

opus hoc faciendum, cogi nulla ui possunt, ut Hecataeus, scriptor Graecus, tradit. Sed Alexandrum, mirum dictu, in ipso incepto, confestim, *παράχρημα*, ut Strabo loquitur, morbus, et mors subita, oppressit. Morbo igitur Alexander, ut Arrianus etiam, et ipse Plutarchus, referunt, ac morte repentina, non ueneno, extinguatur. Nec uero alia re mortem sibi maturare uidetur, quam nefario Beli cultu. Sic quidem nos, re existimata, putamus, quamuis nihil huius, meminerimus, ab aliis moneri, copiose de Alexandro differentibus. Huic Alexander Belo non sacrificat solum, sed etiam pristini honoris splendorem restituere cogitat, eius templum reaedificare, augustius etiam facere, conatus. At Beli cultum tam indigne Deus tulit, ut, eius odio, ipsam Babylonis disturbancem minatus sit. Quid ergo mirum, si Belum, Xerxis opera, euertit, et prius, quam restitui ab Alexandro possit, ira in Alexandrum uersa, Alexandrum ipsum de medio tollit. Hanc ego ueram, ut dixi, mortis, quam obit Alexander, causam puto, sed nemini, quod sciam, adhuc obseruatam. Erat quidem diuinitus, ut sacri uates luculenter docent, Persas excitatus, sed, per insaniam Beli colendi, peior erat, ipsis Persis, ob eamque causam Deo magis offensus

Strabo XVI.
p. 1073
Aelian.
XIII. 3.
Arrian. III
16. VII. 17
Ioseph. lib.
I. in Apion.
Arrian.
VII. 27
Plutarch.
Alex. 707

Ierem. LI
37. 44

Dan. VIII
6. 8

Ioseph. Ar-
chaeol. XI
8

In Alexandro tamen, eo temeritatis nondum prolapsa, illud maxime probandum, arbitror, quod, Hellesponto traiecto, in Asiam ingressus, praecipue Iudaeis indulget, ac plus omnino, quam uel Asiatici, uel ipsi Macedones, aequo animo patiantur. Iudaeorum enim Pontificem, una cum sacerdotibus et ciuibus Hierosolymitanis, obuiam sibi prodeuntem, benigne accipit, et honore multo tractat. Apud Iudaeos Hierosolymis, ex formula sacerdotis, sacrum facit. Iudaeis, uti sacris auitisque legibus, permittit, et

Ioseph. B.
Iud. II. 21

alia, quae uellent, concedit petentibus. Sed nihil horum largitur Samaritanis, quos differt tantummodo frustratio-
nibus, atque ludit. Ac Iudaeis quidem ut faueat Alexan-
der, somnio quodam monitus fertur, eoque domi, in Ma-
cedonia, ad bellum, Persis faciendum, instinctus, cum pri-
us de ratione, Asiam subigendi, secum deliberasset. Lactus
etiam Hierosolymis, ostenso sibi Danielis explicatoque li-
bro, discit ab Iudaeis, sic in fati esse, ut a Graeco quo-
dam dominatio Persarum deleatur, oraculoque accepto,
eum Graecum semet profitetur ipsum. Cum deinde Iu-
daeis potestatem facit, saluo ritu patrio, in exercitu suo
militandi, ex illis multi sub eo merent. Iudaei etiam Ale-
xandro, in Aegyptios profecto, tanta se uirtute praebent,
ut eos ille, in praemium societatis bellicae, transferat in
Aegyptum, et Alexandriae cum Graecis iure ciuitatis ex-
aequet. Quem quidem honorem Iudaei retinent adeo sub
Alexandri successoribus, ut ipsi quoque, antiquo ciuitatis
aestimati iure, Macedones, communi ciuium nomine, uo-
citantur, nec quicquam eius sub Caesare, aliisque Roma-
nis, deperdant. Sic Iudaei, quo maiorem ab Alexandro
gratiam ineunt, eo plus honoris inter ipsos Macedonas, ac
militiae socios, obtinent, eoque magis horum in se oculos
conuertunt. Iudaei autem, Macedonas, qui longe late-
que uictoriis Orientem peragrant, secuti, libere sacris suis
uacant, eaque, more gentis suae, summa religione ceremo-
niaque colunt. Ea uero re, fieri non potest, quin eorun-
dem sacrorum cognitio tot tamque disiunctis transdatur po-
pulis, quibuscum uersantur Iudaei, uel iisdem in castris, uel
aliis in locis, quo eunt iussi. Quin etiam Iudaei, ut eorum
Magistri tradunt, Legis suae Codicem semper habent tam
sanctum, ut singuli eius exemplum, sua aliorumue manu
descriptum, secum ferre cogantur. Tanto facilius aliis,
qui-

quibuscum uiuunt Iudaei, religionis huius noscendae studium commoueri potest. Sed idem, iam commotum, ipsius libri demonstratione, ac recitatione, sedari potest, in Oriente praesertim, cuius linguae, dialecto fere tantum differentes ea adhuc aetate, magnam habent inter se cognationem. Hac mente negat Philo, opus illud diuinum, humanoque generi tam salutare, latebris abdi diu potuisse, claudique gentis unius angustis. Alexandri denique, in Iudaeos tam prolixi, exemplo accidit, ut, post eius decessum, ipse Ptolemaeus Lagi, occupata Aegypto, Iudaeos, eodem deductos, Alexandrina ciuitate donet. Sic Iudaei inter Macedones, Asiae dominos, ac gentes nationesque, Macedonibus parentes, multa cum dignitate uiuunt. Eo minus abesse potest, quin Iudaeorum consuetudine castrensi, alioque ciuili usu, colloquiis quotidianis, multi de populis illis adducantur ad exploranda Iudaeorum sacra, amplectenda etiam, uel ex meliore quadam parte, uel in uniuersum. Praesertim, cum Iudaei, antiquo more, gentibus, cultui suo conciliandis adiungendisque, multam semper operam dederint, idque teste ipso hominum Seruatore. Hic enim idem illud flagrans studium in Iudaeorum sacerdotibus adhuc reperit, nec aliter hoc reprehendit, quam ob corruptelas doctrinae, Profelytis, in horum miserorum perniciem, tradendae. Fauit igitur Iudaeis Alexander, neque eis solum, sed ipsis etiam eorum sacris, honorem, sacrificans Hierosolymis, habuit, Iudaeosque militiae suae comites, in magno uictoriarum cursu, secum duxit. Eosdem dignitate, ac fortunis, extulit, in ipsa urbe illa, quam nomine suo condidit in Aegypto, collocatos, pari cum Macedonibus loco. Cum autem dubitari non possit, quin, ea ratione, ipsa Iudaeorum religio longe lateque percreberit in Oriente, hoc certe Alexandro in laude non mediocri ponen-

Philo de
uita Moyf.
lib. 2

Ioseph. Ar-
chaeol. XII
I.

Matth.
XXIII. 15

Carpzou.
Introd.
V. T. P. 3
p. 138

ponendum est, quod tantum Iudaeis indulserit, ut ex eo potuerit capi multiplex occasio, ueritatis diuinae, in multis et longinquis terrarum oris illustrandae. Plus omnino, ac nescio quid, tribueret Alexandro M. cui credere liberet, ossa Ieremiae, uatis diuini, quae in antiqua Pharaonis regia sepulta fuerint, ab Alexandro Alexandriam asportata fuisse, ibique magnifico monumento ornata, in Tetrapulo etiam culta. Sed huic fabulae fidem illustris Theologus, Carpzouius, merito et optime, demit

Tac. A. II
88

Ego uero, qui Flauium secutus sum, nihil istorum moueor opinione, qui, Iosepho ne in domesticis quidem rebus, nedum in externis, fidem habendam, arbitrentur. Sed quanto, quaeso, temporum interuallo res Alexandreae distant a sacris ultimae memoriae. Hae non alios habent fontes, quam diuinos, ac ne hos quidem haberent, nisi origines sacrae ferius demum, ab ipso Deo, Moyfi dictatae fuissent. At res, ab Alexandro gestae, florebant scriptorum ingeniis, nec minus ab Iudaeis, ubi horum intererat, literis mandabantur, quam ab aliis populis, his expedire sicubi uidebatur. Parum est, ac nihil potius, ad silentium scriptorum quod prouocatur. Quorumnam tandem. Graecorum, Romanorumque. Quasi uero Romani quicquam harum afferant rerum, quod a Graecis non acceperint, aut Graeci non sua tantum mirentur. Vtriusque certe gentis scriptores rerum Iudaicarum negligentes fuisse, ex paucis illis liquet, quae de Iudaeis a Diodoro Siculo, Strabone, Dione Cassio, Tacito, Iustino ex Trogo, aliis, absurde narrantur. Hoc notat in Graecis ipse Iosephus, et sigillatim in Polyhistore isto, Suidas, Alexandro Milefio. Hieronymo Liuius Iudaeorum Graecus dicitur Iosephus. Quod si Liuius, in rebus Romanis, credimus, quidni

Su. u. Αλίζ.
Μιλ.

quidni Flauio, in Iudaicis, credamus. Miremur ne, Alexandrum, tanta in Iudaeos indulgentia usum, si meminermus, quid eis quantumque Cyrus indulserit. Res haec auspiciis utrinque diuinis geritur, cum Rex uterque sit fatalis ad res magnas administrandas, ut in sacris monemur. Sic enim, Deus uoluit, seruari Coetum, sibi lectum. Ta-
 ceo, quid, cum Senatu Romano, Iulius Caesar, quid Augustus, quid alii, Iudaeis permiserint, quorum etiam plurimum Tabulae adhuc extant. Flauio parum tribuit Baronius, sed eidem tanto plus Iosephus Scaliger, qui magno Annalium Ecclesiasticorum conditori fidenter ostendit, Iosepho non solum in rebus Iudaicis, sed etiam in externis, tutius credi, quam Graecis et Latinis omnibus. Hactenus de Sapiencia Diuina

Ioseph. Arch. XIV
 16. 19. 22
 Iac. Gronou. Decret. Rom. et Afiat. pro Iud. Philo Leg. ad Cai. p. 1035. 1036
 1033
 Ios. Scal. Proleg. in Emend. Temp. XVII
 Mar Vict. lib. I. Rhet.
 Voss. de Art. et Scient. nat. lib. I.

Late iam patet Humana Sapiencia, sed illam non intelligo, quae ueteribus quibusdam erat pars altera Philosophiae. Plena enim Philosophia duabus partibus, Physica, et Ethica, constabat. Illa quidem de rebus diuinis differebat, haec de humanis. Sed Humanam Sapienciam per multas uariasque artes, disciplinas, scientias, diffundo. Pertinet huc, quicquid ingenio humano, ad uitam hominum, moribus, literis, scientiaque, excolendam, inuentum est, expolitum atque perfectum. Sed ea res ad artes, ab hominibus inuentas, cum reuocetur, earum quidem aliae uulgares dici solent, aliae populares, aliae praeparantes ad disciplinas grauiiores, aliae, quae philosophiae nomine comprehenduntur. Ac uulgares quidem plebis relinquuntur opificiis. Populares, quae liberales etiam haberi solent, honestiorum e populo liberis dantur. Quo quidem ars legendi scribendique, ars ueterum disco, cursu, caestibus, decertandi, ars canendi, a pluribus etiam pingendi, referri solent.

Diog.
Laert. in
Plat. Cic.
I. Acad.
Qu. 4. de
Finib. IV. 2

solent. Illae uero artes, quae uiam muniunt ad philosophiam, circumscribuntur Orbe disciplinarum, ob eamque causam eruditionis uariae nomen ferunt. Huc enim redigitur Philologia, Mathesis, Logice, quarum singulis suae pluresque partes subiectae sunt. Philologiae sunt, Grammatica, Rhetorica, Poetica, Historia, laxius accepta. Haec spargitur in Geographiam, Chronologiam, Genealogiam, et Historiam Pragmaticam, seu proprie dictam. Mathesis in Puram, Mixtamque, distributa, per scientias complures, utrique generi adiunctas, latissime manat. Logice, praeter alia, etiam Criticen continet suo modo. Philosophia, uel Contemplandi magistrum se praebet, uel Agendi. Eo, more ueterum, Iurisprudentia etiam, Medicina, Eloquencia, reduci solent. Atque hae quidem disciplinae, in philosophiae partes descriptae, principes potius scientiae ac liberae, cum uitiis animum liberent, dicuntur, quam liberales. Sed breuior, ac familiarior ueteribus, philosophandi ratio, quam Plato induxit, alique tenuerunt, trium est partium, quarum una de uita et moribus, altera de natura, et rebus occultis, tertia de differendo, et quid uerum, quid falsum. Sed, haec de Philosophia, et omni Artium Bonarum genere, latius persequi, hic necesse non habeo, ubi satis est, rerum summas attingi

Plutarch.
de Alex.
Or. 2. p.
333

Quicquid igitur uel praestantium, uel paullo liberalium, est artium, tantum in Alexandro praesidium reperit, quantum non temere in alio ullius aetatis Rege. Ac Principum quidem ueterum alios incusat Plutarchus, quorum inuidia, fordibus, libidine contentionis, artes bonae extinguantur. Sed, Alexandri aetate, ostendit, multas artes, multas ingeniorum insignium dotes, effundi prouentu largissimo. hoc tamen non felicitate temporum euenire, sed eorum,

eorum, quibus testis spectatorque obtigerit Alexander, facultate praeditus, et optime iudicandi, et liberalissime remunerandi. artium igitur Principes, non aetatis illius beneficio, sed Alexandri, extitisse. ut enim frugum copia salubri temperatione coeli, et aeris tenuitate, gignatur, sic artium, bonorumque ingeniorum, incrementa benignitate, honore, et humanitate, Regis capi. Haec Sapiens Chaeronensis. Sed Plutarchus idem duas Alexandro res laudi dat, intelligentiam artis alienae, eiusque muneribus ornandae facultatem. Et, quoniam Alexander, non aliorum commendatione rogatuue, sed, pro sua rerum insignium scientia, suum artibus honorem habet, in easque subleuandas ac remunerandas sua sponte liberaliterque profundit opes suas, propterea Alexandri merita, quae quidem in bonas extent artes, in oculos omnium statim incurrunt

Ecquae uero haec doctrina, quae laudatur in Alexandro, quanta demum illa, undenam orta. Hanc non mediocrem fuisse, ex iis intelligi potest, quae generatim pronuntiauius de Alexandri scientia, uiris pari doctissimis. Non alienum tamen est, tantae rei studium ex partibus quibusdam pendi. Igitur, ut mirabilia sunt cuncta in armis Alexandri, sic eiusdem in doctrinae studiis, plurima haud minus admiranda. Artes enim belli togaeque semper a puero coniunxit, indolis tam excelsae, tam admirabilis, ut, utra in re maiorem sui concitaret expectationem, iudicari non posset. Discendi, sed eximia, auidissimus, laboris tolerantissimus, ingenio acutissimo, uoluptatis appetens, non corporis, sed animi, ad omnes artes bonas, si quisquam, aptus. Sic ergo instructus omnibus, et naturae, et industriae, uiribus atque adminiculis, ad artes belli pacisque comprehendendas. Vnum pueri tirocinium uiri magistrique exemplum edat

Suid. AΛΓ.

Plutarch.
Alex. 666

Iustin. IX
8

Ad Philippum, Alexandri patrem, adducitur a quodam uenalis equus, egregiae formae, ingentis pretii, cuius pulchritudinem Philippus, omnesque eius comites, qui frequentes adfunt, mirantur, puer maxime Alexander. Sed equus, ferocitate exultans, quoniam nullum fessorem recipit, uenditori relinquendus uidetur. Ita Philippo uisum est, nec aliter eius comitatui. Solus Alexander equi, per imperitiam aliorum animique mollitiem perdendi, dolore angitur, et, correptus primum a patre, quod senioribus prudentior uideri uelit, facta deinde potestate equi ascendendi, in hunc et insilit, trepidante inspectantium turba, et eum, scienter feliciterque rectum, ad patrem reducit. Tum uero, plausu undique dato, Philippus, lacrymis gaudio profusis, Alexandrum osculatus, *Quaere*, inquit, *fili, par tibi regnum, quem Macedonia non capit*. Hanc Philippi uocem ad unam equestris scientiae laudem si redigas, sine dubio tamen non ignoras, in Macedonia Graeciaeque, rei equestris studio exercitatissima, domitores equorum non defore, qui coercere possint hunc Bucephalum, qui, nisi postuletur aliud, Alexandro sese offerant in societatem regni, ubicunque obtinendi. Ait enim Plutarchus, ea tantum re prudentiorem tum fuisse Alexandrum, quod, frenis correptis, in aduersos solis radios equum conuerterit, quem uiderit, umbra incurrente, et sub oculis agitata, turbatum. Credamus igitur potius, Philippum, armorum gloria praestantem, cui maximae opes erant instrumenta bellorum, tam nobili artis equestris specimine permotum tantummodo fuisse, ut, laetitia gestiens, opinionem, de filii pueri praestantia, in equestri omni-que militari arte, iam pridem conceptam, nunc demum explicaret

Sed

Sed armorum tractationem nemo miretur in puero Regio, qui successioni in regno paterno, armisque tuendo, destinetur. At, qualis, et quanta, extra armorum tractationem, Regi bellatorique futuro comparanda sit cognitio, maior quaestio est. Regem certe philosophum fieri, optatum quidem est Platonis, sed in illa republica, quae cogitatione sola cum teneatur, Platonica dicitur, ac prudentibus delicias tantummodo facit. Contra ea, Alexander, puer, hoc affectus est animo, ut, quantus imperator, tantus philosophus, fieri uelit. Talis enim posteris narratur, idque eo credibilis, quod, naturali quodam philosophiae studio ductus, et summo praeditus ingenio, maximaque industria, memoratur. Nec uero alium cultum liberalem spernit, ac potius illum, Graeca consuetudine, exercet, ipsique philosophiae, rectius tractandae, praemittit. Puer enim *acerrimis literarum studiis eruditus fuit*, ut Epitomis Trogi refert. Quae quidem literae fuerunt illud ipsum, quod Encyclopaedia, siue Polymathia, dicitur, ut Plutarchus haud obscure docet. Philippum enim, commemorat, Alexandri, pueritiam egressi, institutionem committere iis noluisse, qui Orbem disciplinarum tradiderint, sed operi, tam arduo, nobiliorem aliquem doctorem quaefisse. Fuit ergo Alexander, multis iam usus magistris, Philologiae, Matheseos, Logicae, praeceptis excultus, quae antiquo solidoque disciplinarum Orbe concludebantur. Quod mirari in mentem si cui ueniat, is quidem non me audiat, sed Plutarchum, cui dicitur Alexander ipsa *Φύσεως φιλόλογος, καὶ φιλομαθής*, praeclearo certe documento infiti cuiusdam, uehementissimique, in eruditionem amoris. Eruditio enim, ut dixeramus, appellari solebat illa Polymathia. Atque huius quidem *Eruditionis Elementa* explorare solebat Aristoteles ante, quam ad suas auditiones Acroamati-

Plato. de
Rep. lib. 5Iustin. XII
16Plutarch.
Alex. 667Plutarch.
supraPlutarch.
Alex. 668

Gell. XX. 5 cas admitteret discipulos, ut Gellius exponit. Alexandro autem eueniebat id, quod Graeci dicunt, φιλομαθῆς ἔσῃ πολυμαθῆς. Hac institutus liberali disciplina, Aristoteli traditur limandus, uiro in omni doctrina summo. Hunc enim filio, uix dum nato, praeceptorem delegerat Philippus, ut ipse scribit ad Aristotelem, ab hoc etiam filium, uoluerat, ipsa prima literarum elementa discere. Per quinquennium sub eo doctore crescit Alexander, eumque fert in oculis, et filii pietate colit, se, professus, a Philippo uitam accepisse, ab Aristotele rationem bene uiuendi. Habet enim, quod, in grauissima quaque disciplina, discat a uiro scientiae praestantis, eoque proficit felicius, quo generosius perseuerat in discendo. Faciebat autem Aristoteles duum generum auditiones, quarum alteras Acroaticas, alteras Exotericas, uocabat. In Acroaticis, ut ait idem Gellius, *philosophia remotior subtiliorque agitabatur, quaeque ad naturae contemplationes, disceptationesue dialecticas, pertinebant*. Huic disciplinae, uelut difficiliori, in Lyceo exercendae, tempus matutinum dabatur. In Exotericis explanabantur, quae ad Rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum, ciuiliūque rerum notitiam, usui erant. Has Aristoteles scholas instituere uesperī solebat, easque uulgo praebere, nullo delectu iuuenum. Interpretabatur igitur matutinis institutionibus ipsam Philosophiam, quae primas Humanae Sapientiae tenet, sed, et interiorē illam atque altiore, et in contemplatione totius naturae occupatam, adiunctis Dialecticis exercitationibus, quibus in utramque partem de singulis rebus differeretur. Ea uero erant illa, quibus subigi fatigarique posset ingenium, subtilissimis studiis innutriendum. His consimilia Plutarchus ad Alexandrum transfert, quem, ostendit, in Aristotelis disciplina, non Ethica solum atque Politica percepisse, sed Acroa-

Quint. Inst.
Or. I. I

Plutarch.
Alex. 668

Gell. XX. 5
Ammon.
in Categ.
Aristot.

Acroaticas etiam doctrinas illas, ac reconditas, quas, in a-
 dytis scholae retrufas, et habitas pro arcanis, haud liceat, Plutarch.
Alex. 668
 in uulgus efferri. Quae quidem disciplinae sublimis ex-
 quisitionisque secreta pro thesauris habuit Alexander, cer-
 tiorque factus, Acroaticos huius generis libros ab Aristo-
 tele diuulgatos fuisse, eam rem moleste tulit, illa, quod
 miremur, tempestate, qua, multis magnisque belli Persi-
 ci curis districtus, Darium proeliis et uictoriis urgebat.
 Literis enim ex Asia ad Aristotelem datis, eum, negat,
 recte fecisse, quod disciplinas *ἀκροατικὰς*, quibus ab eo ipso
eruditus fuerit, libris emissis, publici iuris fecisset. Nam,
qua, inquit, alia re praestare ceteris poterimus, si ea,
quae ex te accepimus, omnium prorsus fient communia.
quippe ego doctrina anteire malim, quam copiis atque
opulentiis. Aristoteles, Acroaticos, rescribit, libros, quos
editos quereris, et non proinde, ut Arcana, abscondi-
tos, neque editos, scito, esse, neque non editos, quoniam
his solis, qui nos audiunt, cognobiles erunt. Haec Gell. XX. 5
 Gellius. Quae quidem fidem uix capere possent, nisi ex-
 empla utriusque illius epistolae idem Noctium Atticarum
 auctor, ex Andronico Philosopho, proferret, eademque
 Plutarchus ipse recitaret. Ex quo perspicuum est, Alexan-
 drum omni Philosophia, siue in contemplatione uersetur, Plutarch.
Alex. 668
 siue in Actione, imbutum fuisse. Nec leuiter forte, ut
 indidem apparet, pro dignitate Regis, grauiora negotia
 curantis, hac philosophandi scientia tinctus fuit, sed insti-
 tutus accurate, uelut pro ambitione philosophi, qui ueri
 perspicientia uelit aliis antistare. Nec Morali solum, ut
 ex eodem loco cognoscitur, Ciuilique, Prudentia, qua in
 se, regnoque, regundo, utatur, institutus fuit, sed ipsa et-
 iam subtilitate philosophandi, eademque tanta, ut non mo-
 do

do res, in recessibus naturae reconditas, specularetur, uerum eas etiam, quae, molis omnis expertes, sola mente atque intelligentia tenerentur. Huc enim Plutarchus ipsa refert Aristotelis Metaphysica, quae, statuit, ad docendum discendum ue nihil expedire, nisi iam eruditis, quibus ea mente scripta sint. Hoc autem, responso suo, ipse docet Aristoteles, ut placidum reddat Alexandrum, Acroaticos libros suos, professus, ab his intelligi solis, qui se audiuerint differentem, in quibus Alexander erat. Neque eo fecius hic, qui eam sublimis sapientiae partem sibi uelit reseruata, indignatur, horum commentariorum copiam aliis factam esse. His enim, iudicat, eam contineri doctrinam, quae sibi, diuitiis omnibus, tanto sit optabilior, quanto aptior sit ad praestantiam sibi conciliandam. Haec, de Metaphysicis Aristoteleis, lepida uideri possent, nisi tam manifesta forent, ut intelligi possit, Alexandrum cupidissime, quicquid subtilitatis haberet Lyceum, hausisse. Hoc enim euenit, tum admiratione Aristotelis, quem pro patre ab se diligi, praedicare consuevit, tum ipsius Alexandri indole, summis rebus difficillimisque pari, tum eiusdem inexhausta auuiditate, altissimarum, et reconditarum maxime, disciplinarum thesauros excutiendi. Adde gloriae cupiditatem, tantam utique, ut Alexander nemini, excellentioris scientiae principatu, ne in ipsis quidem castris triumphisque, cedendum, putarit. Eam igitur cupiditatem Alexandri, tam singularem, *Φιλοτιμίαν* uocat Plutarchus, ut ostendat, Alexandrum quoddam ambitionis momentum in ea etiam re posuisse, ut philosophandi facultate concederet nemini. Ac summonet quidem idem Plutarchus, Alexandrum naturali quodam Philosophiae studio, quod nunquam deposuerit, flagrasse. Sed idem Alexandri studium confirmat etiam Isocrates, in Epistola, ad

Plutarch.
Alex. 668

Plutarch.
Alex. 668
Isocr. Epist.
V

ad illum scripta. Ipsum enim Alexandrum, adhuc adolescentem, dicit Philosophum, et prouocat ad famam publicam, qua commemoretur idem disciplinae genus in aliis Alexandri uirtutibus. Ac uidetur quidem tantummodo assentiri Alexandro, Eloquentiae cultum, uelut Regia fortuna dignum, ultro disceptationibus Dialecticis anteferenti. Sed, Oratoriae monitionis prudentiam qui considerauerit, sparsam per totam epistolam, ille uero mecum coniecerit haud absurde, hoc Isocratem, ipsius forte Philippi hortatu, tectius agere, ut Alexandrum ab immoderato subtilitatis Dialecticae studio abducatur. Adeo Alexander natura ferebatur ad Philosophiam, ut ipsa differendi subtilitate delectaretur, neque deinceps in bellis ipsis ueri, acrius contemplandi, studium negligeret, quamuis alieniore iam animo ab Aristotele foret, ut tradit Plutarchus. Sed ipsa Medicina quondam, ut diximus, pars Philosophiae fuit. Cuius quidem Medicinae nihilo minus, quam Philosophiae ceterae, natus erat Aristoteles, filius Medici nobilis ex progenie Asclepiadarum, et *Rei omnis humanae peritissimus*, ut olim dicebatur. Ipsa igitur medendi arte eruditum ab Aristotele fuisse Alexandrum, persuasum est Plutarcho. Alexandrum enim multis amicis suis Medicina subuenisse, eorumque morbos curasse, praescripta remediorum uictusque formula, ex ipsius epistolis docet. Ecce Regium specimen, atque Heroicum, τοῦ Φιλιατρῆν. Tot artibus ergo liberalibus, tanta Philosophiae omnis cognitione limatissima, cum expolitus esset Alexander, eam multarum insigniumque rerum cognitionem multo, mirabilique inter ipsa arma, studio augere solitus est. Multa enim eum lectitare solitum, ita tradit Plutarchus, ut eundem illum Alexandrum dicat φιλαναγνώστην. Hoc doctrinae omnis studio semper ardet ille, cumque proficiscitur in Darium, libros secum fert non minus,

Diog.
Laert. Ari-
stot. Gell.
XIX. 5
Plutarch.
Alex. 668

Plutarch.
supra

nus, quam arma, et, quod librorum deerat finibus exteris, sibi aliunde supportari, iubet. Id negotii cum dedisset Harpalo, hic ei mittit libros Philisti, Euripidis, Sophoclis, Aeschyli, tragoediarum uim magnam, ac Telestis, Philoxenique, Dithyrambos. Homerum autem in deliciis habet Macedo, Iliada maxime, ab Aristotele correctam, quam bellicae uirtutis institutionem dicere solet, et habere, cum pugione, sub puluino repositam

Plutarch.
Or. 2. de
Alex. Fort.
p. 331

Ael. Var.
Hist. XII.
16
Strabo lib.
I. p. 116

Plutarch.
Alex. 668

Plutarch.
Alex. 669
Lucian.
Dial. Alex.
et Diog.
Arrian.
VII. I

Plutarch.
Alex. pag.
700. Strabo
lib XV. p.
1041. Ap-
pian. B.

Quo doctior ergo, doctrinaeque praestantis cupidior, est Alexander, eo prolixius homines doctos ac sapientes fouet. Hac illum re, ut Plutarcho placet, Regum aequiparat nemo. Fuerunt quidem ex ducibus eius, quorum uirtutem eminentem ferre non posset, ut Aelianus tradit. At uirorum, uaria doctrina excellentium, dignitati fauit, eisque sine inuidia praebuit se benignum, ut Plutarchus, in dedecus aliorum Principum, notat. Viros, doctrina insignes, quoscunque reperire potuit, acciuit, eosque large profecutus est, ad amicitiam etiam admisit, susceptorum operum sumptu leuauit, expeditionum suarum comites habuit, suorumque participes consiliorum. De Aristotele dixi, et longum est, illa referre, de compluribus aliis quae dicenda uideantur. Sed ex iis Anaxarchum colit, Xenocratem multa pecunia donat, monitis Dandamis et Calani delectatur. A Diogene spretus, eum nihilo secius habet in honore. Cum sapientibus, quoties potest, uersatur, apud ipsos etiam Indos cum Brachmanibus, Indorum sapientissimis, de quibus Calanum illum arcessit. Mathematicos, plurium generum Philosophos, Historicos, alios, doctrinae deditos, secum habet in castris, et, quo it, secum ducit. Familiaris ei Callisthenes, Anaximenes Lampfacenus, Clitarchus, Clitus, Aristobulus,

lus, Ptolemaeus, Eumenes, Onesicritus, Nearchus. His, C. II. 526
aliisque, tum prudentibus, tum doctis, uiris familiariter Arrian.
usus, magnum specimen dat Sapientiae Regiae, sed eadem VII. 1. 2. 3
re, quantum de uiris, tam sapientibus tantum de ipsa sapi-
entia, horum uirorum ingeniis studiisque illustrata, mere-
tur. Quorum quidem uirorum libri omnes, multa eru-
ditione, ut iudicari potest, scripti, etsi non peruenerunt ad
nos, satis tamen est, ex iis sine dubio multos profecisse,
qui ex iis docuerunt alios, eaque re multarum rerum sci-
entiam creuisse. Ex quo, Alexandri in Sapientiam Huma-
nam meritis quid accedat dignitatis, nemini, opinor, obscu-
rum est

Sed Heroica ipsius Alexandri Philosophia nos ad se Excerpt.
uocat. Magnus Nicolao Damasceno, qui docuit Herodem Valef. ex
M. Augustoque gratiofus fuit, Philosophus est Cyrus, ma- Nic. Da-
gnus Plutarcho Alexander, eaque re, qua sobriae mentis masc. pag.
constantia in summa fortuna retinetur, neutrius maiestati 455. Plu-
quicquam decedit. Sunt igitur ex ipsis Imperatoribus An- tarch. de
tonini Pii, sunt Iuliani, sunt alii, qui, libris scriptis, Philoso- Fortit. A-
phorum nomen affectent. Priuatorum tamen potius est, lex. Or. 2.
disciplina scriptisue alios ad sapiendum informare, Regum p. 329
uero ac Principum, qui bellis et reipublicae cura distinen-
tur, factis magis exemplisque, quam uerbis, Sapientem
praestare. Hoc fecisse traditur Alexander, quoad sobrius Vell. II. 41
fuit, neque iracundus, ut extrema eius tempora ueteres a Aelian. III
prioribus discernunt. Itaque magnus, ut dixeramus, Plu- 23.
tarcho Philosophus est Alexander, sed ille, qui rebus poti- Iulian. in
us, ut Regem deceat, philosophetur, quam uerbis. Caes.
Hoc Plut. Or. 2
enim latius elicit idem ex iis, quae dixerit Alexander, quae de Fort.
egerit, quae docuerit. Pari modo Mandanis, Indorum sa- Alex. 328
piens, solum esse, pronuntiat, Alexandrum, quem quidem, Strabo lib.
Plutarch. XV. p. 1043
in supr. 328
329

Plutarch.
supr. pag.
329

in armis philosophantem, uiderit. Sed Plutarchus Alexandri Philosophiam, ex umbraculis Graeciae euocatam in lucem, atque in amplissimo Asiae theatro propositam, summorum Philosophorum famae anteponit. Eum enim, docet, uere Philosophum fuisse, talemque uere magnum, qui, discipulorum multitudine profectuque, Platonem et Socratem superarit. hunc illum fuisse, qui Hyrcanos, Sogdianos, Persas, gentes alias integras, melioribus institutis, moribus, legibus, emendauerit, ipsamque Graeciae disciplinam in terras protulerit remotissimas, et Asianis Barbarisque maiori se praeberit aequitate, quam postulauerit, in praeceptis, Aristoteles. Alexandrum enim septuaginta urbes in barbaris gentibus condidisse, disseminatisque per Asiam Graecorum institutis, a fera et belluarum simili, uiuendi consuetudine homines ad cultum uitae atque humanitatem traduxisse. idcirco, si recte Philosopho maximae ducatur laudi, duos mores emollire, rudes expolire, merito Alexandrum iudicandum esse summum Philosophum, siue, ut ipse loquitur, *Φιλοσοφώτατον*. hunc enim illum esse, qui gentium innumerabilium feritatem immanitatemque mitigauerit, atque in aliam quasi uerterit, mansuefactamque, naturam. Ex quo perspicuum est, quantum dignitatis, ipso quidem ueterum praestantissimorumque philosophorum iudicio, ex philosophia Graeciae, ultimis Asiae gentibus tradita, in Alexandrum M. redundet

Satis, opinor, laudis, ad quam nemo omnium Graecorum aspirauerit ex illa, qua uiuit Alexander, aetate. Idem tamen Rex, omnis memoriae clarissimus, nihilo magis propagare, quam amplificare, studet Philosophiam, aliamque Sapientiam Humanam. Sed hic, pro instituti breuitate, nobis modus cum sit habendus, potiora tantummodo

do quaedam feligamus, quorum nobis, ad propositum properantibus, in mentem uenerit

Magnum, in Phycis, locum obtinet Historia Naturalis, in eaque Historia Animalium, quarum notitia rerum ipsi parenti generis humani, Adae, adhuc incorrupto, in ipsis Originum sacrarum monumentis tribuitur, pro decore sapientiae suae, nondum deprauatae. Eadem animalium cognitio Salomoni, Regum Sapientissimo, a Deo, inter ceteras sapientiae dotes, muneri datur, quem, literae sacrae posteris produnt, Animalium naturas calluisse. Haec res Philosophis, naturae indagatoribus, cum minus adhuc esset cognita, Alexander operam dedit, ut Philosophiae, hoc incommodo laboranti, subueniret. Traditur quidem Philippus, Alexandri pater, Aristotelem, ad consequendam Animalium cognitionem, suis opibus adiuuisse. Sed Alexander, Philippi filius, quem *Inflammatum cupidine Animalium naturas noscendi* fuisse, Plinius scribit, Aristoteli, ad ipsam Historiam Animalium condendam, octingenta talenta, hoc est, sexcenta, amplius, Ioachimicorum millia, largitur, Athenaeo teste. Munus certe non sordidum, nec facile nostris expectandum temporibus. Mandato etiam Alexandri, Philosopho aliquot hominum millia, in amplissimis totius Asiae Graeciaeque regionibus, parere iussa sunt, ut disceret ab his, quos uenatus, aucupia, piscatus, alebant, nec minus ab istis, quibus uiuaria, armenta, aluearia, piscinae, auaria, curae erant, ne quid animalium foret usquam gentium, quod ab illo nesciretur. Hos Aristoteles percontatus, quinquaginta ferme uolumina de Animalibus composuit, praeclara quidem, ut Plinius uocat. Eos Plinius libros magna ex parte sequitur, interdum supplet. Ac multi quidem fuerunt, qui, exemplo Aristotelis excitati,

III. Reg.
IV. 33

Aelian. IV
19

Plin. VIII.
16.

Athen.
Dipnos. IX
13

tati, Historiam Animalium, uel uniuerse, uel per aliquas eius partes, exponerent. In his Aelianus, Oppianus, Phile, alique ueterum complures. De nouis, Conradus Gesnerus, Vlysses Aldrouandus, ex sacris literis Samuel Bochartus, alii plures. Sed, ut Aristoteles, beneficio Alexandri, uere Regio, adiutus, ceteris lumen ad eam rem praetulit, sic in eadem plus omnino praestitit, quam alii, eum ita imitati, ut inuentis iam quaedam tantummodo adderent sua

Quantum boni habeat lux omnis memoriae, ex doctrina temporum affulgens, quantum utilitatis diuinis humanisque literis afferat, omnes norunt, quibus miserum uidetur, cum barbaris superiorum saeculorum, in caligine temporum uersari. Tanto minus praetereundum est commodum, quod in Chronologiam ex Alexandri regno, et expeditione eius Asiatica, redundat. Cum enim Alexander M. Babylonem occuparet, in hac urbe Callisthenes, eius comes, reperisse traditur Astrologicas Chaldaeorum Observationes, annorum mille nongentorum trium, usque ad tempora Alexandri, ut Simplicius, ex Porphyrio, refert. Haec Callisthenis inuestigatio Aristotelis potissimum hortatu suscepta est, eoque probius curata, quo scientior philosophiae Callisthenes fuit. Ab hoc deinceps in Graeciam mittitur annorum notatio, apud Babylonios inuenta, multumque auctoritatis obtinet, ac longe grauius fidei pondus, quam cetera temporum digestio, Babyloniiis usitata. Illos enim consueisse, ridiculam gentis suae uetustatem ostentare, e Diodoro Siculo, et Cicerone, scimus. Neque eo secius Callisthenianam illam annorum consignationem carpunt Io. Marshamus, et Henricus Doduellus, sed acriter eam tuetur Iacobus Perizonius, eiusque usum, in ipsa Historia sacra non minimum, docet. Hu-

ius

Simplic.
lib. II. de
Coelo

Diod. Sic.
II. 83. Cic.
Diu. I. 19

Periz.
Orig. Ba-
byl. lib. I
cap. I. seqq.

ius etiam Alexandri instituto mutata dicitur series Mensium Macedonicorum, sic, ut Artemisius iteratus locum Daesii occuparet, et Hyperberetaeus, mensis extremus, fieret primus, Dio in locum secundum reiecto. Eius mutationis causam repetunt a consilio Alexandri M. iubentis, Daesium, mensem, quo proeliari, Macedonibus fas non fuerit, secundum Artemisium uocari, ut, religionis consuetudine liberatus, cum Persis ad Granicum fl. congrediretur. Sed aliis hoc magis uidetur probabile, quam certum. Ipsam nihilo secius mensium Macedonicorum dispositionem sciri, refert, propter scriptores ueteres, Iosephum maxime, Antiquitatum Iudaicarum conditorem, qui nouum hunc Mensium Macedonicorum ordinem tenet. Sed Epocham Alexandream, quamuis ab Alexandro nomen capiat, non aliter tamen orditur, quam ab anno Alexandri, iam mortui, duodecimo, eiusque demum successorum usu increbrescit. Hanc Arabes uocant Epocham Bicornis. Quo quidem nomine Alexandrum intelligunt, Cornuti nomine in Oriente adhuc insigniri solitum. Cornutus enim uideri uolebat Alexander, cum pro filio Iouis Ammonis se ferret, et tali specie expressus olim est Statuis, ipsisque Numis, quos adhuc Musea ostendunt. Dicitur etiam Epocham, seu Anni Seleucidarum, quod a Seleuco, Babyloniae Rege, numerantur. Eadem Epocham Iudaei Contractus Ciuiles signarunt, eoque uocarunt Epocham Contractuum. Hac Epocham interdum Historici Ecclesiastici, et aliquando Concilia, utuntur, omnes etiam Christiani Syri, atque Arabes, Mahumedani autem, non Alexandream, sed Dhilkarnam, uocant. Habent hic quoque, de quo disceptent inter se duumuii praestantissimi, Iosephus Scaliger, ac Dionys. Petavius, quos legere, operae pretium est

Henr. Noris. de Ann. Maced.

Diff. I. cap.

3

Guil. Beue-reg. Instit. Chronolog.

II. 16. 10

Ez. Spanheim. de Vsu Numism.

p. 387. 388

Vol. I

Ios. Scalig.

de Emend.

Temp. Lib.

II. pag. 92

Lib. V. p.

424. seqq.

Dionys.

Petau. de

Doctr.

Temp. X.

43. 44

Strabo lib.
I. p. 116

Strabo lib.
II. p. 120
Arrian.
Hist. Ind. c.
20. et 32

Plin. Hist.
Nat. XX

Doduuell.
Diff. VI. ad
Geogr.
Min. Hud-
son. Vol. I
Strabo lib.
15. p. 1022
lib. 2. pag.
121. et 774

Orbis situs designat loca, ubi res gestae sunt, et res gestas Historia memoriae prodit. Quo pluris igitur est et Geographia, et Historia, eo maius Alexandri meritum, quod contulit in utramque. Hic enim uiros egregios, ut Strabo testatur, conquirere solitus, militiae comites habuit multiplici scientia praeditos, quibus neque cura studiumque cuncta, peregrinis in locis, scrutandi defuit, neque facultas, res omnium generum, uel relatas iam ab aliis, certius explorandi, uel exquirendi nondum repertas. A uiris his, metiendi, aliarumque bonarum artium, peritissimis, regiones terrarumque tractus descripti sunt, ut Alexander accuratam eorum cognitionem haberet, eademque tabulae cum aliis communicatae, ut Strabo docet. Nearchus autem, atque Onesicritus, in mandatis dat, ut, classe accepta, ab ostiis Indi per Oceanum in sinum Persicum nauigent, eoque itinere omnia litora, portus, insulas, sinus, urbes maritimas, regionum ingenia, perquirant. Ipsos Nearchi, atque Onesicriti, commentarios euoluit Plinius, ex iisque plura Historiae suae Naturali inserit. Est adhuc Paraplus Nearchi ex Arriano, quem magni faciunt alii, sed, eum ab Arriano potius, quam ab ipso Nearchus, scriptum esse, Henricus Doduuellus opinatur. Quanquam ne ipsi quidem hi duumui, Nearchus, atque Onesicritus, de rebus Indicis, ualdeque remotis, pari semper fide perhibentur exposuisse, per occasionem tamen expediti-
onis, ab Alexandro in Asiam susceptae, multa Orientis illustrata sunt, quae obscuritate inuoluebantur ante id tempus. Multa etiam mansissent, ipsis quidem posterioribus Romanorum temporibus, ignorata, nisi prius, hac Alexandri bellatoris uictorisque aetate, cognita fuissent. Asia quidem intra Taurum, quae Aegaeo, Pontico, atque Interiori, maribus alluitur, tantum lucis a ciuitatibus Graecis,

cis, Romanorumque bellis, quondam cepit, ut partes eius singulae distinctius explicari potuerint, maxime a Strabone, cui tamen adhuc multa defunt, aliunde uel declaranda, uel addenda. Asia uero ultra Taurum, quae longius abit in Orientem, illud lumen desiderat, et multum caliginis retinet, ubi non penetrata est uictoriis Alexandri, alias Orientis gentes peruagati. Indiam, qua patet in Orientem, et, orta ab Indo fl. proprie India uocatur, hanc, inquam, Indiam, ultra Hyphasin fl. porrectam, Alexander non adiit. Nec uero Gangem fl. uidit, sed ad Hyphasin, fluiuium Gangi propiorem, stetit gradum, et, Aris duodecim in aduersa Hyphasis fl. ripa positus, ultimum fortunae, ac uirtutis, suae monumentum struxit. At Indiam, qua uerigit in Meridiem, et Pattala, Indique fl. ostia, conspexit, in ipsum tamen mare Indicum haud ingressus, quamuis per illud in sinum Persicum nauigare cogitasset. Neque eo fecius armis Macedonum longius in Orientem processum est, quam Romanorum omnino omnium. Cum igitur eae remotioris Orientis regiones essent ignotae fere, si discesseris ab illis, quas Macedones in citeriore India obierant, propterea ueteres, prudentioresque, Geographi uestigiis Alexandri solent insistere. Eius enim iter sequitur ipse Strabo, in decimo quinto, Alexandri maxime auspiciis, testatus, aperta fuisse et cognita, quae antehac nescirentur, cumque hic Hypani fl. iter suum terminauerit, alia fuisse ab iis explorata, qui post illum, traiecto Hypani, usque ad Gangem commigrauerint, et Palibothra. Neque eo fecius de Indo plura referuntur et certiora, quod eo Macedonicis armis itum est, pauciora de Gange, quo armis iisdem haud peruentum. Post Alexandri aetatem, extremis maxime Ptolemaeorum temporibus, nouae increbrescunt istorum fabulae, qui rerum, ab Alexandro gestarum, famam

Arrian.
Ind. c. 2

Arrian. de
Exp. Alex.
V. 29

Strabo lib.
III. p. 259
Arrian. Ind.
c. 2. p. 314

Arrian.
Ind. c. 20
p. 334

Strab. XV
1021. 1054
55

Arrian.
Ind. c. 5.
Plin. Hist.
Nat. II. 67
VI. 17
Arrian.
Ind. c. 6

Dodueell.
Diff. ad Ne-
arch. pag.
139. 140

Strab. lib. I
et II

Phot. Cod.

166

Luc. Ver.

Hist.

Polyb. Hist.

VI 38. 58

Marc. He-

racl. p. 62

Vol. Hudf.

in libidinem, comminiscendi res, mirabilem uertunt. Hi, nouo quodam, necdum usitato, licentiae exemplo, libros suos ad historicum instar componunt, sed falsa pro ueris obtrudunt lectoribus, nulla fidei historicae cura, tantum, ut delectent nugis mirificis. Ea uero re non minus Geographiam, quam Historiam, foedant. Hac nota fides infamatur Antiphanis Bergaei, et Euemeris Messenii, a Strabone, Pythae Massiliensis ab eodem, Antonii Diogenis, de incredibilibus Thules, apud Photium, Iambuli de Insulis Fortunatis a Luciano. Saepe numero igitur fides nauigantium, iudice Polybio, laborat, multique Periplorum scriptores, quos euoluit Marcianus Heracleotes, regiones percensent atque gentes, quarum ne nomina quidem tunc explorata fuerunt. Sed, cum ueriora, duce Alexandri cursu, de Geographia Orientis, memoriae mandentur, quae ante id tempus ignorabantur, facile intellectu est, quid beneficii Expeditioni Alexandreae hic debeatur

Max. Ty-
rius Dis-
sert. XXIX

Dionys.

Halic. de

Comp.

uerb. 27

Eustath.

proem.

Iliad. Ma-

nil. lib. II

init.

Plutarch.

Alex. 668

Strabo

XIII. p.

888

Poesis uulgo officina fabularum est, sed non leuiter doctis ipsa est Philosophia, ueterumque sapientia, integumentis obtenta. Ac potius flos est ingenii humani, flos amoenitatis, quo pulchrum, exornatum, iucundumque, fit, quicquid doctrinae grauitas simplex habet, quicquid disciplinae seueritas acerbi. Fons denique est omnis elegantiae priscae atque eruditionis. Sed fons Poeticae facultatis ac praestantiae Homerus est, cuius spiritu uiget Maro, et quicquid ueterum est, excellentiumque, Poetarum. Hunc, qui multas iam olim susceperat maculas, Alexandro ab Aristotele emendatum, Alexandro debemus, ideo ex narthetico dictum. Hic, auro gemmisque Darii captiuis ornatus, cum Alexandro peregrinatur, atque pernoctat, semper in puluinum subiectus, una cum pugione. Hoc uitae magistro utitur

utitur Alexander, quem, negat Plutarchus, ex uirtutum suarum rerumque gerendarum instrumentis, Aristoteli, omnique Philosophiae, plus, quam Homero, acceptum referre. Huius Poema Alexander suum rei militaris *Viticum* dicit, idemque *Pretiosissimum humani animi opus*. Ea prorsus mente, quam imitatus, Iustinianus Imperator Homerum nominat *Patrem omnis uirtutis*. Eiusdem Poetae uerbis pro Oraculis utitur Macedo, eiusdem uoce ad arma capeffenda incenditur, proeliumque conferendum. Hanc demum Poesin magnificam dicit, ac *uere Regiam*. Itaque, proprio ac singulari nomine, *Φιλόμηρος* uocatur. Hoc, tam insigni, amore Homeri, ac potius cultu, exemplum edit saeculo suo, exemplum cunctis posteris, euoluendi ediscendique Homeri. Nemo igitur Regum est Principumque ueterum, elegantior paullo, nemo Imperatorum Romanorum, exemplo Caesaris, Augustique, politior aliquanto, quin, Alexandrum imitatus, Homericas uoces, tanquam totidem Sortes, in ore soleat habere, ut illorum familiariter dicta docent, quae literis produntur. Qua quidem re nihilo magis Homero, quam ipsi Poesi, summum utique decus paritur, sed Alexandri M. beneficio. Adde iam Homero Euripidem, Sophoclem, Aeschylum, alios poetas, quos, Alexander, ex Graecia sibi, curat, submittendos in Asiam. Quorum quidem studio, tam singulari, quantum ipsi tribueret Poesi, luculenter declarauit, hoc autem iudicio exemploque suo non amicis solum, sed aliis etiam, sapientiae Poeticae amorem excitauit, quicunque, Alexandrum imitari, maxime decorum putarent. Quae quidem res cum latissime manaret, Alexandri cura, ostendit Plutarchus, euenisse, ut Asia, ab eo pacata, Homerum passim uersaret, et Persarum, Susianorum, Gedrosiorum, filii tragœdias, Euripidis Sophoclisque, cantarent. Sic Alexander,

Plutarch.
de Fort.
Al. 327. 328

Plutarch.
supr. 327
Plin. H. N.
VII. 29
Π. Proœmi.

Dio Chrys.
Or. 2. de
Regno p.
19. Strabo
lib. 13. p.
888. Eu-
stath. pag.
198. Ed.
Rom.

Plutarch.
Alex. 668

Plutarch.
de Fort. A.
328

una cum Poetis, Philosophiam, et Artes omnis generis, quarum semina, fructus etiam uberrimi, Poetarum literis continentur, atque ipsam adeo Sapientiam Humanam, transducit ad Barbaros. Ne uero rei poeticae dignitas obsolescat, aetatis suae Poetas amat fouetque, cum alios, tum Comicos, et Tragicos, horum etiam certaminibus delectatur. Lyconi, Comico, uersu, quem Comoediae intexuerat, donum petenti, decem talenta largitur arridens. Thessalum, et Athenodorum, tragoedos, uidet certantes, concertationis tamen huius iudicium aliis relinquit, ne quo partium studio uideatur trahi. Tantas poetis liberalitates exhibet, ut malo etiam Poetae, Choerilo, pro uersibus male natis, Philippos numeret, Horatio ipso stomachante. Quod autem, Choerilum hunc ab Alexandro male acceptum, aiunt, hoc minus credulis minus placet. Tot luculentis Alexandri, in Poetas benigni, testimoniis si quod addendum iam fuerit, plurimum instar sit illud, quod, Thebis excindendis, Pindari domum, stirpemque, seruari, iussit, reuerentia Pindari, ut scribit Arrianus. Ceterum, Poesin excelsam illam, quae Heroas perpetuae memoriae commendat, animo Regio dignam iudicat Alexander, ex ea tamen proficiendum potius, existimat, Regibus, quam artem sumi, ad uersus faciendos. Tantam autem liberalitatis suae, Poetis nunquam clausae, famam relinquit, ut, eo mortuo, si quando Poetae, uel elegantissimi, inopia premantur, his Alexander aliquis optari soleat, qui Cyprum, aut Phoenicen, det, pro uersu quolibet. Tantum praesidii Poesis habuit in Alexandri munificentia, tantum dignitatis ab eius amore purpuraque cepit. Ut Poesi quondam Musica iungebantur, sic Alexander, pariter cum Poetis, Musicos amat, Musicis audiendis, si quis alius, moueri solitus. Anaxarcho, Musico, summum honorem in amicis, habet. Aristonico, citharoedo, statuam

ex

Plutarch.
supr. 334

Horat. lib.
2. Ep. 1

Balth. Bo-
nif. Hist.
Lud. XVIII
9. Dio Chr.
Or. 2. de
Regn p. 25
Aelian.

XIII. 7. Ar-
rian. Ex-
ped. Al. I. 9

Dio Chryf.
Or. 2. de
Regno p.
23 24

Plutarch.
de Fort.
333

Fab. I. Inst.
Or. 10

Su. u. Aléξ.
Plutarch.
de Fort. Al.
331

ex aere ponit, nisi potius credas, eandem statui in honorem ipsius Musicae, qua fortes, censet Alexander, fieri, recteque educatos, excitari, uelut inflammatione quadam diuina. Tali modo, cum audit tibia cantantes, Antigeniden ac Timotheum, exardescit, profilit, arma corripit, quasi adoriendus sit hostis. Hos Alexander *Cantus Regios* dicit. Ludos etiam Musicos facit, ingenti celebritate. Sibi tamen decorum putat, armis potius, quam aemulatione Musicorum, exerceri. Itaque sibi deligit Achillis Lyrā, non Paridis, quam repudiat oblatam. Sic finitimas artes, elegantissimasque, et adamat, et praemiis ornat, cumque ex iis commoditates multas ipsa capiat Humana Sapientia, de hac ille simul ipsa praeclare meretur.

Plutarch.
supr. 334

Plutarch.
ibid. 335

Dio Chryf.
Or. I. de

Reg. init.
Su. u. Alex.

Arrian. Ex-
ped. VII. 14

Plutarch.
de Fort.

Al. 334
Or. 2. Plu-

tarch. supr.
331. Aeli-

an. Hist.
Var. IX. 38

Quantum decoris in Eloquentia situm sit, si non alia quamplurima, illud certe declararet satis, quod duabus potissimum rebus his belluas praestamus, Ratione, atque Oratione, iisdemque rebus ipsum societatis humanae uinculum continetur. Sed orationi, ad publicos priuatosque usus recte accommodandae, inseruit Eloquentia, quae ipsius ingenii lumen est. Huius studium Alexandro cum patre Philippo, eloquentissimo, commune fuit, cum literarum cultus utrique similis fuerit, ut Trogus iudicauit. Eloquentia Philippi laudatur ipsi Demostheni, et, praeter tot alios, Iustino, Alexandri autem, in aliis, Arriano, qui Regem hunc, ostendit, insigni quadam polluisse facultate, excitandi militum animos, replendi bona spe. Tanto minus dubium est, quin, ipsius Philippi iussu, Aristoteles Alexandrum hac praecipue disciplina erudiuerit, Regibus non decora solum, sed etiam necessaria prorsus. Aristotelis certe libellus fertur, inscriptus, Rhetorica ad Alexandrum. Libellus haud inconditus, quo ciuiliū, ac iudicialium,

Cic. Off. I
16

Cic. Br.
c. 15

Iustin. IX
8.

Demosth.
Or. de Fals.

Leg.
Arrian.

VIII. 29

Fabric. Bi-
blioth. Gr.
III. 6

Isocr. Epist.
V. ad Ale-
xandr.

Val. Max.
VIII. 3
Suid. u.
Αναξίμ.

Dio Chrys.
Or. 2. de
Regno. p.
22. 23

praecepta orationum traduntur. Hanc tamen commentationem Aristoteli tribuendam esse, negant uulgo, Petrum Victorium ducem, ut fieri solet, secuti. Sed, ratione ad ueritatem reuocata, alii haud imperite iudicant, illa, quae recitentur, argumenta explorata penitus haud esse. Scien-
 enter ita iudicat Germanus Bibliothecae Graecae Conditor, eximie sic appellandus, ut Germanorum ceteris in literas meritis accedat gloria huius quoque operis immortalis, quod externae nationes diu multumque optarunt quidem, sed earum dedit nulla. Fac Aristotelis illum libellum non esse, at Alexandrum tamen talem nobis demonstrat Iso-
 crates, ex ipsa publica Graeciae fama, ut, eum, ostendat, in eloquentiae studio acerrime occupari, propterea, quod ipse Alexander pronuntiare soleat, hoc et decere Reges, et publice priuatimque iisdem expedire. Ac traditur quidem Alexander eloquentiae studio ab Anaximene eruditus. Huius deinde, qui deprecatum pro patria accesserat, uasre dicto, ac memoria ueteris disciplinae, placatus, ignoscit Lampfacenis, quorum urbi interitum minatus erat. Ipse Alexander, quem cum Philippo loquentem facit Dio, eloquentiam Regi perinde decoram esse, ac Philosophiam, putat. Eloquentiam etiam Regi necessariam, iudicat, eiusque germanae fontes in ipso Homero quaerit. Ea denique facultas dicendi Graecis ad Troiam quid quantumque profuerit, Vlyssis maxime ac Nestoris documento declarat, sed eadem ipse plus interdum, quam armis, potest. Hoc studium, tam flagrans, qui cernunt in Alexandro, puero tantae spei ac dignitatis, non possunt eo non adduci, ut ament colantque artem, quam, Regio iudicio comprobata, uideant, plurimumque commendatam. Illas maxime uoces, in laudem honoremque Eloquentiae missas ab Alexandro, ab Isocrate magnifice laudatas,

datas, qui audiunt, non possunt certe non commoueri, ut addiscere studeant, quod Principibus, intelligant, tanto opere probari. Principes enim, Principumque liberi, cum sint auctoritate maximi, maiores exemplo sunt

Sed Alexander eo minus Eloquentiae studium, cuius in Homero suo fontes habet uberrimos, in bello dimittit, quo magis, eo se, animaduertit, iuuari, ubicunque, uel ad spem erigendi sint milites, uel hostes perterrefaciendi, uel oratione conciliandi potius, quam ui impetuque subigendi. Cuius quidem generis plura, atque insignia, comparent exempla in concionibus, quas Alexander habet ad milites apud Issum, ad Arbela, ad Macedonas, militiam detrectantes, ad Persas, ad alios, ab Arriano, Q. Curtio, tot aliis, expositas passim. Docet autem Arrianus, eloquentiae huius, et prudentiam, et ipsam uim. Namque ei uerba facit Alexander, ut excellentem deceat imperatorem, et milites, oratione permoti, Regem certatim complexi, laudantesque, mirabili cupiditate pugnandi ardent, statim in hostem duci uolunt. Curtium autem si audimus, Alexander, agmen obequitans, *Varia oratione, ut cuiusque animis aptum erat, milites* affatur. Ipse etiam Alexander in otio componit aliquid rei militaris, ut scribit Plutarchus. Complures praeterea sunt eius Epistolae, a Plutarcho, atque aliis, uel laudatae, uel interdum recitatae. Alia etiam eiusdem scripta commemorantur, maxime Hoedeporicon illud, Straboni magni aestimatum. De quibus tamen cunctis ab aliis plura iam sunt disputata, illis haud omissis, quae Alexandro ipsi falso attribui solent. Ex his autem, quorum uel sententiam, uel ipsa Alexandri uerba, legimus relata, quam fortis, quam splendida, quam apta, Alexandri concionantis, aut scribentis, fuerit oratio, iudi-

Arrian.
Exped. II
7. III. 9. V
25. VII. 8

Arrian.
Exp. II. 7

Curt. III
10

Plutarch.
Alex. 677

Fabric.
Bibl. Gr.
III. 8

iudicari potest. Tanti Regis, tanta apud amicos atque hostes autoritate praediti, tam docti denique, atque doctorum amantis, exemplum ne cogitari quidem potest, quin, eo, credi oporteat, ut aliarum quarumvis artium bonarum, sic Eloquentiae, studium publice commendatum fuisse, et cupide susceptum. Sic euenit, ut idem, multorum, illustrium praesertim, qui Regi, tam sapienti, uellent probari, ingeniis, aemulatione, industria, excultum, in ipso bello, in remotis Barbarorum finibus, multa magnaue caperet incrementa, ac, latissime prolatum, et ingenii cultu, et ornatu morum, sine quo sordet eloquentia, gentes, noua quadam imbutas humanitate, perpoliret.

Eloquentiam, omnemque doctrinae cuiusvis interpretationem, copiis suis instruit Linguarum cognitio, sine qua res ipsae, ab aliis traditae, neque intelligi recte possunt, neque explicari. Ac Lingua quidem Graeca non solum omnis doctrinae, ingenio liberali dignae, fontes aperit, sed ab ipso etiam Deo, sacris noui Foederis custodiendis docendisque, praeter ceteras, delecta est. Sermo igitur, tam praestans, cum Alexandro, Asiae domitore, longe lateque peregrinatur. Huius studio factum esse, docuit supra nos Plutarchus, ut Asia, ab Alexandro pacata, Homerum uulgo legeret, et Persarum, Susianorum, Gedrosiorumque, filii Euripidis, ac Sophoclis, Tragoedias cantarent. Alexander etiam triginta millia, ex Persis, puerorum, literis Graecis imbuenda, militarique Macedonum disciplina erudienda, curat, et multos iis magistros apponit. Ex quinque primariis Graeci sermonis generibus unum est, quod Dialectus Communis, Macedonica quoque, et Alexandrina, dicitur. Ac Communis quidem, ab usu communi, compluresque gentes peruagato. Macedonica uero, quod

Plutarch.
de Fort.
329

Plutarch.
Alex. 691

quod apud Macedonas orta fertur, et Alexandrina, quoniam cum imperio Alexandri M. in Asiam, regionesque confines, longe lateque prolata est. Sed culta maxime Alexandriae, quam in Aegypto condiderat Alexander M. eruditorum multis huc confluentibus, quorum studiis Macedonicus ille Graecae linguae usus frequentatur. Adeo igitur elocutio haec Alexandrina, ingenua simplicitate sua, in animos populorum influit, lateque dispergitur, ut, post Aristotelis decessum, usu et amplitudine sua, omnes reliquas superet, quanquam oratores, et sophistae, Attica in primis uti solent. Attica enim elocutio ab Alexandrina differt, cum aliis rebus, tum proprio uocabulorum, maxime splendidiorum, usu, aut diuersa eorum significatione, ut constat e Phrynicho, ac Thoma Magistro. Duae tamen hae loquendi formae multa habent communia, perinde, atque Attica quosdam recipit Ionismos, et multa sunt, quibus Dores utuntur, Aeolesque, communiter. Ex communitate tamen huius usus haud iudicandum est de Dialecto, qua scriptor aliquis utatur, sed ex iis, quae Dialecti cuiusdam propria sunt, in eaque dominantur. Quanquam igitur consuetudine Alexandrinae Dialecto multa sunt trita, a quibus Attica abhorret, illa tamen nihilo minus retinent integritatem Graecam, sed Attica ideo dici non possunt. Hanc elocutionis Alexandrinae formam, quae latissime quondam manauit, amplectuntur scriptores Instrumenti noui, sed Polybius praeterea, Diogenes Laertius, alii plures, rerum grauitate contenti, sine ulla tamen sermonis labe. Interdum indulgent sibi Atticistae, et Alexandrini sermonis uerba iungunt cum mere Atticis, ut ex Sophistis, Achilles Tatius, ut ipse Plutarchus quoque. Sed haec obseruanda magis esse, quam imitanda, Magistri Graeci nitoris elegantissimi praecipunt, cum, generali accurate scribendi lege,

Dd

ge,

ge, caueatur, diuersa Dialectorum genera ne confundantur. Qua de re cum alibi rectius differatur, satis hic est, nouum quoddam Alexandri M. meritum, idemque in ipsam Linguam Graecam haud mediocre, nobis offerri. Quid. In Linguam Graecam tantummodo. Immo uero in omnem Graecae sapientiae, scientiae, eruditionis, elegantiae, disciplinam, quae quidem Graecae Linguae monumentis commendetur

Plin. H.
Nat.
XXXV. 10
Aelian. XI
3

Plin.
XXXV. 10

Tranq. A.
89

Habeo, quod subtexam de Artibus aliis, quas solertia Graeciae multiplex absoluit. Ac facile quidem do, pingendi peritiorem, Alexandro, fuisse Apellem, atque ab hoc illum, in officinam Apellis uentitare solitum, in iudicio rei pictoriae reprehendi identidem potuisse. Sed quid aliud, quam amor artis, artificumque excellentium, fecit, ut Alexander, ceteroquin iracundus, Apellis dicta placide ferret, eidem etiam pellicem suam, ob admirationem formae praecipue dilectam, muneri daret, cuius amore Apellem, sensisset, in illa pingenda, captum. Hac mente Alexander tribus trium diuersorum artificiorum principibus, Apelli, Pyrgoteli, Lysippo, facultatem, ut diximus, effingendi sui dedit. Ea uero re honori quidem suo nihilo minus, quam Augustus postea, compositionem de se uulgarem uetans, consulendum putauit, sed artis simul dignitati. Hanc enim, ut alias, et commendari iudicio suo, uolebat, et gratia adiuuari, ut, qui similem apud se gratiam uellent inire, illorum triumuirum aemularentur gloriam. Nec uero dubium est, quin alii imitandi studio fuerint incensi, eaque artificum aemulatione artes ipsae multorum, qui postea uixerunt, ingeniis atque laboribus expolitae. Ex quo emergit nouum decus Alexandri, quod ex ipsis harum artium incrementis cepit. Plura ex aliis generibus,

bus, quae referri possent, afferre, nec uacat hic, nec libet, nec denique necesse est. Ex iis enim, quae protulimus, inter se collatis, illud patet, multum utique adiumenti Diuinae Humanaeque Sapientiae ab Alexandro fuisse allatum, siue id per occasionem, benigne praesertim praebitam, fieret, siue certo deliberatoque consilio

Artibus tamen ceteris omissis, una illa, quae summos belli duces in primis decet, praetereunda non uidetur. Haec *Tactica*, uoce Graeca dicitur, et proeliandi tradit scientiam, qua instruatur acies. Hac qui careat imperator, bello clarus, eum tibi ne mente quidem informaueris. Fuerunt tamen eius artis alii peritiores aliis, sed eadem traditur Alexander ceteris antecelluisse. Quam ad scientiam, recte adhibendam, dicitur adiutus singulari prudentia, rebus adhuc obscuris, perspiciendi, facto quid opus esset, ac mirasagacitate de futuris ex uerosimilibus coniiciendi. Ita facultatem habuit praeparandi consilii, quod capiendum sit ex tempore, et ordinem aciei directae uarie mutandi, ut sese res dederint. Sed eodem pertinet scientia armandi, gubernandique, militis, quae nihilo minus in Alexandro laudatur ab Arriano. Cuius quidem uiri iudicio res haec eo certius definiri potest, quo diligentius hic omnia, de Alexandro scripta pronuntiata ue, inter se contulit, quo scientius etiam de *Tacticis*, ex ipso rerum bellicarum usu, scripsit. Sed imperatoriae uirtutis, quae maxime spectatur in acie, principatum Alexandro Hannibal ipse defert. Rogatus enim Ephesi a Scipione Africano, quemnam optimum iudicaret imperatorem, Alexandrum, inquit, Macedona, secundum huic Pyrrhum Epirotam, tertium me met ipsum. Apud inferos autem Lucianeos Scipio, cum Hannibale de principatu contendens, Alexandro primas

Veget. III
14

Arrian.
Exped. VII
28. Suid. u.
Axi.
Curt. IV
16. n. 28
Polyaen.
IV. 3. n. 4

Appian.
Syr. 149

Liu. lib. 35
cap. 14
Lucian.
Dial. Alex.
Ann. pag.
289. 290

dat, cui assensus, Minos, iudex ducum litigantium, Scipioni Africano dat secundas, Hannibali tertias. Sed, in laude imperatoria magnum, ac potius ultimum, putatur, hostem opprimere, incruenta uictoria, ciuibus militibusque seruatis. Cui quidem rei a bonis solertibusque ducibus reperiuntur astutiae militares, quas Graeci Strategemata uocant. Haec ratione et consilio uincunt, non robore et impetu, cumque immane quiddam, et belluarum simile, sit, in acie uersari temere, tum prima egregiorum ducum sapientia merito ducitur, uictoriam sine periculo comparare. Sed, ubi tempus necessitasque postulat, ut manu decertetur, optimum est, in ipsa etiam acie machinari quiddam, ut, consilio finem proelii antegresso, paretur uictoria. Hoc accipimus a Polyaeo, qui bellicae huius solertiae doctorem nobis dat Homerum, eiusque rei inter Graecos initium ex Homero, eiusdemque usum exemplis Homericis, docet. De cunctis autem ducibus nullorum plura narrantur inuenta callida, quam Alexandri M. et Iulii Caesaris, quos, ea quoque de causa haud leuissima, omnium, uolunt, Imperatorum ueterum praestantissimos fuisse. Ac, tali quidem celeritate consilii imperatorii praestantem, Alexandrum ostendunt Arrianus, atque Curtius, sed isti doli bellici cum rebus tot gestis intexantur, eos, undique conquisitos, in unum conspectum dat Polyaeus, quosdam Frontinus addit. Quos quidem, haud paucos certe, si legas, ac ponderes, plerasque, comperies, res grauissimas ab Alexandro, consiliis his imperatoriis confectas fuisse. Has, aliasque, imperatorias artes in Alexandro laudat Appianus, et his ei Iulium Caesarem comparat, aliis etiam rebus gestis, ipso denique studio patriarum, externarumque, scientiarum. Taceo alia, quae ab Alexandro in re militari dicuntur inuenta, siue Tactica sint, siue Poliorcetica, siue

Belo-

Polyaen.
Strat. lib. I
init.

Frontin.
lib. I. praef.

Appian. B.
C. II. 526

Belopoeica, eaque rectius uiris militaribus, ac belli ducibus, relinquo. Hoc tantum ex iis ad institutum meum refero, ipsam rei militaris scientiam, quae propria Heroum est, Alexandri M. meritis haud minimum debere. Hanc Alexander non libris docet, sed tanto melius magnifice factis, quorum similia a multis non temere expectes. Et, quoniam maximi quisque animi, altissimique loci, Alexandri M. gloriam imitari, pulchrum sibi ducit, idem ideo res gestas Alexandri libentius, et acrius, contemplatur, quae literis mandantur. Has autem idem, ut Philopoe-^{Plutarch.} menes ille, contemplatus, multis modis bellicam suam au-^{Philopoem.} get scientiam, qua adiutus, rem bene cum gerit, semper³⁵⁸ habet, quod, in felicibus militiae experimentis, acceptum referat Praeceptoris suo triumphali, ac semper inuicto, quod de Iulio Caesare praedicari haud potest. Itaque res^{App. de B.} Alexandri gestas in oculis habere solent Heroes, ipsi etiam^{C.11. 523} Barbari, quibus bellum administrandum est, cum inter omnes constet, in ipsis Imperatorum Turcicorum castris inuentum fuisse Q. Curtium, hunc etiam a Turcis, illustrioris loci, nauiter uersari. Sed, quantacunque fuerit Alexandri scientia rei Tacticae, eius tamen nihil sine Arithmetica, ac Geometricis, adiumentis perficere recte potuit, hisque feliciter usus, doctrinae, ex philosophia haustae, facultatem usumque demonstraui. Ex ea tamen re hanc quoque suscipit dignitatem, ut auctor tanto excelsior rei bellicae dicatur, quanto maiores, ac gloriosiores, discipulos, inuentis factisque suis eruditos, producit in medium. Sic artes belli togaeque, quantum decoris imperant Alexandro sobrio, tantum eiusdem ab illo recipiunt, et complura, quae uel prolata sunt a nobis, uel adiici facile possent, meritorum documenta, ad liquidum perducunt illud, Alexandrum M. inter eos eminere Prin-

cipes, qui bonas artes ingeniis ac beneficiis ornauerint, tamque benignos se praebuerint, ut ab iis publica potuerint in Diuinam Humanamque Sapientiam merita proficisci

Felicem illam Alexandri aetatem tanti Regis bonitate, ac benignitate, in omne bonarum artium genus effusa. Sed nihilo minus felix nostrum saeculum, quo CAROLI SEXTI, CAESARIS AVGVSTI, sapientia, bonitas, munificentia, quicquid in Germania, omnique Imperio Romano, clarorum est ingeniorum, quicquid artium disciplinarumque est praestantium, tanto benignius tuetur, tanto prolixius fouet, tanto beneficentius ornat, quanto et potentior est Imperator Ipse, et sapientior, quantoque intelligentior omnis doctrinae, in omni uarietate exquisitissimarum literarum summae. Felicem Saxoniam, quae Maximi, Sapientissimi, Mitissimique, Regis, ac Principis Electoris nostri, FRIDERICI AVGVSTI, Patris Patriae Indulgentissimi, clementia, prouidentia, beneficentia, semper altius effertur, eoque maiore ingeniorum copia, scientiarumque omnium lectissimarum auctu, crescit, quo meliore, munificentiore, optatiore, ut uirtutum omnium, sic omnis liberalis doctrinae, Nutricio gaudet. Felices ergo nos omnes, doctrinae studiorum deditos, quorum literae, conatusque, tantis Auspiciis Caesareis, tantis Regiis, tegantur, sustineantur, iuuentur, ut praesentium bonorum fructu exhilarari, futurorum spe recreari, eiusque fiducia solatio omnem laborum acerbicatem lenire, possimus. Adeste, Sapientiae optimarumque Artium Candidati, inite societatem laetitiae nostrae, accipite augurium bonae spei, capite ornamenta, uirtutis cultusque uestri meritis parata. Vos enim, uos, inquam, expectant honores, qui decoris ingeniis decreti sunt, et *futuro die septimo decimo Octobris,*
siue,

siue, ueteri Fastorum consuetudine, XVI Calendas Nouembres, in hac Academia, tam antiqui clarique nominis, more maiorum, a me publice, quod felix faustumque sit, distribuentur

Hi uero digni sunt, quos, mature datis mihi, Ordinis Praefidi, nominibus uestris, rite petatis, digni, quos, uirtute scientiaque uestra probata, capeffatis, digni, a quibus susceptis breui multas magnasque amplioris dignitatis, et auctioris fortunae, accessiones expectetis

Ego uero dignitati uestrae, si quisquam, faueo, quantoque uehementius largis ac solemnibus ingeniorum praemiis, sine quibus industria facile relanguescit, laetor, tanto minus ulli uestrum deero, siue *Poetices*, siue *Philosophiae*, *Laureas*, uti decuerit, expetatis

Oro Deum immortalem quaesoque, ut, quod molimur operis, coelesti numine fortunet, et, percussis Barbaris, ad conditionesque pacis accipiendas compulsis, Germaniam, totumque Imperii Orbem, gaudio triumphantem, praestet, ac, florentibus Saxoniae rebus, res spesque nostras, aduersus omnia temporum incommoda, tueatur.

P. P. VI Nonas Quinctiles, A. R. S

clō lō cc XXXIX

XXI

DE

MENTE COMPOSITA
IURISCONSULTI

Annus hic clade nostra insignis est, cum duos Ciuitatis huius Eruditae Rectores, optime de nobis meritos, spatio nondum semestri, amiserimus, quorum alter, Theologus nominis clarissimi, Georgius Fridericus Schroeerus, senectute, mense Aprili, diem obiit supremum, alter, iuris intelligentia praestans, IO. GODOFREDVS KRAVSIVS, aetate adhuc integriore, minusque prouecta, diebus his proximis, decessit. Luximus Theologum, sed, grandem huius aetatem, quae diuturnis, atque assiduis, tot annorum laboribus confecta sit, nobiscum reputantes, seni sanctissimo haud inuidendum, putauimus, illius fructum quietis placidissimae, ac sempiternae, quam ipse sibi optare solitus sit, quamque nos, in tantis uitae huius aerumnis, caduca cum aeternis conferentes, exoptemus omnes. At, nouo uulnere, quod morte Krausii acceptum est, Academiae imposito, prioris doloris sensus ita renouatur, ut parum absit, quin prius simul uulnus recrudescere uideatur. Quo melius enim Rempublicam nostram gessit Krausius, quo pluribus enituit spectationibusque uirtutibus, eo grauius nobis accidit, uirum adhuc ualentiores, corpore robustiores, animo ingenioque alacriorem, qui et appetiuerit labores multiplices, et pertulerit, pauciorum dierum ualetudine consumi

Fit indolis humanae uitio, ut bona, quae habuerimus, tum intelligamus demum, cum perdita fuerint, tumque
pon-

ponderemus momentis suis, cum minus recuperanda sint. Nobis igitur, Krausii decora attentius nunc recogitantibus, tum multae illius, praeclaraeque, laudes, quas prosequi longum foret, offeruntur, tum illa Mentis Compositae, quae, ut sapientem decet omnem, sic maxime Iurisconsultum. Est enim huius, de iure, cupide quaeri solito, acriter disceptantibus, sine gratia odioque, ius reddere, de bonis fortunisque civium, de fama et capite, iudicare. Quod quidem recte fieri non potest, nisi animo cogitandi, considerandi, perpendendi, hoc detur spatium, ut, rebus omnibus circumspectis, rationibusque subductis, decernatur tandem, quae iudicii summa fiat, ut suum cuique, sine partium studio, sine culpa festinationis ac leuitatis, sine taedio laboris, tribuatur. Hoc animo narratur affectus fuisse Titus Aristo, quo nihil *Gravius, sanctius, doctius*, fuisse, Plinius ad Catilium Seuerum suum scribit. Eum uero omnis iuris peritum esse, professus, *Iam quanta, inquit, sermonibus eius fides. quanta auctoritas. quam pressa, et decora, CUNCTATIO. quid est, quod non statim sciat. et tamen plerumque HAESITAT. DVBITAT, DIVERSITATE RATIONVM, quas, acri magnoque iudicio, ab origine, CAUSSISQUE PRIMIS, repetit, discernit, EXPENDIT.* Hactenus Plinius de Aristone. Quem quidem nisi nominaret, talis sane uiri imaginem uideretur exprimere uoluisse, qualis Krausius fuit. Aristonis sermonibus fidem dat Caecilius, dat auctoritatem, sed, omnis praecipitis animi atque iudicii suspensionem ab eo, uult, remotam. Nam Cunctationem ei tribuit, hancque pressam dicit, ut moram cogitandi deliberandique diligentem ostendat, dicit etiam decoram, ut, quid sapientem deceat in iudicando respondendoque, demonstret. Sapientis enim est, secum morari, et consistere, ut rei pro-

Ee

positae,

positae, de qua iudicandum sit, ratio cognosci possit, qua quidem ignorata, aut percepta leuius, nullum accuratum, reique consentaneum, fieri iudicium potest. Scientiam attribuit Aristoni, tam copiosam, ut nulla de re consulatur, quam cognitam non habeat. Sed, huic scientiae coniunctam esse, docet, ingenii celeritatem, quae habeat innumerato, quicquid alii uelint doceri. Neque eo secius Aristo, ab aliis sententiam rogatus, Plinio plerumque haesitat, non aliquo linguae uitio, aut inscientia ueri bonique, sed cauendi prudentia, sed uerecundia iudicii, cuius error, in subitis praesertim obscurisque rebus, tum facilis est atque pronus, tum foedus uiro graui. Nam, labi, errare, decipi, et malum et turpe duci, clamant officiorum magistri, ut indignitas rei, in crimen uocata, notis pluribus inusta, oculis animisque subiecta, uitetur. Ergo ita haesitat Aristo, ut dubitet, re in controuersiam adducta, quae primo sui aspectu uariam iuris speciem praeferat, quae, mox considerata, alio suspectoque uultu appareat, sed rursus novos moueat scrupulos, ut nescias, utrum assentire rectius, an dissentias. Sic Aristo, pro scientia inueniendi argumenta contraria, rationum, quae cogitanti de uero rectoque succurrunt, multitudine, ac diuersitate, distinetur, qua de probanda re, qua de improbanda. Sic officium sapientis facit, qui ueritatem simplicem putet illam quidem, sed multa saepe rerum obscuritate inuolutam, quam, Democritus ideo dictitet, in puteo demersam, ut, ueritatis, ostendat, inuestigationem multi laboris esse. Anceps igitur cogitandi cura adhibetur ab illo, ut, re in utramque partem disputata inuestigataque, statui possit, utrius partis illa sint firmamenta, quorum grauitate praeponderentur cetera. Haec dissimilitudo atque contentio rationum Aristoni curae est, qui subtili perspicacique iudicio eas, ad
uerum

uerum exactas, contemplatur. Neque enim rationes, quarum forte in mentem uenerit, excogitat solum, cumulatque, uti libuerit, arripit, sed rationes ab ipsis rei pernoscendae, ac disceptandae, incunabulis, ab ultima stirpe ipsarum caussarum, arcessit, arcessitas distinguit, distinctas uelut in librae ponit lance, ut cognoscat uarietatem ponderum

Hoc specimen mentis compositae, quam ita miramur, cum Plinio, in Aristone, ut, eandem nihilo minus in Krausio spectandam magnique faciendam, ducamus. Huius enim sententiis quis habere fidem, quis auctoritatem tribuere, noluerit, qui nouerit, sobriae, et attentae, mentis, cunctationem, qua ille semper usus sit. Quid, in omnis cognitione iuris, disciplina perceptum non habuit, quid fori disputationibus non excussum, quid commentationibus Academicis disceptationibusque non perquisitum, et longo tractatum multiplicique, tot in iudiciis, usu, actu rerum creberrimo. Ita uero ea iuris cogniti facultate praeditus erat, ea quoque dicendi copia instructus, ut uideri credique potuerit, nihil diuini humanique iuris lingua promptum non habere. Neque eo secius hoc ei moris erat, ut, cum subito ius respondendum foret, aliter ue sententia, de maioribus rebus, dicenda, quandam cogitandi secumque deliberandi moram, sed haud indecoram, interponeret, haesitanti dubitantique similis, non, quod nesciret rationes, easque multo prius studio aduocaret atque colligeret, sed, ut, habito rationum delectu, expensa earum ui, quid optimum esset, quid uerissimum iustissimumque, et animo constituere, et pronuntiare, posset. Altius enim res ordiendas, arbitrabatur, altius earum caussas originesque referendas, et harum inuentionem, harum cumulum, sine electio-

ne nihil ualere, ad hanc autem requiri cunctationem quandam consultam, moramque circumspectam, deliberationem acrius intentam. Ita uero facere consuerunt, prudentissimi cuiusque instituto, iureconsulti maximi, quorum, recentiore memoria, princeps, Iacobus Cuiacius, sententiam forte rogatus, non prius respondisse commemoratur, quam re mente nauiter agitata. Quid autem, uel Aristo, uel huius non dissimilis, Krausius, hac cunctandi, secumque habitandi, consuetudine declarant. Illud certe, quo nihil praestabilius est, nihil difficilius, Regimen Sui, ut Ratio praesit, Appetitus obtemperet. Hic ille fons purissimus est atque uberrimus, quo multae Krausii insignesque laudes fluxerunt, quas tamen eo minus hic, putamus, copiose explicandas, quo notiores sunt in uulgus. Indidem profecta est illa Krausii prudentia, Patribus Ciuibusque pari studio laudata, Academiae bene ac sapienter regundae, quae quidem idcirco, si res esset opis humanae, illum sibi uellet aut immortalem, aut diutius certe commodatum sibi

Sed aliud, ut supra significauimus, Deus de rebus nostris constituit, uirumque, praeclare de nobis nostraque Republica promeritum, proxime, ipsis Calendis Septembribus, oculis nostris subduxit, a complexu nostro auulsum, ad se, beatarumque mentium concilium, euocauit. Natus est Fribergae, in Hermunduris, anno MDCLXXX, Calendis Nouembribus Georgio Gregorio Krausio, patrono clientum nobilissimo, et Lucretia, Patricia Hofmannorum gente oriunda, honestissimis certe parentibus atque optimis, quorum in disciplina uirtutis habuit exercitationem, quorum in exemplo, uiuam quandam spirantemque uirtutem. Positis pueritiae, cui custodes appositi sunt apprime boni, rudi-

rudimentis, in patrio deinde Gymnasio a Liebiis, Fritschiiis, Bayeris, diligenter eruditus, anno CIO IO CC adiit Athenas nostras. Hic de capeffendo iurisprudentiae studio cogitat, et rei huius praestantissimae amore ductus, et inuitatus memoria exemploque patris sui. Sed prius Philosophiae, ciuili praecipue, uacat, cum aliorum hominum exercitatissimorum institutione usus, tum priuata maxime Andreae Kunadi, qui temporibus illis nihilo minus in philosophandi scientia excellebat, quam nunc rerum diuinarum intelligentia famaue floret. Huic ergo postea quoque, pro pietate sua, acceptorumque beneficiorum memor, magnam doctrinae suae partem retulit acceptam. Varia iam eruditione, nec uulgari, excultus, ad iuris se dat artem, magnasque breui facit progressiones. Ingenium, industriam, doctrinam, illamque mirificam commendatricem doctrinae, amoris conciliatricem, modestiam, summis, a quibus didicit, uiris, Strauffiis, Heberis, Bergeris, Horniis, Sueuis, V Vernheris, ante hos etiam Brendeliis, aliisque uiris doctissimis probat, maiorem in modum. Hornio tamen, populari suo, se dedit potissimum, ab eoque adiutus multis in rebus, haud aliter eum colit, ac filius patrem. Animo ad forum adiuncto, scienter causas agit ac feliciter. Disciplina iuris usuque subactus, anno CIO IO CC X, V Nonas Octobres, Lauream Iuridicam rite suscipit, eamque multis ornat laudibus. Priuatim enim docendo, publice disputando, forensis operae experimentis, sic elucet, ut, Anno CIO IO CC XVII, VI Idus Februarias, ius extra ordinem interpretandi munus consequatur. Post alia dignitatis incrementa, quae in loco quodam iuridici confessus uicario, in iudicio Lusatae inferioris prouinciali, cepit, Anno CIO IO CC XXII, X Calendas Apriles, Iuris Saxonici Professionem, in hac Academia primus, obtinet, eaque, mul-

ta cum laude, perfunctus, Anno *CID ID CC XXVI*, *XVII* Cal. Nouembres, Professionem Institutionum, deinceps, Anno *CID ID CC XXXV*, *VII* Cal. Septembres, Pandectarum, impetrat, laetus successibus prosperis. Cum uirtute enim Krausii meritisque fama, cum fama simul fortuna dignitasque, crescit. Virum facta probant, Krausium publicae priuataeque scholae, discipuli, scripta, multi, graues, felicesque, labores, quorum praeco est Ordo Iuridicus, quorum testis Academia, sine uarietate sententiarum, omninoque tota

In matrimonium ducit, Anno *CID ID CC VIII*, *V* Idus Octobres, uirtutis spectatissimae uirginem, Christianam Elisabetam, nobilissima, ac generosa, Schroeterorum stirpe genitam, cum eaque eo suauius, quo coniunctius, uiuit. Procreat ex ea quatuor filios, et quinque filias, multo cum gaudio fecunditatis uxoriae. Sed ex his amittit postea filios duos, Paullum Godofredum, et Io. Carolum, duasque filias, Ioannam Mariam, et Ioannam Dorotheam. Horum ille liberorum desiderium uoluptate mitigat, quam capit ex uirtute superstitum. De his duo filii, Georgius Fridericus, et Godofredus Ludouicus, tam praeclarae indolis sunt atque expectationis, ut paternae gloriae aemuli uideantur aliquando futuri. Sororibus autem, totique Familiae, ornamento est integritatis ornatissimae femina, Christiana Elisabeta. Haec, Anno *CID ID CC XXXIV*, *VII* Idus Iunias, Viro Nobilissimo Consultissimoque, Io. Gottlobio Vueidlero, *I. V. D.* Ordinisque Iuridici Assessori Extraord. dignissimo, nupta, felix connubium animi sanctitate fecit. Sororis, natu maximae, probitatem perinde, ut Matris laudatissimae exemplum, pietate, uerecundia, uitaque omni, sic imitantur Maria Sophia, et Euphrosyna Christiana,

stiana, ut merito in sexus elegantioris decoribus numerentur

Sed, quanta huius matrimonii, huius ex matrimonio prouentus, laetitia fuit, tanta iam succedit moestitia, quae felicitatis illius gaudium, excessu Krausii luctuosissimo, interrumpit. Maiora tamen cunctis mortalium malis solatia supersunt in Deo, quem rogamus nos obsecramusque, ut Amplissimam Familiam, moeroris grauitate nunc afflictam, excitet, excitatam reficiat, refectamque ab omni lugubrium casuum periculo prohibeat, excitata porro confirmataque Filiorum uirtute, ad amplitudinem Paterni nominis augendam

Vos, CIVES, ad funus Krausii, Rectoris Vestri nuper Magnifici, solemni comitatu cohonestandum, eo minus uidemini pluribus inuitandi, quo magis illum et amastis uiuum atque coluistis, et mortuum desideratis. Pompa funebris hodie, *procuratis a meridie sacris*, ex domo Krausiana deducetur in *Arcis Aedem*, ubi *Orator Academiae, Bergerus*, publico Patrum decreto, Krausiae memoriae decora laudabit. P. P. VIII Idus Septembris, A. R. G. CIO IO CC XXXIX

XXII

DE

PRAESTANTIA THEOLOGI
POLYGLOTTI

Exinctus est IO. GEORGIUS ABICHTIVS, qui magna ingenii, doctrinae, meritorumque, fama, primum Lipsiae, post Gedani, apud nos denique complures annos, eluxit. Obiit primo sanctissimoque Pentecostes die, quem euentus insignem facit, haud fortuitus. Hic enim ille est dies, quo Abichtius nuper, Vitembergam Gedano profectus, primam in Aede Mariana concionem habuit, sacrique sui muneris primordium, inter solemnes piorum preces, publica religione, consecrauit. Quae quidem res quo tandem alio, uel auspicio, uel ductu, geri potuit, quam illius Sancti Spiritus, qui, ut Veniat, ut Fidelium corda repleat, festo precum matutinarum carmine, eodem die, apud nos inuocari solet. Sic Abichtius, eodem diuersorum annorum die, qui dicatus est Spiritui Sancto, ab hoc, et uiuus primum in sacram Vitembergae Cathedram introducit, ut Dei dona, mirabiliter in mortales effusa, pio coetui promulget, et, decennio post mortuus, ex eadem urbe, deducitur in Coelum, ut ipse potiatur coelitem felicitate, quam aliis praedicasset in terris

Sed, quoniam eo die moritur Abichtius, quo Spiritus Sanctus, in tot gentes, Hierosolymis congregatas, tam mirabili Linguarum dono effunditur, ut ea re Linguis ipsis multum dignitatis accedat, non possumus certe nos ingens detrimentum non intelligere, quod decessu facimus Abichtii, tum aliis in Linguis eruditis, nouis etiam, Gallica

Gallica Britannicaque, tum in uariis praecipue Orientis antiqui sanctioribus usque eo exercitati, ut has Lipsiae magnae auditorum frequentiae traderet, easdemque scriptis quoque libris, ac disputationibus publice habitis, illustraret. Qua quidem scientia tametsi adeo floruit, ut clarissimum sanctioris Philologi nomen consequeretur, eadem tamen in ipsa quoque Theologia mirifice adiutus est. Hac enim Linguarum cognitione facultatem nactus est instruendi iudicii Theologici, ut et abditos mentis diuinae sensus indagaret sagacius, luculentiusque explicaret, et Criticos ingenii praefidentis, ingeniose nequam, parumque uerecundos, retunderet, et ritus uarii generis reconditos, aliasque antiquitatis sacrae partes, explanaret.

Omnino magna Theologi Polyglotti praestantia est, magnumque instrumentum Theologiae praebent Linguae, quibus Tabulae Veteris Nouique Foederis exarantur, propterea, quod fontes habent diuinae Scripturae, non haustos aliunde, quam ex ipso Sancti Spiritus afflatu. Sed ne hi quidem fontes sine Linguis aliis Orientis uetusti intelligi semper exponique possunt, cum inter Linguas huius generis magna intercedat affinitas, ex aliis etiam finitimarum gentium Linguis multa sint ascita, ex iisque explicanda, multi antiquitatis sacrae loci, diuinis in commentariis, breuius perstringantur, qui libris aliarum cognatarumque Linguarum copiosius enarrentur ac lucidius.

Nec uero nullam sui utilitatem afferunt intelligentiae Sacri Codicis Interpretationes, ac Paraphrases, Orientis antiquae, quae tum auctorum, in Oriente uersatorum, sagacitate, eruditione, ac diligentia, commendantur, tum multa interpretandi adiumenta capiunt ab usu uetusto, ac publice confirmato, Ecclesiarum, in quarum Lectionibus Sa-

cris, uulgo receptis, seruata est locorum diuinorum explicatio, qualem maiores acceperant, a sanctis instituti uiris

Haec Linguarum diuersarum cognitio, muneris coelestis miraculo data, qualem acceperant Apostoli, rudes literarum, in horum successoribus paullatim defecit. Euenit inde, ut pauci, de Graecis Latinisque, Doctores Christiani populi intelligerent Hebraicum sermonem, nedum Chaldaicum, Syriacum, Persicum, Arabicum, Orientis alios. Magnae Origeni est gloriae Orientis disertae cognitio, magnae Hieronymo, sed paucissimos praeterea inueneris, horum similes, pari Linguarum notitia imbutos. Quo fit, ut saepenumero mirae sint Patrum ueterum, quamlibet clarorum, explanationes, aliquae etiam a mente diuina, omnique fide, prorsus abhorreant. Vident rei huius indignitatem interdum Theologi aetatis intermediae, neque contenti Vulgato Interprete, non nunquam prouocant ad Hebraica, sed parce admodum, ac subtimide. Flaccus tamen Albinus, Caroli Magni magister, saeculi sui doctissimus, Hebraicae scientiae plus ostendit, hoc ideo, ipsa fide testimonioque scriptorum suorum, mereri quibusdam uisus, ut doctus Hebraice, Graece, Latine, diceretur. Sed his in literis alii cum se remitterent, fiebat, ut, fontium Hebraeorum Graecorumque ignari, Monumenta Diuina mendose interpretarentur, et, ingeniis suis obsecuti, a sententia diuina longius interdum abirent, parumque efferrent bonae frugis. Haec igitur Linguarum ignoratio barbariam, sequioribus saeculis, auxit, multas superstitionis accessiones adiunxit, et proiectam peperit libidinem comminiscendi saepe, quod neque sensit Deus, neque dixit, ac ne uoluit quidem. Libuit ingeniis otiosis, quaestiones proponere, inutiles quidem

dem illas, sed ideo delectas, quod acuminis aliquid, aut nouitatis, habere uiderentur. Inter spinas igitur ac dumeta subtilitatum friuolarum iacuit religio atque elanguit, cultusque diuinus multa magnaue rituum, atque fabularum, uanitate deprauatus est. Sed hoc, inscientia Linguarum, accidit, sine quibus neque diuina sententia poterat intelligi, neque, secundum eam, rectum teneri, neque corrigi prauum. At, oborta rursus Linguarum luce, ipsa Religio, quam temporum labes inquinauerat, repurgari coepta est, breuique cognitum, quibus homines erroribus, quamque capitalibus, implicarentur. Timidius etiam, ac remissius, opiniones nouae sunt procusae, cum non deessent amplius, qui eas, falsi ex diuina mente conuictas, exploderent. Tanto praeclarius cum nostris agitur temporibus, quae, ut aliarum literarum, sic Linguarum sanctiorum, luce perfunduntur, cum multi fuerint interpretes harum peritissimi, tum horum certe non postremus Abichtius, cui dulce erat, Linguas Orientis cum ipso Theologiae studio copulare

Itaque, cum alios libros, Rabbinicos in primis, euoluere solebat, tum maxime Biblia illa Polyglotta, quibus familiariter utebatur, cum in iis audiri uideretur Oriens, Linguis uarie loquens. Hebraeis in Veteri Instrumento Linguae Sacrae principatum dabat, argutiis nouorum quorundam reiectis, Graecis in Nouo, Hebraea scriptura, quae Matthaeo affingatur, repudiata. Sed, quoniam, Paraphrases magno, existimabat, esse usui, Chaldaicam, Onkeloso tribui solitam, ceteris huius generis, et iudicio, semouendi fabulas Iudaicas, et fideliore Hebraei contextus explanatione, anteferebat. Syrae Noui Foederis interpretationi multum tribuebat, in ceteris interpretibus multas reperiabat fabulas, Iudaeis tritas, quibus sepositis, plura bonae

frugis, iudicabat, ex iisdem decerpi posse. Magistros Hebraeorum, quos Rabbinos dicunt, mortales febriculosos uocare solebat, eorumque commenta, putida saepe anili-que credulitati relinquenda, solebat odisse, quorum plerisque, summonebat, in 'Talmudicis et Cabbalisticis conuenisse nugis, cum sua tantummodo gente uersatos, et, fastidita aliorum populorum consuetudine, ipsam etiam eruditionem respuisse. Iudaicos tamen ritus ex iis explorari posse, praedicabat, cumque multi istorum sacrosancta, de Messia praesertim, oracula pessime explicent, interdum nihilo fecius ab iis quaedam tradi enucleatius. Cordatissimos horum iudicabat Maimonidem, et Abarbanelem, aliosque paucos, et disciplina liberali eruditos, et consuetudine politiorum gentium, quas adierint, longius peregrinati. Sed Maimonidi multiplicis doctrinae palmam dabat, eidemque insignem tribuebat Philosophiae cognitionem, aliarum quoque rerum observationes, quas in aliis huiusmodi scriptoribus frustra requiras, aut confuse tractatas, multaque cum futilitate, reperiās. Ex Grammaticis Criticisque habebat praeterea, quos negligendos, haud putaret, sed ex his probabantur ei potissimum Aben Ezra, et David Kimchi, planiores ceteris atque concinniores, ipsam tamen artem Grammaticam, mirabatur, ab Iudaeis ex Arabum commentariis desumi consueſſe.

Haec breuius attigi ac festinantius, quae latius ab illo, ubicunque res ferret, disputari solebant. Quibus rebus fiebat, ut 'Theologum Polyglottum ubique se praestaret, suoque uariae eruditionis exemplo usum Linguarum, ex Oriente deductarum, in 'Theologia, et fundamento huius, Sacro Codice, demonstraret uberrimum

Omitto Philosophiam, quam 'Theologiae tam cupide
 nau-

naviterque iunxit, ut et olim Lipsiae, ac Gedani deinceps, plura illius dederit praeclaraque documenta, et, proximis annis, apud nos alia plurium generum, argumentis sacris accommodata, addiderit, quae manibus omnium teruntur adhuc, eoque minus ignorantur

Vnum adiecerim, Philosophiae potissimum, nominatim Metaphysicae subtilitatis, ac Mathematicae *αριθμικής*, studio euenisse, ut ubique distinctus ac perspicuus admodum esset in docendo scribendoque, nervosus etiam, habito rerum delectu, et ambagibus uerborum sententiarumque uitatis. Doctrinae, quam pie sancteque tradebat, uitae sanctimonia respondebat, cuius exempla Theologo digna edebat, priscae in primis fidei diligens, pari grauitate atque comitate, deliberando agendoque prudens, in munere suo nunquam remissus, atque aliis, nemini nostrum ignotis, praeditus uirtutibus, quibus multum auctoritatis, atque amoris, consequebatur apud omnes

Viri, tam praestantis, uitae cursus, quem tenuit, praetereundus haud uidetur. Natum anno superioris saeculi altero et septuagesimo, VI Idus Martias, in opido Koenigsensi, haud ita procul Schuarzemburgo, pater, cuius illius loci honestissimus, Io. Michael Abichtius, qui mature decessit, instituere disciplina domestica non potuit, sed huius partes excepit mater, Magdalena Margaretha, Ioannis Simonis Abichtii, sacerdotis Eichfeldensis, de munere suo optime meriti, filia, patre, tam sancto, digna. Haec, cum aliam filii erudiendi facultatem, Schola eiusdem opidi cremata, non haberet, filiolum ipsa, raro maternae disciplinae experimento, docuit literarum in legendo usum, rudimenta Catechetica, et accommodationem Psalterii Dauidici ad pietatem. Scholae, ex ruinis restructae, traditus, curaque

Rectoris, Schuarzii, eruditus, anno CIO IOCLXXXV Rudolstadtum mittitur, ubi, magistros doctrinae nactus, Schuimmeros, Fridericos, Heccelios, Mulleros, adeo crevit, ut anno CIO IOCXCI in Salanam commigraret. Hic plures habuit liberalis doctrinae adiutores, sed Theologo clarissimi nominis, Io. Guilielmo Baiero, totum se dedit. Lipsiam profectus, Albertos, Carpzouios, Rechembergios, Schmidios, Cyprianos, Guntheros, Seeligmannos, audiuit, quos omnes, docilitate ingenii, industria, modestiaque, conciliauit sibi. Cum haud nesciret, sine Linguis Sanctis, solidum doctrinae fructum, in sapientia diuina, non capi, Philologiae sacrae dedit operam, in eaque, studuit, altius eniti. Ad ceteras enim ueteris Orientis Linguas adiecit Rabbinicam, quam a Professore Talmudico, Christiano, accepit. Philologiae adiunxit Philosophiam, Theologiae pluribus in rebus utilem. Itaque Mathemata didicit a Dizeliis, Geometriam atque Algebram a Vernheris, a Petermannis Physica. Medicinam mentis, quam Tschirnhufius scripsit, non solum lectitare solitus est, sed etiam percepit ab ipso illustri auctore, cui se nihilo minus, quam Christiano Thomasio, ingenii morumque elegantia, commendauit. Anno CIO IOCXCVII, Laurea Philosophiae suscepta, noui nominis dignitatem, publice strenueque disputando, multa cum laude, defendit. Inita apud Perillustrem Excellentissimumque Virum, Consiliarium Intimum de Loff, gratia, ab hoc, in moribus studiisque regundis, praeficitur Illustri Fratrum Pari, Io. Rudolpho, et Io. Adolpho, de Loff. Quod quidem fortunae munus singulari religione, quoad uixit, praedicare solitus est. Acrior ad rem gerendam factus, multis uariae doctrinae exercitationibus enitet, ac dignus iudicatur, qui anno CIO IOCCII Professionem Linguae Sanctae, in Academia Lipsiensi, capefat.

fat. Quam quidem ille multis doctisque laboribus, multis atque insignibus doctrinae lectissimae speciminibus, felici denique discipulorum prouentu, ornat. Anno c15 15cc viii, honores, in Theologia summos, consecutus, ad ceteros labores suos addidit studium concionandi, in Templo Paullino saepe, multaque cum omnium approbatione, auditus. Anno c15 15cc xi, Clauum Academiae Lipsienfis tenuit, hancque personam multa cum dignitate gessit. Anno c15 15cc xvii euocatus Gedanum, ut doctori celeberrimo Schelguigio succederet, eius locum occupauit, huncque plurium meritis annorum haud mediocriter decorauit. Quae quidem res tantum commendationis ei peperit, ut anno c15 15cc xxx Vitembergam arcesseretur. Hic Professioni Theologicae, ac pluribus aliis, quae sustinuit, muneribus, quanta fide, uigilantia, prudentiaque, praefuerit, eo notius in uulgus est, quo magis eius uirtus, publice spectata, collaudatur ab omnibus. Anno c15 15cc ix, in matrimonium duxit uirginem uirtutis integerrimae, nunc Matronam exempli sanctissimi, Sabinam Magdalenam Roefleram, Christiani Roefleri, ciuis mercatorisque Lipsiensis florentissimi, filiam, quacum coniunctissime uixit, quatuor etiam liberis ex ea auctus, tribus filiis, unaque filia. At, filiis, cum optimam sui spem facerent, magno cum parentum dolore mortuis, una superstes mansit filia, Ioanna Magdalena, quae uirtute, caritate, obsequioque probatissimo, moerorem utriusque Parentis leniit, ex morte filiorum acerbissima susceptum

Sed, excessu Abichtii, in eum res iam deducta est locum, ut et Familiae, luctu repentino perculsae, et Academiae nostratis, casum, longe tristissimum, deplorare merito debeamus. Vt igitur, et Nobilissimae Genti Abichtiae preca-

precamur diuinam, qua mitigetur excitatus dolor atque sedetur, consolationem, sic Academiae talem optamus uirum, quo successore, uulnus, Academiae inflicturn, sanetur

Funus, CIVES, hodie, a meridie, Hora tertia, solemni comitatu efferetur iu Aedem Marianam, ubi Viri, omni recordationis honore dignissimi, memoriam Oratione Funebri prosequetur Orator Academiae, *Bergerus*. Vestram humanitatem habemus pluribus modis cognitam, quam, dubium non est, quin Exequiis his eo libentius praebeatis, quo magis atque constantius Abichtii uiui decora coluistis. P. P. V Idus Iunias, A. R. S
CIC ID CC XL

XXIII

DE

BREVITATE

INGENIORVM PRAECOCIVM

Amauimus IO. AEGIDIUM SCHROETE RV M, ac tulimus in oculis, quem, tanta uirtutis indole, tanta morum integritate, tam rectis studiis, tam spe denique egregia, praeditum, cognouimus, ut, hoc certe tempore, quo funus eius acerbum deploramus, nihil in illo, nisi longiorem uitam, desideremus

Grauis haec querimonia est, praesertim parentibus, qui bene de filiis sperant, sed haud insolita prioribus aeuis, uel remotissimis. Sic enim, nec falso, ueteres illi, quos iuuenum spes, nimis admaturata, saepe fefellerat, conqueri sunt soliti, hoc breuiora esse ingenia, quo clariora. Apuleianus

leianus igitur Poeta puerulos *Praecoci sapientia*, ut materiam doloris proximi, odit, metu periculi, quo foueantur, metu damni, quo amittantur. Et, Plinio teste, Cato, Censorius, tanquam e tripode, dicit, *Senilem iuventam praematurae mortis* signum esse. Haud alia mente ille, apud M. Annaeum Senecam, Cestius, quantum admiratus Alfium Flauum, tantum eius rebus diffusus, *Tam immature magnum ingenium* esse, negat, *uitale*. Cuius quidem rei, generatim consideratae, uim Marciae, filium lugenti, exponit L. Annaeus Seneca, eodemque iudice, ultimum tempus non expectant, quae in primo maturuerunt, sed ignis, quo clarius fulsit, eo citius extingui solet. Videtur autem Seneca plura, in hanc sententiam, in eo pronuntiasse libro, quem de immatura morte scripsit, sed eundem absumpsit iniquitas temporum. Non dissentit Fabius, *Ingeniosorum uelut praecox genus* non temere unquam, testatus, ad frugem peruenisse. Sui etiam iudicii fidem, sed ingenti damno suo, perspexit ipse, minus diu, ac sperauerat, lumine gauisus, quod ex ingenio filii, adolescentuli, elucebat. Infelix enim pater opus quidem suum quantius pretii, quo magnus orator informatur, filio, pro parte hereditatis optima, destinat, sed, hoc ante mortuo, quam coeptum perficeretur opus, immaturo eius funere sic angitur, ut, impotentis animi dolore incensus, Prouidentiam, rerum gubernatricem, terris excludat, ipsos quoque Deos suos incuset. Hunc si audiamus, non solum obseruatum fere est, celerius occidere festinatam maturitatem, sed locus etiam dandus fuerit inuidiae Superiorum, nescio, cui, quae spes tantas decerpere consueuerit, ne uidelicet ultra, quam datum sit homini, nostra efferantur

Sic enim cum ratione insaniebant, qui, cum per plures falsosque Deos idem intelligerent, quod nos per unum uerumque Deum, nihilo minus culpam moeroris confimilis in sua conferebant numina, de duris, questi, acerbis, inuidisque, fatis. Proinde, ac si mortalis conditio quicquam boni recipiat, quod, uel non tribuatur a Deo, uel, si tribuitur, mortalibus ab eo possit inuideri. Solent inuidere, qui maius appetunt bonum, quod cernunt in similibus, quamuis ipsi rebus secundis utantur. Probe Comicus, *Qui inuident, egent. Illi, quibus inuidetur, rem habent.* At nihil opes humanae ad diuinas, nihil bonorum Deo, pro praestantia sua, omnibus numeris absoluta, deest, nihil adiici potest. Nec uero aliunde bona capit homo, quam a solo Deo, unico uerissimoque omnium bonorum fonte. Itaque isti, prauitate superstitionis suae corrupti, uerum Deum haud norunt, quem si nossent, non, fati errore uagati, in opiniones, sibi repugnantes, incurriscent, sed Deo, tanquam rerum opifici, ius facultatemque reliquissent, de rebus ab se conditis, arbitrato suo statuendi. Atque etiam, Deum si habuissent cognitum, non solum eius potentiam agnouissent, sed eiusdem simul sapientiam, sanctitatem, bonitatem, omnibus partibus expletam. Sic comperissent, coelesti nutu consilioque cuncta cum regantur, non male agi cum hominibus posse, quorum rebus praesit, ac prospiciat, tam sapiens, tam sanctum bonumque, Numen. sin, offenso Deo, aduersi quid hominibus acciderit, id quidem hominum uitio fieri, non Dei

Honestius igitur aliquanto spectassent communem naturae cursum, cuius eae sunt leges, a fabricatore summo sancitae, ut incrementa rerum sensim capiantur, et cito ferre pereat, quod fiat cito. Sua enim plantis, sua frugibus fru-

fructibusque, et ipsis animantibus, est tempestiuitas, nec sana corpora robur, nisi ab annis, fumunt, et, sicut, accessione uirium paullatim facta, crescere nos ac uigere, sic, tacitis rursus annis, senescere, solemus. Suspectum est Medicis, quicquid praematurum, quicquid, insolita corporis specie saginaque, tumidum atque inflatum, quicquid nimium, cum omne nimium, ut ait Hippocrates, naturae sit inimicum

Honestius potuissent audire Physicos, ac Medicos, qui ante oculos sibi proponunt tenellam corporum constitutionem, maxime cerebri, a quo sensus motusque uis praecipua pendet, maximusque mentis, cogitando, ac ratiocinando, operosae, uigor. Has, tam tenues, tamque delicatas, cerebri fibras, quae in omnes corporis patres sparguntur, ingenii, quo excitantur acres eiusmodi animae, contentio, cogitandi studio, si agitet, et, quasi chordas, uehementius intendat, eoque debilitet, atque eneruet, quid inde tandem sit metuendum, uident, qui non ignorant, grauissimos, ac periculosissimos esse morbos, qui ex capite descendant. Quam ob rem Philosophus magistros, qui puerorum ingeniis feuerius imperent atque instent, ex ueteri poeta, reprehendit, nec pueris ante, quam, transacto demum quinquennio, disciplinae copiam facit

Sed, quoniam, cum omnis rerum natura, tum humana praecipue, non fortuita quadam corporum indiuiduorum concurfione, ut quidam ueterum delirant, coaluit, uerum praepotenti unius Dei opificio, cura, imperioque, continetur, ideo isti, qui sapientes numerari uolebant, mentes in Deo defigere debebant, ac bonitatem eius sapientiamque reuereri. Illam quidem, quae miros ingenii igniculos, mira uirtutum femina, in aetate uix ineunte, ac minime

prouecta, excitaret, hanc autem, quae nihil huius faceret, nisi grauibus de caussis, sed abstrusis fere. Nam, si occultam fatorum uim in rebus humanis profiteri solebant, quanto rectius ab iis arcanum coelestis sapientiae consilium poterat admitti. Quod quidem si probarent, faterentur simul, necesse erat, sapientissimo quidem Dei consilio, sed abdito, spes ingeniorum acceleratas, et ostendi hominibus posse, et rursus eripi. Nobis quidem, sanctius erudit, persuasum est, nulla fati potestate Numen teneri, et naturae ordinem eadem Numinis libertate temperari, qua constitutus sit. Cum autem homo sit animal Deo carissimum, quanquam hic omnis humani generis singularem gerit curam, causas tamen, nobis incognitas, habere potest, qua re aliquos hominum animi dotibus ornet, captum excedentibus aetatis suae. Dando tamen harum facultatum beneficio, haud imperio sese abdicat, quod obtinet in omnes res humanas. Cum igitur tanta in hominum genus caritate, quanta potestate, utatur, hoc secretis consilii sui sanctissimi reservatum, uoluit, ut eximiarum illarum dotium alias diutius commodet, alias celerius repetat, quem ad modum hominibus expedire uideatur. Etiam si enim plurimis, quae propere nimis exsplenduerunt, ingeniis parum diuturnitatis est datum, hanc tamen multis haud defuisse, exempla declarant. Haec, et alia, in utramque partem, ante oculos obuersantur in Adriani Balieti uolumine, de iis composito, qui, aetate adhuc immatura, uel literarum studiis, uel scriptis, eminuerunt. Eum librum multis accessionibus locupletarunt alii, et rursus alii, si uellent, pluribus augere possent. Quanquam ergo religio est, causas maturatae mortis, quam subeant ingenia, super annorum fidem euecta, a ueteribus temere effusas, amplecti, acerbis tamen huiusmodi mortes, quae plerumque oppetantur, non modo

modo legimus, ab aliis relatas, uerum conspiciamur etiam, crebris demonstratas luctuosisque casibus

Non alia Schroeteri fortuna fuit, in quo tanta uis ingenii apparuit, ut, quid ab eo quantumque sperare possemus, luculentis moniti indiciis, facile coniiceremus. Hoc ingentis spiritus robur duxit a uirtute generis sui, quod, multis in rempublicam magnisque meritis insigne, antiqua Regum Caesarumque gratia altius extulit, et maiorum aemulatio, in posteris conseruata, nouis identidem incrementis, uariae amplitudinis, auxit. Natus Dresenae, cło 1699, xv Calendas Februarias, Paulo Christiano Schroetero, uiro, dignitatum, quas in Regio Prouocationum Saxonicarum, summique Senatus Ecclesiastici, Consilio, cum immortalis nominis fama, sustinet, amplitudine Illustri, et Euphrosyna, tanto nobilissimae gentis Strauchiae ornamento, quanto sexus elegantioris omnis. Domestica creuit disciplina, in qua et doctrinae, et exemplorum, adiumenta habuit, idonea certe ad animum, uel excitandum, uel in recti studio confirmandum. Sed, complures in patria nactus magistros atque eruditissimos, nullum politioris cultus reperit genus, in quo uires non experiretur. Mirifice tamen Ioannis Gideonis Gellii, uiri, ad alenda perpoliendaque ingenia nati, et elegantia, et fide, delectatus, huic sese dedidit, cum hoc familiariter uersatus est, ab hoc praecepta, quibus optima studiorum ratio institueretur, accepit. Tametsi humanioribus potissimum literis, in quibus iaciendum esse fundamentum doctrinae solidum, recte arbitrabatur, se tradebat, et singulari historiae studio trahebatur, rudimenta tamen philosophiae, haud putauit, negligenda. Namque altiorum contemplatione rerum ducebatur, et causarum, quae redde-

rentur, cognitione gaudebat, et uarietate disciplinarum leniebat ipsa laborum taedia. Ea profecto re, quam peradolescentulus administrabat, illam patefaciebat ingenii facultatem, quae altius eniteretur, ipsique anteuenteret aetati. Sic, labore dies noctesque suscepto atque continuato, uaria iam cognitione erat imbutus, linguae potissimum Latinae, Graecae, Hebraeae, nec Gallicae praeterea expers, nec Italicae

Sed amplius ingenio spatium, in quo latius excurre-
ret, quaerebat. Aditis igitur Athenis nostris, apertum uidit industriae suae curriculum, quod pateret in omnes liberalis scientiae partes. Ratione tamen, non impetu, utendum, putauit, alienus a praecipiti multorum festinatione, qui probati quaesitique operis fastigium petunt, sed imprudenter, gradibus, quibus ascendatur eo, neglectis. At ipse, descripto studiorum ordine, quibus rerum diuinarum intelligentia uel fundaretur, uel exornaretur, non, quam cito, sed, quam bene, res gerenda sit, considerauit. Quapropter Graecas, Hebraeasque, literas multo iam exquisitiore, quam nuper domi, cura complexus est, non solum Hebraeae, sed omnis etiam eruditae, antiquitatis monimenta euoluit, quicquid lautioris esset humanitatis, excussit, ratiocinandi arte iudicium acuit, grauissimos philosophiae locos explorauit, siue ad inuestigationem ueri pertinerent, siue ad officia omnis uitae. Sed, quam docilis, tam acris, ingenii neruos ostendit, nulla rerum difficultate deterritus, quin subtilissimas Mathematicorum rationes perspiceret, et reconditae scientiae adyta, quam posset, diligentissime peruestigaret. Quocirca radium, in erudito puluere, duxit, motus siderum contemplatus est, temporum rationes rerum gestarum interuallis dispunxit,
orbis

orbis situm, positu terrarum, spatii regionum, mensus est, nulli, in tam amplo scientiae campo, succubuit defatigationi, laboris fructu, quem perciperet inde, speque futuri commodi, sustentatus. Nemo nostrum fuit, quin eius faueret coeptis, nemo, quin ei, quantum posset opis, ferret, nemo, quin, tam pulchro felicitis industriae spectaculo, in expectationem maximam adduceretur. His studiorum curis, quae ad instruendam ornandamque sacrorum disciplinam referrentur, aliae quidem, ac grauiissimae, intercesserunt causae, quibus ille permotus, ad cognitionem iuris transiret. Sed tanta doctrinae lectissimae praesidia sibi comparauerat, ut nullum iam esset opus tam arduum, quin operae pretium in eo facere posset. Quid ergo illi sperandum non erat in iuris prudentia, si quidem huius, quae haud ineruditos sui cultores expectat, excolendae spatium uitae breuitas dedisset

Tanto maiore desiderio funus eius, quod, una cum flore aetatis, praeclaram nobis spem intercepit, prosequimur, tantoque uehementius optamus, ut uulnus, Familiae Splendidissimae, obitu tristi nec opinato inflictum, sanetur diuinitus, anni, quos Ioanni Aegidio fatum subduxit, Patri Amplissimo, ornamenta, quibus idem ille enituit, Fratri superstiti, addantur, et, per successionem stirpis amplificata semper Schroeteriani nominis dignitate, paternum auitumque decus posteris tradatur. P. P. IX Calend. Nouembres, anno Salutis restitutae **CLD LCC XXXIIII**

XXIV

DE

STEPHANEPHORIS

VETERVM

Hic noster est piusque sensus ingentis, quam fecimus, iacturae, ut grauiter moereamus MARTINI CHLADENII mortem, quam tamen, hic ipse, cum uita nostra commutari, nollet, si, recepto spiritu, ad nos reuerti posset. Nostram potius miseratur fortunam, curis malisque cunctis leuatus, perfusus coelitem gaudio, ornatusque corona, ad quam, pie sancteque capeffendam, alios ipse, praeco salutis integerrimus, hortari solebat

СТЕΦΑΝΗΦΟΡΟΥΣ ostendit nobis antiquitas, uariis scriptorum literis proditos, Marmoribus etiam, Numismatis, aliis denique monimentis, multa cum loci amplitudine, mandatos. Hi uero sunt, ut praetereamus alia, uel, partae in ludis spectaculisque, uictoriae praemio insigniti, uel sacerdotes, ab ipsa dicti corona, quam capite gerunt. Horum in numero sunt Dionysius, Apollonotimi filius, Diocles, Dioclei filius, alii, in titulis Graecis, quos exhibent Lapides. In alio quodam Saxo literato legitur Lucius Iulius Bonnatus СТЕΦΑΝΗΦ· ΚΑΙ ΙΕΡΕΥС Tiberii Caesaris, uir magnus in primis. Eius sacerdotii, corona clari, ordinem duxit Pontifex Maximus, cuius interdum locus feminis relictus est. Quo ex genere, sicut in numo Deeri Spanhemiano conspicitur Aurelius Appianus Pontifex, sic, in Marmore Sponiano, Flauia Ammion ΑΡΧΙΕΡΕΙΑ СТЕΦΑΝΗΦΟΡΟΥС. Tenuit quoque, nullo Graeci sexus discrimine, consuetudo, ut horum sacerdotum coronatorum nominibus

tem-

temporum notae, in Fastis aliisque Tabulis, dispungerentur, quod docuere iam uiri priscae eruditionis, huiusque elegantia ornatissimum decus Belgii, Gisbertus Cuperus. Magna autem singularisque dignitas horum erat Stephanephororum, qui nihilo magis praeessent sacris, quam censurae magistratum. Eisdem, magistratu perfunctis annuo, sacerdotii seruabatur honos, manebatque ius, soli datum sacerdotio, coronae in publico gestandae. Quod quidem ius ipsi quondam Iulio Caesari tanti, scimus, existimari, ut hic, ex omni honorum genere, publice sibi decreto, nullum receperit libentius, quam ius laureae perpetuo gestandae, eodemque usus sit, multa cum animi uoluptate. Illa certe, quae diximus de Stephanephoris, speciatim colligenda uidentur ex institutis Magnetum, de quibus Plato differit, quos monumentum Marmoris Arundelliani narrat, quos explanatio huius Seldeniana illustrat. At ipsae, si quaeris, coronae, quae late patebant, uel aureae erant, uel laureae, uel oleaginae, uel alius generis. Potiores attingit Iulius Firmicus, ubi *Caput* nominat, *aut auro, aut lauro, pressum*. De cunctis his, uictorum maxime, insignibus tanta fuit hominum opinio, ut eam mirari magis liceat, quam paucis enarrare. Postremo Stephanephorus, sub imagine Pythodoridis, in conspectum datur a duobus Iacobis clarissimi nominis, Sponio Gronouioque, quamuis inter hos, de ratione rei explanandae, non conueniat satis. Plura de Stephanephoris, praeter homines doctissimos, Carolum Paschaliū, Ioannem Meursium, Ioannem Tristānum, Ioannem Andream Bosium, uiri praestantissimi, Isaacus Casaubonus, Athenaei Tranquillique enarrator, Henricus Valesius Ammiani, Carolus Patinus Inscriptionum Smyrnaearum, Ez. Spanhemius usus Numismatici, et ille, quem memoraui, Cuperus in Harpocrate suo,

tradunt, quibus inter se collatis, quale quantumque decus coronae ueteris, ac uictricis maxime, fuerit, plenius intelligi potest

Sed, quicquid hi, quicquid alii, cum Pindaro, de coronae, antiquis literis celebratae, praestantia praedicant, hoc certe, quantumcunque est, longo dignitatis interuallo disiungitur ab illa *iustitiae corona*, quam Paullus ille diuinus, fide seruata, cursus certaminisque laboribus defunctus, sibi iam promittit ex gratia Dei, sui que similibus, qui pari sanctitate constantiaque maneant in fide. Natus Tarsus, urbe Graeca, uersatus inter Graecos, quos accessit docendi causa, sine dubio Stephanephoros omnis generis, in pluribus utriusque Graeciae, et Europaeae et Asiaticae, ciuitatibus uidit. Hic tamen, per illustrem ritus, usitati Graecis, imaginem, eos intuetur demum, qui, palma in agone stadioue potiti, putabantur, ut loquitur Lucianus, Ἰσοθέοι, siue, ut Poeta Lyricus, *ad Deos euecti*. Eorum memoria, ipsaque praeconum uoce, qua uictores Olympiae citabantur, excitatus, rei Agonisticae studium a spectaculis transfert ad Religionem, cuius in curriculo, sanctioris exempli loco docet, quam pulchre certauerit, quam processerit a carceribus ad calcem, qua stadium ipsum fide cucurrerit, ut, nullius fraudis compertus, religiosi certaminis iudici probetur, ad capiendum uictoriae praemium. Quid enim, *Fidem seruare*, proprie sit Apostolo, Leges Agonum doceant, ex iisque Chrysippus, quem laudat Cicero, in faciendo spatio connitendum esse, ac summis uiribus elaborandum, sed nulla fraude supplantandi, nullo dolo remorandi, eius, qui cum concertetur. *Qui stadium*, inquit, *currit, eniti et contendere debet, quam maxime possit, ut uincat,*

cat, supplantare eum, quicum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. Hactenus Chrysippus ille Tullianus

Similiter Paullus sic suum uitae, diuinitus emendatae, sic suum doctrinae, gentibus promulgandae, decurrit spatium, ut in eodem simul omnes, quos possit, incitet, iuuet, prouehat, ad prospiciendum corripiendumque Brabeum coeleste, quod omnium oculis proponit. Hac laetus rei gestae conscientia, omisis tacitisque Graecorum ludicris, ad illum, non e Circo, sed e Coelo, respicit Agonothetam, qui perinde iustus sit, ut sanctus, et iustissimus omnium, cuius merito iustum sit, quicquid mortalium sit iustum. Vt igitur cursoribus profanis relinquit Coronam, quae obsolescat, sic ipse Coronam sperat, quam nulla uetustas conficiat, illam, inquam, *uerae gloriae* coronam, qua fiant ΙΣΑΓΓΕΛΟΙ, quae nunquam senescat, cuius flores, non terrestri succo geniti sint, sed coelesti, ut Clemens Alexandrinus loquitur

Hac ipsa, Martinus Chladenius, coeli palma decoratus, inter eos, qui *Coronas aureas*, capiti detractas, coelesti Solio proiiciunt, laetitia triumphat, spretoque inani, qui praestringit oculos hominum defixosque tenet, splendore, capit laboris, capit spei suae, fructum, ex illa, demiratus, *spinea* Seruatoris, ex cruce pendentis, *Corona*, quam in terris assidue contemplatus est, tot coelestes sibi rosas nasci, tantum sibi lucis, qua collustretur totus, affulgere. Hoc curriculi certaminisque sacri praemium tulit, hoc munus inuiolatae fidei, quam, sequendi ueritatem diuinam tuendique constantia, probauit. Tot quoque Coronas, quoad hic uixit, semper habuit, quot eximiarum decora uirtutum, quae docendo, disputando, scribendoque,

enituerunt. Et, quoniam Antistes erat sacrorum, longe castissimorum, nec ueteribus Stephanephoris auctoritate, quam dabat his religionis opinio, cessit, et hos in primis ipsos sanctitate superauit, quae in superstitionem Graecam non cadit. Sic, inuenta publica priuataque laude, tanto nobilior fuit Stephanephorus, quanto melior, tantoque dignior, quanto minus uideri, quam esse, uoluit

Ortus, in Pannonibus, Cremnicii A. c1515c LXIX VIII Calendas Nouembres, cum patre, Georgio, Sacerdote Cremniciensi sanctitatis incorruptae, spectataeque in munere suo fidei, et matre pietatis integerrimae, Catharina, Clementinae gentis, quae sedes auitas in Tirolentibus Salisburgensibusque fixit, domo religionis causa pulsus, A. c1515c LXXIV in Saxoniam migravit. Hic exilii per fugium habuit optatissimum, alteramque, ubi bene esset, patriam, ut uere, cum Themistocle illo, apud Persas exulante, praedicare potuerit, *Perieramus, nisi Periissemus*. Quid enim salutis in Pannonia tum sperare poterat, cum, temporum calamitate, ne ipsa quidem religio salua foret. Itaque, cum nouum melioris fortunae praesidium reperiret apud Saxones, Gorlicii, ac Sorauiae, sed in Ludis maxime illustribus, Misenensi Grimmenisque, eruditus, A. c1515c LXXXVIII mercaturam bonarum artium quaesivit Athenis nostris. Hic, in cultu liberalis scientiae, Roerenseos, Schurzfleischios, Donatos, Dasso uios, Roeschelios, in sacris studiis, Deutschmannos, Loescheros, VValtheros, Hanneccenios, uiros nominis, in suo quemque opere, praecipui, adiutores habuit promptissimos, eosque sibi modestia, et ingenii elegantia, adeo conciliauit, ut semper ab eis haberetur optimae spei. Doctrina, qua inter aequales eluxit, aliis iam locis notus commendatusque, magnam sui expectationem commouit, acci-

accitusque Dresenam, uel hospitia, uel aliam inopiae suae leuationem, reperit, apud Cnochios, Birnbaumios, Zechios, Carpzouios, Borneros, Beieros, Schraderos, Starckios, Cuhnios, quos ille deinde ut patronos coluit liberalissimosque fautores. Data est uirtuti fortuna, in iis quidem locis, de quibus cogitatum non erat. Namque, increbrescente Martini fama, primum Vbigauiensibus, deinde Luscauiensibus, Iessenensibus denique, sacris praefectus est. Sic dignitas cum uirtute creuit. A. C. 1515 CC IX reuocatus Vitembergam, ubi nuper studiorum causa commoratus erat, publicum munus Doctoris Theologi suscepit. Facta succedendi copia, Senatui huius urbis Sacro ascriptus est. Academiae postea nomine, ad comitia Saxoniae prouincialia, Dresenam delegatus. Rempublicam hanc literatam, in eius amplissimo collocatus gradu, semel atque iterum rexit. Sanctimoniam doctrinae uita comprobauit, diligentiam muneris uigilantia, agendi rationem prudentia, morum humanitatem officio, cunctis parato, semper expedito et ubique. Sic uixit nobis et optimo cuique carissimus, sic, relicto sui desiderio haud mediocri, nuper, pridie Idus Septembres, excessit. Fidam rerum secundarum aduersarumque sociam nactus est uirtutis eximiae matronam, Charitatem, Siberam, et nobilissima, origine generatam, e qua procreauit liberos undecim. Ex superstitibus natus maximus, Iustus Georgius, Philosophiae Iurisque Doctor, genti suae, felici paternarum uirtutum aemulatione, nouum decus adiicit, et maius adhuc insigniusque promittit

Vos, CIVES, honori supremo Viri, de nobis optime meriti, Coronam imponite, hoc adhibito humanitatis uestrae officio, ut frequenti comitatu prosequamini exequias, hodie, ab Hora I pomeridiana, celebrandas. P. P

pridie Calendas Octobres, anno redintegratae Gratiae
CICIOCCCXXV

XXV

DE

SILENTIO

CHRISTI PATIENTIS

Fit iudicium, post hominum memoriam, persona, innocentia, patientiaque, Rei maximum, accusatorum nefario scelere acerbissimum, iudicium iniquitate infestissimum, in ea denique causa, qua grauiorem terrarum orbis neque uidit unquam, nec uidebit. Agitur hic salus Illius, qui spem salutis unus desperatis hominum rebus ostendit. Accusant isti, qui, mercede ac mentiendi libidine corrupti, omne genus criminationis impudentissimae comminiscuntur. Iudicant isti, qui simul Reum uocant in crimen, simul, ut expleant crudelitatem sanguine, in Reum uirus acerbitalis euomunt, causaque ab ipsis iniquissime perorata, neque deprehenso Rei facinore, eum capitis nihilo secius damnant

Taceat reus iste, maleficiorum conuictus, quem delictorum conscientia opprimit, quem pudor confundit, terrorque supplicii perturbat. Conticescat aliquando uel infons, idemque disertus, sed debilitatus metu fractusque, cum intelligit, ab iniuria periculoque iudicii, nulla se, uel uirtute, uel oratione, prohiberi posse. At uero, in tanta causae bonitate, quae manifestis undique se prodat indiciis, in tanta facultate, qua nihil potentius est, audaciam hostium scelerum ferociamque, insolentius se efferentem, comprimendi,

di, obmutescere penitus Vocem illam, quae saepe multumque aduersariorum procacitatem coercuerit, quae paullo ante efferatos armatosque hostes, tanquam fulmine perculsos, abiecerit, quae nuper longinquam peregrinamque multitudinem ex opidis, uicis, agris, traxerit, et, defixam in audiendo, sine cibi potusque desiderio, ad noctem tenuerit, id quidem tanti erat, ut hic silendum sit potius, ubi uox eloquentissimum quemque defecerit, quam parum, pro rei magnitudine, dicendum. Iam cogita Verbum illud, ipsa aeternitate ac diuinitate munitum, quo condita sunt omnia, sine quo nihil conditum est, quod est conditum, huic quidem Verbo nunc deesse uerba, ubi iudex, accusatione audita, defendendi potestatem faciat, urgeatque responsum, ubi incusantium quoque turba insultet, qualem, quaeso, rem, quanto similem prodigio, putes. Ipse enim procurator Iudaeae, idemque iudex, Pilatus, miratur Christi, grauius accusati, silentium, eumque ipsemet, ad minuendum propulsandumque crimen, hortatur. Frustra. Namque Illi, qui pro hominibus hominum furori caput obiicit, stat, iniurias non alio, quam silentii, praesidio obterere, nec prius uincere, quam uictus ipse uideatur hostibus, ut numine suo ipsam Iudaeorum, temere gloriantium, falsam uincat insolentemque uictoriam

Socratem, mirabatur Graecia, cum falso capitis accusaretur, adeo sapientiae, atque eloquentiae, qua excelleret, nullam habere rationem, ut mallet, indignius mortem optetere, quam pro se copiosius dicere. Idcirco causam eius, quam ipse consulto neglexerat, complures egerunt. In his Plato, Xenophon, Plutarchus, Libanius, suas quique uires experti. Sed Maximus Tyrius mentem sententiamque Socratis explorat, defensoque eius, quod causam suam non egerit, iudicio, illum tacuisse, arbitratur, tuto, ubi

ubi honeste loqui non potuerit. Hoc Apollonius silentium laudat in Graecorum principe philosophorum, hoc ad magnae, nec uulgo cognitae, uirtutis, quae prudentiam tacendi in iudicio teneat, exemplum imitationemque transfert. At Socrates, non tam tacuit, quam magnifice, et quasi magister, aut dominus iudicum, pro se dixit, si Xenophonti, atque aliis, inter Latinos, Ciceroni, credamus. Ipse uero Apollonius, in ius adductus, minime omnium tacet, et ubi, iudice Domitiano, pro se plura dixit arrogantius, ex omnium conspectu, si diis Philostrateis placet, tam repente eripitur, ut omnino uereri uideatur, ne sibi, publice absoluto, priuata tyranni collocutio fraudi sit. Ita, quod splendide de contemnenda morte praecipit, timide turpiterque omittit. In ipso autem Socratis Silentio ponit immortalitatem Apollonius, quam ipse non capit, recte tamen, tacere in iudicio, arbitratus, interdum uirtutis esse. Tota Pythagorae schola silentium imperat, atque, ut de huius familiae duce praedicat Apollinaris Sidonius, sentit magis, quam loquitur, siue, ut ait Claudianus, tacendo dicit, quando est, uti uocatur a Gregorio Nazianzeno, philosophia silentii tota. Qua re, ut illa teneri possent, quae traderentur hic abdita, quae diuiniora etiam crederentur, discendum erat, ut, secundum alios, refert Philostratus, ipsum silentium esse orationem. Quod quidem silentium tantum ualebat apud Graecos, ut, si audiamus Isocratem, tacitos doctoris Samii discipulos magis admirarentur, quam alios, summa dicendi laude claros. At enim hoc illud erat silentium, cui plures studebant, quod eo putabantur sapientes communiter, et fieri, et probari

Hoc silentium, quod miramur in tacente Christo, unius huius est, eiusdemque, rei gestae miraculo, primi, hoc in
asseren-

asserenda hominum incolumitate tam mirifice defixum est, et, restituta post mortalium salute, tam efficax, ut unum hoc silentium uere sacrum dixeris, unum diuinæ sapientiae plenum, neque dignius, quam admiratione religiosa, colendum. Herodem repello, responso Seruatoris indignum, quod, malitiose interrogando, id egit, ut, opere quodam mirabili elicitō, curiosos tantum oculos pasceret, neque tam uerum causæ exploraret, quam Christo, cum effrenata satellitum licentia, exagitato, illuderet, nullamque praeferret grauitatem iudicis. Gloriosa est causā, quae, solo silentio hostium sic reprimit impetum, ut ipse Pilatus fateatur, nihil eorum criminum, quae Christo sint illata, ab Herode compertum fuisse. Seruator tamen prius, quam ad Herodem abstrahatur, in ius ab Iudaeis adducitur, ab his ad Pilatum, ad eumque rursus ab Herode reducit. Vtroque in loco arcessitus in periculum, conficto crimine, in utroque quaestione habita, rogatus, nihil respondet scurrarum conuiciis. Eodem tamen tempore responsis aliis magnitudinis suae conscientiam, libera, nulloque metu infracta, ueritatis ac dignitatis suae professione, testatur. Erat haec quidem utriusque iudicii, et apud Iudaeos, et apud Pilatum, anceps ratio, ut in praesenti multo honestius, quam de Socrate pronunciatum fuerat, taceretur. Interrogat Pontifex Reum, non ut eum, causā cognita, absoluat, sed ut, interrogationis captiosae laqueis irretitum, condemnet. Nam, si, perspecta eius innocentia, uinculis solutum, liberatum poena, quam nulla re commeruerat, dimittere statuissent hostes, non fuerat certe Iudas, ut Magistrum proderet consceleratissimus discipulus, mercede, auctoramentoque funebri, insidiosè conducendus, non testes nefarie subornandi, non iudex Romanus ad supplicium, de Reo, qui nullius delicti conuinci potuisset, sumendum,

Ii

dum,

dum, metu seditionis, offendendique Caesaris, furiose adigendus. Erat nimirum agendum cum iis, quibuscum non melius agi posset, quam tacendo. Si enim audiebant id, quod res est, sibi dictum, credere, si rogabantur ipsi, respondere, nolebant, ut Christus ipse, explorata Iudaeorum pertinacia, dicebat. At testes, qui Christo opponebantur, sine ulla religione ac fide, nihil afferebant, nisi libidinem conuiciandi. Neque enim crimina solum finge-
bant, ut de templo, a Christo sine manu reficiendo, sed etiam, ut in forense calumnia, suis inter se dissentiebant uocibus argumentisque, ut ne ipsi quidem iudicio Iudaeorum suam probarent leuitatem. Proinde, cum Seruator incideret, non in iudices, sed in latrones, ut Chrysostomus iudicii huius improbitatem peruersitatemque notat, recte tacuit ibi Christus, ubi ius audiret nemo. Et, quoniam Christus uita factisque, inter Iudaeos spectatis, quam oratione, defendi malebat, ut animaduertit Origenes, istorum quidem testimoniorum malitia uanitasque silentio erat opprimenda, quae refutaretur ipsis rebus gestis. Itaque, cum perditorum profligatorumque testium mendacia, sicut fit in oppugnatione ueritatis, inter se pugnarent, Leoni quidem Magno Christus, in tanta hostium prauitate, mirabiliter elegisse uidetur, ut taceret. Videantur alii, ex dicto ueteri, consentire, qui taceant, Christus certe accusationem tacendo haud confirmat, sed eam despicit non refellendo, ut probe iudicat Ambrosius, beneque tacet, ubi defensione non eget. Iam Pilatus, qui praeerat iudicio, in animum induxerat, iudicis religionem aut praestare, aut uiolare. Si praestandam putabat, non debuerat moueri calumniis, ex inuidia profectis, ut ipse nouerat. sin ita uiolandam, ut, accusationi praeuaricans, aduersariis subseruiret, ipso quidem crimine, quod falso inferebatur Christo, tantum aberat,

ut reus, tacens quidem, sed nondum testimoniis reuictus, damnari posset, ut ne confessio quidem eius, qui uellet insons perire, ex praescripto iuris, reciperetur. Mirum igitur Pilato uideri poterat, tacendo contemni periculum mortis ab homine, nulli culpae affini, et qui causam posset orare, pro innocentia sua, uere, pro sapientiae ad hostium inuidiam celebratae fama, grauiter, cumulate, excellenter. Sed Christo, ueritatis instauratore, dignum erat, homini, simulacrorum mendacisque religionis cultori, nihil, ubi de iustitia causae, iam perspectae, quaereretur, respondere. Ipsis enim Sapientibus silentium quoddam graue, consultum, deliberatumque, tribui solet, quibus, ut est apud Euripidem, silentium est responsum, quorum est, ut dicit Philo, quiete defendi, quorumque uerba, ut Salomonem interpretantur Graeci, in ipso audiuntur silentio. Nec uero oratoribus ipsis insolitum est silentium, ut Plinius recte doceat, interdum tacere non minus oratorium fore, quam dicere. Atque hanc quidem in tacendo eloquentiam ab Attico se didicisse, eloquentissimus Pomponii familiaris, M. Tullius, praedicat. Sed ita tacet hoc tempore Seruator, ut postea milites, a quibus exagitatus erat necatusque, commoti naturae miraculis, testes innocentiae fiant, hoc est, ipsa saxa clament, ut uocem, alias missam, ab ipso Christo mutuemur

At uero, quod silentium neque trepidus iste, et nulla officii religione, iudex, Pilatus, neque omnis Iudaeorum inimicorumque calliditas cogitatione potuit assequi, eius sane causa non iudicio rationis continetur, sed altitudine diuini consilii, quo nulla ingenii sagacitas accesserit. Namque appetebat tempus, instaurandis hominum rebus prouisum diuinitus atque promissum, quo fatalis illa Ovis, tan-

quam uictima caedenda, duceretur, quo Agnus ille, pro salute humani generis immolandus, coram tonsore suo obmutesceret, neque os aperiret. Hic erat Ille, qui, praedictus a Dauide, ori suo custodiam poneret, obsurdesceret, et fileret. Explicat huc imaginem Iosephi Chrystomus, silentio uincentis. Ipse Seruator ait, Oracula, de se edita, factis prius fuisse implenda, quam ipse transfret ad gloriam. Loquitur igitur omni ex parte haec causa, etiam Christo tacente. Namque, ut essemus salui, mori Seruator constituerat. Ita placandus erat Deus, ita uatum sanctissimorum fides liberanda. Non Pilatus igitur oratione mouendus erat, ubi iam ipse nihil, morte dignum, reperisset. Defensione uero conciliari, si quidem id ageretur, non poterant Iudaei, implacabili aduersus misericordiae sensum odio obfirmati. Herodes ludificabatur uerius, quam iudicium exercebat. Adeo hic silentium omni eloquentiae, ut cuncta persuadent, antistabat

Apollonius narratur filens urbes prouinciasque peragraffe, et sola manus uultusque significatione mores hominum composuisse, ut, in quos tumultuantes inciderit, hi eius aspectu mitigati, silentium tenerent, uelut in mysteriis. Quid aliud his in ludis agnoscas, quam Pantomimicos gestus, dignos certe theatri epularumque deliciis, sed indignos, quos Isaacus Vossius instaurari uelit, longoque interuallo repeti, ut, intermisso orationis usu, muta reddatur hominum uita, eique communis aliqua gentium omnium eloquentia, sed gesticulans, obtrudatur. Relinquamus igitur Philostrato hos lusus magnificasque fabulas, nihilo fecius, atque Hierocli nequitiam, ab Eusebio castigatam. Philostratus enim Apollonio suo multa affinxit, ut multa Seruatori per improbitatem detraheret, Hierocles a Philostrato mendacia sumpsit

sumpsit, ut, inepta comparatione, ueritati mendacium anteferret. Nobis quidem semper et ubique audienda est uenerandaque Vox illa aeterna, cuius maiestate Iudaea regione sique finitimae personuerunt, quae, tot miraculis illustrata, terrarum Orbi salutem denuntiavit, nec minus hominum animos, quam uentos tempestatesque, sedauit. At eiusdem Vocis silentium nihilo minore cultu nunc excipiendum est, ubi spectamus non operta forte deae, solo impuritatis occultandae dolo, Bonae, non simulatum, fraudique compositum, Magi, ut Apollonius uiris sanctis habitus est, uultum, sed, ut complectar, quae dici cogitarique possint, omnia, Christum, in iudicio, pro nobis sustinendo, tacentem. Ostentat antiquitas Harpocratem, silentii, ut plebeculae fingitur, deum, cuius simulacrum, in sacris Isidis exponi solitum, digito labra compescit, quasi artem tacendi praecipiat, eamque commendet, ad bene beateque uiuendum. Literis etiam monimentisque mandatur numen Angeronae, idem, ut aiunt, docentis, ore obligato atque obfignato. Quibus quidem imaginibus cum delectaretur superstitio, tanti, in ratione discendi, fiebat silentii commendatio, ut, homines esse loquendi magistros, Plutarchus diceret, tacendi deos. Nos quidem, quos pudeat in talibus uersari tenebris, reiicimus inanes Umbras, neque istud silentii Numen, falso creditum, amplectimur, sed Christum sequimur, maximum eundem, atque optimum, tacendi magistrum. Namque Origenes, Celsum reprehendens, ex hoc salutari silentio, quod Christus obtinet, praeclare conficit, ueritatem Christianae doctrinae magis sua ipsius ui, quam hominum oratione ingenioque defendi, atque hoc demum esse praestantissimum criminis purgandi genus, quod uita se factisque tutetur. Etsi Seruator merito contemnit conuiciatorum probra contumelioseque dicta,

quae silentio uindicare ipsi quoque oratores graues corda-
 tique solent, idem tamen, ab aduersariis rogatus, quis esset,
 haberique uellet, hoc ipsum aperte praedicat. Eam uero
 in respondendo sapientiam explanat admiraturque Chry-
 sostomus, hacque Iudaeos Ambrosius constringit, ut, eos,
 doceat, condemnandi causam habere non potuisse. Haec
 erant illa tacendi loquendique tempora, quae distinxerat
 Rex omnis memoriae sapientissimus, haec discenda e-
 rant, non illa Socratis institutione, quae prudentiam ani-
 mi, pudorem uultus, silentium linguae, exigit, sed prae-
 senti sanctissimoque exemplo Christi. Solo enim Chri-
 sti silentio, et prudentia tacendi, ubi uerbis nihil pro-
 ficitur, et uerecundia, ubi hostium dominatur impuden-
 tia, docentur, sed amplius, aequitas animi, ut iniurias ferre
 malis, quam ulcisci, et constantia, ut in rebus aduersis tibi
 constes. At Christi, de diuinitate sua, confessione disca-
 tur fides sanctitasque, ut uerum profiteri ne uerearis, in re
 trepida, et confessionem exigente. Itaque Passalornichi-
 tae Harpocrati potius, cuius superstitione Christi silenti-
 um a uate diuino praedictum corruperant, quam Christo,
 tacebant. Hos enim, auctor est Philastrius, imposito in
 nares, ora, labia, digito, silentium quasi perpetuum colu-
 isse, neque alius rei, quam taciturnitatis ignauae, studium
 commendasse. At Seruator, acceptis iniuriis, tacebat ille
 quidem, salua tamen ueritate, cuius testimonium nihilo
 minus edebat. Haud ferebant taciturnitatem superstitio-
 sam, nec diuinae tamen confessionis uim exemplumque
 capiebant, Helcesaitae, et Priscillianistae, illi ab Origene, hi
 ab Augustino, confutati. Vtrisque satis erat, loqui *uerita-
 tem in corde*, quamuis *in ore mendacium* reperiatur. At
 Christus non ita condebat in animo uerum, ut falsum lin-
 gua promeret. Chrysostomus, et ante hunc Cyprianus, pa-
 tientia-

tientiam Iesu tacentis egregie proponunt iis, qui uelint, iniqua hominum iudicia factaque, silentio et spe, superari. Grauius autem coarguunt istos, qui nesciant sic iniuriis uinci, ut mansuetudine, atque aequitate animi, uincant. Ambrosius otiosum silentium reprehendit, laudat negotiosum, ubi plus agitur tacendo, quam loquendo, sicut Christus *salutem hominum*, ut ait idem, *tacens operatur*. Hoc igitur Christi, qui nostra causa conticuit, silentium animis nostris tenendum est, ut eo nos, fortuna perculsos, erigamus, hoc nobis, in sacris Oraculis pie contemplandum, ut Seruatori, etiam tacenti pro nobis, gratias agamus, hoc in exemplo Vatis Regii imitandum. Quam enim conuenienter ille Christo, quam nobis, qui Christum sequi uelimus, *Tacebo*, inquit, *neque os aperiam. Tu facies*. Hoc illud fuerit os, quod Tertullianus *taciturnitatis honore signatum* uocat

Sed tantus diuini silentii recessus est, ut animi stupor non suadeat ori silentium, sed imponat. Hic est locus ille, admiratione rei gestae insignis, sacrisque monumentis, ad commentandi necessitatem, celebratus, quem Deus ipse Aethiopi, gazae regiae custodi, e diuinis Oraculis delectum, euoluit, quem eidem, per Philippum, diuinitus admonitum, interpretatus est. Hoc enim loco uti uoluit, ut ex eo Aethiops Christum agnosceret tacentem, hocque silentio eruditus, salutem peteret a Christo, et, sacro fonte ablutus, bonorum particeps fieret, quae mortalibus a Christo parta sunt. Videt, pro sanctitate animi sui, Eruditissimus Philolosophiae bonarumque artium Magister, Iustus Christianus Toreschmidius, quam pie reuerenterque de Christi Silentio cogitandum sit. Simul tamen idem Vocis illius, magnae et contentae, quae, in extremo Seruatoris exaudita spiritu, coelum terramque commouit, memoria exci-

excitatur. Statuit igitur, hodierno die, ab Hora pomeridiana III, religionis, intimo sensu conceptae, publicam significationem dare, nec committere, ut ipse, in consideranda colendaque Dei morte, tardior fuisse uideatur, quam, in agnoscenda eiusdem Christi diuinitate, milites, supplicii custodes. Ceterum eis, quos ad spectaculum tanti funeris magnitudo beneficii, ab eo Funere in omne genus hominum profecti, exciuerit, illud Tertulliani cogitandum relinquimus. *Crucifixus est, inquit, Dei filius. Non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est Dei filius. Prorsus credibile est, quia ineptum est. Et sepultus resurrexit. Certum est, quia impossibile est.* P. P. III Nonas Apriles, A. R. G. ∞ 15 CCXI

XXVI

DE

GLORIOSA CONFESSIO NE

AVGVSTANA

IN

SAECVLARI EIVSDEM SECVNDO

Stat antiquo statu Religio, superatisque temporum difficultatibus, triumphat, nihilo quidem fecius, quam, ab hinc annos ducentos, primum redintegratae ueritatis praesidio stetit, GLORIOSA deinde cultus emendati CONFESSIO NE, qua patet Orbis Christianus, eluxit. Gloriosa, dico cum ueteribus pii coetus, Confessione, quae Augustae Vindelicum, in augusto frequentissimoque Imperii Senatu, non exhibita solum, sed etiam, duabus fere horis, recitata, Dei gloriam, quantum uindicauit a corrupte-

ruptelis hominum, tantum illustravit, gloriosa, quae, nullis retardata periculis, animi constantiam, sanctitati parem, probavit, gloriosa denique, in quam, recti vindicem, pravi expultricem, ut incorruptae doctrinae exemplum, omnis sinceri iudicii posteritas intuetur

Viget haec Confessio in omnium bonorum memoria, uiget in complurium literis gentium, non Germanice tantum Latineque scripta, atque Imperatori Maximo, Carolo V, iisdem in Comitibus Augustanis, in manum, ultro porrectam, data, sed, primum eiusdem Caesaris iussu, in Hispanicam Gallicamque, mox, aliorum studio, in Italicam, Anglicam, Boiemicam, Hungaricam, aliasque conuersa linguas, idque hoc potissimum tempore, quo uix audita erat, quo, ut audiretur illa, aegrius impetratum, quo uetitum etiam, ne quid huius ederetur in uulgus. Sic erat enim Dei, humanae salutis consulens, consilio prouisum, ut, quod omnibus esset salutare, ab omnibus legeretur, ut, quod tam sancte, tam fortiter, in diuinis humanisque rebus, ius fasque tutaretur, reprimeret nefas ac summoueretur, id, longe lateque cognitum et peruulgatum, et doceret homines et moueret, ut ipsius religionis, nuper assertae, uis noua fidei, Deo praestitae, ac multo luculentissima, testificatione confirmaretur

Est profecto, est Augustanae Confessionis formula succus priscae illius doctrinae, cuius, diuinitus acceptae, solatio acquiescimus, est ueritatis, e caligine temporum erutae, lumen, est bonae mentis, quae nihil profani sapiat, testis, antiquae fidei custos, uitae sanctioris magistra, ueri denique falsique, ex praescripto diuino, ueterumque recte sentientium, sine errore, sine furo, diiudicandi compendiarum quaedam expeditissimaque uia. Quo minus mi-

rari conuenit, monimenti huius, non humanis, sed diuinis, instructi uiribus, tantum fuisse robur, tantamque in animos auscultantium uim, ut, eius recitatione uix finita, in ipso adhuc Procerum conuentu, alii, ira paullo ante odioque incensi, mitigarentur, alii causae meliori studerent apertius, alii premerent quidem sententiam suam, temporique cedendum, ducerent, postea tamen sic agerent, ut, longe aliter, atque antea, de religione iudicasse, crederentur

Vt rei gestae, sic scripti tam praeclari, fama latissime manauit, nec singulis modo hominibus religionem iniecit, uerum, integris etiam populis, quos confessio, tam pia, tam strenua, commouit acrius atque excitauit, ut, quorum uirtutem, tam alte eminentem, admirarentur, horum insistere uestigiis, horum uti instituto, uellent. Quamuis enim ipsa iam Sacrorum emendatio, hic Vitembergae suscepta, complures, domi forisque, nationes in partes suas traxisset, doctrina tamen, quae proxime tam commemorabile ueritatis testimonium perhibuerat, concinne, dilucide, neruoseque, explicata, cum gentes illas arctiore quasi constrinxit uinculo, tum alias conciliauit sibi, atque deuinxit. Hac enim, Pontifices ipsi, horumque amici, fatentur, tanquam incendio quodam, correptas fuisse pleraque Europae partes, ipsam quoque Italiam, ipsam deinceps Graeciam, una cum Indis, ipsoque Orbe nouo. Hac eadem sacrae professionis tessera uoluerunt insigniri, quotquot in Germania meliores partes sine uarietate secuti sunt, huius iidem appellatione, in publicis Imperii tabulis, adhuc internosci solent, in huius uerba iurant apud nos, qui rempubl. atque honores capeffunt, hac eadem externae regiones ac disiunctissimae, communiter, ut communibus sacris, pro sacro fidei symbolo, utuntur. Hoc enim gratiae diuinae

uinae documento ueritatem, ex ipsa mente diuina haustam, propagari, intelligunt, hoc, coelestia secum dona communicari, hoc, sibi animum addi, ut, praeclare secum, putent, agi, tali, quam sponte imponant sibi, castae incorruptaeque religionis, lege si uiuere possint ac mori

Ac fuerunt quidem, quos offenderet ueritas, inueteratos capitalesque superioris memoriae coarguens errores, fuerunt, qui hanc ipsam, ut fit, auderent oppugnare, sed nemo dum inuentus est, qui ueritatem hanc, in Dei mandatis innixam, laceffierit, quin, eodem impetu, ipsam ueritatem diuinam adoriri uisus sit. Ex ipsis quidem aduersariorum doctissimis non nulli, possentne confessionis Augustanae fidem conuellere, a magnis rogati Principibus, respondisse feruntur, hoc fieri ex sacris literis haud posse, ex ueteribus tamen doctoribus, qui sanctiori coetui praefuerint, aliquid se conari uelle. Mitius hic de maiorum nostrorum causa statuisse, cum Augustano Antistite, alios, mitius Proceres, meliora edoctos, mitius ipsum quoque Carolum V, ipsum Ferdinandum I, ipsum Maximilianum II, satis, iam satis, constat inter omnes

Agnoscamus diuinae ueritatis ac uictricis opes, quibus nihil humanarum facultatum resistere potest. Agnoscamus summum coelestis gratiae munus, quod maioribus nostris, adhuc inermibus, et unius bonae causae uiribus confisis, ex tanto gentium potentissimarum, tanto saeculorum, numero, primis tributum est, ut sacra repurgarent, ut repurgata, in Augustano Imperii confessu, quo populi remotissimi oculos animosque conuerterant, atque adeo in quodam uelut Orbis terrae concilio, libere profiterentur. Agnoscamus nostram, patrumque, fortunam, qua ueritas Augustana, testium asseueratione declarata, tan-

quam amoris diuini pignus, inter tot rerum temporumque uicissitudines, seruata est, nobisque datum, ut, salua religione, salua patria, saluis denique fortunis nostris, more maiorum, hanc ipsam Aeterni Verbi aeternam ueritatem integerrimamque profiteri, et, quicquid exinde redundat consolationis, in secundis aduersisque rebus, capere, possimus. Comparemus nos ad gratias, Deo, tantae felicitatis auctori, publice priuatimque, agendas, eidem etiam supplicemus, ut porro nobis adsit, beneficiisque suis faueat, ut auitae pietatis studium in nobis alat, ut doctrinam, saluti hominum concessam, firmioribus in dies praesidiis sepiat, aduersus omnia cuiuscunque generis pericula muniat, ac posteris, sine detrimento, tradat

Quod igitur felix faustumque sit, uobis, CIVES, cunctisque praeterea, qui nobiscum faciunt, laeti denuntiamus, Auctoritate Publica statutum esse ac decretum, ut futuro VII CALENDAS IULIAS, ipso quidem Augustanae Confessionis atque Heroicae, quae Caesari Augusto oblata est, Natali auspicatissimo, alterum Saeculare tantae rei sacrum, summa religiosissimaque apud nos ceremonia, procuretur. Hoc autem, nisi fuerimus ingrati, tanto cupidius nobis ac sanctius faciendum erit, quanto magis huius diei celebritas, praecipua quadam Dei indulgentia, ad nos pertinet, apud quos ipsa quondam doctrina coelestis diuinitus instaurata est, et, potior huius summa, confessio, de qua meminimus, decem et tribus post annis, designata primis lineis. Par religio, pro magnitudine rei, sequentes duos consecrabit dies, ac TRIDVI adeo SANCTI FESTVS, uti superiore saeculo, ritus peragetur, continuataque laetandi materia, HEBDOMAS ILLA TOTA exquisitis disputationibus, orationibus, omni denique solemnum genere, exornata, sanctitatis,

etitatis, ingenii, scientiae, certamen instruet, et uario laetitia innocentissimae spectaculo, proderit pariter atque delectabit. DEVM, qui gaudii huius fructum nobis impertiit, ideo pro eo, ac decet, persancte ueneramur, cumque ipse sit Veritas, eum quaesumus, ut ueritatem suam, in lucem Vitembergae reuocatam, Augustae Vindelicum clarissimis testimoniis comprobata constabilitamque, praepotenti numine suo protegat, ab omnibus iniuriis infestisque casibus prohibeat, ac, toto disseminatam Orbe, quoad homines erunt, fartam tectam praestet, quo amplificetur nomen ipsius sanctissimum in terris, et afflictis hominum rebus succurratur. P. P. In ipso Sacro Pentecostali, anno, quam salus parta est, CIO IO CC XXX

XXVII

DE

R E L I G I O N E

I V R I S C O N S V L T I

Amisimus uirum antiqua fide, prisca grauitate, spectata cunctis in rebus prudentia, cuius uirtuti neque dignitas defuit, nec cetera fortuna, cuius animum nec secundae res extulerunt, neque abiecerunt aduersae, quem in docendo, in iure dicundo, in scribendo, tantus, tamque continens, labor distinxit, ut otio, si quid nancisceretur huius, relanguescere, negotio confirmari, uideretur. Haec iis ad animum occurrunt, qui uiderunt, noueruntque, CASPAREM HENRICVM HORNIVM, cuius sensum, consiliumque, ac studium, expressisse uidetur id, quod dicere, quod amicis, et aduenis, hac transeuntibus,

in albis, memoriae prodere, consuevit ille, *Recte faciendo
timendum esse neminem*

Quae quidem uox, mentis bonae testis, etsi, magnis utique auctoribus commendata, ultro citroque iactatur, haec tamen eis, quorum est illud, *Prout religio suggerit*, ab Vlpiano ex priore repetitum aeuo, apud nos, in Schola Iuridica, aureis insignitum literis, et mandanda praecipue memoriae uidetur, et in ore habenda, et, in omni ratione agendi, spectanda. Nam sanctum quidem augustumque nomen est iustitiae, qua collabefacta sublataque, et reipublicae, et confociationis humanae, fundamenta conuelluntur. Sed, quam praeclarum, tam arduum, iustitiae administrandae munus est, propter hominum peruersitatem, quibus ius dicendum. Cum enim, orata lite, in alterutram sententiam iudicandum sit, pauci sane ea sunt animi aequitate, ut uelint inferiores ex foro discedere. Suae quisque fauet causae, huiusque et appetit uictoriam, et sperat, ubi, iure satis munitum se, putat. Ac tolerabilius quidem se res haberet, si cuncti, qui lege agunt, pondus intelligerent iuris, quo iuuari se tegique, credunt. Hoc autem cum paucorum sit, pertinacissimos uideas, qui opinionis errore sibi praesidium iuris fingant, ubi nihil iuris habeant. Quo maiore igitur uincendi spe sunt inflati, eo grauius ferunt, cum, succumbendum, cernunt, alteri parti. Ea re fit, ut apud hos raro iudici parata sit uenia, eoque saepius odium, quod uicti, uel nolunt intelligere, uel non possunt, sententiam, quae lata sit, non iudicis esse, sed legum, quarum ille tantum interpretes sit. Male praeterea agitur cum mortalibus, quod pauci uerum sincerumque tenent, plerique, rebus externis ipsisque temporibus permoti, amoris odioque inferuiunt, et animos spe metuque

que uersant. Ac iudicis quidem est, semper in causis uerum sequi, ponere personam amici, cum induerit iudicis, nulla spe induci cuiusquam commodi, nullo metu ullius potentiae, ne quicquam faciat, quod contra officium sit. Sed multae causae possunt incidere, quibus sanctitas iudicis et abstinentia tentetur. Tanto facilius amor partium obrepit, quo seueritas iudicii laxetur, tanto magis in promptu est odium, quod expleatur specie iuris. Spes autem, illecebris suis blandiens, quam acres, quaeso, admouet stimulos, ubi proponit emolumenta, quae benigna iuris interpretatio pariat. Metus denique quantum ualeat, si quando potentiorum opes, iras, libidinem ultionis, ostendit. Adeo graues, insidiosae, capitalesque, pestes hominum uitam obsident, et potissimum obstare uidentur iudiciis, quae facienda sint pro iustitia, ut non immerito uereare, ne quando corruptelae, tam periculosae, ipsorum bonorum uel imponant sapientiae, uel infringant constantiam. Qua re, cum Iurisconsultus habeat, quod extra se, multoque grauius intra se, extimescat, animo circumspiciat, oportet, propugnaculum, quod opponat tantae ui, clypeum, quem obiiiciat tot insidiis. Ita, mentem, necesse est, componat, ut et cupiditates coerceat alias, et, compresso maxime timoris impetu, constantiam teneat, uirique boni locum tueatur

Hoc excelsi animi praesidium, intra quod, praesepto aditu, se continet Sacerdos iustitiae, *Religionem* uocabat antiquitas, ut sanctitatem demonstraret animi, in neutram partem inclinantis, solique bonitati causae intenti. Hoc, *Recte facere*, usitatiores formula, dicebat Hornius, ut illud, solo ductus officio, sancte integreque pronuntiaret, quod ex uero sinceroque, quod, conseruatis legibus, quod in-

cor-

corrupto iudicio, fiat. Ita uero diuinæ humanæque literæ rectum prædicant, et recte faciendi propositum cum sempiterna laude coniungunt, recteque factis bene beateque uiuendi subsidium constituunt, eaque potissimum ratione, docent, aperiri uiam ad ipsum perueniendi Summum Bonum. Sed hoc Bonum, non aliter, quam in uero Dei cultu inueniendum, haud capit superstitio priscae memoriae, idemque olim certe, opinionibus Sapientum inter se pugnantibus, non minus latuit, quam ramus aureus, duci Troiano a Sibylla monstratus, in quo etiam ipso nonnulli quaerunt Summi Boni latebras. Neque eo fecius, qui plurimum, ætate ueteri, sapiunt, nullum ad illud Bonum suum dant aditum, nisi per Recte Facta. His bonæ mentis conscientiam fundant, qua quidem, in rebus humanis, quid optabilius. Horum conscientia res aduersas leniunt, spemque meliorum sustentant. His dignitatem ipsius Sapientis, quem sibi fingunt, et statuunt, et probant. Unus explicet M. Cicero, quod multi, Plato maxime, præceperunt, idemque eo melius hoc doceat, quod ipsam Recti indolem, tum ex iudiciis sapientissimorum atque sententiis, tum ex ipsa Honesti inuestigatione, percepit. Vt, in magna rerum perturbatione, et communi patriæ periculo, consoletur Torquatum suum, *Bene*, inquit, *sentire*, *Recteque Facere*, *satis est ad Bene beateque uiuendum*, nefas simul arbitratus, eum dici miserum, qui se *Optimorum consiliorum conscientia* sustentare possit. Marco autem suo de officiis præcipiens, cum alia tradit multa, quibus recte fiat, tum illud maxime in memoria defigit, *In omni fortuna, Recta atque honesta retineri*, oportere. Vt recte factis materiam quaerat, ad Atticum scribit, *In omni uita sua quenquam, a Recta Conscientia, transuersum unguem, non oportere*

tere discedere. Vt animi magnitudinem, in graui fortuna, firmet aduersus res externas, datis ad Brutum literis, *Quid est melius, inquit, quam, memoria Recte Factorum, et libertate, contentum, negligere humana.* Vt, in communibus malis, se Torquatumque erigat, *Conscientiam, ait, Rectae Voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum.* Alioque loco, Toranium confirmans, *Magna, inquit, consolatio est, cum recordare, etiamsi secus euenerit, te tamen Recte uereque sensisse.* Rectum igitur Virum simpliciter, sed cum magna uerbi dignitate, dicunt eum, qui rectis consiliis, rectisque factis, utatur, uirum bonum, constantem, grauem, minime leuem, a persona Sapientis minime discedentem. Tali affectum animo, Tullius Scaurum nobis exprimit, cuius ex oratione *sapientis hominis, et Recti, grauitas summa* eluceat, *et naturalis quaedam auctoritas.* Et Plinio Caecilio Iulius Ferox, consul designatus, dicitur *Vir Rectus et sanctus*, perinde, ac, breui post, Cornutus Tertullus, cos. designatus, *Vir egregius, et pro Veritate Firmissimus*, ut probitatem, et iustitiam, utriusque, in caussa Marii Prisci, ostendat. Talem enim suum sibi Sapientem fingunt, apertum, simplicem, ingenuum, iustum, non obscurum, non astutum, non fallacem, non malitiosum. At repudiant *Multiplex ingenium, et Tortuosum*, quod fidum esse non possit

Sed, Recte Facere, quid sit, ex iis si quaeras, ex ipsis quidem literis antiquis perspicimus, hic interdum confundi, quae propria sui notione differant. Recte enim, Riteque, fieri aliquid, misceri solet, uelut una res. At proprie Recte fit, quod naturae, et rationi, consentaneum est. Rite fit, quod ritu, et more ciuitatis cuiusdam, receptum est. Hinc Gl. Recte, ὀρθῶς, καλῶς. Eaedem. Εῳίμως, Rite,

Ritu, Solemniter. Item, κατὰ τὸ ἦθος. Haec tamen ipsa, ipsis in his uocum Commentariis, non nunquam perinde confunduntur, ut consuetudine loquendi. Legitime fit, quod secundum Leges. Gl. νομίμως, *Legitime.* Cumque Leges, iusti iniustique regula, et norma sint actionum ciuili-um, Legitimum quoque sumi solet pro Recto. Haud tamen apud Philosophos seueriores, qui, Rationi etiam, non solum Reipublicae, satisfieri, uolunt. Hoc illud est, quod Seneca dicit, Latius officiorum patere, quam Iuris, regulam. Et Cicero, aliter Legibus, aliter a Philosophis, astutias tolli, docet. Leges iudicant, quatenus manu tenere possunt, Philosophi, quatenus ratione et intelligentia. Cum Philosophis igitur, et Ratione duce, non cum Legibus, postulat Tullius, ne quid insidiosè, ne quid simulate, ne quid fallaciter. Aliud, mox ait idem, propter deprauationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut Lege sanciri, aut Iure Ciuili, aliud Naturae Lege sanctum esse

His autem omissis, quae pertinent ad uocabulorum differentiam, antiquos Graeciae Latiiue Philosophos si interroges, quid sit ergo Recte Facere, hi quidem naturam ostendunt, quam sequare ducem, rationem, cui pareas, quae refrenes appetitum. Natura, aiunt, iuris fons est. Ratio, in- clament, praesit, appetitus obtemperet. Hoc uerbo perturbationes animi notant, eosque naturae ductu, rationis imperio, compesci, uolunt. Sic Honestum, praecipiant, teneri, ab eoque fonte ducunt uirtutes, quibus ornetur omnis uita, eiusdemque sustineatur uera dignitas. Probe uero. Sed, ex omni uirtutum numero, Iustitiam laudant in primis, in qua uirtutis splendor sit maximus, ex qua boni uiri nominentur, qua nullum tempus uacare debeat, quae omni ratione colenda sit, quae omni hominum ordini necessaria, quae

quae fundamentum perpetuae commendationis, quae omnium domina sit reginaque uirtutum. M. Catonem, in exemplum, posteris narrant, qui, ut *Virtuti simillimus, et per omnia, ingenio, Diis*, sicut, pro captu suo, loquitur Vel-
leius Paterculus, *quam hominibus, propior, credatur, nunquam dicitur Recte Fecisse, ut facere uideretur, sed, quia aliter facere non potuerit.* Idem tamen Cato ita Recte Fecisse dicitur, ut ei *Id solum uisum sit rationem habere, quod Haberet Iustitiam.* Ergo iustitia Recte faciendi munus laudemque definiunt, et iustitia, qua carere uirtus nulla possit, magnos uiros praestantesque censent. Haec autem iustitia suum cuique tribuit, et, defixa in iuris aequalitate, nulli uel amoris seruit, uel odio, sed, partium studio uacua, libere et incorrupte, ut res causaeque poposce-
rit, iudicat, neque spem, quae commoda promittat, ad consilium admittit, neque metum, qui incommoda intenet, sed, in Recte faciendi gloria, et operis sui fructum mercedemque ponit, et munimentum securitatis suae. Tali praeditum animo Corn. Tacitus, pro magnae uirtutis specimine, memorat Heluidium Priscum. Hunc ciuem, senatorem, maritum, generum, cunctis uitae officiis aequabilem, ostendit, hunc, excelsiore iam laude, *Opum contemptorem.* Ad extremum, ut Heluidius summo loco ponatur, Tacito dicitur *Recti peruicax, constans aduersus metum.* Videsne hic, laborem a prudentissimo scriptore significari, quo peruincendum sit in Recte factis, ubi repellendus metus animi stabilitate, et lucri quaestusque spes, opum contemptione, opprimenda

Teneat sane iustitia praecipuas in Recto partes, sed uel duce Prudentia, uel comite, ut sciat, quid fiat recte, ne, specie iuris delusa, opinionem amplectatur pro uero. Sic

enim prauum fiet, haud Rectum, et pertinacia subibit in locum constantiae. Nec uero iustitia carere poterit aliarum praesidio uirtutum, ut fungi possit officio Recti. Itaque, ut traditur in tertio ad Herennium, Honestares diuiditur in Rectum, et Laudabile. Rectum est, quod cum uirtute et officio fit. Id diuiditur in prudentiam, Iustitiam, fortitudinem, modestiam. Laudabile est, quod conficit honestam, et praesentem, et futuram, commemorationem. Haec ille. Iam prudentia in delectu bonorum, et malorum, locata est. At mala bonis si anteponas, malitia est. Hoc, in iure reddendo, ne fiat, quid boni habeat causa, quid mali non habeat, considerandum est, in eaque species ipsa boni malique distinguenda a uero. Ei rei seruiunt leges, ideo latae promulgataeque, ut normam iudicandi regulamque praebeant. Fortitudo est rerum magnarum appetitio, contemptioque rerum humilium, et laboris perperessio, cum utilitatis ratione. Quid autem maius conscientia recte factorum, quid legitimis, de iure, iudiciis infidiosius atque infestius, quam gratia, et ira, spes et metus. Sed eas res, et alias, quae his efficiuntur, ut animo demisso atque abiecto, non erecto atque excelso, dignas, neque comparandas fructui praeclarae conscientiae, fortitudo ostendit iustitiae, haec ut istas animose contemnat. Quin etiam fortitudo confirmat iustitiam, ne ullius periculi, aut laboris, magnitudine deducatur a Recto, sed, ut rem, in causis disceptandis, ad uerum exigat, nulli parcens operae, nulli cedens formidini. Modestia est, in animo continens, moderatio cupiditatum. Haec suum iustitiae modum statuit, ut, quoad satis sit, progrediatur, declinans in neutram partem, uel seueritate nimia, uel lenitate, sed consistens in medio, ut ius cuique tribuatur pro dignitate cuiusque. Quo quidem ipso simul omnes libidines honoris, pecu-

pecuniae, similibusque rerum, excluduntur a iudicio graui. Sic iustitia, pluribus adiuta uirtutibus, Rectum facilius et inuenit, et tenet, nec laudis causa uerum confectatur, sed laudem gloriamque, ex studio ueri ortam, sponte consequitur, quoniam ex Recto laudabile nascitur. Sed suum Stoicae uanitati Rectum relinquamus, quod adeo perfectum sibi assumit omnibusque numeris absolutum, hoc ut in neminem, praeter Sapientem, cadere possit. Hoc Rectum ipsa Porticus remouet ab usu ciuili, hoc soli tradit Sapienti suo, quem in una Platonis republica conspicias, hoc ipsa tamen prauum efficit, praescribens aliis, quod ipsa praestare non possit. Nobis placent, qui, maxime nitendum esse, praecipiunt, ut ubique Recte fiat, in omni uitae hominumque genere, et, si quid in agendo parum cauerit humana natura, huic ignoscendum esse, neque mortalium uirtutibus usque eo blandiendum, quin a bonis etiam interdum, minus cautis, opinione Recti, prauum fiat. Itaque sepositis profanorum monitis, ad unum conuertimur Vatem Regium, sacroque afflatu tactum, qui, Recte faciendi et uoluntatem, et facultatem, haud opis humanae esse, sed diuinae, saepe multumque testatus, optime docet, quem ad modum ab hominibus, coelesti auxilio confisis, Recte fiat. Hunc defixis nos intuentes oculis, diuinitus edocemur, qui cum Deo, arctissime coniunctus, uelit in tabernaculo, uelit in monte sancto, uersari, huic dandam esse operam, uti sancte integreque uiuat, promat exerceatque iustitiam, uerum ex animi sententia loquatur, non obtrectans aliis lingua sua, neminem afficiens iniuria, quos uiderit improbos, contemnens, quos Dei reuerentes, honorans, abhorrens a muneribus, in fraudem insontium delatis. Huius res fore saluas, ostendit. Pari modo Virum Rectum nobis dat Esaias, qui se iuste gerat, aequumque loquatur, qui spernat

lucrum ex fraudibus, qui excutiat manus suas, ne teneat munus, aurem obstruens, ne sanguinem audiat, claudens oculos, ne uideant malum. Hunc, pronuntiat, in excelsa sede constitui, munimentis propugnaculisque rupis tutum, hunc periculo famis fitisque liberari. Quo pulchrius igitur est, Recte facere, eo latius idem patet, per tot uirtutum adiumenta fufum, tot actionum generibus exercendum, compluriumque negotiorum usu discendum. Eius tamen rei summam iuris intelligentibus commode, si praecipuas iuris respondendi partes, potioresque prauis declinandi cautiones, respicias, expressisse uidetur Ioannes Schneideuinus, nostras, Martinoque quondam nostro pietate filii deuinctus. Hunc, familiari uitae suae Tesseram, scribere, accepimus, ac dicere, solitum, *nec Spe, nec Metu*. Sed idem luculentissime, dictis factisque, declarauit Hornius, Recte faciendi scientiam tum animo, ad sanctimoniam composito, metiri solitus, tum iuris cognitione, uti uir bonus, legumque peritus, euaderet, ne, detracta bonitate, legum calumnia, dempta legum intelligentia, iuris describendi difficultas, existeret

Ad huius mensuram laudis implendam nihil illi defuit, quod inferuaret huic rei. Freibergae, in Hermunduris, anno superioris saeculi septimo et quinquagesimo, susceptum, parentes optimi, Gothofredus Hornius, et Catharina Elisabeta, gentis Pfretefchneriae, sanctissimis imbuunt praeceptis, quae ineunti aetati sint usui. Traditum deinde sibi, uiri, pueritiae, literis erudiendae, scientissimi, Schirmetti, Beyeri, Mulleri, alii, moribus poliunt, ingeniique cultu. Graece Latineque doctum, et grauioribus studiorum curis maturum, Lipsiae, pulcherrimis historiae, ac sapientiae, doctrinis, Rechembergii, Alberti, Menccenii, iuris autem

tem disciplina Geisleri, Schilteri, Ittigii, et Francofurti, ad Viadrum, Rhetii Strycciique, impertiunt in summam eius expectationem adducti. Cum demigrasset ad Belgas, Gallos, Heluetios, compluresque Germaniae populos, et moribus hominum et ingeniis excultus est, et multa rerum cognitione prudentiaque crevit. Itaque, multorum, magnorumque, hominum beneuolentiam adeptus, illustris uiri, Volframsdorfii, Sueonum legati, ab epistolis esse coepit. Huic, multis ac grauibus in rebus, fidem industriamque suam probauit, plurium generum negotiis, quae, domi forisque curanda, cum pluribus gentibus intercederent, ab eo adhibitus, tum propter ciuilem doctrinam peritiam, tum ob scientiam linguae Gallicae, cuius magnum habebat usum. Sed omnium, quae tum uidit, operum longe maximum, sibi optatissimum, iudicauit Germanorum illud Gallorumque colloquium, quod, anno proximi saeculi altero et octogesimo, de uindicandis Germaniae iuribus, Francofurti, ad uadum Moeni, habitum est. Hic enim, in frequentissimo complurium gentium conuentu, in splendidissimorum congressibus hominum, uiuam reperit omnis prudentiae Scholam, omnis uitae cultum, omnes artes illas, quibus belli pacisque ius ad publicam rerum tractationem accommodetur. Nec uero fama solum accepit, quae summorum Principum consiliis ac studiis agerentur, sed ea etiam coram inspexit, uberiusque cognouit ex Tabulis, literis pragmaticis, Actis, ex ipsis Legatorum sermonibus, colloctionibus, disputationibus, ex pactis denique conuentis, siue ea, quae agerentur, essent in commentarios referenda, siue scriptis mandanda, quae exhiberentur, siue his, quae forent exhibita, respondendum. Sic, publicis negotiis eruditus, quantum, quaeso, nomen in iis consequi potuisset, nisi ad alias disceptandi docendique iuris curas
tradu-

traductus fuisset. Hornium igitur opera, Freibergae, in patria, ac prius Dresenae Tenstadiique, foro et iudiciis nauata, diutino rerum usu exercuit, eumque, Vitembergam ex Hermunduris accitum, ampli honores, atque ab infimo ad summum ordinis iuridici locum accrescentes paullatim, iure interpretando dicundoque, in operis sui fastigium pro-uexerunt. Constat inter omnes, quantam ille Recte faciendi diligentiam muneribus, hic et alibi gestis, quantam in omni uitae cursu, praestiterit, quantam hac probitate sua, ceteraque uel uirtute, uel eruditione, nominis celebritatem sibi pepererit. Itaque eius merita grato complectimur animo et colimus, ab iis tamen nos abstinemus exponendis, ne, memoria iacturae, quam fecimus, redintegrata, augeamus sensum percepti doloris, quem mitigari uelimus

Viri potius, de Academia, de Republica, de diuino humanoque iure, optime promeriti, manibus bene precamur, Recte potius eiusdem praeclareque facta, intentis in horum fontes, uirtutes egregias, oculis, contemplari acriter atque imitari studemus. Quaesumus autem Deum immortalem obtestamurque, ut acerbissimum moerorem leniat, quo uxor, spectatissimi matrona exempli, maritum multo coniunctissimum, quo filiae, ornamentis muliebribus nobilissimae, patrem longe optimum, quo generi, dignitate amplissimi, socerum desideratissimum, prosequuntur. Vos, CIVES, eius, quem grauissimo cum dolore, efferimus, decora, in clarissimo posita monumento, contuemini, iisque permoti, funus comitatu, quo decet, frequentissimo deducite, ut omnes intelligant, quanti nomen Hornianum, quanti necessitudines, cum illo iunctas, grati memoresque, faciatis. Pompa funebris, ab hora prima pomeridiana, in Aedem Marianam, et, habita concione sacra,
in

in Academicam, prodibit. P. P. tertio Idus Martias, anno
reconciliatae gratiae ∞ 15 CC XVIII

XXVIII

DE

T H E O P H O R I S

Tanta religionis tuendae cura personam antistitis, in ipsa Saxoniae sacrae specula, sustinuit HENRICVS PIPPINGIVS, tanta uitae sanctimonia eluxit, ut, quantum diuinae mentis haberet atque in casto assiduoque Numinis cultu defixae, rebus factisque, suo conuenientissimis muneri, testaretur

Tali uirtute qui se praebeant, hos antiquitas pia ΘΕΟΦΟΡΟΥΣ usurpat, quasi Deum gerentes, illo clausum pectore, coelestis reuerentiae pleno, quod, ab ipso Numine suis inter homines delectum sedibus dicatumque, *Templum Dei* esse, interprete Paulo, sacrae literae docent, quod, ab ipso Spiritu Sancto infessum, sancte inuiolateque haberi, idem Doctor sanctissimus seuerè praecipit, adiecta etiam diuina grauique religionis uiolatae poena. Hic igitur, in Graeca uoce, quae uim habet Dei mente gestandi, non communis ille sensus respicitur Dei, natura noti, cuius idem gentium Apostolus Romanos commonefacit, sed, altior quidam, doctior sanctiorque, quem non capit animus, nisi collustratus diuina luce. Longe minus committendum est, ut istud mentis lumen opinionis errore tibiingas, quod, duce quodam Gregorio Palama, sibi tribuunt Hesychastae, horumque similes, cum diuinam sibi uidentur induisse naturam, exuto uelut homine. Quid rectius

Mm

hic

hic fenserint Christiani ueteres, pronuntiat Minucius Felix, qui, reiectis falforum numinum simulacris, Deum *in nostra dedicandum mente, in nostro consecrandum pectore*, ostendit. Basilius quoque Magnus, et alii doctores Graeci, amplificata uocis dignitate, ΘΕΟΦΟΡΟΝ appellant ipsum Seruatorem generis humani. Qua tamen appellatione, deinceps in peiorem detorta partem, cum, ad uirus opinionis nefariae diffeminandum, male uteretur Nestorius in primis, huius quidem improbitati Cyrillus maxime Alexandrinus, posteaque Damascenus, obstiterunt, deprauatique notionem uocabuli damnarunt impietatis. Sed Theodoritus uerbum, qua Basilio atque aliis probatum erat sententia, restituit in pristinum, eiusque macula, quam fraus asperferat, absterfa, distinctaque naturarum differentia, ΘΕΟΦΟΡΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ dictitauit, in quo simul omnis aeterni Filii diuinitas insit. Cuius quidem ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΥ maiestatem, omni ex parte diuinam, qui, sacratio in animis excitato, continenter religioseque colunt, hos ipsos prisca pietas et incorrupta, cum Theophane, ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥΣ, honorifica religiosaque uoce, praedicauit. Haud fecius, ac, percelebratae uocis illius mente, de qua primum dixeramus, in sanctis hominibus spectata, Ignatius, ut accepimus, singularem ΘΕΟΦΟΡΟΥ uim interpretatur. Productus enim in Traiani conspectum, hoc ipso se compellat nomine, et, ecquis esset *Theophorus*, rogatus, *is*, inquit, *qui in pectore Christum portat*. Hic idem sententiam locutionis, supra expositae, redderet explicationem, si quidem epistolae, ad Ephesios exaratae, auctor esset perinde, ut fertur. Eius certe scriptor epistolae, quisquis fuerit, uno atque eodem loco, Ephesios, uelit, non solum Θεοφόρους esse, sed etiam πνευματοφόρους, ναοφόρους, αγιοφόρους. Ipse uero Ignatius, ΘΕΟΦΟΡΟΥ elogio, memoriae

moriae proditur, hac eadem probitatis nota in epistolarum, quae ei solent inscribi, titulis insignitur, adeo, ut non nullis hoc ipso cognomine uideatur usus. Eodem Polycarpus praeconio apud Suidam effertur, apud alios Paphnutius, alii denique apud alios, in libris maxime Graecorum sanctioribus, uel cruenti ueritatis testes, uel alii, sanctitatis opinione praestantes. Sunt, uti constat inter omnes, Dauides, Esaias, sacri uates, Θεόφοροι, hoc est, diuino afflatu perculsi. Iidem tamen, mutata uocabuli sententia, a Theodorito, Caesario, aliis, etiam Θεοφύλοι dicuntur, quasi Deum, quem gerant animo, declarantes sanctimonia uitae. Adeo hi uirtutum, factis exprimendarum, memores designantur omnium, quas ipsi praeceperant aliis, diuinitus excitati

Qua re nullus Isidoro Pelusiotae maior haberi potuit honos, eo, per quem nominatus est Θεοφύλος, praesertim, cum iudicaretur hoc ipso dignus, qui, Euagrio teste, nihilo minus sancte factis nomen illustraret, quam eloquentia, praecipue sacra. Nec uero dissimilem uidit in Pippingio Θεοφύλον aetas nostra, eumque merito suspexit, qui neutra profecto laude cessit Isidoro, utramque, multis argumentis magnisque, cumulate probauit. Siue Alexandrinis Isidorus, Alexandrinus fortassis ipse, sacris praefuit, siue Pelusiis, dicendi certe genus, quod in eius scriptis comparet, attulit salubre, aptum ad docendum, eruditum. Illud quidem, cum omnes omnium mores hominum, luculenta oraculorum, non fallentium, explanatione, instituit, istud, cum id, quod res est, oratione dilucida proponit et concinna, hoc denique, cum ad diuinam scientiam addit elegantiae priscae cultum, qui hominem, in Platone, Plutarcho, in primis Thucydide, uersatum nauiter, ostendit. Erat enim haec facultas illorum, quos Chrysostomus eru-

diuerat, ut Theodoriti, ut aliorum. His, Isidorus, haud infelicior, in eodem magistro, sicut hunc ipse describit, habebat, una cum perspicuitate ac facilitate, eloquentiae cuiusdam Atticae exemplar. In eo simul magnum reperiēbat memorandumque documentum praestantis omnis doctrinae, omnis praeterea laudis, quando, ut ait Sozomenus, praeclara Ioannis eiusdem oratio praeclaris exornabatur operibus. Ex ea re Isidorus, Chrysostomum imitatus, tam religiose, tam diserte, docebat, impurasque refellebat sententias, adeo quidem, ut Origenis aegyptiae Pelusiotas dicerent, qui recte de sacris, optimi cuiusque iudicio, sentirent

Sicut mens Pippingii consimilis erat, neque dissimilis doctrina, sic dos haud dispar orationis Pippingianae, cui nullum diuinæ humanaeque sapientiae praesidium defuit. Sed huic orationi accesserunt nerui, quibus pollebat Chrysostomus, desiderati in Isidoro, in Pippingio uigentes illa ui, qua permouerentur audientes, uarieque affecti traherentur, ut uerius Orator dici uideretur, quam Pelusiotas apud Suidam

Magnum eloquentia desiderat ingenium, magnam doctrinae uarietatem, sed utrique huic rei quantum inferuiat institutio proba fidelisque, quis ignorat. Pippingium quidem eo natura finxerat ingenio, quod nihil appeteret humile, quod nullum recusaret laborem, ea cupide discendi, quibus uel scientiae, uel uitae, cultus accederet. Tanto melius in omni studiorum genere, quibus se dedit, rem gerit, adiutores nactus, rationibus suis utilissimos, quos uel Lipsia, ubi natus est, praebuit, uel Vitemberga, ubi literis Academicis initiatus. Tirocinio in patria posito, Athenas nostras profectus, colit Theologos magni nominis, Quen-

Quenstadios, Deutschmannos, Loescheros, Valteros praeter ceteros, tum viros, eruditione multiplici exquisitaque insignes, Kirchmaieros, Roehrenseos, Schurzfleischios, alios, arctiore sibi familiaritate coniungit. Horum ab alteris, nihil doctrinae sanctioris est, quin accipiat, ab alteris imbuitur omni disciplina liberali. Opes scientiae collectas auget, cum, reuertens domum, Carpzouios, Albertos, Seligmannos, Ittigios, officio sibi deuincit, ad Felleros praeterea, Rechembergios, Menccenios, uentitat auscultandi causa, pari horum omnium comitate semper exceptus. Sic illos sibi deligit magistros, quorum uel ore sacro, uel Socratico, percipiat, quod meminisse non poeniteat. Ita uero rerum optimarum cognitione instructus, in magnam sui expectationem adducit omnes, quibus cognitus est. Prodit in publicum, editis scriptis, disputat crebro, rationes cum aliis, in contrariam differens sententiam, saepe confert et expedit, lectiores philosophiae partes domi tradit, historiam maxime sanctiorem, cuius mirifico studio tenetur, cuius peritia floret inter aequales. Sed literis diuinis nihil antiquius habet, easque pluribus intra domesticos parietes interpretatur, et sermonibus, in coetu pio habendis, accommodat. His doctrinae suae exercitationibus fit clarus, adiutrice praesertim dicendi copia, quam suauitate commendat oris ac uocis, nec minore facultate influendi in audientium sensus, eosque pertractandi. Auditur cupide, laudatur effuse, amatur a bonis doctisque, consequitur Sacerdotia, praeter opinionem praeficitur illi, totius Saxoniae amplissimo, quod in Aula Saxonica Concionum religioni praeest, locumque simul, dignitatis plenum, in summo Sacrorum Consilio tenet. Hoc in gradu Antistitis sanctissimi personam multa grauitate sustinet, saluberrima uitae morumque praecepta tradit, animos, quo necesse fuerit, impul-

fos, pie sapienterque dictis regit, ut, quos sine audiendi satietate dimiserit, ab his rursus semper avidius audiatur

Celebratur Isidorus congruenter suis uixisse monitis, arbitratus, sicut ad Zosimum scribit ipse, graues in primis, omnique uirtute temperatos, esse sacerdotis mores oportere, multo certe sanctiores, quam cuiuslibet alius hominis probi, propterea, quod inter hunc, illumque, tantum interfit, quantum inter coelum atque terram. Vita sic composita, tanti habitus est, ut uiua quaedam spiransque putaretur imago diuinae contemplationis, ipsisque uenerandus uideretur praesulibus, quos dignitate non aequiparet. Par uitae lumen praefert Pippingius, par dictis addit pondus, publice priuatimque dato, quod doctrinae respondeat, quod antistitem deceat, exemplo, eximiarum utique uirtutum commendatissimarumque pleno. Hoc praeclare faciendi proposito in omnem uersato partem, grauitatem lenit humanitate, sacra consilio cura uigilantiaque, quanta potest, maxima, moderatur, ne quid in religionem corruptelae, ne quid in sacerdotii disciplinam libidinis, immigret, mature prouidet, scholis etiam, uel constituendis recte uel regundis, consulit, ingeniis denique fouendis, excitandis ad industriam, subleuandis munificentia, summum praestat studium, in omni deliberatione publica promptus aequae ac prudens, seuerus perinde, ut incorruptus, uber differendo neruosusque, ac mouendo persuadendoque felix. Hinc illa, quam inuit apud summos, gratia, illa, quam obtinuit apud alios, auctoritas, illa postremo Pippingiani nominis fama, quae, iam pridem Saxoniae fines egressa, latius uagatur in remotioribus gentibus, quae, monimentis ingenii conseruata, proderet posteris, quae, posteritati sanctioris uirtutis specimen ostendens, nulla longinqui temporis obliuione obsolescet

Tanti

Tanti uiri merita copiosius exponet perquam Generosus Clarissimusque Vir, *Ioannes Ernestus ab Auerfualda*, Eques Misnicus, Philosophiae ingenuarumque Magister artium, Ordini Philosophico Ascriptus, quem, *Crastino*, ab Hora IX antemeridiana, in Acroaterio Magno, dicturum, ut audiatis frequentes, uos, CIVES, hortamur. P. P. a. d. XVI Cal. Martias, anno salutis restitutae
CIC ID CC XXIII

XXIX

BONVS CHRISTIANVS

IN

BONO IURECONSULTO

Tanta se uirtute praebuit, quoad uixit, IO. PAVLVS SCHROETERVS, ut, siue iuris scientiam spectes, in prudentissimis, siue animi sanctitatem, in probatissimis, haberetur. Quod quidem nos cum, non auditum, sed cognitum, praedicemus, uenit in mentem mirari, quid sit, quod uulgo iactari soleat, *Bonum Iureconsultum esse malum Christianum*. Fertur enim hoc apophthegma, populari sermone tritum, idemque cum aliis, quos tacemus, uindicatur auctoribus, tum maxime, ex ipsis quidem iurisconsultis, Viglio Zuichemo, Frisio, homini aetatis suae clarissimo, Regumque amico, cui uocem illam fuisse familiarissimam, Emanuel Meteranus, in sexto Historiae Belgicae, mirabundus ipse, tradit

At iuris intelligentes hanc sententiam, ut criminofam, accusant, ut inconditam, explodunt. Tantum enim abesse, pronuntiant, ut iurisprudencia, quae ex optimis natura

turae principiis et ueritatis exemplis feratur, a bona sincereque mente seiungi possit, ut illa malae menti sit idem, quod gladius in furiosi manu. A quibus etsi nos haud dissentimus, istius tamen dicti, ab sacerdote iuris, artem boni et aequi professo, profecti, rationem, quo minus uel editam inuenimus, uel expedire possumus, eo magis ipsum hoc dictum miramur. Non ignoramus, quantam uulgi hominum labem, confusis rerum causis, aspergat artibus, per se omnis uitii expertibus, quam indigne artificum culpam transferat in artes, corruptorum licentia deprauatas. Qua quidem morum peruersitate si laus ipsius iuris obteatur, nihil erit tam praestabile, quin abiiciendum uideatur, nihil tam sacrum augustumque, quin profanum putetur ac leue. Nam si, uel aduocatorum nequitia, uel auidia iudicum, in crimen hic uocetur, horum quidem utrorumque libido non modo certis seuerisque legibus, sed ipsorum etiam iuris prudentum sententiis, coercetur aperteque damnatur. Itaque, si quis, non crasso ac manifesto temerariae multitudinis errore ferri, uelit, continuoque repudiari, sed, paullo subtilius disputans, iurisprudentiali fidem in suspicionem adducere, hic quidem eius rei longe aliud, oportet, argumentum circumspiciat, multoque speciosius. Neque enim desunt, qui, cum Christophoro Lehmanno, leges Romanas soli Romanorum utilitati, uel auiditas esse, contendunt, uel inuentas, adeo quidem, ut, has bono potius Romanae Reipublicae seruire, opinentur, quam diuinis legibus, et Christianae caritati, consentire. Atque etiam alii, cum Hugone Grotio, in iure Romano intemperans subtilitatis studium, et uarietatem inconstantiamque, notant, alii, cum Francisco Balduino, naturalis aequitatis negligentiam, tum plura ex more superstitionis Romanae relictas, quae prorsus a Christiana religione uideantur

antur abhorrere. Idcirco alii, ad tollendam, dictitant, declinandamue iuris calumniam, in pluribus Europae partibus merito, uel abrogatas esse leges Romanas, uel abrogandas breui, uel eo ne admissas quidem. Codicis etiam Iustiniani, adiiciunt, maiorem fere apud Barbaros, qui Graeco utantur, esse usum, quam apud gentes quasdam Europaeas, de quibus Galli, Ludouiciano Codice suo contenti, nihil recipiant iuris Romani, nisi quod ipsa ratio praecipiat. Haec, et alia, ab iis in eam differuntur sententiam, his ut illud Vlpiani, *Quantum Religio suggerit*, si quidem ex ueritate aestimetur, in aliis potius Tabulis monumentisque, quam in iure Romano, quaerendum uideatur

Sed habent alii, quod respondeant, uindices iuris Romani, nec imperiti neque segnes, digni certe, quorum causae, saepius defensae, nihil subdiffidamus. Proinde, ut hi nostrae non egent opis, sic, hoc tantumodo, uolumus, intelligi, cum reperti sint iurisconsulti, qui nunc aequitatem, nunc alia, quae conuenirent in mores Christianos, in iurisprudencia Romana desiderauerint, hoc idem uideri forte Viglio potuisse, Romani iuris tam scienti, eiusque fama tam celebrato, ut, in schola Biturigensi, Andreae Alciato succederet. Adde, his temporibus, quibus in Italia instauratum fuerit iurisprudenciae priscae studium, tantam fuisse Romani iuris auctoritatem, ut hoc melior quisque iurisconsultus sit habitus, quo iuris Romani peritior, quo retinentior eiusdem, cunctis in rebus. Sic, omni sanctitate iudicii humani ad ius Romanum, quasi ad ipsum Rationis et Conscientiae Tribunal, licentius deducta, huius, coniecero, ipsius iuris uerum, ad aequi bonique normam, ad ipsas quoque leges Christianae Caritatis, a Viglio exactum, effecisse, ut ei illud, quod diximus, in religi-

onem uenerit. Video iam, nouas Viglio, nec ferendas, a non nullis opiniones exprobrari, sed ne his quidem adduci possum, ut, eum, arbitrer, arti suae, cui tanta debuerit incrementa, omnem probitatis existimationem detrahere tum uoluisse, cum eam adhuc factitarit

Satius igitur est, tempus considerari, quo illa Viglii uox referatur. Eam uero recitat Meteranus, de Viglio locutus, sub huius ipsum uitae exitum, ut colligi possit, eam uocem a Viglio sene, extremis uitae temporibus, edi adhibe-
rique consueffe. At, illum, comperimus, aetate senili infulam sacram suscepisse, Antistitem Gandau ad D. Bauonis creatum, ab ipsoque inauguratum Granuellano, purpurato patre. Quis ergo miretur, si Viglius, commutato uitae instituto, quod tantam ei famam amplitudinemque pepererat, emendatior uideri uoluerit, ipsaque sacerdotii dignitate sanctior, ut, quam subierat, mutationem bono consilio fecisse uideretur. Hac mente Franciscus Ximenes, olim iuris cognitioni deditus, optat, ut euomere possit, quicquid in iure profecerit. Sed hoc non optat prius, quam, relictam demum iuris disciplina, quam sacris initatus, sacraque iam purpura ornatus. Quoquo modo autem se res habet, magni quidem nominis iureconsultus existimetur Viglius, in ea tamen re, quae conscientiae mentis iniicit scrupulum, auctoritate cedat Theologo, pari sanctitate prudentiaque, Ioanni Brentio. Hic enim, ab Hieronymo Gerhardo, quem pater rei diuinae destinauerat, de studiorum genere anxie sollicito, quid sentiret de iurisprudencia, Halis Sueuorum rogatus, Deo, inquit, *in coetu suo, non solum bonis doctisque Theologis opus est, sed bonis etiam iurisconsultis, quorum saepe unus, pius quidem, intelligens, amans religionis, plus Ecclesiae profuerit, quam mul-*
ti

ti Theologi, apprime docti. Hoc Gerhardus ille responso ad capeffendam iuris disciplinam instinctus est, eiusque scientia in altum dignitatis gradum ascendit. Nec uero magis Aulae Vurtembergensi, in magnis grauibusque rebus, quam Religioni, saepe periclitanti, consuluit, legationibus ad Imperii Comitia, ipsumque Tridentinum Concilium, susceptis. Brentii autem sui pietatem adeo aemulatus est, memoriam eius adeo ueneratus, ut librum eius commentarium, quo uates diuinus, Esaias, exponitur, noctu plerumque surgens e lectulo, euoluerit cupidissime, eumque secum sepeliri, iusserit

Quod si quis mente repetat prisca, fuisse quondam, recordabitur, Iurisconsultos, eos praesertim, quorum de iure Ciuili responsa legimus, hostes Christianae religionis acerrimos. Itaque hi potius, quam ipsi tyranni, Edicta crudelissima, sanguine Christianorum, scripsisse dicuntur. Sed omnium horum maxime accusatur Vlpianus, ab eoque Christianos in Pandectis adhuc *Impostores* dici, non nullis uidetur doctissimorum sagacissimorumque interpretum. Gloriatur tamen Arnobius, iureconsultos, magnis ingeniis praeditos, ad Christianos transisse, ex iisque, in maximo adhuc rerum discrimine, repertos esse *Aduocatos Christianorum*, qualis Vettius ille Epagathus, Lugdunensis, ab amicis nominatur honoris causa, ab inimicis, ignominiae. Quid dixerint pro Christianis, horumque mysteriis, iurisconsulti emendati, abiecto minarum periculorumque metu, quid iidem scripserint, Tertulliani, Minuciique Felicis, docemur monumentis, ad nostram seruatis aetatem. Dignus igitur Francisco Balduino, uiro eximiae in iurisprudencia elegantiae, uisus in primis est Minucius, cuius exemplum commendaret hominibus Ordinis sui, ut ab his nihilo ma-

gis Muciana colatur iurisprudencia, quam Minuciana. Postremo, tametsi iuris Romani magna dignitas est, neutiquam tamen illius terminis omne ius Christianum circumscribitur. Quod quidem cum nihil, diuinis legibus contrarium, admittat, tum, hoc ipsum, iudicari potest, qui sequatur, eum quidem malum esse Christianum posse nullo modo

Redimus igitur ad specimen, ab Schroetero datum, in quo animi religio certauit cum iuris intelligentia. Spectauit eius aequae prudentiam, ac probitatem, multis magnisque rebus probatam, non solum Vitemberga in Curia opidana, in ipso praesertim Ordine iuridico, sed etiam, in solemni prouinciae iudicio, Lusatia, ipsa praecipue, in summo prouocationum Senatu, Dresena, nec minus utramque suspexerunt aliae gentes, quas laudis, undique se efferentis, fama peruasit. Quanta enim legum cognitione eluxit ille, tanto simul iudicio legibus utendi, acri certe atque expedito, nec minore ueri et controuersis eruendi diligentia, quam integritate iuris dicendi, ut, praeclare cum his agi, uideretur, quibus ille uel daret consilia, uel iudex daretur. Sed tanti uiri merita, quae per omnes Reipublicae partes latissime manarunt, hoc minus prosequimur, quo crebrius ea uersantur in ore, non Collegarum modo, sed aliorum etiam prudentiorum, ipsiusque uulgi

Hoc tamen praetereundum non est, quod et illi, et omni eius Stirpi, multo amplissimae, summo est ornamento, quod huic quoque causae, a nobis in utramque partem disputatae, feruit haud parum. Nam, cum ipse Schroeterus tantae bonitatis Christianus esset, quantae iurisconsultus, nullum certe maius, nullum luculentius, iurisprudenciae, ab obtrectatione uindicandae, praesidium potuit
 afferre

afferre, quam relinquendo par Filiorum, par Iureconfultorum, sui simillimum, tam scientia iuris, quam animi sanctitate. His enim Fratribus, studiorum consensione et animorum coniunctissimis, quid, quaeso, aliud, quam uirtus, quam legitimae scientiae facultas, insignibus exemplis honoribusque efflorescens, decus suum rependit

Cetera, quae possent adiici, anniuersaria laudum praedicatione, uersibus haud inscitis mandata, complectetur iuris Candidatus, ingenii cultu ornatissimus, forique iam usu exercitatus, *Io. Christianus Hedlerus*, Vitemberga Saxo. Procedet enim in publicum, carmenque recitabit, ut Patroni quondam sui memoriae praestet grati animi, ac tot tantisque beneficiis, in se profectis, deuincti, pietatem, oculis omnium animisque subiectam. Hunc, quinto Idus Nouembres, *proxima die Iouis*, in Auditorio maiore, ab *Hora nona matutina*, dicturum, humaniter audite, CIVES, huic, uestra frequentia stipato, aequitate animi, qua soletis, in re tam honesta, subuenite. P. P. Nonis Nouembribus, anno, quam Salus parta est, C I D I D C C X X X

X X X

DE

H O N O R E

A C A D E M I I S T R I B V E N D O

Et si durius fatum uideri potest, quod IO. FRIDERICO VVERNHERO, aetate minus prouecta, uiribus adhuc integris, Reipublicae huius literatae clauum, anno proximo, excussit, si tamen illi moriendum fuit hac aetate, haud infelicem censeas, cuius memoria a dignitatis gradu, in quo decessit, tantum capiat amplitudinis,

N n 3

nis,

nis, ut ea re mors eius ipsa, quo honoratior, hoc melior, fuisse uideatur

Si uerus honor, non inanis eius species, quae tantum oculos praestrinxerit, quaeritur, is quidem non aliunde repetendus uidetur, quam ab honesti fontibus, a quibus omnis uitae dignitas, quae simulata non fit, unice manat. At honestum late, et, qua uirtus ipsa, patet, neque animi solum, sed ipsius etiam ingenii, cultu tenetur. Ingenii cultura recte sentiendi scientia, animi, recte faciendi prudentia, paratur. Sed haec prudentia subsidio illius scientiae multum iuuatur, pluribus in rebus. Vtraque, arctius inter se copulata, ostendit animantium reliquarum praestantiam, qua praediti sumus, et dignitatem, hominis propriam, quae posita est in conuenienti rationis usu, siue uerum respexeris, siue bonum. Haec autem dignitas clarius elucebit, si ueri bonique rectius diiudicandi ac promptius facultatem praebat accuratior rerum scientia. Menti tamen humanae, cui lux coelestis affulsit, accedit altius quiddam, multoque augustius, quod hominis ratio suis angustiis non capit, sed primum Deus ipse humanae rationi suis aperit Oraculis, ut ex his discatur rerum sacrarum disciplina, quae mysteriis suis perfectiorem reddat humanam et intelligentiam, et uitam. Hoc autem genus doctrinae coelestis grauius est omnis uel scientiae, uel uirtutis, quae quidem cadat in hominem, pondere, adeo, ut, eo Dei beneficio qui careat, nae ille ab hominis excellentia, quae casto Numinis cultu eminet, tantum disiungatur, quantum a sanctiore Dei uoluntate discedit. Ex quo efficitur, honestum illud, quod cunctis explendum sit numeris, non humanis modo rebus, uerum ipsis etiam diuinis, idque praecipue, absolui

Qui-

Quibus quidem rebus cum bene beateque uiuendi fundamenta contineantur, permagni refert, ut earum praecepta, et accurate tradantur, et animis iuuenum mature inferantur, quorum officia, in uario praestanda genere, Respublica expectauerit. Hoc autem fit in Academiis, ubi omnis diuinae humanaeque sapientiae recessus exploratur, et multiplici rerum salutarium cognitione erudiuntur, quorum deinceps opera plurimum, ad futuras communesque utilitates, afferri possit. Ex Academicis enim spatiis progrediuntur Theologi, Iureconfulti, Medici, Philosophi, Philologi, et omne eruditorum genus, quod, exquisitiore doctrina limatum, alias atque alias occupet partes ciuitatis, uel regundae, uel consilio tuendae, uel disciplina emendandae, omnibusque cumulandae bonis. Et, quamquam interdum aliqui, solius naturae habitu prope diuino adiuti, magnis dignitatibus praefuerunt, hi tamen rariores sunt, et multas nihilo secius saepe negotiorum difficultates subierunt, quae aliorum doctiorumque subsidia postularent. Contra ea, cum ad naturam eximiam atque illustrem accersit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud, nescio quid, praeclarum ac singulare extitit, quod admiratur Orator Romanus, et disciplinae ponit in laude

Ductae ex Academiis, eruditorum Coloniae latissime disseminantur, et cultiorem uitae usum longius proferunt, barbaras etiam immanesque gentes imbuunt humanitate, et sua efficiunt cura, ut breui, deposita et mansuefacta barbaria, quae frangi mitigarique uix posse uidebatur, alia hominum, ipsarumque terrarum, facies appareat, et nullum asperitatis pristinae uestigium relinquatur. Sic honestum, ex Academicis fontibus haustum, magnorum fluminum instar, in Orbem terrarum plenis alueis descendit, imponitque

que nitorem pluribus rebus, non solum hominibus. Neque enim minorem inducit urbium agrorumque cultum, quam hominum, tot artium utilissimarum studiis, quibus omnis uita excolitur, in medium ubique productis

Ipsa summa Reipublicae, ac totius Imperii, Tribunalia, ipsa Principum Consilia, doctrinae fructibus implentur, ut melle, ex Academico semine percepta. Ab iisdem doctrinae fructibus capiuntur iudicii civilis instrumenta, prudentiae adiumenta, iustitiae praesidia, diuino humanoque instructa iure, togae bellicae artes, ex omnis aevi memoria erutae, illustribus omnis exempli documentis comprobatae, et multa grauissimarum rerum adminicula, quibus Reipublicae salus muniatur, temporum difficultates explicentur, otiumque cum dignitate retineatur. Itaque Reges Imperatoresque, quorum sceptris affurgitur, quorum purpura adoratur, tantorum commodorum, quae ex studiis Academicis in omnem Rempublicam proficiscuntur, cogitatione permoti, purpuram et fasces, publici honoris insignia, Academiis indulserunt. Ipsi etiam Imperatores ius Academias condendi, in Regalibus Maiestatis suae pignoribus, sibi reseruarunt, ut ea re, quae ad nostram quoque mansit memoriam, demonstrarent, quantum tribuerent Academiis

Ac fuit profecto Germania, quoad Academias desiderauit, rudior atque horridior, quae tametsi scholas in claustris hominum religiosorum, nec ignobiles interdum, aluit, non habuit tamen uniuersae illius, emendationisque, doctrinae communitatem, quae omnium ordinum studia complecteretur. Sed, Academias nacta tales, quales postea, deterso literarum squalore, auspiciis maxime Maximiliani primi effloruerunt, tanto enituit cultu, eumque postero

stero tempore semper amplificauit, ut ipsae gentes exterae, Germanico etiam nomini minus amicae, fateri cogerentur, nullum uel grauioris, uel elegantioris, doctrinae genus esse, quod Germanorum ingeniis non expolitum sit. Qua quidem ex re Imperator, domi bellicue maximus, non minorem gloriam, quam ex pacato Germaniae statu, suscepit. Nam domestica quies atque securitas tutam quidem reddit Germaniam, ingenii uero elegantia opinione ueteris horroris odioque eandem leuat. Ipsa certe Vitemberga non minus, quam Germania cetera, debet auctoritati Caesaris Sapientissimi, Principes Imperii, ad condendas Academias, hortantis. Tam salubri enim excitatus consilio, Fridericus, cui uirtutis excellentia nomen Sapientis dedit, hic loci publicam statuit omnium bonarum artium sedem, tam fortunato rei euentu, ut, si ullius ex omni Europa Academiae, Vitembergensis profecto fama, quae multis est singularibusque meritis parta, iam olim quam plurimas peruagata sit disiunctissimasque gentes. Haec, optimorum studiorum liberalissima nutrix, claris ingeniis ingeniorumque monimentis semper eluxit, ac discipulos, omni disciplina liberali perpolitos, in patriam remisit, omnium etiam ordinum doctores, omni scientia ornatissimos, inexhausto ingeniorum prouentu, effudit. Haec igitur eruditorum Colonias in Orbem terrarum emisit, atque, ut praeceptores omnis sapientiae daret, non a finitimis solum gentibus, sed a remotissimis etiam, rogitata est. Haec moribus adhuc antiquis uirisque stat, nec minus elegantissimorum, quam seuerissimorum, aemulatione studiorum maiores aemulatur, et, si qua communi temporum premitur iniquitate, breui uires semper reficit. Haec per annos hosce proximos non exigua cepit incrementa ex ciuium suorum laude, qua eruditio eorum, diligentia, modestia, celebratur.

O o

bratur. Ipsos, satis constat, parentes, qui suos huc filios ex uicinis regionibus adducant, praedicare, ne suos alio delegant, se, uel militum tumultu, uel caedis factae nuntiis, uel crebris studiorum impedimentis, retardari, quod autem suos Vitembergae tradant, hoc ciuium Academicorum industria fieri ac modestia, quae bene audiat aliis in locis. Sic filiis a parentibus bene consuli, ipsa magnorum, sapientissimorumque, Principum iudicia confirmant, qui, subiectos suos ire Vitembergam, iubent, beneficiis etiam ob eam rem, pro uiatico, munifice datis

Quod si tantum decoris habent Academiae, maxime Vitembergensis, quidni plena dignitatis iudicetur earum rectio, talis praesertim, qualem Vuernherus apud nos optimo cuique probauit. Nam summa religione animi res suas constituit, in eaque omne praesidium bene grendae rei collocauit, nihil, arbitratus, uel deliberari recte uel agi, quod ope diuina non iuuetur. Hoc munimento fundauit prudentiam, quam rebus gerendis adhibuit, tam capacem molis omnis, ut nulli rerum difficultati succumberet, tam accinctam semper atque expeditam, ut subitis, quae fierent ex transuerso, nihilo minus, quam prouisis, consilio subueniret. Cum enim compositae mentis esset, quid utramque in partem posset euenire, mature cogitauit, eaque re, si quid secus accideret, constantiam retinuit, atque, hoc defensus clypeo, in omni fortuna, firmo stabilique sapientis gradu stetit. Non iuris magis consultus fuit, quam iustitiae, cuius studio ductus, ad ipsam iuris disciplinam se dedit, eamque postea tam praeclare tradidit, ut eius scholae frequenti semper auditorum concione florerent. Quid ius fasque esset, nauiter docuit, sed idem, quod docuit, haud remisse fecit, nec ulla spe metuue ius dixit, sed, cum Vlpi-
ano,

ano, prout religio fuggeffit. Longum est, uirtutes enarrare, quibus excelluit, satis ad ipsius laudem, ab eo bonorum expectationem non tam expletam fuisse, quam superatam, satis ad memoriam posteritatis, a nobis optari, ut Athenis nostris Professores Rectoresque contingant illius quam simillimi. Natum anno CIO IO C IIC, Neunkirchae, in Francis, priscae fidei sacerdote, Io. Christophoro, et Magdalena Elisabeta, integerrimae sanctitatis femina, Rotemburgum ad Tubarim fl. erudiuit. Sed, anno huius saeculi septimo decimo, Vitembergam profecto, thesaurus patuit, omnibus abundans diuinae humanaeque doctrinae copiis. Hic, cum intrasset praestantium uirorum familiaritatem, Philosophis primum, ipsisque Theologis, tantam docilitatem praestitit, ut praebuerit utrisque magnam sui spem. Animo post ad Iurisprudentiae studium adiuncto, tantas in eo progressionem fecit, ut, experimentis doctrinae pluribus editis, in candidatos Iuris referretur, operam foro daret, domi ius multis, sui perstudiosis, interpretaretur, et, anno eiusdem saeculi quarto et uicesimo, ipsius afficeretur Laureae Iuridicae praemio. Potitus denique, sexennio post, munere Iuris publice profitendi, eiusdem simul in Iuridico uariorum generum senatu respondendi, tantum uirtutis explicandae campum reperit, quantum laudis theatrum

Quo tristior acerbiorque nobis est recordatio undecimi Calendas Iunias, qui uirum, multis egregiisque ornamentis clarum, aetate adhuc robusta et florente, nobis rapuit, eo praesertim tempore, quo huius Academiae gubernacula pari cura prudentiaque tractauit. Cuius quidem desiderii nostri sensum, et quanti uiuum fecerimus illum, quam mortui eius haud obliuiscamur, oratione anniuersaria politissimaque declarabit Vir Amplissimus, Prodecanus

Ordinis Philosophici hoc tempore grauiſſimus, MARTI
 NVS HASSEN, Philoſophiae de Moribus ac Republi-
 ca Profeſſor multo Celeberrimus, Coniunctiſſimusque Col-
 lega. Hic, *Feria tertia, hora pomeridiana III*, in Arcis
 acde, grauitè, ut ſolet, ornateque dicturus eſt. Huius,
 CIVES, publice priuatimque audiendi, occaſionem
 nullam dimittere ſoletis. Tantum abeſt, ut illud ne-
 gligendum putetis tempus, quo Rectoris nuper ueſtri, a-
 mantiffimi cariffimique, memoria pie redintegratur. Ce-
 terum nos, priſtinorum inſigniumque meritorum, quibus
 Perilluſtris, ac Generoſiſſimus, Liber Baro, IO. BAL-
 THASAR de VVERNHER, ornauit quondam Aca-
 demiam noſtratam atque cumulauit, pro eo ac par eſt,
 memores, optamus, ut Vir tantus, publice tam ſalutaris,
 annis, Patrueli, quem cura diſciplinaque ſua formauerat
 olim, fato detractis, auctus, quam longiſſime, ac ualeitudi-
 ne ſemper proſperrima, uitam producat, diuque ingenii,
 immortalibus operibus illuſtrati, diu iuſtitiae ac prudentiae,
 in Senatu Imperii Aulico ſpectatae, fama, longe lateque
 diſfuſa, fruatur. P. P. in Sacro Pentecoſtali,
 anno inſtauratae Salutis **CIO IO**

CCXXXVI

XXXI

DE

B O N I T A T E H O S P I T A L I
G E R M A N I A E P R I S C A E

Spirat adhuc, in bona LAEVINI ADOLPHI MA
RESCHALLI memoria, generosae laudis exem-
plum, qua priscae Germaniae bonitas, in hospites et
egentes effusa, sine paris exemplo commendationis, effer-
tur. Cornelius enim Tacitus, *Conuictibus*, inquit, et ho-
spitiis, NON ALIA GENS EFFUSIVS indulget.
Et mox, *Pro fortuna quisque* APPARATIS EPVLIS
excipit. Et paullo post idem, NOTVM, pronuntiat,
IGNOTVMQVE, *quantum ad ius hospitii, nemo di-*
scernit. Victus INTER HOSPITES COMIS. Ex
quo iudicari potest, tam insigni, tam parato, multa cum co-
mitate, cunctis, qui aliunde accesserint, benigne faciendi
studio, Germanos non solum Romanis praestitisse, sed a-
liis etiam gentibus. Ante Tacitum Iulius Caesar, apud
Germanos, ostendit, hospites *Sanctos haberi, iis* OMNI
VM DOMVS *patere, VICTVMQVE* communica-
ri. Pomponius autem Mela, ubi cum alia, tum *Institam*
feritatem, notavit in Germanis, hos ipsos demum, quasi
tergiuersans, sed rei manifestae conscientia coactus, *Tan-*
tum hospitibus bonos appellat. Quae quidem testimonia,
tam luculenta, scriptorum, Germanici nominis dignitati mi-
nime fauentium, affirmant Taciti fidem, adeo, ut horum, ex
hostibus, triumvirum consensione, tanquam trium ore te-
stium, ipsa iam ueritas constitui uideatur. Ob eam rem
nihil hic opus est, uel aliis uti auctoribus, uel, illo, quem

multis anteferimus, Nicolao Damasceno, Germanorum moribus, testato, hospitis internecionem morte multari, ciuis, exilio

Contra ea, mirari conuenit, ab Romanis, Germaniae infensissimis, de Germanorum hospitalitate, tam multa tam magnifice, praedicari, cum illud ius hospitii, clientelis, agnationi, affinitati, ab ipso Massurio Sabino, iuriconsulto, praelatum, cum Deus ille hospitalis, seu Iupiter Xenius, cum illa hospitalis tessera, quarum certe rerum plene sunt, secundum Graecas, Latinae literae, palam faciant, uoluisse Romanos unos ante alios hospitalissima uirtute celebrari. Haec enim decere uidebatur populum, qui, uelut arx omnium gentium, perfugium miseris praeberet, qui humanior ceteris et magnificentior haberi uellet, ipsamque Urbem suam pro *Communi patria* uenditaret. Sed, re agitata, perspicitur, hoc ipsum fas hospitii, cultum Romanis et percelebratum, stetisse pactis mutuis, et spe quadam utilitatis, capiundae ex commutatione officiorum ac uicissitudine. At Germani, ignari necessitudinis, per tesseram contrahendae, nullo hominum discrimine, notum ignotumque hospitio accipiunt, epulis admouent, comiter habent, abeuntem, uel ad nouum deducunt hospitem, uel, si quid poposcerit, uiaticatum dimittunt, nulla quaestus cupiditate, sed una humanitate, ducti

Quod quidem uel solum nobis indicio sit, inique cum Germanis egisse Romanos, criminari solitos efferatos illorum barbarosque mores, quos tamen ipsi, publica lenis benignique animi consuetudine, anteponant suis. Mihi igitur, haec, et alia, mecum cogitanti, requirentique causam, qua re Germani Romanis tam immanes putentur,

tentur, unius maxime rei uenit in mentem, quae maioribus nostris magnae est gloriae. Romanis enim, terrarum Orbis imperium, quod, ne parte quidem Orbis integre domita, falso sibi arrogabant, dominandi libidine complexis, Germanorum libertas, tot hostium cladibus asserta, una omnium maxime obstitit, maioremque inuicti animi terrorem, quam omnium, ex cognitis tum tribus terrarum partibus, gentium uis, iniecit. Hoc Corn. Tacitus, grauiissimo testimonio, confirmat, qui, ducentis ferme et decem annis, docet, a Romanis Germaniam uinci non potuisse, medio tam longi aeuī spatio non Samnites, non Poenos, non Hispanias Galliasque, ne Parthos quidem, plures Romanis clades, quam Germanos, intulisse. eosdem in ludibrium uertisse ingentes Caii minas, ipsumque falsum Domitiani triumphum, cum Germani triumphati magis fuerint, quam uicti. Ita uero Numismatum ueterum fidem, ostentatione Romana uanam, ipse refellit, in quibus Germania, *Capta, Deuicta, Subacta*, ostenditur, cum quaedam Germanorum copiae proeliis superantur, fed aliis longe grauioribus ipsi Romani, cum paucae ab his trans Rhenum partes occupantur, nec possidentur diu. Itaque Velleius Paterculus, tametsi foede Romanis assentatur, infitiri tamen haud potest, Germanos Romanis etiam *cladibus nobiles* esse, non solum suis. Sic arcanum opinionis, de singulari uirtute Germanorum a Romanis conceptae, ab his callide dissimulatum, auctore potissimum Tacito, euulgatur. Quod ipse tamen Iulius Caesar tum quoque, cum ad Vesontionem milites, metu perculsos, erigit, haud obscure prodit Gallorum uocibus, Germanos esse *Incredibili uirtute, atque exercitatione in armis*, quorum ne uultum quidem, atque aciem oculorum, cum eis congressi ferre possint. Hic ille est ardor animi, Germanorum

norum uultu oculisque praelatus, haec in despiciendis periculis constantia, qua Germani firmantur in proeliis, ut occumbere malint in acie, quam ex ea, scuto abiecto, profugere cum praecipuo flagitio, quae tantam ubique mouit admirationem, ut omnibus hominibus, adhuc aetate Iuliani Imperatoris, incredibile sit uisum, a Germanis in acie, hostium terrore, terga uerti. Hinc Germanici nominis horror, Romanumque probrum immanitatis Germanicae, qua tamen iusta gentis huius consuetudoque efferata si fuisset, quo tandem animo, qua fide, scribere potuisset Tacitus, plus apud Germanos ualere bonos mores, quam apud alios bonas leges. Operae potius pretium est, audire scriptorem tam grauem, ubi reipublicae suae, in qua *Corrumpere et Corrumpi saeculum* uocetur, libidini castam pudicamque Germanorum uitam opponit, ubi multa plurimum generum, quae quidem distent ab omni barbaria plurimum, de maioribus nostris commemorat, eademque magnarum declarat singulariumque descriptione uirtutum. Has autem Romanorum luxuriae, auaritiae, superbiae, flagitiis tot aliis, posthabere qui uelit, is quidem iudicem se praebeat, aut ratione, aut animi prauitate, barbarum

Fuerint igitur Germani Romanis *immanes animis et corporibus*, ut Mela loquitur, dum propulsauerint hac immanitate seruitutis Romanae iugum, dum ipsi fuerint uictores, *Supplicibus*, uel ipso illo Mela iudice, *mites*, dum fuerint denique, cum aliis animi ingenui, frugalis, casti, magni excellique, praediti dotibus, tum indulgentia in hospites, beneficentia in auxilii egentes, praeter ceteros populos, clari, uel in ipsis hostium annalibus

Hunc patrium perhospitalis munificentiae sensum, inter illustria generis locique sui decora, retinuit Marschall-

schallus, hunc, quoad uixit, omnibus, sui cupidis officii, suarum maxime indigentibus opum, proluxa uoluntate impertiit, huius ad posteros ut seruaretur fructus, bene sapienterque prouidit. Testis huic rei detur conuictus liberalis iuuenum decem literatissimorum, ab illo sic institutus, ut hoc perpetuum bonae mentis hospitium pateat optimo cuique, ut in hoc conuiuiae, benigne accepti, non minus animo, quam uentre, delectentur, cum pauerint se familiaribus eruditisque sermonibus, qui imbuantur omni morum et scientiae elegantia. Tanti hospitis imago, pie beneficeque factis expressa, inhaeret perinde, ac par est, in oculis animoque *Ioannis Henrici Henningii*, Dresena Misnici, et iuuenem hunc, ingenii morumque cultu politissimum, pietatis admonet, obnoxiae meritis, in se tam cumulate profectis. Ille uero, pio certe consilio, id nitetur, ut omni pietate repetat memoriam beneficentiae Mareschallianae, et, quantis haec stipetur ornamentis, oratione anniuersaria, *crastino*, ab hora matutina IX, in Acroaterio maiore, luculenter exponat. P. P. anno restitutae Sa-

lutis **CIO IO CC XXIII**, a. d. **XIX** Calendas Ianuarias

XXXII

1. Timoth. III. 1-13.

THEOLOGVS

PAULLINAM TIMOTHEI
INSTITVTIONEM IMITANS

Vixit IO. ANDREAS GLEICHIVS, et superiore iam anno sepultus est, sed idem tumulus, qui corpus mortui contegit, animum eius non capit. Hic enim ad Deum, cui semper coniunctus fuit, excessit, eam tamen sui memoriam reliquit, quae nulla temporum obliuione obruetur. Nam dignus doctore Theologo fuit, in eius certe exempli cogitatione defixus, quod Legatus Dei, gentiumque Doctor, 'Timotheo suo proposuit, moribus suis ac studiis expressum. Hoc enim sibi ante oculos constituit Gleichius, hoc in animo atque ore habuit, Paullina sententia solitus uti, ad aegritudinem leniendam, spem concipiendam, rem strenue gerendam, faciendum denique officium, quod conueniret in personam, impositam sibi. Eadem Viri, diuinitus inflammati, uerba supremis suis adhiberi, iussit, ut ab omnibus, quid senserit uiuus, in funere suo perciperetur

Clara uero, et contenta, quam omnis posteritas audiat, uoce testatur Paullus, omni fide, atque omni approbatione, dignum esse hunc sermonem, Christum Iesum in terrae Orbem ingressum, ut homines, culpa perditos, seruaret, quorum princeps sit ipse Paullus. uerum ideo sibi misericordia coelesti subuentum fuisse, ut in se, omnium minime digno, in gratiam nihilo secius recepto conseruatoque,

que, Iesus Christus praecipue quasi signum aliquod omnis clementiae tolleretur, ad exemplum spei eis, qui firma in Seruatorem fide niterentur, prodendum, ut ab eadem benignitate diuina similem uitae sempiternae felicitatem expectarent. Regi autem aeterno, omnis corruptionis experti, non conspicuo, soli sapienti Deo, praestandum gloriae cultum, qui uigeat memoria saeculorum omnium. Haec ille

In quibus, si quidem attenderis, impressa uestigia cernas animi, ad defensionem coelestis ueritatis erecti, cognitione infirmitatis suae demissi, hominibus coelestia docendis semper intenti, ad amplificandam Dei maiestatem cuncta referentis. Quali quidem animo, apparet, affectum esse illum oportere, qui, coelestis sapientiae praeceptis, et imbuere, studeat, homines, et emendare

Huic enim, qui saluos uelit homines, hereditario originis malo afflictos, quidnam, uel grauius, uel salubrius, quid magis semper et ubique cogitandum, proponere potest doctrina coelestis, quam illud, Christum esse, cuius aduentu meritoque salutari, mortales ab interitu retrahantur. Sic enim diuino aeternoque consilio prouisum est, ut Christus feratur in oculis, Christus habeatur in animo, qui unus sit Restitutor humani generis, adeo quidem, ut ad salutem, a Christo accipiendam, respectum habeat omnis utriusque Instrumenti, diuinitus conditi, promulgatio, uel Oraculis edita, uel Typis. Ex ea re, Christum nosse, Paullus pronuntiat, satius esse, quam omnia nosse. Haec inuicta est ueritas, omnisque salutis apex, hanc ueritatem omni cogitatione debemus curaue complecti, hanc omni asseueratione confirmat Paullus, hanc acriter constanterque

tutatur aduersus omnes obtrectatores, quicunque, Paulum imitatus, id, quod in religione uerum, simplex, sincerumque sit, docere uelit

Sed permagni refert, ut, qui alios instituat disciplina sua corrigere, se prius ipse excutiat, et, qualis ipse, uel indole sua, uel consuetudine, sit, exploret sese, ne forte nimium sibi placeat, atque ut, uitio humanae fragilitatis ex se perspecto, communis morbi causam rationemque altius inspiciat, eiusque, tam in se, quam in aliis, sanandi, optimam ineat uiam. Intelliget igitur, non solum a Paulo, sed ipsa etiam mentis suae conscientia, summonitus, se peccatis, in sensu dictis factisque, pollui, nec sua se gloriari integritate posse. Paullus se, ut facinorosissimum, arguit, qui coetum piorum infectatus sit, omnique crudelitate diuexauerit. Sed, hoc ab se, ignaro ueri, fidei Christianae rudi, factitatum fuisse, dolenter ostendit. Quanto grauius autem offendent, qui mysteria quidem diuina habent cognita, sed impotentia animi possunt interdum eo ferri, ut, quibus ipsorum sacrorum communitate iunguntur, his atrociora inferant mala, quam credant ipsi. Itaque uident, quam necesse habeant, conditionis suae fragilis recordari, neque ulla praestantiae suae efferri opinione, contraque dare operam, ut, imbecillitatis humanae memoria depressi penitusque abiecti, a Deo flagitent indignitatis atque humilitatis suae ueniam. Hanc adepti, eo plus roboris a Deo capiunt, quo minus eius arrogarunt sibi, eo felicius alios modestia, a Christo praecepta, et Christianorum propria, instituunt, quo luculentius eam factis suis comprobarunt

Et, quoniam omnis uita Christi, ex quo aggressus est ad docendum, perpetua quaedam doctrina fuit, ad ipsamque

que mortem prouecta, iis certe, qui, sacris admoti, instituto Christi uelint uti, omni ratione curandum est, ut impleant religione, quos possint, dumque uiuant. Hoc enim Paullus instituit facere, ideo beneficium gratiae diuinae, quod sibi datum sit, promulgans, ut coelestis benignitatis ueneratio mentibus inferatur omnium, qui cupiant sibi consultum. Idcirco in se, suaque Apostoli persona, ostendit, statui monumentum quoddam diuinae misericordiae, quod oculis omnium proponatur, ut ΤΠΟΤΤΠΩΣΙΣ aliqua, seu exemplar, ad uiuum coloribus expressum. Haec enim uox propria est Pictorum, qui figuram speciemque rerum depingunt in tabula, et operam dant, ut Archetypa quam uerissime reddant. Ea uero notione *Deformatio* exponitur, in antiquis uerborum Commentariis, ὑποτυπωσις, uti notetur studium Formae, quam res habeat aliqua, penicillo imitandae, lineis ac lineamentis designandae. Itaque Architecti, graphidis periti, dicuntur imitationem, quam uolunt, aedificiorum *Deformare lineis*. Nec uero minus Oratores uerbis, ut pictores coloribus, homines exprimere student. Ab his omnibus laboratur, ut rerum imagines repraesententur. Talem diuinae miserationis imaginem in se, significat Paullus, exscribi, qua quidem ut uehementius commoueantur homines, eam, luculentius expressam, literis mandat. Quod autem hoc tempore scribit ad Timotheum, num alio, idem, in argumento tam insigni, coram exponere, cessauerit. Sic, uariis modis, ubique et semper, docet, eaque re, Sacerdoti quid pari modo faciendum sit, dictis suis factisque, declarat. Vult enim, alios imitari Hypotyposin, qualem spectent in se. Ergo, qui Paulli uestigiis ingrediuntur, ad se, rentur, pertinere, uti bonitatem diuinam, qua fruuntur ipsi, praedicent aliis, cum eaque cetera ueritatis coelestis mysteria,

e quibus Deus, eiusque magnitudo, cognosci possit. Quae quidem rerum altissimarum aeternarumque repraesentatio quanquam uoce atque oratione recte administratur, permultum tamen adiuuatur exemplo uitae doctorum, cum uident homines, quae praecipiantur, eadem ipsis praecipientium factis constabili magisque commendari. Adeo diuinis praeconibus hoc cordi debet esse, ut alios erudiant, uel disciplina loquentes, uel taciti uita, nec tam scholas bonae frugis aperiant promptis studiis, quam apertas iam nunquam, molestiis taediisque fessi, claudant.

At uiri, Deo sacri, diuinae mentis interpretes, diuinae ueritatis uindices, nihil assumunt sibi. Quicquid sentiunt, dicunt, agunt, solius Numinis addicunt honori, maximum existimantes quaestum, diuini nominis dignitatem laboribus suis illustrari, et propagari quam latissime. Duce enim auctoremque grauissimum sequuntur Paullum, qui, nulla sui ratione habita, quicquid suscipit, hoc accomodat ad extollendam Dei maiestatem, ac laudibus exaggerandam. Huic gloriae, quae coelesti fastigio debeatur, ea demum spatia dat, quae nullis circumscribantur aetatum finibus.

Illa uero, de animo Theologi Paullino quae diximus, quem ad modum cadant in Gleichium, uel tacentibus nobis, iudicant, qui Gleichium norunt. Nihil ei fuit antiquius ueritate coelesti, illa praesertim, in qua cardo salutis humanae uertitur. Acclamabat igitur suis, fideliter ingeminabat, cum Paulo, memoria tenendum esse Iesum Christum, cruci suffixum. Huius aduentum, huius aerumnas, huius cruciatus, plagas, supplicium, sanguinem, tanquam totidem incolumitatis recuperatae pignora, publice priuatimque ostendebat omnibus, quibus opus esset solatio, quibus

quibus sua curae salus. Ipse quidem dicere solitus, *Iuua, Domine Iesu, per sacrosancta uulnera tua.* Sic rerum agendarum primordia cepisse narratur, sic iis praefatus, quae scripto tradiderit. Incorruptae doctrinae propugnator tam acer atque constans, ut, spiritum sibi, quam illam, mallet, eripi

Vt sollicitus sui fuit explorator et nunquam remissus, sic diligens animaduersor ac seuerus omnium, quae paululum uiderentur in uita discrepare. Tantus, e contrario, diuinae lenitatis, in se effusae, praedicator, quantus sui contemptor. Negabat enim, in se boni quicquam reperiri, quod suis debeatur facultatibus, et, quicquid in se inest boni, id diuino sibi munere impertiri. Desperatis igitur rebus suis, in quibus nihil consolationis inueniret, in sola Christi innocentia iustitiaque, quam arripiebat pro sua, omne collocabat praesidium spei suae. Sic, derogata sibi abiudicataque omni dignitate, per humilitatis suae confessionem, diuina se gratia digniorem efficere parabat, quantum poterat

Doctrinae, qua religionis scientia fundatur, uitae praeceptis par erat, sed, non aliter, quam doctrina probe constituta, probam degi uitam, arbitratus. Disciplinam igitur tradebat castissimam, ipsisque Dei mandatis consentaneam. Hac ueram religionem interpretabatur, falsam retundebat, uirtutes inferebat, uitia extirpabat, animos, moerore languentes, excitabat. Hac gregem, fidei suae concreditum, pascebat, hac aegrotos reficiebat ac moribundos, hac familiares domesticosque sermones, uelut Paullino quodam sale, condiebat. Hanc, literis monumentisque consignatam, et, quibus poterat, modis explicatam, quasi fecundum sapientiae semen, latius spargere nitebatur, et tanquam

quam uerissimum animi pabulum atque succi plenum, mentibus indere. Non solum patiens laboris, sed appetens etiam, nec minus pronuntiator rerum atque explanator perspicuus et expeditus, quam disertus, ea certe praeditus eloquentia, graui, copiosa, ornata, quae ad pertractandos hominum sensus permouendosque multum ualeret. Ad grauitatem doctrinae addebat uitae lumen, quod aliis ad recte faciendum praeferret. Religiosus Dei cultor, animosus assertor honoris diuini, muneris sine dilatione ac fastidio diligens. Deliberando consideratus, celer agendo, instans operi, in utraque fortuna stabilis, temperans omni uita, exactor sui rigidus, nec raro secum exoptulans, secumque uix rediens in gratiam. Humanus in alios, beneficus in egenes, maxime discendi studiosos, obuius miseris. Non obscurus ulla simulatione, sed apertus, simplex, ingenuus, monentibus, quam laudantibus, amicior. Non ulciscens iniurias, sed obliuiscens, aliorumque maledicta, quod ultimum in ultione recta putauit, uirtute confutans. Sic uita non minus, quam lingua, instruebat alios ad officium. Id enim agebat, ut in se quoque fulgeret specimen, niteret instar, gratiae illius diuinae, cuius beneficio non solum in nomen familiamque Christi cooptatus sit, sed etiam delectus ad Christi disciplinam, hominibus tradendam, cuius ope laboribus docendi perfunctus sit tot annos, ex tot periculis temporum difficillimorum ereptus, in medio curarum confirmatus aestu, a multiplici moerore recreatus, et pluribus cumulatus maioribusque commodis, quam uel sperauerit unquam, uel optare sit ausus. Quot enim diuina beneficia, tot misericordiae diuinae monimenta numerabat, tot, uolebat, in se conspici, ut ea qui contuerentur, his ipsis, ad agnoscendam uenerandamque Dei benignitatem, et spem confimilium honorum suscipiendam, stimularentur.

Ad

Ad diuinum certe honorem cuncta reuocabat, quae sibi prospere euenirent, nihil ad persuasionem sui meriti. Illuc obeundi muneris studium, illuc laborum curas, illuc secundas aduersasque res, omnis denique uitae institutum, dirigebat, solum illum, ratus sapienter, uere honoratum et esse, et in perpetuum manere, a quo Deus honoretur

Satis decoris, apud nos posterorū, Gleichio ex animi, tam Theologici, habitu, qui non possit optimo cuique non probari. Atque hic quidem tantae Deo curae fuit, ut, hunc eundem, ex ipsa Gleichii uita planum fiat, ab ipso Deo cultui suo iam olim destinatum fuisse. Natus enim Gleichius, anno CIO IO CLXVI, Gerae in Variscis, Andrea Gleichio, et Anna Dorothea, gentis Auerbachiae, parentibus honestissimis, a paruulo rerum sacrarum studio mirifice delectari coepit. Ab his traditus in disciplinam uiris eruditis, quorum ingeniis Lyceum Geranum florebat, Coberis, Pretzschneris, Fischeris, Zopffis, Conradis, aliis, tam in literis profecit, quam in moribus. Politioris etiam humanitatis, in confessu doctorum hominum, pericula fecit haud poenitenda. Vfus simul consilio, studio, bibliotheca, Philologi clarissimi, Christiani Daumii, apud quem, necessitudine sibi iunctum, saepe diuersatus Zuiccae, multae elegantisque fructum doctrinae tulit. Sed omnis industriae quaestum iudicauit maximum, qui sacris literis coniunctior esse uideretur. Vitembergam anno CIO IO CLXXXVI profectus, accessit ad amicitiam praestantium uirorum, Vualtherorum, Strauchiorum, Roehrenseorum, Schurzfleischiorum, Daffouiorum, aliorum, sub quibus, in uario doctrinarum exquisitiorum genere, creuit. Ziegleris etiam, Lyserisque, Iureconsultis, ingenio scientiaque florentissimis, gratus fuit, quorum tum scholas adiit,

tum sermones, doctrina lectissima ornatos, auide excepit. Ex hac doctorum consuetudine quod percepit commodi, hoc, ut quam proxime accedebat ad sacras curas, sic maxime deputauit in lucro. Neque enim dubitauit, quin omnis eruditio, ingenio liberali digna, diuinarum rerum intelligentiae magnum afferret adiuumentum, nec tam ingenia Theologorum, quam doctrinae cultus, citerioribus defuerint saeculis, quae barbara uocentur. Clementem certe Alexandrinum, Origenem, Basilium Magnum, Gregorium Nazianzenum, Hieronymum, Augustinum, horumque similes, omnibus doctrinae copiis, sciebat, affluxisse. Sed plurimum temporis, plurimum studii, tribuit uiris, in sacra scientia exercitatissimis, Quenstadiis, Deutschmannis, Bebeliis, Mayeris, Loescheris, rursusque Vualtheris, quibus etiam mystagogis, in omnis Theologiae adyta penetrauit. Theologicas perinde disputationes habuit, ac Philosophicas, Historicas, Criticas, ut industriam, ingeniique facultatem, exerceret multis modis. Auctus gradu Philosophico, multo labore contendit, ut, et differendo e superiore loco, et instituendis domi commentationibus, tum acueret ingenium, tum scientiam efficeret plenior. Re sic gesta, et augesciente ingenii fama, cum perfunctionum aliarum conditiones, haud spernendas, haberet, sacrum tamen munus expectandum duxit, quo semper, ut ipse solebat praedicare, altiore quadam ui trahi uidebatur. Hoc illi primum, nec opinanti, anno clō Io c xc Torgauia detulit, hoc deinde, anno clō Io c xcvi, Dresena in Aula Saxonica, ut alias ciuitates taceamus, a quibus identidem expetitus est. Accessit locus, ei datus, in eo ipso Senatu Saxoniae Amplissimo, qui sacris, auctoritate publica disciplinaque regundis, praeest. Quanta, utroque in hoc munere sanctissimo, fide, uigilantia, prudentia, tot annos sit uersatus, longum est, narrare, eoque minus necesse, quo
lucu-

luculentiora eius rei testimonia ante oculos obuersantur, et sermone celebrantur omnium

Hoc tamen, et alia, e quibus Gleichianae uirtutes elucent, oratione, anniuersaria politissimaque, prosequetur V. C. M. *Io. Andreas Boden*, Rector Lycei Vitembergensis meritissimus, et multis industriae, eruditionis, ac disciplinae, limandis ingeniis conuenientissimae, documentis optimo cuique iam pridem ualde commendatus. Hunc, in Auditorio Maiori, procuratis a meridie sacris, uerba facturum, frequenti conuentu ut audiatis, CIVES, uos, per merita Gleichiani nominis plurima atque insignia, cohortamur. P. P. Pridie Calendas Sextiles clō Io CCXXXV

XXXIII

BERNARDVS ZECHIVS

CVM

POLYBIO COMPARATVS

Coluit nuper, in ornamentis huius saeculi praecipuis, BERNARDVM ZECHIVM, sui excellentia loci dignissimum, Saxonia, luxit eadem mortuum, nec sola luxit, sed moeroris sui tot habuit focios, quot uiri, domi forisque clarissimi, uirtutes intellexerunt, quae nostris temporibus uisae sunt admirabiles, exemplo posteris erunt. Namque, et prudentiae, in amplissimis Aulae Regiae muneribus spectatae, et doctrinae, literis mandatae, fama gentes finitimas disiunctissimasque peruasit. Proinde, quicunque, uel tantarum auctorem actoremque rerum, uel aliarum maximarumque scriptorem, aut propius cognitum,

aut perspectum ex factis scriptisque, norunt, hi quidem, in Zechio, iudicarunt, Polybium quendam reuixisse, qui perinde Germanis, maxime Saxonibus, lumen ingenii et consilii porrigeret, ut Graecis, Achaeis praecipue, Polybius

Fuit hic, Lycortae, in Achaeorum republica principis quondam, filius, Scipioni Africano, qui Carthaginem diruit, omni consiliorum societate coniunctissimus. Floruit intimis, dum uixit, amicitiiis regum, ducum, procerum, Graecorum, Romanorum, Asiaticorum, Aegyptiorum. Quantum togae bellicae artibus, et omni sapientia, eluxit, tantum rebus gestis, quibus eum industria, et fides, insignem in patria fecit. Sed, haud minore scribendi, quam agendi, facultate praeditus, non eas modo res, quibus ipse interfuit, memoriae prodidit, uerum ceteras etiam terrae Orbis, eis temporibus cogniti, quarum initiis altius repetitis, et causis euentisque inter se comparatis, composuit opus, quale nec prior aetas tulit, nec posterior aequare potuit, nedum superare. Recte enim arbitratus est, illam demum historiam quamplurimum ad erudiendos emendandosque lectores ualere, quae non singula traderet bella, et alia eiusdem memoriae non nulla, sed plurium populorum res, inter se collatas, ut, quae temporum spatiis inter se, eadem ipsa etiam serie explicandi, iungerentur. Itaque, cum alios historiarum conditores, tum horum principem, Titum Livium, optimam rationem perscribendi res populi Romani docuit, et suo immortalis ingenii opere non magis historiae, quam omni prudentiae, monumentum statuit, eaque re perpetuam nominis gloriam consecutus est

Pari modo Zechio summae, uel animi uel ingenii, uirtutes ad Reges Principesque maximos, horumque amicitiam, aditum

aditum aperuerunt, quorum in consilio sanctiore magnum tenuit auctoritatis locum, fide consultandi iudicioque par, semper extra dilationem positus, nullo relanguescens labore, multa instructus exquisitaque rerum scientia, multo diuturnoque subactus usu. In numerato igitur habuit, quae saepius in libris frustra quaesiuersis, saepe negotium confecit ante, quam suscepisse uideretur, nunquam confecit negotium, quin ei simul optime facti ratio lausque constaret. In senatu cum censuit, uerissimas consiliorum rationes explicauit, cum dubitationes expediuit, exhaustis controuersiarum fontibus, nihil scrupuli reliquit. Mouit animos grauitate, qua Catonem retulit, flexit eloquentia, qua Periclem expressit, duxit suspensosque tenuit, quoties, illum imitatus Megalopolitanum, consimilibus rerum causis effectisque inter se comparatis, agendi rationem, exploratissimam consultissimamque, reddidit. Etsi enim, cum omni diuini humanique iuris intelligentia, tum grauissima quaque doctrina, abundabat, uidit tamen, quam multa, in ipsis grauissimis Reipublicae negotiis, futura sint obscura, nisi eis historiae lux accederet. Hac duce, non solum cognita patriae iura defendit, sed etiam plura, uetustate oblitterata, reuocauit ex annalibus scienterque uindicauit, eo solitus anniti, ut, undecunque posset, exquireret, quicquid e Republica foret. Quod publicis occupationibus superfuit temporis, nullis aliis, quam Musarum, deliciis tribuit, multa legens, sed optima, et quibus in consiliando agendoque uteretur, multa decerpens undique, quae amplissimam scribendi materiam praeberent. Pro modestia quidem sua singulari, libris, quos emisit, alios erudiri, maluit, quam se nosci, magno existimans animo, ueram gloriam ex recte factis potius, horumque conscientia, quam ex sermonibus hominum, peti. Sed, quoni-

am, quod ipse silentio preffit, hoc lectorum studium admiratioque prodidit, hoc ubique diuulgauit, unum nomino Fecialem illum Europaeum, unde, quantum profecerint, profiteri, haud poenitet multos, eosdemque summa dignitate. Quod quidem opus praestantissimum cum euoluimus, sentimus certe, quanti, quamque Polybiani prorsus, fuerit ingenii, res, tantis tot saeculorum locorumque diffusas spatiis, in unum conflare corpus, easque, suis locis dispositas, exponere tam commode, ut nihil earum non intelligere continuo possis, nihil, quod quaeras, non inuenire sine mora

Quare, scriptis factisque clarus, omnium oculos ad se conuertit, quoties in publicum processit, de eoque tanta fuit hominum opinio, ut, quod ille suaderet, hoc prudentius nihil putaretur, quod ille curae sibi haberet, hoc publice nihil utilius. Sic se gerendo, perfecit, ut, inter multas rerum conuersiones, dignitatis suae gradu firmus, gratia REGIS sui ad supremum uitae diem integra, uiueret, semperque nominis amplitudine crescens, illustraretur ubique, admirandum in modum. Felix illa domus, quae tanto Patre gloriatur. Felix, ipsis in cineribus, Pater, qui Filios tantae indolis, ac uirtutis, magnis praesertim experimentis iam cognitae, reliquerit, ut ab eis nihil aliud, quam ingens Stirpis Illustris incrementum, expectari possit

Plura, quae Viri, quondam Perillustris atque Excellentissimi, merita, in luce oculisque omnium magna, suppeditant, grauitate, ac publico nomine, dicet uir summe Reuerendus, *Ioannes Guilielmus Ianus*, Doctor et Professor Theologus, longe meritissimus, Alumnorum Ephorus, Collega obseruandus. Ad quem quidem in Arcis Templo, cras, Hora IX antemeridiana, audiendum, ut confluatis frequentes,

tes, uos, CIVES, quantum possumus, meritoque cohortamur. P. P. XIII Calendas Apriles, anno recuperatae gratiae clō lō cc xxi

XXXIV

DE

D O C T I I N D O C T I Q V E
D I F F E R E N T I A

Quanquam communi spiritus, quem ducimus homines, usura a DOCTIS INDOCTISQVE uiuitur, tantum tamen inter horum utrorumque uitam interest, quantum inter ipsam uiuendi rationem, quam utrique sequuntur, moribus studiisque diuersi

Sapientissimo cuique illud uiuendi genus probatur in primis, quod maxime cum mente sana congruat, ab eoque datur opera, ut, quantum corpori praestat animus, tanto plus animus, quam corpus, curetur. Omnis enim, quae quidem fluxa fragilisque non sit, hominis dignitas in animo consistit, qui tum immortalis est, tum rector corporis atque custos, habetque solus, quicquid non mortale nos mortales habemus. Itaque animi imperio, corporis seruitio, magis utimur, corporique dediti, beluas, quas natura uentri finxit obedientes, imitantur. Sed, mentis iudicio recti, ea re dotis diuinae reliquias, quas retinuimus ex priscae sapientiae naufragio, declaramus. Nihil igitur homine dignius, quam studium excolendi animi, nihil ad uitam, bene instituendam, utilius, quam ex ipsa hominis praestantia, in animo sita, iudicari, quid deceat hominem aut dedeceat. Hinc sui cognitio, sine qua, non tam hominem cernas,

cernas, quam hominis simulacrum, ac beluam saepius hominis figura, aut deterius quid, uel ipso pecoris stupore, uel immanitate ferarum. Contra ea, considerato rationis, luce praesertim diuina collustratae, praescripto, rectum honestumque cognoscitur, a quo ipsi fontes officiorum dimanant. Sic animi cultus et format hominem et probat, ac, salubri mentis emendatione, nihilo magis ad scientiam ualet, quam ad uitae disciplinam, ad omnis etiam uitae uerum sincerumque decus

Qua re docti, cum, liberali doctrina, prius nihil antiquiusque ponant, hanc ipsam consecretantur omni studio, tantoque sibi beatiore uidentur, quanto sint ab animi bonis instructiores. Animus enim est, quem exornari, uelint, ingenium, quod exacui, iudicium, quod limari, ratio, quam consiliis praeesse, appetitus, quem rationi obedientem effici. Ita uero, uel compositis humanae mentis facultatibus uel perpolititis, id agunt, ut hominis excellentia dignos se praestent, et rebus factisque doceant, quantum ipsi a natura pecudum, ferarumque impetu, distent. Non ergo soli sese dedunt scientiae, sed cum scientia uirtutis exercitationem coniungunt, nec fieri doctiores aliter uolunt, quam meliores simul ut euadant. Etenim rerum causas, ipsumque naturae recessum, excutiunt illi quidem, ut sciant, quod alii nesciunt, ne opinentur cum uulgo, ne mirentur cum ignaris. Sed ex mirabilibus naturae operibus rationes conficiunt, quarum gradibus in ipsum escendant coelum, ut quaerant ibi colantque immensi cuiusdam opificis atque architecti numen, atque hoc ipsum sibi, tanquam praesens manifestumque, ante oculos ponant. In se ipsi cum intuentur, opificiumque Dei, quo constat homo, contemplantur, stupore defixi, tot Dei, ex hominis fabri-

fabricatione cognoscendi, causas reperiunt, quot non solum insignia corporis membra, sed fibras etiam, uel tenuissimas, aspiciunt. Proinde longe plura, quam differat in hanc sententiam Lactantius, quam dixerint alii, piis spectanda relinqui atque admiranda, facile arbitrantur. Eadem uero sui contemplatione se noscunt ipsi, suam intelligunt fragilitatem, et uitam mortemque suam explorant, quippe, cum, uti uitam in motu cordis, sanguinem propellentis, sentiunt, sic mortem a cessante sanguinis circuitu expectent

At indocti, quibus instituta doctorum sordent, aliarum potius rerum omnium, quam doctrinae, studiis ducuntur. Vim enim doctrinae non capiunt, eamque ideo, per imperitiam, contemnunt. Facile igitur, Boeotiorum more, magis firmitati corporis, quam, cum Atheniensibus, ingenii acumini, inserviunt, facile libidini magis, quam uirtuti, parent, facile rebus externis potius, quam menti, curam adhibent. Quapropter, extra se positi, in uoluptates effunduntur, et, sui alienique prodigi, uiuunt in diem, aut, auaritia ardentes, thesauros extruunt, aut, opibus elati, ambitu expleri non possunt. Postremo, negligentes officii, quantum scientia, tantum uirtute, uacant, et, quod habent ingenii, industriae, solertiae, in corruptelis uitae conterunt. Sic, homines uideri, quam esse, malunt, et caducis inanibusque uitae commodis frui, quam bona mente, sine qua dignitas hominis, non ficta, sustineri non potest

Ex studiis utriusque generis, tam disparibus saepeque pugnantibus, quanta, ceteris in rebus, consequatur dissimilitudo, in promptu est. Ordiamur a rebus diuinis, quarum cognitione nemo carere possit, qui quidem consultum cupiat sempiternae salutis suae. At, quicquid rerum

diuinarum Lex illa, in animis nostris insignita, docuerit, negotium sane, tam arduum, haud conficit, sed maius hoc loco lumen, atque illustrius multo, altius petendum est. Namque, ubi Plato, et, quicquid est humanae sapientiae, definit, ibi demum incipit sapientia coelestis. Itaque, ad tam excelsam diuinitatis altitudinem non aspirante naturae sensu, pergendum est ad afflatum diuinum, cuius mysteria sacris in literis enuntiantur. At hic Oracula, sacrosanctis edita salutaribusque monimentis, scrutari iubemur, idque haud minore cura, quam auri atque argenti uenae indagentur, in metallis secturisque abditae. Vter autem, quaeso, hunc in recessum, si communi stetur regula, penetret altius, istene, qui, uel expers sacrarum literarum, uel his leuiter tinctus, nec meditandi studio exercitatus, sacros euoluat libros, an ille, qui uerset exemplaria diuina, sanctis eruditus studiis, exquirendae peritus sententiae, labore commentandi subactus. Multa quidem alter transiuerit, ubi alter, sistendum esse gradum, credat. Alter nota sibi putauerit omnia, unde alter thesauros mysteriorum depromendos esse, rerum occultarum magnitudine obstupefactus, inclamet. Subueniunt sane imperitis institutiones doctrinae Christianae, quae, ex uario quidem genere, uel audiuntur, uel leguntur. Atque has quidem easdem, aio, doctis indoctisque iuxta prodesse. Nunquam enim satis dicitur, quod nunquam discitur satis. Nec uero Verbo Coelesti detrahenda est uis coelestis, quae mentes, audientium perinde ac legentium, altiore quodam sacroque instinctu possit tangere, quae clariore lumine easdem implere. At, cum doctis si comparentur indocti, hi quidem, si uerum amauerint, ipsi largientur, omnino cum iis agi praeclare, qui abditos Numinis sensus, ipsis in fontibus, contemplari possint, et, pluribus doctrinae, qua suam in primis gloriam amplificari Deus uoluerit,

luerit, subsidiis adiuti, illa diuinæ sapientiae arcana sagacius eruere. Sic enim, quod ab aliis præcipitur, exploratius constantiusque creditur, et plura, quam tradi possint a multis, discenda religiosi aeternarum reconditarumque opum investigatoribus offeruntur

Religione summatim exposta, prouehamur ad prudentiam uiuendi. Haec, in delectu bonorum malorumque locata est, atque ipsa etiam est rerum expetendarum fugiendarumque scientia. Haec modum uiuendi statuit, et, quid res postulet, quid tempus, quid ii, quibuscum agas, quid alia, quae perite cauteque circumspicienda sint, ostendit. Haec a calliditate, malitia, fraude, si disiungenda sit, comitatum desiderat multarum magnarumque uirtutum. At docti est, fontes officiorum nosse, constitutis bonorum malorumque finibus, recti prauique discrimen tenere, nec modo uim rationemque uirtutum callere, sed etiam compertum habere, quae tandem harum uirtutum, quibus locis temporibusque, quibus denique modis, adhibendae sint, ut et nobis sapiamus, et aliis. Haec enim, oportet, indaget, qui causas rerum, ingenui hominis cognitione dignarum, peruestigare uelit, haec, necesse est, tanto perquirat studiosius, quanto pluris refert, scientiam ad uitae usum transferri. Sed indoctus quantum hinc abest. Nam, neque uirtutum indolem habet exploratam, quia causas harum ignorat, nec ipsa uitia, uirtutibus affinia, facile discernit, quandoquidem rerum potius exterarum specie capi solet, quam ipso duci uero. Quibus rebus fit, ut, nomen, quae minus perspicit, usu deceptus, in astuto prudentiam, in temerario fortitudinem, in prodigo liberalitatem, in aliis alia, turpiter confusa, falso inscianterque, cum multitudine imperita, laudet. Quam praepostere igitur

de moribus aliorum pronuntiat, tam facile suos inquinat, amplexus uitia pro uirtutibus, inuolutus uirtutum simulacris, ut, aut aliud potius quidlibet, quam prudentiam, aut huius inanem tantummodo umbram, exhibeat

A uita transgrediamur ad mortem. Quam quidem tametsi doctus, uel ob rerum uanitatem, uel ob hominum peruersitatem, non appetit, minus tamen eam reformidat. Semper enim sapientissimi cuiusque uita non aliud, quam mortis commentatio, esse consuevit. Hic mos, haec philosophia, Pythagorae, Socratis, horumque similium, et prodita literis et celebrata, quam, in Latio, Cicero, Seneca, alii, haud repudiant. Quod quidem de istis si dicendum est, qui, ut loquitur diuinus Paulli Spiritus, spem non habent, de illis iam quid praedicemus, qui, cum eodem uiro sanctissimo, quotidie commoriuntur, ut in perpetuum cum Christo uiuant. Docti ergo, qui, a plebe summoti, maiora spectant, saepe multumque secum de morte commentantur, neque id solum, ut, aduersus metum mortis praemuniti, suauius, sed etiam, ut, supremorum memores, sanctius integriusque, uitam degant

Hic caput originemque mortis, uim eius immutabilemque legem, acerbiter eisdem communi naturae infestam ac terribilem, considerant. Hic, e contrario, mortis remedium leuamentumque moeroris, euulso iam fractoque mortis aculeo, a morte Seruatoris petunt, beatique e uita discessus commoda perpendunt. Hic aerumnosam denique uitam cum iisdem conferunt commodis, in eaque re, quid sperent, inueniunt, quid optent, quid in ipsis expectant rebus secundis, quo et aduersarum molestias abstergant, et animi magnitudinem sustentent. At indoctus, qui luxuria diffluit, mortis instar putat, cogitare de morte.

Dolet

Dolet enim, finiri uoluptatem, qua metitur felicitatem suam. Quod si sobrius est indoctus, si pius, hic quidem, ubi decedendum est, in communi Salutis spe non minus solatii reponere potest, quam doctus, ex eaque re tantum animi capere, quantum ille. Sed, cum istorum, qui corpori magis, quam animo, student, tam rara, tamque fera, fere sit de morte cogitatio, quam grauis ac formidolosa, quo tandem hi tales animo, ubi fato opprimantur, affecti possint esse, facile intellectu est.

Postremo, hominem, plenum splendoris, sed inanem sapientiae, iumentis, quae intereant, uideri comparandum, regii Vates fastigii docet, diuinitus excitatus. Tantum enim abest, ut tam nobile honoris fortunarumque dedecus ullum cognitae uirtutis desiderium monimentumque relinquat, ut eo melius agatur cum homine tali, quo celerius obliuione deleri possit eius memoria, ne qua forte haec apud posteros, ex praue dictis factisque, infamia notetur. At intelligentibus uiris clarisque uirtus, rebus bene gestis praestita, gloriae monimentum, in optimi cuiusque animo, condit, ingenii fama nominis immortalitatem parit, meritorum amplitudo omnis aetatis admirationem excitat. Quo fit, ut mortui uiuant, sepulti colantur, denique aliis, qui praeclare uelint uiuere, proponantur imitandi.

Rei, de qua commemoro, uobis, CIVES, specimen illustre dat Volframsdorfiana, uel ingenii uel uirtutis, gloria, quae et olim, in amplissimo Aulae Saxonicae gradu, nituit, et nunquam in nostra, nostrorumque fastorum, memoria obsolescet. Hanc anniuersaria oratione, compta quidem piaque, prosequi statuit, hanc, animi grati testificatione uenerari, *Gottlobius Augustus VVilc-
cius*, Misena Misnicus, liberalium artium Magister, nobis,
Rr 3 mode-

modestia, diligentia, eruditione etiam exquisitior, probatissimus, filiusque Patre, tam Venerabili, omnino dignus. Adeste igitur, CIVES, oratoremque nostratem, caritate uobis officioque coniunctissimum, qui crastino, ab Hora IX matutina, in Acroaterio maiore, uerba faciet, corona uestra cinctum, frequentes, et, ut soletis, humaniter, audite. P. P. pridie Calendas Sextiles, anno recuperatae gratiae c l o l o c c x x i x

XXXV

DE

*Matth: xxvii. 26:**Maro: xv. 15.**Joh: xix. 1.*S V P P L I C I O C H R I S T I
F L A G R I S C A E S I

Cum omnia, crastino ac funestissimo die, misera sunt ac desperatissima, tum nihil horribilius aspectu SERVATORIS, in quo iudex ipse nihil culpae reperit, ab hominibus profligatissimis, et aliis grauissimisque ludibriis exagitati, et ipsis denique FLAGRIS, per summam crudelitatem ignominiamque, CAESI

Habent Flagra supplicium feruile, ut Flagriones, et Flagritribae, ab eo dicantur serui, Flagris subiecti, habent odium humilitatis abiectissimae tam graue, ut, tametsi ingenuis hominibus, cum deliquerint, uaria poenarum feueritas proponitur, ab eis tamen nota flagellorum remoueat. Videtur in mendo cubare Callistratus, sed a quibusdam scienter emendari, ut dixerit, poenas Romanis usitatas, fustium admonitione, flagellorum castigatione, uirgarum uerberatione, distingui. Neque enim uincula uerberant,

berant, sed, uirgis parricidas, more maiorum, uerberari, Modestinus, ad Legem Pompeiam, docet. Virgis autem quanto seueriora sint flagella, ostendit ipse consul Romanus, M. Cicero, multa in Labienum inuectus, qui pro uirgis, per Legem Porciam a ciuium Romanorum corpore amotis, flagella referat. Dispunctis tribus poenarum generibus, Macer demonstrat, in seruorum persona ita obseruari, ut exemplo humiliorum puniantur, et quibus de caussis Liber fustibus caedatur, ex his Seruus flagellis. Hermogenianus, de iniuria extra ordinem ex causa et persona statui, professus, seruos, ostendit, flagellis caesos, dominis restitui, liberos autem, humilioris loci, fustibus subiici. Vlpiano, ob crimina obiecta, alii fustibus castigantur, serui flagellis uerberantur. Diuus Antoninus de his, qui praedam ex naufragio diripuerint, rescribit, liberos quidem, fustibus caesos, in triennium relegari, seruos, flagellis caesos, in metallum damnari. si non magnae pecuniae res fuerit, liberos fustibus, seruos flagellis, caesos, dimitti. Omnino, praecipit, ut in ceteris, sic in huiusmodi caussis, non modo rerum, sed personarum etiam, conditionem spectandam. Antoninus, et Seuerus, Imperatores, in suo ad Iunium Rufinum, praefectum uigilum, Rescripto, eos, qui negligenter ignes apud se habuerint, fustibus, iubent, uel flagellis caedi, ut, proposita poenae grauitate atque exacerbata, incendii deuitandi cura intendatur. Ex quo perspicuum est, flagellorum, quam Fustium Virgarumque, castigationem plus et atrocitatis habere, et indignitatis, ac propriam esse seruorum. Itaque Callistratus pronuntiat, quibus, in metallum datis, libertas adimatur, eos uerberibus seruilibus coerceri, hoc est, ut Barnabas Briffonius interpretatur, flagris, flagellis, loris, quibus seruos rumpi solitos, constet. Hinc Gymnasium
Flagri

Flagri dicitur feruus Plautinus, in quo flagrorum plagae exerceantur. Scythae autem, iure dominorum, una cum gentibus aliis, usi, in feruili bello, cum, reuertentes domum, finibus prohibentur a feruis armatis, uxorūque suarum potitis, flagella feruilis metus instrumentis adhibent, et, uerbera nec opinantibus intentantes, quos ferro non poterant, uerberum metu uincunt. Ipsi quoque ferui, a notis uerberum, Flagellorum Vestigia dicuntur, ueterum iocis. Vt, in re cunctis prodigiis terribiliore, feruile quid patiatur Vestalis illa Liuiana, cuius negligentia ignis in aede Vestae extinctus erat, ea quidem flagro caeditur.

Haud ignoro, usu uenisse, ut interdum liberi flagellis caederentur, feruilem in modum. Sic, ne procedam in antiquius, habetur a Caio Caesare Sextus Papinius, cui pater erat consularis, tum Betilienus Bassus, quaestor eius, senatores alii, equitesque Romani, quos idem Caius uno die flagellis caedit. Florus Hierosolymis uiros equestris ordinis pro Tribunali flagris caedit, quod Iosepho mirum uidetur. Sed hoc, post Legem Porciam ac Semproniam, uel fiebat per uim, ut multo ante questus est Cicero pro Rabirio, uel in capitis damnatis, qui iure libertatis omnisque ciuitatis excidebant, ac, more Romano, ante flagris caedi, quam necari, solebant, uel, si qui more Maiorum plectendi forent, ut Dionysianus iste, qui stuprum Virgini Vestali intulerat, flagris caesus. Hac mente Paullus, Hierosolymis explorandus flagris, rogat centurionem, liceatne, ciuem Romanum, adhuc indemnatum, flagris caedi. Ea uoce audita, coepto desistitur.

Haud quaeram pluribus, utrum loris magis constiterint Flagra, an funibus. Flagello, scimus, ex funiculis confecto, Christum in Templo usum, ut loco sacro pelleret

ret homines, quaestui suo deditos, ac sordibus suis religionem Templi polluentes. Sed lora uideo in scena ueteri, quae horreant serui, quibus lorea fiant latera, a quibus lorarii, loris infligendis adhibiti, dicantur. Plagis autem flagrorum quaesita sunt cruciatuum subsidia, atque his Scalliger dat funes utrinque extentos, quibus a terra leuati ita suspendantur, ut ceruices a terra longius, quam pedes, extent. Hoc docens, pictorum putat somnium, stantem funibus ad columnam destinari, proinde, ac si non plures fuerint diuersique flagellandi modi, aut picturae, si priscae sint aetatis, in monumentis nullum obtineant fidei locum. At Plinius, et alii scriptores grauissimi, pictorum tabulis res saepe maximas confirmant. Ex maiore certe usu, quem Plautus, Artemidorus, alii, doceant, maior uidetur extitisse fama Columnae, ad quam solebant astringi flagris caedendi, tam celebri quondam eius faeuitiae experimento, ut idem postea in Martyres a tyrannis ederetur. Vt rei feueritatem noscas, adde iam Columnae octo ualidos lictores, quos Sosia et Libanus, serui Comici, memorant, et cognitos horrent. Hos maiore constantia uultus inspicere, si potes, in uetustis imaginibus, et, ne morer te pluribus, in effigie, quam ex priscis formis exprimit, in Triboniano suo, Iureconsultus Salmanticensis, Senatorque Mediolanensis, Io. Franciscus Ramos. Hic uides uapulantem, eundemque corpore erecto stantem, qui Columnae, non altae, manuum uinculis alligetur. Vides octo ualidos, qui nudatum gementemque circumstant, uel caedentes iam, uel instructos ad caedendum. Vides denique carcerem, in quo res geratur. Hic enim locus potissimum, ad seruiles plagas, ab heris deligi solebat, sed ita mutari praeterea, ut serui, ad horumque conditionem reducti, castigarentur per uiam, sub furca, ad palum, in fo-

ro. Haec, antiquitatis Romanae quis tam ignarus est, qui nesciat

Illa uero, quae diximus, cogitatione si complectaris, mirumne tibi uideatur, si Horatius, more Poetarum imitatus rerum speciem, dicat Horribile Flagellum. Hinc didiceris, flagella non solum scutica, quae ipsa quoque conficiebatur ex corio, esse saeuiora, sed ipsis etiam uirgis ac fustibus, quos Leges Romanae in poenas addunt. Sed ideo quaesitum est a uiris doctis, cur flagellum uel scutica, uel fustibus, horribilius putetur. Causam repetunt ab ipso ferendi modo. Haud repugno, modo loris bubulis, e quibus parabantur flagella, inferas taxillos, uncinulos, glandes plumbèas, alia, quae flagellis innecti solebant. Memineris etiam, antiquitus flagella madefieri, ut altius penetrarent in terga mastigiarum, qui idcirco, Comico sale, dici uidentur irrigati plagis. In flagellis horribilia uides omnia, ad eorum tamen atrocitatem quid adiicias, si recorderis, in sapientia Mythica, quae publicorum priuatorumque malorum simulacra exscribit, Marti, furibundo et saeuienti in fontes infontesque, dari flagellum, quod portet in manu, accinctus mucrone. Quid apud Poetas, ingeniosos maximae cuiusque rei magistros, truculentius Bellona, sed iidem tamen huic instrumentum crudelitatis terribilius inuenire non possunt, quam Sanguineum Flagellum. Ipsas inferorum Furias nominauero, ut cohorrescas. Hae tamen ultrices, Virgilianae in primis, saeuire tum maxime dicuntur, cum, accinctae, flagello fontes quatiunt. Hac mente Tabula Ceбетis ipsi Poenae, facinorum scelerumque, in carcere tenebricoso, uindicti, nihil aliud dat, quam Flagellum. Adeo, uel ingenium humanum, uel poenae rigor, nihil truciùs priscæ repraesentat aetati, quam Flagellum

Quo

Quo grauior erat poena flagellorum, eo atrocius esse oportebat delictum, quod iis puniretur. Ac seruis quidem libido dominorum, qui ius necis in eos habebant, non parem semper aequitatem praestitit, sed eisdem seruis Triumviri Capitaless ius publice dixerunt, quorum narrantur etiam Flagella Triumviralia. Horum enim erat, in seruos, si publice deliquissent, in carcerem compactos, ad Columnam Maeniam, animaduvertere, horum, scelera eorum uindicare, qui habitarent in Vrbe, ad ciuitatem non ascripti. Ita uero Flagellorum uerberibus excruciaci solebant apud Romanos, occidi etiam, serui, alique confcelerati, sine ciuitate, sine ingenuitate

Quid autem Christus, flagello dignum, commisit, aut quid ullam deliquit in partem, ut quaeram cum Pilato, suaque iudicem sententia constringam. Quo minus Christum reperimus ulli culpae affinem, eo maiorem res habet indignitatem, quae Seruatoris innocentiam sanctitatemque modis tam diris afflixit. Generis quidem humani caritate ductus incredibili, induit serui speciem, ut mortales, in libertatem uindicatos, pristina dignitate extolleret, sed odio pessimorum, quo minime conueniebat, exceptus est. Ne quis addubitet, quin Seruator hominum, more Romanorum, flagellis sit caesus, sacris Matthaei Marcique literis proditur ipsa uox Latina, in Graecumque modum inflexa. *Materiae Lorum dat Nonnus*

Columnae, ad quam caedendi deligabantur, nihil mandatur sacris monumentis. Sed, Christum, Columnae annexum, uerberari, Prudentius exponit luculentius, Hieronymo simile quid narrante, haud nullo certe argumento rei, a maioribus acceptae. Ipse quidem usus Columnae, flagellis Christianorum statui solitae, refertur ab Eusebio, de nece Martyrum, idemque a Gregorio Nazianzeno in

exemplis Iuliani, furentis in Christianos, notatur. Sed Columnam, cui nexus fuerit Christus, uideo equidem, a Prudentio et Hieronymo in eam commemorari sententiam, ut illa, cruore Domini respersa, porticus aedis sacrae sustineatur. Hanc talem recitat Gregorius Turonensis, hanc ipsam, ex marmore factam, Beda sua etiamtum aetate collocat in Sionis monte. At Hieronymus ipse huius Columnae, temporibus suis spectandae, quam dici talem summonet, fidem pro certa non uenditat, sed eam fama tantummodo fundat. Et, quoniam huic Columnae ea tribuitur altitudo, qua porticus fulciri potuerit, haec ipsa quidem altitudo repugnat breuitati columnarum, quales, ex priscis Typis ostendimus, adhiberi flagris consueffe, ut plagis exponeretur corpus feriendum

Quot Christus plagas acceperit, nonnulli comperisse sibi uidentur, octingentas octo et uiginti annumerare posteris ausi. Sed huius nihil traditur literis diuinis. Nec pauca tamen, nec leuia, fuisse uerbera, coniicias ex Pilati consilio, qui Christum, flagris caedendum, transdit militibus, ut Iudaeorum furorem leniat aspectu miserando Christi, sanguine perfusi. Itaque, cum exhaustus ferre non posset onus crucis, haec Simonis Cyrenaei imponitur humeris, quam, moris fuerat Romani, ab ipsis cruciariis portare. Cogita iam plagas, quibus, nostra caussa, Christus sacris Oraculis praedicitur percutiendus, ut intelligas, ex grauitate culpae, Christi doloribus expiandae, grauitatem ipsius poenae, pro nobis sufferendae

Sed, quales fuerint hi milites Romani, quibus in manum Pilatus dat Christum, uideas quaeri. Initur eorum numerus, cuius tamen nihil relatum legas in diuino Codice. Quod si moribus Romanorum existimandum est, cruciatis solebant, de militari grege, aduocari speculatores, maxime

xime Bruttiani. Namque hos, Gellio Festoque testibus, ignominia perfidiae magistratibus, in prouincias euntibus, addixerat, ut exequerentur uinciendi uerberandique iussa. Octone ex his ualidi, quales descripsimus, Christum flagellis inceserint, alii uiderint, rerum praesertim Romanarum consultiores

Pessime cum innocentissimo agitur, sed nihil indignius est, quam seditionis ac maiestatis contra ius fasque postulari Christum, ut sine libello, subscriptione, sine accusatoris unius ex pluribus in publico iudicio electione, inorata plane causa, supplicium Cruce, huic crimini tribus ex poenis destinata, luat. Pilatus Christum, ab Iudaeis calumniatoribus ad se adductum, in Praetorio Hierosolymitano audit, huius causam, sed omisso fori Romani ordine, cognoscit, huius innocentiam perspicit atque agnoscit, eamque accusatoribus propalam totiesque demonstrat. Sed, fremitu Iudaeorum et clamoribus tam ingentibus, uti res ad tumultum spectare uideatur, superatus, metui cedit, haud ignarus, quanta seueritate, quibus calumniis, sub Tiberio, Lex Iulia Maiestatis exerceatur. Pudet narrare maiestatis arcessitos, qui forte Caesaris effigiem, annulo impressam, uel latrinae, alioque, intulisse, uel obscenis admouisse, perhiberentur. Cum Tiberius, iudicia maiestatis cogi, et atrocissime tractari, ut prodit Tranquillus, iuberet, cum maiestatis tum crimen esset, ut loquitur Tacitus, unum omnium accusationum complementum, quid tandem, uel ipsa in Maiestatis calumnia, Pilato a Tiberio timendum non uideatur, si quidem Christum, capitis absolutum, dimittat. Quod si faciat, eum Caesaris amicum esse non posse, Iudaei undique conclamant. Auctor est Iosephus, Solemni Paschali ad tricies centena hominum millia adesse Hieroso-

erofolymis consueſſe. Finge iam, quid Hieroſolymis tum acciderit, publicis literis Romam, ut quidem oportuerit fieri, nuntiatum haud fuiſſe. Res tamen, in tam celebri Iudaeorum, qui cunctis e locis confluxerant ad hoc Sacrum, conuentu, tantis uociferationibus, acta, non potuiſſet ad aures Tiberii non peruenire, praefertim ſi Iudaeos in Pilatum ira dolorque exacuifſet. Norant hi, Chriſtum, a Pilato interrogatum, eſſetne Rex Iudaeorum, hoc ipſum affirmariſſe. Neque uero eiſdem uel animus deerat, uel calliditas, in ipſa Caesarum palatia muneribus, aliſque artibus, penetrandi, et, corruptis maxime libertis, Pilatum apud Tiberium criminandi. Ancipiti ſane periculo premitur Pilatus, ſed, quoniam iudicis perſonam ſuſtinet, iuſtitia timori poſt-poſita, foediſſime ac nefarie iudicat, condemnans eum, de cuius innocentia palam, ac toties, confeſſus eſſet. Itaque, cum, ex munere cuiuſdam Praefidis, in publico iudicio, crimen haud leue de plano diſcutere non poſſit aequae, ac prius Flagra intulerat, e Praetorio egreſſus, in Tribunal, quod haud procul aſuiſſe uidetur, excelsiore ſede Romanis poni ſolitus, eſcendit

Hicne iam ſilentium fit a praecone. Num ſententiam Pilatus ſcribit, ſcriptamque non uoce ſola pronuntiat, ſed recitat etiam ex Tabella. Num poſt ſententiam ſcribit titulum Crucis, quem timide uel ipſi calumniae maiestatis, ab ſe haud neglectae, reuerentia Tiberii, quaerere uidetur. Haec tametſi more Romano fieri conſueuerant, eorum tamen nihil a ſcriptoribus diuinis accepimus. Omni-no pluris intererat, praeteritis rebus aliis, conſignari, quanta Pilati contentione, ſuperiore ex loco, in frequentiſſima gentis concione, innocentia Chriſti praedicaretur, quanta nihilo ſecius eiſdem iudicis ignaui leuitate Chriſtus obtre-
ctorum libidini permetteretur

Quid

Quid autem Pilatum nos inculamus solum, immemores nostri, ipsimet profecto omnis arguendi criminis, cuius Pilatum infimulamus. Nostra enim culpa est, ab ultimis stirpis humanae parentibus ad nos propagata, quae Salutem hominum, humana carne tectam, flagris laceravit, quae, impio condemnatam iudicio, calumniis oppressit, quae, cum ipsa latrociniorum infamia supplicioque per nefas horrendum consociatam, cruci suffixit. Tanto grauius doleamus ex sensu memoriaque culpae, a maioribus relictæ, cuius poenam capitalem Christus suscipiat, tanto religiosius ueneremur immensum Seruatoris in nos amorem, qui talia pro nobis tormenta crudelissima subire uoluerit, et ignominiosissima flagrorum crudelitate torqueri. Hanc enim excepit, ut sempiternis Inferorum flagris liberaremur, hac discrucuari uoluit, ut nullis ultionis diuinæ cruciatibus angeremur, hac cruentari, ut nos, suo ablutos sanguine, ab omni labe repurgaret. Relinquamus superstitiosis sæculis Flagellatores, qui, uel suis se Flagris a cunctis peccatorum uestigiis expiari, crediderunt, uel, poenitentiae publicae robur, et insigne meritum, a Flagellis capi. Videt adhuc Flagellantes, cum sacrificulis, crucibus, et uexillis, per opida uiasque discurrentes, Italia, audit eorum gemitus, sed dignos certe, quos notaret olim Io. Gerson, dignos adhuc, a quibus abhorreat mens sana, nedum omnis pietatis, non infucatae, sensus

Longe melius, multo sanctius, sentit *Io. Fridericus Egelingius*, Oberboesa-Thuringus, iuuenis exempli recti, decorae grauitatis, diuinæ humanaeque sapientiae studiis excultus. Flagra enim, quibus afflicatur Christus, pie recordatus, his, ex Actis Martyrum, meminit, cruentos quondam Veritatis Testes adeo confirmari, ut, Flagellis
 faeuif.

faeuissimis dilacerati, gratulentur sibi de particula Perfectionis Dominicae, quam consecuti sint, haec sibi contemplanda proponit, horum causam reperit in communi hominum noxa, haec esse morsus, intelligit, Draconis istius Antiqui, editos prima Euangelii Sorte. Qua re, ut pietatem, animo conceptam, solemniore testetur monumento, in medium prodire statuit, uerba de *Morsu Calcanei Mortifero* publice facturum. Dicit *crastino*, factis a meridie sacris, *Hora Tertia Fatali*, et sanctitatem animi eruditione sanctiore, ipsaque dicendi elegancia, commendabit. Videtis, CIVES, instituti religionem, qua Christi mors, pro nostra salute per infinitam caritatem oppetita, celebratur. Nostis diei sanctimoniam, quo perficitur opus illud arduum admirandumque Salutis, per Filium Dei morientem mortalibus restituendae. Quo facilius speramus, fore, uti uos, ne rogati quidem, sed sponte ultroque, Oratori nostro religione uestra subueniatis, eiusque propositum, honori diuino soli dicatum, qua soletis, beneuolentia frequentiaque subleuetis. P. P. XI

Calendas Apriles, A. R. S

CID IO CC XLII

XXXVI

IOANNES CHRISTIANVS BVCCIVS

CVM

PONTIO PAVLINO

COMPARATVS

Amissum desideramus IOANNEM CHRISTIANVM BVCCIVM, quem praesentem nuper coluimus, tanta quidem uirtutis, coniunctae cum doctrina, laude, in sacro amplissimoque gradu, clarum, ut in eo plura Pontii Paulini decora, eiusdemque praecipua, spectare uideremur

Paulinus, in Aquitanis natus, Burdigalae a Decio Aufonio eruditus, tantum ingenio ualuit, ut haberetur in elegantissimis aetatis suae. Scriptor politus, poeta uenustus, ut epistolae illius, ut carmina uarii generis, indicio sunt. Buccius in Saxonibus Grafenheynae, A. CIO DCCLXXII oriundus, in literis sic profecit, ut his, id si egisset, excellere potuisset. Adolescentis, in quo fulgebat indoles uirtutis, ingenio subueniebat auctoritas benignitasque consilii Sauereffigiani, quo et exacuebatur illius industria, et fovebatur, beneficiis aliunde curatis. Habuit apud nos Buccius elegantiae magistrum Conradum Samuelem Schurzleischium, testem locupletem simul habuit ingenii praecleari, liberalissimumque praeconem. Siue enim prorsu ueretur seu uorsa, plenus erat priscae nitidis. Abhorrebat enim ab agresti illorum more, qui, a Musis auersi, rudimentis ludorum Poesin relinquunt, inde nullum, arbitrati, fructum capi, qui grauioribus inseruiat studiis, maxime

T t

sacris.

sacris. Ipse contra, quantum Poetae ingenio, quantum sapientia, quantum in personarum decoro, quantum scientia uarie mentes afficiendi, ualeant, quam ideo culti sint oratoribus, haud ignorabat. Videbat, Paullum, qui nihil profani sapiat, Poetarum tamen testimoniis, in locis quibusdam grauissimis, uti. Veteres, norat, disertissimosque Christiani populi doctores, Basilium M. Gregorium Nazianzenum, Ioannem Chrysostomum, tot alios plurium saeculorum, in solertissima Poetarum tractatione uersatos esse, plures etiam ipsos poemata condidisse. Nec uero Poetas profanos Christianae publi plus obesse, ut credant aliqui, quam prodesse, iudicare consuevit ex consilio Iuliani Imperatoris, qui, Edicto suo, Christianorum scholis tum alios ademit scriptores ueteres, tum maxime Poetas. Quo quidem Interdicto Caesaris pessimi, cum putarent Christiani, plurimum detrimenti rebus suis inferri, praeter ceteros Apollinarius complures, ex libris sacris, carmine Graeco, ad optimorum imitationem, expressit, eaque re de Christianis bene mereri uisus est. Hoc sibi Buccius dictum putauit de Poetis. Omnis autem politioris humanitatis tantam, intellexit, uim esse ad ingenia ornanda, ad augendam scientiam, instruendamque eloquentiam, ad illustrandos etiam plurimos Codicis diuini locos, ut, post instauratas literas, maximi nominis Theologi soliti sint ab illo humaniore cultu, uel ornamenta doctrinae suae petere, uel non leuia saepe adiumenta. Ergo Buccius, tametsi in omnibus his literis assiduus fuit, adiecit tamen ad eas philologiae sacrae studium, adiecit philosophiae, ducibus haud poenitendis, Dassouiiis, Rhoerenseis, Cnorriis, usus. Fidem docilitati faciunt specimina uariae doctrinae atque exquisitioris, hic et alibi data. In his extat Carmen, triginta linguis olim scriptum, quod indicium facit operae, Orientis Occidentisque studiis

studiis nauatae. Laudantur, ex eiusdem scriniis, Thesaurus Orientis, e pluribus linguis, Samaritana, Arabica, Aethiopica, Persica, Turcica, collectus, itemque Pinax Geographicus Sacer, et alia, confecta quidem ab illo, sed in lucem nondum edita. Sic reperimus in Buccio multiplicem Orientis, ueteris nouique, cognitionem, quo neque Paulinus, neque huius aequales, ac ne superiores quidem aetate, in Italia aspirarunt.

Causas orauit Paulinus, hac iuris scientia plures in Vrbe dignitates maioresque consecutus, in ipsum denique consulatum prouectus. Alio spectauit Buccius, sacris deditus, iuris tamen cognitionem non indignam duxit, quam, ab Heberis Schreiterisque traditam, non indiligenter exploraret. Theologo enim iuris peritiam haud obesse, clariorum Theologorum exemplis comperit, ipsumque Paulum, uidit, plura ex media iurisprudencia proferre, et, hac duce, multos, in sacris literis, insignesque locos rectius intelligi, ipsum denique iudicium aequi bonique, multis et grauissimis in rebus, ad cauendum iustiusque pronuntiandum, formari. Putes tamen, aliquem etiam nutum diuinum, futurique sensum, huic studio affuisse, uti mature disceretur ab Iurisperitis, quod deinceps, in magistratu sanctiore, haud exiguo foret usui.

Ciuiles honores Paulinus cum sanctioris uitae disciplina commutat, indignante quamlibet Aufonio, qui tamen non religionem Paulini Christianam reprehendit, ut multis persuasum est, sed eius a negotiis Reipublicae secessionem. Etenim ipse Aufonius est Christianis sacris initiatus, Principumque Christianorum, Gratiani et Valentiniani, fratrum, studiis praefectus, sed lasciuioris ingenii, cuius tantam uersibus suis licentiam prodit, ut, Apollinis

Musarumque, haud castissimarum, illecebris irretitus, profanarum amore deliciarum se profanum ipse reddat. Eiusdem Aufonius amoenitatis doctrina cum imbuisset Paulinum, hoc recedente post a Republica, otiumque sibi fumente coelestia meditandi, ueretur ille, ne Paulinus, relictis spretisque Reip. muneribus, ipsum quoque studium deponat literarum, quibus inter aequales eminuerit. Itaque Paulinum ad prioris uitae splendorem reuocare studet, quantum potest. At ille, qui, turbarum ambitionisque taedio, a coetu hominum frequentiaque in solitudinem se receperat, sanctioribus iam sese magistris dedit, Ambrosio maxime, ab hoc ipso coram in Italia institutus, sed Augustino praeterea, et Hieronymo, quorum deinceps epistolis eruditur. Tanta autem de eo hominum opinio erat, ut iam ante id tempus, cum uenisset ad Hispanos, sacerdos fieret Barcinone, mox, latius manante sanctimoniae fama, Nolanus antistes, in Campania. At Buccius, propositi tenax, quo sacra sibi colenda mature delegerat, mystagogos apud nos habet, maioremque in modum obseruat, Deutschmannos, Loescheros, Hanneccenios, Neumannos, quorum, in tradendis rebus diuinis, uel scientia erat cognita, uel fides. Lipsiam profectus, Carpzouios adit, Schmidios, Guntheros, eisque ducibus peritissimis, longius progreditur in spatiis sacris, uti cultum Theologicum ornet, quibus possit modis. Audit etiam doctores alios, in eisque Ittigios maxime, et Cyprianos, atque ab his physica percipit, ab illis, res in coetu sanctiore gestas. Ingentem, utroque in loco, et Lipsiae, et Vitembergae, sui spem praebet, sed Vitembergae potissimum, publice differendo, domique docendo, gratiam famamque colligit, ac, quantum perfunctionibus grauioribus uirum praestiturus fit, exercitationibus his ostendit.

Accitus

Accitus A. CIO IO CC Torgauiam, capit sacerdotium, inferioris quidem loci, sed ea muneris gerundi facultate, quam summus, in sacris eiusdem ciuitatis, locus deceret. Atque hunc quidem, duodecim post annis, consequitur, auctus dignitate Torgauiensis praefulis, sed hanc, undecimo post anno, longe maiori amplificat, Dresenae, in praecipua Saxoniae, qua rem diuinam facit, sede collocatus

Paulinus, quanta docendi fide, tanta uitae sanctimonia, eluxit. Arianis infensus, religionis integritatem defendit. Mores saeculi corruptos emendauit seueritate, comitate tamen et declarauit animi mansuetudinem, et homines quamlibet feroces cepit. Re bene gesta, decessit, natus annos duodeoctoginta, carus omnibus multumque desideratus. Narratur hic posteris meditando solers, explicando perspicuus, eloquendo disertus, suauior tamen, quam acrior, ab ostentatione ingenii tam alienus, ut Virgilium, huiusque similes, quos memoria teneret, quos iuuenis scribendo expressisset, Ausonio suo aliorumque suauitati relinqueret, magna iam cum seueritate ad institutionem suorum tam attentus, ut semper cum coelesti sapientia loqui mallet. Animi per omnia considerati, ipso uultu mixtam modestiae grauitatem spirans, paruo contentus, effusus in pauperes

Haec indoles Buccii, hi mores, haec agendi docendique ratio, quae multum auctoritatis illi peperit, multum caritatis. Nihil antiquius habuit religione casta, nihil asseruit cupidius, ut diuina non aliunde intelligerentur, quam ex mente diuina. Tanto grauius tulit libidinosorum praefidentiumque Criticorum licentiam, quae sibi quo plus in sacris monumentis, uel sollicitandis, uel ex

ingenio explicandis, indulget, hoc capitaliores hominum mentibus, et omni Reipublicae, pestes infert. Vidit tamen, quanta sit communis naturae fragilitas, quantam in animos uim habeat paterni moniti sensus, nec infeliciter iudicauit, animi ulcera oratione leni, uelut oleo quodam delibuta, facilius saepenumero, quam asperitate, sanari. Nihil attulit, nisi meditaturn et probe digestum, nec acumen probauit, quod lumen desideraret. Habuit in numero ubertatem lacteam, habuit faces, quas animis admo-ueret, sed hos ipsos, pro mitis ingenii placidique studio, ducere potius, quam rapere, consueuit. Profana profanis reliquit, aut in sacros conuertit usus, sic, ut appareret profani nihil. Nihil doctum putat, nisi quod salutare sit, nihil, uere disertum, nisi quod ex ore diuino promptum. Nec dicti prodigus neque facti, uitae prudentiam moderationemque ipso commendat sui aspectu. Non appetit multa, et, quae habet, his sibi uidetur recte frui, iisdem simul egentes si fruuntur. Vitae spatium non aequiparat Paulinum, altero et quinquagesimo aetatis anno, quem tamen medium uix exegit, Dresenae, quo accesserat anno proximo, extinctus. Sed hoc maiore Buccius feratur laude, qui uitae breuioris exemplum reliquerit, saeculis quamlibet longis colendum

Plura dicet V. C. *Samuel Fridericus Bucherus*, Professor Antiquitatum Publicus extra ordinem meritissimus, atque, in Buccio quanti fuerit instar Theologi, *die Iouis proxima*, ab hora *IX matutina*, in *Auditorio Maiore*, oratione anniuersaria, luculenter exponet. Adeste uos humanitate uestra, Ciues, et officium praestate, quod memoriae decorum, nostris quondam praeceptis altorum, nostris ornatorum honoribus, debetur. P. P.

XVI Calendas Maias, anno, quam reditum est in gratiam,
CIC ID CC XXIIII

XXXVII

E L O G I V M

OTTONIS HENRICI FRISII

Magnum nobis, suspiciendumque, nomen est FRISI
VM, quod tantis in Rempublicam, quantis in lite-
ras, atque hanc praefertim, antiquam religiosissimam-
que, doctrinae sedem, meritis eluxit. Viget enim, nec
unquam fenescet, Henricorum Carolorumque memoria,
quam diuini humanique decoris admiratio, in omnium de-
fixa sensu, alit semper ac renouat, ut, quoties eam grato
recolimus animo, toties, quam multis ab iis, magnisque, re-
bus aucti simus ornatique, recordemur. Nimium est, re-
ferre cuncta beneficiorum genera, longum, enumerare po-
tiora, quibus ab illis cumulati sumus. Sed, ut illa reuere-
mur potius, quam exponere conamur, sic, ad huius ciuita-
tis nostrae dignitatem magni, iudicamus, interesse, has in
primis fuisse, quas Albis alluit, Athenas, quibus Frisii li-
mandos se poliendosue tradiderint, quarum doctrinis ex-
culti, ad summos processerint honores, quas tulerint, pri-
stini temporis disciplinam reminiscences, in oculis, et fo-
uendas susceperint tuendasque, quarum fidei progeniem
cognitionemque suam, et spem generis ac subsidium, iis-
dem gradibus enifurum, maxime commendauerint. Hoc
maiorum instituto consuevit uti OTTO HENRICVS
FRISIVS, hoc propositum, egregiae uoluntatis ac lau-
dis plenissimum, tenuit, quoad uixit. Quamuis ipse
quondam uersatus esset in Viadrina, ac doctissimae, de fo-
ro

ro legatorum, disputationi, cum mirifico eruditorum plausu, praefuisset, praecipue tamen Vitembergae indulgit. Etenim tantum ei tribuit, ut suos huc propinquos, sibi que carissimos, ire iuberet, nactusque tempus idoneum, quanti faceret hanc aitorum parentem studiorum, luculentis praesidii, et beneficentiae, testimoniis declararet. Quae quidem re nostros in sese, cum celeri opus esset auxilio, conuertit oculos, et animos, contemplatione praestantium decorum captos, ad sui uenerationem traxit. Neque enim nostram fefellit expectationem, semperque tanto spectatiora putauimus officia, quanto maior esset is, qui nobis ea tribueret. Mirantur, qui legunt annales, antiquitatem gentis Frisiae, uenerantur, qui res gestas considerant, eiusdem magnitudinem, quae, domicilio inter Alpes constituto, diu bello enituit, magnisque rebus gestis, ex Heluetiorum finibus egressa, confedit in Variis, et nouis accessionibus creuit. Longo inde intervallo in Hermunduros peruenit ac Saxonas, et, latius ad Albim effusa, magnam, plures inter populos, inuenit laudem, ac, togae bellicae artibus clara, uirtutem, ipsi quoque genti Brandenburgicae cognitam, Misenenfium Principibus, Friderico potissimum Forti, in restituenda, quae procubuerat, republica, probauit. Haec nouit Otto, haec aemulatus est, sed, neque in uetusta maiorum fama acquieuit, neque in citeriorum splendore temporum, quibus Frisii, in rerum Saxonicarum summa, non modo comites, uerum duces etiam, consilii publici fuerunt. Ingenio potius acerrimo, singulari reipublicae tractandae scientia, incredibili labore, multiplici rerum usu, quantum potuit, contendit, ut amplitudinem nominis, hereditate relictam, illustraret ornamentis suis. Itaque tanta rem fortuna gessit, uti, summis, in sanctiore patriae senatu, honoribus, una

una cum ipso principatu aetatis senatoriae, perfunctus, prius quoque, in praecipuo Saxoniae tribunali, iuris dicundi arbiter factus, auitam consequeretur dignitatem, et excellentis locum auctoritatis obtineret. Haec enim incrementa capere, in hoc efferri fastigium, debuit ille, qui Deo religionem, religiosique cultus, pie inuiolateque seruandi, curam insignem, quatuor Saxonum Principibus, Imperatores legendi iure maximis, ex iisque uni Regi Potentissimo, annorum quadraginta fidem, patriae caritatem, praestitit, qui difficillimis reipublicae temporibus consilio, uigilantia, constantia, subuenit, qui, licentia saeculi compressa, ius asseruit et aequum, nihil ad quaestum, cuncta, referens, ad conscientiam bonae mentis. Dicat pro me Lusatia, quanta ille grauitate prudentiaque tot huius regionis conuentus egerit, iussu Principum suorum. Dicat Saxonia, huiusque caput, Dresena, quanta eloquentia, in tot Ordinum Prouincialium congressionibus, pro uoce publica, auditus sit. Dicat Reginum, quanta cum gloria, in celeberrimis totius Imperii Comitibus, Legati Oratorisque Saxonici personam gesserit. Quantum praeterea, putes, amplitudinis habuisse Legationes, ab illo obitas, cum plures alias, tum earum splendidissimas ad Imperatores, de quibus unum Caesarem Augustae Vindelicum, alterum nuper Augustum Francofurti ad uadum Moeni, creauit, suffragio mandatoque Saxonico instructus. Cur autem omisi Vicariam Imperii, ex formula iuris Saxonici, administrationem, cuius ille praeses fuit, et consilia moderatus est. Cur alias relinquo res amplissimas, quas ille tot annis, tanta cum sapientia, tanta cum omnium admiratione, administravit. Hae nimirum res illae sunt, quae, aut publicis iam literis melius explicantur, aut uoluminis instar exigunt, propterea, quod tam insignium fama decorum, non modo Saxoniam Germaniamque, sed ipsam etiam Europam,

pam, impleuit. Noster certe hic scripturae modus excellentiam tanti uiri non assequitur, et ipsum scribendi impetum retardat desiderium, cogitatione tanti uiri, quo carendum sit deinceps, excitatum. Cuius quidem desiderii nostri quanquam non eget ille, qui, tres et sexaginta annos, satis gloriae uixerit, et, eodem die, quo terris commodatus erat, coelo repetitus, aduersae uoletudinis incommoda cum sempiterna incolumitate, fallaces caducasque hominum res cum immortalis coelitis gaudio, commutauerit, eundem tamen illum, ob grauem, quam fecimus eius obitu, iacturam, moeremus, eundem Saxoniae requirimus, ex oculis tantummodo sublatum, nunquam ex animo delendum

Quid sentiamus, quid doleamus, quid genti Frisiae, Saxonibus tam salutari, precemur, uberius, et luculentius, exponet V. C. *Fridericus Strunzius*, Rei Poeticae Doctor Publicus longe meritissimus, Collega obseruandus. Hic enim, cum hortatu nostro, tum sua pietate, qua beneficia, a Frisio in se profecta, complectitur, incitatus, Herois, coelo recepti, laudatione, egregiis meritis debita, defungetur. Ad eum igitur, in Templo Arcis Academico audiendum, quo par est studio, procuratis a meridie sacris, conuenite, CLVES. Hic Ottonis Henrici Frisii, ipsis in cineribus magni, uirtutes ornamentaque nobiscum contemplamini, hic nobiscum diuinum Numen obsecrate, ut Gens Frisia, una cum Gersdorsia, floreat, et, suis, quae togae armorumque studiis eminent, Munimentis fulta, pristinum, qui nunquam obsolescat, splendorem retineat, atque, inter rerum temporumque uicissitudines, antiquo fidei suae in patriam, ac Patrem patriae, officio firma, Reipublicae literisque, quibus tam diu, tam bene, consuluit, praesidio relinquatur. P. P. tertio Calendas

das Februarias, anno, quam reditum est in gratiam,
CIC ID CC XVIII

XXXVIII

DE

IMPETV INGENIORVM

IN CERTA STVDIA

SINGVLARI

Saepenumero mirari soleo, quid sit, quod non nulli, insolito quodam animi ardore incensi, omni in ea studia incumbant impetu, unde parum sperare possint eius utilitatis, in posterum capiundae, quam quidem, pro mercede suscepti negotii, appetiuerint alii atque expectarint. Etsi enim quaestui non habendae sunt literae, sed ob ipsam sui praestantiam expetendae, has tamen, ab hominis sensu alienum est, ita coli, ut labore, in iis exhausto, non comoda, sed detrimenta, non gratia, sed odium, non honor, sed contemptio, pariantur. Neque eo fecius quosdam, magnis animis praeditos, uideas, qui, spretis his uitae incommodis repudiatisque, in delecto egregiorum studiorum genere sic acquiescant, sic omni cogitatione totaque mente in eodem defigantur, ut lucis usura, quam fructu suauitatis, ex illis studiis percipiendae, carere malint

Rei, tam mirabilis, causas, magnus mihi fuerit Apollo, qui mihi luculenter, uel ex ui tactuque siderum, uel ex spiritu regionum, uel ex coeli uarietate et disparili aspiratione terrarum, uel ex cibo uictusque ratione, uel ex uaria corporis temperatione, diuersaque in primis succi neruosi et cerebri constitutione, uel ex ipsa denique edu-

catione disciplinaque, exponat. Ab his enim fere rebus dissimilitudinem ingeniorum, horumque diuersos impetus, uel ueteres, uel noui, arcessunt, suis tamen opinionibus discrepantes. Pari modo suis relinquitur auctoribus subtilitas, qua uel Marsilius Ficinus octo partes sanguinis, duas flauae bilis, duas atrae, in corpore humano dimetitur, uel Hieronymus Cardanus uarios ingenii modos, uelut in quodam sonorum concentu, instruit ex humoribus corporis, ad harmoniae cuiusdam leges apte temperatis. His enim illi argutiis ingeniorum, praesertim insignium, habitus sibi mente potius fingunt, quam persuadent cordationibus aliis

Contra ea, subit acriores erectosque animos, subit certe, eosdemque subigit, altius quiddam atque diuinum, quod sentitur magis, quam oculis cernitur, quod occultas quasdam faces admouet praeclaris mentibus, hasque, rerum, quas alii negligant, studio inflammatas, instigat, ubi Deus, earum opera, uel ad asserendam religionem, uel ad instaurandas limandasque bonas artes, uti decreuit. Quibus enim, quaeso, rebus aliis, quam sacris his igniculis, exarserunt superiorum saeculorum uiri sancti, qui superstitionem temporum oppugnarunt, inueteratos castigarunt errores, corruptelas sustulerunt, ut, expiata denuo religione, huius restitueretur purus integerque cultus. Neque enim illi felicibus Maiorum suorum exemplis, quae animos adderent, excitati sunt, nec ulla, uel dignitatis, uel opum, uel praemiorum, spe allekti, sed, et prius, quam rem susciperent, quantum subeundum sit oneris, animaduenterunt, et deinceps, opere feruente, in summo rerum omnium, ipsius etiam capitis, discrimine uersati sunt. Nullis tamen periculis, nullo calamitatum metu, nullo minarum terrore, averti

uerti potuerunt ab eo, quo diuinitus trahebantur. Cum quantis item rerum difficultatibus, quantisque barbarorum odiis, conflictandum fuerit instauratoribus literarum, horum quidem historia testatur, exiliis plena, funestisque casibus, plurimum omnino generum. Nihil igitur his metuendum non uidebatur, parum certe prosperitatis eius sperandum, quae gratiam pro tot laboribus ac uigiliis aliquam referret. Hi tamen, abditis quibusdam acrioribusque stimulis concitati, conquiescendum, non putarunt, ante, quam corruptas emendauerint artes, profligataque barbaria, liberalis doctrinae decus in pristinum uindicarint

Multa de Genio suo narrat, apud Platonem, Socrates, multa de eodem Apuleius, alii, tradunt. Ac uideri quidem uult Socrates is, qui familiariter cum Genio suo colloquatur, perinde, ac postea alii, Socratis, opinor, aemulatione commoti, multa praedicarunt de Geniis suis. In his Plotinus, Apollonius Tyaneus, Petrus Aponensis, Hieronymus Cardanus, Cornelius Agrippa, Torquatus Tassus, de quibus differit, in Museo suo Physico, Ioannes Imperialis. Itaque personatus ille Strozzius Cigogna, sub quo Thomas Garzonius latitat, eos incusat, qui, Socratis Genio, arbitrentur, mentem Socratis designari, et, Socratem aliter, ex Socratis professione, interpretari, parat. At, nostra quidem sententia, superstitiose nimis. Qua re, considerato Socratis et ingenio, et instituto, Renatus Cartesius illum Socratis Genium explicat de propensionibus animi, quibus Socrates sit usus, quas in consilium solitus adhibere, quas in agendo sequi. His igitur uoluntatis inclinationibus, ob rationem magis probabilem, quae saltem plus salis habere uideatur, locum si demus, eas quidem haud absurde retuleris ad abstrusos animi motus. Hos enim

Deus, ut fortibus in uiris atque heroibus, sic in sapientibus, profanarum gentium ciere consuevit, idque, in utroque hominum genere, ad eas res efficiendas, quarum illi ministerio destinabantur. Credebatur, teste Tullio, Socrates de coelo deuocasse philosophiam; illam uidelicet, quae corrigit hominum mores atque componit. Socratico etiam ore ingenia philosophorum praestantiora defluxisse, pronuntiat Velleius Paterculus, in iisque Platonem, et Aristotelem, sic commemorat, ut, Xenophontem, Theophrastum, horumque similes, simul intellectos, uelit, haud obscure. De quibus cum Diogenes Laertius, et alii ueteres, ex nouis etiam Leonardus Cozzandus, et Thomas Stanleius, plura memoriae prodant, eos quidem Socraticos, constat, non poenitendos uitae magistros fuisse. Ipsi sane antiqui Christianorum doctores Platonica philosophia cum utuntur, tum utuntur Socratica, cuius e fontibus Platonicae disputationes hauriuntur. Platonicae, neque id infitior, familiae plus aequo saepius indulgent doctores illi, multa tamen eidem, quae bene praecipiantur, accepta referunt. Ne nostrae quidem aetatis doctos clarosque uiros Socraticae sapientiae suppudet, siue ubertas eius, siue ipsa eiusdem docendae uia, spectetur. Socrates igitur tot saeculorum sapientes, tum expertes uerae religionis, tum participes eius, erudiit praeceptis suis, uel coram, uel eis, quae discipuli literis mandarunt. Quid obest ergo, quominus in ipsa Socratis diligentia curaque, quae tot homines recti honestique disciplina, uel per se, uel per familiares, imbuit, quaedam diuinae lucis, ex ipsis profanorum tenebris refulgentis, uestigia reperiamus

De re uero diuina, quae ingeniis hominum ac studiis sese inferat, quid ueteres, meliorum quidem partium, fen-

senferint, pronuntiat, in Coriolano, Plutarchus. Deum enim, ostendit, heroibus ab Homero tribui arduarum inu-
sitatarumque rerum auctorem, qui commoueat illorum
animos atque confirmet, Deum non corpora nostra effinge-
re, manusque ad id, quod opus est facto, aut pedes, appli-
care, sed eam animi partem, quae ad agendum fit deligen-
dumque nata, principiis quibusdam et uisis cogitationibus-
que obiectis, excitare, aut auertere, ac repressam, inhibe-
re. Haec Chaeroneus ille senex, Boeotius, haud Boeoti-
co ingenio, sed propemodum diuine. Mirantur quidem
uulgo praestantium ingeniorum studia, sed horum caus-
sas in istis quaerunt rebus, quae expetuntur more popu-
lari, atque in oculos incurrunt. Hac mente Demosthe-
nes sola, iudicatur, ambitione ductus, cum in domuncula,
subtus terram structa, latet, alteramque capitis partem ra-
dit, ut operi acrius instet in loco, a turba semoto, unde pu-
deat in conspectum prodire

Demus aliquid humanae fragilitati, atque confitea-
mur, posse magna ingenia, quorum ullum sine mixtura
dementiae esse, negat Seneca, rebus externis capi, pos-
se his decipi, nihilo secius, ac plebem. Sed Deus, ut
artes bonas, sic ingenia, dilargitur, atque haec ad rem
gerendam exfuscitat, ut multiplici rerum scientia exco-
latur hominum uita atque ornetur. Idcirco, nescio,
quid, si rude profanumque uulgus audias, sin ratione bene
subducta utare, potentior quidam nutus, intimosque sen-
sus pertractans, incitat Ioannem Capnionem ad Hebraeas
Graecaeque literas, in Germaniam reuocandas, Io. Alber-
tum Vuidmanstadium, ad Syram Arabicamque, linguas,
scholis commendandas, Hieronymum Vuolfium, ad do-
ctrinae liberalis, praesertim Graecae, ornamenta tuenda,
indi-

indignante quamlibet patre, ipsaque fortuna saepius repugnante. Taceo incredibile studium, quo Iacobus Cuiacius iurisprudentiam perpolit, ad unam commentationem publicam septem octove horis praeparari solitus, quo Andreas Vesalius Anatomen, in sectis corporis humani partibus, explorat, quo Carolus Clusius, ac nuper Sebastianus Valens, rei herbariae se dedunt, quo denique alii, aliis in artibus, uel constituendis, uel perficiendis, elaborant. Neque enim, re ponderata, dubitari potest, quin, ut aliis operibus magnis, sic ingeniis literarumque studiis, intersit Θεῶν τι, eisdemque praesit. Explanatius loquar. Inuenta disciplinarum, si quidem in auctoribus suis, horumque studiis, considerentur, docent certe, dari reconditum quoddam Numinis consilium, quod exacuat animos, eosque, aculeis altius infixis, stimulet, ad absoluendum id, quod, hominum opera perficiendum, Deo uideatur

Arcanum hoc coelestis sapientiae, quae rebus humanis prouidet, institutum habuit, si quisquam, exploratum Hermannus Volframsdorfius, nihilo magis amplissimo gradu, quem inter Aulae Saxonicae Purpuratos olim tenuit, illustris, quam uirtute, domi forisque spectata. Itaque, non modo uiuus ingenia prolixè fouit, uerum his etiam, munificentia sua, qua conuictus literatus aleretur, usque ad seros posteros prospexit, uti, quoad posset, eruditissimorum iuuenum indigentiae coeptisque subueniret. Sed, quicquid huius est, oratione concinna prosequetur ornataque *Christianus Fridericus Guntherus*, Grimmensis Misnicus, S. Theologiae studiosus, quanta ingenii ac doctrinae elegantia, tanta uitae modestia morumque integritate, praeditus, ut nobis ideo, et optimo cuique, sit carus. Hic, crastino ab *Hora nona*, matutina, in
Audi-

Auditorio Maiore, dicturus est, hunc dicentem ut frequentes humaniterque audiatis, uos, CIVES, amantissime cohortamur. P. P. XVII Calendas Septembres, anno recuperatae Salutis CIO IO CC XXXI

XXXIX

DE

CONVIVIIS SAPIENTVM

Mihi, perinde, ac monet huius memoria temporis, oculos in fodalitatem Vuolframsdorfiam coniicienti, hoc praestantior esse uidetur eius institutae munificentia, quo maiore cum sapientia est coniuncta. Neque enim in res inanes futilesque profunditur, quarum recordatio, aut brevis, aut nulla omnino, futura sit

Quo quidem in genere odiosae sunt M. Ciceroni, et, huius de sententia, prodigis relinquendae, epulae, et uiscerationes, tum ludorum uenationumque apparationes, quas instruere ueterum Romanorum luxuria solebat. Itaque Tullius idem, Theophrastum, ut absurdum, arguit, qui multus sit in laudanda magnificentia, et apparatione popularium munerum. Sed Aristotelis seueritatem iudiciumque probat, qui huiusmodi effusiones pecuniarum reprehendat, atque ab homine graui repudiet multitudinis delectationem, quae mansura sit ad breue exiguumque tempus, nihil autem rationis habeat eius, qua uel necessitati subueniatur, uel dignitas augeatur

Contra ea illa liberalis gratificandi uoluntas, quam praedicauimus de Hermanno Volframsdorfio, et necessitati feruit et dignitati, cum uirtuti, bonarumque artium studiis,

diis, opituletur, ut iuuenes, optimis ingeniis praediti, sed inopia pressi, et omnis recti honestique, et exquisitioris scientiae, sanctioris maxime, disciplina imbui possint. In hoc igitur literatissimo conuictu eo honestior apparet sapientiae species, quo propius haec ad perpetuum quoddam Sapientum conuiuium accedit

Equidem, ueteres, ingenii ac doctrinae principes, eruditis, uideo, conuiuiis tribuere multum consueisse. His autem conuiuiis, non Scyphos, quibus pugnare Thracum esset, sed pocula minuta atque rorantia, adhibere consueuerant, non cupedias, ex locis peregrinis conquisitas, sed honestum moderatumque uictum, non libidinem compotandi, sed magisteria, uel sorte, uel suffragio, ad statuendum hilaritati modum, lecta. Quo fiebat, ut, frugalitate, continentia, elegantiaque sua, ab illiberali more et intemperantia uinolenti comissantisque uulgi discernerentur. Minus autem, ut Cato ille maior, conuiuiorum delectationem uoluptatibus corporis metiebantur, quam sermonibus amicorum, quos ultro citroque conferebant, omni lepore conditos, multa resperfos humanitate, uaria politiorique scientia refertos. Hanc, tam suauem fructuosamque uitae conjunctionem transferebant ad prudentiam docendi, qua prodesse pariter ac delectare uolebant. Fingebant enim epulares amicorum accubitiones, familiarisque concoenationis colloquia, ac libros saepe integros, quibus magnae praeclaraeque res tractarentur, inscribere solebant iucundo nomine Conuiuiorum, quae Graeci Symposia dicunt

Graeciae, nec rudis eius et barbarae, sed acerrimis excultae ingeniis florentisque, consuetudinem loquatur is, qui, annos unum et octoginta natus, natali suo, in conuiuium, remotis dapibus, expirasse fertur. Hic, si quaeris, Plato,

Plato, in Symposio, multa, subtiliter et copiose, disputat, cum de amore tectius, ut solet, et occultius, proponit. Nec uero nulla, ex Aristophanis persona, licentius, alia autem, Socratis ore, multo uerecundius, differit. Dum, instituto Socratico, utile dulci miscet, cogitationes suas eo potissimum confert, ut homines, ipso Numinis amore, perducatur ad bene beateque uiuendum. Platoni Xenophontem, ex eadem Socratis profectum schola, ut amoenitatis Socraticae lumina duo coniungam, addo comitem, qui consimili nomine librum insigniuit. In eo multa praeclaraque exposuit, de ui ac potestate Dei, de animi continentia, de iustitia, et omni uirtutum genere, quo imbuenda sit hominum uita, et diligenter exornanda. Vtriusque ex illis, quin Aristotelis etiam, Speusippi, Epicuri, Hieronymi, Dionis Academici, institutum secutus est Plutarchus. Hic, et Symposiacorum libros nouem confecit, et septem sapientum instruxit conuiuium, cunctis certe epulis multo lautius, longeque gratius. In eo Symposio aeui prisca uel acute, uel sapienter, dicta refert, multa, dubie quaesita, definit, multa scienter accommodat, uel ad regendam ornandamque Rempublicam, uel ad mores erudiendos. Sic illius Philosophiae studium non mediocriter adiuuat, quam Scipio Aquilianus in medium studet reuocare, ut Platone et Aristotele uetustiore, quam Platonice uestigiis indagant, qui, ueteres a Platone laudari, meminerunt, quam, perinde, nouimus, antiquitate, ut simplicitate, et neruosa quadam breuitate, commendari, sed nondum inuestigatam esse satis, omninoque altius repetendam. Sed omnes, quotquot ingeniosum apparant conuiuium, Athenaeus, uarietate doctrinarum copiaque, superauit. Hic librum, congestis undique deliciis, condere dum parat, eumque insigniter omnibus priscae festiuitatis et elegantiae condi-

mentis, locupletat, bibliothecam fere ueteris adornat Graeciae, qua si careremus, multa nos, uetustate confecta, utique nesciremus. Volumen ipsum ΔΕΙΠΝΟΣΟΦΙΣΤΩΝ appellatione signat, ut ei sapientiae conuiualis opinionem conciliet, sed in eo se tali praebet arte, ut abscondite plurima, omnia suauiter, edisserat, acutis interrogationibus, facetis responsis, disputationibus exquisitis, legentes oblectet. Eruditi conuiuii et esse uult instructor, et uideri, cum philosophi conuiuentur apud eum, uel philosophentur conuiuae potius. Quid autem docti non expectent ab Augusti conuiuio, quod hic Dodecatheon, teste Tranquillo, dixit. Hac in Coena secretiore conuiuae, Deorum Dearumque habitu, discumbunt, Augustus ipse, ornatus pro Apolline. Credasne igitur Conuiuium Apolline dignum, et imitatione quorumlibet eruditorum. Sed infamia nefariae turpitudinis inuritur hoc Imperatoris maximi Symposium, ut spurcum libidinosumque, quo foedissime conuentum fit, non tam ad epulas, quam ad stupra. Hic enim libido coenandi Deorum, Dearumque, adulteria fertur expressisse, notata ideo epistolis M. Antonii amarissimis, et dictis uersibusque Romanorum. Quanto melius illud Symposium decem Virginum, quod apparat Methodius, antistes Tyrius, ac Martyr. Hoc enim in Conuiuio, nitide scripto, Castitatis dignitas, piis doctisque sermonibus, a sapientibus sanctisque mulieribus, exponitur, et docetur mens casta, qualem ex Platone, huiusque aemulis, non discas, quam tamen parare tibi debeas, si quid in Musis tuis casti uelis habere. Mittimus alios, in his Iulianum, ut perditum profligatumque hominem animi, sic ingenii multo doctissimi, qui cunctos ante se Romanos Imperatores uellicandos Sileno carpendosque tradit. Hic Symposii nomen non adhibet quidem, rem tamen reuocat ad fictum quod-

quoddam adumbratumque conuiuium, quo Deos, et Caesares, ab Romulo, eodemque Quirino, exceptos fuisse, narrat. Satyram dat, sed Platonicae coenae conditam sale, et prudentiam conuiuandi a Sapientum iudiciis ad censuram Regum Caesarumque traducit. Placuit nouis mos antiquus, delectationem sermonis inferendi in Conuiuia. Hac mente Octauianus Ferrarius scribit Encyclium libellum de disciplina, quem pulcherrimum uereque aureum uocat Aldus Manutius, hac Conradus Peutingerus, Sermones Conuiuiales de mirandis Germaniae antiquitatibus, hac Ioannes Guilelmus Stuccius, Antiquitates Conuiuiales, ut Conuiuia Philelphi, quae enarrat Ioannes Ludouicus Viues, et alia huius generis, taceamus

Et certe, re agitata, comperimus, praeclare ueteres illud, sicut multa, instituisse, ut delectando prodesse, ea-que simul re, quae conuiuandi ratio deceat sapientes, declarasse luculenter, adeo, ut et ipsi perpetuum doctis apparauerint epulum, et intelligi possit, bene cum iis etiam agi, quos, mensae adhibitos, talis uitae coniunctio non corpore magis, quam animo, pascat. Si quis est enim, qui scire studeat, ecquis tandem conuiuia sit Platonici, huic ego prudentiae huius doctorem, Graecis aequae, ac Romanis, admirabilem, dabo Titum Pomponium Atticum, cui fuit curae, ut non minus animo, quam uentre, conuiuiae delectarentur. Quo quidem in genere admirabile quondam fuit Museum Alexandrinum, quod, primum liberalitate Regum Aegyptiorum, Imperatorum deinde Romanorum, praeclaris omnium gentium ingeniis, ac praestantibus omnium generum studiis, patuit, et publica praebuit alimenta. Hoc enim tanta floruit hominum doctissimorum copia, ut, sui admiratione fama-
X x 3 que,

que, gentes exciret, uel ad cultum doctrinae in Aegypto quaerendum, uel ad doctores optimarum quarumque artium inde arcessendos

Hanc ad dignitatem amplitudinemque, qua doctos homines Mensa Aegyptia, ut dicitur a Philostrato, aluit, tametsi fortunae priuatae non audent accedere, fodalitates tamen eruditae, quae iis fundantur, haud exiguo sunt honori conditoribus suis. Atque huius quidem conuiuas generis, qui, sub magistro conuiuii sanctissimo grauiissimoque, nihilo magis corpus, quam animum, reficiant, qui curent corpus, ut animo plus ualeant, legit sibi quondam Hermannus Volframsdorfius, et, tales unquam ne deessent, benefice prouidit. Eo igitur facto singularem consecutus est gloriam, quod eius consilii nihil ad ostentationem, nihil ad inanis cuiusdam uoluptatis sensum, retulit, sed, quicquid ex illo redundaret utilitatis, id omne, uoluit, ad Reipublicae, sacras ciuilesque administrationes complexae, commoda relatum. Nos quidem colimus merito prolixam beneficamque uoluntatem herois, in toga, quoad uixit, excellentissimi, purpuratique quondam in aula Saxonica principis, nunc Dei Seruatorisque sui, inter coelites, conuiuae, multo beatioris, quam Deorum suorum conuiuas uel Epictetus sibi mente finxerit, uel alius quisquam profanarum gentium. Tanto putamus aequius, uehementer comprobari pietatem, qua se moueri, sentit *Ioannes Gothofredus Nicolai*, Offitiensis, sapientiae ingenuarumque Magister artium, tum moribus integerimis, tum ingenio politissimo, et multa felicique diligentia. Hic memoriam Volframsdorfianae benignitatis redintegrare statuit, et grati memorisque animi officium praestare. Quem quidem, crastino, ab hora antemeridiana IX, in A-

croate-

croaterio magno, eleganter dicturum, ut secunda uestrae concionis uoluntate accipiatis, cinctumque corona, audiat, uos, CIVES, rogamus, quantumque possumus, cohortamur. P. P. VI Calendas Sextiles, anno, quam reditum est in gratiam, CIO IO CC XVIII

XL

DE

DISCIPLINIS

ECCLESIAE UTILIBVS

Habet, in Augustanae Confessionis formula, Religio, quo perpurgetur, habet Respublica, quo emendetur, habet denique liberalis doctrina, quo ornetur, nihil ut reperiatur in argumentis his rerum grauissimis, quod uerius ac neruosius, eoque praeclarius, dici potuisse uideatur. Neque enim, beneficio monimenti huius tam diuini, sacra solum, colluione temporum polluta, expiantur, sed etiam ciuili rerum statui, asserta maxime magistratuum legumque auctoritate, iura, iniuriis hominum oppressa, in pristinum restituuntur, omnis postremo scientia, ingenui hominis studio digna, una cum ipsis bonarum artium domiciliis, ab obrectatorum uel imperitia, uindicatur, uel iniquitate. Ac de prioribus quidem locis ab aliis iam expositum est, sed ultimus in se nostros conuertit oculos, ubi *Scholae sacrarum literarum, et aliarum disciplinarum*, unde quondam *sumpti sint Pastores et Episcopi*, laudantur, hae ipsae uero DISCIPLINAE, quae multis otiosae uidentur ac ludicrae, quibusdam profanae, insigni

insigni quadam appellatione, VTILES ECCLESIAE uocantur. Quae quidem Scholae, ab ingenii praesidiis instructae, antiquis temporibus multos uiros eximios tulerunt, ut, praeter Orientis exempla, Augustini Coenobium Hipponense, Martini Turonense, aliorum alia, confirmant. Et, quanquam tales Scholae, quales erant olim, ab iisdem maioribus nostris, *in Monasteriis*, desiderantur, illarum tamen desiderio, quid sentiendum sit de officinis literarum, quid de ipsa simul honesta disciplina, declaratur haud obscure

Et si philosophia disciplinis, presse dictis, curriculum doctrinae circumscribit, hic tamen nihil obest, quo minus eae, laxamento uoci dato, per omnem liberalis ingenii cultum diffundantur. Hunc enim, cum omni Reip. tum ipsi rectae sacrorum procurationi, magno esse usui, facile constat. Hunc pristinis sodalitatum religiosarum studiis diligentius excultum fuisse, scimus. Itaque Heroes nostri, Testes ueritatis Augustani, *Monasteria*, ostendunt, *olim scholas sacrarum literarum, et aliarum disciplinarum*, fuisse. *Huc olim*, inquiunt, *ad discendum conueniebant*. Quod quidem, si quo ueterum ullo, illo certe Basilii Magni exemplo, quod secuti sunt alii, comprobatur. Huius enim instituto congregati piorum eruditorumque hominum coetus illae demum scholae fuerant, in quibus artes bonae traderentur, neque Christiana modo Philosophia, quae uetusta singularique notione ipsa est Theologia, uerum etiam Graeca. In eo praetera religionis quasi seminario uiri, omni doctrina subacti, succrescebant, qui, sacris admoti muneribus, bene de re diuina mereri possent. Atque hoc quidem, cum ex Rufino, aliisque prisca aevi, potest intelligi,

ligi, tum ex ipso Basilio, qui, cum omnis diuinæ humanæ-
 que sapientiæ insignis et doctor esset et commendator, ta-
 les certe, qualis erat ipse, consilio suo expolitos, uolebat,
 in medium prodire. Idcirco Confessionis Augustanæ for-
 mula probe docet rationem longe aliam, quam posterior
 ætas tulit, ueterum *Monasteriorum*, atque, hæc, *Augu-*
stini tempore, pronuntiat, *libera Collegia* fuisse,
postea his, corrupta disciplina, ubique addita de-
mun Vota. Hac mente Possidius, qui uitam composu-
 it antistitis Hipponensis, *Habuisse*, testatur, *Augusti-*
num in Monasterio, a se intra Hipponensem Eccle-
siam extructo, sed CVM DOCTIS ET THEOLO
GIAE STUDIO, et ex suo illo Collegio dedisse
primo Hipponensi Ecclesiae Clericos, deinde uero
Ecclesiis quibusdam aliis rogantibus Episcopos, VI
ROS VNDIQVAQVE DOCTISSIMOS et piissimos.
 Hactenus ille. Nec uero dissimile studium fuit aliorum,
 qui, nihilo magis sanctitatis, quam doctrinæ, liberius exco-
 lendæ, ducti cupiditate, in solitudines sese, tanquam in
 portum, receperunt, ut ipse Basilius M. ipse Gregorius
 Nazianzenus, ipse Ioannes Chrysostomus, Hieronymus de-
 nique, hoc quidem loco nobis haud prætereundus. Hunc
 enim, in extremis Syriæ finibus, uersatum, contemplatus,
 Desiderius Erasmus, *Relegebat*, inquit, *uniuersam bi-*
bliothecam suam, ueterum studiorum memoriam re-
nouabat, sacras literas ad uerbum ediscebat, me-
ditabatur in Prophetis, ex Euangelicis et Aposto-
licis literis, ueluti purissimis fontibus, Christi phi-
losophiam hauriebat. Lectioni etiam adiungebat
scribendi studium et LINGVARVM VSVM, prae-
 Yy ser-

sertim autem Hebraeae, usus ad eam rem, nocturno praesertim tempore, doctissimis Hebraeorum, quos ingenti mercede conducebat. Haec Roterodamus, magnum lumen Batauorum. Quo quidem teste, in illo secessu suo, Hieronymus multiplex Philologiae studium cum salutari scientia iungit. Sed, hunc eundem, mox subiicit, in alia deserta Syriae loca profugum, in Bethlemiaco Paullae Coenobio non diuinas solum literas docuisse, sed nobilibus etiam pueris, suae fidei concreditis, *Poetarum ac Rhetorum* libros explanasse, ac tanta floruisse nominis fama, ut, *ex toto undique terrarum Orbe*, magni sint hominum concursus ad eum facti. Ex quo perspicuum est, quam fructuosas omni Christianae rei liberales artes iudicauerit doctor Stridonensis, adeo quidem, ut has ipse profiteri non dubitauerit, quanti praeterea easdem fecerint alii, qui has ipsas ex illius fontibus tam cupide hauserint, quam recepti denique moris fuerit, huius generis exercitationes ipsis sanctioribus frequentari locis. Atque haec quidem sunt illa μαθήματα, quae Coenobiis laudi ducit Chrysostomus, quibus pueros ciuilis instituti haud uult exclusos, quorum dignitatem commendat, ubi uituperatores *uitae Monasticae* corripit. Cum hoc uisus est Antonio Dadino Alteserrae dissentire Basilius M. ubi quaerit antistes sanctitate doctrinaque pari, *Numquid conueniat, ut inter fratres magister sit puerorum saecularium.* Qui tamen, hac ipsa interrogatione sua, certiores nos facit, illius aevi claustris liberalis scientiae magistros, quorum disciplinam alii, religione non obstricti, appetiuerint, haud defuisse. Atque hos quidem τεχνῶν διδασκάλους alio loco nominat idem Caesariensium doctor, ubi quaestionem ponit, *Quem ad modum peccantes pueri corrigi debeant ab artium magistris.* Quam-

Quamuis magistris praecipiat, ut sanctis pueros literis moribusque imbuant, hoc tamen, ut minime silendum, adiicit, bonas, quae a paruulis amplectendae sint, artes ab se haud quaquam prohiberi, sed has ita probari, ut earum studium, quam primum capi possit, arripiendum sit, harumque magistris familiariter utendum. Adeo ueterum, intra septorum religiosorum limen, studia in omne ingenii decus excurrebant, ut belle huc quadrent disciplinae, quarum mentio fit a maioribus nostris

Quod autem de Orientis institutione diximus, hoc idem, dubitari non potest, quin de scholis Occidentis, ex discendi docendique diligentia spectatis, intelligendum uideatur. Hoc tamen interest, quod minus hic elegantiae cernitur, minus eruditionis, quam illic. Hi enim riuuli, ex illo fonte ducti, et citius temporum sordibus inquinati sunt, et purgati serius. In primis Benedictus, ex Umbria Nursinus, cum Orientis institutum aemularetur, quot ex fodalitate sua ordines, tot fere scholas, ingenuarum nutrices artium, propagauit. Hinc non solum Casinensis illa, caput reliquarum, sed etiam tot aliae, quae in Italia, Britannia, Gallia, Germania, eminuerunt, ipsisque perfugium literis praebuerunt. Complures extiterunt illarum doctores clari, in Germania quidem Rabanus Maurus, atque alii, in Britannis Beda, in his Gallisque Flaccus Albinus. Hic autem, exarata ad Carolum M. epistola, aliis sese, confirmat, tradere, sacras literas, aliis *antiquas disciplinas*, aliis *grammaticorum subtilitatem*, aliis *stellarum ordinem* atque Astronomiam, plurimis denique plurima, ut plurimos erudiat ad usus, tum sacros, tum ciuiles, siue, ut ipse loquitur, *ad profectum sanctae Dei Ecclesiae, et ad decorem Imperialis regni.* Pari modo Ioannes

Trithemius, quid rei in scholis Benedictinae familiae, saeculo nono, gestum sit, enarrat, his, testatus, homines praefuisse, non solum diuinis praeceptis, sed etiam mathematicis, scientia siderum numerorumque, geometria, musicis, Rhetoricis, Poesi, ceteraque uarii generis doctrina, eruditos. Taceo scholam Petri Abaelardi, quae Parisiis eluxit, in claustro D. Genouefae, Gofuini, quae in Aquicinctensi, alias praeterea. Hoc unum refero, in iis quidem scholis, non solum Theologiam atque Philosophiam, sed ipsas etiam humanitatis praeceptiones, ut ea ferebant tempora, explicatas fuisse. Erant autem, ut Eccardus apud Goldastum memoriae prodidit, duum generum scholae, alterae quidem interiores, alterae exteriores. Illis operam dabant adolescentes, sacris initiati, his alii, sacramento non obligati, illae claustrorum metis continebantur, hae patebant extra limen sacrum. Neutrae liberalem scientiam respuebant, quando de huius utilitate, in omnes reip. partes redundante, ne barbaris quidem temporibus dubitabatur. Haec ipsa etiam utilitas saepe laudatur a scriptoribus, limatioris tamen doctrinae cupidis magis, quam scientibus

Quidni uero laudetur, idque uerbis tanto amplioribus, quanto uberiora sunt commoda, quae a praestantium studiis artium in ipsam sacrorum intelligentiam proficiscuntur. Seneca quidem tres disciplinarum gradus struit, in quibus collocat artes liberales, philosophiam, et sapientiam. Sed artes liberales Philosophiae, Philosophiam sapientiae, praedicat, subseruire, sapientiam autem perfectum mentis humanae bonum uocat. Propius huc accedit Philo, differens iisdem paene uerbis. Sed, quam Seneca sapientiam suo affingit Sapienti, eam nos rectius in Aeternae monumentis Sapientiae quaeramus. Cuius quidem
usum

usum, cum hominibus communicandum, si quibus adiuuerint subsidiis disciplinae, in has certe ualde iniquus sit, qui, eas ipsi coetui diuino, multis in rebus, commodare, negauerit. Quid enim, sine linguarum antiquitatumque intelligentia, ex abditis diuinae scripturae thesauris eruitur, aut ab imperita malitiosaue aliorum interpretatione uindictatur. Vt ipsa fidei capita explicentur accurate, ut confirmentur, ut defendantur, opus est Philologia, quae, distincta ueterum notione, eruditio appellatur. Huius ignorantio Theologiam deprauauit, huius scientia deprauatam emendauit. Taceo, quantum expediat, ueterum doctorum scripta, in uario sermonis genere, euolui posse, atque conferri inter se. Cum autem Philologia, praeter literas humaniores, historiae rerumque antiquarum cognitionem complectatur, hae quidem res omnes quantum profint Christianis, intellexit Iulianus, quando et, docere magistros rhetoricos grammaticosque Christianos, uetuit, et id egit, ut Christianos ab antiquorum scriptorum, ipsarumque literarum, studiis arceret. Hanc enim uiam, pro calliditate sua, compendiarium, putauit, ipsius religionis excindendae. Sed tanto constantius consiliis eius obnisi sunt Christiani, librisque ad imitationem ueterum compositis, publi suae consuluerunt, in his Apollinarius. Hoc tamen tum fecerunt demum, cum, edicto Iuliani, ab enarratione poetarum, oratorum, historicorum, repellerentur. Ex quo intelligi potest, quanti tum habiti sint a Christianis scriptores illi, quam nihil hi Christiani, ipsa superstitione Graeca adhuc florente, a scriptoribus illis profanis, puerili, cuius ipsi rectores essent, timuerint aetati. Quorum quidem exemplis moueri si uelimus, inspiciamus horum libros, praeae eruditionis plenos, quibus de re Christiana tam bene merentur, aut Hieronymum audiamus, qui, expositis eo-

rum uirtutibus *Nescias*, inquit, *quid primum admirari debeas*, ERVDITONEM SAECVLI, *an scientiam scripturarum*. His igitur auctoribus, commonefiamus, quantis inferuiat commodis antiquitatis memoria, quantis historia, etiam mythica, quantis poesis, uaria denique eruditio, cuius illi testimonia, tam luculenta, reliquerunt. Instruunt Rhetorica facultatem inueniendi, disponendi, eloquendi, ineunt uiam docendi, conciliandi, permouendi, multumque adiuuenti afferunt ad pertractandos hominum sensus uarieque afficiendos. Et, quanquam in religionis negotio, non persuadendi ars, sed Verbum Numenque diuinum, dominatur, in ipso tamen sacro Codice tot illustria oratoriae rei exempla comparent, ut ex his, undique delibatis, conscripti sint integri sacrae Rhetoricae libri. Iam, quantum retexendis uoluminibus diuinis operam praebeat Analysis Dialectica, haud nescimus. Sed, quantum artificio huic Dialectico subueniat Rhetorica, quantum utriusque opibus subleuetur interpretatio, ne hoc quidem ignoramus. Adde conciones, habendas in Aede sacra, et, si potes, doce nos, has, quam ciuiles orationes, minus uel officii rhetorici, uel decori recipere, minus etiam oratoriae huius cuius mereri, in argumento praesertim multo grauiore. Aliud certe persuaferint nobis Homiliae ueterum, aliud nostrorum doctorum, tam disertorum, quam sanctorum, aliud, praeter ceteros, Augustinus, qui artem dicendi ipse docuit, et uetat, ne Rhetorica negligantur a ueritatis assertoribus, eorumque usum, perinde, ac ceterae liberalis scientiae, in libris de Doctrina Christiana, egregie demonstrat. Quid, sine Dialecticis subsidiis, uel in partiendo, uel in definiendo, uel in ratiocinando, uel in sententiis ueris inuestigandis, uel in coarguendis falsis, uel in scriptis integris in sua resoluendis initia, uel in aliis enucleandae doctrinae generi-

neribus, proficiatur, neminem fugit. Multi Theologorum, uel sola Dialecticorum inscitia, grauius lapsi sunt, et Augustinus, cum Donati affectis, Cresconio maxime, disputans, *Sed tu, inquit, uidelicet Dialectica non uteris, cum contra nos scribis.* Hic idem, non nullos, ostendit, *plerumque retinentes ueram sententiam*, turpiter se dare, *quia leges conclusionis ignorent.* Paulum etiam, demonstrat, *Apostolum dialecticum* fuisse, *Seruatorem quoque ipsum Dialectice disputasse.* Longum est, in tam arcto praesertim scribendi spatio, persequi singulas Philosophiae partes. Cum autem Philosophiae, uel in contemplando uerum, uel in agendo bonum, sit propositum, utrumque uero illud, per tot scientiarum disciplinarumque genera, latissime spargatur, unde insignis rerum utilissimarum cognitio prouenit, tum existimari potest, quantum ex philosophandi peritia emolumenti sperandum sit, uel explanatori sacro uel oratori, ut, definitionibus rerum naturisque perspectis, uterque illorum scienter docere possit, alter etiam audientes, relictis aculeis, acrius mouere. Hic denuo in medium, si quid scrupuli restaret, reuocanda essent tot antiquitatis pia lumina, in primis Basilii M. ac Gregorius Nazianzenus, eximio Theologi nomine notus, quorum uterque omnibus, cum aliarum literarum, tum philosophiae, copiis abundauit. Eis autem uel ideo adiungendus uideretur Didymus Alexandrinus, Hieronymi praeceptor, quod, oculis a puero captus, solo auditu, praeter Poetica, Rhetorica, Dialectica, mirifico quodam studio perdidicisse fertur Arithmetica, Geometriam, Astronomiam, Musicen, reliquas etiam sapientiae partes, tanta certe Philosophiae, quanta Theologiae, fama celebratus. Sed rei, iam apertae, causam unus peroret Basilii

filius laudator, Gregorius. Hic, *inter omnes sanae mentis homines* constare, professus, *eruditionem, inter humana bona*, PRIMAS TENERE, nec Christianam tantum, *sed istam quoque externam, quam multi Christiani, sed falso, ut insidiosam, periculosam, atque a deo abalienantem, reiiciant*, tandem, *haud parui faciendam*, praedicat, *eruditionem, quod ita quibusdam uideatur, uerum mentis laevae, ineptos, imperitos*, σκαίους καὶ ἀπαιδέυτους, *istos, qui sic opinentur, reputandos, propterea, quod hi uelint, omnes sui similes esse, ut in communi illo grege latitent, neque in reprehensionem inscitiae incurrant.* Haec Nazianzenus

Et, quanquam illa, quae de disciplinis capitulatim differuimus, excultae rationi tribuenda sunt, ea tamen ad utilia rei sacrae instrumenta cum referamus, rationem, meminerimus, diuinumque afflatum, qui spirat in sacris literis, inter se haud pugnare. Duae enim hae res Dei, communis auctoris, beneficio stant, suisque tantum finibus differunt, magna certe cura regundis. Namque, ubi definit ratio, ibi demum instinctus coelestis incipit, quando illa uiribus, naturae concessis, sustinetur, hic uero requirit altius quiddam, et supra hominem, quod naturalis facultatis excedat modum. Est autem ratio magnum Dei munus, homini impertitum, quo et distat a beluis ille, et idoneus redditur ad imperium, quod diuinitus accepit, in animantes ceteras exercendum, quo etiam facultatem nanciscitur ipsius Dei, ex operibus, confectis tam mirifice, cognoscendi. Haec ipsa tamen ratio, oportet, neque ultra calcem suum

suum procurrat, neque confundatur cum diuino Spiritu, ne quid in mysteriis coelestibus audeat temere, quod assequi non possit. Ex hac enim rerum diuersissimarum, quae multa cautione distinguendae sunt, permixtione, quot in salutarem doctrinam capitales errores, tot hominum pestes, inuehantur. Merito igitur dementes effrenatique homines incusantur, qui, uel citeriorum rudiumque saeculorum inscientia, uel ingenii libidine, inducti, terminis nefarie motis, Theologiam Philosophia, sacra profanis, miscuerunt. Ex ea re ab ipsis Apologiae nostrae conditoribus, nec leuiter neque iniuria, reprehenduntur, cum aliis in locis, tum in illo iustitiae palmario, ubi, audacia elati, iustitiam rationis ac philosophicam conuertunt in Christianam, omnino pessime. Haec tamen culpa non est Philosophiae, sed Philosophorum peruersorum, non disciplinarum, sed hominum, male disciplinis utentium, cum ipsaque infanientium ratione. Omni uero liberali scientiae, quae quidem spectetur ex se, suum constat decus, suus etiam fructus, multiplex quidem atque copiosus, qui nihilo magis rebus ciuilibus seruiat, quam sacris

Proinde, quam pium sanctumque, tam sapiens certe ac salutare, iudicamus consilium munificentiae Volframsdorfianae, quae, in honestissimas utilissimasque artes effusa, beneficium, sui apud nos conuictus, optime collocauit. Eam enim bonae mentis scholam apud nos inuenit Volframsdorfia pietas, quam maiores nostri in perdita claustrorum disciplina frustra quaesierunt. Sed huius generis plura, et item alia, quae Confessionis Augustanae ubertas suppeditauerit, oratione anniuersaria depromet, nec inscite cum Volframsdorfianae liberalitatis sanctitate ac laude coniunget, *Ioannes Bernardus, Ioannis Andreae F. Vualter-*

rus, Pegauia Misnicus, ingenuarum artium Magister, ingenii, doctrinae, morumque, commendatione nobis ualde probatus, et Progenitore, tam Venerabili, Doctore Theologo, tot meritis claro, omnino dignus. Quem quidem, *de Augustana Confessione uere Augusta*, crastino, ab hora IX matutina, in Auditorio Magno, pie ornatque dicturum, ut, qua soletis, humanitate frequentiaque prosequamini, peramanter uos, CIVES, ac studiose cohortamur. P. P. VII Idus Quinctiles, anno redintegratae Salutis ∞ MDCCXXX

XLI

DE

CONSTANTINI MAGNI
VISO COELESTI

Dicturus, de *Varia ad Immortalitatem Via*, Nobilissimus Ornatissimusque Iuuenis, *Gottlob Ehrenfried Crusius, Limbaco Misnicus*, significationem dat erectioris animi, qui, uirtuti laudique deditus, nulla relanguescat ignauia, nulla uoluptate depressus, abiiciatur. Sed, quicquid immortale gloria censemus homines, hoc quidem, nisi memoriam ipsam excedat annalium, fastisque sit diuturnius, paullatim certe obsolescet ipsa uetustate sua, tandemque, cum fastis ac literis omnibus, euanescet. Nulla uera est immortalitas, nisi beata, nulla beata extra Christum. Huic, unico salutis humanae Restitutori, eam felicitatem referimus acceptam, qui, pro nobis ignominiosissime mortuus, morte sua redituque in uitam perfecit, ut uita gloriaque sempiterna perfruamur

Qua

Qua quidem cogitationum sanctitate et emendauit animum Constantinus Magnus, et confirmauit, exhibito praesertim ei diuinitus CRVCIS SALVTARIS SPECTACULO, quod eum ad inuestigationem cognitionemque immortalitatis solidae, Seruatoris merito partae, excitaret. Idcirco Crucis huius diuinae repraesentatio, Victorem Mortis aeternae Extinctoremque significans, Symbolum Immortalitatis, Tropaeum Victoriae, Constantino Imperatori, pio cupidoque rei conspectae exploratori, nominatur a Mystagogis Theologis, accitis ab eo ad Mysteria Salutis percipienda

Omnino Constantinum, ex Galliis excitum, in admirationem sui conuertit nouus insolitusque conspectus Crucis, quam ille in itinere, a meridie, Sole in occasum iam uergente, in Coelo, uidet, supra Solem, his insignitam uocibus, Hac uince. Id usu uenit Constantino, in Maxentium profecto, ut Urbem, eius tyrannide oppressam, liberet, cum manum suam cogitat exiguam, eamque ingentibus hostis sui copiis imparem iudicat. Sed, considerato Principum superiorum, qui simulacra coluissent, interitu, solum, reperit, patrem suum, Constantium Chlorum, repudiato Deorum cultu, in summi uniusque Dei ueneratione defixum fuisse, huius etiam eiusdem auxilio, inter multa grauiaque rerum discrimina, stetisse, ex iisque seruatum fuisse. Hoc paterno commotus exemplo, aliaque mente agitans, clades maxime, quas proximis temporibus Caesarum superstitio, confisa Deum turba subsidioque, acceperit, et Numen unum uerumque sibi colendum statuit, et praesentiores eiusdem monitus expetit sibi. Hoc precatus erat, hoc suppliciter expoposcerat, ecce coelestis illa mirabilisque Crucis figura, quae sollicito ostenditur, et grauibuscum curis anxio

Quicquid huius retuli, hoc memoriae prodidit Eusebius Pamphili, non ex fama, quam aliis in locis, ne credulitatis nomen notamque subeat, caute solet annotare ac studiose, neque incertis auctoribus, quibus diffidere, sed auditum ex ipso Constantino, ab eoque sibi firmatum sacramenti religione, non una. Adiecit Constantinus, ne quid dubitationis relinqueretur, idem Signum toti simul apparuisse exercitui, ea re non mediocriter obstupefacto. at sibi, ob nouitatem spectaculi, ancipites cogitandi curas in noctem producenti, Christum per quietem uisum, una cum Signo, quod interdum conspexerit, ab eoque monitum se, ut militare Signum, illi Coelesti simile, faceret, eiusque praesidio uteretur in proeliis. Paret Imperator, iussumque Signum fabricatur splendidissime, quod aetate Socratis adhuc, ut scriptor hic memorat, in Palatio seruabatur. Hoc praelato, Constantinus Maxentium Liciniumque profligat, hoc aduersarios urgens, iugum deiecit a ceruicibus Romanorum, huius deinceps aspectu terret hostes in agmine, in acie, ut impetum facere non audeant, ubi Signum illud adfit. Sic, crebris in proeliorum contentionibus, ubi Signum Crucis, ibi Victoria, Inscriptionis fidem comprobante belli fortuna. Haec accipimus ab Eusebio, quo quidem locupletiore illius rei admirabilis testem cur quaeramus, non uideo. Hunc familiarem habet Constantinus ipse, otiique sui comitem, hunc primum a dextra, in amplissimo Patrum Nicaenorum confessu, reponit, huius dignitatem summa munit auctoritate. Hic enim est ille Caesariensis Antistes, ille Caesaris Amicus, qui literas accipit a Constantino, ut, ex Tabulariis, commentariisque secretioribus, perspiciat non solum res aetatis suae, sed omnes etiam superiorum temporum, idque ad condendam Christiani Populi Historiam, cuius ideo
eidem

eidem primum debemus praecipuumque Thesaurum. Hic igitur Eusebius quantum gratia ualet apud Constantinum, quos aditus ad eum non habet, quanta Caesaris familiaritate colitur, quid ex eo non potuit audire rerum interiorum, nedum illarum, quas tot alii uiderant. Cur ergo non crederet Constantino, affirmanti iurato ac saepius quod abunde cognitum foret tot spectatorum testimoniis, iamque peruulgatum

Sed, quod Constantino, quod optimo cuique, admirabile est uisum, hoc non nullis, ingenii Pyrrhonii, tam parui habitum est, ut in eo futilitatem fabulae notarent. Plurimum, quos enumerare taedet, sententiam rationesque, sibi probatas, exponit Iacobus Oiselius, Antiquitatis alioqui Numismaticae non minus, quam Iuridicae, in Batauis, explanator solers, ac uaria, sanctiori quoque, doctrina, ex ipsa scriptorum Christianorum recensione, clarus. Quid ergo hic opinator, pro libertate historiae ex ingenio interpretandae. Quod de Signo, a Constantino in aere uiso, primus omnium tradat Eusebius, hoc totum ad pias ueterum fraudes referendum uideri. cum enim, post Eusebium, eiusdem rei mentionem faciant, Socrates, Sozomenus, Nicephorus Callistus, ab his tamen omnibus istam rem tanta narrari uarietate, ut inter se minus sibi consent

Nihil hic inopinatum euenit Eusebio, qui, rei admirabilitatem secum reputans, mente praecipit, hoc Visum a non nullis, quibus nihil certi sit, in dubitationem adductum iri, eoque maturius ipse, quibus potest, scrupulis occurrit. Hoc eo studiosius agit, quo plures, ut ipse paulo post conqueritur, aetatis suae reperit, tanta procaces impudentia, ut ne diuina quidem sacrorum uoluminum miracula ponant in alio, quam fabularum, loco. Tales

autem, in ipso quoque Constantinianae Visionis argumento, extitisse breui, Gelasius Cyzicenus, in Historia Concilii Nicaeni, docet, sed, ab his nihil credi, ostendit, pie uero credentibus certam esse declarationem rei illius gestae. Castigat praecipue malitiam Iudaeorum, et Graecos, sapientia sua inflatos, quibus, praeter Haereticos ceteros, Arianos potissimum, licet, annumeremus, infensos Cruci, ob diuinitatem Christi, ex ipsis mirabilibus Crucis illius effectis colligendam. Hoc si tum accidit, quid mirum, si quidem idem temporibus eueniat longe ceterioribus, ac nouissimis denique, quibus ingenii licentia floret. Eusebius sane Visum, Constantino oblatum, princeps in commentarios retulit, sed, ut dixeramus, ex ipso Constantini ore, ex fide eius iurata saepiusque repetita. Hanc temere qui sollicitet, is quidem, oportet, parum, non dicam pie, sed uerecunde, sentiat de maiestate ac pietate tanti Caesaris. Quidni etiam ipsam desideremus prudentiam, quidni aequitatem, in tali quidem iudicio, quod communi hominum consensui repugnet. Haud leue existimatur momentum testis, ex sapientioribus, auriti, minus tamen illud est, quam testis, non e multis, oculati, eius praesertim, qui non modo suo se conspectu tueatur, uerum publico etiam totius exercitus. Qualem quidem Constantini testificationem, tam seueram atque sanctam, esse, ex iis comperimus, quae a nobis praefulta sunt. Hoc testimonium qui suspectum fiat, cedo. Fraudem piam facit Constantinus, idque, uel ex Arcano dominationis, ueteribus populorum rectoribus solito, ad res imperii suscepti constituendas, uel ex Strategemate Philippi Macedonis, quo Phocenses sacrilegos protriuit. At Constantinus, ut Eusebius ipse praecipit lectoribus atque inculcat, rem illam dicit Eusebio, tanquam Historico, et coram grauiusque demonstrat, longe post, quam

quam acciderat, principatu non constabiliendo demum, sed florente iam diu. Hostibus igitur perculsis, imperio pacato, rebus ubique compositis, cum domi nihil esset metuendum, quid opus erat artibus istis, quas regni nouitas maxime Regibus antiquis suasisse uidebatur. Strategemati uero locus esse non potuit in exercitu, qui longe paucioribus Christianis, quam non Christianis, constitit. His certe posterioribus nihil despectius erat Cruce, nihil infelicius, qui Crucem suppliciumque intelligere solebant, feruis in malam rem ire iussis. Itaque Imperatoria demonstratio Crucis, astu confictae, milites, ad proelium cohortandos, repressisset potius, quam incitasset. Aequitas praeterea postulat, ipsis Historiae legibus praecepta, ut illorum aequalibus temporum, quibus res gestae sunt, potissimum credamus. Instituto certe Cornelii Nepotis, scriptoris prudentissimi, qui, Themistoclem explicans, unum Thucydidem, aetate propiorem, antefert aliis plerisque. Hoc ita facit, ut res Themistoclis non ideo infitietur, quod multis modis apud plerosque scriptae sint, sed easdem unius Thucydidis auctoritate, illis coniunctiore temporibus, probet. Proinde, quam fuerit iniquum, Eusebio fidem in iis derogare, quae non ex propinquioribus forte temporibus sumpsit, sed ex ipso Constantini narrantis ore. Num miremur, si quid insoliti, ab altiore quodam auspicio, trahat opus, tam arduum, religionis, quam tanta tot tyrannorum crudelitas demerferat, efferendae, nominis Christiani, quod Diocletianus in Numo et Marmore suo iam deleuerat, in libertatem uindicandi, superstitionis obruendae, quae templa, ciuitates, agros, omnemque rempublicam, Diis ac simulacris referferat, casti religiosique cultus, qui ueri Numinis intelligentiam traderet, per Orbem terrae, usque ad Indos interiores proferendi, tetrīs opinionibus leuan-

leuandi, ad sacros reuocandi fontes, firmisque praefidiis sepiendi. At, fatales illos, scimus, uiros, quos Deus ad res, in primis magnas, instinxerit gerendas, ex ipsis quidem gentibus profanis, Cyrum maxime, et Alexandrum Magnum, plura habuisse, in uirtute, fortuna, euentisque uariis, prorsus inusitata. Quae quidem homines, diuinae mentis ignari, etiamsi non capiebant, tamen diuinum quiddam, cum Arriano, uocabant. Tanto magis Constantinus, ad negotium longe maximum, diuina quadam ui exfuscitandus erat, manifestioribus etiam ac praesentioribus indiciis, cum uersaretur inter nefariae uanitatis affeclas, confirmandus, ut et quaereret ueri Dei cognitionem, et inuentam retineret, et perficeret rem, cui administrandae diuino consilio destinatus erat

Huic autem Constantini Viso si nihil aliud obstat, quam historicorum quorundam, aetate inferiorum, dissensio ab Eusebio, parum certe negotii est. Socrati enim cum Eusebio conuenit adeo, ut, de rei summa nihil dissentiens, uel retineat Eusebii orationem, uel eam luculentius interpretetur. Ac spectatae quidem Crucis Visum uerbis haud extenuat, sed admiratione summa dignum arbitratur, quo maxime Constantinus robur animi ceperit, ab iis, qui tum affuerint, certior factus, idem quoque coram suis adhuc oculis cerni. itaque tunc Imperatorem, illo Christi Tropaeo, ut per quietem monitus fuerit, fidentem, et alias res ex animi sententia peregisse, et Sarmatas Gothosque tam fortunatis in Thracia domuisse proeliis, ut nomina sacris Christianis utrique dederint. Sozomenum Socrati iudicio parem nemo, paullo doctior, ponit, cuius indecoram leuitatem, interdumque puerilem, a grauitate prudentiaque Socratis plurimum diffidere, alii iam pridem, iudices intel-

intelligentissimi, pronuntiarunt. Ac dissentire quidem saepius a Socrate consuevit Sozomenus, sed hoc loco conspirant inter se. Sozomenus principio, quae tum exierit fama, commemorat, Signum Crucis in somnis ostensum Constantino, ipsumque Christum. Sed postea uocem Constantini, iureiurando editam, profert de Signo Crucis, quod Imperator pariter, ac milites, interdum conspiciuntur. Hoc, et alia, quae secuta sunt, mutuatur ab Eusebio, nihil tamen horum reuocat in incertum, sed ea iungit cum serie rerum, a Constantino gestarum. Quo quidem pacto declarat, isti famae, de qua meminimus, exploratiorem Eusebii narrationem ab se anteponi. Nicephorum Callistum audio, sed eundem, ubi fides agitur historici testimonii, audio cum tanto fabularum fastidio, ut eum praetereundum fere putem. Hic tamen Eusebiura, et Socratem, maximam partem, sequitur, Visione Constantini salua. Lactantius aliquanto breuius dicit Coeleste Signum Dei, quod in coelo Deus ostenderit, idemque, notat, a Constantino, per quietem postea monito, in Scutis quoque impressum fuisse. Hoc autem, post consimiles Vexillorum notas, quis mirabitur. Horum igitur scriptorum, quos Oiselius obiecit Constantiniano Viso, haud tantum fit dissidium, ut eo fides rei narratae collabescat. Qui tamen si plus aliquanto discrepare uiderentur inter se de iis, quae rem circumstant, ut ipsis in Tabulis Sacris aliquando fit, quid impediret, quaeso, quo minus tum quoque res ipsa posset esse salua. Quod si hac in re omnes illi, pluresque posterioris memoriae, scriptores non solum discordarent inter se, sed ab ipsomet etiam Eusebio recederent, de iis tamen idem ualeret, quod in Historia Ciuili, ut quisque rebus gestis proximus sit aetate, sic eum fidei plurimum mereri. Quapropter, eadem de causa, auctoritas Eusebii, cum serioribus

autem, in ipso quoque Constantinianae Visionis argumento, extitisse breui, Gelasius Cyzicenus, in Historia Concilii Nicaeni, docet, sed, ab his nihil credi, ostendit, pie uero credentibus certam esse declarationem rei illius gestae. Castigat praecipue malitiam Iudaeorum, et Graecos, sapientia sua inflatos, quibus, praeter Haereticos ceteros, Arianos potissimum, licet, annumeremus, infensos Cruci, ob diuinitatem Christi, ex ipsis mirabilibus Crucis illius effectis colligendam. Hoc si tum accidit, quid mirum, si quidem idem temporibus eueniat longe ceterioribus, ac nouissimis denique, quibus ingenii licentia floret. Eusebius sane Visum, Constantino oblatum, princeps in commentarios retulit, sed, ut dixeramus, ex ipso Constantini ore, ex fide eius iurata saepiusque repetita. Hanc temere qui sollicitet, is quidem, oportet, parum, non dicam pie, sed uerecunde, sentiat de maiestate ac pietate tanti Caesaris. Quidni etiam ipsam desideremus prudentiam, quidni aequitatem, in tali quidem iudicio, quod communi hominum consensui repugnet. Haud leue existimatur momentum testis, ex sapientioribus, auriti, minus tamen illud est, quam testis, non e multis, oculati, eius praesertim, qui non modo suo se conspectu tueatur, uerum publico etiam totius exercitus. Qualem quidem Constantini testificationem, tam seueram atque sanctam, esse, ex iis comperimus, quae a nobis praefulta sunt. Hoc testimonium qui suspectum fiat, cedo. Fraudem piam facit Constantinus, idque, uel ex Arcano dominationis, ueteribus populorum rectoribus solito, ad res imperii suscepti constituendas, uel ex Strategemate Philippi Macedonis, quo Phocenses sacrilegos prostrauit. At Constantinus, ut Eusebius ipse praecipit lectoribus atque inculcat, rem illam dicit Eusebio, tanquam Historico, et coram grauiusque demonstrat, longe post, quam

quam acciderat, principatu non constabiliendo demum, sed florente iam diu. Hostibus igitur perculsis, imperio pacato, rebus ubique compositis, cum domi nihil esset metuendum, quid opus erat artibus istis, quas regni nouitas maxime Regibus antiquis suasisse uidebatur. Strategemati uero locus esse non potuit in exercitu, qui longe paucioribus Christianis, quam non Christianis, constitit. His certe posterioribus nihil despectius erat Cruce, nihil infelicius, qui Crucem suppliciumque intelligere solebant, feruis in malam rem ire iussis. Itaque Imperatoria demonstratio Crucis, astu confictae, milites, ad proelium cohortandos, repressisset potius, quam incitasset. Aequitas praeterea postulat, ipsis Historiae legibus praecepta, ut illorum aequalibus temporum, quibus res gestae sunt, potissimum credamus. Instituto certe Cornelii Nepotis, scriptoris prudentissimi, qui, Themistoclem explicans, unum Thucydidem, aetate propiorem, antefert aliis plerisque. Hoc ita facit, ut res Themistoclis non ideo infitietur, quod multis modis apud plerosque scriptae sint, sed easdem unius Thucydidis auctoritate, illis coniunctiore temporibus, probet. Proinde, quam fuerit iniquum, Eusebio fidem in iis derogare, quae non ex propinquioribus forte temporibus sumpsit, sed ex ipso Constantini narrantis ore. Num miremur, si quid insoliti, ab altiore quodam auspicio, trahat opus, tam arduum, religionis, quam tanta tot tyrannorum crudelitas demerferat, efferendae, nominis Christiani, quod Diocletianus in Numo et Marmore suo iam deleuerat, in libertatem uindicandi, superstitionis obruendae, quae templa, ciuitates, agros, omnemque rempublicam, Diis ac simulacris referferat, casti religiosique cultus, qui ueri Numinis intelligentiam traderet, per Orbem terrae, usque ad Indos interiores proferendi, tetrīs opinionibus leuan-

istis collata historicis, tantum pondus haberet, ad eum ut illi cuncti forent recensendi, et, uelut riuuli ad fontem, redigendi. Eusebio certe plures, aut penitus, aut potior rem partem, assentiuntur, cum primis Politia sanctorum Patrum Photiana, Fasti Alexandrini, Cedrenus, Zonaras. Quanto tamen his superior fuerit Artemius apud Metaphrastem, si uera essent, quae prae se fert iste, Crucis illius Coelestis spectatorem se fuisse, una cum toto exercitu. Accedat, in cumulum, Philostorgius, qui, Arianarum cum sit partium, nonne uellet, si posset, ut de Christi diuinitate, sic de Cruce eius, detractum. Hic, Rufini negligentia, quae ipsum Socratem, ante curas posteriores, deceperat, inductus, Visum Constantini diurnum in nocturnum uertit eiusdem somnium, cum tamen duo haec uisa temporibus distinguere debuisset. Signum tamen Crucis, oculis in Coelo repraesentatae, eiusque Titulum, haud negat, nec ullam mouet huic rei suspicionem, aliis in rebus fere solitus aduersum cunctis historicis tenere

Rei, tam insolitae, tot oculis subiectae, fama sine dubio latius increbuit. Sed, quoniam Signum Crucis, tum supplicii infamia spretum, tum nomine Christiano inuisum, fuerat externis gentibus, hae quidem Crucis illius conspectum facile tacent. Narrat tamen Constantini Panegyristes, quem ideo laudat Baronius, Omen, quod, ante pugnam, omnes fere Constantini comites et duces aperte timuerint, quod contrariis auspiciis monitis exceptum fuerit. Ea uero re testari uidetur ipsum Crucis conspectum, sed funestum populari opinione Infelicitis Arboris, sicut ipse Licinius, aduersarius Constantini, Crucem huius dicere solitus est Turpe Signum

Quo plura Visi huius Coelestis argumenta circumspicio,

cio, eo minus adduci possum, ut tantum, tamque illustre, diuinae Prouidentiae specimen ad fabulas amandem. Cur enim Constantinus Romae Statuae suae Crucem dedit, eo-que Salutari Signo liberatam esse Urbem atque seruata, luculento Epigrammate testificatus est. Cur Quinquagintauiros, ex Corporis Custodia, Signo Crucis portando, assidueque curando, delegit, uacuos alia cura. Cur idem Labarum, cum Monogrammate, in Numismatis excudit. Cur sine Labaro non descendit in pugnam, Aquilae Romanae signo in Crucem conuerso. Quod profecto in Romana Militia fieri non potuit, nisi singulari de causa, ipsisque militibus Romanis nota et probata, ut in eius rei nouitate acquiescerent, sine motu. Cur Constantius, Constantini filius, hoc Labarum excipit, et, Numis expressum, ita signat, HOC SIGNO VICTOR ERIS. Mitto Numos Contorniatos, in quibus idem uideas, ac legas. At Iulianus Imperatorium hoc Vexillum, dempto Christi Signo, foedat imaginibus Deorum suorum, quod nefarium quidem est, sed haud mirum in tanta prauitate hominis tam perditum. Vnum addo Instinctum Diuinitatis, quo Romae Constantinus M. urgetur in Arcu Triumphali, idemque tectius hoc loco uidetur denotari, quod Panegyristae est Omen Coeleste, quod ipsi Constantino Signum Crucis Coeleste

Reperit igitur Constantinus M. in pia contemplatione Crucis, diuinitus ostensae, incitamentum Numinis ueri, reperit spem adiumentumque Immortalitatis, quae fuci nihil habeat, consequendae. Nec uero aliter sensit, quoad uixit, Henricus Volframsdorfius, hominum Seruatorem, crebra religiosaque Crucis cogitatione, ueneratus. Huius ipsius iudicio exemploque ponderabit Immortalitatis Appetitio-

nem Crusius noster, cras, Hora Nona matutina, in Auditorio maiore, uerba facturus, ut Oratione Anniuersaria gratum se praebeat memoriae Nutricii sui. Vos, CIVES, nostis eruditionem Oratoris nostri, industria felici, probitate insigni, ualde commendatam. Tanto minus dubitamus, fore, ut eum frequentes, pro humanitate beneuolentiaque uestra, audiat. P. P. Idibus Sextilibus, A. R. G. CLO LO CC XLI

XLII

DE

GENTE ROBELIA

Cum multa Germaniae magnaque sunt decora, tum illud eximium, quod, in Equestri Ordinis gradu, tot Germanorum Familiae, tam illustres, posteris ostendunt. Sed harum Gentium neque idem semper studium fuit, nec eadem dignitas, disparque fatum. Enituit aliqua Stirps in bello, sed obsoleuit in pace, aliam toga magis, aliam arma, illustrarunt, alia postremo domi militiaeque clara fuit, nec uirtus eius auita consenuit, sed huic par fortuna data non fuit. At Robeliae Gentis hoc decus est per manus traditum, ut eius uirtus maiorum gloriae respondeat, eiusque merita domi bellicae iuxta spectentur, nec multiplicis amplitudinis accessiones ei desint, quae, uel in operibus militaribus, uel in aliis Reipublicae muneribus, magnum teneant locum

Haec gens, in bello Venedico, ut Tabulis gentilitiis proditur, meruit sub Henrico, cui Saxonis cognomentum rectius cum ueteribus dederis, quam Aucupis, cum nouis. Slauis ab Saxone pulsus compressisque, ut aliae gentes, sic Robe-

Robelia narratur in eis confedisse finibus, in quibus post Marchia nomen cepit a limite, aduersus Barbaros munito. His in locis certe progenies Robelia sedes auitas habuit, multorumque saeculorum possessiones, temporum conuersionibus agitata magis, quam unquam fracta. Inde subsidio patriae uenit, et periculis caput obiecit, quando Germania cum peregrinis ferisque nationibus conflictabatur. Inde longius progressa, cum finitimis remotioribusque populis amicitiae, hospitalitatis, connubiorum, foedera iunxit, et multis creuit honestissimisque modis. Quibus rebus factum est, ut, pluribus affinitatibus praeclarisque deuincta, per insignes domos serperet, et, matrimoniis aucta fortunisque, compluribus in terris amplificaretur, hisque incrementis haud mediocribus nosceretur ubique, sed sua potissimum uirtute, quam uel bellicis experimentis praestitisset, uel aliis magnifice factis. Proinde, cum euolaret altius, uel in Aulam magnorum Principum accita est, uel ad uaria splendidaque Reipublicae munera, quae gessit summa fide. Saepius igitur inuitata, in extera uenit regna, talemque se praebuit, ut expectationem non tam sustineret, quam superaret. Sic gratiam famamque tot in populis collegit, horumque iudiciis ornata, magnum semper obtinuit splendorem, et domi, forisque, clarissima uirtutis suae monimenta fecit.

In maiorum tamen imaginibus, quas annales ostendunt, colit in primis ingens incrementum Erici, eiusdemque sapientissimum consilium refert ad dignitatem suam. Hic, in alto militaris fastigii loco positus, cum, Legatus Caesaris, inter excellentes illius memoriae duces magnitudine animi emereret, sic posteris consulendum duxit, ut et fortitudinis specimen, factis expressum, relinqueret, et,

prouisis liberalis disciplinae praefidiis, cultum ingenii commendaret. Supremis enim Tabulis insignem beneficii annui fructum constituit eis, qui tractationem armorum cum studiis doctrinae confociarent, ut, cum pax bello pariat, non minus in bello, quam in pace, utiles Reip. se praeberent

Tantum quidem amplitudinis habet, uel belli, uel doctrinae, laus, ut utriusque rei studium, excellenter cultum, plurimum ualeat ad gloriam. Sed iis tamen potissimum Stirpibus ad perfectioris commendationis momentum, atque ad immortalitatem, inter homines consequendam, iter patere uidetur, quae utramque, et belli, et literarum, exercitationem ita coniungunt, ut et hostibus propulsandis duces, manu fortes, consiliique plenos, instruant, et Reipublicae auctores egregii publici sapientissimos impertiantur. Nam, cum duo publica sint tempora, unum belli, alterum pacis, quorum in altero quies, armis conuulsa, armis restituitur, in altero rerum status, sapientia iustitiaque, defenditur, tum demum fecunditas in admiratione esse solet, si educantur in seminario praestantiae gentilitiae, qui uel pericula repellant, ab externa ui imminetia, uel ornamenta togae conferuent. Hoc Timotheus honore cumulauit domum suam, cum ad rei militaris opinionem, sua patrisque Cononis uirtute partam, ingenii facultatem adiecit. Hac existimatione floruit gens Cornelia, quae, acrium uirorum fecunda, et belli fulmina hostiumque terrores genuit, et, Africani, semper inter arma ac studia uersati, instituto, dimicandi uincendique peritiam cum arte iudicioque regundae ciuitatis exaequauit. Ipse quidem Timotheus, Atheniensium dux, habet, quod literis acceptum referat, cum tantas in bello res gerit, ut ad eius imaginem pictores fortunam depingant, urbes ad rete cogentem, ipso iuxta

iuxta dormiente. Ipse quoque Scipio Aemilianus ingens doctrinae beneficium debet, cum, classe in Africam traiecta, Polybio, quem secum habere solebat, comite, stipatus triginta militibus, portam Carthaginiis suffodit, urbemque, Romae aemulam, capit, ac funditus eruit. Vterque, et Romanus hic, et Graecus ille, non adhibent uim, consilii expertem, quae mole sua ruat, sed oppugnandi expugnandique scientia, quam literarum praeceptis exemplisque didicerant, adiuuantur. Adeo bonae artes instruunt ipsum militaris operis usum, nec magis animum uel parant ad subita, uel in periculis firmant perferendis, quam ingenium acuunt, prudentiam augent, optimam agendi rationem docent, ut et moderatius, et constantius, et scientius, in acie, totaque belli administratione, officium fiat

Bene igitur de posteritate sua meritus est Ericus, quam doctrinis optimis imbuendam putauit, ad ornanda belli pacisque tempora, bene de aliis, quibus suo de literis iudicio declarauit, arma doctrinae studiis et iuari et decorari, bene denique de literis ipsis, quarum honorem amoreque generi suo praecepit, ea simul re deditos honestae disciplinae ab obtreccatione uindicans ignaui atque ignobilis otii. Quis enim duci praestantissimo maximoque credere nolit, in rei militaris usu. Quis imperatoria uoce nolit excitari, ut sibi persuadeat, haud pellendam esse ex medio sapientiam, ut ui sola res geratur, sed uirtutem bellicam excellentium imperatorum praeceptis exemplisque gubernandam, ut, in ipso proelii concursu, consilio repentino sit locus, ubi res a consilio ad uires abit, uisque pugnantium omnibus locis instat

Nec uero spes Ericum fefellit, cuius institutum posteris, generosa sapientiae ac fortitudinis aemulatione, tenuerunt.
Lon-

Longiores simus, quam necesse sit, si uetera, ex superiore temporum memoria, repetere uelimus. Noua uideamus, ac praesentia. Quid enim opus est, domestica Robeliana in bello gloriae exempla ex commentariis, uel domesticis uel aliis, referre, ubi Christianus Dietericus instar esse plurium possit heroum. Huius enim triumphalia quot agnoscas ornamenta, si proelia eius, in pluribus Europae partibus commissa, grauissima certe et fortunatissima, recorderis. Quantum cumuli, putes, ad eius accedere dignitatem, si quidem noueris, eum tot ducum, fama iam celebrium, magistrum fuisse, et paludatae militiae quasi parentem. Quid attinet, alios proferre, qui, ut Aemilianus ille Scipio, corpus periculis, animum disciplinis, exercuerint, cum nobis ante oculos obuersetur Ericus, cuius uel consilio, nulla uiarum pericula subterfugendi, ubi scientia, nobili loco digna, possit augeri, uel ingenio, quid possit esse praestantius. Hic, eruditus in sinu Morhofiano, incensus amore ueteris elegantissimique cultus, quot quantosque, non solum ciuilis, sed priscae etiam atque exquisitioris, doctrinae thesauros, in exteris regnis, in Italia maxime, illa elegantiae magistra, conquisiuit, tam singulari praeditus eruditione, huius ut doctores docere possit, Doctique cognomentum, et ferat in gente sua, et omnino mereatur

His, maiorumque illustrium, uestigiis insistit Vilelmus Ludouicus Robelius, ad amplificandum auiti, paternique, nominis splendorem natus, et cum omni exercitationum equestrium genere ad cultum aulae expolitus, tum praestantium studiis artium optime institutus, prorsusque tanto Progenitore dignus. Cum autem lumen Erii illius Magni, coelo iam diu recepti, semper in oculis habeat, eius quidem memoriam sancte semper inuiolateque seruat, eam
tamen

tamen minus recte cultum iri, arbitratur, nisi priuatae eius uenerationi publica iam accedat. Ericum enim, plures iam annos, anniuersaria oratione, sed domi habita, ueneratus est. Nunc eundem publica celebrare instituet, ut palam faciat omnibus, quanta illius memoriam pietate obseruantiaque prosequatur

Vos Robeliae stirpis magnitudinem, amplissimis meritis dignitatibusque fultam, nostis, CIVES, uos Patris Excellentissimi prudentiam, uigilantiam, qua Castro huic praesidet, et miram, qua cunctos excipit, comitatem, admiramini nobiscum ac suspicitis, uos Filii insignem modestiam, singularem industriam, et, ut nunc sunt tempora, inusitatum fere in politissimis literis, omnique sapientia, studium, et uidetis, et amare soletis. Superest, ut causas uel obseruantiae, uel humanitatis, huic tempori praestandae, animo complectamini, Oratoremque nostratem, inter solemnem concentus musici apparatus, crastino, ab Hora IX matutina, in Acroaterio Maiori, eleganter ornateque dicturum, frequentissima concione audiat, nec prius, quam illustri Genti nobiscum decus, nouum exploratumque, gratulati, discedatis. P. P. pridie No-

nas Maias, A. R. G

CLD LD CC XIII

XLIII

DE

NVTV SALVTARI

CHRISTI MORIENTIS

Inclinata res est, ac potius, per humanum nefandumque scelus, tam prostrata, ut de omni mortalium salute desperandum esse uideatur. Inclinato enim capite, deficit, cuius numine uigemus, exhaustis uiribus, spiritum reddit, e cuius spiritu noster pendet. Moritur Deus, qui, coelo delapsus, humana carne tegitur, ut homines metu sempiternae mortis liberet. Moritur, ne quis de uera eius morte dubitet, in crucem, oculis omnium expositam, sublatus, confluente inspectantium turba, ore uultuque dimisso, ut expirantes mori solent. Sed tanto moritur indignius, quanto nequius proditur, raptatur, accusatur, capitis damnatur, omnibus laceratur contumeliis, uerberibus denique, ac supplicio, excruciat, necatur, ab istis, quos, ab interitu retractos, seruare, pro amore suo incredibili, studet. Sanctissimus ab improbissimis, iustissimus a consceleratissimis, innocentissimus a profligatissimis, una cum latronibus in crucem tollitur, cum ignominia infamiaque summa. Eo libido prolabitur hominum, in omne facinus incitatorum, ac furiis exagitatorum, nescio, quibus, ut, uelut extincto rationis lumine, in perniciem suam conspirasse uideantur. Itaque teterrima furentium crudelitate omnis barbaria superatur omnis memoriae. Quid ergo mirum, si nos, ut olim uates sanctissimi, ad detestandum nefas tam execrabile, aduocemus coelum, terram, linguas animantes, et quicquid, expers animi atque consilii, nobis obuersatur

Ad

Ioh. XIX. 30.

Ad spectaculum certe, tam luctuosum atque infolitum, ipsa cohorrescit rerum natura atque obstupescit, ipsa laborat uiribus suis atque angitur, et, conflictans secum, quasque iactata uehementer, noua dat perturbationis suae mirabiliaque signa. Soli terraeque offunduntur tenebrae, terra motibus intestinis concutitur, rupes discutiuntur, monimenta, perfractis repagulis, aperiuntur, alia fiunt, horribilem in modum. Custodes, cruci appositi, in tantas perturbationes exanimationesque incidunt, ut, in mentem priori contrariam impulsu, Filium Dei agnoscant. Cetera multitudo, quae spectatum uenerat, rei nouitate perculsa, trepidat, pectoribus caesis, attonita discedit. Haec, et alia, sunt, quae diuinae indignationis sensum grauitatemque declarant, tantam certe, ut nullum coelestis ueniae genus reperiri possit, quod hominum improbitati, in Seruatorem suum saeuienti, relictum esse uideatur.

Re sic gesta, quanquam in Christum mitissimum omne uirus acerbitalis euomitur, quoniam tamen ei, in terras ingresso, salus hominum unice proposita fuit, illum ideo ipsum tam suorum miseret hostium, hos ut a Patre suo coelesti deprecetur, tanquam nescientes, quid agant rerum, infelices temeritate sua. Cum igitur tota Christi perpeffio commodis hominum salutique seruiat, nemo profecto pius, nemo mysteriorum, in ea perpeffione abditorum, intelligens, Seruatoris, capitis inclinatione uitam finientis, imaginem contuetur animo religioso, quin idem, in sanctiore hoc aspectu, reperire sibi uideatur aliquem SALV-TAREM CHRISTI NV'TVM, si quidem, non tam externam mortis huius mirificae formam, quam causam eius interiorem, contempletur.

Nutus, quo uoluntas hominum indicatur, magnam

uim habet, siue oculis, siue capite, siue manu, fiat. At capitis nutus conuenit in primis in maiestatem, quae caput est ipsius reipublicae. Quam potens ergo, tam sanctus, est Principum nutus, quo summa eorum potestas notatur, rerumque summa. Haec Reipublicae potestas cum, nihilo magis armis, defendatur, quam legibus, his quoque ipsis, quanta auctoritas, tam potens nutus, antiquitus tribui solebat. Namque imperia legum, ut ait Patauinus ille, potentiora, quam hominum, credebantur. Ipse Iupiter Homericus nutu suo uersat hominum fortunam, eoque nutu ceteri poetae Iouis sui potentiam existimari uolunt. Plinius, Homerum imitatus, epistola ad Octauium Rufum scripta, potestatem nutus, ab Rufo sibi datam, in fastigio, diis suis proximo, collocat, in eaque re auctoritatem excellentis imperii, quasi diuinam, constitui, docet. Alii etiam Latini, Graecos aemulati, eadem potentiae nota deos suos insigniunt, teste Cicerone, qui, deum immortalium suorum nutu atque consilio rem aduersus Catilinam geri, ostendit. Taceo, quod Grammatici tradunt, a stirpe nutus ipsum duci numen, quo ius ac potentia, insignior maxime ac diuina, uel diuinae propior, designari solet. Magnum enim est, uerbo perficere, quod uelis, sed haud paulo maius, idem perficere nutu. Hic nostri, uerique, Dei nutus, tam praepotens, in ipso naturae, eius sapientia fundatae et constitutae, nutu cernitur, cum terra, suis librata ponderibus, suis in sese nutibus undique conglobata, media mundi sede teneatur. Hic Dei, ubique praesentis, ubique dominantis, nutus, fabricator huius uniuersitatis, et rector conseruatorque, in diuina eius perpetuaque prouidentia comparet, quam superstitio, ignara ueri, fatum, casum, fortunam, uocat. Proinde ad Dei nutum, quem NEYMA dicunt, confugiunt, rebus afflictis, Christiani uete-

uereres, eoque, tanquam clypeo, tecti, atque aduersus omnem metum muniti, spem animumque capeffunt

Eam uero, de qua commemorauimus, excelsam uim nutus ubi tandem, illustrioribus comprobata testimoniis, uideas, quam in decessu Christi. Hic enim tametsi, quoad uersatur in terris, non habet, ubi caput reclinet, nunc tamen in cruce caput inclinans, tantum sui numen ostendit, ut eius imperium subeat ipsa rerum natura, idemque prodigiis ingentibus testificetur. Nam coeli terraeque uires commouentur, tam multa, tam mirabiliter, fiunt, ut haec legerit nemo, nedum uiderit, quin ex eis diuinam Christi maiestatem, diuinamque eius potentiam, perspiciat. Magni quid atque inusitati, putarunt, euenire, qui terrae motum, latius euagantem, tum senserunt, coniunctum cum defectione solis, post hominum memoriam maxima, eoque terribiliore. Auctores adsunt, Phlegon, Thallus, Africanus, alii, quos euoluit Eusebius, assentientibus ipsis profanarum gentium tabulariis, quo a Tertulliano, et Luciano Antiocheno, aduersus obtreccatores, prouocatur. Quanquam de ratione temporum, quo redigenda sint illa, a non nullis dissentitur, his tamen a Petro Daniele Huetio copiose respondetur, qui parat denique, ex ipsis Serum commentariis, hanc admirabilem solis obscuracionem docere. Viderit, e contrario, Suidas, qua posteris fide narret, diuersatos ea tempestate in Aegypto fuisse, Apollophanem, sophisten, et Dionysium Areopagitam, idemque solis, e conspectu erepti, prodigium uidisse. Nec uero stabit per nos, quin, confictum, credant sagaciores, id, quod Apollophanes, huius spectaculi terrore percussus, tunc pronuntiasse fertur, his euentis rerum diuinarum uices subesse. Parum etiam refert nostra, quam uera sit illa uox

Areopagitae, uulgo de Deo perpetiente iactari solita. Quid enim multis, altiusque petitis, opus est iudiciis, ubi hostes ipsi, qui Christo morienti astiterant, eidemque illuserant paullo ante, nunc, improuisa rerum perturbatione consternati, eundem, ut progeniem Dei, horreant, et, horrore quodam sacro perfusi, eiusdem numen, tam manifestis cognitum uestigiis, magna praedicent asseueratione, in ipso supplicii loco, frequentissimaque audientium turba

Nec uero nutus, in magna fortuna, potestatis modo notionem pondusque habet, sed etiam significationem gratiae, quae potentiores maxime decet. Ea enim nisi iungatur potentiae, hancque temperet humanitate ac mitiget, illa quidem agendi, quicquid uelis, licentia in dominationem quandam impotentem, ac tyrannidem, facile uertit. At saeuitiam, quam superbia concitare possit, repellit animi mansuetudo, qua ducti, Principes ciuium precibus annuunt, ac uel solo capitis nutu significant, id, quod petatur, assentiri se. Sed, qui contrario capitis eiusdem motu, abnuunt, siue renuunt, hi palam faciunt, displicere sibi, nec probandum uideri concedendum ue, quod rogentur. Rursus igitur Poeta Iouem suum, diuerso capitis situ gestuque, res atque optata mortalium, uel approbantem, uel repudiantem, facit, quod Plinius interpretatur, nutu ac renutu respondere uoto. Videmus etiam multos, in alto dignitatis gradu locatos, hominibus fortunae mediocris saepe numero non aliter respondere, quam annuendo, si quid indulgeant, uel abnuendo, si quid recusent. Sed Christus annuendo respondet miseris mortalibus, humanae calamitatis misericordia captus. Respondet enim expectationi tot saeculorum anxiae, qua aduentus promissi Messiae expetitus erat, ut eo recuperaretur amissa salus. Sed respondet, pro
incre-

incredibili bonitate sua, spei hominum desiderioque, hoc potissimum tempore, quo eius gratia maxime indigent, obstricti nouissimo, ac parricidalis, scelere eius ipsius crudelissime habiti, interempti denique, cuius beneficio soluendi fuerant inferorum uinculis, atque incolumes extrahendi. Christus enim capite, in mortem prono, quid aliud contemplatori religioso uidetur innuere, quam, peccatorum humanorum mole, in se transmuta, obrui quidem sese atque opprimi, saluari tamen hoc nutu suo, omnibus gratiam culpae fieri, quos delictorum poeniteat. Namque hunc clementiae sensum praebet ipsis aduersariis, pro quibus ex arbore infelici precatur, hoc misericordiae studium miseris nobis ac perditis praestitit, hominum seruandorum causa coelo degressus, hanc benignitatis curam cunctis, ad eum qui se recipiunt, adhuc proficitur. Sed, ut nutu suo bonos recreat, ita non potest renutu suo malos, qui quidem futurum eiusdem decretoriumque iudicium cogitauerint, non terrere, tam lenis in eos, qui ueniant aduocati, quam seuerus in istos, qui uocanti nolint obtemperare

Quantum autem ad imperandum gratificandumque, tantum ad confirmandum, nutus adiuuat. Etsi leges, summa ueterum prudentia ac seueritate latae, conceptorum uerborum formulis, in tuendo cuiusque iure, cum maxime student, eadem tamen interdum, ubi rerum, haud leuium, securitati cauent, multum momenti ponunt in solo nutu. Nihil enim repugnant, quo minus aliqua, quae post mortem rata sint ac firma, sine scriptura, solo nutu, constituentur, nec minus roboris habeant, quam omnis apparatus instrumentorum solemniū, ac fides. Erant, ut facile coniicitur, qui, nutu acquiri ius hereditatis, uellent. Sed, grauioribus de causis, huc alia requirebat Imperator,

tor, quae declarant, heredem solo nutu institui non posse. At, nutu posse fideicommissum relinqui, antiquo iam Romanorum iure sancitur. Quod quidem ut tuto fieri possit, fides spectatur illius, cuius hic cura expetitur supremae uoluntati tuendae. Nutus autem, in Oneirocriticis Persarum atque Aegyptiorum, tale securitatis insigne notat, ut, cui quis, sibi noto, innuere per quietem uisus sit, huius fidei arcanum suum, ac fortunas, sine periculo credat. Pari modo Seruator ultimam quasi uoluntatem suam fidei diuinae committit, non praesentibus forte quinque duntaxat testibus, sed teste omni spectatorum corona, qua cingitur undique. Num mirere, si quidem Christo, in crucem sublato, et cruciatibus iam confecto, tormentorum uis, quolibet morbo grauior, instantiumque carnificum atrocitas, uocem ipsam intercludat, ut loqui non possit. At non solum loquitur, sed etiam clamat. Equis autem, Patre, notior Filio, aut cui potius hic, peculium, suo redemptum sanguine, crediturus, fidat, quam ei, cuius in manum dat ipsum spiritum suum. Audis igitur precaria, quae fidei committentem deceant, uerba, quibus ille ueniam, intersectoribus suis dandam, cum eaque generis humani salutem, Patri suo coelesti, commendat. Sed cuncta mox uerbo complectitur, quo, salutis opus ab se perductum ad finem, clare summamque demonstrat. Proclamat enim, omnia iam esse perfecta. Illa uero intelligit, quae sibi, restituendae rei humanae causa, fuerint administranda, ut uatum sacrorum fides liberaretur. Haec, una uoce edita, sed tot uocibus enarranda, quot exigant instar iustorum uoluminum, eo certius, extremo capitis moribundi nutu, confirmat, quo minus res, ab illo nostra causa gestae, ualissent, nisi pro nobis oppetiisset ipsam mortem. Namque ea demum re, quam mox secuta est sepultura, uelut im-

imposito iam fastigio, descenditur ad finem, et Seruator, omnibus aerumnis perfunctus, arduum illud laboriosumque humanae salutis opus absoluit

Nutus capitis plures plurium rerum facit significaciones, de quibus haud praetereunda nobis uidetur una. Capitis enim nutu saluari solet, nec minus honos eodem nutu solet haberi, non humaniorum modo gentium, sed barbararum etiam immaniumque, ritu. Id autem fieri consuevit, non magis in cultu uitae ciuilis, quam ipsis in sacris. Nos igitur, tot tantorumque beneficiorum memores, quorum supremus Christi morientis nutus nos admonet, quid deceat, uidemus. Quanta igitur animi religione nobis enitendum est, ut diuinam Christi maiestatem, effusam eius in homines gratiam, infinitam caritatem, cum pari coniunctam misericordia, studium ueniae, hostibus tortoribusque diuinitus exorandae, summam denique salutaris meriti, uoce Christi pronuntiatam, supremo eiusdem nutu confirmatam, morte denique constabilitam, compositis ad sanctitatem, obsequium, perpetuumque cultum, animis, colamus. Respiciamus Christum, nostra causa exanimatum, reuiuiscientem nobis inferosque perdomantem, nobis uictorem triumphatoremque redeuntem in coelum, ut, quandocunque nobis efflanda fuerit anima, ceruice tum proclinata, spiritum, eius spiritu expiatum, eique commendatum, reddamus, salutaris nutus memoria solatioque laeti, eodem Christi nutu ad spem futuri beatique in uitam reditus erecti

Ceterum hanc Seruatoris bonitatem, qua genus humanum in libertatem uindicatur, omni laudum praedicatione maiorem, mecum uenerabitur clarissimus Philosophiae Magister, ac nobilissimus doctissimusque Medicinae Candidatus, *Iohannes Leonardus VVeickbmannus*, Gedanensis.

sis. Hunc enim religio, miraculorum tot praesentium
 recordatione commota, incessit, DE SVDORE CHRI
 STI SANGVINEO publice, in piorum eruditorum-
 que coetu, dicendi, ac grauiore simul sanctioreque iudicio
 ponderandi, quantum, cum omni ex parte incolumitatis in-
 stauratae, Seruatori debeamus, tum pro angore animi, qui
 sudorem, tam inusitatum, excussit. Huius enim sudoris,
 grumis expressi sanguinis, causas Physicas haud reperit,
 eoque magis perspicit angorem Christi atque perhorrescit,
 tanto Dei, hominibus irati, aestu concitatum, ut huius uis
 sensusque modum omnis humani doloris excedat. Quo
 melius nostis, CIVES, VVeickhmannum, hoc eum ma-
 gis, pro uestro in uirtutes exquisitioremque doctrinam
 amore, soletis amare. Sic optimo cuique nostrum ac do-
 ctissimo, qui illum fert in oculis, perinde, ut aequum est,
 acceditis, et recte iudicatis. Videtis enim, eum tanto Pa-
 tre, Ioachimo VVeickhmanno, Theologo Illustri, Geda-
 nensium Chrysostomo, dignum esse, ac nouum magnum-
 que Genti suae amplissimae decus polliceri. Felicem Pro-
 genitore, tam praestanti, Filium, felicem Filio, tam exo-
 ptato, Progenitorem, felicem ornamento, tam explorato,
 Familiam, cuius expectatio, accessione incrementi tam pro-
 spera, non sustinetur modo, sed etiam superatur. Tanto
 minus dubito, quin, pro humanitate uestra singulari, ne
 rogati quidem, sed ultro, Oratori nostrati, pie, docte, gra-
 uiterque uerba facturo, *crastino, ab Hora tertia pomeridia-
 na*, frequentes adesse uelit, ac fauentes. Ipsa certe san-
 ctitas instituti, ipsum Orationis politissimae argumentum,
 sanctissimo huic tempori aptissimum, audientiam sibi, uel
 me tacente, facere uidentur. Quis enim tempus hoc,
 ut euentu, post homines natos grauissimo ac maxime mi-
 rabili, lugubre, sic hominum conseruationi salutare, sanctis
 omnium

omnium generum commentationibus, uel suscipiendis, uel audiendis, non tribuerit, quo Filius Dei, idemque Deus ipse, acerbissimam pro nobis ignominiosissimamque mortem fubeat, eaque nostri caritate permouere nos debeat, ut religione, quanta quidem possimus, maxima, mentes animosque nostros impleamus. P. P. VII Idus Apriles, anno, quam Salus parta est, CIO IO CC XXXV

XLIV

PAVLLINI THEOLOGI
INSTAR
CONSIDERATVM
IN

GOTTLIEB VVERNSDORFIO

Quam bene beateque moriendi artem, uoce scriptoque, audientibus perinde ac legentibus, cura eloquentiaque singulari, uiuus tradidit GOTTLIEB VVERNSDORFIVS, hanc moriens artem, optime, aculeis altius impressis, eos docere uisus est, quos, lectulum suum circumfistentes, oculis animisque, in supremo sui aspectu defixit. Sensibus enim usque ad supremum spiritum integerrimis, animo ad mortem oppetendam erecto, nulla, ne leuissima quidem, uultus mutatione, eadem prorsus, qua uixerat, grauitate oris constantiaque, manibus pie compositis, oculis in coelum sublatis, expirans, in hymni, qui canebatur, sacri eis acquieuit uerbis, quibus Sacrosanctae Triados auxilium, ad mortem beate obeundam, imploratur. (*) Ita uero, quod aliis praecepit, suo probauit exemplo, eaque

Ccc 2

re

(*) Vnd bilff uns seelig sterben.

re tantam dictis suis auctoritatem adiecit, quantam eodem tempore fidem doctrinae suae fecit. Hoc certe, tam pulchro, sanctitatis spectaculo, interclusa iam uoce, mutus orator, tanto acrius praesentium commouit animos, quanto difficilius est, debilitatis prostratisque corporis uiribus, instante uitae exitu, uirtutem moriendi tam arduam exerceri, quam aliis eandem, remoto adhuc periculo, ualitudine nihil affecta, a robustis ualentibusque, commendari, ab aliquibus etiam interdum, futuri experimenti securis, pro facili expeditaque, uenditari

Quod si de hominum uita, quae multas animorum latebras multosque recessus habet, ex obitu iudicari potest, non leuem fane causam reperimus, qua re, V Vernsdorfium praeclare, statuamus, uixisse, cuius uitam tam praeclarus sit finis, in conspectu plurium, consecutus. Huc igitur, nostra interest, acriter animum intendi, hinc, quod imitemur, capi, praesertim, cum meminerimus, idem nobis, quod Hebraeis, suaderi, uti doctorum, cedentium uita, excessum, pariter cum horum ratione uiuendi, diligenter etiam atque etiam consideremus, fidemque aemulemur, in iis cognitam. Quicquid etiam hic loci de antesignanis Christianorum sacrorum dictum uolunt, quicquid rectius de antiquioribus simul Hebraei populi primoribus, uatibusque sacris ac sacerdotibus, intelligitur, id nimirum, nihil impedit, quo minus ad nostros etiam praesentesque usus adiungamus

Ac mihi quidem cogitanti, qualis esse debeat bonae fidei doctor, qui mysteria diuina tradat, duae res occurrunt ad animum, de quibus ad eosdem Hebraeos scribitur, nihil ut proponat ille, nisi quod ex oris diuini monumentis depromat, nihil ut ipse, quod alios uelit agere, agendum sibi

sibi non putet. Nam uerbum Dei, non hominum, pronuntiare iubetur, et dux aliorum dicitur, neutiquam ad languorem socordiamque, sed, in religione Christianorum haud ignaua, semperque operosa, non solum ad scientiam, uerum etiam ad uitae, ex hac scientia emendandae, disciplinam. Cuius quidem ducis salutaris officio deesset, nisi, non uoce magis, quam ipso recte faciendi studio, praeiret iis, quos se! ducem sequi, uellet, faciendo quoque, non audiendo solum. Qui enim bene praeit, is demum facit, ut alii bene sequantur. Hinc illud $\Phi\Omega\Sigma$ $\tau\omicron\tau$ $\kappa\omicron\sigma\mu\omicron\tau$, siue magnum illud Lumen, cui ab Seruatore ultimi religionis Christianae antistites comparantur, unde sacerdotio ipsi tantum luminis, dignitatis, auctoritatis, accedit. Sed, hoc lumen abdi, non uult coelestis Sapientia, nihilo certe magis, quam lucernam, quae haud ponenda sit subter modium, uerum in candelabrum, ut luceat omnibus, qui sint in domo. Sic lucere debet, ut praecipit Auctor officii maximus, lux doctrinae uirtutisque, sic hominibus affulgere, ut et luculenta utriusque generis opera cernantur, et eisdem ipsius Dei gloria illustretur. Paullus autem Philippenfibus lumen accendit de suo lumine, ut ipsi luceant luce ueritatis diuinae, doctrinae coelestis, et luceant in tenebris improborum splendore uirtutis suae, $\Omega\Sigma$ $\Phi\Omega\Sigma$ $\tau\eta\rho\epsilon\Sigma$ $\epsilon\kappa$ $\kappa\omicron\sigma\mu\omicron\iota$. Tanti refert ad discipuli, in capeffendo uirtutum cultu, profectum, quales sint mores ipsius magistri. Hac mente postulatur, ut in oculis habeatur uitae consuetudo, cum aliis culta, siue ipsa, quam Paullus dicit, $\alpha\eta\alpha$ $\sigma\tau\rho\phi\eta$. Haec enim Hebraeis, in decessu doctorum, contuenda proponitur, eiusdemque cura eo pertinet, ut, iuxta cum doctrina ab iis tradita, in his modus ratioque uiuendi ponderetur, quorum meminisse, quos imitari, debeamus

Vtrasque muneris, quod definiuimus, partes sustinuit VVernsdorfius, utrasque ingenio doctrinaque ornauit, illis praeditus dotibus, quae personam Theologi haud uulgaris decerent. Nam, quae Deus procurandae hominum salutis promulgauit, haec sancte integreque retulit, haec fortiter constanterque ab omnibus corruptelis uindicauit. Oracula uero coelestia hoc explicauit enucleatius, quo religiosior solertiorque diuinae mentis inuestigator fuit, quo intelligentior Theologiae, omnino omnis. Sed, cum grauissimis in doctrinis uersaretur, mira quadam facultate utebatur, expediendi res impeditas, obscuras explanandi, confirmandi dubias. Nec uero sibi permittebat illud, ut alte petitis ancipitibusque coniecturis indulgeret, sed operam dabat, ut, firma quadam stabilique ratione, sacra ex sacris, fontes ex fontibus, interpretaretur. Varias, et exquisitas, eruditionis non minus sciens, quam diligens, haud respuebat acutas aliorum commentationes. Aliis tamen in literis ingenii sagacitatem, eruditionis apparatus, observationum elegantiam, laudare solebat, in diuinis nihil sollicitandum, nihil extrinsecus inferendum, iudicabat, sed auita standum regula. Docendi grauitatem dicendi suauitate condire solebat, grauis orator et acer, in castigandis praesertim uitiis, sed, concinnitate sententiarum, delectu uerborum, orationis flumine, simul ornatus. Omnis tamen haec orandi copia tanto plus roboris habebat, quanto minus artis quaesitae, non expolita cincinnis, non inusta calamistris, sed simplicis sacrique cultus, eoque augustioris, ex ipso denique aeterni uerbi succo neruisque expressa, ut cum Deo, et pectus sentiret, et os loqueretur.

Sed dicta factis commendauit VVernsdorfius, ut tantiducis fungeretur officio, quanti doctoris, ne melius praecipere

cipere uideretur, quam facere. Quod enim ab aliis credi, quod sperari, quod pro religionis uitaeque norma poni, uoluit, hoc eodem ab se loco numeroque haberi, omni uita fortunaque, declarauit. Hinc illud uiuendi genus, sanctimoniae, continentiae, constantiae in rebus aduersis, aliorum denique decorum, ipsius etiam auctoritatis, plenum, ut Vuernsdorfius bonos malosque, ipso sui conspectu, facile moueret

Habere sibi uisus est in Origene Gregorius Thaumaturgus, ut ipse commemorat, Paradisum quendam, in quo, multa cum animi uoluptate, tot plantas repererit pulcherrimas, quot collegerit opes animi, ac tantis affluerit deliciis, ut cum discedendum fuerit ab Origene, e Paradiso sibi uisus sit eiici, quasi alter Adam. Quam, inquit, recte uiuebam, loquentem audiens magistrum, ac silens. De Vuernsdorfio quid sentiant discipuli, nos quidem audimus, sed audimus ita, nihil ut hi in praeceptore suo illarum desiderent uirtutum, quas ferre potuerit hortus Origenianus, ipsis praesertim malis herbis infelix saepe. Namque, Origeni, una cum Allegoriis, omnem relinquentes interpretandi sacra licentiam, ipsi, e contrario, in doctore suo summum ueritatis, et inuestigandae et tuendae, studium laudant. Laudant specimen scientiae uirtutisque paris, in quo facultatem habuerint, et ingenii multa rerum cognitione instruendi, et animi ad sanctitatem componendi. Laudant in primis integritatem, humanitatem, caritatem, quae posset in filios a parente proficisci. Sic in amoenissimo quodam fertilissimoque horto creuisse sibi uidentur, ubi, doctoris, tam insignis, fontibus irrigati, eiusdem industria culti, uberrimum spei suae ceperint optatissimumque fructum. Hunc igitur praeceptorem diutius audire uellent,
hoc

hoc uti duce et omnis uitae magistro. Adeo uita Vuernsdorfii, quo studiosius exploratur, hoc plus incitamenti praebet ad rem, multis modis bene gerendam. Sed ortum huius, atque incrementa uideamus

Natus A. CIO IO CLXVIII, V Cal. Martias, Schoneualdae, opido Saxoniae, patre Ioanne Nicolao V Vernsdorfio, sacerdote sanctitatis in diuino patriae coetu spectatae, matre Maria Margaretha Molinia, eximiae probitatis femina, in domestica seueraque patris disciplina profecit. Ab hoc enim institutus est, ab hoc aliorum simul fidei concretus, qui patris cura regerentur. Missus Torgauiam, Iacobum Reichmannum, et Io. Christophorum Schmidium, rectores industriae habuit ingenuos, et indolis, doctrinae rudimentis imbuendae, peritos. Domum triennio post reuocatus, cogitauit in Academiam, et, A. CIO IO CLXXXVII, Vitembergam iuit, inuitante uicinia loci studiorumque liberalissimorum copia. Hic diligentia, ingenii docilitate, morum honestate, ad amorem sui multos allexit. Qua re, et subleuandae inopiae, quam patrimonii tenuitas sustentare non poterat, beneficium Saxonicae munificentiae impetrauit, et, excitato iam animo, in uario literarum genere, quid efficere posset, expertus est. Nam, Kirchmaieros, Strauchios, Roehrenseos, Schurzfleischios, Donatos, Dasso- uios, Cnorrios, aliosque, ingenii fama claros, adiit, horumque, multa cum comitate opitulantium, hortatu ductuque, in complurium, praestantiumque, artium exercitationem se dedit. Conrado tamen Samueli Schurzfleischio, praeter ceteros, familiariter affuit, ab eoque politioris omnis humanitatis, et historiae, sanctioris maxime, cultum accepit. Huius scholis, ut ipse praedicare consuevit, quoque domesticarum auscultationum die, uel duas, uel plures aliquando

quando, horas impendere solitus est. Instructior enim atque ornatior, quam vulgus solet, ad Theologiam uoluit accedere, memor Basilii Magni, memor Gregorii Nazianzeni, aliorumque doctorum ueterum, quorum hoc quisque maior euasit, quo literis cultior fuit, memor religionis, quae, recuperato literarum nitore, ipsa demum instaurari coepta est. Rerum uero suarum praecipuum nactus est adiutorem Christianum Rohrenseum, omniumque consiliorum habuit auctorem, cuius et prudentia usus est, et conuictu, eaque gratia, qua idem ille multum ualuit apud alios, etiam illustres. Huic cum magnae semper curae fuisset, eum quidem, praedicare solitus, praefuisse nascenti, et laudi suae, et fortunae. Ad aliorum praeterea, quorum tum opera, in excolendis iuuenum ingeniis, non parui existimabatur, amicitiam accessit, conciliatis ex his maxime sibi Rudeliis, Grauniis, Meieris, Falciis, Vaeckhmannis, Eccardis. Horum doctrinis, in Philologia, Philosophia, ipsaque Theologia, cum multi proficerent, eum certe poenitere non potuit operae, eorundem praeceptis ac sermonibus datae. Ipse uero ea re docuit, haud eos sibi placere, qui, fiducia uirium suarum, sibi duces studiorum prius, quam rectam eorum proximamque uiam nouerint, esse uelint, nec discant potius ex aliis, hac foliua cognitione et ieiunam fore scientiam, et instabilem, eoque infelicem, et hominum uitae incommodam, quod, in quaestione ueri, ex rerum caussarumque ignoratione, plus pertinaciae, quam prudentiae, ostendat. Eadem re docuit, quantum industriae suae spatium in multiplici disciplina dederit, bene sapienterque iudicans, haud esse negligendam studiorum cognationem, quae affinitate sua mutuam sibi operam tradant. Itaque breui clarius, eruditione et ingenii elegantia, inter aequales exsplenduit, et notior esse coepit hominum opinione,

D d d

quae

quae magna iam de illo fuerat. Quo minus ei laborandum erat, ut afficeretur honoribus laureae Philosophicae, quos, rite petenti, Praeses Ordinis sui, Andreas Sennertus, A. CIO IO CLXXIX, contulit, multa secundaque Patrum assensione. Positus in hoc gradu, nomen Magistri factis ornat, idemque nomen, A. eiusdem saeculi xcv, auget dignitate amplioris loci, quem, cunctis Collegii sententiis, inter Ascriptos Ordini Sapientum cepit. Ex quo enim, disputationibus publice, scholisque domi, habendis, aperuit, quantum ingenio, quantum doctrina, ualeat, ad famam maiorem cito peruenit, ut, doctissimi cuiusque iudicio, maioribus etiam rebus destinaretur. Itaque, cum nominis amplitudine, accreuit auditorum frequentia, ipse uero dignus in primis iudicatus est, cuius fidei committerentur amplissimarum familiarum, primum quidem Loescheria-nae, tum Carpzouiae, ipsius etiam illustrissimae Frisiae, spes egregiae. Atque hae quidem tam feliciter ab illo cultae sunt, ad tantam etiam prouectae maturitatem, ut multis iam pridem magnisque meritis Saxoniam cumularint. Ceterum, limatioris doctrinae subsidiis adiutus, nulla retardatus difficultate, nullo relanguescens otio, tantos in studio coelestis sapientiae, cui se deuouerat, progressus fecit, ut dubium esset, utrum facultate Theologica plus, an Philosophica, et politiore potissimum humanitate, polleret. Mira enim sacrorum cupiditate flagrans, interpretes horum sibi delegerat uiros, rerum diuinarum intelligentia insignes, Deutschmannos, Hanneccenios, Vualteros praecipue, Loescheros denique ac Neumannos. Hos sua sibi obseruantia, diligentia, ingenii praestantia, adeo deuinxerat, ut eum ualde diligerent, in summam eiusdem expectationem adducti. Quo facilius ei facta est potestas Theologiae priuatim explanandae, et, accedente iam

iam Regio decreto, A· c l o l o c x c i x, eiusdem publice, extra ordinem, tradendae. Datur deinde locus inter Professores Theologos, qui uacare coeperat, ascenduntur altiores Ordinis eiusdem gradus, demumque, A· huius saeculi undeuicesimo, ad summum peruenitur.

Quid, uel omni hoc tempore, quo doctoris Theologi munus obiit, uel ante id tempus, praestiterit Vuernsdorfius, longum est enarrare, neque hic necesse. Namque, et scripta uiri, doctrina industriaque singulari, plurima manibus omnium teruntur, et habitatum concionum multitudo tenetur memoria, et scholae, quas tot tamque remotarum ciues gentium frequentarunt, pia discipulorum recordatione celebrantur, magnaue coluntur admiratione, multis remotissimisque in locis. Alia eiusdem negotia, quae publice priuatimque suscepit, nemini nostrum sunt ignota, ut, qui uel remissum in opere suo, uel modici etiam otii, fuisse, arbitretur, Vuernsdorfium, is quidem, se, ostendat, illius ignarum fuisse. Plura, quam dici possunt, hic relinquenda sunt ingenii meritorumque famae, quae latissime manauit. Ornamenta, quae uidimus in illo, quae suspeximus, referimus ad dignitatem, non Athenarum modo nostrarum, sed ipsius etiam Saxoniae, ipsiusque saeculi. His admonemur certe, ut dignum nostra, dignum posterorum, memoria doctorem, tam excellentem, putemus.

Tot autem curarum molestias, tot alia uitae, perpetuis occupationibus districtae, taedia sine dubio leniuit matrimonium suauissimum, quod iniit ille, A· c l o l o c c x, quarto Calendas Sextiles, cum Virgine, splendidissimae originis Nitschiae, multo commendatissima, Margaretha Catharina. Cum hac enim et coniunctissime uixit, et iucundissime. Nobili quoque fecunditatis experimento, quod

multae Domus Illustres optauerint sibi, septem ex eadem filios suscepit, Gottliebium, Ernestum Fridericum, Ioannem Ludouicum, Ioannem Christianum, Ioannem Gothofredum, Ioannem Balthasarem, Ioannem Guilielmum, sed horum sextus decessit

Sed, quo felicior sibi uisa est hoc uiro, hac stirpis uertate, Matrona singularis existimationis, eo nunc eadem grauius obitum mariti desideratissimi moeret. Quidni autem, pariter cum illa, nos eundem lugeamus excessum. Meministis enim, CIVES, quam funestae nobis, quam tristes uobis, fuerint ipsae Calendae Quinctiles, quibus Antistes Doctorque tantus a conspectu nostro recessit. Quis enim parui putet amissum tanti decoris, quod unus eripiat fatalis dies, quod fuerit tot annorum studiis partum, cuius detrimentum tot in posterum annis uel uix, uel ne uix quidem, reconcinnari possit

Numen igitur immortale precemur, ut moerorem nobilissimae familiae, casuque tam graui afflictae, diuinitus mitiget, et successorem, Vuernsdorfii similem, in eius locum sufficiat. Nos ipsi demus operam, ut, quicquid, uel in uita Vuernsdorfii, uel in eius morte, cum laude uirtutis eximiae, perspectum, amauimus, miratique sumus, cogitatione pia, aemulandi studio, sempiternaue memoria, complectamur

Funus hodie, ab Hora II pomeridiana, in Aedem Marianam, rite procedet, concione ibidem publica, ab Summe Reuerendo D. Charitio, cohonestandum. Vos, CIVES, Vuernsdorfianis meritis quid debeatis, ipsi notis, iisdem quid tribuere soleatis, nos haud ignoramus. P. P. VI Idus Quinctiles,

CIC ID CC XXIX

XLV

DE

PRVDENTIA

VITAE FVTVRAE

SALVTARI

Cum omnis prudentia, quae uitam hominum consilio gubernat, magnam ad bene beateque uiuendum uim habet, tum illa potissimum salutaris, quae non solum praesenti uitae, sed etiam futurae, consulit. Hac ad noscendos corrigendosque nos adducimur, ut meliores redamur, hac in memoriam praeterita redigimus, ut ex iis consequentia cernamus atque deuitemus, hac de instantibus iudicamus, ut ad ferendam utramque fortunam parati simus, hac futura longe prospicimus, ipsaque aeterna. Est enim prudentiae, quae immortalitati seruit, totum uitae degendae cursum mente contemplari, ea quidem adhibita cogitandi cura, ut, circumspectis omnibus eius partibus, praeterita meminerimus, praesentia confideremus, futura prospiciamus.

Ex iis, quae effluxerunt, operae pretium est, longo interuallo recognoscere bona, quae amissa sunt, mala, quae commissa, tempus maxime, quod ereptum. Ex bonis alia sunt animi, alia corporis, alia fortunae. Cadit in animum multiplex facultas, ingenii, memoriae, scientiae, omniumque rerum, quibus uel intelligendi iudicandique uis, uel bene praeclareque agendi ratio, continetur. Cadit in corpus sanitas, sensuum integritas, robur, pulchritudo, atque alia generis eiusdem. Cadunt in fortunam opes, honores, potentia, dominatio, et consimilia. Haec autem cuncta sunt a Deo data, ut eius honori inseruiant, nec nostrae

solum utilitati, sed aliorum etiam, in quorum communitate uersamur. At quota horum pars uulgo collata est eo, quo diuinitus erat destinata, ne pro perdita iam sit habenda. Quantum hic, in excolendo animo, uanitati potius est datum, quam sanctitati, scientiae ludicrae, quam sapientiae uerae, amoenitati, quam necessitati. Quantum, in corporis cura, uoluptati libidinique deseruiit, abiecto continentiae ac temperantiae studio. Quantum, in fortuna, luxuriae, superbiae, arrogantiae, tributum est, posthabito modestiae cultu. Mortalium praeue facta late patent. Vitiuimus originem, quae sanctissima fuit, culpa nostra. Permanat ad posteros haec labes, ab ultimis traducta parentibus. Itaque fallit nos impotentia animi, eaque impulsus, et crebrius delinquimus et grauius, quam sciamus ipsi. Quin etiam uitia, uirtutum simulatione, nos frustrantur. Ex quo tot male factorum genera, ut parum frugis uel iis in rebus nostris reperiamus, quas bene uidemur gessisse. Haec, expedit, repetita altius memoria, ponderare, ut nostri, mature emendandi, consilium ineamus. Sed, opus esse maturato, praerepti temporis iactura nos admonet. Tempore quid fugacius, quid carius, quod, semel deperditum, recuperari non potest. Ad seueritatem nos genuit natura, non ad ludum iocumque, quasi uiuas, ut ludas tesseris. Sed maxima uitae pars ac florentissima nugis teritur, quae rebus seriis erat occupanda. Sic luditur magis, quam uiuitur, et male agitur, nihil agendo. Agitur nihil, ubi non agitur id, quod erat agendum. Felicem illum, qui, errore anteactae uitae cognito atque correcto, detrimentum subtrahit temporis, recte prompteque agendi studio, farciat, quantum potest

Ex iis, quae adsunt, sancte prudens mente agitat uitae
tae

tae breuitatem, salutis consequendae difficultatem, exiguam eorum manum, qui, ex infinito uocatorum numero delecti, potiantur salute. Vita quid breuius, siue flosculis caducis, siue gramini, mox exarescenti, cum uate Regio, comparetur. In uita tamen quanti res momenti curandae sunt. Ex uita enim rerum futurarum, ipsarumque sempiternarum, spes metusue pendet. Neque eo secius nos, tam exiguo uitae curriculo circumscripti, spes inchoamus longas. Vtinam, praecisis his, aut arctatis certe, celeritatem adhiberemus ad exequendum id, quod officium uitae postulat, praeparationem maxime ad aeterna. Vtinam delectum haberemus rerum, quae necessariae sint, quae sine periculo differri non possint. Sed consiliis saepe optimis moras interponimus, quae fatum mox occupat e transuerso, repentinaque ui oppressa, disturbat. Habenda sunt ante oculos tot mortis genera, quibus homines, uel robustissimi, nec opinantes, absumuntur, causis interitus saepe leuissimis. Ex quo iudicari potest, quam temere corporis uiribus, aetatis flore, ualitudinis prosperitate, confidatur. Vitam, in angustum coactam, quot rerum difficultates premunt, cum aliae, tum illa maxime, quam seuera cogitatio sempiternae salutis ostendit. Hanc merito, et unice, referimus acceptam gratiae diuinae, ita nobis oblatae, ut eam fide salutare amplexemur. Sed quantum opus est, quamque arduum, fides illa salutaris, solius certe Dei. Hoc enim opus diuini Spiritus nutu impulsuque non perficitur solum in animis hominum, sed etiam inchoatur. Tribus autem sustentatum futuris, aeterna Dei ueritate, paterna Dei misericordia, infinita Dei potentia, fundatur. In munimentis tam firmis innixa, spes piorum omnis fortunae sustinet impetum, et animi tranquillitate, ex aerumnis miserae uitae refecta, ipsius quasi coele-

coelestis laetitiae gustum quendam capit in terris. At quam difficile nobis, originis impuritate contaminatis, diuino Spiritui semper, et ubique, obsequi, nulla cupiditatum repugnantia, quibus hominum uoluntas obsidetur. Superest igitur, ut, huius ope Spiritus Sancti continenter implorata, excitemur uoce Paullina ad studium salutis, cum metu ac tremore capeffendum, omnique ratione tenendum, in omni uita. Exfufcitabit eo nos, quasque ftimulis concitabit, acris cogitatio, si quidem religiose in illorum paucitate defigatur, qui perueniant ad incolumitatem hanc, sine fine gloriosam. Huius enim expediendae rationem longe plures norunt, quam eam recte constanterque ineunt, cum, uel falsis opinionibus decepti, de uia salutis decedunt, uel, negligentia et securitate corrupti, indormiunt causae salutis, quae uigilantiam perpetuam requirit ac maximam. Quo paucioribus autem licet perfrui bono tam optabili, eo cupidius est elaborandum, ut illo, culpa quidem nostra, ne excidamus

Sed prudentis est, non solum uidere, quid agatur, uerum etiam prouidere, quid futurum sit. Prudentem enim quasi prouidentem dici, uolunt. Ita proprium est prudentis, futura prospicere, horum rationibus prouidere. Hoc in loco ueterum sine uera religione, quamlibet ingenioforum, superstitio fluctuat, obscuris opinionibus ambiguisque iactata. Habet, quod metuat, quod explore speret, non habet. At nobis, meliore disciplina imbutis, religio, qua eruditi sumus, certissima, non solum mortem, iudicium extremum, supplicia inferorum, sed gloriam etiam coelitem, repraesentat. Morte nihil miserabilius, sed isti, qui non paratus fuerit ad eam, pie obeundam. Iudicio supremo nihil terribilius, sed isti, qui delatam promissam-

missamque summi iudicis gratiam aspernetur. Suppliciis inferorum nihil horribilius, sed istis, qui nihil praesidii habeant in domitore inferorum. Gloria coelestium nihil laetius, nihil optatius, nihil gloriosius, sed illis, qui, coelestia contemplati, terrestria contemnant, Deoque coniuncti, omnem in eo spem reponant

Mortis igitur imaginem ante oculos sibi proponit sanctioris prudentiae consultus, in eaque mentis figit obtutum. Nam morte nihil certius, sed nihil incertius hora mortis. Huius autem momento stat aeternitatis sensus, in utramque partem. Ne quando vitae poeniteat hominem, coelesti deditum prudentiae, mortem respicit, necubi idem mortem horreat, in Deum spectat, pro se, atque omni hominum genere, morientem. Moritur cum Christo, ut perpetuo cum eo uiuat

Habet semper in memoria atque in pectore diem illum censorium, eiusque speciem, iudicii formidolosissimi terrore, ac reorum conscleratorumque trepidatione, stipatam, animo pertractat. Ad spectaculum, tam insolitum angorisque plenum, haud inutile putat, cohorrescere, ut, excusso ueterno, ad cauendum experrectus, periculum decretorii tribunalis effugiat. Sed, collecto mox animo, iudicis, impiis implacabilis, in pios mitissimi, cogitatione non tam exterretur, quam gaudet hac ipsa. In hoc enim iudice diuino qui spes opesque suas habet fitas, nae ille censoriam ultoris animaduersionem non subit. Laetus igitur sui Seruatoris expectat sententiam, qua, statutus ab eiusdem dextra, coronam iustitiae triumphalem accipiat, ut in possessionem felicitatis, nulla uicissitudine casuum interrumpendae, mittatur

Inferorum supplicia non, ut profani complures, in fa-
bulis

bulis Poetarum numerat, sed eadem, in ipsa quasi sceleratorum sede, oculis auribusque percipienda, uersat animo. Sic, delictorum recordatione permotus, secum reputat, quas ipse quantasque poenas Deo uindicti dare debuerit, toties noxis suis tamque grauiter offenso. Itaque tantorum consideratione malorum, quibus nulla reperiatur leuatio nullusque finis, commouetur utique uehementer, peccandi libidinem refrenat, eamque fugit, tanquam, mortalibus infidiosam, et infestam capitalemque, pestem. Sed, fragilitatis suae memor, plus bonae uoluntatis in se reperit, quam facultatis. Suis uiribus igitur diffusus, quid extimescendum sit sibi, cernit, nisi aliunde feratur auxilium. Hoc inuenit in Seruatoris cruciatibus, pro se susceptis, descensuque ad inferos, robore diuino fractos, hominum causa, atque abiectos. Tormenta tamen inferorum, gemitus, dentiumque crepitus, reminiscitur crebro, sibi apud animum proponit, quasi tum uideat cuncta haec mala, tum audiat, ut trepidans, atque contremiscens, curam salutis gerat

Sed incredibili rursus effertur gaudio, coelestem mente praecipiens illam lucem, qua diuinum circumfundatur animorum concilium, qua obscuretur omnis rerum humanarum splendor, et, uelut in tenebras squaloremque uersus, obsolescat. Hanc diuinarum mentium lucem, quo nulla temporum caligo penetrat, in rebus expetendis solum ducit, huius spe omnis uitae lenit acerbitates, huic comparatum, ne minimi quidem momenti, iudicat, instar habere, quicquid incommodorum perferatur a bonis, in omnibus uitae miseriis, afflictissimisque rebus. Beatos illos, qui mature, omni religiosae contemplationis studio, speque iucundissima, ad aspectum Dei beatissimum rapiantur, ut, eum, luce exsplendescentem purissima, nihil ad-

mitte-

mittere impuri, discant. Hi semper, et ubique, sibi cauebunt ab omnibus vitiis peccatisque, quibus ira Coelestis Numinis laceffi possit, hi, sanguine Christi innocentissimo ac sanctissimo abluti, ab omni repurgati macula, nullas formidolosae mortis imagines horrescent, his mori dulce erit, ut, duce Christo, ad folium diuinae maiestatis accedant, coeloque recepti, sempiterna infinitae gloriae laetitia compleantur

Tali modo si animus ad cogitandum de Prudentia uere salutare instituat, ei certe, qui subducta ad uiuendum ratione uelit uti, nascentur commentationes, quibus exploret se, instruat, emendet. Sic, e re sua fore, cognoscet, ut, quod aetate anteacta peccatum est, corrigat, quod in praesens agendum, eo omni cura impetuque incumbat, quod, ex postero tempore, uel metus ostenditur, id salubri prospicientia declinet, uel spei, illuc summa ope nitatur

Pari Hermannus Vuolframsdorfius sanctissimaque cura consecrauit otium Sapientis, quo se, ex praecipuo Aulae Saxonicae gradu, recepit. Hoc Sapientis otium, omni uirtutum genere ornatum, dies ille, quo memoria uiri quondam summi renouatur, animis nostris subiicit, hoc constituet in oculis *Christianus Sauermannus*, Schmiedeberga Saxo, non minus liberali elegantique disciplina, quam insigni morum honestate, excultus. Ex sodalitate enim Vuolframsdorfia delectus, illustre documentum tum sapientiae, tum munificentiae, Vuolframsdorfiae anniuersaria eruditaeque oratione, prosequetur. Ad quam, crastino, ab hora nona matutina, in Auditorio Maiori, humaniter audientiam, uos, CIVES, peramanter inuitamus. P. P

VI Calendas Sextiles, anno restitutae Salutis

CID ID CCXXXV

E e e 2

XLVI

XLVI

DE

HOMINE

DEI DISPENSATORE

Clarum sanctumque specimen boni patrifamilias dedit Laeuinus Adolphus Mareschallus, nulli parcens sumptui, ut, pecunia in alimentis liberalibus collocata, eruditissimorum lectissimorumque iuuenum inopia subleuaretur. Sic enim se gerendo, quantum ab arrogantia luxuriaque afuit, tantum animi sanctitatem declarauit, florentibus familiae rebus, se, non tam patremfamilias, arbitratus, quam, in re familiari, DISPENSATOREM DEI

Recte uero, ut hominem decuit, tum sapientem, tum luce potissimum diuina collustratum. Neque enim ii modo, qui familiis praesunt, sed omnes etiam, qui, ratione praediti, rerum suarum possunt habere modum, quique fuerint, non tam possessores illarum sunt rerum, nedum domini, quam dispensatores Dei, quos ΟΙΚΟΝΟΜΟΤΣ Graeci uocant. Ac dispensatores quidem priscae memoriae dicebant eos, qui, familiae ascripti, rationes dominorum pecuniasque dispensabant, aut seruis, suum cuique, demensum dispertiebant, ut scienter exponit Laurentius Pignorijs, et antiqui praecipue Lapidjs testantur. *Prorogatores* etiam nominantur ab erogando, et, honestiore uerbo, *Procuratores*. Non aliud certe sunt, in familia Dei, mortales. Quicquid enim habent, curandum a Deo dispensandumque acceperunt, a quo conditi sunt, a quo diuersis bonorum donis ornati, in diuersis etiam uitae generibus collocati. Namque unus, reuera, Paterfamilias est

est perinde, atque unus tantum uniuersitatis huius fabricator, unus rector eiusdem atque conseruator. Huius familiam constituit genus humanum, huius possessionibus dominatuque tenetur, quicquid ceterarum est animantium, quicquid aspectabilem est reconditarumque rerum. Eiusdem maiestate stant omnia, quae potentiam eius in gubernatione, gratiam in hominum salute, gloriam in coelitem confortione, experiuntur. Ab hoc solo Panem quotidianum, id est, praeter Bona Coelestia, porro cuncta, quae ad uictum cultumque pertineant, cunctas res ad uiuendum necessarias, siue, ut loquitur Gregorius Nyssenus, *πᾶσαν τὴν σωματικὴν χρείαν*, et petimus homines, et petere diuinitus iubemur. Qua profecto re sola, et illius altitudo demonstratur, et mortalis conditionis humilitas

Sed hic idem Deus, pro immensa atque effusa in genus hominum bonitate sua, non horum caducae modo uitae, quae corporis extinguitur interitu, consulit, uerum aliam etiam iisdem melioremque parat, quae, ipso corpore menti suae restituto, sine ulla labe uiget, et finem non habet. Vtrique igitur uitae praesidia comparat, tum huic, quam degimus, tum illi, quam expectamus. Altera sunt, quae ex ipso diuinitatis suae recessu depromit, et, hominibus patefacta, praescripta quoque, refert ad sui cultum, per eumque ad hominum salutem. Altera, uel humanae naturae, in ipso quidem huius opificio, coniungit, uel hominum uitae, cuius cursum fortunamque moderatur. Altera dilargitur hominibus, in perpetuum post obitum quoque seruandis, altera, tuendis iisdem, dum fruuntur hac luce. At, quicquid horum Deus impertit munerum, in eo Numen suum, uult, dominari, ex eodem, uult, idem Numen suum ab hominibus agnosci. In haec igitur munera soli

sibi suum seruat imperium, solam, contra, eorundem dispensationem concedit hominibus, nec uero aliam, quam, uoluntati suae consentaneam. Itaque duum dispensatores instituit generum, alteros quidem mysteriorum coelestium, alteros aliarum rerum, quae duci solent in bonis

Ac mysteriorum quidem dispensatio religionem instruit, qua pie casteque colendus est Deus, hominisque salus in tuto collocanda. Hoc ergo negotium datur eis, qui religionis interpretes sunt, qui diuinae ueritatis tum praecones tum propugnatores, qui procuratores, atque administratores, rei sacrae. Hos tales Apostolus, a dispensatione et administratione Mysteriorum diuinorum, dicit ΟΙΚΟΝΟΜΟΥΣ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΘΕΟΥ, scriptis ad Corinthios literis, hos alio ubi Tito praecipit, loco, ΘΕΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥΣ. Nec uero dubium est, quin Sacerdotes in primis intelligantur, siue a Petro ΚΑΛΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΙ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΘΕΟΥ nominentur, siue ab ipso Seruatore, Ο ΠΙΣΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΙΜΟΣ. Qui quidem, cum in Domo Dei, quam coetus, religione consecratus, efficit, sic uersentur, ut animorum curam suscipiant, ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟΙ a Gregorio Nazianzeno uocantur. Fulgentius, *Serui, inquit, Patris familias sumus, Dispensatores Domini sumus, mensuram tritici, quam uobis erogemus, accepimus.* Horum uero munus quo praestantius est, hoc, eius neglectu, grauius peccari, docet P. Chrysológus, quod huiusmodi, ut ipse pronuntiat, *Dispensator diuini uerbi, et coelestis doctrinae Prorogator, qui semper inter altaria uersetur, non possit non in ipsa Dei facie, inter sanctorum sancta, peccare, ut inde sibi sumat crimen, unde aliis ueniam consueuerat reportare.* Haec ille

Alte-

Alterum dispensatorum, quos Deus habet, genus latius patet, omnino omnes complexum, quotquot, ut uita fruuntur, sic bonis Dei, uitae additis. Haec autem bona sita sunt, uel in animo, uel in corpore, uel in quacunque fortuna. De quibus Philosophi ueteres, praesertim Stoici, sic sentiunt, ut horum alia hominum propria, alia, praedicent, aliena. illa quidem, quae sint potestatis nostrae, haec, quae extra potestatem. Nos quidem haud omnem sapientibus istis sensum adeo adimimus, ut, ab iis, negemus, diuini Numinis in homines, uel uim, potentatu comprehensam, uel beneficentiam, fuisse ignoratam. Cum autem illa Graecae Porticus disciplina, aliis in rebus, nimio plus indulserit facultatibus suis, in quibus ipsam posuit uirtutem, tum uero, hoc in loco, illa tribuisse sibi uidetur, quae non sint in nostra manu. Neque enim in Sapientis fastigium, quale sibi mente fingunt illi Zenonis amici, captus humani debilitas eniti potest, et, si quid maioris perfectionis eluceat in quibusdam, id quidem, non uiribus hominum, sed Dei beneficio singulari, acceptum est referendum. Animi uero bona, ingenium, iudicium, memoriam, studium, alia, esse, constat, in primisque rationem, unde reliqua, tanquam a fonte, ducantur. Eodem scientiam reuocamus, uariique generis eruditionem, labore partam. In corporis bonis sanitatem, robur, agilitatem, pulchritudinem, alia, scimus, numerari. In bonis fortunae, opes, uel priuatae, uel cum imperio, spectari solent, eodemque, et dignitates, et alia, pertinent. Sicut igitur homo a Deo, ad Dei gloriam, humo excitatus est, sic idem, sui memor opificis esse si uelit, ad eandem architecti sui gloriam, quantum fieri potest, amplificandam, uti debet bonis illis, quibus a Deo praeponitur, non, ut ea, arbitrato suo, profundat, sed, eadem ut, ex dispensationis obeundae praescripto, pie sancteque

cteque administret. Habent ergo docti, habent robusti, habent opulenti, omnes denique Numinis beneficiarii, quales sunt omnes mortales, habent, quod considerent, quo mo-
neantur, cum ipsi sint meri dispensatores Dei, fore quondam, ut Deo rationem reddere debeant rerum ab se gestarum

Qualem igitur esse oporteat dispensatorem talem, et nosse, refert, et ipse Seruator hominum optime docet. Dispensatorem enim, et fidum, sibi postulat, et prudentem. Vtraque certe uirtus tam arcto copulatur uinculo, ut neutra possit ab altera seiungi. Detrahas dispensatori fidem, eius perfidia rem tuam perdes. Demas eidem prudentiam, quod saluum uoluerit fides, inscientia rei curandae dilabetur. Hominis, e contrario, fidelitas aget rem tuam, ut suam. Eius prudentia cunctis, a quibus timeri poterat, incommodis occurret. Ischomachus quidem ille Xenophontius, a quo disciplinam domus regundae discit Socrates, plura requirit a uillico, quem informat. Hunc enim sibi suisque, introducit, amicum, hunc diligentem fugitantemque uitiorum, quibus industria relanguescat, hunc prudentem, gubernandae praeterea familiae narum, postremo fidelem, quod quidem ultimum rarum in primis putat. Aristotelis autem Oeconomus ex quatuor uirtutibus penditur, ex peritia, iudicio, in quo prudentiae neruus est, diligentia, iustitia, qua sustinetur fides ipsa. Sed ex his, quae probantur in dispensatore, fidelitas ac prudentia clarius exsplendescunt. Duabus his uirtutibus reliquae doctes, quas uel Aristoteles adiicit uel Xenophon, contineri uidentur. Nam, qui fidem tibi praestiterit, hunc, et amantem tui, iudices, et nauum, et iustum. Fauet enim hic, illarum particeps uirtutum, ei, quem fide sua dignum arbitrat. Eidem laborem suum, nulla neque intemperan-
tia

tia neque socordia interruptum, eidem recte faciendi propositum, studet, approbare. Qui prudentia utitur, hic rerum usu, hic rei domesticae scientia, hic iudicandi facultate, ne quid fiat temere, ualeat, necesse est. Proinde fides atque prudentia duo sunt munimenta, quibus administrationis, in aliena re familiari sustinendae, commendatio infistit.

Tam fidei, quam prudentiae, quae probi dispensatoris imaginem exprimat, exemplar nobis ante oculos statuit Seruator in parabola serui, quem generatim commemorat Matthaeus, siue ΤΟΤ ΟΙΚΟΝΟΜΟΤ, quem speciatim Lucas, ut ostendat dispensatorem, distincto definitoque seruitii genere. Huic autem seruo, utroque in loco, magna fidei praestitae praemia proponuntur, tanta quidem, ut putetur hic omnibus Heri sui fortunis praeficiendus. At, eundem, mox uideas, seruum posse a uirtute pristina deficere, adeoque deprauari, ut, securitate corruptus, de aduentu Heri sui nihil laboret, ut, superioris iustitiae aequitatisque oblitus, fauiat in conseruos, omnique se tradat libidini. Sed tantam, tamque proiectam, sentiendi uiuendique licentiam quanta, nec opinata, excipiant supplicia, docetur simul, et, nihil iis neque certius esse, neque grauius, non sine legentium horrore, demonstratur. Adde consimile dispensatoris infidelis exemplum, quem uillicum uulgo, sed nimis anguste, usurpant. Seruus hic, alieni prodigus, iniquus, ingeniose nequam, patrimonium dissipat Heri sui, sed, admissi criminis accusatus, ad causam etiam dicendam, ad rationem procurationis suae reddendam, aduocatus, et gratia Domini excidit et munere suo.

Documentis, tam insignibus, quid nostrarum sit par-

tium, monemur. Diuinis igitur praeceptis excitati, nos, meminerimus, non praeesse bonis nostris, sed alienis, quorum fiduciam tantum acceperimus, praefecturamque solam geramus, seueris circumscriptam legibus. esse ergo fide, esse prudentia, peropus, ne quid illorum, quae nostrae fidei concredita sint, bonorum uel luxuria nostra alia uel dissoluti animi prauitate, uel torpore, uel dementia, alia uel culpa nostra, disperdamus. contra ea, nobis, acceptorum munerum non dominis, sed meris dispensatoribus, elaborandum, ut, quicquid in animi, corporis, fortunae, bonis numeremus, id quidem dispensemus, non, prout nobis libeat, sed uti liceat de sententia Heri nostri coelestis. sic enim nostrum seruari officium, honori simul eius serui, qui, gloriam suam, uelit, obsequio nostro augeri, nostraeque religionis obseruantia suae benignitatis numen illustrari. non ergo nostris tantummodo rebus esse studendum, sed aliorum etiam, quibus, ut fociis, suum cuique, demensum sit praebendum, siue opibus id, seu alia, fiat, opera quacunque. ac tanto quidem acrius hoc enitendum nobis fore, quanto religiosioris officii necessitas nobis imposita sit, quantoque benignior nihilo secius diuini praemii spes, ab ipso Hero nostro, nobis ostendatur. hunc enim illum esse, cuius nos gratia maioribus destinet rebus, ut, ampliorem nacti locum, ex dispensatoribus fiamus quasi procuratores. cogitandum tamen de fragilitate communis naturae, quae prona sit in deterius, cauendumque, ne, deserta uirtute, Dei nostrique immemores, uel iniuriis afficiamus alios, uel obsequamur uoluptati, contra, quam deceat. habendam in memoria, habendam in oculis, Heri, aequae seueri, ac lenis, iustitiam, qui nec proteruiam ferre possit, nec bonorum suorum dissipationem, horumque corruptores, uel fortunis, expellat, uel ipsa uita, in
ius

ius denique uocatos, condemnatosque, aeternis suppliciis addicat

Ex quo iudicari potest, et necessariam esse recordationem dispensationis huius, qua fungimur mortales, et plura ex hac eadem, nec parui momenti, luculentius cognosci. Nam Dei dispensatores si sumus, Deoque rationem rei in terris gestae reddituri, nos certe, nostrasque res, uel minimas, Deo, tum rectori adiutorique, si obsequentes sumus, tum ultori, si contumaces, curae esse, quis non uidet. Hoc ipse Plato, natura duce, perspexit, Deum, professus, habere nostri curam, ad eumque nos, ut rem mancupi, certamque possessionem, pertinere. Negat ergo, sapientem indignari, quandocunque, euocatus ab Hero suo, de statione procurationis decedat, cui a Deo, optimo rerum domino, praefectus sit. Illum quoque Deum, pronuntiat, esse iudicem, cuius iudicium mortui subeant, nec effugere possint ullo modo. Haec ille in Phaedone, decimo de Legibus, aliis, quos praetereo, locis. Dei dispensatores nos uniuerfi si sumus atque singuli, si nos, ob eam ipsam causam, uni paremus eidemque Hero, hominum certe conditio, quantacunque fuerit, hic nulla re differt alia, quam uarietate bonorum, diuinitus commissorum. Quae tamen res, tantum abest, ut, confuso hominum statu, uel gradus dignitatum, uel iura eis adiuncta, tollat, ut haec etiam ipsa, tanquam tradita singulis a Deo concessaque, confirmet. Diuinum igitur Tribunal ab eo plus exiget, cui plus commendatum fuerit. P. Chrysologus, *Si est quisquam, inquit, qui a Deo nil acceperit, discussionem dispensationis, dispensatoris officium, non timebit. Homo, si hoc ipsum, quod das, accepisti, accepisse et,*
Fff 2 *quod*

quod habes, quo modo tu negabis. Si a Deo potestas omnis, a Deo Rex etiam dispensationis regiae adeptus est dignitatem. Sic dux, sic miles, sic prouinciarum rectores, sic urbium, rationem reddituri sunt omnes isti, si in ullo creditae potestatis excessere mensuram. Et tu, qui dominus es domus tuae, dispensatorem positum plus, quam dominum, uolo, credas. Haec ille, homo pius certe, et egregie cordatus. Dei dispensatores si sumus, nulla hominum liberalitas est proprie dicta, nedum munificentia, propterea, quod damus de alieno, non de nostro, cuius nihil habemus. Parum igitur intellecta, et uenditata potius arroganter, quam uera, et Liberalitas reputetur et Munificentia, quae in Numis antiquis, congiariorum maxime testibus, quae in Marmoribus, aliisque prisci aevi monumentis, ostentatur. Hic etiam saepe prodigos uerius, quam liberales, agnoscas. Haec eadem dispensationis perfunctio, neminem, summonet, esse, qui non aliquid, aliis, pro suo quidem modulo, dispensandum, acceperit a Deo, quamuis plus aliis, aliis minus, commissum sit, ab iisque maiora sint expectanda, quibus maiora obtigerint diuina sorte, quae res spesque hominum libere uersat. Eadem ex re non tantum nos ipsos noscimus, sed etiam, cum de uitiis, quae fugienda sint, tum de uirtutibus, quae colendae, scienter iudicamus. Nam, si nihil habemus, quod nostrum sit proprium, fateamur, nos esse per nos multo egentissimos, etiamsi copiis omnibus abundemus. Erit igitur superbia hominum, in re sua, egentissimorum, eorundem insolentia in aliena, quae non dedecere non possit. Si uoluptas libidine consumit, quae nostrae fidei credidit Herus noster, ea quidem, tam capitali, animi peste non possunt perfidi non fieri, qui dispensatores Dei sunt uoluptarii.

rii. Si auaritia rapit alienas opes ad se, hae uero opes hominibus, pro suo cuique demenso, a Deo sunt creditae, auarus certe, ut inique cum aliis agit, quibus demensum studet auferre, sic sua cupiditate quae stuosa rebellat aduersus Deum, cuius munera seditioso animo mauult fociis abripere, quam pio placidoque a Deo expectare. De ceteris bonae mentis corruptelis hoc in loco pronuntiari quid possit, facile intellectu est. Ipsas autem uirtutes, quarum laudibus homines efferri solent, si excutiamus, easque certo iudicio ponderemus, in iis certe parum ueri saepe sincerique reperiemus, plurimum fuci. At seria salutarisque cogitatio de frugi dispensatore, cuius personam omnes ad unum sustinere debeant, ueras nobis, Numinique probatissimas, suggeret uirtutes, quibus huiusmodi Dispensator praeditus esse debeat. Quibus quidem uirtutibus si studeamus, plus certe, in omnibus officiorum generibus, assequemur, quam Stoici Sapienti suo, supra hominem, eoque inepte ac stolide, affingunt. Quod si profanas gentes natura docuit, ut diximus, ut pluribus quoque confirmari posset, hominem Dei esse Dispensatorem, haud factu fortasse difficile foret, ex una hac generali sententia integrum naturae ius docere. Hoc enim uidetur et commodius fieri posse et rectius, quam ex Tullianis recti honestique fontibus, aut ex natiuo Societatis amore, quem idem Cicero longe prius exposuit, quam ab aliis huc, nostra patrumque memoria, descenderetur. Taceo de aliis Philosophorum placitis, tam ambiguus certe, lubricis, atque obscuris, ut inter eos ipsos, de primo iuris naturae principio, nondum conuenerit.

Tales igitur Dei Dispensatores ut nos praestemus, simus modesti, quoniam Dei sumus serui. Simus iusti, ut suum cuique tribuamus. Simus mites, ne minas Heri sentiamus.

tiamus. Simus uigilantes, ne quando imparati, impro-
uiso Domini aduentu, opprimamur. Simus sobrii, ut sub-
ducta in agendo ratione utamur. Simus fideles, ut nihil
finamus culpa nostra perire. Simus prudentes, ut et prae-
sentia recte curemus, et longe prospiciamus in posterum.
Simus denique omnis officii, quo tenemur Deo, memo-
res, ut, quantum nobis integrum est, parati, ad rationem
ei reddendam, inueniamur

Habemus, hoc ipso quoque in loco, quod contemple-
mur, quod miremur, quod imitemur, in Laeuino Adol-
pho Mareschallo. Namque hic talem, quoad potuit, se
dispensatorem diuinorum praebuit munerum, qualem su-
pra ostendimus, et uoluntatis potissimum suae atque carita-
tis, in bonos atque egentes propensae, monimentum po-
steris, in conuictu liberaliter instituto, reliquit. Idcirco
comprobamus uehementer consilium clarissimi eruditissi-
mique liberalium artium magistri, *Georgii Caroli Petri*,
Merseburgensis, qui, pietate ductus animi grati, Mare-
schallianam tanti decoris uirtutem oratione anniuersaria do-
ctissimaque prosequi constituit. Nostis uirum, Ciues,
cum integritate ac grauitate, tum doctrina, sanctioris prae-
sertim Orientis, publice priuatimque spectata, nobis pari-
ter, ac uobis, non mediocriter commendatum. Qua re,
non tam cohortandi ad audiendum illum, uidemini, quam
comiter admonendi, eum *crastino*, ab Hora IX matutina,
in Auditorio maiore, grauitate ornatique dicturum. Af-
feret certe tantum doctrinae, haud sumptae de medio,
ut uos operae, illi nauatae, poenitere non possit.

P. P. ∞ 10 CC XXIX, XI Calendas
Decembres

XLVII

DE

APIBVS VRBANIS

IN

MEMORIAM

IO. GVILIELMI IANI

Triste nobis luctuosumque spectaculum praebet funus IO. GVILIELMI IANI, et, quantum doctrinae exquisitae, tantum decoris, diuinis humanisque literis erepti, desiderium relinquit. Exquisitam doctrinam merito dicimus, quam doctissimus hic uir, non arripuit ex circulis, non hausit ex riuulis, sed ex ingeniis omnis memoriae, ex literis monimentisque omnium saeculorum, diuinis maxime, et aliis, incorrupta religione plenis, expressit. His enim in spatiis, cum omnis scientiae, tum sacrae potissimum, late diuagatus est, Apium more, quae campos hortosque, montes atque saltus, peruolant et circumeunt, ut horum e floribus succos conficiant, et apponant fauis suis. Haec in agris fieri solent, ubi apes paruulae, sed magni laboris atque assidui, insignis solertiae, rusticantur

Sed Orbem, humanitate imbutum, longe lateque peruagantur Apes Urbanae, quarum nomine librum suum inscripsit Leo Allatius, Chius. Hoc multae suauitatis commentario uiros illustres, et ingenio scriptisque claros, enarrat, hoc eorum studia laudat, qui, superiore saeculo, tametsi Italia cum bellis ac peste conflictabatur, Romae tamen, ex omni nationum genere, affuerunt, liberalique cultui

tui uacarunt. Apes certe, in seuera studiorum ratione, imitari, cum ueteribus sui similibus, iubet Sapiens ex Hispania Romanus. Hic enim, si quaeris de nomine, Lucius Annaeus Seneca, eruditis Apes ad imitandum proponit, ut formicas alii. Sed quales, quaeso, Apes. Eas nimirum, quae, per campos hortosque, uagentur, et flores ad faciendum mel idoneos carpant, quae disponant, quicquid attulerint, ac per fauos digerant, quae mella stipent, ut Poeta loquitur, et cellas dulci nectare distendant. Sic, quaecunque ex diuersa lectione congefferimus, separanda, ait, primum esse, deinde, adhibita ingenii nostri cura et facultate, ea, quae uarie delibauerimus, temperanda inter sese, ut in unum coalescant saporem, atque in succum nostrum sanguinemque conuertantur. His, pronuntiat, rebus legendi scribendique rationem constare, his ingenii uires ali, his opes sapientiae quaeri. Ipsam praeterea ingenii uim, ipsum ingenii lumen, quod in eloquentia elucet, Apis imagine designat antiquitas, quae iucundis atque ingeniosis rerum simulacris recondit sapientiam suam. Hac igitur Apis imagine orationem, sapientiae condimento suauem, arcanae Aegyptiorum figurae effingunt, a quibus eiusdem rei colores porro Graeci Latinique ducunt. Sed Xenophon ille, cum dicitur a Graecis *Apis Attica*, habet elogium suauitatis Atticae, planeque singularis, quam Iulius Caesar aemulatur in Latio, quantum potest. Xenophontis enim sermo traditur ab ipsis fictus Gratiis, eiusque in labris quaedam persuadendi dea sessitasse, ut Fabius exponit. In Platonis paruuli labellis Apes narrantur confedis, sed ea re, de qua inter auctores non conuenit, praedicari uidetur pluribus efferrique tanta dicendi facultas, quasi ore Platonis ipsae Musae loquantur. Hoc idem de Pindaro cum legimus relatum, idem nobis explicatur. Ipsius denique

nique Ambrosii tenello ori mel ingessisse Apes cum memorantur, harum quidem mentione, mihi satis est, oris Ambrosiani dulcedinem, melle diuino fluentem, agnoscere. Adeo multis imago placuit Apum, qua doctis hominibus multa, magna cum laude, tribuerentur, siue in suauitate dicendi scribendique, siue in dulci sapientiae succo, siue in flore eruditionis, ex diuinis humanisque literis decerpto

Admirabilis certe Dei sapientia cum ex omnibus eius operibus, quae cernimus, apparet, tum ex animantibus tot generum, quarum naturas si contemplemur, uarietate infinitas, in eis reperiemus multiplices ac uiuas, uirtutum uitiorumque, imagines, quas referre possimus ad usus, haud incommodos, uitae nostrae. Dabunt enim haec simulacra, ab animantibus petita, uitae disciplinam, quae Graeca uoce Zoopaedia dicitur, culta sapientibus, quibus haud absurdum uidetur, exemplis animalium homines erudire, scriptis etiam, integrisque libris, mandata. Late enim patet naturae magisterium, unde nobis omnibus multis in rebus proficiendum est, sed idem, in ipsa animalium historia, oculis nostris animisque subiicit, quod attentius aspici, expediat, ad utilitatesque nostras transferri, ut uiri docti, et ille Belga, Antonius Balinghemius, docent. Haec si cogites, sique multarum rerum, quae curandae sint hominibus, expressiora quaedam, pluribus in animantibus, uestigia reperiās, meritoque mireris, nonne uideas, ipso met harum rerum aspectu, eos ab ipsa refelli natura, qui, cum Gomezio Pereira, paradoxo ingenii Hispano, et huius expilatore, Renato Cartesio, animalia, rationis expertia, spolient omni sensu. Cartesium, memini, Naturae Filium, in ipsa librorum fronte, dici. Hunc cunctis autem, putes, rectius uocari Naturae Priuignum, qui quidem

Naturam uoluerit habere, in uisu iudicioque, tam aduersam, tamque Nouercam, ut, scribens de animalibus, sentire noluerit id, quod Natura, ipsa contemplatione harum animantium, de harum solertia, nedum de sensu, doceat omnes. Quod si Cartesius est Naturae Filius, cur tandem Matri huic suae adeo Priuignum, uelut Nouercae alicui, se praebet, ut suae Parentis opus, in animalium solertia mirabile, despiciat atque deludat, contraque communem hominum sensum, his animantibus nihil, praeter motum cum Machinis artificiosis communem, relinquat. Equidem non assentior Hieronymo Rorario, qui, praeceptis in sententiam contrariam, ceteras animantes usu rationis ipsis praefert hominibus, ut nouitate opinionis aliquam ingenii gloriolam sibi quaerat. Sed, ut Rorario responderit ipsa uis Rationis humanae multiplex, si cum beluarum natura sensuque, ad sui duntaxat conseruationem accommodato, conferatur, sic, committendum, non putamus, ut ingenii humani libido detrahat animantibus, quod eis natura, rerum opifex, largita sit, ad sapientiam Dei his ipsis, quae admiramur in animalibus, illustrandam. Et, quanquam ceteris animantibus suae sunt attributae doctes, in eis tamen Apes nobilem obtinere locum uidentur. Namque ostendunt Apes mira quaedam, quibus explorandis annos duodesexaginta dedit, ut scriptum legimus, Aristomachus Solensis, ostendunt aliqua etiam diuina, si ueteres naturae rerumque mirabilium interpretes audias, plura certe ostendunt imitatione summi cuiusque digna. Itaque uiri ciuiles, ut formicis regni popularis similitudinem formamque tribuunt, sic Apum reipublicae principatum, in qua imperandi parendique ordinem, mirum Plinio, mirum Ioanni Sarisberienfi, natura adumbrat. Sed ipsi quoque ciues, qui laborem solertiamque spectant Apum, plurimum simul magnarumque uirtutum possunt admoneri, ut industria

industria potissimum, uigilantia, castitate, parsimonia, concordia, certent inter se. Apes igitur, uelut dignitatis, sapientiae, aliorumque decorum, symbola, in Ephesiorum, Syracusiorum, aliis Graecorum Romanorumque, Numis cultae sunt, de quibus Claudius Menetreius, Ioannes Petrus Bellerius, Ez. Spanhemius, differunt. Apes inferuntur insignibus Principum Francorum antiquis, ante Lilia, serius ascripta. Hoc enim Anastasis Childerici Chifletiana docere nititur ex Thesauro Monimenti Tornacensis, a Germanis olim neglecto, sed in Gallicis nunc adytis tam religiose seruato, ut aduenae, illum qui non uiderint, nihil, ex Gaza Antiquitatis Regia, putentur uidisse. Ipse Cyrus, a Xenophonte, ad effigiem iusti imperii, scriptus, comparatur Apum regi. Habet acutissimus quisque, in electreo Apis Catullianae sepulchro quod miretur, habet doctissimus quisque, quod aemuletur in Maronianis ac Plinianis Apibus. Hae quidem exeunt ad opera et labores, his nullus, quandocunque licuerit, dies otio perit, hae fauos ceraeque confingunt, confectoque succo dulcissimo ac saluberrimo, adeo profunt hominibus opere suo, ut ea re, hominum causa se genitas esse, declarent. Sic eruditorum quisquis fecerit, is magni sine dubio existimetur, in omni studiorum ratione. Habent sancti, quod intueantur in Apibus, quae non solum, in sacris, dulcedine fructus celebrantur, sed a priscis etiam religionis nostrae antistitibus, ad exemplum uitae. Apes enim formicis, in Graeca LXX uirum interpretatione, adduntur, ubi Salomo, ignauos ad Apes aspiciendas delegat, quae operosae sint augmentumque faciant opus, quarum laboribus reges ciuesque ad sanitatem tuendam utantur, quae cunctis sint amabiles atque illustres, et humilitatem uirium extollant sapientia. Atque haec quidem uerba tametsi neque fons Hebraeus affert, neque interpretes, Chaldaeus, Syrus, nec

ipse Latinus, eadem tamen Clemens Alexandrinus, Origenes, Basilius, Gregorius Nyssenus, Chrysostomus, alii, et recitant, et plures ex iis eruunt grauiioresque uirtutes. Ex iisdem sanctimoniae magistris doctor ille oris aurei, *Videsne*, inquit, *Apem ex animalibus aliis gloria eminere, non quia laboret, sed quoniam laboret aliis.* Et Gregorius Nazianzenus *Apiarium Christi* dicit Christianos, hos ipsos simul hortari solitus, uti documentum sapientiae alacrisque laboris ab Apibus fumant

Cuius quidem, et omnis eruditi, generis Apem, non Dianae cuidam Ephesiae, sed Deo diuinisque Musis, sacram, uidere nobis uisi sumus, meritoque coluimus, in Ioanne Guilielmo Iano, qui, tota mente defixus in coelestium rerum intelligentia, cum plurimos susciperet continentisque labores, se tamen ita gessit, ut aliorum magis utilitati seruiret, quam suae. Hoc enim ipsum egit, siue optima quaeque, ex omni scriptorum, maxime sacrorum, genere decerpta, in suos digereret locos et futuro seponeret usui, siue ex his, ad docendum commentandumque, depromeret, quae communes utilitates in medium afferrent. Sic omnibus perpetuo carus, et domi forisque clarus fuit, sic, patriae bono se natum esse, factis testatus est, sic uitae sanctitatem, doctrinae dignitatem, instituto personae suae conuenientissimo, comprobauit

Natum Rabenii, in agro Beltzigenfi, A. cio id c LXXXI, tum parentum optimorum, Ioannis Iani, Sacerdotis incorrupti, et probae feminae, Salomes Neumannae, cura ad omne officii genus, tum indoles praeclara ad literas, excitauit. His tinctus domi, his in Lyceo Niuemontio, Siberiana praecipue elegantia, expolitus, A. cio id c XCIX, Vitembergam uenit. Receptus in ciuitatem nostram, in liberalium studiis artium, dedit se Strauchiis, Rohrenseis, Schurz-

Schurzfleischiis, Roescheliis, Vuichmannshufiis, Schroeeris, aliis, in sanctiore disciplina, Deutschmannis, Loescheris, Hannecceniis, Vuernsdorfiis, maxime Neumannis, quos uiros, tam praestantes, industria felici modestiaque deuinxit sibi. A. MDCCCLXIII, ornatus Laurea Philosophica, et A. MDCCCLXVI Ordini Sapientum ascriptus, utrumque hunc gradum tanta uirtute tenuit, ut emergeret mox altius, adeptus munus philosophiae de moribus, extra ordinem tradendae. Vratislauia, ubi rhetorica morumque disciplinam, in Elisabetano Gymnasio, professus est, Vitembergam, ad prouinciam doctoris historici suscipiendam, reuocatus, expectationem sustinuit, et, A. MDCCCLXVI, ex Belgio Britannia Galliaque reuertens, tantum ingenio eluxit, ut A. MDCCCLXIX interpretandae Theologiae caperet locum. Cui quidem prouinciae quanta fide, scientia, diligentiaque praefuerit, adeo scimus omnes, ut, eum, optaremus, huic eidem muneri praeesse diutius potuisse. Sed, omni hoc tempore, quid egit aliud, quam, ut succum doctrinae, Apis nauae et sobriae ritu, ex domesticis peregrinisque literarum floribus collectum, suis instillaret.

Tanto uehementius illius, VI Calendas Septembres nobis, inter scribendum fere, erepti, dolemus obitum, cuius uirtutes egregiae quanto nobis ornamento fuerint, haud nescimus. Nec uero minus moeroris societatem coniungimus cum uxore laudis probatissimae, Magdalena Elisabeta, nobilissimae originis Vuichmannshufiae, quam, A. MDCCCLXXI in matrimonium ductam, in oculis tulit maritus, cum ipsoque simul focero, Viro Amplissimo, et praeclare de Athenis nostris merito, Ioanne Christophoro Vuichmannshufio, sensum utrique saluberrimum leuatae diuinitus moestitiae precati

Vos, Ciues, ite, nos secuti, hodie ab Hora pomeridiana I, exequias, supremumque pietatis officium, perinde ac par est, frequenti comitatu praestate. P. P. V Idus Septembres, anno Salutis Recuperatae cio io cc xxv

XLVIII

DE

THEOLOGO PRO VERITATE

FIRMO

IN MEMORIAM

GEORGI FRIDERICI SCHROEERI

Decessit GEORGIUS FRIDERICVS SHROEERVS, sed eo maiore decessit animi constantia, quo castiore ac firmiore Seruatori suo religione deuinctus deuotusque uixit. Hoc affectus animo, acriter semper pro fide propugnauit illa, quae collocatur in Christo moriente ac redeunte mox in uitam, quae ueneratur eundem, in perpetuum dominantem, fractis hostibus atque abiectis, qui miserum genus hominum seruitute teterrima premebant. Namque, hoc fidei salutaris propugnaculo muniendas esse res hominum spesque, iudicauit, quae funditus perditae sint omnes, nisi salutis nostrae praesidium constituamus in solo Christi merito, in eoque defixi tota mente, nullum dubitationi, nullum diffidentiae, locum relinquamus

Omnino, quo certior est exploratioque ueritas diuina, eo magis, et asseuerationem postulat, et dubitationem repellit. Sed, ubi de mysteriis coelestibus agitur, ad eam rem,
bene

bene gerendam, altius quiddam, quam rationem naturalem, requiri, exemplis constare potest insignibus, si quidem duos Christi Apostolos, Thomam atque Paullum, conferamus inter se

Thomae sodales laeti confirmant, Christum sibi, in loco clauso congregatis, apparuisse. Sed huius ille adeo nihil credit, ut neget, se narrantibus crediturum, nisi uiderit in manibus Christi uestigia clauorum, nisi inferat digitum suum in eadem, et manum suam mittat in ipsum Christi latus. At breui post Christus, intra forium claustra, nouo diuinitatis indicio, rursus conspectus, cunctis amantissime salutatis, nominatim Thomam hortatur, ut inferat digitum suum, ut manus aspiciat, ut manum in latus suum immittat, ut, abiecta non credendi obstinatione, credat tandem aliquando. Tum uero Didymus hic, tactus diuino Spiritu, religione permotus, fide constabilitus, *Domine*, inquit, *mi*, et *Deus mi*. Et Christus, *Quoniam uidisti me, Thoma, credidisti. Beati, qui non uiderunt, et crediderunt tamen.* En Theologus dubitans, en Apostolus non credens, idque cum pertinacia quadam haud leui

Quid. Thomas nonne ceteris Apostolis, Christum sibi, his oculis, coram, re uera, uisum, testificantibus, credere debuisset. Quid. Thomas, cum Christo familiariter uersatus, nonne magistro suo sanctissimo, totque miraculorum documentis probato, fidem debuisset habere, quem aliquoties audierat praedicantem, *Ego tertio die resurgam.*

Quid. Thomas nonne commoueri debuerat illa Christi uoce, qua hic, Lazarum excitaturus, Patrem coelestem, in magna circumstantium corona precatus, ideo se orare, dixerat, ut, qui adessent, accrederent, se missum a Patre.

Quid. Thomas nonne permoueri debuerat clara et magna,

gna, quae sub dio, in magna audientium et inspectantium turba, mittebatur, uoce Christi, Lazarum mortuum, iamque olentem, e tumulo euocantis, uiuumque in medio, tam manifesta diuinitatis demonstratione, statuentis, ut ipforum Iudaeorum multi crederent, spectaculo rei tam diuinae, tam mirabilis, adducti. Quid. Thomas nonne moueri debuit conspectu Lazari, cibum cum Christo discipulisque, quibus ipse interest, capientis, cuius uidendi studio multi Bethaniam confluunt, cuius fama, multis uisi, Hierosolyma, omnisque Iudaea, impletur. Sed Thomas nihilo magis hoc Lazari, uita recepta, spirantis secumque postea coenantis, miraculo tangitur, quam illa Christi, Bethaniam profecturi, uoce, iturum se ad Lazarum, ut credant discipuli, edito uidelicet experimento diuini operis, quod ipse eo loci factururus esset. Quid credit ergo Thomas, cum neque magistro suo coelesti, neque coelestibus huius factis, habet fidem, et, moriendum quidem putabat nuper, cum Christo, sed nunc dubitat, possitne cum eodem in uitam rediri

Hoc in Thoma, discipulo legatoque Christi, omnes, oportet, pii demirentur, sed in eo simul imbecillitatis humanae grande documentum uident. Nam dubitatio Thomae, tot uerbis, et diffidentiae tam plenis, continuatur, ut, eius exemplo, ipsa dubitationis humanae uis uideatur expressa. Sed ita se res habet, ubi Ratio, in mysteriis, sibi praefidens, tantum indulget sibi, ut nihil assentiri uelit, nisi quod intelligentia sua possit assequi. Animos hominum immortales esse, intelligit quodam modo Ratio, qua iudice, haud consentaneum est, cum natura quaedam praestantissima sit animus hominis, hunc ad miseras tantummodo condi. Quod quidem futurum esset, nisi immortalis esset animus, cum non modo Socrates perimatur insons, sed alii etiam

iam boni quamplurimi plurimas subire soleant grauiissimasque calamitates. Superfit igitur, oportet, alia quaedam uita, quae discrimen bonorum malorumque constituat, nisi hoc bonorum malorumque discrimen, quod sentias, frustra naturae, putes, inditum fuisse. Vidit hoc Xenophon, uidit M. Cicero, de quibus hic talem sensum tribuit animis, ut aliqua speretur immortalitas. Cur enim frangeremur contentionibus, et obiiceremus nos morti, nisi esset spes et expectatio, fore, ut fruamur illa uirtute postea. Haec fere Tullius. Sed Plato subtilius, ac pulchrius, disserit, notitias insitas, quas hominum mentes afferant secum, ab Elementis trahi non posse, ob eamque causam, neque animos ex Elementis conflare, neque eos, morte corruptos, interire. Ab hac tamen animorum immortalitate ad spem ex tumulo resurgendi, naturae uestigiis, procedere non ualet Ratio, nisi mysteriis altioribus instituta, quae discit ex sacris Oraculis. Nam corpora, quae redigantur in puluerem, eadem praesertim, instauratum iri, rursusque cum animis copulatum, hoc suapte uel Ratio, ex molis coagmentatione effectum, concludere non potest. Priscae igitur memoriae sapientes, qui solam naturam sequuntur ducem, de morte disputantes, curant animos solos, corporum negligentes, quae pro uinculis animorum immerforum, pro carcere eorum atque ergastulo, habere solent. Itaque Athenienses Paulo, de uero differenti Deo, superstitionem quoque suam grauius increpanti, satis patienter dant aures, sed partim irrisum dimittunt illudque, partim in aliud tempus reiciunt, simul ac de mortuis, in uitam reuocandis, ab eo dici coeptum est. Sola igitur Fides, diuinitus illuminata, futuram corporum eorundem cum animis iisdem suisque copulationem credit, sed, qui tandem partes corporum, uarie dissolutae, dissipatae, multis consumptae modis, restituan-

Hhh

tur

tur in antiquum statum, hoc sancta Fides in Deoque fixa, diuinae sapientiae ac potentiae relinquit, hoc ueritati diuinae, quae nos ita docuit, nec fallere potest. Quod autem hoc loco, ex coelestibus oraculis, credit, illud nihilo fecius habet certum, quam si demonstratum rationibus Euclideanis esset. Atque hoc quidem coelestis doctrinae caput, quod animis mortuorum sua, quae surgant e tumulis, corpora reddit, in magno discrimine ponit impiorum turbam, castumque piorum coetum. Hic enim solus profitetur, non animos modo, qui euolauerint e corporibus, morti corporum superstites esse, sed totum etiam genus hominum, quod quidem mortuum sepultumque iaceat, excitandum rursus esse, adducendum in iudicium, piosque gloria sempiterna ornandos, ut perpetua Dei consuetudine fruantur, sed impios, in sede Scelerata, damnandos aeternis suppliciis. Quae quidem doctrina, tam alti recessus, cum modum rationis excedat aequae, ac doctrina generis humani diuinitus per Christum liberati, ideo coelesti uoce patefacienda fuit, ideo quoque, pro salutis pignore, in sanctiore coetu custodiri semper colique consuevit. Sed omnis haec spes beata, reuiuiscendi cum corporibus eisdem, frustra fuisset, nisi Christus reuixisset. Hic enim demum nobis esse debet illa *Resurrectio et Vita*, quam ipse mortalibus ostendit. Quod quidem in dubitationem temere cum adduceret Thomas, fidei Christianae oblitus, tum uero sibi tanto peius consulebat, quanto minus solatii, extra Christum, relinquebat sibi. Hominis igitur diffidentiae, summisque miseriis, summam misericordiam Christus impertit, ac, mitissime correctum, eo tandem perducit, ut, expulsa dubitatione, insigne fidei religionisque suae testimonium edat. Insigne dico, quod, etsi compluribus grauissimisque argumentis, in superioribus narrationis Evangelii-

angelicae locis, Christi diuinitas pariter, atque humanitas, palam fit, in hoc uno tamen loco Thomas, omnium Apostolorum primus, Christum nominatim dicit Deum. Mansit deinde illa uox in Ciuitate Dei, ut Apostolica monumenta, priscique Doctores, testantur. Mansit in fide cultuque piorum, mansit in confessione Martyrum, qui Christo, ut Deo, carmen dicebant, teste Plinio. Probat sine dubio hanc Thomae, iam emendati atque credentis, fidem Christus ipse, sed, quia fide ueraque animi sanctitate, non oculis, coli uult Christus, beatos fert illos, qui credant, quamuis non uideant. Hic ergo fidei religiosae, quae Veritatem Diuinam longe certiores iudicat oculis humanis, schola Thomae aperitur, qui paullo ante religionem habuerat oculatam, nihil credens, nisi quod uiderit, quod, ita se habere, senserit. Hic uera simul Dei colendi ratio demonstratur, contra communem hominum morem, ipsumque horum naturale studium, qui res ipsis oculis usurpare gestiunt, ut certiores earum notitiam ex obtutu capiant. Ea mente, *Ostende nobis Patrem*, dicit alio tempore Philippus ad Christum. Sed, ratione plane contraria, Christus respondet, *Beati, qui non uident, et tamen credunt*. Nam Christum uiderant quam plurimi, nec tamen, eius doctrinam amplexi, crediderant, et *Iustus fide sua uiuit*, ut Paullus ait

Hoc Paullus cum praecipiat, cum, fidem, iubeat, in Christo defigi, longe aliter, ac Thomas, dubitans adhuc, sentit. Dubitationem enim repellit a religione, cuius stabilitatem certumque postulat, Romanos grauiter hortatus, *Vt unusquisque certus sit in sua mente*. Itaque Christum, eiusque numen, sine ulla dubitatione, nouit, adeoque certo, ut, se, neget, quicquam scire, nisi *Iesum*

Christum, eumque Crucifixum. Hunc reuixisse, multo studio docet Corinthios, et, aliter si credatur, pereundum fore. *Quod si Christus non est excitatus, inanis fides est uestra, adhuc estis in peccatis.* Sic aliis differit locis, sic alios, seque ipsum, in fide salutari confirmat, sic ea re firmi stabilisque iudicii Theologum, et fidei constantissimae Apostolum, informat exemplo suo. Firmum iudicium est, quo, aliquid esse, statuimus, sine formidine rei oppositae. Ab hoc recedit iudicium languidum, multo autem longius, dubitatio. Iudicium enim languidum est, quo, aliquid esse, arbitramur, sed haud sine oppositae rei metu. At dubitatio est ipsi iudicio opposita, cum ueremur, ne id, quod se nobis alicunde probauerit, nihilo minus non sit. Itaque Thomas, de ueritate narrationis, qua, Christum reuixisse, comperit, dubitans, ea de re haud ita iudicat, ut, quod audit ex aliis, credat quidem, subueritus tamen simul, ne id ipsum, quod crediderit, falso credat. Sed Thomas, auditae rei nihil assentiens, simpliciter ueretur, ut hoc ipsum, quod audiat ex familiaribus, ita se prorsus habeat, quamuis, ita re uera futurum, ex ipso Christo saepius audierit, eoque causam habuerit, tum assentiendi. Contra ea, Paullus, nunquam, ex quo se dedit Christo, susceptae ueritatis iudicio relanguescens, nedum quicquam addubitans, quotidie moritur cum Christo, quotidie reuiuiscit cum Christo, huiusque in uitam reditu, huius potentia contundendi mortem, excitandi mortuos, fretus, clara, et fiducia plena, uoce, qua reficitur adhuc omnis Christianus Orbis, acclamat Romanis. *Ecquis est, qui condemnet nos. Christus is est, qui mortuus est, imo uero, qui etiam excitatus est, qui est ad dextram Dei, qui deprecatur pro nobis. Ecquis nos seiunxerit a caritate Christi.* Haec Paullus

Sic

Sic Schroeerus, Paullum imitatus, scientia Christi, et morientis, et resurgentis, nihil prius habuit, in eaque commentanda et consenuit, et omne tempus transegit uitae suae. Huc enim, uidit, pertinere totum salutis humanae negotium, quo potissimum sacra utriusque Foederis monimenta spectent. In his igitur Christum, nascendum natumque, assidue contemplatus est, et, quicquid praeterea mysteriorum coelestium iis explicatur, scrutatus incredibili studio. Sed, quoniam cognitum habuit, quanto sit usui Theologiae Philosophia sobria, hanc instrumentis Theologiae consuevit adhibere, tam scienter sane, ut, nihilo minor Philosophus, quam Theologus, haberetur. Mirifice igitur delectatus est Paullinis literis, quas non solum coelesti sapientia praestantes esse, reperit, sed, cum omni liberali eruditione excultas, tum artificiosa ratione disputandi, et ordine, ad leges praeceptorum exacto, insignes. Itaque, si Paullum uelis, sine Dialecticis, aliarumque artium adminiculis, interpretari, perinde, iudicauit, abs te fieri, ac si, nocte caliginosa, sine stellis, portum monstrantibus, nauigare uelis. Hac mente et in oculis habuit exemplum Paullinae admirabilisque eruditionis, et idem discipulis amicisque suis commendare solitus est. Sed nullum sanctioris disciplinae genus est, quod pari cura non excusserit, non minus in sacris scriptis, quam in ueterum nouorumque doctorum monumentis, maxime etiam in controuersiis omnis memoriae Theologicis, nauiter ac peritissime uersatus. Hoc docendo scribendoque notum fecit, et multa simul decora sua posuit in promptu, quae magno in honore sunt habita a doctissimo quoque. Cogitando subtilis, disputando, si quisquam, accuratus, explanando dilucidus, eloquendo neruosus, priscae et integerrimae fidei retinentissimus, nullique rei infensor,

quam rerum nouarum libidini. Latius omnino patent multae praeclaraeque uirtutes, quae in omni Schroeeri uita doctrinaque, maxime etiam in diligentia prudentiaque Academiae huius regundae, fulserunt. Sed eo minus hae nobis explicandae sunt, quo notiores omnibus et sunt, et fuere iam dudum

Natus anno **CIO IO CLXIII** Iurauiae in Silesiis, patre, Hennigio Schroeero, Sacerdote illius ciuitatis sanctitate egregio, matre, Anna Gerbera, Georgii Gerberi, Sacerdotis in Lusatia Vuingendorffensis integerrimi, filia, patre tam probo digna, liberalis disciplinae studio trahi coepit. Commodum igitur Lignicii in Silesiis nactus est magistros fideles, poliendisque ingeniis exercitatos, Vberos, Meinualdos, Raubbachios, quorum fide industriaque in bonis literis multum profecit, adiutus ingenio, quo pollebat, docili, miraue discendi cupiditate. Honesto iam auctus incremento, anno **CIO IO CLXXXV** Vitembergam demigrauit, et fructum spei suae cepit. Nam uiros inuenit doctissimos, quibus se recte posset dedere. Ex his auctores studiorum sibi delegit, in Philosophia Graunios, et Rudelios, maxime Rohrenseos ac Donatos, in Physicis etiam Vateros, in eloquentia atque historia Kirchmaieros et Schurzfleischios, in Ebraea Philologia Daffouios, in Theologia Deutschmannos, Loescheros, Vualtheros in primis, Zigleros etiam in iure Pontificio. Doctrina publice priuatimque cumulate probata, anno **CIO IO CLXXXIX** Lauream Philosophicam suscepit, et, datis ingenii speciminibus, dignus est habitus, qui anno **CIO IO CXC** Ordini Philosophico ascriberetur. Hunc locum tanta uirtute doctrinaque ornauit, ut anno **CIO IO CXCI** publicum, Logica et Metaphysica tradendi, munus obtineret. Cum
anno

anno MDCCX in gradu Doctoris Theologi locatus esset, eo se tam dignum praestitit, ut anno MDCCXII prouinciam, sacra interpretandi publice, impetraret. Hic talem se praebuit, ut, quanquam magnam sui expectationem commouerat, hanc tamen breui, multisque partibus, superaret

Anno MDCC uxorem duxit Rahel Elisabetam Behrischiam, Hieronymi Godefridi Behrischii, Iureconfulti, et Syndici Dresenensis consultissimi, filiam, uirginem eximiae probitatis. Ex hac tulit duos filios, Hieronymum Godefridum, sacerdotio Rackithienfi praecclare adhuc fungentem, et Georgium Fridericum, Iuris Doctorem, et Aduocatum Dresenensem magnae existimationis, commendatumque multis modis. Orbatus uxore, quacum coniunctissime uixerat, A. MDCCIV moerorem, putauit, leniendum nouo matrimonio uirginis ornatissimae, Christianae Sophiae Loescherae, filiae Casparis Loescheri, Doctoris ac Professoris Theologi Vitembergensis, multis magnisque meritis celebrati. Ex hac procreauit quinque filios, Casparem Fridericum, Candidatum Iuris doctissimum, Georgium Christianum, qui decessit, alterumque Georgium Christianum, felicis in studio Iuris industriae, Christianum Gottliebium, et Ioannem Gotthelf, utrumque iam mortuum. Filias totidem progenuit, Salomen Christianam, nuptam Ioanni Laurentio Hennio, Sacerdoti Dresena-Neostadiensi uigilantissimo, Cleophen Sophiam, cuius, in connubio suo extinctae, desiderium aegre mitigauit Carolus Laurentius Kettnerus, exempli rectissimi Symmista, Ministerii Reuerendi Senior grauissimus, Ioannem Benignam, iam pridem mortuam, Fridericam Sophiam, atque Ioannam Dorotheam, sorores maternae uirtutis aemulas, et decora pudoris uirginalis

Vale-

Valetudine satis prospera usus est, sed, multis graui-
busque laboribus, quos magno animo, magnaue patien-
tia, sustinuit, fractus, ipsaque sensim confectus aetate, pro-
ximis Nonis Aprilibus acquieuit. Moeremus igitur mor-
tem Rectoris Academiae Magnifici, mortem Theologi, de
Academia, coetuque sanctiore, optime meriti, mortem
Collegae desideratissimi, et lugenti Familia nobilissimae,
quae patrem amisit amantissimum, uim precamur diui-
nae consolationis effusam

Funus Schroeerianum *hodie, Hora quarta pomeridia-
na*, in *Arcis aedem* efferetur, comitatu nostro prosequen-
dum, cui uos, Ciues, moeroris socios, quin adiungere
uelitis, eo minus dubitamus, quo magis, et uiuum colui-
stis Schroeerum, et mortuum desideratis. Viro tam prae-
stanti supremum honoris officium, oratione grauissima di-
fertissimaque, praestabit V. C. Doctor Ioannes Guilielmus
Hoffmannus, Ordinis sui Praeses Spectatissimus, Collega
amicissimus, ad has dicendi partes delectus auctoritate pu-
blica, quem, dubium non est, quin, ne rogati qui-
dem, uestroque excitati studio, secundas aures
dare uelitis. P. P. Pridie Idus Apriles,
A. R. G. CIO IO CC XXXIX

XLIX
L I T E R A T I S
C O N V E N I R E P O S S E
C V M
D I V I T I B V S

Quo crebrius literae cum egestate conflictantur, hoc eis optatius est auxilium, quod locupletiores tanta ferunt beneficentia, quantam Ioannes Patouius impertiit fouendis inopum ingeniis, et liberaliter alendis. Peruetus est querimonia, nec levis, quae posteris proditur, amatoribus literarum minus cum opulentis convenire. Utrosque moribus, aiunt, differre, eos autem, qui solas diuitias extruere curent, sic animatos esse, ut, nihil, uelint, melius inter homines credi, quam id, quod teneant ipsi, omnique caritate complectantur. Hinc ista literatorum nota, **Q V O S**, ut ait Satyricus, **ODISSE DIVITES SOLENT**. Indidem proiecta insectandi doctos atque exagitandi libido, quae ditibus a ueteribus crimini datur, **V T VIDEANTVR ILLI QVO QVE INFRA PECVNIAM POSITI**, neque copiosorum splendori, sterili ista ingenii existimatione, comparandi

Equidem intelligo, incommodi huius grauiissimi, quod prisca monumentis aevi traditur, uim non ita nostris elanguisse temporibus, quin exempla mali eiusdem, multa nec mediocria, doctrinae studiis deditos premant. Sed, quicquid tali modo geritur, ut opulentum fortuna doctorum paupertatem despiciat, hoc eo minus miror, quo planio-

res eius rei causae nobis offeruntur, uix requirentibus. Animis affecti disparibus, aliter sapientiae, quam diuitiarum, cupidi agunt, haud idem, dissidentibus rerum expetendarum iudiciis, utrique spectant. Illi, cum uideant, censui gratias, honores, delicias, alia uitae commoda, uulgo patere, iis quidem rebus dedunt sese, quibus maxime iuuari uideantur. Hi, rebus externis duci haud soliti, uirtutem colunt, quam copiae si sequantur, eas haud repudiant, sed easdem uirtuti, lautius instruendae, impendunt, si bonam mentem destituant opes, paruo contenti, diuitias sibi ne poscunt quidem. Opum diligentes, cum animaduertant, literas, *sudoris et laboris*, ut cum Hieronymo fatendum est, *comites*, hoc assequi, ut uerum sit illud, AMOR INGENII NEMINEM VNQVAM DIVITEM FECIT, ut, hoc idem fateri, cogantur homines eruditi, tum uero putant insanum, ingenii industriaeque neruos ideo contendere, ut egeamus. Rident igitur, quoties de Cornelio Plinii Minutiano audiunt, *Natus splendide, abundat opibus*, AMAT STVDIA, VT SOLENT PAVPERES. Respuunt ARTES, quas FAMES EDOCEAT, arbitrantur, PAVPERTATIS INGENIUM nulla re magis, quam ui doctos ad sui amorem alliciendi, esse omnino MIRABILE, istos autem insanire, existimant, qui de BONO PAVPERTATIS integros edant libros, ad eorumque mentionem cum Nicolao illo, Pontificii iuris enarratore barbaro, A TALIBUS, proclamant, BONO CVSTODI NOS, DOMINE. Contra ea, literis exculsi cum reputant secum, liberalis doctrinae praeceptis omnis recti, omnis diuinae humanaeque scientiae, decus contineri, habere sibi uidentur, quod imitentur in Basilio Magno, habere, quod huius laudatori, Gregorio, assentiantur, eruditionem in praecipuis hominum

num bonis merito numerari. In paruo igitur discrimine ponunt, qualiscunque tandem fortunarum bonis artibus fiat accessio, dum hae sint ita bonae, ut partem, qua stat hominis excellentia, faciant bonam, eamque pari luce ueri bonique perfundant. Tantum abest, ut istam probent uocem, popularis dementiae plenam, VIRTVS POST NVMOS, tantum, ut eos pudeat BONAE MENTIS, quod huius ipsius SOROR nominetur PAVPERTAS, ut iidem, spretis, qui malis artibus exaggerentur, thesauris, hanc ipsam paupertatem ne sororem quidem dedignentur, dum parens utriusque sit uirtus, uirtusque, pariter cum bona mente, discatur. Sciunt, quantus, quam bene, quondam Romae PAVPERTATI AC PAR SIMONIAE fuerit HONOS, quam, cum Aristide, Epaminonda, Socrate, optimi Graecorum fuerint pauper-rimi. Ex his, meminerunt, fuisse, qui munera, sibi delata, recusauerint, qui docuerint, *Opes inuisas esse forti ui-ro*, cum DIVES ARCA *ueram* LAVDEM *interci-piat*, et ignauia marcescentibus interuertat. Opulentis felicitatem, qua moderationis expertes corrumpantur, relinquunt non inuiti, nec inuident eisdem *Stultitiam*, quam, Poetae si credimus, *patiuntur opes*. Non ignorant, ad diuitias facilem fore uiam, VBI POENITVE RIT BONAE MENTIS, sed eandem, simul norunt, a Demetrio, et optimo quoque, fraudum scelerumque dam-nari. Ipsas etiam, recordantur, diuitias a Democritis, et aliis, interdum ultro, ut ONVS BONAE MENTIS, recteque sapiendi moras, eodem proiici consilio, quo ille, *Pereas*, inquit, *ne me perdas*. Sacris Oraculis moniti, oportere sapientiam, non facultates, cum Salomone, diuinitus expeti, habent in animo id, quod Romanus ille Sapiens Lucilio suo, si non, ut putant quidam, commentitio, at

per eum certe cunctis, crebrius insufurrat, **ROGA BONAM MENTEM.** Reiiciunt **IRRITAMENTA MALORVM**, quibus effossis, sepulchro fiat locus, quo probitas inferatur, ubi fides integritasque obruatur. Abhorrent a dolore, quo uoluptas ematur, tot ueteris aevi notis compuncta. In aequitate animi praesidium bene beateque uiuendi ponunt haud leue, antiquis uitae magistris assensu, fastigium **BONAE MENTIS** et *culmen esse*, **NE GAVDEAS VANIS.** Prospecta denique omnium posteritate saeculorum, rentur id, quod legunt pariter ac uident, **DIVITIARVM** *gloriam* **FLUXAM** *esse atque fragilem*, **VIRTVTEM** *claram* **AETERNAM** *QVE haberi*, **MAGNAS DIVITIAS breui**, dissipata simul possessoris memoria, **DILABI**, at **INGENII** *egregia facinora, sicut animam*, **IMMORTALIA** *esse*

Qua quidem studiorum iudiciorumque, utroque in genere pugnantium, contentione facta, illud obseruo, cum diuitiae, ceteraque hominis commoda, e communi quodam fonte diuinae bonitatis emanent, haud opes omnes, sed ex iis uel partas male uel adhibitas, iure quodam reprehendi, et, quicquid ex iis suscipiatur incommodi, eius culpam non opes sustinere, sed homines, his usos male. Sicut autem maioris ducitur animi, sapienter res secundas, quam aduersas, ferri, propterea, quod illis animi libido facilius effertur, his reprimatur, sic difficilius iudicatur, diuites, quam pauperes, inueniri bonos. Menander, omnis humani uel ingenii uel moris apprime peritus, beatum fert illum, cuius opes consentiant cum bona mente. Negat etiam Plato, ullo modo fieri posse, ut ualde bonus sit idem et diues. Neque uero dissentit ipsa Veritatis ac Sapientiae uox, ubi,
diffi-

difficultate rei in immensum aucta, declarare instituit, quantis ab spe regni coelestis seiungantur interuallis homines, praediti diuitiis atque capti. Sed, ut iis saluberrimis monitis hominum peruersitas, qui, copiis confisi, his omnia metiuntur, merito notatur, ita iudicii sanitas aliter docet alios, ut uelint meliores esse. Hi, repulsis mali prauique illecebris, facultates conferunt, non ad explendas insatiabilis animi cupiditates, sed, ad ipsius officii munia, praeclarius et luculentius obeunda, uirtute sua praeferentes ipsius exempli lumen. Quo fit, ut hominibus, tali honestatis sensu imbutis, hoc minus sordeant literae, quo magis earum disciplina uel instituit uitam, uel emendat, uel perpolit, eaque re perficit, ut, et praesit diuitiis bona mens, et augeatur doctrina cultus bonae mentis. Ab horum certe talium odiis, non est, quod sibi metuant amantes literarum, est, contrario, quod a consimilibus illorum studiis expectent, si, cum Polybiis Panaetiisque, in Scipiones Aemilianos incidant, cum aliis, in Atticos, Senecas, Plinios, horumque similes, quos nihil impediuit rei familiaris exaggeratio, ne tanto benigniores forent in homines, eruditione claros, quanto maiore doctrina emerent. Nec uero defunt ex eo lautiorum numero, qui, tametsi rationes eorum non tulerunt, ut in literas sese totos abdiderint, ament tamen eas et ope sumptuque sustentent, ea profecto re testati, se et prudenter existimare de praestantia doctrinae, et multum bonitatis habere, et multa in utendis fortunis sapientia uti.

Hic anteferatur multis, nemini, benignitatis amore, postponatur, is, quem commemorauimus, Patouius. Qui quidem, cum praefecturae, in finibus Lusitaniae inferioris, dignitate, magna etiam auctoritate, multis opibus, floreret,

minus certe, quam uellet, sibi de Republica meritis uidebatur, nisi meriti cuiusdam sui documentum in literas, maxime exquisitiores, extaret. Diues igitur quam bene literatis et cupere possit et consulere, tum aliis munificentiae argumentis testificatus est, tum beneficio liberalitatis perpetuae prouiso. Hoc literis tribuit riteque sanxit, consilio tam sapienti, ut eius memoria beneficentiae redintegrari non possit, quin et auctoris collaudetur pietas, et hac ex ipsa singularis ad amplissimam gentem gloria perueniat. Vt occupatam relinquamus materiam, audiatur hic iuuenis, ingenio, modestia, diligentia, magnam apud nos adeptus laudem, *Ioannes Guilielmus Beccerus, Berolinus*. Hic, crastino, in Acroaterio Maiore, dicturus, memoris animi officio Maecenatis sui memoriam prosequi cum statuatur, eius, quaeso, *Ciues*, institutum, pia reuerentiae plenum, humanitate, cui datis operam, frequentiaque uestra concelebrate. P. P. Calendis Septembribus, anno, quam reditum est in gratiam, CIO IO CC XX

L
DE
DICTIS FACTISQ. MORIENTIVM
AD
EXEMPLVM REFERENDIS
IN MEMORIAM
IO. GEORGI IOCHI

Discamus a morientibus artem moriendi. Equidem gaudeo ualitudine sanorum prospera, ex aduersa infirmorum doleo, sed proficio in primis ex morientium desperata. Nam, duce ipso naturae sensu, quod mihi feliciter euenire uolo, hoc aliis opto, quo me affligi sentio, hoc in aliis miseror, hoc aegros angi conficique, nolo. Solemus quidem, ut C. Plinium, teste Epistola eius sapientissima, amici cuiusdam languor admonuit, optimi esse, dum sumus infirmi, solemus etiam, cum ualemus, ab aegrotis, quos cubantes inuisimus, quos, de sui emendatione statuentes, audimus, tacite moneri, ut, tales esse, sani studeamus, quales se futuros, infirmi spondeant. Sed, cum speremus nos homines, dum spiramus, haec ipsa recuperandae ualitudinis spes multa, quae mente agitamus, in mentis recessu saepe recondit, eademque, cogitationum latebris abdita, callide premit. At, ubi, uiribus exhaustis, labente spiritu, efflanda est anima, ac de futuro sempiternoque rerum statu, in utramque partem, deliberandum est, tum uero secreta pectoris aperiri solent, tum id, quod animo clausum quisque gesserat, sine fuce declarari

Quam

Quam ob rem, uel dicta morientium, uel scripta, eo digniora, quae memoriae traderentur, semper iudicaui, quod illa nihil simulationis habent, nihil tergiuersationis, plurimumque ualent ad alios, uel instituendos, uel commonefaciendos, exemplisque praesentibus commouendos. Cum enim illorum, quibus, mox uita, mox bonis omnibus, dendum sit, sententiae a uanitate rerum corruptelisque facile abhorreant, tum eae, ab aliis, miserae conditionis suae admonitis, exceptae, non possunt sibi non magnam fidem conciliare, eoque altius in animos hominum descendere. Quin etiam uim pondusque capiunt ab ipsa moriendi lege, qua nemo soluitur, cuius recordatione permouentur omnes

Ecquis enim eruditorum, qui Claudii Salmasii praestans ingenium, uariam doctrinam, incredibile studium, merito sit admiratus, supremo eius sermone non moueatur. Namque hic, plurimum temporis se, conquestus, perdidisse, uel unum adhuc, discupit, annum uiuere, quem Dauidicis Paullinisque monumentis impertiat. *Omnis, inquit, eruditio sine pietate, et uero timore Domini, nauci est. Timor Domini est sapientia, et, recedere a malo, est intelligentia.* Nemo Ioannem Seldenum, decus illud Britannorum, nouit, quin eius intelligat probitatem, eius excitetur uoce, ubi ille, iam aegram trahens animam, accitis ad se uiris doctissimis, Vsserio atque Langbaenio, non ullam, ostendit, eruditionis partem, non ullum librorum aliorum genus, sed unum Codicem Diuinum, sibi suppeditare, in quo, expirans, acquiescat, Paullinum maxime dictum, quo *Salutaris, cunctisque illucescens, Gratia* confirmetur

Extant plura ueterum Testamenta, Epicuri, Platonis,

nis, Aristotelis, Theophrasti, Stratonis, Lyconis, quae Diogenes Laertius posteris tradidit, quae nuper ex eodem retulit Scipio Maffei, priscique aevi argumento, inter ipsa Rei Diplomaticae specimina, laudauit. Sunt plura uariorum antiqua, ut Epictetae illius Spartanæ, in marmore Veronensi, L. Cuspidii, et aliorum. Sunt noua, Francisci Petrarchæ, Iacobi Piccolomini, Iouitæ Rapicii, Ioannis Boccatii, quae, undique conquisita, Paullus Manutius hoc studiosius asseruauit in scriniis suis, quo minus dubitauit, quin, eorum copia aliis facta, a doctis ineatur multum gratiae. Iuuat, haec legere, tanquam ab iis condita, quibus uel deponenda iam esset anima, uel mortalitatis certe imago ante oculos obuersaretur. Eadem profunt posteris, eis qui uelint commonefieri, ut *mortalitatis immemores ne sint*. Feruntur denique Sanctorum Virorum supremæ Tabulae, non istae quidem, quibus *Testamentum Patriarcharum*, uulgo uenditatum, affingitur, sed aliae potioris fidei, ut Gregorii Nazianzeni, a Barnaba Briffonio, et Ioanne Leunclauio, editae, ac nuper ab Andreae Riueti scrupulis, per Maffei, uindicatae. Sed apertius, de sacris quid sentiant, Testamentis suis ostendunt, Ephraem, gente Syrus, et Theodorus Studites, dictus a Coenobio, quod Byzantii rexit. Horum tamen alter, imaginum numine captus, in eo, quod Graece Iacobus Tollius emisit, suam per omnia religionem bonis haud probat. Plus integritatis, plus antiquae fidei, affert Ephraem, magni quondam ab ipso Basilio Magno habitus, eximie collaudatus a Gregorio Nysseno. Quid ergo, uoluntate ultima, extremo uitae die, circumfistentibus discipulis, subauscultante populo, testatur ille. Morior, inquit, in lectulo, cui me morbus affixit, unde surgendi nulla spes. Speculum, in quod inspicatis, relinquo uobis. Sed omnibus artibus contremi-

ſco. In Domini enim conſpectu ſum inſtar iſtorum, qui, pudore confuſi, non auſint loqui. Cauete, deficiatis a ueritate. Suppliciis enim luent temeritatem, qui, diſtrahendis hominum mentibus intenti, Deum Patrem, Filium huius unigenam, Spiritumque Sanctum, laceſſunt opinio- nibus nefariis. Quiſquis religionem, a Deo praeceptam, deſeruerit, iniquitatis funiculo proditoris Iudae conſtringa- tur. At ego fidem, quam accepi, a Sanctis Apoſtolis di- dici, quam hi promulgarunt omni hominum generi, diui- nitus perceptam. Haec fere, et plura, ille, qui ſolebat di- ctitari, *Syrorum Propheta*, haud indigna certe, in quibus, tanquam in ſpeculo quodam, officium doctoris religioſi profeſſionemque contemplemur

Sed, quam nihil ab iis diſſident, ſi ſuis ponderentur momentis, quae IO· GEORGIVS IOCHIVS, Doctor Theologus, proxima extremaque languens uale tudine, in lectulo decumbens, ad mortem, quam animo praefagiue- rat, oppetendam, ſeſe comparans, circumſtante familia et plorante, arceſſito ad mentem, myſteriis coeleſtibus expi- andam, Sacerdote, pronuntiauit. *Inspectante*, inquit, *Deo*, *teſtibus uobis*, *quotquot adeſtis*, *omnibus*, *edo ingenuam*, *ne- que infucatam*, *religionis formulam*, *quam mea mihi*, *tam fragilitatis humanae memoria*, *quam ſincerae fidei conſcien- tia*, *praefcribunt*. Si quid erro, a uobis admoneri, uolo. Mi- ſerum me hominem profiteor, quem, utero materno conce- ptum, quem, materno partu genitum, labes, ad poſteros per- manans, polluerit totum ac deprauauerit. *Senſi*, *dixi*, *feci*, quibus, haud inſitior, me peccaſſe. Credo tamen, cuncta ex- ploratiffimae ueritatis eſſe, quae conſignata ſint Dei Codice, tribus illis, palmariisque, fidei Chriſtianae capitibus, *Confef- ſionis Auguſtanae formula*, reliquisque *Libris Symbolicis*, quos

quos saepe multumque perpendi, praesertim docens. Hac ueritate, ter inclamauit, uiuus moribundusque, stabo. Credo etiam, a Deo Patre me procreatum esse, a Domino Iesu me conseruatum, a Spiritu Sancto me repurgatum. Credo denique, fore, ut Deus, solo, solo, inquam, Christi merito, tam cruento, placatus, suam mihi gratiam misericordiamque impertiatur. Hactenus ille, totidem uerbis, quot excepta sunt ab audientibus, literisque prodita. Sumpto inde sacrosancto exoptatae salutis Pignore, et, quae differuerat, huius Sacramenti religione confirmari uoluit, et, consolatione inde percepta, recreatus, erexit animum, iamque penitus ad exeundum de uita paratus, commendato rursus Seruatori spiritu suo, Calendis Octobribus, anno aetatis quarto et quinquagesimo, integris sensibus, excessit

Respiciamus hunc uitae finem, quem Iochius habuit, respiciamus illam, tam praeclaram, religionis editionem testificationemque, qua usus est. Ex utraque enim re, pie considerata, ad animum nobis occurrit, quod, uel illi gratulemur, uel nobis, ad imitandum, proponamus. Namque, ut Regis, post hominum memoriam Sapientissimi, ammonitu, iacet arbor, prout ceciderit, ut futurae conditionis spes ex obitu, bene praeparato, pendet, sic Iochio, pro communi hominum sorte, nihil optatius accidere poterat, quam salubre illud consilium, nihil in se, cuncta in Deo, et Conseruatore suo, ponendi, recipiendi sese ad huius uulnera, in iisque latitandi, insistendi in munimento ueritatis diuinae, eiusdemque animo complectendae et retinendae, usque ad ipsum uitae exitum. Nostra uero refert, ut, oratione, tam frugis bonae, exfuscati, et infirmitatem naturae nostrae, agnoscamus, et felicitatem nostri status. Illam quidem, ne quid nostris arrogemus uiribus, hanc au-

tem, ut ueneremur magnum illud diuinumque munus ueritatis, in monumentis fidei, haud fallentibus, nobis diuinitus concessae, quam Theologi, quoslibet eius recessus, omni uita, omni studio, percontati, ne ipsa quidem morte sua testari, dubitarint

Et, quoniam Iochii decessus in memoriam nobis redigit eius uitam, ea quidem nobis, quamuis hic piae eius morti potius intentis, praetereunda tamen penitus haud uidetur. Natum A. CIO IOCLXXVII, VI Calendas Ianuarias, Rotemburgi ad Tubarim, Io. Georgio Iochio, Sacerdote spectatae uirtutis ac doctrinae, et Anna Cunigunda, originis Vinterbacae, femina uirtutis incorruptae, domestica patris disciplina imbuit, puerulum deinde Lyceum patrium, ingeniorumque felix cultura, suscepit. Hic eruditus ab Heudorfferis, Lehmannis, Hartmannis, Vuerneris, Lipsiis, Kirchmaieris, uiris omni eruditionis copia ornatissimis, A. CIO IOCXCV, in Salanam commigrauit. Duces nactus peritissimos, externarumque gentium praedicatione claros, in sapientiae quidem studio, Posneros, Hebenstreitios, Hambergeros, in historico, Schubartos atque Struuios, in philologico, Danzios, in theologico, Bechmannos, Mulleros, Treuneros, uaria creuit exquisitaque scientia. Non nihil etiam temporis Iuris intelligentiae tribuit, hominum clarissimorum, Sleuogtiorum, Frisiorum, Presseliorum, opera liberaliter adiutus. Duplici perfunctus disputatione, cum Posnerus utriusque arbiter esset, Laurea Philosophica A. CIO IOCXCVII, potitus est. Hac acrior ad rem gerendam factus, quadruplici ingeniorum conflictui praefuit ipse, tantumque inter aequales eluxit, ut A. CIO IOCCIV Sapientum Ordini ascriberetur. Quem quidem locum quanta studuerit industria tueri, plures do-

cent

cent illius commentationes, de *Notis ueterum Criticis*, de *Feminis Barbatis*, de *Auctu Philosophiae Rationalis*, de aliis etiam argumentis, scriptae. Sed rerum diuinarum maiore iam cupiditate exarserat, ad easque ferebatur omni cogitatione, nihil in hoc studiorum genere non expertus. Itaque nunc sermonibus, ad populum habendis, a quibus ante id tempus alienior fuerat, exercuit industriam, nunc disputando, ter quidem, Mullero certaminis moderatore, Buddeo, semel. Ipse demum sacras literas interpretatur domi, factaque a Principibus spe professionis, in posterum capefendae, honores, in Theologia summos, A. c. 1500 cc v, consequitur. Sed, fatis alio ducentibus, A. c. 1500 cc ix, Tremoniam, ad procurandum Antistitis munus, regundumque Gymnasium, literis excitus, duodecim, amplius, annos ibi transigit. A. c. 1500 cc x xii, Tremonia euocatus Erfurtum, Professoris Theologi, Symmistae Euangelici, Ephorique Gymnasio praepositi, partes gerit. A. c. 1500 cc x xvi Vitembergam uenit, in locum Doctoris Theologi, Martini Chladenii, suffectus. Pluribus hic dignitatibus auctus est, pluribus simul occupationibus, in Academia, Senatu Ecclesiastico, Arcis Aede, districtus. Consulatu Academico semel functus

Tremoniae uxorem duxit Carolam Vilelminam Freudenreichiam, multis sexus sui ornamentis insignem. Ex hac, sex liberum parente, Io. Georgium, Christianam Sophiam, Carolam Vilelminam, Carolam Sophiam, Catharinam Sibyllam Ioannam, Christianam Carolam, tulit. Ceteris extinctis, duarum filiarum, quae superstites manserant, natu maxima, Christiana Sophia, Io. Friderico Kellnero, S. Theol. Candidato, et Sacerdoti Isenacensi, admodum reuerendo, nuptum collocata est. A. c. 1500 cc x x,

VI Cal. Decembres, alterum matrimonium iniit cum Vilelmina Christina, uirgine decoris egregii. Hanc enim commendabant non mediocriter, cum uirtutes illius eximiae, tum Patris Illustris, Bartholomaei Kellneri, amplitudo, ac merita, in pluribus, atque amplissimis, Principalis Aulæ Saxo-Isenacensis muneribus adeo iam pridem spectata, ut eorum fama latissime manasset. Cum hac coniunctissime uixit Iochius, hanc, omnis fortunæ sociam, in oculis tulit, huius, a latere suo non discedentis, fidem curamque singularem, aegrotans grauius laboransque, perspexit, hanc denique, quantum a complexu suo disiunctam, tantum moerore perculsam, reliquit. In morbum enim difficilem periculosumque, mense Septembri, implicitus, uim eius atque impetum nulla Medicorum, quamlibet exercitatorum, arte potuit sistere, et, debilitatis paulatim consumptisque uiribus, deficiens, sed, animo ita, uti demonstrauius, ad decedendum composito, sibi constans, e uita migravit.

Huius de uita scriptisque, subtexi quæ possent, haud defuturi sunt, qui pluribus exponant. Nos quidem, initio studium ex morientibus discendi professos, Iochii, uasa colligentis, rebusque iam ad ultimam instructis profectionem, hinc demigrantis, religio, nostram ciens, totos in se conuertit. Qua re nihil dicemus de eloquentia illius, graui certe ac luculenta, ad emendandam uitam, ad corrigendos mores, tam incitata, ut, uerbis faciendis, ab eo duæ pluresue saepius horæ consumerentur. Nihil, de scientia, praesertim historiae atque antiquitatis sanctioris, quam mature excoluit, cum, iuuenis adhuc, de *Meritis Iureconsultorum in Historiam Ecclesiasticam* explicaret. Nihil, de studio apparandæ, quæ lectissimis libris, monimen-
tisque

tisque haud obuiis, ornaretur, Bibliothecae, unde *Theologorum uitas* quondam emisit, et alia. Nihil, de plana dilucidaque differendi ratione, qua distincte res obscuras enarrauit. Nihil, de prudentia, quam, multo rerum usu subactam, declarauit dicendis sententiis. Nihil, de laboribus, quos, in uariis munerum partibus, alacri subiit animo, quos sustinuit haud remisso. Nihil, de aliis, quae nobis hic succurrunt, sed ea rectius, aliis narranda, relinquuntur. Nos enim, inito, non laudandi, sed fructus ex iis, qui agunt animam obeuntque, capiundi, consilio, id potius faciendum, putamus, quod Iochio ipsi, sciamus, maxime probatum fuisse. Vt uideamus igitur, quam fragiles caducique simus, oculos in morientem Iochium coniiciamus. Vt bene nobis consulamus, cum Iochio, imbecillitatis nostrae memores, nostra confessi peccata, Seruatoris meritum subsidiumque amplexi, Dei misericordiam imploremus. Vt mortem ne reformidemus, cum Iochio, in praesidio diuinorum Oraculorum, in eorum, qui, decerptam ex his, religionis nostrae summam complectuntur, librorum ueritate innitamur. Vt tandem, ubi finis uitae faciendus est, bene beateque acquiescamus, exemplo Iochii rectissimo, CHRISTVM in primis ipsum, sed illum etiam Stephanum, DOMINO IESV suo supplicantem, imitati, nostrum in PATRIS DOMINIQUE nostri manus spiritum deponamus laetique commendemus.

P. P. XVI Calendas Nouembres,

CIO IO CC XXXI

LI
PHILOSOPHIAE CVM THEOLOGIA
CONIVNCTIO
EXEMPLO IVSTINI MARTYRIS
IN
SAMVELE SCHELGVIGIO
CONSIDERATA

Saepe multumque recordamur SAMVELIS SCHELGVIGI, sed, eius recordatione uarie affecti, dolemus quidem, uirum, longiore uita dignissimum, iam decessisse, simul tamen, eum nuper, cum tanta ingenii meritorumque gloria, uixisse, gaudemus. Hic enim, natus in finibus Sarmatarum, educatus in Silesiis, cum uenisset ad Saxonas, Vitembergam grauioribus studiis suis delegit sedem, eiusque doctrinis, plurium generum pulcherrimis, institutus, exercitationibus deinceps uariae scientiae, publice priuatimque susceptis, in optimam partem cognitus, ad magnam eruditionis famam breui peruenit. Itaque, ad dignitatem in Prutenis obtinendam, euocatus, primo Thorunii bonas artes multa cum laude tradit, post Gedani maius habet industriae curriculum, in eoque tantam praestat ingenii facultatem, tam florentem discipulis eruditissimis praebet disciplinae suae copiam, tantam sibi celebritatem quam plurimis, doctissimisque, multiplicis doctrinae scriptis parit, ut nomen eius, in remotissimis gentibus, longe atque late uagetur. Sic multum adiumenti ad ornandas diuinas humanasque literas affert, sed non prius, quam, ex nostratis Academiae spatiis complexuque, processisset ad popu-

populos alios processisset, eisque probaret eximias uirtutes suas. Atque haec quidem res quanto nostris Athenis sit ornamento, nemo non uidet, nedum nos ignorare possimus

Schelguigius igitur mihi se solet offerre, reputanti mecum, qualis esse quantusque debeat, qui, sensum diuinae mentis tradere, statuatur, qui ueritatem coelestem ab hominum corruptelis uindicare, qui mysteria religionis aliter ad sancte uiuendum, aliter ad exquisite iudicandum, interpretari, postremo humanae usum sapientiae in diuina experiri. Hoc enim doctoris praeclari specimen ita dedisse uisus est, ita luculentis plurium munerum documentis comprobasse, ut minime sit mirandum, si habitus is fuerit in praecipuis Germaniae Theologis, nec minus Quenstadio, Theologo, successor a nobis expetitus, quam, aliis amplisque perfunctionibus ab aliis, cum saepius urbium, Principum, ipsorumque Regum, studia desiderijs his certarent

Iustinum Martyrem quis magni non existimet, qui, sui admiratione, omnes in se posteros conuertit, non ignaros tanti uiri. Hic, in Samaria, Neapoli ortus, cruentis permotus inuictisque ueritatis oppugnatae testimoniis, incredibile Platonis studium, quo arserat, contemnit prae disciplina Christi, cui totum se tradit. Hanc ipse docet habitu philosophi, salutariumque praeceptorum, quae luculentissima, ipse quidem Apostolicis uiris aetate proximus, acceperat, fidem non innocentia modo uitae confirmat, sed ipsa etiam moriendi constantia, eiusque sibi mortis ipse uates est. Religionis tuendae proposito acerrimus, tum Christiani nominis causam, duplici scripta defensione, apud Imperatores, nominatim Antoninos, agit, tum, conuulsis errorum fundamentis, comprimit Valentinum, Marcionem

cionem, alios, nefariis opinionibus imbutos, qui nouas in coetu diuino res erant moliti, ac plurima miscuerant. Philosophiam, cuius principatum tenuit illis temporibus, in Ciuitatem Dei primus inuexit, ea tamen caliginem rebus haud induxit, sed lumen obscuris praetulit, confusa discreuit, incerta deuinxit legibus suis, aduersariorum praesidia disiecit, illud denique consecutus est, ut par esset in facultate acute explanateque praecipendi, nec minus docte differeret, quam simpliciter, neruosaque dicendi breuitate multorum eloquentiae antistaret. Etsi enim nulla diuinarum humanarumque rerum non abundabat scientia, hac tamen delecta, quam cumulata, maluit uti, et, robur sententiarum neruosque confectari solitus, natiuam docendi grauitatem longe potiore, ascita suauitate, duxit. Fucus enim pigmentaque reliquit eis, quibus, ad speciem leuioribus rebus conciliandam, adhibendi sint calamistri, ipse operis, quod ornatum quaesitum non desideret, praestantia contentus. Scripsit aliqua securius, dixit non nulla licentius, eaque placitis maxime Platonice corruptis, de salute Sapientum ueterum, de uiribus liberi arbitrii, de Geniis Coelestibus, de animis ferius coelo recipiendis. At illa uel tenuior adhuc Religionis, nuper susceptae, cognitio profudit, uel festinatio scribendi disputandique calor protulit, uel Platonicae familiae consuetudo, in naturam quasi uersa, elicuit, ut Cl. Alexandrino, Origeni, Arnobio, Lactantio, aliis, horum similibus, accidit

Sic autem uitam moresque Iustinus instruxerat, ut, nullum fortunae genus a Numinis honore seiunctum, uellet, ut, in amplificando uindicandoque Dei cultu, nullum subterfugeret ullius generis laborem, ne ipsum quidem capitis discrimen, ut, bonae mentis conscientiae, non gratiae,

tiae, famae, temporibus, inferuaret. Quapropter, male agere, a persona Christiani remotum posuit, sed patientiae Christianae consentaneum iudicauit, haud indignari, si pro bene factis mala referatur gratia, nihil, arbitratus, noxii, nisi malis, euenire

Vidit aetas nostra solertiam, uidit exquisitam rerum cognitionem, quam Schelguigius, in uario reconditarum artium genere, differendo scribendoque, probauit hominibus doctissimis. Admirata tamen eadem magis est ardorem animi, diuinitus incensum, quo fortiter stetit ab auitis sacris, aduersum quasuis aliorum machinationes, nunquam depulsus a gradu. Itaque nemo Schelguigium nouit, quin eius religiosissimum suspiceret acerrimumque iudicium, quo exercitatissimam philosophandi facultatem transferret ad interpretationem Sapientiae, e coelo deuocatae. Huic subiiciebat quidem Rationem, quam sibi, in explorandis Mysteriis, indulgere neutiquam sinebat. Sed eadem Ratione, erroribus hominum conuincendis scienter accommodata, solebat istorum temeritatem coarguere, qui, suis uiribus ingeniisque confisi, res, supra hominem positas, metiri uellent angustiis cogitationum suarum. Quicquid huius erat, id peruersum Rationis usum dictitabat, et nouam quandam profundamque libidinem, quae intempestiuos sibi spiritus effrenatamque arrogantiam summat in rebus, a captu suo summotis. Hanc ideo libidinis pestem, tam capitalem, sanioribus argumentis coercendam, existimabat, atque, adhibitis quasi tormentis quibusdam Dialecticis, ita contundendam, ut, prudentioribus insaniam tantam ridentibus, eam pudeat ipsam fatuitatis suae. Tali modo Rationem ipsam, statuebat, in ordinem redigendam, ne quo elata fastu, ne quo incitata impetu, in sa-

cra irrumpat, sed ut, freno pietatis repressa, suisque circumscripta finibus, retineatur in officio. Hac religione Rationi iniecta, facultatis huius, qua gaudeat mens humana, qua distet a feris atque beluis, vim multiplicem praestantiamque ipsi rerum diuinarum intelligentiae magno esse usui, sobriae Philosophiae in Theologia usu, docebat. Sine dubio sanctissimi uir animi unam sacra noscendi, unam pie casteque sapiendi, normam, ad quam ipse omnisque Religio dirigeretur, in diuinis constituebat Oraculis. Sed, finiendi, partiendi, ratiocinandi, consultus, ac, uiam rationemque, qua cognitio rerum capitur, qua uerum interno-scitur a falso, qua munimentum fraudis euertitur, si quisquam, edoctus, colligebat dispersa, distribuebat conquisita, enucleabat abstrusa, expediebat implicita, confirmabat dubia, peruerse cogitata, ueteratorie dicta, eruta uitii sede, dissipabat, et inscitiam fallaciamque disputandi abiiciebat, uno uelut ictu percussam. His eueniebat rebus, ut ipse, interpret usu promptissimus, multum ingenii, multum perspicientiae, multum limae, nec minus lucis, perspicuitatis, facilitatis, ad res altissimi recessus explicandas, afferret, eaque mirifica dote illustris explanationis multos antecederet, paucos haberet pares. Itaque repudiabat cincinnos et colores orationis fucatae, quibus rerum paria-tur obscuritas. Multa paucis complectenda, ratus, sapientiae, non tam copiose loquenti, quam neruose, studebat. Ubique dabat operam, ut religiose potius, proprie, grauius, quam affluenter, ornate, magnifice, diceret, ab eorum abhorrens instituto, qui genus praecipendi colerent, tumore magis inflatum, quam fucci sanguinisque ueri plenum

Nec uero minus illud annis est, ut dictis facta consenti-

fentirent, doctrinae uita. Hoc enim seueriffimum integer-
rimumque uiuendi magistrum maxime uidebatur decere.
Quid aliud autem expectaueris ab eo, qui uitae sanctimo-
niam coluerit a puero, ab ipso patre Deo sacrisque deuotus.
Hoc enim uotum pater susceperat, si filius, nondum
bimulus adhuc, conualesceret ex morbo, quo tenebatur.
Quam patris religionem filius ne minueret, hunc indoles
ipsa uidebatur hortari, nulli studiorum generi amicior,
quam sacro. Hanc indolis probitatem, animo ad Theolo-
giam adiuncto, decoris ostendit moribus, hanc, munerum
nactus administrationem, religiosa Mysteriorum tractatio-
ne confirmauit, sanctitate doctrinae exemplique par, ut,
quales esse discuperet alios, talem se, cunctis in rebus, ipse
praeberet. Proinde Numen sic reuereri solitus est, ut e-
ius cultui se totum daret, ut cohortaretur ad Deum uene-
randum, quoscunque posset, ut, in eo, demonstraret, ue-
ram bene beateque uiuendi rationem uerti, cuius quidem
felicitatis nihil sit extra Deum, ut cunctas misérias subire,
ipsam quoque mortem, mallet, quam committere, uti,
culpa sua, labes ulla sacris castissimis aspergeretur, uel le-
uissima. Quod propositum dum tenet, dum idem ore
scriptisque declarat, aemulatur quidem uirtutes Iustini,
sed haud assentitur eis, quae non nulli ex Iustino profe-
runt de futuro mille annorum regno, eademque corrigit
sententia meliore. Hoc ueritatis asserendae consilio nul-
las hominum simultates extimescit, et, si quibus appetitur
odiis aliorum, haec patienter fert, ut insons. Nam uitiis,
profitetur, succensere sapientem, non hominibus, et, iniu-
rias acceptas obliuisci, satius existimat, quam ulcisci. Hac
animi aequitate praedicare solet, idemque, de sua perscri-
ptum uita, relinquit, non modo Regium esse, ut putauerit
Alexander ille, sed in primis etiam Christianum, bene fa-
cere, et male audire. Quod quidem Christianis si conue-

niat cunctis, idem doctori maxime, iudicat, honori non posse non esse

Sic se gerendo, optimo cuique carus domi, foris clarus ingenii monimentis aliisque decoribus, magna cum dignitate uiuit. Mortuus autem, non uiuere definit, sed ueram recuperat optatissimamque uitam, nactus immortalitatem, cuius splendor nulla rerum uicissitudine, nulla cuiusquam obtrectione, obsolescit, sed, obscurata in terris deletaque hominum gloria, inter coelites, ipsius aeternitatis luce beatissima, lucet. Hanc illi sempiternam felicitatem gratulabitur, et cetera uiri, in sacris aliisque seuerissimis studiis egregii, ornamenta, quae spectauit ipse, quae discipuli pietate coluit, anniuersaria laudatione percensebit, *Christianus Bernardus Bucherus*, Gedanensis. Nemini uestrum ignotus est, Ciues, nemini nostrum non laudatus, hic uir, qui suum in Ordine Philosophico locum, morum grauitate, ac doctrinae copia praeclare tuetur, reconditis certe literis, quas in externis Europae regnis lautius instruxit, excultus, eaque rerum diuinarum intelligentia, ea, in eruditorum circulis, differendi, et, pro concione sacra, dicendi, facultate, praeditus, ut dignitatem paterni nominis instauraturus aliquando ornaturusque uideatur. Quo minus dubitamus, quin Oratorem tantae expectationis audire uelitis, eiusque rei causa in Maius Auditorium, cras, ab hora diei nona, secundis animorum studiis, conuenire. Agite igitur, uirtutum, quae commemorabuntur, inflammati studio, consilium capeffite, uestra, quam sustinetis, spe dignum, idque diligenter curate, ut mature ac nauiter ad imitationem decorum commendatissimorum incumbatis. P. P. XVI Calendas Februarias, anno Restitutae Salutis

CIDIOCCXVI

LII

LII

DE

POLITIORIS HVMANITATIS
STVDIO

CVM

CHRISTIANIS PRISCAE MEMORIAE
SCRIPTORIBVS CONIVNGENDO

Quod, in argumento Religionis, usu uenire solet, ut alii minus, quam reuerentia erga sanctioris antiquitatis merita suaferit, alii plus, quam fas fit, eis ducant tribuendum, qui disciplinae, selecto diuinitus coetui traditae, ultimi, scriptisque clari, uel antistites, uel propugnatores, uel alumni, extiterunt, idem studiis literarum sic euenisse comperimus, ut, dissidentibus eruditorum iudiciis, illorum, quos diximus, scriptorum familiaritas humanioris doctrinae cultui modo officere, modo sufficere, crederetur. Fuerunt, quod nostra refert, P. Cortesius, P. Bembus, Marius Nizolius, Christophorus Longolius, et alii, horum exemplo in Italia, Belgio, Germaniaeque, excitati, qui nominari mallent Christiani, quam scriptores Christianos euoluere, cum displiceret iis Hieronymus, forderet Prudentius, maiorisque probri uideretur, non Ciceronianum dici, quam non Christianum, ut compluribus locis hanc doctorum factionem castigauit Desiderius Erasmus. Aliis deinde temporibus alii, et, cum plurium non uacet inire numerum, in Dania nominatim Henricus Ernstius, in Gallia nuper Carrelus, e ueteribus, ex suo uterque instituto, solos retinuerunt Christianos, repudiatis bonarum artium libris,

bris, quasi mallent inuidiosius, aliis patere riuulos, quam fontes, quibus ipsi fuerint usi

Constat autem, quid illis, qui nimium caueant elegantiae suae, eam tamen ne sic quidem ubique seruent integram, rescripserint, praeter Erasmus, Angelus Politianus, Franciscus Picus Mirandulanus, Franciscus Floridus Sabinus, Vbertus Foliet, Ludouicus Viues, Guilielmus Budaeus, ipse M. Antonius Muretus, omnis elegantiae scientissimus, Nicolaus Beralduus, Iustus Lipsius, et alii, dispari uel iudicio uel studio illi quidem, sed communi tamen omnes postulantes consilio, ut maior ingeniis libertas afferatur. Ne rem, prudentioribus haud dubiam, altius petam, eis, qui nihil disci uelint, nisi quod tradatur in sanctiore schola, responderunt iamdudum, in tot aliis, Erasmus, Philippus nostras, Scipio Gentilis, Claudius Espencaeus, Theophilus Raynaudus, Guilielmus Mechouius, G. Calixtus, Thomas Gatakerus, et, ex ipsis ueteris aevi magistris, uoce exemploque Clemens Alexandrinus, Basilus Magnus, Nazianzenus et Nyssenus, Gregorii, Socrates, Theodoritus, Hieronymus, Augustinus, Bernhardus, et eruditissimus quisque, cui uel edictum, quod Iulianus promulgauerat, uel illorum non ferendum uideretur consilium, qui exteriorem doctrinam, tanquam insidiosam, et cum periculo coniunctam, perperam, ut ait Nazianzenus, respuerent, summotamque uellent

Amplius argumentum habet Carrelus, quam Trapius, Mabillonius, Lamius Ordini sacro, magna tamen iudiciorum uarietate, constituerunt. Neque eo secius nemo, rei peritior aliquanto, dubitat, quin illi ipsi, quorum studium ab aliorum, non Christianorum, tractatione seiunctum uelit Carrelus, sanctioris instituti praeceptores scri-

scriptoresque, sine diligenti lectione et cognitione ueterum profanorumque scriptorum, parum intelligantur. Non minus enim his profanorum literis iuuandum est studium euoluendi scriptores huiusmodi Christianos, quam praesidiis huius studii sanctioris iuuandae sunt ipsae literae. Quod si moderate, eoque rectius, sentiunt, qui uiris illis praeae memoriae, ingenio et animi sanctitate praestantibus, in capitibus doctrinae salutaris, nec uim relinquunt Numinum, neque luminum detrahunt auctoritatem, quoad ii quidem nihil tradiderint a diuinis oraculis alienum, haud equidem uereor, ne praeceps incurram in alterutram partem, si quidem, in politioris literaturae iudicio, tantum dem antiquis illis Christiani populi scriptoribus, quantum non cuiusuis existimandi libido decreuerit, sed illorum merita poscant

Late patet eruditionis, laxius dictae, spatium, eaque censetur in primis illa ueterum tractatione, in qua non minus uerborum, quam rerum, cura delectusque respiciatur. Eadem uero Eruditio rerum momenta tot, tamque ampla, complectitur, ut contineat non solum historiarum atque antiquitatis cognitionem, sed etiam rerum diuinarum humanarumque scientiam, quae quidem eruatur ex ueterum scriptis, ad interpretandi legem exigendis. Neque enim hoc studiorum genus uel theologiae, uel philosophiae, nomen appetit, sed utriusque huius scientiae uim facultatemque explorat, ut, adiutum subsidiis utriusque, praeorum temporum sententias et scita exquisitius assequatur, explanetque luculentius

Hic neminem magistri poeniteat, cuius e ludo melior, et doctior, excedat. Quem autem doctorum tam nobilissimum suppudeat, quorum laboribus et curis, etiam cum aliud agant, limatioris tamen doctrinae studium uel emende-

tur, uel instruatur, uel illustretur. Nihil attinet, exponere, quam suaues uirtutum commendatores, quamque acres sint uitiorum animaduersores, illi doctores, uitae morumque exemplo integerrimi. Illud interest instituti, ut obseruetur, iidem quanti sint emendatores priscarum literarum, ubi nitent hae quidem ingenii cultu, sed luce ueritatis carent. Nam ueteribus, qui uersabantur in magnis et auitis commentitiarum peruersarumque opinionum tenebris, tanta offundebatur caligo, ut ad eos coelestis doctrinae lumen penetrare non posset. Horum igitur uel religio, uel scientia, maxime de Deo rerumque natura, multis erat, uti res loquitur, deprauata corruptelis, multis et obscuris, in descriptione sacri cultus, integumentis inuoluta, atque aliter saepius a sapientibus intellecta praeceptaque, aliter ab imperita multitudo suscepta. At enim uiri, non solum reconditis omnis aevi placitis eruditi, sed etiam altioris institutionis luce collustrati, elaborarunt cupide, ut ueritatem, in iniquitate detentam, quam uocat Augustinus, et caligine circumsusam, in conspectum reuocarent. Itaque, errores religionis, altae commentis et educatae, notarunt, eorumque causas repetierunt ab origine, sententias, uulgo receptas magis, quam cognitatas, explicarunt, dubias incertasque ad exploratioris, et constantioris, formam cognitionis reduxerunt, sparsas diffusasque breui summa complexi sunt, et potius in aliis, quibus inter se dissentiebant ipsi, disputationibus interdum defecerunt, quam his in rebus. Has sibi partes deposcebant in primis, Iustinus, Theophilus, Athenagoras, Tatianus, Hermias, Origenes, Eusebius, Athanasius, Nazianzenus, Chrysostomus, Cyrillus Alexandrinus, Theodoritus, Aeneas Gazaeus, Zacharias Mitylenaeus. Ex Latinis autem eadem functi sunt opera, Terullianus, Minucius Felix, Cyprianus, Arnobius, Lactantius,

us, tum Iulius Firmicus Maternus, Ambrosius, Prudentius, Augustinus, Claudianus Mamertus. Communem hi gesserunt eius rei curam, quibus erat agendum cum Augustis, decertandumque cum Celsis, cum Autolytis, Caeciliis, cum Hieroclea impudentia, cum Porphyriis, Demetrianis, Iulianis, Symmachis, horumque similibus, ut suorum causam sacrorum redderent, falsumque de re diuina sensum eiicerent ex animis, uerumque infererent. Plurimum quidem referunt acceptum fere Iustino, Clementi, Origenique, Graeci, his autem, Tertullianoque, Latini, ex utroque tamen genere omnes uitia, uel in misera et ridicula superstitione, uel in moribus, indicant, grauiusque confutant. Quamquam horum interdum aliqui culpa ne ipsi quidem uacant, et aliqua secius exponunt, uel per incuriam, uel inueterato errore, quem nondum omnino exuerant, uel singulari opinione decepti, uel praecipites aliter acti

Expostulandum erat, si quid proficeremus, cum temporum iniquitate de iniuria, qua magnis ingeniis tot industriae, nobis tot ingeniorum, monimenta eripiantur. Sed omnes, quotquot literas uelint saluas, gratias habent Iustino, Theophilo, Athenagorae, Tatiano, Cl. Alexandrino, Origeni, Eusebio, Basilio, Cyrillo, Theodorito, Lactantio, Hieronymo, Augustino, et tot aliis, qui uel tot omnium familiarum et scita, et dicta, uel antiquitatis deperditae spolia, tot fragmenta scriptorum, nusquam alioqui recuperanda, uelut seruatas e naufragio tabulas, in scriptis reliquerunt. Nondum tamen adeo defixi fuerunt in confectandis huius doctrinae uestigiis eruditorum oculi, quin horum complurium aciem plures, uti credi facile potest, reliquiae effugerint, aliis uel animaduersae iam, uel excu-

tiendae in posterum e latibulis suis. Quarum quidem iactura rerum facienda si fuisset, haec erat ingens sine dubio futura, eoque maius beneficium uidentur dedisse, qui damnum istud prohibuerunt a literis, cum nihilo minor sit uirtus tuendi parta, quam nondum parta comparandi

Nemini dubium est, quin Eusebius, Socrates, Sozomenus, Theodoritus, Euagrius, Philostorgius, Nicephorus, dissimili tamen uel fide, uel iudicio, thesauros instruant historiae, et antiquitatis, ad Rempublicam Christianam pertinentis. At nemo uel leuius attigit Tatianum, Clementem, Origenem, alios eiusdem Eusebii libros, Cyrillum, Synesium, Theodoritum, Tertullianum, Minucium, atque, ut praetermittamus alios, e Latinis in primis illum Christiani nominis Varronem, Arnobium, tum Lactantium, et alios, quin, non uestigia et spicilegia, sed cumulum, et messem copiosissimam, deprehendat uel mythicae doctrinae ex ueterum sapientia, uel rerum gestarum, uel rituum uariarumque et antiquitatum, et literarum, quas apud alios frustra saepenumero requirat. Iudices dabo Rhodiginos, Gyraldos, Victorios, Turnebos, Lipsios, Torrentios, Ludouicos Viues, Schottos, Gruterios, Scaligeros, Casaubonos, Meursios, Vossios, Salmasios, Ritterhusios, Barthios, Gronouios, Bochartos, Seldenos, Dempsteros, tum Rigaltios, Valesios, Huetios, Canteros, Steuechios, Elmenhorstios, Vouerios, Coquaeos, Gallaeos, et tot alios, qui uel omnem antiquitatum historiarumque memoriam ex illorum Polyhistorum, quos nominat Franciscus Balduinus, commentariis et Pandectis illustrant, uel ipsas tam excellentium hominum doctrinas, omni scientia cumulas, enarrant, et, in illis quantae sint opes abstrusae, animaduersionibus exponunt

Haec

Haec uirorum, pari sanctitate doctrinaque inclytorum, praestantia ut amorem sui, ut uenerationem admirationemque sui, apud omnes omnium ordinum homines, sibi peperit. Cogita iam Alciatos, Cuiacios, Antonios Augustinos, Tiraquellos, Petros Fabros, alios, ut Iureconsultos habeas studiosos Patrum horum, omni grauissima cultissimaque disciplina refertorum. Cogita Hieronymos Mercuriales, Reinesios, horumque similes, ut Medicos agnoscas, in eisdem Christianorum ueterum literis haud indiligenter uersatos. Quis dubitet, hoc in genere, de Theologis, si recordetur horum singulare studium, quod praebet eis Theologia Patrum. Quis de Philosophis, si meminerit, complures Patrum fuisse primo Philosophos, ipsamque Historiam Philosophicam, multis sui partibus, ex Patrum disputationibus ac monumentis uariorum generum, expleri, emendari, ac luculenter explanari. Quid Philologos commemorem, quorum omnes Graecis Latinisque horum Patrum literis instruunt scientiae suae fundum, sed horum nemo literis eisdem carere potest, in memoria tam uaria priscae eruditionis, cuius Patres hi copiis affluunt. De Graecis, uel unum experire Clementem Alexandrinum, ut uarietatem rerum, in plurium gentium historiis, institutis, ritibus, mireris, ut inexhaustam reparias doctrinam, cum Is. Casaubono, Philologorum Athenaeo, ex eaque uberrimam capias utilitatem, ut mirari definas, Origenem, tanti magistri discipulum, tantis uariae scientiae incrementis formari potuisse, ut uideas complures illustresque locos scriptorum ueterum, ab eo posteris traditos, auctoribus illorum perditis. De Latinis, uel unum periclitare, si placet, Tertullianum, ut scriptorem cernas antiquae et reconditae doctrinae plenum, nec meo forte solum iudicio, sed eruditissimi cuiusque, sed ipsius,

si quaeris experientiam nomenque Philologi, Iusti Lipsii, ut accipias, non modo a me, uerum ab ipso etiam admirabili Aduersariorum conditore, Caspate Barthio, eruditum hominem, qui non nunquam, ipsa literarum abundantia, peccare uideatur. Vnum adde, si quid opus est, Aurelium Augustinum, cuius, ex tanto uoluminum numero, unum illum, de Ciuitate Dei, librum qui euoluit, is statim sibi uidetur, praeter doctrinae Christianae excellentiam, incidisse in horreum, nescio quod, antiquitatis lectissimae, cuius certe permagna pars perisset, nisi conseruata fuisset Antistitis huius Hipponensis incredibili studio. Quid multa. Neminem uere magnorum clarorumque uideas hominum, etiam politissimorum, qui Patrum horum, insigni multiplicique scientia praeditorum, uel negligens esse uelit, uel ignarus

Tenent, fateor, Graeci eloquentiae pariter, atque exquisitioris, quae huc referatur, doctrinae principatum, nec modo gloriam aequalium, quos Latium tulit, aut aequant, aut excedunt saepius, uerum etiam ad prioris perfectiorisque aeui dignitatem propius accedunt. Non deest tamen ingeniis Latinorum uel omnis generis disciplina, uel inueniendi facultas, uel digerendi ratio, uel dicendi exornandique peritia, copia, delectus, et, si qua dicendi laus minuatur in aliquo, incommodum fortasse potest ferri, quod rerum momentis non tenuibus pensetur. Sunt quidem Afri duriores fere, nec Tertullianus eodem cunctis studio profuerit, quo eum sibi magistrum poscere solitus est Cyprianus, neque cunctis Arnobius patet, ut ideo Iosephus Scaliger, magistellorum auribus eum commendandum, non putet. Vterque est abstrusioris intelligentiae, ut ambo Rigaltianum, Meursianumue lumen, et tertium etiam quoddam,

dam, exposcant. Explanatius nihilo minus loquuntur Minucius, Cyprianus maxime et Lactantius, tum Ambrosius, Hieronymus et Augustinus, Sulpicius Seuerus, Saluianus Maffiliensis, alii plures. Hi quidem perspicuitatis, quam laudarunt omnes, et optimus quisque secutus est, commendatione multis antistant non modo sui, sed superioris etiam aevi. Vnus, e Latinis, ante Lactantium, si discesseris a Minucio, Cyprianus erat, cuius oratio non insuavis foret. At sui, et praecedentis, aevi exemplum tanto latei oris flumine superauit idem Firmianus, ut eleganti, et uberrimo, quodque rerum admirabili uarietate conditur, scribendi genere non Modestum aliquem et Censorinum, non Iustinum et Tranquillum, non Fabium et Senecam, sed aliquem Reipublicae Christianae Ciceronem, dedisse uideatur. Dedit, neque id dissimulo, aliorum more, aliquam ueniam aetatis suae consuetudini, dedit sermoni, usu disciplinae sacrae trito, et aliqua cum aliis, uel magistris, uel familiaribus, dixit, non imperitia dicendi, sed iudicio rei grauioris, quam tradebat. Eodem tamen, nisi me fallit animus, et *characteris* iudicium, libertatis iure id fecit, quo Romanae parens eloquentiae quaedam Philosophus adhibuit, quibus abstinuisset Orator. Non ignorabant criminationes aduersariorum uiri, tum scientia praestantes, tum iudicio. Sed audiendi sunt, si quis eis plus negotii facessat, e tanto quidem numero, Origenes, Gregorius Nazianzenus, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, Prosper, Saluianus, Cassiodorius, quorum uerbis causam dixit Carolus Fresneus. His admonemur nos, id consilii fuisse hominibus, uiuendi lege seueris, ut non solum uita, sed etiam oratione saepius ab iis, qui cuncta metiebantur orationis artificio, se se disiungerent, et quaedam minus electe, parumque numerose, dicerent, magis consulta dissimulatione, et prudenti negligentia, quam artis ignoratione

Sic

Sic autem de sanctioribus his scriptoribus consueui sentire, sic de horum omnium obscurissimo iudicat uir magni nominis, Adrianus Turnebus. Hic enim, si nomen expectas, Septimius Florens, cum imbutus esset omni liberali eruditione, uidetur ei orationis asperitatem quendamque horrorem studio captasse, minus uirilem, ratus, eloquentiam, quae suauitati concinnitatis et elegantiae studeret. Quidni autem hoc faciat Tertullianus, quidni alii quoque Christiani, confisi uiribus Mysteriorum diuinorum, ut nihil, ad haec tuenda aliisque persuadenda, opus esset nitore ascito, calami- stris pigmentisque, aut ullis myrotheciis, quibus uti sole- rent Sophistae atque declamatores, ad speciem quaeren- dam nugis inanibusque suis. At Veritas diuina suo stabat robore, nec fraudis indigebat ullius, ac fucum coloresque falsos ne pati quidem poterat, sed, cum simplex sincerum- que traderet, sola simplicitate, et morum et uerborum, uolebat uti. Quis autem nescit, florentissimis Latii tem- poribus fuisse magnos quosdam doctissimosque uiros, qui- bus displicuerit dicendi suauitas, industria orationis qua- drandae, ars compositionis, numeri solertia, isque cultus orationis, quem, a Graecis acceptum, M. Tullius primus induxit. Namque his impolitor eloquentia atque horri- dior placuit, tanquam robustior ac grauior, quae perinde deceat uirilem pulchritudinem, ac mollior altera delicati- orque uenustatem muliebrem. Itaque Ciceroni pugnan- dum fuit cum eorum asperitate, quam omni Tulliano splendori praetulerunt, pugnandum etiam Horatio, qui si- milem aetatis suae horrorem in non nullis notat, pugnan- dum Fabio, qui peruicax quorundam studium, in reuocan- da elegantiae negligentia, reprehendit. At ne sic quidem cunctis persuaderi potuit, ut uerbis, quam rebus, studere mallent, cum ne feriori quidem deessent aetati, qui leue putarent nitoris laudisque damnum, si quando asperius loque-

loquerentur ac uastius. Ad hunc modum Christiani, tametsi laetitiam orationis haud nesciunt, eam tamen nolunt adhibere, ne, in tractandis coelestis doctrinae locis, plus ornatui suo tribuere uideantur, quam uerbo diuino, cuius numen haud egeat artis humanae

Ceterum complures horum non solum, exemplo Tertulliani, Minucii, Augustini, ad causas, in foro magna cum dicendi laude agendas, erant parati, sed etiam ipsam dicendi artem tradiderant. Hanc Tatianus, Gregorius Nyssenus, Tertullianus, Cyprianus, docent, hanc Arnobius Siccae, Lactantius primum Nicomediae, postea Romae, Marius Victorinus Romae, Augustinus Carthagine, alii aliis in locis. Libanio quoque tantus huius rei artifex esse uidetur Ioannes ille Antiochenus, cui dicendi praestantia nomen oris aurei peperit, ut hunc ille sibi praeter ceteros optet successorem, nequicquam tamen. Eloquentiae Christianae causam suscepit Antistes Hipponensis, et Cypriano, ut Lactantius doctorque Stridonensis, delectari solitus, Cyprianum cum Ambrosio comparat interdum, eiusque potissimum exemplis utitur, ut declaret, nullum dicendi munus, nullum laudis huius specimen, a Christianorum scriptis abesse

Parum diximus, si cogitamus, quantum possit hic dici. Nec tamen id agimus, ut multa dicamus, nedum cuncta. Nam prudentes omittimus illa doctrinae, et eloquentiae, numeris uinctae, exempla, quibus non solum emendatiorem coetum, sed ipsum etiam saeculum, ornarunt Apollinarius, Gregorius Nazianzenus, Nonnus, Synesius, Georgius Pisides, alii, tum Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Hilarius, Ambrosius, in primis Prudentius, Marius Victor, Dracontius, Alcimus Auitus, Iuuenus, Seduli-

Nnn

us,

us, Arator, Prosper Aquitanicus, Venantius, Drepanius, Paulinus, Helpidius, Claudianus Mamertus, aliique plures. Hi uero non eodem numerandi sunt loco, digni tamen, qui cum aequalibus de honore contendant artis suae. Satis habemus, si quidem intelligatur, eos nihil falli, qui cum studio doctrinae elegantioris tractationem sanctorum egregiorumque operum iungant, neque hic tam cultui suo timeant, quam magistris tam bonis, tam eruditis, et inuestigandae, diiudicandae, atque instruendae, omnis doctrinae tam peritis, cupide fruuntur

Cum autem triplex sit institutum legendi, propterea, quod alii uerba, alii rem, alii rem una cum uerbis, consecretantur, huius quidem studii usus ratione finis, quem sibi praestituit quisque, definiendus est, accuratoque iudicio constituendus. Illi, qui nimis angustos uerborum terminos dant labori suo, tum demum capeffent subsidium orationis aut locupletandae, aut ad meliorem usum refingendae, cum norint eorum, quos euoluunt, habere delectum, eoque iam sint exercitati meliorum usu scriptorum, ut, quae legerint, aeui, et argumenti, iudicio facile distinguant. Istos, qui uocum aucupes uideri nolunt, et altius quid spirant, non fallet opinio, si diligentius sint doctrinis instituti, eoque firmati rerum iudicio, ut non proxima quaeque securius, et sine censura arripiant, sed expendant singula, et habeant in numerato existimandi regulam, ad quam exigant, quaecunque uel liberior, uel minus explore, dicuntur. Nam doctores illi prudentes, et infirmitatis humanae nari, ne ipsi quidem legi magis, quam ponderari, uolunt. Ex his Firmianus negat, sic adimendam hominibus sapientiam, ut sine ullo iudicio maiorum inuenta probent, et Hieronymus, bona, uult, eligi, uitaeque contraria.

Augu-

Augustinus autem libere praeclareque professus est, *in certis sequi oportere Patres, in ambiguis conferre, in obscuris suspicari, in falsis pernegare.* Hi demum, qui nucleum quaerunt una cum cortice, negotium maius, et utilius, illorum, quos diximus, utrisque, suscipiunt, ideoque coniunctis utuntur adiumentis, quorum singula singulis illis sufficiunt.

Neque uero sic indulgemus amoris uirorum, doctissimi cuiusque studio dignissimorum, ut nesciamus, in his alios uim ratiocinandi, alios rationem uiamque docendi, alios natium et sobrium dicendi genus, desiderasse. At enim, cum illorum scripta literarum non expertibus commendamus, non eo conferimus operam, ut eos absolua-
mus omnis uitii. Nec uero, sicubi quis offenderit, idcirco nihil in aliis habet partibus, quod laudandum sit. Horum certe criminum, quae scriptoribus his exprobrantur, nominaueris omnino nullum, quin idem pariter in aliquibus ueterum scriptis reperiatur, quae legimus tamen ea cautione prudentiaque, ut, qua stat maior pars ingenii atque latidis, eo conuertamus imitandi studium. Non est huius loci, maculas alienas eluere, nec, statuere de ratiocinatione solida, quae argumenti demum expositi peruestigatione iudicioque aestimatur. Erant, quod non infitior, praefules illi magna, et amplissima, doctrina, in primis in Platonica disciplina uersati, eiusdemque studio non raro deprauati, atque adeo uberrima, cui aetas isthaec innutriebatur, eloquentia, quae artes adhibet, uti neminem praeterit, non solum firmandi et muniendi, sed etiam dilatandi, et rei praecipienda rationem sic init, ut doceat quidem maxime, delectare tamen etiam uelit, et mouere. Quod si quis apud Origenem, Basilium, cuius alioqui moderationem ani-

mi iudiciumque magni facimus, Gregorium Nazianzenum, Chrysostomum, Hieronymum, Hilarium, et alios, plura legat, uberius, et disertius exposita, is quidem in aliis horum locis, tum in Iustino Martyre, Athanasio, Epiphanio, Cyrillo Alexandrino, Theodorito, Cypriano, Augustino, Fulgentio, Ruspensi antistite, Io. Damasceno, horumque similibus, pressius dicta, et nervos atque artus sapientiae, minus desiderabit. Permultum differt institutum explanandi, et argumentandi, a copia dicendi, qua uel conciones sacrae constant, uel epistolae. Vbi doctrina certabat cum ingenio, religio cum doctrina, ibi quidem facultas artificii deesse non poterat, pluribus etiam disputationum, aliisque, documentis comprobata, argumentum tamen liberius interdum tractabatur, et occultius, saepe differebatur dicendi consilium, et, animis iam occupatis, ostendebatur, saepe dissimulabatur partitio, et concinno potius operis contextu, continentique partium ordine, quam singulari et aperta propositione, concludebatur. Qua quidem in re ueterum, et insignium exemplis uel oratorum, uel philosophorum, tueri se poterant doctores exercitissimi, si necesse foret. Nullam quidem, hoc loco, inscitiam rei, nullam artis, quam non mediocriter tenebant doctores iidem, imperitiam reperiatis, sed, uel consilium artis celandae, optimo cuique solitum, uel ingenii uim. Haec coerceri nescit angustis finibus, haec, facta excurrendi uia, latius effunditur, praesertim cum inflammatur ardore animus, atque id contendit, ut uirtutis et sanctitatis, sensu intimo conceptae, pulchritudine ac studio excitentur alii, et capiantur. Vt alii, sic Hieronymus excusat saepe simplex, atque incultum, dicendi genus, dabo tamen V. C. Io. Clerico, nullum genus esse dignitatis atque exornationis, quo non uel Hieronymus utatur, uel alii. Verum hoc ita largiar,

giar, ut mihi quoque tribui uelim, alios illuminata oratione parcius et moderatius, alios effusius, usos fuisse. Chrysostomus enim Platonicas Origenis immutationes uerborum, atque exornationes, iudicio, quo ualebat, moderato temperat, et corrigit. Gregorii uero Nazianzeni, Synesii, Basilii Seleuciensis, et Andreae Cretensis, argutum, floridum, interdumque ad poeticum inclinans, dicendi genus si notes, laudaueris mihi, ex contraria parte, Basilii, Gregorii Nysseni, Epiphanii, Theodoriti, et aliorum, orationem magis temperatam, et uerecundiolem, ac de industria saepe depressoiem, nec recusaueris, opinor, quo minus Tertulliani, Optatique Mileuitani, tumor Cypriani, Lactantii, Saluiani, facilitate redimatur. Nolim imitari obscuritatem, si quam mihi molestam cognouerim, Tertulliani, Arnobii, Apollinaris Sidonii, nec tamen imitari uelim, uel Apuleium, uel Martianum Capellam, uel Ammianum Marcellinum, uel Fulgentium Planciadem, ne Tacitum quidem semper, nec semper Sallustium, nedum Florum, aut Gellium, aut Solinum, ne Thucydidem quidem semper, nedum Lycophronem, ne uidear uel parum intelligentibus obscurus, uel proprietatis studiosis affectatus. Non capit hic differendi modus, ut in utroque religionis, et sermonis, genere Oratores cum Oratoribus, Philosophi cum Philosophis, Historici cum Historicis, Poetae cum Poetis, componantur, quo, collatis utrorumque meritis, nihil cedere Christianos aequalibus, intelligi possit.

Atque hi quidem scriptores legentibus plurimum omnino, multas ad res, profuerint, si quidem ad eos afferatur iudicium, melioris usu lectionis iam subactum, doctrina, cura attentioque, qualem alienorum doctiorumque operum intelligentia expectet. Lectoribus autem com-

mendatur cautio, quae germana Patrum monimenta fecernat a dubiis falsoque creditis, discendi cupiditas, patientia laboris, aequitas et reuerentia, circumspectio et prudentia intelligendi, et explicandi ex usu temporum, industria indagandi notiones, cuiusque ingenio et disciplinae accommodatas, animaduersio, quae sententias falsas suspectasue reuocet ad ueritatem, memoria fragilitatis humanae, ac uenia, tum codices, non ingenio, et libidine, editorum corrupti, quo fit, ut alia, ac scriptores cogitauerant, uel sententia, uel ratio, affingatur auctoribus, sed recogniti castigatique, quanta fieri potuerit fide. Cuius quidem generis libri, e membranis recensiti, nostra prodeunt aetate, sed interdum mutilati, uarieque interpolati, ut Iamesius, Caius, alii, monent. Prodeunt etiam cum obseruationibus plurium, ad usum sui faciliorem adornati, e quibus multum profici potest. Sed maiores nostri, cordatissimi mortales, quorum manus eruditas in eorum libris adhuc conspiciamus, ipsos Patrum contextus, Dialectico quodam iudicio, per Analysin aptam, ex suis spectare partibus confuerunt, easque hac tractandi uia melius, quam ex commentariis aliorum, intellexerunt. Tali plane modo ut euoluatur ipse Codex Diuinus, discipulis suis auctor est Philippus noster, idemque suo docet exemplo, et huius rei spondet utilitatem longe maiorem, quam scholia, nescio quae, praebeant. Huic instituto seruiunt maxime Exemplaria, a Stephanis Graece, a Frobeniis Latine, excusa, tum aliis curata aliorum antiquis clarisque prelis, atque ex iis expressa membranis, quarum nunc pleraeque desiderantur. Qui quidem libri si adhuc nudi sunt ab explanationibus eruditorum, lectores admonere possunt, ut ipsi uim ingenii sui intendant, si nullum interpretem Latinum Graeco contextui adiungunt, a lectoribus expectant studium scri-

scriptores ex ipsa scriptorum peruestigatione intelligendi

Eam uero ad rem omnem qua utendum sit prudentia, nihil uos fugit, Candidati bonarum artium eruditissimi, qui diuinis humanisque literis sic estis exculti, ut, quantum sacris literis usum praestent humanitatis studia, non ignoretis. Meministis enim, plura expressioraque uestigia polioris humanitatis in ipsis imprimi monumentis sacris. Proponite uobis, ex usu Philologiae Sacrae, uerborum proprietatem, uariasque loquendi rationes, ex moribus temporum translatas. Respicite mentionem Poetarum saepius factam, prolataque horum testimonia, ut manifesta Poetarum laudatione excitemini, ad inuestigandos, tum Poetarum, tum aliorum scriptorum, locos, unde sacris Parallelis lucis quid accedat. Considerate multos, ex omni genere, ritus, et omnem antiquitatem, Graeci Latinique fori, magistratuum diuersorum, maxime prouincialium, coloniarum, rei ciuilis, militaris, Agonisticae et Gymnasticae, numariae, sacrificalis, conuiualis, nauticae, ipsius Aleae ueteris, ipsorum quoque Mysteriorum, in Eleusiniis maxime sacris, institutorum denique aliorum. Ad huiusmodi enim uetera diuinis in libris saepius alludi, uidetis, ad haec, ex moribus illarum aetatum sumpta, in iis respici literis, quae scriptae sint ad populos, quibus cognita eadem illa fuerint atque usitata. Eadem uero quis intelligat plenius, nisi rerum antiquarum sciens. Hac mente sacra e profanis illustant Desiderius Erasmus, Isaacus Casaubonus, Hugo Grotius, Io. Pricaeus, Io. Dougtaeus, Alexander Morus, Lambertus Bos, Iacobus Lydius, tot denique alii, et doctissimus quisque Diuini Codicis interpres. Sed idem, suis in operibus, ostendunt
saepe

saepe uiri doctrina multiplici praestantes, Petrus Faber,
 Hieronymus Mercurialis, Iustus Lipsius, tot antiquitatum
 exploratores, et Graecarum princeps, Ioannes Meursius.
 Quantum autem, hoc loco, restat aliis eruendum ex iis-
 dem sacris literis, in quibus, nesciatis, quid primum cum
 Hieronymo admirari debeatis, utrum eruditionem orna-
 tiorum, an diuiniorum scientiam. De conatibus uestris
 bene sperant omnes boni. Vestra uirtus inuitat omnium
 amorem, sibi que deuincit. Vestra doctrina publicis docu-
 mentis cognita est. Tanto dignior est industria, quae
 praemiis honorum, more maiorum constitutis, confirme-
 tur in cursu laudis, atque ad spem cultumque fortunae
 maioris excitetur. Tanto uehementius gaudeo, cum ui-
 deam, in eo me positum loco, ut mihi a Patribus amplif-
 simis sapientissimisque demandatum sit munus, dignitatis
 uestrae in hac Academia, repurgatae religionis et doctri-
 nae uindice pariter ac nutrice, breui amplificandae, in ma-
 gna doctissimorum hominum corona. Agite igitur, re-
 uocate tempus, distribuendis ornamentis statutum, in me-
 moriam, date sine tergiuersatione nomina, animos ad ho-
 nestissimum, et iucundissimum, doctrinae certamen com-
 parate, de palma, in medio posita, contendite. Sic, re be-
 ne gesta, expectate nominis decus, quod meritis tribuit
 auctoritas publica, quod maiores nostri, summique uiri,
 tanquam scientiae testimonium, uirtutis incitamentum,
 nunquam recusarunt, quod multis multum conciliauit et
 honoris et fortunae, tantumque praesidium uirtutis habet
 ac doctrinae, ut illud nulla cuiusquam obtrectatio conuellat.

P. P. in anniuersariis Mariae solemnibus, anno recu-
 peratae salutis CIO IO CCIX

LIII

E X E M P L V M

I V R I S C O N S V L T I P L A C A B I L I S

I N

G O T H O F R E D O S V E V O

Diu multumque nobis in eam partem cognitus est **G O T H O F R E D V S S V E V V S**, ut multis utique magnisque laudibus afficiendus esse uideatur, siue iuris intelligentiam respicias, siue iuris, ad quoslibet rerum casus accommodandi, peritiam, siue uoluntatem studiumque nemini non, antiqua semper fide, consulendi. Testis est haec ipsa, tum doctrinae omnino omnis, tum aequi bonique, sedes multo celeberrima, quam ille iuris interpretandi facultate illustrauit, testis plurimum, in hac ipsa sede, consensus collegiorum, quibus idem tantum iudicii, quantum scientiae, nec minus religionis, quam laboris, praestitit, testis optimus quisque, qui uel consilio uiri, tam prudentis, usus est, uel, eius prudentiam, officiumque multo paratissimum, laudari, cognouit, ab aliis, uehementerque comprobari. Sed hominis, minime arrogantis, tanta fuit modestia, ut aliorum laudes ne perferret quidem, nedum requireret eas, tanta grauitas, ut omnibus omnium rerum ornamentis anteferret uirtutem, tanta sanctitas animi, ut nihil probaret, nisi quod pium, caritatisque Christiani nominis coniunctum, foret. Hoc et omni docuit uita demonstrauique, et iis aperte confirmauit literis, quibus uitae suae cursum prodidit, se, magna testatus cura, consueisse, cum omnem agendi rationem diuinis monitis praeceptisque metiri, tum patientiae in primis animique mansuetudini studere, sique, excitatis

aduersariorum odiis, incommoda fuerint accipienda, inter multas grauesque molestias, delectari mirifice illo Matthiae Berlichii, uiri, cognitione legum clarissimi, familiariter dicto, MALO FERRE INIURIAS, QVAM IN FERRE

Quae quidem uox quanquam plena moderationis est et honestatis, plena lenitatis ac facilitatis, alios tamen potius omnes, quam Iurisconsultos, uideatur decere. Namque hi, tametsi, pro iustitia sua, iniuriam defendi potius, quam inferri, uolunt, illatam tamen, pro seueritate sua, qua per leges hominum mores emendant, non debent negligere, sed eam reprimere, ne lacerandi nocendique libido, indulgentia negligentiaque, alatur, neu inueterascat impunitatis spe, latiusque serpat. Nam iustitiae sacerdotes sunt, quod iustitiam colunt, et boni aequique notitiam profitentur, aequum separantes ab iniquo. Nec uero contenti sunt hac notitia, sed huic adiungunt actionem, seueritate iuris exercendi ipsam iuris tutelam gerentes. Itaque bonos non solum praemiorum exhortatione cupiunt efficere, sed etiam metu poenarum. Vim ergo iniuriamque propulsant ab aliis, quidni potius a se ipsis. Natura enim duce, nec repugnante Diuino iure, prius est antiquiusque officium, quod sibi, quam quod sociis, debeant. Iure igitur hoc euenit, ut, quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure putetur fecisse. Ac male quidem cum multis aliis agitur, qui, uel inscientia legum, uel inopia facultatum, non possunt iniurias suas persequi. At iuris scientia qui ualent, alienarum certe non indigent opum, sed armis instructi sunt legitimis, quibus audaciam improborum contundant. Non enim inermis est iurisprudencia, sed robore Legum firmatur, quarum imperia, hominum imperiis,

is, esse potentiora, ex illo Patauino, quis nescit. Qua re, si malint iuris periti, praesertim doctores eius, qui iustitiae Antistites esse debeant, a prauis illudi atque despici, quam scientiae suae telis se tueri, ignaui prodiderint et levis animi uitium, parum famae, parum dignitati, parum denique ipsi officio, seruientes. Ea quidem mente Lacedaemonii, ut accepimus, Sciraphidam quendam, multorum iniuriis appetitum, multant, incusata prius hominis ignauia, quae, patienter ferendo, plurimum in se licentiam petulantiamque prouocauerit. Idem ne fiat, si merito subuerentur prudentes, accidere fere solet, ut ne bonus quidem, sicut ait Ascræus ille uates, iniurias aequo perferat animo, praesertim, cum nemo uelit tam bonus uideri, ut, neglectis iniuriis ueteribus, lenitate sua nouas inuitet. Scitum est enim illud, *ueterem ferendo iniuriam irritas nouam.* Huic malo cauent ipsi iurisconsulti, qui, ut ipsi loquuntur, poenam unius, metum multorum, esse uolunt, ob eamque rem puniunt facinorosos, ut eorum exemplo coerceantur alii, atque absterreantur ab inferendis iniuriis. Iram taceo, quam natura tribuere uidetur, ut, eius incitati stimulo, mature res profligemus istas, quae, nobis oblatae, cum alia nobis inferant mala, tum offendant existimationem ludibriisque conuellant. Hoc eodem homines naturae sensu ducti, uim ui repellunt, cumque nemini mortalium soleant iniuriae suae uideri paruae, usu uenit, ut iniurias multi, impetu elati, grauius aequo habeant, quem ad modum Sallustianus ille Caesar exponit, explorator indolis humanae sagacissimus. Postremo fit, ut homo, quamlibet bonus, praesertim ex iurisprudentibus, a multis despiciatur, habeaturque pro segni et inertis, si quidem, iniurias facile perpeffus, semet ipsum credatur defendere non posse

Quarum quidem rerum omnium tametsi nihil ignorabat Sueuus, eas res ipsas ex iure Quiritium, alioque, publice docere solitus, disciplinam tamen altioris animi secutus, ducebat satius, iniurias pati, quam uindicare. Sua enim, hominis diuinitus edocti, persona ponebat indignum, Pomponio Attico concedere, qui nullas, ut aiunt, inimicitias gessit, quod neque laedebat quenquam, neque, si quam iniuriam acceperat, malebat ulcisci, quam obliuisci. Quid fortius, inter summos belli duces, quid maius, et clarius, Epaminonda. Hic tamen patiens praedicatur, suorumque iniurias ferens ciuium. Ne hoc quidem Sueuus ignorat. Idem tamen non tam Epaminondae, uel Titi, aliorumue, qui placabiles ac benigni sunt numerati, mouetur exemplis, quam sanctis illis, quae sanctitatis uerae legem dant, nec simulatae bonitatis. Proponebat enim sibi ante oculos Iacobum, Labanis cedentem iniuriis, Iosephum, fratribus, male de se meritis, haud irascentem, Dauidem, Simei conuitiis ignoscentem sine recusatione, ferentemque Achitophelis insigne maleficio, quod expertus erat. Hos priscae pietatis mores, haec antiquae mansuetudinis facta, continebat animo diligenterque uersabat, haec ponebat in uitae regulis, ut ipse scriptum supremis Tabulis reliquit

Quanto melius igitur fecit, quam M. Cicero Marcum suum docuit, iustitiae primum munus esse, ut ne cui quis noceat, nisi laceffit iniuria. Ergo non ferenda est iniuria, sed ulciscenda, idque fit eo rectius, quod refertur ad primum iustitiae munus. Sed hoc mihi Tullianum, quod alio loco repetitur, non magis placet, quam Lactantio, cui uisus est Cicero, duobus uerbis duas uirtutes maximas bono, et sapienti, uiro, innocentiam patientiamque, detraxisse.

fe. Animaduerto etiam, sic animum Romanos inducere, ut laudi sibi ducant, iniurias parentum persequi, atque, huius in parentes et maiores pietatis opinione, hereditarias ab iis geri similtates integrarum clarissimarumque gentium. Cato quidem, illud uirtutis Romanae specimen, non agnis, non haedis, sed inimicorum lacrymis, ait, parentibus esse parentandum, cum adolescentem, dextra data, amplectitur, in foro ambulanti post iudicium, quo effecerat hic, ut infamia notaretur inimicus patris. Video praeterea, priscos Germanorum mores ita tulisse, ut, suscipere, tam inimicitias, seu patris, seu propinqui, quam amicitias, necesse fuerit. Sed a Romanis Germani, mirum quantum, differunt, quorum inimicitias haud implacabiles durare, Corn. Tacitus auctor est. Hereditarias certe inimicitias illas repellit natura, ut noxias hominum societati, quam sancit ipsa, et mutua quadam caritate deuincit. Hominem ideo, non ad faeuitiam finxit, sed ad mansuetudinem, easque uirtutes, quibus hominum inter se communitas continetur

Easdem similtates gentilitias nescit religio Christiana, quae caritatis, inter socios colendae, legem tanta seueritate cunctis imponit, ut in ea secundam Decalogi suae Tabulam constituat, eaque uinculum astringat perfectionis, sicut docemur Paullina uoce. Nesciit igitur Sueuus eadem similtatum iura, per manus tradita, si quidem sint exercenda. Sciuit tamen haec ipsa, quae commemorantur antiquis literis, quae laudentur, eaque reposuit in erroribus profanarum gentium, non modo Romanae, sed etiam aliarum. Christum, putauit, audiendum, qui mites dicit beatos, ipse quidem mitissimus, quoad inter homines uersatus est, omni uita actuque suo repertus, ipsa denique

morte. Hic, aduersarios diligi, iubet, unaque cum caritate patientiam coli, hic indignissima ipsiusque mortis supplicium crudelissimum perpeffus et contumeliosissimum, nullum mittit odii signum, nullum iracundiae, hic, deprecans in Cruce pro tortoribus suis atque parricidis, quantum mansuetudinis, quantum amoris, ipsis exhibet hostibus suis. Hoc Seruatoris placidissimi exemplum plus ualere debet, quam rationum pondus omnium.

Sed, quoniam hoc nobis datum est ad imitandum, excellens sit, oportet, uirtus, quae expressa est hoc exemplo. Quid enim iniuriae sunt aliud, quam impetus beluarum, eo temeritate ruentium, quo rabies eas impellit. Ratio enim, quae suum cuique tribuit, neminem laedit, nemini facit iniuriam, non cadit in feras, ob eamque causam beluas a ui non potest arcere. Tanto peius agitur cum homine iniurioso, quam cum beluis, quod ille, cum praeditus sit ratione, beluarum tamen impetu fertur, ratione deserta. Superest, ut homines, in alios iniurii, beluarum, quam hominum, similiores sint. Hac mente Cicero, hominem, ait, hominum consociationi infestum, gerere *in figura hominis feritatem et immanitatem beluae*. Taceo, sic morem ferre beluarum, ut hae non aliter fere adoriantur homines, quam laceffitae. At uero iniuriarum tolerantia quantum decus hominis ostendit, quot uirtutes quantaque complexum. Ostendit ea prudentiam, quae cedendo uincat, iustitiam, quae nemini uelit nocere, ne laceffita quidem, magnitudinem animi, quae habeat sui uictoriam, temperantiam, quae sedet perturbationes animi, et huius tranquillitatem seruet rerumque modum, ne quid indecore fiat. Quantus iam ex illis honesti partibus aliarum uirtutum chorus existit. Reuerentia erga Deum, quae Numini relin-

relinquit ultionem, in eoque praesidium defensionis suae ponit. Amor in socios, qui patiundo uitat iras mutuas, dissidia, illamque animi acerbicatem, quam mala, tot tamque ingentia, sequuntur. Innocentia, quae nolit aliis nocere, etiam si possit. Constantia, quae nihil a statu naturae discedat, nihil a dignitate sapientis, et aequabilitatem teneat uniuersae uitae, singularumque actionum. Plura, quae possem, non addo. Sed ad eandem iniuriarum perpeffionem refero, quae tanta cum laude tradunt ueteres, sine respectu tamen, ad illam tolerantiam habito, pronuntiare non possent. Quid ergo de mansuetudine Tullius, *nihil laudabilius, nihil magno et praeclaro uiro dignius esse, placabilitate atque clementia.* Quid, in eandem sententiam, Plinius inferior, *Hoc domi, hoc foris, hoc in omni uitae genere, teneri oportere, ut nobis implacabiles simus, exorabiles istis etiam, qui dare ueniam, nisi sibi, nesciant.* Optimum autem, et emendatissimum, si nosse uis, hunc idem tibi dat illum, *Qui ceteris ita ignoscat, tanquam ipse quotidie peccet, ita peccatis abstineat, tanquam nemini ignoscat.* Quid Seneca de uera excelsitate uirilisi animi, Magni, inquit, *animi est proprium, placidum esse tranquillumque, et iniurias atque offensiones superne despicere.* Muliebre est, *furere in ira, ferarum uero, nec generosarum quidem, praemordere et urgere proiectos.* Haec Lucius Annaeus. Ne putes tamen, iniurias, in humiliore tantummodo fortuna, ferendas esse, idem Clementiae magister in alio loco, *Magni animi esse, docet, iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius, Principe impune laeso.* Quae quidem Sueuus cuncta, ex ipsa uirtutum peruestigatione, habebat cognita, eoque facilius adducebatur, ut, more Sapientum, iniurias ferre mallet, quam inferre. Huius dicti uis exprimitur qui-

quidem, ut fieri potuit a Philosopho, in Tusculanis Quaestionibus, ubi, auctoris grauiissimi iudicio, *Accipere, quam facere, praestat, iniuriam.* Sed multo sanctius Sueuo *Ferenda* dicitur *Iniuria*, quam *accipienda*, ut indicetur religio, Crucem portans cum Christo, animusque Christianus. Hic enim, non, obstinatione quadam Stoica, res aduersas subit inuitus, ut uiribus suis stolide gloriatur, sed laetus excipit iniurias hominum, laetus eas sustinet, quibus breui leuandus sit ab ipso Deo, multa cum obsequii gloria

Tam mitis hominem placidique ingenii tulit anno, quam restituta Salus est, CIO IO CLII Vitemberga, exceptumque gremio, optimis doctrinis et sanctissimis imbuerunt, Gothofredus Sueuus, tum iuris luculenter expositi, tum sanctimoniae, uiuendo agendoque demonstratae, fama clarus, et Anna Dorothea, uiri, studio legum praestantis, Bartholomaei Reufneri, filia, qui, filium nulla re melius, quam pietate, institui, atque hac demum uirtute in filio suam consecrari spem, rectissime iudicarunt. Fulgebat in puero magnae expectationis indoles, eamque disciplina Ioannis Peisceri, hominis ad ingenia tractanda peridonei, bonis literis feliciter erudiebat. Inde traditus ille Strauchiis, Stolbergiis, Rohrenseis, Schurzfleischiis, habet in patria omnis sapientiae, et Graeci Latiniue cultus, doctores summa et fide, et scientia. Lipsiam, anno proximi saeculi primo et septuagesimo, profectus, rerum gestarum antiquitatisque cognitionem accipit a Francofensiis, legum peritiam a Romanis. Vitembergam reuertens, Lederis, Zigleris, Martiniis, ducibus, diuini humanique iuris scientiam explorat. Anno eiusdem saeculi sexto et septuagesimo, Francofurtum, ad Viadri uadum, pergit, ubi Becmannos, Rhetios, Stryccios, audit.

dit. Eos morum comitate, diligentia, eruditionis opinione, sibi conciliat, ipsaque iam alios docendi exercitatione notus, multis discipulorum laudibus ornatur. Honos excipit meritum, multis perspectum magnisque uirtutibus. Ut rediit in patriam, anno superioris saeculi tertio et octogesimo, facultatem Laureae, ab Ordine Iuridico breui consequendae, adipiscitur, eaque Laurea, triennio post, rite suscepta, tanta iuris interpretandi celebritate floret, ut, anno tertio et nonagesimo, iuris, publice tradendi, prouinciam capeffat

Hic quanta se uirtute, quantaque industria, in partibus demandatis omnino omnibus, praebuerit uir, non iuris magis, quam iustitiae, consultus, scimus omnes. Hoc, cum multa eius commendatione, et recordamur, et altius in memoria defigemus. Dolemus tamen, eum fuisse tam graui uoletudine saepius affectum, ut sufficere non potuerit laboribus, in amplissimo plurium generum munere sustinendis. Itaque, anno huius saeculi sexto, commeatum acquiescendi a continuatione laborum petiit, eumque impetrauit. Ea re, quod nactus est otii, non animi languore fœcordiaque consumpsit, sed id contulit ad alios, consilio iuuandos, religiosis maxime commentationibus adeo deditus, ut iuriconsultus in theologum uertisse uideretur. Nullae temere conciones apud nos, in sanctiore coetu, sunt habitae, quas ille, bene etiam mane, non audierit, nulla tempestatum uarietate retardatus, nulla, coeli aspiratione graui. Haec res multis, qui uiderunt euntem ac redeuntem, admirationi fuit, multis stimulos religionis admo-
uit. Vidisses domi sacrarium in museo, si uirum, quem solitudo meditationibus coelestibus pascebat, conspexisses sedentem inter pluteos sacrorum ac theologicorum librorum,

et, secundum Codicem Diuinum, Lutheri maxime monumentis intentum. Huius enim Martini lectione fatiari non poterat, huius uaria editionum omnium uolumina conferbat inter se, huius opera, tam grandia, memoria fere tenebat, hunc in sancta neruosaque doctrina, in iudicio acerrimo, in ipsa quoque grauitate scribendi, ac proprietate delectuque uerborum, ac mirabili totius styli perspicuitate, diuinum quiddam spirare, censebat. Exempli, quod manaret latius, intererat, ut tam notae uir probitatis uitam longius produceret. Qui tamen cum ad Deum, quinto Nonas Maias, excesserit, et, diutino grauissimoque leuatus morbo, inter coelites gaudio triumphet, nostrum est, hanc ei felicitatem, quam omnes expetimus, gratulari, ac nobis optare, ut eadem potiamur, ex hac turba et colluuiione, suo quisque tempore, euocati. De reliquo, commonemus uos cohortamurque, CIVES, ut uiro, cuius uiui humanitatem ceterasque uirtutes spectatissimas coluistis, huic mortuo ne desitis officio uestro, ut, qua decet, frequentia prosequamini funus, a meridie, hora I, ex domo, in foro sita, in Aedem Marianam, pio celebrique ritu, deducendum. P. P. VIII Idus Maias, anno, quam restituta Salus est,

CIO IO CC XVIII

LIV
DE
RARA SOCIETATE
BONAE MENTIS
CVM
BONA FORTVNA

Bonae literae amant bonam mentem, nec amant modo eam, uerum dant etiam operam, ut eandem liberali disciplina fingant atque ornent, quo fiat mens emendatissima, adiecto scientiae uirtutumque cultu. Amamus igitur nos, qui literas profitemur, colimusque, memoriam Hermanni Volframsdorfii, eamque tanto cupidius nostris prodimus literis, quanto praeclarius apud nos mentis bonae monumentum uir ille, summae quondam, in praecipuo Aulae Saxonicae gradu, amplitudinis, statuendum, putauit

Asdrubal ille Liuianus, insignis apud ipsos hostes auctoritatis, cum perculsas Carthaginis opes in senatu Romano deflet, quantum bonae mentis, in maximis florentissimisque rebus, bonum sit, et agnoscit sapienter, et, ciuium suorum malo, testatur. RARO, pronuntiat, HOMINIBVS BONAM MENTEM BONAM QVE FORTVNAM DARI. Religionis, omnino omnis, tam expers non est, quin bonae mentis, ac bonae fortunae, munus ab altiore quodam auspicio repetat, quando, utramque, docet, aliunde dari. Bonam tamen mentem et primam hic nominat, et, hac de caussa, fortunae praeponit, nec iniuria. Nam fortuna, quantacunque fuerit, pertinet ad res, extra nos sitas. Sed mente, qua po-

tissimum differimus a beluis, omnis cognoscendi iudicandique facultas, omnis agendi scientia, atque adeo ipsa hominis dignitas, ipsa utendae fortunae ratio, tenetur

Quae uero sit bona mens, pro uariis partium studiis, sentiri uarie solet. Nam, qui trahuntur uoluptate, uidentur sibi bonae mentis fructum capere, si, cura molestiaque leuati, iucunditati se dedant. Hic fere *animus* est, quem Poeta, uiribus suis fretus, ipse sibi uult *parare*, si uitam, si opes, consequatur ab Ioue suo. Qui, cupiditate diuitiarum corrupti, thesauros extruunt, his bonae mentis deliciae sunt in numis, quos in arca contemplati, spre-
tis populi sibilis, sibi *plaudunt domi*, ut sordidus iste ac diues Atheniensis, ab eodem Horatio notatus. Qui gloriae seruiunt atque honoribus, his bona mens principatum appetit, ut Caesari, qui priorem, ut Pompeio, qui parem, ferre non potest. Qui doctrinae atque ingenio, cum ambitione, student, his melior fere mens esse uidetur, quae plurimarum capacior sit reconditarumque rerum

At bona Mens, quae iudicium expectat incorruptum, auocat nos ab his praeiudicatis hominum opinionibus, ad suaeque contemplationem nos inuitat. Atque haec quidem, ex indole sua si spectetur, ipsam rationis uim, cum eaque intelligentiam, cogitandi solertiam, consilium, ostendit. Sic praesentia considerat, ut simul de futuris cogitet, sic praeterita reminiscitur, ut ex his de instantibus iudicet, sic alia colligit ex aliis, ut actionum gubernet ipsiusque uitae cursum. Haec bona fit, cum, quod uidet acute, in bonam rem uertit, quod consulit bene, hoc recte utitur, quod male consultum est, consilio meliore corrigit, appetens semper salubris potius ac frugiferi, quam iucundi, non solum perspicax, sed etiam composita, tum uigilans, tum aequi

qui diligens ac boni. Mens autem uere bona fuerit, quae, diuina luce collustrata, in omni ratione deliberandi agendique, sic diuinis obtemperet praeceptis, ut neque discedat ab iis latum unguem, nec, illis quae repugnent, ea probet unquam, prouideatque consilio, quantum possit, quicquid autem prouiderit, eius arbitrium Deo relinquat

Sed bonam mentem laudes facilius, quam praestes, in prosperis maxime rebus. Namque, ubi nihil deest, ubi res copiis affluit, scimus, quid tentare soleat humanam fatietatem, quid, fragilitatem naturae communis. Habet, in fortuna florente, libido, quo concitetur atque exultet, habet, quo, ut pestis suae pabulo, alatur. Quae quidem libido ubi inuasit animum occupatumque tenet, actum est de ratione, quae debeat appetitui praeesse, actum de uirtute, quae, consilia moderari. Opprimit modestiam superbia, temperantiam luxuria, industriam ignauia, prouidentiam securitas, quae uel sola quantae calamitati soleat esse, euenta declarant omnis memoriae. Consiliis ita corruptis, corrumpitur fortuna, calamitosisque rerum conuersionibus, quae consequuntur, palam fit, longe difficilius esse, res secundas ferre, quam aduersas. Tanti est, stabili quodam foedere iungi fortunae bonam mentem

Quo peius audiat, oportet, Cottae Tulliani sententia, quamuis MENTÍ DELVBRÁ, et Virtuti simul, et Fidei, consecrentur, tamen haec in nobis ipsis sita esse, Spei, Salutis, Opis, Victoriae, facultatem a Deo expetendam, omnem praeterea commoditatem prosperitatemque uitae a Deo capi, uirtutem autem qui Deo retulerit acceptam, neminem unquam fuisse. Est uero Mens in nobis, sed diuinitus indita, sed, ut munus Dei solius maximum.

Haec Mens etsi religionem templi non arrogat sibi, tamen, si sapit, semet ipsa praebet habitandam Deo. Eadem mens ut sana sit in corpore sano, nihilo certe minore Dei beneficio fieri debet. Quod quidem ut in primis fiat, idcirco hoc idem Numen immortale rogandum est, sicut alii veterum, in ipsa superstitionis caligine, uiderunt. Ex his si qui forte alii, errore grauiore rapti, praesidium bonae mentis a Deo minus petierunt, hi quidem ipsi dent sibi uitio, non obtineri potuisse sanam mentem illam, quae desideretur in commentitiis eorum uirtutibus. A Deo, qui potestatem petendi fecit, sapientiam precatur Salomo, quam sibi cum exoptet unam, non opes, non honores, ideo Deus ei, una cum sapientia, cetera uitae commoda largitur. Hoc facit Deus, ut homines, regis, post homines natos sapientissimi florentissimique, exemplo tam illustri, commonefaciat, hanc sibi petitionem fuisse gratam, nec praestantius esse munus bona mente, nec nobis quicquam, uel propter se, uel propter ipsa fortunae bona, paranda tuendaque, acrius expetendum. Qua re par aequumque est, ab Ioanne Sarisberienfi istos reprehendi philosophos, qui, ex solo naturae, parum sibi cognitae, beneficio, ac mentis exercitatione, *citra gratiam*, quicquam sibi promittant *in moribus egregium*, *liberoque arbitrio* confisi, ubi sapientes uideantur sibi, stultissimi fiant

Nihil ab hac impotentis animi arrogantia periculi fuit Volframsdorfio, nihil a fortuna, bonae mentis experte, cum quidem ille fortuna uteretur tam bona, ut, integra semper Principum gratia, praestans dignitate, pollens auctoritate, abundans opibus, in Saxoniae fortunatissimis haberetur. Sed hanc ipsam fortunam sapientia sua meliorem, sanctitate animi optimam, fecit, sanctum bonae mentis

tis studium ita professus, ut ipsi Bonae Menti templum, quod omni uitio cultus uacet, excitare parauerit. Quid aliud enim dixeris triclinium Volframsdorfiani conuictus, ab illo sic institutum, eaque temperatum disciplina, ut, quot aluntur in eo reficiunturque bonarum literarum studiosi iuuenes, tot Bonae simul Menti uideantur dedicari. Atque hic quidem beneficii, tam ampli, fructus cum transeat ad posteros, iudicari potest, quantam bonae mentis gloriam mereatur, uel adeptus iam sit apud optimum quemque, qui, cura sumptuque suo, quoad potuerit, providere statuerit, ne bonae mentes Reipublicae, in sacris ciuilibusque muneribus, deessent

Quantum igitur fauore, tantum laude, prosequimur, pietatem Io. Gothofredi Suenccii, Vitembergensis, iuuenis ingenio, moribus, doctrina, ornatissimi, qui Volframsdorfiae bonitatis ac munificentiae memoriam oratione anniuerfaria, nec ineleganti, repetere constituit, eaque suam, et sodalitatis suae, religionem in promptu ponere, e grato memorique animo profectam. Dignum est institutum, quod beneuolentia complectamini, **CIVES**, dignus ob bonam mentem, nobis uobisque probatam, orator, quem, craftino, ab Hora IX matutina, in Acroaterio Maiore, dicturum, humanitate uestra subleuetis. P. P. IIII Nonas

Iulias, anno, quam Salus parta est,

CIDICCCXXVIII

LV

DE

BONO GLORIAE STUDIO

Mos institutumque maiorum postulat, ut eos ad honores, publice capeffendos, inuitem, qui, sapientiae bonarumque studiis artium dediti, cupide elaborarunt, ut aequalibus, tum uitae integritate, tum cultu liberalis scientiae, praestarent. Sed mihi, hanc ipsam fuscipienti cogitationem, uenit in mentem Cornelii Taciti, quo auctore, Heluidius Priscus summi uiri personam sustinet, quibusdam tamen, uelut APPETENTIOR FAMAE, uidetur arguendus. Hic priscus nihilo minus purgatur communi sapientum consuetudine, quibus, ut loquitur scriptor Historiarum grauissimus, CVPIDO GLORIAE NOVISSIMA EXVATVR

Et certe, consimili gloriae studio cum alios, sapientia claros, trahi, uidemus, tum in primis duumuiros, sapientissimo cuique comparandos, M. Tullium Ciceronem, et C. Plinium, patris nomine, Caecilium, nec, ut uulgo creditur, minore natu, sed per adoptionem auunculi, Secundum. Ac Tullius quidem non solum multa de suis laudibus praedicauit ipse, ob eam rem notatus quondam, ab Ioanne tamen Meurfio, aliisque, defensus, sed etiam, CVPIDITATE INCREDIBILI, ut ipse confitetur, NOMINIS ILLVSTRANDI ductus, fidem L. Lucceii tentauit. Huius enim monumentis res commendari suas, uolebat, ita quidem, ut Lucceius, legibus historiae, quas ipse sciscit alibi Cicero, neglectis, plusculum, quam concederet ueritas, amor daret. Rationem si requiras, *Vt et ceteri, inquit, uiuentibus nobis, ex literis tuis* NOS cogno-

COGNOSCAN'T, *et nosmet ipsi, uiui*, GLORIO-
 LA NOS'TRA *perfruamur*. Plinius autem, modestissimi ce-
 teroquin ingenii, nihil hic grauitate Taciti retardatur, sed,
 auguratus, nec falso, historias illius immortales futuras,
 nihilo minore desiderio, quam Luceio exposuit Cicero,
 ILLIS, inquit, INGENVE FATEBOR, INSERTI
 CVPIO, nec exigit quidem, sicut ille, ut actae rei modus
 excedatur, optat tamen, operibus ut suis similis Taciti
 SCRIPTOR PRAEDICATORQVE contingat. Hic
 idem, quo affectus sit animo, aperte declarat, cum modo,
 VICTVRI NOMINIS FAMAM supremis etiam
 titulis prorogandam, iudicat, modo BEATISSIMUM
 putat, qui BONAE MANSVRAEQVE FAMAE
 certam concipiat spem, exploratoque posteritatis suffragio,
 CVM FVTVRA GLORIA uiuat, modo, nulla ae-
 que re, ac DIV'TVRNITATIS AMORE ET
 CVPIDINE, teneri sese, hancque demum rem HO-
 MINE DIGNISSIMAM esse, confirmat. Hinc eiuf-
 dem uox, *Homini nihil MAIVS dari posse, quam GLO-*
 RIAM, *et LAVDEM, et AETERNITATEM*.
 Postremo, quid fere sentiant sapientes, indicat Cicero,
 ipsos illos, testatus, philosophos in iis etiam libellis, quos
 de CON'TEMNENDA GLORIA scribant, nomen
 suum inscribere, atque adeo, in eo ipso, in quo praedica-
 tionem nobilitatemque despiciant, PRAEDICARI DE
 SE ac nominari, uelle. Ex quo iudicandum uidetur,
 cum satius sit, gloriae, in ambitionem effusae, faces, ani-
 mis ab ipso quasi sapientiae studio subiectas, extinguere,
 quam eas, subdita noua quadam materia, ali augerique, tum
 uero dandam potius operam esse, ne qua honoris specie
 obiecta, longius a moderatione deflectant animi, superbia-
 que corrumpantur

Equidem, quantam ingeniorum, tantam animorum, uarietatem agnosco, eaque permotus causa, ipsius, sentio, ui indolis, alios placidioris mentis esse, alios elatioris, ab aliis ideo sui modum haberi, ab aliis maiora concupisci, optimaque saepe numero disciplina hoc effici non posse, ut, represso naturae impetu, mitigetur impotentia, ac tenor aequabilis uitae seruetur, modestia duce. Sicut igitur accusanda non est disciplina, quae, mentis emendandae studium professā, id, quod annititur, hominum uitio perficere non potest, ita nec honos in crimen reuocandus est, si, quos ad uirtutem studet exfuscitare, hos inuenit repugnantes arroganter, suaeque potius obtemperantes ambitioni, quam rationi. Atque haec quidem labes in animis interdum maximis, splendidissimisque ingeniis, infidet, quae, opinione bonorum suorum naturalium inflata, ut sibi praestantiae plurimum tribuunt, ita maxime uolunt honoribus efferri. Itaque ipse Sapiens ille, quem Porticus, omnis perturbationis expertem, ostentat, in antiquis seuerissimisque spectatus exemplis, eandem gloriae cupiditatem, ex superbia natam, dissimulat magis, quam delet ex sensu, nedum radicitus euellat. Cum enim Tacitus mihi pariter, ac Paganino Gaudentio, Zenoni potius, quam Epicuro, uideatur addictus, ea certe, quae de exuendo gloriae studio pronuntiat, Stoice uidetur dixisse. Affectus enim similiter animo putantur adhaerere, ac uestes corpori. Sed, quoniam tunicis comparantur animi motus, horum quidem tunica uelut extrema perhibetur gloriae cupiditas, ut Philo Simpliciusque tradunt. Haec gloriae cupiditas repudiat quidem alias animi commotiones, quae gloriam obterant, sed, quo magis gloriae studetur, hoc altius eiusdem gloriae sensus in animum descendit. Itaque sensus hic, cum superesse uideatur cupiditatibus
aliis

aliis, ex animo iam ereptis, ultimus quoque putatur exuendus. Quam uero illa, quae magnificis Stoicae familiae uocibus iactatur, ab omnibus animi motibus uacuitas difficilis sit aegreque speranda, Tacitus, grandi illo Heluidii Prisci documento, perspicit. Quam sit eadem difficultate liberandi animi ne opus quidem, meliora norunt edocti. Hi, tantum, sciunt, abesse, ut animi commotiones extrahendae sint stirpitus, ut ratione potius moderandae. Cum omnes enim hae animi affectiones uirtuti, quam colant homines, pro instrumento sunt incitamentoque datae, tum illud in primis gloriae, non intemperantis, desiderium, quod in animis erectioribus exardescit. Habet uirtus id, quod expetatur per se, habet praemii satis, quae ipsa sibi praemium est, ipsa merces. Sed, cum uirtus eadem, res tam ardua, nihilo minus difficultatis habeat ingentiumque laborum, fieri solet, ut absterreantur ab eius studio facile, quos labor debilitat, quos mobilitas ingenii communis, atque a labore procliuis ad libidinem, alio inclinat. Quod ne fiat, insitus admouetur et acerrimus gloriae stimulus, tanta quidem ui, ut labantes firmentur, languentes acuantur, currentes instigentur. Praeclare igitur auctor ordinandae Reipublicae, affatus C. Caesarem, GLORIA, inquit, INDVSTRIA ALITVR. *Vbi eam dempseris, ipsa* PER SE VIRTVS AMARA ATQVE ASPERA *est.* Atque haec quidem naturae, extimulantis ad gloriam, uis etsi late patet, tamen in excelsis animis maxime uiget, cum, ut recte Tullius, OPTIMVS QVISQVE MAXIME GLORIA DVCA TVR, et OPTIMI MORTALIVM *altissima cupiant*, sicut apud Tacitum dicitur aduersus Tiberium

Ne uero rectum gloriae sensum malo prauoque per-

misceamus, est quidem gloria frequens fama cum laude,
 sed haec ipsa laus re quadam, laude digna, pari cum debeat,
 illa certe res alia, quam uirtus, esse non potest. Est enim
 uera laus in uirtute posita, uirtus in actione, quam prae-
 ceptis instruit exemplisque doctrina liberalis, et compluri-
 bus adiuuat rebus, idoneis quidem ad uirtutem augen-
 dam, ac prudentiae partes nauiter obeundas. Haec do-
 ctrina, ubi uirtutem docet, aperit gloriae uiam, ubi clarif-
 sima uirtutum specimina, rebus gestis expressa, edit, si-
 mul commendat gloriam, simul illustrat. Multorum enim
 praeclare excellenterque facta, una cum illis, quos me-
 morat Poeta, *ante Agamemnona fortibus*, ignoraret poste-
 ritas, nisi ea posteris narrarentur, literis prodita. Proin-
 de ingenii gloriae, quam habent iam literae, illa accedit
 gloria, quam studium uirtutis affert, et literis, tam bonis,
 qui dedunt sese, habent profecto, in quo gloriam conse-
 ctentur, sapientibus haud indignam. Neque enim in
 huius sese societatem dignitatis obtulerit ambitio, quae non
 minus gloriam, quam uirtutem, mentitur, et, ficti nomi-
 nis atque amabilis obtenta uelo, gloriam sine uirtute ca-
 ptat, praepostero certe consilio, cum ad gloriam non si-
 mulatam, nisi uirtutis itinere, non eatur. Contra ea, tametsi
 rebus, quae, uirtute non tam comite factorum, quam duce
 ac moderatrice, geruntur, uirtutis conscientia sufficere pot-
 est, eisdem tamen praemium uirtutis externum haud dene-
 gandum est. Hoc autem reponitur in gloria, recte factis par-
 ta, quae famam, ex uirtute natam, cum habeat, publicum
 huius testimonium quis recuset. Haud immerito enim ui-
 sum est illi Quiritium fenatui, **CONTEMPTV FAMAE**
contemni uirtutes. Nec uero abit hinc doctor ille sanctior,
 qui, clara sacraque uoce, commendat **CVRAM BONI NO-**
MINIS, hocque ipsum **MILLE THESAVRIS** an-
 teponit et **MAGNIS**. Licuit igitur Lyconi, philosopho,
 ad

ad gloriae cupiditatem, tanquam ad rem necessariam, mature iuuenes et acriter cohortari, licuit Cleanthi, licuit Sphaero, de quibus commemorat Diogenes Laertius, de gloria scribere, et calcar, quod gloriae Poeta tribuit, adhibere. Ipse Plato, Socrate magistro, igniculos gloriae, in animis abditos, excitat, ipse Cicero, Graecos imitatus, praeter ea, quae in libris de Officiis explicat, duos adhuc libros conscribit, primum quidem, ut uidetur, de Honore, alterum de Gloria. Vtrumque desideramus amissum, parumque solatii afferunt, qui, multa, Tullio surrepta, latere, suspicantur, in Francisci Philelphi, Petri Alcyonii, Hieronymi Osorii, scriptis. Latuere uero illa usque ad hoc tempus, nondum a quoquam, quem sciam, ex suis extracta latebris

Hunc, quem, ratione circumscriptum, crimine liberauimus, gloriae sensum induite, Praeclari sapientiae praestantiumque artium Candidati, hunc susceptum fouete, et capeffite decus, rite uobis ac liberaliter tribuendum. Namque, oblata uobis duplici *Laurea*, *Philosophica Poeticaque*, datur simul facultas doctrinae, in medium proferendae, qua uel ingenii elegantia eniteat, uel scientia, ingenuo homine digna. Sic noua uirtuti uel adminicula parantur uel ornamenta, sic, regia uirtutis uia, ad immortalitatem nominis contenditur, sic capitur gloriae fructus, pro quo sapiens nullum laboris genus subeundum non putat. Quare, conuersis huc animis, mature uos ad certamen ingenii comparate, eoque defuncti, sperate praemia, quae suum cuique meritum conciliat, quae, meo Patrumque studio, aequissimo certe ac promptissimo, in publico celeberrimoque hominum eruditissimorum conuentu, distribuentur. Dies solemnibus, ex formula ritus antiqui, dictus

est XVI Calend. Nouemb. siue, recepta Fastorum scriptura, *Septimus decimus Octobris*, qui, ut, rebus Imperii, rebus Patriae, rebus Academiae nostratis, omni ex parte florentibus, illucescat, DEVM precamur. P. P. IIII Id. Sextiles, anno, quam Salus parata est, cio io cc xxi

LVI

DE

SALVTIS ARCANO

VOCE ROMANA SOLEMNIQVE

EVVLGATO

IN

MEMORIAM

CHRISTI MORIENTIS

Quanquam hodiernus dies, quo Deus pro hominibus moritur, rerum mirabilium plenus est, in eo tamen apparet quiddam hoc insignius, quo minus id, tempore tam turbido, in tanto latronum, in Christum saeuientium, furore, expectandum uidebatur. Hic enim ille dies est, quo grande SALVTIS ARCANVM, ab ipso Principe Salutis humanae prius enuntiatum, in cruento deinde Iudaeorum iudicio maxime confirmatum, ab ipsis denique Christi hostibus promulgatur, in frequentissimo conuentu multitudinis, ex tribus terrarum partibus, ad Solemne totius anni maximum, congregatae, et undique iam, ad insoliti supplicii spectaculum, confluentis. Qui quidem hostes non Iudaei forte sunt, quibus, populo diuinitus lecto, Oracula Messiae promissi prodita fuerant, sed Roma-

*Matth. XXVII. 54.
marci. XV. 39.*

Romani, gens in foedissimarum superstitionum colluuiione uolutata, uerique Numinis ignara, cui ludus esse iocusque uidebatur, quicquid Iudaeus Apella crederet. Neque eo fecius hi Romani, tanti hostes tortoresque Christi, ut eum, flagris omnique contumelia laceratum, tollant in crucem, tam singulari religione tanguntur, ut, quod tacent Iudaei, quod iidem contritum obliuione deletumque uolunt, hoc Romanorum militum praefecti, in loco supplicii celeberrimo, quasi publica praeconum uoce, praedicent, *Iesum Christum, in cruce necatum, uerum esse Filium Dei*. Hoc si profitentur, modo tam insperato, hostes, quidni rerum natura uideatur idem denuntiare signis suis prodigiisque mirabilibus, quibus ipsi Romani adigantur, ad Christi numen agnoscendum. Adeo res insolitae concurrunt, ut, elusa Iudaicae obstinationis fraude, diuina Christi maiestas mortalibus ostendatur, cum eaque Salutis Arcanum, coelo terraque patefactum, in uulgus exeat

Habent Principes Arcana imperii ac dominationis, quae uiri ciuiles e Tacito maxime depromunt, et Arnoldus Clapmarius, alii, Paganinus in primis Gaudentius, exponunt. Sed, quo sanctius, hoc maius, est Salutis Arcanum, quo Deus, caritate misericordiaque ductus, sic miseris consulit mortalibus, ut, quae diuina bonitate in horum conseruationem salutemque decreuit, ea, quo ei uisum est tempore, perficiat, et hominibus uarie diuulget. Hoc autem Salutis Arcanum, aeterno Numinis consilio prouisum, ad unum spectabat Messiam illum, uerumque Dei Filium, qui sponsus erat hominibus, in tuto collocandis. Talem enim esse oportebat, qui rebus mortalium desperatis subueniret, hac mente declaratus hominibus, hac eisdem solatii spe desponsus, consentiente in eam sententiam
omni-

omnium fide oraculorum diuinorum, quae, Messiam uenturum, cecinerant. Talem Deus ipse Christum uocauerat, Iordanis aqua tinctum, ubi, aperto repente coelo, Sacro Flamine sub figura columbae delapso, uox auditur, *Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.* Iterum in monte, ut uulgo creditur, Tabor, ubi Christus cum Moyse atque Elia uersatur, et luce coelestis gloriae circumfunditur, uox eadem coelestis exauditur, *Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco, ipsum audite,* hoc est, tanquam uerum illum promissumque Messiam. Petrus etiam, Christo discipulos rogante, quisnam ipse diceretur ab iis, communi sodalium nomine, *Tu es, inquit, Christus, Filius ille Dei uiuentis.* Quod quidem Christo ipsi tantopere placet, ut, hoc, respondeat, Petro non carnem et sanguinem, id est, humanam scientiam, retexisse, sed *Patrem suum coelestem*, ut in eiusdem fidei professione, tanquam in Petra quadam firmissima, fundatam, uelit, concionem suam. Ioannes autem testatur, *A nemine uinci mundum, nisi qui credat, Iesum esse Filium Dei.* Et, quae scripta sint de Seruatore nostro, idem docet, eo pertinere cuncta, ut credamus, *Iesum esse Christum illum, Filium Dei, atque uti, credentes, uitam habeamus per Nomen eius.* Ex quo perspicuum est, caput Salutis humanae, et omnis fidei nostrae, omnis solatii, robur in eo positum esse, ut credamus, *Iesum Christum esse Filium Dei*

Hoc ab omnibus, qui salui esse uelint, credi animoque comprehensum teneri, tam necessarium iudicat Affertor hominum, ut, in terras ideo se, praedicet, ingressum. Sed, quoniam salus ex Iudaeis oriri debebat, his ille primum se conspiciendum praebet, his diuinitatis suae fidem

fidem concionibus, et operibus mirabiliter editis, facit, his eam consequendae salutis uiam aperit regiam, ut se, missum diuinitus ad rem mortalium restituendam, sequantur incolumitatis recuperandae auctorem, in suamque se se fidem toti permittant. At primores horum, qui nullum religioni, nullum ueritati, locum relinquunt, inuidia stimulati, ira exacuti, repudiant fatalem illum Mariae filium et probris infectantur, ideoque potissimum capitis damnandum putant, quod Dei Filium se ferat, quasi per nefarium facinus, quod consciscat in Deum. Occaecati enim errore, ac diuinae scripturae mentem falso interpretati, Messiam, cuius aduentum regno terrestri destinant instaurando, uulgo non magis habent pro Filio Dei, quam hodierni, uel Iudaei, uel Turci. Contra ea, Christus talem, qualis erat reuera, profiteri se, et iure poterat, et hominum, merito suo seruandorum, causa, debebat, cum Restitutor salutis alius esse non posset, quam diuino robore praeditus, ac Dei Filius, qui, suscepta hominum perditorum causa, eorum culpam expiaret morte sua. Hic enim talis Oraculo uetustissimo, in humani generis solatium, editus erat ultimae memoriae Patribus, hic antiquis saeculis, uatum sacrorum uocibus, toties confirmatus, huius spe fiduciaque omnes illi, Deo placato, ab interitu retrahebantur, hunc cultus omnis Leuiticus, omnis tot sacrificiorum ordo, tot antiqui Foederis umbrae imaginesque, respectabant. Ea cuncta quamuis et scire debuissent procures Iudaici, et in Iosephi filio, tot uirtutis diuinae experimentis insignito, perspicere facile potuissent, haec tamen ipsa ponunt ab eo remota, eumque, negant, esse Dei Filium, qualis uideri uelit, esse, negant, illum, qui Messiae personam uere gerat. Quo fit, ut Mysterium Salutis iniuriis conuiciisque suis studeant obruere, quod Christus Iudaeis toties, tam clara con-

tentaque uoce, promulgauerat, quod ipse praecursor eius, Ioannes, Agno Dei demonstrato, in oculis conspectuque omnium exposuerat, quod sanctus ille Simeon, sancta simul Anna, in Templo, enarrauerant, quod Magi, insoliti fideris fulgore ex Oriente exciti, adoratione sua Hierosolymis declarauerant, quod, in ipso Christi ortu, reueriti erant coelites, coelesti missu, triumphalique cantu, pastoribus nuntiatum. Adiiciunt sceleribus suis Iudaei scelus, quo tetrius esse non possit. Quanquam enim Seruatoris, ad supplicium rapti, diuinitas cum aliis rebus inusitatis prodigiisque, ad omnium stuporem, comprobata est, tum ipsius in uitam reditu, huius tamen rei posterioris ueritatem, a sepulchri custodibus sibi denuntiatam, mendacio Christi a discipulis surrepti, premere nituntur, ne qua Christi, morte liberati, ac surgentis e tumulo, exeat fama, eiusque numini nouum pondus addat. Sic, sua peruicacis animi prauitate, omne lumen extinguunt rationis, quae, tot tamque praesentibus miraculis instituta, eos abunde docere poterat fastigium Christi coeleste. Eadem prae fractae mentis acerbitate omnem exuunt sensum humanitatis, quae mortuis insultare nescit, nedum ei, qui moribunda uoce Deum precatur pro salute inimicorum suorum. Puteturne igitur Iudaeorum intelligentia caligine, quae modo Soli fuerat inducta, obscurior, eorundem sensus ipsis saxis, quae diffringebantur eodem tempore, durior, ipsa denique immanitas non habere, quo procedat ulterius

Sed hoc illud est Salutis Arcanum, cuius profitendi periculum ne ipsi quidem discipuli Christi animo satis firmo ferre uidentur, deserto Magistro, fuga dilapsi. Hoc certe rerum discrimen Petrus, magnificus ille sui ostentator,

tor, tam male sustinet, ut, quo melius ante id tempus Christum, Dei Filium, confessione sua, omnium condiscipulorum nomine edita, coluerat, hoc peiore iam perfidia nesciat Herum suum, eundem quoque, sibi diras imprecat, eiuret. Quidnam autem spei, satis exploratae ac stabilis, in Christo, Dei Filio, quem pro tali paullo ante, unaque cum Petro, erant uenerati, iam collocare uidentur undecim discipuli, quibus delirare uidentur mulieres, his renuntiantes, quid ex Angelis acceperint de recepto Christi spiritu. Tam fero, ut fatetur ipse diuinus Ioannes, intellexerant hi discipuli Sortes diuinas, quarum fide, Christum e mortuis excitari, oportebat. Adeo eis difficile erat, coelestia animo complecti, ubi populi, Romana dominatione liberandi, regnum, in terris a Messia redintegrandum, cogitabatur, ubi tantae rei gerendae uidebatur haud respondere fortuna Christi, incertis adhuc diuagati sedibus, ab aduersariis deinde arrepti, uinculis, uerberibus, omni contumeliarum genere, excruciat, postremo ad supplicium feruile abstracti, inter latrones necati. Atque hi quidem discipuli, cum Christi familiares essent, toties ab ipso, tam diligenter, ad cogitationem regni cuiusdam coelestis erant instituti, a rebus terrestribus semper auocati, quod earum nihil, nullae Regum opes, pertinerent ad Regnum Christi, longe aliud, quam humanum, longe maius. Sed eorum mentes nihilo minus, ubi sanctis cogitationibus ad supera debebant erigi, uitio infirmitatis humanae depressae, adeo defigebantur humi, ut alte uix spectarent, nisi ad coelestia, Magistri, exhortantis grauius atque instantis, obiurgantis etiam, praesentia, excitarentur

Tanto admirabilior est ac diuiniore Vis illa, qua militaris custodia, praeter omnium opinionem, ciatur, ex ea

praefertim gente, quae, cum Pilato, nouo Iudaeorum Regi modo illuſerat, eo quoque in loco, ubi ſupplicium de facinorofis ſumi ſolebat, eo denique tempore, quo ius maiestatis Romanae, ablatum Iudaeis, necis imperio fuerat exequendum. Magnum enim Salutis Arcanum, ab Iudaeis ſupprimi coeptum, ab ipſis Chriſti amicis timidius, interque ancipites cogitandi curas, habitum, fidenti animo, clara uoce, praedicat Centurio ille Romanus, qui Chriſto aſtat, in cruce morienti. Praedicant ſimul, ut Matthaeus ſcribit, milites eius, qui, paullo ante in omnem militarem licentiam petulantiamque effuſi, nunc in praefidiis ad crucem collocati, ac prodigiorum magnitudine obſtupefacti, *Vere*, inquit, *Hic Dei Filius erat*. Ne quis autem putet, ab his intelligi, uerſatum inter homines, filium Dei cuiuſdam commentitii, qualis Bacchus, Hercules, Aeſculapius, alii, perhibebantur a Romanis, audiatur Lucas. Hic plenius, Centurionem, ait, iis, quae tum euenerint, animaduertiſis, primum de gloria Dei, deinde de iuſtitia Chriſti, pronunſaſſe. At uero Dei gloriam Centurio qui potuit aliter efferre, quam, ſi Chriſtum uera fide amplecteretur, ipſumque iudicaret uerum Dei Filium. Ipſum enim Chriſtum ſe Dei Filium nominatſe, haud magis ignorare poterat, quam, Chriſtum crimine, uelut capitali, ab Senatu Iudaeorum fuiſſe condemnatum. Nec uero neſcius erat, Chriſtum a Pilato, a quo eum, ſupplicio tradendum, acceperat, extra omnem culpam poſitum fuiſſe, eamque rem a Pilato, manibus rite lotis, ſub oculis omnium geſtam. Sed ne Chriſtum quidem ipſum, tot operum mirificorum fama, et Hieroſolymis, et in omni Iudaea, finitimisque regionibus, illuſtrem, temere poterat ignorare, ſiue conſpexiſſet ipſum antea, quod ne dubitandum quidem uidetur, ſiue audiſſet tantum de factis eius. Chriſto ex infelici arbore ſuſpenſo,
conſi-

consistit e regione, ut Marcus testatur. Audit omnia, quae Christus proloquitur. Videt omnia, quae fiunt, ante, et post, mortem Christi. Christum pro tortoribus suis et carnificibus orare, latroni aditum ad Paradisum polliceri, spiritum suum in manus Patris commendare, contentiore ad extremum clamore, quam fractae morientium vires tulerint, animam efflare, Solem, uiuo adhuc Christo, subduci, terram, eodem exanimato, conquassari, saxa diffindi, sepulchra effringi. Haec, inquam, et alia, uiderat Centurio, atque audierat, ad haec stupuerat, ad ea sine dubio tanto acrius animum attenderat, quanto magis Romani prodigiorum superstitione teneri consueuerant. Indicio sunt, si quis dubitet, Valerius Maximus, Iulius Obsequens, tot alii, maxime Liuius, ob nimiam huius rei curam quibusdam notatus, ipsaque Pontificalis disciplina. Itaque Centurio, Romana rerum prodigialium curiositate haec, quae signis fiunt tam insignibus, considerans, eaque, intelligens, sine ui diuina, quae multis eminuerat modis ac terribilibus, fieri haud posse, non potest secum non requirere causam, quam coelestes hi monitus significarent. Tales enim monitus, norat, more Romano portentis, longe minoribus, tribui, eosdem e libris Sibyllinis, a Quindecimuiris rite inspectis, explicari, ipsaque prodigia, magna Pontificum religione, procurari. Scit autem, ab Iudaeis Christo praecipue datam crimini insolentiam, nominandi se Filium Dei, eiusque necem ideo fuisse a Pilato flagitatam, uelut decretam Lege diuina, ut scriptum legimus ab Ioanne. Scit, Christum nihilominus Pilato nullius criminis compertum fuisse, atque hoc ipsum Pilatum pro Tribunali in eam professum sententiam, ut ipsum Christum, elogio Iusti, absoluendum, putauerit, manibus quoque lauat, ut hoc ritu suae caueret innocentiae, quasi coactus

ad supplicium dare, quem reperisset omnis culpae expertem, omninoque infontem. Horum ille memor omnium, cum prodigia uidet tam insolita, quae uno tempore eduntur, nonne ex his facile colligere potuit, Christum, ut Dei Filium, ipso coelesti iudicio comprobari, quem agnoscere pro tali Iudaei noluerint. Sic, illam causam capitalem, qua de Filio Dei praesente quaeratur, ab ipso Deo, intelligit, disceptari, eamque dari secundum Christum, reiectis Iudaeorum calumniis. Sed hominis militaris religioni, quae nihil stabilitatis habere poterat in auita superstitione, intercedit altior quaedam sanctiorque Vis, quae, subiens animos atque inflectens, et Centurionem illum cognitione ueri Dei imbuit, et milites eius. Quapropter hic ipse Centurio, afflatu diuino concitatus, una cum manipularibus suis, pari religione repletis, in confertissima hominum turba, sub dio, spectatoribus aliis stupore defixis, aut mussitantibus, propalam, *Vere*, proclamat, *hic erat Filius Dei*. Ita uero Christus, ab Iudaeis repudiatus, ab externae profanaeque gentis ciuibus, diuinitus instinctis, pro uero Dei Filio agnoscitur, hoc ipso etiam nomine publice praedicatur et colitur, ipsumque Salutis Mysterium, quod aperitur Romanis hominibus, ab his, impulsu sacro flexis emendatisque, diuulgatur. Coeptum ergo iam fieri, quod Chrysostomo Velum Templi, duas in partes fissum, quod eidem elementa naturae commota, portentunt, ut Iudaeorum Mysteria, adytis adhuc condita, efferrantur gentibus externis, ut insignis rerum commutatio fiat, maxime religionis ad gentes migratione. Ruptis ita faxis, intelligit Cyrillus, Christo, eiusque diuino semini, mollitas gentium mentes aperiri

Verum tamen ex ipsis Iudaeis, rerum nouarum ad-
mira-

miratione percussis, in quoscunque incescit religio, hi, pectora caedentes, redeunt domum. Ea uero re quid tandem ostendunt aliud, quam, se iniquissimam Christi inson- tis internecionem deplorare, et diuinitatem eius reuereri, ostentis tam miris declaratam, ab ipsis etiam militibus Ro- manis, ac profanis adeo gentibus, agnitam. Hos enim, pariter cum Centurione, summonet Cyrillus, ui diuina Christi tractos fuisse, et, coniectis in eum mentis oculis, propere correctos. Sed hi tamen, quid sentiant, prae se ferre non audent, uel faciunt hoc subtimide, sacerdotum metu, quorum furorem spectauerant, in Christum tam effrenate incitatum. Milites, e contrario, Romani, qui Iu- daeis, subactis ac seruientibus, appositi sunt custodes impe- rii Romani, et Hierosolyma praesidio tenent, spernunt pon- tificum minas, et rerum, quas animaduertunt, admirabi- litate permoti atque attoniti, libere profitentur, *Hunc ipsum, quem miserum putauerint hominem, reuera Dei Filium esse.* Sic Deus ueri studium, quod in populo suo, uel in- fractum timore, uel penitus oppressum, reperit, libero Ro- mani uictorisque militis spiritu a silentio uindicatum, pro- fert in lucem

Equidem haud miror, rei tam grauis contestandae munus hominibus, in Iudaea peregrinis, ab institutis Iu- daeorum abhorrentibus, Romanis, qui Iudaeos, auitae re- ligionis desertores, domuerant, militibus denique, auda- cia furentibus paullo ante, sed nunc horrore quodam sa- cro mitigatis, diuino consilio mandari. Quanquam enim Christus, nunc quasi recusans alienigenis officium suum, negauit, alio se missum, quam ad domum stirpemque I- sraelis, ab eo tamen militibus, nominatim Romanis, ali- quem gratiae locum fuisse relictum, confirmant Historiae sacrae.

facrae. Hac mente Centurionis illius Capernaitici seruum, grauius aegrotantem, sanat, rogatus ab eius hero, atque huic pulcherrimum iudicii testimonium de fide dat, sibi probata. Namque impertit eum laude singulari, non sine manifesta gentis Israeliticae nota. Quod quidem testimonium quoties recordor, cum eoque iudicium Christi, de muliere Chananaea mirifice factum, contendo, uideo ego, quid Christus in populi Israelitici fide desideret, quid, ex emendata profanarum gentium fide probatum, anteponat Israelitis ipsis. Tantum Christus, hominum misertus, uel conspectu suo, uel sermonum operumque suorum potentia atque fama, non Iudaeos solum perducit ad se, sed homines etiam alios, a sacris Iudaicis plane disiunctos, ut mysterium diuinitatis suae, primum populo Iudaico explicatum, latius proferat. Atque etiam aliis Romanorum militibus interdum munus diuini fauoris praecipuum fuisse tributum, loquitur domus Romani centurionis, Cornelii. In hac enim, Caesareae, Cornelio, Deum pie uenerari solito, apparet per quietem Genius Coelestis, nuntians ei, pietatem eius ac benignitatem in egentes Numini placere, et praecipiens, ut arcessat ad se Petrum. Huc Petrus, uiso coelesti, in opido Ioppe, monitus, properat, eodemque loci multos, oratione habita, ad Christum adducit, qui sacro fonte tinguntur, una cum Cornelio. Hic quasi templum fit Spiritus Sancti, cuius numine cuncti replentur auditores Petri, ipsoque dono Linguarum. Hic igitur Petrus reuera comperit admirans, Deo, nullo populorum discrimine, acceptos esse, quicumque eum, ac iustitiam, sancte integreque colant. Hic Petri comites uident, Spiritus Diuini munera in profanas quoque gentes effundi, propterea rei nouitate obstupefacti, quod adhuc mysterium fuerat, non solum uulgo ignotum, sed ipsis etiam Aposto-
lis

lis diuinitus patefaciendum, gentes quoque, sine Lege Mosaica, genitalibus non circuncisis, populum Dei fore. Quapropter, ex eadem domo, fama latius, per omnem Iudaeam, exit, Christi doctrinam ab ipsis gentibus susceptam fuisse. Hoc ipsis Hierosolymitanis fratribus, qui, gentes has circuncidi, uellent, mirum est uisum, sed his ostendit Petrus, quid Deus ab se fieri uoluerit in domo Cornelii, quid in eadem, per effusionem sanctarum dotium, factum sit, eaque re placat omnes, uti celebrent uno ore beneficium coeleste, gentium, in communis spei foedus receptarum, saluti datum. Sic domus Cornelii pluribus singularium euentorum generibus nobilitatur, et ipse Cornelius non minus in magna apud Deum est gratia, quam sanctitate eximia clarus

Tam praeclaris igitur exemplis cum planum fiat, quantum apud Deum gratiae milites Romani subinde inierint, non est mirandum, si hoc potissimum tempore milites Romani, praeter ceteros excitantur, ad negotium Dei gerendum. Hoc enim tempore, quo salutis opus a Christo perpetiente est perfectum, idem certe opus, in quo res spesque mortalium sitae erant, cunctis populis, quam fieri posset diligentissime, interpretandum uidebatur. Sed hoc ipsum salutis humanae pignus, quod morte Seruatoris datur, Iudaei, tortores eius atque percussores, una cum Christo sublatum de medio, ex finibus humanae naturae exterminatum, obliuione contritum, uolunt. Deus igitur praecones salutis, inter tot tamque ingentia eiusdem temporis miracula, dat ipsos milites Romanos, ut ueritatis, animos pertractantis sensusque, uis iudicio manifestiore declaretur. Namque hi, experimentis admirabilium tot rerum conuicti, libere, magna cum asseueratione,

Sss

prae-

praesentibus tot et audientibus, ea uoce, quam, posterorum memoriae commendandam, Deus ipse sacris monumentis, nec unis horum locis, sed pluribus, tradi uoluit, acclamant, *Nae ille Dei Filius fuit.* Atque haec quidem asseueratio Christianis, minus probis, quanto pudori debeat esse, Hieronymus docet, in Arianam impietatem, qua Christi diuinitas oppugnatur, grauius meritoque inuectus. *Centurio, inquit, in ipso crucis scandalo, uere Filium Dei fatetur, et Arius, in Ecclesia, praedicat creaturam*

At, Dei maiestatem nefario hominum scelere opprimi, ne ipsa quidem rerum natura ferre potest. Ostentis igitur ac prodigiis oculos animosque terret, et omnia complet horrore. Oboriuntur medio die tenebrae, luce, nec opinato, subducta. Terra trepidat, suis quasi conuulsa sedibus. Rupes discutiuntur. Sanctorum monimenta recluduntur. Iudaei nihilo minus, fatalis pertinaciae malo, obdurescunt adeo, ut ipsis saxa rigidiores sint, succussu et conuulsione fractis. Quid ergo mirum, si rerum natura indignitatum, quas perfert Dei filius, aduersariorum libidine delusus, aspectu commouetur, si perturbantur eius partes, quae maxime sentiuntur, coelo caligine obducto, terrae uisceribus ingenti agitatione iactatis. Hic tamen quid aliud uel sentias, uel dicas, quam, ipsam rerum uniuersitatem, quae coelo terraque continetur, eo uiribus suis aniti, ut grande Mysterium illud, quod malitia Iudaeorum uoluerit interuerti, gentibus omnibus, ad spectaculum tam insolitum expergefactis, aperiatur, locis omnibus, superiorum inferiorumque partium. Putesne iam, solem ui quadam altiore affici, ut, cum oculos omnium splendore ac suauitate sua in se conuertat, orbis sui obscuracione, plenae lunae insolita, arcani cuiusdam, cuius uis ad omnes
solis

solis spectatores pertineat, grauem portendat inusitatamque causam. Nonne credas, terra tremore concussa, tumultu agitata, fundamentis suis excita, significari quiddam, quod latuerit adhuc, et iam iamque sit patefaciendum. Fore, dixerat olim Seruator, ut discipuli, tum laudantes Deum, si conticescant, ipsa clament saxa. Saxa, quae magno fragore disrumpuntur, uidentur iam clamare, ut homines, nisi rupe uelint duriores uideri, animos aduertant, ut occultam illam uim atque praepotentem, qua saxa diffindantur ipsa, in se considerent, ut Arcanum Numinis cuiusdam, discessione sua notatum, explorent. Ea uero solis defectione, quae tum euenerit, caliginem uniuersae terrae inductam fuisse, Matthaeus, Marcus, Lucas, uno referunt ore. Eandem, ex ipsis Graecis, Phlegon Trallianus, Hadriani libertus, et Thallus, temporum ratiocinator, commemorant, horumque prior eam solis defectionem dicit omnium, ante id tempus cognitarum, maximam, die in noctem uerso, stellis in coelo conspectis. Hanc autem ipsam Graecorum commentariis insertam esse, ostendit Orosius, Annalibus Tabulariisque Romanis, Tertullianus ac Lucianus Antiochenus, ipsis denique Serum monimentis, Hadrianus Gressonius. Illum etiam terrae motum, qui eodem die accidit, non solum in Iudaea fuisse, sed latius omnino patuisse, et Matthaeus confirmat, qui, terram mouisse, simpliciter dicit, et Phlegon idem Trallianus. Hoc enim teste, magnus ille, quem uocat ipse, terrae motus in Bithynia magnam Nicaeae urbis partem solo aequauit. Alios sino, qui de opidis Thraciae, eodem terrae motu euersis, tradunt. Relinquitur, ut magni cuiusdam, quod in uulgus effluere nunc debeat, Arcani testem, indicem, quasque praeconem, uideamus ipsam rerum naturam

Grande quidem est mysterium, quod, Christo Bethlehemi nato, pastoribus edit coelestis Genius, quod coelitus frequentia cantuque celebratur, *Natum esse omnis populi gaudio Seruatorem, qui sit Christus Dominus*. Magnum sine controuersia mysterium dicit hoc gentium Apostolus, Deum, carne tectum, terris aparuisse. Sed haud exile putetur Salutis Arcanum, quod, ipsis exploratum gentibus, ueri Dei inscientibus, ab his ipsis hodierno die, in amplissimo Iudaeae theatro, sed funestissimo, praedicatur, atque ipsius naturae, ad tantae Maiestatis ultionem, mirabilibus prodigiis uelut conspirantis, terribili quodam suffragio, sed haud dubio, confirmatur, Dei Filium esse perpeffum. Ea quidem re arduum illud humanae liberationis opus, quod incunabulis Christi tantum erat coeptum, absolutum nunc est, ut ipse Christus, expirans in Cruce, *Consummatum est*, inquit. Quantum ergo Salutis Arcanum, non tam Iudaeis istis, Christi contemptoribus, cum horum tamen pudore, quam piis aliis, ipsisque gentibus, falsis Deum religionibus adhuc deditis, ab ipsis partim gentibus, partim naturae uiribus ad nouum Dei ministerium excitatis, hodie peruulgetur, in promptu est

Supereft, ut Christum, Dei Filium, ipforum hostium, qui modo ludibriis exagitatum ad supplicium rapuerant, testimonio comprobatum, ipsius quoque rerum naturae, quae Domini sui malis atque iniuriis angitur, fremitu luctuque demonstratum, tot denique diuinitatis manifestae notis, ipsis in tormentis, conspicuum, ueneremur, omnique obsequio cultum, uera complectamur ac religiosissima fide. Ab hoc delictorum nostrorum, quae supplicio suo luit, ueniam horrentes petamus et trementes, et, uita sanctius instituta, omni religionis contentione nitamur, uti nos tanto tanti Liberatoris beneficio, quantum fieri potest,

est, dignos reddamus. Horreamus orbem solis a conspectu tectum, ut sentiamus irae diuinae uim, qua Dei Filius urgetur, nostra tantummodo causa. Concutiamur terrae trepidatione, ut contremiscamus cogitatione mortis contumeliosissimae et crudelissimae, quam pro nobis Dei Filius occumbit. Huius morientis sanguine redempti, huius, fraterne nos amantis, conciliatione in Dei familiam cooptati, sempiternae felicitatis hereditate, quam coheredes Christi, ab ipso facti, adimus, nos, in omni fortunae uarietate, consolemur

Pietatis huius, animo conceptae, publicum specimen egregiumque dabit iuuenis, ingenii elegantia, morum decore, doctrinae exquisitioris, praesertim Theologicae, cultu, ornatissimus, *Io. Nathanael Grischouius*, Gedanensis. Hic, Paternae uirtutis ac famae, qua Theologus Gedanensium, nuper sanctissimus, multisque meritis clarus, Nathanael, adhuc meritoque celebratur, memoria excitatus, in diuinarum humanarumque literarum studiis tam praecclamam, tamque felicem, collocat operam, ut nouum, atque certum, Amplissimae Familiae ornamentum promittere uideatur. Sed, quoniam, summo Christi beneficio, quod eius morte uitam nobis reddit, nihil antiquius habet, hodie, factis a *meridie* sacris, *hora tertia*, fatali et sacrosancta, in concionem prodibit eruditorum, ut Seruatori, pro hominibus obeunti, religionis officium, tanto salutis humanae Vindici debitum, oratione anniuersaria excultaque, quam possit, sanctissime praestet. Huius audiendi causa si uos, CIVES, eo obsecrarem studio, quo quidem hoc facere paratus sum, ueniret in mentem subuereri, ne secus, ac deceat, subdiffidere uiderer religioni uestrae, optimo cuique probatae. Hac enim ducti,

ultra, omnique cura, in Seruatoris, publice priuatimque colendi, cogitationem incumbere soletis. P. P. XIII Calendas Maias, A. R. S. clō Io cc xxxvii

LVII

LEX VIVA

IN

EXEMPLIS PRISCAE VIRTUTIS

Hanc sibi legem, pro mirifico suo in diuinam humanamque sapientiam amore, statuerat Laeuinus Adolphus Mareschallus, ut ingeniis, et uiuus et mortuus, consuleret, quae praeclaram sui spem reipublicae darent. Quod uitae hominum amice instituit facere, id munifico sapientissimoque consilio perfecit. Melioris enim doctrinae cupidis beneficium constituit, quo electus eruditissimorum iuuenum conuictus in perpetuum aleretur. Eo benigne faciendi instituto aliis munificentiae, bene collocandae, documentum uiuus dedit, et mortuus reliquit

Sanctorum clarorumque exemplorum, quae legum pondus apud bonos habeant, uim declarat Platonius Hebraeorum sapiens, Philo Alexandrinus, leges non scriptas comparere, professus, in primoribus generis humani antistitibus, et aetatis ultimae patribus, quos Patriarchas uocamus. Hos, admiratione uirtutum, quibus excelluerint, uiuas etiam leges spirantesque dicit, et ratione praeditas. Viros autem illos, ostendit, ipsos suam sibi legem fuisse prius, quam leges perscriptae sint. Secutos enim eos ducem, iudicat, legem omnium antiquissimam, quam natu-

natura condiderit, cumque, huius legis praecepto, ius, arbitrati sint, fasque contineri, eosdem niti consueſſe, ut eius legis praescripta seruarent. Ita, cum sancte integreque uixerint, eorum uirtutes sacris testimoniis commemorari, non solum ad illorum laudem, perpetuis monumentis consignandam, sed etiam ad aemulationem, in aliis accendendam. Ex diuinis autem fastis recitat, Enochum, Enochum, Noachum, in primisque Abrahamum, cuius uitam non tam legitimam, ut alii uelint, putat, quam legem ipsam iusque non scriptum

Ipsam quidem si respiciamus illam Legem, quam Moyses, a Deo iussam, longo interuallo, Israelitis, ex Aegypto egressis, tulit, eius certe partes omnes non habuerunt superioris et ultimae memoriae Patres. Haec enim triplici praescriptione tenebatur, una, quae uitae officia, omni hominum generi colenda, traderet, alia, quae ritus et ceremonias, tertia, quae fori disciplinam ciuilemque societatis. Ac posteriora quidem duo Legis huius genera in angustum concludebantur, cum propria essent reipublicae, nunc demum in gente sanctiore, iussu diuino, instituendae, sed prius illud latissime patebat, qua rationis usus ipse. Hoc enim in genere ponebatur ipsa recte faciendi doctrina, nunc demum tabulis literisque mandata. Quam tametsi Deus ipse iam olim in hominis, ab se conditi, mente insculpserat, eam tamen tum prauitas hominum, tum inscitia, uel obscurauerat, uel corruerat, in multis grauissimisque rebus. Sed, quoniam ea lux ueritatis, magistra uitae, esse debuit, hanc Deus redintegrare statuit ac declarare, ut doceret rationem pie, iuste, ac sobrie, uiuendi. Quae quidem lex, uti communiter omnibus ad unum hominibus erat praecepta, sic omnes, uel ad obedi-

dientiam perfectissimam, uel ad poenam, deuinciebat. Ac poterat certe cunctos eo obligare, cum summa homini, primum facto, integritas, summa sanctitas, diuinitus esset ingenita, quam tamen idem mox, negligentia praecepti coelestis, amisit. Sic deterior quidem licentia sua factus est, nec tamen solutus officio legis conseruandae, quamuis ipse se spoliasset facultate rei huius ex Dei sententia gerendae. Manebat igitur lex ipsa, hominum mentibus insita, atque haec illa est, cui Philo mortales sanctissimos, et origini diuinae proximos, praedicat, obsecutos fuisse. Rationi tamen, quae suum cuique ius, natura descriptum, dicebat, altiori quodam auspicio subuenit afflatus diuinus. Hoc patres, Deo amicissimi, cum uterentur familiarissimo, nihil erat in castae religionis cultu, nihil in omni recti honestique genere, quod accipere sine labe non possent. Nihil igitur opus erat septem Noachidarum praeceptis, quae magistri Hebraeorum, uelut a maioribus tradita, uenditant, sed nulla ueri fide. In promptu tamen est, illos, qui, in sua quisque familia, sanctissimis progenitoribus successerint, horum et disciplina, et exemplo, fuisse institutos. Adiuncto uero, ut iidem etiam bonas mentes nanciscerentur, mirandum haud erat, si quidem ex iis, tanquam ex fertilibus cultisque agris, laetissima uirtutum effloresceret amplissimaque seges

Quae quidem cuncta cum Philo, pro insigni scientia sua, ignorare non posset, uidetur exemplis ueterum sanctissimorumque Patrum, pro grauitate sua, castigare tectius corruptelas temporum suorum, plurimas certe ac grauissimas. Iudaeis enim in licentiam et flagitia, quibus postea se funditus, pariter cum Hierosolymis, euerterunt, effusis, laudat maiorum uirtutem, sed ea re, maiorumque deside-

desiderio, significat haud obscure, quantum ab auita laude Iudaei aetatis suae degenerarint. illos, nulla lege in uul-
gus edita, ipsos sibi ex se legem fixisse, istos, lege, quam
Moyfes promulgauerit, quam magistri tot scholis explica-
uerint, imbutos, optimas habuisse praeceptiones, sed his
uita moribusque neutiquam respondisse. Nec uero infitien-
dum est, illos integerrimae fidei Patres rebus factisque suis
tantum praeclare faciendi studium probasse, ut seueris incor-
ruptisque moribus quandam recte faciendi legem, quam
sine offensionis periculo tenerent alii, expressisse uideantur

Ac uiuus quidem quasi spiritus legum in praestanti-
bus nostrae memoriae uiris adhuc uiget, quorum conspe-
ctus quantum decoris, in animo reconditi, declarat, tanta
ui commouet animos, ut optimum factu putetur, quod
exemplo fiat, tam probo. Hoc uirtutis, omni uita spe-
ctatae, aculeo stimulauit quondam praesentes Mareschal-
lus, huius fama traxit absentes, huius memoria posteros
ad imitationem excitabit. Quo seueriorem enim recte fa-
ciendi legem imposuit sibi, hoc pulchrius, atque expref-
sius, et ipso sui uigore acrius, colendae uirtutis exemplar
dedit. Atque hoc quidem illud Mareschalli decus est,
quod anniuersaria, et exculta, oratione prosequetur *Chri-
stianus Benedictus Milkus*, Leucopetra-Misnicus, iuuenis
uirtute doctrinaque egregius, singulari certe modestia dili-
gentiaque, ut optimo cuique ac doctissimo sit carus ante
alios. Verba faciet *crastino*, in *Auditorio maiore*, ab *hora no-
na* matutina. Expetit uestram, Ciues, beneuolentiam, hu-
manitatem, aequitatem, qua subleuetur in audiendo. Spe-
ramus igitur, fore, ut eius expectationem, pro uestro in
illum amore, sustineatis. P. P. XVI Calendas Ianuarias,

A. R. G. CIO IO CC XXXVII

T t t

LVIII

LVIII

CYRILLI ALEXANDRINI

ET

GEORGI HENRICI GOETZI

PARALLELA

Mihi, de meritis GEORGI HENRICI GOETZI, antistitis Lubecensis, cogitanti, uenit in mentem Cyrilli, praefulis Alexandrini, quo nemo neque sanctior illius aevi, neque doctior, nec ingenii fama nobilior, habitus est. In praecipuis igitur aetatis illius ornamentis, iure quodam suo, numeratur

Ac sanctitatem quidem animi, qua praeluxit aliis, aere declarat illud perpetuumque religionis tuendae studium, quo diuinae ueritatis hostibus restitit, pluribus omnino, et uario notis impietatis genere, sed Nestorio maxime. Hic nihilo magis Mariae partum diuinum, quam humano generi salutem, diuino hoc partu asserendam, eripere ausus est, uirusque, tam pestilens, late sparsit. Sed fregit hominis nequam conatum Cyrillus atque abiecit. Tanti enim ueri propugnator fuit, quantus sanctimoniae doctor, ut magister rectae fidei diceretur, ac, Graeca uoce, ΘΕΟΦΟΡΟΣ. Hoc autem uerbo Cyrillus dici uidebatur, quasi Deo plenus, quod Deum pectore sanctissimo uelut clausum gereret, secumque circumferret

Doctrinam Cyrilli, non solum sacram, sed aliam etiam, uariam quidem exquisitamque, tot eius opera, quae bibliothecam quandam Theologicam uideantur instruere, testari

testari possunt. De quibus decem libros illos, in Iulianum scriptos, si euoluamus, luculentis certe testimoniis conuincemur, nullum Cyrillo priscarum reconditarumque literarum genus non fuisse cognitum maximeque tritum. Hic enim quantam reperias ultimorum temporum memoriam, ut, Graecos, intelligas, antiquitatem doctorum magistrorumque suorum falso uenditare, cum Moyse literis ipsis, a Cadmo ac Phoenicibus in Graeciam allatis, longe sit uetustior, adeo quidem, ut cum Moyse nullus, ex Graecis ipsisque Aegyptiis, uel Legislator, uel Philosophus, in ullam sapientiae partem, conferri possit. Quot omnium aetatum Poetae, Historici, Philosophi, prodeunt in hanc Cyrilli scenam, ut omni populo sint spectaculo, ipsi quasi explodentes nugae Iuliani, insignite improbas, quibus aliquam speciem suis in Veritatem diuinam mendaciis quaerit. Quantam ab eodem Cyrillo ueterum rituum copiam accipias, ex diuerso rerum populorumque usu. Quantam in eodem Cyrillo uideas industriam scientiamque, illustres clarosque uiros ad sua reuocandi tempora, Olympiadum numeris, aliisque uariarum gentium Epochis, inter se collatis. Quantas priscae doctrinae reliquias ex eodem, multa cum fruge, colligas, in hoc uno superstites, quem si contendisset cum Eusebio Iosephus Scaliger, Dinarchum certe, Poetam haud ignobilem, e numero Poetarum non eiecisset, nec Vossio, patri, dedisset occasionem, eiusdem tacendi securius

Nomen denique Cyrilli quantum fuerit, auctoritas eius ostendit, pari coniuncta prudentiae, qua grauiissimae quaeque res, in coetu sanctiore, disceptatae sunt. Adde hominum opinionem, de scriptis eius permagnam, tantam certe, ut eius Homiliae, teste Gennadio Massiliensi,

ab antistitibus Graecis, ad declamandum, memoriae mandari solerent

Tulit igitur in oculis perinde, ac fieri oportuit, Alexandria Cyrillum. Sed, quare Goetzius praeter ceteros coleret Lubeca, haec quidem sibi uisa est nihilo leuiiores habere causas. Qua enim sancti iudicii regula stetit Cyrillus, qua uiam salutis aperuit, qua nefarias opiniones pestiferaeque profligauit, hac se Goetzius suasque institutiones est mensus, hac res expetendas fugiendasque definiuit, hac recta probauit, praua reiecit. Sic facere consuevit, quoad uixit, sic, in ipsa adhuc aetate Academica, qua Vitembergae, Loescheriano ductu, religionis periclitantis causam a Pontificiis, aliisque, corruptelis uindicauit. Vidit, ac doluit, secundum culparum errorumque esse saeculum, sterile uirtutum, eoque minus ullum praetermisit locum, aut uituperandi uitia, aut commendandi uirtutes. Operam enim dedit, ut, quo ipse affectus esset animo, hunc in aliis uel excitaret, uel aleret, moderationis consultae haud ignarus, sed imperitus simulandi, insuetus blandiendi, omnis etiam expers curae, quae monendi castigandive libertatem uel attereret metu, uel spe gratiae refrenaret

Ea uero ille tum magnitudine animi, tum integritate, Lubecae decus obtinuit, a maioribus acceptum, atque hoc ipsum non mediocriter auxit cura industriaque sua. Haec sane amplissima Lubecensium ciuitas antiqua nominis amplitudine, antiquis opibus, prudentia Patrum, fortunis ciuium, praestantia ingeniorum, frequentia negotiationum, rebus aliis patriae florentibus, uere meritoque gloriari potest. Sed, ex omnibus fortunae muneribus, illud maximum putat, eos sibi custodes coelestis Thesauri fideles uigilantesque datos fuisse, quorum sinceris officiis, salua

ua sibi sacra atque integra manserint, in tanta saeculi labe. Sic enim secum rationem sapienter iniit, sic, magnis regnorum conuersionibus erudita, et uetusta maiorum ac felicitate confirmata, sentire consuevit, rempublicam nulla re magis, quam religione, et conseruari, et amplificari. Hoc igitur habuit sibi curae potissimum, ut uel domi sibi deligeret, uel aliis ex locis accitos, sinu suo foueret, uiros, rerum coelestium intelligentia, et animi sanctitate, praestantes. Ex his autem quis, rerum Lubecensium non ignarissimus, nescit, quis bonus posteris imitandos non putat, Bonnos, Curtios, Pouchenios, Stampelios, Hunnios, Hannecenios, Pomarios, Pfeifferos, antistites superiorum temporum sanctissimos, et cultus diuini castissimique uindices, optima semper ac strenua fide. Quorum quidem uestigiis cum insisteret Goetzius, talem sacerdotio suo uirtutem constantiamque praebuit, qualem Cyrillus Alexandrinis

Scientiam, non mediocrem, cum uoce salutari comprobauit eloquentissimaeque, tum multiplici operum elucubrationum genere, quae cum legimus, et neruos integerrimi doctissimique scriptoris agnoscimus, et insignem explicandi facultatem. Nullam aspernatus partem disciplinae liberalis, in omni doctrinae elegancia habuit, quod seligeret, quo sermonem condiret, quod usibus aliorum commodaret, in antiquitate omnis memoriae, in domestica externaque historia, in omni librorum notitia, tam uersatus, quam qui maxime. Hinc tot, tanto cum delectu, tanta cum eruditione, cum tanto nitore, conspecta, in sacris historicis aliisque argumentis, ingenii Goetziani monimenta, quae, in unum collata, cum aliis si componantur, multorum certe studia numero superaauerint aequae, ac praestantia sui

Qua re nec probitati, tam spectatae, deesse potuit auctoritas, neque ingenio, tam praeclaro, fama, neque Goetzius uel uidit quisquam, uel audiuit, uel ex literarum monumentis cognouit, quin ad omnis eum Germaniae, ad ipsius saeculi nostri, ingeniis illustrati, dignitatem referret. Ad cuius quidem honoris societatem adiungi sese, gaudet Saxonia, idque eo magis, quod tantum uirum Lipsiae genuit, quod educauit eum atque erudiuit, quod eundem pluribus affecit beneficiis, multisque modis ornauit, Burgi, Chemnicii, Dresenae, Annaebergae, sacerdotiis impositum. Tanto grauiore desiderio funus eius prosequitur, quem, etsi scit, magno natu decessisse senem, uita tamen longiore dignissimum putat.

Quis autem iam miretur, si Goetzius nobis praecipue desiderandus uidetur, qui norit, quantum ille Vitembergam amauerit. Huc enim suos amicos ire, non minus iussit, quam Cicero, suos in Graeciam. Sic disciplinae memor esse uoluit, accuratae illius ac limatae, cuius, ex fontibus purissimis hauriendae, causa, relictis aliis Academiis, huc semel iterumque commeauit. Non potuit certe non esse memor illius laudis, quam, Vitembergae uersatus, tum ex priuatis plurium generum commentationibus, tum, publice eleganterque differendo, ex eruditorum circulis, tulit. Quidni uero memor huius fuerit commendationis, quae, nata Vitembergae, inde latius euagata, multorum cogitationes in eum uoluntatesque conuertit. Haec enim illa est ingenii et eloquentiae fama, quae protulit eius studia, eiusdemque labores, sacros maxime, sermonibus hominum mirifice subsecuta, uirtuti iam eruditionique, tot exemplis cognitae, uiam aperuit ad fortunam. Goetzius enim, euocatus Vitemberga, citato gradu progreditur ad honores, mutatos

tatos locis, ac semper auctos, quoad amplissimo Lubecae sacerdotio potitur

Fauemus igitur consilio, fauemus pietati, Iuuenis, tam moribus, quam doctrina, sanctiore praesertim, ornatissimi, *M. Adam Christophori Hoeferi, Brula-Megapolitani*. Hic enim et uiuum, ut patrem, officio filii obseruantiaque, coluit Goetzius, et huius extincti memoriam, oratione funebri riteque habenda, cohonestare decreuit. In eam mentem sententiamque ingressus, quanti Goetzius Theologi instar exprefferit, luculenter explicabit. Operae pretium est, uiri, de sacris emendatis tam bene meriti, ingenio scientiaque exquisitior tam clari, contemplari uirtutes atque imitari. Namque hae cuius animum ceperint, is quidem, abesse non potest, quin, sibi nihil, nisi quod pium sanctumque sit, expetendum, putet. Tanto minus dubitandum uidetur, quin Vos, Ciues, ne rogati quidem monitiue, *procuratis a meridie sacris, in Auditorio Maiore, Oratori nostro*, uestra certe beneuolentia praeter ceteros digno, pro humanitate uestra, operam daturi sitis. P. P. a. d. XVIII Kalendas Septembres, anno Salutis recuperatae

CIO IO CC XXVIII

BONINE AN MALI PLUS
ATTULERIT HOMINIBVS
ARS TYPOGRAPHICA

Magnis laetitiae studiis certant inter se Typographi Germaniae, hoc, recordati, tempore, tertium institutionis Sodalitatis suae saeculum terminari. Ad huius autem Societatis suae, putant, honorem pertinere, ut festo saecularique ritu Natalem colant Artis suae, a maioribus ingeniose quondam, ac feliciter, inuentae

Quidni uero sic inducant animum honestissimi uiri, quidni mutuis sese gratulationibus excipiant, eam factitantes artem, cuius insignia uideant incrementa, quae rei, per se omni humanae uitae cultui fructuosae, laudi multum commendationis adiiciant. Nemo sane tam ignarus est, non dicam literarum, sed ipsius uitae ciuilis, quae quidem aliquam desideret institutionem, quin intelligat, ex his Typothetarum prelis in uulgus effluere, quicquid habeat intelligentia diuinarum humanarumque rerum, quicquid omnium aetatum memoria, quicquid historia omnium inuentorum, quicquid uel cognitio nostrorum temporum, uel expectatio posterorum. Inde uero quod effluxerit tot exemplaribus, id per omnes gentes nationesque, per urbes et opida, per agros uillasque, per omnes hominum coetus, latissime diffundi, diffusum, nullo hominum discrimine, cum omnibus communicari, communicatum paruo plerumque emi, saepe gratis obtineri, quis ignorat. Ex quo perspicuum est, hac ipsa Arte, quam commemorauimus, nihil utilius dari potuisse, uel ad hominum

num uitam omnis generis scientia imbuendam, uel ad animos cognitione explendos, uel ad otia literis uariis oblectanda. Hanc tamen utilitatem, tam ingentem, tam praesentem, quantum, quaeso, ornat atque commendat Artis amplificatio, quae sensim paullatimque accessit. Haec enim Ars, primo sui ortu rudis, mox hominum diligentissimorum, ac saepe eruditissimorum, Manutiorum, Iuntarum, Stephanorum, tot aliorum, Typis expoliri coepit, post multarum gentium literis, in aes incisus, atque ante id tempus uix, ac ne uix quidem, in officina repertis, augeri, uario denique ac pulcherrimo Iconum Figurarumque rariorum ornatu illustrari, multa cum uoluptate spectantium, multa cum fruge. Itaque libri, Artis huius prelo cusi, tanta nitent elegantia, ubi Typorum nitori Chartae mundities pulchritudoque respondet, ut formositate sua, aliisque deliciis, uel indoctos alliciant, ac teneant aspectu sui defixos. Quibus ex rebus, iudicari potest, Arti Typographicae multum honoris accedere, eoque magis, quod ea gloriari potest inuento, Graecis Romanisque incognito, ac talis utique commoditatis, qualem neutri ceperint populi. Laudent utrique Calamos Membranasque suas, laudent Numismata sua, Marmora, Gemmas, aliasque priscae operis Tabulas, nihil horum, uel utilitate sua, uel diuturnitate, cum Prelo Typographico, huiusque praestantia, conferri potest. Quidni ergo hi Librarii nostrorum temporum, quos Typographos dicimus, gaudeant Artis suae, a maioribus suis in Germania repertae, dignitate ac felicissimis auctibus. Cur non Artis eius Natalem saeculari prosequantur ceremonia, Deumque, muneris huius diuini datorem, uenerentur

At integerrimi solertissimique hi uiri grauem fecerint
Vuu iactu-

iacturam gaudii huius sui, si uerum est, Seribus usum Typographiae, multis ante Germanos saeculis, cognitum fuisse atque tritum, ut aiunt Paullus Iouius, Melchior Guilandinus, Nicolaus Trigautius, Io. Petrus Maffei, alique nonnulli, qui res Indicas tradunt. Sed, quo longius haec res repetitur, eo firmitus eadem fidei praesidium desiderare uidetur, ne mentiendi licentia sumatur a longinquitate terrarum, ut, testibus Periplis, olim fieri solebat, cum prouocaretur ad regiones Africae remotissimas, quas nemo facile tunc adisset

Equidem apud istos, qui Sinis tribuunt auctoribus artificium hoc Typographicum, narrationes nonnullas obscuriores, quasdamue coniecturas, reperio, sed nihil rationum uideo grauiorum, ut omnino credam, eos uoluisse, uel Germanorum honori obtrectare, uel nouitate rei inopinatae lectores delectare, uel utroque duci studio. Omnium autem minime uel moror ego, uel miror, Isaacum Vossium, artis Typographicae primos inuentores ostentantem Seres, quem, sciam, rerum mirabilium explorationem ubique uenditare, et gloriosas earum merces exponere, quem, simul tamen uideam, hoc loco, ubi fides opinioni nouae facienda sit, omne fidei huius expectatissimae momentum in sua unius auctoritate tantum posuisse. Satis est ad causam nostram, ut Britannos, ex iisque potissimum Gulielmum Nicolsium, aliosque externos praeteream populos, satis est, inquam, pro Germanis pronuntiare Francogallos, qui neque mediocriter rerum Indicarum sint curiosi, neque Germanorum dignitati, ubi contendatur inuentis ingeniose, nimium fauere soleant. Ex pluribus, quorum uenit in mentem, breuitatis causa, commemoro Gabrielem Naudaeum, Claudium Molinerum, Adrianum Balie-

Balietum, Ioannem Mabilionem. Sed ex iisdem Naudaeum, atque Molinetum, hoc libentius refero, quod uterque hanc artis repertae laudem sic Germanis vindicat, ut eius communione Batauos excludat, pro quibus Marcus Zuerius Boxhornius, et Adrianus Iunius, acerrime propugnant. Inter ipsos quidem Germanos de gloria huius inuenti ambigitur, utrum Magontiaco per Ioannem Faustum, an Argentorato per Ioannem Guttembergium, tribuenda sit. Sed, hanc ciuitatum Germanicarum controuersiam minui, in praesens nostra refert nihil, ubi tantummodo illud constare debeat, inuentores Typographiae Germanos fuisse

Illud potius in dubitationem potest adduci, haec, quam ostendimus, Ars inuenta bonine, an mali, plus hominibus attulisse uideatur. Quot enim, quaeso, libros pestiferos, et diuino humanoque iuri infestos, prelum edit, qui cum, ingenti exemplorum numero, in uulgus emanauerint, paruoque uenierint, a multis empti, plurimum nocere possint. Hos, uideas, libros a multis, uitio indolis humanae, cupide quaeri atque lectitari, hos, qui pateant omnibus, falsa specie frugis cuiusdam bonae commendatos, probis etiam minusque cautis, detrimentum saepius afferre. Quamuis, animaduerso rei scriptae periculo, prohibiti, a communi hominum usu remoueantur, eosdem tamen libros, obserues, a compluribus longe cupidius explorari, ab aliis autem propterea, quod cupide quaerantur, iis in locis, ubi nihil huius interdictum sit, et facile recudi et copiose. ita uero, multiplicatis pessimorum librorum exemplis, multiplicari simul malum, et religionis ac uitae pestem crescere, ueneno animis moribusque licenter infuso. Solos famosos libellos si recordere, quantum inde, quaeso, damni

V u u 2

damni metuas, quod refarciri nulla ratione possit. Multa enim, scimus, huius iniuriae, quae aliis inferatur, huius infamiae, quae saepe uel optimis inuratur, exempla procudi, atque haec quo facilius in uulgus, quo latius, spargantur, eo minus hominibus, qui chartis his probrosis infamati sint, famam existimationemque restitui posse

Contra ea, si calamo exaranda sit scriptura, hanc rem, memineris, difficilius geri, pauciores libellos, longiore tempore, grauiori labore, absolui, neque hos par nancisci spatium latius euagandi. sic, et minus famae lacefendae periculum fuisse quondam, et promptius eius redintegrandae remedium, neque eo secius ingentes poenas ignominiosae libellorum scripturae irrogatas fuisse. quantum ergo terroris incutiendum sit exercitoribus preli, ne scripta, bonorum existimationi nocitura, cudant. cumque hoc sperare, hominum uel auaritia, uel malitia, haud finat, quantum denique uideatur optandum, Typographiam nunquam extitisse. Haec, in probris, fere fuerint in promptu, quae Arti, per se innocenti, a maledicis obiici possint

Sed male cum literis omnibus, artiumque optimarum studiis, ageretur, si quidem artium dignitas ex moribus artificum penderet. Rectius profecto magnus Historiae Naturalis conditor de criminibus Medicorum quorundam peruersorum, Non sunt artis, inquit, illa, sed hominum. Homines certe, arte bona male usi, contrahunt culpam, cuius macula cum suam asperferint artem, huic quidem ab imperitis uitio solet dari, quod eius corruptoribus erat exprobrandum. Quid, religione, sanctius, multiplicem nihilo minus atque monstrosam illius deprauationem integri Irenaei, Epiphanii, Philastrii, commentarii, et uasta Haereticorum

corum historia, declarant. Quid, iustitia, castius, Deoque amabilius, quam tamen tot iuris calumniae in foro solent oppugnare, ut inter has ipsi pereundum sit iustitiae, nisi graues, cordati, incorruptique, iuris Sacerdotes pesti tam capitali cura uigilantiaque resistent omni. Quid, ratione, qua distamus a beluis, praestabilius, sed huius peruerterendae libido proiecta, quae ingenii sumit arrogantiam, quot, et quanta, opinionum monstra uel peperit olim, uel adhuc parit. Quocunque nos uerterimus, nihil certe reperiemus usquam tam salubre, tam praeclarum, tam necessarium hominum uitae, quod non, prauis hominum uel ingeniiis uel studiis, foedetur saepenumero atque corrumpatur. At prudentes suum rebus pretium statuunt ex ui naturaque sua, non ex aliena lasciuia, nec, quid fiat uulgo, sed, fieri quid oporteat, expendunt. Ipsos tamen Typographos si respicias, hi quidem librorum, formis suis traditorum, descriptors se profitentur, non iudices, qualem sui quemque operis esse oportet, si uelit esse uir bonus, qui non obsit, sed profit, lectoribus. Nec uero habent, unde sibi timeant, si nihil in prelum recipiant suum, nisi Censoris auctoritate munitum. Ac ne crimen quidem auaritiae possunt incurrere, quoniam Tabernis librariis relinquunt libros uendendos, paucis forte exceptis, et molis minoris et pretii. Cum igitur Bibliopolae, commercio suo, librorum pretia, emptorumque desideria, noscant, hi quidem, recusis libris, maiorem quaestum possunt aucupari, si uelint, non Typographi, mercede solita contenti. Quod ergo, hoc in genere, lucri cupiditate, malo publico, peccari possit, huius certe nulla in prelo culpa. Horreo sane nefas maledice contumelioseque scriptis alios lacerandi, idemque multandum grauissime, puto. Sed, horum culpa ut residet in auctoribus, ubi Censurae copia Typographis

Vuu 3

phis fieri non potest, sic, ubi munus huius Censurae institutum est, obsequium Operarum, legibus praestitum, nihil habet, quod sibi metuat a periculo cuiuscunque scripti, typis commissi, Censorisque probati iudicio. Quod si, leuitate ac temeritate Typographorum quorundam, crimen inferatur, ex compluribus aliis, Manutios, Bombergios, Iuntas, Robertum Henricumque, Stephanos, Morellos, Turnebos ipsos, quod mirere, Crispinos, Gryphios, Plantinos, Vechelos Aubriosque, Voegelinos, tot alios, plurium nationum, nominauero, quorum uel solo nomine et omnis depellatur criminatio, et magna dignitas Officinae Typographicae sine dubio constituatur. Quanti enim ex his uiri, quam probi, quam docti, quam clari in primis, fuerunt, quam libris, prelo suo deligendis, prouidi, ut, quod eorum aere prodierit expressum, hoc certe exquisitius, hoc rarius, etiam nunc existimetur ab omnibus, harum et intelligentibus deliciarum et cupidis

Propulsatis igitur incommodis, quae Prelo librario affinguntur, difficile dictu est, quanta ab eodem commoda manent in omnem hominum uitam. Conferatur aetas omnis memoriae uetus cum noua, calami tarditas cum preli celeritate, paucitas librorum scriptorum cum multitudine cuforum. Quid hic agnoscas simile, quid dissimile potius non reperias, omni ex parte, cum praecipua Stanni librarii laude. Si quando offenderint Operae, consideretur iam manuum uelocitas in maculis eluendis, consideretur facilitas, adeo correctas reddendi formas, ut ex iis innumerabilia, si uelimus ita, unius libri emendatissimi exempla possint exprimi. Quod si scriptor ipse, aut editor, in mendis tollendis, dormitet, ut saepe fit, commeminerimus, non Typothetarum, qui correctionem libri exhibi-

ti expectauerint, sed eorum, qui librum prelo crediderint, languore, negligentia, aut festinatione praecipiti, fieri posse, ut mendosa quaedam maneat. At uide iam mihi accuratam excudendi diligentiam in celebribus Typographis, qui correctores doctissimos magnis alant impensis. Hac mente, domi suae, habent Manutii Musuros, Chalcondylas, alios horum similes, Stephani Casaubonos, Frobenii Amerbachios, Musculos, Gelenios, Plantini Raphelegios, Vecheli Sylburgios, alios, quos tacemus, alii. Vide mihi, ac demirare, tam anxiam quorundam curam, ut ex his Robertus Stephanus consueuerit, uoluminum, ab se recens impressorum, plagulas celebrioribus compitorum angulis, Lutetiae Parisiorum, affigere, certo pecuniae praemio iis proposito, qui mendas quasdam indicassent. Vide denique mihi, ex clarioribus huius generis Artificibus, quosdam tam magno generosoque praeditos animo, ut, studio officinae suae lima nobilitandae, profuderint opes suas. Cogita Manutios, Stephanos, horumque similes, considera simul elegantiam typorum, curam singularem, quam cernis in operibus eorum. Sic, eosdem, intelliges, iuuandis potius Graecis Latinisque literis seruisse, quam suo quaestui. Sed, quoniam Daniel Bombergus, Antuerpiensis, fortunis suis Venetias traiectis, Orientis literis prelum suum magnificentius exercet, huic, si aequo ades animo, insignem da locum. Hic Biblia Hebraea pluries excudit, cum tanta nominis sui celebritate, ut, his eius laboribus, nihil neque elegantius, nec accuratius, putetur. Hic commentarios plures, quos Hebraeorum magistri reliquerant, ex eadem officina emittit, quos Iudaei auidissime conquirunt. Sed libros Talmudicos ter cudit, sumptu tam graui, ut singulis horum editionibus consumat centies mille Coronatos. Idem, dum sacrum Veteris Instrumenti

strumenti Codicem parat exprimere, aliquot Iudaeorum Centurias, mercede conductas, alit, si credimus Isaaco Vossio. Famae igitur preli sui intentus, edit opera, quorum pretium non minuit dies, sed auxit. Sed, ea gloriae cupiditate, exhaurit facultates suas, ac patrimonium, quod habuerat amplissimum, dissipat, tribus Coronatorum Millionibus Arti suae impensis, ut aeris recentis summam Iosephus Scaliger facit

Haec autem, quae differui, in quonam Librario ueteri reperias, aut eadem quis a libris, calamo exaratis, expectet. Haud nescimus quidem, in Coenobiis quondam unius dictantis ori uocique plures excipientium manus ita subseruisse, ut, eodem tempore, unius uoluminis plura confecta sint exempla. Sed neque pari celeritate, nec pari cura, neque pari exemplorum multitudine, res gesta est. Veteres certe Membranae, si quas forte harum, ex latibulis suis extractas, tua tibi ostenderit fortuna, te doceant, saepe tam mendosam esse scripturam, tam raro accurata quadam recensione correctam, ut adhuc, in omni scriptorum politissimorum genere, Augiae reperiamus stabula, quibus expurgandis nulli Hercules Critici sufficere possint. Nec uero genus hoc scripturae deprauatae sequioribus forte saeculis natum est, sed ipsis iam priscae memoriae scriptoribus, et animaduersum est, et notatum. Num mirere, Priscianum de libris Tullii corruptis queri, cum Tullius ipse conqueratur de mendose scriptis. De Latinis enim, quo se uertat, nescit. Ita mendose, et scribi, et uenire, Q. Fratri narrat. Atque ipse quidem magnam adhibet diligentiam, ut prius, quam edat scripta sua, de his librorum menda tollat, sicut ipse scribit ad Atticum, ea tamen re non potest impedire, quo minus aliis libri sui maculis

maculis aspergantur. Itaque paullo post Asconius Paedius in Tullii monumentis mendas reperit, easque posteriorum scribarum negligentia creuisse, loci plures, a Grammaticis aliisque prolati, docent. Vitiari ergo Tullii manum, sed Liuii praeterea, ac Virgilii, Fabius ostendit. Plures huiusmodi corruptelas, quibus contaminentur monumenta ueterum, Gellius identidem, atque alii plures, memorant. Inde, cum Criticorum libidine, tum ipsa etiam Librariorum culpa, Lectionum tot Variantium tanta moles, qua premuntur antiqui generis omnis Codices, ut Pierius Valerianus e Virgilianis Lectionibus iustum conficiat opus, ex aliis autem longe maius fieri possit. Quidni Bibliotheca condatur integra, si quidem pristina librariorum scribarumque oscitantium errata e Codicibus tot aetatum congerantur, uaria deprauatione foedatis, in iis quoque locis, ubi praefidentiores Critici saepe uenditant acumen suum.

Tam rari quondam Codices erant carique, non antiquiores modo, sed etiam recentiore manu, paullo elegantiore, scripti, ut magno uenirent, ac domos saepe, et uillas fundosque, pretio adaequarent, ac doti filiarum dari solerent. Nostris Tabernis ut uulgatae sunt illae, quae dicuntur, Concordantiae, ut parabiles alibi, paruo certe. At, eas, Gaguinus, amico cuidam Romano Lutetiae Parisiorum comparare iussus, has ipsas uendi, comperit, Aureis centum. Iason Mainus ineuntis adolescentiae uitia tantis emendat uirtutibus, ut iuris ciuilibus scientia florebat inter principes aetatis suae. Hic, Ticini adhuc commoratus studiorum causa, luxuriose uiuendo, conflatur ingens aes alienum, eoque se liberat, tradito feneratori Codice Iuris, quem habet, magno emptum. Iacobus Piccolomineus, purpura insignis, Plutarchi Parallela emit octoginta

aureis. Hic idem Donato Acciaiuolo negotium dat emundi Iosephi, sed mox, magnitudine pretii deterritus, sententiam mutat. Antonius Panormitanus pro Liuiio repraesentat aureos centum uiginti, fundo eius rei causa proscripto. Poggius, contra, Florentinus eundem Liuium, sua manu exaratum, uendit, ut emat Florentiae Villam. Alazacia, illustris femina, Corpus Iuris, in membrana, filiae Testamento relinquit, ut locupletem thesaurum, sub ea tamen lege, ut filia Iurisconsulto nubat, eumque locupletet hac magni pretii dote. Ipsa quoque uenditio talium librorum confici solebat Tabulis rerum contractarum solemnibus, quas profert Gabriel Naudaeus, ut alia huius generis, quae cognoscere, operae pretium est. Principes ipsi, Legatos, ab aliis ad se missos, Codice, quam auro, ab se donari, pluris putabant. Indicio sit Codex Hebraeus sacer, quem Fridericus III, Imperator, muneri dat Ioanni Capnioni, Euerardi Vurtembergici legatione functo. Videmus, quanti fuerint aestimati Codices, Typis nondum repertis, quantis uenditi pretiis. Haec etsi, beneficio rei Typographicae, deminui sunt coepta, nondum tamen Franciscus Cardinalis Toletus, pretium, quod Fuluius Vrsinus Membrane Terentianae fecerat, irridens, persuasit eruditibus, ideo Codices ueteres minoris existimandos esse, quod ipsi scriptores impressi sint. Non enim boni Codices oculis cuiusquam adeo solent exhauriri, quin semper noui quid nouis aliorum curis ostendant. Num Taurellus Pandecten Florentinum, post alios, tam accurate expressit, quin Laur. Theodorus Gronouius, nuperque Brenckmannus, noua prorsus horum librorum editione opus esse, iudicarent. Quid accuratius putaueris, Fuluius Vrsino, qui tamen leuius inspexit, negligentius descripsit, Membranam Vaticanam Dionis Cassii. Hac igitur rursus excussa, nuper Nic. Carminius Falco

Falco Romae nactus est facultatem, plura Dionis in integrum restituendi. Nec uero eum poenitet operae, in hoc Codice de integro positaе, eumque, sic comperit, ipso Montefalconis Colbertino uetustiore, omniumque Graecorum esse antiquissimum, qui quidem adhuc supersint. Quis, nisi ignarissimus, spreuerit, uel Terentium Vaticanum, uel Virgilium Mediceum, uel alias clarorum scriptorum Membranas, etiamsi pluries ex his ipsi scriptores expressi sint. Codices ergo ueteres suum, quem praestent futuris saeculis, usum, suamque dignitatem, retineant, sed hoc tamen nihil impedit, ne beneficium Typographiae laudemus, quo factum est, ut tenui sumptu libri possint coemi, ex Membranis illis pretiosis expressi

Hoc sane de primis Typographiae incunabulis haud dixeris, ut significauimus, ac ne de suppari quidem aetate. Longe enim post Ioannem Faustum illum Ioannes Mullerus, patria, in Francis Orientem uersus, Regiomontanus, Georgii Purbachii discipulus, edit Ephemeridas suas, quae, formis excusae, duodecim ueneunt Aureis Hungaricis. Quantulum, non dicam auri, sed argenti, postulent Librarii nostri, si quidem librum uendant eiusdem molis. Sed ea quid sit aetate, qua Aldi, horumque similes, uixere. His enim temporibus libri, quos elaborarent prela, et rariores adhuc, et pretiosiores, erant. Aldini certe magno constabant, Graeci praesertim. Ex his Codrus Vrceus comparat sibi libros Aristotelis, eaque re gaudet. Multo tamen magis dolet, cogitans, eisdem sese libris impendisse tantum pecuniae, quanta decem Codices Latinos emere potuerit atque magnos. Nihil ambigam, quin alii quoque rem familiarem negligere noluerint, qui prela tum simili doctiorique studio exercuerint. Sed hoc minus equidem mirer. Aldus enim, et

alii, huius doctrinam diligentiamque aemulati, optimis Membranis usi sunt, ad quorum fidem libros suos exprimerent, uiris quoque doctissimis, quos adhiberent recognitioni librorum, graui denique impensa, ut scriptores et nitidissimos redderent, et emendatissimos. Itaque hi superioris memoriae libri, usque ad hoc tempus, tanti existimantur ab hominibus eruditis, ut scriptis proximi ponantur. Codices enim antiquos, ac melioris notae, quorum etiam quidam interciderunt, fideliter exprimunt, eoque digni putantur, ad quos recenseantur editiones librorum nouae. Iuntina enim Iustini quanti fiat Graeuio, constat. Ea uero hi libri dignitate cum essent praediti, pro maiore certe laude sua, maius sui pretium expectare uidentur ab emptore

Nihil huius nego. Nihil repugno. Sed nouum rei Typographicae meritum, quod extet in literas, agnosco. Hoc enim in loco quam bene conuenit Typographis cum Bibliopolis, quorum consiliis ac studiis, in utilitatem communem consentientibus, libraria res ita nunc administratur, ut longe minoris ueneant libri, quam olim. Nec uero desunt saepe Codices probi, ac posterioribus demum temporibus ex latebrarum tenebris emerfi, ad quorum fidem libri exigantur. Nec parcitur sumptibus, ut et castigati prodeant libri, et pluribus expoliti rebus. Neque eo secius multo leuius est pretium, quo libri nostrae memoriae parantur, ex omni genere omnis scientiae, acui maxime prisca. Nostra enim tempestate quid tandem ueterum superest praestantissimorumque monumentorum, quin, formis exscriptum, paruo possit emi, uel modico. Quid diuinius est, quid praestantius ad hominis salutem, Codice Sacro, quid, extra huius ueritatem, in ipsa Salute uera certum. Sed hic ipse Codex quam desideratus

tus interdum erat inter ipsos Iudaeos, ut aliquandiu uideri posset amissus, cum, longo interuallo, Iosiae demum temporibus, rursus e tenebris erueretur. Ipsa uero Latina Instrumenti utriusque Interpretatio, quae Vulgata nominatur, saeculo quinto decimo Coronatis uenit quadringentis quingentisue. Tanti Lutetiae uenundatur unum huius libri exemplar, quod impigri cuiusdam scribae manu descriptum erat, sed postea Io. Faustus eundem Librum, Typis excusum, Parisiis sexaginta Coronatis uendit, triginta demum. At, nostra aetate, diuinas utriusque Fœderis Tabulas pretio quam exiguo paraueris, ac paene nullo

Cetera huius generis, quae uoluminis instar exigent, fileo, et solas attingo Bibliothecas. Quanti doctorum concursus undique fiebant olim ad Pergamenam, atque Alexandrinam, quarum subsidio Historia, Chronologia, Genealogia, nugari desiit. Has intrasse, has excussisse, quantae felicitatis credebatur. Sed quot, quantisque, Bibliothecis, publicis priuatisque, omnis floret nunc atque abundat Europa, quas tantis omnis doctrinae opibus Typographiae potissimum labor instruxit, ut, uenalia librorum Horrea si adicias, parum absit, quin aetas nostra, non tam librorum inopia laborare uideatur, quam eorum copia. Huic igitur instrumento prouentus incrementique librarii dexterrimo, ac fortunatissimo, quid diuinae humanaeque acceptum referant literae, adeo liquet, ut optimus quisque ac doctissimus in Typographia perspiciat munus diuinum, ex quo commoditates omnis hominum uita percipiat quam plurimas, nec ulli concessas aetati priscoe, ingeniis studiisque, et omni operum artificiorumque excellentia, quamlibet florenti

Sed ampliorem huius rei enarrationem laudationemque relinquimus V. C. *Ioanni Andreae Boden*, Professo-
ri Extraordinario Antiquitatum Meritissimo, quem Socie-
tas Typographorum Vitembergensium Honestissima lae-
titiae suae, ex tertio Artis suae saeculo perceptae, inter-
pretem publicum sibi delegit. Dicet hic grauer orna-
teque, in Auditorio Philosophico, hodie, procuratis a
meridie sacris, ab Hora pomeridiana tertia. Tanto di-
gnior uestro, CIVES, audiendi studio futurus est, quan-
to perspectiorem eius doctrinam, dicendique facultatem,
habetis. Quae quidem res cum inter Symphonicos
Musicosque peragenda sit concentus, et celebritatis ali-
quid habeat, Regia Gratia concessae, uestra confisi mode-
stia, qua soletis uti, speramus, fore, ut, in ea quoque Mu-
sarum sede, omnia placide decoreque fiant. P. P. VIII
Cal. Quinctiles, A. R. G. cld lō cc xl

LX

DE

MARTINO LUTHERO

SENTENTIAM

DE

SACRA EVCHARISTIA

HAUD MUTANTE

CONTRA

GILBERTVM BVRNETVM

Viget, in optimi cuiusque animo, Martinus Lutherus,
sed uiget hoc potissimum tempore, quo laudibus e-
ius personant aedes sacrae, nec immerito talis honos
ei

ei habetur, ut omnes intelligant, quid illud quantumque sit, quod, per uirum hunc, et lectum diuinitus et instinctum, Deus, efficiendum, putarit. Quoties enim arduum illud diuinumque opus Religionis, superiore memoria, in Saxonibus apud nos, redintegratae, cogito, toties, quid, eo, uel maius sanctiusque, uel perditis mortalium rebus optabilius, aut suscipi potuerit, aut administrari, animo in omnem partem uersato, reperire non possum. In homine quid, mente, praestantius. Sed haec, rerum diuinarum rudis, in summa ignoratione et caligine uersabatur. Quid, religione, salutaris. Sed haec, superstitiosis ac futilibus hominum opinionibus oppressa, uix aliquo sui uultu poterat agnosci. Quid magis, animi sanctitate, necessarium. Sed haec, ipsa doctrinae peruersitate corrupta, nihil retinebat, praeter simulacra inanemque speciem, nihil uerae et incorruptae pietatis. Haec enim cuncta, oportebat, fierent, ubi discessum esset ab oraculis coelestibus, quae hominis, ad salutem sempiternam perducendi, uiam traderent, ubi transcursus foret ad profana impiaque commenta, quibus ludibria excitarentur, in grauissimo salutis negotio

Vidit hoc pestiferum inueteratumque malum Lutherus, et fortunam tot hominum miseratus est, cumque altiori percelleretur afflatu, spiritum, si res ita ferret, profunderet maluit, quam committere, ut diutius, uel inscientia sacrorum uel negligentia, coetus, Deo coniunctus, affligeretur. Dei causa, quam egit, fretus, restitit erroribus per manus traditis, uerbo Dei munitus, falsas religiones profligauit, doctrinamque salutarem, quam tot saeculorum licentia demerserat, ex fontibus sacris in medium reuocauit. Sic integritatem fidei Christianae, tot corruptelis inquinatam,

tam, repurgavit, eamque tanto illustravit studio, uti summis infimisque Veritas, in oculos incurrens, sine fuco, nativaeque sui forma, pateret

Magnum uero hoc Lutheri meritum est, magnum eius decus. Sed, indecora deformique animi mobilitate, omnis eiusdem decoris existimatio obsolesceret, si quidem Martinus hic, in mysterio Sacrae Coenae, minus constitisset sibi. Hoc argui in Luthero infante, foret iniquum, ferendum tamen quomodocunque, si diceretur ab homine, uel ingenii mediocris uel auctoritatis. At uero, idem illud a Gilberto Burneto, Antistite Sarisburiensi, uiro Britannici nominis clarissimo, ac praecipuae dignitatis, posteris narrari, quis non miretur. Profert autem hic, ne quis forte dubitet, ipsa Lutheri uerba, ex huius Autographo, ad Martinum Bucerum misso, ut planum faciat, Luthero iam, in Eucharistia, nouam placuisse sententiam, qua concedatur, *manducari Panem solum*. Quod quidem Lutherus, sui oblitus, si sensit, et repugnat hic ipse sibi, alia prius omnia professo, et conuellitur institutio Sacramenti religiosissimi, ipsumque fundamentum nostri solatii

Verum tamen nihil huius praecipere solitus est Martinus, sed, ex praecepto diuino, docuit, in et sub Pane uerum Christi corpus comedi, nec signo solum externo, ut Zuinglius argutatur, hoc Mysterium peragi, sed ipsa re, terrenam simul coelestemque materiam complexa, ut ipsis diuinis literis proditum est. Qua quidem in sententia et luculenter promulganda, et acerrime tuenda, uir animi constantissimi sine uarietate perstitit, quoad uixit, sicut omnia testantur eius scripta. Hoc ignorare non poterant Germani quidam, peregrinationis Britannicae focii, demiratique rem, prodigio similem, quam Burnetus, ex
Codice

Codice Cantabrigiensi, diuulgauerat, Cantabrigiae, anno huius saeculi quinto, Idiographum Lutheri inspiciunt, huiusque scripturam, animaduertunt, a Burneto corrumpi, corruptamque edi. Itaque, Londinum reuertentes, Burnetum adeunt, quid reppererint in literis Lutheri, Cantabrigiae afferuatis, ostendunt, quid affingatur iniquissime Luthero, proponunt, quis obtrectandi locus illius detur hostibus, modeste demonstrant. Ea Burnetus re, cui fidem ipsa Lutheri manus fecerit, grauiter commotus, non habet, quod, pro cetera eloquentia sua, hic respondeat, nisi istud, schedas Lutheri calamo praecipiti descriptas esse, manum eius lectu difficiliorem, et curae sibi posthac fore, ut error scripturae, in altera operis sui editione, corrigatur.

Hoc, quod referimus, compertum habemus, auctoribus haud incertis, sed illis, quibus utimur Collegis, quique ipsi, una cum popularibus suis, Chirographum Lutheri Cantabrigiae excusserunt, cupide et nauiter. Adeo facile est, ipsis interdum decipi monumentis, quae, pro Autographis atque sinceris, emitti, ac fide Diplomatica pro certis uenditari, solent. Tanto uerius est questus Thomas Crenius, V. C. cum libello Lutheri, ad Bucerum perscripto, actum non esse bona fide, omissis aliis, aliis in eo mutatis. Haud igitur Lutherus in mysterio Sacrae Synaxeos fluctuat, haud, rebus suis diffusus, sententiam, ex sacris uoluminibus conceptam, mutat, sed, qua fide ac religione Pignus illud coeleste salutis humanae, in coetu pio, accipere solitus est, eadem semper id ipsum coluit, explicauit, defendit, usque ad supremum uitae diem.

Haec stabilis animi constantia respondet ceteris Theandri decoribus, quae, nisi diuini quid habuissent, nihil cer-

te ualuisse in Emendatione Sacrorum, tantis aduersario-
rum opibus, odiis, iniuriis, oppugnata, tot tantisque re-
rum difficultatibus districta, quantas ex superiorum de-
prauatorumque temporum Testibus Veritatis, animosis
quamlibet ac strenuis, superauit nemo. Proinde singu-
lare beneficium Dei immortalis, qui uiri huius, coelesti
robore firmati, labore, ardore, stabilitate, Veritatem, mo-
le uanitatis dominantis obrutam, e tenebris reduxit in
lucem, religiose ueneremur, idemque Summum com-
precemur Numen, ut Sapientiae Diuinae lumen, opta-
tissimo munere mortalibus restitutum, quod maioribus
nostris hic Vitembergae primum affulsit; ac nobis adhuc
sine macula splendet, inter crescentia pristinae caliginis
pericula, sine labe detrimentoue seruet, ac posteris no-
stris, quamlibet seris, purum integrumque, tradat

Hoc precabitur nobiscum publice *Godofredus Schrey,*
Delitio Misnicus, hoc, si diuinitus impetretur, quantum
sit, Oratione anniuersaria scitaque, declarabit. In hanc
enim ingressus est mentem, ut, Beneficii Vueyrauchiani,
quo fruitur, institutum teneat, suamque simul pietatem,
qua felicem decorat industriam, testificetur. Prodibit in
concionem, proxima die Veneris, hora nona matutina,
maiorique rem geret animo, si, quod etiam atque etiam
rogat, Vos, Ciues, auditores, aequissimos humanif-
simosque, nanciscatur. P. P. Pridie Calendas No-
uembres, A. R. S. c l o l o c c x l i

LXI
PRO
INSTITVTO
ORATIONIS ANNIVERSARIAE
A BENEFICIARIO
HABENDAE

Pie facto, quod in oculis mentibusque nostris defixum est, pietatem suam comprobavit Laeuinus Adolphus Mareschallus, uoluntatis ultimae sanctitatem testatus hac Legati formula, ut apud nos, sumptu suo, liberalis instituatur convictus, quo iuuenes alantur, ex diuerso studiorum genere lecti. Munificum uero consilium, et magno uiro ac sapiente dignum, quod declarat, illum, et diuinae humanaeque sapientiae studiis fauisse, et iis, qui literis bonisque artibus, ad uarias reipublicae partes ingenio scientiaque ornandas, se dederint, cura prospexisse tam laudabili, ut, neque temporibus nostris eruditae diligentiae subsidia deessent, et posteris eadem tradi possent

Sed Tabulis iisdem Mareschallianis sancitur, ut unus ex iuuenibus alimentariis quoque deligatur anno, cuius oratione, publice habenda, celebretur dies status, Maecenatae extincto. Quod quidem saeculi nostri, ad optimum quodque sollicitandum proueni, more si consideretur, in mentem uenire poterat subdubitare, illa orationis anniversariae institutio ac postulatio ueriusne ambitionem tacitam recondat, quam pietatem non infucatam profiteatur. Nam pietas, in honore recte factorum acquiescens, uulgi

plausus haud captat, summo praedita decore, quod uirtus largitur, nullos laudantium circulos quaerit, nullam theatri popularis clamorque turbam. Nullum enim theatrum, bonae conscientiae praemio, maius ducit, pulchrius magnificentiusque nullum. At, et publicum sibi, et declamantem quotannis, et iuuenem, constituere oratorem, quid aliud, obsecro, uideri posset, quam praeconis auctorari uocem, ipso aetatis flore robustam, ipsa laterum firmitate contentam, ipso spiritus uigore canoram, cui praedicatio beneficii, aliis dati, publica, et quotannis repetenda, subiiciatur

Effet sane istud aliquid, si laudatio patroni mortui postularetur a cliente uiuo, si benignitatis perceptae commemoratio, gloriosa quaedam atque magnifica, beneficiariis imperaretur, si famae inferuiretur ita, ut uirtutis locum uanitas occuparet. Sed Mareschalli mens longe fuit alia, multo erectior certe atque excelsior, quae, respectans in coelum, coelestia spectauit atque aeterna, humanis caducisque contemptis. Itaque celebritatem diei, et orationis solemniam, non laudationi suae decernit, sed grato in Deum animo, cuius honori sodalitatem Triclinii sui dicat, eiusdemque beneficia, uiuo sibi tributa, grata atque clara uoce, uult, extolli. Quae quidem sententia, tam sancta, cum non possit optimo cuique non probari, tum ipsum certe hoc institutum, si pendatur ex se, praeclarum est. Hoc enim instituto posteris editur exemplum, quod incurrat in oculos aliosque moueat, beneficentiae, in literarum studia, horumque amatores, conferendae. Hoc ipsa iuuatur instruiturque doctrinae elegantia, quippe cum, et hi, quibus in medium prodeundum est atque dicendum, in exercitati nolint uideri, et alii, qui dicentes audiunt, eorum

rum conspectu ac laude soleant acui. Hoc etiam mos ueterum reuocatur, singulari Graeciae, ac Latii, aemulatione cultus. Quis enim ignorat recitationes illorum, tanta diligentia exercitas, ut iis eloquentia limari perficique crederetur. Nemo autem in Ciuitate Dei tam hospes est atque peregrinus, qui nesciat orationes, in memoriam hominum, sanctitate atque doctrina insignium, habitas quondam a sanctis egregiisque uiris. Gregorius Nyssenensis, in aliis, laudat Basilium Magnum, eundem, Gregorius Nazianzenus, idemque, Cyprianum atque Athanasium, alii complures, alios, complurium utique saeculorum. Praetereo Memorias Martyrum, uertentis anni ceremonia renouatas, quas Natalitia uocarunt. Vnum illud adiunxero, tantam harum orationum Panegyricarum fuisse frequentiam, tam effusas in iis laudes, ut ex his, male praesertim acceptis, nouo Sanctorum cultui non minimum momenti uideatur accessisse. Antiquitus denique, bonis adhuc temporibus, plerique suam ipsi uitam narrare consueuerunt, idque ad fiduciam potius morum relatum est, quam ad arrogantiae crimen. Hoc, de Rutilio Scauroque Corn. Tacitus memoriae prodidit, hoc Imperator M. Antoninus ostendit de se, hoc neque Iacobo Augusto Thuanus datum est uitio, nec Petro Danieli Huetio, quorum uterque suas res scribit pluribus libris, cupideque lectis. Quanto minus igitur reprehendas, uitae nostrae componendae partes aliis dari, nedum, de pluribus alumniis unum ad declamationem annuam sumi, qua tum animus accepti beneficii memor, tum progressio in literis facta, declaretur. Adeo nulla superest ambitionis suspicio, quae cadat in piam Mareschalli causam. Contra ea, tam illustri beneficae ac prolixae uoluntatis testimonio, omnis docetur posteritas, illum ab insolentia gloriae tantum afuisse, ut, quod bene-

ficii perpetuis ornatissimorum iuuenum tribuerit alimentis, id nulli rei destinauerit alii, quam honori diuino, reipublicae utilitati, et uirtutum literarumque subsidio

Hoc mentis religiosae propositum, quod reperit in Beneficio Mareschalliano, pie ueneratur Clarissimus Liberalium Artium Magister, *Ioannes David Fellerus*, Chemnicensis, eoque dignum sese ut praebeat, summo uirtutis ac doctrinae studio nititur. Hoc tantum laudis apud nos consecutus est, ut eum beneuolentia complectatur optimus ac doctissimus quisque. Et, quoniam, dicendi munus ab Sociis conuictus sui delatum sibi esse, animaduertit, hoc ita fungetur, ut potissimum in benignitate Mareschalliana contempletur luculentum documentum Diuinae illius Prouidentiae, quae succurrere solet literarum studiis, inter tantas rei familiaris angustias, tot incommoda temporum, uarie mirificeque conseruandis. Verba publice ornateque faciet crastino, ab Hora nona antemeridiana, in Auditorio Maiore, quo pluribus uos, Ciues, inuitaremus, nisi cognitum exploratumque haberemus, quantam piis atque eruditis huius generis exercitationibus humanitatem impertire soleatis. P. P. VI Nonas Maias, A. R. S

clō lō cc xl

LXII

DE

CONFESSIONIS AVGVSTANAE
MERITIS
IN EVROPAE REGNA

Hoc sibi curae nunc habet Generosissimus Doctissimusque Iuuenis, Henricus Ehrenfried de Sommerlat, Eques Saxo, ut dicat publice de Commodis, in communem Germaniae rempublicam profectis, ex illa Religionis Formula, quae nomine Confessionis Augustanae famaque celebratur. Hanc sacrorum instauratorum professionem, Tabulis consignatam, scimus, superiore memoria Augustae Vindelicum, Caesari Augusto, Carolo nominis huius Quinto, a piis Religionis emendatae Sociis edi ritu solemni, magna priscae fidei constantia, in publico celeberrimoque totius Germaniae conuentu. Nec uero infitandum est, illud castiora sacra profitendi consilium, scripto mandatum, tanti fuisse momenti, ut magnas insignesque res docuerit, quae magnae utilitati fuerint omni omnino Germaniae

Quod si eam rem repetas altius, multo latius, intelliges, illa manare commoda, nec Germaniae solum, totique Imperio, sed aliis etiam Europae regnis, multum salutis afferre. Cum enim religionis, in Saxonia repurgatae, causa, magnis animorum studiis agitata, ingentes in tot disiunctisque populis motus, ingentes rerum mutationes, fecisset, magna bonis expectatio commouetur illius Formulae, quae concinnari dicitur, ut superstitionum temporum labes, sacris aspersas, eluat, et doctrinae coelestis,

stis, in pristinum restitutae, summam neruosque tradat. Eadem uero Formula, simul ac palam, in congressu Caesaris Procerumque Germanicorum frequentissimo, recitata est, tantis multorum desideriis excipitur, ut, in plures conuersa linguas, longe lateque, per tot gentes nationesque, spargatur. Haec igitur, ueritatis, tam diu demersae, nunc in lucem reuocatae, testis, praeconio quodam publico, cunctis denuntiat, quanta pristini cultus deprauatione recto deerretur, quanta Sacerdotii cum Regno, Potestatis Sacrae cum Ciuili, confusione peccetur, quam capitales, ea rerum perturbatione, pestes in animos hominum, omnemque hominum uitam, influxerint

Plenam tot malorum, quae peruersitas ista pepere-rit, commemorationem non recipit hic scripturae modus. Sed ex rebus, ista confusione deformatis, altius eminet Ma-iestas, soli Deo secunda, quae nobis quanto sanctior est, tanto maiore sui ueneratione nos in se conuertit. Haec autem quibus Pontificum Romanorum tentata sit artibus, quibus eorundem consiliis laceffita, qua denique ui ac nequitie oppugnata, neminem fugit, superioris aetatis non penitus ignarum. Ac fuerunt quidem Praefules Romani, qui, uel arrogantia ducti sua, uel inuitati lenitate Principum, longe plus indulgerent sibi, quam discipulis a Christo seuerè praeceptum fuerat. Fuerunt, qui libidine ferrentur effrenata, ut, de iis grauitè quod conquererentur, tum boni omnes, tum ipsi Principes, haberent. Primus autem Gregorius Septimus Maiestatì, non Regiae solum omni, sed potissimum etiam Imperatoriae, bellum indixit. Primus est ausus Imperatorem de fastigio detrahè, primus, exemplo nouo pestiferoque, fundare sacram quandam tyrannidem. Hic enim, pro ambitione sua profunda, poten-
tatum,

tatum, quo cuncta Europae, cuncta Orbis terrarum, regna, in Sedis Romanae patrimonium conflaret, animo molitus, rei nouae nouas artes adhibuit, Regiamque auctoritatem, quoad potuit, labefactare, ac proiicere, nifus est. Hac mente Regiae potestatis initia, horrendum dictu, superbiae Maloque Genio tribuit, hac docuit, cadere Reges dignitate, si uel unius immunitatem Xenodochii uiolauerint, hac contendit, etiamsi Reges nihil admittant censura Pontificia dignum, posse tamen hos a Pontifice pelli regno, si quando id *Saluti animarum*, uti loquitur fidelissimus harum sanctissimusque Custos, et *Ecclesiae utilitati*, uideatur inferuire. Atque haec quidem, non relata forte legimus, sed, ne quid dubitationis detur nobis, eadem cognoscimus ex ipsis huius eiusdem Gregorii epistolis, quae grandibus Conciliorum uoluminibus insertae sunt, a Gallis etiam nuper recusae. Dictis Gregorius facta coniunxit, et nihil usquam Maiestatii tutum reliquit, nihil iure diuino humanoue munitum. Nam, noui iuris nouos commentus titulos, non facram quandam potestatem, sed plus quam Regiam, in Galliam, Hispaniam, Britanniam, Sardiniam, Pannonias, Daniam, aliaque sibi regna sumpsit. Hoc uere praedicatur, testibus ipsius literis, in quibus cum Regna nominat, *Oblata Beato Petro*, haec quidem Sedis Romanae propria esse, ostendit, cum *Veram* postulat *Obedientiam*, non Patris animum declarat, sed Herile, quod detrectari non possit, imperium. Rem nouae libidinis, qua Monarchia Vniuersalis procuditur, uocabulo nouae Barbariae, *Totatum* dicit, ut si fabrilem afferat eloquentiam ex ferraria Patris officina, in qua sudauit puer. Cum Germanis autem hoc iniquius agit, quo grauioribus hos committit diffidiis, ut, animis eorum diffociatis, alii eius studeant partibus ac uigeant, alii, pauciores infirmioresque, Henrico Quarto,

Zzz

Impe-

Imperatori, relinquuntur, ac fenescant opibus suis. Hic ergo, nactus rei gerendae tempus, nullo iure, iis de causis, quarum ipsos eius memoriae Patres purpuratos, scriptores ipsos aequales, pudet, Imperatorem, diris deuotum, regno spoliari, obsequio ciuium, omni denique hominum fide. *Ego, inquit, Regnum contradico, absoluo subditos, ne, ut Regi seruiant, interdico.* Tam nefarii facinoris stupore defixos fuisse bonos, etiam eos, qui Sedi Romanae mancipati uiderentur, confirmat Otho Frisingensis. Namque, Imperium, testatur, indignitate rei commotum fuisse, ipsum se obstupefactum, qui, *Legens, et relegens, Romanorum Regum, et Imperatorum, gesta*, nusquam simile quid inueniat, nusquam, ante hunc Henricum, quenquam, comperiat, a Romano Pontifice deuotum, execrationibus his oppressum, regnoque exutum

Inde, Germania Italiaque ciuili bello diuexata, cum omne Imperium Romanogermanicum diu grauiusque laborauit, ac prope consumptum est, tum Regia in primis dignitas in discrimen adducta. Quippe, cum id, quod exemplo fieret, iure fieri, ab hominibus, superstitione deceptis, putaretur. Falsa enim opinio inueterauerat, Imperium esse beneficium, a Pontifice Romano acceptum, eidemque clientelari iure deuinctum. Falsa, huius Imperii Rempublicam eidem Pontifici, in sacris profanisque rebus, subiici. Falsa, Imperatorum fidem, ipsius iurisiurandi sacramento Pontificibus Romanis obstrictam, ad omnia eorum imperata teneri, adeo quidem, ut Pontificibus fas sit, Caesares non minus depellere de gradu, quam in eo ponere. Ipsi quoque Principes interdum apud Pontificem, ut iudicem superiorem, Imperatores audebant accusare. Sic enim, rebus Henrici Quarti desperatis, a Saxonibus, Langobardis,

dis, Francis, Boiis, Sueuis, factum fuisse, accepimus, nec sine pudore. Haec, et alia, quae praetereo, quantaefuerint Imperatoribus fraudi, quanto Maiestati Regiae dedecori, res ipsa docet

Longum est, enarrare, quot posteriorum Pontifices temporum uestigiis Gregorii istius institerint, quot hi Reges Imperatoresque insidiis appetiuerint et contumeliis, quot, regno exactos, de fortunis omnibus deturbare studuerint, ut ipsi per alios, fraude uique sua suffectos, rerum potirentur. Par in Reges tempestas detonuit, quorum multi cum Pontificibus conflictati sunt, sed primus, quod norim, Ioannes, Rex Britannus, ab Innocentio Tertio, de possessione regni, deiectus. Hic, regno deinceps in fidem Pontificis permissio, dignitatem recuperat, ut iudicari possit, Pontifices, in transferendis regnis, non religioni seruisse, sed dominationi suae

Tot malorum, tamque ingentium, quibus Pontificum licentia Imperatores Remque publicam urserit, documenta, Deo hominibusque inuisa, cum haud nesciant Maiores nostri, hi quidem, pro religione sua, nec Pontificibus, neque ulli hominum, quicquam in Maiestatem Regiam licere, uolunt, sed hanc proximam a Deo, unique Deo obnoxiam, ponunt. Ab Episcopis autem obedientiam, quae Caesari debeatur, gratique animi officium, postulant, quod illi, si quam habeant potestatem gladii, eam obtineant iure humano, ab Regibus atque Imperatoribus concessam, non, ut arma ferant aduersus Reges, sed, ut bona Ecclesiae suae melius administrent. Quid ergo sentit Augustana Confessio, quid notat. *Pontifices, fretos potestate Clauum, non solum uiolentis excommunicationibus con-*

scientias onerare, sed etiam Regna Mundi transferre, et Imperatoribus adimere Imperium, conari.

Haec facta fuisse, testantur nostri, haec, monent, non minus impotenter nefarieque fieri, quam seditiose ac turbulenter, per istam Pontificum superiorum libidinem, quae multo ante reprehensa est ab hominibus piis atque eruditis. Cum autem tanta impietas ferri diutius non potuerit a bonis, sese, proponunt, *ad consolandas conscientias*, hoc munere necessitatis fungi, ut, Ecclesiastica potestas quantum differat a potestate gladii, ostendant. Vtramque, docent, propter mandatum Dei religiose habendam, tanquam *Summa Dei beneficia in terris*, neutiquam uero alteram cum altera confundendam, nedum Ecclesiasticae permittendum, ut, impetu in aliena iura longaque diuersa facto, transferat Regna Mundi, leges abroget magistratum, legitimam uetet obedientiam, praescribat leges magistratibus de forma Reipublicae, et diuina adeo humanaque perturbet omnia. Hi uero sunt illi ueritatis diuinae, omnisque Maiestatis, uindices, qui, in amplissimo Imperii confessu, clara uoce, quae breui penetrauit in omnes terrarum oras, pronuntiant, si quam nacti sint Episcopi potestatem gladii, hanc eis accessisse, non ex mandato Euangelii, sed iure humano, a Regibus Imperatoribusque donatam, ut bona sua ciuili ratione procurent, eam tamen administrationem oportere longe aliam, quam Euangelii ministerium, iudicari. Haec nostri

Quae quidem, tam sancte integreque exposita, quanti sint, nae illi lucide apparebit, qui facta Pontificum cum nostrorum dictis comparauerit. Nihil enim hi Pontifices in potestatem ciuilem, nihil in Regna quaelibet, nihil in Maiestatem quamcunque, non licere sibi, putarunt. Sed, e-
uulga-

uulgatis tandem Romani Dominatus arcanis, sapere discunt homines, et auitos errores deponere. Itaque non amplius deuotione minusque Romanis sollicitari potest fides ciuium, sed haec, officii sanctissimi memor, in obsequio sibi constat, et pro salute, pro dignitate etiam, Principum dimicare, ipsum quoque profundere spiritum, pium utique, iustum, pulchrumque, ducit. Postremo uertit in ludibrium, quicquid grauius Romae potuit in Maiestatem Regum, atque Imperatorum, quicquid in publica Principum iura, statui. Igitur nullae iam Curiae Romanae de rebus his sententiae timentur abs quoquam, nedum abrogationes Imperii. Ut cetera taceam Regna, ex ipsis quidem Regibus Christianissimis, quos solemni hoc elogio Pontifices ornant, fulmine Vaticano quis mouetur. Citetur testis, ex finibus ipsius Galliae, Bossuetus, Sacrorum Meldensium antistes. Hic, prudentia ingenioque praestans, singulari iussu, quod mirere, Ludouici decimi quarti, librum edit *de Potestate Ecclesiastica*, non Gallicum forte, more gentis suae, sed Latinum, ut ab omnibus intelligi possit. In eo, cum multa praeclare differuntur alia, tum de Regum Imperatorumque Maiestate, de Principum iuribus, de Romanae denique Sedis in haec iura Principum licentia, liberrime disputatur. Paucis multa complexus, Bossuetus, *Quis*, inquit, *inter Sedis Apostolicae priuilegia reputet, quod possint de Regibus amouendis uana et irrita, et omnibus iam populis contemnenda, Decreta conscribere.* Aut quis non uideat, apud cordatiores hanc totam, *de Temporalis Pontificum Potestate, fere obsoleuisse sententiam, ut, qui eam tuentur adhuc, ultimorum saeculorum exemplis abrepti potius, quam certa ratione ducti, esse*

*uideantur. Quid Pontificibus profuerunt, quae ad Reges, in Temporalibus subiugandos, tantis molitionibus susceperunt. Nempe haec omnia conciderunt, cassa-que et irrita, nihil Sedi Romanae, praeter inuidiam atque odia, nihil toti Ecclesiae, praeter bella, caedes, schismata, pepererunt. Tanti refert, quid, Deo auctore, quid humanis consiliis, moliare. Hactenus Bossuetus, suis quidem, totidemque, uerbis. Hoc autem, quod dixerat, posteriorum temporum iudiciis exemplisque declarat. Sed, hoc ipsum comprobans, illud refert demum, quod multo ante, tanta de re, a nostris, in Augustano Conuentu, propositum fuerat, quod ipse Bossuetus in libello nostrorum, priscae fidei pleno, legerat sine dubio uerissimumque compererat, unde tantam, in tot gentium animis iudiciisque, mutationem, uiderat, extitisse. Alius liber, qui *de Recursu ad Principem* inscribitur, nuper a doctore Louanensi, Espenio, emissus, libere grauiusque docet, ipsa Principes auctoritate sua, ipsoque bonae mentis officio, obligari, ne quas perferant iniustas censuras, sed, ut harum, aliorumque iudicum Ecclesiasticorum, uim Principes ui ab se, ciuibusque suis, repellant. Adeo superior Decretorum Pontificalium uis, in magnis rebus, elanguit, postquam a nostris edocti sunt homines, Ecclesiasticam Potestatem cum Ciuili male confundi. Peruulgata iam sunt, quae pari modo deinceps a M. Antonio de Dominis, tot aliis, nuper ab Edmundo Richerio, multis cordatiore, aliisque doctoribus Sorbonicis, tradita sunt. Atque haec quidem, cum placitis priorum temporum, quibus, numine Pontificio captis, alia persuasa fuerant omnia, si componantur, uix credibilia uideantur. Quis autem ceteriorum saeculorum haec talia, tanta cum libertate, tam aperte ac dilucide, explicauit*

plicauit, ante Confessionis Augustanae Socios. Quis ergo non perspicit, quam copiosi, puri, dulces, sapientiae riuuli, in omnes Europae partes, profluxerint ex fontibus Enchiridii sanctissimi, quo Confessores Augustani, magnanimi gloriosique, Religionis, ad exemplaris Apostolici fidei castigatae, ac restitutae in integrum, notionem informant. Adeo uerum est, inde a Constantini M. temporibus usque ad nostram aetatem, nullum cuiuscunque generis librum comparuisse, qui tantum Imperatoribus Romanis Principibusque Christianis, quantum Augustana Confessio, profuerit

Praecipuis tamen commodis, ex ea perceptis, gaudet merito Germania, memor felicitatis, qua nascatur suis in finibus bonum tam diuinum, ut Generosae stirpis Eru-
ditissimusque Iuuenis, Sommerlatus, Oratione docta ornataque, exponet. Hanc enim habiturus est, ut, edito ingenii exemplo, palam faciat, quam neque indignus sit beneficio Volframsdorfii, ipsa munificentiae gloria immortalis, nec alienus ab ultima eiusdem uoluntate, qui anniuersaria huius generis specimina Conuictus sui Alumnis praeceperit. Vos, Ciues, hortamur, ut Oratori, castino, ab hora decima matutina, in Auditorio maiori, uerba facturo, quam soletis, audiendi operam frequentissimi detis. P. P. X Calendas Septembres,
A. R. G. c l o l o c c x x x i x

LXIII

DE

AMOEENITATE INGENII

IN MEMORIAM

IO. GVILIELMI HOFFMANNI

Quo coniunctius amantiſque cum IO. GVILIELMO HOFFMANNO uiximus, hoc aegrius eius, fato proxime rapti, conſuetudine, multo iucundiffima, caremus. Cum multa ſunt huius uiri, ſpectataque, decora, quae oculis animiſque noſtris adhuc inhaerent, tum illa ingenii morumque ſuauiſ, qua cunctos, ſibi cognitos, allexit ad amorem ſui. Hac ſuauiſate diſcendi cupidos traxit, eoſdemque, uario doctrinarum genere inſtitutos, ſibi deuinxit, iis praefertim literis uſus, quae Ingenii Amoenitate placerent. Quali enim eſſet ingenio, et ſermonibus ſcriptiſque declarauit ſuis, et illis Menagianis iuris Amoenitatibus, quas recudendas curauit nuper, et animaduerſionibus nonnullis illuſtrauit

Ommino ſingulare fautricis naturae munus eſt amoenitas ingenii, quam quidem ars haud praebet, eam tamen liberali cultu inſtruit, exquisitiſſorumque rerum delectu atque copia iuuat. Neque enim hic flos ingenii res leues tritaſque conſectatur, quae parum delectent, ſed inſigniores ac pulchriores, quarum cognitio tantum utilitatis afferat, quantum uoluptatis. Ex magno rerum lautiorum cumulo legit ea, quae noua, quae gratiae plena, uideantur, nec ſeueram tetricamque diſciplinam repudiat, ſed huius triſtitiam iucunditate quadam mitigat.

Varie

Varietate rerum, qua nihil magis reficit animos, utitur, eaque feueritatis taedia leuat. Venuſtate ſua ſolertiaque uetuiſtis nouitatem dat, nouis auctoritatem, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubiis fidem. Cum dulcedini ſtudeat, ut acerbitatem rebus grauioribus detrahat, cum utile dolci miſceat, haud reſpuit mellitos uerborum globulos, neque ſententias, feſtiuitate ingenioſa, uelut papauere et ſeſamo, ſparſas, ſed leporem iudicio temperat, hilaritatem uerecundia moderatur, conſtanterque placet, mixta modeſtiae grauitate. Longe enim aliud agit, ac Sophiſtae iſti, quorum ambitionem ſuauitatemque Satyricus notat. Haec dos Iſaei illius, quem Plinius laudat, quem admiratur, Nepotique commendat. *Docet*, inquit, *delectat*, *afficit*. Sic docere ſolebat Hoffmannus, ſic delectare, ſic afficere, ſiue orationibus publice habendis, ſiue auditionibus faciendis, ſiue diſſerendo, cunctis hiſ in rebus, amoenitate adiutus ingenii, qua ſemper et ubique plurimum ualebat

Sed huic amoeno, quod praedicamus, ingenio minus fauere uidetur antiquitas ſapiens, quae, laudata ſtudiorum grauitate, ipſam potius ingenii grauitatem a doctis cordatiſque uiris requirit. C. enim Plinius Secundus, omnem prioris aeui ſenſum, infinita ſcriptorum lectione, edoctus, aetati ſuae exprobrat, a multis *Studiorum Amoenitates quaeri*, praeteritiſ hiſ atque relictis, quae ſubtilitas obſcuris rerum tenebris premat. Ecce tibi inſtar ingenii feueri, quod nihil de medio ſumat, ſed arduis rebus atque retruſis aciem intendat. At uero tantum abeſt, ut conditor Hiſtoriae Naturalis grauiſſimus reiiciat id, quod in rerum natura amoenum eſt, ut hoc ipſum tradat uarietate rerum mirabili, quas depromit ex naturae ſinu. Iſtorum

tantummodo Romanorum mollitiem fœcordiamque increpat, quos rerum grauitas, laborisque difficultas, ab inuestigatione ueri reuocet, sola uoluptate captos. Hanc correctam, uult, ignauiam, tali quidem industria, qualem ipse, praeclaro, ac posteris utili, inquisitionis suae exemplo, probat. Hinc illud opus eiusdem, non minus uarium, quam ipsa natura, ac uelut bibliotheca quaedam naturae. Nec uero Plinius, pro sapientia sua, aspernari potuit amoenitates studiorum, quae non desidiaē seruiant, sed animo, ad seuerioris doctrinae studium deliciis illecebrisque salubribus inuitando. Cum enim doctrinae, quo pulchriores sunt, eo difficiliore esse soleant, facile certe harum uel difficultas discentium laborem frangeret, uel austeritas earum repelleret alios, nisi gratiae quid ac suauitatis prae se ferrent, cuius condimento molliretur rerum abstrusiorum rigor. Quapropter uiri sapientes, atque indolis humanae intelligentes, flores disciplinarum grauiissimarum decerpserunt, librosque suos nominibus inscripserunt, ad oblectandum aptis. A Sotione, Peripatetico, Cornu Copiae, ob uariam doctrinam, scribitur, a Plutarcho *Στεφανεύς*, teste Eusebio, ab Athenaeo *Dipnosophistae*, ab aliis alii libri, *festiuitatibus* inscriptionum exornati, ut loquitur A. Gellius. Fauos, Prata, Florida, alios librorum titulos, Graecis Latinisque attribuit idem Noctium Atticarum scriptor, ac Plinius, quem saepius iam nominauimus. Vterque horum titulis uoluminum, arte quaesitis, parum quidem tribuit, ambo tamen reuera huius generis amoenitates apparent, quales rerum uarietas, ex multiplici disciplinarum genere conquisita, efficere possit. Eccui uero sunt ignota Clementis Alexandrini *Stromata*, Origenis *Philocalia*, Gregorio et Basilio tribui solita, ut alios taceamus ueterum Christianorum libros, alios denique nouorum complures, ipsis

ipsis Amoenitatum titulis, ex grauiſſima quaque diſciplina, ſcriptos. Quibus quidem, aliſque, operum conſimilium elogiis maximi momenti doctrinae commendantur, ipſumque illud quaeritur, quod Amoenitas dicitur. Atque ipſae quidem Amoenitates eruditae tametſi nomine ſuo delectationem ſolam promittere uidentur, his tamen ipſis idem fere, quod agris hortisque amoenis, uſu uenit. Vt enim horum amoenitas a frugum fructuumque copiis ſeiungi non poteſt, ſic amoenitas ſtudiorum eo uberiores affert commoditates, quo ampliore rerum lectiorum uarietate abundat. Eadem uero rerum, quas delibat, explicatione multum dignitatis ſuſcipit, et, ſi dextre adhibetur, multum commendationis, quamcunque ſpectetur in partem. Illud autem habet praecipuum, quod quidem ad prouocanda hominum ſtudia maxime pertinet, ut, nihilo minus prodeſſe, uelit, quam delectare, ac delectare potius, ut eo facilius proſit. Hoc praeclare intelligit Gellius, ob eamque rem huiuscemodi ſtudiis et commentariis uitam ſuam conſtituit impertire, qua ne frui quidem diutius, quod mireris, cupit, quam ipſe eodem ſcribendi commendandique negotio fungi poſſit. Macrobius autem, in Saturnalibus Gellium imitatus, id agit, ut res grauiſſimas doceat iucunde. *Quae, ſit, inquit, uoluptati, legere, aut cultui, legiſſe, aut uſui, meminiſſe*

Sic amoenitas rerum, tradita recte, prodeſt, ſed, eadem recte tradi ut poſſit, amoenitatem ingenii poſtulat, illi ſimilem, quam Hoffmannus docendo probauit. Nam rerum grauitatem ex praecipuis omnis hſtoriae partibus delegit, ſuis quaeque ponderibus examinauit, aliis nondum animaduerſa obſeruauit, multa ex caligine temporum eruit, originibus, quas aeui longinquitas abdiderat, exqui-

rendis, felix, indagando sagax, suspicando acutus, confirmando solers. Sed omnium, quas explicauit, rerum nihil uetustate tam horridum uideri potuit, quin eius elegantia splenderet, nihil scriptorum incultu tam asperum, quin eius nitore poliretur, nihil incertis auctoribus tam anceps, quin eius iudicio ad rationem quandam probabilem redigeretur, nihil igitur tam durum, insuaue, taedioque coniunctum, quin eius amoenitate, quasi flore quodam, conuestitum, ab audientibus cupide arriperetur. Hic comis ingenii uigor mirificum audiendi studium aliis commouit, tantum certe, ut nullas auscultationum tabulas proponeret Hoffmannus, quin ad eas magni fierent concursus, nihil de ullo commentaretur genere, quin mentes audientium attentas teneret atque defixas, quoad fere, quantumque, uellet. Quae quidem res ut domi multum admirationis habuit, sic foris in honore non minore fuit, cumque sermonibus ac literis latius percrebuisse, tantam illi nominis celebritatem peperit, ut plurium populorum, a finibus etiam Germaniae longius disiunctorum, stipendiis, saepius largiterque oblatis, ad Academica docendi munia, plurimum quidem generum, exciretur. Sed, omnium spe emolumentorum, multo potior illi fuit Gratia REGIS sui, Optimi atque Maximi, cuius munificentia multiplici cumlatus est, adiuncta ad extremum Consilarii Aulici dignitate. Vnum iam erat optandum, ut Academia uiri huius praestantis, tamque iuuenis adhuc, ornamentis plurium generum florentissimis diu multumque perfrueretur. Quid enim, quantumque, sperandum uidebatur ab eo, qui natus ad literas factusque uideretur

Natus anno **CIOIOCCX**, **XIII** Calendas Decembres, Zittauiae, mature quidem, et uix bimulus, amisit patrem, Godofredum Hoffmannum, qui, regundis Gymnasii patrii studiis

studiis praefectus, magna scientiae, magna disciplinae, floruit laude. Harum enim altera monumentis ingenii, ab eo editis, apparuit, altera copioso discipulorum felicitque prouentu. Sed huius filius alterum patrem inuenit in fratre, Christiano Godofredo, qui pueruli fratris educationi praefuit, una cum matre, Christiana Schoenfeldera, Georgii Schoenfelderi, sacerdotio ad D. Ioannis Zittauensi sancte integreque functi, filia, omnino digna patre tam proba. Creuerat iam Io. Guilielmus sub magistris, haud poenitendis, Peschecciis, Miris, Mulleris, aliis, in patria, tanto expolitus ingenii cultu, ut posset sibi maiora proponere. Nam mira discendi cupiditate flagrabat, et magna ingenii docilitate praeditus erat, tanta certe, ut celeritate profectus annos ipsos praecurrere uideretur. Interea Viadri nam frater ingenio doctrinaque illuminabat, in qua et primariam iuris explanandi prouinciam obtinebat, et illustrem Regii Intimique Consiliarii amplitudinem gerebat. Ab hoc accitus anno **CIO IO CC XXVII**, ille eo liberalius habetur, quo fratri se obedientiorem praebet, tum aliis in rebus, tum in constituendo ipso genere aetatis degendae. Huius enim hortatu accommodat se ad iuris disciplinam, a qua prius uidebatur abhorrere. Eiusdem deinde consiliis, institutione, contubernio, conuictu, bibliotheca, longe instructissima, usus, nihil desiderat, quod quidem pertineat ad ullam proficiendi facultatem. In tanta hominum eruditissimorum, quibus Francofurtum ad uadum Viadri affluit, frequentia, cum alios nanciscitur adiutores instituti sui peritissimos, tum Heineccios maxime, atque Treueros, summa semper integerrimaque fide. Ducibus tam egregiis, tam strenuis, citato gradu, eo progreditur breui, ut aliis studiorum dux sumatur ipse. Namque, anno huius saeculi tricesimo Artium Liberalium ma-

gister creatus, Philosophiam, biennio post Lauream Iuridicam adeptus, Iurisprudentiam, domi interpretatur, multis utriusque doctrinae studiosis. Adiicit commentationes historicas, aliasque elegantiores. Priuatis operis publicas interponit disputationes, quarum multas habet atque selectas

Videt alius, ac splendidioris, uitae conditiones, quae sibi pateant alibi, sed iis uitam praeoptat Academicam, pro suo in literas amore, quibus totum se dederat. Hac mente suscipit munus Professoris Historici, quod ei anno MDCCXXXVII apud nos demandatur, hac idem obit, tanta cum industria, ut quotidie pluribus semper horis doceat, tanto auditorum conuentu, ut his dulce sit, ab ore eius pendere, ab eius latere non discedere, quoad liceat

Scimus, qua diligentia, quo materiarum delectu, qua differendi peritia, disputare solitus sit. Meminimus, quid, quo iudicio, qua lima, scripserit, adhibitis, ex quibus hauriret, fontibus optimis. Audimus, quid edere parauerit, ex antiquitate iuris, Germanici praesertim. Iudicamus, ab eo quid expectari potuerit, in multis eruditionis uariae partibus, quas ornare, summa ope nitebatur. Praesenti, luctuosoque, documento commonefacti, discimus, hoc breuiora esse ingenia, quo illustriora, ut Sapiens stirpis Hispanae Romanus pronuntiat

Tanto dolentius afficimur Hoffmanni, proxime, pridie Idus Nouembres, extincti, morte, tam festinata, tam immatura, ut nondum tricesimum aetatis annum attigerit, quem uixisse quam diutissime, uellemus. Quo longius igitur Collegae Amicissimi caritatem desiderio extendimus, hoc effusiore praedicatione uitam eius ornabimus, memoriamque prorogabimus, hoc uehementius nunc optamus,
ut

ut Amplissimae Familiae, cui decus illius acceptum referimus, moeror, longe acerbissimus, diuinis, saluberrimisque, fomentis leniatur

Funus hodierno die, qui Hoffmanno natalis est, Hora pomeridiana prima, publico celebrique comitatu, effertur in Arcis Aedem, ibidemque laudatione, fidelis amicitiae memori, cohonestabitur a Nobilissimo Consultissimoque Iuris Licentiato, Io. Christophoro Pesslerero. Hoc uos, Ciues, ignorare, noluimus. Quid enim honoris supremi uos Hoffmanni memoriae, putetis, habendum, nos ex caritate, qua uiuum complexi estis, facile iudicamus. P. P. XIII Calendas Decembres, A. R. G. c13 13 cc xxxix

LXIV

DE

STVDIIS

SAXONICAE NOBILITATIS
INSTITVENDIS

BONAE MEMORIAE

IO. FRID. A MOELLENDORFF

Decedit Ioannes Fridericus Moellendorffius in aetatis flore, flos ipse spei Paternae, flos Gentilitiae, flos Academicae iuuentutis nostrae, quae dignitatem, a maioribus traditam, uirtute, ingenii doctrinaeque cultu ornata, uel tueri studet, uel amplificare

Nunquam Germaniae copia nobilium fortiumque uirorum defuit, nunquam strenuae nobilitatis ingenia, sed his antiquitus defuit studium, ad bellicam gloriam literas adden-

addendi. Mansuefacta deinde depositaque barbaria, multis et illustribus cognitum est exemplis, tantis Germanos ingeniis pollere, ut paribus armorum ac scientiae ornamentis florere possint, si quidem ipsi uelint. Saxonica praesertim nobilitas utraque laude eluxit, et, instructa togae bellicae dotibus, tanta decorum experimenta domi forisque edidit, ut haberent nationes exterae, quod admirari possent in iis, atque imitari

Quae quidem patriae laudis fertilitas, tantum abest, ut prouentu uirorum praestantium uberrimo sit exhausta, aut temporis longinquitate diminuta, ut augeat in dies. Haec enim, uelut salutari quodam succo, alitur illis honorum praemiis, quae nobilitati, non solum armis exercitae, sed literarum etiam studiis eruditae, ab REGE Sapientissimo, Patre Patriae Clementissimo, proponuntur. Ab hoc enim nuper, uix dum regnare ingressus, cum alia bene sapienterque sunt instituta, tum singulari cura illud, quod omnis miretur posteritas. Praecepit enim, et sanxit in perpetuum, ut nobiles, quibus in Aula Sua, ac splendidis reipublicae muneribus, ante alios concilianda sit fortuna, mature liberali disciplinae, in optimarum studiis artium, se dedant. Hac mente, hac sententia, uere Regali, quam uoluit in uulgus effluere, promulgauit, anno MDCCXXXIII, tertio Idus Octobres, Tabulas Suo inscriptas Nomine, munitas Augusta Manu Sua. Eis, ostendit, honoribus, qui equestri ciuicique loci hominibus iuxta pateant, hos potissimum ab se destinari, qui *Studiis Academicis* sint instituti, ac partem in primis *publici priuati*que iuris scientiam rerum usu subigere parauerint et confirmare, ob eam rem, prudentiae ciuilis causa, aliquandiu Vezlariae, Regini, Vindobonae, uersati. At, eorum,

rum, declarat, rationem, in demandandis muneribus Aulicis, ab Se, praeter ceteros, habitum iri, qui *Linguas cultiores, Studia Elegantiora, Historiam, Politicam, Mathematicam, Ius Naturae et Gentium, horumque similia*, didicerint, *Morum etiam Culturam Exercitationibus Equestribus* iunxerint, earum uero rerum omnium fidem testimoniis facere possint idoneis, probataeque auctoritatis

Ecce tibi Princeps, qui Aulam quidem Suam, omni magnificentia exsplendescentem, habeat, eam tamen nullo potiore, quam sapientiae ac doctrinae, splendore, uelit, illustratam. Vident omnes, quantam ingenii, doctrina excolendi, expectationem sustineant nobiles, quotquot ad honores ampliores aspirent, adipiscendos in Republica, in Regia comitatuque Regio. Voce igitur Regis Maximi tam praeclara, auctoritatis ac maiestatis tam plena, excitatur omnis Saxonum nobilitas, ad rem, in studiis literarum strenue gerendam, ut animum non minus disciplinis exerceat, quam corpus armis. Cum uideat, quanta praemia uirtuti sint proposita, ardet tanta ingeniorum aemulatione, ut nobilissimus quisque doctissimus simul esse uelit. Itaque tanta rerum scientia crescit, ut haud rarum sit, Equites Saxones, qui commorentur in Academiis, publicis grauiissimarum quaestionum disceptationibus praesidere, nec, ulla facultate tuendi huius loci, doctoribus ipsis cedere, uel, ubi honoribus inferuire coeperint, insignes fieri, non solum factis, sed ipsis etiam scriptis

Quicquid horum igniculorum, quibus generosa mens exardescit, animo concipi potuit, hoc quidem et sensit Moellendorffius, et cura perpetua fouit. Omnis enim honesti studio imbutus est, ex quo Remsdorffii, apud Merseburgenses, in praedio Auito, Anno huius saeculi septimo

decimo, natus, Auitorum decorum magnitudinem intellexit. Habuit in memoria, habuit in oculis, gratiam, cuius spem nobilibus eruditis REX Indulgentissimus fecit. Domesticas audiuit frequentissimasque cohortationes Perillustres, ac Generosissimi, Parentis, VVolfii Friderici, cuius dignitas in Sacro Regis Cubiculo amplissima, meritorumque amplitudo, quantos sibi stimulos subdere debeant, haud nesciit. Maiorum suorum gloria, sua maxime uirtute, qua uere nobilis effici uolebat, altius efferri, eoque concupiscere maiora, coepit. Mirifica igitur disciplinae politioris cupiditate flagrauit, huiusque studio ductus, cum bonos clarosque magistros habuit in prouinciali schola Portensi, tum eruditos fidelesque nactus est in Bergensi Magdeburgensium Coenobio. Profectus ad nos, mirum ardorem, quo incensus erat in literas, attulit, sed eum doctrinae, sibi conuenientissimae, delectu temperauit. Proinde, ducibus optimis ad optimas artes usus, citato gradu processit, uariasque iuris partes explorauit, haud neglecta tamen accuratiori peruestigatione illius cognitionis, quam habuerat iam perceptam ex Historia, et Ciuili Mathematicaque disciplina. Linguas, quibus Aulicus Europae usus instruitur, celeriter arripuit, nullum elegantiae, qua mores commendentur, genus omisit. Sic in studiis, sic in armorum tractatione, sic in equestri curriculo, atque in omni uitae consuetudine, se gessit, ut multis utique et egregiis uirtutum signis summa quaeque uideretur spondere. Animum, tam pulchrum, pulchrum decebat corpus, huius autem motus gestusque, ac robur artuum, nihil ostendebant mediocre, et, quoties inter aequales, operibus equestribus deditos, spectabatur Moellendorffius, horum nulli uel arte, uel naturali bono, cedere uidebatur, multos excedere

Sed,

Sed, quo maiorem sui expectationem commouit, hoc grauius eius, aetate ac spe florentissima, inter praesentissima prosperorum successuum auguria, extincti, ferendus est obitus, quem prius rapuit fatum, Suis luctuosum, nobis acerbum, quam compleisset annos undeuiginti. Nos perinde, ac par est, Perillustris Familiae casum, tam funestum, moeremus, precatique Deum immortalem, ut Gentis Splendidissimae tristitiam rebus secundioribus mitiget, hoc ei solatium relinquimus, quod conditionis mortalis cogitatio religiosa praebet. Nam, si praeclare cum illis agitur iuuenibus, qui, tot inter tantasque malorum illecebras, periculis humanis corruptelisque praerepti, mature ad Deum migrant, gratulandum certe uidetur Moellendorffio, qui, morte tam pie pridie Idus Nouembres obita, beatissimam sit incolumitatem, sempiternamque felicitatem, propere consecutus. P. P. XV Ca-

lendas Decembres, A. R. G

CIO IO CC XXXVI

TABVLAE REGIAE

Quarum mentio facta est, dignae sunt, quae posteris tradantur, ad sapientiam REGIS omni aetati praedicandam, ipsarumque Literarum dignitatem Regali hoc iudicio illustrandam

IHRER

KOENIGL. MAIEST. IN POHLEN ETC.

ALS

CHVRFÜRSTENS ZV SACHSEN ETC. ETC.

M A N D A T

VVEGEN QVALIFICIRVNG DERER IN DIENSTE ZV
NEHMENDEN VON ADEL VND ANDERER
PERSONEN

VIR, FRIEDRICH AVGVST, von Gottes Gnaden, Koenig in Pohlen, Groß-Hertzog in Litthauen, zu Reussen, in Preussen, Mazovien, Samogitien, Kyovien, Vollhinien, Podolien, Podlachi-en, Liefland, Smolensco, Severien und Zschernicovi-en etc. Hertzog zu Sachsen, Jülich, Cleve, Berg, Engern und VVestphalen, des Heiligen Roemischen Reichs Ertz-Marschall und Chur-Fürst, Landgraff in Thüringen, Marg-graff zu Meissen, auch Ober- und Nieder-Lausitz, Burg-graff zu Magdeburg, Gefürsteter Graff zu Henneberg, Graff zu der Marck, Ravensberg und Barby, Herr zu Ravensstein, etc.

Entbiethen allen und jeden Vnseren Praelaten, Graffen und Herren, denen von der Ritterschafft, Ober-Creys-Haupt- und Ambt-Leuten, Schoeffern und Vervvaltern,
Bür-

Bürger-Meistern und Raethen in Staedten, Richtern und Schultheissen in Flecken und Doerffern, und insgemein allen Vnsern Vnterthanen und Schutz-Vervvandten, Vnsern Grufs, Gnade und geneigten VVillen, und fügen denenselben hiermit zu vvissen:

Nachdem Vnsere Landes-Vaeterliche Intention jederzeit dahin gerichtet, das VVohl und Aufnehmen Vnserer Lande und getreuen Vnterthanen, auf alle nur moegliche Art zu befoerdern, Vnd dann hierzu unter andern nicht vvenig beytraegt, vvenn die Aembter und Chargen mit ehrlichen, qualificirten und zu denen ihnen aufzutragenden Functionen hinlaenglich geschickten Subiectis besetzt vverden: Gleichvvohl aber dergleichen Personen, so sich in Zeiten diese erforderliche Eigenschafften erworben, bey ereignenden Vacanzien nicht allezeit vorhanden sind; Als thun VVir hiermit kund jedermaenniglich, vvasgestalt VVir gnaedigst entschlossen, in Zukunft bey Annehmung derer Hof- und anderer Raethe, vvie auch derer zu Verschiedungen und andern vvichtigen Commissionen, auch andern publicquen Handlungen noethigen Subiectorum sovvohl, als derer Adelichen Hof-Diener, und zuvar bey denen erstern, es seyen selbige Adeliche oder Bürgerliche Personen, insonderheit auf diejenigen zu reflectiren, und sie in Vnsere Dienste zu nehmen, vvvelche nach hinterlegten Studiis Academicis, und daselbst sovvohl in Iure priuato, als publico acquirirten gründlichen Theorie, statt anderer unnoethigen, und zu Consumirung ihres von ihren Eltern oft mit vieler fauren Mühe und Schwveifs erworbenen Vermoegens, gereichenden Reisen, eine Zeitlang in Regensburg, VVien und VVerzlar sich aufgehalten, und dafs sie daselbst sovvohl

besagtes Ius publicum excoliret, und in der Praxi des Reichs-Processus sich geübet, als auch eines, einem iungen Edelmann und Doctori Iuris, oder andern Gelehrten vwohl-anstaendigen honnetten Lebens-VVandels beflissen, durch beglaubtes Zeugniß dociren, bey denen Hof-Bedienungen und Chargen aber auf dieienigen iungen Edelleute, welche sich in Sprachen, Studiis elegantioribus, nemlich der Historia, Politique, Mathematique, Iure naturae et gentium, und dergleichen, sowohl, als in Moribus und Ritterlichen Exercitiis, wohlgeübet und hierüber gnugfames Zeugniß vorzuzeigen haben, Vnsere Absicht zu nehmen; VVie VVir denn auch, vvenn sich habile Ingenia finden, und Vns vorgeschlagen vverden, von vvelchen, daß sich selbige mit allem Fleisse zu Erlernung guter VVissenschaften appliciren vvürden, gute Hoffnung zu schoepffen ist, Armuths halber aber solche zu excoliren nicht vermoegend sind, mit ein und dem andern hinlaenglichen Stipendio, oder Gnaden-Gelde, gnaedigst zu secundiren nicht entstehen vvollen

VVornach sich also iedermaenniglich zu achten, und dieser Vnserer gnaedigsten Verordnung gehorsambst nachzuleben beflissen seyn vvird. Zu mehrerer Vhrkund haben VVir gegenvvaertiges offene Patent eigenhaendig unterschrieben, und Vnser Cantzley-Secret darauf zu drucken anbefohlen. So geschehen und geben zu Drefsden, am 13. Octobris, Anno 1733

FRIEDRICH AVGVST, KOENIG

(L.S.)

Erasmus Leopold von Gersdorff

Ioh. Christoph Günther, S

LXV

LXV

EXEMPLI ERVDITI
DOCUMENTVM

EX

OPERE SUPREMO
IO. MATTHIAE HASI

Sub idem tempus uitam librumque, nuper coeptum, finit IO. MATTHIAS HASIVS, et utraque re dedit exempli documentum, unde sibi capiant eruditi, quod, in uita studiisque suis, imitari possint, si quidem uelint

Ac uitam quidem finit, cuius exitum uidetur animo praesensisse, de partibus operis sui, quod apparabat, ab alio continuandis, perinde locutus, ac si caneret sibi, de- cedendum sibi fore, *Decurso maturius spatio uitae suae.* Sic ipse loquitur sane, sed prius dicit, *Deo, et Prouidentiae eius*, ab se permitti, quem sibi Deus sufficere *Voluerit*, ad explendas operis sui partes. Adeo certum habet, nul- lam hominum spem sine Deo inchoandam esse, nihil in stu- diis sine Deo suscipiendum, nihil finiendum, nihil in iis sperandum, studiis etiam sanctius ac grauius utendum, si- ne leuitate animi, sine licentia per ludum iocumque dele- ctandi, sine insolentia gloriae captandae, ut fieri solet a multis. Neque enim Musarum sacra ficto cuidam Apolli- ni, uel commentitiae cuidam Mineruae, subiicit, sed arti- um bonarum studia rem uere sanctam putat, cui praesi- deat ipse Deus, cuius rationes, in scribendis continuandis- que libris, ineat Diuina Voluntas, consilioque suo guber- net

Hic

Hic igitur ille cernitur animus, qui Sapientem deceat, ipsumque Christianum, bene a natura informatus, doctrina liberali cultus, sacris obtemperans literis, ipsamque uitam religione, ac ueneratione Dei, moderans. Mentem, tali sanctitate imbutam, Iacobus a piis omnibus expectat, sed eam desiderat in multis aequalium suorum, eoque grauius inuehitur in eos, ad quos, e duodecim tribubus peregre dispersos, Epistolam suam scribit. Hos, ostendit, uiribus suis opibusque confisos, arbitrato suo statuere, quam in urbem hodie crasue proficisci uelint, ut in ea morentur annum unum, mercentur, lucrentur, sed, eosdem, negat, scire, quid postero die futurum sit. Qualis enim uita nostra. Vapor est, ad exiguum tempus apparens, et deinde uanescens. Haec locutus, ille, potius, docet, dicendum fuisse, *Si Dominus Voluerit*, et uiuamus, hoc illudue faciemus. Aliud si dicatur, hoc istis superbiae tribuit, hoc refert ad uanitatem gloriae, prauumque iudicat. Itaque omnem omnino bene sapienterque et deliberandi, et agendi, rationem ad Voluntatem Dei reuocat, sine qua quicquid consultetur, decernatur, incipiatur, hoc ignarum mortalitatis humanae, hoc in numen Dei, cuncta uoluntate arbitrioque suo gerentis, iniurium putat, hoc imprudenti atque inani gloriatio-
ne uanum ducit

Qualem hominis Christiani animum postulat Iacobus, doctor sanctissimus, talem pietate sua praestant, qui, Caesareae, Paullum flentes obsecrant, ne pergat Hierosolyma. Hoc ei persuadere cum non possunt, coepto desistentes, *Fiat*, inquiunt, *Voluntas Domini*. Plures autem horum sunt, qui dicant illud, eaque re declarant, hoc sinceris ultimarum temporum Christianis in more positum fuisse,
ut

ut Voluntati Diuinae se suasque res summitterent omnes, ac tesseram quasi pietatis inter se dare solerent hac ipsa uoce, *Fiat Voluntas Domini.* Ipse Paullus, Ephesiis, qui petunt, ut diutius apud se diuerfetur, haud annuens, suum promittit ad eos reditum, sed, *Deo Volente.* Hic idem usque eo in Voluntate Dei sua ponit omnia, ut ne Apostolus quidem dici uelit sine *Voluntate Dei*

Christus ipse, in horto, angoribus animi prope confectus, cum Patrem orat, ut transeat ab se Calix, summam precum suarum in eo constituit, *Fiat Voluntas tua.* Idemque ter repetit, ter, inquam, ut agnoscas dicti uim. Haec Dei Voluntas saluti nostrae inuigilat, eiusque, in perpetuum consequendae, exploratissimam nobis spem facit, si, fiducia totaque mente in Christi merito defixi, maneamus in fide salutari, si, obsequio reuerentiaque diuinis monitis ac praeceptis deuincti, pie uiuere studeamus, si, coercita animi libidine, quae turbulentis animi motibus hominum mentes agitare solet, repellamus illecebras malorum, quibus animi sanctitas corrumpi possit. Huius Diuinae Voluntatis robore fulti munitique, frangimus cupiditates prauas, firmamur in religiosa Verbi Diuini obseruantia, retinemur in caritate, fociis debita, iniurias hominum, omnesque res aduersas, patienter ferimus, ac uel meliores expectamus in hac uita caduca, uel in altera aeternaque secundissimas. Sic *Fieri Voluntatem Dei*, Christus ipse uoluit, qui hanc ipsam Orandi Formulam composuit nobis atque praescripsit, sic Hasius Deum precari solitus est ac uenerari, idemque uerbis, a quibus orsi sumus, significandum, duxit

Sed Hasius non prius uitam finiit, quam librum suum. Statutum quidem habuit, si uita suppeditet, opus
Cc cc longe

longe maius edere, cuius hic Epitomen tantummodo dedit. Sed, quoniam, huius consilii fortunam euentumque in Dei manu, non in sua, esse, uidet, sibi, arbitratur, expectandum, quid Deus ea de re constituat. Itaque ille, operis sui continuatione diuino nutui relictâ, se cum Deo, demonstrat, opus suum incepisse non minus, quam finiisse. Quid melius igitur homines, doctrinae studiis deditos, poterat docere, quam, ut studendi, sic scribendi, fortunam a solo Deo petendam. Proinde, diuina confusus ope, nulli parcat labori, nullis uigiliis, ut conficiat librum, quem exorsus est. Ea uero re docet prudentiam, urgendi opus, ad quod aggressus sis, non differendi illud, dum perficere commodum fuerit, ne fragilitatis humanae uidearis oblitus

O quantum eruditorum, uitae longioris spe et cunctatione sua, fallitur, ne studia sua proferant, eorumque fructum capiant aliquem, in quibus plurimos labores, et grauissimos, sustinuerint. Hoc Plinius ingerit Maximo suo, hoc in funere C. Fannii dolet, qui pulcherrimum opus reliquerit imperfectum, hoc in oculis habet ipse. *Quod me recordantem, inquit, miseratio subit, quantum uigiliarum, quantum laboris, exhausserit frustra. Occursant animo meo, mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito, te quoque eadem cogitatione terreri, pro istis, quae inter manus habes. Proinde, dum suppetit uita, enitamur, ut mors quam paucissima, quae abolere possit, inueniat. Pari modo instat Octauio suo, insignes libros scriniis suis prementi, quos exire, uolebat Plinius. Habe ante oculos, ait, mortalitatem, a qua asserere te hoc uno monumento potes. Nam cetera, fragilia et caduca, non minus, quam ipsi homines, occidunt desinuntque. Ipse autem Capitori suo,*

fuo, ut historiam scribat, hortanti, sibi, respondet, sine mora retractandas esse causas suas, hocque sibi negotium conficiendum prius. *Nam si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractum, pro non inchoato est*

Ergo, quod ab amicis Plinius, quod a se ipse postulat, hoc sibi praestat Hasius, in concinnando emittendoque libro. Sed hoc eo melius perficit, quod librum, bonae frugis plenum, absoluit multa diligentia, eaque simul doctos commonefacit, nihil scribi, nisi scribatur id, quod expediat legenti. Quid autem dicas utilius, illa scribendi materia, in qua uersatur Hasius. Historia est lux memoriae, sed huic ipsi luci quanta inducetur caligo, nisi accurata digestionem temporum illustretur. Hoc, in summis terrarum imperiis, effectum dat Hasius, *Phosphorum* dans *Historicum*, ut aequae recenseat ueteris memoriae Imperia Regnaque, ac noua, utraque uero temporum notis interpungat. Atque haec quidem res cum Mathematicum desideret, inuenit certe illum, cui paucos ponas aetatis nostrae pares. Nullum enim uniuersae doctrinae Mathematicae genus est, in quo non excelluerit Hasius, nullum aliud studiorum genus, in quo cupidius elaborauerit, ut natus plane uideretur ad radium, in erudito puluere ducendum

Huic naturali eius bono nullum maius fortunae munus tribui poterat, quam pater ipse, Salomo Hasius. Hic enim illum procreat Augustae Vindelicum, anno *CIO IO CLXXXIV*, *XIX* Calendas Februarias, ex uirgine probitatis eximiae, Anna Heduisse, Mezgerae gentis clarissimae. Vtriusque parentis cura pietasque, in filio sancte educando, conspirant. Sed pater, indole filii mature cognita, eum, gaudet, delectari Mathematicis disciplinis,

quas ipse in Gymnasio Annanaeo, multa cum scientia fama-
maque, tradit. His igitur suum praeceptionibus magna
cum animi uoluptate erudit, celeriter arripientem, quae
audit. Alias adiungit literas, quibus filius instituatur ab
aliis, doctis fidelibusque magistris artium bonarum. Sic
spei praeclarae fit discipulus, idemque flagrat cupiditate
maioris cultus, aliis in locis capeffendi

Quare mittitur in Iuliam, cuius nomen, hominum
doctissimorum copia, et claritate ingeniorum, nobile,
multos inuitat. Ex huius ille doctoribus cum alios suis
deligit studiis, tum Mathematicos, quibus maxime se de-
dit. Nec uero minus Theologos colit, uerum opinatus,
bene Theologiam iungi cum Mathesi. Hanc enim, anim-
aduertit, sacrarum literarum intelligentiae magno esse
usui, hanc interpretari mirabilem Dei sapientiam, quae
spectetur in corporibus coelestibus, narrantibus gloriam
Dei, in cunctis naturae operibus, quae numero, ponde-
re, et mensura, constant, in omni rerum uniuersitate,
cuius concinnitatem, pulchritudinem, opificium, cunctis
in partibus admirabile, eo magis perspiciat quisque ac su-
spiciat, quo peritior sit rei Mathematicae. Haec, ille, se-
cum reputans, haec diligentiae suae proponens, istos re-
pellit Mathematicos ac maleficos, quorum stoliditate fiat,
ut bonus Mathematicus uulgo dictitetur malus Christia-
nus. Multa crescit laude pluribus in scholis, sed, occu-
patissimus in Mathematicis, disputat de Mathesi Sinica,
tantamque expromit scientiam, ut altioris ingenii pute-
tur

Sed Lipsiam cogitat, antiquam illam, florentissimam-
que, omnis praestantis, atque elegantis, doctrinae nutri-
cem. Hanc maioribus rebus, quas appetat, opportunam
putat,

putat, quae, more maiorum, uetera scienter tradat, et commerciis literarum facile colligat, quicquid sit recens inuentorum. Huc profectus, init nouum Mathematicae diligentiae curriculum, in eoque, tum institutione alia, tum Algebraici calculi Volfiana, exercetur. Sed in eodem mox spatio cum pluribus, et eruditioribus, illustrioribus etiam, excurrit auditoribus, cunctis ob humanitatem fidemque carus. Namque, anno CIO IO CC VII potitus Laurea Philosophica, sic omnem in partem uersat industriam, ut publice priuatimque audiatur. Plures enim, et exquisitioris argumenti, disputationes habet in publicis eruditorum circulis, quae uel rerum dignitate, uel acumine, placeant. Auscultationes autem domesticas quibus praebet, hi multum proficiunt et iucunde, cum apta, et perspicua, docendi ratione utatur. Ita pluribus ille modis, longeque honestissimis, cito peruenit ad famam

Reuertit in patriam, ut ei se praebeat non minus Theologum, quam Philosophum. Hac mente, ascendens in Rostra sacra, aliquoties, aduocata concione, uerba facit, suumque auditoribus studium probat. Sentit tamen, Eloquentiam sacram differre a Contemplatione Mathematica, hanc autem ingenio suo magis conuenire. Itaque commodum accidit, ut facultatem adipiscatur, Lipsiam remigrandi, praefectus moribus fratrum, ex gente Patricia, Schnurbeiniorum, quos eo secum deducit

Hic, in Ordine Philosophico locum nactus, eum tanta differendi facultate tuetur, eum tanta uirtute ornat, ut ueniat in spem fortunae, sibi, in hac Academia, conciliandae. Totum enim se tradiderat studiis Mathematicis, eisque tantum inter aequales eluxerat, ut de eo magna hominum opinio exiret

Sed haec ingenii celebritas, latius fusa, Vitembergam adduxit, ut Potentissimo Regi subiectissime nominaret eum, qui, iudicio Regio probatus, accitusque A. CIO IO CC XIX, talem se Vitembergae praestitit, huius ut illam nunquam poeniteret. Vidit enim hominem, eis praestantem scientiis, quas profitebatur, uidit in eisdem excolendis nauum, et noua subinde inueniendi cupidum, uidit in tradendis praeceptis fidelem. Nec uero nescit, quanto ille sibi fuerit decori, cuius scripta plurium generum laudentur ab exteris remotissimisque gentibus, cuius Tabulae Geographicae, complurium praecipue regnorum, Hungariae, Moscouiae, Chinae, Europae, Africae, et aliae, usque eo placeant alienigenis, ut ipsi Mosci mirentur, potuisse in Germania reperiri hominem, rerum regionumque suarum tam scientem

Quo magis optandum erat, ut talis tantusque uir quam diutissime uiueret, Athenasque nostras fama sui nominis ornaret. Sed, ut res humanae aliter saepe cadunt, ac uelimus, sic ille proxime, VIII Calendas Octobres, immatura morte praereptus, graue nobis, graue suis, desiderium relinquit. Desiderat Rosamunda Sophia, uxor uirtutis spectatissimae, maritum, quicum concordissime uixit, anno CIO IO CC XXIV, VIII Idus Septembres, eidem Zuiccauiiae nupta. Desiderant patrem amantissimum liberi, ex eodem matrimonio geniti. Horum septem fuere, quinque filii, Christianus Gotthilf, Io. Gotthilf, Io. Godofredus, Carolus Augustus, et Matthias Augustus, ac duae filiae, Rosamunda Theodora, et Sophia Heduig. Sed, ex iis, superstites sunt quatuor, filii duo, Io. Godofredus, et Matthias Augustus, una cum sororibus duabus. Precamur igitur Deum immortalem, ut Familiae totius Nobilissi-

lissimae moerorem leniat, eamque coelesti praesidio suo
tegat. P. P. Pridie Nonas Nouembres, A. R. S
CIC ID CC XLII

LXVI

DE

PHILANTHROPIA

CHRISTI

Quanquam Caritas, die crastino diuinitus in hominum
genus effusa, tam grandi claroque documento ter-
ris apparet, ut in oculos omnium incurrat, haec i-
psa tamen Caritas, siue repetatur a stirpe, siue ex ui pen-
datur efficientiaque sua, tam altos habet recessus, ut eos
nulla cuiusquam intelligentia perspicere possit. Deus,
Dei Filius, moritur pro hominibus, qui per se mortale ni-
hil habet, sed, pro mortalibus ut mori possit, carne uult
tegi. Deus moritur pro perfidis, qui, pro perduellionis
crimine, sempiternis torquendi suppliciis excruciantique
uidebantur. Deus moritur pro hostibus tam peruicaci-
bus, ut ab iisdem mortalibus, quibus seruandis homo ge-
nitus erat, perimatur, uinctus, raptus in ius, contumeliis
plagis tormentisque confectus, in crucem denique subla-
tus. Hic tamen uerus Deus, uerusque simul homo, ipso
in supplicio, quod sustinet, crudelissimo atque ignominio-
sissimo, pro tortoribus suis deprecatur, eorumque mise-
ratus inscientiam, illud moribunda uoce Patrem rogat,
ut afflictoribus suis ignoscat. *Nesciunt*, inquit, *quid fa-
ciant*. Hic animus horret, nouae atrocitatis atque inaudi-
tae spectaculo perculsus, hic ratio stupet, quae causam
Dei, mortem appetentis pro mortalibus profligatissimis,
capere non potest

Sed

Sed hic ille singularis est, mirabilis, incredibilis Amor, quo Seruator humanum genus, ante huius originem, complectitur, quo studet idem genus tum quoque, cum, in perfidia sua, distractum est a Deo, funditusque delendum, conseruare, quo, sanctum ex illo coetum sibi deligere, constituit, eumque et in terris auspicio praesidioque suo tutari, et in coelo facere participem gloriae, secum in perpetuum fruendae. Quantum igitur est, quod admirari debeamus in Christi erga homines Caritate. Tantum certe, ut ipse Paullus beneficia Salutis, quae Christus mortalibus, exitio liberatis, dederit, praedicans Tito suo, ea quidem cuncta, uelut a fonte suo, deriuat ab hominum amore, quo Christus ardeat. Dicit autem Philanthropian Christi, eamque subiungit eiusdem benignitati, ut, hanc, significet, opes suas in illam profudisse. Hac mente, nihil, ostendit, illa Christi in homines Caritate, benignius esse, eamque tanta coelestium munerum magnitudine cumulari, ut ea nihil excelsius, nihil salutarius, esse possit. Eiusdem enim Caritatis beneficio, indicat, fieri, ut, abluti sacro fonte ac redintegrati, ad pristinae sanctitatis studium reuocemur, ut, Christi iustitia expiati, reddamur iusti, ut, in Christi nomen familiamque cooptati, hereditatem adeamus aeternae uitae. Quid ergo, uel amor bonitatisque Christi conuenientius, uel officio nostro coniunctius, esse potest, quam, si Christum, ut Philanthropon, ueneremur

Multae sunt multorum Regum Imperatorumque, in antiquis numis, marmoribus, aliisque aeui prisci monimentis, praedicationes, sed tam superbae interdum atque impiae, ut homines pessimi pro diis haberi uelint. Quod quidem cernas in primis, licet, in prisca Syromacedonum

num Aegyptiorumque Gaza, quam exponunt, tum Henricus Norisius, Ezechiel Spanhemius, et alii, tum, libris duobus singularibus, Ioannes Valens. Horum si Numismatis oculos adiicias, pietatem, credas, in Deum, Patrem, Matrem, Fratres, ore uultuque Regum expressam, spirare, qui Eusebeis, Eupatores, Philopatores, Philometores, Philadelphi, dicuntur, nominibus utique speciosis, amabilibus, mireque blandis. Quod si splendor huiusmodi appellationes ad historiam fidem exigas, tum uero usu uenire, uideas, fere, ut ex iis elogiorum integumentis euoluantur potius in Deum, Parentes, Fratres, impii, parricidae etiam, nihilque minus, quam pii. Vt mirari satis non possis horum, ex utraque gente, Regum impudentiam, insignite improbam, qui facinoribus suis gloriati sint, et posteris illudere studuerint. Sed huius rei poenas, factis moribusque suis dignas, luerunt, domesticis externisque bellis consumpti, ut Numi superstites istorum Regum infamiam potius, quam memoriam, posteris tradant. Ex aliis autem Principibus, qui uel meliores sunt, uel tales certe uideri uolunt, cum quidem minime sint, his amor hominum, his generis humani cura, potissimum tribui solent. Citetur testis Augusti numus, in quo SALVS HVMANI GENERIS, Gallieni, in quo RESTITVTOR GENERIS HVMANI, et item Lapis uetus, in quo Titus GENERIS HVMANI AMOR, ob amorem, ciuibus probatum. Cyrus autem ille Xenophontius, qui ad effigiem perfecti Principis exprimitur, iam moriens, amantem hominum se fuisse, ostendit, ut coram demonstret filiis, quid optime factum putet ab se uiuo, quid eosdem uelit imitari, bonis Principibus magnisque dignum. Cum Nerua censeretur optimus, haud melius a sapientibus coli uidebatur, quam si diceretur amans hominum, ut dicitur a Dione Prusaeo.

Ambo certe, et hic Nerua, et Cyrus ille, Graeco uerbo Philanthropi nuncupantur. Nec uero iucundum solum atque amabile hoc nomen est, sed praestans etiam uera magnitudine. Ostendit enim continentiam animi in summa potestate, cuius adeo frequens esse solet licentia, ut M. Cicero Iulium Caesarem, uictoria Pompeii Magni maximum, maiorem tamen praedicet ob rerum omnium modum, in summa potestate. Ostendit, ortam ex animi continentia, modestiam, qua Princeps, cunctis rebus, per ipsam imperii excellentiam, superior, ad multo inferiorum subiectorumque humilitatem se demittit, quasque sui oblitus, suis se ciuibus non indulgentiorem dominum, sed amicum, praebet. Ostendit beneficentiam, quae, amore hominum impulsam, non quibusdam forte, atque paucis, sed omnibus, prodesse uelit, et, quos praecipue intelligat opum alienarum indigere, sustentans fouensque, orbe quodam societatis ambire. Ea uero re, quid maius inter homines censeretur potest, quid accedere propius ad ipsum Deum. Talem ciuibus impertire caritatem uisi sunt Cyrus, ac Nerua, eaque re de suis optime mereri. Sed ita demum iidem ambo prodignitate a ciuibus coli sunt uisi, si, qua uirtute insigniter suum exornarent fastigium, eius potissimum nomine appellarentur. Quod si hanc ipsam erga homines caritatem consideres, ea quidem, reperiatur, et constitui societatem hominum, et contineri. Sine hac autem societate si uitam putes hominum nullam, ipsam quidem, iam uideas, hominum uitam fundamento teneri Caritatis eiusdem. Hanc enim nobis, inter nos colendam, natura iniecit, ad hanc delegant nos Philosophi, qui ius naturae docent, huic, inter homines conseruandae, diuersa hominum officia iidem tradunt. Itaque M. Cicero, de Officiis praecipiens, quatuor honesti fontes aperit, ut uirtutum, quas ducit ab eis, studi-

studium commendet, ad hominum caritatem coniunctionemque, inter ipsos alendam, arctiusque deuinciendam. Sed, uirtutibus his inter se comparatis, idem, studiis, docet, officiisque scientiae praeponenda esse officia iustitiae, quae pertineant ad hominum caritatem, qua nihil homini esse debeat antiquius. Huius caritatis ui impetuque, declarat, hominum confociationem, inter homines, conciliari, huius uinculo coetus hominum fieri, celebrari, firmitusque coniungi, hanc ideo cum societate hominum ita copulari, ut altera soleat pro altera dici. Et, quanquam tum Caritatis huius, tum societatis humanae, efficiens est natura, tamen, cum harum utraque hominibus seuerè praecipitur a natura, fit saepe numero, ut ipsius naturae uis atque auctoritas utrique tribuatur, et prouocetur ad utriusque obseruantiam non aliter, quam ad ipsam naturam, eiusque legem. Detrahè aliquid alteri, sui commodi causa, contra caritatem humanam est, contraque societatem humanam. Sed hoc idem Tullio magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cetera generis eiusdem, quae possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Ea enim re disrumpi, necesse est, eam, quae maxime est secundum naturam, humani generis societatem, cum eaque simul caritatem hominum, inter homines, uiolari. Adeo hominum caritate fundatur ipsa hominum consortio atque communitas, ipse quoque usus atque cultus uitae, ratione ac disciplina inter homines regundae. Proinde, quo quisque magis caritatis eius laude, in tuendis hominibus iuuandisque, excellit, eo maiore inter homines dignitate censendus uidetur.

Sed omnem huius amoris, qui quidem ab hominibus in homines proficisci possit, modum partibus infinitis excedit Christi Caritas, quae in hominum genus se totam, una

cum ipsa uita spirituque, profundit, tamque singularis est, ut expers initii finisque sit. Haec ad omnes, a quibus non respuitur, peraeque pertinet, et, quantum coelestis gratiae, tantum salutis, affert. Huic, in aeterno sacrae Triados consilio, dantur omnes, ad aeternam uitam, neutiquam ad mortem, ex mera Dei gratia misericordiaque, in Christo, uelut unico salutis fundamento, sic lecti, ut, quicunque sinceram in Christum perseuerantemque fidem amplectantur, hi accipiant salutem, quae nullo fine terminetur. Haec mortales, sua ipsorum pertinacia disiunctos a Deo, rursus cum Deo mitigato placatoque coniungit, reconciliatione per Messiam uenturum, uadem generis humani sponso-remque, facta. Haec, Dei pacem precibus exposcens, quicquid humana fragilitate porro delinquitur, expiat, et perfugium miseris praebet hominibus, ac tutum incolumitatis tranquillumque portum. Haec Filium Dei, coelo ac sede diuinitatis in terras quasi euocatum, in compage corporis includit, artusque humanos indutum, edit in lucem, ac uagientem in cunis, obeuntem terras, requirentem, quicquid erat perditum, uiam salutis, quae placitis hominum atque erroribus erat interclusa, aperientem rursus, errantes ad coelum reuocantem, imbecillos confirmantem, afflictos recreantem, iacentes erigentem, ostendit. Haec eundem, hominum calamitate permotum, ad tantam allicit misericordiam, ut, hominibus opitulaturus, diuinae maiestatis usu, non omni tamen, secundum humanitatem, sese abdicet, repressa aliquandiu diuinitatis luce, quae nihilo secius radios subinde, ut sol e nube, spargit. Hominum igitur asserendorum percupidus, assumpta serui forma, legi diuinae, quam humana perfregerat malitia, obsequio suo perfectissimo, satisfacit, sed, ipsa morte sua, diuinae iustitiae, quae grauissimas a facinorosis poenas

nas expetit. Sola enim Caritate sua, nullo mortalium merito, obtreptorum, percussorum, carnificumque, telis, calumniis, furori effrenato, se ultro obiicit, et, infelici suspensus arbore, cruciatibus nefarie consumptus, supremum reddit spiritum, ut, iustus ipse totusque purus, innocentia et sanctitate sua, sacrosancto quoque suo, et Dei, ut loquitur Apostolus, sanguine, eluat, quicquid homines labis susceperant. Ex ea uero re cognitam habemus caritatem, quod Ille, Ille, inquam, Christus, pro nobis animam suam posuit, ut Theologus, in Christi sinu recumbere solitus, commendatorque caritatis, in Christo spectatae, suauissimus, exclamat

Sicut hominibus moritur Christus, sic iisdem, excitatus uirtute sua, redit in uitam, ut cum eo reuiuiscant mortui. Hominibus in coelum, nube opertus, tollitur, ut illi iisdem in coelum gradibus ascendant, ac sedes, quas parauit his ipse, quietissimas optatissimasque, laeti capeffant. Neque enim Seruatoris in homines amor humilitati, quam subiit in terris ille quondam iamque reliquit, simul relictus est iamque depositus, sed ab eo in ipsum gloriae coelestis fastigium, quo rediit triumphans, simul relatus. Ibi corpus idem, quod in utero materno suscepit, clauorum uestigiis notatum, uulneribusque confossum, sed immensa gloria illustratum, retinet adhuc, in nostrum solatium, memoriamque expiationis nostrae. Inde res nostras inspicit, aerumnasque nostras contemplatur, ac nostri miseretur. Ibi preces nostras audit, deprecatorem conciliatoremque nostrum agit, saluti nostrae inuigilat, nos heredes Dei, beneficio suo factos, suosque coheredes, opperitur. Ibi nos, in decretorio illo censorioque die, sua iudicis, nobis eo magis fauorabilis, quo castius a nobis culti, sententia, absoluet,

soluet, nos, aduocatos ad se, a dextra sua statuet, nos in hereditatem regni coelestis uocabit, ut, diuina luce circumfusi, summa sinceraque uoluptate completi, una cum ipso, inter mentes beatissimas, perpetuo triumphemus. Haec illa est Philanthropia, quam Paullus, ut diximus, in bonitate Christi, salutem, huiusque instrumenta, per insignem misericordiam, dantis, Tito suo praedicat. Haec illa, quam triplex Christi munus, partim docendo coelestia, partim obediendo perfecte deprecandoque, partim regendo pium coetum tuendoque, comprobatur. Haec denique illa, quam tota Christi uita, uox, exemplum, dicta factaque, cruciamenta in primis et ipsa internecio, omni ex parte, uiuam quasi, repraesentant

Ipsam Christi corpus, ipse uestitus eius, quid aliud, quam Caritatem in hominem, redolere uidetur, unde uis afflatur tam salubris, ut aegri, quorum ingens undique multitudo affluit, eum contingere tantum gestiant, eoque tacto, statim sanentur omnes. Caritatem spirant oculi, manus, pedes, os et lingua. Atque oculi quidem hi, qui Lazaro et Hierosolymis lacrymas profundunt, Petrum, ter peierantem, ad poenitentiam reuocare student, iuuenem illum ditem ad sui cognitionem melioremque frugem. Nec uero unquam hi oculi de salute hominum, in templo, in scholis, ipsisque conuiuiis, in concionibus sermonibusque omnibus, curanda, deiciuntur, nec aliter in ipsis peruersis doctoribus acriterque defiguntur, quam desiderio istos, ipsa aspectus grauitate, ab errore malitiaque detorquendi, postremo salutem respiciunt hominum, siue suspiciant in coelum, siue in docendos dedocendosue, hortandos aut dehortandos, intenduntur. Manus, quibus infantes suscipiuntur, mirabiliter pascuntur esurientes, infirmi complu-
rium

rium generum sanitati restituantur, excitantur mortui, pignora salutis, cum pane uinoque, porriguntur, pedes discipulorum lauantur. His, ~~extensis~~ in Cruce, omnibus, qui se uelint saluos, signum datur, ad Christum, eiusque Crucem, uelut ad communem salutis aram, confugiendi, in eiusque sinum et * complexum ueniendi. Pedes, quibus, ad medendum animi corporisque malis, accurritur, tot regiones docendi causa peragantur, in ipsam malam rem, ubi commune cum latronibus supplicium subeatur, aequissimo animo abitur, ut hominibus perpetuo sit bene. Os denique ac lingua, quibus, gratiae plenis, agmina spectatorum atque auditorum trahuntur, horumque studia, in miracula Christi intenta, diebus integris tenentur. Ac lingua quidem coelesti salutis promuntur mysteria, horum ignari erudiuntur, errantes reducuntur in uiam, ad uitae sanctitatem rudes instituuntur, improbi corriguntur, moerentes deliniuntur, implenturque spe bona. Huius linguae, quae perculit audientes, uis maiestasque et feroces fregit alios, et apparitores sacerdotum, ad Christum in Templo capiendum missos, cepit, huius suauitas, quae cunctis admirabilis est uisa, languentes refecit, omnesque permulsi, ut hominum, in tuto collocandorum, commodis ubique seruiret. Adeo Christus, undecunque spectetur, est ipsa Philanthropia, sicut Deus ipsa Caritas, qua diuinus amor in homines, perniciem liberandos, incenditur

Cum tantus igitur amator hominum sit Christus,
quanti tandem nos, nisi merito Christi uelimus uideri pe-
nitus

* Augustinus. *Inspice uulnera pendentis, sanguinem morientis. Cor habet apertum ad diligendum, manus extensas ad amplexandum, caput inclinatum ad osculandum.*

nitus indigni, debemus esse Philochristi, ut amatores, Seruatoris numini deuotos, prisci Christianorum doctores, Ignatius, Nazianzenus, Chrysostomus, dicere solent. Si, testimonio Numismatum ueterum, pro ingenti praemio, Regibus, nec tamen aliis, quam spectatae fidei, is habitus est honos, ut Philoromaei, siue Amici Romanorum, appellarentur, quanto tandem optabilius est, uere Philochristum dici, cum nulla gratiae diuinae, nulla salutis aeternae, spes, nisi in Christo eiusque merito, reliqua sit mortalibus

Hoc memoria repetit, hoc agitat mente, Christianus Benjamin Schaiblinus, Dresena Misnicus, iuuenis ingenio eleganti, ac limatiore doctrina, pluribusque iam probata documentis, publice datis. Videt, quantum amoris mutui suo debeat Seruatori, ab eo, pariter cum toto hominum genere, amatus, admirandum in modum. Intelligit, religionis, qua Christo teneatur, explicandae tempus idoneum, crastino in primis die religiosissimo, se nancisci, quem Seruator ipse, morte sua sanctissima, consecrauerit. Stat igitur ei, in medium prodire, et publice, in pio eruditoque coetu, uerba facere de *Toga Salutari*, ut ea re declaret, quantum beneficii a Christo, pro nobis moriente, acceperimus, quantum in eo beneficio spei positum habeamus, quanto memoris animi studio id prosequi debeamus. Dicturus est crastino, procuratis a meridie sacris, hora tertia, nec minus politum, quam grauem piumque, oratorem se praestabit. Pluribus uos, Clues, amantissimisque uerbis, ad audiendum iuuenem ornatissimum, inuitarem, nisi scirem, uos, pro sapientia uestra, temporis huius sanctissimi tantam semper habere rationem, ut, omnibus rebus relictis, nullam occasionem religionis uestrae,

strae, piis commentationibus exercendae, dimittatis. P. P
III Nonas Apriles, A. R. S. C I D I D C C X X X V I I I

LXVII

DE

PRAESTANTIA
MUNIFICENTIAE
ALIMENTARIAE

Ascendet in concionem, ubi fiunt eruditorum circuli, Magister Sapientiae Clarissimus, Ioannes Gottlieb Schubartus, Citicensis Misnicus, ut publice de Vera Munificentia dicat, quam, manifestis indiciis cognitam, in Pietate Volframsdorfia reperire sibi uideatur

Cuius quidem institutum cum maiorem in modum comprobem, tum, rationibus uniuersae munificentiae circumspectis, plura quidem eius genera animaduerto, illam tamen munificentiam laude in primis dignam iudico, quae conferatur in alimenta hominum, egestate pressorum. Cum enim naturalis quaedam cognatio inter homines intercedat, quae mutuae humanitatis officia postulat, nae illi rationis humanae dignitatem praeter ceteros sustinere uidentur, qui bene de sociis mereri studeant, suis eos sustentantes opibus, qui necessaria uitae tuendae praesidia non habeant. Hoc igitur semper optimo cuique curae fuit, ac Principibus potissimum Regibusque praestantissimis, tum iustum aequumque uisum est, tum gloriosum, ut, cum auaritia mentes humiliores ad custodiam pecuniae restringeret, illi, altioribus animis praediti, copiis suis optime sibi uiderentur uti, si tenuiores iis adiuuarent

E e e

Hac

Hac mente ueteres Romanorum Imperatores instituerunt Alimentarios suos, quorum multa est memoria, in monumentis antiquis. Eosdem, uidemus, alias Caesarum Alumnos, alias Pueros Curiae, dici, in locis Marmorum haud obscuris. Narrant etiam uetusti Saxorum Tituli Curatorem Pecuniae Alimentariae, ut intelligi possit Aes, Alimentis erogatum, praeter frumentarias tesseras. Atque hi quidem Alimentarii Imperatorum nomine solebant insigniri, quorum beneficia capiebant, ut Pueri Puellaeque Vlpiani, in uetusto Lapide. Vtrisque enim Traianus Alimenta, Numis de Alimentis Italiae laudata, detulit, quibus Hadrianus incrementum liberalitatis adiecit. Maxime tamen hi, Caesarea pietate ali quondam soliti, eorum nominibus appellabantur, quorum honori essent lecti. Antoninus Pius Puellas Alimentarias dedit honori Faustinae, uxoris, easque Faustianas nominauit. Hae spectantur in Numismatis, et Pueri Puellaeque, Alimentarii, in Tabulis antiquis. Delector Antonini Numo, in quo Pietas cernitur. Haec Orbem terrarum dextra tenet, ut Imperii Romani Principem significet, brachio sinistro gestat infantem nudum, duobus aliis astantibus ab utroque latere, uestem indutis. Aspice iam nomen Antonini, ut beneficentiam eius altricem agnoscas, atque ames. Nec uero minorem oculis fructum capimus ex alio Numismate eiusdem Antonini, eleganti certe, et pia liberalitatis indice. Extracto suggestu, stat Antoninus, sedente sinistrorsum Faustina, ad modium, siue, ut aliis uidetur, ad mensam numulariam. Stant inferiore loco sex Figurae, quarum duae manibus exhibent infantem. Puellas Faustianas loquitur Epigraphe. Aemulatus Antoninum Pium, Marcus Aurelius, nouas Puellas Faustianas munere suo constituit, quae memoriam Faustinae minoris ornarent. Neutra tamen

men Faustina, neque mater impudica, nec filia, matre lasciuior, existimationi maritorum fuerunt tam faustae, ut par esset, iis tantam pro meritis gratiam referri. Alexander autem Seuerus Mammaeanos Pueros Puellasque delegit, ut nomen matris honestaret, uiuentis adhuc. Equidem haud ignoro, multis eruditissimorum persuasum esse, hos utriusque sexus Mammaeanos, illasque Faustianas Puellas, Sacerdotes fuisse Diuarum. Sed, ne morer, rogandi erant homines doctissimi, ut prisca fide docerent, Sacerdotes Diuae Faustinae, quas narrant Marmora, Faustianas Puellas fuisse. Has enim, in Aere prisco, cernimus, Imperatori astantes, alimenta capientes. Marcus praeterea, Verusque, Pueros ac Puellas, Alimentarios, sumunt, ut, nouo coniuncti communicatiue imperii exemplo, commendent memoriam concordiae, quae uulgo in societate regni desiderari solet. Sic Imperatores Pueris Puellisque largiuntur alimenta, diuersis de causis, quarum uel grauitate, uel leuitate, fit, ut eorundem Caesarum largitio in utramque partem existimetur

Sed omni recte faciendi dubitatione, omni causarum exceptione, liberantur uiri priscae memoriae illustres, qui suis facultatibus inopiam subleuarunt egentium, uel in nutriendo, uel in erudiendo, uel in utroque. Plurimum personam gerat Plinius Caecilius, qui dignitate, ingenio, fama, Quiritium quam plurimis antistat. Singularem huius benignitatem Saxa literata posteris tradunt, quem munificum, ostendunt, fuisse, in Alimentum Puerorum Puellarumque, Plebis Urbanae. Sed ipse hic, gente, Secundus, in literis ad Pompeium Saturninum datis, Annuos Sumptus in Alimenta ingeniorum promittit, repudiata sapien-

ter istorum dementia, qui Ludis, et Gladiatoribus, liberalitatis usum perdant, oculorum lenocinantes auriumque uoluptati. Ea uero re nihilo minorem animi magnitudinem, quam pecuniae utendae et collocandae prudentiam, declarat, ut Sapientem decet

Sed non aliter facit, ac fecit apud nos Volframsdorfius, instituto Sodalitatis Ornatissimae conuictu. Hanc igitur beneficentiam, cuius ipse fructum capit, merito ueneratur ille, a quo sumus orsi, Schubartus, hanc merito celebrat Oratione Anniuersaria, ut ipsis eam posteris ad imitandum proponat. Crastino dicturus est, in Auditorio Maiore, hora temporis matutini nona, cui, minime dubitamus, quin uos, Ciues, pro solita humanitate uestra, beneuole audiendi studium nauare frequentissimi uelitis. P. P. tertio Idus Decembres, A. R. S. c i o i o c c x l

LXVIII

L I C E N T I A E
F O R I R O M A N I
A N T I Q V A E
O P P O S I T V S
I O · G E O R G I V S C O N R A D V S

Quanta fide prudentiaque, in agendis quondam caussis, in diiudicandis nuper, uersari solitus sit IO · G E O R G I V S C O N R A D V S, cum recordamur, uenit nobis in mentem fori Romani, quod uidit Plinius, cuiusque, nouis moribus deprauati, licentiam reprehendit. In sexto enim, epistola ad Arrianum scripta, *Nam, et, qui dicunt,*

cunt, inquit, egisse, malunt, quam agere, et, qui audiunt, finire, quam iudicare

De iudiciis potissimum centumviralibus, non ignoramus, hic differi, in basilica Iulia, magna iudicum frequentia, magna tribunalium amplitudine, magna consilii quadruplicis auctoritate, instructis. Neque eo fecius eadem iudicia, hac Plinii tempestate, tam obsoleuerant, ut pleraeque centumvirales causae parvae essent atque exiles, raro autem inciderent insignes, uel personarum claritate, uel negotii magnitudine. Has orant causas alii, qui pro clientibus dicunt, alii disceptant eas, qui, sententiae ferendae gratia, audiunt, reque perorata, iudicant, suo utrique munere, eo bene si fungantur, laudabilem reipublicae operam praestantes. Sed neutri suas explent partes, quippe, cum, non rei bene gerendae rationem inire, uelint, sed rei, raptim et turbulenter gestae, molestia leuari. Nec uero Plinius prudentum responsis aduertit animum, de iudiciis ipsis locutus, non, de sententiis atque opinionibus eorum, quibus permissum sit, respondere de iure. Prudentes tamen, reddendis responsis, nihilo fecius iudicant, quam praetores, pro tribunalibus cognoscentes, hisque ipsis recte iudicandi subsidium ferunt, adeo quidem, ut olim, ab illorum responso recedere, ne iudici quidem liceret

Proinde ex istis, quae Plinius, uel patronis causarum, uel iudicibus, aevi sui, dat crimini, intelligi potest, quid ille, in utrisque, statuatur, emendandum. Ab utrisque, indignatur, *Praecipitari causas, idque fieri, negligentia, desidia, irreuerentia studiorum, periculorumque.* Aliter, praedicat, a maioribus factum, quorum sapientia istam posterorum temeritatem nesciuerit, aliter legibus sancitum,

quae tot horas, tot dies, tot comperendinationes, largiantur, aliter ab ipso Marco Regulo institutum, qui tametsi suis notatus fuerit maculis, habuerit tamen studiis honorem, ad scribendum dicendumque spatium sumpserit, laborem haud recusauerit. In primis iudicem *religione* obstringit, cum hac *patientiam* deuincit arctius, quam idcirco *partem magnam iustitiae* uocat. Quantum igitur praecipue immaturumque consilium foro atque iudiciis excludit, tantum, moris auiti rationem in medium, iubet, reuocari, quae tumultuariam istam profliget operam, et bene, forique negotiis congruenter, subducta sit. Eam uero, ex Plinii sententia, indagari, eo magis expedit, quo crebrior illum diuturniorque rerum forensium usus erudit. Fori *litteras*, alio loco, laudans Isaevi studium, appellat *illiteratissimas*, nec diffitetur, in foro *multum malitiae addisci*, Euphrate tamen, philosopho, apud quem de his occupationibus suis, ut alibi profitetur, questus erat, hortatore, cogitat secum, quam pulchrum sit, *Promere et exercere iustitiam*, eiusque rei consolatione permulcetur

Haud obscure uero, nec inscieniter, iuris peritum, quem, uel lege in foro agendi, uel iuris dicundi, facultas commendauerit, quatuor rebus, animi religione, laborum patientia, scientiae studio, cauendi solertia, instruendum, putat. Illud enim, *Prout religio suggerit*, pronuntiat quidem Ulpianus, hoc tamen ipsum omnes, qui quidem uideri iustitiae sacerdotes uelint, in primis officii sui partibus numerant, in eoque, et praeclare faciendi legem sibi figunt, et bonae mentis fructum reponunt. Repudiant igitur omnem iuris calumniam, quam, fide sua et existimatione indignam, ponunt, nihil ad quaestum, cuncta, referunt, ad conscientiam, operamque dant, ne uide-

videantur iuris magis consulti, quam iustitiae. Sed magna iustitiae pars, sicut ostendimus, patientia tenetur. Nam, clientes, oportet, audias, rationes eorum percontare, omni ex parte causam, quam uelis tutari, consideres, animoque pertractes. Quod si rebus, in controuersiam uocatis, iudicem te praebeas, noli dubitare, quin multis obruare molestiis, multis litium taediis obtundare. Et enim, uel ipsa rerum obscuritate inuoluuntur causae, uel eadem, aduersariorum calliditate, in tricas multiplices ac laqueos implicantur, uel ipso laborant ineptorum libellorum uitio, uel alia denique, siue ingenii culpa, siue animi prauitate, perturbantur, uarieque distorquentur. Ipsa saepe actorum uolumina, quae commentariis forensibus turgent, tam grandia sunt atque uasta, ut, primo sui conspectu, terreant oculos. Ipsae litium series, per tot ambages, summamque iniquitatem, circumductae, fastidium mouent, quod, mirum sit, firma semper constantia ferri. Tanti refert, animum, contra tot plurium generum incommoda, patientiae praesidio, mature sepi. At patientiae subuenit scientia, quae rerum difficultates explicat, agendi iudicandique modum expedit, adiuta praesertim studio, quod consilium extra dilationem ponit, iudicium ad rem praesentem accommodat, curatque, ut eadem res pari fide peritiaque conficiatur. Quam tamen scientiam, suis confisam uiribus, ne fallat securitas, accedit cauendi solertia, quae, tum causae, tum iudicio, in eam intento, quid metuendum sit, considerat, quid ideo praecauendum, circumspicit, suaeque fortunam incertam prudentia occupat, ut, quod periculorum possit insontibus inferri, repellatur consilio. Aguntur enim hic ciuium, litibus distentorum, bona, fortunae, res spesque, atque adeo salus ipsa. Haec in discrimen adduci, quam miserum est atque funestum, haec iniuriis opprimi, quam improbum atque nefarium, tam pro-

prouidendum sane fuerit, ut omnibus his malis occurratur uigilantia, quae prospiciat in posterum

Quo molestius autem accidit Plinio, illas iurisprudentiae, tam causas in foro defensitantis, quam constituentis de controuersis, uirtutes in Romanis temporum suorum desiderari, hoc maiori ducendum est laudi, quae sigillatim, in duplici iureconsultorum ueterum persona, Secundus frustra quaesierit, ea quidem coniunctim in unam Conradi mentem confluxisse. Hic enim, pari laude, primum causis, in foro tractandis, se dedit, tum, Ordinis Iuridici Assessor, in ipso, quod ius reddit, collegio, causas disceptauit. Vtriusque enim personae locum ita sustinuit, ut, tum religiosus, tum laboris tolerans, quam iuris intelligens, tam in iure cauendi sciens, reperiretur. Nam, sanctitate animi, nihil, duxit, antiquius, et tanto castius ius fasque coluit, nihil, arbitratus, recte uel suscipi, posse, uel geri, quod probitate, integritate, fide, uacaret. Et appetens laboris, et ferens, nullum alieni iuris negotium recepit, quin pro eo, tanquam pro suo, niteretur, non quaeri, existimans, quam cito quid conficiatur, sed, quam bene. Hoc autem melius rebus, fidei suae concreditus, perfunctus est, quo maiori exercitationis forensis usu subactus fuit, ut nihil tam obscurum esset, quin perspiceret, nihil tam complicatum, quin euolueret, nihil tam anceps, quin, exprompta legum memoria, definiret. Sed, quo modestius de facultate ingenii sui sensit, quo plures, grauiioresque, casus subiit, hoc magis cauto, intellexit, opus esse, ne qua forte scientiae fiducia iudicium suum corrumperet, neue hac securitate suam frustraretur aliorumque spem, quorum commodis esset inferuiendum. Tantum compositae menti, quae sibi nihil indulgeat, tribuit, uti, res, acerrime cogitatas ab se, aliorum iudi-

iudiciis experiri, gauderet. Consilio autem tam circumspecto id affectus est, ut, his optime consultum, putaretur, quibus, uel in ius uocatis, adesset, uel inter sententiarum confligentium suspensis incerta, responsa impertiret. Has illius uirtutes liberalis institutio, praeceptis uitae studiorumque saluberrimis, fundauit, eandem fortuna est consecuta, plurium quidem generum, magnorumque commodorum

Natum enim, in Castro Misniae, quod Augusti nomine insignitur, A. superioris saeculi quinto et septuagesimo, pridie Idus Nouembres, pater strenui sanctique animi, Michael Conradus, in Saxonis quondam cataphractorum equitum turmis, militarium hospitiorum designator, et mater, eximiae probitatis, Anna Concordia, Rachalsia stirpe genita, primum domestica, tum publica magistrorum, haud poenitendorum, disciplina curarunt imbuedum. Expectationem parentum sustinuit filius, aliorum superauit. Stubeliana potissimum lima, in Annaebergensi Lyceo, Grosseriana, in Gorlicensi, politus, praeceptorum etiam testimoniis ornatus, A. c i o i o c x c i x Lipsiam proficiscitur, tanquam ad mercaturam bonarum artium. Habuit hic apertum, tum Philosophiae, tum Iurisprudentiae, campum, utriusque diligens scientiae, sed legitimae singulari quodam studio ductus. Primum igitur Philosophos, tum iuris interpretes, adiit, ab his autem tantum profecit, ut, propius accedendum, putaret, ad forum. Gauius in primis beneuolentia Luderi Menneceni, quem merito in clarissimis memoriae nostrae iureconsultis commemoramus. Huic se dedidit, huius arte, ex ipsis fontibus hausta, imbutus, huius consiliis usus, ad ipsam fori aciem dimicationemque comparauit se nauiter. Etsi habebat,

quod speraret, Lipsiae, huic tamen Vitembergam praeoptavit, arcano quodam nutu instinctus. Huc, ineunte praesenti saeculo, profectus, Academiam uidit, omni literarum cultu, summa doctorum celebritate, florentissimam, et, noua quadam aequalium aemulatione commotus, uirtute industriaeque cum aliis certauit. Dato doctrinae specimine, Candidatus Iuris factus, in foro esse coepit, iusque feliciter expertus, multorum collegit gratiam. Sed praecipuum fortunae suae fautorem nactus est Io. Paullum Schroeterum, acerrimi Iureconsultum iudicii, magnique nominis. Huius a manu commentariisque fuit, huius multa negotia, pro aliis suscepta, in foro curauit, ei certe, praeter ceteros, suam rei forensis cognitionem retulit acceptam, eundemque, his de causis, pro salutis suae ac dignitatis principe, quoad uixit, colere, perseuerauit. Crescente nominis fama, laboris pretium tulit, complurium consiliis accitus, quorum uel iurisdictionem procuraret, uel causas tractaret, in foro iudiciisque uersatas. Tanto facilius lauream Iuridicam, quam more maiorum petiit, cunctis suffragiis, obtinuit. Hanc uirtute tueri studuit, et, re pluribus in tribunalibus, multos annos, bene administrata, Ordini Iuridico ascriptus, nouum hunc locum multis luculentisque meritis ornauit.

His secundis rerum euentis respondit domestica felicitas. Magnum enim uitae oblectamentum, magnum curarum laborumque solatium, cepit ex connubii foedere, quod, A. c i o i o c c v, undecimo Calendas Octobres, cum uirgine decoris integerrimi, nobilissimae gentis Crusiae, Ioanna Eleonora, iunxit, quacum coniunctissime uixit, liberis simul quatuor procreatis. His quanquam unus tantum superstes est filius, isque natus minimus, Io. Baltha-
far

far Ludouicus, hic tamen, indolis bonitate, quae fulget in puerulo, et patrem uiuum delectauit, et moerorem matris, uiduae, lenit non parum

Haec enim maritum, multo carissimum, nuper, Nonis Aprilibus, mortuum, desiderio prosequitur, quo quidem uxor amantissima, et fidissima, teneri possit. Cum ea societatem doloris ineunt collegae atque amici, qui Conradi ingenuitatem, comitatem, facilitatem, officii plenam, adamarunt. Omnes denique boni decessum uiri, optimo cuique probati, eo dolentius ferunt, quo digniores sua, posterorumque, praedicatione uirtutes eius, multis rebus cognitas perspectasque, iudicarunt. P. P. pridie Idus Iunias, A. CIO IOCCXXXII

LXIX

Q V I D D I V I N I S I T
IN

B E N E F I C E N T I A

Diuinum beneficentiae munus est, quo effingimur ad aliquam similitudinem diuinitatis ipsius, cuius est, benignitatis excellentia, summa quidem maximeque propria, censeretur. Nam Deus ipsa est bonitas, omnibus numeris absoluta, cui nihil, ulla ex parte, neque addi possit, neque demi. Ea uero bonitas tanta benigne faciendo cupiditate flagrat, ut, sicut solo Dei beneficio nascimur homines, sic idem Deus hominibus, quoad uixerint, ultro uellet impertire beneficia, nisi haec ipsi defugerent

Proinde, qui benefici sunt animi, Deum, pro conditionis mortalis captu, imitantur, eaque re ueram praestantis animi dignitatem, quae magnos deceat uiros, omnino

probant. Magnos enim uiros uirtute metimur, non fortuna, quae cum nihilo magis in praeclaros excelsosque animos cadat, quam in sordidos atque abiectos, ab his quidem nihil est expectandum, unde animi magnitudo, non ficta, eluceat. At, uirtutis exercitatione, Deo, quantum res humanae fierint, appropinquatur, ac tanto quodque nobilius est, quanto melius, quando hoc ipsum ad illud diuinitatis exemplar proxime accedit, ex quo ducitur omnis praestantia atque propagatur.

Qua re diuini quid habet altitudo animi, quae, tribuendis beneficiis, eminet, atque ita sibi constat, ut, nec, splendoris et gloriae cupida, famae tantum seruiat, nec, temeraria largitate ducta, facultates exhauriat, nec, opibus capta, ad sordes quaestumque deprimatur. Nam prolixae uoluntatis studium sine modestia est ostentatio, sine temperantia effusio, sed in dedecus quodque uilissimum proiicitur auaritia, quae aucta potius, quam alta, appetit. Contra ea, ad beneficia recte collocanda, prudentia lumen praefert, quae dignos ab indignis, inopes a copiosis, gratos ab ingratis, internoscit, nec hominum modo, uerum etiam temporum, habet delectum.

Sed prudentiae ius dicit iustitia, ac suas beneficentiae leges figit. Nam iustitia genus hominum, communi quodam societatis uinculo, continet, societatem conseruat aequitas potissimum ac benignitas, quarum illa, iure aequaliter describendo, haec benigne faciendo, uoluntates hominum deuincit. Et, quanquam nihil, beneficentia, uel naturae hominum, uel uitae, accommodatius est, illa tamen ipsa facile, officii sui negligentia, uitium facit. Fuerit aliqua liberalitas, hominibus, perniciofa quadam assentatione, sic indulgens, ut eis obsit eadem re, qua uide-

uideatur prodesse. Dederit, quod aliis abstulerit, alieni appetens, ut copiae suppetant ad largiendum. Proderit largitionibus ultra modum. Fuerit obsecuta, non tam indoli benignae, quam simulationi huius callidae. Sublato dignitatis delectu, nec mores hominum spectauerit, nec studia erga nos, nec uitae communitatem atque coniunctionem, nec uicissitudinem officiorum et commutationem debitam. Haec quae fecerit admiseritue liberalitas, ea quidem, nihil impedio, quin, illiberalis, iudicetur, atque foeda. Haec enim ex arca potius, quam ex uirtute, depromitur, nec tam ratione administratur, quam manu

Eam uero, si quis est paullo erectior, repudiat, et incorruptae liberalitatis decus in uoluntate gratificandi integerrima ponit, nec, ab aliis quid praedicetur, curat, sed in sola benefice, ac uitae hominum amice, factorum conscientia conquiescit. Sic beneficentia plus maximarum uirtutum complectitur, quam ostendit, sed, his omnibus ad homines beneficiis ornandos usa, mentes, quas occupat, sacro quasi spiritu ciet, uti Deum, beneficiis dandis, imitari uelint

Atque haec quidem illa uirtus est, quam, in beneficio conuictus Mareschalliani spectatissimo, admiramur, maiorem in modum. Haec igitur est illa, quam anniuerfaria, ac politissima, oratione prosequi, stat Henrico Friderico Gunthero, Longosalfia Thuringo, iuueni, multis ingenii, doctrinae, uirtutisque, ornamentis exculto. Verba faciet hic, proxima die Mercurii, in Auditorio Maiore, Hora matutina nona, dignus certe, cuius studium uobis, Ciues, etiam atque etiam commendemus. P. P. Idibus Decembribus, anno Restitutae Salutis

CICIDCCXXIII

Ffff 3

LXX

LXX

C O N V I V I V M

IMAGO

V I T A E

Satur gloriae, fatur aliorum bonorum, quibus expetendis discruciantur homines et conficiuntur, e uita, tanquam e conuiuio, excedit Hermannus Volframsdorfius, exemploque suo, tam luculento, posteris Sapientem prodit illum, qui et beatus aetati priscae uidebatur, et minime saepe reperiendus

Hic CONVIVA SATVR dicitur a Maecenatis conuictore, poeta, incertum, an philosopho, maiore, ipsique Maecenati sic ab eodem laudatur Horatio, ut maxime desideretur in omni hominum genere, omnique eorum fortuna, quamlibet prospera. Negat enim Socraticus hic reprehensor, inanium, quae mortalibus, inter fluctuantes pugnantesque secum cupiditates suspensis, in optatis sint, rerum sic haberi modum, ut, uel uiuatur animi stabili aequitate, qua deceat, uel cedatur uita perinde, ac quis discesserit, saturatus epulo. Ita uero fieri, iubet ipsa rerum natura, Lucretio si credas, quo quidem auctore, PLENVS VITAE CONVIVA is recedit potissimum, qui rebus secundis usus sit. Hoc ipsum undenam fluxerit, utrum ab ipsomet Epicuro, nihil hic ego moror, dum, Petri Gassendi ammonitu, Epicurum disiungas ab Epicureis, dum statuas eum uitae tuae modum, ut mortem nihil extimescas, ullo aetatis discrimine

Graecis certe tritus est mos uitae conuiuio comparandae, de quibus, tum alii ex porticu in eam differunt sen-

sententiam, tum Epictetus ille, paucis multa complexus, non aliter esse, docet, in uita, quam in conuiuio, uersandum, modeste accipienda, quae dentur, his modeste fruendum. Hic autem sapienter, ut solet, Simplicius, diuersos esse, animaduertit, hominum mores, quorum alii aliter, in utramque partem, rebus, a Deo conuiuatore datis, utantur. Alii, cum Stoicis, expectant, quod detur, alii, cum Epicureis, rapiunt prius, quam detur, ne nihil huius sentiant, cum fuerint nulli, sicut ipsi credunt. Ipse uero senex e Gargetto, paruo contentus, nec appetit immoderata, neque, pro fatuis, eos non arguit, qui, iuuenes, uelint, bene uiuere, senes bene mori. Vtrumque, teste Diogene Laertio, uult, coniungi, ad utrumque animum imbui, ut, quacunque decedendum sit aetate, decurso quasi iam spatio, a carceribus deuentum sit ad calcem, ipsumque desiderium uiuendi expletum. Pari modo, in Stoa, *VIVAM*, stulti est, *VIXI*, sapientis, qui beatissimus et securus sui possessor habetur, si crastinum expectet sine ulla sollicitudine. *Quisquis dixit, VIXI, quotidie ad lucrum*, cum Zenone ac Seneca, *surgit*

Recte uero sciteque uita comparatur conuiuio. Harum certe rerum ea est ratio, ut alterius imaginem, in altera expressam, cernamus. Apparantur epulae, apponuntur fercula, distribuuntur portiones. Varius cibi, uariis uini, sapor. Est hic, quod appetas, est, quod fugias. Non tam eligit conuiuia modestus, quam accipit, quicquid datur. Fruitur, quantum satis est. Patitur, quod in focis odiosum est. Amicis amicus, laetis laetus. Sobrius inter ebrios. Hoc suauius exhilaratur. Satur abit. Hoc uitae simulacrum. Conuiuiamur apud Deum. Dat hic, cape. Differt, expecta. Dat, quod uelis, utere. Dat, quod

quod nolis, acquiesce. Socios habes bonos, gaude. Malos, perfer. Certa comitate. Secundis aliorum rebus laetare. Noli tuis efferri. Temperans inter luxuriosos, humanus inter superbos, munificus inter auaros. His perfunctus officiis, Sapiens exit de uita, uelut fatiatus e triclinio. Itaque secum mentis, recte factorum deliciis recreatae, aufert conscientiam, relictaque aliis rerum, quibus uti nesciant, cupiditate, delectatur memoria uirtutis, apud eos sibi parata, quibuscum uersatus est

Sic, in amplissimo dignitatis Saxonicae gradu, uixit quondam Volframsdorfius, sic, animo semper ad emigrandum parato, ex Aulae specula ipsaque uita, quasi ex hospitali domo, migravit. Nec uero ipse tantummodo, satur conuiuia, qualem finximus Sapientem, digressus est, sed etiam, munificentia praeclare fundata, prouidit, ut aliis, extincto se, corporis ingeniique pascendi facultas ne deesset. In hoc igitur, tam liberali perpetuoque, Dipnosophistarum conuictu uiget illius memoria, bonisque recordationibus celebratur et laudibus. Quas quidem pietatis, solemni anniuersarioque ritu interpretandae, partes cum suscepit iuuenis, multa uirtutis et ingenii laude praeditus, Christianus Fridericus Scheibnerus, Offitio Misnicus, uestrum est, Ciues, hunc ipsum crastino, ab hora matutina nona, in Acroaterio maiore, dicturum, uel excitare studio uestro, uel beneuolentia subleuare. P. P. VI. Calendas Sextiles, anno, quam Salus parta est,

CIO IOCCXXV

LXXI

DE

ORIGINE

NOMINIS MARESCHALLIANI

Carum nobis, omnique prodendum memoriae, nomen est LAEVINI ADOLPHI MARESCHALLI, et summa praediti dignitate, et commemorabili pietate. Quod quidem nomen etsi, in suis innixum uirtutibus, decoris, altius arcessiti, non eget, ab ipsa tamen origine sui, perantiqua certe, auctoritatem capit, magnamque dignitatem

Constat autem, *Marescallos*, et *Marschalcos*, ab equestris rei praefectura dici, uetusto Germaniae nobilique uerbo. Hoc aliae gentes, a Germanis, cum Francis Anglisque, profectae, retinuerunt, aliae ab eisdem, populorum uictoribus, acceperunt. Etenim rei equestris cura tanti semper est habita, ut, in Legibus Salicis, haec ipsa numeretur in ministeriis magnae domus, in Regum autem Francorum regia *Marescallus* amplissimum teneat gradum. Huius enim imperio parent nobiles uniuersi, milites, equitatus, ipsis denique bellicis expeditionibus hic idem praeficitur

Alio nomine, in uetustis historiae Francicae monumentis, uocatur *Comes Stabuli*, unde manauit corruptela *Comestabilis* et *Connestabilis*. Ac Comes quidem Stabuli nominabatur ab ipsa dignitate, similiter celebrata Romanis Palatiis, in quibus *Comes Sacri Stabuli* locum, honoris plenum, obtinebat. Compertum enim habemus, ex Romanorum Byzantinorumque Imperatorum institutis cum alias a Francis Germanisque ascitas fuisse dignitates, tum

ipsum hunc *Stabuli Comitatum*. Sed illud tamen mori Francico dandum est, ut per *Stabulum* ipsa simul statio militaris Regionumque castrorum intelligatur. Ceterum potestas *Mareschallorum* amplificata, pluribus in rebus, propius ad *Praefectum praetorio* uidebatur accedere

Ex dignitatibus illis, quae publicum sustinerent priuatumque splendorem, summa Imperii munera defluerunt. Haec autem sic administrari consuerunt, ut, ex quinque populorum Ducibus, unus regno legeretur, ceterorum suis quisque partibus fungeretur. Hinc ipsa dignitas *Archimareschallatus*, quae tametsi latissime patet, tamen ad rem quoque equestrem, equestrisque ordinis ductum, refertur in primis. Namque, ut reliqua Imperii solemnia taceam, bello aduersus hostes Imperii suscepto, *Mareschallus*, praelato Imperii ense uexilloque, et omnes anteit Imperii Proceres, et orditur proelium. Antiquitus igitur eidem duo dabantur equi, alter praecurrendi, alter proeliandi, causa. Sunt, ordinationem munerum si respicias, notae in uulgo tabulae, quae, Goldasto auctore, Carolo Crasso, sed exploratius Conrado II, tribuuntur

Atque etiam ad Imperii dignitatem pertinere uisum est, ut Principes, et alias Imperii perfunctiones in aulas suas reciperent, et ipsum simul *Mareschallatum*, eosque honores uiris, nobili loco natis, mandarent. Non dixerim tamen, quid aemulationi, ea in re, datum sit. Hoc certe magnificentiae apparatu, Proceribus ceteris, haud cessarunt Antistites. Mitto *Marschalcum Ecclesiae Moguntinae*, quem Thuringiae Landgrauium diplomata nominant, Sagittarianae industriae non oblata. Sic autem loquuntur hae literae, nulla Thuringiae uniuersae ratione habita, sed, paucularum tantummodo clientelarum, quarum ius iam pri-

pridem, ipsa denique Erfurtenſi pactione, extinctum eſt. Praetereo, cum *Mareſchallos* alios, tum illos, qui gentilitio, *Bachtebrogiorum* et *Croneburgiorum*, nomine denotantur, Praeſuli quondam Bremenſi officio deuincti. Munus enim, ab eo demandatum, gerebant, idemque Mareſchallorum nomen eis dabat. Attingo, inſignioris exempli gratia, Antiftitem Diui Galli, cui ſicut *Dapifer*, *Pincerna*, *Camerarius*, in aula Imperatoris, ubi Princeps creatur, apparent, ita *Mareſchallus*, ut Goldaſtus exponit

Nec uero minus Prouincialibus Thuringiae Comitibus, ut uocantur in ipsis Numis, adſunt *Mareſchalli* ſui. De quorum tamen uel origine, uel munere, dubitatur, ut aſſolet in rebus, uetustate exoletis. Quod ſi certioris cuiusdam iudicii rationes, cum Laurentio Peccenſteinio, ex munere *Pincernarum* conficiendae ſint, hoc quidem munus fuerit ipſius Imperii. Sed id nemo dederit, qui norit, in Tabulis, fide dignis, quibus ea de re diſtinctius agatur, haud alios oſtendi, quam *Pincernas Landgrauii*. Idcirco propius fidem eſt, id officii praestitum fuiſſe *Landgrauio Thuringiae*. Nihil tamen impedit, quo minus huic honos ille clementer habitus ſit ab Imperatore, ut ſplendor Comitſ Prouincialis augeretur externo quodam cultu

Ortus huius dignitatis hereditariae redigendus uideatur ad ipſa Ludouici III tempora, cui, altius euecto, Lotharius Imperator *Pincernam de Varila ſeu Vargula*, *Dapiferum de Schlotbeim*, *Camerarium de Vanre*, *Marschalcum* autem *de Eberſberg*, addidiſſe memoratur. Sub id certe tempus *Heinricus Marschalcus de Ebirburgk*, in ipſa Landgrauii aula, multum gratia ualet et auctoritate, pluresque *Marschalci de Eberſberg* citantur teſtes in diplomatis, perinde, ac deinceps *Marschalci de Goffeſtedt* produ-
G g g g 2
duntur

duntur Literis publicis. Sic munus, parentum meritis delatum, transiit ad posteros, cum ipso nomine, cum uirtute generosae stirpis aucta. Atque hoc quidem uirtutis, pluribus rebus cognitae, decus magnum est ac perantiquum, et annalibus insertum tanta cum laude, ut obliuione nulla possit obteri. Aemulatio posterorum maiorum memoriae respondit. Ea uero re, et praeclare magnificeque factis, creuit gloria Stirpis Mareschallae, seque altius semper extulit, nullis temporum difficultatibus oppressa. Habet igitur, quibus gloriatur, optimi cuiusque exempli documenta, in illustri posita monimento, sed ex iis habent literae Laeuinum Adolphum, cuius amore in bonas artes singulari, ac munificentia, in sui cultores effusa, recreentur

Maecenatis, tam illustris, benignitatem, Tabulis supremis declaratam in perpetuumque sancitam, latius explicabit Ioannes Adam Kirchnerus, Vfhouia Thuringus, pietate, qua Mareschallianae tenetur beneficentiae, excitatus. Ea re iuuenis, rectissimis studiis praeditus, memoris animi officium profitebitur, eamque sui commendationem augebit, quam honestate morum, humanitate, diligentia, doctrinaque, apud nos comparauit sibi. Dicturus est crastino, ab hora IX matutina, in Acroaterio maiore. Huc, auscultatum beneuole, ut conuentu frequenti confluat, uos, Ciues, uerbis hortandos amplioribus, haud ducimus. Ipsi certe coeptis huiusmodi, ut bonos eruditosque decet, studere consueitis. P. P
anno recuperatae Salutis, cio io cc xxiii
a. d. XIX, Calendas Ianuarias

LXXII

DE

GRAVITATE

GENTIS CARPZOVIAE

Quanquam multa sunt praeclaraque IO. BENEDI
CTI CARPZOVII decora, nullum tamen ho-
rum tam insigne est, quin maius adhuc, ac dote quadam
propria eximium, in singulari eius Gravitate, reperiat.
Hac enim imbutum erat eius ingenium, hac mores prae-
diti, hac ornata omnis eius uita, quae nulla ab re magis,
quam a leuitate animi, mollitie, uoluptate, abhorrebat

Sunt non minus in moribus, quam in ingeniis, genti-
litia quaedam bona. Vt, apud Romanos quondam, Laelio-
rum hilaritas, Scipionum, Catonum, Scaurorum, seueritas,
bene audiunt, ita seueritas Carpzouiorum, apud Saxonas.
Haec autem seueritas sapientissimo cuique semper probata
fuit, propterea, quod compositi prudentisque animi signum
dare uisa est, cui nihil placeat leue, ludicrum, dissolutum,
sed grauiissimum quodque, ac ratione praestantiaque ho-
minis dignum. Talis Carpzouiorum sensus, tale studi-
um, quorum mentes, cogitationes, curae, in magnis sem-
per arduisque rebus defixae fuerunt, eaque uirtutis suae
monimenta posteris statuerunt, quae his ipsis incitamento
forent, ad imitationem nobiliorum consiliorum factorum-
que capeffendam

Ecce tibi, si lumen gentis huius desideras, Benedictus
Carpzouius, Benedicti Brandenburgici, Iureconsulti clarissi-
mi, filius. Hic, peregrinationibus tot perfunctus, iuris
omnis scientissimus, consilii plenus, Io. Georgii primi, ac

secundi, Principum Electorum Saxoniae, consiliarius fit intimus, ac, praeter cetera in Iurisprudentiam merita, tantus Iuris Saxonici doctor existit scriptorque, ut huius numeretur magnus conditor, quasque pater. Eum certe solum, dixeris, Bibliothecam fere Iuris Saxonici condidisse, si tot tantasque res, tam late sparsas, nec dum conquisitas prius diiudicatasque, consideres, quas ille, in uasta collatas uolumina, digessit, definiuit, ad usum fori, actumque rerum, instruxit. Amplum igitur locum, grandi tot librorum mole ac multitudine, Iuridicis in pluteis, omnium prope Collegiorum, occupat, semper, in Auscultationibus Iuridicis, publicis priuatisque, in foro Saxoniae, tam Ciuili, quam Ecclesiastico, auditur, semper in libellis Aduocatorum, in responsis Prudentum, ipsisque disputationibus legitimae scientiae, legitur, ipsis denique iudicibus, si quid abditum quaerunt hi, atque ab iure Romano diuersum, perpetuus est inexhaustusque thesaurus

Ecce porro tibi, si requiris aliud stirpis huius decus, Ioannes Benedictus, Benedicti illius, Papiniani Saxonici, frater. Hic nihilo minus in Theologia, quam frater in Iurisprudentia, excellere uisus est, cum Lipsiam sanctioribus doctrinis, pius fidelisque mystagogus, imbuisset, Religionis emendatae causam, repulsis aduersariis, asseruisset, eloquentiam, omnemque disciplinam, sacram, tanta tradidisset scientia, ut compluribus huius libris magnus adhuc integerque duret honos. Quantum iam grauitatis instar conspicias, quantum mireris, in pari fratrum sanctissimo, Io. Benedicto, ac Samuele Benedicto, Carpzouiis, quorum alterum Lipsiensem, alterum Dresenensem, si nomines Chrysostrum, illud certe praedicaueris, quod, aetate superiore, fama admiratioque tantorum uirorum, auditorum oculis adhuc

adhuc inhaerentium, praedicauit. Horum de fratre, Frederico Benedicto, quid dicam. Eum uero uiuum, admiratione doctrinae multiplicis ac reconditae, Polyhistora cum uocitauerint ipsi ingenii ac doctrinae, apud externos, principes, quid uel grauius iam dicas, uel eruditius, uel clarius. Haec Carpzouiorum exempla, tam illustria, qui contemplatur acrius, habet, opinor, uirtutum, ingenii, doctrinae, specimina, in quibus nihil humile reperiatur, nihil mediocre, sed omnia, magnis animis utique digna, altis quoque ingeniis atque excelsis. Adeo cunctis in rebus ostendit se grauitas, uelut egregia pars aliqua patrimonii, a maioribus traditi

Pari seueritate paternis, auitis, gentilitiisque, uestigiis institit Io. Benedictus Carpzouius, eaque morum grauitate, in consiliis, iudiciis, omnique uitae cursu, uti solitus, officium fecit uiri, prudentia praestantis, atque idonei ad personam, quam gessit, uirtute sustinendam. Sic uersatus est in consiliis atque negotiis, quae iussu Regio administravit, commissa fidei suae. Rerum, tam uariarum grauiumque momenta pari reuerentia diligentiaque expendit, ad hoc animo semper intento, ut partes, sibi datas, obsequio, cura, omni sollicitudine, expleret. Nihil enim, Principis uoluntate, sanctius habuit, eaque omnes consiliorum suorum rationes mensus est, omnium laborum, quos pertulit, maximum existimans quaestum, Regi suo fidem obsequentiamque suam probari. Tanto acrius, tanto celerius, facta consiliis iunxit, nulla mora rebus interposita, ut perficeret quam maturrime, quod esset in mandatis datum sibi. Neque enim, rei bene gestae laudem sola deliberandi scientia stare, arbitratus est, sed, eam tum demum efferri, cum bene consultis bonus imponatur optatusque finis

Gra-

Grauem esse rem iudicia, sapienter ratus est, in quibus agantur hominum fortunae, existimatio, salus omnis. Vidit, quantum iudex a recto iustoque detorqueri possit, nisi, matura ac perpetua cautione, iuris occurrat calumniae, et calliditati fraudique istorum, qui uelint, ius fasque corrumpi. Grauem igitur in primis iudicem esse, intellexit, oportere, ut, quantum religionis ad causas, pro iustitia disceptandas, tantum diligentiae ac patientiae, afferat, ad easdem causas inuestigandas, nauiterque perspiciendas

Ea uero re sapientiam Plinii praeclare imitatus est. Hic enim Caecilius, Quoties iudico, inquit, quantum quis plurimum postulet aquae, do. Etenim temerarium existimo, diuinare, quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores, praesertim, cum primam religioni suae iudex patientiam debeat, quae pars magna iustitiae est. Haec Plinius, ex more temporum suorum. Sed illud suo docet exemplo, quod posteris tradit, graui cordatoque iudici haud ita festinandum esse, ut audire, quantum satis sit, eos nolit, qui ius suum lege persequi uelint. Patientia iudici peropus esse, ostendit, ut iudex partibus litigantibus spatium causae suae det agendae, ne quis, inorata re, damnetur, ut ipse industriam adhibeat pernoscendae cuiusuis causae, ne qua controuersiae minuendae, uel negligentia, uel inscientia, male iudicetur. Hoc religionem dicit Plinius, ut fidem iudicis incorruptam demonstret, quae nihil referat ad quaestum, cuncta omnino ad conscientiam. Sed, hanc religionem, negat, seiungi a patientia posse. Hanc autem patientiam, declarat, tam necessariam esse ad ius dicendum, et suum cuique tribuendum, ut ea magna pars ipsius iustitiae contineatur. Contra ea, hanc eandem patientiam desiderat in

in aetatis suae tribunalibus, in iisque leuiter, raptim, confuse, agi, non sine stomacho, ostendit. Nam, et, qui dicunt, egisse, malunt, quam agere, et, qui audiunt, finire, quam iudicare. Tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreuerentia, studiorum periculorumque, est. Hactenus ille. Notat leuitatem, et socordiam, aduocatorum perinde, ac iudicum ipsorum, et, utrosque, testatur, muneri suo deesse, qui malint otium, quam negotium, et, contempta posthabitaque officii religione, aliorum periculis quietem deliciasque suas anteferre. Hoc, Praecipitare causas, dicit Plinius, hoc, nihil intelligi, docet, hoc a religione iudicandi remotum ponit

At Carpzouii grauitas quantum ab hac animi leuitate afuit, quantum patientiae, laboris, curae, in iudicando consumpsit, ut religione iudicis officioque defungeretur. Pulchrum illi uisum est, ac necessarium prorsus, id, quod Plinius ab Euphrate suo discit, Agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere et exercere iustitiam, quaeque alii doceant, in usu habere. His, quae accepit ab Euphrate, Caecilius laborum suorum taedia consolatur. Sed eodem ostendit loco, eademque opera, quid agendum sit iudici. ab hoc enim negotium publicum agi, quod toti seruiat reipublicae, quae sine iustitia tueri se non possit. sed eo requiri cognoscendi studium, ut ipsius causae cognitio, non cursim strictimue, sed pedetentim et accurate, fiat. eo postulari curam fidemque, de causa iam cognita, pro scientia ac religione, iudicandi. sine spe igitur, et metu, ius esse promendum dicendumque. curandum denique, ut, quod iure definitum sit, adducatur ad effectum. Hoc, contendit, illud esse, quod, laudabilius sit, in usu haberi, quam doceri. Vt, officio conuenienter ab iudice
Hh hh fieri,

fieri, uult Plinius, sic in iudiciis Carpzouius se tractauit, eaque re, quantam iustitiae laudem, tantum grauitatis suae fructum, tulit

Eandem uero Carpzoui grauitatem qui minus animaduertit in omni eius uita, is nimirum Carpzouium ipsum uel ne uidit quidem, uel tantum leuius aspexit. Ipse enim habitus oris uultusque grauitatem spirauit, quae certe hoc magis decora est uisa, quo minus ab ea discrepauit quicquam, uel in actionibus cunctis, uel in ipso quoque gestu. Sed huius grauitatis, quae notis externis eminebat, fontes ultimi ex interiore animi, bene informati, cultu si repetendi forent, iamque latius aperiendi, quot tandem uirtutes, quamque uiriles, percensendae nobis essent. At, neque hae quenquam, qui quidem Carpzouium ullo consuetudinis usu cognitum habuerit, fugere possunt, et, pro instituti breuitate, unum illud addimus, si cui ne uisus quidem fuerit Carpzouius, ab hoc nihilo secius eandem illius grauitatem, ex solis eius ingenii monimentis, quae lecta fuerint, cognosci potuisse. Vt enim grauis est Carpzouius in Fastis suis Zittauiensibus, ut seuerus in Theatro suo Lusatiae Superioris Historico, itemque aliis in scriptis, ex iuris disciplina editis. Itaque, rerum gestarum commentarios si respicias, optime grauitatem uidetur exprimere, uirtutem illam insignem, quam ueteres, ad historiam condendam, requirunt, nosque cum iis merito, praeter ceteros, in Liuiio admiramur ac Tacito. Quos ego libros historicos, a Carpzouio scriptos, cum euoluo, in iis, uideo, res exponi, desideratas ad id tempus. Video, excussas ab illo fuisse Tabulas uetustiores, magnoque inter se studio collatas. Video, multum laboris in eruendo eo, quod adhuc latuerit, sumptum fuisse, multum iudicii in disponendo eo,

eo, quod dispersum fuerit, adhibitum, multum elegantiae in scribendo prolatum, eaque re clarioris ingenii specimen apparere. Video ergo, horum uoluminum, quae cupide sint ab rerum Germanicarum ac Lusaticarum studiosis excepta, commendatione, haud exigua, ipsi Carpzouio nomini multum noui decoris accessisse. Totus igitur, undecunque spectetur, grauis est Carpzouius, totus ad maiorum suorum mores, uirtutes, studia, laudesque omnes, compositus. Sed tanto spectatius idem ille est ornamentum Gentis suae, uirtutum, doctrinae, magnorum in sacram ciuilemque rempublicam meritorum, gloria illustris

Natus Dresenae Anno MDCLXXV, ibidemque, deinceps Fribergae, postea in ludo Misenae Prouinciali, sancta ac liberali institutione eruditus, tres Germaniae Academias, ingeniis, ac literis omnium generum, florentissimas, adit. Athenas nostras primum accedit Anno superioris saeculi tertio et nonagesimo, ubi uarias Philosophiae partes discit a Roehrenseis, atque Donatis, Historiam, politioemque humanitatem, a Schurzfleischiiis, a Vateris etiam Physica, et Anatomes, Reique Herbariae, rudimenta. Linguae Hebraeae studio exercetur a Michaele, Pannone doctissimo, magistroque complurium. Sed uiuit in contubernio VVernsdorffii, qui moribus eius, ac studiis, praeest. Iuris auctores habet Strauffios, Heberos, Bergeros, Hornios, alios, quorum scientia, industria, fide, se plurimum profecisse, praedicare solitus est. In Viadrinam Anno MDCCXCVII profectus, alios haud negligit, sed Henrico Cocceio totum se tradit, hoc duce, in omnibus Iuris prudentiae partibus fidelissimo, deinceps usus. Becmaniana simul doctrina, in Historica facultate, delectatur. Anno proximo Lipsiam demigrans, audit Franckenstenios,

atque Schreiteros, sed a Menceniis maxime, et iuris, iam percepti, uberiore augetur scientia, et paratur ad usum fori. Honoribus, quos Iurisprudencia summos habet, in Viadrina initio huius saeculi susceptis, redit in patriam. Hic eius in foro opera magni existimatur, eiusdemque et doctrina, et industria felix, sic enitet, ut breui muneribus aliis atque aliis admoueat. Multo rerum usu, et Drese-nae, et Zittauiae, quo deinceps Anno c1515ccii uenit, subactus, Anno c1515ccxxxi cunctis antefertur, qui successionem, in munere Vitembergensis Quaesturae amplissimo, cupide petunt

Vxorem, Anno c1515ccci, duxit Ioannam Christianam, natalibus nobilissimis, Reinhardam, uirginem, omne sexus sui decus insigni uirtute complexam, quacum amantissime, et coniunctissime uixit, usque ad extremum uitae spiritum. Ex ea, magnae atque optatissimae ubertatis, procreauit duodecim liberos, quinque filios, et septem filias, sed ex his septem tantummodo, superstites sibi, reliquit. Ex duobus filiis Nobilissimus Consultissimusque uir, Fridericus Benedictus, I. V. D. et Ordinis Iuridici Assessor extra ordinem dignissimus, paternas auitasque uirtutes strenue aemulatur, huiusque frater, Traugott Ludouicus, tractandis mercaturae negotiis studium industriamque feliciter exercet. Sororum autem quinque nati maxima, Eleonora Sophia, quanto uirtutis exemplo sexum suum, tanta felicitate Iurisconsulti, et Scabini, Zittauiensis amplissimi, Doctoris Ioannis Friderici Ettmulleri, matrimonium, ornat. Sororem, egregia laude praeditam, imitantur praeclare quatuor uirgines ornatissimae, Friderica Wilhelmina, Carola Ludouica, Ioanna Henrica, et Erdmutha Tugendreich. Sed liberi omnes hi optimi, una cum matre

tre optima, Patrem optimum eo dolentius nunc desiderant, quo celerius hic ab eorum amplexibus, proximo die VI Idus Septembres, abstractus est

Nos Familiae Amplissimae, ac praesenti ingentique luctu oppressae, solatium, moerori tam acerbo par efficacissimumque, precamur, quod solus Deus, pro ui sua coelesti, praestare potest, idemque, pro infinita sua bonitate, praestabit. Optamus simul toti Carpzouiae Genti, de Saxonia, de ipsa quoque Academia nostrate, tam diu, tam bene, merita, ut, quando iam ad paucitatem redacta uidetur, lumen, quod sanctitate, ingenio, doctrina, Io. Gottlobii Carpzouii, Lipsiae quondam eluxit, nunc Lubecae splendet, religioni, literis, decorique Orbis eruditi, quam diutissime conseruetur

Vos, Ciues, compertum habetis, quantis meritis, ingenii, literis, omne nomen Carpzouium sit celebratum. Haud igitur dubitamus, quin, ne moniti quidem, honori faueatis eius funeris, quod hodie, hora pomeridiana quarta, pio frequentique comitatu, efferetur. P. P

III Idus Septembres, A. R. G

CICIDCCXXXIX

LXXIII

DE

EXISTIMATIONE

V X O R I S E R V D I T A E

Multis ignota, pro modestia sua, uixit Christiana Dorothea Hedlera, sed, quibus nota fuit ex utroque sexu, ab his, pro uirtute sua conspectiore, fructum laudis ingentis tulit

Accesisse uidetur, pluribus in rebus, ad exemplar Calphurniae, Romanae, cuius matrimonium delectat Plinium sic, ut nihil supra possit. Hanc, ille, laudans Hippullae, *Summum acumen*, inquit, *summa frugalitas. Amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex mei caritate concepit.* Haec Plinius, uir de uxore. Acumen Calphurniae tribuit, ut declaret ingenii uim, cum prudentia coniunctam, qua rerum, sibi agendarum, et causas perspiciat, et modum, qua res, difficultate impeditas, celeriter expediat, qua contendat etiam, ut nihil probet, nisi cogitatione solerti exploratum, nihil suscipiat, cuius rationem non possit reddere. Frugalitatem commemorat, ut eam parcam, non sordidam, temperantem, non profusam, modestam in cultu corporis, uitaeque omni, diligentem rei familiaris, ostendat. Castitatem demonstrat, ut, quo amantio rem uiri, hoc alieniorem a lasciui a, quo uerecundio rem, hoc magis abhorrentem a procacitate, quo sincerio rem, hoc omnis fuci insolentio rem, probet. Studium adiungit literarum, ut, Calphurniam, declaret, habuisse quid ultra decus muliebri, quod multis desit uiris. Hoc liberalis doctrinae studium cum diligentiae uiril is proprium sit, idem, signifi-

significat, admirabile uideri, si quidem hoc ipsum, ut ornamentum cumulus, addatur ad eas mulierum partes, quae rei domesticae cura prudentiaque constent

Omnino specimen muliebris commendationis haud poenitendum, uulgoque desideratum, in iis cernas feminis, quas, aetate Plinii, sapientes, frugales, castas, reperire possis. Nam posteris longe alias narrant Iuuenalis ac Martialis, aequales horum temporum. Feminas, aliis affectas animis, ipse Corn. Tacitus, eiusdem aetatis, indicat haud obscure, ubi, *Corrumpere, et corrumpi, saeculum*, ait, *uocari*. Visus ideo non nullis collaudare pudicitiam Germanicarum mulierum, ut Romanarum libidines luxuriamque, plus quam barbaram, notet per *Literarum secreta*, et alia, quae libidinosae fiant a feminis. At uxori sapienti quantum honoris, amabo, habueris, si uerum est, uulgo quod dici solet. Credulae perhibentur mulieres et garrulae, et nugis fabellisque duci, ut his deliciis oblectent otium suum. Tanto pluris est sapiens illa. Quod audit, ponderat, quod uulgo probatum reperit, hoc, nisi congruat rationi, non probat. Falsis in errorem duci, foedum, simulatis decipi, temerarium, putat. A ratione consilium, a iudicio rerum delectum, a uirtute cultum officii, petit. Quid uiro, quid familiae, expediat, et anquirat, et perspicit, summaque prouidet cura, ne quod rei familiaris damnum fiat. Frugalis mulieris eo nobilior est dignitas, quo latius ipsa frugalitas patet. Haec enim, obtemperans rationi, appetitiones animi regit, motus, in libidinem procliues, sedat, moderatam in omni re constantiam seruat. Temperantia comprehendit moderationem, modestiam, ipsam denique prudentiam, et utendi recte copiis atque facultatibus, et easdem augendi. Hanc Pythagoras
tem-

temperantiam uirtutum genitricem merito nuncupat, hanc omnibus ingerit, huius commendatione efficit, ut matronae auratas uestes, ceteraque dignitatis suae ornamenta, uelut instrumenta luxuriae, deponant. Vxor, uirtute tam insigni praedita, modicos redditus parsimonia supplet, magnos amplificat, rerum dat abundantiam. Sed omnis muliebris, uel frugalitas, uel prudentia, bonis facile fordeat, nisi castimonia ornetur. Itaque Crotonienses matronae, a quibus auratas uestes diximus exutas, prae se ferunt, *Vera ornamenta matronarum pudicitiam, non uestes, esse.* Has enim Samius ille Sapiens pudicitiam, et obsequia in uiros, docuerat, cum uiros frugalitatem, modestiam, alia, docuisset

Studium literarum feminis uix dederint uiri. Hoc enim opus est eorum, hic labor. Quapropter idem Pythagoras Crotone literarum studiis pueros, non feminas, instituit. Fuerunt etiam, suntque adhuc, quibus periculosum uideatur matrimonium mulieris eruditae. Talia certe connubia fuisse Romanarum, tempestate Plinii, testatur Iuuenalis. In his enim ostendit, Graecae linguae, liberalium artium, critices, politices, studium, nec remissum, nec infelix. Sed nihil modestiae, pudoris, obsequii, reperit in iisdem, superbiam, contra, libidinem, dominandi cupiditatem, impotentiam animi, in ludos luxuriamque effusam. A mulieribus, indignatur, superbis effrenatisque, in ipsa palaestra, ac gladiatoria re, occupari uirilem locum. Vrsidium igitur Postumum dehortatur ab uxore ducenda, restis potius, qua nondum diuexatus suspendat se, gulamque sibi frangat, optionem ei suadens, quam connubium doctae huiusmodi mulieris, cuius consuetudine refici uelit. Atque etiam ipsi uiri mulieres ad colum fufumque Gynaeci,

cei, non ad Musea, delegant. Ipsae grauiiores matronae sexui suo culinam, prolis educandae curam, domus custodiam, potius, quam literarum studia, commendant. Sed Plinius, et Calphurniam suam a labe saeculi sui puram, ostendit, et, huius exemplo, frugalitati, castitati, aliisque uirtutibus, cum doctrinae studiis conuenire posse haud incommode. Id si ita est, fatius fuerit, quod uacauerit a negotiis domesticis, transigi literis, Musicaque scientia, quam alea, tesseris, conuiuuiis, saltationibus, aliisque rebus ludicris, quarum certe nullus uerus est animi fructus, multae, e contrario, corruptelae, sed speciosis nominibus ac dulcibus inuolutae. Dandum est aliquid honestae iucunditati, qua relaxetur animus, sed uoluptas condimentum laboris habeat, haud inuadat eius locum. At literae, quibus operam dederint feminae, his tantum praebuerint utilitatis, quantum suauitatis. Exemplis enim praeceptisque, ipsa rerum uarietate iucundis, cum omnem uitam instruunt, tum familiae, disciplina regundae, rei familiaris, parsimonia, aliterue, uel tuendae, uel locupletandae, prudentiam exponunt. His intentam curis uxorem quisquis habuerit, is nimirum domestico, atque egregio, utetur bono, quo gaudere possit, quo, si doctus fuerit, si matrimonii concordia beatus, occupationum taedia longe commodius, quam alia sodalitate omni, temperare

Atque haec quidem mihi, animo pertractanda, subiicit Hedlerae cogitatio, quae tametsi a loco ac splendore Calphurniae longius abest, uirtutis tamen, quam fortuna haud metimur, signum, non ignobile, dedit. Nacta enim indolem, qualis ne masculam quidem stirpem dedeceat, ratione, bene subducta, omnibus in rebus suis, uti consuevit. Cum rectum honestumque amaret, hoc aptior ad

bonum prauumque internoscendum fuit, quo cogitatione solertior, quo minus iudicando praeceps. Nam compositae utique mentis fuit, secumque morata, decorum uitae genus semper coluit, et, quid in dictis factisque, quid in omni morum habitu, se deceret, sapienter considerauit. Ea uero re id consecuta est, ut non minori prudentiae ferretur laude, quam modestiae. Summum, uideas, acumen Calphurniae laudari. Sed quale tandem putes hoc acumen in foeda superstitione ac stolidam, quae omnem obtundat aciem ingenii, uerum Deum non percipientis. At Hedlera quantum diuinæ scientiæ lumen, Christiana institutione, accepit. Quantum hanc scientiam lectione, auditione, meditatione, rerum coelestium semper auxit. Eam, sine dubio crederes, in sacris haud parum profecisse, quam audires, non solum de mysteriis recte sentientem, sed eadem etiam, si quis addubitaret, testimoniis sacris expedite confirmantem. Adeo illa ubique parata erat ad rationem spei suae reddendam, quod quidem communiter utrique Christianorum sexui praecipitur, Petrina uoce. Quid. Ab animi religione, tam incorrupta, tam sancta, nonne optima quaeque expectes. Hedlera certe frugi, si qua alia, fuit. Paruo contenta, opes affluentes ne concupiuit quidem. Sed, rebus praesentibus, nec fordide, nec intemperanter, utendi prudentia, comparcendi diligentia, nulli cessit. Maiorem existimans quaestum, parta tueri, quam sperare nondum quaesita. Quo frugalior, eo castior. Nulla enim, quam luxuria, neque exploratior est, neque capitalior, pestis cum reliquarum uirtutum, tum maxime castitatis. Ergo nihil impudici ferre poterat illa, neque in uerbis, neque in moribus, earum, quibuscum erat una. Vultu, uoce, gestu, ueste, uerecunda, omni denique mundo ornatuque muliebri. Habebatur talis ab aliis, talis dice-

dicebatur. Vnum intemperantiae genus, ut in muliere, uideri poterat studium literarum, quo quidem illa trahebatur, et naturali, neque exiguo. Sed quis, intemperanter suscipi, dixerit, quod excolat animum, quod aliis rebus necessariis curisque domesticis, his ubi satisfactum fuerit, demat nihil. Miror potius Hedlerae ingenium, non abiectum ad res humiles, non fluens mollitiis, non languens otio, sed excitatius ad cognitionem, nobilissimo quoque animo dignam. Hac illa capitur, hac incensa, Latine discit ac Gallice, et utriusque linguae scriptores euoluit, imitarique discit. Quod didicit, haud ostentat, ne quid nouae, ne quid uanae, laudis affectare uideatur, in usu praesertim loquendi, qui sermone patrio optime possit exprimi. Sed historiam, geographiam, genealogiam, habet in promptu, ubicunque differendi occasio, in conuictu familiari, tulit. His enim studiis illa mirifice delectata est, haec, pro docilitate sua, celeriter arripuit, haec memoria tenuit, apprime felici. Adiecit ad haec studium disciplinae moralis, hac mulierum quoque, non solum mores, sed ipsam etiam fortunam, arbitrata, fingi. Complures huius generis libros, multa cum animi uoluptate, uersare solita est, multas stirpium familiarumque illustrium enarrationes, multos rerum gestarum commentarios. Nec uero Musicae artis expers esse uoluit, ut, eius dulcedine, e curis molestiisque recrearetur.

Quae quidem, in unum collata, cogitatione si complectare, eadem in Hedlera si spectes, uidebis certe feminam, cuius patriam, Vitembergam, suppudere non possit. Hic enim nata est Hedlera XIII Cal. Nouembres, A. huius saeculi quinto, patre, Nobilissimo Consultissimoque Viro, Christiano Temmichio, I. V. D. Academiae nostratis a commentariis interioribus, et Anna Dorothea Hantzschia,

nitzschia, femina probitatis insignis. Cuius quidem auum maternum, Godofredum Horstium, maiorum imaginibus clarum, Aduocatum quondam Curiae Prouincialis, et Senatus Ecclesiastici, apud nos Ordinarium, Vitemberga, meritorum memor, haud ignorat. Hanc filiam, praecipue dilectam, una cum matre optima, pater pie sancteque educauit. Hanc Viro Nobilissimo Consultissimoque, Ioanni Christiano Hedlero, I. V. D. Patrono clientum dexterissimo, Aduocato Aulæ et Regiminis Anhaltino Principali, VI Cal. Decembres, Anno CIO IO CC XXXIII nuptum collocauit. Hanc maritus in oculis tulit, cum eaque amantissime vixit et coniunctissime, eius officio, caritate, fide, suauitate etiam, incredibiliter oblectatus est, eius alloquio complexuque omnes leniit sollicitudines suas

Sed, quo uehementius filiam, sibi carissimam, pater amauit, quo arctius uxorem, delicias suas, complexus est maritus, eo grauius uterque uulnus, morte illius, proxime XIIII Calendas Septembres, accepit. Nos utriusque casum, ut par est, miserati, utrique diuinum precamur solatium, uosque hortamur, Ciues, ut funus, factis a meridie sacris, ex aedibus Giesbianis efferendum, uestri comitatus humanitate prosequamini. P. P. X Cal. Septembres,
A. CIO IO CC XXXIX

LXXIV
DE
VERA HOMINVM GLORIA
EX
FACTIS

Video, quid referendum sit ad Hermannii Volframsdorfii dignitatem, sed uideo simul, quid ex hac dignitate redundet ad honorem saeculi nostri, cum uiri tam boni, tam illustris, uitam, mente repetitam, animo contemplor. Hoc enim ipsum in eius reperio moribus, quod eminuisse quondam fertur in Virginio Rufo. Eminuit autem in Rufo uera hominis gloria, propterea, quod uir, Romani nominis clarissimus, ea se uirtute praebuit, ut eius **TANTA** laudaretur **IN PRAEDICANDO VERECUNDIA**, **QUANTA GLORIA EX FACTO**. Sic enim accepimus a Plinio Caecilio Secundo, qui hunc aequalem suum, alio loco, breuius quidem, sed haud minore cum laude, dicit **EXEMPLAR Aevi PRIORIS**. Ea re, quod ingenuae sit uirtutis, atque excellentis, declarat

Virginio comparetur Aelius Seianus, ut alia audiantur omnia, si quidem Tacitum audiamus, non assentatorem istum, Velleium Paterculum, quem hoc loco sine taedio quis legat, rerum aliquanto peritior. Est enim Seianus Annalium scriptori grauissimo **PERICULORVM PRAEMIORVMQVE OSTENTATOR**, est item is, qui soleat aliis illudere **PER VANA PROMISSA**. Hic uides hominem, studio gloriae, sed falsae, captum, cuius splendor praestringat oculos ciuium,

dictis magnificum, sed nulla cum re. Itaque duo hi, quos nominaui, tenebant quidem in Vrbe locum praecipuae cuiusdam auctoritatis, sed ingeniis erant moribusque diuersi. Virginius placidus, rectus, apertus, Seianus turbulentus, tortuosus, obscurus. Ille modestus, et adiutor aliorum liberalis, impotens iste, et alieni, ut sibi confuleret, appetens. Alter ergo recusans imperium, quod semel atque iterum deferitur a militibus, alter, dum affectat imperium, euersus a Tiberio. Ex hac animorum dissimilitudine dissimilis est utriusque gloria, pro dispari instituto, quod curae est utrique. Virginius esse bonus, quam uideri, mauult, Seianus, uideri, quam esse. Ille facta dictis, iste dicta factis, anteponit. Cedat igitur ueteratoria Seiani ostentatio uirtuti, quam Virginius cum laude, nec simulata neque exigua, coniungit

Omnino gloria, quae fucum non habeat, paritur recte factis, quae uirtuti seruiant, non superbiae, non famae, per arrogantiam quaesitae. Hic officio standum est et acquiescendum, quo Deo tenemur, quo sociis. Hic nihil dandum malis artibus, ut exsplendescamus, aliis inani spe delusis. Sic uirtus sine fraude colitur, in qua merito summa ponuntur omnia, quando in hac sola sincerum uiget ac proprium mansurumque decus. Sic bonae mentis conscientiae fit satis, quae quidem ornamenti, extrinsecus asciti, non eget, satis iam superque ornata recti honestique cultu. Hac lege quicquid peragitur, id gloriam capit, id eximia hominum opinione dignum est, etiamsi nullis cuiusquam sermonibus increbescat, nulla laudantium peruagetur ora. Rei uero gestae admiratio sicunde plausus excitat, hos certe sapiens non captat, his effertur neuti-quam. Studet modestiae, quae infra aliorum existimationem

nem se metitur. Studet uerecundiae, quae, communis fragilitatis conscia, ueretur, ne sibi plus habeatur honoris, quam mereri tuerique possit. Si quibus succlamantium iudiciis gaudet in sinu, hoc facit propterea, quod intelligit, recte factis adhuc relinqui locum. Ita uirtus sapienti fit in agendo dux, eidem gloria, uirtutis filia, fit comes, et gloriae, non infucatae, tanto quisque plenior est, quanto praeclarius facit.

Hoc intueri Virginius, hoc idem spectare Volframsdorfius, tum in aliis inceptis, tum in cura conuictus, apud nos liberaliter instituendi. Namque, insita naturae ui, et maiorum, tam illustrium, aemulatione, ad alta excitatus, aspirauit ad gloriam, sed ad illam demum, quae recte factis comparetur. Scit Aula Saxonica, cuius amplissimo inter Purpuratos gradu eluxit quondam, scit Saxonia, quam meritis cumulauit, scit Germania, quam nomine illustrauit, quantus fuerit ille uir, quantae in primis probitatis ac prudentiae, maximis in rebus cognitae. Sciunt praeterea Musae nostrae, quid illi quantumque referant acceptum, quid in eius pia consultaque beneficentia reuereantur. Neque enim leue nobis uidetur hoc beneficium, quod lautius, apud nos, iuuenes lectissimos, et diuinæ humanaeque sapientiae deditos, alit. Hoc beneficium, in commune collatum, sacris caste procurandis datur, hoc, reipublicae uel legibus bonisque moribus regundae, uel literis sapienterque praeceptis imbuendae. Tales enim ut euadant ciues, qui partes has possint capeffere, munificentia Volframsdorfiana prouidetur. Quae quidem res quantum sanctitatis, et benignitatis, deliberatae atque ad posteros seruandae, declarat, tantum uirtutis probat, in excelsa loco positae. Ipsa uero uirtus haec eo praestantior est, quo
incor-

incorruptior est, quo minus suspicionem praebet ambitionis ullius. Hanc enim modestia mentis, in Maecenate nostro tam compositae, et solo boni uiri officio contentae, facile excludit. Fruatur igitur hoc uirtutis suae praemio Hermanus, fruatur hominis gloria non ficta. Quo modestius filuit de rebus suis, quo melius fecit, hoc studiosius linguis nostris literisque celebretur.

Talem memoris animi sensum pluribus, in oratione anniuersaria politaque, exponet ingenuarum Magister artium, *Christianus Gottlieb Clugius*, *Nerchauia Misnicus*, morum seueritate, ingenii cultu, exquisita industria, nobis in optimam partem cognitus, nec mediocriter probatus. Cui, ex sodalitate Volframsdorfia delecto, cum demandatum sit dicendi munus, nostrum est, Ciues, hortari uos, ut ad eum, cras, ab Hora X matutina, in Acroaterio maiore, audiendum, conueniatis P. P. VI Calendas Sextiles, anno restitutae Salutis

CIO IO CC XXIII

LXXV
DE
SACRIS
A
MARTINO LUTHERO
EMENDATIS

Diuino prouisum est consilio, ut, cum anno saeculi sexti decimi decimo septimo, mense Martio, Romae dimissus esset e Laterano senatus, aliquot post mensibus, pridie Calendas Nouembres, exoriretur ille diuini spiritus Islebiensis, Martinus Lutherus, qui fallaces fucosaeque indulgentiae Pontificiae merces fraudis insimularet, incusatoque Tabularum uenalium mercatu nefario, et arrogantiam nundinantium comprimeret, et uiam salutis, hominum commentis adhuc interclusam, rursus aperiret, et animos a seruitute, in ueram sinceramque libertatem, uindicaret.

Operis tam singularis contemplatio, stupore defigit animum, quod optarunt multi, sed ante id tempus perfecit nemo. Ea enim re, tam mirabili, sacra, a temporum corruptelis repurgata, ad pristinam castissimamque integritatem reuocantur. Neque eo fecius eadem res, inter acerbissima aduersariorum odia, ab omni hostium uis tetit inuicta. Itaque tantum praesentis Numinis auspicium declarat, tantam sui amplitudinem ostendit, ut omnes certe superiorum saeculorum commutationes, quas doctrinae salutaris promulgatio subiit, superare uideatur. Nam, cum, disciplinae, sacris monumentis explicatae, memoriam recordati ultimam, religionis, post heroica uiro-
rum,

rum, diuinitus instinctorum, tempora, sensim paullatimque labantis, atque a prima castitate degenerantis, quatuor insigniores reperiamus uicissitudines, harum, cognoscimus, alias aliis, uel peiores, esse, uel meliores, earum tamen nullam inueniri tam puram incorruptamque, quae non aliqua labe maculetur, ipsius praesertim aevi, in deterius mutati, licentia

Origenes, quo plus scientiae habuit, eo liberalius ingenio indulgit, et multitudinem, auctoritate nominis sui permotam, a pia fidei obsequio ad rationis, nihil sibi non arrogantis, libidinem flexit, effecitque, ut natiua uerborum significatio obsolesceret, et, ignorata uocabulorum proprietate, res nouae, antehac inauditae, ab ipsa diuina mente abhorrentes, confingerentur, quarum semine cum aliae deinceps alerentur opiniones pestiferae, tum uirus istud Pelagianum, latissime sparsum. Et, quanquam, una cum aliis priscae uirtutis, Methodius quoque Origenianam licentiam refrenare studuit, Augustinus tamen, coelesti mentis instinctu excitatus, praeter ceteros id egit, ut, correctam superioris aevi deprauatione, suam sacris literis sententiam restitueret, eamque ab erroribus, quos affinxerat interpretatio peruersa, factam tectam integramque conseruaret. Atque hic quidem, acri iudicio, admirabili sanctitate, incredibili labore, fregit aduersarios, animumque, religionis plenum, optimo cuique probauit, sed non pari semper perspicuitate docuit, nec minus, quam alii, quaedam traxit ex saeculi sui moribus, de uotis etiam, et aliis quibusdam, praecepit interdum securius. Hunc ducem sibi praecipuum pii consequentium temporum uiri, ac doctrinis moribusque regundis intenti, delegerunt, in primis Prosper, Maximus, Hugo, Bernhardus ipse. Ab horum
tamen

tamen uirtute desciuerunt alii, qui, auctis interim exaggeratisque antistitum opibus, ad quaestum sese contulerunt ac libidines, et, uel sine probitate, sine scientia, prae fuerunt sacris, uel, artibus aulae Romanae dediti, assentionis turpitudine cuncta foedarunt, uel, dignitates fortunaeque litium studio consecrati, rerum, ex ipsa mente diuina haustarum, intelligentiam cum rei forensis usu commutarunt. Perditis istorum moribus offensae, Dominici et Francisci familiae, ea, quae dilapsa iam fluxerant, seueris legibus uincire, auaritiam abundantesque saeculi uoluptates disciplina coercere, et, represso fori ambitu, sacras, quae, gigantum impetu prostratae, iacebant, literas extollere, instituerunt, sic tamen, ut inscitia sua ipsas cumularent superstitiones, et, diuinis humana miscendo, Theologiam uiderentur in Philosophiam conuertere. Multos enim Aristotelis amor auctoritasque fefellit, multos spinosum tortuosumque disputandi genus peruertit, multos quaestiones, non solum futes, sed etiam impiae, profanos reddiderunt, atque inuisos. Quorum quidem ingeniis lumen eruditionis, disceptationibus moderationis studium, cum deesset, accidit, ut cum sapientia commisceretur temeritas, cum monstris opinionum coenum, ipsaque uenena, infunderentur in fontes sacros

Vidit hos, quibus aetas ista laborauit, morbos Lutherus, et, incensus dolore, pati non potuit, hominum nugis, quibus templa circumsonent, obstrepentibus, uocem Dei conticuisse. Suas igitur sibi res habere, iussit, Albertos, Thomas, Scotos, alios horum similes, quorum sententia de re diuina, tam confidenter, tam incommode, statuere-
tur. Ipse, Christo obtemperans, Mosen et Prophetas, audiendos esse, et, quod sacris, nec fallentibus, editum sit

oraculis, ex hoc demum religionis ac uitae legem esse petendam, libere religioſeque contendit. Sic ſe gerendo, religionem religioni reddidit, interpreſ diuinæ mentis hoc fidelior, quo linguarum peritior, ac ueri rectique doctor tam incorruptus, falſi prauique animaduerſor tam acer, ut iſta quoque, opinionis uetultate, ſine uitii ſuſpicionē, probata receptaque, caſtigaret, a quibus aliquando, nec alii ueterum ſatis cauiffent ſibi, nec Hipponenſis Antifteſ ipſe, cetera prudentia ſua mirabilis. Ab illo cultus, qui ſacra polluerat, expurgandi conſilio quantum ad homines commodi ſit proſectum, plura, et florentiſſima, Europæ regna loquantur. Quorum tametſi quaedam, de nonnullis fidei capitibus, diſſentiunt, conſpirantibus tamen iudiciis illa, quæ meliorum ſunt partium, ingentis meriti ſuffragium Luthero ferunt

Quid ergo quantumque habet, de Luthero quod dicat, *Io. Banianin Lohrengel*, Merſeburgenſis, libera-
lium artium Magiſter, modeltia ſua doctrinaque multam
apud nos laudem adeptus. Fruitur enim beneficio, quod
Juſtinus Vuyrauchius, ſacerdos Beyerſdorfenſis, quoad
uixit, doctrina uitaque ſanctus, ultima uoluntate, Theo-
logiæ ſtudioſis ea decreuit lege, ut, anniuerſaria oratione,
religionis, Lutheri opera inſtauratae, memoria recolatur.
Id negotii ſuſcipere, parat ille. Adeſte igitur, Ciues,
oratoremq; noſtratē, qui caritate uobis officioque
coniungitur, craſtino, ab hora IX matutina, in Acroate-
rio Maiore, docte ornateque dicturum, frequentes, et,
ut ſoletis, humaniter, audite. P. P. pridie Calen-
das Nouembres, anno recuperatae gratiae

CIO IO CC XXXII

LXXVI

AVGVSTANAE CONFESSIONIS
THEOLOGVS

IN

GOTTLIEB VVERNSDORFIO
SPECTATVS

Praedicandae sunt laudes diuini Numinis, cuius immortalis beneficio nobis, Augustanae Confessionis alterum Saeculare sacrum publica religione laetitiaque celebrantibus, id, rebus Germaniae omnisque Europae quietis, euenit, quod nobis maiores nostri, superioris saeculi turbidis infestisque temporibus, precati sunt. Itaque, bene cum posteris nostris actum iri, putamus, si quidem hi quoque ea felicitate perfruantur, ut idem saeculi tertii Solemne pari conficiant temporum tranquillitate, quam ideo nos eis placidissimam securissimamque optamus

At huic, quam cepimus, uoluptati dissimilis nunc acerbisque pii cuiusdam desiderii sensus intercedit. Recordamur enim graui cum moerore, sub hoc tempus, quo spatium, festae solemniis procurationi datum, decurritur, anno proximo, antistitem, de nobis omnique sanctiore coetu optime meritum, GOTTLIEB VVERNSDORFIVM, decessisse. Quanquam ille, coelesti luce circumfusus, ac rerum, quas, inter dubios tot ancipitesque casus, nos speramus adhuc, iam potitus, curarum nostrarum sollicitudinumque nihil eget, nostra tamen refert, tantas tanti uiri uirtutes, tam praeclara eiusdem, quae nunquam obsolescent, merita, et grata mente repeti, et imitando, quoad eius fieri possit, exprimi.

Quoties igitur Vuernsdorfium nobis ante oculos statui-
 mus illum, quem uiuum spirantemque perspeximus, toties
 in eo uidere nobis uidemur instar illud doctoris Theologi,
 quod ipsa Confessionis Augustanae Formula spectandum pro-
 ponit. Haec enim, *Offerimus*, inquit, *in hac religionis causa,*
nostrorum concionatorum, et nostram, Confessionem, cuiusmodi
doctrinam ex scripturis sanctis, et puro uerbo Dei, hactenus illi
in nostris terris, ducatibus, ditionibus, et urbibus, tradi-
derint, ac in Ecclesiis tractauerint. Haec uox ipsius For-
 mulae. Agitur autem in ea re singularis sacerdotii digni-
 tas, cum gloriosi ueritatis diuinae testes, ab se offerri, af-
 firmant, in hac religionis causa, suorum concionatorum,
 suamque, Confessionem, ut declarent, in tanti re momen-
 ti, qua purus castusque Dei cultus constituatur, nihil ab se
 suscipi, quod a Theologis prius et suis examinatum pon-
 deribus non fuerit, et iisdem non probatum. Qua de caus-
 sa, hoc demum profiteri se, testantur, quod doceant sa-
 cerdotes, cum, in extremo Formulae, *In quibus*, aiunt,
Confessio nostra extaret, et eorum, qui apud nos docent, do-
ctrinae summa cerneretur. Contra ea, non sacerdotes For-
 mulae nominatim subscribunt, sed ipsi confessores, non so-
 lum, ut pareant Imperatoris edicto, sed ut hac ipsa etiam
 subscriptione ius sacrorum tueantur, horum tum emendatio-
 ne, tum defensione, exercitum. Hanc enim causam fe-
 re principem in iis posuerim, quarum plures ab Ioachi-
 mo Camerario, in uita Philippi, commemorantur, sed
 cunctae generatim. At *Concionatores* illi, qui religioni
 assertae duces magistrique dantur, tribus his censentur
 muneribus, ut, et confessione libera, et doctrina integra,
 et praedicatione fidei, utantur

Ac libera quidem Confessio, si quenquam, eos cer-
 te

te decet, qui, curandae hominum salutis ab ipso Deo praefecti, commonefacere debent homines, quanti sit, ueritatem coelestem haud reticere, qui, suis alios exemplis mouere, ne plus hominibus obediant, quam Deo, quorum denique uita omnis fidei, sibi concredita, confessio sit, oportet. Nihil igitur hic, uel gratiae spes, ualeat, uel odii metus, nihil, tergiuersandi fraus assentandiae libido, sed, quod uerum esse scitur, id libere nec timide pronuntietur, in eiusque propugnatione constanti perseueretur. Sed, ut uerum sincerumque, quod nostra promulgemus asseueratione, habeamus, doctrinae postulatur integritas. Quam quidem is demum demonstraueit, qui nihil praue libidinosaeque comminiscatur, sed ex mente diuina, quae sacris consignatur literis, omnia depromat, ac ne haec quidem arbitrato suo explicet, uerum ea ratione, quam norma fidei requirat totusque contextus. Hic igitur ex fontibus, diuinitus apertis, hauritur, nec itur ad lacunas, nec repudiatur quidem id, quod antiquitatis incorruptae testimonium perhibet, sed hoc tamen ipsum tum recipitur demum, cum discesserit ab auctoritate diuina nihil, nulla sui parte, ne latum quidem unguem. Nec uero, prae se tantum ferre uerum, conuenit, sed eius etiam cognitione alios imbuere, quo hi, et uerae doctrinae rationem percipiant, et internoscere ueram discant a falsa. Hic ergo institutione fideli peropus est, ut aeterna ueritas in audientium animis alte defigatur. Cumque humanae naturae uis langueat in mysteriis, hic naturae languor acuendus est ipso Dei uerbo. Et, quoniam sempiterna salus hoc loco quaeritur, nulli praeterea parcendum est operae, uti res, in perpetuum salutare, quam planissime tradantur ac maturrime. Sacerdos igitur hic suarum satagit rerum, ubi, animo in omnem partem uersato, habet,

bet, quod agat, siue constabilienda sit ueritas, siue eripendus error, siue uirtutes commendandae, siue coarguenda uitia, siue mentes hominum confirmandae angoreque sedandi. Adde pericula, quibus ueritas a profanis improbisque, uel cominus uel eminus, laceffitur, qui quidem nisi uoce scriptisque reprimantur, apud imperitos, facile est, fidem laborare, in causa uel optima. Itaque summo studio prouidendum est, ne quid labis religio ex hominum iniquitate trahat. Hoc prisca rectique exempli consilio, ipsi conditores Augustanae Formulae, non modo planam faciunt doctrinam suam, sed, hanc professi, iidem in corruptelas etiam, nec segniter, animaduertunt

Iam nihil eorum, de quibus mentionem fecimus, nominari potest tam insigne, quod, factis Vuernsdorfianis expressum, non reperiatur. In hoc enim uiro desideres alia potius omnia, quam animum, ut retinendi ueri, ita eius ingenue ac sine fuce dicendi constanterque tutandi, sic quidem, ut Athanasianum quoddam robur in eo non pauci sint admirati. Nec uero quicquam ex thesauris coelestibus aliter protulit, quam Augustana Confessio docet, quae mero Dei castissimoque uerbo aestimari cum uelit, hanc quidem tanto scientius uel explanare, consuevit ille, uel ab iniuriis aduersariorum asserere, quanto intelligentior omnis rei diuinae fuit. Habuit enim Gregorianum quiddam, quod a ueteribus tanti, meminimus, habitum, uti Gregorii Nazianzeni studium sanctum scientiamque ne dissentientes quidem in dubium reuocarent. Pari modo ex oraculis sacris totus pependit Vuernsdorfius, quorum sensa continenter scrutatus, cum Deo et sentire solitus est et loqui. Sed, iacto hoc doctrinae suae fundamento, alia priscae memoriae subsidia haud respuit, ueterumque anti-

antistitum, conciliorum, omnis denique antiquitatis Ecclesiasticae, iudiciis nauiter excussis, habuit certe, unde suae fundum scientiae instrueret lautius atque locupletaret. Hinc praestans illa notitia sanctioris historiae, de qua tanto prudentius iudicauit, quanto peritius omnia institutorum controuersiarumque genera praescripti diuini regula definiuit. Haec autem cum, pro susceptis uitae rationibus, non tam sibi, quam aliis, didicisset, subdubitari iam poterat, utrum maiore rerum intelligentia emereret, an alios erudiendi diligentia. Audiuius concionantem, audiuius disputantem, legimus tot eius scripta, quae magnis in argumentis grauissimisque uersantur. Vidimus tot, tam continentes, eius labores, uidimus frequentissimos, qui ex remotissimis confluxerant gentibus, eiusdem auditores, hosque ab illo, nouimus, omni rerum diuinarum exercitatione subactos fuisse. Visus enim est ille, sicut alias Basilii uere Magni uirtutes, sic hanc ipsam docendi constantiam, aemulari, quam praesul idem Caesariensis cum anima demum deposuisse, memoratur a Gregorio Nazianzeno, nec sine multa ac uerissima laude. Ecquis igitur de uiri, tam clari probatique, industria, fide, facultate, praecipendi rectum, refellendi prauum, melioris etiam atque exquisitioris doctrinae latius propagandae, dubitare aufit

Qua re tanto nobilius doctoris Theologi specimen, ad exemplar Augustanae Confessionis exactum, praebuit Vuernsdorfius, quanto studiosius ad huius sese leges composuit totum, quantoque acrius ipse, quoad uixit, pro huius Formulae incolumitate, tanquam pro aris focisque, propugnauit. Omnem hanc causam perorent tot illius commentationes, in diuinum libellum illum, uaria limatissimaque

doctrina, confectae, quas, tot recte sentientium plausa exceptas, quisquis euoluerit, is nimirum, et assertorem religionis incorruptae strenuum, facile cognouerit, et magistrum sanctitatis omnis grauiissimum

Sed haec, quae summatim perstrinximus, itemque alia, ex interiore Vuernsdorfii uita, luculentius exponet V. C. nobisque cunctis, tam uirtute, quam eruditione, ornatissima commendatissimus, *Ioannes Henricus Bartels*, Gedanensis, Liberalium Artium Magister, ac Sapientum Ordini Ascriptus, quem multa ingenii ornamenta, publice spectata, cum hoc loco, tum ampliore fortuna, dignissimum ostendunt. Hic enim, pietate ductus, Praeceptoris sui Hospitisque desideratissimi memoriam anniuersaria oratione, eleganti atque docta, renouare statuit. Ad quam quidem, proxime futura die Solis, procuratis a meridie sacris, in Acroaterio Magno, audiendam, ut beneuole humaniterque conueniatis, Ciues, hoc minus rogandi uideamini, quo maiore Vuernsdorfianum nomen obseruantia prosequi soletis. P. P. pridie Nonas Quinctiles, anno, quam reditum est in gratiam, ∞ 10 CC XXX

LXXVII

DE

PRAESTANTIA

PHILOLOGIAE HEBRAEAE

Vixit FRANCISCVS VOKENIVS sancte integreque, et grauitè animosèque, nec minus simpliciter uitaeque hominum amice. Obiit mortem, uitae consentaneam, sanctitate animi et constantia, in recto honestoque, usque ad supremum spiritum prouecta. Qua quidem re palam fecit, quantum salutaris commodi ceperit ex optimis sanctissimisque studiis, quibus tempus suum transmisit

Habent enim sanctioris Orientis literae, quibus Deus sua mandauit oracula, tantum utilitatis atque salutis, quantum dignitatis ac maiestatis, ut, nullis ex fontibus, uel incorruptius, uel suauius, hauriri possit officium, quo continetur omnis bene beateque uiuendi ratio. Abditi sunt diuini Numinis sensus, altissimique recessus, quorum summam reddere quidem possit fidelis interpretatio, sed eorum, uel altitudinem, uel amplitudinem, ille demum perspexerit exploratius, qui, Deum, sua ipsius lingua loquentem, audire, possit, eiusque mentem, sacris expressam uerbis, ponderare. At, Dei sententia plenius percepta, eius sapientiam plenius cognoscimus, huius autem sapientiae cognitio, quo maiorem sui admirationem iniicit, eo plus reuerentiae ciet. Et, quanquam omnes Veteris Instrumenti lectores ea religio debet incessere, ac semper tenere, ut loqui cum Deo sibi uideantur, horum tamen sensus, necesse est, quasi praesentiore Numinis ui conspectuque

pellantur, qui Deum, eodem utentem sermone, audiunt, quo ille mortales ultimae aetatis affatus est. Hac uoce, quasi uiua, praeceptae cognitaeque res quin altius in animum descendant, in eoque firmitus inhaerescant, dubitari non potest. Ita fit, ut, quot diuinae uoces exaudiantur, tot simul, hac auditione, stimuli subdantur, ad maiestatem Dei religiosissime colendam

Est aliud officii genus, quo nobis ipsi tenemur, ut praesidiis solatii, ueris matureque comparatis, et sollicitudines uitae leniamus, et mortis metum. Sed, neutram in partem, ulla ex re, plus solatii potest proficisci, quam iisdem ex uocibus, quibus Deus, hominum fortunam miseratus, tum leuamentum calamitatis proposuit, tum munimentum aduersus uim impetumque mortis. Hae enim uoces, diuinitus editae, cum momenti plus recondant, quam interpretatione quaque solertissima enuntiari possit, eo certe acrius mouent, quo diligentius exploratae sunt. Est sane, praecepto Seruatoris, omnium, scrutari nauiter Scripturam sacram. Sed quis rerum tam ignarus est, qui nesciat, latentes quasi coelestis thesauri uenas a sacrarum linguarum scientissimo quoque uestigari melius posse, atque erui

Et, quoniam non modo nobis sumus nati, uerum aliis etiam, de his quidem optime mereri uidentur, qui priscis, diuinitusque consecratis, Hebraeorum literis ita se dedunt, ut earum, et sententiam reddant expeditam, et integritatem ab iniuriis ueteratorum corruptelisque uindicerent, et antiquitates alia collustrent Orientis docti luce. Sic enim opes diuinae sapientiae, multis abstrusas latebris, expromunt, et, conseruata primi styli forma scripturaque, diuini Codicis auctoritatem asserunt, atque ipsa communi-

unt

unt religionis fundamenta, quae effrenata praefidentium ingeniorum libidine uulgo laceffi solent. Adde studium tradendi ipsam linguam sanctam, et ceteras, quas priscus Oriens extulit. Quarum cognitione linguarum si iuuentus, literis dedita, instituatur ad sacra monimenta, accuratius intelligenda, quot inde repetunt adiumenta, cum alii, tum diuinorum maxime mysteriorum interpretes, tot insignia indidem merita in rempublicam, omnemque hominum disciplinam, redundant. Sic se gerendo, sacras literas, in fontibus contemplandas, qui tractauerit, is nimirum nihil reliqui fecerit, quod Deo, quod nobis, quod sociis, sit tribuendum

Hoc usus instituto Vokenius, sacrae linguae scientiam, nihilo magis ad ingenii cultum, quam ad uitae usum, retulit, ut animus, hoc sapientiae uelut succo imbutus, perpetuae uirtutis semen aleret, unde fructus, multo uberrimi, in Dei cultum, in animi tranquillitatem, in aliorum utilitatem, ederentur. Sic, recte agendo, leuationem malis reperit, uel in communibus uitae miseriis, uel in extremo terrore mortis

Natus, in Pomeranis, Francisco Vokenio, sacri apud Raruinenses coetus sacerdote, uiro religionis ac fidei probatissimae, et Maria Hedwigia, femina gentis clarissimae ac uirtutis incorruptae, domestica utriusque disciplina mores composuit, paterna etiam institutione rudimenta doctrinae puerilis accepit. Posito liberalis indolis, quae literarum cupiditate flagrabat, tirocinio, in Lyceum Colbergense missus, Lutkemannis, Busichiis, Queitschiis, magistris eruditissimis, creuit, nec mediocrem sui expectationem commouit. Sed, aliquo interuallo, Rostochium profectus, maiore rerum conatu, et auctiore iam scientia, in-

LXXVIII
 PIETAS
 VIRTVTVM REGINA
 IN EXEMPLO
 CHRISTIANAE EBERHARDINAE
 REGINAE

Et si fatalis hic dies, omnique Saxoniae luctuosus, superiore anno, Reginam, immortalitate dignissimam, uita, nos autem, nec opinantes, solatio, quod ex illius spiritu pependit, optatissimo, orbauit, uiuit tamen in animis nostris adhuc, semperque uiuet, Diua CHRISTIANA EBERHARDINA, quae tanto praestantius Regii decoris, quanto illustrius incorruptae sanctitatis, exemplum posteris reliquit

Nam regina uirtutum pietas est, quae sola regiones facit animos, sola parat animos supra res humanas elatos, quos, in magnis praesertim opibus atque florentibus, occupat, quos repurgat a corruptelis, quos, in obsequium Dei flexos, gubernat. Quo solutior enim est, in altissimo fortunae gradu, effrenatiorque licentia, quo crebriores blandioresque peccandi sunt illecebrae, quibus iubendi potestas obsidetur, hoc difficilius est, animum continere, ubi uidetur licere, quicquid libet. At, plus licere, quam fas sit, ne uideatur, religio prohibet, quae cuius animum subiit, is quidem, praesentis ubique, quod intimos simul hominum sensus perspiciat, Numinis cogitatione commotus, nihil neque faciundum, neque dicendum, ac ne sentiendum quidem, iudicat, quo uel offendi possit diuina bonitas, uel ultio

ultio prouocari. Sola quoque religio efficit, ut omnis fortunae tum arbitrum, tum auctorem, putemus Deum, nullamque ueram felicitatem, quae nunquam obsolescat, quaerendam, nisi in solo Deo. Quo fit, ut animus, hac imbutus opinione, neque secundis efferatur rebus, neque succumbat aduersis. Cauet enim, ne qua sui insolentia crimen ingrati concipiat, neu diuinis sese beneficiis ostendat indignum, certumque habet, quicquid eueniat aduersi, non perdendi sui causa euenire, sed conseruandi, nec euenire quicquam posse tam calamitosum, quin diuinitus idem facile, ac puncto temporis, possit corrigi. Ita uero, quanto copulatur arctius cum Deo, in quo reponit cuncta, tanto longius ab rerum, quas homines expetere solent, cura disiungitur, in Deoque defixus, caduca despicit, aeterna confectatur.

Haec mens fuit, hoc studium, Reginae, quae, de Deo rebusque diuinis, assidue cogitans, uitam sic instruxit, ut corpore uideretur in terris, animo in coelo, uersari. Itaque, consilio sapienter inito, quae gloria maiorum, quae loci altitudo, quae fortunae splendor, inter homines ipsosque Principes amplissima, tribuerant, nihil in haec ambitioni permisit, sed haec cuncta diuino honori, diuinae uoluntati, subiecit, eos demum, arbitrata, honorari, qui Deum honorent, eos imperare, qui pareant Deo ac seruiant, eos uere fortunatos esse, qui fortunae suae thesauros recondant in Deo. Animi, sic compositi, pari fastigio in utraque stetit fortuna, sed, hanc ipsam animi magnitudinem factis probandam, duxit, persona sua dignis. Ipsa quidem, coelesti praesidio inuicta, nulla calamitate frangi potuit, sed tanto acrius, aliorum misericordia capta, laborantibus subuenit, labantes sustinuit, iacentes excitauit. Nullos cer-

Mm mm te

ter aequales eluxit. Ducibus enim peritissimis, Fechtiiis, Quistorpiis, Grunembergiis, Grapiis, Krakeuiziis, Vueidenis, Eggerdesiis, Engelkeniis, Ascaniis, aliis, in uaria praestantique doctrina, sanctiore potissimum historia, ac philologia, quam Orienti referimus acceptam, profecit egregie. Tanto facilius, Halis Saxonum aditis, in amicitiam doctorum clarorumque uirorum uenit, et Breithauptos maxime, Michaelles, Gundlingios, sibi conciliauit. Lipsiam inde digressus, cum uiris, multiplici exquisitaque doctrina ornatissimis, familiariter uersatus est, sed mystagogos in primis habuit, in rerum diuinarum intelligentia, Olearios, in Orientis literatura, Abichtios atque Ludouicos. Hic primum capeffendae dignitatis gradum obtinuit, Laurea Philosophica, industriae atque eruditionis praemio, ornatus. Reuocatus in patriam, dum sacrum munus sperat, scholasticum inuenit, in regundis Gymnasii Neosedinensis studiis, secundum nactus locum. Hunc tanta exornat uirtute, ut dignus altiore ponatur. Delata igitur prouincia Philosophiae, extra ordinem tradendae, Lipsiam remigrat, suasque sic agit partes, ut, augescente nominis fama, breui Vitembergam euocetur

Hic, in locum Io. Christophori Vichmanshufii, V. C. qui nuper decesserat, suffectus, et uirtutes eius aemulari studuit, et memoriam adeo coluit, ut illius filiam, Magdalenam Elisabetam, praeclarum sexus sui decus, matrimonio sibi iungeret, quod et concordia suauissimum fuit, et ubertate felix. Ceterum, quanta fide industriaque muneri suo praefuerit, nostrum ignorat nemo. Apertis enim thesauris, quos Orientis prisca doctrina condidit horreis suis, non Hebraeae solum disciplinae opes exposuit, sed etiam, quicquid affinium erat reconditarumque, ex hoc genere, literarum,

rarum, summa fide tradidit. Philologiam sacram cum ipsa iunxit Theologia, hancque domesticis scholis interpretatus, multa laude sustinuit Doctoris Theologi nomen, quod, paucos abhinc annos, suscepit apud nos. Multa publice priuatimque commentatus est, nec pauca, complurium quidem argumentorum, scripsit, docendo disputandoque, si quisquam, solers, ad scribendum semper accinctus, multae lectionis atque assiduae, quam optime collocare sibi uidebatur, si quidem eam cum familiaribus ingenue communicaret ac liberalissime. Illustrato igitur nomine, existimationi suae ita consuluit, ut multis doctorum literis coleretur, in Regiamque Scientiarum Sodalitatem Borussicam allegeretur. Quibus quidem rebus alacrior ad rem gerendam factus, noua semper, ac maiora, quae ederet, ingenii promptissimi specimina parabat.

Sed labores optimi doctissimique uiri utilissimos fatum interrupit, et, quantum, ea re, detrimenti nobis attulit, tantum iusti grauissimique doloris reliquit. Multo igitur desiderio prosequimur funus eius, a meridie effrendum, Deumque obsecramus, ut moerorem nobilissimae Familiae mitiget, eiusque, consolatione diuina recreatae, res aduersas secundioribus mutet.

P. P. VII Calendas Martias, anno resti-

tutae Salutis **CIC IC CC XXXIIII**

te neque maiores sumptus, neque libentius, fecit, quam in egentes, quorum, benignitatis suae fama, plurimos inuitauit, neminem dimisit tristem, multos, de quorum inopia cognouerat, munificentia sua, nec tenui, subleuauit, ne petentes quidem. Constat inter omnes, quam benigne ciuibus aequae, ac peregrinis, fecerit, sed ipsa, sciri, noluit, multa magnaue beneficia, quae multis daret, ex his etiam nonnullis, quorum, in maiore dignitate, uirtuti fortuna non responderet. Sciuntur tamen haec, haec ab iis, a quibus accepta sunt, laudantur, ac mentis excelsae declarant indulgentiam, quae maior esse uoluerit, quam uideri. Commemorant ueteres, in Marmoribus praesertim, ALIMENTARIOS Imperatorum PVEROS, ALIMENTARIAS PVELLAS, sed hoc idem commemorant, quod egestati utriusque sexus sustentandae Regina repraesentauit, luculentis utique documentis

Nemo uenit in aulam Reginae, quin sedem continentiae, templum uirtutis, sacrarium religionis, intrasse sibi uisus sit. Nemo tam lautus hoc introiit hospitium temperantiae, qui regalis nitoris ullum in eo culum desiderauerit. Tam salubri mirabilique sanctitatis ac magnificentiae temperamento patuit, Aulas esse, unde non exeundum sit piis, in quibus pietati cum elegantia optime possit conuenire. Sed hoc, quantumcunque est, totum sapientiae debetur Reginae, quae, imperio inter suos maxima, maior exemplo fuit. Talem enim se praebuit, quales alios esse uellet. Quos quidem, imitatione sui, cum redderet probatissimos, non poterant hi felices sibi non uideri, non aucta solum fortuna sua, sed etiam uirtute. Ipsa iam sacra, publica priuataque, ut caste fecit. Quanta liberalitate sacris aedibus, uel restituendis uel extruendis, suc-

fuccurrit, quanta sacerdotes comitate complexa est, quam religionis tuendae curam suscepit. Vt denique, gratia in omnes effusa, mitis, ne infimos quidem aditu exclusit, ut clemens admissos ad colloquium, et consolata est, et facultatibus, auctoritate, gratia sua, iuuit. Itaque, pariter cum summis, imi reuerebantur in ea ueram Patriae Parentem, et communem quasi omnium amantissimamque Matrem

Longum est, referre tot religiose, tot sapienter, tot mansuete omnique hominum generi amice, facta, quibus eluxit omnis Reginae uita, omnium uirtutum choro semper et ubique stipata. Haec tamen cuncta, quae merito tam mirabilia sunt, ab origine ultima stirpis suae si repetas, nihil aliud esse, cognoscas, quam totidem riuulos fontis illius salutaris atque uberrimi, quem, in pectore tam generoso ac magnifico, aperuerit religio atque consecrarit. Pulcheriam quandam, dixeris, Marciani, Imperatoris, uxorem, Theodosii II sororem, in Regina, tam pia, reuixisse. Illam quidem Leo Magnus literis, illam, conspirantibus tot saeculorum iudiciis, historia, illam res ipsa mirificis laudibus celebrat. Haec eo sapientior, atque erectioris animi, fuisse traditur, quo sanctior, hoc praestantior, quo sanctimoniae, in sacro Palatio et moribus Aulicorum tuendae, diligentior, profusae praeterea beneficentiae in pauperes, in Tempia, in sacerdotes, in omnes denique bonos. At nihil horum de Pulcheriae praedicari uirtutibus posse, quin idem de Regina praedicandum sit, et operum, quae fecit haec, amplitudo testatur, et, memoris animi sensu conuicti, nos, una cum optimo quoque, recordamur. Fuit igitur haec Regina eritque nostra Pulcheria, ipsa quidem augusta corporis specie multo pulcherrima, sed eadem animo sancto, ob eamque rem excelso et uere Regio, longe pulchrior. Erit no-

M m m m 2

bis,

bis, quam cara, tam desiderata, quamque uirtutis gloriam apud nos obtinuit, eam apud posteros nostros, uirtutis amantes, obtinebit. Hi enim, **CHRISTIANAE EBERHARDINAE** uirtutes si perspexerint, habuisse nos, intelligent, Reginam, qua melior ne uotis quidem concipi potuerit

Haec sentit nobiscum Generosissimus Celeberrimusque Vir, *Io. Gothofredus Nobilis a Berger*, Confiliarius Aulæ et Archiater Regius, Academiae Senior, et Prof. Medicus Primarius, haec, et alia, uberius, oratione anniuersaria, graui elegantique, exponere parat. Quare Illustrissimum Comitem, Patres, omnium Hospites Ordinum, literatae denique Reipublicae Ciues, uniuerfos ac singulos, rogamus, ut, procuratis hodie sacris matutinis, in opidani Templi sacello superiore conueniant, atque hinc, dato aeris campani signo, in Academicum Templum festo ritu comitatuque progressi, obsequii religione, qua recolenda est Diuæ Reginae memoria, perfungantur. Oramus Deum atque obsecramus, ut, leuato moerore publico, saluo **REGE**, saluo **REGIO PRINCIPE**, salua **DOMO REGIA**, salua denique omni Saxonia, res spesque nostras, praepotenti defensas ope, fortunet. P. P. Nonis Septembribus, anno, quam Salus restituta est,

CIO IO CC XXVIII

LXXIX
PIETAS
IN
PRINCIPEM IVVENTVTIS
EX MORBO
CONVALESCENTEM
FRIDERICVM AVGVSTVM

Si quis unquam nobis, qui patriae caritate ducimur, laetus illuxit optatissimusque dies, hic certe dies est ille, qui, perpetua fui memoria, Nonas Octobres insignit. Hic enim idem ille dies est, qui primus orbitatem Saxoniae, partu prosperi uteri, depulit, edito in lucem Principe diu multumque optato, qui Domum Saxonum Regalem ortu suo firmaret, sterilitate labantem fulciret, auctam fecunditate amplificaret. Sumamus a ueterum gratulatione candidissimos lapillos, quibus diem, tam laetum, notemus. Sed Princeps hic, quo sibi nato gaudent Saxones, nuper tam grauius aegrotat peregre, longe a domo, procul a patria, ut periculum subeat ipsius uitae. Cum decubuiisset diutius, ac paene sine spe salutis, tum praeter opinionem sanatur, receptoque pristino robore, tam recte ualet, ut nemo sit, qui languentem uiderit, qui reffectum nunc uideat, quin, ea in re, manifestum Dei auxilium agnoscat, idemque praedicandum maxime putet. Quis ergo ciuis bonus, salute Principis diuinitus restituta, Deo gratias non agat, aut, si religionis huius munere publice fungi uelit, quemnam potius ei rei diem sumat, quam natalem Principis, ipsas Nonas Octobres. Sic enim, uno die, duo summa Dei beneficia

communiter beneque coluerit, et terris dati Principis et conseruati. Hic igitur idem ille dies est, quo Saxoniae SPEM PATRIAE, periculo morbi Venetiis superato, conseruatam, eandemque iam, recuperata ualetudine, saluam, reffectis uiribus, integram, ac nouo corporis robore, nouo animi uigore, florentissimam, nobis, totique Saxoniae, gratulemur. Hoc, si quid humanitus accidisset, ne eueniret, quid aliud, quaeso, futurum erat, nisi istud, ut omne superioris temporis gaudium moerore longe acerbissimo mutaretur, ut omnis, maturae iam aetatis, adultae uirtutis atque excellentis, quae proximos uberrimosque fructus ederet, expectatio, subita rerum conuersione, tolleretur

Iam quintus agitur annus, ex quo Saxones desiderant Principem iuuentutis, Paterni Auitique decoris Ornamentum, Domus Regiae Munimentum, futurum patriae Subsidium, generis humani Delicias. Saxones, factum ex itinere reducem, expectant FRIDERICVM AVGVSTVM, ut cuncta uno complectar nomine, quod uenerantur ciues, admirantur remotissimae gentes, suspiciet posteritas. Nec uero dies mitigauit desiderium tam pium, tam flagrans, sed idem ipsa temporis longinquitas auxit. Nulla enim locorum interualla tam longa potuerunt intercedere, ut animos, obsequio deuinctos, a Principis, tam amabilis, cultu disiungerent. Nulla, quae quidem rerum, ab oculis conspectuque remotarum, memoriam delere soleat, obliuio tantum ualuit, ut, uiua quasi ac spirantia, uidere nobis ne uideremur, quae maxima cum animi uoluptate uidimus. Hanc, dico, oris suauitatem, in qua requiescere, hanc tranquilli uultus comitatem, qua recreari, solebamus, hanc oculorum uim, e qua mentis excelsae argumentum capere, postremo cetera, quae infixeramur in nostrum omnium intimo fidelique sensu. Haec, quae mentes animosque Saxo-
xonum

xonum tenuit, pietas non altitudine fluminum, non iugis montium, non claustris castellorum, uel cohiberi potuit, uel retardari, usquam gentium. Perfractis potius uiarum repagulis, haec ciuium pietas, ipsum naturae uallum transgressa, Alpes transcendit, Apenninum transiit, ipsa stagna maris Hadriatici transmisit. Ita Saxoniae, ita Germaniae, Imperatores creantis, SPEM omnibus eadem pietas prosequitur locis, ut, implorato Numinis auxilio, ei uiam muniat, ut eam, impresso uestigio, firmatam, deducat, ut eam, suspiriis, tanquam satellitibus, cinctam, stipet, et lateri, tam caro, iuncta, ipsis sese consiliis interioribus, ipsis, misceat, actibus ac studiis, horumque sanctitatem, constantiam, fortunam, Deo commendet, duci uiae ac uitae

Saxonia quidem, conuersis in iuuentutis Principem, uelut in SPEI suae FLOREM, cunctorum animis, finitimos peregrinosque plausus, uel in Germania, uel in Gallia, uel in Italia, et ubicunque tantus Saxonicae uirtutis splendor eluxerat, ubicunque hic gentium admirationem commouerat, non sine gratulationum certamine datos, domesticis plausibus excepit. Non enim ignorauit, quantum sibi dignitatis illa populorum iudicia, de Principis sui laudibus consentientia, afferrent, quantum praesidii bono communi ipsa praestantia Principis eiusdem promitteret. Verum tamen, ut sollicitum et anxium est amoris ingenium, ita sensit Saxonia, ipsa laude, quae latissime manauerit, ipsa fama, quae ubique percrebuerit, absentis Principis, tanquam magni certissimique incrementi sui, cupiditatem non restringi, sed acrius incendi. Quo grauius omnium mentes animosque perturbauit nuntius, non leuis alicuius languoris, quo corpora tententur, sed grauis periculofique morbi, qui multos Venetorum, illustris maxime loci, hac ipsa tempestate,

state, absumat. Hoc nuntio ut primum memoratur anceps ac dubia salus Principis, lecto affixi, tanta repente cooritur uniuersorum trepidatio, ut laetantem Saxoniam dolor, sperantem pauor, desiderantem sollicitudo, occupet, ut eam arripiat angor ac teneat, non tam incerto euentu inopinati cuiusdam mali suspensam, quam, accepta quasi plaga, perculsam. Itaque, animis religione et amore commotis, alii spiritum tactumque peregrini coeli extimescunt, alii uix lacrymas tenent, alii magnum periculum uulgo miserantur. Ecce autem, re trepida, repente aduolant nuntii, afferunt literae, regionum, quas mirificus Hospitis Saxonis aspectus fama impleuerat, acclamationes exaudiuntur, Heredem Saxoniae, in excelsa gloriae loco positum, conualuisse, morbo leuatum, uigere, alacri non minus animo, quam ante. Hoc, tum saluari Saxoniae fato, accidit, tum laetissimo tempore, quo Thraces Scythaeque ab obsidione Corcyrae, cunctae Italiae formidolosa, reiiciuntur, uirtute potissimum prudentiaque Germanici ducis. Sic, acceptis laureatis literis, Veneti triumphant, sed eodem tempore Princeps Saxo, illi Barbarorum metu liberati, hic periculo morbi, qui terrori fuerit uel ipsis Barbaris. Quapropter, nihil maius a Deo expeti, nihil optabilius ab eo tribui, potuit, illa Saxonum felicitate, qua tum Principis Saxonici iuuenilis aetas ex praesentissimo uitae discrimine incolumis extrahitur, eoque nunc laetior nobis facultas datur, eidem Regiae originis atque indolis Principi, crastino die, aequae natalem fortunatissimum, ac ualetudinem redintegratam, subiectissime gratulandi

Vtrumque religiosi munus animi suscepit generosae stirpis, nobilissimique ingenii, iuuenis, *Ioannes Ditericus ab Hartitzsch*, Eques Misnicus, qui, communis laetitiae sensu

sensu excitatus, permagni sua interesse, statuit, ut obsequii
 sanctissimi fidem, sacro festoque ritu gratulationis facien-
 dae, praestet. Hoc certe instituto, laudis plenissimo, non
 minus suam nobis pietatem probat, quam antea, ingenii,
 doctrinae, morum, elegantia, plurimum commendationis
 sibi comparauit. Ad quem quidem, in Aede Academica,
 cras, ab hora matutina IX, audiendum, etsi, qua decet ratio-
 ne, Comitem Illustrissimum, Patres huius Academiae ac
 Proceres, Hospites, literatae reipublicae Ciues, inuitamus,
 nemo tamen ex omni ordine ac numero reperietur, qui
 sine obtestatione nostra non intelligat, quid sui sit officii.
 Nemo nostrum non uidet, quam pium sit, crastinum, insi-
 gnemque diuina bonitate, diem summa coli caerimonia,
 quam nostra parendi officio coniunctum, **RECTORI**
Academiae MAGNIFICENTISSIMO inuiolati san-
 ctitatem obsequii pie declarari. Quis autem non animaduer-
 tit, quam necessarium sit nobis, pro tam necessario **SPEI SA-**
XONICAE FIRMAMENTO, pro itu ac reditu **PRINCI-**
PIS OPTIMI, in primis etiam pro **REGE MAXIMO**
INDVLGENTISSIMOQVE, pro **REGINA EX-**
EMPLI PRAESTANTISSIMI, pro **MATRE**
REGIA, ac **REGIBVS ORIVNDA**, denique pro
 uniuersa Saxonum stirpe, uota suscipi, ut, pacato Sarma-
 tiae regno, rebus in Septentrione compositis, reducto fe-
 liciter in patriam **REGIO PRINCIPE**, incolumi omni-
 um salute, rebus domi forisque florentibus, largissima prae-
 beatur materia bene beateque uiuendi. P. P. pridie No-
 nas Octobres, anno, quam reditum est in gratiam,

CICCCCXVI

LXXX
IN
EXCESSVM
CAROLI VILELMI
PRINCIPIS
ANHALTINOSERVESTANI

Excessit ad DEVM, cui, quoad uixit, tota mente, confiliis, dictisque ac factis, denique non uita magis, quam ipsa morte, coniunctissimus fuit, Sanctissimus, suoque par fastigio, Princeps Anhaltinoseruestanus, CAROLVS VILELMVS. Talis profecto fuit, qualem perantiqua, ab ipsisque ducta Regibus, Maiorum gloria postulabat, qualem ciues optare poterant, qualis ipse uideri uoluit, esse tamen maluit, quam uideri

Namque eos, qui praesint reipublicae, qui populorum, sibi parentium, fortunam gubernent, quid deceat, Vates Regius, idemque Rex, lectus ab ipso Numine et edoctus, in eam docet sententiam, ut instituto exemploque suo demonstret, esse rem, uirtute a Deo sumpta, gerendam. Res bene fortiterque administrandas, egregia, quae edantur, facinora, loquitur uir diuini Spiritus, manifestoque demonstrat, qualis ipse sit, qualem uelit esse populi rectorem, hoc est, otiosum minime, sed ad praeclare agendum intentum semper accinctumque, paratum semper et instructum ad hostibus occurrendum et periculis, quibus ciuium salus in discrimen uocari possit

Quippe ita se res habet. Quod in corpore praestat anima, hoc efficit in ciuitate Princeps. Alienum igitur est
ab

ab huius officio, quod locum uicis diuinae tenet, remotum ponitur ab huius persona, quae dignitatem ciuitatis sustinet, otio languescere, nihil agendo torpere, quid tandem ciuibus eueniat, nihil morari. Sed, quoniam multa, quae, nec opinato, accidunt, curam prudentiamque fallunt humanam, multa quoque uires hominum excedunt, in primis utique tum ad prouidentiam Numinis, cuncta prospicientis, cuncta moderantis, tum ad potentiam eiusdem Dei, nullis circumscriptam finibus, est confugiendum, ut, quid facto sit opus, perspiciatur, et bene consulta cedant bene

Quae cum obuersarentur animo Caroli Vilelmi, hic quidem, reipublicae tractandae rationibus bene subductis, oraculum illud Daudicum mature contemplandum sibi exprimendumque, duxit. Hoc igitur Numis excudendum curauit, IN DEO FACIEMVS VIRTVTEM, hoc in ore familiariter habuit, hoc sibi, ad acuendum temperandumque religione animum, subiecit, et, pro norma uiuendi perpetua tesseraque, selegit. Ea quidem re, ex magnis Gentis suae nominibus, imitatus Augusti, Principis Anhaltini, morem, quem numismata loquuntur, auro signatum. Proinde ille, in nulla uitae parte, neque publicis, neque priuatis, in rebus, suae se commisit sapientiae, nedum fortunae, sed omnibus inceptis suis auxilium diuinum et expectiuit usquequaque, et expectauit. Hac mente, non suis suorumque uiribus fretus, sed coelesti confusus auspicio, summam rerum suscepit, eamque, inter multas temporum sollicitudines, ex grauibz periculis extractam, tenuit, magno semper animo, quem sibi diuinitus confirmari, sensit. Tam firmo tectus munitusque clypeo, inuicta constantia res aduersas tulit, parique sapientia secundas. Ceterum loci gradusque, in quo sit positus, memor, uere iudicauit,

cavit, se, sanctissimi Numinis, in hominibus domi regundis, administrum procuratoremque, nihil magis, quam animi sanctitatem, decere. Hoc religionis, animo conceptae, sensu commonitus, pie iusteque factis operam dedit. Ordinata republica, sacrorum disciplinam seueris sanxit legibus, aedes sacras non modo refecit, suaque munificentia fartas tectas conseruauit, sed eas a fundamentis etiam extruxit. Magistratibus auctoritatem, iudiciis dignitatem, asseruit, profligata iuris calumnia, summa res aequitate constituit. Luxuria, si qua pullulare coeperat, repressa, uitae morumque innocentiam restituit, ambitu pulso, suum meritis pretium rependit, ac, misertus eorum, quos fortuna offensos uiderat, inopes subleuauit, labantes sustinuit, iacentes erexit. Sic, recte faciendo, recte facere, ciues suos docuit, hisque in suos, ut de Numa illo proditum est, formatis mores, quo uirtutes altius euexit, eo rem melius gessit, quo seuerius uitia compressit, eo clarius exsplenduit, multo certe magis, quam triumphatis hostibus, nescio quibus. Ea uero prudentia consecutus illud est, ut, ipso beato, ciues essent beati, eo tranquillo, ciues tranquilli securique, rebus aliorum populorum turbidis. Late patet diuinum humanumque decus, quod animo complexus est, quod togatis insignibusque uirtutibus excoluit, quod, utilitati communi impensum, posteris, quamlibet feris, ostendet monimentis, ad immortalitatem consecratis. Quibus quidem e rebus elucet egregii praestantissimique Princeps exempli, quem natura finxerit ad summos infimosque deuinciendos amore sui, quem optimarum artium studia paratissimo regnandi consilio instruxerint, quem moderatissimum in suos imperium Patrem patriae repraesentauerit, eximia pietate, incredibili uigilantia, summa sapientia, inusitata clementia, effusa in omnes bonitate. Principis, tam commemorabilis, magnitudo iustum uolumen exegerit, qui
pru-

prudentiam, in externis, et praecipuis, Europae regnis spectatam collectamque, auitis coniunxit laudibus, qui posteris, diuturna felicitique rerum administratione, lumen praetulit, et, summis Imperii Proceribus, Regibus, ipsique quondam Caesari Augusto, Leopoldo Magno, carus, Familiam, totamque Gentem Ascaniam, in qua Senioris obtinuit auctoritatem, dignitate, Dei ciuitatem, in suis constitutam finibus, religione, rempublicam iustitia, ciuilem domesticamque uitam temperantia, et omni morum seueritate, Orbem Christianum prospera sui memoria famaue, impleuit

Tanto tristior est et acerbior excessus tanti Principis, quem, sex et sexaginta annos natum, tertius Nonas Nouembres absumpsit, dignum certe, quem desiderio prosequantur omnes boni, dignum quoque, cuius uirtutes omnis, quae futura est, posteritas imitetur. Numquid ergo mirandum est, si quidem eius morte se miseros afflictosque putant ciues, cuius sibi uita felicissimi sint uisi. Raro enim fortunae beneficio ea in re sunt usi, quod tam sapientem, tamque exsomnialem, salutis communis auctorem quatuor et quadraginta annos habuerunt. Sed eo grauius ferunt eius desiderium, cuius supremo uitae die sibi, uident, adimi spem tot bonorum, quae pollicebatur eius uita. Quanquam a conspectu ciuium recessit, illum tamen sui amorem secum non potuit auferre, qui defixus est in animis eorum, nec ulla temporis longinquitate delebitur. Hic lacrymas eis exprimit, indices acerbissimi moeroris, hic eorum sollicitudines, orbitatis suae luctu, exulcerat, hic Carolo Vilelmo aeternitatem in desideriis eorum dabit

Atque hunc quidem uenerationis iustissimae sensum, publica uoce lugentis patriae, declarabit iuuenis praeclarae

spei, paternorumque decorum aemulatione, ad doctrinae exquisitioris, sanctioris maxime, studium, haud uulgare, excitatus, *Henricus Andreas, Andreae*, Doctoris Theologi, Antistitisque Seruestani, optime meriti, Filius, *Toepferus*. Etenim, sua ductus pietate, ab ipsisque popularibus suis, quorum probitatem, industriam, eruditionem, quotidie magis magisque perspicimus, ad capeffendas has obseruantiae partes delectus, a nobis autem in proposito, longe rectissimo, confirmatus, oratione Latina cultaque, Heri, Nutriciique sui, ac Patris patriae, nuper Indulgentissimi, memoriam colet aequae, ac posteris intuendam uenerandamque proponet. Superest, ut ad eum, crastino, ab hora IX, in Templo Academico, beneuole audiendum, amplificandamque eiusdem diei celebritatem, Illustrissimos Comites, Proceres ac Patres omnium ordinum, Ciuesque, pro eo ac fieri par est, studioque, quanto possimus, maximo, inuitemus. Aequitas enim, quae nihil ingrati ferre potest, postulat, ut, animis ad moestitiam compositis, testificemur, quid quantumque debeamus Diui Principis caritati, egregiae erga nos uoluntati, uerbis utique nobis factisque luculenter declaratae. Hac ille permotus in nos benignitate, templis scholisque curandis adhibere consuevit disciplinae Vitembergensis alumnos, quasque fons bonitatis exuberans, Academiam nostratam, effusa faustarum precationum copia, palam consecrauit, audientibus hoc pluribus atque admirantibus. Quo magis nostrum fuerit, magisque pium, ut, uocato in uota NVMINE, Celsissimis Gentibus, quae, arctis inter se necessitudinum uinculis colligatae, Maritum, Patrem, Socerum, Auum, Fratrem, Patruum, aut alius cuiusdam nominis, exoptatissimi coniunctissimique sibi, suauitatem, sibi ereptam, desiderant, in primis, praeter ANHALTINAS, SAXOGOTHANAE, ac VIRTEMBERGICAE,

GICAE, diuinum paratissimumque doloris percepti leuamentum, ac, mitigata temporum tristitia, noui continuati-
que gaudii materiam, religiosissime precemur. Nostrium
denique erit, Principi, summis ornamentis praedito, IOAN
NI AVGVSTO, ut opum fortunarumque Paterna-
rum, sic uirtutum Heredi, gloriae, a maioribus traditae,
Amplificatori, habere gratulationis nostrae honorem, eum-
que iungere tot publicis religiosisque uotis, quae ciues An-
haltini pro illius successione, ac salute, nuncuparunt. Hic
enim solus detrimentum, Progenitoris sui decessu factum,
sarcire potest, solus Illustrissimae Gentis suae moerorem
lenire, qui, omni cura ad magnae fortunae cultum educa-
tus, cum publicae spei plurimum usquequaque ostende-
ret, eam maiore semper uirtute superauit. Nec uero mi-
rificam hanc sui expectationem tenuit domesticis finibus,
sed eam, in congressu externorum magnorumque Princi-
pum, admiratione indolis suae excelsae, auxit, cognitus
maxime splendidissima legatione, qua tantum sibi peperit
amplitudinis, quantum pietatis praebuit paternae memo-
riae. Iam quid ab eo quantumque Respublica non expe-
ctet, qui, teste Symboli fide, PIETATEM, PRVDENTI
AM, IUSTITIAM, in uetus asciuerit contubernium, eas-
demque uirtutes, populorum Rectoribus conuenientissi-
mas, in nouum interiusque ciuitatis regundae consilium
aduocet, nec minus eas in deliciis habeat, duces actionum
suarum ac moderatrices optimas, ingentes ciuium spes,
praesidia firmissima publici priuatique status. Quibus qui-
dem ex rebus cum pulcherrima nascantur omina, his, De-
um quaesumus, ut auspiciatissima Principatus ineuntis pri-
mordia fundet, ut eisdem successus det prosperos, quibus fe-
licitas Anhaltino seruestana, perpetuo cum dignitate crescens,
in solidos dies efferatur in maius, in summumque, quietis
ac

ac florentibus Patriae rebus, ascendat. P. P. anno, Salutis diuinitus recuperatae, cico cc xviii, IIII Calendas Ianuarias

LXXXI

SAMVEL STRYKIVS

CVM

PAPINIANO

COLLATVS

Non historicis magis, quam uulgo, notus est Papinianus. Sed indignius quaeritur in multis, in quibus nihil, quod eum deceat, reperias. Illius quidem, pluribus in rebus, similem cur non agnoscas, si talem recordere Iurisconsultum, qualem Germania SAMVELEM STRYKIVM uidit. Hunc enim quantum Reges Principesque amauerint, quanto eum in honore magni illustresque uiri habuerint, quantopere iuris intelligentes maxime eum coluerint, quis nostrum ignorat

In Papiniano miretur alius dignitatis amplitudinem splendoremque, alius prudentiam et sapientiam, alius eloquentiam, alius excellens ingenium, alius auctoritatem, in aequali sententiarum numero, dominantem. Haec enim laudis eximiae testimonia ei dant Imperatorum, Decii, Carri, Carini, Numeriani, Theodosii, Iustiniani, iudicia, quae non tam priuatis scriptorum literis mandantur, quam legum publicis

Nos quidem, hoc loco, uirum magnum non aliis, quam animi bonis, nec modo scientia iuris, uerum etiam studio iustitiae, metimur. Nam Papiniano, fatis adiumentum,

ti, ad probandam aequi bonique artem, uel sola affert appellatio nominis, quem idcirco Iustinianus ipse merito ante alios excellentem dicit. Atque haec quidem excellentia latius patuit, sed praecipue interpretandi facultate, respondendo de iure, et acute luculenterque scribendo, eminuit, eademque ex ipsis eiusdem scriptis adhuc intelligi potest. Militarem Iphicratis disciplinam nobilitant Iphicratenfes apud Graecos, Q. Fabii apud Romanos Fabiani, sed iuridicam Papiniani, Alphenus, Pomponius, Florentinus, Africanus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Celsus, Proculus, Modestinus, clarissimi iuris antistites, quos Lampridius recitat. Quantum Papinianus iure dicundo ualuerit, loquuntur eius responsa. Haec autem quam subtilis ingenii sint, indicio est, quod antiquis legum alumni tertio demum anno tradi solebant. Tenuit ordinem, in doctrina iuris ciuilis, institutumque maiorum Iustinianus, et ipse tertii anni discipulos, doctoris huius nomine insignitos, uocauit Papinianistas, festa quoque huius diei, quo coepta essent euolui opera Papiniani, celebritate confirmata, ut solemne memoriae tanti magistri fieret. Scripsit plura, in quibus peracre iudicium, multus labor, sollicita ueri inuestigatio, et singularis explanandae rei solertia comparet. Haec autem commentatus est iuuenis, sed senili admirabilique prudentia, plurimis ac grauissimis reipublicae negotiis, in consilio Principum, magistratibus, senatuque, districtus. Quanta fide, quanta integritate, ius reddere solitus sit, declarauit singulari magnitudine animi, cum, ut plerisque placet, mori mallet, quam Caracallae parricidium purgare, istud, ratus, facilius committi, quam defendi. Hic enim erat ille, qui negaret, facienda esse, quae tangant pietatem, estimationem, uerecundiam nostram, et, quicquid suscipiatur contra bonos mores

Egregia uero, quae Papiniano tribuenda sit, latis Iuriconsulti, ac desperanda forte compluribus, aliis tamen potius, quam Strykio, qui eam feliciter est magnis studiis aemulatus. Huius enim fama ut exiit lateque percrebuit, quantus, ex finitimis atque longinquis gentibus, ex ipso flore iuuentutis eruditae, tum nobilissimae, tum splendidissimae, ad eum confluxerit audientium numerus, uidit Francofurtum, meminit multa cum animi uoluptate Vitemberga, recordantur Halae. Habuit enim plura, atque singularia, et animi, et ipsius corporis, bona, quibus unus efficeret plus, quam plures alii. Tanta utebatur in docendo prudentia, ut nihil afferret, nisi exquisitum, nihil exquireret, quod usum ciuilis uitae non haberet, eorumque studiis aptum non esset, qui seruire Reipublicae uellent. Laudare solebat Budaeos atque Alciatos, multoque magis Cuiacios, tum alios quoque, sed, longo interuallo, plures, Petros Fabros, Antonios Mornacios, Iacobos Gothofredos, Desiderios Heraldos, horumque similes, qui uel menda librariorum de iure Romano tollerent, uel eius antiquitates explicarent, uel alias Criticorum partes agerent, in exemplaribus earundem legum uarie eruditeque uersandis. Acumen ingenii, copiam doctrinae, orationis elegantiam, et, quicquid huius generis ad iurisprudentiam pertineret exornandam, existimabat utique magni. Sed, in tractanda iuris disciplina, subtilitatem fecernebat ab usu, ornatum a necessitate, scientiam ab affectatione. Subtilitatem scholae potissimum, usum uitae, addicebat. Ornatum, quo res per se splendida magis niteret, haud repudiauit, sed, prius necessitati consulendum, statuit. Scientia iuris docto homini semper, censuit, opus esse, eam tamen opinandi licentia haud uenditandam, ne magis imperare legibus uideatur, quam parere. Optimum iudicauit, quod utilissimum

num foret, utilissimum, quo Respublica carere non posset. His suos doctrinis impertiit, his eosdem in eam consuetudinem adduxit, ut, quod usu fori, iudiciorum, rerum gerendarum, potius esset, id arriperent cupide, neque scientia ad ostentationem, sed ad recte faciendum, uterentur. Paucas, norat, Academias esse, quibus educandi sint publici priuatique doctores. Multos, meminerat, et omni tempore poenituisse sterilis cathedrae, et res Academiarum plerunque tenuiores esse, quam ut eas multi multis appetant laboribus, posthabitis aliis muneribus, quae minus laboris haberent, longe plus commodi. Alios, intelligebat, alta spectare, ac dignitati potius, quam utilitati, seruire, ductos maxime gloria maiorum, ut eam amplificent rebus uel domi, in luce oculisque ciuium, in magistratibus amplissimis, in consilio amicitiaque Principum, gerendis, uel foris, inter exteras gentes, in legationibus, in faciendis foederibus, aliisque conficiendis negotiis. Quas quidem ad res, in omnibus Reipublicae partibus, feliciter administrandas, quin diuini humanique, et publici priuatique, iuris tractatio plurimum adiuuet, nemini uenerit in mentem dubitare. His igitur, qui suae se commiserint fidei, cunctis ne qua deesset opera, sapienter prouidebat, habito rerum delectu, ea praecipiens, quae nullius expectationem non explerent

Hanc expectationem ipsam ut concitauit uisus, ut auxit auditus, ut aluit consultus. Tantam enim dignitatem habuit in uultu augustaque forma totius corporis, ut aspectu solo caperet ignotissimum quemque, tantam oris et uocis commendationem, ut, quorum oculos in se conuerterat, defixos sui studio teneret. Vel in publico, sedens in exedra, uel domi in hemicyclo, quae traderet, explica-

uit non exiliter, non ieiune. Nullis tamen ambagibus longis, quae discentes morarentur, propere uenit ad propositum. Materiae semper immoratus, nihil arcessiuit, nihil attraxit, quod excursu molestum foret, iactura temporis detrimentosum. Sic opus, quamlibet amplum, breui finiit, adeo nullis auscultantium taediis, ut hi, animis adhuc integris, noua semper audiendi cupiditate flagrarent

Quid de quoque sentiat quisque, difficile est existimare, in communibus praesertim studiis, atque illustribus. In quibus excellere plures cum uolunt, accidit saepe, ut inuidia sit gloriae comes, ex eaque nascatur obtrectatio, haec autem laudes obruere, quam efferre, malit. Nam rara fides est T. illius Pomponii Attici, rara eiusdem felicitas, qui dicitur effecisse, ut inter Ciceronem et Hortensium nulla intercederet obtrectatio, inter quos tantae laudis fuerit aemulatio. Credamusne igitur, Strykio, in tanta nominis fama, iudices semper aequissimos obtigisse. Quoquo modo sese res habebat, hoc tamen exploratum est, hoc inter omnes conuenit, ut laudata quondam fuerit Papiniana perspicuitas, sic nihil Strykianum ulli unquam obscurum fuisse uisum. Ea dos est orationis Strykianae, ea doctrinae, ut plana, dilucida, facilia, sint omnia, quae dicuntur de rebus uel maximis, ob eamque causam non percipi modo possint, sed etiam retineri. Ab his fructuosae disciplinae fontibus riuuli dimanarunt, plenoque fluxerunt alueo, in aulas diffusi, tribunalia, academias, forum, omnem omnino rempublicam. Huius enim in partibus, iustitia consilioque regundis, multos, uideas, Strykii discipulos uersari, apud multos propinquiores longinquosque populos, quibus illi magnos afferant uberri-
mosque fructus. Ipsamet haec bonae mentis literarum-
que

que sedes ostentat, quos illi refert acceptos, praestanti viros et uirtute, et scientia. Hos idem ille, partim apud nos quondam collegas habuit, ut Papinianus Paullum, atque Vlpianum, partim Vitembergae patriae reddidit, institutos disciplina sua. Vtrisque, si uiueret, gloriaretur discipulis, non minus certe, quam nos eisdem gaudemus doctoribus publicis, optantes simul, ut ornamentis utrorumque diu possimus multumque laetari

Neque uero minus ille uir consilii plenus habitus est, quam docendo promptus. Adhibitus ideo in consilium, non solum a priuatis, sed etiam a Principibus, atque Regibus, nec minus amicus Regis sui factus, quam Maecianus Caesaris, et ipse potissimum Papinianus. Huius in uoce fulget, tum simplex apertaue ueritas, quam Iustinianus ipse laudat atque imitatur, tum aequitas insignis, cui sic erat deditus, ut praedicare soleret, beneficio hominem affici, interesse hominis. Sic uita erat, sic mens Strykii, qui rectus uideri uellet, et antiquus. Cum, omni in uita, bene de omnibus mereri uolebat, tum ipso in iudicio, quantum res caussaue ferret. Itaque, profligata iuris calumnia, integram retinebat natiuamque legum sententiam. Nec uero passus est, crescere delicta, dempto poenarum metu. Animo tamen semper moderari solitus, gaudere consuevit, si quem reperiret in iure locum mitigandae acerbitalis, in ipsis quoque poenis

Quicquid Papiniani reliquum est, summo studio excussit, in eoque confectatus est fontes scientiae, persona sua dignae. Nec tamen his contentus, hausit praeterea ex reliquis fontibus, quos habuit uberrimos in uasto iuris spatio, neque Romanos modo, sed etiam sanctiores. Hos enim, apertos ab ipso Deo, pro ueris habuit limpidisque fontibus, unde

duxerint riuulos uel Romani, uel Graeci, hi discipuli Aegyptiorum, illi Graecorum. Papinianus memoratur eruditus a Ceruidio Scaeuola. Longe melius profecit Samuel, Caspare Zieglero, Vilelmoque Lyfero ducibus, quos quidem Iureconsultos aetas sua cur numeraret in principibus scientiae legitimae, causas reperit grauissimas. Ab his ille didicit, quicquid in omni iuris disciplina sit aequum bonumque, quatenam sint leges Caesarum, nec minus, quatenam Christi, quid aliud Papinianus praecipiat, aliud Paulus, ut Hieronymus loquitur. Papinianus sane non minus innocentia uitae, quam ingenio, clarus est, et pietati primas tribuit, dicto illo suo, quod adhuc extat, aureo uetans in primis, ne quibus factis laedatur pietas. Sed ab homine, Romanae superstitioni dedito, haud expectes germanam Pietatem, quam Strykius, in piis Zieglerianae et Lyserae Iurisprudentiae exemplis, spectauit, omnique coluit deinde uita. Itaque Papinianum animi ac iudicii sanctitate tantum superauit, quantum integritate disciplinae, a magistris illis sanctissimis acceptae. Ingenii palmam Papiniano dedit in iure Romano. Sed alia in Germania, Imperioque Romano, plurimum omnino generum, reperit iura, in quibus, cum maximis temporum suorum uiris, ingenio, labore, doctrina, certaret. Papiniano certe nulla scribendi diligentia cessit, nulla scriptorum operum uel magnitudine, uel multitudine. His enim instruxisse uisus est non modicam fori bibliothecam. Quae quidem quantum profint omni Reipublicae, scholae Iuridicae, tribumalia, ipsa Principum consilia, norunt. Quid enim, in hodierno iure, crebrius, uel nominatum audias, uel adductum cum auctoritatis pondere legas, uel in tabernis librariis requisitum uideas, quam Strykii uolumina. Hic quondam Papiniano habitus est honos, ut eius Responso iuuentuti, legum cupidae,

cupidae, tertio demum anno, exponi solerent. Hunc Iustinianus morem, per manus traditum, Papiniani memoriae seruauit, ac, iuuenes anni tertii studiosos Papinianistas uocari, iussit, ab iisque auspiciū iuris, ex Papiniano explicati, festo die celebrari. Quod quidem supra iam dictum est. Nihil huius a Principibus, de Strykio, praeceptum fuit, sed eo magis mirandum, in plerisque Germaniae Academiis libellos Strykianos explanari publice, consuetudine iam recepta, ut si iussum esset, sic fieri. Idque haud adeo mirandum. Quicquid enim composuit ille, hoc ad usum Reipublicae, legibus administrandae, accommodauit, hoc Papinianae cuiusdam simplicitatis luce clarissima perfudit. Haec autem munera sui edidit otii, quod languere nunquam passus est, ut his ipsis ingenii sui monumentis fidem posteris faceret, otii se sui rationem reddere non minus consueſſe, quam Catonem. Quod quidem otium eo maiori est gloriae, quod nullis surreptum est rebus feriis, sed relictum fuit ab occupationibus grauissimis, ac plurimis. Namque his ille, in curandis Academiae commodis, in ornanda Professionis Primarii prouincia, in ordinando Senatu iuridico, distineri solebat. Serius, senectute diem obiens supremum, decedit, quam Papinianus, annos natus sex et triginta, si qua ueri fides in Marmore, quo prouocatur a pluribus. Neque eo secius, adhuc iuuenis, pariter, ac Papinianus, libris emissis, illustrari coepit, quos, inter assiduas operas exercitationum Academicarum, inter laboriosissimas iuris respondendi curas, inter maioris momenti negotia, ab Aulis commissa, diuulgauit.

Papinianum temeritatis infimulent, quibus uitae discrimen adisse uidetur sine causa, graui fati. Boni certe collaudabunt eximie magnitudinem animi, quam nullus minarum terror a uero iustoque flexerit, nullum praesentissi-

tissimae mortis periculum compulerit ad societatem scele-
ris, nefaria parricidii defensione ineundam. Ac fuit qui-
dem metus huius expers Samuel, quem Principes, An-
tonini Caracallae diffimillimi, ut Papinianum Seuerus,
liberaliter habuerunt, et multis auxerunt magnisque re-
bus. Nullius tamen, qui quidem mortali conditione cen-
sendus sit, quamlibet prudentis atque sancti, animus ua-
cat insidiis domesticorum interiorumque hostium, a qui-
bus utique magis, quam ab externis aduersariis uel cal-
lidissimis, esse cauendum, prisci Sapientes praecipunt.
Hoc ille intuens, appetitus omnes contrahendos sedan-
dosque, putauit, et animaduersionem diligentiamque ex-
citandam, ne qua securitate deceptus, opprimatur ab
hostibus, tam uicinis, tam periculosis, qui, tyrannide
quauis, tormentis quibuscumque, ualentiores, ipsam, nisi
mature prouideatur, causae uel cognoscendae, uel disce-
ptandae, religionem conuellant. Pestes igitur tam capita-
les, sed ipsis hominum mentibus cognatas, quo magis ha-
buit exploratas, eo maturius eas compressit, adiutus atque
munitus animi sanctitate, quam nulla officii corruptela con-
taminaret, in fide iudicii. Quid, in iure dicundo, fieri o-
porteret, non minus solícite statuit, quam Papinianus edi-
cere potuisset. Ipse quidem, et dicere, solitus est, et memo-
riae amicorum mandare, Plinianum illud, multos famam
uereri, conscientiam paucos

Vtinam igitur tam claris uiri, tam insignis, decori-
bus uitae spatium longius esset datum. Melius qui-
dem, quam Papiniano, euenit huic, quem nulla tyran-
nis in flore uirilis aetatis, ut illum, fustulerit, sed integra
Regis sui gratia, usque ad supremam grandemque aetatem,
prosecuta sit. Sed, quoniam bene de Republica, bene de
literis

literis ingeniisque liberalibus, mereri nunquam, ne nouissimo quidem tempore, destitit, fractusque laboribus, acquieuit, eis certe, quibus nondum uixisse satis uisus est, desiderium haud mediocre reliquit. Ex his praeceptoris quondam sui memoriam grato complectitur animo, nec minus eam sua egregii discipuli uirtute doctrinaque decorat, Nobilissimus, et Consultissimus, Iurium Doctor, ac Professor extra ordinem Publicus, *Augustinus*, Vilelmi F. *Lyserus*, tanto Patre dignus. Futuris enim eius incrementis qui tandem felicius ominer, quam eum si dixero Parente, tam praestanti, dignum, cuius apud nos honor, tot meritis paratus, nunquam obsolescet, sed memori florebit perpetuaque fama. Augustinus autem, quem modo nominauimus, multis, atque praeclaris, scientiae lectissimae, nobilis industriae, documentis paterni nominis, auitique Strauchiani, dignitatem, et tueri, studet, et amplificare, ut iudicari possit, quanto iam sit ornamento, quanto futurus sit, ipsi Strykio, doctori suo. Igitur pietate, quae generosum deceat animum, ductus, Strykianos manes, ipsis in cineribus, uirtutum sibi cognitarum praedicatione, uenerari decreuit. Vos maiorem in modum hortamur, Ciues, ut Viri, iuris apprime prudentis, nec minus disertis, consilio studioque faueatis, ac perendie, hora IX matutina, in Auditorium maius auscultatum, libentes frequentesque, ueniatis. P. P ipso celebri anniuersarioque die Epiphaniorum,

A. R. G. CIO IO CCXI

LXXXII

LEO DECIMVS

PONTIFEX

PRAECO

VERITATIS NON

INTELLECTAE

Impertimus diem illum festum diuino maximoque beneficio, quo Religio, foedis errorum maculis olim aspersa, repurgari coepta est. Quidni autem nos, praeter ceteros, hoc Religionis, in pristinum restitutae, tempus anniuersaria quadam sanctitate celebremus, apud quos, heroicis maiorum temporibus, ea res suscepta est, ut, expiatis sacris, uera rursus antiquaque Salutis uia monstraretur

Annalium est, haud nostrum, recitare, quo Martinus Lutherus animo aggressus sit opus tam arduum, qua hoc ipsum constantia urserit, qua fide ac felicitate idem perfecit. Sed nihil huius egisset Lutherus, nihil assequi potuisset, nisi diuino afflatu fuisset instinctus, diuino robore munitus. Sic euenit, ut illius Veritatis, quam Christus e sinu Paterno protulit, Lux rursus emergeret, quae adhuc a conspectu oblituerat, corruptissimorum temporum caligine demersa. Hanc Lucem diuinam laetis animis plures Europae partes exceperunt, sed eandem Italia Latiumque ferre noluit, cum Leo decimus, Pontifex Romanus, ad eam in ortu suo extinguendam, omnia consilia viresque suas conferret

Sed tanto fuit admirabilius, ab eodem Pontifice Numisma,

misma, aureum grandiusque, cudi, his insignitum literis, LVX VERA IN TENEBRIS LVCE'T. Hunc Numum Philippus Bonannus, in sua Pontificiorum Numismatum gaza, promit, nec eum forte priuatae tribuit auctoritati, qualem reperit in aliis, sed hunc eundem Numum ipsi Leoni decimo vindicat auctori. Hoc tamen Numisma, fatetur, ab se non intelligi, nullo plane modo, neque sententiam eius ex ullo Leonis monimento potuisse ab se erui. Numquid ueri, in miraculo Religionis, tantis elutis temporum sordibus, extersae, sensit, quod profiteri non audeat. Itaque, ne nihil omnino dicat, refert tantummodo tres Magos, quos, fama accepit, chlamyde tectos, coronaque radiata ornatos. Hos enim uidet, in hoc Numo equitantes, Stella duce. Quid ego ausim interpretari Numum, cuius explicandi Bonannus nullam habeat facultatem, ad eam quidem difficultatem expediendam idoneus maxime, ut uideri posset. Namque in eo est omnis, ut Pontificum Numos exponat, quos, negat, a Claudio Molineto, et aliis, recte tractatos fuisse. Se ipsum, ideo ait, conquisiuisse, quicquid arcessi potuerit praesidii. Scribit etiam Romae, ubi percussus erat ille Leonis Numus, ubi uoces Pontificum colebantur pro Oraculis, nedum illustriores eorum Numi, qualis hic Leonis est. Huius tamen Numi imaginem si consideres, quae tres Magos Reges, ut ipse Bonannus explicat, una cum Stella, exprimit, num coniecero, hoc Numisma potuisse in Solemne Epiphaniarum procudi, quae Stellam ostendant in coelo, Magis uenientibus, Christum in cunis adoratum. Hunc enim diem, constat, in Vrbe coli magna caerimonia solere. Certius fortasse quid afferri posset, si quidem annus signati Numismatis apponeretur, cuius nihil fit

Sed, quocunque traxeris huius Numismatis inscriptionem, eius sententiam quonam potius, ulla uerisimilitudine, accommodes, quam ad ipsum tempus Religionis, hac Leonis memoria, castigatae. Hoc enim istud est tempus, quo uerissime praedices illud, LVX VERA IN TENEBRIS LV CET. Finge tibi cogitatione tenebras, quibus circumfundantur mentes, a uero Dei cultu abalienatae, et inanibus nefariisque superstitionibus adeo deditae, ut homines suis ferantur opinionibus ac regantur, quas animi libido pepererit, sacris profana miscentes, posthabito Dei praescripto, quod, diuinis mandatum literis, habeant. Nec uero alia fuit istorum caligo temporum, quibus nugae subtilitatis umbraticae scholas infuscauerant, Theologiam opprefferat Philosophia, sed hanc ipsam Barbaries. Haec enim, tametsi nuper a doctis uiris oppugnata fuerat, nondum tamen erat sic infracta, quin Asylum, sibi apertum, haberet in plerisque Monachorum claustris, et, sacrificulorum inscientia, in ipsa Religionis adyta immigraret. Hinc Aristoteles in ipsis saepe sacris canorus, ubi Paullus conticuerat, uel Apostolorum atque Euangelistarum uoces rarae, ubi Lanfranci, Lombardi, Thomae, Scoti, horumque similium, clamores fremitusque et creberrimi, audiebantur, et immanes. Sic diuina polluebantur profanis, neque sacra sumebantur ex Oraculis coelestibus, sed ex ingeniis institutisque hominum, quibus licuerat, quicquid libuerat, neglecta religione, quae praecepta diuinitus erat. Sed, ut fieri solet, male uiuebatur, ubi male credebatur, doctrinaeque licentia uitae flagitia inuexerat, cum fictae pietati falsisque religionibus seruiretur. Itaque deprauatus erat Dei cultus, cuius neque natura neque uoluntas caste integreque noscebatur, nullusque certus atque securus salutis portus eis esse poterat, quo-

quorum animus opinionum uagaretur erroribus. His in malis hominum temporumque, quantae sint hominibus offusae rerum diuinarum tenebrae, is nimirum habet cognitum, qui neque ignarus est horum temporum, et recordatur tot querimonias, a bonis omnibus effusas

Sed teterrimam temporum caliginem, ac longam quasi noctem, miserisque plenam, noua quaedam diuinaque Lux dispulit, quae, ex Verbo Diuino oborta, mentes hominum subiit mouitque, ut hae, a rerum simulacris abductae, atque in coelestibus Oraculis defixae, ueritatem a uanitate internoscerent. Sic enim mortales intelligebant, Verbum Dei esse Veritatem, quod eos Christus uoce sua docebat. Sic, ipsum Christum, uidebant, esse, ut se nominat Seruator ipse, Veritatem, neque aliam, nisi per Christum, ut hic eodem loci pronuntiat, in coelum uiam patere. Ergo uera Lux Christus est, eaque tanta ui praedita, ut illuminet omnem hominem, suo in mundum aduentu. Haec Theologus, sic enim dicitur Ioannes, praedicat, nec minus illud, Lucem illam Coelestem in tenebris luxisse, sed eandem haud comprehendi a tenebris. Versantur enim in tenebris, et oculis capti sunt, quibus aspicienda fuerit Lux Mundi, quicunque non credunt, in Christum fiducia nixi. Itaque iacet in tenebris, quicquid positum est extra Christum, eiusque doctrinam. Iam, si Lux Vera est, quam Leo Pontifex dicit in auro suo, haec quidem Lux, oportet, illa sit, quam Ioannes, ut propriam, Christo asserit. Quod si ita est, uti non potest non esse, Lucem illam Veram, quam in tenebris lucere, ostendit Pontifex, hanc esse, necesse est, quae Leonis istius aetate in tenebris superstitionum temporum rursus enituit. Haec enim Lux illa est, quae mortales, suis meritis confi-

fos, ad Christum, eiusque Meritum atque doctrinam, reduxit. Idque ipsum si ita est, certe Vera haec Lux, illa Leonis tempestate, in rebus nullis apparuit aliis, quam in emendatione Religionis, ab hominum placitis ad Christum, huiusque Euangelium, reuocatae. Verum autem primum, uerum igitur et extremum

Sic imprudens iste Leo suo capitur dicto, ut rem, in Pontificatu suo gestam, probet, eamque publico iudicii sui testimonio, quo magis solemne nihil esse potuit, confirmet, quam tamen omni studio improbare uisus est, literis nuntiisque quoquouersus, saepe multumque, missis. Hoc autem si, non forte casuque, sed aliquo numine diuinoque consilio, fiat, quis miretur, in re praesertim haud noua. Quippe Dei mos, sacris literis traditus, ita nobis enuntiatur, ita fert, ut improbus, qui iudicio diuino puniendus sit, suo ipsius facto illaqueetur, ut Deus capiat sapientes in consiliis suis. Iudaeis enim Caiphas hoc dat consilium, expedire, ut pro populo moriatur unus homo. Verum dicit, male tamen sentit. Cogitat enim internecionem Christi, non hominum salutem, Christi nece recuperandam. Sed Deus, quod ad solam Christi perniciem fuerat cogitatum, id, ipsa Christi morte, ad salutem generis humani conuertit. Mirandum ne igitur putas, si Leonis quoque, tot probris notati, consilium ui quadam diuina corrumpitur ac peruertitur, ut ille securius uerum dicat hoc ipsum, quod nolit. Sic Veritas eluxit, e tenebris ab ipsis hostibus euocata

Cuius quidem Veritatis, desiderii bonorum, solatiis omnium, restitui coeptae, opus, longe grauiissimum, quotiescunque reminiscor, merito diuinum ueneror beneficium, quo miseris mortalibus purgatus est Dei cultus, ad eamque rem administrandam Martinus Lutherus, unus ante alios, excitatus. Hic autem uir diuini spiritus quanta fide

de constantiaque negotium molis ingentis suscepit, anniverfaria oratione ac polita explicabit Vweyrauchianae beneficentiae alumnus, *Godofredus Schrey*, *Delitio Mifnicus*, Philosophiae bonarumque artium Magifter, ingenio, induftria, fcientiaque liberali, multam apud nos laudem adeptus. Craftino, in Auditorio maiore, ab Hora nona matutina, dicturus eft. Non dubitamus, Ciues, fore, ut eo conueniatis frequentiffimi, idque, uel ob ipfam Lutheri memoriam, faciundum, ftatuatis. P. P. III Calendas No- uembres, A. R. G. cio io cc xlii

LXXXIII

CYPRIANVS

IN

CASPARO LOESCHERO

SPIRANS

Quanta fanctitate uixit CASPARVS LOESCHE RVS, tanta felicitate decessit, ultima fenectute, quae tamen fero languesceret, hoc anteactae uitae atque integritatis fuae praemium confecutus, ut, quietis cupidus, uelut de uia defeffus, inter oscula cariffimorum pignorum complexusque, leniffima morte, quafi fomno, fopiretur. Talem habuit exitum uitae, cum duos et octoginta exceffiffet annos, cum fanctiffimas, ampliffimasque, dignitates fuffinuiffet, cum, doctrina, prudentia, eloquentia, auctoritate, floruiiffet, animos religione, literis falutaribus ingenia, impleffet, nomen denique fcriptis illuffraffet. Iam quanti putes, eundem, animo ualentem, integris fenfibus, extingui, cum, quinque et quadraginta annos, in matrimonio fine querimonia uixiffet, cum, octo filios, quatuorque filias,

filiis, suscepisset, ex iis unam modo amisisset filiam, liberosque decem florentes uidisset et honoratos, ac, mira fortunae indulgentia, quinquaginta, amplius, nepotes neptesque sinu recepisset. Eae uero res, tam certae, tam manifestae, declarauerint, et beatum ante obitum fuisse Loescherum, et huiusmodi beatos adeo reperiri, etiamsi disenserit Solon, in contrariam partem differens ad Croesum, Croesus, licet, reclamet e rogo, ut traditur, uocem sententiamque Solonis periculo suo probans. Neuter enim scit horum, quid beatum sit. Accusant uarietatem fortunae, cuius, in utramque partem, uim nesciunt, eam, arbitrati, in casu ponendam, quae potius ad ipsum numen imperiumque diuinum refertur. Huic qui se pia castaque mente permiserit, is certe, coelesti praesidio tectus, inter cunctas rerum uicissitudines constantiam retinet, nihil rerum timet externarum, nulli acerbitati calamitatisque succumbit. Sic, in rebus quamlibet asperis, beatus est, praesertim si tenet eum Spes Beata, quam praedicat Paullus, si, plenus eius spei, tam bono est animo, ut ipsas Coelorum suauitates mente praecipere sibi uideatur. Quam quidem felicitatem neque Solon intellexit, neque Croesus, sed eam Loescherus tam cognitam habuit, ut hanc doceret ipse, ex eaque rationem bene beateque uiuendi

Hanc autem doctrinam non sumpsit ex sermonibus Socraticis, aliisque disputationibus Sapientum ueterum, sed eam ex fontibus ipsius diuinae Veritatis hausit. Neminem enim Plato, neminem ulla Philosophorum sapientia, beatum fecit, neque ulla fuit horum familia, quae sciret, quidnam esset uere beatum. Solus autem uerus Deus beatos, et hac in uita, et in altera aeternaque, praestat, quem cum nescirent Sapientes isti, nihil scire poterant, nihil tradere, quod

quod uere beatum foret. Hoc enim ab eis ne expectari quidem poterat, qui diffiderent ipsi de bonorum malorumque finibus. Christus autem ex sinu Paterno protulit, quid esset sine controuersia beatum, idemque, sacris literis proditum, et didicit Loescherus, et aliis explicauit, omnique uita tenuit. Visus ea re, ut rebus aliis, Cyprianum tum imitari, tum exprimere, qui Demetrianum, hominem magnae dignitatis, sed ueritatis ignarum, docet, quid beati non habeant profani, quid eius, contra, habeant Christiani. Arguit profanos, qui cuncta metiantur bonis praesentibus caducisque, neque habeant praeterea, quod usquam sperent. His autem bonis si qua intercedant aduersa, quibus eorum bonorum sensus minuatur, ex his aduersis, ostendit, homines dolere. *Poenam, inquit, de aduersis mundi ille sentit, cui et laetitia et gloria omnis in mundo est. Ille moeret, et deflet, si sibi male sit in saeculo, cui bene non potest esse post saeculum, cuius uiuendi fructus omnis hic capitur, cuius hic solatium omne finitur, cuius caduca, et breuis, uita hic aliquam dulcedinem computat et uoluptatem. Quando istinc excesserit, poena iam sola superest ad dolorem.* Haec Cyprianus. Sed idem, longius prospicere Christianos, ipsamque aeternitatem intueri, demonstrat. Et, quoniam Christianis futurorum, sempiternorumque, bonorum spes sit proposita, eos, pronuntiat, hac in spe, multo exploratissima, defixos, malis praesentibus, quaecunque inciderint, haud perturbari atque angī, sed pia eorum tolerantia sustentari, et spe salutari, ac fidei stabilitate erectos, gaudere, ubi lugeant alii. *Ceterum nullus iis dolor est, inquit, de incursatione malorum praesentium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique, nec consternamur aduersis, nec frangimur, nec dolemus, neque in ulla aut rerum clade, aut corporum uoletudine, missita-*

nus, spiritu magis, quam carne, uiuentes, firmitate animi infirmitatem corporis uincimus. Per ipsa, quae nos cruciant et fatigant, probari et corroborari nos scimus, et fidimus. Hactenus Cyprianus. Idem mox Impatientiae clamosae semper et querulae opponit Fortem et religiosam patientiam, quietam semper, et semper in Deum gratam, quae, mitis et lenis, et contra omnes fluctuantis mundi turbines stabilis, diuinæ pollicitationis tempus expectet. Haec locutus, quae ueram animi magnitudinem, paremque sanctitatem, spirant, Viget apud nos, inquit, spei robur, et firmitas fidei, et inter ipsas saeculi labentis ruinas erecta mens est, et immobilis uirtus, et nunquam non laeta patientia, et de Deo suo semper anima secura

Hoc placato animi statu, inter omnes temporum calamitates, beati fuere Christiani, hoc ipse Cyprianus, hoc ipse Loescherus, Cyprianum, et eadem uirtute, imitatus, et aliis. Antistes autem idem Carthaginienſis feueritatem comitate temperauit, non minus futuri prouidus, quam semper paratus ad subeundos quosque casus. Nec uero indulſit ſibi, ſecuritate corruptus, nec rursus ad omnes motus trepidauit, ab omni quasi nudus auxilio, sed animi religione malis restitit, praesentia Numinis opeque fidens. Quibus rebus factum est, ut, neque raptus animi cupiditate, ab officio discederet, neque, subitis improuisisque rebus succumbens, angoribus se dederet, et, quae consilio non posset, castis precibus assiduisque superare contenderet. Sic ille non minus placide uixit, quam scripsit, ac, turbulentibus multis, stabili gradu locum suum tenuit, iacentibus aliis, stetit in primis, ac sustinuit, quam potuit, diligentissime labentes. Metus enim tyrannorum multos infregit, alios annus, pestilentia fameque saeuus, perculit, alios

alios complures et grauiſſimae temporum aerumnae abiecerunt. Hos ille cunctos, caritate uigilantiaque exceptos, excitauit, et uoce ſtyloque confirmauit. Vbi cedendum fuerit tempori, ne, ſe periculis offerre ſine cauſſa, dementis eſſet, deceſſit foro. Nunquam tamen cecidit animo, ſed hunc eundem, quem ipſe gereret, ceteris iniicere laborauit, multis in hanc ſententiam epistolis animoſe ſcriptis. Ad ipſam denique mortem ui ſubita raptus, nihil grauius ſibi, iudicauit, euenire, quam ſuperioris anni uiſo praefenſiſſet, Deoque conſiſus, qua uitam tranquillitate mentis egerat, eadem finiit.

Quantum eſt, quod miremur in Cypriano. Sed Cypriani non parum, quod in Loefchero agnoſcamus. Sic enim ſe inſtruebat, ſic tractabat, ut multas Cypriani magnasque uirtutes exprimeret. Multum ſeueritatis ore uultuque praeferebat, ſed haec ſeueritas ſine facilitate non erat. Prudentis eſſe, putabat, non ea modo intueri, quae ante oculos eſſent, ſed conſequentia etiam cernere, rebus praefentibus adiungentem atque annectentem futuras, ut uitae rerumque curſum uideat, animi moderatione uigilantiaque, qua liceat, maxima tenendum, ſed Dei potiſſimum ueneratione perpetua dirigendum. Grauitate ſua, duxit, indignum, ullam moribus prodi leuitatem, ut animus, in alterutram partem fluctuans, uel efferatur fortuna, uel demergatur. Hanc ad rem, uidit, opus eſſe conſtantia, ſed eam uenditari facilius, quam praefitari, niſi componendae mentis ac firmandae ratio, ſtabilior ſanctiorque, prius iniretur. Itaque, ſibi, putauit, optime conſuli, ſi ipſe noſceret ſe, et ſui cognitione fragilitatem naturae communis exploraret, ſi uim ſtirpemque perturbationum, quibus agigaretur hominum uita, conſideraret, ſi medicinam

mentis non ex uentosa Porticu, quae fallat suo fucō, peteret, sed ex Philosophia Christiana, quae sola medeatur morbis animi. Huius enim est, appetitus obediētes efficere, non modo rationi, quae languet in curandis animis, sed etiam Verbo Diuino, cuius robore conualefcit infirmiffimus quisque. Suis igitur diffusus uiribus, in Deo fui regundi momenta posuit omnia, cuius sacerdotio cum praeesset, in hoc, recte meminit, opus strenue faciendum, in hoc nunquam, ulla uirium diffidentia, ullo rerum turbidarum periculo, uacillandum, in hoc collocandum fui tuendi praesidium, sicunde quid terroris increpet

Sic, inter omnes rerum uices, in tuto fuit, et suae uirtutis, quae malorum tolerantia et stabilitate animi eluxit, multa dedit, et fructuosa aliis, argumenta, sapienter in primis existimans, multa esse moderate ferenda, multa Deo relinquenda, huic sese qui tradat, hunc demum fore magnum, et, in quolibet rerum discrimine, expertem periculi. Hoc instituto uitae turbulentos animi motus effugit, huncque tranquillum retinuit, ubi multos huc et illuc raperent libidines exultantes, eoque magis quietam traduxit ipsam uitam, inter multa temporum incommoda, et multas aliorum miserias, qui, forte sua, in magnis saepe fortunis, haud contenti, iactarentur animi tumultuantis libidine, uelut tempestate quietis atque otii faeuissima. Cypriano felicior, in Decianam Valerianamque rabiem non incidit, ea tamen se uirtute sepsit aduersus omnes omnium temporum calamitates, ut nihil malorum subire dubitaret, quo uocaret officii religio, honos Dei, ipso sanguine, sic enim solebat loqui, semper et ubique uindicandus. Haec intuens populus, haec audiens pro concione, et moueri se, sensit, et acres in exemplo Loescheri stimulos habere. Sic ille,

ille, quid pie sancteque, quid recte constanterque, fieret, tum factis docuit, tum dictis, tum ipsis etiam scriptis. Haec enim, ut omnis eius doctrina, uidebantur ostendere quiddam, Cypriano simile. Cyprianus enim, ut accepimus, ingenio fuit facili, copioso, suauis, aperto, ut iudicari non potuerit, ornatione in eloquendo, an promptior in explicando, an ualentior in persuadendo, aequalibus fuerit uisus. Omnino perspicuitas maxima uirtus est sermonis, omnisque praeceptionis, quae parum ualet, et audientes discentesque remoratur, eosque fastidio sui frangit, ac repellit, si caret luce. Hac autem ingenii dote Cyprianus excellit, quam miramur in scriptis eius. Eandem eo libentius in eo laudant docti elegantesque uiri, quo molestius eam desiderant in Tertulliano, eiusdem magistro, nec inscienter iudicant, cum Cyprianus non minus suauis sit, quam perspicuus, utramque hanc illi facultatem accessisse studio Iulii Caesaris, ut Caesari Xenophontis. Pari modo Loescherus, siue doceret, siue scriberet, in omni orationis genere, omni argumentorum uarietate, luculentus erat, non sine naturali quodam bono. Sed, et hac, et cetera, ingenii Cyprianici laude ferebatur, excogitando acutus, explanando uber, differendo grauis aequae, ac suauis. Itaque nescires, utrumne plus luminis, an plus roboris, an plus ornatus, quem tamen iudicio rerum temperabat, ad dicendum scribendumue afferret. Vixit, ut docuit, docuit, ut Deus praecepit. Ea re fructum pietatis hunc tulit, ut haberet finem uitae, placidis moribus suis consentaneum, ac similem quietis placatissimae

Huius uiri uitam atque mores diuinae humanaeque sapientiae studium finxit, ipsamque postea fortunam. Nam pueri, literarum cupidi, praeclaram format indolem disci-

plina, quam accipit, eruditus, primum Verdauii ad Plif-
sam, ubi anno saeculi proximi ∞ 1566 XVI, VIII Idus
Maias, ex parentibus honestissimis, Martino Loeschero, et
Regina Morlina, progenitus est, a Volfartiis Vlmeniisque,
post, in Numburgensi ludo, a Coleris, Hendeliis, Bertra-
mis, hominibus, ad ingenia, bonis artibus imbuenda, ido-
neis. Lipsiam, anno eiusdem saeculi sexto et quinquage-
simo, profectus, in uariis liberalis doctrinae partibus, prae-
ter ceteros, habet Rappoltos, Thomafios, Scherzeros,
Francostenios, industriae duces, sanctiores autem magi-
stros, Langios, Hulsemannos, Carpzouios, Geieros, Cro-
maieros, egregia utique scientia uiros. Hos sua sibi con-
ciliat industria, et docilitate obseruantiaque sua arctissime
sibi coniungit. Annos duodecim in eadem ciuitate am-
plissima commoratus, singularem cunctis diligentiam do-
ctrinamque probat, uel tradendis linguarum, historiae, phi-
losophiae, ipsius etiam theologiae, studiis, uel habendis cre-
bro, in eruditorum congressibus, exquisitiorum disputati-
onibus argumentorum, uel ipsis denique libris edendis,
quibus ueritatis diuinae dignitas a fallaciis hominum cor-
ruptelisque uindicatur

Tanti splendor ingenii clarius enituit, Loeschereum-
que, Sondershusam, anno illius, quod commemorauimus,
saeculi duodeseptuagesimo, accitum, praecipuo ciuitatis il-
lius sacerdotio auxit. Inde uirtutis laus, longius euecta,
anno sexto et septuagesimo eum commendauit Erfurto,
deinceps, latius progressa, triennio post, Cygnauiae, po-
stremo, compluribus atque honorificis eruditorum iudici-
is altius exaggerata, anno septimo et octogesimo, Vitem-
bergae. Hic ille, plura nactus amplissimaque munera,
quanto sui studio omnium in se ora oculosque conuerterit,
sive

siue pro rostris sacris diceret, siue disputationi praecesset, siue censeret in Academico senatu, siue causas disceptaret sanctiores, siue, aliis negotiis amicorumque officiis districtus, prodiret in publicum, quis est nostrum, qui nesciat. Sic ubique crescunt cum aetate merita, cum meritis dignitas, aliaque fortuna

Quo quidem, ut omittamus cetera, referimus potissimum res matrimonii secundissimas, tantique omnino momenti, ut stirpis fecunditati uirtus, pari fertilitate succrescens, si defuisset, cuncta potuissent esse solitudinum dolorisque plena. At commodum accidit, ut, Anna Sophia Rothia, spectatae probitatis femina, anno CIOIOCLXX, altero, quam ducta esset, mense, extincta, Cleophe Salome, magnum Sittigiae gentis ornamentum, biennio post, conueniret in Loescheri manum. Cum hac diu, et coniunctissime, uitam produxit, eius cura, suae fideliter iuncta, fouit stirpem, educauit sobolem, ex eadem susceptam. Atque hanc quidem progeniem habuit optatissimam sibi, tam certe, summis in utroque sexu uirtutibus, eximiam, tam sacris honoribus, et ciuilibus Aulicisque, atque Academicis, Dresenae, Vinariae, Rochlicii, Lubenae, apud nos quoque, claram, tam omni decorum genere abundantem, externarumque gentium admiratione celebratam, ut eam laudare, pro dignitate, qui uelit, nae ille praestantiam eius minus intelligere uideatur. Si tamen, quanta necessitudo communis est sanguinis, tanta uis huius cognati sanguinis credi solet, huic equidem, qui maxime fratres studeat ex fratre spectare, unum nominabo, natu maximum, VALENTINVM ERNESTVM LOESCHERVVM, uirum diuini spiritus, omnique elogiorum uel specie, uel ambitione, superiorem. Itaque, si Metellum Romani felicem praedicant, qui

qui effertur a filiis quatuor honoratis, cur non feliciorum dicamus Casparem Loescherum qui, et filiorum, omnino plurium, omnino praestantium, parens est, nec horum modo, sed filiarum praeterea nobilissimarum, generorumque, tam insignium, tot etiam nepotum neptiumque, optima praesertim spei, comitatu et uiuus stipatur et mortuus

His ex rebus apparet felicitas, quae Loescherum est ad supremum uitae diem profecuta. Sed quanto maior constantiorque felicitas est, quae illum, de uita migrantem, excepit, atque ad ipsum sempiternae gloriae aspectum adduxit. Neque eo fecius nobis decessus uiri, de muneribus tot tantisque, tot per annos, praeclare meriti, desiderium, uix leniendum, commouet, ut, non iniuria, V Idus Quinctiles habeamus lugubrem. Hoc enim die Academiae nostrati, coetuique puriori, ereptus est doctor auctoritatis praecipuae, tantaeque famae celebritatem consecutus, ut successorem, illius quam simillimum, optemus. Et, quoniam exequiae sunt eundae, date, Ciues, hoc immortalibus uiri sanctissimi promeritis, date amplissimo celeberrimoque nomini Loescheriano, et, quod huic affinitate coniunctum est, Schroeeriano, ut, a meridie, ab hora prima, funus in Aedem Marianam, compositis ad luctum animis, frequentissimi deducatis. P. P. XIX Calendas Septembres, anno Gratiae, diuinitus reconciliatae,

CIO IO CC XVIII

LXXXIV

DE

DIGNITATE

VERAE BENIGNITATIS

Mandetur memoriae beneficentia Laeuini Adolphi Mareschalli, non modo nostra praedicatione digni, sed omnium etiam saeculorum, quae quidem aliquem literis locum relinquant. Haec enim benignitas in literas optimarumque artium studia confertur, quibus esse quid potest, ullo in genere, praestantius. Namque haec studia illas doctrinas efferunt, quae rerum diuinarum humanarumque scientiam tradunt, quae ingenia mentesque formant, quae uiuendi disciplinam sanciunt, quae mansuetudine animorum ciuitatem mitigant, legibus moribusque rempublicam constituunt, omnesque huius partes prudentia iuuant, uirtute multiplici firmant. Itaque sine his omnis humani cultus instrumentis ac praesidiis uidemur, non in mansuefacto liberalique coetu, sed in agresti quadam immanique turba, uersari. Ex quo efficitur, ut, posse et uelle liberalitate uti, qua foueantur diuinae humanaeque literae, opes impertientem hominibus, omni sapientia imbuendis ornandisque, is nimirum sit et fructus et usus pecuniae gloriosus, ea demum munificentia, quae nihil habeat fuci, sed integrum obtineat incorruptumque decus

Ipsa quidem munificentia magnum praestantiae suae lumen habet, magnam dignitatis opinionem, magnam multitudinis gratiam, quippe, cum et animi magnitudinem declaret, quae beneficiis cognosci uelit, et caritatem, qua generis humani societatem complectare, atque aliis, inopibus praesertim, opitulere. Quanto igitur praestabilius

Rr rr

est,

est, propter ipsam diuinitatis imitationem, benignitatis nomen, quantoque cunctis, ob spem impetrandi auxilii, amabilius, tanto acrius ab optimo quoque ac nobilissimo solet appeti. Hoc etiam cernas in istis, qui praua cupiant, bene tamen audire uelint, aut recte faciant, ut facere uideantur. Ex ea re prodeunt in medium, Graecis expressi numis, ΕΤΕΡΓΕΤΑΙ, complurium reges gentium, in Graecia, Asia, Aegypto, tanto quidem numero, ut uideantur hoc potissimum elogio delectari. Hunc sustinentes titulum, obuersantur, in eruditis ueterum thesauris, ante oculos, e Seleucidis Alexander I, Antiochus VII, Demetrius III, e Lagidis Ptolemaei duo, tertius et septimus, aliarum reges gentium, Mithridates, Ponti, Pylaemon, Paphlagonum, Arsacidae denique, Parthorum. Eodem honore, in aeris prisca monumentis, afficiuntur Imperatores Romanorum, de quibus Hadrianum Athenienses dicunt ΚΩΤΗΡΑΤΟΝ ΕΤΕΡΓΕΤΗΝ. Nec uero aliter, tum Augustus, tum Caius, dicuntur a Philone Alexandrino, cum uterque illorum, pro re nata, collaudandus eximie uideretur. Populus ipse Romanus, stante adhuc republica, cum, miseris communem portum praebere, crederetur, ab Laodicensibus, in antiquo marmore, laudatur, nominatus ΚΩΤΗΡ ΚΑΙ ΕΤΕΡΓΕΤΗΣ. Pari modo Cyrus maior celebratur ab Armeniis, Antigonus a Graecis, ab Uticensibus Cato, ab aliis, quos tacemus, alii. Quorum quidem partim solebant in tabulas referri, partim in aes incidi, statuisque positus honestari, partim uoce praeconis citari. Sed cunctis his nihil, neque optatius erat, neque ad claritatem amplitudinemque aptius habebatur, quam eadem benefici animi laude ornari. Aes priscum, quod attigi, promunt Ioannes Valens, Ezechiel Spanhemius, ceteri custodes gazae ueteris eruditi, sed Marmora, Iacobus Sponius, Gisbertusque Cupe-

Cuperus, homines antiquae doctrinae. Nonnus autem, uetustatis apprime peritus, hanc beneficentiae praedicationem, docet, adhiberi statuis, beneficos laudantibus. Nimirum hoc animi, beneficiis cogniti, nomine insigniebant bono reipublicae natos, in eamque benignos, iuuandis hominibus intentos conseruandisque, amicos hominum uitae, quos hominum fama, beneficiorum memor, omni saeculorum memoriae commendaret. Quin etiam, in eodem nomine diuinum quiddam inesse, sibi persuaferant, eaque mente, Osirin, aiebant, ut editus fuerit in lucem, Euergetem fuisse dictum, uoce coelo delapsa. Ipsis igitur Diis id nominis datur, in eorum cultu, quem laudatio benefici Numinis in primis decere uidebatur, ut antiquitatis literatae non una testantur spolia

Ex quo apparet, quantus honesti splendor in prolixa cernatur beneficaque natura, quanta huic dignitas, opinione hominum, consensu gentium, tribuatur, quo populorum aetatumque omnium studio appetatur ipsum beneficentiae nomen, qua idem singularis honoris significatione consueuerit attribui, ut summorum uirorum personis maxime decorum. Huius enim benignitatis mentio, tam crebra, fit, non in priuatis aliquibus literis, sed in publicis augustisque monumentis, quibus curatur, ut excellentium hominum memoria consecretur, omni deinde posteritati tradenda

Sed his in rebus, cum attenderis, saepe reperias assentationem, alienis uitiis blandientem, quae beneficos ostendat homines, nullo beneficentiae argumento notos, sed impotentes, iniquos, truces, qui blande appellando sint deliniendi, ne noceant, quorum metuantur opes. Adulatoribus aliis proposita est spes commodi, ut iis plurimum

tribuant, a quibus plurimum expectent. Accidit etiam, ut assentationibus his faueant immoderatae gloriae cupidi, quae cuius inuaserit animum, is quidem intemperanter famam concupiuerit, eamque secutus sit potius, quam honestum illud, quod ex uoluntate benefica existat. Ergo studet ostentationi, ut, uideri benignus, quam esse, malit, sed ideo cadit in iudicio uerae benignitatis, etiam si laude huius afficiatur quam maxima. Superest aliud genus beneficentiae, ac potius temporariae liberalitatis et callidae, quae tempori quaestuique seruit, ut conducat mercede laudes bonitatis, sibi tributae. Huius enim opinione multitudinem, inductam in spem utilitatis maioris, capere parat. Sed aliis se praebet utilem, ut recipiat plus, quam dederit. Quae quidem cuncta beneficentiae genera nihil habent ueri sincerique, plurimum contra uanitatis, nec minus simulationis atque fraudis. At mihi ea demum uera germanaque benignitas esse uidetur, quae, nullo gloriae inanis studio, nullo quaestus, de aliis bene meretur, sed unius amore uirtutis, quae caritatem hominum in homines postulat. Haec liberalitas erit consultata, si, delectis idoneis, non solum indigentibus, de re familiari impertiat, ne, profusis in indignos opibus, bene facta, ut ait ille, male locata, iure putentur male facta. Adiuncto uero, ut, qui benigne faciunt, hac beneficentia sua meliores etiam reddant homines utilioresque ciues, nihil est, quod uel honestius, uel utilius, uel maiore cum approbatione bonorum, fieri possit.

Sic usu uenit Mareschallo, qui, considerata sapientique usus munificentia, tenui literarum fortunae subuenit. Hoc enim fecit, instituto sodalitatis eruditae conuictu, in quo de ciuibus Academicis alerentur decem, auditores Theologorum quinque, Iureconsultorum totidem. Quicquid

quid hic beneficii datur, hoc nihilo magis ad alumnos, diuina humanaque sapientia emendandos, pertinet, quam reipublicae seruit. Vno enim atque eodem merito, tum religionis educari sacerdotes, uideas, tum iuris. Ea quidem ille re, non minus animi sanctitatem ostendit, quam deliberandi agendique prudentiam, sapientissimo cuique probandam. Neutra uero dos mira uideri debet in eo, qui, maiorum, tam antiqua gloria, tam ipso hereditario iure celebrium, in Thuringia Mareschallorum, ornamenta, domi forisque clarissima, aemulatus sit omni cura, quoad uixerit. Excultus omni disciplina liberali, facultatem habuit honoribus amplissimis inseruiendi, neque eo secius, aditis peragratisque potioribus Europae regnis, quicquid usquam extaret praeclari atque emereret, excussit, et, patriae redditus, de ea bene promeritus, ab eaque semper habitus magno in loco, integritate uitae, grauitate morum, consilii maturitate, sentiendi recte faciendique constantia, sustinuit personam sapientis, eamque decoris equestris amplitudini iunxit. Hoc bonae mentis fonte latius cum laudes aliae, quae cadant in excelsum magnificumque animum, manarunt, tum mirabilis illa cupiditas omnes bonos, non modo caritate, fide, humanitate, complectendi, sed etiam beneficentia, cum adesset usus. Hinc certus inopum, certus studiosorum, iuuenum, de quibus iam plures sacris ciuilibusque muneribus funguntur, numerus, idemque annuis altis subsidiis. Hinc alia pie, iuste, mansuete, facta, quibus ille uel humiles egentesque sustentauit, uel plures pluribus in locis pecunias erogauit, maxime, ad sacra caste diligenterque facienda, ad curanda reficiendaque templa. His enim similibusque rebus prospicere solebat, quibus gloria Numinis inter homines amplificaretur, cum utilitate summa ipsius reipublicae

Dignus igitur prisco illo pioque ΕΤΕΡΕΤΟΡ praeconio Mareschallus, dignus omnis aevi recordatione, dignus nostra potissimum reuerentia. Quam quidem praestabit, ex sodalibus ad partes has delectus capeffendas, spectatae probitatis et industriae, nec inelegantis doctrinae, iuuenis, *Ioannes Bernardus Volcmarus Helbigius*, Schonstadio Thuringus. Hic enim animum eo intendit, ut, crastino, in Acroaterio maiore, ab Hora matutina IX, munificentiam tanti Maecenatis, ipsi superstitem funeri posterisque seruandam, grata anniuersariaque meritorum commemoratione, prosequatur. P. P. anno partae Salutis C I O I O C C X X I I, a. d. X I X Calendas Ianuarias

LXXXV

CLARVM

VXORIS MATRISQVE

INSTAR

Magnum dignitatis, in sexu suo, locum tenuit CLEOPHE SALOME LOESCHERA, hocque eam mortuam loco mouere uelit nemo, qui quidem uiuae uirtutes intellexerit, nec eas non potuerit admirari. Tam clarum enim matronae, grauis ac prudentis, specimen dedit, ut, quid agendum sit uxoribus, haec, exculto coniugii officio, praecipere, quid matribus optandum, haec, bono fecunditatis suae fato, docere, uideretur

Quanta sit uxoris, probae, prudentis, frugalis, commendatio, longum est, uel rationum fide, uel auctoritate priscorum iudiciorum, docere. Breuius, ac scientius, id, quod

quod res est, dixerit, qui domestico mali perpetui sensu cognitum habeat, uxore mala nihil esse peius. Ad probitatis autem uxoriae laudem si felicitis uteri experimentum accesserit, meritum certe, una cum familiae incremento, crescit, ipsoque hoc merito dignitas amplificatur. Sed multas ingenti fama celebrauit ubertas, quibus uel scientia liberos educandi, uel cura, defuit. Multas indoles liberorum, mature fulgens, erexit ad spem, longe optimam, quam breui post, exploratissimam prope, uel aduersus aliquis casus obruit, uel animi, desciscentis a uirtute, prauitas extinxit. Adeo, inter pudentes mulieres, uxore commendatior est mater, matrum fortunatissima omnino ducenda, cuius expectationem, multis curis grauiusque partam, liberi non fallant

Magnum grauitatis, magnum fertilitatis, magnum disciplinae, nec minus spei, nomen habet Cornelia, Africani filia, quam uetus rerum Romanarum memoria in illustri monimento ponit, posterisque narrat, ut coniugis, ut matris, specimen nobilissimum. Ea uero, Tiberio Graccho nupta, summo in republica uiro, eum tanta sibi deuinxit caritate, ut praetulerit uxoris uitam saluti suae. Hunc enim, memorant, e duobus anguibus, in cubili deprehensis, marem necasse, quo uiueret Cornelia, ex haruspicum responso, neque ita multo post decessisse. At Cornelia, uiro mortuo, duodecim liberis, quos ei genuerat, liberaliter instituendis, tam seuerè praefuit, ut Tiberius non male stirpi suae tradatur consuluisse, qui, pro tali femina moriendum, putauerit. Ipsa quidem Cornelia tantam cepit gloriam, ut Aureliae, Iulii Caesaris matri, anteferatur, Attiae, Augusti, ac numeretur pueritiae magistra excellentior illarum utraque. Haec autem quid quantumque
de

de progenie sua, tantae indolis, tanta diligentia rectisque studiis ac moribus instituta, sperauerit, ipsamet aperit. Campanae enim matronae, hospiti, apud se diuertenti, quae ornamenta sua, illius saeculi pulcherrima, ostendit, cedit prudens, eamque trahit sermone, quoad liberi redirent e schola. Quibus in conspectum datis, Ecce mea tibi, inquit, ornamenta. Recte ornamenta dicit sobolem, quae uirtute potius ornetur, quam specie cultus, nescio, cuius. Sed infelix mater ut nescit iacturam sui laboris, et imminentis mali grauitatem, decepta opinione, qua gaudet. Liberis enim ceteris acerba morte raptis, praeter filiam, Scipioni Aemiliano collocatam, duo filios habet superstites, Tiberium atque Caium. Hi tanta cura doctrinaque sunt eruditi, ut, quanquam praestant aequales ingeniis acerrimis, a disciplina tamen accepisse uideantur adiumenta fortunae cuiusque, in altissimo reipublicae gradu potiundae. Sed, animi libidine, in praecipitia, nec opinato, conuersi, suam perdunt, matrisque, spem. Haud enim ciuilem dignitatis modum concupiscentes, moliuntur res nouas, matre quamlibet dehortante, ut testis adhuc est eius epistola. Sic, turbato reipublicae statu, caeduntur, tumultuando gestientes adipisci, quod Respublica quietis obtulisset. Habet Romanus Sapiens, quod miretur in excelfo Corneliae animo, habet, quod Helviae, ac Marciae, proponat ad imitandum, demonstrata Corneliae constantia, quae, amicis casus filiorum miserantibus, eamque consolantibus, tantum partui suo, tantum filiorum memoriae, tribuit, ut, sibi, neget, infelicem se uideri, quae Gracchos pepererit

At Loeschera suam Corneliae gloriationem relinquit, hac quidem, in educandis liberis, longe felicior, itemque
cete-

cetera uirtute, quae deceat uxorem, tam praestans, ut ea nec Corneliae cedat, neque ulli, quae fidem marito feruet. Etenim, quod Cornelia didicerat in Africani sinu, id haec multo castius hausit in complexu Valentini Sittigii, uiri multo integerrimi, tantamque sanctitatis ac doctrinae laudem adepti, ut, accitus e Vangionibus, Merseburgo mutaret Vormatiam. Ac Merseburgenses quidem, quorum sacris praefuit, adhuc grati recordantur ac praedicant, quanta religione animi, quanta pro concione eloquentia, quanta muneris obeundi diligentia, sit usus. Itaque minime est mirandum, si multum et auctoritatis habuit, et gratiae. Hunc filia patrem, cuius semper obseruantissima fuerat, secuta, ad Saxones migravit, e libera Imperii ciuitate, ac perantiqua Vangionum sede, quae illam, anno CIOIOCLVII, Id. Februar. excepit, ex Salome Hoehnigia, originis in Tribocis patriciae, natam. Paternis assiduisque cohortationibus incitata, sic oracula diuina coepit amare, sic eorum interpretes, ut horum uoce, horum consuetudine, nihil duceret suauius, et, illecebris uitae posthabitis, si quando nubendum sit, nullius appeteret nuptias, nisi Theologi. Haec res peruenit, sic enim accepimus, ad aures Caspari Loescheri, una cum uirtutis fama, quae uirginem nuntiat, pulchram corpore, sed animo longe pulchriorem. Audit haec Loescherus, ueraque comperit. Quid multa. Moueri ille, cogitare serio de Cleophe, animisque iam conciliatis, fidem perpetui foederis, quod mors sola ruperit, sancire. Cur enim Cleophe non amaret Loescherum, cuius merita, insigni doctrina, salutari eloquentia, incredibili labore, praecipua uitae innocentia, sic ea sese efferebant aetate, ut magnam dignitatem capefferent, gradumque sibi struerent ad illam nominis amplitudinem, quae deinde, praeclara tot tantorumque munerum administratio-

ne, tot editis ingenii monimentis, parta est, non solum in Saxonia, sed etiam in omni sanctiore coetu. Nuptiae, quae Merseburgi fiunt A· C I O I O C L X X I I, exornantur insolito splendore decem conuiuarum illustrium, ex ipsa gente fortunaque excelsa Principum. Quae quidem res et plurimum decoris habet, et augurium connubii, futura dignitate felicitis. Prorsus etiam tam prospero honoratoque matrimonii huius auspicio respondent cetera, cursu rerum secundissimo. Optima enim coniux optimo coniugi totam se dedit, amantemque constanter amat, omnis praeterea diligens officii, quo res domestica conseruari augerique possit. Hanc curam gerit, hunc animum seruat, in coniunctissimo quinque et quadraginta annorum matrimonio, parem amoris impertiens honorem, parem fidei. Tulit igitur pietatis fructum, tantum certe, ut duodecim liberos, in his octo filios, eniteretur, de iis unam tantummodo amitteret filiam, reliquos antiquis et incorruptis tam feliciter imbueret moribus, ut uel sustinerent eius spem, uel uincerent. Cernas parentes, qui merito liberis, bene educatis, gaudeant, infeliciores tamen sint interdum coniugio, uel prolis sterili, uel discordi, uel aliter maleque affecto. At illa, ea in re, tantum nanciscitur boni, quantum uel sibi optauerit, uel suis. Vidit enim lectissimas nurus, generos praestanti uirtute ac dignitate, quorum decoribus effuse laetari posset, uidit ex his nepotes ac neptes, quibus mirifice delectaretur, uidit in his expertaque est suauitates ac delicias suas, ab his cunctis tanta semper excepta ueneratione, ut non minus auctoritatis haberet, quam caritatis. Ingenia Gracchorum, ut scriptum legimus, fuerunt optima, sed his illi tam male sunt usi, ut crudeliter intereant, ipsa matre uiua, neque eo magis haec, sicut ostendimus, uoluit uel dici misera, uel uideri, gloria-

gloriari potius solita, se Gracchos genuisse. Sed uirilis haec progenies, quantum moeroris non potuit, uel matri, cuius est gremio fota, uel omni familiae, non afferre. Quibus Loescheri praediti sint ingeniis, nouimus utique nos, apud quos alta sunt illa, literis multis ac uariis instituta, et compluribus documentis egregiisque cognita. Norunt hoc finitimae gentes ac remotae, quae, scriptis illorum capi se, fatentur, atque erudiri. Norunt Reges ac Principes, qui Loescheros sacerdotiis praeficiunt amplissimis, eos in consiliis, sacrorum, etiam summorum, aulae, tribunalium, Dresenae, Vinariae, Lubenae, habent, eos aliis, uel ciuilibus aulicisque, uel literatis, in hac ipsa quondam Musarum sede, muneribus ornarunt. Nouit idem omnis, qua religione, legibus, scientia liberali, stat et floret, respublica, eademque, in ornamentis, iudicat, Loescheros, quae uel conspexerit, uel adhuc spectare possit, aliquid inesse, quod uel sibi sit decori, uel ipsi quoque saeculo. Proinde Loeschera Corneliae, mater fortunatissima multo miserrimae, illam non inuiderit ex aere statuum, quae matri Gracchorum Romae posita narratur. Parui enim duxerit, a plebe concitata laudari, ut Corneliae euenit, magni contra, ab optimo quoque ac sapientissimo, maximum existimans educationis suae quaestum, se, parentem Loescheros, et uiuam, praedicari, et mortuam. Miseram partuum funestissimorum gloriam, quam iactat Cornelia, miseram, in re perdita, magnitudinem animi, quam affectat. Longe beatior Loeschera, quae non duorum, sibi carissimorum, a bonis autem desciscentium, ignominiosa spectat funera, sed, plurium praestantissimorumque filiorum gradu, auctoritate, fama, fortuna, inter ipsas tot matres eminet, sobole sua laetas. Rarum, sine dubio, felicitatis maternae genus, rarum coniugalis. Cuius tamen felicitatis utriusque

causas si mecum reputo, eas quidem facile reperio in ipsa uirtute Loescheræ sincera, cuius nihil capit superstitio Corneliae, a recta cognitione Dei alienissimæ. At Loeschera, uero Deo se suasque curas tradens, tota mente defigitur in cultu Numinis religiosissimo, in concordia matrimonii pie sancteque conseruanda, in diligentissima sobolis adolescentis emendatione, in studio familiae, bonis exemplis regundæ. Habet aliud bonæ mentis lumen, quod elucet beneficentia erga inopes, modestia erga quoslibet, comitate, infimo cuique obuia. His enim illa rebus, et Deum, conciliat sibi, ad opem semper et ubique ferendam, et homines, ad bene sibi, bene sanguini suo, precandum

Tanto moestitiæ plus habet octauus decimus Calendas Februarias, qui matronam exempli tam clari extinguit, longa quidem et iniqua uoletudine conflictatam, nec tamen adeo graui, quin ea patienter ab illa ferretur. Nos, æquum est, commoueri moerore iustissimo mariti, canis meritisque uenerandi, qui, iucundissimo sociæ, in omni fortuna perfidelis, auxilio priuatus, aegre caret hoc solatio, magno suauissimoque, ætatis suæ grandis, quæ, tot tantisque laboribus fracta, sensim relanguescit. Huius igitur uiri calamitatem miseramur, et simul omnis Loescheræ gentis, quam tristissimus matris amantissimæ decessus afflixit. Optamus denique, ut, progenitoris, tam uenerabilis, senectute diuinitus recreata, ægritudo lugentis familiae leniatur, hæcque ipsa, coelesti defensione praesidio, acerbitate casuum liberata, bene de sacris, bene de literis, bene de republica omni, quam diutissime mereatur

De reliquo, uos rogamus, Ciues, ut funus, quod matronæ spectatissimæ, cum publica exequiarum dignitate,

tate, instruitur, hodie, factis a meridie sacris, in Aedem Marianam, libentes frequentesque comitemini. Hac enim testificatione officii nouissimi declarabitis, quem apud uos locum numerumque obtineat memoria Loescheriani nominis, ex factis scriptisque cogniti uobis. Idem certe illud me non eget praecone, et satis habet, si, momentis suis ponderatum, aequissimis aliorum iudiciis relinquatur. P. P. XVI Calendas Martias, quem diem *Dominicae Inuocauit* tribuunt fasti, sanctius ordinati, anno salutaris ortus
CIC IO CC XVII

LXXXVI

DE

NOBILITATIS

LVMINE GENTILITIO

In quanta maiorum luce uersaretur, non ignorauit FRI-
DERICVS ERNESTVS A SEYFFERTIZ,
Eques Lufatus, eoque cupidius elaborauit, ut splendore generis, quo natus erat, in omni ratione uiuendi agendique, quam dignissimum se praeberet. Hoc enim praestantis est animi, considerare, quam causam celebritatis et nominis habeas, hereditate traditam, eamque, si cognoueris, a uirtute quadam eximia proficisci, hanc consiliis factisque imitari, nullis cedentem laboribus, nullis se dantem uoluptatibus, sed itinere recto, citatoque gradu, ad honestum decorumque procedentem, quo maiores praeiuerint

Quantus eo loci, ubi praestantia generis spectatur, honos agatur, uere iudicat Sallustianus ille Marius, cum, ipse nouus homo, MAIORVM, inquit, GLORIA

POSTERIS LVMEN EST. Sed mox idem, NEQVE, subiicit, MALA EORVM IN OCCVLTO PATITVR. Tali modo uir prudentissimus geminam docet uim luminis illius gentilitii, quod partim dignitatem posteris pariat, ubi maiorum uestigiis insistatur, partim dedecoret eosdem, ubi desciscatur ab auita uirtute. Nec uero fecius euenire potest. Etenim, qui, duce maiorum laude, rectis praeclarisque studiis ad omne uirtutum genus, domi militiaeque, nituntur, hos, oportet, existimatio prosequatur optimi cuiusque. At, qui, domestici decoris prodigi, praua cupiunt, eos, necesse est, hoc testator excipiat turpitudine, quo minus istorum celari praue facta possint. Namque omnis in eos conuertitur ciuitas, qui ceteros stirpis nobilitate praecurrunt, atque, ut his parata est bene rei gestae gloria, sic eisdem dedecus haud deest, ubi, corruptis moribus, spem frustrari uidentur. Hoc Marco filio dicit in aurem Cicero, ut ostendat eius conditionem, quam descripsimus. *In hunc, inquit, oculi omnium conii- ciuntur, atque in eum, quid agat, quem ad modum uiuat, anquiritur, et, tanquam in clarissima luce uersetur, ita nul- lum obscurum potest nec dictum eius esse, nec factum.* Ab his illustrium uirorum filiis quid expectetur, idem Tullius, exemplo Marci sui, docet. *Sustines enim non paruum expectationem imitandae industriae nostrae, magnam hono- rum, nonnullam fortasse nominis.* Sed, quoniam Marcus hic, ad quem scribit pater, Athenas erat missus, hominum- que doctissimorum disciplinae traditus, ut liberalibus disci- plinis erudiretur, demonstrat iam Cicero, quantae Marco futurum sit turpitudini, reuerti domum, nullo operae pre- tio, quod factum sit in Graecia. *Suscepisti, inquit, onus prae- terea graue, et Athenarum, et Cratippi.* Ad quos cum, *tanquam ad mercaturam bonarum artium, sis profectus, ina-*
nem

*nem redire, turpissimum est, dedecorantem et urbis auctoritatem, et magistri. Itaque, ne qua Marcus adolescens macula suam aspergat paternamque famam, hos ei stimulos admo-uet. Qua re, inquit, quantum conniti animo potes, quantum labore contendere, si discendi labor est potius, quam uoluptas, tantum fac, ut efficias, neue committas, ut, cum omnia sup-
peditata sint a nobis, tute tibi defuisse uideare. Haec Tul-
lius, pater consularis. Nec uero soli praecipit filio suo, in Attica doctrina tum uersanti, sed toti generi, quod prae-
ceptis exemplisque parat instruere, ut sciant iuuenes, quid, ipsis in Academiis, sibi sit agendum, si, maiorum gloriam, uelint, augeri cultu ingenii, eoque plus adiuuenti, ad uti-
litates communes, afferri. Hoc enim consilio institutoque ufos fuisse homines nobilissimos, et domi bellicque claros, ostendit, Africanum, Paulli filium, qui bellicam gloriam eloquentia cumulauerit, Timotheum, Cononis filium, qui ad paternam belli laudem doctrinae et ingenii gloriam ad-
iecerit, tum Thebanum Epaminondam, Graeciae princi-
pem, quem Lysis Pythagoreus erudierit, et Syracusium Dionem, quem Plato. Atque etiam magnos uiros, et Rei-
publicae in primis utiles, doctrinae studiis fieri, probat, et, quicquid ipse ad Rempublicam attulerit, hoc ingenuis prae-
cipue artibus refert acceptum, se, testatus, a doctoribus atque doctrina instructum ad eam et ornatum accessisse. Similiter qui sentiunt, et faciunt, hi uero generi suo et gaudio sunt et dignitati, propterea, quod iis gradibus eni-
tuntur, quibus ascenditur ad gloriam. At uero, qui, genti-
litiae uirtutis immemores, se remittunt, et, laborum, mo-
lestiarum, periculorumque, fuga, languori se desidiaequae dedunt, hi quidem, humilitate animi ac mollitie, et sibi defunt, et maioribus, quorum in bellicis, et ciuilibus, of-
ficiis uiguit industria. Ac sibi quidem, spoliantes se fortu-
na,*

na, speque tot tantorumque honorum, qui eis, ipsa natalium commendatione, domi militiaeque, in luce oculisque ciuium, in reglis amicitiaeque Principum, paterent. Maioribus autem, a quibus degenerant, delicate molliterque uiuendo, in diuersa flexi. Sic *Optima Hereditas*, quae liberis traditur a parentibus, quae omni patrimonio praestantior est, *Gloria uirtutis rerumque gestarum*, dissipatur, cui *dedecori esse, nefas et impium iudicandum est*, ut Marco suo idem Tullius proponit. Ea uero re accidit, ut, quod ait perinde Valerius Maximus, ac declarat exemplis, *Accepta a maioribus, Lux in Tenebras conuertatur*, id est, ut pristinus familiae splendor uitiis obsolescat. Quod ne fiat, indoles egregia meminit Sapientis Romani, quo iudice, *Habet hoc optimum Generosus Animus, quod concitatur ad Honestam, neminemque Excelsi Ingenii humilia sordidaue delectant*. Hoc imbuta sensu, mens, hoc excitata, intuetur in Scipionem, qui, patriorum similitudine lineamentorum haud contentus, id sibi, putat, contendendum, ut, *Ingenii, fidei, uirtutisque, effigie*, patrem patruumque reddat. Quo fuerint animo Romanae uirtutis principes, quid homini, generosae stirpis memori, sentiendum faciendumque sit, Crispus ostendit. Saepe audiui, inquit, *Q. Maximum, P. Scipionem*, praeterea ciuitatis nostrae praeclaros uiros, solitos ita dicere, cum maiorum imagines intuerentur, uehementissime sibi animum ad uirtutem accendi. scilicet non ceram illam, neque figuram, tantam uim in sese habere, sed, memoria rerum gestarum, eam flammam egregiis uiris in pectore crescere, neque prius sedari, quam uirtus eorum famam atque gloriam adaequauerit. Haec Sallustius

Consimili Seyffertizius incenditur ardore, cum, anno huius saeculi tertio, Nebemdorffii in Lusatia inferiore, natus, sen-

fenfim pubefceret, ac, pueritiae magiftris traditus, fe, difcit, nofcere, maioresque fuos. Pater enim, uir antiquus, Ioachimus Hennigius, cognita filii indole, eius literis erudiendi curam fufcipit, homines idoneos nactus, quorum ad eam rem confiliis operaque uteretur. Locum parentis pofttea fubit patruus, Antonius Fridericus a Seyffertitz, tribunus militum in Regio peditatu maxime ftrenuus, nec minoris prudentiae, quam fortitudinis. Nam, pietate in neceffitudinem fufcepta, fratris filium, ut fuum, diligit, fuis tuetur opibus, fua regit auctoritate, in primisque curat omni ratione, ut ille, ingenuis artibus limatus politusque, intra fauftos neceffariorum penetrales, adolefcant. Itaque hic, praeceptis uerae gloriae faluberrimis innutritus, cauet, quam potest, diligentiffime, ne quas ad res uiles indecorasque cogitationes abiiciat. Magna potius fibi proponit, quae recordatio originis amplitudoque fubiicit, quae fpectat in exemplis gentis fuae uiuis ac fpirantibus, quae fibi de iisdem, audit, ab aliis laudari. Ad omnem officii, quod faciendum fit homini uere nobili, quaefitionem pertinere, arbitrat, femper in promptu habere, quantum germana, uirtutisque coniuncta, nobilitas ignauiae, quae foleo nitatur fanguine, antecedit. Vt igitur illi Romanorum proceres, de quibus diximus, imagines familiares, in atriis difpofitas, nunquam fine animi concitatione afpexerunt, fic ipfe, fe commoueri, fenfit, exacuique, domesticorum contemplatione decorum, quibus illuftrari ftirpem fuam intellexit, per antiquis certe, et magnis, et adhuc noftra florentibus aetate, ac domi forisque clavis. Ex eo tot tantorumque nominum, tum uetuftorum, tum recentium, fplendore lux familiae, fummis enitefcens uirtutibus, affulfit ei, quam, ut Pharam quandam, fecutus, emerfit e uadis, fcopulos praeteruectus eft, ad quos alios aestus iuuenilis animi tempeftasque

alliferit. Hoc lumine, quod domus antiqua praeberet, praelato, uerum capessit iter gloriae, optimo cuique obtinendae, et, quae potest, uirtutis adiumenta quaerit, in uariae potissimum et exquisitioris doctrinae studio. Proinde, octauo Idus Iunias, anno proximo, nostras adit Athenas, ubi nullum lectissimae cuiusque disciplinae, et homine nobilis loci dignae, genus non reperit, nullum negligit. Viribus ingenii latius explicatis, reipublicae morumque rationes, officiis constitutas, nauiter explorat, omnis memoriae res gestas, maxime Germanicas, in fontibus historiarum perquirat, uarias iuris ciuilis partes excutit, ipsius etiam naturae recessus industria haud inuiti scrutatur. Elaborat cupide, nihil ut non exquirat, quo uel instruatur scientia uitae utilis, uel sermo tanquam sale condiatur, in omnis humanae consuetudinis ac uitae politioris usu. Taceo linguarum, quas sibi cultus aulae feligit, cognitionem, mitto peritiam exercitationum equestrium, sino alia, quae lautiore ornatu non uacant. Sed mores, non modo ad elegantiam, uerum etiam ad decoram quandam grauitatem integritatemque, compositos, in Seyffertitzio in primis amauimus, eo magis, quod ab iis plurimum commodi publice uidebatur expectandum. Tali ille se praebens uirtute, spem faciebat, fore, ut nouum Genti perillustri lumen accenderet, quod ipsis luceret posteris. Sed splendidissimi iuuenis ingenii, in ipso rerum conatu, in flore iuuentutis, quarto Calendas Apriles, praeter opinionem extinguitur, ac spei, fato interceptae, desiderium bonis omnibus, quibus cognitus erat, relinquit. Nos efferemus hodie mortuum, sed memoria tenebimus uirtutes eius laudesque, quibus inter aequales, uiuus eluxit. P. P. Calendis

April. anno restitutae Salutis

CIO IO CC XXIII

LXXXVII

LXXXVII

AMPHILOCHI

ET

IO. IOACHIMI ZENTGRAVI

PARALLELA

Relatus est Amphilochius in Graecos Latinosque fastos, in quibus dies, publica religione cultus anniuersarii, sanctitur, ut eo die uiri huius, Diuorum in numerum ascripti, memoria, opinione meriti coelestis ad immortalitatem consecrata, renouetur. Nos etsi a superstitione plus colendi mortuos, quam mortalis conditio recipiat, absumus quam longissime, non parui tamen ducimus cumulas praestantesque uirtutes Amphilochii, ad subsidium laborantis Reipublicae, quae nomen a Christo capit, diuinitus excitati. Has autem uirtutes tanto minus praetereundas hoc loco, putamus, quanto uerius eas, et praeclarius, expressisse IOANNES IOACHIMVS ZENTGRAVIVS uidetur

Antistes Iconii tanta diuinae humanaeque fama scientiae floruit, ut ab Hieronymo comparetur ipsi Basilio et Gregorio, uiris maximis, horum familiarissimus utrique et carissimus, ut eo magis eiusdem gentis fuisse uideatur. Tribocorum, qua sacris emendatis initiati sunt, praesul ab omnibus rebus, quibus magni Theologi dignitas efficere, sic instructus erat, ut, auctoritate sapientiaque sua, referre uideretur Dorschacos, Dannhaueros, Schmidios, Faustios, Bebelios, et desiderium, quod hi reliquerant summi uiri, unus omnium maxime leniret. Arianis Amphilochius, quam potuit, acerrime restitit, horumque furores, qui

grande nefas conceperant, lege, quam recitat Theodorus, a Theodosio prudenter et fortiter impetrata, compressit, Messalianos etiam, qui coelestes afflatus, et somniorum uisa, otiosi ignauisque, captare solebant, simulandae sanctitatis artificio eruditos, fraudis et nequitiae conuicit. Eosdem Patrum Sidenfium iudicio, cui praesedit, condemnatos, exilioque multatos, e Lycaonia profligauit. Ioachimus, nullo retardatus ullarum offensionum metu, errores, qui salutem uocarent in discrimen, indicauit summa fide, et sancte integreque castigauit. Nec uero tam Arianos uidit, quam Messalianorum similes, nec minus hos uoce styloque confecit, quam Amphilocheus Arii gregem. Multo denique studio perfecit, ut, lege Regia, uigilantium somnia, cum omni apparatu commentitiae religionis, exterminarentur ex Alsatiae finibus. Amphilocheus Gregorius, cui rerum diuinarum intelligentia nomen Theologi dedit, tantum tribuit, ut eum decus suum dictaret. Idem plurimum apud Basilium potuit, ut nemini fere magis, quam huius, consilio, cum res maior esset, uti soleret. Hoc specimen prudentiae, tanti a prudentissimo fieri, nihil ut hunc pudeat, Amphilochei prudentia saepius iuari. Par ingenii uis, par diiudicandi facultas, in Ioachimi sermonibus scriptisque uiguit, atque in cunctis apparuit locis, ubi, disputatione seuera accurataque, limabatur ueritas. Huius igitur, in grauissimis controuersiarum capitibus, iudicium, ut sobrium solidumque, sequebantur meliorum quique partium uiri doctissimi, huius animaduersionem censuramque aduersarii complures, ingenii quamlibet acuti, multarum rerum usu praediti, et dignitate famaque illustres, extimescebant, taciti saepe mirabantur, interdum probabant aperte. Habebat enim seueritatis plurimum, nec minus modestiae, ut et res iudicio certo ponderaret, et, si quid grauius diceret, id necessitati

ti daret, nulli neque amoris, nec odio. Itaque tanta ualebat auctoritate, ut saepe ad eum, tanquam ad intelligentem integerrimumque iudicem, in uarietate sententiarum suarum, prouocarent boni praestantesque uiri, non e confinibus modo gentibus, sed aliis etiam ex populis, qui longius aberant, pluribus interuallis locorum regnorumque disiuncti

Artem dicendi coluit Amphilocheus, sed illam, quam, Graecorum more, Arnobius, Lactantius, alii, ut, ea Philosophiae iuncta, orationem faceret succi sanguinisque plenam. Neque enim poterat operae pretium in ipsa fieri eloquentia, nisi Amphilocheus eam liberalis disciplinae copiis instrueret, ut sapienter etiam diceret, non modo apte, distincte ornate, quod oratoris ueri proprium est. Cum autem iucundissima sit amicitia, quam similitudo morum studiorumque coniugauit, in eo quidem doctrinarum genere, quod Amphilocho cum Basilio Gregorioque commune fuit, causam non minimam reperiatis eius beneuolentiae, quae tantos uiros familiaritate coniunxerit. Haud igitur Amphilocheus a philosophia abhorruit, sed inuenit in ea oratorem, quem M. Tullius docet, non ex rhetorum praeceptis, sed ex philosophorum spatiis, extitisse. Sed habuit in scientia philosophandi amplissimum diligentiae curriculum, tantaque morum praesidia, quanta ingenii adiumenta, et, quid, natura duce, rectum decorumque sit, perspicere studuit, ut luculentius intelligeret beneficium ueritatis, diuinitus patefactae

Omnino enim omnis scientia manca est ac mutila, quam sola docet natura, ut uel te noscas ipse, uel Deum, uel eas res, quibus aut uir uere bonus euadas, aut rationem bene beateque uiuendi constituas, aut illam uideas honesti formam, qua uerum sincerumque sapientes anti-

qui splendide, sed inscienter atque arroganter, uenditant. Harum certe rerum nihil habemus perfecte cognitum, quod aperiat solum lumen naturae, multis modis corruptae. Prudentis quidem est, explicare intelligentiam suam atque excutere, ut experiatur, quam reperiatur in ea speciem, formam, notionemque honesti. Quis autem notiones animi sui tam facile, tam plene, euoluit, quin, eas, intelligat, complicatas esse, ut ipsi ueteres loquuntur, multaque rerum obscuritate inuolutas. Quid in ciuitate praestantius, iustitia, qua, nihil honestum est, quod uacat, adeo, ut uirtus haec ipsum ciuitatis uinculum sit. Itaque merito probantur leges laudanturque, in ciuitatibus sancitae, ut, iure aequabiliter descripto, contineantur respublicae. Sed quis iure ciuili cunctas hominum tollat astutias, ne quid insidiosae, ne quid simulate, ne quid fallaciter, usquam fiat. Negant igitur priscae memoriae sapientes, qui altissimum quondam reipublicae Romanae gradum tenuerunt, ueri iuris, germanaeque iustitiae, solidam et expressam effigiem inter ipsos Romanos haberi, a quibus tamen ius ciuile potissimum creditur profectum. Umbra, addunt, et imaginibus, uti Romanos, quas tamen idcirco sequi conueniat, quod ferantur ex optimis naturae principiis, et ueritatis exemplis. His igitur natura iuris fons est, eisque fraudes e medio pellendae uidentur, non per leges, quae res manu teneant, sed ratione et intelligentia, quae nihil in uita concedat homini, nisi quod rationi consentaneum sit. Itaque, non contenti consiliis hominum factisque, quae iuri ciuili consentiant, ipsam requirunt interiorum cogitationum sanctitatem, poenamque turpitudinis ipsius, quam legum, acerbiorum, putant. Hac mente, cogitationes ipsas in res quam optimas conferri, uolunt, ac praua ne cogitari quidem. Itaque ex omni deliberatione celandi et oc-
cul-

cultandi spem opinionemque remouent, atque in ipsa dubitatione, utrum honestum sequantur, an utile, facinus ponunt, etiamsi ad id nondum peruenerint. Media autem officia, et quasi secunda quaedam honesta, eis relinquunt, quos multitudo colit, ut exempla uirtutum. Sibi, quos eximunt de numero uulgi, assumunt honestum, quod non communiter, sed proprie dicatur, uereque sit honestum sapientibus. Hoc rectum uocant officium, atque perfectum, idemque tribuunt Sapienti suo, quem cunctis uirtutum numeris absoluunt, atque, huius demum imitatione, sibi perfectionem, nescio quam, assumunt

Haec etsi splendide differit Cicero, officiorum magister, ea tamen, si spectentur ex uero, nihilo magis intelligit, quam uel Plato, habitus eiusdem iudicio diuinus, uel Panaetius, omnisque familia Stoicorum, quorum ex fontibus haurit. Neque enim capit humanae naturae deprauationem, neque huius stirpem, atque contagionem mali, ad posteros ductam, nec rursus medicinam huius mali, in Seruatore hominum reperiendam. Ergo naturae humanae uires tribuit, quas ea non capit, et nouum robur, quod eadem recipit a sanctitate iustitiaque Christi, ignorat. Ne Dei quidem ipsius, de quo tamen pluribus locis disputat, uel naturam nouit, uel uoluntatem. Nescit enim Oracula coelestia, quibus Deus in sacris literis numen suum declarauit, nescit Legem diuinam, qua sola perfecte, tum fas omne praecipitur, tum nefas omne prohibetur, et plena sanctissimaque aequi bonique scientia comprehenditur. Qua re ueros diuini humanique iuris fontes haud confectatus est, et, si quid, ex diuinis fontibus ad Graecos perlatum, accepit, hoc tamen ipsum saepe uel hominum opinionibus detortum fuit, uel obscuratum supersti-

perstitutione, quae ueri Dei notitiam corruperat. Itaque illud, quod excellat, quod fines bonorum malorumque ostendat, quod beatos efficiat, quaerit in mente humana, et lumine huius, ratione. Quam quidem rationem si sequamur in agendo iudicandoque, nihil, arbitratur, nec sanctius esse, nec perfectius, ut et uere sis bonus uir, quamuis ea res innumerabilibus officiis et laudibus contineatur, et tibi nihil ad hominis excellentiam desit. Sed, errore sedis, e qua petenda sit haec perfecta agendi iudicandique facultas, deceptus, haeret in humanae rationis humilitate et infirmitate, ubi ascendendum fuerat altius. Cum enim diuinae lucis sit expers, animaduvertere non potest, illam, quam laudet, facultatem, humanis ingeniis ademptam, in solo superesse ac uigere Verbo Diuino, huiusque praecepto constituendam esse formulam, certam atque stabilem, ad quam omnes exigantur, et uirtutes hominum, et actiones. Hoc, iste Sapiens, quem in fastigio uirtutum collocat M. Cicero, aestimatus Legis Diuinae iudicio, deiicitur de gradu, fitque tumor sapientiae falsae, futilitatis plenus ac uanitatis, et, praesidiis exutus excellentiae commentitiae, nihil retinet, praeter fucum inanemque splendorem, cum arroget sibi decus eximium, cuius nihil habet. Rectum igitur officium, quod affingitur huic Sapienti, Stoicorum pigmentis oblito, concidit cum eius laude, quae facile omnis, cognita praestantiae fabula reiectaque, obsolescit. Rectum, contra, officium, Sophistae Stoico detractum, uni Christo uindicatur merito, qui cum ipse coelestis est Sapientia, tum etiam, hoc recto summoque officio suo, efficit, ut, qui spem fiduciamque in eo ponant, hi nullis conficiantur angoribus, nunquam desperati relinquuntur, sed bene beateque uiuant, ipsis in rebus asperis. Hoc enim officio perfectissimo Seruator, quo pristinam mortalibus restituit salutem, et Deum, grauiter offensum, placat,

cat, et eorum, qui religione se dedunt illi, mentes uitamque sanctitate ac iustitia sua expiat, ut si, suis, hi, uirtutibus excellentes, aetatem degant

Hoc Amphilocheus habet lumen naturae, diuinitus illustratae, quod studio Sacri Codicis capit, hoc cum placitis Sapientum contendit, ut, quantum Philosophia Christiana profanae antecellat, clarius intelligat. Idem sensit Zentgrauus, cum Theologia, in qua caput industriae suae ponebat, coniungere Philosophiam solitus, propterea, quod singularem huius usum in illa reperiēbat. Hoc didicit a Paulo, cuius exemplo, peruersum Philosophiae usum Sophistis reliquit, sobrium retinuit, quem et ipse perspexit in neruosis Pauli disputationibus, et ab Augustino doceri ex Paulo, nouit. Sic egit domi, sic Vitembergae, patria profectus ad nos. Traditis enim lectissimis Philosophicae disciplinae partibus, multos, doctrinae cupidos, audiendi sui studio cepit, et, crebro subtiliterque disputando, ingenium non mediocre, egregiamque diligentiam, optimo cuique ac doctissimo probauit, ipsamque rerum diuinarum intelligentiam, auditionibus priuatim factis, hoc aptius interpretari uisus est, quo melior et philosophus cunctis habitus, et philologus. Magna igitur hominum opinio de hoc aduena extitit, summaque omnium expectatio, cuius deinde fructum tulit Argentoratum longe maximum. Huc enim clara patriae uoce reuocatus, pietati, quae natale solum maiorumque monimenta ostenderet, cessit, eique spem commodorum postposuit, quam faceret ipsa Saxonia, cuius multos erat fautores clarosque nactus. Vt domum rediit, magnis sapientiae omnis formatus incrementis, primum cepit munus, Philosophiam de moribus profitendi, in eoque tali se uirtute praebet, ut breui in eius disciplinae principibus

V u u u

cipibus aetatis suae ponatur. Aliquanto post, suscepta doctrinae altioris prouincia, ut Amphilocheus, a liberali scientia transit ad Mysteria, horumque tractationem. Quae quidem rei diuinae administratio tametsi late patebat, in plures distributa partes, his tamen ille cunctis, ingenio curaque sustinendis, adeo suffecit, ut nescires, quibus in rebus magis uideretur laudandus. In exquirendo uero perspicax, in exponendo perspicuus, in tuendo neruosus, explicandis maxime casuum difficultatibus, quae conscientiam mentis habent sollicitam, promptus. Tanta quoque florens existimatione, ut, in concionem piam, uideretur, Basilii facilitatem ac suauitatem, ad ueritatem docendam, ad eam autem defendendam uindicandamque, in eruditos differentium circulos, Augustini neruos atque robur, afferre. Quanquam tantum sciebat Amphilocheus, plurima uariaque doctrina ornatissimus, ut cum doctissimis aequalium conferretur, discere tamen consueuerat, quasi nihil sciret, atque, a sacris pluribusque negotiis quod habebat otii, domi secum commentando consumebat, modo legens aliqua, modo scribens, quae Hieronymus, Cyrillus Alexandrinus, Theodoritus, laudant, omnique in eam cogitationem incumbens industria, ut, uel ipse fieret instructior ad docendum, uel alii scriptis eius erudirentur.

Quae quidem cuncta conueniunt in Zentgrauium, cuius uberrimam excellentemque scientiam omnes admirati sunt, cuius fidem diligentiamque fungendi muneris singularem grex, tanto pastore orbatus, multo cum desiderio reminiscitur, cuius denique industriam, literis traditam, cernimus et suspicimus, in tot eius, tamque praeclaris, complurium generum monumentis, quae magnis rebus solent a doctis adhiberi, probantque coelestem Philosophum,

sophum, quo meliorem ne Paullinus quidem ipse optauerit, uel Peripateticum Deo, uel Pythagoreum mundo. Longum est, cetera uiri huius opera persequi, qui, partim curis amplissimi sacerdotii, partim grauissimis Academiae occupationibus, districtus, utramque personam, sibi publice impositam, ita gessit, ut, maior annis quatuor et sexaginta natus, de contentione animi nihil remitteret, nec minus coetum, fidei suae commissum, doctrinis salutaribus institueret, quam Academiae studeret prodesse, suis annorum triginta laboribus adiutae

Erat in Amphilochio excelsus animus, sed multa cum aequitate, magna seueritas, nec minor humanitas, singularis auctoritas, ex gloria uirtutum ac sapientiae maxima. Loci sui sanctitate duxit indignum, elatius se gerere, simul tamen alienum, assentari, uenditantem se florentibus. Multa ualet multorum gratia, sed hac nullam ad rem utitur aliam, quam ad causam religionis tuendam, recreandosque miseros. Caritatem Dei beneuolentiae Caesaris antefert. Huic ergo, se salutato, praeteriri filium suum non salutatum, miranti, ostendit ea re, quid displicere Deo possit in Arianis, Christi contemptoribus, adhuc impunitis. Pro sacris, tanquam e specula, uigilat, in explorandis aduersariorum fraudibus sagax, in conuellendis harum machinis prudens, in castigandis Mysteriorum corruptelis apprime constans. Haec, quae scribuntur de Amphilochio, haud obscure in Zentgrauio apparent. Magnitudinem animi nulla incescit superbia, grauitati comitas par fuit, ueritatis amor assentationem repulit. Nulla probitatis simulatio quaestui seruiit, data gratificandi facultas egentibus subuenit, officium defuit nemini. Dies est noctesque cogitatum de religione, huius sancte integreque conser-

uandae studium cunctis in rebus declaratum, hanc quicquid sua uiolaret libidine, nefas impiumque iudicatum. Tali animo cum esset Zentgrauius, num mirere, tantum huic pondus auctoritatis accessisse, ut in eo nihil ad praecipuum decus, Ordini Sacro conciliandum, defuisse uideatur. Sic affluit laudibus, de quibus nullum cumulum deruat obtrectatio, quam, facile credas, non magis ei pepercisse, quam uiris omnis memoriae magnis

Viri praestantissimi magnitudinem, ipso domesticae consuetudinis usu cognitam, luculentius V. C. M. *Io. Iacobus Ferberus*, Argentoratensis, exponet, S. Theologiae Candidatus, pro meritis ornatus loco, quem inter Ascriptos Ordinis Philosophici tenet, multaque cum laude uirtutis ac doctrinae tuetur. Hic enim, pietate, beneficiorum memori, qua tenetur praeceptori, hospiti, fortunarumque suarum amplificatori, ductus, memoriam eius oratione anniuersaria renouare statuit, idque hoc ipso in loco, quo commigrare ab eo iussus est, in media belli tempestate. Fauemus studiis eius ac famae, quam crescere, intelligimus, assidua rerum diuinarum meditatione, salubrique copia dicendi de sacris argumentis, eoque digniorem eum iudicamus hoc, quo perfruitur, patriae beneficio, quod ille, perpetuo diuinae humanaeque sapientiae studio, ad imitationem Zentgrauiani exempli non frustra, ut auguramur, excitari uideretur. Nemo temere uestrum est, *Ciues*, qui Ferberum ignoret, aut, eum, nesciat, a nobis amari laudarique, moribus grauem, disputando exercitatum, disciplinis praeclaris excultum, quarum multa uidistis eruditaque specimina, scriptis etiam apud nos editis notum. Hunc, grauius, et diserte, die *Iouis* proxima, ab Hora IX matutina, in Acroaterio Magno, dicturum, ea audite frequen-

quentia beneuolentiaque, qua disputanti soletis adesse, et, quas ille persequitur, uirtutes tradite diligenter memoriae, easdemque sequi, et imitando exprimere, pro suis quisque facultatibus, parate. Tot, et tantae, sunt honoris, Zentgrauio, uiro egregio, habendi, causae, ut eius obsolescere memoria nunquam debeat in hac Academia, quam sedem suis olim delegit studiis, in qua, locum adeptus inter Sapientes, doctrina scriptisque uiam sibi ad honores aperuit, quam tantis absens coluit officiis, ut, quem ad modum Tullius in Graeciam, sic ipse amicos suos huc ire iuberet, quacum denique, pro antiquae fidei doctrina, ad extremum uitae tempus, pari uoluntatis consensione constantiaque, propugnauit. P. P. ipso die sacro, quem fasti Christiani nota II ADVENTVS insigniunt, anno recuperatae salutis MDCCIIIX

LXXXVIII

IN

ALTERVM SAECVLARE

SACRVM

RELIGIONIS EMENDATAE

Sic immortalis Dei beneficio fit immortalis, ut incidamus in tempus, religionis, assertae diuinitus ac restitutae, memoria sacrum, quo, abhinc annos ducentos, coelestis lux ueritatis, occaecatis hominum mentibus oborta, rursus exsplenduit, et breui, dissipata errorum caligine, ultimas Reipublicae Christianae gentes nationesque collustrauit. Rei tantae praefuit Deus, humanae calamitatis misericordia captus, eidemque Martinus Lutherus subseruiit, diuino perculsus afflatu, quem, ab omni temporaria et callida sancti-

Vuuu 3

tate

tate alienissimum, nulla animi libido, nullum principibus uiris placendi studium, ad moliendas res novas, impulit, sed eum, ad iugum sacrae tyrannidis depellendum, res hominum desperatae subegerunt. Ac principio quidem uiri, memorabili pietate praediti, pectus effodisse uidebatur memoria istorum atque infamia, qui Religionem quaestui haberent, eamque cauponarentur, impietate quadam singulari, ab ipsisque Pontificiarum partium prudentioribus reprehensa. Haec enim improbitas late patebat, eoque, impotentis animi effrenatione quadam immani, proiciebatur, ut, * *etiamsi quis uirginem matrem uitiaffet, ac grauidam fecisset*, huius tamen criminis, aere redimendi, spem proponeret, eiusque condonandi facultatem ostenderet

Quam misere cum illa sit actum aetate, quam turpis illorum nota sit temporum, aequales horum pronuntient, neque hi uel imperiti forte, uel partium nomine suspecti. Multos anteit, et sapientia, et nominis dignitate, Desiderius ille Erasmus, qui, tametsi sui solet esse iudicii, ad Georgium tamen, Saxonum ducem, a Luthe-
ro Christi, scribit, *paene aboliti, negotium, summo cum Orbis applausu, agi coeptum fuisse*. Franciscus etiam Guicciardinus, scriptor prudentiae in primis spectatae, nundinationum sacrarum grauiter incusat licentiam, eamque cum tanta coniunctam fuisse, praedicat, impudentia, ut ipsae tabulae, quibus uenia promulgaretur, quae mortuos quoque ipsos supplicio liberare dicerentur, in Germania potissimum, paruo sint uenditae, in ipsis denique cauponum tabernis aleae, per summam proteruiam, subiectae. Eandem auaritiam, longe flagitiosissimam, quae uita functos, singulis acceptis aureis, expiare studuerit, execratur
 Paul-

Paullus Iouius, nec ipse Laurentius Surius, qui, maleuolentia suffusus, uera malit infitari cuncta, *deformes*, quae ciuitatem Dei polluerint, corruptelas reticere potest, eisdemque bonos, testatur, omnes fuisse non mediocriter offensos. Vt omittamus alios, Hadrianus, eo nomine, in ferie Pontificum, sextus, labe considerata, quae superiorem Leonis decimi contaminauerit aetatem, omnia, fatetur posterisque nuntiat, esse corrupta, remque, docet, emendationis egere, quae tamen, ob morbum nimis inueteratum, eumque uarium et multiplicem, difficilis sit futura, ut morbus remediis acrior

Nimirum blanditiis assentatorum circumfessus erat Leo, et luxui ac largitionibus effusus, quibus indulgebat, opes quaerebat, ambitioni dominatum immensum, adeo, ut auctoritatem, concilio Lateranensi constitutam, supra ipsam concilii potestatem efferret. Proinde temporum malis intercedit Deus, eisque mederi statuit, ut uia salutis, quae placitis hominum fuerat obstructa, rursus aperiatur omnibus, in eam se dare qui uellent. Cum enim, anno decimo septimo saeculi sexti decimi, Martio mense, finito concilio, e Laterano discessum esset, paullo post diuino Spiritu tangitur Islebiensis ille, ut, pridie Calendas Nouembres, gratiae Pontificiae nundinationes arguat, et fallaces hominum spes, qui fraudulenta pollicitatione bonorum nitantur ingentium. Opus tam mirabile, quod optauerant multi, nemo perficere poterat, stupefacti contemplamur, neque hominis cuiusquam robur in eo cernimus, sed numen consiliumque diuinum, integritatis, quae sacris decesserat, ad pristinam ueritatem reuocandae, per eamque salutis, quae rursus e tenebris emerferat, dilargiendae. Hoc certe illud est opus Dei, editum per hominem, humilem specie, sed

sed ope coelesti robustum, cuius, in castitate diuini cultus restituta, simile nulla superiorum temporum memoria tulit. Nos enim, Sacrorum, quae accepimus a Christo, originem, eorumque per tot saecula progressionem, mente repetentes, Religionem, uidemus, multo castissimam, diuinis fundari monimentis, hisque semper immotam stare, sed eam, ab excessu coelestium Legatorum, libidinosi hominum opinionibus agitatum, magis ac magis inclinare. Ac redintegratur quidem identidem Religio, multis in partibus, sanctiorum doctrinis atque scriptis, asserta, sed eadem mox, impiis aliorum appetita ludibriis, uehementius iactatur. Accedit consuetudo, quam superstitio inuehit, caerimoniis recens inuentis dedita. Haec, commentitiae sanctitatis opinione sibi placens, de uia, diuinitus praecepta, uestigiisque sacrosanctis impressa, deflectit, ac gradu primum, ut rerum corruptelae solent, praecipiti deinde cursu, ab incorrupta uirtute desciscit, et, errore longius abrepta, ad hominum scita transcurrit. Sic eo res deducitur, ut Religio uertat in uanitatem, omnisque sanctitas, animi deprauatione collabefacta, cadat, quia diuini praecepti auctoritate regulaque non fulcitur. Itaque, mente percursis omnium spatiis aetatum, quas historia Christiana numerat, Religionis, a pristino sanctitatis primae statu sensim declinantis, uicissitudines quatuor insigniores, licet, reperiamus. Hae differunt quidem inter se conseruatione praescripti diuini, prout ab eo longius, aliis, recedunt aetates aliae, earum tamen nulla tam sincera manet, quae non aliqua infuscetur macula, saeculi praesertim, plus minus corrupti. Ingenio plurimum ualet Origenes, sanctiorum quoque linguarum cognitione, tantaque philosophiae omnis, Platonicae praesertim, scientia, ut ipsis philosophis sit admirationi, eorumque permultos, et magni nominis, discipulos habeat, allectos fama disciplinae

nae suae. Sed, ubi bonus est, ibi censetur nemo temere melior, ubi malus est, ibi peior nemo. Tantum indulget ingenio, tantum scientiae suae, quorum fiducia, plurima miscet, in sacris explicandis. Simplicitate, quae ueritatem maxime deceat, haud contentus, a sententia uerborum propria migrat in alienam, notionesque peregrinas consectans, longe abit, ut alte petat, quod sub oculis est. Vbi recta pergendum erat, abdit se latebris, ac saepe recessus, quos non inuenit, sua sibi libidine struit, ut si quaerendae sint ambages oraculorum profanorum, quae dubie respondeant et obscure, ne, contrario rerum euentu, fraus aperiat. Videtur igitur ex planitie, in qua Deus uiam salutis munierat, in saltus escendere, horumque erroribus sine certo duce uagari, anfractu temere quaesito. Nimirum, Platoni suo deditus, non minus, quam Philo, defertur in itinera deuia, eoque facilius, in mysteriorum intelligentia, inquisitione ueri minus religiosa, labitur, ubi acumini mauult inferuire, quam recta atque simplicia retinere. Sic, uirium suarum opinione deceptus, partim doctrina, partim auctoritate sua, multos inducit, ut humanae potius rationi, quam piaefidei, obsequantur, errorumque acceptorum semine latius sparso, multas ferant longinquasque lites. Accidere, credas fere, similiter Origeni, ac proditur de Socrate. Vt enim huius ex uocibus plures Philosophorum familiae nascuntur, sic Origenis plura licentius dicta, uel peius intellecta, non solum Pelagio, sed compluribus etiam plurium saeculorum aliis, non bonis, corrumpendae mentis diuinae materiam dederunt. Non defuere, qui notarent Origenis licentiam, cum alii antiqua fide non nulli, tum Methodius ille. Acrius etiam res est acta, nec sine acerbitate interdum, ut Epiphanii, et Hieronymi, ipsa quoque Concilia, declarant. Labes tamen Origenistarum,
X x x x in

in multas Reipublicae Christianae partes deinceps infusa, tam cito, cunctis in locis, elui non potuit, quin posterioribus etiam temporibus sordes suas proderet, non modo in Oriente, sed etiam Occidente. Tantum mali intulit magnitudo Origenis, animis hominum concepta, quae sine dubio locum suum tenuisset, nisi ille, in tractandis sacris, nimum sibi permisisset. Olim Io. Chrysostomus, huiusque discipuli ac familiares, temperant quidem genus interpretandi, quod frequentauerat Origenes, Allegoricum, in simplici potius natiuaque Verbi Diuini explanatione defixi. Sed, quoniam plures ab hoc instituto continuit Origenis admiratio, Augustinus in primis operam dedit, ut intemperantium morbo mederetur animorum, re diuina ad sanitatem pristinam reuocata. Itaque sacris Oraculis suam natiuamque sententiam reddidit, quantum potuit, et, cohibita interpretum audacia, mentem diuinam, quae tortuosis disputationibus fuerat implicata, ex uariis opinionum tricis expediuit. Eam rem acri iudicio, summo studio, magna animi religione, gessit, aduersarios multorum generum comminuit, et, quae docuit seuerè, singulari uitae sanctimonia comprobauit. Sic admirabilem se cunctis praebuit, ac multos ad interpretandi modestiam uerecundiamque traduxit exemplo suo. Non parem tamen lucem attulit omnibus locis, de uotis etiam, et aliis quibusdam rebus, statuit liberius, quam uideretur aliis probandum. Hoc potissimum auctore docendi uiuendique solent uti posterioris aetatis sancti clarique uiri, quorum primas ferunt Prosper, Maximus, Hugo, Bernardus, qui sapientia, et sanctitate, suum quisque saeculum, consuerunt imbuere. Ab horum seueritate plurimum distant, qui, sacerdotiis locupletatis, languori se tradentes ac desidiae, luxuria diffluunt, ad rem faciendam se dant, et, nulla neque uirtute,
nec

nec eruditione, instructi, sacra curant, uel, adulatione corrupti, seruitiis aulae Romanae tenentur, uel, disceptationibus forensibus districti, honores opesque captant, neglecto religionis studio. Hanc rationem sordidorum hominum inquinatissimam aequo animo pati noluerunt sodalitates Dominici atque Francisci, et uitiosissimis temporum moribus curam disciplinae seuerioris obiecerunt. Represserunt opum cupiditatem, refrenarunt honorum contentionem, uoluptates compescuerunt, seueris legibus uitam moresque deuinxerunt, his rebus effecerunt, ut multi se reciperent ad frugem. Sed hi sodales, iudicio lapsi, dissimilium disciplinarum fines haud regunt, diuinarumque literarum ignoratione, quarum fontes non intelligunt, interpretandi adiumenta petunt a philosophia. Ex hac autem principium fabricantur omnis sapientiae, neque humanam discernunt a diuina, cuius uim ut minus capiunt, sic proprium eius domicilium non quaerunt. At sapientiae diuinae sedes in sacris Oraculis figitur, quibus illi relictis, ad rationem humanam deferuntur, errore mentis. Ex hac igitur argumentantur ratione, sed, ut humanis in rebus satis interdum scienter, nisi fallaciae sensus ludant, sic inscienter in diuinis, quas ratio non capit. Nec uero tam ratione niti solent, quam auctoritate, cuius fontem quaerunt in Aristotele, saepe non intellecto, propter interpretem mendosum, quo solent uti. Itaque se dedunt Aristoteli, qui superioris memoriae scholas occupauerat, eumque differendi subtilitate cunctis anteferunt, sed acumen, quod ab eo mutuantur, nugis exercent, et augustis mysteriis inania quaestionum inferunt, quas ne cordati quidem philosophi dignas grauitate sua ducant. Subtiles enim, quam pii, malunt uideri, sed ea re falsam consecretantur sapientiam, et religionem futilitate opinionum deprauant,

uant, ingenia uanitate multiplici. Sic luditur in rebus maxime feriis, et, tumore Sophistarum rixisque, ueritas perditur, quae sanctis animis erat accipienda, obsequiisque piis colenda

Hanc rerum confusionem Lutherus horret, et, periculo, quod tanta hominum licentia confletur, animaduerso, solutissimis temporum moribus consilio occurrit, ea publicis accusandi literis, quae multis modis indignissime fiant in sacris. Ac, profligato quidem indulgentiae Pontificiae mercatu, cardinem rerum, uidet, in uindicanda salutis doctrina uerti, hanc autem restitui non posse, nisi redigatur ad formulam Verbi Diuini, tanquam ad unicam certissimamque normam. Vt igitur Elias quondam Baalis afsecclas a sacrificio repellit, sic Lutherus, Aristotelem, Albertum, Thomam, Scotum, horumque similes, a sacris arcet, in suaque relegat umbracula. Namque hi diu satis tyrannidem in sacris pulpitis occupauerant, in ipsa quoque adyta penetrare ausi, quo, fas non erat, eos adire. Contra ea, Christum, Euangelistas, Apostolos, ipsosque Prophetas, ostendit, hos illos esse, quibuscum ratiocinandum sit de uanitate operum humanorum, de reconciliatione Dei, de iustitia fidei, de salute per fidem gratiamque consequenda. Ita uero Legis atque Euangelii discrimen monstrat, quod falsa tot saeculorum persuasio obscurauerat. Haec eo fidelius docet, quo studiosius, cum Beroeensibus, in diuinis sacra scrutatur literis, adiutus cognitione linguarum, qua uelut in occulta reconditaque perueniatur. Tali modo ista quoque suis excutit latibulis, quae, ueri specie induta, multos probosque superioris memoriae uiros fefellerunt, ipsum etiam praesulem Hipponensem, ceteris in rebus et singulari praeditum prudentia, et eximia sanctita-

ctitate. Rem, auctore Deo atque adiutore, tam bene gerit, ut, integritate cultui diuino reddita, multa inde magna-que redundant ad homines commoda, in omnem quoque rempublicam, nec magis ad ciues, quam ad ipsos Principes. Hoc norunt non solum Germaniae, sed ipsius etiam Europae, populi, et plurimi, et fortunatissimi. De quibus etsi quidam non idem sentiunt, sed, opinione ueri discrepantes, non nullis de locis, in causa religionis, dissentiunt, cuncti tamen, qui uerum amant, meritum Lutheri agnoscunt, quo acciderit, ut ipsi seruitutis superstitiosae iugo liberati sint, et libertate religionis, a maioribus accepta, gaudere possint. Sino, quae pluribus dixerunt alii, contentus paucis, quae succurrunt mihi. Huius saeculi principio Beni. Vuodroffius, uiri, altiore Numinis concitatione instincti, propugnatione, in Britannis, Orbe diuisis, aduersus Otrococsum, suscepta, Deo, de concessio tanto ueritatis restitutore, totius sanctioris, tum liberati, coetus nomine, sempiternas egit gratias. Ipsum si studes audire, accipe, quae loquitur, ne quid dubites. *Eundem tamen, inquit, illum magnum Lutherum, propter quem erit, cur liberata Ecclesia gratias maximas in perpetuum agat misericordi Deo, qui tanti erga ipsam boni auctorem hunc dedit, quique illum aduersus maleuolorum odium, inuidiam, lites, insidias, minas, aduersus tantam Pontificii Orbis potentiam, Spiritu etiam suo eoque sustentauit, ut Veritatem saltem illam, cuius is tam assiduus fortisque Praeco fuerat, nec tum, nec ad hunc usque diem, sit passus intercidere.* Ex Belgis autem, praecipuum gentis suae decus, Iacobus Perizonius, nuper admodum scriptum reliquit, Lutherum, optima sine dubio fide, causam tanti momenti et discriminis suscepisse, atque ad extremum usque

uitae spatium, eodem tenore, fortiter sustinuisse. Quae res quantae maioribus, quantae nobis, fuerit saluti, cum sciamus, a Philippo quidem, salutaris emendationis non solum spectatore ac teste, sed etiam adiutore, grauius commoniti, aequum piumque iudicamus, ab omnibus, pie sentientibus, toto Orbe terrarum coniungi *uota et gemitus*, ac peti *ardentibus pectoribus*, ut Deus hoc opus, quod tum edidit, sua semper ope confirmet

Hac sancti inductione animi, tantum abest, cuiquam ut cedant Ciues literatae Reipublicae Vitembergenfes, ut intelligant, eam maxime sibi conuenire, quibus, non forte casuque, sed, propitio Numine, contigerit, in urbe, redintegratae religionis parente, nasci, et instauratis inuiolatisque sacris initiari. Norunt, quam magnifice iactarint ueteres, religionem aequae, ac doctrinae, Athenis oriri, atque in omnes inde terras distribui. Easdem, recordantur, Athenas ab oratoribus appellari sacras. Tantam, meminerunt, ciuitatis eiusdem uenditari pulchritudinem, ut, propter hanc, traditum sit memoriae, de illius possessione urbis inter Deos etiam certamen fuisse. Nec tamen nesciunt, apud Athenienses ante, quam ipsimet hi, una cum Dionysio Areopagita, Christo sint a Paulo conciliati, quoddam quasi superstitionis domicilium fuisse collocatum, culta quoque non solum Dei Ignoti, ut est apud Lucam, sed etiam, quod ipse Cicero uituperat, Impudentiae, Calumniae, aliarum praeterea rerum obscenissimarum, numina, quorum et Arnobium pudeat, et quemlibet non pessimum. Itaque uanitas Atheniensium superstitiosa sanctissimum Tarsensis aduenae exploratorisque animum ira exacuit, eoque magis, quod teste apud Satyricum illo, ea regio tam praesentibus affluxit numinibus, ut facilius esset, Deum, quam

quam hominem, inuenire. Tali modo quid mireris, in una Atheniensium ciuitate festos dies duplo plures fuisse, quam penes Graecos ceteros, ut Xenophon tradit. Quare nostri, ciuibus Atticis, multo sese ferunt beatiores, apud quos, inter bonos omnes constet, de integro natam esse Religionem, sicque corroboratam, ut ea deinceps, pariter cum expolito literarum nitore, et Scholae Melanchthonianae coloniis, ad oras gentium remotissimas longe lateque migrauerit, apud quos etiam, res aperiat, eandem Religionem esse tam caste integreque ad hoc seruata tempus, ut eam nulla saeculi contagio uiolauerit.

Munere, tam coelesti, ut dignos se praestent, pietatis, cuius sensu stimulantur, palam faciendae, partes detulerunt duumuiris, e coetu popularium delectis, ac morum studiorumque laude claris, *Ioanni Henrico Brendelio*, et *Inmanueli Vuebero*. Horum alter, utriusque iuris Candidatus, Patris Nobilissimi, Iureconsulti de Academica iuuentute iam pridem bene meriti, Ioannis Caspari, uestigia gradu citato persequitur, alter, ingenuarum Magister artium, commendationi suae, nec modestia deest, neque industria liberali. Superest, ut uos, Ciues amantissimi, ad utrumque, a. d. VII Idus Nouembres, sacris a meridie procuratis, Hora II, in Aede Academica, audiendum, uestraeque gratias, et preces Dei, religiose iungendas, finem denique cunctis instituti sacri caerimoniis, quod felix faustumque sit, faciendum, frequentissimi conueniatis. P. P ipso in altero Religionis expiatae sacro saeculari, pridie Calendas Nouembres, anno, quam reditum est in gratiam, cIdo Idcc xvii

* Ita Sleidanus Lib. XIII, pag. CCIX auersa, editionis primae, quae, in forma ordinis maioris, Argentorati, anno cIdo Id LV, in uulgus exiit, curata ab ipso auctore et probata. Hoc idem extat in edit. Argentoratensi mino-

minore, excusa anno cIo Io LXI, etiam in alia ex Theodori Rihelii officina. Sed idem liber, Francofurti anno cIo Io CX exscriptus, corrupta Sleidani scriptura, habet, *Si quis uirginem aut matrem uitiaffet*, aduersariorum dolo, incertum, an iussu. Nam liber dicitur emissus *permissu superiorum*, et laudatur ibidem *editio noua, prioribus correctior*, quam tamen rectius mendosam uoces, et subdole deprauatam. Sleidanum tueretur ipsa Lutheri Propositio, ex illis quinque et nonaginta, Arcis Vitembergensis Aedi publice affixis, V & LXX, quae una cum ceteris, relata est in primum uolumen monumentorum, ab illo relictorum. Est autem illa, *Opinari, uenias Papales tantas esse, ut soluere possint hominem, etiamsi quis, per impossibile, Dei Genitricem uiolasset, est insanire*. Ceterum locus Sleidani deprauatus effugit animaduersionem Hardtianam, ab Illustri Seccendorffio alioqui laudatam

LXXXIX

DE

A L A P A C H R I S T O

I N F L I C T A

Veronica, sanctitatis insignis femina, habuisse traditur cruentam Seruatoris imaginem, eamque illo exceptam linteo, quo sudorem, sanguine tinctum, Christus, ad mortem ductus, absterferit. Christus ipse dicitur in Peplo, quod, de capite suo detractum, Veronica praetereunti porrexerit, imaginem suam impressisse, eamque, reddito Veronicae Peplo, amoris sui pignus, reliquisse. Hac imagine, narrant, expressam fuisse uim colaphi, ori sacrosancto tam furenter infracti, ut ex maxillis altera, quam palma sacerrima percusserit, altera, tumidior appareret. Id lintheum Romam, ut aiunt, ab ipsa Veronica, perfertur, et Tiberium graui liberat morbo, qui remedia cetera repellit. Eiusdem generis sudaria, quae uultum Christi, paricidali manu icti, cruore signatum exscriptumque reddant, pluribus in locis uenditantur. In primis illud, fama celebre,

JOH. XVIII. 22.

bre, quod, Augustae Taurinorum multa religione custoditum, magnaue cultum ac prolatum caerimonia, quotannis ostentari solet multitudini, undique confluenti, seque spectaculi huius, quo nihil religiosius putatur, ueneratione expianti. Hoc sudarium, ab Io. Iacobo Chiffletio descriptum, effingit frontem, cruore respersam, liuidum uultum, genas tumidas, maxime dextram, quae sinistrae Christi respondet. Sed huius, aliorumque, ex hoc genere, linteorum, quae tantam diuinitatis habent opinionem, fidem quis aut expediat, aut praestet. Taurinensis certe linteae fides uel una uacillat hac re, quod eius memoria opinionibus discrepat, incertisque fertur auctoribus. Nos quidem, ad summam rei indignitatem oculis subiiciendam demonstrandamque, satis habemus, Alapam, Christo inflictam, inter cetera contumeliarum genera, quibus hic affectus est, et quae ponderari Deus uoluit, ipsis prodi diuinis literis

Quod quidem nefas hominis consceleratissimi ut sine summo animi horrore recordari non possumus, sic idem, ut immane dirumque, pro eo, ac religio postulat animi, non possumus non execrari. Tantum autem abest, ut homines ceteri nullam facinoris huius culpam sustineant, ut, eius memoria conscientiaque tacti, grauitatem labis, a maioribus acceptae, agnoscere debeant, et indolis humanae uitium, quod inde contraxerunt, deplorare. Nostrae enim malitiae, quam naturae corruptae pestis iniecit nobis, extremae sumus conscii, quae, semper Deo reluctans, nisi Spiritus Sancti reprimatur ope, pensum sanctumque nihil habet. Eadem ab Aduersario Dei tantis agitur furiis, ut, perpetuas cum Deo gerens inimicitias, omnem eius honorem, sicubi possit, obterere non dubitet. Huic prauitati, tam capitali, Christus mederi statuit, eius-

que rei causa ad homines se demittit. Sed eo grauius hi delinquant, quod medicinam coelestem respuunt, nec aliter, quam aegroti furiosi, medico tam benigno, atque unico, insultant, unguibus etiam in ore eius sanctissimo defixis

Mamercorum alapae Poetis notae sunt, quibus, in mimis, scurrae, et parasiti, ridente populo, accipiebantur, in nouo uitae genere, ut ait ille, et inaudito, quod contumelias quaestui haberet, et pasceretur iniuria. Hic autem Regi regum, et maiestatis omnis Principi, uile abiectumque mancipium, uero rerum Domino, cui parent cuncta, sordidum seruitium, quod ab heri nutu flagrisque pendet, gloriae Parenti, unus ex infami apparitorum latronumque, qui Christum comprehenderant, satellitio, innocentissimo nocentissimus, stupente terrarum Orbe, manum infert. Sed rursus illam profligatissimi serui personam sustinet homo, qui, repudiata per nequitiam ultimae integritatis libertate, libidini flagitiisque constringendum se tradidit, et, propagata ad posteros auctaque animi corruptela, totum genus hominum usque eo contaminauit, ut, nisi diuinitus emendemur, inueteratae prauitatis consuetudine et licentia fracti, sanctitatem ueritatemque perferre non possimus

Nec uero tam bacillo sanctissimum caput a pessimo feritur, ut Theodorus Beza, et alii quidam, interpretantur, quam alapae, palma impactae, ignominia os purissimum foedatur ab impurissimo. Haec enim diuinae mentis explanatio piae antiquitatis, cuius iudicium in Ignatio ad Trallianos, Gregorio Nazianzeno, Cypriano, Hieronymo, Sedulio, et aliis, extat, testimonio respondet, aliorumque

que interpretum consensione iuuatur, maxime Syri. Eadem interpretatio in ipso loquendi usu, sacris scriptoribus, Matthaeo, Marco, Lucae, Ioanni, probato, rationis pondus habet, Graecorumque Criticorum, quos Suidas compilauit, suffragio ualet, nec minus reconditarum commentariis notionum, quae Glossae uocitantur, ipsorumque Iurisconsultorum, quos Graecia tulit, distincto ac familiari loquendi genere, se tuetur. Has olim plagas, quibus caederetur salutaris maxilla, quasi praesentes, cecinerant uates, coelesti afflatu perculsi, ipsaque, si credimus Lactantio, fatalibus in libris, Sibylla, quae tamen, Christianis mirifice subseruiens, sagacioribus doli cuiusdam pii, ut loquuntur, suspicionem iamdiu praebuit. Consimilibus explicatae manus uerberibus perinde, ac colaphis, caesos aliquando confectosque testes illos fuisse, qui fidem ueritati sanguine suo fecerint, Martyrologia loquuntur. Ceterum poenam huic iniuriae leniorem principio sanxere Romani. Sed Lucius Veratius quidam, homo insignite improbus, atque immani uecordia, pro delectamento habuit, os hominis liberi manus suae palma uerberare, et, quemcunque male acceperat, huic protinus, secundum duodecim Tabulas, quinque et uiginti asses numerare, per pedissequum, qui sequebatur eum cum crumena, assium plena. Ecce tibi Alapator, qualem Glossae dixerint. Itaque praetores, ommissa priori lege, recuperatores dederunt aestimandis iniuriis. Alias, scimus, gentes, ipsos maxime Germanos ueteres, tantam ori dignitatem tribuisse, ut, audaciam infringendi alapas ferro, duxerint, uindicandam, ac ne caedis quidem postulandum, qui tantum dedecus ferro sit ultus. Ex ipsis quoque Iurisperitis ii, qui rigorem iuris aequitate student mollire, in huius proteruiæ licentia iniuriam ponunt atrocem. Ac uidetur omnino facies humana reue-

rentius habenda, quod, ut sapientibus placet, in ea exhibetur uiua, et expressa, similitudo Dei, hoc est, depictus homo totus. Videtur genis clementius consulendum, in quibus Pudoris sedem fixit antiquitas, tanti ab Atheniensibus existimati, ut Pudor ara, publice structa, coleretur. Itaque, si gentium moribus ipsisque legibus res iudicetur, Alapa iniuriam grauem, magnaque cum turpitudine coniunctam, infert, quae potissimum, et humilitate percussoris, ingrauescit, et dignitate percussi. Quid autem humilius esse potest hac infami manu seruuli abiectissimi, quid excelsius Dei Filio. Quis ergo non exhorrescat immanitatem, ex profundissimo libidinum gurgite profusam, ferendi contundendique os coelestissimum, e quo exiit in uulgus uox salutis publica, quae pacem gratiamque, e Paterno sinu prolatam, nuntiauit, e quo Sol iustitiae nituit, e quo Lumen ipsius mundi fulsit. Taceo uim, ab homine infecto, furioso, ac ualentissimo, quales esse iudicii magistratusque satellites solebant, adhibitam, quae ideo mediocris esse non poterat

Sed eo se res indignius habet, quod haec plaga infertur illi sanctissimi corporis parti, quae declarat amorem Christi, in hominum genus omnino singularem. Os enim fuerat, quo solitus erat infantes, manibus susceptos, osculari, quo uoces, aeternae uitae succo imbutas, mittere, quo daemones impurissimos et crudelissimos ex obsessis expellere, aegros atque desperatos sanare, mortuis lucem spiritumque reddere, atque omnem mortalium uitam, et sanctam efficere, et sine furo beatam. Genae fuerant, pudoris ingenui plenae, quarum uerecundia modestiam docebat, ut ab impudentia ferociaque negligendae salutis abstineretur. Oculi fuerant, quibus lacrymantibus, et Lazarum e tumulo exciuerat,
et

et futuram Hierosolymorum fortunam defleuerat, et misericordiam, benignitatem, caritatem, in miseras hominum animo conceptam atque erumpentem, indicarat. Vultus denique totus fuerat, cuius comitate fessos aerumnososque cunctos, ad vires beneficio suo reficiendas, inuitauerat, uel hoc solo uultu, tam benigno, tam salutari, tam pulchro quoque, praeferens ueras generis humani delicias. Qui enim Christo deformitatem uultus afferunt, hi quidem formam eius, tot cruciamentis supplicioque deformatam, cum natiua confundunt, qui mediocritatem formae cum Francisco Vauaffore, non tam medio eunt, quam noui quid uolunt narrare. Cur autem formosissimus non fuerit, quem ipsae sacrae literae nominant humani generis pulcherrimum. Deformitas est discessio a forma, huiusque discessionis causa peccatum, quod totum genus hominum peruasit atque corrumpit. Ea uero corruptela non solum animi est, sed etiam corporis. Corpus hominis a Deo conditum est cum summa perfectione omnium partium, tum interiorum, tum exteriorum, tam solidarum, quam liquidarum, cum summaque harum partium omnium inter se conuenientia, ac singulari decore, quod ex hac conuenientia exstebat. Ex quo emergit pulchritudo, quae homini, primum condito, tributa fuit, eratque mansura in omni eius progenie, nisi a Deo defecisset ille, nec minus se, quam posteros omnes, perfidia contumaciaque sua deprauasset. Pulchritudo autem, quam dicere solemus, sita est in apta compositione membrorum, ut inter se partes omnes consentiant, cum lepore aliquo, et grato natiuoque colore, qui, per sanguinem diffusus, partium illarum sanitatem ostendat. Neque enim pulchritudo fecerni potest a ualetudine, et, quo maior haec est, eo commendatior ipsa pulchritudo. Hac mente Vitruuius ad pulchritudinem corporis,

ex Symmetria, quam technici dicunt, aestimati, non modo consensum, membris conuenientem, requirit, sed temperatum etiam bonumque sanguinem, qui membra impleat, ac toris exurgat, ipsos quoque nervos rubore tegat, et decore commendet. Hanc pulchritudinis notionem speciemque dant Mathematici ex ipsis scientiae suae regulis, hanc pictores effingunt, hanc ipsi etiam Poetae, qui picturam faciunt loquentem. Sed huic pulchritudini deformitas opponitur, quae talem membrorum et coloris congruentiam atque aequalitatem non habet, quoniam discedit a forma, ut ipsum uerbum declarat. Vt enim peccatum est aberratio a Lege diuina, sic Deformitas a forma, quae legem normamque suam ponit in Symmetria. Sed peccatum, ut animo humano, sic ipsi quoque corpori, pristinam integritatem abstulit, uix ut sit umbra prioris pulchritudinis ea, quae nunc humano corpori restat. Quid autem Adami peccatum ad Christum. Hic enim hominum similis est factus, sed sine peccato, hic posterior est Adamus, sed, ut prioris peccatum sanguine suo luat, et sua sanctitate, omnibus numeris absoluta, illius malitiam, ad posteros tractam, expiet. Neque enim Christus habet corpus, quale nos, semine uirili natum, quod inde labem trahat originis, sed corpus, ui diuina, in utero materno, excitatum consecratumque, quod contagione nulla contaminatur ullius mali. Hoc igitur Christi corpus cum perfectissimum sit, pulchritudine, quae apta partium conuenientia praecipuum corporis decus ostendit, carere non potest, neque ceteris in membris, nec in uultu maxime, qui merito praecipuis membris annumeratur. Cogita iam, hoc Christi corpus esse domicilium diuinitatis illius, quae, donis immensis praedita, in illud se abdiderit. Tantone thesauro dare uelis deformitatem domicilii, illius praesertim, quod

quod a Deo structum sit Θεασθεῖον. Christus assumit humanam naturam, quae animo et corpore constat, sed assumit eam perfectione certe haud minore, quam habuit primus homo, conditus ad imaginem Dei. Haec autem imago Dei, ad quam conditus est homo, tametsi in animo, ut primaria sede sua, eiusque animi excellentia, constitit atque fulsit, cum Deus nihil habeat corporei, eadem tamen imago in corpore etiam humano, eiusque mirabili partium conuenientia, in primisque uultu, qui speculum est animi, reluxit. Quidni ergo multo magis in corpore uultuque Christi reluceat diuini quid, quod aspicientes pulchritudine et admiratione sui trahat, cum Christus, ut Paulus docet, ipsa sit Icon Dei, si spectetur ex natura diuina

Orationis, quis enim dubitet, uis maiestasque, quam omnis audientium multitudo in Christo adeo admiratur, ut audiendi cupiditate irruat ei, ex ipsa diuinitate, quae habitat in Christo, oritur, neque ullius eget opis externae. Tanta tamen in Christo, ut sacris scriptis non sine causa mandatur, oris est commendatio, ut ex eo singularis exeat gratia. Cui quidem gratiae quid minus conuenerit, quam deformitas oris atque uultus, cum uultus, ut artis suae experientia docet M. Tullius, secundum uocem, plurimum possit, miramque afferat cum dignitatem, tum uenustatem. Mulier certe illa, quae Christum audiit concionantem, ex turba uocem attollens, Beatus, succlamat, uenter, qui te gessit, et ubera, quae suxisti. Percellitur quidem admiratione coelestium dictorum, quae percepit, instincta motu sacro, eoque uidetur a Christo summone-ri, ut uerbum potius Dei, ab se prolatum, respiciat, quam formam externam. Sed, quoniam haec femina est illius sexus, qui rerum, in oculos incurrentium, specie, pulchra maxi-

maxime forma, duci solet, nihilne ea pulchri, simul cum docendi suauitate ac praestantia, quam audit ex Christo, in uultu reperiatur aspectuque filii, iuuenis praesertim, cuius matrem praedicat tam beatam. Matres enim, quae pulchritudine filiorum gaudere solent, laudantes aliarum matrum fortunas, his certe non deformitatem sobolis suae, sed pulchritudinem in primis, gratulari consuerunt. Itaque olim, ut facile colligas ex uerbis ipsius Iunonis Virgilianae, qui precabantur felicitatem connubii, precari solebant, ut nuptae parentes fierent pulchrae prolis. Cui quidem mori tantum tribuit ipse Plato, ut, in Republica sua, Sponso, et Sponsae, necessitatem legemque imponat, cogitandi, quemadmodum ciuitati procreentur liberi, non solum optimi, sed etiam pulcherrimi, quos primo loco nominat. Quid ergo impedit, ne mulier illa, Christum, quem audit, attentius contemplata, in ore eius pulcherrimo reperire sibi uideatur poma quasi aurea in uasis argenteis, eoque matrem eius extollat, quae filium sibi pepererit alendoque educauerit, tum sapientia summa, tum forma pulcherrima. Sic Christus fit, matre pulchra, filius pulchrior. Multa Christus edit ingentiaque miracula, quibus diuinitatem suam cunctis palam facit. Sed, his operibus, tam admirandis, fidem, studet, facere coelesti doctrinae, cuius, mortalibus promulgandae, negotium gerit. Quae quidem res etsi uoce docentis potissimum administranda erat, ipso tamen docentis eiusdem uultu non minimum poterat adiuuari. Ad uultum enim dicentis conuerti solent auditores, uultum spectare, hoc maxime, a uoce si discesseris, moueri. Cum igitur Christus, quibus potest, rebus humanae subueniat imbecillitati, num ille, deformitate uultus, homines, suo-pte ingenio a uirtute ad libidinem procliues, ab auscultando, maluerit, repellere, an eosdem, pulchro augustoque
oris

oris et uultus habitu, ad audiendum inuitare. Corpus Seruatoris tantum medendi robur habuit, ut eius tangendi locus ubique sit cupidissime quaesitus, ut omnes quoque sint, hoc corpus qui contigerint, sanati protinus. Cum autem Christus ore suo, quo coelestes uoces edebat, animi praecipue morbos, multo grauiores atque periculosiores, instituerit curare, omnesque sermones suos diuino Spiritu repleuerit, nihilne diuini, putemus, in eius apparuisse uultu, ut eo, quem intuerentur omnes, hi perinde mouerentur, ac uoce, quam audirent. Iam quid est probro- rum, quod expectare non possis ab Iudaeis contumacibus, a Phariseis maxime, eorum corruptoribus, si quidem hi Christum uidissent deformem, qui Dei filium se nomina- ret. At nihil huius isti, lynceis oculis suis, cernunt in Ser- uatore, nullam ei deformitatem exprobrant, neque ceteris in partibus corporis, neque in uultu. Multa quidem, et indignissima, ut ipse Christus ostendit, per calumniam ma- litiamque summam conficta, obiiciunt Seruatori, sed nul- lum genus deformitatis ullius. Huius in eius uultu si quid conspexissent, idem illud ei potissimum isti elegantiarum spectatores, quales erant Pharisei, notati a Christo, crimini dedissent, ut argumentum, uulgo creditum, turpis animi ex turpi uultu. Ea fecissent hoc ipsum mente, ut abstra- herent a Christo multitudinem, acerrimis oculis in eius ore defixam, per dies integros. Veteres Christiani quid senserint, si requirimus, e uultu Christi tanta maiestas elu- cebat, ut, pictorem, tradat ex antiqua fama Io. Damasce- nus, ab Edessenorum rege, Abgaro, missum ad pingен- dum, Christi splendorem uultus, aspectusque, ferre non potuisse. Videmus igitur, quid nos deliquerimus, quid nostra caussa Christus sufferat. Hic enim ille fatalis est i- ctus, quem, nostrae perfidiae, una cum ceteris malis, de-

bitum, ab ultrice iustitia Liberatoris misericordia suscepit, ut manu percussoris manus Parentis, pomum uetitum captantis, expiaretur, et iniusta genarum percussione iustus fontium pudor, quo reiiciebantur a conspectu Dei vindicis, excuteretur

Tanti facinoris memoria repraesentat nobis antrum nequitiae, officinam ludibrii, latronum sedem, domum cogitantibus Pontificis maximi, ubi domicilium sanctitatis, innocentiae perfugium, iustitiae templum, esse oporteret. Hic, causa nauiter cognita, pro religione animi fuisset statuendum, uisque omnis uel ab fonte quolibet prohibenda. Sed eodem loci Christus, nullius criminis conuictus, omninoque insons, indicta adhuc causa, pro libidine seruilis, ac barbarae, immanitatis, longe peius habetur, quam nocentissimus quisque. Christus autem, tam male acceptus, quoniam est animo. Illone, quo mortales excipere solerent uim contumeliamque tam grauem, coram magistratu praesertim, eiusdemque iniussu. Aequo placidoque est animo, indignitatem duntaxat facti, innocentiam suam, docens, nusquam se mouens, ut cunctis praeterea pateat iniuriis. Ea uero patientia sua comprobat id, quod praeceperat, tum facile nemini credibile, quod nos, ut durissime dictum, adhuc mirari solemus, qui caedat in maxillam dexteram, alteram eidem obuertendam. Nihil huius dixit, quod sciam, Cyprianus, merito tamen hanc iniuriam, monet, a Christo leniter placateque ferri, *Vt, sicut ipse loquitur, nos humilitatis ac patientiae haberemus exemplum.* Diuinus Paullus, ut potest, nititur Christum sequi, tum aliis in uirtutibus, tum in studio patientiae, quod ubique commendat. Sed, Ananiae, Pontificis, iussu, in publico iudicii confessu, uapulans contra fas, in aduersarium ira uidetur exar-

exardescere, asperius etiam eum appellare. Admonitus, in Pontificem Maximum dici, purgat dictum ignoratione dignitatis huius. Inique caeditur, cum nihil dixisset, uel loco, uel iudicibus, indignum. Etiam modestiam placabilitatemque declarat correctione erroris per inscientiam suam. Ac fortiter omnino loquitur pro conscientia mentis suae, nec iniuria. Sed caesus tamen grauius commoueri uidetur, eumque increpare, cuius iussu percussus erat. Contra ea, Christus percussori suo, homini longe ignobiliori, nullo animi perturbati indicio, solam demonstrat rationem male facti. Num igitur discipulus ab exemplo praeceptoque Magistri discedit. Non idem, uideo, sentire Chrysostomum atque Augustinum, quos alii sequuntur. Chrysostomo tamen malim assentiri, ut Paullus existimetur libere potius loqui, quam iracunde. Neque enim Paullus in foro, ubi de ueritate diuina libere confitendum erat, loquitur ex persona priuati cuiusdam, sed ut Apostolus Christi, Ananiae denuntians iudicium Dei. Itaque, neque contra facit hic, quam Corinthiis ipse de maledictis uitandis praecipit, neque Christi uel exemplo repugnat uel doctrinae, sed ardore quodam sacro, pro diuino honore, incenditur. Illud autem recte dicit Paullus, Ananiae munus esse, secundum legem iudicandi, neque eo secius se, contra Legem, illius mandato, uerberari. Namque aequorum est iudicium, quos potestate teneant, eos ab omni ui extra ipsum quoque iudicium defendere, ministrisque tuendi partes dare, non uiolandi pulsandique ueniam. Facies nuda in foro, praesertim sacro, ubi nuda ueritas quaeritur, oculis cognitionique iudicium tuto debet exponi, sed in bello et acie, ubi miles faciem ferire iubetur a Caesare, facies aduersus hostiles ictus galeis muniari solet, clypeis etiam scutisque defendi. Sed innocentissimi Christi uultus in iudicio nihil, immane dictu, tuti reperit.

Hoc nimirum virus est illius peccati, quod ex natura corrupta hausimus, tam pestiferum, ut animi libido, praeceptis Dei repugnans, saepe diuini humanique iuris sensum nobis eripiat, et, sicubi sancte potissimum fuerat agendum, ibi nihil sanctum inuiolatumque, nihil religione, aut lege tectum, relinquat. Itaque Christus, ut huic medeatur pesti, se ipse nequissimi solutissimique iudicii ludibriis subiicit, sed ea re simul aliam luit hominum culpam, qua comederant fructum arboris, interdictum sibi, cum eoque omne patrimonium salutis humanae. Os enim humanum accipit Pomum uetitum, dentes acceptum mandunt, sed maxillares potissimum, qui maxillis uestiuntur, mansum denique, ac tritum his dentibus, Pomum gula faucesque excipiunt, atque demittunt in uentriculum. Hinc prima mali labes ex Malo comesto, in ore humano, in dentibus, maxime molaribus, quos genae tegunt. Vt, ratione haud inutili, recordari possimus auiti delicti, quotiescunque dolore dentium affligimur adhuc exquisitissimo, qui, per iustissimam poenam, pluribus saepe morbis intolerabilior sit, in hac quidem ipsa corporis parte, quae maxime peccauerit. Ergo Christus solus malum generis humani, ore dentibusque patratum, quod ceteram medicinam respuerat, curat ore malisque suis sanctissimis, quas tortori forensi, in iudicio contra ius fasque caedendas, praebet. Hoc eo patientius facit, quo iustius homines, per negligentiam contemptionemque diuini ac severissimi praecepti, omni se iure spoliauerant iustitiae suae, ullo in foro tuendae, haud aliter, quam condemnati grauius, nec ulla iam luce digni. Pro nobis enim uim ignominiamque sustinet, quam faciei eius sacrosanctae sceleratissima manus infert, uti nos aeternis liberet inferorum plagis, quae nos manebant, a Deo repulso. Si Paullus, adhuc uiuus, tam sanctus idem Deoque carus, suas deplorat misere-

miserias, qui, per palum carni infixum, colaphis ab Angelo Satanae caedatur, quanta, quae, furiales plagae nobis expectandae fuissent ab inferorum grege toto, nisi periculo nostro Christus intercessisset

Nec uero defuerunt, ut existimari potest, facinorosissimo seruo consilii tam impii auctores, qui rebus studeant iniquis dominorum. Ipsi quoque domini male factum comprobant, in re conuiuentes tam infanda, nec propere tam proiectam punientes audaciam. Dissimulant factum silentio, tamque peruersos se praebent iudices, ut latrones, nescio qui, solitudini cuique desertissimae minus terroris inferre uideantur, quam iudices hi iudicio. Cuius quidem mali contagio quantum ad nos pertineat, nostri nos admonet ingenii peruersitas, quotiescunque libidini insitae, et dominanti, morem gerimus, eaque uel ipsimet ad male agendum inducimur, uel prae consulta et coepta non coercemus increpando, sed ea dissimulando, ueniamque delictis commodando, confirmamus

Causa facti honestior interponi uidetur, quasi non ita respondendum sit Antistiti summo, pro eiusque potius sanctitate atque auctoritate, sicubi uel leuiter a quoquam laceratur, tanquam pro aris focisque propugnandum. Sed, cum non eam sibi reuerentiam magistratus arrogant, quae reis, culpa nondum manifestis, tuendi se libertatem detrahat, huius quidem, officiosi in speciem, obsequii integumento foedum inuoluitur assentandi studium, quo gratiam apud hominem ut ineat nequam iste, adoritur Deum, contumelia sua obruendum. Hoc specimen improbitatis humanae, quae male consultis factisque nomen honestatis praetexit, et, posthabita bonae mentis conscientia, ho-

minibus, quam Deo, placere mauult. Sed, fidem uendicans hominibus, fidem soluit, qua Deo tenetur, in eiusque odium incurrit. Habenda tamen fuerat illius ratio, qui prouocauerat ad testes, fuerat a testibus ex lege incipiendum, praesertim, cum multi horum suppeterent, fuerat, causa nondum orata, necdum disceptata, formula iuris communis retinenda, ut res, sine fraude, sine odio, gereretur, neque captius ante castigaretur, quam damnatus esset, ne poena culpam occuparet. At neque uincula, quibus Seruator tenetur constrictus, neque mos iudicii, neque sana mens, obstant indomito furori, quin hic, disciplina, quae crimini dabatur, nondum explorata, praecipue irruat in innoxium, eumque, ignominia cumulatum, omni iuris auxilio spoliet. Ita uero, dum sanctimoniam iustitiamque exuimus imaginis diuinæ, scelus et omne nefas asciuimus, ipsamque rationem, recte agendi atque existimandi magistram, appetitus, in deterius proni, malitia, usque eo distrinximus, ut, nisi a Deo reuocemur in uiam, effrenato identidem impetu elati, consilium neque ad modi, neque ad temporis, circumspectam quandam prudentiam accomodemus. Sed, quo maior est indolis humanae malitia, eo magis admiranda est bonitas Christi. Hic, uerus rerum Dominus, ictum serui haud declinat, ut facile potuisset, sed hanc plagam, ac multas postea, ab hostibus truculentis ui colaphorum sibi impositas, tolerat, ne quid reliqui faciat, quod pertineat ad Deum hominibus placandum. Itaque, nostra causa, seruilem in modum habetur ab apparitore magistratus, quippe, cum seruilis poena sit, colaphis caedi, ut ipse Petrus ostendit, seruos docens officium suum. Ea uero re Christus mitissimus superbiam luit hominum, qui sapientia Deo similes esse uolunt, sed hac temeritate sua fiunt miserrimi, diuina se despoliantes imagine, omnique superiore fortuna

Merito Ioannes ille, qui uere Chrysoſtomus uſurpatur, Chriſti patientiam, et impudentiam ſerui, contemplatus, coeli terraeque ultionem implorat, illius quidem, ut exhorreſcat, et fulmina excutiat, huius, ut contremiſcat, hiatuque ſuo ignes eructet, aut hauriat abſorbeatque percufforem Chriſti, monſtrum generis humani teterrimum. Merito nos ſcelus nefarium perhorreſcimus, ſimul tamen, in hoc ſeruiliſ amentiae ſpeculo, ſimulacrum criminis noſtri contuemur, ac, dolore metuque commoti, pacem ueniamque expoſcimus, et meritum Seruatoris, qui, noſtri amore, plus patientiae, quam potentiae, adhibere uoluerit, religione animi, quanta poſſumus, maxima ueneramur. Solebant antiquitus ſerui, cum manumittendi eſſent, quaſi ſecundum quoddam hominum genus, alapa percuti, uelut plaga ſeruitutis nouiſſima, quaque omnis prioris conditionis depelleretur humilitas, ut Baſilius notat. Laeti nos, cum Sedulio, praedicamus, Seruatorem infamis dextrae iniurias pertuliſſe, ut liberali nos aſſereret manu, ac uindicatos a ſeruitutis aeternae iugo, adoptatoſque in bona coeleſtis hereditatis, donaret ipſa Dei ciuitate, in qua, tuti ſecurique, magna ſempiternaque gloria perfrueremur. Iouis faciem, artificio fictam, minio, feſtis diebus, illinere conſueuit ſuperſtitioſa uetuſtas, ſingularis, ut opinio ferebat, honoris cauſſa, idemque honos triumphantium corporibus haberi ſolebat. Sed, quo rectius commentitii cultus fucum pigmentumque repudiamus, eo cupidius Chriſti faciem, ſeruili manu turgidam, ceteroque cruciatuum incredibilium ſanguine reſperſam, cogitatione complectimur, ut in eius aſpectu acquieſcamus. Haec enim facies, uti caritatis immenſae notis eſt inſignita, ita, quantum amoris huius diuini ſit beneficium, quantaque huius beneficii debeat eſſe ueneratio, cunctis pie cogitantibus oſtendit

Hac

Hac officii religiosi contemplatione, ad praeclaram pietatis aemulationem, incitantur Iuuenes praestantissimi, quorum neque uirtus, neque doctrina, satis iam spectata, nostrae laudis eget. Sunt autem hi eo quidem dicendi ordine, quem sibi delegerunt ipsi, *Io. Henricus, D. Io. Caspari*, Iurisconsulti Amplissimi, *F. Brendelius, Iacobus Fridericus Ludeccius*, et *Christianus Fridericus Lenzius*, artium liberalium Magister. Qui quidem statuerunt ita religione sua publice defungi, ut primus illorum hodierno die, alter crastino, Sacrosanctae Perpeffionis expendant momenta, tertius Salutarem in uitam Reditum, in ipso Anniuersario Sacro, Liberato terrarum Orbi gratuletur. Reliquum est, *Ciues Optimi*, ut instituto, quod unice seruit honori diuino, faueatis, et, quam fieri potest, humanissime a nobis inuitati, tres hos oratores Sacros, dicto quemque die, secundis auribus accipiatis. Horum primus hodie, ab Hora pomeridiana III, uestram in audiendo benignitatem, in Auditorio Minori, expectat. Nos autem si eo ponitis loco, ut, officii quid, credatis, in uos a nobis posse ulla ratione proficisci, id quidem, quicquid est, et quantumcunque est, ex lege officioque deuincti uobis animi, a nobis, uelim, iure arbitratuque uestro reposcatis. P. P. Id. Aprilis

A. R. G. ∞ 1500 XIII

XC

ANIMVS

MVNIFICENTIA

EXCELSVS

Cum multa magnaue sunt, quae posteritas in uirtutibus Hermanni Volframsdorfii commemorabit, tum nihil est ad excelsi dignitatem animi praestantius, quam, eundem munificentia quadam sapientissima eluxisse. Hic enim, consilio ad cogitationem immortalitatis conuerso, uiuus ita benigne fecit, ut ne mortuo quidem beneficentiae, in posteros conferendae, ac sine detrimento propagandae, facultas deesse possit. Adhuc enim manat apud nos munificentiae fons uberrimus, quem ille, princeps quondam in Saxonum regia purpuratus, aperuit, adhuc liberali conuictu sodalitas alitur, e qua docti clarique uiri prodierunt, adhuc sodalium horum tanta uiget industria, ut illi non minore doctrinae omnis, maxime sanctioris, quam uirtutis, laude crescant. Talibus hi moribus ac studiis Maecenatis sui bonitatem sapientiamque ornant, nec obsolescere sinunt eius gloriam, ab omni temporum obliuione uindicatam

Equidem illud animaduerto, cum inter homines, contrariis animorum studiis incitatos, ac uarie affectos, de praestantia sit excellentiaque certatum, alios belli, alios togae, artibus seruisse, e quibus suum quisque decus caperet, haberetque, quo nomen, prodendum posteris, amplificaret. Sapientes tamen, animo in utramque illam uersato partem, sic iudicasse, reperio, nec rei militaris famam, neque

Aaa aa

neque pacis ornamentum, sine benigni ac benefici animi commendatione, bonis unquam placuisse, nullaue ad Deum re propius accedi, quam salute hominibus danda, et commodis prolixè comparandis, quae perueniant ad alios. Hoc Caesari, rerum iam potito, in praecipua laude ponit deprecator Q. Ligarii eloquentissimus, cumque Iulius, victor, dominatu, armis quaesito, unus cuncta teneat, idem Cicero contendit, nihil habere nec fortunam Iulii maius, quam ut possit Caesar, neque naturam melius, quam ut uelit idem, conseruare quam plurimos. Quae quidem ratio, et tantum illo ualuit tempore, ut Caesar, oratione mitigatus, reum, ad quem, capitis damnandum, accesserat iratus, absolueret, et eidem Caesari alio tempore fuit adeo probata, ut hic, scriptis ad Oppium Corneliumque literis, se, noua uincendi arte, putaret inuictum, si misericordia et liberalitate, ut ipse loquitur, sese muniret.

Omnino, cum, natura duce, quid ius fasque tuendae societatis humanae praecipiat, quid Deo sit dignum, cogitamus, tum uero, nihil, intelligimus, praestantius esse, ut, rationem secutus, pronuntiat M. Cicero, beneficentia, nihil, hac beneficentia magis, ut idem naturali iudicio colligit, maiestati conuenire Dei, qui beneficus sit, et amicus hominum generi. Audiatur Tarsensis ille, ut ueritatis, sic benignitatis, diuinae praeco, qui Philosophos Atheniensium, coelestis, unde nascantur homines, originis demonstratione, ad colendum Dei Numen adducere parat. Hominum enim ingratis simorum improbitatem ipso, quod laudat, testimonio Arati, uatis domestici, castigat, ut intelligant isti, cum ratione infantes, quem ad modum sibi, ne monitis quidem, ac solo naturae sensu ductis, de beneficiis, diuinitus acceptis, sentiendum sit. Longe melius Socrates ille Xenophontius habet in consilio rationem, cum grauius copiose-

pioseque beneficia, a Deo in genus hominum profecta, Euthydemo commemorat. Totam enim, professus, rerum uniuersitatem humanis inferuire commodis, sanctius certe, quam nostra quidem tempestate multi crediderint, omnem diuini Numinis curam, proponit, in tuendis hominum utilitatibus consumi. Sed hanc aetatis priscae mentem, quam Socrates, Plato, horumque similes, retinuerunt, ex animis hominum exturbare instituerunt Epicurei, ut diuinam prouidentiam tollerent, Deos commenti securos, nostrique negligentes. Quam quidem Seneca libidinofam nefariamque turbam, una cum surdis otiosisque numinibus, merito ex humanae naturae finibus exterminauit. Nam probe magnaue cum seueritate, cum istos, docuit, falli, qui naturae munus a Dei bonitate diuellant, tum, neminem esse, ad quem non aliquid ex illo benignissimo Dei fonte defluerit. Ipsam igitur ueram beneficiorum collocationem, iubet, ab illis disci beneficiis, quae diuinitus sine remunerationis spe tribuantur

Beneficentia nimirum, ut, ex diuinitatis exemplari expressa, aliquam diuinae bonitatis adumbrat formam, sic habet excelsum quiddam diuinumque, quod non modo uoluntates alliciat hominum, sed beneficos etiam, de uulgi numero exemptos, altius efferat, atque in ampliore dignitatis gradu, quem nobilis animus ac magnificus obtinet, collocatos, arctius cum ipso quoque Deo coniungat. Cum enim, si res ex ipsius animi pendatur excellentia, tanto quisque maior sit putandus, quanto minus egeat alieni, nae ille censebitur longe maior, qui non solum nihil alieni appetat, sed etiam ipse aliis largiatur de suo. Atque hoc etiam quisque iudicandus est praestantior, quo superior uel superbia reperitur uel auaritia, iis uidelicet uitiis, quibus acerrimi saepius animi, et cuncta despicientes pericula, suc-

cumbunt. Accedit, quod illa demum actio ponitur in illustri monumento, quae, abiecta quaestus cogitatione, unius officio uirtutis dirigitur, hacque contenta, nihil referendae gratiae reposcit, atque in conscientia recte facti conquiescit. Sed nihil in sede celsiore beneficentiam constituit, nihil firmitus eam cum Deo deuincit, quam caritas hominum, quae cum in Deo sic emineat, ut hominum, interitu liberandorum, causa, Deus carne tegi uoluerit, is quidem proxime ad Deum accesserit, qui, beneficiis, maxime nifus sit, homines complecti. Quo fit, ut, si amari, si admiratione erecti, praestantis, humanasque res despicientis, animi uelimus affici, hominibus, quantum possimus, iuuandis operam dare debeamus. Ea uero res tantam uim habuit, ut non solum fama, beneficiorum memor, Herculem reponeret in concilio coelestium, sed etiam persuasio, ex creditis astrorum hominumque beneficiis suscepta, superstitionem pareret, et magna hominum de meritis aliorum opinio uarios coronarum sanciret honores, omnis generis, ex marmore, aere, aliaque, statueret monumenta, et, quae posset, immortalitatis, inter homines conciliandae, praesidia magnis clarisque uiris pararet

Quae quidem cuncta si cogitatione complector, animi excelsitatem, animaduerto, in hominibus munificis meritisimo coli. Quod si beneficium illud sanctumque institutum Volframsdorfii, munificentiae fama incluti, respicio, in eo certe tantam animi magnitudinem reperio, ut haud sciam, quonam honore eam, putem, dignam. Hanc nobiscum ueneratur, hanc, in publico hominum doctissimorum coetu, laudare constituit, *Io. Theophilus Clebius*, artium liberalium Magister, modestia, ingenio, doctrina, nobis commendatus in primis. Eam rem peraget oratione anniuersaria

saria ac politissima, quam hodierno die, Hora IX matutina, in Acroaterio maiori, recitabit. Superest, ut ad eum, beneuole audiendum, Vos, CIVES, frequentissimi confluat. P. P. V Calendas Sextiles, anno salutis, diuinitus redditae, ∞ ICCC XVII

XCI

DE

FRVCTV PATIENTIAE

BEATO

Magnum patientiae fructum tulit IO. ELISABETHA REICHTIA, pietatis egregiae matrona. Cum graui enim diuturnoque morbo conflictata est, sed, hoc perfuncta, excessit ad Deum, ut beatissima sempiternaque laetitia perfruatur. Ea re, quod optauerat, consecuta est, et, quid nobis optandum sit cunctis, morte sua, somni simillima, ostendit. Sed, eodem hoc obitu uitae consentaneo, se, declarauit, ad illos pertinere, qui semen, a diuino Satore sparsum, bono fertilique solo, excipiant, et, radicibus defixi, crescant. Ab his, inclamat Christus, Verbum Dei auditum animo bono retineri, fructumque per tolerantiam edi.

Agnoscamus felicitatem talium mentium, easque praeclaras merito dicimus, quae, salutari disciplina institutae, Deo se dedant, eius praeceptis obtemperent, ei cunctis in rebus se praebeant obediētes, sedateque ferant, quicquid sustinendum sit calamitatum. Sic enim fecundae plurium fiunt insigniumque uirtutum. Pietatem enim demonstrant, qua Deum colant, fiduciam, quam in pater-

na Numinis caritate reponant, obsequium, quo cuncta capeffant eiusdem iussa, aequitatem animi, qua suo se contineant in officio, constantiam, qua neutram in partem a recto declinent. At, quantum ab his distant homines, qui secundum uiam coelestis uerbi semen accipiunt, sed uiam hanc, duris libidinum uestigiis tritam, in animis suis habent. Itaque tanta horum est duritia, ut semen diuinum, quamlibet largiter aspersum, repellant, conculcandum pedibus subiiciant, Harpyiis Inferorum rapacibus absumentum relinquant. Diabolus, horrendum dictu, accedit, atque ex animis eorum sermonem eripit, quem collegerant, ne qua credendi religione firmi seruentur. Sic fiunt miserrimi, subtracto unico uitae solatio, quod afflictis mortalium rebus datum est, ad reficiendam eorum spem, quae labefactata erat, excitandam, quae iacebat

Quid est, quod sperandum non putes de iis, qui semen, diuinitus datum, cum gaudio fuscipiant. Quod tamen semen cum inciderit in petram, radices altiores agere non potest, enatumque ex humo, cui saxum subest, exarescit, propterea, quod humoris succo non potest ali. Deploremus mentis humanae leuitatem, miramque prauitatem, quae recuperandae salutis praesidium, diuina bonitate misericordiaque oblatum, nanciscitur quidem, atque eodem insigni munere, sine quo salua esse non potest, effuse laetatur, sed, Dei datoris sui que mox oblita, hoc ipsum subsidium contemnit ac respuit, uoluntate tam prae fracta, ut omnis humanitatis sensum uideatur exuisse

Sed nihil habes boni, quod expectes ab istis, quorum in spinas diuinus cadit satus, ut, ueprium luxuria undique profusa oppressus, elidatur. Horum cupiditates

tates perditae, quod recte auditum est, facile dissipant, et dumeta praebent ancipitum curarum, inexplebilis auaritiae, uoluptatumque turpissimarum, quibus seges omnis, quae pullulauerat, obruta, suffocetur, nulla conceptae spei fruge. Haec enim spes, una cum segete laetius efflorescente, emergere uidebatur, et suae uiriditatis specie praetereuntes delectare, copiosamque messem polliceri. Sed sterilitate sua perit, ob eorum malitiam, qui recedunt a reuerentia diuinae praeceptionis, abrepti impetu praecipitis animi, quo ruunt in omne flagitiorum genus, ut, haerentes inter uepreta humanae licentiae, interclusa uelut anima, deficient.

Haec uarietas est agri sacri, qualem Dei Ciuitas habet in fundis suis. Ut bonum est semen, quod spargitur, ut bonus Sator, qui sementem facit. Sed quam infelices sunt, qui uel duritiae suae, uel inconstantiae, uel malignitate, impediunt, ne quando potiantur optabili messe. Haec enim messis non caducarum est frugum, quae percipiuntur ex agris atque consumantur, sed coelestium aeternorumque bonorum, quorum radices amarae sunt, fructus autem dulces. Nam, patientia, docet Christus, hic opus esse, ut fructus capiantur, eiusque documentum patientiae, ne dux nobis auctorque deesset, ipse dedit.

Hoc assidue contemplata est Reichia, hoc se, omni tempore fortunaque, consolata, hoc etiam confisa, tam feliciter certe, ut non mori uideretur, sed, ex hac uita effeta, et sinceræ cuiusque uoluptatis sterili, in optimam felicitatis perpetuae messem perducere. Sic gaudens metit, quae plorans seuit.

Na-

Natam CIO IDC LXXVI, XVI Calendas Iulias, Hallis Saxonicis, parentes optimi, Christophorus Schraderus, et Barbara, clarissimae gentis Brunneriae, omni sanctimoniae atque honestatis studio imbuerunt. Ac patrem quidem nostrum quis ignorat. Qui quidem postea, quam Dresenam accitus est, sacrisque praefectus, in munere suo amplissimo, summoque Senatu Ecclesiastico, magnum sanctitatis et auctoritatis locum tenuit, et multis insignibusque meritis eluxit. Huius in complexu filia cum educaretur, quam probum, quam fidelem, omnis recti habuit magistrum, cuius et hortatu, et exemplo domestico, disceret, quod in omni uita praeclarum foret. Proinde uirginis huius integerrimae laude, in sexu femineo commendatissima, permouetur Io. Baptista Roeschelius, Naturalis Scientiae, quam profitebatur publice, studio, nec minus rerum diuinarum intelligentia, clarus in primis. Illam igitur sibi pactus, nuptias celebrat A. CIO IDCC, XVIII Calendas Octobres, eo quidem tempore, quo clauum Academiae tenet, huiusque matrimonii tum concordia gaudet, tum ubertate. Nam plures suscipit ex ea liberos, de quibus adhuc superstites sunt duae filiae. Harum altera, natu maior, Ioanna Magdalena, non minus uirtute ac fecunditate sua connubium Christiani Godofredi Stenzelii, Doctoris ac Professoris Medici, Chirurgiae ac Pathologiae fama celeberrimi, ornat, quam maritus, uaria praestantique doctrina, et Ordinem suum, et Academiam nostratem. Hoc matrimonio gignuntur tres filii, unaque filia, Io. Christianus Godofredus, Traugott Balthasar Christianus, Christianus Godofredus Guilielmus, et Ioanna Christiana. Superfunt de his duo filii, aetate priores, quorum alter Philosophiae et Iurisprudentiae felicem nauat operam, alter in disciplinis liberalibus multa cum industria uersatur. Sed altera

altera Roeschelii filia, Anna Margareta, in uirginibus emendatissimis cenfetur probitate, uerecundia, prudentia rei familiaris administrandae, qua matri subuenit aegrotanti, curasque Vitrici leuauit. Mortuo enim Roeschelio anno CIO IDCC XII, VI Calendas Iunias, eius uiduam, Ioannam Elisabetam in matrimonium ducit Nobilissimus Consultissimusque Vir, Ephraim Godofredus Reichius, anno CIO IDCC XV, IV Calendas Martias. Cuius quidem uiri quanta sit in Iure scientia, quanta in rebus gerendis facultas, quanta in caussis defenfitandis fides, et omnes norunt, et acta probant Senatus Opidani, in quo Syndici munus, cum magna ciuium omniaum approbatione, curat, Senatus item Ecclesiastici, ipsiusque Curiae Prouincialis, in quibus Ad-uocati Ordinarii personam gerit. Hoc illa marito laeta, recreatur a moerore superioris temporis, huic amore mutuo deuincitur, cum hoc concordissime uiuit, usque ad supremum uitae diem, edito quoque filio, Christophoro Gabriele, anno CIO IDCC XV, XIV Calendas Ianuarias, qui tamen bimulus, anno CIO IDCC XVII, VI Calendas Maias, decedit

Mulierum laudes alius alio metitur iudicio, prout quisque, uel rebus capitur externis, uel eo ducitur, quod uerum decus est. Quid autem praestantius, quid melius, quid Christianis dignius, quam pietas, modestia, benignitas, patientia malorum. At uero hae sunt illae dotes animi, quibus Reichia fuit praedita. Tenui fuit ualetudine, et multos grauesque morbos experta est, ex partu maxime, sed aliis etiam de caussis. Tantus deinde languor incessit eam, ut adire Tempia non posset, et, aliquot iam annos, domi se tenere cogeretur, lassitudine confecta. Pertinacior accessit morbus, qui lectulo eam affixit, et magnis afflixit doloribus, plus annum. Vix hominis putes, suf-

ferre tantum posse, uita seruata. Sed, quicquid huius erat, patienter tulit illa, admirandum in modum. Sic animo placido expectauit opem diuinam, eamque impetrauit proxime, duodecimo Calendas Martias, inter pias suorum preces extincta

Nos, Amplissima Familia diuinum luctus remedium precati, uos, Ciues, hortamur, ut, procuratis a meridie sacris, funeri, ex aedibus Reichianis efferendo, quam soletis, humanitatem praestetis. P. P. VI Calendas Martias, anno recuperatae salutis, CIO IDCC XLIII

XCH

DE

MVNIMENTO DIVINO

MARTINI LVTHERI

SACRA EMENDANTIS

Vt munitior esset hominum uita, urbes coeptae sunt, et aedificari, et frequentari. Quanquam enim natura ipsa, quae similia conciliat similibus, homines congregat, hos tamen arctius ciuilis uitae confociatio coniungit, spe ductos custodiae rerum suarum, quae communibus tegantur opibus, si quibus aduersariorum uel insidiis appetantur, uel aliis iniuriis. Sed urbibus munimenta, munimentis praesidia militum, imponuntur, ut uis adsit ad resistendum, si quis hostium fiat impetus, ipsaque securitas magis sepiatur. In hominum tamen munitionibus nihil tam utile est, quin reddi possit multis modis inutile, nihil tam firmum, quin possit idem ui quadam maiore conuelli, sicut opera docent tum omnis memoriae, tum ipsius etiam nostrae

Bello

Bello enim Germaniae Italiaeque illato, a consilio, uariis frustrationibus extracto, res abijt ad vires uimque pugnantium, quae, fociis trium Regum armis instructa, cis et trans Alpes, subito prorumpit. Sed, Rheno traiecto, primus in castella fit impetus, quae, tametsi, paucorum uirtute, hostibus ipsis, semel iterumque repulsis, mirabili, defenduntur, ad extremum tamen, intercluso commeatu, apparatu militari consumpto, disiectis operum munimentis, prostratis moenibus, expugnantur

Castella sunt propugnacula, quae hostibus opponuntur, ut obsistant terrori, impetus excipiant, res fortunaeque ciuium expilationibus militum ac direptionibus eripiant, populationibus agros circumiectos prohibeant, et liberi receptus tutique securitatem praestent, apertis uelut Asylis, quae perfugia periculis hominum praebent. Haec quondam cum deessent Germaniae, Hungarorum uastationibus diuexatae, afflictis, ac prope desperatis, patriae rebus, animo consilioque, subuenit Henricus ille, Saxo, ac, munitis, in Saxonia potissimum Thuringiaque, urbibus, refrenauit barbaros, eoque facilius hos summouit, sua militumque uirtute pulsos. Slatuos etiam, praesidio Misnae, ab se conditae, imposito, coercuit, et, castellis alibi positis, fines muniit, in iis potissimum adituum angustis, quae regiones aperirent. Sed nullum castellum, siue natura, siue manu, sit munitum, tam ualens est, quin, impressione in muros facta, fame, pestilentia, proditione, ipsa etiam ciuium dissensione, ipsa militum seditione, multis praeterea modis, solo denique terrore, subactum, possit capi

Iam castella, ab hostibus infesta, ipsius saepe belli receptacula fiunt, opportuna omnino, in quibus praesidia

collocentur, unde, excursionem facta, agris, uicis, opidis, longe lateque uastitas inferatur, unde infesta fiant itinera, unde finitimis populis stipendia, frumenta, pabula, impendantur, quo praeda, undique acta, et omne genus armorum, comportetur, ut bellum geratur, quaesitis in hostico uiribus. Ex ea re populi, quondam fortissimi, ne moenibus quidem, nedum castellis, locum reliquerunt, Spartani maxime, qui soli, ut accepimus, Philippi Alexandrique bellis, et imperium Macedonum, et arma, omnibus metuenda, contempserunt. Horum urbi, adhuc florenti, murus ciuium uirtus fuit, ut Sparta muros habere diceretur, a muris nuda. Sic erat olim Romanum, non munitionibus, sed armis, suaque sibi uirtute, securitatem, atque opes, parare. Nec uero aliud fuerat Germanicum, cum nullae Germanorum populis urbes habitarentur. Haec enim Germania, uicis dispersa, aedificiis ipsis disiuncta, siluarum atque saltuum horrore intersepta, in gentes familiaresque diuisa, uirile ducit, non abdi moenibus, sed hostibus occurrere, in acie aspici, aperto pectore, stare. At Sarmatae quondam Sigismundo Augusto, qui, nuda uallare, hostibus exposita firmare, cogitat, Polonos, aiunt, uirtutem lacertis ostendere, ut eum deducant a consilio muniendae Cracouiae. Nec uero tam Spartanos uidentur aemulari, quam, nimium suis diffusi rebus, cauere libertati suae, cui nihil esset ab Rege, amantissimo patriae, metuumdum. Sed gentibus, quae, armis assuetae, pro libertate mortem oppetere non dubitant, persuasum esse solet, posse interdum arces, castellis communitas, quas dominandi libido occupauerit, pro frenis adhiberi, quibus iniectis, auita libertas opprimatur. Sic arces, nihilo magis claustra, quibus hostes excludantur, fuerint, quam compedes, quibus uinciantur aliquando ciues

Atque

Atque etiam arces, in montium praesertim iugis, quo difficilis esset ascensus, extructae, saepe latronum fuere sedes, omni uicinitati infestae. Huc spolia, rapinis, incendiis, caedibus, conquisita, inferri, moris erat, nec olim, ut inter feroces, infame. Cuius quidem generis arces uidit Germania plurimas, sed rudis adhuc minusque composita, turbidis maxime temporibus, quibus uis obruerat ius, potentiorque prior habitus erat. Haec montium castella, latrociniiis locupletata, gentes interdum nobilissimas, ac ditissimas, extulerunt, easdem etiam armis, quibus omne lacefferetur hominum genus, sic exercuerunt, ut ex iis saepe uiri prodirent fortissimi. Sed, rebus fatalis interregni tranquillatis, Rudolphus Habsburgicus, pacis ac securitatis instaurator, horum latibulorum, quibus se latrocinandae licentia immanitasque obsepserat, septuaginta, amplius, breui tempore, disturbasse narratur. Manserunt etiam pacta mutuae defensionis gentilitia, quae familias illustres inter se iungerent, sede *Burggrauii* in arce posita, unde, cum aliam uim, tum ipsarum praedatoriarum arcium, propulsarent

Quibus rebus in utramque partem existimatis, fit, ut, neque castellorum securitas periculi sit expers, neque commoditas incommodorum, sed omnibus huius generis munitionibus, pro uario earum usu, cum salutis atque praesidii parentur instrumenta, tum pestis ac libidinis. At ualentissimum, omni ex parte permunitum, ac penitus inuictum, salutare praeterea, semper, in re trepida, auxilio paratum, illud demum est castellum, quod, in Dei praesidio constitutum, nulla hostium diruitur oppugnatione, sed omnes horum incursiones, nihilo fecius, quam rupes, altis in saxo radicibus defixa, fluctus, undecunque allisos, firmi-

tate sua excipit, frangit, repellit. Hoc sibi Deus opus ipse struit, in animis piorum, quos in se totos conuertit, totos occupat tanto sui cultu, ut hi, cetera uitae ac fortunae praesidia, quibus plerique uulgo niti gloriarique solent, fragilia, caduca, fluxa, putent, in coelesti autem innitantur ope, uelut in firmamento spei, quod labefactari non possit. Trepidantibus igitur aliis, ipsi nihil sibi timent, tumultuantibus, nunquam de gradu deiiciuntur, diffugientibus, nusquam se mouent, desperantibus, bene sperant, praesenti Numinis auxilio tuti, diuina confirmati consolatione, bonae mentis conscientia fulti

Hoc animo, cuius omnis in Deo spes poneretur, Martinus Lutherus Vangiones adiit, hoc rursus ex eorundem finibus excessit, quamuis ei, opinantibus tum sic aliis, in itu redituque ex transuerso nihil esset non extimescendum. Eodem animo, inter tot hostium minas ac rerum discrimina stabili, uixit, docuit, scripsit, nihilo magis se, quam alios, consolari solitus. Neque enim ullis confusus est praesidiis, nisi diuinis, atque his adeo se suaque tradidit omnia, ut in Dei tutela, inter hostes confertissimos, inermis, multo tutius, quam, in castello munitissimo, omni septus armorum militumque robore, uersari sibi uideretur. Sic enim ipse professus est Hymno spiritus heroici, heroicae omnino ac sanctissimae pleno fiduciae, quem, alii, Oppenheimii, in itinere Vormatiensi, uolunt, conditum, alii, Coburgi, cum, Augustae Vindelicum, exhibenda fuerit Religionis emendatae formula, alii, idque propius fidem, tempore inter Vormatiensem Augustanumque conuentum interposito, anno tamen incerto. Namque, hoc sacro carmine, uir diuinus in uno Deo castellum sibi statuit firmissimum, ex eoque coelestis armaturae tela sumit, qui-

quibus non hominum modo, sed inferorum etiam, uis omnis infringatur. Eius hymni sententiam, sed inflexam nonnihil ad usum praesentem, mutuatur a Dauide, ut alia multa, quae uersibus Germanicis mandat. Dauidis enim studio trahitur, Dauidis spiritu acuitur, quem, doctrinae coelestis amore, uidet, in multas quidem coniici maximalque perturbationes, sed eas calamitates animi stabilitate, quae insistat in praesidio diuino, et sustinere, et superare. Ac Dauid quidem posteris recitat Psalmum sextum et quadragimum, in quo pericula pii coetus, eiusque auxilium diuinum, ostendit. Deum esse receptum tutissimum, et robur subsidiumque maximis in malis praesentissimum. nihil igitur timendum, etiamsi terra loco moueatur, etiamsi montes deiiciantur in altum. immotam stare Ciuitatem Dei, custode Deo, qui fremitus gentium compescat, regnorum sedet bellorumque motus. Hac Dauidis mente Lutherus stat in fide, uiget, scribit, eum maxime Hymnum, quo firmam sibi arcem, munitissimumque propugnaculum, constituit in solo Deo. Idem hoc carmen Lutherus quotidie memoratur cantare solitus, tanto quidem spiritu, ut audientes dixerint, fieri non posse, ut hostes tantum spiritum reprimant. Nec uero minus amicos eo carmine consolari statuit atque erigere, quod accommodauit ad tempus moeroris et angustiae plenum, ut Ioannes Sleidanus terrorem nominat Augustani conuentus. Hic certe est hymnus ille, quem boni cupide arripuerunt, quem ingenti interdum malo suo cauillati sunt mali, qui plurimos, metu ne labarent, sustentauit, languentes exfuscitauit, atque omnes adhuc, a quibus pie cantatur, alacriores factos, spe, religione, magnis animis, implet.

Plura, quae quidem ad eandem attineant Oden, publico
reli-

religiosoque cantu celeberrimam, referre, operae pretium foret, nisi, latius haec explicare, instituisset *Io. Beniamin Lohrengelius*, Merseburgensis, artium liberalium Magister, spectatae, et uirtutis, et doctrinae. Hanc enim dicendi materiam delegit orationi anniuersariae, qua Diui Lutheri memoriam, ex lege beneficii Vueyrauchiani, prosequetur. Eum igitur, *crastino*, ab *Hora matutina nona*, in *Auditorio maiori*, uerba facturum, ut in cursu dicendi uestra prouehatis beneuolentia, uos, *Ciues*, quam possumus, amantissime rogamus. P. P. pridie Calendas Nouembres, anno recuperatae Gratiae, cIo Io CC XXXIII

XCIII

DE

SENSV IMMORTALITATIS

NATURALI

Stat iuueni praeclarae indolis ac doctrinae, *Ioanni Fridrico Bandecouio*, Lebusa Saxoni, publice uerba facere de studio sui memoriam conseruandi. Cuius quidem rei bene gerendae cum pium, eoque praestantius, specimen in munificentia Mareschalliana reperiat, una eademque opera, et huius beneficentiae memoriam renouare, studebit, et pietatis, quam benignitati, tam laudabili, debet, significationem dare

Equidem laudo uehementerque comprobo propositum iuuenis ornatissimi, sed illam rem altius si repeto, uideo certe, in ea plus inesse momenti, quam multi opinentur. In eadem enim re apparet uestigium, ab ipsa natura impressum, unde colligi possit, animos, ex corpore qui ex-
cesse-

cesserint, haud extinguere, sed immortales esse. Hoc immortalitatis, ex naturae sensu erutae, documentum Plato, in aliis, dat, ubi vires mentis humanae contemplatur, ingeneratasque facultates. Quaerit ergo, quid causae sit, quam ob rem homo, ex omnibus animantibus solus, desiderio curaque posteritatis teneatur, solus immortalitatis cupiditate flagret. Sed, illa disputatione sua, hoc demonstrare contendit, hominem, secundum animum, quo desiderium illud percipiat, solum esse immortalem, ex omni animantium genere. Literis maxime, ad Dionysium, Siciliae tyrannum, datis, aequissimi quemque animi, docet, omnem eo conferre curam, ut apud posteros bene audiat, ex eoque conficit, mortuis etiam sensum quendam superesse rerum humanarum, idemque optimi cuiusque animi notione praesentiri. Hoc Cicero, qui sine nervis Platonici languet fere, ad suum, ut res ipsa loquitur, sensum accommodat, eoque, velut compertum, probat id, quod Plato dixerat. *Quod quidem, inquit, ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur.* Idemque, in Tusculano differens, *maximum*, putat, *argumentum*, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare. Hoc in loco declarat *Propagatione nominis* studium futura cogitandi, paulloque post ostendit, neminem unquam, *sine magna spe immortalitatis*, se pro patria ad mortem obtulisse. Tum uero, *Nescio*, inquit, *quo modo, inhaeret in mentibus quasi saeculorum quoddam augurium futurorum, idque in maximis ingeniis, altissimisque animis, et existit maxime, et apparet facillime. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, et periculis, uiueret.* Hactenus Cicero. Nescit autem, qualis tandem ille sit augurii sensus, quo ductus, optimus quisque futura sibi

saecula repraesentet. Sentit tamen naturae impetum, ad amorem immortalitatis. Eum enim sensum, facile iudicat, haud iri perceptum, idque tam acriter, tamque constanter, nisi animus hoc ipsum appetat maxime, quod eius naturae coniunctissimum esse uideatur. Ita uero sapientes, qui luce diuina carebant, per caliginem quandam, ignorata sensus sui causa, uident id, quod nos habemus exploratum, ultimam Aboriginum nostrorum integritatem recordati. Scimus enim, hominem ea condi praestantia, ut nihilo minus corpore, quam animo, sit immortalis. Sed, deperdita felicitate pristina, nouimus, corpus quidem morbis exponi, ipsique morti, animum quoque, maximis prioris excellentiae dotibus, quas habuerit imago diuina, exui, immortalem tamen manere. Quapropter, cum immortalis sit animus, cum sensus idem animus motusque naturales, ex clade sua, retineat, in coelestibus alioqui rebus misere corruptus, eo ille fertur maxime atque propendet, quo maxime differt a corpore mortali, aliisque cunctis animantibus. Hoc sapientes, caligine superstitionis suae occaecati, cum minus habeant cognitum, incertis propterea uagantur opinionibus, neque habent fere, quod, ut certius, de ipsa immortalitate, a nobilissimo quoque appeti solita, statuunt, aliisque tradant. Nam sentiunt de immortalitate, qualem affectant, prout animis immortalitatem ueram uel dant, uel adimunt. Etenim alii, quibus, de sententia minutorum nouorumque philosophorum, animi, decurso uitae curriculo, uidentur interire, immortalitate, licentius sumpta, notare solent diuturnitatem famae, quae funus suum prosequatur. Alii, quibus, ex antiquis grauioribusque placitis, probatior est immortalitas animorum, praeter eam famae diuturnitatem, sperant aliquod uitae, purius actae, rerumque gestarum, praemium, in altera,

altera, quam cum Socrate expectant, uita capeffendum. Sunt denique, qui, errore Pythagoreo, animos, arbitrentur, corporibus solutos, ultro citroque migrare, uel, cum uulgo, quod Plato increpat, existiment, in sepulchris animos eodem terrisque diuagari. Sed, quoquo modo capiant immortalitatem, ea tamen intelligunt quiddam, quod uel in animis fiat reliquum, uel in famae uigeat aeternitate. Vtrumque dum concupiscunt, ea saltem re palam faciunt, animos, ipsius naturae cupiditate, ad immortalitatem trahi. Hinc illud Cornelii Taciti, *Vnum insatiabiliter parandum, prospera sui memoria.* Hinc illud Plinii Caecilii, *Me autem nihil aequae, ac diuturnitatis amor et cupido, sollicitat, res homine dignissima, praesertim, qui, nullius sibi conscius culpa, posteritatis memoriam non reformidet.* Sed potius habeatur, multo pulchrius, altioris quoque spiritus, illud Tullii, quod certe, in homine profano, mirari possis. *O praeclarum diem, cum ad illud diuinum animorum concilium coetumque proficiscar, cumque ex hac turba et colluione discedam.* Haec Cicero

Ea uero, quae differuimus, addenda uidebantur ad illa, quae de studio memoriae, ab interitu retrahendae, Bandecouius, iuuenis eruditissimus, copiosius ornatiusque exponet. Prodibit enim in medium *proxima die Saturni*, ab Hora nona matutina, in Auditorio maiore, dicturus. Notis, Ciues, iuuenis nobilissimi mores humanissimos, politissimamque doctrinam. Tanto minus dubitationis datur nobis, quin eius instituto, laudis pleno, sic faueatis, ut eundem, qua soletis humanitate, audire uelitis. P. P

Pridie Calendas Iunias, A. R. G. clō

Io CC XXXIX

XCIV

GALLVS

POENITENTIAE PRAECO

Excitamus memoria Gallinacei fatalisque cantus, quo Dei Ciuitas adhuc perfonat, et, aspectu Petri moerentis flentisque perturbati, quam multis modis indignissime cum hominum Seruatore sit actum, recordamur. Quanquam enim Christus, quid euenturum sibi foret, familiaribus suis praedicat, eosque ad constantiam hortatur, ex his tamen ille, qui, eximie dilectus, mori pro Magistro se paratum ostenderat, hoc ab aduersariis circumuento, ab eo desciscit, hominem, iurans etiam, ab se ignorari. Sic nihil miserius est, Christo, a suis deserto, reiecto quoque, hostium ludibriis obfessio, quem nulla cuiusquam fides religioque tegat, nihil iuuent beneficia laboresque tot, aegros sanandi, Dei rudes docendi, miraculis quamplurimis, ac maximis, declarandi confirmandique diuinitatem suam. Sed, audito Gallinaceo, Petrus ad se redit, memorque Christi, resipiscit, haud tamen sine ingenti sui pudore, qui, Galli potius cantu, malit, ad officium redire, quam animi sanctitate officium seruare. Discipulus enim, in sinu complexuque Doctoris sui coelestis institutus, adeo parum uidetur profecisse, ut ab animante demum, rationis experte, discere cogatur, quid suae sit fidei, eius certe animalis uoce tantum mouetur, ut lacrymas, in acerbitatibus suis, plurimas effundat, perfidia facinorisque sui nefarii conscientia percussus

Cuncta, quae religiosa contemplatio Perpeffionis Salutaris aperit, tantum admirationis habent, quantum abdi-
 ti diuinique confilii. Non possumus igitur, in hac rerum
 mirabilium cogitatione defixi, ftupore non occupari, pro-
 pter tam uaria fingularium euentorum genera, quibus et
 coelum, obfcurato fole, et terra, motu concuffa, et alia
 plura, praeter folitum facta, nouas ac portentofas rerum
 fpecies praebent, mirificosque cafus. Sed, quoniam Pe-
 trus nec uoce Chrifti, familiariffima fibi, quae tot edide-
 rat opera diuina, moueri potest, ut firmetur in fide, et ra-
 tione atque oratione fua ad peierandum utitur, fe Magi-
 ftri fui notitiam non habere, fupereft, ut a rationis atque
 orationis ufu, quo differimus a pecudibus reliquisque bel-
 luis, tranfeatur ad animantium, quae folo reguntur impe-
 tu, fenfum inconditumque fonum, quo, uel ipfarum be-
 ftiarum ministerio, uindicetur honos Dei, humanique leui-
 tas animi rubore fuffundatur. Itaque Petro, diuini huma-
 nique iuris per fummum nefas oblito, non aliquis Nathan, ut
 Dauidi quondam, datur, fed ei monitor perfidiae Gallus eft,
 ac poenitentiae praeco, utique erubescendus. Hoc, fcili-
 cet, uetuftiffimo Chrifti difcipulo confentaneum fuerat, ab
 animali, in fterquilinio purgamentisque alto, doceri, hoc,
 Ori et Linguae, ut loquitur Io. Chryfoftomus, fanctae fo-
 dalitatis, ab animali, fi uocis articulatae fpectes inopiam,
 muto, coargui, hoc, uiro, in gremio Sapientiae coeleftis
 erudito, ab animali, inter cetera, quae natura uentri obedi-
 entia finxit, pafco educatoque, ad frugem reuocari. Ne-
 que eo fecius hoc animal, etfi rudi duntaxat fpiritu cano-
 rum eft, tamen, fi terra, pereundi perdendique libidine in
 furorem inflincta, nolit audire, coelum, quo fufpicit, quo
 rostrum tollit, ad perduellionis ac periurii humani testi-
 monium uidetur citare. Proinde, quem Magiftri graue

monitum, auctoritasque summa, ut in fide maneret, adducere non potuit, hunc Gallinaceus iam, ut ex crimine doleat, cantu suo commonefactum, in ordinem redigit, atque flectit, ad gemitus una cum lacrymis edendos

Gallo diuinitatem tribuit opinio, priscae memoriae sermonibus percelebrata, ipsis quoque Numis cognita. Ac Pythagoras quidem Gallum, praesertim album, tanquam filiolum, osculari solitus est. Huius autem familiares Gallum, ut auem, Soli sacram, consecrare Deorum religione consuerunt, itemque Aegyptii, et Basilidiani, in simulacris Abraxeis. Quidam, ob praesagitionem rerumque futurarum praesensionem, Mercurio Gallinaceum dicarunt, alii, ob causas alias, uel Marti, uel Aesculapio. Multis certe moris fuit, in capiendis rerum auspiciis, Gallum, tanquam diuinum agendi ducem auctoremque, sequi. Facebat hinc superstitio, ab ultimis inde temporibus ducta illa quidem, sed antiquitus a Deo iam uetita, propter inuisum augurii morem. Cum autem Petrus, ante secundum Galli cantum, ter Christum dicitur infitiaturus, cum idem non primo, sed altero Galli cantu, rei, praedictae sibi, reminiscitur, maior sane uis Numinis, ac recondita, conspiciendam se praebet. Haec, in posterum prospiciens, statuit, ueritatem maiestatemque diuinam, singulari consilio, et ipsa uoce animantis, a mente ac ratione uacui, nuntiare. Sic erat Deo uisum, Columbae, quam, terris eluuione obrutis, Noachus emiserat, cum oliuae folio redeuntis, indicio, significare foedus gratiae suae, et futurae, quam Semen muliebre insigni fecunditate pareret, pacis, ac felicitatis, denuo sancendum. Sed quantum necessitatis imponitur Christo, quem, in uinculis ductum, deseruerunt discipuli, fuga dilapsi, quem etiam ille, formidine oppressus, ut igno-
tum

tum sibi, repudiabat, qui paullo ante fidem ei dederat, in societatem mortis ipsius oblatam. Cum igitur Christus, a suis destitutus, in hominibus tuti nihil habeat, uti cogitur instrumento naturae, non intelligentis, ob eamque causam, ut paullo post, defectione Solis, terrae motu, aliisque ostentis, sic alitis iam canentis contentione uiribusque, numen suum profitetur. Eodem tamen cantu uidebatur arguenda temeritas, superbia, securitas, humanae mentis, quae, sibi praefidens, ubi minimum ualet, sibi plurimum sumit, suaeque confidentia summum consciscit flagitium. Nam, qui modo tanta gloriatus esset animi sui magnitudine, ut, si ceteri prolaberentur omnes, se nunquam de gradu deiectum iri, nunquam ad ipsam mortem, pro Doctore suo occumbendam, non fore promptum, insolentius se iactasset, hoc ille tempore, Herum, in ius raptum, longo subsequitur interuallo, tanto fractus meru, ut eum, iudicio capitis arcessitum, contumeliisque laceratum, ne nosse quidem uelit. Haec labes indolis humanae, quae, diuinis beneficiis cumulate perceptis, obliuiscitur omnis officii, cum subeundum est discrimen, quo gratus in Deum animus probetur. Male audit in historia animali, ipsisque interdum Hieroglyphicis, Gallus, et passim uocitatur impius, quod, cum adoleuerit, insultet matri perinde, ac patri. Mos tulit, isque uetus, ut Gallus gallinaceus, una cum uipera et cane, in culeum parricidae insueretur, quasi sceleris nefandi particeps, parique necis infamia, demergendus. Vt Christus igitur, Gallinae, quae pullos, sub alas receptos, foueat, imagine, hominum generi depingit incredibilem caritatem suam, ut paterno Simonem complectitur amore, sic, huic amoris Simonem, conuenerat, amore mutuo respondere. Cuius tamen cum nihil faceret Simon, cum amorem, Domino suo debitum, metu fugaque periculi opprimeret,

ret, mirandumne fuerat, si perfidus hic seruus proditae pietatis ab impio potissimum Gallo postularetur

Laudatur tamen Galli tum uigilantia, tum fortitudo. Illa quidem, in castris praecipue, ubi Galli, curribus nexi, excubitorum, atque horologii castrensis, uice fungebantur. Haec autem, in Graecis potissimum certaminibus, in quibus tanta solebat esse, ut animal pugnax ac strenuum mori, quam uinci, mallet, sicut hodieque cernas in Britannia. Itaque pubes Attica, cui lex publica proponitur, his pugnae Gallinaeae spectaculis ad aemulationem fortitudinis incenditur, mortuisque Gallis Agrigentini monimenta, tanquam spectatae uirtutis, excitant. Vtraque uirtus torpet in Simone, cum quidem, utramque, oportuisset, in eo uigere, qui uixisset in ipsa uirtutis perfectissimae schola, doctrina exemploque Christi excellenter institutus. Sed bonus Simon dormitat in horto, ubi, Christo iubente, uigilandum fuerat ac precandum. Simon idem, non uigilans, adeo stertit, cum angor animi grumos sanguineos eius exprimit Domino, ut excitatus, sopiatur denuo, terque expergefactus, uix sibi constet. Ac principio quidem, rebus adhuc saluis, tam elate se gerit, ut omne despiciat periculum, ipsius extremi spiritus pro Christo edendi. Mox, rebus afflictis, tantam Christi mentitur ignorationem, eamque iureiurando confirmat, ut, quis ille cuiusue sit, se, neget, scire, se deuouens caputque suum. Petro Christum, mirere, tam peregrinum fuisse, ut nondum noscat eum, quicum tamdiu uersatus fuerit. Quousque Petro Christus erat aspiciendus, ut eum cognosceret, cuius hortatu auxilioque, suspenso in fluctibus gradu, incesserat, cuius ope consecutus erat, ut retia nauemque piscibus compleret, quem pro Filio Dei agnouerat, cuius diuine facta, editis tot experimentis

mentis roboris haud mortalis, et uiderat coram, et ueneratus erat, cuius in contubernio uixerat, coenans cum eo, pernoctans, peregrinans. Sed his Petri moribus eminet effigies humani languoris, cui somno conuiuent oculi, ubi rebus diuinis ac precibus inuigilandum est, nisi stimulis aduersorum excitetur. Ipsa quoque Petri lingua loqui uidetur securitas humanae sanctitatis, quae, sibi blandiens, sibi placens, tanto uidetur omnium uirtutum praesidio stipari, ut parui ducat, quicquid malorum sit perferendum, ad caritatem fidemque Christo praestandam. Haec autem fides si, rebus asperis, tentetur, quantum uacillare solet, ut uerendum sit, ne saepius ea urgenti succumbat oneri, quam perfidiae, religione animi atque constantia, resistat. A Gallinaceo, tradunt, sibi timere et Leonem, animal illud longe acerrimum, et Basiliscum, ut peregrinantibus ab his belluis nihil periculi sit in Africa, Gallo uiae comite ascito. At Petrus iste, Leone paullo ante ferocior, et prius uno spiritu, ut uidebatur, cuncta pericula, quam sibilo Basiliscus serpentes fugauerit, difflaturus, iam ne interrogantis quidem ancillulae aspectum fert, minasque seruulorum. Promissae constantiae penitus immemor, non modo filet metu, sed etiam, foco relicto, sese proripit. Reuocatus ad respondendum de familiaritate Christi, hunc si norit, omnes sibi diras imprecatur. Mendacii tam manifesti cum nolit ab hominibus conuinci, restat, ut ei, arguendo a bestiis, ignauia uanitasque ab ipso exprobretur Gallinaceo. Fortitan autem quaeras, quid sit, quod Gallus gallinaceus audiatur Hierosolymis, ubi, si credimus Ebraeorum magistris, nefas erat, ullas huius generis animantes ali. Ne quis desit locus dubitationis, quoquo modo expediendae, uarie quidem, ut in re obscura, acute tamen, ut solet, conuicit Hadrianus Relandus, uel Hierosolymis Galli, extra urbis

Ddd dd

bis

bis pomperia canentis, uocem canoram percipi, uel eum posteri diei epulo emptum fuisse, uel non idem Romanis, qui praesidiis Hierosolyma tenuerint, nefas, atque Iudaeis, uisum, uel, auspicii Romanis usitati causa, Gallinaceum a Pontio Pilato altum, uel postremo illam Galli non alendi legem, ab excessu Seruatoris demum, a Phariseis adiectam. Verum tamen, ut tempus auctoremque legis huius in medio relinquimus, sic Hierosolymitanis Gallorum non defuisse cantum, ab ipso Seruatore discimus, qui Petro talem cantum praedixit, eiusque cantus iterati testes sacros habemus. Quis autem dubitet, quin Romani, Iudaeae, in provinciam redactae, domini, in ciuitate, sui iuris facta, suae seruierint religioni, in eis quidem castris, quae Hierosolymis haberent. Erant enim superstitioni huic auitae maxime dediti, ut, ad res quasuis domi forisque gerendas, et auspiciis uterentur ceteris, et auguriis praecipue Gallinaceorum. Itaque hi uigiles nocturni dicuntur honorari ab Romana purpura, et Romanis uel claudere domos, uel referare, uictoriarum omnium, toto Orbe partarum, auspices, ipsi denique maximo terrarum Imperio imperare. Hoc Plinius, magnificus huius alitis laudator, docet in decimo, hoc ostendunt Numi, Gemmae, ipsae quoque caueae, quas, ex Gazis illustribus expressas, adhuc cernere licet. Quo minus putaueris, Romanos, qui praesidebant urbi Hierosolymitanae, tantum Iudaicis legibus, si quae de Gallinaceis tum cauerunt, tribuisse, ut ausi non sint hanc alitem in castris suis pascere, cum eaque auspiciari, quam solebant, augurandi ergo, in bellis secum ferre. Igitur Petrus, in aula Pontificis, Heri sui fortunam speculatus anxie, et exaudit Galli cantum, et huius exanimatur terrore, delicti sui monitus. Ter iam ignarum Magistri sui se tulerat, primo negans, eum sibi cognitum, tum adiu-

adiurans, ultimis deinde se deuouens execrationibus, si nosset hominem. Interea Christum falsis criminibus ob-
ruunt hostes, delusum omnique iniuria diuexatum, inse-
ctantur, suis condemnatum sententiis, ad ipsum denique
supplicium dedunt. Horum pleraque tametsi uidet, au-
dit, horret etiam, Petrus, prius tamen, quam Gallinaceus
iterum cecinerit, nullum dat poenitentiae signum. Theo-
phylactus, quidamque ueterum, tantum Petri, abstracto
Magistro, praeter modum exterriti, stuporem recitant, ut
ipse nusquam se mouerit, sed ad focum se calefecerit, ut si
putandus sit, in eodem fere uestigio locoque, ter fidem fre-
gisse. Hi uolunt uti Ioanne, apud quem, uideas, Pe-
trum infitiam stantem, in Annae domo. Reliqui tres au-
ctores sacri trinam Petri, ignorationem mentientis, culpam
referunt ad Caiphae domum. Huius rei conciliandae
caussa, doctiores non nulli, cum Euthymio, coniiciunt, u-
nam duum istorum, foci generique, domum cum eodem
fuisse Atrio, duabus tamen habitationibus distinctam. Ite-
rum autem canit animal cristatum, cum Petrus obsequii
religionem iam tertio uiolasset. Ita quidem, notato can-
tum numero, Marcus exponit distincte, cum Matthaeus,
Lucas, atque Ioannes, huius Gallicinii posteriorem tantum-
modo cantum memoriae prodant, ut potiore, quo fides
praedicto Christi fiat. Multum operae ponit Augustinus
hoc in loco, ut scriptores diuinos in concordiam redigat,
cantumque Galli expediat, in trina Petri negatione. Sed
habet, quod desideret in hoc studio, Daniel Heinsius, et
longius abeunt a re proposita, quae a Samuele Bocharto
doctius, ab aliis altius, nec minus dubie, referuntur. Quod
si Matthaeum ipsum inspicias, illud, ex orationis contextu,
intelliges, Gallicinii tempus simpliciter commemorari, quod

Christus, Petro uaticinatus, respexerit. Hoc enim tempore trina Petri negatio contigit, quam futuram, Christus dixerat. Cuius quidem temporis notatio necessaria penitus erat, ad euentum praedictae rei probandum. Itaque Matthaei uestigiis Lucas, et Ioannes, insistant. Marcus autem duplicem Galli cantum interuallis rebusque distinxit, ante primum, testatus, Christum Petro semel ignotum fieri, bis ante alterum. Ergo perfidia Petri, in Christum ter patrata, stat intra duplicem Galli cantum, ut euenturum, Christus ediderat, oraculo suo atque diuino. Sic euentus comprobatur id, cuius Petrus a Christo praemonitus erat. Ipsum autem Gallicinii spatium, quod binus Galli cantus metitur, Marcus ostendit alio loco, inter mediam noctem, et mane, interiectum, consuetudine ueterum, quibus plerumque nox secundo Galli cantu terminatur. Censorinus, quem Macrobius sequitur, diem Romanorum civilem orditur a nocte media, tempus, huic proximum, uocat de media nocte, ei Gallicinium subiicit, cum Galli canere incipiunt, deinde Conticinium, cum conticuerunt. Hinc, *sub cantum Galli*, Horatius, et Iuuenalis, *ad cantum Galli secundi*. Mitto, quae de Galliciniis pluribus ex Aristophane, Heliodoro, Synesio, aliis, dici possent. Sed, quoniam Petrus primo Galli cantu nihil mouetur, secundo robur Christus addit. Respiciens enim Petrum, hunc delicti sui commonefacit, tanta quidem ui, ut Petrus, qui paulo ante rupe durior fuerat, lacrymas profundat uberrimas. Videas in Petro petram, sed ita mollitam praepotenti placidoque Christi aspectu, ut ex oculis Petri lacrymae exprimantur plurimae, uelut aquas uideas, effluentes ex petra, a Moyse quondam percussa. Proinde homo, sceleris, in Christum editi, conscientia constrictus, perterritus, confusus, in uestibulo, quo egreditur, lacrymas, acer-

acerbissimi doloris indices, poenitentiae testes, effundit. Ea uero re, et facinoris agniti confessionem, et moestitiae, ex delicti memoria susceptae, magnitudinem, declarat. Sic, mutatus subito, redit ad se, in nouamque gratiae diuinitus recuperandae spem uenit, atque animum, pudore ac solitudine afflictum, Christi comitate recreat, eiusque misericordia sustentat. Ambrosius, Gallo, inquit, *canente, ipsa Ecclesiae Petra culpam suam diluit, quam, priusquam Gallus cantaret, negando contraxerat. Iesus titubantes respicit, errantes corrigit. Denique respexit Petrum, et statim error abscessit, pulsa est negatio, secuta est confessio. Hactenus ille*

Atque haec quidem sacra illa, et salutaris, est ΑΛΕΚΤΟΡΟΦΩΝΙΑ, omnino digna, quam sanctus Insulbrum Praeful, Ambrosius, utilitatis laude efferret, digna certe, quam non solum auribus accipiamus, sed animis etiam condamus. Sed eius momentum usumque aut non intellexit Basilides, aut pessime corrupit. Ad putida enim Mithrae, Solisque, mysteria transgressus, ex horum notis atque insignibus, non uno imaginum genere adumbratis, Gallum maxime in Gemmis expressit, eoque appetentis lucis nuntio parauit uti, ad occulendam fraudem suam, latiusque diffeminandam erroris sui pestem. Galli tamen ipsius contemplatio haud aliena fuerit a nobis, quos dedeceat mollities Sybaritarum, urbe Gallos excludentium, ne cantu eorum nocturno somnus interrumpatur. Quidni enim a uaria animantium indole multa discamus, ad cuius contemplationem Rex omnis memoriae sapientissimus delegat ignauos, cuius etiam exempla in diuinis humanisque literis spectantur. Magno enim usui, ad emendandos formandosque mores, est Zoopaedia, quam ideo partim commendare so-

lent uiri docti, partim ipsi scribere. Itaque Gallus Gallinaceus, uolucrum solus crebro coelum aspicit, cum Sole discedit cubitum, neque, Solis ortum, finit, incautis obrepere, diem uenientem cantu, ipsumque cantum plausu laterum, nuntiat, excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno, natura genitus uidetur. Haec tradit Plinius, ac Basilius Magnus reperit in Gallinaceo mirificum uigilantiae atque alacritatis exemplum. Quae quidem cuncta meminisse debuisset Petrus, ut, oculis in coelum sublati, recordaretur, quanti sit, se familiariter ueri Christo, Sole Iustitiae, se cum eo pernoctare, uiarum socium, ut caueret, ne securo sibi, minusque praemeditato id, quod Christus praedixerat, obrepat iste dies negationis, ut, ipse ueritatis diuinae praeco legatusque, ab ipso Christo delectus, illucescentis Gratiae diem aliis nuntiaret, eosque perduceret ad hanc lucem, e caligine errorum euocatos. Hoc ei magna uoce, et omni laterum contentione, fuisset enitendum, ut mortalibus, quos sopor pestifer complexus erat, ueternum excuteret, eosque, expergefactos, incitaret ad opus Salutis aeternae, sancte integreque faciendum. Sed et ipse, indormiens sibi, suo deest officio, et spectaculum praebet imbecillitatis humanae, quae, felicitatis sempiternae negligens, dormit, ubi uigilandum est, nec prius somno soluitur, quam Dei, calamitates nostras respicientis, misericordia expergefiat. Qua re expergiscamur Galli cantu cum Petro, et, matura seriaeque poenitentia emendati, in studio pietatis omnisque uirtutis euigilemus, et, ore Christi, uigilantiam praecipientis, commonefacti, reminiscamur, si, ut ueterum sapientibus placuit, hominum uita sit uigilia, uitam Christianorum multo magis perpetuam fore uigilantiam. Vt Christianis enim dies noctesque peruigilandum est in armis, quae Panoplia Paullina ministrat,
ad-

aduersus infidias impetumque Leonis, circa nos rugientis, sic, eosdem, conuenit, exsomnes esse, in aduentu Domini sui expectando, siue hic sub Galli cantum uenturus sit, siue alio tempore. Auguria, quae capiebantur ex Gallo, pristinae superstitioni relinquamus. Sed, Dei esse, agnoscamus, futura prospicere, futurorum autem nihil certius esse, nihil formidolosius, quam diem illum Censorium, ab hoc tamen piis nihil metuendum, qui aspectum Christi poenitentia Petri excipiant, in eoque spem gratiae ponant

Quod autem de Petro Christus, uates non fallens, cecinerat, hoc cantu suo Gallus comprobauit. Hoc argumento tam luculento euincitur Christi, adhuc in terris uersati, quem coram intuerentur homines, diuinitas illa, quam ipse, abiectis dicto hostibus, restituta mox solo tactu ferui faucii auricula, tot aliis immensae potentiae signis, patefecit. Quapropter ipsa Galli uoce refelluntur, quotquot, uel Ariano, uel alius nominis impii, scelere, maiestatem Christi minuere conantur. Immanem culpam, qua Petrus fidem, sancte datam, conscelerate fefellerat, cantu suo Gallus accusat, simulque nos admonet, ut, in hoc communis fragilitatis speculo, nostram contueamur infirmitatem, nec modo praesidentis ac praecipitis animi leuitatem, inconsultam uirium fiduciam, arrogantiam, securitatem, repudiemus, sed modestiam etiam, compositae mentis ac sobriae studium, uigilantiamque, omni cura complectamur, diuinam quoque imploremus opem, qua nostra sustineatur imbecillitas. Hoc illud est, quod summonet Basilius Magnus, Petri casu animi continentiam, et superbiae fugam, doceri. Petrum, ut pronuntiat Theodoritus, negare, permisit Christus, quo praeciperet mortalibus, neque suis confidere uiribus, neque fluctuantes non firmare. Paschasio Radber-

Radberto Petrus, ter infitians, exemplum praebet, ne maiora uiribus polliceamur, sed pulchrius Chrysoftomo, ut curam Christi, ubi eius cura minime digni simus, maximam ueneremur. Postremo Simonem, amicis Heri monitis nihil correctum, falsi perfidique animi conuincit Gallus, et pauore consternat. Quem tamen cum, obortis lacrymis, quas uim sacri fontis habuisse, ait Leo M. criminis, multo atrocissimi, poeniteat, non minus Herum, iniuria serui grauitate laceffitum, irae poenitet ac poenae, ut, ab inferis triumphatis excitatus, eius amorem ter exposcat, eisdemque negotium det pascendi gregis sui. Hac mente a Cyrillo Hierosolymitano Petrus, Dominum ter infitians, nec tamen ab eo reiectus, uocatur *Typus peccantium, poenitentium, et prompte seruatorum*. Hilarius autem, pariter cum Ambrosio, in exemplo Petri reperit *utilem Sanctorum lapsum*. Eius certe rei Martinus Lutherus tam insignem demonstrat utilitatem, ut, nisi exemplum Petri conspiceretur, qui, se quoque peccasse, diceret, nobis omnibus, contendat, in peccatis nostris, desperandum fore. sed Petri casum ab omnibus quatuor Euangelistis tam singulari diligentia tradi, ut, in uniuersa Perpeffionis Salutaris historia, nihil, credat, tam studiose describi, quam trinam Petri negationem. Cuncta, quae Seruatori euenerint, breuiter, ostendit, exponi, in Petri autem Lapsum, a quatuor uiris illis, Ioanne maxime, deprauationem, et foeditatem, turpificati animi tam industrie depingi, uix ut illi possint facere uerborum satis. hoc in Ioanne maxime cerni, quasi uelit hic dicere, Christi cruciamenta huic esse bono, ut in iis reperiatur condonatio peccatorum. Quo quidem Christianae fidei capite nullum difficilius esse, luculenter et copiose, ipsa sensus humani experientia, declarat. Itaque Petri, conficit, exemplum proponi mortalibus, ut eo doceantur, poenitentibus

tibus gratiam delictorum fieri, idemque omni desperationi, in peccatis uel grauissimis, opponendum. Seruator, ut Cyrillo Alexandrino placet, Petrum ter interrogat, ameturne ab illo, uti ternam eius negationem terna confessione expiet, et crimen, a Petro admissum, mansuete clementerque purget. Relinquitur, ut in cantu Galli formidoloso *Legis* terrorem, in aspectu Christi mitissimo *Euangelii* solatium, quaeramus, atque, hac diuinae clementiae, qua Christus trepidantem Petrum respicit atque corrigit, testificatione, ab ipso Christo discamus id, quo reficiamur in omni uita, haud promptiores homines ad confitenda peccata sua fore, quam Christum ad gratiam eorum faciendam

Quem quidem fructum animi saluberrimum capit ex commentationibus sacris, eundem oratione publica explicare ingredietur, exculto Iuuenis ingenio, integerrima probitate, auctaque iam insigniter, pluribus in Academiis, doctrina, *Ioannes Adolphus Mullerus*, Seruestanhaltinus, Artium Liberalium Magister, eo magis probatus nobis, quod honorem sui nominis ornat scientia, saepe multumque nobis cognita. Hic a meridie, hora III, quam Dei mors insignem facit ad omnem memoriam, in Acroaterio Minori, in concionem prodibit, pie, reuerenter, ornateque, dicturus, ut Restitutori salutis humanae praestet studium grati animi, quantum possit. Quem quidem aequis, et compositis ad Christi uenerationem, animis ut audiatis, quaesumus uos, Ciues, obtestamurque, per sanctitatem praesentis instituti, per hodierni diei religionem, per ipsum denique officium, infinitam Liberatoris nostri benignitatem, religiosa beneficiorum commemoratione, praedicandi.

P. P. III Kl. Apriles, A. R. G. clō lō cc XIII

XCV

CHARITAS CHLADENIA

COLLATA

CVM

ELECTA IOANNIS

Decessit CHARITAS CHLADENIA, eo spectatior matrona, quo melior fuit praestantiorque mater. Nam, cum aliis eluxit praeclarisque uirtutibus, quibus sequior sexus ornatur, tum eis, quibus sit opus ad sobolem feliciter educandam. Videtur accessisse ad exemplum illius feminae, quam Ioannes Apostolus tanti existimat, ut eam laude praecipua ferat, ad eamque, ac liberos eius, epistolam singularem scribat. Vocat autem Electam, quam Hieronymus, quidamque alii, de coetu interpretantur, diuinitus electo. Sed rectius intelligas de una femina lectissima, ac Deo maxime probata. Hoc enim ex liberis eius, sororisque filiis, apparet, eamque feminam Ioannes quam primum inuisere parat. De nomine si quaeras, inuenias, qui mulierem hanc, ipso nomine proprio, dicant Electam. Huic patrem dant Electum, sororem, quam Ioannes ipse sic nominet, Electam, nomine paterno appellatam. Hanc tamen sororem alii, ex aliis membranis, non Electam dicunt, sed Eudecten. Haud sane inusitata sunt nomina, quae trahuntur a rebus uariis. Vt Agatha, Agapeta, aliaque huius generis, quorum communis appellatio in propriam singularemque uertit. Sed nihil opus est, tale mulieri nomen indere, quam, eximiis praeditam uirtutibus, Ioannes eximie collaudat, Electam nominans. Electam autem uocat etiam sororem huius femi-

feminae, cui, alienum foret, nomine stirpis insignire fororem, quam soror iam nosset, id est, Electae Electam. Potius hanc pariter Electam dicit, ob uirtutes, sorori cum sorore communes, cum alias, tum cura sobolis educandae probatas. Huius enim sororis filii quam probi fuerint, Ioannes ipse palam facit consuetudine, qua iunctus eis fuit. Eos enim, haud obscure indicat, sibi familiarissimos fuisse, quorum uerbis eorum materteram salutat. Duas igitur sorores uides, pari laude, eademque egregia, sed, quae potissimum in proba liberorum educatione cernatur. Omnis autem haec laus, qua illam impertit, in eo potissimum uersatur, ut ostendatur huius Electae uirtus excellens, quam, liberis sancte educandis, demonstraauerit. Tantum decoris est in recta proles educatione, cuius officio quae fungantur bene, has omnium mulierum lectissimas nuncupemus. Sed illa, quam Ioannes laudatissimae mulieri tribuit, praestantia triplicem praecipue eius uirtutem uidetur declarare, eademque imaginem exprimere matris praecellentis. Ioannes enim uiuum spiransque praebet exemplum matris piae, prudentis, felicitis. Ac piae quidem, quae filios uera Dei cognitione imbuerit, illorumque praecceptorum, quae Christus tradiderat, ipsa Veritas, humano tecta corpore. Prudentis autem, quae liberos suos non solum illa coelesti instituerit Veritate, sed in ea etiam firmauerit, inter tot tamque graues aduersarios Christi atque obtrectatores, qui aduentum Christi, carne suscepta, corporati, infitientur. His enim praefractis uel nondum aduenerat Messias, uel modo diuinitas eius, modo humanitas, laceffenda uidebatur, nefarium in modum. Felicitis denique, quae sollicitudinis suae ingentis fructum capiat ex uirtute liberorum, optatis suis respondente. Hos enim Christianis in exemplum proponit, ad hos non mi-

nus, quam ad eorum matrem, suas exarat literas, horum ingenua fide uitaque emendatissima gaudet. Hos enim, ostendit, uerum sincerumque illud, quod Christus ex sinu Paterno protulerit, tenere, eoque amari eos non modo ab se, sed a cunctis etiam, qui cognitam habeant Veritatem illam aeternam. Pulchrum fortunatumque certamen sanctitatis, quod mater init cum liberis. Beatam domum, quam Ioannes adire gestit, cuius studio stylum, cum charta atramentoque, ponit, ut adueniens instituat in ea scholam sanctitatis, et coram doceat, atque confirmet, quae ex ore Christi gremioque, ubi recumbere solitus est, accepit, animosque, diuino Spiritu excitatos atque impletos, reficiat, ac se auditoresque suos coelesti quadam uoluptate perfundat. Quam quidem Ioannes domum cum uenerit, num aliud doctrinae genus eodem attulerit, quam illud, in quo cuncta ponit. Charitatem uidelicet illam, quam, uero Christi aduentu in hominum genus effusam, cognouit, quam, uoce eius exemploque praeceptam, memoria tenuit, ut Christum, ob infinitum eius erga nos amorem, diligamus, ut, eius praeceptis conuenienter, diligamus inter nos. Haec, inquit, est charitas, ut mandatis Christi uitam nostram moresque conformemus. Hortari decreuit, ut caueatur a ueteratoribus, multis quidem istis ac profligatissimis, qui suam Iesu Christo religionem profiteri nolint, Verbum, negantes, carnem esse factum. Hoc enim qui diffiteatur, istum quidem, ait, circumscriptorem esse, et Antichristum, qui dolo, per insidias, profundamque libidinem, circumueniat incautos, cuius fallaciae, uelut occultum pestiferumque uenenum, uitandae sint. Omnibus, qui se audituri sint, in memoriam redigere, in eaque defigere, constituit, id, quod perscribit ad eos, ac summe necessarium ducit, ut se respiciant ipsi, ne quando perdant,

dant, quae elaborauerint, sed mercedem eorum plenam recipere nitantur. quicumque deficiat a fide, neque persistat in doctrina Christi, hunc quidem Deum non habere. qui persistat in ea fide, hunc et Patrem habere, et Filium, ipsumque, ut efficitur indidem, Spiritum Sanctum, qui, Deus a Deo, seiungi non potest. Si quis, summonere cogitavit, ueniat ad eos, hancque secum doctrinam non apportet, eum domum non accipiendum esse, ac ne salutandum quidem, ne quis participet eius prae facta. Haec nimirum sunt illa palmaria, quae, Ioannes in animo habuit, exponere domui illi sanctae, quo statuit proficisci. Itaque quantiuis est pretii, quod diuinus noster Lutherus, pro summa rerum sacrarum scientia sua, obseruat, quicquid in Ciuitatem Dei immigrauerit errorum, haeresium capitalium, falsi cultus, offensionum in religione, corruptelarum, ipsius denique malitiae, inde potissimum oriri, quod caput fidei salutaris, Christum docens, aut despectum nefariis hominibus fuerit, aut obliuione perditum. Deum enim in solo filio, diuinitus patefacto, uelle agnoscere, coli, adorari, secus qui taxit, ab eo coli adorarique, non Deum, sed Cacodaemona. Haec certe illa Veritas est, quam Ioannes in Christo constituit, huius cognitionem studiumque piaematri, ac piis eiusdem liberis, praecipuae laudi ducit.

Sed omnis huius doctrinae coelestis, et originem, et uim, et exercitationem, diuinae menti consentaneam, in charitate collocat Ioannes. Huius autem Charitatis, quam Christus, ore suo commendatam, quam, a scribis, afflatu sacro impulsis, in Tabulas Noui Foederis relatam, reliquit, sensum omnem pulchre calluit, ipsoque nomine suo exprefit, Charitas Chladenia, ad eiusdem Charitatis disciplinam,

in domo Patris sacerdotali, instituta quondam, atque in matrimonio Theologi, fama celebris, perpetuoque conuictu, erudita. Proinde nihil reliqui fecit, quod ad studium huius doctrinae, in prolis suae animis maturius inferendae, et altius semper infigendae, pertinere uideretur. Amorem Christi suis ingessit, ut meminerint illius, qui, nostri misericordia captus, de coelo descenderit, humanosque artus induerit, qui morti se, pro mortalibus exitio liberandis, obtulerit, qui suae nos gloriae participes fecerit, inter coelites in perpetuum fruendae, si quidem ei dicto simus audientes, et, casto stabilique cultu deuincti, omne spei nostrae praesidium in diuino eius merito reponamus. Hunc, quem Seruatori debeamus, amorem declarari uoluit ingenuae mentis officio, sancte integreque eis praestando, quibuscum uersamur. Hoc Deo hominibusque gratum esse, docuit, hoc Christianos potissimum decere, hoc religionis, qua Deo iungamur, actionibus nostris probandae, signum dari. Ea re progeniem suam ad omnis uirtutis aemulationem exacuit, ab omni libidine animi auertit, eoque prouexit, ut fortunae, moribus ac studiis fingendae, facultas deesse non posset. Sic instruendo se domi tractandoque, haud secus, atque Ioannea illa matrona, quam diximus, matris piaae, prudentis, felicitis, existimationem consecuta est. Ac pietatis quidem suae argumentum dedit haud leue, cum, extincto marito, liberis, ab eo relictis, monita hortatusque, ex illo auditos, ingeminauit, nauiterque inculcauit, et, quod ipsa fas rectumque iudicaret, amanter diligenterque praecepit. Prudentia uero uiros aequasse uisa est, quod, cum liberos plurimum amaret, huic tamen amoris suo non, ut matribus fere solitum est, indulgeret usque eo, uti, nullam seueritatem, arbitraretur, adhibendam. Quanquam enim mira
fuit

fuit comitate, mira benignitate, facilitas tamen eius grauitate non caruit, quam res tempusque, et salus liberum, indulgentia negligentiaque periclitans, postularet. Itaque laudandi castigandique tempora rerum, quae agerentur, iudicio discreuit, ac uitam moresque sobolis suae multa industria consuevit explorare, et, si quid aetatis imbecillitate peccaretur, sine mora correxit. Dedit enim operam, ne qua securitate in educando falleretur, neque praesenti solum tempori consuluit, sed etiam prospexit in posterum, eoque curam disciplinae suae intendit. Quibus rebus accidit, ut magna felicitate uteretur, filiis eo perductis, quo suos prouehi, nulla mater non cuperet. Quantae enim putes amplitudinis, Filium, natu maximum, Dresenae, in summo Prouocationum Saxonicarum Senatu, Consiliarii Regii personam, insigni prudentia, doctrina industria, sustinere. Quam salutare ducas, aegrotis, maleque affectis, paratum semper auxilium esse ab altero Filio, Medicinae Laurea decorato illo quidem, sed clariore laudibus illorum, qui, Haganoae suam se ualeitudinem, scientia illius diligentiaque, recuperasse, laetentur. Quam praeclarum atque honorificum praedices, tertium Filium, pluribus doctisque speciminibus, Vitembergae primum, postea Lipsiae, editis, in Academia Lipsienti Antiquitates Ecclesiasticas publice tradendi, munus gerere, et Professoris Extraordinarii dignitatem multa eruditionis fama tueri. Nec uero rempublicam poenitet quarti Filii, qui, causis VVeydae defendendis, scientiam industriamque exercet, tamque bene meretur de multis, consilii indigentibus, ut eius se fidei merito libenterque credant. Vt spei bonae plenum, ut amplificationi dignitatis propinquum est, Filium, natu minimum, apud nos ea se praebere ingenii facultate, eaque solertia, ut Iurisprudentiae studium
huma-

humaniore doctrina exornet, politioribusque literis elegantiores Antiquitatis Romanae partes, e uetustis monumentis erutas, prodat, multaque peritia explicet. Quare Chladenia rem domi tam bene curat, tantaque cum dignitate uiuit, ut, uel solis liberis liberaliter feliciterque educatis, causam uiuendi uideatur habuisse. Nata est Calendis Ianuariis, A. CIO ICCLXXV, patre sancto doctoque, Iusto Sibero, Poeta Laureato Caesareo, Sacerdote Schandauensi, et Catharina Zinckia, Paulli Zinckii, Consulis Dresenensis, filia, cui nihil aequae fuit curae, ac sanctimonia disciplinae domesticae. Cum parentum matrimonium esset copiosum partu decem et sex liberum, huius fertilitatis ultima fuit ipsa. A. CIO ICXCVI nupsit Martino Chladenio, de sacerdotio Vbigauensi tum optime merito, sed postea sacris Lusigiensibus, moxque Iessenensibus, praefecto. Qui cum accitus esset ad nos, ut Doctoris Theologi prouinciam susciperet, pluribus amplissimis muneribus, cum tanta meritorum laude, praefuit, ut eius memoria uigeat adhuc in animis nostris. Concors fuit conubium, et stirpis ubertate felix. Tulit septem filios, et quatuor filias, quarum nulla superstes est. Sed ex septem filiis supersunt quinque, magnumque genti suae conciliant honorem, Iustus Georgius, Theodorus, Io. Martinus, Benjamin Gottlobius, Ernestus Martinus. Hi sunt illi, quorum ornamentis, egregiis et magis magisque crescentibus, felicem matrem praedicauimus. Sed quanto felicior haec est facta placido optatissimoque obitu, quo, uelut somno sopita, XVII Calendas Iulias acquieuit. Ut honori eius supremo seruiatur, hodie, Hora tertia pomeridiana, funus ex aedibus, in foro sitis, in Templum Academicum efferetur. Vos, Ciues, non ignoratis, quanta Familiae Chladeniae sit amplitudo, quanta conditoris huius Familiae,

miliae, Martini Chladenii, uetera in Academiam nostratem merita, eoque minus dubitamus, quin huius diei exequias humanitate uestra celebretis. P. P. XIII Calendas Iulias, A. R. G. CIO IO CCXLIII

XCVI

DE

F V G A

I N G R A T I

Ingrati crimen putat nobilissimus ornatissimusque Iuuenis, Augustus Christianus Bussius, Dresenensis, non agnoscere, non laudare, ingens beneficium, quod accipiat in Conuictu Mareschalliano, ad continuandam in studiis diligentiam, inopiamque subleuandam. Hoc autem beneficio se tanto digniorem praebet, quanto religiosius obliuionem beneficentiae, in se collatae, flagitiosissimam terribilissimamque, uitat.

Probe uero, et officio conuenienter hominis docti, qui immemoris animi labem pestiferam foeditatemque norit. Quanquam enim pietas animi grati multiplex honesti decus obtinet, duas tamen uirtutes praecipuas habere uidetur, ueritatem atque iustitiam, utramque sibi tam arcte copulatam, ut sine eis ipsa ne intelligi quidem possit. Ac ueritas quidem eam legem instituit homini grato, ut beneficium, quod percepit, ne dissimulet, nedum obliuiscatur, sed id acceptum referat illi, a quo profectum est. Iustitia uero, quae suum cuique tribuit, eam postulat accepti beneficii memoriam, ut ille, cui benigne factum est, meminerit, se uicissim ad beneuolentiam officiaque, pro modo uirium, mutua obligari. Sic animi caritate deuinci-

untur inter se, et societas humani generis partim aequitate continetur, cum beneficium deprædicatur, quod datum est, partim uoluntate eorum propensa, qui gratis aliorum animis ad plus dandum inuitantur.

Sed hoc confortionis humanæ uinculum rumpit ingratus, eaque re non sibi modo, sed aliis etiam, nocet. Proinde, etsi in uitio immemoris animi nihil mali non inest, in eo tamen duæ potissimum labes, mendacium atque iniustitia, apparent. Veritatem enim ingratus uertit in mendacium, ut neque agnoscere uelit eius amorem, nec præ se ferre, cui beneficium debet. Iustitiam tollit, oblitus iuris, quo tenetur ad amandum eum, suisque officiis complectendum, cuius benignitate auctus est. Eadem simul re eminentis ac proiectæ cuiusdam impudentiæ crimen incurrit, eum proterue contemnens, cuius amore beneficioque creuit. Itaque opinionem fidei, quæ bonos re factisque probat, apud bonos perdit, et animi leuitate odium sibi conflat, habeturque indignus, qui uel opibus aliorum, uel opera, iuuetur. Et, quoniam prauitate sua fallit beneficos, hi quidem moleste ferunt, bonitati suæ illudi, eoque magis prouidendum sibi putant, ne quando simili fraude decipiantur hominum, non proborum. Nam benefacta, male locata, ut ille, ponunt in malefactis, ac religioni habent, opes profundere, quæ dignis distribuendæ fuerint, inconsultamque beneficentiam sibi, uident, dedecori fore. Ergo benignitatis fontem, qui prius cunctis apertus fuerat, multis claudunt, quia minus cognitis diffidunt, ac sæpe diffidentia ultra modum procedunt, ut infontes fontium poenas luant.

Itaque omnis ætas ingratos odit, ingratos fugit, eorumque deformitatem coloribus, quos horreas, depingit, ab eis-

eisdem quantopere cauendum sit, monitis exemplisque docet, nec tamen tam foedam animi turpificati deprauationem in tantum odium adducere potest, quin adhuc multi eidem se uitio dedant. Quo iustior est actio ingrati, iure ueteri sancita, quae, ut antiquam manumissionem taceam, ex delicto immemoris, datur, partim ob rescindendum liberalitatis beneficium, partim ob reuocandas res donatas, quibus indignum se fecit, qui accepit. Sed, cum de aliis delictis, uel leuioribus interdum, uel minus crebris, tot condantur leges, tamque uerbosae, mirantur quidam, nullam de ingratis, praeter illam, de ingratis liberis, extare. Verum tamen alia delicta, ut adulteria, uis publica priuataque, ficae, ueneficia, furta, peculatus, horumque similia, in oculos incurrun, ingratus autem animus in se uertitur, suis abditur latebris, et, si callidior est, consiliis factisque suis tam altos struit recessus, ut eos nemo, nisi Deus, mentium cogitationumque perspicacissimus explorator, excutere possit. Quod si legiflatores immemoris animi fugam pudori cuiusque non relinquere, sed interdictis, relegatis, deportatis, ingratos etiam adiungere, uoluissent, quot, cedo, quam satis amplas, reperire potuissent insulas, quo tam ingentem ingratorum turbam traicerent, quibus omnia redundant adeo, ut de iis nemo saepius, nemo grauius, quam Deus ipse, in sacris literis, queri soleat. Ac Persae quidem grauius, ut tradit Xenophon, in homines ingratos animaduvertere consueuerunt, quos, arbitrati sunt, nulla Deum, nulla parentum, nulla patriae amicorumque, affici cura. Quid autem hi profecerunt omni seueritate sua, quam facile uitiofitas ingratorum fraudque elusit.

Haec intelligit, haec ponderat, haec ad uiuendi legem sapienter accommodat, ille, a quo exorsus sum, Bussius, cum alia liberali scientia, tum iuris disciplina, excultus.

Tanto longius ab ingratis recedit. Grato igitur animo Munificentiam Mareſchallianam praedicabit, eamque oratione, docta ſane atque eleganti, proſequetur. Ab eo quid uobis, CIVES, expectandum ſit, iudicare poteſtis, ſi ſuperioris recordemini temporis, quo, in eodem dicendi argumento, multa cum laude, uerſatus eſt. Hunc craſtino, Hora IX antemeridiana, in Auditorio maiore, ut, qua ſoletis humanitate, audiatis, uos, quam poſſumus, amantiffime cohortamur. P. P. III Nonas Nouembres, A. R. G. cld lcccxlili

XCVII

DE

CHIROGRAPHO

CRVCI

AFFIXO

Miſeros nos, qui tanto premamur aere alieno, quantum diſſoluere nunquam poſſimus. Qualis enim fuerit libripens, qui libra tantum aeris appendat, quantum eius apportandum ſit, aut quot pondo fuerint aeris tam grauis, ut pondus humani debiti ſuſtineant aequa lance. Sed eo nos miſeriores, quod aes hoc alienum ultimi ſtirpis humanae parentes, in ipſo adhuc Paradifo, conſlarunt. Hoc enim, nobis hereditate relictum, per tot annorum milia, inueterauit, et, uſuris tam diu multiplicatis, eo uſque creuit, ut nulla detur facultas, eo nos hereditario malo leuandi. Fidem fregimus, fidem perdidimus, eoque minus uerſuram facere poſſumus. Cuius quidem rei etiamſi conditionem haberemus quam aequiſſimam, haec tamen ipſa nihil ad onus noſtrum ualeret alleuandum. Etenim nihil auri atque argenti ſatis ſit, ac ne ipſae quidem orbis terra-

terrarum diuitiae, ad nos nominibus nostris exsoluendos. Miserrimos igitur nos, quibus, in sceleratorum sedes regionemque deturbandis, pereundum fuisset, nisi fidem, Deo obstrictam, liberaremus, quae quidem iam pridem conciderat omnis. Sic, rebus nostris adeo desperatis, omnes ad unum periissemus. Sed, cum uidetur de nobis actum, ecce tibi Christus, coeleste subsidium, qui, nobis aere tam uetusto obrutis, interponit se, ac, praes uasque factus iam olim, multo soluit cum foenore, quod Deo nos debemus, neque unquam persolvere potuissemus. Hodiernus enim dies magnus ille solutionis dies est, quo ipse Dei Filius uadimonium pro mortalibus sistit, cumque hi litem, talentis infinitis aestimatam, soluere non possint, aes alienum suscipit hominum, idemque luit ipso supplicio suo. Sanctissimus enim atque innocentissimus istud humani desperatique debiti Chirographum, sanguine suo imbutum ac delitum, obliterat, sublatumque de medio, affigit Cruci, quod Apostolus gentium refouendis non modo Colassensium, * sed omnium etiam hominum, solatiis proponit

Haud certe pro dignitate atque amplitudine tanti Meriti, quo Paullus prouocat, isti, quamlibet docti, sentiunt, qui, ab eo, opinantur, solam spectari Legis Caerimonialis abrogationem. Haec enim Lex etiamsi seruata fuisset ex omnibus sui partibus, eius tamen conseruatio uim tantam non habuisset, ut ideo cuncta mortalibus crimina condonarentur, quorum gratiam fuisse factam, Paullus docet. Haec enim mortalium delicta fuerant totidem discessiones ab illa Legge Morali, quae, in duabus Tabulis inscripta, cunctum genus hominum communi deuinciebat officio. Ab eo

Fff ff 3

cum

* Sic emendat e Codd. L. Holstenius, ad Geogr. S. Caroli a S. Paulo p. 237. Idem confirmat Scriptus noster, in Membrana N. Foed. *κολασσάεις τοῖς ἐν κολασσάις*

cum discessissent omnes homines, omnium gentium terrarumque, horum peccatis existerat Chirographum, quod Christus, sanguinis sui pretio, delet

Latius autem patet appellatio Chirographi, quae notatione sua scripturam significat, sua cuiusque manu uel exaratam, uel subnotatam duntaxat. Itaque Chirographum, generatim dictum, omnes huius generis cautiones notat, usu Graeciae prisco, quem Latium uetus imitatur. Sed eo rem consuetudo deduxit, ut Chirographum, pressius intellectum, fieret cautio, quae pertineret ad res contrahendas, ut Hesychius explicat de pactis conuentis. Et, quoniam mutationi mercium pecunia, ut eminens pretium, rerumque mensura, successit, accidit facile, ut Chirographo proprie denotaretur libellus, quo scriberet quis, se pecuniam debere. Idiographum dixit ceterior Graecia, idem tamen intellexit. Idem Manus dicitur, ut huiusmodi cautio scripturaque fiat, quae manu subsignatur. Ipsa uox Cautionis, quae pluribus modis cauere solet, in angustum adducta, idem designat. Asconius Pedianus a Chirographis distinguit Syngraphas, in Chirographis, obseruans, ea tantummodo scribi, quae gesta sint, in Syngraphis etiam contra fidem ueritatis pactionem uenire, et, pro temporaria uoluntate hominum, scribi, more Graecorum. Ceteras tabulas, ait, ab una parte seruari consueisse, Syngraphas, utriusque manu signatas, utrique parti seruandas tradi. Ergo Chirographum creditori datur a debitore, qui sua manu consignat pecunias, sibi creditas, earumque solutionem promittit

Quis autem ulli plus unquam debuit, quam Deo nos, perfidia nostra tam grauiter laeso, ut, si pecunia multandi fuisset, hanc nulli nobis suppeditarent omnium gentium
natio-

nationumque thesauri. Sed multandi tamen eramus in immensum, ut immensi Dei numen uindicaretur. Hoc malum principio contraxerat ista manus, quae fructum decerpserat arboris interdictae, eaque re tantum crimen commiserat, quantum dilui nullo posset aere. Eadem manus, cuius manifestum esset facinus, cum culpam poenamque suam nullis opibus redimere posset, numquid haec ipsamet irae divinae, quae satisfactionem flagitabat, aliud porrigere poterat, quam debiti sui confessionem, posteris omnibus tradendam. Hoc postea generis humani nomen, quod nullis facultatibus expediri poterat, in codicem rationesque Dei relatum, quantis, quaeso, delictorum novorum difficultatibus impediabatur, in tanta mortalium imbecillitate, nihil ut aliud hi possent, quam culpam culpa, debita debitis, cumulare. Sed exactor haud deerat, ne quis praescriptioni locus esset. Lex enim, in hominum mentibus insita, quam corruerat eorum libido, Moysaicis instaurata Tabulis, custos officii, ultrix contumaciae, inexorabilis in offensis, in accipienda satisfactione, quae non omnes expletae sanctimoniae numeros haberet, asperrima, minis atque execrationibus urgebat reos, ut humanae noxae sortem cum usuris penderent omnibus. Hoc igitur illud est Chirographum, quo tenentur homines, cuius solutionem Lex, morosis debitoribus intensa, ipsaque Dei iustitia exigit, ut solvant, qui solvendo minime sint.

Quo maior fit illustriorque Christi misericordia, qui onus hoc, generi humano impositum, in se transmutet, hominum miseria permotus, suaque ductus in eos caritate, quibus intereundum, uidet, sine auxilio suo. Visi quondam sunt publicam miserorum causam suscipere, qui Tabulas Novas proponerent, ut eis omne debi-

debitoribus aes condonaretur. Has tabulas referunt ad M. Valerium, pollicetur Catilina, factiosi in seditionibus arripiunt, sed eas improbant boni, ut rem perniciosissimam. Pari modo Christus nihil huius, quod iniustum est, probat, neque aliter studet hominibus opitulari, quam saluo iure, quod diuinæ iustitiæ debetur, haud ipsam recusans mortem, ut illi fiat satis. Itaque, simul ac, primo mortaliu casu, prolapsam, animaduertit, humanam rem, humani generis obsidem se sponforemque dat, eiusque sponfionis fiducia mortales, metu prostratos, erigit, hos sua ipsius uoce consolatus, fore, ut Semen mulieris liberet eos, contrito Serpentis capite, cuius fraude decepti sint. Haec prima sunt euangelia, quae mortalibus nuntiantur, sed eisdem prima simul fit mentio cruciatuum, quos, Seruator constituit, nostra causa subire. Eodem enim tempore fore, adiicit, ut Serpentis huius conculcandi ictu saucietur calcaneus suus. Fit postea dicto fides, tormentis tot crudelissimis, quibus subiicitur Christus, ipsa etiam interne-
 cione, cum idem, omnium maxime insons, a nocentissimis profligatissimisque, trucidatur. Actus enim in Crucem, seruili supplicio conficitur a latronum turba, quae furialibus exagitur stimulis. Ex infelici suspensus arbore, poenam innocentissime perfert carminis illius horrendi, cuius diris caput facinorosi, ita puniti, deuouetur. Pendens inter duos latrones, multo perfluit cruore, quo corpus eius respergitur, uulneribus exhaustum

Hic igitur ille locus est, ubi Christus Chirographum, quod, nobis infestum, rigor terrorque Tabularum diuinarum ostendebat, agnoscit pro suo, ubi idem, sanguine suo perlitum, infirmat, ubi abolitum idem Cruci appendit, eis fixum clauis, quibus ipse perfossus haeserat. Is enim il-
 le

le locus est, ubi Christus pretium, quod pro nobis spon-
derat, acerbissima morte sua persoluit

Quae quidem secum quis reputet, quin stupeat, Dei
Filium, Deumque ipsum, pro hominibus mori, neque hu-
mana solum specie, sed ipsa etiam natura, indui, ut mor-
tem pro mortalibus oppetere possit. Sed rursus ex ea re
et Christi in homines amor elucet, et misericordia Dei, qui,
mortales non interimendos, duxit, ut commeruerant, sed
clementia sua seruandos. In arcano enim Sacrosanctae
Triados consilio decernitur, ut perditis hominum rebus
succurratur, ea quidem ratione, qua debitum reddatur ul-
tioni diuinae, cum Deoque redeatur in gratiam. Itaque
Christus negotium salutis redintegrandae suscipit, obse-
quio tam singularis exempli, ut, hominibus subsidio mis-
sus, diuinitatis suae maiestatem demittat in corpus huma-
num, homoque fiat, quo perpeti pro hominibus possit

Sed Chirographum Christus affigit Cruci, in quam i-
pse tollitur, ut suum pro nobis spiritum reddat. Sic nece
sua culpam nostram purgat, ut omni exeamus aere alie-
no, cuius mole laborabamus, obligati Deo. Aere nume-
rato, reddi solet Chirographum, quod asseruauerant cre-
ditores, uel debitoribus, uel fideiussoribus, ut fiat inane.
Similiter Christus humani nominis Chirographum, sangui-
ne suo redemptum, non seponit Kalendario suo, ut ex-
pensum ferat, sed idem pignus obnoxiae fidei, sanguine
suo dispunctum, atque, ut loquar cum Modestino, cancel-
latum, affigit Cruci suae, hoc ut omnibus sit spectaculo,
maximoque solatio, neque alia sit opus Apocha, qua Deus,
ab hominibus sibi satisfactum, testetur. Mortalibus enim
ostendit Pretium Redemptionis, ab se repraesentatum, li-
berationem totius generis humani ea re factam, amicitiam

G g g g g

grati-

gratiamque Dei reconciliatam. Christus autem Chirographum hoc, non scissum concerptumque abiicit, ut debitores, soluto credito laeti, solent, sed idem, Cruci appensum alligatumque, relinquit, et omnibus praebet spectandum, ut nobis illud in conspectu sit, cuius obtutu recorde-
mur, quantum debeamus illi, ut, memores gratique, una cum tota mente, deuoueamus ei, corporis, uitaeque ac sanguinis, quod nobis supersit

Tanto feuerius Christus homines commonefacit, uetera quidem eorum peccata supplicio suo expiari, sed eis cauendum, ne recidant in noua, cum Legi quidem ab se satisfactum sit pro mortalibus, Lex tamen ipsa haud antiquata, quae perpetuam officii memoriam requirat. Praeterea Christus, proposito libertatis restitutae signo, regiones inferorum spiritus reprimat, ac securitatis humanae tropaeum constituit, ut de peccato, morte, et cunctis hominum aduersariis accusatoribusque, triumphetur. Sic diuinitati suae, in ipsa Crucis atque mortis ignominia demonstratae, monimentum facit, Semini mulieris triumphali gloriosum, Draconi protrito formidolosum, hominibus assertis laetabile, principatibus lamentabile ac potestatibus, quas armis castrisque exuit, quas per ora oculosque traduxit omnium, quas in triumpho duxit. Hic certe modus aeris alieni, pro mortalibus pernumerandi, mirabilis est, siue, Deum pati, cogites, siue, eos, pro quibus recuperandis perpetitur, eiusdem, memineris, calumniatores esse, tortores, interfectores denique, eum etiam ab his, qui peculium Dei uoluerint haberi, post mortem suam, ut ueteratorem, inculari, ab aliis autem multis ne agnosci quidem, a pluribus, multo ingratissimis, negligentius coli. Sed, cum alia Christi mirabilia sunt omnia, tum
boni-

bonitas illa amorque incredibilis, quo fertur in genus humanum, ut alienum non putet a fastigio suo, hominibus in conspectum se dare, coetus hominum celebrare, his laborantibus opem ferre coram, ab his iniurias pro benefactis accipere, inimicis ignoscere, pro his etiam nouissimo tempore precari

Misera quondam erat apud Romanos obaeratorum conditio, qui, a praetore creditoribus addicti, uinciri possent, in neruum duci, secari etiam, si novos audias, in bonis, si ueteres, in ipso corpore. Sed hi tamen nexi obaeratique, seruis, potius durius habebantur, operis seruilibus excruciat, quam ipsi fiebant serui, eisque, Lege Poetilia, laxamentum dabatur, ut deinceps additioni hominum possessio uenditioque bonorum sufficeretur. Quantum autem, quaeso, calamitatem istorum dicas obaeratorum, qui, repulsi a conspectu Dei, in ueram teterrimamque seruitutem detrudantur, peccati, mortis, inferorum, uinculis destinandi in perpetuum, nisi a uindice quodam potentissimo collocentur in tuto, nexu liberati. Tales autem fuisset, nisi Christus intercessisset liberator, nosque, de neruo exemptos, in libertatem ac lucem extraxisset. Ostentat Hadriani munificentiam Numisma, in quo Reliqua Vetera Sestertium nouies millies abolita dicuntur, nec Imperator ipse, ut multi rentur, sed lictor, admota face, chartas proiectas cremat. Haec Caesaris indulgentia tametsi permagna est, sola tamen pecuniae residua concedit, haud alios quoslibet collationis in publicum titulos, quorum in annona, metallis, aliisque rebus, plures erant. Laudari quoque, uideas, Augustum, M. Antoninum, Aurelianum, Gratianum, Honorium, quorum beneficentia tabulae ueterum nominum comburantur. Sed quid hoc,

quantumcunque fuerit, ad bonitatem Christi, qui morte sua et Reliqua uetera generis humani, et noua, abolet, si quidem homines diuinum eius beneficium incorrupta stabilique fide amplectantur

Quo magis in oculis, in animo, in ore, semper habenda nobis est Crux illa, in qua Christus defixit Chirographum, sanguine suo perfusum oblitteratumque, ut huius cogitatione incitemur ad colendum omni uita Seruatoris nostri Meritum, summum maximumque, ut huius memoria incendamur ad amorem Christi, ut huius contemplatione leniamus aegritudinem, monitique Assertoris, tam benigni, tam praepotentis, omnem in eo spem fiduciamque reponamus

Haec cuncta, quae diximus, mente agitat David Ruhnkenius, Stolpa Pomeranus, docti iuuenis elegantisque ingenii, quod liberali disciplina, in Academia Regiomontana nostraque, nauiter excoluit, eo maiorem meritis laudem, quod cupidissime politioris humanitatis, ac philosophiae, studia cum iurisprudencia coniungit. Proinde, ductus animi sanctitate, dabit operam, ut hodie, a meridie, hora tertia, toti Reipublicae Christianae salutari, in Auditorio minore, Christo, salutis humanae Recuperatori, pietatem grati praestet animi, eiusque mortem, pro nobis optitam, publica, atque ad pristinum Latii nitorem composita, oratione ueneretur. Vos, CIVES, Christum no-
stis, Christum amatis, Christum colitis, eoque minus uide-
mini nobis rogandi, ut aequis animis Oratorem nostrum
audiatis, cui stat, Christi nomen laudesque religiosa bene-
ficiorum commemoratione prosequi. Quo dulcius tamen
nobis fuerit, uos religionis nostrae socios fuisse atque
adiutores, eo minus committendum, putabimus, ut memo-
riam

riam studii, quo nostrum iuueritis institutum, unquam de-
posuisse uideamur. P. P. Pridie Idus Apriles, A. R. G.
c1o 1o CCXLIII

XCVIII

DE

MARTINO LVTHERO
ARCHITECTONE
PAVLLINO

Arduum, si quod unquam, fuit opus Religionis emen-
dandae, quod Martinus Lutherus aggredi statuit,
nullo subnixus humano robore, sed, diuino nutu prae-
sidioque, et excitatus ad rem strenue gerendam, et, in sum-
mo quoque temporum discrimine, confirmatus. Hunc
Deus, Islebiae, honesto illo quidem loco, sed humili, na-
tum, humili cultu educatum, acri tamen ingenio, animo-
que magno, praeditum, ex Augustiniana familia deligit,
cui negotium det, operis reficiendi, quod salutis conse-
quendae spem sustinebat, sed idem corruperat superstitio,
in omne nefas effusa. Eius quidem operis necessitatem
uident omnes boni, sed maximam eius difficultatem refor-
midant omnes. Martinus igitur, arcano coelestique ta-
ctus afflatu, instar architecti sapientis, intuetur id, quod
sanctissimus gentium Doctor sibi posterisque cunctis pro-
posuerat, qui regiam in coelum uiam munire uellent, eam-
que aliis monstrare

Tria, quod sciam, sunt, quae prudens aedificator ef-
ficere studeat, ut domus solide, commode, ornate, strua-
tur. Ac solide quidem, ut firmum iaciatur ac stabile fun-
damentum.

Ggg gg 3

damen-

damentum, in quo aedificium, molibus substructum, atque ad fastigium perductum, aduersus omnes turbines procellasque, insistat immotum. Commode, ut aedificandi descriptio, ad usum domus expeditiorem pleniorque accommodanda, opportunas habitationi praebeat utilesque sedes. Ornate, ut omnis partium compositio, apta et concinna earum dispositione, speciem praeferat formosior, oculosque delectet. His tribus in rebus bene ac belle aedificandi ratio curaue uersatur, eisque dextre peractis, opificis intelligentia laborque commendatur. Sic laute et aedificatur et habitatur, et, quo plenior dignitatis ac magnificentiae domus est, eo praeclarius haberi solet, eo cupidius uulgo uisitur, et pulchritudine sua, quae in oculos incurrit, facile omnes in se conuertit

At uero Paullus nihil respicit externi huius inanisque splendoris, qui luxuriam superbiamque ostendat, et, inobscurato nitore, breui obsolescat. Aliud, longeque nobilius, molitur aedificium, quod nulla uetustas conficiat, nulla uis conuellat, et interiore iudicandum sit praestantia, non aspectus uoluptate, sed religione mentis. Huius aedificii quantam, quaeso, dixeris amplitudinem, quo receptum habeat, quicquid hominum cupiat esse saluum, quantam eiusdem molem, quod omnium gentium, ex praeepto diuino ius fasque colentium, frequentia hospitioque stipetur. Itaque Paullus duo spectat in hoc opere, tam eximio, ut uideat, quale, sibi conueniat, eius fundamentum iacere, quidnam in eo fundamento, deceat alios, inaedificare. Ac fundamenti quidem curam omni cogitatione complectitur, quod ut plurimum firmitatis habeat, hoc quidem in ipso soloque Christo, id est, integro Messiae exhibiti beneficio, ponit. Seruatorem enim talem, uult,

uult, intelligi, qualem pluribus eum locis repraesentat. Ille uero Deus est uerus, homoque uerus, sed omnis humanae labis expers, qui, misericordia captus, caritate ductus, desperatis mortalium rebus subuenit, afflictamque hominum salutem aduentu suo erexit, hos, ipsa denique morte sua expiatis, in pristinum uindicauit. Hac in rupe, altissimis defixa radicibus, fundatur illa Veritas aeterna, quae diuinum unicumque salutis amissae Restitutorem populis cunctis praedicat, mentes hominum trepidantium, consolatione recreandas, sustentat, omnes aduersariorum ipsorumque inferorum opes prostermit, omnem metum periculi cuiusque profligat. Sed, eam Veritatem, oportet, animo, quem uitae male actae uehementer poeniteat, amplectare, fiduciaque, in Christo reposita, teneas, neque unquam ab hoc religionis instituto, uel in doctrina, uel in uita, discedas. Hoc illud est omnis incolumitatis humanae munimentum, quo stabilius, quo salutaris, esse non potest, ut, qui doceat aliud, hic nimirum omnes hominum res spesque ludibriis suis euertat. Talem, Paullus, Iesum Christum gentibus uniuersis promulgare, studet ubique, talem hoc loco indicat, ut, qui diuersum docendi genus attulerit, is merito ab eo repudietur. Hoc, idem summonet, salutis humanae fundamento fideliter substructo, aliis, qui mysteria diuina tradant, etiam atque etiam considerandum esse, quidnam iam in eo fundamento, ducant, inaedificandum. Doctores hos, uidet, ingeniis, studiis, moribus, inter se differre multum posse, et coetui, quem suscipiant erudiendum, consulere dispari laude. Aliis enim, qui munus hoc recte administrent, curae, intelligit, fore, ut sanctam fructuosamque docendi rationem ineant, prudentum more architectorum, qui solidi fundamenti opus solida exaedificent materia, qualem fabris aurum, argentum, lapides

des pretiosi, praestare uideantur. Haec enim materia habet, quod igni resistat. Sed, alios, mente praecipit, haud defuturos, qui fundamento, tam studiose religiosoque subdito, superstruant friuolas inanesque opiniones, quaestiones inutiles, hominum placita, quae nihil habeant stabilitatis, nihil bonae frugis. Haec, ostendit, compagem, firmis nexibus deuinctam, haud efficere, et lignis, foeno, stipulae, merito comparari, quae flammis corripiantur facile, incendioque deleantur. Vtrorumque, subiicit, diuinae sapientiae magistrorum, facta igni, ueri sincerique exploratore, spectatum iri, ut cognoscatur, utri eorum Deo probentur

His Paulli, tanquam uiui loquentisque, uocibus aures Lutheri circumsonuerunt, his idem religionem suorum temporum diiudicauit, ut, qualis haec esset, quamque diuinis oraculis consentanea, existimare posset. Ac uidit quidem, eam religionem usurpari uulgo Christianam, quae Christi nomen gerat, quae simul aurum, argentum, ingentis pretii lapides, externa sui specie ostendat, sed, eo sub ornatu specioso, animaduertit, ligna, stipulas, falso splendore obductas, latere. Coelestis enim doctrina, qualis dictitari solebat, hominum commentis inquinata, sophistas potius exhibebat, quam theologos, ut, si quid admisceretur ueri, argutiis idem fallaciisque pestiferis deprauaretur. Nulli enim diuinae humanaeque scientiae fines regebantur, ac ne fontes quidem quaerebantur purioris philosophiae, sed huius lacunae, quarum fordibus aspersa, ueritas, inter fucosas fallacesque falsae sapientiae merces, obsolescebat. Christo enim, in quo solo constituenda fuerant omnia, simulacra apponebantur, imbecilla et mortalia, tamque numerosa, ut, frequentissima Diuum, surdorum
muto-

mutorumque, turba, Christus operiretur. Religioni, in Christo stabiliendae, uis facultasque sanctorum operum, tanta necessitatis opinione, praeficiebatur, ut salutare Christi meritum, quo standum cunctis fuisset, taceretur fere, ignoratumque iaceret in obliuione. Haec, et alia, saeculi contaminatissimi flagitia Lutherus reperit in sacris, quae magna illa quidem, sed inani, coluntur caerimonia, haec, ob capitalem sui pestem, horret, haec, uoce scriptisque, animose seuerèque castigat. Nam, diuino percussus afflatu, architectonis sapientis, qui reficere parat opus quoddam, ritu, aream fundamenti a ruderibus quisquiliisque purgat, ipsum fundamentum inspicit, idemque, pluribus partibus conuulsum, redintegrat, oculis in uno Christo defixis. In Christo enim, nouit, omnes thesauros sapientiae et intelligentiae recondi, quorum participes qui fiant, hos demum in solo inniti firmissimo, hos uero indui ornatu, hos ueras consequi mentis tranquillae commoditates, quas nullius aedificii, uel magnificentia, uel opportunitas, largiri possit. Hac Lutherus mente, quicquid hominum suae studeat saluti, ad Christum delegat, ut in eo spes inuicta firmetur, in eo animi, uere beati, commoditas uoluptasque ponatur, in eo promissus gloriae coelestis ornatus quaeratur.

Quae quidem uiri sanctissimi cohortationes quantum reipublicae Christianae profuerint, haud ignorat *Io. Carolus Goesgen*, VVitgendorfiocizensis, Iuuenis, scientia, praesertim sanctiore, industria, modestia, et humanitate morum, nobis, et optimo cuique, ualde commendatus. Hic arripit cupidissime tempus, quo Lutheri memoria, ex instituto Legati Vueyrauchiani, Oratione publica, est renouanda. Constituit enim, crastino, ab Hora nona matuti-

Hhh hh

na,

na, in Auditorio maiore, causam, a Luthero bene actam, ab obtreptione quorundam vindicare. Hunc quin audire uelitis beneuole, eo minus, CIVES, dubitamus, quo magis beneficium diuinum, per Lutherum nobis omnibus tributum, colere soletis. P. P. Nonis Decembribus, A. R. G. CIO ID CC XLIII

XCIX

DE

COGNITIONE DEI

EX

NOTITIA VIRTUTVM

INSITA

Amabile nobis iucundissimumque nomen est Vuolframisdorfium, quod toties nos suauitate perfundit, quoties beneficentiae suae nos admonet, in magnos perpetuosque sumptus liberalis conuictus effusae. Cuius quidem beneficentiae causa nobis altius reperenda uidetur, nec aliunde potius, quam a pia quadam imitatione Dei, cuius in cogitatione assidua Vuolframisdorfius omnem senectutis suae curam defigere consuevit. Multum enim in sui cognitione cum profecisset, Deum, norat, ipso naturae, numinis sui notis insignitae, sensu nos commonefacere, ut, qualem se multis bonitatis suae argumentis, in primis mentis humanae notionibus, proderet, tali se boni rectique studio homines imitarentur

Cum enim omnis boni ea sit natura, ut habeat uim sui impertiendi, cum Deus summum sit bonum, hic certe non potest opes bonitatis suae infinita largitate non profun-

fundere, ut in tota hac rerum uniuersitate boni nihil appareat, quin manifestis indiciis Deum sui testetur auctorem. Coelum Deus terramque, et quicquid grandis huius corporis ambitu continetur, mirabili prouidentia constituit, sed non ideo, ut aedificium sibi construat amplissimum pulcherrimumque, in quo domicilium suum, splendidum magnificumque, figat. Quales enim quantasque sedes ei tribueris, cuius maiestas omnes naturae, omnes cogitationis ac rationis humanae, terminos excedat. Mundum fabricatur diuinus aedificator, ut in eo collocet, non genios coelestes, qui sedes longe altiores tenent, sed homines, humo excitatos, et immortalis mente praeditos. Hos copiis suis alit, ut fructu diuinæ benignitatis uberrimo, ipsoque aspectu rerum, opere tam mirifico conditarum, ad cultum ac uenerationem opificis, tam immensi, exsuscitentur. Qui quidem si uelint sanæ mentis uideri, nihil, uel in terræ fecunditate, uel in ornatu coeli, possint admirari, quin ex eo simul conditoris praepotentis numen agnoscant. Hoc a Romanis, opinione inflatis sapientiae suae, oportebat fieri, quos tamen cogitationum uanitas ad insulsam nefariamque superstitionem cum deflexisset, ut rerum aspectabilium simulacra pro Diis Deabusque colerent, hos quidem, eorumque similes, Paullinae literae grauius ac merito castigant, eosque cum ratione, docent, insanire

Sed, in toto hominis opificio, ut diuina sunt omnia, ut miraculi plena, siue corporis fabricam spectes, siue uires animi. Ea de re nec Physicus dubitat, neque Medicus, nisi indoctus, neque ullus praeterea, nisi sui penitus et turpiter ignarus. Habet tamen animus hominis praecipua quaedam, tanquam dux atque impera-

tor omnis uitae. Haec enim pars hominis nobilior, tamen-
fi, antiquo generis humani casu, detrimenta longe maxima
cepit, aliqua tamen ex pristino naufragio seruauit, ex qui-
bus, attente religioseque consideratis, ipsa Dei natura co-
gnosci possit haud obscure. Vnam suscipiam cogitatio-
nem notitiarum, quas natura nobis insitas habemus, tales-
que solemus appellare. Hae uirtutum omnium comple-
ctuntur intellectum, quem Deus hominum generi iniecit,
ut Dei testimonium perhibeat, ac doceat, qualis ipse sit
Deus, qualisque, ut praeceptor recti defensorque, sic pra-
ui uindex. Beneficentia, nihil esse naturae hominis accom-
modatius, pronuntiat Cicero, idemque alio loco, hominum,
ait, naturae, quam sequi debeamus, maxime inimicam ef-
se crudelitatem. Vtroque in loco prouocat ad humanae
naturae sensum, nec male iudicat. Sed minus intelligit id,
quod potius erat. Ex hoc enim humanae naturae sensu
et poterat colligere et debebat, Deum ipsum abhorre-
re a crudelitate, et, homines ea in re sui similes fieri, omnino
uelle. At, incerta obscuraque Dei cognitione, fluctuat
homo, opinionibus falsis agitatus, ipsasque notiones con-
fundit, quas distinguere utique debuisset. Modo enim
naturam humanam dicit, modo simpliciter naturam, mo-
do rationem, alias legem naturae, alias uocem naturae, a-
lias sapientis statum. Sic Deum cum Dei effectis muneri-
busque confundit. Narrat quidem femina et igniculos
uirtutum, qui in mentibus hominum includantur, ipsam-
que mentem praedicat tantum munus diuinum, ut, ea,
nihil homini dederit Deus ipse diuinius. Sed, in affectio-
ne mentis humanae et agitatione, non ea Dei quaerit uesti-
gia, quibus, tanquam clavis illustribusque documentis, ad
pleniorum uerioresque Dei cognitionem possit adduci.
Ac formam quidem honesti cuiusdam Plato, cum eoque
Cice-

Cicero, sibi proponunt eam, quae si oculis cernatur, mirabiles amores excitet sui. Hinc omne uirtutum genus, omne decus officii, trahunt. Sed errant uehementer, eum sibi fingentes sapientem, cui perfectum tribuant officium, ut in eo uirtutis, omnibus numeris absolutae, excellentiam ostendant. At nihil huius praestantiae, tam perfectae, praesens humanae naturae conditio capiebat. Vmbris tantum uirtutum, quas retinuerat, commonere poterat homines, cordatiores praesertim, ut cogitarent hi, quale quantumque diuinitatis exemplar in Deo reperiatur, ex quo sit expressum, quicquid uirtutis in hominibus supersit.

Omnino Deus uult ab hominibus agnosci, ut possit cum eis communicare et sapientiam suam et bonitatem. Sed ipsis in hominum mentibus eas uirtutum notiones impressit, quas acrius animo si contempleris, saepe multumque discas, qualis ille sit, qui eas ingenerauerit. Ergo, si uelis ratione tua recte uti, num sapientiam potes amare, quin sapientiam Dei, in te tibi monstratam, in primis colas, num ueritatem, quin ueritatem Dei agnoscas, num castitatem, quin mentem Dei castissimam uenereris, num uirtutes ceteras, quarum aliquo moueare sensu, quin earum fontes et archetypon in Deo quaeras.

Quo grauius offendunt, quos nouissimorum libido temporum, Loccianis potissimum argutiis recrudescent, lateque serpens, eo perducit, ut hac uirtutum intelligentia exuant homines, animis cognata. Nam, uerius qui iudicant, hi quidem recte existimant, in tota rerum natura nullum testimonium, quod Deum ostendat, altius reperiri, illa notitia ingenita, illoque uirtutum intellectu, qui diuinitus in mentibus hominum sit insculptus. Tanto studiosi-

us haec naturae prima, ad augendam Dei gloriam, quo directa fuerant ab ipso Deo, et scrutanda erant, et emendationi vitae accommodanda. At uero notiones uirtutum latent in animis complicatae, quas euoluere tamen facile possis, si quidem mediocri diligentia excutias intelligentiam tuam. Tanta est imperitiae, quanta est prauitatis, natiuam facultatem ab eius actu, sensum uirtutis omnem a peruerso sensus usu, non distingui, in exemplis, quae solent opponi. Itaque, sapientiorum iudicio, iam dudum explosa est tabula rasa, qua Philosophus humanam mentem pingit. Nec uero liberalitati suae modum statuit recordatio Platonica, quae mentem humanam facit omnium rerum reminiscentem, rectius tamen hominis animo anteceptam quandam uirtutis informationem relinquit, in qua infixus sit ueri rectique sensus. Bene Taurus, sapiens Gellianus, esse quaedam naturae semina, e quibus ratio, per incrementa aetatis exorta, honestatem utilitatemque ueram contempletur, et reperiatur in communi natura, enitescens praeter cetera, decori et honesti dignitatem. Sed adiciere debuisse praecipuum dignitatis huius usum, ut ex ea dignitate sumeret testimonia de Deo, in hoc innato uirtutum intellectu recondita.

Hanc Dei, sese, ipsa uirtutum notitia, mentibus humanis indita, patefacientis atque testantis, benignitatem perspectam habuit Vuolframsfordius, hanc imitari uenerarique statuit publico insignique beneficio, quod liberalibus ingeniis decreuit. Institutum, tam pium, magnoque uiro dignum, Gotthardus Fridericus Oppeltus, Palaeoleisnicensis Misnicus, honore orationis anniuersariae afficiet, iuuenis, et moribus optimis et doctrinis imbutus, ac percarus nobis, omnibusque bonis. Hic proxima die Martis,
 Hora

Hora nona matutina, in Auditorio maiori, uerba faciet, e-
amque rem hoc alacriori geret animo, quod uestram, Ci-
ues, in audiendo humanitatem, exemplis tot laudabilibus
sibi cognitam, expectat. P. P. A. R. G. CXCXCC XLIII
XI Calendas Ianuarias

C

DE

MORTVIS

VIRILITER

HONORANDIS

Reuocetur in memoriam Hermannus Volframsdorfius,
Germanoque a Germanis tribuatur honos, qui tum
institutis maiorum nostrorum, tum prudentiae gratif-
simi cuiusque animi, coniunctissimus esse uideatur. Corn.
Tacitus, testis Germaniae ueteris locuples, auctorque de-
cori grauissimus, FEMINIS, inquit, LVGERE, HO-
NESTVM EST, VIRIS, MEMINISSE

Sicut humanitatis sensu lugendi modus excusatur, sic
animi molliem moeroris intemperantia prodit. Luctus
ingenium, ut ipsarummet feminarum, uarium est ac mo-
bile, quoque acrior initio dolor, hoc breuior, exarescenti-
bus facile lacrymis, esse solet. Honestum est amoris no-
men, illius praesertim, qui uirtutem respiciat, ut talis sit
amor, qualis esse uideatur, neque alius, quam ingenuus,
esse possit. Sed magna pars moeroris, necessitate expref-
si, pendet ex quaestu, cuius si noua, si maior, spes afful-
serit, latet saepe sub persona, callide suscepta, risus. De-
nique aegritudo animi, si grauis est, nec simulata, uires
conficit eius, quem inuaserit, nec mortuis ea prodest

At

At uirtutis, quae fulsit in alio, memoria uirtutis studium declarat, quam in alio perinde amaueris, ut magnum praestansque bonum. Virtute uiri probantur animique excelsi. Labat memoria, cui res leuiter cognitae, nec retractatae, traduntur. Sed illa firmatur sibi que constat, quae nihil accipit, nisi iudicio expensum, nihil tenet, nisi meditatam saepius animoque uersatum. Quae dos uirilis est animi, et suadet, ut confideres, quanti res quaeque facienda sit, et, quam, ut egregiam, ut imitatione dignam, probaueris in primis, hanc amplectaris, hanc identidem tibi ante oculos ponas. Ita fit, ut, quanto constantior est uirtutis alienae contemplatio, tanto altius memoria illius in sensu intimo infigatur. Atque haec quidem bonorum recordatio exemplorum nullis uel sordibus contaminatur uel fraudibus, sed, insidens in mentibus praeclaris atque gliscens, incipit ibi, omnesque contendit neruos, ubi uel desinunt aliorum beneficia, uel nunquam fuerunt. Namque recognitio, cui proponitur honestum, uirtuti seruit uni, in qua cum reponat omnia, quam per se expetendam, cum ducat, tum uero adamat simul hoc et colit, quod eminet uirtute, et satis habet ipsa, si aliorum praeclare facta possit imitari. Sic ingenui fidem animi praestat, illamque bonitatem, qua magnos uiros metimur, cum magnus, nisi bonus, sit nemo. Harum talium, quae in oculis animoque inhaerent, memor uirtutum, habet certe, quo, tanquam spectaculo recti iucundissimo, recreetur, habet, quo, uelut pietatis stimulo, ad officium faciendum, incite-
tur. Ac speculum quidem tale sibi proponit, quale Seneca, morte indicta, Pompeiae suae Paullinae, ut, dolore temperato, in contemplatione uitae, per uirtutem actae, desiderium mariti solatiis honestis leniat. At pietatis stimulum sentit, recognoscens tale quid Germanici morientis, non
hoc

hoc praecipuum amicorum munus esse, prosequi mortuum ignauo questu, sed, quae uoluerit, meminisse, quae mandauerit, exequi. Habet denique haec pia, qua mortuos cohonestamus, memoria, quo persoluatur eis officium, nemini post obitum non optandum. Ecquis enim **PROSPERAM SVI MEMORIAM** non exoptet, quam, Romani, unam sibi *insatiabiliter* parandam, ducunt. Rerum gestarum memoriae marmora ponuntur, arcus statuuntur, monimenta excitantur. Adeo uirum decet, et memoria se dignum praebere, et uirtutis memoriam conseruare. Hic igitur imprimunt Germani uestigium, posteris noscendum, philosophiae, quae nihil habeat barbariae, sed multum sapientiae, multum spiritus heroici, et factis exprimat id, quod praecipit Romanus Sapiens, **PRVDENS VIR MEMINISSE PERSEVERET, LVGERE DESINAT.** Ipsa quoque sapientia Romana quid habet melius, quid excelsius, hac uoce magnifica uirisque conuenientissima, ab infirmo desiderio, et muliebribus lamentis, animos esse uocandos ad contemplationem uirtutum, *Quas neque lugeri, neque plangi, fas sit*, sed admiratione, laudibus, dictorum factorumque memoria, decorari, ne corporis figuram magis, quam animi, complecti uideamur. Hanc in Agrippam, socerum extinctum, pietatem sibi suisque praecipit Corn. Tacitus, hunc uerum esse, ostendit, honorem, qui mortuis sit habendus. Sed eiusdem honoris morem studiumque Germanis, ut diximus, tribuit, eamque rem tam luculenter exprimit, quasi, Germanorum instituto, Romanos, quid desiderium uirile deceat, uelit docere

Nos, more maiorum, qui conueniat in sapientissimum quemque, excitati, luctum repellimus ignaui deside-

rii, quod alios, hoc tempore locoque, posset incescere. Meminimus potius sanctitatis, meminimus prudentiae, meminimus auctoritatis, egregiae in literas uoluntatis, beneficentiae, aliorum denique summorum decorum, quibus Volframsdorfius quondam, in praecipuo Aulae Saxonicae gradu, eluxit. Meminerunt pariter, quantum Maecenatis tanti munificentiae debeant, alumni Volframsdorfiani, eoque magis oratione anniuersaria religionem animi, piis dediti manibus, comprobare student. Quas quidem dicendi partes, sibi delatas, pie multaque cum animi uoluptate suscepit, iuuenis optimis artibus omnique morum honestate praeditus, *Ioannes Michael Schneiderus*, Sittamislensis. Itaque uestrum est, Ciues, oratori huic uestra subuenire beneuolentia, eumque, die Martis proxima, in Acroaterio maiore, non ineleganter dicturum, adiuuare, ut aequissimis auribus uestris utatur. P. P. Septimo Calendas Sextiles, anno recuperatae gratiae

CIC ID CC XXII

CI

DE

IVRECONSULTO

PEREGRINATORE

Migrat de uita, quae miserum nobis turbulentumque diuersorium praebet, IO. HENRICVS ALBINVS, ut in coelestem patriam, tot uotis ac desideriiis expectitam, redeat, uelut ex nauigatione longinqua, in tranquilum quendam placidissimumque portum. Satis, iam satis, fluctibus maritimis iactatus est, cum Britannos, Orbe diuisos, adiret, neque maris inferi superique tempestatem non subiit, ut inde uarias Italiae maritimae partes multo studio lustraret. At nihilo leuiore tot uiarum labores molestiasque pertulit, cum Germaniam superiorem, ac Lotharingiam, Belgium omne, Francogalliam, et, transceso Alpium saltu, superatoque Apennini iugo, interiori peragraret Italiam, in eoque itinere, multis difficultatibus obstructo, tres annos consumeret, multa sane cum sollicitudine complurium grauiumque periculorum

Nimirum, obeundis tot populis, hoc assequi contendit, quod Strabo docet, peregrinationes ad prudentiam comparandam plurimum ualere. Nouit etiam id, quod Epictetus pronuntiauit, et Arrianus memoriae prodidit. Epicteto enim maioris esse uidetur ingenii, et hominum naturae accommodatum, uno in loco non haerere, stirpium ritu, sed, cognitionis gratia, in regiones alias emigrare. Ac Strabo quidem is, quem modo nominauimus, ex antiquis poetarum monumentis demonstrat, heroas uirosque praestantissimos hac usus consuetudine fuisse, ut aliena regna, ac

nationes longinquoiores, adirent. Hercules ipse terras peragrasse dicitur, iniurias hominum contemplans, eosque obseruans, qui ius fasque colerent. Sed prudentiae specimen, quod Horatius admiratur, edit Vlysses Homericus, qui non modo multas urbes inspicit, uerum mores etiam hominum, potiore materiam proficiendi. Hac in re cautum prouidumque se praebet, ut mala consideret, quae fugienda sint, bona, quae expetenda. Sic utile dat exemplar uirtutis ac sapientiae, quam peregrinatio sibi proponat intuendam. Quam quidem sapiendi legem cum sibi figeret peregrinator quisque cordatissimus, idem potissimum hoc nisus est, ut, quod pulchrum, quod utile, foret, quod aptum ad animum doctrina erudiendum, in aliis gentibus specularetur, idemque assumeret sibi. Hoc consilio exierunt domo, qui sapientes dicti sunt, hoc illi, qui sapientiae studiosi per modestiam uocari maluerunt, hoc alii posteriorum temporum, qui sophistae sunt appellati, hoc omnes denique, qui, priscos itineris eruditi duces secuti, ab eis ueram peregrinandi utilitatem didicerunt. Neminem enim, aliqua uetustatis cognitione tinctum, fugerit iter, prisco historiae nomine elogioque celebratum, quod ab hominibus doctis, aut doctrinae cupidis, fieri solebat. Hoc suscipere, moris erat antiquitus, ex Europa in Aegyptum praecipue, in remotas etiam Asiae partes, tanta quidem cupiditate, nullis ut parceretur, uel laboribus, uel sumptibus, tanto ingeniorum subsidio, huius ut peregrinationis adiumentis integrae gentes excolerentur. Iosephus, aduersus Apionem differens, eos, ostendit, qui, Graecorum primi, de coelestibus diuinisque rebus philosophati sint, ut Pherecyden Syrium, Thalen, Pythagoram, Aegyptiorum Chaldaeorumque discipulos fuisse, de eoque inter omnes conuenire. Hinc ipsa Graecia, multipli-

tiplicis scientiae copiis, quas peregre Plato huiusque similes instruxerant, ad cultum sapientiamque exquisitiorem tracta. Hinc ipsa Italia Pythagorae praeceptis erudita, qui Chaldaeos ipsos accessit, et, Crotoniensibus ad frugem reuocatis, disciplinam, per discipulos disseminatam, latissime sparsit

Quod si replicas ultimam Graeciae certioris memoriam, Lycurgum praecipue reperias, quem Vlyssi proximum, et animi magnitudine, et aetatis gradu, et prudentia peregrinandi, ponas. Lycurgum quoque Vlyssis exemplo, ad iter faciendum, exciri potuisse, quidni putes. Errores enim Vlyssis noti cunctae fuerunt Graeciae, sed hoc notiores Lycurgo, quod eos ab Homero, itineris sui comite, familiariter accepit. Hunc enim in Asia apud Creophili posteros inuenit, hunc ob civilem prudentiam doctrinamque ceteram cupide descripsit, hunc secum tulit, domumque delatum, primus diuulgauit, cum quidem ante id tempus partes tantum Poetae, a corpore suo diuulsa, ferrentur. Qua quidem re cum doctum se eruditumque probauit, fontem Graecae eruditionis eo diligentius custodiens, quo praeclarius eum intellexit, tum uero melius de literis meritis est, quam si commentarios, nescio quos, ipse composuisset. Lycurgus igitur, audiendi uidendique multa percupidus, contendit in Cretam, Asiam, Aegyptum, ut ipsi narrant Aegyptii, Graecique his assensu, adit etiam, si Aristocratem Lacedaemonium audias, Africam, Hispaniam, ipsamque Indiam, ubi cum Gymnosophistis uersatur. Quanquam de hac Laconis illius fide Plutarchus subdubitat. Sed Cretam Lycurgus petit admiratione Minois, cuius leges explorat, delectuque earum habito, partim admittit, partim respuit. Ne ludicrum putes, ut uul-

gus, studium priscae poetices, huius animaduerte subsidium, quod iurisprudentiae feratur. Apud Cretenses enim Lycurgus, cum principum uirorum amicitia, qua possit erudiri, utitur, tum maxime Thaletis. Hic, intelligentia legislatoribus praestantissimis aequandus, personam melici poetae gerit, ut lyrae et carminis dulcedine ius aequumque suauius tradat. Itaque Lacedaemona mittitur a Lycurgo, ut cantu suo molliat animos ciuitatis, eamque, modis ac numeris delinitam, legibus peregrinis conciliet. Ipse uero transit in Asiam, huius ut instituta noscat, uariis in ciuitatibus, earumque formis

Hic, quis dubitet, quin, Hebraeorum rebus in Palaestina multo ante constitutis, fama Legis Hebraeae latius manauerit, ex eaque multa, Palaestinorum, Phoenicum maxime, commerciis, ad finitimas Asiae gentes defluerint. Ea uero, quia rationi legique naturae, in hominum mentibus insitae, fuerant conuenientissima, non poterant Lycurgo, ueri sincerique, ut Graecis laudatur, studiosissimo, non probari, ab eoque in commentarios referri. Atque huius quidem generis plura, et luculentiora, reperire Lycurgus poterat in Aegypto, quae et sapientia atque auctoritate Iosephi, soli Pharaoni hoc in regno secundi, et diuturna Israelitarum consuetudine, instituta erat, adeo, ut, quod aequi bonique, in tanta superstitionis colluione, retinuerat, hoc potissimum deberet Hebraeis. Ea uero Lycurgus si partim in Asia, partim in Aegypto, quo discendi causa concesserat, studiose collegit, secumque domum retulit, non est mirandum, si ius eius, Spartanis sancitum, seruat uestigia iuris diuini, huiusque fontis riuuli quidam, admixtis interdum sordibus, agnoscuntur

Hae sunt illae leges, quae Lycurgo plus amplitudinis,

nis, quam stirps regia, dederunt, eumque effecerunt Graii nominis clarissimum. His enim legibus, feuerissimis atque iustissimis, quoad Spartiatae paruerunt, in excello fuerunt. Et, quanquam Spartaee imperium dilatatum putatur Pausaniae Lyfandrique rebus gestis, hos tamen ipsos, ne minima quidem ex parte, Lycurgi legibus ac disciplinae comparandos, ducunt, qui uerius, cum M. Tullio, iudicant

Lycurgo Iosephus Solonem iungit, et utriusque aetate Moysen quidem longe superiorem ponit, sed, illorum, tamen, ipsorum iurisprudencia, nihil in Graecia, uel antiquius, uel mirabilius, arbitratur. Omnino, ut Lycurgo Lacedaemon, sic Athenae Solone, gloriantur. Solonis enim consilio Areopagus constituitur, leges Atheniensium nouae conduntur, antiquae Draconis uel corriguntur, uel abolentur. Itaque M. Cicero Solonis prudentiam non minus praeclaram, ac reipublicae utilem, iudicat, quam fortitudinem Themistoclis, uictoria Salaminia clari. Haec tamen Solonis sapientia non domi, in gremio parentum, nascitur, sed paritur foris, itinere ad gentes exterarum suscepto, quarum mores, omnisque uitae et ciuitatis institutio, considerantur. Solon enim adolescens per orbem terrarum uagatur. quamam mercatoris specie, parum refert. Pluris est, eum, domo egressum, ut Plutarchus commemorat, non tam quaeftui, quam multiplici rerum cognitioni, seruire. Nihil enim aliud propositum erat uiae, in quam doctrinae cupidi se dabant. Legibus, quas pertulerat, promulgatis, aliud iter ingreditur, quod latius patet. Peruehitur in Cretam Cyprumque, uenit in Lydiam, in ipsa maxime Aegypto commoratur. Hic non minus, quam deinceps Plato, alique plures, illa maxime, indolis suae studio, discit, quae iustitiae,
iuri-

iurique inter ciues tuendo, inseruiant. Huius enim iuris, ex diutina consuetudine hausti, riuulos ab Hebraeis acceperant Aegyptii, quos, suis notatos uestigiis, facile cordatiores agnoscunt, sed non nulli, ingeniose nequam, noua ingenii libidine, alio detorquent

Quod si non prius, quam per iter hoc Aegyptium, Soloni facta est copia iuris Aegyptii, hoc certe ius ipsum, quod in Aegypto percepit, tum quoque legibus Atticis adiicere potuit, Athenas cum reuertit. Pisistratus enim, qui tyrannidem Athenis occupauerat, eam, noluit, exerceri legibus euertendis. Quin potius plerasque Solonis leges retinuit, eisque et ipse paruic, et amicos parere simul coegit. Ad eas tamen leges addidit nouas, quas ipse Solon probauit. Hunc enim in consiliis habuit, hunc fouere solitus est, et honore multo beneuolentiaque complecti, ut Plutarchus scriptum reliquit. Solon igitur, cum apud Pisistratum teneret eum gradum, facultatem nactus est, ea prioribus legibus per ipsum Pisistratum inferendi, quae sibi ex Aegypto iure uiderentur adiicienda. Itaque, cum Solon iuris, ab Aegyptiis sumpti, notitiam tradere potuerit Atheniensibus, haud certe alienum est, Graecis tribui iuris riuulos, quorum fontes in Hebraeae Legis Codice quaerendi sint. Quibus rebus fit, ut bene quidem Solon de Athenis mereatur, qui, descripta mensium anni-que forma, fastos ordinet, sed melius, quod auctor optimarum est legum. Harum supersunt tabulae, ex naufragio quasi collectae ab hominibus doctis, Sanuele maxime Petito

In prisca earum legum scriptura illud fuit admirabile, quod Solon harum uersus non eadem serie direxit, sed eam scripturam a dextra in sinistram inflexit, imitatus arationem bouum. Hoc uetustissimum scripturae genus est,

est, quod mutarunt postea Iones, sed diutius id usurparunt Aeoles, ex his autem Sigei. Horum enim Inscriptio adhuc, in Sigei ruinis, cernitur, in lapidem molis ingentis incisa, monimentum certe scripturae similis longe ueterimum, et unicum fortasse, quod uir doctus, Edmundus Chishull, Solone Athenis Archonte, atque huius potissimum imitatione, putat, exaratum fuisse. Sed, quoniam hic ipse stylus Solonis, a dextra uersus in laeuam, Orientis consuetudinem refert, exinde colligas, Soloni maiores in Asia res haud neglectas fuisse, qui ipsam quoque scribendi formam, pro parte, asciuerit, ad Leges suas, literis mandandas. Solon autem, quantum sapientiae fructum ex itinere suo ceperit, indicio est, quod eius Tabulis, uelut oraculis quibusdam, usi sint Athenienses, horumque boni nihil melius, Tabulis illis, putauerint. Iustus ideo dicitur Poetis, et Historicis nominatur uir iustitiae tam insignis, ut nouam quasi ciuitatem legibus condidisse uideatur. Ortum inde est, potiore sui partem, ius Atticum, idemque tanti fuit, ut, et primas in Graecia ferret, et, Romam a tribus legatis delatum, primo in decem, deinceps in duodecim, Romanorum Tabulis auctoritatem praecipuam obtineret. Solon autem, huius Attici iuris conditor, habitus est in sapientibus, qui deinde philosophi, modestiae uocabulo, dicti sunt. Itaque primum in sapientibus, mox in philosophis, uiguit iurisprudencia uetus. Vtrique studuerunt itineribus, quibus multiplicis scientiae facultas augeretur. Namque amplissimum sibi proposuerunt studium, quo rerum diuinarum humanarumque scientiam complexi sunt. Itaque, cum ueri inuestigationem, tum boni actionem, spectarunt, hocque bonum non solum ad singulos instituendos adhibuerunt, sed etiam ad condendas temperandasque ciuitates. Hi fuerunt in pri-

Kkk kk

mis

mis illi, qui rebuspublicis antiquis iura describerent, propterea, quod iusti atque iniusti causas perspexerant, ipsamque callebant ciuitatis administrandae prudentiam. Iurisprudentia enim, quae per leges in ciuitate dominatur, si quaeras eius incunabula, philosophiae eius, quae consistit in actione, suboles est, cum non solum consideret, quid iustitiae aequitatisque naturalis ratio exigat, sed etiam, quid humana consociatio patiat, et populi cuiusque mores, ac forma reipublicae ferat

Sed horum, ex utroque sapientum philosophorumue numero, duo ponuntur genera, quorum alii, otiosam uitam amplexi, ac doctrinae studiis dediti, a reipublica abstinent, alii tantum temporis doctrinae tribuunt, quantum procuratio reipublicae concesserit. Neutri tamen reipublicae suis officiis deesse uolunt, eis adiuti scientiae praesidiis, quae peregrinando quaesierunt. Ex his eos, qui reipublicae se tradunt, Graeci Politicos dicunt, Latini uoce domestica uiros ciuiles. Complures horum Aelianus enarrat. Eiuscemodi fuere septem illi Graeciae sapientes, qui omnes, si Ciceronem audias, ciuitatibus suis praefuerunt, praeter Milesium Thalen. quam Thales aliis potius a reipublica, iam gesta, recedit, studio doctrinae suae. Atque horum quidem sapientum tres magna fuere gloria, Solon, Thales, qui primus dictus est sapiens, Cleobulus. De Solone satis dictum est. Reliqui duo non minus, quam Solon, in Aegyptum se conferunt, ubi magnis sapientiae incrementis formantur. Hanc sapientiam domi, iure dicundo, consiliis dandis, reipublica administranda, declarant. Thales, quantum debeat Aegyptiis, Pythagorae praedicat apud Iamblichum, eique auctor est, ut commeet ad eosdem. Obtemperat Pythagoras, frequentatisque gentibus externis, philosophi
nomen

nomen, quod primus suscipit, summa dignitate cumulat. Vt enim Anaximander familiae Ionicae, sic ipse Italicae, fit princeps. Cum, Samo profectus in Aegyptum, mox Babyloniam, siderum motus cognouisset, originemque mundi spectasset, inde regressus, in Cretam, et Lacedaemona, pergit, ad percipiendas Minois Lycurgique leges, ea tempestate inclytas, ut Iustinus, ex Trogo, refert. Harum cupiditate legum tenetur apud utrumque hunc populum, ut Iamblichus narrat. Itaque non minus iuris ac iustitiae euadit consultus, quam plurima doctrina instructus. Ad alias gentes ut uenit, tantam obtinet auctoritatem, ut, Iamblichio teste, complures Italiae, et Siciliae, ciuitates, per discipulos suos, moribus informet, aliquibus etiam, per Charondam Catanaeum, et Zaleucum Locrensem, leges ferat. His legibus efficitur, ut et ipsae floreant urbes illae, et aliis imitandi quam diutissime dent exemplum. Ipsis legislatoribus, ac rectoribus populorum, Pythagoras tanta colitur oraculi cuiusdam religione, ut eius consiliis illi moderentur sua. Similiter Plato legationibus Arcadum, Thebanorum, Cyrenaeorum, appetitur, ad leges ciuitatum condendas. Sed eis morem gerere noluit, quod, eorum mores, animaduertit, ab institutis suis dissidere. Ipse uero suam sibi rempublicam constituit, ac suis eam legibus componit, sed eius ciuibus necessitatem uirtutis excellentioris imponit, quam uires eorum ferant. Sancit tamen multa praeclare, quae postea, ex fontibus ejus hausta, alii, ad emendationem ciuitatum suarum, transferunt. Scribit autem Plato non prius, quam permultas uisitat gentes transmarinas, tum Asiae, tum Europae, ut, apud eas quid ius esset fasque, consideraret. Vt alios omittam, qui suis obsecuti sunt studiis, complures Platonis, ac Pythagorae, familiares, exemplo magistrorum peregrinati, tantam con-

Kkk kk 2 sequun-

sequuntur amplitudinem, ut rebus publicis, consilio prudentiaque sua fundandis, acciti, non minore sint fama legislatorum, quam philosophorum

Vnum ex barbaris adiicio Zamolxin. Hic Getarum feritatem legibus mollit, et pro Deo colitur a gente, quam mitigauit disciplina sua. Sed eam doctrinam accepit a Pythagora, cuius fuerat seruus. Quanquam patria caret inuitus, extra eam tamen insigni doctrina eruditur, multis certe peregrinatoribus felicius, quod familiariter Pythagora utitur, eiusque scientia, ciuitati accommodata, adeo crescit, ut, libertate recuperata, patriam emendare possit. Alterum adde Anacharsin. Hic, regiae stirpis, magnique ingenii, ex Scythia uenit in Graeciam, ut instituta Graecorum moresque perdiscat. Athenis consuetudine Solonis tantum proficit, ut Soloni non minus admirationi sit, quam Graecis aliis. Inuitatus a Croeso, Lydorum rege, huius auro non eget, plurisque putat, si melior in patriam redeat. Hanc temperasset humanitate Graeca, nisi, legum domesticarum mutatione, inuidiam sibi exitiumque conflasset

De Romanorum consimili studio peregrinandi eo breuius differemus, quo magis constat, Romanos non tam domi in Latio, quam foris, in Graecia potissimum, disciplinis exultos fuisse. Nescires, quo referenda sit Iurisprudentia, si uelles, eam disciplinis exclusam, quae ipsa est optima ciuitatis seuerissimaque disciplina. M. Cicero M. suum mittit Athenas, ut scientia exemplisque augeatur, amicosque suos ire, iubet, in Graeciam. Sed uir, patriae amantissimus, ut nominatur ab ipsomet Augusto, eos praecipue intelligit amicos, quorum studia doctrinis orrentur, ad officia reipublicae praestanda. Iam nerui reipublicae sunt leges, quarum nomine Graeciam Romanis

manis Plinius Caecilius commendat. Hanc enim, docet Maximum suum, illam esse terram, quae Romanis iura miserit, quae leges non uicta acceperit, sed eas petentibus dederit, ut incunabula Romani iuris in Graecia monstret. Quapropter Cicero in Graeciam delegat amicos suos, ut in ea stirpem Romani iuris atque originem quaerant, et, huius melius intelligendae causa, iurisprudentiam cum philosophia coniungant. Quod enim ius fasque dicitur in legibus, huius omne iudicium, ipsumque principium, fundatur ratione aequi atque boni, quod philosophia tradit. Haec intelligentia iuris, ex causis suis cognita, non potest reipublicae plurimum non prodesse, ob eamque rem iuris cognitio atque interpretatio apud Romanos summo semper in honore fuit. Eius enim studium proprium quasi fuit procerum, quos, Marco suo ostendit Cicero, scientiam iuris, bonis temporibus, in possessione sua retinuisse. Ex quo emergit, hoc a Romanis, in philosophiae Graecae studio, cupidissime arreptum fuisse, quod legibus noscendis atque interpretandis, ad ipsamque rempublicam accommodandis, usui magno foret. Nec uero minus eloquentiae studium, quam philosophiae, M. Tullium Ciceronem, M. Brutum, aliosque Romanorum proceres, traxit ad Graecos. Qui quidem cum Rhodi potissimum apud Apollonium Molonis exercerentur, ideo declamabant, ut melius, et aptius, ad ipsum publici priuatique iuris usum accommodarent in foro, in senatu, et ubique, quod in Graecia ex philosophia, de moribus reque publica, didicissent. Cum enim his exercitationibus quaerenda esset dicendi materia, non poterat alia, neque uberior, reperiri, nec reipublicae, breui capeffendae, fructuosior, illa philosophandi scientia, quae maximam perpetuamque rebus gerendis utilitatem praeberet. Atque haec quidem de-

clamandi ratio cum potissimum ad genus iudiciale pertineret, eam ipsam Andreas Alciatus, in quarto Parergon, adhuc necessariam iudicat tironibus, qui uelint operam iuri ciuili nauare. Iuuenies autem apud Rhetores tractabant communes differendi locos, fictasque controuersias, quae trahebantur, uel ex historiis, uel ex re, quae forte recens contigisset, maximeque argumentum iudiciale attingebant. Ad eas Alciatus exercitationes iuris studiosos saepe grauiusque cohortatur. Ut earum praesentem declaret usum, hae *non absimiles* inquit, *speciebus consiliorum, quibus quotidie Iureconsulti nostri dant Responsa, adeo, ut, si illis, quod facillimum esset, Legum loca allegationesque adicerentur, nihil a consiliis nostratium differant.* Audis ipsum illum, magnum Iurisprudentiae instauratorem, uerbis nihil mutatis, ne quid mihi diffidas. Haud minori commodo pristinum fuerat institutum declamandi, quo Romani, Graecis magistris, exercebantur. Ea res cum apud Rhodios in primis gereretur, publicis horum Gymnasiis, quae laudantur ueteribus, haud deerant uiri, cum omnis intelligentes Graeci iuris, tum maxime Rhodii, quod, excellens iudicio rei naualis, ascescebatur deinceps a Romanis ipsis, ut Lex Rhodia sumeretur pro nautica. Huius igitur iuris peritia magnopere conducebat rei maritimae controuersis, in senatu Romano saepenumero disceptandis. Sic Romani imbuebantur Graeci iuris usu, in Graecis partim philosophiae, partim rhetoricae, scholis. Ipse M. filius Athenis, non solum Cratippum audiebat, sed etiam Graece declamitabat, ut scribit ad Tironem. Hoc faciebat instituto patris, M. Ciceronis, qui olim, in Graecia, utriusque huius exercitationis eo maiorem ex itinere suo capiebat utilitatem, quod ipse iurisprudentiam coluerat a puero, eoque praeclarius intel-

intelligere poterat, quid adiumenti, ad eam perficiendam ornandamque, ex ipsis Graecorum doctrinis arcessi posset. Namque a primo tempore aetatis, ut in primo de Legibus testatur Atticus, iuri, duce potissimum Scaeuola, studuit, neque unquam ita se ad dicendum dedit, ut ius civile contemneret. Itaque in Graecia, quam doctior iam intrauit, iuris uniuersi fontes, ex intima philosophia, indagauit, et legislatorum instituta, in compluribus quidem rebus publicis, percontatus est, neque scriptum modo ius, sed etiam non scriptum, moresque gentium diuersos, industrie perquisiuit. Lycurgi, Solonis, Charondae, Zaleuci, aliorum, leges excussit, hisque inter se collatis, locupletare scientiam uoluit. Quod quidem ex libris de Legibus perspicuum est, in quibus Platonem aemulatur, sed aptius ad humanam societatem, quam Plato, ciuitatem legibus parat temperare, ut leges daret optimas iudicio suo, cum statum ciuitatis optimum, in libris de Republica, dedisset. Ea re Iureconsultum se praebet, quales antiquitus fuisse Philosophos diximus, et illustri declarat argumento, in Graecia se didicisse, quod domi sperandum non fuerit. Haec enim illa est praepotens, et gloriosa, Philosophia, quam Crassus dicit, posita in facultate, ex optimis naturae principiis sancienti leges, humanae uitae commodas, quae auctoritate nutuque suo libidines doment, cupiditates coerceant, ab alienis mentem manusque abstineant. Hoc Romani discunt ex iure Graecorum, ut Legem duodecim Tabularum condant, hoc Cicero ex philosophia Graecorum discit, ut eandem legem aequi bonique ratione firmet. Qua re non minorem Iureconsultum, quam Oratorem, se praestat, ut Iureconsulti duo clarissimi, Iac. Gothofredus, et Antonius Schultingius, censuerunt. Ipse quidem Cicero de iure Romano, quod, per tot ingentia

uolumina dispersum dissipatumque, immensa atque confusa legum multitudine laborabat, in artem redigendo, cogitat, eaque de re librum scribit, quem laudat Gellius. Eiusdem operis, quod moliebatur, breuem quandam digestamque notionem, in primo de Oratore, informat. Quod quidem, in tanta iurisperitorum turba, nemo ante id tempus fecerat, neque idem facere potuisset Cicero, nisi a Graecis Philosophis doctrinam accepisset, rem dissolutam diuulsamque conglutinandi, et ratione quadam constringendi. Hoc ipse praedicat, hoc Graecae sapientiae munus est, cuius expertes cum essent multi de Quiritium iurisperitis, his docendi ignorationem, in secundo de Legibus, uitio dabat. Tantum ualuit iter Graecum, ad Iurisprudentiam altius inspiciendam, pluribusque modis combibendam

Sed ipsam quoque Iurisprudentiam peregrinatio potest augere, maiorem in modum. Vt Romulus armis Urbem condidit, sic Numa legibus, omnis diuini humanique iuris consultissimus. Cum auctor tantae doctrinae requireretur, neque alius, quam Pythagoras Samius, extaret, quaesitum est, migraritne Numa ex Sabinis ad Pythagoram, qui circa Mepontum, Heracleamque et Crotona, coetus habuerit iuuenum, studia aemulantium. Fuerunt, qui Numam deducerent ad Pythagoram, sed Liuius Plutarchoque reclamantibus, ipsa denique ratione temporum repugnante. Ergo Liuius idem talem, ait, euasisse Numam suoapte ingenio, disciplinae Sabinorum tetrica ac tristi. Sed luculentius exquisitiusque Plutarchus Numae adiutricem adhibet Philosophiam, illam, ut diximus, Iurisprudentiae parentem. Ac legum quidem sanctores praecipui fuerunt Numa Seruiusque Tullius, sed, pulso Tarquinio, libertas aliud ius postulauit, quod haud nasceretur in Vrbe, sed aliunde repetere-

petendum foret. Huius exquirendi iuris caussa legati, publice iussi, triremibus, una cum ornatu cetero, magnifice instructis, peregrinantur. Id enim agunt, ut Athenis praecipue leges Solonis describant, et aliarum Graeciae ciuitatum, in ipsa quoque Italia, instituta, mores, iura, noscant. Sic, inquisitis exploratisque multarum urbium legibus, plura Graeciae iura, Atticum maxime, in Latium inferunt, et, accitis, quae usquam fuerant, egregiis, florem iuris, his gentibus cogniti, ciuibz suis impertiunt. Hinc Decemuii primo, adiectis simul moribus patriae antiquis, decem Tabulas componunt, mox duodecim, additis duabus, quas usus reipublicae desiderare uidebatur. Hic finis, ut iudicat Corn. Tacitus, aequi iuris, quod primum dissensione ordinum turbatur, tum populi principumque licentia negligitur, ciuili denique discordia opprimitur, orto mox potentiore iure, quod Principes, hoc nomine cuncta sub imperium accipientes, darent. Hae tamen Tabulae, in immenso legum aceruatarum cumulo, fons omnis publici priuatique iuris manserunt, si legum capita quaererentur a sapientioribus. Itaque peregrinatio ciuilis fontes ipsos dedit iuris Romani, cuius potestate in Principes translata, hi postea duas praecipue iuris Romani scholas instituunt, alteram Romae, alteram Beryti. Quas quidem cum illustrarent doctores, ingenio doctrinaque praestantes, ad hos discendi caussa se recipere, certus erat peregrinationum complurium maximusque quaestus. Ipsi tamen hi iuris antistites non modo ius, uel audientibus tradebant, uel consulentibus reddebant, nec iudiciis solum praeerant, sed etiam saepe in amicitia consilioque Imperatorum primas tenebant. Huic igitur rei, quae multiplicem cognitionem requireret, non modo studia sua, uolebant, accommodari, sed utiles etiam peregrinationes, ut, aliarum gen-

tium multa uidentes, multa audientes, eam sibi compararent prudentiam, quae omni tempore plurimum commendationis haberet. Magistrorum uestigiis, ut fit, insistebant discipuli, nec grauabantur molestias itinerum, quibus uariae scientiae facultas instrui posset.

Hoc sibi, apud alienigenas diuersanti, datum esse negotii, arbitratus est Albinus, huc animum aduertit, hinc fructum peregrinationis consequi laborauit. Vberrimum certe percepit, siue cum Germanis ipsis disiunctionibus uersaretur, siue cum Batavis, Belgisque ceteris, siue cum Britannis, siue cum Francogallis, siue cum Italis, siue cum gentibus aliis, quarum ciues, patria digressi, lautioris praefertim fortunae, elegantioris ingenii, peregrinantibus deesse haud solent. Cultum igitur animi, elegantiam morum, omnis uitae decorem, in patriam retulit talem, qualis politissimo cuique probaretur, ipsamque deceret Aulam, ad quam ille, si uerum amamus, et natus uidebatur et factus.

Sed tanta uiri modestia erat, tanta aequitas animi, ut, forte, quam Deus cunque daret, contentus, praeclare sibi uicturus uideretur, si locum quendam facultatemque nancisceretur, bene de aliis reque publica merendi. Hac mente multum laboris aequo sustinuit animo, tum in confesso Ordinis Iuridici, tum in Senatu Opidano, cum altero in loco ius responderet, in altero, Syndici munere functus, utilitati ciuium, quam posset, diligentissime seruiret. Summam certe fidem atque integritatem cunctis rebus praebuit, conscientiam magis, quam famam, reuereri solitus. Haec tamen ipsa dignitati eius fauit, tantaque eum laude impertiit, ut, consentientibus bonorum iudiciis, uir bonus, humanitatis atque officii plenus, arrogans minime, sanctitate in promissis constantissima, muneris sui perdiligens, in primis-

primisque pius, haberetur. Felicem illum aetate nostra, a moribus antiquis magis atque magis degenerante, praedices, qui laudis huius, hominum societati necessariae, mensuram pari uirtute impleat, eaque Albino possit aequari. Haec autem ita dicimus, ut longe plura Collegis eius relinquamus, qui, diem illius supremum magno cum prosequantur moerore, manifestis certe testantur indiciis, eum sibi, nec opinantibus, neque parum malo tam subito afflictis, rapi, quo uoluerint, per eos si stetisset, quam diutissime frui

Viri igitur, tam praeclari, uitam cur reticeamus. Natus anno c^{lo} I^o c^o xc., pridie Idus Maias, Zibingae in Marchia Noua, patris, Friderici Albini, sacerdotis religiosissimi, et matris, Ioannae Eleonorae, gente Gryphiorum Vratislauia genitae, sanctitate incorrupta curam, sui recte educandi, expertus est tantam, quantam laudare pro dignitate non potuit. Ab his Crosnam, cuius sacris Auus praefuit, missus, Moestneris, ac Dubeliis, uiris institutione liberali multum famae consecutis, in disciplinam traditur, in eaque feliciter proficit annos octo. Auctiore iam literarum peritia, Berolinum commigrat, ingressusque Gymnasium Colonienfe, a Rotaride, Rheuendo, Seuerino, magistris ingenii cultura claris, artibus honestis, multa cum fruge, impertitur

Quadriennio post, anno c^{lo} I^o cc x., in Viadrinam pergit, ubi thesauros omnis doctrinae reperit, omnium studiis expositos. Audit hic complures praestantesque uiros, cupidissime tamen Becmannum, atque Cocceium. Illum quidem Historiae interpretem sibi dari, gaudet, hunc Iuris, cum ceteri, tum publici, explanatorem, longe omnino eruditorem, quam eius aetatis consuetudo ferat. Ab

eo enim, uidet, huius doctrinae fontes, non tam in iure Romano quaeri, quam in historia, et annalium fide, feruitutem, quam Romanis imposuerint Principes antiqui, lege soluti, multum differre a libertate Germanica, quae statum habeat, moribus institutisque Germanicis fundatum, et disparibus quidem illis, sed magnis, tot tantorumque Procerum iuribus temperatum. Has eius uoces excipit, has, custoditas memoria, recolit, his alit scientiam suam augetque, nec ullum praetermittit pietatis et obseruantiae genus, quo tantum sibi praeceptorem deuinciat. Quapropter apud eum magnam inuit gratiam, eoque commendatore, anno cIoIoCCxiii, Misbachii iunioris, Nobilis Neomarchici, studiis ac moribus Francofurti praeficitur, eundemque, anno transacto, Lipsiam deducit. Quo delatus, consuetudine doctrinaque uirorum, iuris explanatione exercitatissimorum, Schacherorum, Schreiterorum, Oleariorum, Kemmerichiorum, eruditus, tam bene audit, ut regundis plurium studiis expetatur. Brandenburgi, in Academia Equestri, Perill. Lib. Baroni, Io. Georgio a VVerthern, magister morum datur, et, biennio post, ab Illustrissimis Comitibus, Georgio a VVerthern, ac Mauritio Carolo de Lynar, sumitur morum studiorumque praefectus, eumque locum, cum Vitembergam uenisset, tribus apud utrumque annis, cum multa sui commendatione, tenet. Itaque, praeter ceteros, dignus iudicatur, qui deligatur ab eodem Illustrissimo Comite a VVerthern comes itineris, triennio fere continuati, cuius supra mentio a nobis facta est

Hoc confecto, anno cIoIoCCxxiv domum reuertit, cumque, Gradum Academicum, nossset, publicum dare testimonium uirtutis doctis probatae, Lauream Iuridicam,

dicam, in Academia Hierana, suscepit. Nec uero uirtutem destituit fortuna, huiusque copiam Vitemberga fecit. Mortuo enim, anno c l o l o c c x x i x, Iurisconsulto amplissimo, Paulo Schroetero, Consiliario Prouocationum Regio, cuius in locum substitutus fuerat, Ordinis Iuridici fit Assessor, atque in Curia Opidana Syndicus, eodem tempore duplicem nactus praeclaramque dignitatem. Vtramque singulari fide curaue, sicut ostendimus, gessit, ex utraque parem cepit eximiamque laudem

Nec uero minus fortunae munus habuit in matrimonio, tum concordi, tum fecundo. Vxorem enim duxit anno c l o l o c c x x v, x v i i Calendas Sextiles, uirginem decoris ornatissimi, Christianam Sophiam Schroeteram, Paulli, quem modo diximus, Iurisconsulti, filiam. Liberos ex ea quinque procreauit, filium in his unicum, Ioannem Paillum, mature amisit. Superfunt quatuor filiae, Vrsula Christiana, Henrica Sophia, Christiana Euphrosyne, Ioanna Eleonora. Harum natu maxima, Vrsula Christiana, flos pudoris uirginalis, Nobilissimo Consultissimoque Viro, Christiano Spechtio, Philosophiae et I. V. D. Senatorique Vitembergensi prudentissimo, nuper admodum desponsa est, magna cum laetitia parentis utriusque. Omnes autem hae sorores tam bonis ornatae sunt commodisque moribus, ut in iis merito uirtutem, annos praecurrentem, mirere, et instar cernas educationis probae, quae possit exemplum dare. Ea uero res quo laudabilior est, eo maiori parentibus est honori, hoc officio, sobolem bene instituendi, praeclare functis. Utinam spei, quam ostendunt filiae, fructum capere, licuisset optimo patri. Utinam filiabus liceret, cura patris optimi adhuc frui

Sed expetas frustra, quod adipisci non possis, cum

Deo sit aliter uisum longeque melius. Hic enim, Idibus Aprilis proximis, de statione mortali deuocauit Albinum, ut secum sit una, coeloque receptus, sempiterno gaudio perfruatur. Nos obitum uiri amplissimi, ac desideratissimi, moeremus, et, familiae nobilissimae diuinum precati solatium, optamus, ut eam, graui luctuosoque casu oppressam, Deus erigat, suoque tectam praesidio, in tam uaria ac quotidiana rerum humanarum uicissitudine, conseruet

Funus hodie, procuratis a meridie sacris, efferetur, cuius honori quin uos, Ciues, faueatis, eo minus dubitamus, quo cupidius elaborare solitus est Albinus, ne cui uestrum, si res ita tulisset, ullo comitatis atque officii genere deesset. P. P. xiv Cal. Maias, A. R. G. clō lō cc xl

CII

DE

FALSO ANIMAE

REMEDIO

Dedit hoc pietati, qua pauperibus subueniretur, HERMANNVS VOLFRAMSDORFIVS, dedit amoris, quo prolixè liberalia fouerentur ingenia, dedit patriae caritati, qua boni sapientesque ciues alerentur, ut, conuictu munifice prouiso, nulli parceretur sumptui, quo lectissimorum iuuenum studiis doctrinaeque consuleretur

Quod quidem pie factum tanto plus habet laudis, quanto minus aspergitur labe superiorum temporum, quibus opinio sanctimoniae, falsis diiudicatae causis, ita blandieba-

diebatur, ut, in coelum, vulgo putaretur, iis praecipue gradibus ascendi, quos sua cuique munificentia, in usus pi-
os effusa, struxisset. Talis exemplum liberalitatis dictita-
re solebant ANIMAE REMEDIUM, aut idem con-
similibus efferebant uocibus, ut monimenta diplomatum,
tabulae donationum, publicae uarii generis ac solemnes li-
terae, testantur. Res autem, memoriae prodita, loquitur,
istam coelestis meriti persuasionem mature, parum con-
siderata humanae opis infirmitate, in sanctiorem, ad occa-
sum solis, coelum inuasisse, eamque, latius peruagatam,
tantum, inde a Francorum praesertim Saxonumque tem-
poribus, ualuisse, ut multa, uel operibus sanctioribus plu-
rium generum extructis, fundata, uel, in agris fundisque,
donata atque concessa, ab hoc ipso potissimum superstitionis
fonte manauerint, quae suis sibi pie benigneque factis
uiam muniuerit ad coelites. In medio relinquimus illos,
qui rentur, auaros quondam sacerdotes hominibus, fraude
sua deceptis, Piorum, Sanctorumque, nomina obtulisse,
et quaelibet eisdem aeternitatis praemia spondisse, ut eos
ad large dandum impellerent, eorumque opibus, in se
profusis, pascerentur. Nec uero sumus a sensu benigni-
tatis tam alieni, quin fateamur ultroque contendamus, bo-
nitatis operam, qua religionis uirtutumque cultus sustinea-
tur, probos in primis decere, ut ea re castimoniam bonae
mentis, obsequiumque, Deo debitum, comprobent. Deo
quoque, aio, pietatis huius studium maxime probari, be-
nificentiae non modo auctori, sed eiusdem etiam exacto-
ri, ad gratiam tamen, in homines effundendam, tam inten-
to semper paratoque, ut celerior ab eo cumulatiorque re-
muneratio esse soleat, quam ab hominibus praestitum sit a-
liquid, ad honorem eius amplificandum. At uero faceffat
hinc, et longius abeat, arrogans opinandi temeritas, his ta-
libus

libus animi benigni testimoniis ullam meriti vim contineri, qua nobis, nostroque in sempiternam salutem iuri, Numen deuinciatur. Contra ea, officii nostri ratio postulat, ut, quicquid habuerimus, Deo soli referamus acceptum, quicquid ei reddiderimus, hoc idem, multoque plura, ei, meminerimus, nos debere

Hoc sensit ille, quem commemorauimus, Volframsdorfius, nec apud nos beneficium ea mente collocauit, ut suorum sanctitati promeritorum quicquam arrogaret, sed ut, sicut aliis religiose institutis, sic hoc ipso pietatis, animo conceptae, monimento, pro beneficiis diuinitus acceptis, gratum sese memoremque praestaret. In bonis enim, quae coelesti deberet muneri, multa utique et maxima, numerauit. Quibus quidem rebus alii, secunda confisi fortuna, induci poterant, ut elatius se gererent, sed eis ille tantam modestiam adhibuit, nihil ut suae tribueret gloriae, cuncta diuinae. Huc dignitatis, per tot honorum gradus euectae, locum, in aula quondam Saxonica praecipuum, referas, huc Principum excellentium gratiam, ad supremum uitae diem integram, huc auctoritatem apud omnes eximiam, opes item possessionesque amplissimas. Adde uirtutum rerumque gestarum famam, tantam quidem, ut habeant in ea posterum, uel ferissimum, quod uel imitentur, uel admirentur

Pluribus id, quod mente complectimur, exponet humanissimus doctissimusque iuuenis, *Henricus Christianus Zimmernmannus*, Bledina Saxo. Partim enim suo ductus officio, partim ad declarandam Volframsdorfianae sodalitatis obseruantiam delectus, anniuersaria nec inculta oratione, Maecenatis, post obitum quoque beneficentissimi, memoriam prosequetur. Ad quem, procuratis a meridie

die sacris, in Acroaterio maiore, humaniter audiendum,
uos, Ciues, perinde, ac fieri conuenit, hortamur. P. P. V
Calendas Sextiles, anno salutis restitutae CIO IO CCXX

CIII

CY G N I E V A N G E L I C I

V I N D I C I A E

I N

GABRIELEM BARTHOLOMAEVM

GRAMONDVM

Poteramus nos solemnibus hodierni diei supersedere,
debebamus etiam, si uerum est, quod de Martino Lu-
thero, sacrorum instauratore, ut optimo cuique ui-
detur, ad rem exulceratis temporibus gerendam, diuini-
tus excitato, Gabriel Bartholomaeus Gramondus existima-
uit, Senator Regius, in primisque clarus historia aetatis
suae Gallica, quam, Thuanum aemulatus, componit

Cum, saeculo superiore, duce sanctitatis Saxone, Ioanne
Georgio primo, magna, sanctiorque, pars Germaniae pri-
mum saeculare religionis emendatae, incredibili hominum
studio, faceret, inter praecipuas Imperii urbes, tum pietate
certatum est, tum pietatis testificatione, ingeniosis imagini-
bus simulacrisque multis expressa. His de ciuitatibus tres
clarae liberaeque, Numismatis publice cusis, uarias insigni-
erunt effigies, una quidem, ad Moenum, exscripsit Geni-
um coelestem, cum Codice aperto uolantem, alia, Van-
gionum, turrem signauit, lampade illustrem, cuius fastigi-
um nubi immineret, tertia, in Noricis, Cygnum, IN VI
CTVM VIRTUTE DIVINA, ostendit

Mmm mm

Haec

Haec ipsa, quae, formis cusa, in Germanorum Numismatis cernas, Gramondus recitat, sed irridet eadem, ut ludicra. In primis Olorem, ex Moneta Norica arreptum, exagitat, acerbisque uerbis perstrictum, in ludibrium uertit. Quod quidem ab historico, aequitatem animi professo, moderate fatis fieri, quis putet. Sic uerum est, quod ait, se 'Thuani uestigia persequi e longinquo. Ut enim graua sunt 'Thuani cuncta, ut moderata, eoque et prudentiae pleniora et fidei. At Gramondus scenam uidetur instruire, in qua risum captet, a rebus seriis alienum. Quem quidem risum perinde uenalem dixeris, ut assentationem istam, quae florentibus Galliae partibus ubique paratur. Tantum igitur Gramondum a grauitate ac fide 'Thuani, quantum ab eiusdem elegancia, remotum ponas

Sed, Olorem dici Lutherum, fert indigne, nisi, hunc, uelis, Oloris instar, esse nigra intus carne, extima pelle album. Sic, Lutherum, opinatur, malle sanctiorem uideri, quam esse. Quasi uero ueteres, quorum imitatione clari uiri Cygnis comparantur, in his nihil respexerint, praeter candorem plumarum, et nigredinem cutis. At illi longe alia considerant, de quibus Pythagoras Cygno tribuit ipsum animum immortalem, eumque propterea, dicit, laetari, appropinquante corporis morte. Cygnos enim, proponit Socrates, gaudere, quod emigraturi sint ad Deum, cui seruiant, cumque sint Phoebus sacri, eosdem diuinandi uim ab hoc numine suo consecutos, alterius uitae bona praesagire. Haec Socrates apud Platonem sentit, haec Plato in Phaedone scribit, quae quidem fatuum potius deceant, quam philosophum, nedum philosophorum principem. Vides tamen non corporis speciem in Cygno spectasse ueteres, siue Pythagoreos, siue Platonicos, sed interius quid-

dam,

dam, quanquam in eo grauiterrauerint. Sed, quoniam pauciores huic accedebant sententiae, quae migrationes animorum fingeret in corpora bestiarum, ut Orphei in Cygnum apud Platonem, plures certe Cygni, praesertim morientis, cantu delectari solebant. Itaque non solum poetae, sed ipsi etiam philosophi, ex his Plato maxime, cum eoque Cicero, Cygni morientis carmen suauitatemque praedicant. Quem quidem cantum Oloris nesciunt, auditumque fuisse, negant, Plinius, Lucianus, Athenaeus, Iulius Caesar Scaliger, alii complures. Sed Cygnos, suauissime modulantes, audit in lacu Mantuano Federicus Pendasius, philosophorum aetatis suae facile princeps, audit in palude Rhodigina Balthasar Bonifacius, ut alios omittam, qui, fidem sibi eius rei fieri, maxime uelint. Huius enim cantus argumentum sumunt ab ipsa naturae solertia, quae Cygnis arteriam asperam construxerit, ad uarietatem cantus mirifice aptam, ut Vlysses Aldrouandus docet. Haec, et alia, quae in medio relinquimus, alii disceptent. Nobis enim Cygnus hoc loco non canit, ut ueritatem cantus sui nos doceat, sed, ut demonstret priscae memoriae studium, eximias illustrium uirorum laudes secum diserte comparandi. Nec uero morientes modo uiri praestantes Cygnis comparantur, sed alii etiam, de quibus magna sit opinio, uariae aetatis, adhuc ualentes. Sic, per quietem, Socrati Cygnus in finem uidetur aduolare, paullo ante, quam Plato datur in eius disciplinam, ut Pausanias tradit. Hac Lutherus mente cur Olor dici non possit, Gramondus certe nihil affert rationis, quo, animum, putes, aduertendum

Ea uero re Gramondus Lutherum comparat Olori, quod, ut hic Olor animal sit amphibion, utrique elemento aequum debitum, sic Lutheri uita soleat sacris contrariis

Mmm mm 2

uti.

uti. Sed acutissimus uir non uidet, Olorem, per naturam suam, manere animal amphibion, quoad uiuat, at Lutherum a corruptis sacris ad emendata transire, atque, his usque ad mortem deditum, ab istis abhorrere, quae, reliquerit. Oportuerat igitur Gramondum, si quidem grauis esse iudicii uellet, mentem sententiamque Numismatis Norici ex antiquitatis memoria tenere, eaque refellenda, docere, eius cantus, qui Cygnis tribui soleat, uim suauitatemque Luthero haud conuenire. At nihil huius edit, aspere dictis contentus. Huius etiam nihil potest edere, eius, quod doleas, expers diuinae ueritatis, cuius dulcedine conditur uox Lutheri, cum coelesti sapientia et loqui semper soliti et scribere

Ne ludamus in re seria, Numus Noricus intuetur uaticinationem Ioannis Hussi, eamque Gramondus ex aliis audire maluit, ut ipse ait, quam studio suo explorare. At malunt scriptores cordati res cognitatas referre, quam auditas. Husso nimirum duo dantur uaticinationum genera, quae uulgi quidem errore confundi solent, distinguenda tamen sunt, cum et tempore differant, quo dicta sunt, et argumento. Annis centum transactis, quid futurum sit, praedixisse fertur Hussus, sed duplici omnino diuinatione. Altera tempus designat, quo Deo, ac sibi, inique facti ratio sit reddenda, altera Cygni uenturi, neque torrendi, cantum. De priori diuinatione, modisque eius, scrupulis liberandae, nihil laboramus hoc loco, Numum tamen Boiohemum antiquum haud aspernamur, quem Bizotus ipse omnium hodiernorum putat antiquissimum

Satis est ad instituti nostri rationem, alteram Hussi diuinationem esse illam, quae Norico Numismate respiciatur. Haec enim ex ingenio non procuditur, sed longo intervallo

uallo repetitur, ut, aere signatum, in posterorum memoriam redigatur id, quod Hussus ille, sanctus ueritatis animosusque testis, non tam ex pyra, ut multi credunt, quam in uinculis, datisque literis, cecinisse memoratur, ut uates. Quae quidem uox non solum ex Lutheranorum monumentis, ut persuasum est Gramondo, excipitur, sed confirmatur etiam aliorum, a Lutheranis dissidentium, commentariis, constantique fama, quae ipsa diuturnitate temporis facile senescit atque extinguatur, nisi quid ex uero trahat. Nec pauci certe, nec leues, sunt auctores huius diuinationis, cui auctoritatem fidemque, omni pondere grauiorem, ipsa Lutheri sanctitas ac prudentia adiungere mihi uidetur. Haec Martini est integritas, quae, ueri sincerique uindex, fabulas ambitiosas in rebus grauibus ferre non possit, haec eius prudentia, quae ignorare non possit, in tanta insidiatorum obtrectatorumque turba, sibi undique reclamatum iri, si mendacio famae gloriari uideatur, in re permagna, quae oculos aduersariorum non possit ad se non conuertere, eorumque animaduersionem excitare. Ac Lutherus quidem ipse, ne quid addubites, in quinto Volumine Altemburgico, claris planisque uerbis, Ioannis Hussi praedictionem de cantu Oloris futuri testatur, eamque, ostendit, ab eodem Hussu ex custodia in Boiohemum perscriptam fuisse, sed eandem ad se nunc pertinere. Quae praedictio si fama tantum niteretur, quid factu procliuius fuisset hostibus, tam paratis praesertim infestisque, quam huius famae leuitatem conuellere, eaque abiecta, Lutherum uanitatis ingentis accusare. At Lutherus non famae committit se, sed prouocat ad literas, ab ipsomet Hussu ex carcere suo scriptas, nec quisquam, quod sciam, eius fuit aetatis, qui literas has, Luthero laudatas, in dubium incertumque reuocauerit. Ergo Lutherus, et uaticina-

tionem Hussi, non rumusculis, sed ipsius Hussi manu, confirmat, et merito uaticinationis huius euentum sibi accommodat, propterea, quod eundem rebus admirabiliter gestis comprobauit

Hic enim ille fatalis est Olor, qui nullis insidiis capi, nullo igni teloque confici, potuit, carmenque cecinit, Euangelica uoce tam dulce, ut aegritudinem leniret omnium bonorum, tam canorum, ut eius ui diuina personaret omnis Europa. Quanquam ardor animi, uultu oculisque Lutheri praelatus, quem cernas in ipsis pictura tabulis, aspectum quorumlibet, in se defixum, facile tenet, in humili tamen eius uiri cultu locoque nihil agnoscas, ex quo ingentem augureris rerum conuersionem, qualis consecuta est, in omni Europa, emendationem Religionis, a Luthero institutam. Si, quid audeat hic, quid prosequatur, quid perficiat, cum potentibus semper atque acerrimis conflictatus aduersariis, consideres, ullo, demireris, in homine tantum animi, tantum consilii, tantum constantiae, inesse potuisse, qui nulla habuerit rei gerendae adiumenta, sed cuncta, quae conaretur, obsepta uiderit odiis, terroribus, periculis, ipsius maxime rogi, in quo Hussus arserit. Quod si, res admirabiles constantia Lutheri quot euenerint, cogites, earum quidem rerum primo causam, ut mos fert indolis humanae, exquirere studeas, sed eas in consiliis ac facultatibus humanis cum reperire non possis, tum uero, eas recondi, intelligas, in altissimo recessu diuinae sapientiae, quae perditas hominum res restituere cum statuit, horum cogitationibus nihil, praeter sui admirationem ac uenerationem, relinquit. His enim temporibus quae Lutherus, afflatu sacro tactus, egit, nae illanon tam facta sunt, quam factorum miracula, eaque sui magnitu-

magnitudine non modo aemulationem hominum, sed horum etiam ipsa iudicia, excedunt, et sanctis morum animorumque mutatorum exemplis annales implent

Sed, quoniam duae sunt res, quas in hoc Cygno desiderat obtrectator, integritas non simulata, constantiaque non infracta, ea nimirum reprehendit iste, quae nos in nemine magis admiremur. Religionem qui simulant, eam quaestui solent habere, et siue honores, siue opes, siue uoluptates, et alia, si qua sunt, commoda sequantur, dant aliquid hominibus, eosque conciliant sibi atque adiungunt, quorum opera nanciscantur id, quod expetendum, ducant. At Lutherus, suscepta Dei causa, nulli se uenditauit homini, nulla cuiusquam emolumenti spe corrumpi potuit, uitia corruptelasque, pari libertate ac fide, castigauit. Quamquam apud summos uiros, gratia atque auctoritate, plurimum ualebat, nihil tamen pretii, pro tantis uel laboribus uel periculis, aut repetiit, aut tulit, modica semper loci sui fortuna contentus, inter occupationes infinitas ac maximas, quibus, docens scribensque, distinebatur. In errore, sibi iam cognito, qui perseuerat, is quidem, non constans, sed contumax, prae fractus, peruicax, a cunctis sapientibus habetur. At Martinus, ubi meliora didicit, in proposito uindicandae et propagandae ueritatis, tam forti atque acri, ad extremum uitae spiritum, sibi constitit animo, ut nullo terroris genere frangeretur, inter ultima et perpetua uitae discrimina. Cygni cum aquilis, ac leonibus, decertare narrantur. Cygnus certe nonster tantum roboris habuit, quod a diuino praesidio sumpsit, ut cum Aquilis aeui sui pugnaret, ut Leones debilitaret, tam longis, tamque firmis, instructus pinnis, ut attingere Coronam triplicem, et concutere, uideretur. Hoc enim

enim fore, Princeps aetatis suae Sapientissimus, per quietem, uiso mirabili, in arce Suinicensi, monitus traditur. Nec fefellit euentus. Miretur Cygnum antiquitas, eum dicet Apollini, qui Cygnorum uocibus oblectetur, ei tribuat diuinitatem, in eo domicilium, quo commigrauerint animi sapientum, constituat, eum tanti faciat, ut eiusdem, cum cantu et uoluptate morientis, exemplum bonis omnibus doctisque ante oculos proponat. Nobis quidem nihil opus est, uel ingenio, uel fide, poetarum, aliorumue, qui uel famam sequuntur, uel placita sua. Si tamen est Cygni cantus aliquis, sique cantus hic est suauissimus, nae cantus ille nihil erit ad dulcedinem Verbi Diuini, quam melle dulciorem praedicat Vates Regius. Hanc dulcedinem percipias ex monumentis immortalis ingenii, quae Lutherus ex Verbo diuino componit, quibus eiusdem Verbi diuinitatem asserit, quibus aeternae salutis, a Christi Merito, haudquaquam a uiribus humanae fragilitatis, petendae, rationem docet, quibus mortis, cum gaudio obeundae, fiduciam consolationemque, aduersus quoslibet mortis sempiternae terrores angoresque, confirmat, in quibus denique spei uere sapientum sedes, post obitum beatissimas, in uulneribus amplexuque Christi, monstrat. Haec Cygnea diuini hominis uox est, qui, Paullino more, solitus est cum Christo quotidie mori, eamque mortis commentationem, necessariam cunctis ac beatissimam, assidue aliis cantare. Atque haec quidem Cygnea Lutheri cantio tantum ualet, ut non Orphea forte quendam, potentis lyrae fabulis decorum, sed cuiusdam Eliae spiritum, diuina uirtute pollentem inuictumque, repraesentet.

Hunc spectandum nobis audiendumque dabit *Wolfgangus Caspar Troppannegerus, Dresenensis, Philosophiae*
Ma-

Magister eruditissimus, non eo quidem consilio, ut hominem faciat Deum, sed, ut, in sancto hoc diuinæ prouidentiae instrumento, Dei misericordiam publica uoce celebret et ueneretur, quæ salutis uiam rursus aperuit, ante id tempus pristinis ac pestiferis hominum erroribus interclusam. Singulariter igitur nunc laudandus est Troppanegerus, qui sæpius nobis laudatur, in diuinis humanisque doctrinis tanta, uel industria, uel felicitate, uersatus, ut nos, speciminibus exquisitioris scientiæ datis, in spem erecti, Amplissimo Patri, Archiatro Regio, de filio expectationis tam praeclaræ, merito lubentesque gratulemur. Verba faciet pro concione, in Auditorio maiori, hodierno die, ab hora pomeridiani temporis secunda, in eamque curam incumbet, ut afferat orationem, non minus piam, quam disertam. Nemo uestrum est, Ciues, qui non intelligat huius diei magnitudinem, qui sæculis tot antiquioribus frustra expetitus est, maioribus autem nostris coelesti munere concessus, externisque regnis summa semper caerimonia cultus. Quare nolite officio uestro deesse, Oratorique nostro eam date operam, ut, pariter cum eo, diuini, quod latissime patet, beneficii memoriam, actis publice gratis, renouetis, et uota suscipiatis pro sacris, quæ nulla sæculi labes apud nos contaminauit, in tanta temporum iniquitate inuiolate conseruandis. P. P. pridie Ca-

lendas Nouembres, A. R. G

CIC IC CC X

CIV

DE

MYSTERIIS

CERERIS ET BACCHI

Quam hominum generi amicum, quam doctis in primis beneficum, tam erga Numen gratum se religiosumque, praebuit Hermannus VVolframsdorfius, bonis, diuinitus acceptis, sic uti solitus, ut, in praecipuo Saxoniorum Purpuratorum gradu locatus, sua bonos auctoritate tueretur, opibus inopes, literis maxime deditos, subleuaret. Cum enim rebus suis florentibus summam animi moderationem continentiamque adhiberet, nihil, iudicauit, neque fortunam suam maius habere, quam ut possit iuuare probos, neque naturam suam melius, quam ut uelit inseruire quamplurimis.

Mysteria Cereris et Bacchi magna religione caerimoniaque ueteris Graeciae celebrantur, quorum ideo memoria tum priscis proditur literis, tum aliis ea monumentis extat mandata, ipsoque expressa ritu, in figuris antiquis, uiuis quasi spirantibusque, seruatur. Dignus hic, qui referatur, dignus, qui spectetur, Onyx ille, mirae antiquitatis, artis, ac magnitudinis, quem primo ex manubiis in Italia Mantuanis, a milite quodam gregario, centum aureis, redemit Franciscus Albertus, Dux Inferioris Saxoniae, eum deinde, hereditate materna relictum, in Pinacothecam suam intulit Ferdinandus Albertus, Dux Brunouicolunaeburgicus, nec secius eum custodiuit, ac magnum quendam rarumque thesaurum. Ex quo quidem Lapide fictum est, insculptisque signis exornatum, uasculum, quod tanti sit ab harum lautitiarum intelligentibus, ut, eorum iudicio, par ex onyche integro opus, in nullis Euro-

Euro-

Europae gazis, inueniatur. Hoc autem uasculum iam pridem doctioribus elegantiae priscae arbitris aestimatum fertur centum quinquaginta millibus Ioachimicorum, sed aliis uenditur longe pluris

Aspiciamus ipsum antiquitatis monumentum, quod ostendit caelatura Gemmae. Hic, si primo eruditissimoque eius explanatori, Ioanni Henrico Eggelingio, credimus, non alia, quam Cereris et Bacchi mysteria effinguntur, sed cum iis pariter conditur, in recessu quodam, compendiarium Theologiae, uetusta licentia supersticiosae, mysterium, quo cetera corruptae istius doctrinae capita collineant, uelut ad centrum. Hoc idem tamen sentit uir spectatae scientiae, Ioachimus Fellerus, tamen alia, quam Eggelingius, mente, non Thesmophoria, Cereri rite procurata, reperit hic, sed Eleusinia. Haec, idem quidem ostendit, esse dicata Cereri, sed a Thesmophoriis diuersa, quod haec instituantur ob leges, Eleusinia ob fruges, leges tamen frugesque Cereris munera perhiberi. Fellerus, sic arbitratus, Eleusino cultu Bacchum non excludit, Iouis ex ipsa Cerere filium, comitemque matris, Proserpinam quaeritantis apud inferos

Plura sunt, de quibus inter hos duumuiros non conuenit, quorum tamen uterque suis sese rationum praesidiis haud imperite munit. Habet etiam Ioannes Carolus Schotus, elegantis homo eruditionis, habent alii forsitan, sicut fit in rebus uetustate exoletis, quod ponant in coniecturis suis. Illud in promptu est, eis in sacris, quae hoc ipsum sacrificii uasculum adumbret, Cererem et Bacchum, manifestis repetitisque notis, atque adeo potissimum, designari, ut alienum non sit, aliqua numinis utriusque commentitii mysteria in latebris Gemmae huius caelatae quaeri. Mysteria dico, quaelium

lium dolos superstitio procudit atque uenditat, cum peruulgatae saepe res, quae uel prodesse plurimum uel obesse, interdum etiam foedissimae, diuinis honoribus afficerentur. His autem rebus ut aliqua sapientiae reconditae species conciliaretur, earum cultus rerum, obscuritate caerimoniarum symbolorumque, inuoluebatur, sicut de Cerere Bacchoque dixerim. Fuerint enim diuersa, quibus diuersae res significarentur, Cereris nomina, his ipsis tamen nominibus, constat, in primis ubertatem terrae, fruges, aliasque res huiusmodi, quibus alantur homines, indicari. Fuerit Bacchus aliter atque aliter appellatus, fuerit tam uaria eiusdem appellatio, quam huius appellationis significatio, hic tamen, non minus liquet, per Bacchum manifestius uinum potumque, quam Solem, intelligi. Ceres igitur Bacchusque colebantur antiquitus ob res uitae hominum in primis necessarias, illa quidem maxime ob esculenta, quae subministrare credebatur, iste apertius ob potulenta, quae, siue ui Solis siue alia quadam, parare existimabatur, praesertim, cum Bacchus idem, qui Nilus, ab Aegyptiis habitus, ipsa denique putaretur Aqua. Sic hominum, quos obedientes uentri, non natura, sed animi perversitas, finxerat, *Deus*, ut loquitur Paullus, erat *Venter*, honore summi Conditoris polluto, in easque proiecto res conditas, quae ad uictum maxime cultumque suppeditarent

Sensit aliter fecitque Volframsdorfius, et, ductus animi sanctitate, res, hominum utilitati datas, ad praepotentis Opificis gloriam reuocauit, quas, huic ereptas, hominum prauitas ad opinionum ludibria detorserat. Nec uero ipse modo fontem coelestem, unde manarent facultates tam amplae, pie inuiolateque ueneratus est, sed etiam, ne
aliis,

alijs, iisdemque melioribus, uitae tuendae subsidia deessent, pie prolixèque prouidit. Caussam peroret omnem conuictus ille iuuenum duodecim lectissimorum liberalis, qui, auctoritate, prudentia, exemplo, Moderatoris grauissimi, instruitur ad omne munus officii. Haec erudita sodalitas ab Hermanno instituitur tam sapienter, ut conuiuiae uires, quae studiorum labores sustineant, nullo sui sumptu, pluribus reficiant annis, nec minus animo, quam uentre, delectentur, cum fruantur epulis, quae omni sermonum suauitate doctrinaque condiantur. Tam pium munificentiae specimen dignius est memoria gemmarum, quam, nescio quae, profana Cereris Bacchique sculptura. Huius igitur munificentiae exemplum quanto literis ornameto sit, quanta laude curaque narrandum, oratione luculenta *Iacobus Abrahamus Thryllitius*, Gnansteinio Misnicus, exponet, iuuenis, humanitate morum, ingenii elegantia, optimis artibus, praeditus, eoque nobis probatior, quo diligentius, ac felicius, famam, in cultu prouentuque ingeniorum haud obscuram, Thryllitiani nominis aemulatur. Vos, Ciues, Oratori fauete nostrati, eiusque, proxime futura die Mercurii, in Acroaterio maiore, ab hora IX matutina, dicturi, studium uestra audiendi beneuolentia frequentes excitate, P. P. VIII Calendas Sextiles, anno, quam Salus parta est,

CIO IO CC XXIII

CV

DE

PRAESENTIA
STVDII THEOLOGICI
IN

COMMENTATIONE MORTIS

Tanto praeclarius cum Ioanne Reinholdo Gunthero agitur mortuo, quanto minus hic uiuus commentationem mortis omisit, quippe, cum cepisset eam studiorum uiam, ut in primis artem bene beateque moriendi, data sanctius opera, penitus exploraret. Est ea communis naturae fragilitas, ut bene beateque uiuendi rationem desideriiis studiisque nostris omnes expetamus, eam tamen concupiscamus facilius, quam obtineamus. Est ea mortis praeclarae necessitas, ut dissipetur sine illa perdaturque, quicquid uita habere recti praeclarique uideatur

Equidem, de re grauiissima cogitans, quotiescunque animo contemplor illos, qui sacrorum scientiae se dedunt, hos profecto ipsos, cum aliis de causis, felices praedico, tum eo, quod, sicut uiuendi, sic oppetendae mortis, optimum certe genus ex causis, unice ueris exploratissimisque, mature spectent, atque, in cogitatione tam sancta perpetuo defixi, res caducas, multisque exitio futuras, parui ducant, facileque contemnant. Vident enim, quanta celeritate res hominum spesque funditus euertantur, ac splendor omnis uitae, laetae quamlibet et copiosae, obsolescat, breuique iaceat, quod erat in excelsa sede positum,

tum, et obruatur obliuione, ac silentio deleatur, quod paullo ante, magnitudine sui atque admiratione, oculos omnium animosque ad se conuerterat. Sic nullam reperiunt causam, eas res intemperanter, ut fit plerunque, concupiscendi, quae non ita multo post interiturae sint, adeoque pro nihilo futurae, ut ne uestigium quidem sui relinquant. Vident, ea, quae maximis hominum laboribus appetantur, uel aerumnosa quaerentibus esse, uel adeptis periculosa, et, quo maior fiat accessio fortunae, eo pluribus fortunam illecebris obsideri, quarum uis in mentes humanas esse tanta soleat, ut eis blandimentis saepe detorqueantur a uirtute, qui summa uideantur omnia in uirtute sola posuisse. Sic consentaneum, non putant, qui rerum uanitatem agnouerint ac repulerint, eos huc prudentia non perducere, ut animaduertant, quantae conscientiae labe angoresque in animis eorum existant, qui, copiis affluentes, potestate florentes, ipsa fortunae suae licentia, in omne genus libidinum praecipitauerint foedissimasque uoluptates

Profitetur quidem Iustinianus Imperator scientiam, Quem ad modum competat, ut ipse loquitur, et uiuere homines et mori, sed, quicquid in eam consulit sententiam, id ciuili tantummodo consociationis bono metitur, quod ipsum legibus earumque cautionibus definit. Plus sibi tribuunt philosophi, qui, tradendis sapientiae praeceptis, seueri ambitiosique, hanc suam doctrinam, modo meditationem mortis, modo uiuendi et moriendi scientiam, uocant. Itaque Plato Philosophum repudiat, qui nesciat ita mori, ut animum a corpore uiuus abducat, et Seneca, ut disciplinam moriendi commendat, alias, Vniuersa, inquit, hominis uita nihil aliud est, nisi iter ad mortem, alias, Viue-
re

re, pronuntiat, tota uita discendum est, et, quod magis miraberis, tota uita discendum est, mori. Lectores idem delegat ad Zenonem, Pythagoram, Democritum, ceterosque bonarum antistites artium, Aristotelem atque Theophrastum, ut mori discamus, ut iter ad aeternitatem capeamus, ut rationem, sicut ait, extendendae mortalitatis, immo in immortalitatem ueniendi, teneamus. Tali modo quondam, premente mortis metu, consolationes ex Platoniceis Stoicisque commentationibus petebantur, in primisque philosophi aegrotis ac moribundis aduocabantur. Itaque Bassus ille, quasi de morte sententiam ferens, secundis auribus accipitur, Plautum Coernus Musoniusque confirmant, cum Thrasea Demetrius agit, ab ipso denique Iuliano Maximus ac Priscus arcesuntur. Sed, quam nihil hic ualeat, ubi nihil non ostendet magnifice, scientia philosophandi, satis superque declarant disputationes, quas sapientes de animorum immortalitate habent, tam ancipites semper, fluctuantibusque sententiis incertae, ut certum sit, istos in hac, quam uenditent, moriendi disciplina, certi nihil tenuisse, praeter ineuitabilem fati legem. Hoc Guilielmus Budaeus, qui Graecas literas in Gallia princeps instaurauit, non intelligit, sed, earum literarum amore captus, nullum sapientiae genus in Graecis non quaerit. Quibus in studiis cum consenuisset, tantamque doctrinae famam adeptus esset, ut antiquis fere Graecis par poneretur, animaduertit ad extremum, in cunctis Graeciae fontibus haud illa reperiri doloris leuamenta, in quibus acquiescere possit, lenita aegritudine. Quapropter, errore superioris aetatis agnito reiectoque, meliora fomenta, duxit, aliunde repetenda, quae cum reperisset in solis monumentis diuinis, his uera, comperit, solatia contineri, scriptoque libro, *ab Hellenismo ad Christianis-*

stianissimum sibi aliisque *transitum* commendavit. Re similiter expensa, excussaue simul iuris intelligentia, perspicit Ioannes Gryphiander, multae uir eruditionis, quidnam sit illud, quod neque iurisprudentiae suae, nec sapientiae ullius humanae, studium praestare possit, ad mentem uere penitusque tranquillandam. Cumque senex idem, compositis iam ad decessum sarcinis, *De Facultate bene beateque moriendi* docte, ut solet, copiose, grauitur, differuisset, hanc denique facit cogitationum summam, illam quidem facultatem, quam modo diximus, neque a philosophia, neque a iuris intelligentia, dari. Itaque merito statuit, solis libris sacris, qui diuinum hominum Liberatorem explicent, mandari fomenta, quibus dolores mitigentur, in eosque omnes esse curas cogitationesque conferendas, ut, moerore deposito, ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΝ, quam superstitione non capiat, sine furo et mentis errore, consequamur. Addatur iureconsulto clarissimo alius, longe nobilissimus, idemque noster quondam, Ioachimus Beustius. Hic, auditor Andreae Alciati in Italia, auctoritatis in Academia nostra praecipuae, in pluribus Principum Electorum Saxoniae consiliis et amicitia, plenus dignitatis, magni nominis in omni Germania, iurisprudentiam rerum diuinarum intelligentia non tam ornat, quam consecrat. Hinc plures eius libelli, commentationes sacras complexi, quae iureconsultum ostendunt Theologum, et optimo cuique maxime probantur. Sed idem, cum de iure in artem redigendo cogitarent alii atque scriberent, multo grauius magisque necessarium iudicauit, commentari de arte bene beateque moriendi. Itaque ea de re scripsit, non ex profanis literis, quae nullum solatii robur habeant, sed ex sacris, quae consolationum fontes aperiant uberri-
mos, et scripsit tam bene, ut multos rei maxime terribilis

cura leuauerit. Adeo folius est ueritatis, diuinitus denun-
tiatae, nos docere mortales, ut, sine uanitatis ostentatio-
ne, ut, fructu rei saluberrimae percepto, et uiui moria-
mur, et mortui uiuamus, moriendoque non desinamus
uiuere, sed melius uiuere incipiamus

Hoc illud erat, quod haberet cognitum Guntherus,
quod eum, stimulis acrioribus incitatum, exacueret, ut o-
raculorum coelestium monimenta diurna uersaret noctur-
naque manu, ac mysteriis, pie contemplandis, totum se
daret. Instituto tam bono subseruiebat indoles, quae o-
ptimum quodque appetebat, subueniebat doctrina, qua
filium, anno c l o l o c X C I X, Gedani susceptum, Andre-
as Guntherus, mercator florentissimus, per magistros eru-
ditos, impertiebat, adiumentum afferebat industria, quae
conferebatur in bonas artes, quarum tamen uel delectus,
uel cultus, studii potissimum sanctioris usu aestimabatur.
Guntherus igitur Scheluigiis, Vueickhmannis, Abichtiis,
Vuillemburgiis, Glagauis, Sartoriis, Stobaeis, Patribus,
aliis, quos, in uario uel sacrarum uel liberalium exercitatio-
num genere, duces haberet peritissimos, sese dedidit, ho-
rum consilio stetit, his morem gessit, horum percontatus
est sententias, et magnas fecit progressiones, pluribus in
studiis. Graecos enim Latinosque scriptores assidue triuit,
literaturam, ex Oriente profectam, exquisiuit non segni-
ter, in erudito puluere radium duxit, sapientum placita
scrutatus est, antiquitatis rerumque gestarum monimenta
euoluit. Haud neglexit alia, maxime sacra, ad quae, enu-
cleatius percipienda, multum praesidii, sensit, ex literis
politioribus accessisse. His instructus subsidiis, saepius,
nec inscite, declamauit, saepius in concionem, rei diuinae
intentam, prodiit, probatusque discessit, nec minore inge-
nii

nii laude, in publicis eruditorum circulis, controuersa Philologiae capita defendit. Arbitratus tamen, altius adhuc enitendum esse ingenio doctrinaque, Vitembergam in primis rationibus suis commodissimam, iudicauit. Huc ut uenit anno superiore, tam cupide, tanta ingenii docilitate, optimum quemque atque doctissimum confectatus est, ut magna in expectatione esset uirtutis, latius explicandae

Ita quidem existimarunt omnes, ita prae se tulerunt, qui eum, exercitationibus suis cognitum, familiarius no-uerant. In primis eum amabant, quibus ille se totum tradiderat, Vuernsdorfii, Ianique, diuinae sapientiae interpretes, sanctitate scientiaque insignes. Quo grauius omnes, qui iuuenem spei tam bonae dilexerant, eius, quinto Idus Iunias extincti, obitum ferunt. Sed, neque felicitas inuideatur Gunthero, quam in pia morte maximam ponere consueuit, neque uos, Ciues, poeniteat, exemplum moriendi salubre, quod ille reliquit, perpendere, ut, cum e uita certo, incerto tamen exitus tempore, sit exeundum, nos, rebus ad profectionem comparatis, uelut ex domo in domum migremus. Non habeo necesse, cohortari uos ad pompam funeris, uestra frequentia comitandam. Hanc enim, dubium non est, quin uos, ne moniti quidem, sed uestro erga ciuem, studiorum societate uobis coniunctum, amore ducti, Hora postmeridiana I, officioso quodam comitatu frequentesque cohonestetis.

P. P. XVI Calendas Quin-

ctiles, anno salutis redditae

CIC ID CE XX

CVI

DE

VERA MVNIFICENTIAE

GLORIA

Cum plura, pluribus in locis, monimenta, uel prudentiae, multis magnisque rebus spectatae, uel dignitatis, in Aula quondam Saxonica praecipuae, statuerit Hermannus Volframsdorfius, tum praeclarum in primis est beneficentiae monimentum, quod ille nobis reliquit. Quid enim praestantius est, literarum studiis, quibus omnis hominum uita excolitur, ad rempublicam, uel uirtute uel sapientia, ornandam. Quid ergo praestabilius, beneficentia, in optimas artes sic collata, ut, apparatis largiter epulis, ingenia foueantur ac poliantur, ad communes utilitates in medium multis modis afferendas. Atque hoc quidem benignitatis mansurae monimentum, tametsi nulla cupiditate gloriae constituitur, eo tamen maiorem auctori suo uerioresque gloriam parit, quo sapientius Hermannus instituti sui rationes instruxit.

Quam expeditum ad gloriam iter benignitati pateat, uidit, pro ingenii solertia, C. Iulius Caesar, sic agere, sic in republica se tractare, solitus, ut, bene de cunctis, quantum posset, merendo, omnium sibi studia deuinciret. Ex ea re, BENEFICIIS, ut ait Crispus, AC MVNIFICENTIA, MAGNVS HABEBATUR. At M. Cato, Caesaris dissimilis, ab eius consuetudine dissidens, locum paris magnitudinis INTEGRITATE VITAE tenebat. Modestiae, decoris, seueritatis maxime, retinens, moribus omnino contrariis studet, ut enitescat uirtute sua. Enitescit etiam, NIHIL LARGIENDO, ut ab eodem

dem Sallustio accipimus, GLORIAM ADEPTVS. Ex quo iudicari potest, a Catonis feueritate non seiunctum penitus beneficentiae studium fuisse, sed hoc ipsum uirtute cuiusque et innocentia constitutum. Hic enim erat Cato, CUI ID SOLVM VISVM ESSET RATIONEM HABERE, QVOD HABERET IVSTITIAM, ut Velleio Paterculo laudatur. Itaque uir priscoe fidei atque integritatis istam liberalitatem, quae uideatur ex quaestu pendere, repellit, NVNQVAM RECTE, memoratus, FECISSE, VT FACERE VIDERETVR, SED, QVIA ALITER FACERE NON POTVERIT. Hoc affectus animo, ESSE, ut traditur, QVAM VIDERI, BONVS MALEBAT. Ea uero, quae dixi, cuncta Catoni nulla ratione concedebant, ut largitor esset, ac populariter ageret, muneribus magnisque iacturis sibi parans gloriam, quam uirtute non posset. Cuius quidem generis liberalitatem, temporariam et commodis, TEMPORARIAM atque CALLIDAM dicunt ueteres, cumque hanc ipsam a T. Pomponii Attici, magni fane uiri, persona remotam ponant, eadem simul opera docent, quantum deceat ista sapientem

Omnino omnis beneficae uoluntatis testificatio, quae quidem ab honesti fonte non manauerit, uirtutem mentitur, tantoque grauius uitium suscipit atque turpius, quanto plus fraudis recondit, eo uasre comparata, ut homines, illecebris deliniti, caritatis specie decipiantur. His artibus uti solet, non ambitio solum, quae profunda sit et modestiae uultu lateat, sed ipsa etiam auaritia, quae uiscatis muneribus atque hamatis auidos incautosque deludat. Neutra morum corruptela consulit accipienti, utraque

danti gratificatur, et, officio proluxae naturae peruerso, pro uerae humanitatis atque honestatis studio fallacias offert. Quid igitur hic, per largitiones effusas, appetiuerit iste Iulius, tum alii produnt, tum pluribus Cicero locis, quam sapienter Cato uanitatem similem repudiauerit, potest ex ea perspici doctrina, quam Tullius idem, magister omnis officii grauissimus, exponit.

Nec uero melius praecepit Cicero, quam Volframf-
dorffius fecit. In beneficio, quod ingens merito putes, apud nos collocando, rectum tenuit, ea usus ratione, ut, conuictu liberaliter dato, iuuenes, bonis artibus deditos, sed uitam degentes in egestate, opibus suis iuuaret, nec uiuus modo, sed etiam mortuus. His enim succurrit afflictis, non aliis florentibus se uenditauit, non famae, cuius studio trahatur ambitiosus, sed religioni, seruiit, non priuatum captauit sordidumque quaestum, sed commodis publicis inseruiit, quae, sua benignitate, in statum, tum omnis reipublicae, tum religionis maxime, redundarent. Itaque, sanctitate consilii institutique, ipsam Catonianam laudem longe superauit. Quem quidem liberalitatis suae modum sola diuini honoris cogitatione moderatus, haud affectauit illum nominis splendorem, ut, cum Iulio, MVNIFICENTIAE EFFVSIVSSIMVS diceretur, temere profusis in eos facultatibus suis, quorum suis impensis aleret augeretque luxuriam. Vtrique, et Caesari, et Catoni, suum decernendi agendique iudicium reliquit. Ac Catonis quidem grauitatem magis probauit, qui iustus esse maluit, quam largus, ut seueritate sua ciues in officio contineret, ut eos largitione sua ne corrumpere. Caesaris leuitatem ferre non potuit, qui profusis sumptibus hominum licentiam faceret deteriore, ut per eam praesidia domi-

natio-

nationi suae pararet. Haec igitur Caesaris benefacta posuit in malefactis, ab his abhorruit, quae fierent ambitiose, turbulenter, cum fatali patriae casu. Ipse uero satis habuit ad fructum conscientiae, ad animi tranquillitatem, si fierent ab se pie religiosaeque, et uitae hominum amice, quae, erogatis in studiosos diuinæ humanaeque sapientiae pecuniis, apud nos instituisset.

Plura, quae Herois, tam religiosi, tam sapientis, merita, posteris narranda, postulauerint, anniuersaria, eleganterque composita, oratione complectetur *Ioannes Christophorus Ianus*, liberalium artium Magister, ingenio moribusque nobis eo commendatior, quod fraterni maxime decoris exemplo, ad aemulandas uirtutes plurimas, excitatur. Quem quidem ut, crastino, ab Hora IX matutina, in Auditorio maiore, frequenti audiat conuentu, uos, Ciues, peramanter studioseque cohortamur. P. P. VI Calendas Sexti-

les, anno salutis partae
CIC, ID CC, XXI

CVII

DE

PEREGRINATIONE
SAPIENTVM

Peregrinus apud nos moritur Ioachimus Christianus Turardocus, sed memoriam sui tam prosperam relinquit, ut posteris non eruditi solum, sed etiam pii, atque adeo beati, peregrinatoris imaginem, rectis moribus expressam, tradat. Quanquam enim, patria, quae caritates omnes complectitur, nihil carius habet, doctrinae tamen studio ductus, exit domo. Versatus cum doctis aliarum gentium uiris, ad nos denique comineat, ut expleat cupiditatem discendi, qua flagrat. Quo quidem in itinere toto animum in officio continet, probitatemque morum nunquam ab ingenii cultu seiungit. Ea uero re peregrinandi prudentiam uidetur praestare, quam commendare possis amicis, qua ueteres usi narrantur

Saepe multumque commemoratur peregrinatio, a sapientibus quondam suscepta, eo doctrinae studio, ut sapientiae fama clarae disiunctissimaeque gentes adirentur. Videbatur enim scientia sub alieno coelo augenda, excussis aliorum populorum inuentis, et accitis inde domum, quae usquam egregia forent. Hac mente Pythagoras et Plato Aegyptios, Magos, Persas, lustrant, hac Democritus ad Indos penetrat et Aethiopas, hac multi, Apollonii Tyanei more, terras alias obeunt, nec huius modo eiusdem Apollonii instituto, sed etiam multo antiquiorum, Solonis, Anaxagorae, Eudoxi, aliorumque complurium, in Aegyptum praecipue, contendunt. Itaque Plato numeros et coelestia, uti perhi-

perhibent, ab Aegyptiis accipit, ab eisdem Pythagoras ar-
cana sacerdotum discit, sacrorumque disciplina imbuitur,
ac tanta hominum est opinio de Aegypto, ut in ea demum
regione, populis aliis, superstitione deceptis, diuinae huma-
naeque scientiae fontes aperiri uideantur

Damus Aegyptiis multam sapientiam, qua Moses i-
pse institutus est, Gymnosophistis non adimimus discipli-
nam, quam Palladius eis tribuit, aliis in populis, ad quos
ibatur antiquitus, multas agnoscimus reconditasque lite-
ras, saepe diuinas etiam, iis proditas regionibus, quas
latius Hebraearum rerum fama peruaferat. Sed Iam-
blichus uenditet, quoad uolet, ueterum suorum my-
steria. In quibus etsi riuulos aliquos, e puriore ductos
scaturigine, qualem demonstrat Eusebius, non obscure de-
prehendimus, iidem tamen riuuli simul tantas fordes e la-
cunis antiquae superstitionis trahunt, ut omnis pristinae
religionis integritas saepenumero infuscetur. Potius,
cum Lactantio Firmiano, intelligimus, a Pythagora et Pla-
tone, horumque similibus, ne repertam quidem fuisse ue-
ram sinceramque sapientiam, quamuis illi, ueritatis inue-
stigandae causa, peragrauerint regiones plurimas, easque
nauiter explorauerint

Spatiis tam latis non excurrit Tuardocus, ad nos
commigrans, neque eo secius, duos, amplius, annos hic
commoratus, eum migrationis suae fructum tulit, quem
sapientum illorum nemo cepit, antiqua nobilitate
summorum. Dedit his palmam scientiae, quam pari-
ter nos, nec inuiti, damus omnes, sed omni tamen hu-
mana scientia potiolem animi sanctimoniam duxit. Hanc,
una cum omni diuinarum rerum intelligentia, castissimam,
Vuernsdorffis potissimum Ianisque doctoribus longe pro-
batif-

Ppppp

batissimis, didicit, uitaeque magistrum sumpsit. Tanto felicius autem profecit, quanto diligentius iam et sacris literis, et aliis, quae his usui forent subsidioque, institutus, ad nos accessit. Nam, Stargardiae, patre Ioachimo Christiano, exempli praeclari sacerdote, A. superioris saeculi quinto et nonagesimo, natus, Gedanique eruditus, liberalem uarii generis cultum a Villembergiis, Sartoriis, Scheluegiis, Patribus, accepit, uiris multo doctissimis. Quo fultus praesidio, animum, secunda industriae fortuna, altius erexit, nactusque mystagogos longe sanctissimos, Scheluegios, Voeickhmannos, Abichtios, usum Philologiae in Theologia expertus est, abstrusosque coeli thesauros, in accuratiore uerborum cognitione, ratione profecto convenientissima, scrutari coepit. Hac praeparatione scienter adhibita, facilius apud nos facit maiores in sacris progressionem, et haurit ex diuinis fontibus, quod uerum sincerumque est, nec minus ex sermonibus praeceptisque hominum doctissimorum uberrimis, quod et scientiae conducatur et uitae, percipit, multa cum animi uoluptate, ac sine omni huiusmodi labe, qua ueteres illi doctique peregrinatores contaminantur, qua, ex ipso coetu sanctiore, non solum Lactantius et alii, sed ipse etiam Origenes, asperguntur, doctrina maxime Platonica corrupti. Nec uero suis alienum rationibus putat solerti iuuenis ingenio, cum Basilio Gregorioque, Athenis olim uersantibus, Himerios ac Prohaeresios audire. Proinde, ingenii uaria exquisitiorique scientia instruendi percupidus, et alia sibi pertractanda sumit, et modo, Väteris auctoribus, res, in naturae recessibus abditas, exquirat, modo, Bergeris ducibus, antiquitatis memoriam ex uetustis marmoribus recognoscit, et incunabula priscae uestigat elegantiae

Re sic bene gesta, nihilo minus eruditi, quam sancti, peregrinatoris personam sustinet, beati denique partes capessit, cum, euocatus a Deo, accincto ad iter coeleste animo, sine tergiuersatione decedit. Nam, semper in aeternarum cogitatione rerum defixus, multo crebrius de patria coelesti, quam Vlysses de Ithaca sua, cogitat. Eo, uidet, uitae cursum esse dirigendum, sed, quo tandem tempore locoque de uita sit exeundum, hoc soli constare Deo. Itaque, ad demigrandum paratus omni tempore, beatum meditatur iter, datoque diuinitus profectionis signo, caucas, quae sint oneri, sarcinas abiicit, et, sumpto uiatico salutari, quod ei praebuit animi religiosissimi Symmistes, Andreas Charitius, spe plenus ac gaudio, XVII Calendas Quinctiles, excedit

Sic huic, ex hospitio, in quo nihil molestiarum non perferimus, in aeternam, quae sedem quietis beatissimae praebet, delato domum, euenit id, quod nequicquam, beatae demigrationis ignarus, optat ille. O praeclarum, inquit, diem, cum ad illud diuinum animorum concilium coetumque proficiscar, cumque ex hac turba et colluione discedam. Reliquum est, Ciues, ut, quae laudauimus in optimo iuvene, imitemini, eique, nobis perinde ac uobis nuper commendatissimo, iusta, pio celebrique ritu, persoluatis. Funeris, ex aedibus Vlricianis efferendi, pompa, hodie, ab hora I pomeridiana, in medium prodibit.

P. P. XV Calendas Quinctiles, anno, quam reditum
est in gratiam, c l o l o c c x x i

CVIII

DE

VIRTUTE

MARTINI LUTHERI

HEROICA

IN

SACRIS EMENDANDIS

Quo praestantius est diuiniusque Religionis instauratae munus, hoc optatior atque sanctior hodiernus dies eis esse debet, qui meminerint secumque reputauerint, quid eo die quantumque rei gestum sit, quantum simul ab eo die commodi profectum sit in omnes terrarum partes, quae quidem pristinam incorruptamque sacrorum integritatem recuperauerint. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam ingratus in Deum immortalem, tam suae communisque salutis negligens, qui non intelligat, omnem hanc animi tranquillitatem, qua frui nunc possumus, omnem fiduciam, quam in gratia Dei non fallente collocemus, omnem denique incolumitatis nostrae, ad quam in coelo peruenturi sumus, expectationem, ex illis pendere temporibus, quibus lumen Veritatis Evangelicae, discussa errorum caligine, rursus eluxerit, hominesque docuerit, ueram animi sanctitatem, non hominum praeceptis, sed solo Dei uerbo, disci, aeternamque salutem, non operibus humanis obtineri, sed sola fide fiduciaque stabili, quae in Christo Seruatore firmiter insistat

Dolemus tempora, eaque perinuiti recordamur, quibus sanctitatem animi libido ambitioque oppresferat, ab oraculis coelestibus, in obliuione silentioque iacen-

centibus, ad hominum fabulas praecipiti gradu transcur-
rebatur, nec diuina, sed humana, auctoritas ualebat. O-
mnia erant praecipitia in coetu sacro, tam corruptis ho-
minum et animis et moribus, ut in Christiana Republica,
uelut in Cynica quadam, aut Cyclopica, quidlibet sibi,
putarent, licere, praesertim, cum tanta spes impunitatis
ostenderetur, ut iis, qui aes pretiumque persoluerent, pu-
blicis tabulis gratia delicti, quamlibet grauis horrendique,
fieret, nec modo in tempus praeteritum, sed etiam in poste-
rum. Animaduvertebant has aeui corruptelas atque de-
plorabant, interdum quoque coarguebant, bonorum do-
ctorumque aliqui, reuocatis iam in medium literis ac flo-
rescentibus, cum legerentur denuo Graeca Hebraeaeque,
et diuinae mentis interpretatio peti coepta esset ab ipsis
fontibus. Facile tamen fortissimus quisque uel odiis ad-
uersariorum atque opibus frangebatur, uel exemplorum
luctuosorum recordatione relanguescebat, ut, potentio-
rum ac saeuiorum ui metuque percussus, cederet tempo-
ri, et, re timidius acta, tergiuersaretur. In publicis et-
iam frequentibusque gentium conuentibus agitabantur
consilia, disciplinae potius castigandae, quam religionis

Vnus igitur excitabatur diuinitus atque inflammaba-
tur Martinus Lutherus, ut ueritatis, ab iniuriis uindican-
dae, studio, nullum capitis discrimen subterfugeret, er-
rores inueteratos ac grauissimos libere increparet, ueram
natiuamque diuinae menti redderet sententiam, atque il-
los, in docendo, imitaretur Hierosolymorum instauratores,
qui altera manu opus fecisse, altera ferrum tenuisse, di-
cuntur. Verbum enim Diuinum habebat, gladio quoli-
bet ancipiti acutius, ferro quolibet firmitus, quo et refice-
ret, quod in sacris conuulsum foret disiectumque, et se su-

asque doctrinas ab obtrectione defenderet. Nec uero tanta res, uel sine laboribus aerumnisque summis, uel sine periculis praesentissimis ac maximis, quae firmissimum quemque debilitarent, administrari potuit, exardescente statim in Lutherum, ut seditiosum sacrilegumque, ira, concitatis in eum pluribus magnisque Principibus, collocatis passim insidiis, quibus circumueniretur, obiectis denique tantis plurium generum impedimentis, ut identidem prudentissimo cuique, de proposito repurgandae religionis actum esse, uideretur. Sed Deo facile est, improborum consilia disturbare, quae callidissima putes. Erigit ergo Lutherum confirmatque, ut nullis minarum terroribus, nullo casuum tormentorumque metu, labefactari possit. Hac mente in concionem prodit, quid falsum prauumque sit, ostendit, quid uerum sincerumque, demonstrat, non ex sensu ingenioque suo, sed ex uocibus librisque diuinis, quos habet secum populoque explicat, quibus dicta sua roborat, quorum fide praesidioque se tutetur. Sic uerba facit, audientibus multis, qui undique afflunt, sic scribit, quae multi legunt, amplectuntur, in oculis ferunt, ut egregia atque ex ore coelesti prolata, sic domi forisque, ubi concionatur, cunctos ad Sacrae Scripturae studium exhortatur, ut sciant, ubi proficiant, ubi acquiescant, qui uitae aeternae desiderio flagrent. Literis nuntiisque, ad causam dicendam, accitus, adit Comitia, nec pericula, quae amici declarant, extimescit. In frequenti Procerum conuentu, qui stipatur hostibus, pro se dicit, ipsi Caesari, quid Deus iubeat, quid hominum malitia peruertat, ostendit. Perorata causa, re strenue gesta, incolumis discedit, aduersariis quamlibet frementibus. Ab ipso rerum discrimine, quo praeter opinionem plerorumque liberatur, animos sumit, uictricemque causam, quam
Deo

Deo placere uidet, tantae sibi curae habet, nullos ut docendi scribendique labores recuset, quibus opus, feliciter coeptum, prouehi possit. Diuinae etiam opis praesentiam tantumque numen experitur, ut, quod instituerit in Saxonia, idem in pluribus Europae regnis approbari, intelligat, certantibusque piorum studiis urgeri. Quo fit, ut hominibus aperiuntur oculi, hique, clara luce perfusi, salutis mysteria contemplantur, qualia diuinis consignantur monimentis, in eisque suum Liberatorem agnoscant, cuius sanguine abluti sint, atque hunc, salutari fide amplexi, leuamenta dolorum curarumque reperiant, ac ueniant in spem certissimam, fore, ut, quandocunque decesserint, aeternae felicitatis fructum capiant. Haec illa diuina lux est, quae, longe lateque diffusa, in gentes disiunctissimas penetrat, ac terris salutarem illam nuntiat Gratiam, quae olim quidem cunctis mortalibus illuxit, sed posterorum saeculorum tenebris inobscurata est, nuncque demum, emersa ex obscuritate diutina, renouato sui nitore, splendet.

Equidem, siue ista respiciam tempora tam peruersa, intelligo, omnino necessariam fuisse sacrorum emendationem, siue uirum animo contempler illum, cuius opera tantum negotii suscipiendum fuerit, huc, sane uideo, aut Martinum, aut Martini simillimum, fuisse requirendum. Erat alius ueri amans, sed hoc profiteri non audebat, alius animi forsitan magni satis, sed ea doctrina non instructus, ut, uerum docendo, falsumque refellendo, iuxta ualeret. Alius satis conatu fortis, sed, imminente periculo, parum constans. Alius, ingenio magis, quam animo, probatus. His autem uirtutibus, coniunctis inter se copulatisque, sic excellebat Lutherus, ut nesciam, utrum

ueri

ueri amorem, an magnitudinem animi, utrum fortitudinem, an doctrinam, utrum doctrinam, an constantiam, neruosne ingenii, an animi sanctitatem, magis admirer. Quanquam Desiderius Erasmus ardorem, aduersarios repellendi, quo Lutherus sit usus, intempestium censet, neque animaduertit, ut debebat, quanta Dei causa, in summa hominum atrocitate, esset agenda, rectius tamen idem studium liberandae ueritatis, quo Lutherus tenetur, maximopere probat. Rectius etiam iudicat, ex omnibus illis, quorum scripta, inde ab Apostolica aetate, ad nos peruenerint, optime a Luthero explanari diuinae mentis sententiam. Nec modo dixit hoc, sed etiam enarrationes Lutheri a coena sibi recitandas curauit. Nihil amori, quanquam huic debebat omnia, dedit Philippus, praedicare solitus, Pomeranum Grammaticum, se Dialecticum, Ionam Oratorem esse, in omnibus omnia Martinum. Italos, uideas, qui Germaniam non habeant cognitam, de Germanicis ingeniis detrahere, quasi natis sub aere crasso, eisque Francogallos assentiri. Quo magis mireris id, quod dixit Antonius Varillasius, Luthero fuisse tantum acris et excitatae mentis, tantum solertiae atque alacritatis, ut corpori Germanico natura ingenium Italicum tribuisse uideatur. Frustra tamen sit, et communis fragilitatis, quam suus quemque sensus docet, ignarus, qui uiribus hominis acceptum referat, quod diuini fuerit roboris. Potius agnoscenda est, religioseque colenda, coelestis bonitas, quae semper ita laboranti, aut succumbenti iam, ueritati subuenire consuevit, ut neque Eliae, neque Elisei, defuerint, qui Baalem perculerint, nec Sachariae, neque Ioannes uterque, qui uel Phariseos, uel Ebiones et Cerinthos, reprefferint, neque Athanasii, qui Arios, neque Augustini, qui Pelagios, contuderint

Publi-

Publicus, et pius, tanti beneficii, quod hodiernus dies perpetuae commendat memoriae, interpretes erit *Matthias Franciscus Thesetropius*, ortu Danus, summi uenerabilisque Antistitis Aalburgensis filius, expectationis egregiae, et omnibus ornamentis, quibus instruenda sit imitatio paternae gloriae, praeter ceteros excultus. Hic enim in praecipuis firmamentis patriae felicitatis numerat Sacra, in pristinum uindicata quondam, atque in florentissimo Daniae regno, per Fridericum, regem omnis posteritatis admiratione dignissimum, publice constituta. Habet in oculis anniuersariam gentis suae celebritatem, quam maiorum pietas instituit, posterique seruarunt usque ad hanc diem. Itaque, cum domi sanctissimo populi sui instituto, perinde, ac uelit, uti non possit, eius haud obliuiscendum, putauit, in itinere, quod, comite fratre, uirtutibus suis similimo, in cultissima Europae regna suscepit. Et, quoniam diuertit ad nos, eo, gaudet, loci se uersari, ubi diuinae gratiae laudes praedicare possit, in ipsis Veritatis primum Restitutae uestigiis, quae Lutherus, uir diuini Spiritus, impresserit. Nostra refert, Ciues, ut aduenae, tam boni, pietate atque exemplo moueamur, ad eumque, hodierno et commemorabili die, Hora II, in Auditorio maiori, inter Musicos concentus, audiendum, frequentissimi confluamus. Cum autem ex isuenis huius praestantissimi ingenio moribusque, laeti ac spei bonae pleni, auguremur, ab eo nouum Danico nomini decus adiectum iri, conuenit in primis, Potentissimum simul Danorum Regem, cui Saxonia tot tantaque debet, uenerari, eidemque perpetua Regiae felicitatis incrementa, summa religionis et obsequii contentione, precari. P. P. pridie Calendas Nouembres, Anno

1610 CCIX

Q99 99

CIX

CIX

IO. CASPARVS BRENDELIVS
IVSTITIAE IVSTINIANAE
IN VITA

A E M V L V S

Vixit Ioannes Casparus Brendelius, sed hoc melius vixit, quo studiosius fecit id, quod docere consuevit. Docuit autem, duce Iustiniano, cuius disciplinam exquisitè, si quisquam, explicauit, IVSTITIAM esse CONSTANTEM ET PERPETVAM VOLVNTATEM IVS SVVM CVIQUE TRIBVENDI

Detur, hoc quidem loco, imperanti maxime iustitia, detur tamen haec parenti etiam, modo, ut ille suum cuique ius imperio asserit, sic hic idem ius obsequio praestet. Iustitiam dixerint alii uirtutem, quam VOLVNTATEM nominat Imperator, ut, quid fieri uelit, ostendat. Hoc enim auctore, is, qui iusti nomen appetit, non solum sci- at, oportet, quid ius fasque sit, sed etiam hoc idem uelit, ut eodem summa nitatur ope, omnique cura incumbat. Ex ea re VOLVNTAS haec dicitur CONSTANS, ut, remota leuitate, quae temeritatem de rebus iudicandi prodit, prudentiam et animi magnitudinem declaret. Intellectus enim aequi bonique praestantiam, ex indole atque caussis eius, cognoscit, eamque cognitam uoluntati re- praesentat, tanta pulchritudinis specie, ut hac pulchritudi- ne uoluntas, tanquam bono quodam grato, alliciatur, in eoque bono acquiescat. Dicitur PERPETVA uolun- tas, ut consilium recte faciendi, quod magno animo ini- tum est, pari firmitudine ac stabilitate teneatur, sine amo-
re

re et odio, aliaue morum corruptela, qua possit animus a recto dimoueri. Fertur autem uoluntas, sic affecta, in Ius, quod cuique impertiendum est. Hic ciuium iuri cauerit Iustitia, quae legi ciuili reddit obediens, et P A R T I C V L A R I S uocatur. Sed, rem altius si repetamus, haud omittenda fuerit altera illa, quam appellant V N I V E R S A L E M. Quae, cum uocet ad iuris, in hominum mentibus ingenerati, studium, latius patet, et, quid Deo, quid socio, quid denique nobis, debeamus, amplius demonstrat. Cur enim hanc iustitiae partitionem repudiemus, quam uideamus quidem a non nullis laceffi, sed a uiris tamen doctissimis adhiberi, et utilitatem sui afferre, haud certe minimam. Quam pulchrum autem, amicum, magnificum, est iuris nomen, tam simul difficilis est eius tuendi semper conseruandique cura. Homines sumus, quorum iudiciis, ea sibi perpetuo ne constant, multa possunt obstare. Alios rei, qua de agitur, obscuritas, alios quaedam naturae infirmitas, alios alius error fallit. Iudicatur sic et uiuitur, etiam inter eos, qui iustitiae honestatique adhaerescunt, ab omnique iniustitia penitus abhorrent. Quo magis laudanda est modestia Iustiniani et cautio, uoluntatis appellatione finientis iustitiam, quae non fingatur imagine quadam Platonica, ut semper perfecta sit, sed proposito studioque recti constituatur, ut in uita spectari possit. Eo enim monitore, discimus uiribus nostris diffidere, ad recti tamen amorem simul excitamur. Si non possumus id, quod iustum est, semper tenere, operam saltem demus, ut, quantum fieri possit, tantum recte fieri, uelimus.

Hoc institutum Brendelii fuit, haec consuetudo, siue in foro huiusque disceptationibus, seu aliis in locis rebus-

que, uersaretur. Iustitiae seruiendum, duxit, seu addiceret iuris intelligentiam, seu eam aliis enarraret, siue eam transduceret ad causas agendas. In iustitia metam fixit, quo uitae cursum dirigeret. Qua de causa erexit animum, constantiamque adhibuit, ut, quod esset cuiusque, id saluum cuique uellet, illecebris omnis corruptelae reiectis, impedimentis aequi incorruptique iudicii summotis. Hanc aequitatem animi non aliis, quam ipsius honesti, radicibus defixit, ne quando propositi ratio, tam bene subducta, uacillaret. Sed hoc ipsum ius, quod iustitia cuique describit, non solis legibus, in ciuitate sancitis, circumscripsit, quibus obsequi, multis satis est ad officium uiri iustissimi. Latius quoddam ius atque sanctius in memoria, in oculis, habuit, quod Deus animis hominum religionique proposuit, quod, ex ipsa mente diuina delibatum, praecepit, ut, eius obseruantia, omnes numeri omnis officii explerentur. Ab hoc Brendelius fonte duxit pium illum constantemque Numinis cultum, illam notam cunctis probatamque fidem, illam denique animi moderationem, qua se continuit actionesque suas rexit. Memor tamen conditionis humanae, uidit, quam sit arduum ac neutiquam sperandum, omnem iustitiae, tam altae, tam seuerae, mensuram impleri, nisi diuinam iustitiam ab hominum Seruatore mutuemur. Hanc igitur implorare solitus est, hanc uenerari, hac se in omni uita sustentare. Ceteras res, quas hominum consortio postulet, omni iustitiae studio semper administrauit, sed in his quoque ea usus est modestia, ut humanum putaret, interdum ipsa recti opinione labi. Quod si accideret, hoc sibi, ostendit, perinuito euenire, sibiue solatio fore perpetuum uoluntatis rectissimae studium, a quo nunquam discedendum, statueret. Ab ipso enim Legislatore, inter ho-

mines

mines summo, iustitiam, meminit, uoluntatem dici, non facultatem. Itaque, redintegrato semper iuste faciendi studio, hanc ipsam uoluntatem, et omni complexus est cogitatione, et eam, diuini seuerique praecepti reuerentia, acuere, consueuit. Sic se gerendo, effecit, ut eius doctrina uideretur in uitam migrasse, quando ipsa eius uita uideri poterat **CONSTANS quaedam ET PERPETVA VOLUNTAS IVS SVVM CUIQUE TRIBVENDI**

Ceterum natus est, A. CIO IO CLV, Idibus Maiis, Gutmanshufii in agro Vinariensi, patre, Ioanne Brendelio, sacerdote spectatae in exercitu Sueonum et sanctitatis et dignitatis, matre, Maria Magdalena, quae suum, in gente Neumannia, ortum multa uirtute commendauit. Domi eruditus, migravit Altemburgum, nec mediocrem liberalis institutionis fructum, peritia industriaque magistrorum, cepit. Profectus Ienam, philosophiam cum iurisprudentia coniunxit, in illa praeter ceteros Posnero, in hac Struuio et Frisio, doctoribus certe praestantibus et claris, usus. Suscepta hic laurea philosophica, quam ei deferebant uiri docti, disputandi solertia, et aliis doctrinae in uulgus editae argumentis, laudem inuenit. Sed Vitembergam abiit, mitiore quodam fato ducente, ut postea, felici rerum euentu, perspexit. Hic, disputatione rite habita, nactus potestatem philosophiae tradendae, ab auditorum frequentia animum sumpsit. A. CIO IO CXXCV auctus honoribus in Iure summis, scientia iuris explanandi, et crebra publice differendi exercitatione, eluxit. Multi, discendi gratia, ad eum uentitarunt, cum philosophiae in iurisprudentia usum, et iurisprudentiae, philosophiae adminiculo enucleandae, rationem, doceret, apte quidem et

industrie. Creuit fortuna, in tribunali, quod ius apud nos dicit, Aulico munus Protonotarii, ut uocant, adeptus, idemque triginta, amplius, annos summa fide gessit. Creuit etiam felicitate matrimonii, pactus sibi A. CIO IO CXC nuptiis Ioannam Sophiam, gentis Ellingshusiae, uirginem decoris in sexu suo egregii. Quo quidem in matrimonio, quantum concordiae, tantum suauitatis, expertus est. Ex eo quinque filios tulit, Io. Henricum, Gothofredum, Io. Gottlieb, Io. Casparum, Io. Gothofredum, de quibus hic ultimus decessit. Reliqui uiuunt, et, omnes literis exculti, uirtute, doctrina, industria, paternum nomen amplificare student, iamque, ad auctiorem quandam dignitatem, aut aperuerunt sibi aditum, aut parant

Sed eius uxor nuper ad Deum excessit, quam ipse, III Nonas Quinctiles, secutus est, pia morte ac placida. Vos igitur, Ciues, hoc date memoriae uiri optimi, date honori familiae amplissimae, ut funeri illius, hodie, ab Hora I pomeridiana, efferendo, frequentes adsitis. P. P

VII Idus Quinctiles, anno restitutae salutis
CIO IO CC XXIII

CX

STVDIOSVS THEOLOGIAE

QVANAM

RERVM COMMENTATIONE

FELIX

Vitam finit immatura morte Christianus Henricus Peterfenius, sed eo finit beatius, quo diligentius operam dedit, ut, illecebris uoluptatum contemptis, uirtuti, literisque, sacris maxime, studeret. Quod quidem propositum rectum honestumque est, sed res multum difficultatis habet, ut constantiam teneas, in aetatis imbecillae lubrico, quam libidinum intemperantia, crebrius effervescentes, laceffit, eo magis, quod haec aetas nondum satis, rerum experientia, firmatur. Etsi enim uoluptates tam blandae sunt dominae, ut saepe confirmationem quoque aetatem a uirtute detorqueant, eae tamen iuueniles praecipue annos tentare solent, multis utique inuitamentis et insidiosis, uariorum quidem generum. Senes enim, multos grauiioresque casus experti, usu rerum ualent, qui docet eos, uoluptatem corporis non satis dignam esse hominis praestantia, eoque magis despici oportere ac reijci, ut pestiferum uirus omnis humanae uitae. At uero, quorum adolescentia nondum deferbuit, hi, ipsius aetatis eius impetu, in multas impelli possunt periculosasque cupiditates, nisi retineantur a ratione, aut prudentiorum consilio regantur, ut intelligant mature, quanta sit libidinum foeditas, et quam certa sit earum capitalisque pestis. Nec uero multi sunt Hercules Prodicii, qui, cum exierint in solitudinem, monstratasque cernant duas uias, alteram Voluptatis, alteram Virtutis, suo pro ingenio uiam uirtutis ingrediantur, spretis fastiditisque deliciis, quibus ad Voluptatem allician-

ciantur. Sed haec erat illa Virtutis uia, quam Peterfenius, delecto Theologiae studio, inierat, eamque, uestigiis firmiter impressis, tenebat, ab ea neutram in partem declinans, ut in proposito persisteret, Deo se laboresque suos dicandi

Laudat Ephraemum Syrum Gregorius Nyssenus, quem, solitariae uitae, ostendit, deditum, DEO ET SI BI IPSI VACASSE. Quamquam religiosum Ephraemi institutum, humana, ut exigua et minima, despiciendi, supera atque coelestia cogitandi, haud quaquam reprehendimus, arbitramur tamen, ea solitudine, quae nemonum saltuumque latebras quaerat, nihil eis opus esse, qui sacris sese dedant, cum iisque liberalis doctrinae studia iungant. Atque ipse quidem Ephraemus, tametsi studio Diuini Codicis, pro rei dignitate, plurimum temporis tribuit, in eoque solo uerum praesidium salutis humanae, et quaerendum esse, et certo inueniendum, iudicauit, ceterum tamen ornatum, quo niteant ingenia, haud aspernatus est, ut multi solent, uel imperitia, uel socordia, uel religione etiam intempestiua. Hanc certe religionem primis Christiani populi antistitibus nimis audacter affingunt, eamque Ephraemus ipse refellit iudicio suo, cuius non modo pietatem, sed eruditionem etiam, Basilus ille maximopere suspexit, sanctitate politissimaque scientia Magnus. Ephraemus enim, ut scribit Gregorius Nyssenus, artes atque disciplinas, quae ad recte ornateque dicendi rationem, quae item ad doctrinae subtilitatem, pertinent, exercuit quam studiosissime, amplexus utilia, reiiciens temeraria. Hoc ipso, sui negotii bene gerens, utrumque agendi contemplandique munus executus est, eaque re philosophiae totius. Relicta deinde solitudine, Edeffam se contulit, sacerdotioque suscepto, populum

pulum religione instituit, eumque in mores suos, exemplo pie uiuendi, formauit. Sic officium Deo praestat, debitum illud quidem, sed acceptum tamen, eoque maius, quod ipse frequentissimae ciuitatis lumen est, in sentiendo agendoque, ex praecepto Dei. Ea publice docendi opera declarat ipse, se, mutata iam prioris uitae soliuagae sententia, sic animum induxisse, ut existimarit omnino, se diuinae gloriae multo magis seruire, ingenti hominum multitudini mysteria salutis impertientem, quam ea in secessu meditantem

Hoc obeundi sacra munere qui uolunt aliquando fungi, hi quidem, in disciplina plurium doctorumque magistrorum, rectius, quam in secessu, nescio, quo, et Deo uacant, et sibi. Ab his enim magistris, rerum peritis, rectius discunt, quae tum Deo placeant, tum sibi profint. Ac uacant quidem Deo, cum doctrinam diuinarum rerum, qua instruuntur, summa religione animi excipiunt, ac saepe eam diligenterque secum contemplantur, ita, ut cum Deo uersari, Deum audire, ab ore Dei pendere, sibi uideantur, quotiescunque sacrarum literarum monimenta, quo semper delegari se uident, diurna nocturnaue manu uersent. Vacant iidem sibi, cum, bonis artibus eruditi, se noscunt ipsi, secum habitare, sui modum habere, discunt, denique elaborant cupide, ut nihilo magis ingenio, quam animo, consulant, et docti simul bonique reddantur. Sed tanto praeclarius uacant sibi, quanto purius ac dulcius ex diuinis, quam ex humanis, doctrinis sui notitiam, hauriunt, ueramque pariter accipiunt rationem mentis emendandae, et sanctius regundae, nec bene solum beateque uiuendi, sed etiam moriendi

Similiter agendo seque gerendo, laudem ab optimo
Rrr rr quo-

quoque cepit Peterfenius, ex quo commigrauit ad nos, ut, cum alio literarum cultu, tum sacrorum maxime scientia, imbueretur. Hac mente doctores sibi legit praestantissimos, quibus omni deuinctus obsequio, et amorem sibi peperit, et spem sui eximiam praebuit. Habuit enim in oculis paternum Henrici, sacerdotis quondam integerrimi, exemplum, quo, Annaque Clara gentis Brahmfeldiae, Ploenae, in Cimbris, A. CIO IDC XCV, natus, instituit, ut uirtutes patris sui, sic idem pium sanctumque aetatis degendae genus, amplecti. Excitata igitur industria, nactus rei gerendae tempus, primo scholam patriae Breitenauensem adiit, et literarum rudimenta posuit, tum, domo cedens, Lubecam petiit, ubi Suantenios in primis Seeliosque, uiros eruditione docendique peritia clarissimos, auscultandi causa conuenit, eosque sua sibi assiduitate ac docilitate conciliauit. His adiutoribus et aliis, longius in literarum studiis progressus est, tantumque politioris humanitatis adeptus, ut maiora iam spectare posset. Itaque, Vitembergam nuper profectus, primo in Academiam aduentu, cognouit, quantum adiumenti, ad omne disciplinarum genus percipiendum, elegantioris doctrinae exercitatio afferret. Nam faciles in philosophia progressus expeditosque fecit, ac Theologos, uoce praeceuntes, nullo sui laboris impedimento, secutus est, tantumque inter condiscipulos eluxit, ut ingenii iam ornatioris facultatem, una cum modestia uitae diligentiaque, cunctis facile probaret.

Sed multa, longeque rectissima, in studiis parantem, destituit ualetudo, infirma saepe ualdeque incommoda, quam febris ardor infregit, et ipsa denique mors, XV Calendas Quinctiles, absumpsit. Superest, ut iuueni, in ipso

ipso aetatis flore extincto, nobisque percaro, honoris sup-
 premi praestemus officium. Quod ut faciatis, Ciues, ac
 funus, ex aedibus Reinhardianis, hodie, ab Hora prima
 pomeridiana, deducendum, pie frequentetis, peramanter
 uos humaniterque cohortamur. P. P. XIII Calendas
 Quinctiles, anno, quam salus parta est, CIO IO CC XXI

CXI

DE

LVDIS OLYMPIIS

Est genus quoddam ludorum, quod, ab Hercule insti-
 tutum, longoque interuallo ab Iphito instauratum,
 fertur, Hercule tamen ipso uidetur antiquius fuisse.
 Hoc Iouis Olympii dicatur honori, et, coepti cuiusque quin-
 quennii summo apparatus studio, ueteris Graeciae laudi-
 bus effertur, sic, ut supra nihil possit. Vates ille, cuius os
 Thebarum lumen est, tanti facit hoc Ludicrum, ut, qui
 superiores e sacro hoc certamine discesserant, eorum lau-
 des, uersibus mandatas, posterorum memoriae tradat.
 Quanquam suis praeterea carminibus Pythia, Nemea,
 Isthmia, exornat, Olympia tamen cunctis Graeciae ludis
 arbitratur, antecellere, quantum aqua inter elementa, in-
 ter opes aurum, sol inter sidera, excellat

Olympiis sedem nomenque dat Olympia, Elidos re-
 gionis opidum, in Peloponneso. Quod quidem opidum Io-
 uis Olympii fano est inclytum, hoc autem delubrum cen-
 setur insigne singulari sanctitate, ipsoque Iouis simulacro,
 quod Phidiae opus erat, ut Mela refert. Sed Olympia cla-
 rior erat Ludicro, quod ad flumen eius, Alpheum, prin-
 cipio anni cuiusque quinti, ab undecimo Hecatombaeonis

die usque ad quintum decimum, summa hominum celebritate, fieri solebat. Cuius quidem Solemnis tanta religio Graecos incescit, ut, horum omnium concessu, Elea sacra, neque ulli populationi exposita, constitueretur, eiusque incolae ab omnis periculi bellicae metu immunes essent. Hoc Elei ius immunitatis negligentia sua perdunt, neque amplius eo fruuntur aetate Polybii, sed hic eis idoneum tempus ostendit, eiusdem iuris recuperandi. Olim igitur Eleorum ager sanctus fuit, et Graeciae omni honoratus, ac frequentia ciuium fortunisque admodum florens, maxime, ut Polybius iudicat, ob securitatem regionis, aduersus uim terroremque hostium munitam religionis opinione, quam Certaminis Olympii sanctitas dabat, sancita consensu Graeciae

Ludos tamen Olympicos non solum Olympia in Elide, sed aliae etiam gentes atque ciuitates, faciunt. Similis celebritas adhibetur Athenis, Smyrnae, Pergami, Alexandriae, aliisque in locis, ubi, magna populorum aemulatione, ludi eduntur, multo studio sumptuque apparati. Sed Horatius, ac Lucianus, magna commemorant Olympia, ut nomen Olympiorum, ab aliis populis ascitum, notione magis propria distinguant. Magnitudinis enim appellatione illa denotantur Olympia Pisaei agri, si distinctius loqui uelis, ad Alpheum fluuium, quae ludis eiusdem nominis antiquitate, nobilitate, suiue fama, praestabant. Itaque minora dixeris Olympia, tum alia, tum ea, quae apud Dieneses Archelaum regem aperuisse, tradit Demosthenis explanator, et quae Megaris atque Athenis commissa fuisse, Graecus Pindari interpret obferuat. Maioris tamen dignitatis Olympia fuerunt Attica, quae solempni sacrificiorum festorumque dierum caerimonia, et insigni certaminum ornatu, solebant instrui. Erat enim Athenis Iouis Olym-

Olympii fanum, quod, antiquitus inchoatum, sub Augusto Reges communi sumptu amplificant, sed idem perficit dedicatque Hadrianus, ut Pausanias, Dio, Tranquillus, Spartianus, testantur. Itaque Olympii nomen Numi induit Hadriano, alii Iouis Olympii caput apponunt. Dubites, utrum aemulatione Olympiorum ad Alpheum fl. an reuerentia Iouis Olympii, tot aliarum gentium Olympia sint coepta. Sed, quoniam Olympia Elidos antiquissima memorantur longeque omnium celeberrima, hos quidem ludos, colligas, institutione similium, alias aemulari nationes uoluisse, ludosque suos nomine Iouis Olympii appellare, quod iam notum gentibus foret, colendumque uideretur. Talia, ex pluribus, erant Olympia Smyrnae, quae differunt ab Olympiis Hadriani, eidem urbi usitatis, cum illa Ioui Olympio sacra essent, ut Marmora ostendunt, ista Imperatori Hadriano dicata. Pluribus omnino locis peragebantur Olympia, sed omnium praestantissima fiebant in Elide, et maximo populorum concursu. Huc enim, accepimus, Graeciam omnem, urbibus et locis cunctis effusam, confluisse, eodemque Italiam, Siciliam, Asiam, Aegyptum, Syriam, Cyrenaicam, Libyam, misisse ciues, athletas, et quadrigas, inuitatis et concurrentibus ad spectaculi magnificentiam gentibus, quas longa itinerum intervalla disiunxerant.

De Olympiis aliter uulgus hominum iudicat, aliter sapientes. Populum opinio cultus, Ioui Olympio tribuendi, tenet, uel expectatio delectationis, his e ludicris petendae. Cordatiores autem, his in ludis, prudentiae potissimum ciuilibus mysteria, et quaesierunt, et inuenerunt. Haec enim illa erant solemnia, in quibus ageretur totius Graeciae conuentus, de communi omnium salute, de tu-

endis augendisque commodis, de propulsandis incommo-
dis, amice studioseque deliberantis. Cum non modo
Graecorum, qui Asiam incoherent, sed aliarum etiam gen-
tium, legati accedere consueissent, hoc in conuentu de pa-
ce belloque tractabatur, foedera inibantur, res contrahe-
bantur, et plurimae, et maximae. Multa certe, longeque
grauissima, quae celanda forent, silentiumque postularent,
tegi poterant spectaculorum more ac uoluptate, quae po-
pulis, undique confluentibus, praeberetur, ut externis de-
liciis complurium generum aduenae delectarentur. Sic
fieri solet adhuc in Aulis Principum, apparatis uariorum
generum Ludis, ut otio et remissione animi negotia gra-
uissima, et contentiones consiliorum seuerissimae, dissimu-
lentur. Sic maxime Venetiis, audias, fieri, ut Bacchanalia
quidem a personatis, magna hominum hilaritate, celebren-
tur, ludicris tamen maxime seria misceantur, missis clam
plurium gentium regnorumque legatis, ut foedera percu-
tiantur, et alia magni momenti gerantur, nulla suspicione
aduersarum partium, cum ea, quae conuenerunt, non
prius pateant, quam euenerint

Ludi fiunt in Gymnasio, quod Stadio, Hippodromo,
Palaestra Athletarum, constat. Nec uero uir uirum le-
git, quicum congregiatur, sed Athletas committit fors,
quam Lucianus explicat. Ordo quoque Ludorum tem-
poribus ac generibus spectaculorum mutatur, sed haud
praetereundus est ille, quem, aetati suae usitatum, Pau-
sanias exponit. Itaque plura erant certamina, quae susci-
piebantur, Equorum, currum, Quinquertii, alia, non ea-
dem cunctis Olympiis, sed plura paucioraque, quae saepe,
ipsa Olympiadum diuersitate, differebant. Haec uaria lu-
dicrorum genera, cum aliunde noscas, tum e Pindaro, qui
Victo-

Victorum nominibus apponit genus certaminis, quo uicit quisque

Cum autem religiosi putentur hi Ludi, magna cura prouidetur, ne quibus dolis malisque contendentium artibus eorum religio minuatur. Quapropter iudices arbitrique forte deliguntur, qui certamini praesideant, suumque uictoribus ius reddant, ex praescripto iuris Agonalis. Hi primum lecti ex Pisaeis, sed, euerfa Pisa, ex ciuibus Elis opidi. Pluribus nominibus, quae fere conueniunt inter se, appellantur, Agonothetae, Athlothetae, saepius Hellanodicae. Sed his uocibus communiter munus notatur, iuris dicundi uictoribus, praemia distribuendi. Plures eorum paucioresue, separatis temporibus, fuerunt. Quorum numerus cum processisset ad duodecim, redit deinceps ad decemuiros, in iisque manet. Vt partes suas melius agerent, Leges Agonisticas discebant in Hellanodicaeone, locus est Elis urbis, eique rei decem menses uacabant, in eodem loco, ubi etiam habitabant. Hos, aiunt, iudicio praefuisse, purpura fulgentes. Ab eisdem tamen prouocatio dabatur ad senatum Olympicum, huicque ius, Hellanodicas, inique iudicantes, grauiter multandi

Sed in certamen non descendunt, nisi rite probati, haud eo ruunt, qui uelint, suoapte duntaxat impetu. Res enim geritur singulari cura iudicum, qui Ludicro praesunt. His edunt nomen suum, quibus in animo est, certare, et eisdem fidem, ut moris seueritas poscit, faciunt honestatis, in uita cultae. Turpe enim putatur, homines frugi cum flagitiosis atque facinorosis congregari. Turpe, tantos honores uictoriae uictorum labe maculari. Itaque, literis domo allatis, uitae testimonium datur, ut Dio Chrysostomus

mus docet. Hae literae, quanquam, finito iam certamine, ab Hellanodicis aperiri solent, horum tamen in ea re curam declarant, postulantium ab aduenis ea uitae morumque testimonia, quae, facile credas, non temere exhiberi iudicibus, nisi uirtutem comprobent aduenarum. Admissi, imbuuntur operis scientia, quod breui faciendum est. Nouem menses in Gymnasio leuius exercentur, decimo grauius, ut si certandum iam foret. Interiecto tempore dant sese duritiae, uescentes, ut Epictetus ait, ingratis, abstinentes bellariis, aestus frigorisque patientes, nullo uini usu, magno temperantiae et continentiae studio, ne qua libido corpus affligat. Nec uero satis ad certamen instructi existimantur, nisi suas decem mensium exercitationes religione confirment. Iurant etiam, se certaturos ex legibus, nulla cuiusquam iniuria, nulla fraude. Hoc Pythagoras apud Iamblichum ostendit, hoc Cicero, ex Chrysippo, idemque apte ad officia uitae transfert. Sed uirorum erat, certare, feminas Ludis interesse, nefas erat. Ipse tamen hic sexus tulit quasdam uirilisi animi, Olympia uictoria illustres. Ex his, ut dignitate, sic uirtute, Cynisca eminet, Archidami, regis Lacedaemonii, filia, quae prima nobilitatur hac gloria, eaque pares habet nullas. Huic aetate succedunt aliae, Macedonici praesertim generis, quarum Pausanias mentionem facit. Ex Olympionicis complures uiros illustres inuenias, etiam Reges, ut Hieronem, Regem Syracusarum, Theronem, Agrigentinum Tyrannum. Quanquam gloriofum in primis erat, Olympia uincere, quaedam tamen certaminum genera potuisse per alios obiri, colligas ex equis, et curribus, qui tantum missi dicantur ad Olympia. Atque Alexander quidem, Amyntae, Macedonici Regis, filius, patri est magno honori, quod, Olympio certamine, ut scribit Iustinus, uario ludi-

ludicrorum genere contendit. Sed Philippus, Alexandri pater, quadrigarum currus in certamen Olympicum mittit, et uictoriae nuntium deinceps accipit, ut idem memoriae prodit

Olympiae uictoribus corona datur ex oleastro, ex quo primus Hercules dicitur coronatus, et, uictoribus ceteris coronas decerpere, moris fuit, ut Plinius tradit. Hic oleaster ex Attico furculo feritur in Olympio campo, coronasque uictoribus praebet, ut Aristoteles scribit. Corona uero, qua potiuntur Olympionicae, non materiae pretio, sed honore, ei publice addito, aestimatur, ut uirtus uictorum animique magnitudo significetur, qui gloriae potius, quam lucro, studuerint. Itaque uictorum paene omnium statuae Olympiae, in luco Iouis, dicantur, eorumque nomina, in Olympico Gymnasio, memoriae produntur. Qui ter uicerunt Olympia, horum imagines, similitudine ex eorum membris expressa, dedicantur. Operae pretium est, e Vitruuio recordari, eum uictoriae fructum Olympionicas cepisse, ut, in conuentu cum palma et corona stantes, laudibus cumularentur, et, cum in suam quisque ciuitatem redirent cum uictoria, triumphantes in moenia quadrigis inueherentur, uectigalibusque perfruerentur, e republica constitutis, quoad uitam producerent. Hic si mirari subeat, quid tandem sit, quod, uictores hos, non trito portae aditu, sed deiecta demum muri parte, urbem curru inisse, comperiamus, indicio fore, pronuntiat Plutarchus, ciuitati muro magnopere opus non esse, uiros habenti, qui pugnare ac uincere iuxta possint. Consuetudinem, Graecis in more positam, Nero traduxit in Italiam, et, reuertens e Graecia, Neapolin, diruta parte muri, albis, teste Tranquillo, equis introiit. Pari Graeci

moris affectatione Romae, triumphali Augusti curru, et in ueste purpurea, atque aureis distincta stellis chlamyde, et Olympicam capite coronam, dextra Pythiam, gestans, praeunte pompa, et disiecto Circi maximi arcu, in Palatium contendit. Idem Hieronicae, magno populi succlamantis excepti plausu, uulgo coronis, aliisque muneribus, donabantur, sparsis, quacunque incederent, floribus, et facibus praelatis, quem ad modum ex Eratosthene apud Scholiasten Euripidis, Cl. Alexandrino, Dione, Xiphilino, et Io. Chrysostomo, licet, perspiciamus. Modum excessit honoris opinio, quam esse tantam, Cicero contendit, ut quibusdam Olympiorum uictoria consulatus ille antiquus uideatur, et, Olympionicen esse, prope maius et gloriosius apud Graecos putetur, quam Romae triumphasse. Iam ne optatis quidem hominum reliqui quicquam fiebat, cum uictores huius generis, dignitate cum Diis exaequati, pro Diis haberentur. Huius enim rei Lucianus, Ioannes Chrysostomus, et semel atque iterum Horatius, mentionem fecerunt. Nec uere his uiuis modo statuae, ut diximus, Olympiae ponebantur, uerum iidem etiam consecrabantur mortui, quod de Philippo Butacide, Crotoniate, Olympionica, Herodotus atque Eustathius retulerunt, et, quod plus admirationis affert, uiui nonnunquam, ut de Euthymo, pugile Locrensi, Plinius commemorat. Quo minus fuit mirandum, si parentes olim nulla re, quam palma filiorum, Olympiis parta, fortunatiores sibi uisi sunt, adeo, ut Chilon Spartanus, dum uictorem Olympiae filium complectitur, prae gaudio animam efflasse perhibeatur. Minus quoque admirandum, si, quibus certatio fuerat, hi, uictoria potiti, clypeos, statuas aureas, et alia magni pretii dona, templis Deum fanisque uouerunt

At

At enim quantaecunque demum laudi duxerit antiquitas, uictorem Olympiae citari, nos certe triumphos tales parui facimus. Illa potius laudamus ingenii certamina, quae, in uario studiorum genere, iniri solebant ab oratoribus, historicis, poetis. Eloquentiae enim specimen a Gorgia datur apud Pausaniam, historiae ab Herodoto apud Suidam. Atque hoc quidem specimen nobile in primis clarumque facit Thucydidis casus. Hic enim, cum puer Herodorum, historias suas in Olympiis recitantem, audit, adeo exardescit, ut lacrymas profundat, tantoque post historiae studio incenditur, ut primas in eo ferat. De poetis Athenaeus commemorat, et Epicorum Melicorumque aemulatio, his in ludis, uiget. Hippias fane, Eleus, fuit sophistes, eiusque scientia Catulus ille Tullianus uarietatem rerum declarat, quam antiqui doctores auctoresque dicendi tenuerint. Sed, et Cicero ostendit, eum gloriano nimis progressum, et Fabius, eum prae se tulisse scientiam, dicit. Quid autem facit Hippias. Cum Olympiam uenisset, maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatur, cuncta paene audiente Graecia, nihil esse, ulla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret, nec solum has artes, quibus liberales doctrinae atque ingenuae continebantur, geometriam, musicam, literarum cognitionem et poetarum, atque illa, quae de naturis rerum, quae de hominum moribus, quae de rebus publicis, dicerentur, animo se complecti, sed annulum etiam, quem haberet, pallium, quo amictus, foccos, quibus indutus esset, se sua manu confecisse. Haec Cicero tradit, nec gloriationem Hippiae probat. Nec uero nos probamus eam, ex ea tamen conicimus, quid non modo sophistae, sed alii etiam facere consueuerint, in eo Graeciae conuentu, ubi cuiusque ars atque scientia potuerit exponi,

maximeque illustrari. Scilicet sui quisque operis vires experiri uoluit, ubi plurimum gloriae sibi posset quaerere, prouocatoque laudis aemulo, nisus est summis uiribus, ut superior discederet. Habuit spectatores atque testes uirtutis suae, non solum natos in Graecia, sed complures etiam, ex aliis terrarum partibus huc aduectos. Sed, ex pluribus certaminum generibus, non poterant prudentioribus illa potissimum non placere, quae plus ingenii ac doctrinae uiderentur habere

His assentimur merito, eoque facilius adducimur, ut illam demum palmae gloriam, quam doctrinae et uirtutis certamen impertitur, omnibus Olympionicarum praemiis anteponamus longissime. Etenim res maiores animi, quam corporis, uiribus geruntur, multoque difficilius semper est existimatum, seipsum, quam castella et moenia quamlibet munita, aut hostes immanes, et barbaras effrenatasque gentes, superare. Quo laudabilior est illustriorque praestantia animi, qua caligo menti inducta, accenso illatoque doctrinae lumine, dispellitur, et exultantes atque indomitae libidines compescuntur. Graecum Graecis, ciuem ciuibus, iudicem dabo Atticum Oratorem, qui, ipso diuini Panegyrici principio, miratur, quid iis tandem in mentem uenerit, qui, ludis Gymnicis iure constitutis, corporum habitus tantis dignentur praemiis, eos contra, qui reipublicae studio priuatos capiant labores, et suos ipsorum animos, ut aliis prodesse queant, compararint, nullo prorsus honore putent afficiendos. Nimirum praeclare adiungit uir sapientissimus, licet pugilum robur conduplicetur, nullum tamen ex eo commodum ad alios redundare, cum unius uiri sapientia fruantur omnes, qui uelint consiliis eius obtemperare. Quales quidem sapientes euadunt,

dunt, qui, doctrinarum studiis, sciendi agendique artem discunt, neque in angusto forte illo sexcentorum pedum curriculo iactantur, uerum in orbe immenso diuinae humanaeque scientiae defudant, et, contemplatione rerum maximarum cum Deo coniuncti, potiori iure diuinum quiddam attingere putantur, quam uictores Olympiae. Ita fit, ut uictores illi, fortitudinis suae memoria, posteris nihil profint, sed eorum duntaxat nominibus certiores Graecis temporibus termini statuuntur. Ante Olympiades enim nihil certi reperias in historia Graeca, sed Graecos fastos Olympia dedit. Immo uero, nisi de Olympionicis Aristoteles, Stesicrides, Philochorus, Timaeus, ex iisque tot, qui suppetunt, alii, scribere instituisent, illorum quidem uictorum existimatio ipsumque nomen, cum ipsis simul columnis, interisset. Hi, contra, qui decus ingenii confectantur, exemplo sapientiae, quam cum aliis communicant, uiui mortuique profunt, et, factis pariter ac monumentis, stabilem sibi gloriam pariunt, eisdemque monumentis perinde conseruant aliorum memoriam, ac suam

Faceffant igitur uani superbique uictores Olympiorum, et obsolescant cum palmis suis, ubiubi fuerint, penitusque consumantur. Adeste uos, quicunque, non laterum artuumue robore, quo firmiori belluae pollent, sed neruis ingenii, contenditis ac ualetis. Saluete nobis ter, et amplius, qui cognitione praestantium uos imbuiistis artium, ut multum ad communes utilitates afferre possitis. Bene uobis precamur, quibuscum nobis res est, o Boni. Vos, incensi uirtutum studio, a sapientiae cultu medicinam mentis petiistis, et integritate uitae, morumque sanctitate, cum Deo uos copulare studuistis. Isti, Orsippi exemplo, nudi, ut e Thucydide, et Homeri Pindarique scho-

liis meministis, congregiebantur ac depugnabant, sed uiri cum uiris, qui pectus pectore, pugnum pugno, plagam plaga, exciperent. Vos, cum MINERVA VICTRICE, quam Caracallae et Pescennini Nigri uocitant numi, uel cum illa, quam dicunt Graeci, Ἀθηνᾶ Νίκη, aduersus γίγαντες, quos nominat Euripides, seu, me quidem interprete, contra Gigantum monstra, monstris omnibus infestiora, in scitiam, dico, et uitium, stetistis inuicti, praeclareque decertastis. Olim Mineruae, aiunt, auream Athenis lucernam arsisse annum integrum, quod haud in scite Fortunius Licetus explicauit. Potior multo sit auro lucerna illa, cuius ignem non uno, sed tot annis, aluistis, ut curis cogitationibusque uestris in doctrinarum meditatione euigilaretis. Nullis autem annorum laboribus relanguistis, cum palaestritae illi quinque dierum puluerem defatigationemque uix perferrent. Docet enarrator Sophoclis, in stadio, quod ingrediantur cursores, tres positas fuisse columnas. Harum in una, quae initio circi collocata erat, ΑΡΙΣΤΕΥΕ, in alia, quae in medio sita erat, ΣΠΕΥΔΕ, in tertia, quae in extremo excitata, ΚΑΜΨΟΝ, inscriptum erat. Hoc erat illud, quod, in animis uestris insignitum, uos continenter admoneret, ut, in immensum eruditionis campum magnis animis immissi, cursum industriae a carceribus usque ad calcem teneatis, nec prius, quam confecto metae spatio, neutram in partem inflexi dimotiuæ, e gloriae circo excedatis. Recordari potestis e uetusta Pindari explanatione, quotiescunque Megaris facta sint Olympia, moris fuisse, ut uictorum nomina, per aedes, in columnas lapideas inciderentur. Sed Nero, ne qua Hieroniarum extaret memoria, omnium statuas et imagines subuerti, et unco trahi, in latrinasque abiici, iussit, ut Dio Chrysostomus, Tranquillusque, scribunt. Vestra, credite mihi,

mihi, disciplina, multi uigiliis curisque parta, non saxis et lapidibus, sed famae temporum, et iis uos, commendabit, monumentis, quae, omni marmore atque aere firmiora, nulla euertet hominum iniquitas, et ipsa nominis immortalitas defendet

Beati quondam uidebantur cursores, quorum capiti corona oleagina accommodaretur, ut Pindari et Etymologi M. fide constat, uel quibus imponeretur laurus, si credas Ioanni Chrysostomo. Beatiores, ni abnuatis ipsi, uos eritis, quibus, rite petentibus, ex auctoritate senatus nostri, lauream polliceor, multo, quam in Parnassi iugis quaesit Plinius, spectatiorem. Haec nulla tempestate exolefcet, haec, pluribus cum priuilegiis aliis, tribuetur, in illa praesertim Academia, quam uerius, ac Pindarus Olympiam, *μντήρα χρυσος Φάινων αἰθέλων* dictitetis. Vestrum neminem fugit, ante, quam coronaretur quisquam, inspectantibus, qui, purpura fulgentes, Hellanodicarum et Agonothetarum nomine, certamini praesidebant, arbitris, decertandum fuisse priscis temporibus, eosdemque prius, quam fecta caperent athletae, adeundos fuisse, quod Aelianus, idemque Etymologici artifex, declarant. Componite igitur, instruite, et ornate, uos ad eruditam ingenii contentionem, mihiq; percupido et aequissimo dignitatis uestrae amplificatori, more maiorum date nomina, et exoptatum uirtutis ac diligentiae uestrae fructum, erectis ad spem animis, expectate breui. Laude non uacat id, quod ab Athenaeo memoriae proditum est, Agonistas Eli non minus, quam Athenis, ante, quam manum confererent, rem diuinam fecisse, et felicem rerum exitum religione sibi procurasse. Adhibete, amabo uos, pietatis memoriam, et Deum, literarum propugnatorem, mecum comprecamini

mini, ut honoribus, quos bene merentibus prolixè libera-
literque despondeo, fortuna diuinitus adiungatur. P. P. in
ipso, quod in orbem feliciter redactum est, anniuersario
Epiphaniorum sacro, anno recuperatae gratiae clō lō cc III

CXII

MACRINI PLINIANI

F A T V M

CONSIDERATVM

IN

IO. PAVLLO SCHROETERO

Graue uulnus accepit olim Macrinus, amissa uxore,
qua cum triginta nouem annos, sine iurgio, sine offensa,
uixerat. Vulnus longe grauius Ioannes Paullus Schroe-
terus accipit, Iurisconsultus, et Consiliarius, in summo
Prouocationum senatu, amplissimus, ac multis magnisque
meritis insignis. Priuatur enim Anna Maria, cuius coniu-
ctissimo felicissimoque connubio quadraginta, amplius, an-
no transegit

Macrinus fertur orbatus uxore SINGVLARIS
EXEMPLI, ETIAMSI OLIM FVISSET.
*Quam illa, ait Plinius, reuerentiam marito suo
praestitit, cum ipsa summam mereretur. Quot
quantasque uirtutes, ex diuersis aetatibus sum-
ptas, collegit ac miscuit. Ex quo iudicari potest, pri-
scae uirtutis, quae desiderata fuerit in aetate Plinii, illam
fuisse mulierem, priscam autem uirtutem hoc imperasse mulie-*

mulieribus, ut uiros reuereantur, ut ipsae reuerentia dignas se praebeant, ascitis diuersarum dotibus aetatum, cum pueritia simplices, cum iuuentute comes, graues cum senectute ac prudentes

Recte uero uirum colit uxor, tanquam caput suum, quae uiri conditionem sequitur, in quam honos ab honore mariti redundat. Recte uxor iis studet moribus, quibus ipsa reuerentiam mereatur. Sic enim se gerendo, non suae modo dignitati consulit, sed etiam mariti. Quod quidem, aequum est, fieri, ne qua morum labe dedecoretur maritus, a quo decus omne uxor capit. Sit igitur uxor simplex amanisque ueri, quae fraude fallaciaque uacet, sit comis, quae sermonis affabilitate obsequioque tedia uiri leniat, sit grauis, cuius auctoritas liberos familiamque in officio contineat, postremo sit prudens, quae ratione, diligentia, parsimonia, uel augeat rem familiarem, uel tueatur

Talis quae fuerit, haec ipsa prioris fuerit aeui, haec rari, in saeculo deprauato, exempli, haec nihilo magis uxor Macrini, quam Anna Maria Schroetera. Sic enim uerita est maritum, sic prudentia simplicitatem, seueritate comitatem, temperauit, ut, quanquam caritate mutua coniugum par lectissimum certabat, difficile tamen esset intellectu, utrum eam magis uereretur maritus, an amaret. Feminae tam spectatae decus non potuit cunctis, quibus cognitum foret, admirationem sui non commouere. Viderunt enim in eo matronae praestantis exemplar, quod ornaretur domestica frugalitate, et omni laude muliebri, rara etiam fecunditate uteri, tum domui, tum reipublicae, felicitis. Hac enim ipsa partus felicitate Schroetera uicit Macrinam, de cuius ullo foetu nihil hic Plinius memi-

nit. At Schroetera decem liberos genuit, septem, sibi superstites, reliquit. In quibus omnibus, sancte integreque educandis, cum nunquam se remitteret, magnum certe fructum curae suae tulit. Sed in duobus potissimum filiis, Consiliariis Regiis, habuit, quod Corneliae illi, Gracchorum matri, sua ostendenti decora, opponeret. Cum enim Gracchi, optimis ingeniis male usi, tumultuando, uiua adhuc matre, intereant, hi, e contrario, Schroeterae filii id unice curant, quod, bene consultis praeclareque factis, sanctum ubique sit, quod patriae salutare, eoque genti suae gloriosum. Sed haec, et alia, ut luculentius constare possint, Latinas iam tabulas, quibus uxoris desideratissimae uitam mandauit ipse loci nobilissimi uiduus, hic interferamus.

ANNA MARIA WENDLERA,

Nata die 23. Ianuar. ann. 1663.

Patre Michaele Wendlero, Theolog. Doctore et Professore Extra-Ord. Facultatis Theolog. Assessore et Philos. Pract. in hac Academia P. P. Ordin. Matre Maria Dauthia, D. Iohannis Dauthii, Icti et Ciuitatis Magdeburgensis Consulis, post eius ciuitatis excidium Archi-Episcopi Bremensis Cancellarii, filia.

Patrem ipsi fatum in tenera aetate, anno nimirum nono, eripuit, et, superstitie matre, educata est, et, praeter pietatem, omnes, suo sexu dignas, artes, et uirtutes, probe edocta.

Ann. 1685. d. 5. Iulii, diuinis auspiciis in matrimonium conuenit cum Viduo D. Ioanne Paulo Schroetero, Sereniss. et Potentissimi Regis Poloniar. et Elector. Saxon. in summo Prouocationum Senatu Consiliario, Facultatis Iurid.

rid. in hac Academia et Curiae Prouincialis in Marchionatu inferioris Lusatiae Assessore, et ciuitatis huius Syndico, eo tempore I. V. Licentiato, et Aduocato apud Torgauenses, eiusque diuini Numinis beneficio tum Torgauiae, tum in hac Vrbe, per 40. annos, menses duos, et quod excurrit, conuixit coniunctissime Vxor, mariti amans, fida, frugalis, ac rei domesticae curandae et conseruandae prouida, et ob has causas desideratissima, mater decies facta quatuor liberorum masculini, et sex sequioris, sexus. Ex quibus superuiuunt tres filii, Paulus Christianus Schroeterus, I. V. D. Seren. et Potentiss. Polon. Regis in Senatu Ecclesiastico et supremo Consistorio Consiliarius, ac Ciuitatis Dresdensis Pro Syndicus; Ludouicus Augustus, itidem I. V. D. Seren. et Potent. Pol. Reg. et Elect. Sax. in Reginine Episcopatus Misnensis Consiliarius VVurzenae et Capituli Canonicus ibidem, VVolfgang Fridricus Schroeter, qui se mercaturae addixit; filiae quatuor, Ioanna Regina, uirgo innupta, Christiana Elisabetha, Ioannis Godofredi Krausii, I. V. D. et in hac Acad. Iur. Sax. Prof. Publ. Facultatis Iur. Scabinatus huius loci, nec non Iudicii Prouincialis Marchionatus inferioris Lusatiae Assessoris Substituti, Curiae Prouincialis et Consistorii Ecclesiastici, quae hic sunt, Aduocati Ord. Coniux, Christiana Maria, Ioanni Christophoro Pfretzschnero, I. V. D. et causarum Patrono apud Dresdenses, desponsata, et Christiana Sophia, secunda, non ita pridem Ioanni Henrico Albino, I. V. D. et huius Ciuitatis Pro Syndico, matrimonio iuncta. Maria Elisabeth primogenita filia, Gottlobi Thimens, Theol. Doct. Pastoris et Superintendentis Belzigiensis, uxor. Christiana Sophia, prima, annum quartum ingressa, et Ioannes Mauritius Gotthelff, Philos. et Iur. Stud. ante matrem uitam finierunt.

uerunt. Et ex hisce liberis, uiuente ea, 26 nepotes et neptes nati, e quibus 17 Dei immortalis gratia supersunt.

Cum, exantlatis numerosorum partuum laboribus, saepe difficillimis, multum fuerit debilitata, ante hos 18 annos, et quod excurrit, morbus hypochondriacus ipsam inuasit, cuius cum insultibus saepius lecto affixa conflictata, sed, Dei auxilio et medicorum ope, multis uicibus aegre, in primis proximis temporibus, Dn. D. Martini Gotthelff Loescheri, Phys. Profess. Publ. Ordinar. Medicinae Extra Ord. etc. fideli et indefessa opera, cura ac industria, et medicamentis selectissimis, quod uiuens multum depraedicauit, subinde refecta et refocillata est, donec, ingrauescente malo, et accedente senio, cumulatis uariis symptomatibus, uires reliquae exhaustae, et, superueniente etiam affectu aliquo apoplectico, amplius consistere ea non posset, sed, iubente diuino Numine, plena fiduciae in Deum, et Christi Saluatoris merito freta et innixa, animam exhalaret Conditori-que redderet, obitu quidem placidissimo resoluta, quod factum die 21 Sept. horam matutinam circa tertiam, cum annum Climactericum magnam usque ad trientem uiuendo exegisset, ingens desiderium sui marito liberisque reliquens.

Haec ille. In quem, dolemus iam uehementer, cadere Plinianum illud. Habet quidem Macrinus grande solatium, quod tantum bonum tam diu tenuit, sed hoc magis exacerbatur, quod amisit. Dolemus simul amplissimae familiae uicem, quae, moerore perculsa, obitum matris optatissimae deplorat. Precamur eidem, quicquid diuini est leuamenti, quo res aduersae uertant in secundas. Ipsius uero Annae Mariae Schroeterae euentum fortunamque miserari non possumus, quae, coelo recepta, uicissitudines huma-

humanarum rerum aerumnosarumque contemnit. Tam diu tamen uidebitur inter homines uersari, dum in uirtute, per liberos posterosque propagata, in ipsa denique hominum memoria, recte factis bonisque exemplis dedita, uigebit. P. P. V Calendas Octobres, anno Salutis restitutae
CIC ID CC XXV

CXIII

F L O S

V I T A E C A D V C A E

I M A G O

Flaccescit, ut flosculus, ac decidit, Ioannes Henricus Florus, in ipso aetatis flore extinctus, cum fructus essent breui cumulateque percipiendi, quos et praeclara iuuenis indoles, et industria, aemulatione uirtutis incensa, promittere uidebantur. Cum aequalibus enim, quos in optimarum artium studiis uersari intelligebat, laudis certamen iniit, et, quanquam nondum aetate multum procefferat, longius tamen doctrina scientiaque prouectus erat, ut uirtus omnino uideretur annos praecurrisse

C. Plinius Secundus, de floribus differens, eorum imbecillitatem, incunditati ac suauitati adiunctam, ostendit, ab eaque infirmitate simulacrum fragilitatis humanae sumit. Rerum natura FLORES, inquit, ODORESQUE IN DIEM GIGNIT, MAGNA, VT PALAM EST, ADMONITIONE HOMINVM, QVAE SPECTATISSIME FLOREANT, CELERRIME MARCESCERE. Habent hoc certe res humanae, ut, quo pulchrius efflorescant, eo celerius senescant. Habent ipsi mortales hoc, ut, quo laetius, magisque prae-

ter solitum, specie corporis, robore uirium, prosperitate ualetudinis, floreat, eo grauius eisdem a mutatione in peius metuendum sit. Aurelium enim Corn. Celsum si audias, Si plenior aliquis, et speciosior, et coloratior, factus est, suspecta habere bona debet. Quae quia neque in eodem habitu subsistere, neque ultra progredi possunt, fere retro, quasi ruina quadam, reuoluuntur. Haec Latinus Hippocrates, Ciceroque Medicorum. Adeo omnis aetas, etiamsi florentissima est forma, haud tamen esse desinit flori caduco similis, ut, uariis subitisque morbis tentata, languescat, ac breui, exhausto confectoque succo, marceat. Hoc nihilo secius iuuenilibus corporibus eo saepius euenire solet, quod haec aetas nimium uiribus suis tribuit, et, firmitatis suae fiducia, minus solicite uitat, quae ualetudini possint obesse, eaque sibi securitate morbos arcessit ancipites atque periculosos, quibus, nec opinato, debilitari frangique possit.

Hoc in memoria Florus noster habuit, hoc in oculis, crebro recordari solitus ac diligenter considerare, quam repente flos iuuentutis, cum speciosissimus apparuerit, morborum ui deformetur, consumptisque uiribus, penitus exarescat. Qualis enim esset decor aetatis suae florentis, qualis eiusdem firmitudo, commonefieri poterat cogitatione n. minis sui, quod imaginem floris caduci pingere et animo subiicere uidebatur, ipsa etiam conditione florentis aetatis, cuius deliciae omnisque pulchritudo cito deflorescant, tot casuum denique lugubrium documentis, quae acerba iuuenum funera repraesentent. His argumentis admonitus, humanae mortalitatis similitudinem in floribus reperit, et, consilio sapienter inito, Hieronymum secutus est. Namque, hoc auctore grauiissimo, mature DI
SCEN

SCENDA, putauit, IN TERRIS, QVORVM
SCIEN'TIA NOBISCVM PERSEVERET IN
COELIS. Hac mente, ex omni studiorum genere, fa-
crorum disciplinam selegit, in eaque, nauiter excolenda,
acerrime occupatus fuit, arbitratus id, quod res est, ubi
cetera omnis doctrina, quam quidem pepererint homines
ac perpoliuerint, de medio recesserit, ac penitus, ne reli-
ctis quidem uestigiis, euanuerit, illam fore solam, quae, di-
uinitatis suae praesidio munimentoque, stet inter ipsas
temporum conuersiones, et, his denique superatis, cum
omni aeternitate exaequetur. Hoc enim filium, in agro
Ciloniensi genitum, mature docuit Christianus Fridericus,
instituti sacerdos religiosissimi, eumque, ut idem constan-
tius sentiret, ipso pariter domestico paternoque uel incita-
uit exemplo, uel confirmauit. Quapropter ille, ipso prae-
sertim naturae studio ductus, ad coelestium rerum con-
templationem adiecit animum, in hac cogitationem defi-
xit, et, huic quae forent usui, scientiae liberalis subsidia
circumspexit. Nam, domo, nec sine cultu quodam, pro-
fectus, Lyceum Luneburgense, quod claros uiros semper
habuit, adiit, magistrisque Crutiis, Schmidiiis, aliis, erudi-
tione ac fide eximiis, in literis perinde, ac moribus, recte
profecit. Nec uero parui duxit, se in urbe hac Lunebur-
genfi uenerari Raphelium posse, ex quo possit audire, de
Lingua sacrorum scriptorum quid existimandum sit. Nam,
praeclare, didicit, operam collocari, si, reiecto peregrini-
tatis probro, noui foederis sermo, multo castissimus, non
ex Hellenistarum lacunis, aliisque corruptelis, deriuetur,
sed Xenophontis, Polybii, Arriani, horumque similium,
usu, id est, emendatissima Graeciae ueteris elegantia, lu-
culentius illustretur.

Ingenio iam politiore, huc, anno superiore, commigravit, ac diuinæ humanæque sapientiae doctoribus hoc arctius deuinxit obsequium, quo plures, comperit, ac puriores doctrinae riuulos ab eorum fontibus dimanare. Testimonium diligentiae, cum pari modestia coniunctae, dedit auditori suo Martinus Chladenius, Doctor Theologus, idemque dant alii, quorum ille doctrinis impertitus est. Horum enim commentationibus, Strunzianis in primis, in uario disciplinarum genere, se praebuit assiduus, sed iis tamen scholis praecipue se dedit, quibus mysteria coelestia traderentur. Itaque Haferungianis quoque praeceptis se cupide imbuuit, ut oracula, ex diuinis *litteris* deprompta, perciperet, quibus ueritas diuina, tum euinceretur, tum ab inscientia interpretum fallaciisque uindicaretur. Id ille intuens, cum, quicquid operae sumit, hoc ipsum sacris studiis accommodat, tum uero scientiam, quam Stridonensis doctor supra commendauit, sempiternam, largiter instruit, eaque re spem sui bonam ostendit. Sed eo grauius sui desiderium suis nobisque relinquit, immatura morte ac subita, quam Idibus Nouembribus obit, natus annos duo et uiginti. Fruitur tamen labore, quo scrutatus est aeternae sapientiae thesauros, et, quod credidit, iam uidet, quod sperauit, iam obtinet, quod mente complecti non potuit, uenerabundus aspicit. Quam rerum diuinarum cognitionem nuper in terris inchoauit, eam nunc perfectam in coelo consecutus est, eamque, sine temporum uicissitudine, cum ipsa continuandam immortalitate, retinebit, admiratione tantorum bonorum perculsus, gaudio perfusus. Vos, Ciues, florentibus adhuc annis, serio, aeterna meditari, discite, et comites uos pios, communisque fragilitatis memores, adiungite funeri iuuenis, nuper florentissimi, quod hodie, sacris a meridie procuratis, ex aedibus Vitemberge-

bergerianis, auito decoroque ritu, efferetur. P. P. XV
Calendas Decembres, anno, ab salute restituta, CIO
ID CC XX

CXIIII

DE

O F F I C I O

C O N S V L I S

IN

O T I O C V M D I G N I T A T E

R E T I N E N D O

Quanquam placidi fuit ingenii Ioannes Ericus Ostermannus, simul tamen honori studuit, et duabus his rebus animum talem, bene a natura informatum, declaravit, qualis opus esset ad reipublicae statum, consuli maxime procurandum. Consulatum enim opidanum cum magna sui gloria gessit, quo, per honorum gradus, multis laboribus magnisque perfunctus, ascendit, eoque dignior hac amplitudine fuit, quod eam, imbutus plurimo rerum usu diuturnoque, suscepit

M. Tullius Cicero, pari eloquentia ac sapientia, consulque Romanus eo praestantior, quod, globo coniurationis Catilinae dissecto, pater patriae dictus est, ipsis rerum experimentis edoctus, in primis consuli, docet, in administranda republica, dandam esse operam, ut CVM DIGNITATE OTIVM retineatur. Atque hoc quidem sibi semper, ostendit, et studiosissime, propositum fuisse. Recte uero commemorat otium, quod, cura

V u u u u

uigi-

uigilantiaque consulis, uel conciliandum sit, uel conseruandum, Reipublicae. Omnes enim, qui consulunt in commune, in eam cogitationem communiter incumbunt, ut, in rebus ciuitati expetendis, otium praecipue, defixis acriter oculis, intueantur, idemque omni periculo liberent. Otium enim est, quod, iure aequabiliter descripto, suam cuique possessionem tutam relinquit, quod, sublati dissensionum causis, alit concordiam, quod, seruato rerum ordine, immota, tranquilla, securaque, cuncta praestat. Recte dignitatem ad otium addit Cicero, ut, rebus publice priuatimque tranquillis, sua uirtute ciuitas splendeat, ut morum honestate ac grauitate ostendat, nihil ab se, nisi rectum honestumque, appeti, ut praeclare factis, accurataque officii diligentia, repellat, quicquid esse probro turpitudinique possit. Neque enim dignitas patitur, otium aut socordia torpere, aut felicitate corrumpi, sed ea, refrenato libidinis impetu, uirtutis aemulationem commouet, actiones aequi bonique studio regit, legum praesidio bonos defendit, malos coercet. Eis igitur praesidiis instrumentisque publici decoris, et emendat ciuitatem sapienter, et ornat. Haec qui fecerit, is uero consuluerit in commune, is gradum ciuibus ad bene beateque uiuendum struxerit, is perfecit denique, ut ipsa floreat respublica fortunaque cumuletur. Fac tamen, eum turbulenti esse ingenii, et honesti rectique negligentem, qui reipublicae praesit. Ecquid aliud a mente, tam mala, expectaueris, quam malum animum, hoc est, consilia turbida, persona ciuitatis indigna, quae certe ab omni dignitate otiosa prorsus abhorreant. Solos, insignis exempli causa, nomina uero Gracchos, laudis, extra nouas res, omnis capaces, solos horum conatus, patriae inimicos, sola scriptorum ex Graecia Latioque iudicia, quae, de istis memoriae prodita, leguntur

Qua

Qua re bono reipublicae natus uidebatur Ostermannus, qui, naturam mitem, praeclarique operis appetentem, secutus ducem, otio dignitatie iuxta seruiret. Namque animorum motus aequitate composuit et humanitate, prudenter arbitratus, nihil, in flectendis hominum mentibus, mansuetudine, potentius esse, nihil, ui et imperii acerbitate, infirmius. Nec uero lenitate sua fraudi fuit legum seueritati, hanc ipsam tum quoque scienter adhibere solitus, cum, iniectis quasi frenis, compescenda esset exultans animi cupiditas, et furor indomitus comprimendus. Temperatis sic moribus, utrumque imperandi parendique officium, perpetua in communem salutem consensione, coniunxit, suaque prouidit uigilantia, ut auctoritas senatus, honos iudiciis, suum cuique ius, constaret, honoratis ubique rectis, prauis iuste punitis. Ita, florentibus patriae rebus, non minus commoda, quam amplitudinem, ciuitatis auxit, neque hic modo, sed in prouinciali etiam conuentu, quo saepius ex ordine suo delegatus est, expectationem sui prudentia sustinuit, eaque re documentum de republica bene merendi dedit, posteris narrandum. Haec, quae in posteris reuiuisceret, uis erat illa, hic ille uigor, sanguinis Ostermanniani, quem, antiquis meritis insignem, Lucas Ostermannus, in toga belloque spectatus, per munificentiam Ferdinandeam, fide domi forisque praestita, conciliatam, imaginum iure nobilitauit. Nouos laudis stimulos subdebat recens adhuc fama patris, Ioannis Erii, in quo, nescias, utrum sanctitatem animi prudentiamque, an eruditionem, in Graecis aliisque reconditis literis exquisitam, magis admirere. Hunc certe uirum, nouimus, ornameto fuisse, non minus Academiae nostrati, quam generi suo. Ergo stirpem agnoscimus, qua generatur in Ioanne Erii, Ioannis Erii filio, amor literarum, hereditario

uelut studio deinde instinctus. Filius enim, paterni exempli haud immemor, hoc, existimat, in curanda patriae schola, ad munus suum pertinere, ut literarum studia, quantum possit, tueatur, earumque cupidos multis amplisque beneficiis iuuet. Hunc animum, qui doctrinae liberalis dignitati fauerit, posteris prodet Bibliotheca Senatoria, quae nuper, auctore illo et adiutore, instituta est, quae apparatu librorum iam lectiore creuit, et maiora in dies incrementa capit. Itaque, cum plura reperiamus Ostermanni decora, eum, dolemus, esse nouissimum propaginis illius, quae ex communi stirpe Ostermanna, est altera, atque in his Saxoniae finibus confedit. Altera progenies uiget in Vestphalis, sed hanc Saxoniam Ioannes Ericus, cos. Vitembergensis, amissis pridem liberis, obitu suo finit, ac Vestphalicae auitam generis gloriam, summo splendore, in Aula Ruthenorum, amplificandam, relinquit.

Virum, de patria sua bene promeritum, suis uirtutibus metiri si uultis, Ciues, audite Iuuenem, moribus humanissimis, industria, doctrina, iuris potissimum, nobis non mediocriter probatum, *Ioannem Christianum Hedlerum*, Vitemberga Saxonem. Hic, ut memor gratusque cognoscatur, Patroni quondam sui memoriam, crastino, ab hora nona matutina, in Acroaterio maiore, anniuersaria oratione nec ineleganti, renouabit. P. P. XII Calendas Iunias, anno, quam reditum est in
Gratiam, CIO IO CC XXV

CXV

DE

LEVANDIS STVDIORVM
MOLESTIIS

Ea, felici rerum commutatione, consecutus est Christianus Laurentius, quae nos omnes saepe multumque expetimus, ancipiti temporum expectatione suspensi. Sapientiae enim coelesti nuper apud nos deditus, nunc coelo receptus, ad ultimos purissimosque fontes eiusdem sapientiae subito peruenit. Haec igitur mysteria, quae nos mortales per caliginem adhuc uidemus, quae discere tantum incipimus, ille quidem, in clara coelitem luce, cuncta propius inspicit, eaque sibi, mirabundo ac uenerabundo, ex omni diuinitatis recessu deprompta, plene cumulateque perdiscit.

Habemus omnino, quo molestias studiorum leuamus, cum recordamur id, quod a Graecis uere sciteque pronuntiatur, **STIRPEM DOCTRINAE**, ut interpretatur Priscianus, **ESSE AMARAM, FRUCTVM VERO DVLCEREM**. Vocem, ab Isocrate missam, excepit Aphthonius, ac releuandis laborum fastidiis adhibuit, quibus a doctrinae tirociniis deterrita, pubes coepto desistat. Sed huius tamen sapienter dicti ne ipsum quidem M. Porcium Catonem puduit, cum, difficultates, quibus studium, ab seniore iam arreptum, distringeretur, expertus, **LITERARVM RADICES**, ut auctor est Diomedes, **AMARAS, FRUCTVS autem IVCVNDIORES**, appellauit. Idem sensit Aufonius, idem dixit, cum, indolis humanae intelligens, iuuenilis ingenii haud

ignarus, adolescentiam, iudicauit, non fastidii metu absterrendam esse, sed *formidine*, ut loquitur erudite, *leni pelliciendam*, atque inuitandam leniter. Ex ea re, usus prudentia acerbitatis suauitate quadam condiendae, MITES PER ACERBA PROPECTVS ostendit, ac DVLCEM FRVCTVM RADICIS AMARAE, ut Graecos, more suo, dissimulanter exprimit, suis proponit, quasi eum fructum iam iamque percepturis. At grauius multo, longeque sanctius, Hieronymus eandem priscae memoriae sententiam laudat, *Literarum radices amaras esse, fructus dulces*, ut homines in rerum diuinarum contemplatione confirmet atque acuat. Itaque in ea re gratias agit Deo atque habet, quod, cum ipse deductus fuerit incensusque ad Sapientiam, ex coelestibus Oraculis petendam, huius operae, in sacris explorandis positae, utilitatem capiat, sinceræ uoluptatis plenissimam, siue, ut ipse ait, quod *de amaro semine literarum dulces fructus carpat*. Nec uero dubitari potest, quin tanta rerum, quae discendae sint, tum multitudo, tum magnitudo, plurimum negotii uel praestantissimis exhibeat ingeniis. Proinde mirandum non est, si multorum, qui parum sibi constant, industria, uel mollitie relanguescit identidem, uel diffidentia uirium frangitur, ut sensim tepescat opus, quod initio ferbuit, ac frigeat denique, quod animi languor opprimat. Quibus quidem incommodis commodorum, multorum magnorumque, spes resistit, in quam erecti, fructus, breui capiendos, in oculis habemus. Horum cogitatione, ubi hebesimus, exacuimur, ubi languemus, incitamus. Sed hominum generi communis naturae fragilitas male consuluit, quod, huius uitio, multa scientiam nostram effugiunt, ut operae pretium, quod uelimus, facere

cere non possimus. Peius autem cum istis agitur, qui, animi libidine deprauati, uero salubrique doctrinae fructu repudiato, uirus colligunt, et ingeniosi esse, quam probi, malunt, Machiauellos, Hobbefiosque, petulanter imitati, qui ex optimis saepe pessima fecerunt

Quicquid huius est, fraudi certe non fuit Laurentio, quem, in Alfa, Cimbrorum insula, anno saeculi huius inuentis secundo, ortum, Nicolaus, et Anna Maria, gentis Paulseniae, omni probitate imbuerunt, qua filius institui possit. Pater autem, suo doctrinae ac uitae instituto, quod sacerdotis, optime meriti, grauitatem religionemque deceat, sanctissimus, perspecta pueri indole, sacris eum studiis praecipue deuouit. Quo cupidius ingenium filii moreaque institutione domestica finxit ipse, et idoneos utriusque rei magistros, quam potuit, studiosissime delegit. Sed Hamburgi postea, quod aliis in locis frustra quaereret, inuenit, cum Fabriciis, Richeis, Edzardis, doctissimis clarissimisque uiris, adolescentem poliendum limandumque commisisset. Accessit nouum fructuosumque studium. Vitembergam enim filium ire, pater iubet. Huc ille ut uenit, ex paterno complexu, anno superiore, dimissus, sacrorum maxime disciplinam, ducibus egregiis, Vuernsdorfiis Ianisque, colit, in eamque omni cogitatione incumbit. Liberales tamen artes, quae Theologiae multis rebus commodent, haud negligit, Vueidlerianis potissimum subtilibusque commentationibus, pro suo in rem Mathematicam amore, intentus. Sic domi forisque literarum amore flagrat, et elaborat cupidissime, in amplissimo omnis scientiae curriculo uersatus. Sed laborum taedia uel nescit fere, uel, si qua sentit, ea mox depellit, tum ingenii facultate adiutus, tum incredibili doctrinarum cupiditate incensus.

Noctes

Noctes quoque diebus iungit, et ingenuae disciplinae multos capit uberesque fructus, copiosiores autem atque praestantiores hoc in primis expectat tempore, quod grauioribus sanctoribusque rebus totum tribuere constituit

Sed, quae praeclare cogitat, ea perficere fato prohibetur, septimo Idus Iunias extinctus. Nihil tamen perdit ea rerum iactura, quam facere uidetur. Nam pro inchoatis perfecta, pro caducis aeterna, recipit, institutionibus hominum praereptus, a Numine docetur ipso, quae credimus nos speramusque, spectat, eaque sine amittendi periculo tenet, quae cogitatione complecti non possumus, haec, aspectu laetus beatissimo, contuetur

Hos igitur, tam suaues sempiternosque, uel inuestigationis piae, uel spei, fructus acriter appetamus, Ciues. Quicquid acerbitalis habent radices disciplinae Christianae, hoc omne mitigemus memoria bonae frugis, quam futurus perpetuusque fructus immortalitatis dulcissimae promittit. Vestra refert in praesenti, ut in funus, quod ciui nostro fiet, frequentes prodeatis, idemque modesto comitatu, a meridie, Hora III, publice stipetis. P. P. quarto Idus Iunias, anno, quam reditum est in gratiam, CIO IO CCXX

CXVI

DE

DOCTRINA

GLORIAE MAIORVM

ADDENDA

Sic paternum auitumque decus in oculis habuit Gottlobius Sigismundus Reibnitijs, Eques Lufatus, ut eo se duceret indignum, nisi, suis hoc ipsum uirtutibus uel exprimere, studeret, uel augere. Sed, usus ratione longe consultissima, etsi nunquam se remisit, tamen aliorum consilia non respuit, illorum praecipue, a quibus sibi uia ad gloriam, maiorum uestigijs impressa, comiter sapienterque monstraretur

Hos tales repudiant obtrectatores et aduersarii Senecae, hortantes Neronem, EXVERET, ut loquitur scriptor Annalium grauiissimus, MAGISTRVM, SATIS AMPLIS DOCTORIBVS INSTRVCTVS, MAIORIBVS SVIS. Quibus etiam, dissimulanter tamen, paret iste, sed magno, ut res deinceps aperuit, malo suo, quippe, cum, neglectis uiri sapientissimi monitis, omnem proiiceret pudorem, ac praeceps in omne nefas rueret

Aliter multo et sensit Reibnitijs et egit, arbitratus, tum demum ampliores sibi doctores praestantioresque suos fore maiores, cum magnitudinem eorum altius inspexerit. Hac mente, ascitis industriae suae ducibus, ultima uerae magnitudinis, nec infucatae nobilitatis, incunabula perquirat, eaque reperit in uirtute, nec secius haec ipsa,
Xxx xx
quam

quam fontem dignitatis, a maioribus traditae, colit. Quo
facilius credit illi apud Crispum Mario, cui **FORTISSI-
MVS QVISQVE** est **GENEROSISSIMVS**, cui
EX VIRTUTE NOBILITAS. Assentitur quo-
que principi terrarum populo, cui, ut C. Velleius Pater-
culus differit, uisum est, **QVOD OPTIMUM SIT,**
ESSE NOBILISSIMUM. Recte enim, magistra li-
berali disciplina, discit, praestantiam hominis ab animo pro-
ficisci, quem uincere, pluris fit, quam hostem, quem bo-
num reddi, sine fucō magnum fit, cum magnus, nisi bo-
nus, fit nemo

Animo sic composito, uidet, otio negotia, somno ui-
galias, anteponi, contempta uoluptate, innocentiae stude-
ri, constantiam teneri, et, spretis domi forisque periculis,
laudis semper nouae, et certantis cum uirtute quaque spe-
ctatissima, materiam quaeri. Ex quo, comperit, res prae-
clare gestas existere, his reipublicae consuli, his dignita-
tes, tantamque hominum opinionem, pari, ut, quos uir-
tute sentiant excellere, hos eodem gradu, domi bellique,
uelint, antistare. Sic, perspecta nobilitati nominis origi-
ne, gradus simul, quibus ad dignitatem maiores enisi sint,
animaduertit, horumque memoria permotus, satis et lumi-
nis habet, et incitamenti, ad rem strenue gerendam. Ha-
bet enim imagines, multas quidem fumosasque, illorum,
a quibus capiat, quod, pace belloque, publice priuatim-
que, clarum, imitetur. Sed, orsus ab artibus togae, has
arctius complectitur, ab his tum alia sapientiae, tum rei-
publicae regundae, praecepta sumit. Itaque diuinum hu-
manumque ius explorat, omnis aevi prudentiam, memo-
riae proditam, peruestigat in annalibus, in pluribus rerum
commentariis contemplatur, nihil denique reliqui facit,
quo

quo facultas scientiae, ciuilis maxime, instrui possit. Hanc apud nos operam dum suscipit, dum sine laboris taedio nauat, iudicium certe, deligendis industriae adiutoribus, multo fidelissimis ac prudentissimis, declarat, ingenii uim docilitate comprobat, doctrinam autem modestia morumque elegancia commendat. Argumentis tam certis luculentisque planum facit, quantam sui ostendat spem, quantum ornamenti promittat genti suae

Sed, cum perficere conata, fato occupatus, non potuerit, superest, ut Illustris Familiae praesentem luctuosumque casum miseremur. Sed Reibnitii, ad aemulationem laudis auitae nuper excitati, uirtutem, nobis cognitam, memoriae mandabimus, quam quidem alii si imitentur, auctoritatem maiorum nunquam dedecorabunt. Desiderium, quod reliquit, tam nobis acerbum est, ut eius funus supremo ac publico, quem humanitatis officium exigat, honore, hodierno quidem die, moesti lugentesque, prosequamur.

P. P. XV Calendas Sextiles,
anno salutis recuperatae

CIO ID CC XXI

CXVII

DE

BONIS RECORDATIONIBVS
MORTVORVM

Res postulat, ut, nisi parum grati memoresque uideri nos uelimus, ultro libentesque memoriam Hermani Volframsdorfii recordemur, hoc ipso quidem die, quo ei, purpuratorum olim Saxoniorum principi, oratione anniuersaria colendo, pietatis officium praestamus. Cur enim aut obliuiscamur eius, qui Academiam nostram in primis amauit, aut cur eius recordatione non cupide perfruamur, cuius munificentia uideamus ciuium nostratium lectissimos quosdam atque ornatissimos ali

Magni sua, putauit, interesse, Tiberius Caesar, ut, quandocunque decesserit, focii atque ciues CVM LAVDE ET BONIS RECORDATIONIBVS facta, atque famam nominis sui, prosequantur. Sed, quamquam nemo temere uelit sui tam negligens uideri, quin, exoptandum sibi, ducat, ut, obita morte, sui mentio sine contumelia maledicentiaque fiat, quaesitum nihilo secius est, in controuersiamque uocatum, uerumne sit id, quod, ultro citroque iactatum, in prouerbiū consuetudinem abierit, DE MORTVIS NON, NISI BENE. Ita quidem fieri oportere, in animum quondam induxit Archilochus, qui, ut est apud Ioannem Stobaeum, uetuit, conuitiis mortuos confectari. Pari modo Chilon prohibet, eos, qui cesserint e uita, male dictis lacerare, eosque beatos potius praedicandos, monet. Hac mente Graeci mortuos nominant ΜΑΚΑΡΙΤΑΣ, ut beatos ostendant eos, qui,

qui, molestiis hominum miseriisque perfuncti, nunc eo sint loco, ut nefas sit, eorum aures uerberari conuitiis. Ipse quidem Solon lege, quam Demosthenes, oratione in Leptinem, commemorat, sanxit diligenter atque cauit, ne quibus maledictorum notis mortui inurantur. A quibus viri sapientissimi fontibus defluxisse putantur, quae, multis et insignibus antiquorum scriptorum locis exposita, in eandem sententiam differuntur, nec permittunt, incessi probris eorum manes, qui mortem oppetiuerint

Contra ea, non defuerunt, qui existimarent, CAVSAM PECCATI FACILLIME MORTVIS DELEGARI, ut loquitur C. Iulius Caesar, uel nollent certe cuiusquam auctoritate praeceptum teneri, sed, assumpto sibi libere sentiendi iure, mortuos nihilo minus, quam uiuos, incusarent, prout quique, ex utroque genere, commeruisse uiderentur. Hoc licere sibi, et poetae uolunt et oratores, hanc sibi ueniam dari, postulant, non solum Iulianus in Caesaribus, et satyrici, sed historici etiam, quamlibet probi. Horum enim uel moderatissimi, ac benignissimi, nolunt impediri, quo minus, pro meritis cuiusque, pronuntient, ut, sicut ait grauiissimi scriptor iudicii, PRAVE DICTIS FACTISQUE EX POSTERITATE METVS SIT. Negant autem, qui dicti, uulgi usu triti, uim explorant, illud, omni ex parte, uel uerum esse uel aequum, cum, si mortuis abstinendum prorsus, semperque hominibus, quomodo-cunque meritis, parcendum foret, omnis sine dubio historia, cui potissimum sit cum mortuis agendum, non iacere non possit. At, historiam, aiunt, neque odio, nec gratiae, sed unius ueritatis studio, seruire omnino debere, neque sic uitia esse deuitanda, ut in contraria prolabamur extre-

ma, ipsiusque ueritatis iacturam faciamus, quae cunctis certe studiis et scriptis cum maxime proponenda sit. Sic respondit aliquando uir clarissimi nominis, Iacobus Perizonius, cum litis Huberianae, extincto iam aduersario, memoria refricaretur

Equidem, re cogitata, hominis, qui communis naturae fragilitatem secum reputet, prudentia in primis dignam pono modestiam, quae, uitiiis, non hominibus, infensa, det aliis ueniam, cuius ipsi nos possimus indigere. Sicut etiam demissi est animi atque abiecti, eis insultare mortuis, quibus uiuis, ne hiscere quidem auderemus, sic erecti iudicetur atque animi, quos nobis innocentibus minus aequos cognorimus, eorum memoriae aequitatem, moderationem, bonitatemque, nostram declarari. Est praeterea iniquum, eos accusare, qui dicere pro se non possint. Est minus tutum, male de iis existimare, qui meliores fuisse potuerint, quam uulgo credantur. Est denique pium, de iis non statuere licentius, quorum Deus iudicium sibi reseruauerit. Seiungatur tamen ueritatis periculum, quae, sicubi uindicanda est, utique flagitat, ut potiore sui, quam hominum, rationem ducamus. Vacet res incommodis aliorum, sed eorum si quando refert exemplis doceri, quid, foedum inceptu, foedum exitu, uitandumque sit, haud certe alienum est, uitiiis, quibus hominum uita famaue laborauerit, sine animi acerbitate demonstrandis, hominum mores emendari

Fuerint autem saepe complures, quorum consiliis factisque hoc usu uenerit, ut mortui male audiant, quamlibet infantes. Haec, e contrario, Volframsdorfii, in augendis munificentia fouendisque literis, fuit sapientia, uti nemo de re, tam praeclare gesta, male, nisi pessimus quisque,

que, sentire possit. Quod quidem oratione publica, nec
inscita, docebit alumnus Hermannii pius, humanissimi iu-
uenis ingenii, et multa uirtute doctrinaque praeditus,
Andreas Clebergius, Mugela Saxo, quem, crastino die,
Hora IX matutina, in Acroaterio maiore, uerba fa-
cturum, ut, pro eo, ac beneficentiae Volframisdorfia-
nae dignitas poposcerit, aequis animis frequentesque
audiatis, serio uos, Ciues, amanterque cohortamur. P. P
V Calendas Quinctiles, anno post reconciliatam gratiam
CIC ID CC XIX

CXVIII

FECUNDITAS MULIEBRIS

CVM

AGRI FERTILITATE

COMPARATA

Parit filium, sibi maritoque optatissimum, Christiana
Beata Charitia, sed, exhausta partus laboribus atque
confecta, decedit. Relinquit tamen fetum, ablutum
sacro fonte consecratumque, relinquit, cum hoc fecundita-
tis experimento, meritum, quod ceteras illius uirtutes or-
nat. Namque humani partus, quem nulla turpitudinis
nota maculet, magna est dignitas, tanta certe, quanta ipsi-
us humanae successionis. Sicut enim in coniugio quasi
seminarium est reipublicae, sic humani generis, in fecun-
ditate muliebri. Hac soboles propagatur, hac stirpes ex
stirpibus feruntur, hac maiorum uirtutes, una cum san-
guine, posteris traduntur, hac ipsius denique mortalis con-
ditionis detrimenta reconcinnantur

Nemo

Nemo diuinum munus fertilis agri non agnoscit, qui, fruges percipi, uelit, quibus ali possit. At quanto praestantior dixeris hunc agrum naturae, mirabili Numinis sapientia conditum, a Platone etiam, aliisque ueterum, tantopere, sed sine honore conditori eius debito, laudatum, qui non fruges efferat, sed homines ipsos. Quem quidem naturae agrum, conueniebat tum Atheniensium, tum aliorum populorum, sapientibus, ita contemplari, ut, inuestigato ruris tam miri opifice, non alibi, uel *Αυτόχθονας* Graeciae, uel aborigines Latii, quaererent, quam in hominum officina, femineis in uisceribus, ex uirili costa factis, diuinitus instituta. Vnde cum descenderet omnis hominum propago, hanc, sapientibus profanis constare debebat, illud **DEI GENVS** esse, quod Aratus, poeta, dixerit potius, quam, cognita rei origine, intellexerit, quod Paulus explicandum duxerit Atheniensibus, ut, ex hoc eodem Dei praepotentis opificio, ipsum illum, cui ara publice dedicata erat, **IGNOTVM DEVM** luculentius interpretaretur. In hoc igitur agro, progignendis hominibus parato, quid primum, quid satis, miretur, nesciet is, qui sciuerit, hoc in agro mirabiliter informari fetum tenellum, ex quo existat animal, quo nihil, in tota rerum natura, praestantius est. Hoc enim animal, ex tot animantium generibus atque naturis, solum est sapiens, atque adeo, uti nouit Cicero, praeclara quadam conditione a summo Deo generatum. Sed idem animal praeterea ad ipsam Numinis imaginem ac similitudinem, coelesti quodam consilio beneficioque, fictum est, quod Tullius, huiusque magistri, nesciunt, imaginis diuinae ignari. Basilio quidem Magno magna res est homo, uel ex ipsa naturali constitutione, cum nihil terra ferat, quod, ab homine cum discesseris, effectum sit ad fabricatoris exemplar. Puerperii, quod operi-

operibus naturae maximis annumeramus, perorata est causa, si Dei, ex uirgine nati, documentum grande spectes. Non parui fiat, oportet, uterus, quo concipi Deus, e quo excludi, uelit. Quod quidem ut credat, Marcion adduci non potest. Negat enim, sordidum uteri hospitium diuinae maiestati respondere. At, utrum feminae quanto Deus honore dignatus sit, neruose, procacitate aduersarii compressa, Tertullianus edisserit. Quantum enim hoc est, cum Seruator ipse, coelo delapsus, carne tegitur, cum labores atque omnia miseriarum genera, ipsam postremo mortem, subit, ut hominem retrahat ab interitu. Ex quo certe perspicuum est, quanti ab ipso Deo existimetur homo, cuius salus tanto pretio redimatur, quanti parens haec facienda sit, quae uentrem tulerit, homine onustum. Synesius, Magni est, inquit, pretii animal homo, magni certe, quippe, cum, hominis causa, Christus sit cruci suffixus

Vidit Paullus, afflatu diuino perculsus, quid culpa primae mulieris commeruerit. Sed, his ipsis, ostendit, doloribus, quibus poena luenda sit in partu, adeo coniunctam fuisse diuinam gratiam, ut ipse puerperas praedicet saluas. Hoc igitur sempiternae felicitatis solatium piis mulieribus, officiique diligentibus, impertit. Quam quidem sanctitatem quotquot puerperae adhibent, non procreandis modo liberis, sed eisdem etiam sancte educandis, hae profecto nihil aliud uidentur esse, quam hortus quidam, Deo sacer, in quo arbores iustitiae, et plantae Domini, cum huius gloria, efflorescant. Itaque, connubio castitatem sacerdotum contaminari, cur hominibus potius, diuinae sanctioni contrariis, quam Deo, credamus. Ipse quidem Sacrosanctus Spiritus grauissimum sanctissimumque religionis,

gionis, qua mentes hominum emendentur, opus puerperae labori comparat, ut cum alia testantur, tum literae, ad Galatas, Corinthios, Philemonem, scriptae Paullina manu. Mitto, quod narratur de Diana Ephesia, quod in uetustis cernitur, tum Numismatis, tum simulacris. Effigies enim Dianae huius multas exprimit insolitasque mammas. Hinc ipsa Latinis *Multimamma*, Graecis ΠΟΛΥΜΑΣΤΟΣ, dicitur. Recte Hieronymus, *Quia cultores eius, decepti, putabant eam omnium uiuentium nutricem.* At, eadem Diana, non desunt, quibus fecunditas muliebris esse uideatur. Haec enim non solum edit fetus, sed etiam, admotis uberibus, nutrit. Planius, de hac potissimum ubertate quid sentiat, ostendit antiquitas, cum uel in Numis FECVNDITATEM TEMPORVM, FECVNDITATEM SAECVLI, memorat, uel in summis elogiis, ut in illo Metellae, in alio Agrippinae, FECVNDITATEM ponit, uel ipsi denique FECVNDITATI templum statuit, ut in partu illo Poppaeae. Ex ea re FELIX VTERVS, ut mos superstitiosus ferebat, DIIS COMMENDATVS EST, pro utero suscepta uota quondam riteque persoluta. Maneat igitur praestantia feracis uteri, maneat eadem praestantia beneficiis suis probata, quibus nos ipsos debemus omnes, maneat diuino probata humanoque iudicio

Manebit certe laus, quae quidem cadat in pudicam sanctamque puerperam, tamdiu Charitiae, dum haec ipsa decus suum, uirtutibus partum, in omnium animis, obtinebit. Habebit enim testimonium incorruptae, quoad uixit, in Deum pietatis, caritatis non in maritum modo, sed etiam erga bonos omnes, egentes praesertim, eximiae, frugalitatis, ac prudentiae, qua res familiaris administratur. Nata Vitembergae, A. cjo io cc i xvii Kalendas Sextiles, nobi-

nobilissimis parentibus, Paulo Godofredo Sperlingio, et Io. Sophia Campfia, coluit in utroque specimen uirtutis, ad imitationem traducendae. Pater, Doctor atque Professor Medicus, Anhaltinus etiam Archiater, A. MDCCIX, V Nonas Martias, extinctus est, nec tamen extincta simul eius memoria, quae apud nos, quae in Aula Anhaltina, uiget adhuc, et perpetuo uigebit. Mater obiit Seruestae A. MDCCXVIII, VI Kalendas Iunias, in matrimonio, quod iterum iniit, amplissimi Viri, Io. Christophori Bergeri, Anhaltini Consiliarii, Medicique Principalis Cothani. Digna parentibus optimis filia, pudicitia modestiaque sua, qua inter probas eluxit, conuertit in se, A. MDCCXVIII, oculos sacerdotis, doctrina uitaque integerrima commendatissimi, Andreae Charitii, nunc Doctoris Theologi, multa ueneratione digni. Huic in manum data est eodem anno, IX Kal. Nouembres, cum eoque, florentibus familiae rebus, coniunctissime uixit. Genuit tres filias, totidem quasi Charites, sed, his mortuis, superest filiulus, proxime IIII Kal. Martias, ex eadem susceptus. Hoc, quod in puerulo amauit, amari discipit a marito, cuius fidei filium concredit, ut amoris sui constantissimi, ut fidei, in matrimonio seruatae, ut concordiae semper cultae, ultimum carissimumque pignus. Ipsa uero, connubio Sponsi coelestis accita, IIII Nonas Martias, coelum cum terra commutat. Chara Deo, chara coniugi, chara suis et optimo cuique, felici nominis omine, percepto nominis fructu, et fuit Charitia et erit. Funus, quod ei paratum est, effertur hodie, Hora I pomeridiana. Vos, Charitianis meritis quid debeatis, Ciues, nescii non estis. P. P

Nonis Martiis, anno, quam Salus restituta est,

MDCCXVIII

CXVIII

DE

VECTIGALIBVS
REIPUBLICAE
NERVIS

Satis habet laudis Christophorus Sanderus, si bonorum iudiciis habeatur is, qui, praeter religionem Deo praestitam, munus, sibi mandatum, pari fide diligentiaque, procurauerit. Cum enim sciret, nihil, in consiliis negotiisque hominum, neque suscipi recte neque geri, sine Dei numine, Deum praecipue, summa religione animi, omni tempore, colendum, putauit. Cum nosset, eius, cui rerum administratio esset commissa, omnem in eo existimationem agi, ut partibus suis fideliter nauiterque fungeretur, omni certe ratione curaque prouidit, ne quem praetermitteret locum officii sui, religiose et industrie faciundi

Nerui reipublicae sunt uestigalia, nerui tributa, utraque et ornamenta pacis, et subsidia belli, et adiuumenta rerum ac praesidia, quae publico sumptu geruntur. His inopiae subleuandae adminiculis, nihil aequius est, ubi temporum necessitati subuenitur, nihil, eisdem, salubrius, ubi, per magistratum militumque stipendia, et ordini consulitur et quieti. Recte sic iudicat Petilius ille Cerialis, cum gentium quietem fulcit armis, arma stipendiis, stipendia tributis. Recte Senatus Romanus, dissolui, censet, imperii compagem, si fructus, quibus sustineatur respublica, diminuuntur. Repellatur modo auaritia, quae, duris exactionibus, ex incommodo communi priua-

priuata comparet commoda, faceffat acerbitas, quae onerum grauitate ciues opprimat, coerceatur Vitelliana libido, pecuniam temere profundendi, quae publice confecta fit. Adhibeatur, e contrario, moderatio, aequitati prudentiaeque coniuncta, quae Patribus Romani quondam confilii placuit, rationem quaestuum neceffitate erogationum definiat, et, caritate patriae, prius nihil antiquiusue ducat. Sed rectis Principum confiliis faepe fraudi funt, qui tributa exigunt, priscis iam literis querimoniisque notati. Horum enim auaritia atque crudelitas incufatur, laudaturque Tiberius, qui, utrique malo mederi, ftuduerit, et optimo cuique ac fpectatiffimo negotium, fuas curandi res, dare

Quo quidem perffectae integritatis loco numeroque ponimus Sanderum, ea praeditum animi fanctitate, ut nihil reliqui faceret, quod ad partes fuas, honeste obeundas, pertineret. Cum enim rationibus tributorum praefectus effet, feuerè quidem huic adminiftrationi praefuit, fed nihil auare infolenterque fecit. Seruans officii, nunquam fe remisit. Sua contentus forte, praecipuum laboris fructum petiit e confcientia recte factorum

His affueuit moribus in finu complexuque parentum honestiffimorum, Christophori et Mariae Zimmermanniae, quibus A. cio io c XLVII, IV Nonas Februarias, Vitembergae natus eft. Plura, et honestiffima, agendi uiuendique exempla uidit, tum in patria, et Pirnae, in confuetudine Strauffiana, tum Drefenae, ubi Clengeliis et Frifiis apparuit, in quaefura denique Stolpenfi, ubi magnam fibi fcientiae, multas ad res utilis, accessionem factam fuiiffe, praedicare folitus eft. Exinde, fine ulla preffatione, A. cio io c LXIX in patriam, ad curam rei tributariae fufcipien-

dam, accitus, et aliis postea creuit honoribus, et, rerum commutatione rursus facta, uidit, fortuna non simplici sese uti, inter multas tamen temporum uicissitudines animum innocentiae praesidio firmavit. Cultum Numinis cum rebus aliis declarauit, tum legato, pietatis certe pleno. Hoc enim sic instituit, ut excelsa Dei gloria, ex turri excelsa Aedis Marianae, Hymno sacro concelebretur, inter musicos matutinosque concentus. Qui quidem concentus, ex instituto ueteri, adhuc, in anniuersario quoque primi ordinis sacro, apud nos ex eadem turri audiuntur, non sine multa uoluptate piorum ac sanctiore. Quem enim, primo diluculo, ciuitate quieti somnoque data, nullo adhuc strepitu, non expergefaiat sacer hic uocum neruorumque cantus, quem expergefaiatum non pio quodam atque religioso sensu moueat, quem, eo sensu motum, non reddat alacriorem ad religionem diei solemnis studiosius peragendam. Hoc igitur institutum, quod tantum boni efficit, omnino pluris est, quam impensae uoluptariae, nescio quae, tamque inanes, ut neque sint utiles hominibus, nec Deo non inuisae. Sic se gerendo, integra optimi cuiusque gratia placideque, ad extremam senectutem uixit.

In rebus autem secundis numerauit geminum praecipue matrimonium, quod primum A. CIO IO C LXXIX cum Maria Dithofia, multis sexus sui uirtutibus praedita, iniit, deinceps A. CIO IO CCXIII cum Salome Colischia, uirgine pudentissima, quae omni senem caritate fouit, languentem recreauit, postremo, summa fide praestita, XIV Calendas Iunias acquiescenti oculos clausit, flens atque osculans. Paratae sunt, pro eo, ac fieri oportet, exequiae uiro uirtutis nemini obscurae, quibus, a meridie, Hora I. ne desitis, uos, Ciues, hortamur. P. P. VIII Calendas Iunias, CIO IO CCXXII CXX

CXX

SACERDOTIVM
DOCTRINA VITAQVE
PROBATVM

Sic amauimus Augustum Volfium, sic tulimus in oculis, ut eius decessum magno grauique desiderio prosequamur. Eiusdem tamen constantia, quam uita morteque declarauit, admonemur, ut satius ducamus, uiri tam sancti uirtutem contemplari atque imitari, quam eius obitum secus, ac religionis nostrae spem deceat, deplorare

Permagni refert, ut sacerdos, pius castusque, doctrinam, quam, diuinitus traditam, accepimus, sinceram incorruptamque conseruet, nec parui certe, ut illud, quod sancte integreque proponit, sanctis etiam, suoque muneri coniunctis, uitae documentis comprobet, recteque faciendo idem facere auditores suos doceat. Vtrasque officii sui partes Volfius expleuit. Nihil enim recepit, nihil pro concione protulit, nisi quod consentaneum foret diuinis oraculis, in quibus, nauiter explorandis, dies noctesque uersatus est, quorum norma omne salutis interpretandae studium dirigere consuevit, ad quorum fidem iudiciumque omnes reuocauit omnium rerum disceptationes, quas sacris ullorum generum controuersis adhiberet. Tanto uehementius ab istis abhorruit, qui, suae libidini seruiantes, uerbi, coelo deuocati, auctoritatem laceffant, qui, res nouas moliti, commentitias edant periculosasque diuinae mentis interpretationes, qui, fontibus puris limpidisque relictis, lacunas, coeno obrutas, consecretur, ut ueritatem
aeter-

aeternam falsis opinionibus peruersisque labefactent. Ipse non alia, quam Dei, uoce uirtutes, omni uitae necessarias pulcherrimasque, commendauit, eadem castigauit emendauitque mores uitiosos, quam neruosus auctor recti suaforque, tam apertus, tam acer, tam animosus, animaduersor uitiorum et insectator, ut ab eo nemo temere, nisi commotus incensusque, recedere uideretur. Quae tamen facultas, animos grauitur mouendi, eo plus ualebat, quod rursus afflictos excitabat, diuina consolatione permulso recreabat, ab rebus denique inanibus auocatos, exuscitabat ad longe maiores sempiternasque potiundas. Tantum certe diuini roboris habebat Volsius, ut homines, infirme animatos, confirmaret, ad moriendum bene praeparatos, omni metu leuaret, et, si qui forte, negotiis suis districti, uiuendi adhuc causam habere sibi uiderentur, eosdem nihilo fecius, infirmatis uitae producendae rationibus, demonstrata rerum uanitate, ad contemptionem sollicitae lucis adduceret, et laetos alacresque dimitteret ad meliorem uitam, ac tranquillitate, multo beatissima, felicem

Doctrinae hominis sapientis emendatique respondit uita, ad sanctimoniam modestiamque singularem composita, quam ille moris antiquissimi sic optimo cuique probauit, ut in se ciuitatis oculos animosque conuerteret. Usque eo Numinis obseruans, ut sine eo nihil ageret, adeo religionis tenax, ut ad conscientiam cuncta, nihil ad famam, referret, tam pio semper memorique animo, ut, quaecunque sibi prospere caderent, ea quidem uniuersa soli Deo deberi, praedicaret. Quo magis ope diuina confusus, eo constantior in rebus aduersis, quanto modestior, tanto magis loco suo fortunaque contentus, eo semper affectus animo, ut eum nihil, praeterquam cura muneris, haberet soli.

sollicitum, resque bonorum secundae, perinde delectarent, ac suae. Agendo, si quisquam, seuerus, monendo, sicubi res postularet, haud timidus, urgendo etiam, quod ius fasque flagitaret, acrior, tam mitis tamen simul ac placabilis, quasi natus esset ad mansuetudinem, tantae simul integritatis, ut, quae diceret amice, iis nemo, nisi malus prauusque, offendi posset. Quo temperantior, hoc circumspectior, quo moderatior, hoc prudentior, quo abstinentior, hoc infensior auaritiae. Tam notae in cunctos benignitatis, ut, quibus posset, opem ferret, quos, proclinata re, labantes conspiceret, hos, omni comitate exceptos, ad spem erigeret, quos, parentum, uideret, praesidio nudatos, horum orbitati subueniret, patrisque fidem ac pietatem, sine tergiuersatione, praestaret. Sic ad bene agendum, non modo uoce, sed etiam exemplo, praeiuit, eaque re sacerdotii dignitatem sustinuit, quam gessit. Itaque omnes, quibus cognitus fuit, partim beneuolentia, partim reuerentia, sibi coniunxit, ut nemo bonus esset, qui non consuetudine uiri tam ingenui grauisque, tam docti etiam, cupidissime perfrui uellet.

Omnis huius commendationis fundamenta iecit disciplina, qua puer institutus est Volfius, et adolescens deinde excultus. Nam filii, anno proximi saeculi duodeseptuagesimo, pridie Calendas Decembres, Lobeiunae, non ignobili opido, progeniti, indolem, honestatis appetentem, mature finxerunt parentes, summa probitate atque honestate, Christianus Volfius, et Anna Maria, originis Grosmanniae. In ea defixi cogitatione, operam dederunt, ut filius, primis sacris initiatus, bonis moribus institueretur, eademque liberali doctrina erudiretur, cuius eum cupidum uidebant. Ita, re bene prouisa, creuit Volfius, sub magistris haud poeni-

tendis, quos praebuerunt, cum urbes aliae eius institutioni delectae, tum Hamburgum maxime, non minus artium optimarum, quam rerum omnium, mercatura affluens. Tam pulchre procedit, industria sua, Volfius, ut maiora iam spectet in studiis, eaque, putet, Vitembergae potissimum sibi quaerenda. Huc eum fato quodam duci, cur neget, si uideas, eam ipsam fuisse urbem, cuius ille sacerdotium aliquanto post ita capiat, ut in eo nihil laborum non perferat, ac multa denique cum meritorum amplitudine emoriatur. Vitembergam ut uenit, nihil quidem, rerum diuinarum intelligentia, antiquius habet, sed, quantum sacris, accuratius percipiendis, aliae literae disciplinaeque, deseruiant, haud ignorat. Itaque Theologis huius aetatis insignibus se dedit, Deutschmannis, Loescheris, Valtheris, eos praecipientes audit, eis consulentibus obedit, eos, in se multis modis beneficos, obseruat, ut patres. Neque eo secius multum temporis, multum obseruantiae, aliis, uariorum generum doctrina praestantibus clarissimisque, uiris tribuit, Kirchmaieris, Donatis, Rohrenseis, Schurzfleischiis, quibus ducibus, in philosophia, eloquentiae exercitationibus, antiquitatis eruditae, historiarum, cognitione, usus est, quorum eximiam in se beneuolentiam perspexit, quorum sermonibus uberrimis saepe multumque profecit. Auctus sic multarum nobilissimarumque rerum scientia, iam nosci, aspici, aliquo numero haberi, coepit. Fuerunt etiam, qui eius dignitati fauerent, eumque hortarentur, ut, aliqua honoris accessione, eximi de numero aequalium, spectari in publico, et altius prouehi, uellet. Itaque Lauream philosophicam, anno praecedentis saeculi undenonagesimo, arbitro doctrinae et dignitatis amplificatore grauissimo, Andrea Sennerto, suscipit. Anno mox nonagesimo, di-

spu-

sputatione habita, quam moderatus est Christianus Donatus, peracutus subtilitatis artifex, itemque altera, cui ipse praefuit, ex sublimi sapientia, perfunctus, acumine, inter aequales, elucet. Pluribus dehinc ingenii ac diligentiae experimentis domi forisque editis, cognitus uulgo laudatusque, anno quarto et nonagesimo, sexto Calendas Iunias, aequissimis Patrum iudiciis, Sapientum Ordini ascribitur. Fit, biennio post, Ordinis eiusdem Decurio, et, regundis sapientiae studiis praefectus, maxime nititur, hunc locum uirtute et industria tueri. Ea re multorum uoluntates allicit, ut gestiant, ab eo doceri, honores etiam accipere, qui candidatis Philosophiae decernuntur. Itaque, renuntiatis sex et triginta Magistris artium liberalium, de statione, quam tenuit, multo cum decore, decedit

Sibi suisque studiis redditus, in his se totum collocat, et sibi, aliisque compluribus, fidei suae permissis, instat, ut multae partes diuersae doctrinae sine mora pertractentur. Academicae enim publi multa subtilius, multa, ex diuinis praecipue penetralibus, exquisitius exponit, alios disputandi usu subigit, disputator ipse pressus atque acutus, aliis aliam nauat operam. Rem tam bene gerit, ut permulti ex eius schola prodeant, de quibus non nulli Academiam nostram suis ingeniis ornant, alii, aliis in locis, reipublicae, praesertim sacrae, seruiunt, multumque conferunt in commune. Notae igitur, quae sermonibus hominum latius propagata est, uirtuti hominis, tam eruditi, tam laboriosi, plures iam, nec spernendae, conditiones patebant, sed nihil eum mouebant. Hoc erat enim diuino nutu prospectum, ut, quem Vitemberga doctrina, salutari copiosaque, impertiisset, quem, sobrio uiuendi genere compositum, uidisset semper et probasset, is procurandis, et pie inuola-

teque seruandis, eiusdem urbis sacris daretur, anno nono et nonagesimo. Ac Volfius quidem, extremo etiam tempore, inter Symmistas, Senior, quanta muneris obseruantia, quanta uitae innocentia, omnium non sustinuerit modo expectationem, sed exuperauerit etiam, norunt omnes, qui nouerunt illum. Tanto acerbius iidem ferunt, uirum, dictorum factorumque exemplo, de se tam bene meritum, et uita longiore dignum, praeter opinionem, Calendis Decembribus, decessisse, ipso quinquagesimo aetatis anno uix dum confecto.

Sed mortem eadem animi magnitudine oppetiit, qua alios ad mortem contemnendam hortari consueuit. Superatis temporum periculis, diuina luce circumfusus, palmam, nobis adhuc in medio positam, extra omnem certaminis aleam, obtinet. Habet, sine ulla animi solitudine, id, quod nos miseri expectamus, inter ancipites curas infinitasque suspensi. Quod, sibi carum, reliquit, hoc, Deo in clientelam permissum, Deo custode, recipiet, quod respuit, hoc solum perdidit, quod optauit, consecutus est, neque ullum adeo fui lugendi dat locum. Subit animum sollicitatque moeroris cogitatio, quo eximiae uirtutis uxor, Catharina Elisabeta, maritum deflet longe amantissimum. Haec, ornatissimae gentis Eccardae, inunte hoc saeculo, tertio Idus Quinctiles, illi nupta, decem liberos genuit, ex iis tres uirilis stirpis habet superstites, quos, orbos patre, quibus oculis aspiciat, ne dicendum quidem est. Nec uero leuis est sensus doloris, quo socrus, fidelissimae et prudentissimae matris officium complexa, Anna Catharina, quo filii impuberes, quo fratres amplissimi, quo omnes denique, propinqua cognatione deuincti, generum, patrem, fratrem, necessarium, longe optatissi-

ptatissimum desideratissimumque complorant. Qui quidem omnes ut diuinis leniantur fomentis, rogamus nos Deum atque obsecramus. Vos, Ciues, animis in nos conuersis, quid Volfianae debeatis integritati, quid supremo sanctissimi sacerdotis honori, considerate, ut, quem uiuo praestitistis amorem, hunc eidem sepeliendo praestetis, frequenti concione comitati funus, quod, ab Hora pomeridiana I, in aedem Marianam deducetur. P. P. VIII Idus Decembres, anno, quam salus est recuperata, MDCCXVIII

CXXI

DE

V I T A D O C T R I N A Q V E
I A C. C A R O L I S P E N E R I

Laudantur passim Iacobi Caroli Speneri scripta, tum historica, tum iuridica, ac tantis multorum studiis euoluuntur, ut, quamuis nos ad illius commendationem nihil afferremus, eius tamen memoria, iis monimentis consignata, obsolescere non posset. Scriptoris autem huius, tam docti diligentisque, etsi plura ingenii monimenta in medium prodierunt, cunctis tamen, uel argumenti nobilitate, uel operis emolumento, duo antecellere uidentur. Quorum quidem in altero, a primordio gentis, res Germanicae perscribuntur, altero iuris publici prudentia, pluribus uoluminibus explicata, sic traditur, ut dolendum sit, instituto tam praeclaro fructuosoque ultimam manum non accessisse. Neque eo secius ex iis, quae in uulgus edita sunt, lucide apparet, iuris huius interpretandi optimam a Spenero rationem fuisse susceptam. Non enim, ut multi, ab Hermanno Conringio male accepti, auitam libertatem,

tem, et inuiolate per tot rerum temporumque discrimina seruata, constrinxit Romanis legibus, quae ab habitu formaque Reipublicae Germanicae abhorreant, sed eius libertatis statum, fundamentumque ipsum, indagauit, ex uetustis patriisque moribus, ex sanctionibus populari Procerum consensu confectis, ex memoria denique, undecunque excussa, omnis antiquitatis Germanicae. Exploratius enim in praesenti, quam olim, inter omnes, rerum nostrarum non ignaros, constat, quod in reliquis iuris disciplinis ratio ualeat, hoc Germaniae historiam in pertractatione publici iuris praestare, in eoque iure enucleando nihil profici, nisi maiorum consuetudines, quae postea in leges migrarunt, iudicia, facta, ex omnis aevi annalibus tabulisque eruantur. Hoc usus consilio, Spenerus doctrinae, uulgi corruptelis obscuratae, multum lucis attulit, cetero autem studio, quo ueterem confectatus est historiam, luculente declarauit, ad expediendam ornandamque iuris scientiam permagni referre, ut rerum gestarum aeuque priscae cognitio iungatur cum prudentia iuris. Atque hoc quidem quo clarius in libris, ab eo compositis, cernitur, eo ampliorem nominis famam ei peperit, nihil ut opus sit, ad eam quicquam commendationis addi, ubi res alienarum laudum non eget

Pluris interest, uiri tam clari uitam, aliqua sui parte, cognosci. Natus Francofurti ad uadum Moeni, anno cio
 10 c l x x x i i i i, Calendis Februariis, patre, Philippo Iacobo Spenero, Theologo ac Polyhistore Illustri, matre Susanna, Erhardinae, ac nobilissimae, in Tribocis, originis, femina uirtutis spectatissimae, in paterno etiam maternoque sinu educatus, et disciplinam habuit, qua puerulus ad sanctitatem animi grauitatemque morum institueretur, et
 exem-

exemplum, cuius domestico decore moueretur. Tam incluta sunt Philippi Iacobi Speneri monimenta, siue illustres Galliae stirpes, siue Theatrum Nobilitatis Europaeae, siue doctrinam historiamque insignium illustrium, augustum opus illud ac mirabile, in hoc certe genere palmarium, siue alia cultus huius liberalis, spectes, ut ex his non possis non iudicare, excelsum tanti auctoris ingenium fuisse, et uaria exquisitaque scientia abundans, illa potissimum, quae facultati historicae inseruiat. Quo praeclarius agebatur cum filio, tantum eruditionis auctorem, quantum progenitorem, nacto, in eo praesertim studiorum genere, in quo excelebat pater, et cuius cupiditate filius a paruulo flagrabat. Sic enim domi, patre institutionis rectore, eruditus, illis facile recteque profecit annis, qui et robur docilitatis habent, et acri capacique memoria uigent, qualem requirit historiae cognitio. Halis postea, sed mox Gothae, politioribus Voccerotianae culturae praeceptis, expolitus, reuertit in Academiam Fridericianam, ut sanctiores literas cum politioribus aliis copularet. Hac deinceps mente commeauit Helmstadium, mutata denique sententia, Lugdunum Batauorum commigravit. Hic enim, animo in studium iuris inflexo, publici priuatique iuris doctores, quales expetierat, in Vitriariis, Noodtiis, aliis, reperit, hic priscae omnisque memoriae inuestigatores, in Gronouiis, ac Perizoniis, habuit, tam commode quidem atque opportune rem suam gerens, ut, legibus cum historia semper consociatis, aequalem in utroque hoc genere fructum diligentiae ferret. Rerum, quas petierat, potitus, lustrato Belgio, in Britannias traiecit, commoratus Londini, Oxonium perrexit, progressusque longius, alias ciuitates nobiliores adiit, inspexit, explorauit, in ephemeridem

ridem retulit, quod nosse studuerat, et peregrinatoris, haud imprudentis, partes expleuit

Berolinum ut se recepit, apud multos summo loco gratiam iniit, et, iuris, extra ordinem profitendi, munere impertitus, Halas remigravit. Huc ut uenit, opes ingenii, multis interioribusque literis auctas, exposuit, multos sui audiendi desiderio commouit, docendo scribendoque eluxit, famam nominis haud mediocriter amplificans. Athenas nostras, ut iuris clientelaris explanandi munia obiret, accitus, hic, ut Halis antea, praeter ius beneficiarium, tum alias iuris, maxime publicas Imperii Romanogermanici rationes complexi, partes explicauit, tum historiam, cuius enarrandae locum ipsum paullo post cepit. Itaque, conseruato studiorum foedere, parem in utroque operam posuit, parem ex utroque laudem suscepit, nauus certe, ac, si quisquam, impiger, perquirendi ueri percupidus, plurimarum rerum, quas apud multos lectitauerat, memor, differendo concinnus, cum aliis communicando fidelis. Sunt plura, quae Vitembergae, in genere non uno docteque, scripta, emisit, sunt alia, quae premuntur adhuc scriniis. Sed unum opus illud amplum, de quo mentionem fecimus, satis uel industriae, uel doctrinae, nemini prodere non potest. Accesserunt alia honorum incrementa, quibuscum uirtus accreuit, compluribus praeclare factis ubique comprobata, siue in curia prouinciali, siue in senatu sacro, siue, uicario nomine, in Ordinis iuridici confessu, iustitiae foret consiliiue uis explicanda

Anno huius saeculi undecimo, pridie Nonas Sextiles, Essendiae in Westphalis, uxorem duxit Helenam Catharinam, amplissimae gentis Huyssiae, ornatissimi uirginem exempli, quacum ad extremum usque spiritum coniunctissime

ctissime uixit. Ex matrimonio, decem annorum sterili, quod speraret, uix habere uisus est. Sed, praeter opinionem fere, mox, meliore soli Vitembergensis fecunditate gauisus, felicissimo uteri experimento, ex eodem coniugio procreauit, anno praesentis saeculi primo et uicesimo, septimo Idus Iunias, filiam, Elisabetam Susannam Carolinam, biennio post, quinto Calendas Sextiles, filium, Philippum Ludouicum, interiecto denique triennio, Nonis Septembribus, alterum filium, Io. Bernardum Henricum

Sed eum, ubertate stirpis ac suauitate laetum, ualitudine destituit, quam, multis continentibusque laboribus paulatim labefactam, longus deinde pertinaxque morbus perculit. Spretis igitur humanis, ille, sola contemplatus coelestia, diuino se arbitrio, summa aequitate animi atque religione, permisit. Sacro denique refectus Epulo, ac salutare Seruatoris infinitumque meritum stabili fide complexus, nuper, pridie Idus Iunias, integerrimis sensibus, morte, qualem optare potuisset, oppetita, somni certe simillima, acquieuit. Tanto beatior ergo reputandus est, quanto arctius Deo deuinctus, et uixit antea semper, et postea decessit. Nam, cum nihil beatum sit extra Deum, neque intersit ad hominis felicitatem, quanto quisque rerum secundarum splendore celebretur, hoc profecto beatior iudicandus est quisque, quo Deo se coniunctiorem, uiuens moriensque, praebet. P. P. Idibus Octo-

bribus, anno redditae Salutis,

CICICCCXXX

CXXII

BONI SACERDOTIS

PERSONA

IN EXEMPLO

IO. EPHRAIM HARTVNGI

Permagni refert, ut sacerdos, pius sanctusque, doctrinam, quam, diuinitus traditam, accepimus, pie inuiolateque conseruet. Nam, cum ex ueritate coelesti ipsam salutis sempiternae momentum pendeat, tum uero publicus ueritatis huius interpres, si bonus non est, tanto plures in discrimen adducere potest, quanto minus de fide ac religione eius, qui uoluntatem Dei promulgare debeat, dubitari solet. Neque eo secius multos, antiquis iam temporibus, uel ingenii praefidentis libido, uel rerum nouarum cupiditas, induxit, ut mysteria, quae nulla hominum cogitatio complecti possit, explorare studerent, ut opiniones, superioribus saeculis fando non auditas, procuderent, nec rude modo uulgus ac uarium, sed interdum etiam doctiores, corrumperent, ac multa, nec leuia, in rempublicam mala inferrent. Sacerdotis autem boni incorrupta institutio, qua suos imbuit auditores, etsi praecipuum in sacrorum administratione locum obtinere debet, non parui tamen interest, ut id, quod sacerdos hic sancte integreque docet, idem sanctis, suoque muneri coniunctis, uitae exemplis comprobet, et, quale diuinis praeceptis obsequium ab auditoribus exigit, tale actionum suarum conformatione praestet ipse. Sic enim se gerendo, facilius persuadet audientibus, hoc ex animo ab se dictum esse, quod non solum praeceperit aliis, sed etiam ipse, faciundum, putauerit.

Tali

Tali modo, quantum ponderis auctoritatisque uerbis suis addit, tantum mouet homines, ut, quae audierint, memoria teneant, quae salutaria sibi ducant, amplectantur, quae Christianum probent, in usu uitae habere studeant

Vtraque officii partes animi sanctitate sustinuit Io. Ephraim Hartungius, ac recte docendo faciendoque expleuit. Suscepto enim munere religionis, populo ad concionem uocato, interpretandae, nihil, quod a mente diuina sententiaque discreparet, admisit, nihil elocutus est, quod oraculis coelestibus consentaneum non esset. His in oraculis diuinis, religiose contemplandis, mentem cogitationemque fixit, horum norma praescriptoque omnem salutis explicandae rationem mensus est, ad eorumque leges omnem de sacris iudicandi curam exegit. Semper aeternae sapientiae thesauros aperuit, siue fidei salutaris capita proponeret, siue prauas hominum opiniones pestiferasque refelleret, siue pulcherrimas quasque uirtutes commendaret, siue uitia castigaret, horumque foeditatem atque pestem demonstraret, siue afflictos erigeret, erectosque confirmaret. Quam nauus docendo, tam consideratus, concinnus aequae, ac perspicuus, disertus perinde, ac grauis, denique sic animum, sic studium, componere solitus, ut ad diuini Numinis gloriam, auditorumque salutem, cuncta referret, nihil ad suum commodum. Maximum enim existimabat quaestum, pium Dei ministrum fidumque cognosci. Qualis auctor aliis recte faciendi, talis uitae suae moderator, fuit, fugitans hominum, qui Christiana sententia, ignaua opera, esse uellent. Amauit Deum sine fuce, egit cum amicis sine simulatione, cum omnibus optima semper fide uersatus est, nunquam cum collegis in gratiam rediit, pauperibus subuenit opibus suis,

is, quantum potuit. Nemini officio, comitate, caritate, defuit, nemini, de quo bene meritus erat, grauis fuit, non, beneficii repetendi tempus captandum, ratus, sed, omnem benefacti fructum in conscientia bonae mentis ponendum. Sic personam sacerdotis, impositam sibi, decore gessit, eamque recte factis ornauit, nec minus his alios ad faciendum similiter incitauit, admotis quasi stimulis uirtutis cognitae

Hunc indolis praeclarae sensum, nihil miramur, in eo puero uel excitatum fuisse, uel auctum, quem, sancta accurataque disciplina, instituerit Ioannes Hartungius, Symmysta quondam Vitembergensis egregiae famae, et Anna Catharina Maureria, haud postremum sexus sui decus. His enim generatus A. MDCC LXXXVIII, V Calendas Septembres, Vitembergae, in ipso parentum complexu, scholam uirtutis habuit, eoque felicius fundamentum iecit illius incrementi, quod deinde, in animi ingeniique cultu, cepit. Nam, cum literarum cupiditate flagraret, primum Ludi patrii, neque ita multo post Grimmensis illius Prouincialis, praeceptoribus est traditus. His magistris, quicquid ingenio industriaque efficere possit, aliquot annis expertus, tantum eruditionis sibi peperit, ut maiores Academiae res appetere posset. Remigrauit igitur in patriam, ac, bene subducta operis sui ratione, duces diligentiae suae, omni sapientia exercendae, delegit Schurtzfleischios, Roeschelios, Vuichmanshusios, Schroeeros, Bergeros, Clausingios, Loescheros, Ianos, quos sua sibi modestia et auiditate auscultandi facile multumque conciliauit. Sed, animo ad sacra conuerso, rerum, quas expetebat in primis, potitus est, ubi se contulit ad Loescheros, Neumanos, VVernsdorffios, Chladenios, Schroeeros. Horum igitur

gitur sancta exquisitaque eruditus institutione, iam prodire gestit in lucem, spectarique certaminibus, quibus ingenia committuntur, ut de sapientiae gloria contendant. Spectatus probatur, probatusque, fautores reperit, qui eius disputatione delectentur. Sed uerba facere mauult in aedibus sacris, auditusque saepius, ita placet, ut ei spes quoque fiat honoris futuri. Itaque uidet haud poenitendum operae pretium, quod fecerit in Theologia, speratque iam, fore, ut ab se quoque sacro coetui operae quid nauari possit. Spei respondit euentus. Nam, quibus iam pridem cognitus erat Hartungius, ab his, A. huius saeculi sexto decimo, praeficitur ultimo Aedis Marianae sacerdotio, sed quadriennio post in altiore gradum ascendit, rursusque, sexennio post, digniorem locum capit, quantumque dignitate, tantum uirtutis fama, crescit. His fungens muneribus, gregi, suae fidei concredito, curam caritatemque, paternae simillimam, dum praestat, tot sibi filios filiasque parit, quot, ex utroque sexu, a temporum corruptelis abductos, ad frugem Deumque reuocat. Illorum autem emendatione recreatus, cum aliam fortunam non simplicem, quacum identidem conflictatus est, moderatius tulit, sapientum more, aduersa eorumque sensum decora quadam patientia premens, tum obitum filiae, unicae et unice ei dilectae, Christianae Dorotheae Amaliae, quae, breue patris amantissimi gaudium, A. huius saeculi XXV, XI Calendas Apriles, decessit. Hanc suscepit ex matrimonio, quod A. c1515ccxx, Idibus Octobribus, Seruestae Anhaltinorum, cum Ioanna Catharina Sophia iniit, oriunda natalibus Iunaccianis honestissimis

Plura, de Hartungio quae dici possent, relinquimus, cum in omnium memoria sint infixae, eoque minus hic

exponenda uideantur. Ea certe ipsa nota iam peruulgataque hominum praedicatio occupauit. Haec ea laus est, quam in doctrina illius uitaeque, bonis omnibus commendata, in testimonio collegarum, in suffragiis auditorum, reponimus. Tanto uehementius sacerdotis, nobis bonisque cunctis carissimi, quem quintus Idus Maias abstulit, obitum deploramus. Atque hic quidem cum hodie, more institutoque maiorum, sepeliendus sit, uos, Ciues, pro eo, ac par est, hortamur, ut funus, a meridie Hora I effendum, frequenti comitatu stipetis. P. P. Idibus Maiis, anno recuperatae gratiae CIO IO CC XXIX

CXXIII

DE

M O T V T E R R A E

IN

E X C E S S V C H R I S T I

Non cadit in hominem, sensibus praeditum, tanta ferocitas indolis, ut nefarium facinus, quod hodierno die consciscitur, recordetur, quin animo cohorrescat, omnibusque artubus contremiscat. Perditum profligatumque genus hominum concipit scelus, fando non auditum. Perduellione, qua defecit a Deo, iamdiu commeruit, ut in seruitutis aeternae uincula coniiciatur, nec tamen fatietate furoris expleri potest. Nouissima enim pereundi libidine, simul ac spes ostenditur libertatis, diuinitus recuperandae, beneficium hoc diuinum proterue repudiat, eumque infectatur, et, facta coniuratione, de medio tollere omni ratione cogitat, qui solus hominum liberator et esse poterat, et uolebat. Huius sanguine, cuius exhauriendi
scelus

Matth: XXVII. 52.

scelus anhelat, foedus ictum sancit, hunc inermem armato confertoque latronum agmine adoritur, hunc conuitiis, contumeliis, flagris, lacerat, omni supplicio excruciat, ipsa denique morte ignominiosissima multat. Adeo male ab hominibus, ingratis ac pessimis, accipitur princeps parentisque salutis omnis, qui, caritate ductus incredibili, de coelo descenderat, ut miseros desperatosque mortales sempiterna morte, et inferorum tyrannide, perpetuisque suppliciis, liberaret. Nec uero hoc moliebatur unum, ut homines, sceleribus ac flagitiis obstrictos, in libertatem assereret, sed etiam id agebat, ut eos, in exilio uiuentes, in pristinam patriam reduceret, coelestique laetitia perfusos, secum in perpetuum recrearet

Nefas hominum furiosorum exhorrescit natura, quale nulla uel uidit aetas, uel audiuit. Sol, qui Soli Iustitiae seruit, eumque ueretur, ut conditorem, auertitur, ne tantae rei indignitatem aspiciat, et, subducto lumine, caliginem, qua dies in noctem uertitur, inducit, ac moerore cuncta luctuque complet. Ipsa quoque terra, quae improbitatem tam insignem tulit, motibus concutitur, conuellenda quasi sedibus suis. Ac terra quidem saepe multumque, ab omni temporum memoria, mouit. Nec uero huius rei causae tam sunt retrusae, quin eae uulgo arcessantur ab incendiis, subitus excitatis, a ui simul et agitatione uentorum, qui cauernis et faucibus cohibeantur, et, angustiis interclusi ac mutuo impulsu collisique, cum non reperiant exitum, impetu prorumpant. At uero huius miraculi coelestis, quo uiscera terrae iactantur, magnitudo cuncta superat exempla. Hic enim terrae motus non Palaestinam solum horribili fremitu exciuit, sed omnem etiam Asiam, labe passim facta, conturbauit, et nouo quodam tremoris genere
terra-

terrarum orbem afflixit, ut insolitum testaretur casum illusi morientisque Dei

Quod quidem naturae prodigium memoriae tradidit Phlegon Trallianus, scriptor antiquus, rerumque mirabilium confectione industrius, sed alienus a cultu Christiano, eoque fide plenior, neque suspectus fraudis ullius. Hic autem, Hadriani Caesaris libertus, Olympiadas componit, quarum extrema est in anno Antonini Pii quarto, opus praeclarum, rebus diligenter annotatis, quae, memoria dignae, contigerant. Eis in commentariis notat, defectionem solis omnium, quae unquam fuerint, maximam tum contigisse, atque ingenti terrae motu, in Bithynia, multas partes urbis Nicaeae subuersas fuisse. His, quae uertimus de Graeco, conuenire, docet Eusebius, cum eis, quae acciderint, Christo perpetiente. Alia quoque refert monimenta Graeca, quibus idem narretur, Thallumque intelligit, quem Africanus nominat. Sed Origenes locum Phlegontis de magnis terrae motibus, qui tum euenerint, exponit, ut, eos, ostendat, latius patuisse. Et, quoniam Celsus ea, quae scriptores sacri de sole deficiente, ac terra mouente, tradunt, in prodigiis fictis habet, huic Origenes potissimum Phlegontem obiicit, eiusque historia identidem fundat defensionem suam. Quo quidem Origenis iudicio Phlegonti multum existimationis accedit. Celsum enim si spectas, hic etsi iam pridem decesserat, ut Origenes ipse narrat, multos tamen reliquerat hostes Christiani nominis acerrimos, qui librum eius, nomine Veri Sermonis inscriptum, Christianis, hoc quasi libro confundendis, opponere, eoque gloriari, solebant. Hoc ex Luciani Alexandro apparet, qui Celso nuncupatur, eiusque sapientiam et amorem ueri, multa cum admiratione, laudat, idem.

idemque ex ipso colligitur Origene, quem Ambrosius Alexandrinus, ad retundendas Celsi calumnias, magnopere hortatur. Quid Origeni ergo a maledicis illis quidem, sed doctis simul, metuendum non fuerat, si Phlegontis mentio, in re praesertim mirabili, tantum non ualeret, ut eius scriptoris fide cum aduersariis eruditis decertari posset. Sin ipsum respicis Origenem, quantum huius, quae-so, gloriae, apud ipsos philosophos, Christianis infensos, longe maximae, non poterat non decedere, si quidem homo ille, amplissima rerum cognitione doctrinaque clarus, ad eum refellendum, de cuius scientia eloquentiaque insigni magna esset hominum opinio, infirmo Phlegontis praesidio niti uellet. Nihil horum Origeni perspectum non fuit, neque eo secius unius Phlegontis testimonio, inter tot tamque acerbos Christiani populi obtrectatores, causam suam tuetur. Itaque, Origenis exemplo, Phlegon unus plurium pondus auctorum habet apud multos, sanctitate ac doctrina praestantes, quibus hic terrae motus, plurimas gentes terrore suo peruagatus, argumentum praebet, Christi diuinitatem cognoscendi ex prodigio tam singulari. Quod si cum Vossio, patre, et aliis quibusdam, eum secutis, dicas, a Phlegonte solam Bithyniam memorari, Phlegon, ut respondit iampridem Petrus Daniel Huetius, haud instituit singulas regiones, hoc motu tactas perculsasque, enumerare, sed, eam notare, satis habuit, quam uehementer afflictam fuisse, comperisset, eaque re plus cladis, quam multas alias, accepisse

Plura tamen sunt eius rei indicia, si conferantur inter se monimenta uetera. Huc a nonnullis referri, uideas, terrae motus, quorum Strabo mentionem saepius facit. Sed eosdem Tacitus explicat luculentius, duodecim

celebres Asiae urbes corruisse, immensos fuisse montes, diductis terris, multos interisse. Plinius autem, eiusdem temporis calamitatem intuens, scribit, maximum terrae, post hominum memoriam, motum, principatu Tiberii Caesaris, extitisse. Tantis malis subuenit misericordia Tiberii magnaeque beneficentia, cuius memoriam exprimunt Numi uetusti, ciuitatibus Asiae restitutis. Sed rationes temporum non congruunt, ac docent potius, ea, quae retulimus, pluribus annis praecessisse illum terrae tremorem, qui Seruatoris obitum secutus sit. Illud autem a prudentibus, priscae iam memoriae, animaduersum est, terrae motu ingentes rerum commutationes portendi, et, si Plinio credimus, nunquam Vrbs Roma tremuit, quin ea re praenuntiaretur futurus aliquis euentus. Cum igitur casus hi, tam noui terribilesque, ut eos ipse naturalis historiae conditor, omnium similium euentorum peritissimus, horreret, in principatum Tiberii inciderent, num Dei Filius, idemque Deus, qui, sub eodem Tiberio, immani crudelitate cruciandus erat necandusque, nobis tam leuis uideri potest, quin eius fatum his nouis naturae prodigiis fuerit praesignificatum, si quos forte haec, quae sine horrore neque uideri, neque audiri poterant, portenta excitare possent, ad Seruatorem spei salutisque suae quaerendum, cuius miracula, multis inusitatique modis edita, non modo Iudaeam sui fama impleuerant, sed finitimas etiam remotissimasque gentes. Sed ille terrae motus, qui mortem Christi excipit, nos ad se reuocat, ut uel ex Iulio Africano, uel ex Eusebio, qui Africanum compilat, uel ex utroque potius, satis superque cognoscamus, tam ingentem terrae tremorem fuisse, ut non solum Iudaeam, sed disiunctas etiam terras, concusserit, atque in his magnas strages ediderit. Quicquid hanc in sententiam extabat literis proditum,

ditum, id excusserat, si quisquam, Hieronymus, idemque terrae motum tanti terroris ciet, ut haec tanta uis cuncta quatefaciat, et ruinam terrae, funditus delendae, minetur. Vt Sedulium, qui terrae cladem, pro rei magnitudine, nominat, et alios, qui leuius non loquuntur, omittam, Paulus quidem Orosius ad Graecorum libros prouocat, ac, terrae motu, qui non unam quandam prouinciam, sed ipsum Orbem terrae, peruaferit, saxa montium diuulsa, maximasque urbes dirutas fuisse, ostendit. Hoc illud est, quod ea de re Augustinus ipse, si quaeris, sentit, ad quem Orosius ex Hispania uenit Hipponem, quicum uiuit aliquandiu, cuius doctrinis instituitur, a quo in Palaestinam ad Hieronymum magnis de quaestionibus mittitur, cuius hortatu scribit historiam suam. Tanta rei memoria, ut esset testator, diuino consilio in commentarios sacros relata est. Hi uero, terram, dicunt, quassatam fuisse, non solum regionem aliquam, quae finibus angustis circumscripta sit. discussas hinc diffissasque rupes, perfracta claustrorum repagula, e quibus mortui deinde prodierint, ipsos etiam hostes tanto metu perterritos, ut Filium Dei, quem crudelissime interfecerint, magna sint asseueratione professi. Hoc, quod animo ac pectore tremebundo erumpit, Romani clamant, tam improuisa rerum perturbatione attoniti. Romanos si noris, eos, memineris, terrae, non modo in Asia, sed in Italia etiam, saepenumero mouentis, haud insuetos esse, eoque magis, quod huiusmodi prodigiis animum conserunt attendere, eisque, ex libris Sibyllinis publice procurandis, Quindecimuiros adhibere. Neque eo secius portenti praesentis insolentia adeo terrentur, ut, quem paulo ante flagris, ludibriis, uulneribus, confecerant, hunc, iam exanimatum, uociferentur, uere fuisse Dei Filium. Ex quo uim terrae motus incredibilem perspicias, cum

Romani prius uideant quidem defectionem Solis, horrendamque diei caliginem, sed terrae demum motu excitentur, ad huius motus prodigium, atque ea, quae antecesserant, considerata, tantamque formidinem mente concipiant, ut nunc demum Verum Dei Filium agnoscant, eiusque numen praedicent

Nec uero temere, neque immerito, terra bis exagitata est, quod neque maiestatem huius mortui, ut dixit Hilarius, capiebat, et uictoris numen denuntiabat, in uitam redeuntis. Tanta certe Christi maiestas est, quae nunc, perfecto salutis opere, clarius elucet, ut mirum non sit, si quidem ipsa mundi elementa uenerationem diuinitatis, adhuc mortali feruiliue forma absconditae, sed exsplendescantis iam, tremore declarent. Nec uero imprudenter dixeris, tam subita uehementique soli tremefacti iactatione portendi, ut Theophylactus interpretatus est, magnam rerum commutationem, quae deinde secuta est, disturbata Republica Iudaica, terrarum Orbe per promulgationem Veritatis Euangelicae commoto, ut uates, diuino Spiritu afflati, praedixerant. In primis tamen hominum genus sentiat, oportet, uim irae diuinae, quae in scelus Christi, a facinorosis diuexati atque interempti, adeo exardescat, ut ipsa fere naturae fundamenta conuellere uideatur. Itaque nos, stupore rerum, quae coelum terramque perturbant, defixi, perhorrescimus memoriam hereditariae atque ingentis culpaе nostrae, quam a parentibus traximus, quam Christus sanguine suo luit. Sed, Dei misericordia confisi, Christi amore freti, ad Seruatorem nostrum confugimus, ut, eius in uulneribus, quae pro nobis inflicta sunt, quae solatiis nostris patent, abdit, atque ab omni incommodo defensi, Salutaris Meriti

riti praefidio et consolatione sustentemur. Lugemus tamen obitum, quo coeli terraeque Lumen oculis nostris extinguitur, atque, in moerore et fatali squalore naturae laborantis, quo nemo nostrum grauer commoueri non potest, comprobamus laudamusque institutum ornatissimi, et eruditissimi, iuuenis, Salomonis Voigtii, Dresenensis, sapientiae ac liberalium artium Magistri. Hic ornamenta ingenii, morum, doctrinae, animi religione commendat, eaque ductus, prodibit in funus, omnium, quot fuerunt, aut futura sunt, maximum. Hodierno enim die, factis a meridie sacris, ab Hora III, pietatis sensum, quem mente concepit, oratione pia, atque ad hoc tempus accommodata, explicabit. P. P. XIV Calendas Maias A. R. G. c l o l o c c x

CXXIIII

FRIDERICVS AVGVSTVS

P A T E R

A V G V S T O C A E S A R E

F E L I C I O R

Agnoscamus felicitatem MAXIMI REGIS, eamque ueneramur, quae Domum Regiam nouo quodam Munimento fulcit, et Auo Regio Nepotem Regium, excipiendum sinu fouendumque, praebet. Quo quidem optatissimi Nepotis Ortu, tam auspicato, iudicari potest, tantum uoluptatis afferri, uti REX, arduis regni curis, in Sarmatis, obrutus adhuc atque distractus, ex omnibus iam molestiis recreetur

Omni regundae reipublicae fortuna, quae fastigi-

Bbb bbb 3

um

um rebus humanis imponat, floruit quondam Augustus, adeo, ut exinde Principibus, in senatu, acclamari soleret, **AVGVSTO FELICIOR**. Sed publicam Principis huius fortunam destituit domestica, eamque ualde dedecorauit, cum filium non haberet, nepotes autem ex filia uel amitteret, uel eos, offensus prauitate morum, seponeret, denique filiam neptemque, omnibus probris contaminatas, reiceret a conspectu, ac longius eas amoueret. Itaque tanto dolore conficiebatur, ut ad omnem Iuliarum et Agrippae mentionem ingemisceret, congressu hominum diu, prae pudore, abstineret, faciliusque mortem suorum ferret, quam dedecora tam insignia. Sic euenit, ut nemo sit futurus, qui Augusto, publice felicissimo, domi felicior et esse nolit et uideri

Quanto felicior est **AVGVSTVS** Noster, qui, regnandi sapientia fortunaque nemini secundus, Filii simul Regii ornamentis, domi forisque clarissimis, ipsi praefertim **IMPERATORI AVGVSTISSIMO** probatissimis, laetatur, qui hanc ipsam Patriae **SPEM** nouo quodam Firmamento uidet suffultam, suiue sanguinis gloria, latius propagata, effuse meritoque gaudet. Nihil enim optabilius esse potest Principi, quam uirtutes Maiorum, tanta tot saeculorum fama longe lateque celebratas, seruari in posteris augerique, sic, ut ipse cum decesserit, sui relinquat similes

Proinde religio postulat obsequii nostri, ut tanti **REGIS, NVTRICIIQUE** tam indulgentis, gaudio, quanta conuenit reuerentia, bene precemur, ut Eidem numerosam Nepotum sobolem, sui simillimam, exoptemus, ut in rebus maxime expetendis ducamus, Eundem posteritati suae diu interesse, et decoribus eius, laetius
semper

semper efflorescentibus, incredibiliter delectari. Sic Auus felix erit Nepotibus, sic Nepotes Auo felices, sic ipsa Saxonia multis magnisque argumentis publicae laetitiae florebit. Saluo igitur REGE, salua REGINA, saluis PARENTIBVS, cum FILIO REGIO, REGIIS, uigeat, in AVGVSTI Progenie, FECVNDITAS TEMPORVM, uigeat Spes Saxonum. Vigeat simul AVGVSTA Austriae FORTVNA, uinculumque necessitudinis, utrinque, nouo caritatis Pignore, arctius deuinctum, nulla rerum conuersione, uel relaxetur unquam, uel dissoluatur

Hoc ipsum nobiscum a Deo immortali precabuntur Illustrissimi Comites, Georgius a VVerthern, et Carolus Ludouicus a Lesgeuuang, tanto generis splendore, tantis praecipue, in Consilio Regio Comitatuque Purpurato, Progenitoribus, dignissimi. Nam, publica excitatione laetitia, et officii sanctitate ducti, ORTVM PRINCIPIS OPTATISSIMVM solemni gratulatione colent, et, pro doctrina elegantiaque sua, qua uterque, ad eximias reipublicae spes, expolitus est, susceptas obsequii religiosissimi partes, summa cum laude, explebunt

Vestra refert, Ciues, ut, crastino, ab Hora matutina IX, in Templum Academicum, conuentu frequentissimo confluat, et, animis ad pietatem REGI Statorique literarum probandam compositis, nobiscum uota, quae temporis, quae officii, longe subiectissimi, exposcit ratio, nuncupetis. P. P. anno restitutae salutis c l o l o c c x x, a. d.

XVIII Calendas Ianuarias

CXXV

DE

ACADEMIIS

AMANDIS

Quid, re agitata, de Academiis, nostra praesertim, senserit Hermannus Volframsdorfius, luculento magnificentiae exemplo declaravit. Nam, suo ac posterorum nomine, sanxit, uti conuictus, quem liberaliter apud nos instituit, sine diminutione sumptuum conferuetur, eaque ratione ingeniis, ad laudis studium excitatis, tempore tam necessario, subueniatur

Nec uero miramur, uirum, dignitati amplissimae, quam in curanda Saxonum Aula obtinuit, prudentia multaque rerum tractatione, parem, ita iudicasse, supremisque tabulis cauisse. Cum enim in praecipuis patriae consiliis uersatus esset, in ipsaque Saxoniae specula collocatus, tantus eum tot rerum, tot annorum, docuit usus, iis, quae tradantur in Academiis, insignium doctrinarum praeceptis non ornari solum respublicas, sed etiam constitui, temperari, augeri, quam florentissimas denique praestari. Siue enim, religione castoque metu praesentis Numinis, ciuium ferocia mitigatur, obsequii fides erga principes deuincitur, secunda publici priuatique auspicii fortuna conciliatur, siue, iure aequabiliter descripto, secura rerum possessio retinetur, assertaque iustitia, ipsa reipublicae fundamenta muniuntur, siue, repertis morborum remediis, laboranti hominum saluti consulitur, siue, praestantissimarum artium uarietate, ciuilis uitae consuetudo emendatur, instruitur, perpolitur, haec profecto, quantacunque sunt, sic docentur in Academiis

demiis uniuersa, nullius ut, diuini humanique, decoris fontes non aperiantur, ab quibus riuuli, in omnis uitae partes diffusi, latissime dimanent. Qua de caussa Imperatores, Reges, Principes, nihil antiquius, his bonae mentis domiciliis, habuerunt, haec extrui, haec locupletari, haec ornari, uoluerunt, communiri denique omni iurium atque immunitatum genere. Eaedem Musarum omnium sedes ut defendantur ab omnibus iniuriis, doctorum auditorumque frequentia celebrentur, ut ingeniorum aemulatione efflorescant, tam sua, quam reipublicae, permagni interesse, optimi maximique Principes semper existimauerunt. Dux fuit auctorque iudicii tam magnifici, sapientiaeque pleni, Maximilianus I, Augustus, qui, concilio apud Vangiones habito, Proceres, ad condendas in finibus suis Academias, studiose grauiusque cohortari instituit, Academiarum, arbitratus, flore ipsum reipublicae florem contineri. Germania, si uetera repetimus, prius bello, quam literis, floruit, feriusque, tum ingenii cultum accepit, tum illas maxime instructionis doctrinae sedes, quas modo diximus. Ne Francogallia quidem ipsa huiusmodi Academiam, quae uniuersitate studiorum censeatur, sub Carolo Magno uidit, quanquam eum conditorem ferunt Academiae Parisiensis. Albinus enim, ex Britannia aduentans, quo eam ad rem uti uoluit Carolus, scholas instituit, non Academias, neque tum Academia fuit Lutetiae, sed schola, ut ipse docet Albinus. Parisiensis Academia posterioribus Philippi Augusti temporibus, saeculo tertio decimo, exoritur, amplioremque doctrinarum orbem comprehendit, et aliis populis exemplum dat scholas condendi sui similes. Hoc igitur Germanis diuino beneficio datur, ut hi postea, quam, saeculo potissimum quarto decimo, nacti sunt Academias, earum multitudine cunctas Eu-

ropae gentes superarent. Adeo enim post id tempus commota sunt Principum studia, ut nostra quidem aetate extiterint, qui de crescente Academiarum numero, et senescente in iis doctrina, questi sint. Qua saeculi labe uacat Saxonia, ab eorumque temporum statu, quibus Carolus ille M^r sacris, recens illatis, adiecit scholas, multum diuersa, literarum studiis affluit. Hi maxime tractus Saxoniae superioris omnibus omnium literarum copiis abundant, quos, pulsos cis et trans Albim fugatisque Sorabis, Ascaniae stirpis uirtus humanitate imbuit, quos auspiciatissima cura Fridericorum excoluit, et uaria scientia repleuit. Horum enim alter, animi excelsitate, Bellicosus, ac primus, e Marchionibus Misnensibus, Imperii Romani Septemuir Saxo, Lipsiam ad Plissam, alter, hoc nomine tertius, cui Sapientia gloriae fuit, Vitembergam ad Albim, saluari uterque consilio, ut noua et sanctissima uirtutum ingenuarumque artium templa, dedicarunt. Neque uero posteriores, qui nulla re nullaue laude fuerunt inferiores, maioribus hac egregia erga doctrinarum studia, utroque in loco asserta, uoluntate cesserunt, nostramque in primis Vitembergam multis amplificarunt partibus, summa defenderunt auctoritate, tulerunt in oculis, propterea, quod, a disciplina illius, uberrima in omnem rempublicam comoda, proficisci, intellexerunt.

Vidit hoc Volframsdorfius, cum, positus in altissimo gradu, in comitatu Saxonis uersaretur. Itaque, prout ipse amabat literas, operam dedit, ut Vitembergam, omnis eruditionis nutricem, gratia iuuaret, qua multum, apud suum famae immortalis Herum, IO. GEORGI VM II, ualebat. Atque etiam alia caritate, quae benignitatis suae perpetuum esset monumentum, Vitembergam com-

complexus est. Nouissimo enim tempore duodecim iuuenibus, ex literato huius Academiae coetu delectis, mensam extruxit, quae uictum quotidianum praeberet. Huic autem beneficio suo tantum aeris addidit, quantum eius, ad sodales alumnosque suos, post suam quoque mortem, liberaliter alendos, satis foret. Id enim egit, ut iudicium, quod uiuus de Vitemberga fecisset, mortuus etiam posteris ostenderet, perpetuitate muneris, quo eruditum conuiuium dedisset. Eam ob rem, quanto nos aequius arbitramur, uiri tam magni ac benefici memoriam grata meritorum commemoratione renouari, tanto magis collaudamus institutum iuuenis, emendatis omnino moribus, singulari, in disciplina iuris, industria, polita simul doctrina, praediti. Hic autem est Carolus Sigismundus Clauerus, Dresenensis, qui quidem, ut Volframsdorfianae beneficentiae fructu se dignum praebeat, pie statuit, in medium prodire, et egregia Hermannii decora, oratione publica ac diligenter ornateque elaborata, prosequi. Vos, Ciues, rogamus, ut, officii, quo cunctis, de Athenis nostris bene meritis, tenemur, memores, Clauero, nobis uobisque carissimo, proxima Martis die, Hora IX matutina, in Auditorio maiore, uerba facturo, aequas, ut soletis, facilesque aures detis. Maecenates, Volframsdorfii similes, ne desint nobis unquam, Deum simul religiosaeque nobiscum obsecrate. P. P. VII Calendas Sextiles, cui quidem diei sanctiores fasti Dominicam VII S. S. Triados attribunt, anno, post reconciliatam gratiam,

CICIO CCXVI

CXXVI

M E M O R I A

I O. H E N R I C I B E R G E R I
V I T E M B E R G A E

H A V D I N D E C O R A

Quanquam Bergera gens, quae grati animi studio multam Principum, Regum, Imperatorumque, gratiam praedicare debet, Io. Henricum Bergerum in praecipuis familiae decoribus merito reponit, in huius tamen honoris, ab illo relictis, partem, haud minimam, ipsa uenit Vitemberga, eamque iure uindicare sibi uidetur. Haec enim, ut Bergero sedes placidas, et stirpis eximiae fecunditatem, multis annis praebuit, sic eius ingenio doctrinaque ueterem suam Iuridicae disciplinae famam non tenuiter auxit. Itaque nunquam uiri, tam praestantis, personam, Vindobonae susceptam, recordatur, quin suam simul dignitatem reminiscatur, noua illius dignitate amplificatam

Omnino magna est Academiarum dignitas, quam nullius obtrectatio minuat, nedum interuertat, quoad diuinae humanaeque sapientiae studia cunctis Reipublicae partibus plurimas afferent maximasque utilitates. Sed, quoniam Academiae omnis doctrinae praestantioris, optimarumque artium, publica quaedam augustaque domicilia sunt, eae quidem Academiae tum demum florere poterunt, cum egregios clarosque doctores habuerint, quorum celebritate nominis multos undique ad discendum inuitent, quorumque disciplina reddant excultos, quos erudiendos acceperint. Ita fit, ut, quo magis horum doctorum crescit amplitudo, eo plus ornamenti, ex decoribus eorum

eorum, ipsis Academiis accedat. Qui quidem honos non modo durat, dum adsunt hi tales uiri docendoque elucet, sed etiam postea, una cum eorum fortunis, augescit, cum illi, domo exciti, alio commigrant, altioreque ascendunt gradum. Multum enim gratiae solet haberi locis illis, quibus clari uiri debeantur, uel nati in eis, uel illustrati, eaque re fit, ut, laudandis his uiris, ipsos simul locos laudare uideamur, unde uenerint illi. Bergerus ergo Vitembergae non desit esse honori, cum, Vindobonam arcessitus, in tribunali Imperii amplissimo, scientiam, prudentiam, industriamque suam, expedita controuersiarum illustrium disceptatione, declararet

Commemorabili, quale nulla forte Germaniae Academia protulerit, euenit exemplo, uti tres Iurisconsulti Vitembergenses, duo quidem Ordinis Iuridici praefides, tertius horum, in reddendo iure, primum collega, ipse quoque deinceps antecessor, modico temporis interuallo, in Augustam sedem acciti, in Consilium Imperii Aulicum cooptarentur, locumque, splendoris plenum, multis magnisque meritis ornarent. Nam Bergero, patri, interiecto quodam spatio, collega uetus redditur, Io. Balthasar VVernherus, et, illo nuper extincto, eiusdem allegitur filius, Christophorus Henricus Bergerus, exquisita uterque scientia, acerrima industria, diuturno rerum usu, exercitissima iudicandi solertia, aliarum commendatione uirtutum, in primis clarus

Omnes autem hi triumuiro etsi expectationem, de se concitatam, non modo sustinuerunt, sed etiam superarunt, eorum tamen primus, Bergerus pater, ad gradum, tam altum, ueluti uiam reliquis aperuit. Hic enim, re tam bene gesta, tam bene audiit, ut Imperatori Inuictissimo, CA

ROLO VI, AYGVSTO, qui, pro suo in iustitiam amore, omnes eius prouehendae rationes circumspicit, occasio daretur, noscendi iureconsultos Vitembergenses, eosque, sibi probatos, altius euehendi

Quo quidem felici rerum euentu cum gaudeamus, tum illorum recordatione temporum simul delectamur, quibus Ioannes Henricus ille magnam Vitembergae auctoritatem obtinuit, ingenio, doctrina, praeclare factis, saepe multumque celebratus. Nam diuini humanique iuris fontes, multo uberrimos, legum cupidis patefecit, docendi disputandique subtilitate, si quisquam, excelluit, multos disciplina sua discipulos ad rempublicam, et munera huius splendidissima, expoliuit. Nec uero praesentibus modo, sed posteris etiam, prodesse uoluit, tot editis ingenii doctissimi monumentis, quibus Bibliotheca quasi iuridica uideatur instrui, forensis maxime

Multos Academiae magistratus gessit, singularem cunctis fidem, prudentiam, uigilantiam, praebuit, in Patrum confessu, quanta grauitate, tanta sapientia, censuit, optimarum semper habitus partium, incidit in difficillima reipublicae tempora, sed his animo, consilio, constantia, subuenit, remque expediuit. Academiae iura defendit, incommodis omni ratione curaue occurrit, commoda, quantum potuit, ubique auxit. Ius pari diligentia peritiaque, nec minus expedite, quam sancte, dixit, non hic solum pluribus in iudiciis, sed in Lusatia etiam, ac Dresenae

In Senatu Interregni proximi Saxonico, tractandis disceptandisque causis Imperii grauissimis, iuris publici, ciuilibusque facultatis, prudentiam explicauit. Quibuscun-
que

que potuit, consuluit, a multis, non in Saxonia solum, sed e finitimis etiam, remotioribusque, populis, sententiam rogatus, atque his tanta respondendi facultate cognitus, ut iuris oracula, publice priuatimque utilia, edere uideretur. Omnino aptus ad res magnas, labore iudicioque par, quanta praeditus cognitione, tanta rerum tractatione, prouidus deliberando, celer agendo, dignus sine dubio, qui, magnorum Principum consiliis adhibitus, in perpetua uersaretur Aularum luce

Quanquam igitur, continuata laborum fide, se nunquam remittens, ad summam fere senectutem uixit, optandum tamen erat, ut tantus uir, patriae communi tam salutaris, uita longius producta, multis adhuc luculentisque meritis rempublicam cumularet. Sed, quando iam fato occupatum est id, quod optamus, colamus potius, ac posteris prode studeamus, memoriam uiri, tam insignis, a quo plurima, uel commoda, uel ornamenta, in nos profecta sunt

Supremum fratris longe desideratissimi honorem anniuersaria, et solemni, oratione prosequi, statuit Io. Guilielmus Bergerus, ut animi grati faciat officium, et pie gratique profiteatur, ab se non tam fratrem lugeri, quam patrem. Ad eum igitur, proxima Mercurii die, in Templo Academico, Hora IX matutina, beneuole humaniterque audiendum, ut haud grauato conueniant, Comites Illustrissimos, Perillustres Liberos Barones, Patres, omnium Hospites Ordinum, Literatae denique Reipublicae Ciues, per decora Ioannis Henrici Bergeri, uiri de nobis optime quondam meriti, praestantissima, rogamus

Deum denique comprecamur, ut illustrem Gentem Bergerianam, quam domestici luctus tam grauis afflixit casus,

casus, coelesti consolatione recreet, et ornamenta, quibus adhuc floret, ei feruet, nouaque semper adiiciat. Sic domus haec gloriae paternae stabit aemulatione, ac, pluribus gratulationum argumentis aucta, pari uirtute fortunaque crescet. P. P. VII Calendas Decembres, anno recuperatae Gratiae **CIOIO CCXXXIII**

CXXVII

CONRADVS SAMVEL SCHVRZFLEISCHIVS

COMPARATVS

CVM

HENRICO VALESIO

Nondum dolor ille, quem ex obitu Conradi Samuelis Schurzfleischii cepimus, integri anni spatio usque eo mitigatus est; ut uirum insignem hodierno fatalique die minus desideremus, quam Gallia quondam Henricum Valesium desiderare potuerit, Nonis sibi Maiis ereptum. Vtriusque nos uirtutes, famamque nominis, cum recordamur, uidere nobis uidemur exemplum scientiae atque auctoritatis, ab interioribus atque exquisitioribus literis repetendae

Erat Valesius tam acri praestantique praeditus ingenio, ut palmam, in medio positam, puer auferret, magistrique Russelli corruptelas iudicio, annis anteuertente, corrigeret, ac multis rebus expectationem Petauii Sirmondi-
que superaret. Aetate iam confirmata, nihil reperiēbat in ullo doctrinae politioris genere tam reconditum, tam
non-

nondum cuiusquam industria satis expolitum, quin illud et inuestigandi solertia exploraret, et promptissima iudicandi facultate limaret. Haec in Schurzfleischio fulsit indoles, ut intelligentes ingeniorum in eo Boxhornium Salmasiumque aliquem spe destinarent, haec uis diuinae mentis ex eo illustribus enituit indiciis, ut eius studio discendi non alii, quam ipsius eruditionis, elegantia expolitae, termini uiderentur statui. Variam doctrinam, neque de medio sumptam, affert Valesius, siue sacram profanamque historiam interpretetur, siue antiquitates Graecas ac Romanas, data differendi occasione, tradat, siue orationes componat, siue poemata et epigrammata scribat, uel antiquis scripta explanet. Sed, quicquid huius est, in eo doctrinam cernas illam, qua nihilo minus, quam ille, Conradus abundauit. Hanc enim pluribus ingenii monimentis expressit, ipsi quoque Valesio multis partibus anteferendus, si quidem Latini cultus munditie, ubertate, et grauitate, censeatur. Valesius libris, quos inops emere non posset, commodatis utebatur. Annos iam natus quadraginta, ac Memmiana liberalitate adiutus, aere suo multos cupide emit, nactusque est complures, ac lectissimos. Sed, plurimum cum egeret, timidius adibat amicorum bibliothecas, in primisque in Regia, et patria, Codices, manu exaratos, euoluebat. At Schurzfleischius, pluribus fortunae commodis, quae uel Principum gratia tribuit, uel industria non sterilis peperit, auctus, locupletiolem eruditionis, manu formisque descriptae, thesaurum, adolescens iam, instruere coepit. Hunc, aetate pro-uectiore, cumulauit libris, non solum ex Germania, sed etiam ex Belgio, Britannia, Gallia, Italiaque, quouis pretio, et studiose diligenterque conquisitis. Cum, peregrinandi studio ductus, longe domo abisset, in Regia, aliisque Gallicis, in aliarum etiam, ad quas commigrauit, gentium, bi-

bliothecis, in primis in Britannorum Bodleiana, Romanorum Vaticana, Etruscorum Medicea, Insubrum Ambrosiana, ueteres triuit optimasque membranas. Ex Germanicis bibliothecis Guelferbytanam, ob subsidia historiae Germanicae, magni existimauit, sed Vindobonensem, quae Codicum frequentia et bonitate nulli temere cesserit, in primis excusit. Hic instructissima priscae memoriae monimenta reperit, quae in plurimis Germaniae locis desiderauit, ideo dicere solitus, Germanis non ingenia, sed doctrinae subsidia, deesse, maleque agi cum artifice, qui destituatur instrumentis, nec melius agi cum doctis, quibus libri desint, ut Valesio quondam. Hic autem Henricus, cum Veroduni literis erudiretur, retardandus putabatur, ne morbum sibi nimium laborando acceleraret. Itaque cubiculi praefectus, per unius horae ueniam, plus ei, quam reliquis condiscipulis, dabat, ad uires quiete reficiendas. Idem postea in grauioribus studiorum curis sic erat defixus, ut, amicos salutatum, septimo quoque Saturni die, a meridie, prodiret, uix euerrendus, ut Sirmondus loqui solebat, cum ancilla cubiculum uerreret. Cum membranas ueteres, uel exoletis, uel male pictis, literis scriptas, laboriosissime uersaret, ac plurima, antiqua praesertim, legendi modum non haberet, dextrum oculum amisit. Nactus ea re non idoneum tempus studiis obsequendi suis, molestias otii, morbo facti, crebra doctorum hominum consuetudine, atque allocutione, temperauit, et, deficiente, atque hebescente, indies acie, anagnosten eundem et librarium, cuius opera in perlustrandis, recognoscendisque, libris uteretur, conduxit. Deinceps sinistro quoque captus est oculo, et utrumque lumen, artis, oculis suis scienter adhibitae, beneficio, recuperauit quidem, altero tamen rursus amisso, unius retinuit usum. Ante id tempus cum ualeret oculis, uigilias

uigilias ferre non poterat, neque unquam lucubrando noctem extrahebat, nisi necessitate aliqua maiore coactus, quae sine dilationis uenia imponeretur. Conradus, cupiditate laudis ab ineuntis aetatis aemulatione, qua, ut Valesius, superiorem ferre non poterat, incitatus, freno, non calcari, egebat. Aetatis corroboratae tempus sic literis impertiebat, ut in eas omnem conferret operam, Academiae tamen officio suo, Ordini suo auctoritate, amicis familiaribusque, uel institutione, uel consilio, nunquam deesset. Quod diurni temporis tribuerat aliis perliberaliter, id nocturnis studiis fortius recuperare studebat. Nec uero ideo oculorum, quibus acribus utebatur et nitidis, morbo tentabatur, et, quanquam a uigiliis, ut Valesius, haud abhorrebat, altum tamen diuturnumque somnum pati non poterat. Ipsos igitur familiares suos increpabat, interdum saepeque noctu studiosissimos, si quando hi paulo diutius dormissent. Nunquam se, quod mirati sumus, remisit, nunquam de laborum taedio, aut de senectutis incommodo, questus est. Ne senex quidem uideri, nedum dici, uoluit, perinde, ac de Valesio, Francisco Gueto, et Isaaco Vossio, memoratur. Hos enim, aiunt, canorum commemoratione offensos fuisse. Molestae, credo, ferebant, nullam rugarum mentionem simul fieri, ut perfecta laus senectutis esset, quae canos et rugas ostenderet. Noluerunt potius, ut uidetur, imitari multos, qui sapientiam sibi canis arrogant, ubi cetera defunt potioraque senectutis decora. Est sane apex senectutis auctoritas, sed neque cani, neque rugae, repente auctoritatem arripere possunt, uerum honeste acta superior aetas, fructus capit auctoritatis extremos, ut Tullianus ille Cato rectius docet. Quod si ducenda sit uxor, institutum Valesii, consiliumque Iacobi Tollii probare consuevit, aut uirginem esse ducendam, aut aliam nullam. Naturae tamen bonitate tan-

ta usus est, atque ea rem familiarem moderatione animi prudentiaque constituit, ut ne caussam quidem cum Valefio reperiret uxoris ducendae, quam ille nimis docte feroque duxit, annum iam primum et sexagesimum egressus. Tanta de Valefio erat hominum opinio, ut eum Ludouicus rex annuo stipendio ornaret, ut huic ex tot eruditissoli antistites Galliae, commendatione Petri Puteani, hortatuque Caroli Montchalli, darent negotium, ueteres sanctioris historiae scriptores recensendi. Valefium domi in ornamentis patriae numerabant Mazarinius, Colbertus, Memmius, Peirescius, Petrus de Marca, beneficiis etiam multis afficiebant. Hunc eundem magno in honore habebant, et praeclaris iudicii sui testimoniis honestabant, Sirmondus, Petauus, Puteani, Bochartus, Bigotius, Bignonius, Menagius, omnes denique, qui suum doctrinae locum relinquebant. Suffragabantur foris Franciscus Barberinus, Lucas Holstenius, Leo Allatius, Claudius Salmasius, Isaacus Vossius, Nicolaus Heinsius, Iacobus Vsserius, compluresque alii, qui, Valefium in quo ducerent numero loque, datis ad eum literis, significabant. Quanta nominis amplitudo Schurzfleischio accesserit, constat inter omnes. Hunc ipse Leopoldus, Augustus, Nesselio, in ordinanda, curandaque, Bibliotheca successorem destinauerat, ut fama tulit. Eum certe plures magnique Germaniae Principes ad se muneribus inuitauerant, in his etiam optimus sapientissimusque Princeps, Saxo Vinariensis, in consiliis eum habebat, ipsa Consilarii dignitate, annuoque stipendio, auctum. Externi quoque populi, ad quos accesserat, eum, eruditionis spectatae studio permoti, ut accepimus, secum, lautis conditionibus retinere studuerant. Huius potissimum ingenio, instructissimae doctrinae, apparatus, quae sibi comparauerat, praesidiis, labori assiduo, eloquen-

loquentiae, ad regulam prisca cultus exactae, nullam scribendi explicandique materiam non dedissent eruditi prudentesque uiri, si per eos stetisset. Communi tamen aliqua, uel spe, uel optatorum contentione, delegabant ei curam laboremque Titii praecipue Liuii, accuratius recognoscendi, doctius interpretandi, quem, norant, illius esse familiarem, ab illoque auditoribus explanatum, quem, uidebant etiam, in eius scriniis asseruari, collatum cum membranis bonae notae, Palatinis maxime. Erant quoque, qui optarent, a Schurzfleischio utrumque Sleidani opus continuari, ipsum quoque Thuanum, cuius uel nitori, uel integritati, uel amplitudini, in uasto historiae ambitu complexuque, nondum quenquam respondisse, arbitrarentur. Nihil attinet referre quod alio iam loco expositum est, quantum Schurzfleischio tribuerint Frisii, Gersdorffii, Boeneburgii, Lyncceri, Dancselmanni, Limbachii, Ziegleri, horumque similes. Nec uero magis necesse habeo, denuo commemorare, quid senserint de eo, Norisii, Ciampini, Magliabechii, Fabretti, Bellorii, quid, in aliis Europae populis, Baluzii, Bigotii, Vossii, Spanhemii, Monachi, Graeuii, Rycquii, Vitriarii, Pragetti, Normanni, quid rursus apud nos Germanos, praeter Stryccios, Neffelios, Meibomios, Schraderos, Arnolds, Vagenseilios, Spizelios, ii omnes, qui non ignorarent, quanto Schurzfleischii uirtutes laboresque ornamento essent, et Germanico nomini, et literis elegantibus

Sed, quo maiora fuerunt decora Schurzfleischii ac Valefii, hoc acerbius fui desiderium reliquerunt ambo, hic quidem Galliae suae, ille uero Saxoniae ac Germaniae, uterque Orbi, politioribus ingeniis literisque florenti. Restabat tamen aliquod moeroris leuamentum in celebritate

Hadriani Valesii, fraternae laudis aemuli, et fratri, natu maiori, diuturna, uitae, studiorum, uictus, societate coniuncti. Haud secius Conradi desiderium multis partibus lenit Henricus Leonardus, frater natu minor, et fraterna institutione, fraternoque conuictu, formatus. Hic enim in possessionem fraternae, et gloriae, et fortunae, immisus est, eiusque ornamenta nobis cognita sunt, et exterarum iudiciis gentium celebrata. Quo minus mirandum est, si Principibus aliorum locorum Sapientissimis adeo placuerunt, ut ab eis in aulas inuitarentur, publicis certe honoribus ornarentur.

Tanti casum uiri momentis suis Georgius Fridericus Ravius, Veydeberga Francus, expendit, sapientiae ingenuarumque artium Magister, probitatis, ingenii, sanctioris atque humanioris doctrinae, et diligentiae, exemplo nobis magnopere commendatus. Excitatus enim pietatis officio, quo Schurzfleischium in patris loco coluit, quo morienti etiam constanter affuit, doctoris sui, longe desideratissimi, memoriam grata uirtutum recordatione, et docta elegantique oratione, recolere statuit, hoc ipso die luctuosissimo, qui praesidium patroni, tam indulgentis, ei, superiore, anno, abstulit. Huic religione obsequii, quo non minus Schurzfleischium reueritus est, iunget se iuuenis, literis moribusque optimis excultus, Io. Andreas Ludouicus, Seruesta Anhaltinus. Pari enim obseruantia annitetur, ut, si Schurzfleischianorum decorum numeros explere dicendo non possit, admirationem certe, quae in animo infedit, explicet oratione, honori anniuersario composita. Superest, Ciues, ut tota mente repetatis merita Schurzfleischiani nominis, quae tantum literis, tantum huic Academiae, lumen attulerunt. Moueamini tum fratris, coelo
recepti,

recepti, ueneratione, tum conspectu superstitis, qui adi-
tum uobis ad memoriam temporum rerumque gestarum
aperit, atque ipsos Bibliothecae suae thesauros, sine inuidia
et tergiuersatione, uestris studiis exponit. Ita fiet, ut ani-
mos ad officium, optimo cuique probatissimum, reuocetis,
et hodie, publica religione perfuncti, hora pomeridiana
III, ad uirtutes nostratis Valesii, in Auditorio Maiore, co-
gitatione, quae ad capiendum ingenii, cultu perficiendi,
exemplum instructa sit, acrius contemplandas, concione
frequentissima confluatis. P. P. Idus Quinctiles A. R. G.

∞ 133 CIX

CXXVIII

DE

O F F I C I O

S Y M M Y S T A E

Quo pluris, ad secundas aduersasque res sapienter fe-
rendas, interest, DEI, cuncta nutu suo temperantis,
Gubernationem semper in oculis haberi, hoc maio-
re Saluiani studio duci soleo; quem, uideam, sancte dicta
factis expressisse, eaque simul ratione, muneri suo conue-
nienter, declarasse, quid imitandum ceteris agendumque
foret. Praeclare enim, NIHIL, inquit, OMNINO
PRODEST, NOMEN SANCTVM HABERE
SINE MORIBVS. Hoc, causa haud incommode in-
terposita, eo docet, quod VITA, dissentiens a PRO-
FESSIONE, ILLVSTRIS TITVLI dignitatem
conuellat, HONOREMque, rerum male gestarum hu-
militate, siue, ut ipse loquitur, INDIGNORVM A-
CTVVM VILITATE, proiectum, deleat turpiter
atque extinguat

Est

Est certe, est sanctimoniae nomini locus suus, idemque magnus, ubique relinquendus. Quod tamen nomen ubi uirtutis, quam profitetur, actione uacat, tanto plus suscipit dedecoris, quanto longius ab officio discedit. Facta, e contrario, uirum probant, fidemque dictis faciunt, et, accenso praelatoque operis praeclari lumine, inuitant animos ac permouent, ut appetatur uirtus ac teneatur, quam tanta morum integritas, tanta uitae grauitas, commendauerit

Pari modo cum Ioannis Henrici Reismanni uoce uita congruit, sic, ut doctrinam optimam uita, bene composita, confirmaret. Huius enim doctrina uitaque Saluiani praecepto respondit, utraque sacerdotis, ex Symmystarum ordine Senioris, religionem decuit, neutra recepit quicquam tulitue, quod uel animi leuitatem proderet, uel auctoritatem suscepti, diuque gesti, muneris eleuaret. Vir enim, innocentiae proposito sanctus, nihilo secius, quam doctor ille Massiliensis, **MEN TEM BONI STVDII AC PII VO TI** seruauit integram, hocque **PRAEMIUM VOLUNTATIS**, qua **PRODESSE TENTAVIT** ac studuit, diuinitus cepit, ut eum **COEPTI**, in sacro coetu, **OPERIS** nunquam poeniteret. Namque, **RERVM MAGIS, QVAM VERBORVM, AMA TOR**, mysteria salutis, inter coelites consequendae, ex incorruptis tradidit monumentis, atque haec, collatis inter se coelestibus oraculis, ea fide corroborauit, quae non instabili uacillaret opinione, sed ipsa lege ueritatis aeternae staret. Quanta ueri luce mentes hominum perfundere, tanto pietatis sensu uitam moresque eorum imbuere, nisus est, ut animi studium cum recte agendi scientia consentiret, neue discrepans quid emergeret atque abhorrens a regula, quam

quam, salutaribus literis praescriptam, ius fasque defini-
 ret. Sic se gerendo, Saluiani illius, quem ex finibus Nar-
 bonensis Galliae arcessiuimus, consuetudine, VTILIA
 POTIVS, QVAM PLAUSIBILIA, confectatus est,
 et, repudiata rerum uanitate, cum INANIA SAECV-
 LORVM ORNAMENTA respuit, tum maxime SALV-
 BRIA RERVM EMOLVMENTA cupidissime
 quaesivit. Habuit enim compertum, quanta genus ho-
 minum labe, quam fatali morbo, laboret, cui quidem
 malo, graui inueteratoque, non LENOCINIA sint ad-
 hibenda, sed REMEDIA celeriter proponenda, blandi-
 mentis istis procul amandatis, quae OTIOSORVM AV-
 RIBVS, cum negligentia sanitatis recuperandae, PLA-
 CEANT, deprauatis autem AEGROTORVM
 MEN'TIBVS nihil, ad incolumitatem ueram sempiter-
 namque, PROSINT. Rationibus ita bene subductis,
 merito COELESTIA ueneratus est BONA, quibus
 omne laboris commodum retulit acceptum, merito sibi
 uisus est MAGNVM percepisse FRVCTVM, quo-
 tiescunque QVORVNDAM, ac multorum potius, NON
 BONAM, DE DEO NOSTRO, SANAVERIT
 OPINIONEM grauitusque correxerit. Hunc animum
 magna aequabilitate gessit, ope diuina, perinde, ac docuit
 alios, sic confusus, sic erectus, ut, quod Numen praesens
 manifestumque, cunctis in rebus, agnosceret, hoc fretus,
 inter tot subitasque rerum uicissitudines, pari constantia,
 et ageret uitam et finiret

Cuius quidem sententiae, tam religiosae, principium
 fontesque, longe purissimos, duxit ex disciplina Ge-
 orgii, sacerdotio integerrime perfuncti, et Mariae Doro-
 theae, ad gentis Polonisiae decus genitae. His parenti-

Eeeee

bus,

bus, piis laudatissimisque, anno CIO IO C septimo et septuagesimo, Renardogrimmae, ubi pater sacris, eximia quatuor et uiginti annorum diligentia, praefuit, ortus, sub penetralibus tam faustis, in paterno, magistrorumque probatissimorum, contubernio, audiuit nihil combibitque, nisi castum sincerumque, et, excitatis uirtutum igniculis, coepit, una cum mente bona, bonas literas amare, illas praefertim, quae sancti quid prae se ferrent, animique emendationi seruirent. Subuenit adolescentis indoli, admodum probae, liberalis Fribergensis Lycei cultus, quo institutus ille fideliter ac politus, anno, proximi saeculi, tertio et nonagesimo, Athenas nostras adiit. Hic, seueriore iam cura, scientiam uariae disciplinae auxit, ingressus in doctrinae multiplicis praestantisque curriculum, ducibus multo peritissimis, Strauchiis, Roehrenseis, Schurzfleischiis, Dasso-uis, Cnorriis, Vichmanshufiis, Roescheliis, aliis denique, qui, publice priuatimque docendo, sui copiam facerent, et ingenio, eruditionisque copiis, elucerent. Ex his Vuernsdorfios coluit, sed plurimum pondus apud eum habuit Valentinus Ernestus Loescherus, qui summae tum expectationis fuit, iam, pro meritorum dignitate, in amplissimum locum prouectus est. Haec dum pluribus in literis geruntur, ille, gradu pleno ad intelligentiam diuinarum rerum progressus, Deutschmannis, Loescheris, Hannece-
 niis, Neumannis, interpretibus sacrorum exercitatissimis, totum se tradidit, quorum praeceptionibus eruditus, exemplis monitus, quid Theologi uel cognitione dignum foret uel grauitate, luculenter perspexit. Quicquid autem, ratione tam consulta, didicerat, hoc omne documentis rerum clarissimis postea comprobauit. Etenim, anno CIO IO CC III, VII Calendas Februarias, optimo sanctissimoque seni, Ieremiae Deutschmanno, partium, quas hic ipse, senectute
 mor-

morboque confectus, obire non poterat, adiutor datur. Anno post, ab excessu Deutschmanni, sacra quarti loci munia nanciscitur. Anno deinceps eiusdem saeculi sexto decimo, altiore gradum ascendens, hoc, et omni, quod insecutum est, tempore, insignem docendi fidem praestitit, agendique rationem, praeceptis consentaneam, ubique demonstrauit.

Quo grauius igitur ferimus obitum uiri, nobis et bonis omnibus cari, qui VI Idus Februarias, cum tertium et quadragesimum aetatis annum ageret, moritur, eo magis simul fortunam miseramur uxoris, ab illius amplexibus auulsae, Reginae Carolae. Haec uirgo, stirpis Quenstadae ornamentum pudicitia modestiaeque complexa, anno huius saeculi octauo, III Nonas Septembres, in illius manum conuenit, eique omni caritate deuincta, et plures peperit suauissimosque liberos, et omnem muliebris officii fidem, ad extremum uitae spiritum, religiosissime seruauit. Superest, Ciues, ut Sacerdotis, de munere sanctissimo bene meriti, honori supremo consulamus, eiusque funus, et desiderio uirtutis, omnibus cognitae, prosequamur, et rite deducamus. Hoc in Aedem Marianam, hodie, ab hora I pomeridiana, procedet. P. P. Idib. Februariis, anno salutis restitutae cło lo CC XX

CXXIX

DE

CONIVGIO

BONO

Magnum pietatis suae fructum consequitur Catharina Elisabeta Volfia, cum uiro, cuius desiderium ferre non poterat, coelestis gaudii societate iungitur, et, sempiterna uoluptate perfusa, omnis sollicitudinis pristinae sensum memoriamque deponit

Videor mihi uidere specimen uirtutis muliebris, quotiescunque marmor, literis priscis insignitum, inspicio, in quo sic loquens fit Anicia Glycera, ut omne punctum tulisse sibi uideatur, si marito probo se dignam praestiterit. **DE VITA, inquit, MEA SATIS. FVI PROBATA, QVAE VIRO PLACVI BONO.** Fastidit fere, ut uile suspectumque, uiri boni nomen saeculi uanitas, quod tamen, publice priuatimque, domi forisque, spectatum, tantam sustinet dignitatem, ut nihil summi non habeat, ut sine illo nihil uerae sit praeclaraeque laudis. Bonitatem cum nominamus, uirtutem dicimus, qua detracta, prudentiam mentitur calliditas, iustitiam simulat iniuria, fortitudinis inuolucro tegitur temeritas, temperantiae simulacro fallit auaritia, ipsa religionis species, obtenta uelis, fallaciam intendit, nihil incorrupti, nihil sinceri, subest, sed fraus dolusque recti et honesti, aequi bonique, pii denique ac sancti, integumentis inuoluuntur, non unius certe generis, uarieque dissimulatis. Hinc ista **HOMINIS FIGVRA, quae GERIT IMMANITATEM BEL LVAE,** ut nihil intersit, utrum quis asciscat illam figuram,

ram, an **EX HOMINE SE CONFERT IN BEL-
LVAM**, si, ratione potissimum duce, magistros officio-
rum audiamus, ueteres quidem ac graues. Qua quidem
uitae peste, tam capitali, tam Deo hominibusque inuisa,
quae nihil sibi non permittit, diuina permiscetur huma-
naque iura, omnis confociatio disturbatur, sensus extingui-
tur ipsius humanitatis. Quare, poetae, philosophi, histo-
rici, omnes, quotquot uitam salubribus praeceptis ac le-
gibus, suo quisque more, instituerunt, communi quodam
consilio conflatoque consensu, nisi sunt, uti, sublata con-
suetudinis deprauatione, sentiendi agendique rationem
bonis moribus excolerent, eaque re uitam redderent inte-
gritatis, grauitatis, sapientiae, plenam. Testis Homerus,
cuius poema Basilio uirtutis laudatio est, testis Plato, cui,
studio bonitatis, Deo similes fiunt homines, testis Cicero,
quo monitore, nulla res tanti esse debet, ut **VIRI BONI
ET SPLENDOREM, ET NOMEN, AMITTAS**, quo
rursus iudice, **PERNICIES EST, QVOD ALIOS BONOS,
ALIOS SAPIENTES, EXISTIMANT**. Testis, cum Po-
lybio, Dionysio Halicarnassio, Plutarcho, uirtutis Romanae
laudatoribus, T. Liuius, qui, cum Rempublicam su-
am, ut **BONIS EXEMPLIS DITIOREM**, eoque
ceteris anteferendam, posteris tradere instituit, quid imi-
tandum sit, ostendit. Cum ueteres oratorem sibi uelint
uirum bonum, Fabius nihil praecepisse sibi uidetur, nisi,
monitis grauitate additis, **BONAM VOLVNTA-
TEM** commendet, nihilo quidem secius, ac Plato in ea-
dem re maximum dicendi robur ponit, in Phaedro. Trans-
eo Satyricum, qui, pluribus rebus non leuiter irrisis, u-
nam fere **BONAM MENTEM** reueretur. Relin-
quo Porticum, in qua **NEMO MAGNVS, NISI
BONVS**. Ad hortulos Epicuri ne respicio quidem, qui

tamen ipse, dum sancta praecipit et recta, **BONI AUCTORIS** famam quaerit, si Senecae Gassendoque credimus. Alias Sapientum disputationes praetereo, cum res ipsa loquatur, nullam scholam uelle tam malam uideri, quin gloriatur, bonos maxime uiros illos esse, quos faciat, quos emittat. Ipsi quidem iureconfulti, cum praestantiam studii sui demonstrant, pari grauitate elegantiaque profitentur **ARTEM BONI ET AEQVI**. Cum res, qua uitae societas continetur, appellanda est, **FIDES BONA** uocitatur, sine qua uir bonus quid sit, iudicari non potest, quacum, Plutarchus ait, uirum bonum naturaliter magistratu perpetuo fungi. Cum Belli Pacisque Ius a doctis conditur, quem ad modum, boni uiri officio, maiestatem uel tueri debeant potissimum Principes uel ornare, docetur. Sed tanta huius rei magnitudo est, ut pronuntiauerit rex omnis memoriae clarissimus, Gustauus Adolphus, quae praeclare differat Hugo Grotius, ab heroibus legi facilius et probari, quam fidelibus exprimi consentaneisque factis. Itaque pluris est, cum Phocione **BONVM** nuncupari, quam Magnum cum Pompeio. Nec uero male Carolus I, Britanniae Rex, filium, maluit, Carolum Bonum, quam Carolum Magnum, dictitari. Ipse quidem Carolus quintus, ut Prudentius Sandoualius, scriptor Hispanus, narrat, dicere solitus est, se sibi digniorem **VIRI BONI** merito uideri, quam Imperatoris, propterea, quod pauci sint uiri boni, sed Imperatores multi. Itaque, ut idem scribit, non alia iurandi formula usus est hic Caesar, Carolus, quam **FIDE VIRI BONI**. Sed ipsa bonitas tanto minus hominum testimonia desiderat, quanto excelsius ea Deo uindicatur, cum, si alte, si eximie, et summo diuinoque Numini conuenienter, dicendum sit,

BONVS

BONVS, NISI DEVS, SIT NEMO, ut Christus ipse nos docet. Tanti refert, boni uiri nomen re factisque obtineri. Haec igitur gloria, quae, radicibus in probitate defixis, perpetua uirtutis exercitatione propagatur, uera solidaque est. Haec omnibus honoribus, qui saepe multumque deferuntur indignis, antistat, quantoque, uel in humili fortuna, magnificentior est, tanto pluris existimatur.

Quantum igitur, quaeso, erat, uiro bono placuisse, ut Anicia gloriatur, haud stolide. Omnino satis erat ad commendationem uitae, in matrimonio officioque uxoriae necessitudinis traductae, sic uixisse, ut ratio dictorum factorumque graui, et cordato, omnis interioris uitae comiti accurate reddi posset, satis, ad uirtutis exemplum posteris probandum, hoc ipsum ei probatum fuisse uiro, cui nihil, quod malum prauumque foret, probari posset. Scimus hoc ipsum, ut perspectum usu, ut fama ciuitatis uulgatum, de innocentia Volsiae probatissima, quod de Glycera, ab ipsa relatum, credimus. Quo meliori etiam uiro Volsia, quam Anicia, placuit, eo uehementius nobis, ac bonis omnibus, illa probetur, necesse est. Quid uiro bono, qualem Cicero senserit, distet ille uir bonus, qualem Christiana doctrina informat, intelligi potest, si cum Tullio conferatur Ambrosius. Hic etsi Tullianis libris de Officiis, ad expoliendum opus suum, saepe usus est, inuestigatione tamen ueri plus, quam Cicero, ualet, sacris Oraculis adiutus. Itaque uim bonitatis, quae uirum praestantem efficiat, non constituit in aliqua hominum opinione de cuiusdam bonitate, externisue uirtutibus, quibus suam quisque mentem moresque componat, sed, in uitae ipsarumque cogitationum sanctitate, quae diuinis praeceptis congruat, cum Deoque suscipienda, gubernan-

nanda, perficienda, sit. Adde sacerdotis religionem, quae muneris sanctimoniae respondeat. Adde seueritatem morum singularem, qua sacerdos ille familiam regat. Adde odium eiusdem graue in omnem muliebris impotentiae licentiam, quam ideo concionibus suis infectari, castigare, et, quantum possit, ex animis delere, studeat. Tantum abest, ut ullam feminei generis, uel leuitatem, uel socordiam, admittat domum suam, et, delicias huius sexus habitare apud se, secum uersari familiariter, et pernoctare, patiatur.

Talis autem fuit Augustus Volfius, religiosissimi uir animi, antiquus, rectus, apertus. Huius ad aures peruenit Catharinae uirtus, huic ea placuit, multis argumentis explorata. Nihil enim reperit in uirgine, sibi probata, quod uoluptarium, uanum, ludicrum, foret, sed casta, composita, seriaeque, cuncta. Eam igitur nuptiis aliarum praeoptat, quae, mox in matrimonium ducta, maritum tanta sibi caritate deuincit, ut uita non posset esse non iucunda, quae cum uxore tam frugi amabilique degeretur. Sic enim illa inducebat animum, ut caste sancteque Numen coleret, fidem, quam dederat, uiro seruaret, liberos omni honestatis cultu educaret, quorum decem peperit, septem amisit. Omni praeterea cura prouidebat, ne quid detrimenti res familiaris caperet, sibi quid emendandum esset, attente cogitabat, nemini obtrecebat, egentibus miserisque succurrebat, aliorum commodis, quantum poterat, inferuiebat. Quo fiebat, ut incredibili uirum amore sibi coniungeret, et laudes adipisceretur, optimi cuiusque uoce praedicatas, meritoque ad gentis suae, haud obscurae, decus referretur. Namque, anno proximi saeculi altero et octogesimo, nata Ioanne Eccardo, pio prudentique uiro,

ro, qui Senatorio Ordini insignem fidem industriamque praestitit, et Anna Elisabeta, animi prudentissimi femina, habuit parentes, quorum eam suppudere haud deberet. Atque horum quidem ipsorum, certe integerrimorum, tam diligenti sanctaque disciplina instituitur, ut nullum obsequii munus non expleat. Itaque pater, quoad uiuit, filia, tam proba, mirifice delectatur. Hoc extincto, mater hoc sibi putat solatio fore, ut filiae, sibi carissimae, aspectu alloquioque languescentem senectutem recreet, ac solitudinis taedia leniat.

Sed optatis intercessit, quod dolemus, fatum. Hoc tamen feminae, quarto Calendas Martias morbo confectae, laus haudquaquam uel obruitur ita uel deletur, quin ea uigeat apud nos, et, ipsa uirtutis commemoratione, renouetur. Nobis cohortandi estis, Ciues, uti detis aliquid Volfianis, Eccardianisque, meritis, et funus, hodie, ab hora I pomeridiana, ex aedibus Eccardianis efferendum, in Templum Marianum, pio celebrique ritu, deducatis. P. P. V Nonas Martias, anno gratiae diuinitus recuperatae cio io cc xx

CXXX

DE

C R V C E C H R I S T I
T H R O N O G R A T I A E

Stephanus, primus ille testis Christianae ueritatis cruentus, hostibus in se furentibus, in coelum suspiciens, Dei splendorem, Iesumque, Deo astantem ad dextram, conspicatur. Si quo Dei beneficio singulari nostris oculis coelum perinde aperiretur, ac Paullus, afflatu sacro tactus, illud nobis sub aspectu ponit, in coelis quidem nos Christum, a dextra, in Solio Maiestatis, confidentem, uideremus. Qui quidem aspectus tantam Christi, in gloriae fastigium euecti, altitudinem magnificentiamque ostendit, huius ut cogitatione terreantur homines atque perturbentur, qui, Christum, meminerint, in terris ab hominibus illud, excruciatum, et crudelissime necatum, fuisse. Sed idem Paullus hunc animis terrorem eximit, eosque, a desperatione ad spem reuocatos, mirifica uoluptate complet, cum eis repraesentat Thronum Gratiae, quo Christus pios omnes, sibiue confidentes, uocet. Hic Gratiae Thronus est uerum illud et coeleste Ilasterium, siue, ut Paulus docet Romanos, ipse Christus, uniuerso hominum generi ab ipso Deo propositus, non adumbratum istud ac terrestre, quod, in Tabernaculo supra arcam foederis constitutum, Cherubin ostendebat, ex quo Oracula edebantur, ante quod Pontifex Maximus, in sacrarium interius ingressus, sanguinem uictimae spargebat, peccatis expiandis. Vt haec cuncta typus erant Seruatoris illius, hominibus, ab aeterna morte, per infinitam Dei misericordiam, redimendis, decreti, qui sanguine suo Deum offensum placaret, sic,
Chri-

Christo supplicium immane iam perpeſſo, umbra corpori cedit, uerumque Ilasterium, et placamentum irae diuinæ perfectiſſimum, fit ipſe Chriſtus. Qui quidem iam, in Soglio Maiestatis immenſae, ſecundum utramque naturam, diuinam humanamque, collocatus, Regis pariter ac Pontificis aeterni perſonam ſuſtinet, atque, ex officio ſacerdotali, pro hominibus ſeruandis deprecatur, eiſque ſe Dei conciliatorem praebet, ac palam offert, ut eorum pereat nemo, qui pura ſtabiliſque fide numen eius amplectantur. Hunc enim Deus largitus eſt placationi, per fidem, in eius ſanguine repositam, ut Paullus, cum ingenti certiſſimoque mortalium ſolatio, demonſtrat

Hunc Thronum Gratiae, quem, in coelis, diuina luce circumfuſum, Paulo duce ac demonſtratore, conſpicimus, et ſi merito ſupplices nos, genuque flexo, ueneramur, in ipſis tamen iam terris Thronum Gratiae reperire nobis uidemur, cum Crucem morientis Chriſti ſpectamus, nouae rei miraculo attoniti

Cuncta quidem humilia, ignominioſa, miſerabilia, hic apparent, quorum uel aspectu, uel ſola recordatione, non poſſis uehementiſſime non commoueri, niſi hominem penitus exueris. Aspice infelicem arborem, qua, per ſummam ſupplicii ſeruilis indignitatem, ſuſpenditur, inter duos latrones, homo ueste ſpoliatus, capite crucentato, tergo flagris lacerato, membris liuentibus, toto corpore tubere, fame ſitique confectus, exhausto paene ſpiritu, languens. Vide tibi turbam, libidinem, fremitus, iſtorum, qui conuiciis, ludibriis, omni contumelia atque acerbitate, cruci ſuffixum inſectantur, ſub oculis non ſolum ciuitatis Hieroſolymitanae, ſed tot praeterea gentium, ad celebrationem Solemnis ingentis undique congregata-

rum. Hunc hominem innocentissimum, cuius speciem squalidam despectissimamque uides, audi iam quoque, quod miserrimum est, inter incredibiles animi cruciatus atque angores, uociferantem, *Deus mi, Deus mi, cur me dereliquisti.* Adeo calamitosum, contumeliosum, miserandumque est, quicquid haec crucis memoria imagoque ostendit

Haec fane externa Crucis forma est, quam tuis oculis si cernas, neque longius prospicias, nihil in ea splendoris, nihil amplitudinis, qua capiare, reperias. Neque eo secius Crux haec, quam contemptissimam putaueris, uerus est Thronus Gratiae. In hac enim Cruce Deus moritur pro mortalibus, sempiterna perniciem liberandis. Qua quidem Gratia, maius adeo nihil excogitare potest humana ratio, ut ne hoc quidem ipsum, quod dixi, assequi possit. Homini certe moriendum erat, quoniam homo legem, a Deo sibi dictam, uiolauerat, quae contumaces morte multabat. Sed ea mors non modo temporaria erat, uerum aeterna etiam, quam scelerata sedes inferorum perpetuis tormentis urgeret. Huic malo suo mederi cum non posset homo, Dei misericordia intercessit, Filiumque Dei, e Paterno sinu euocatum, salutem mortalium dedit. Sic Deus, hominum asserendorum causa, de coelo descendit, sic, humana carne tectus, coetus hominum celebrat, regionesque uarias obit, ut ignaros Dei perditosque diuinam uoluntatem doceat, sic nullis ingratis hominum iniuriis malefactisque retardatur, quin pro eis mortem oppetat acerbissimam, ut omnibus uiam salutis patefaciat, qui eam ingredi pie uelint. Ea uero res quoniam in omni uita Christi respicitur, sed in Cruce demum perficitur, ubi arduum salutis opus finitur, in eadem
nimi-

nimirum Cruce Thronus Gratiae monstratur, cum maiestas Dei, pro hominibus morientis, declaratur, admirandum in modum

Nec uero coelestis Thronus Gratiae, quem Paullus ostendit, miseris hominibus, atque abiectis, patere unquam potuisset, nisi uoluntaria beneficaque mors, quam Christus in Cruce occumbit, eos, Deo inuisos, in ueterem eius Gratiam restituisset. Thronum Gratiae, quem Christi Crux instruit, tot tantaque coelestium bonorum genera loquuntur, quot et quanta mortalibus, Christi nece, comparantur. Ex his cogites, uelim, amicitiam Dei reconciliatam, mentis repurgatae conscientiam, animi tranquillitatem, quam uetus philosophia semper quaerit, nunquam inuenit, spem aeternae salutis exploratissimam. Quid habes, quaeso, praeclarius, quid iucundius, quod in rebus maxime expetendis ducas

Christus, in Cruce ab hominibus effrenatis delusus, exagitatus, omni diritate atque immanitate tractatus, pro eis nihilo minus orat Patrem, ut eorum ignorationi delicta condonet. Quam quidem culpam non solum Iudaei Romanique, qui hoc tempore in Christum saeuiunt, sustinent, sed eius nos omnes sumus participes, quorum prauitas hereditaria Deum offendit. Sed Christus, Patrem, ut ignoscat hominibus, obsecrans, placabilitatem clementiamque suam nobis explicat, ut eo confidentius ad eum confugiamus

Numquis, conuersis in Crucem oculis, audit, latroni, Christum roganti, ut sui meminerit in regno suo, gaudium Paradisi a Christo promitti, qui non ex eodem responso intelligat, summam in hac Cruce Gratiam cunctis, in peccatis uel grauissimis, sponderi, qui quiden latronis emendati fidem

imitentur. Qua quidem Gratia, quid excellentius, quid optabilius, esse potest. Sitio, clamat Christus. Quis autem miretur, siti eum macerari, qui saeuitia tam multiplici, nocturna diurnaue, tortus, inter graues et continuos animi aestus, prope deficiat. Longe erras. Deus enim sitit, non aquam forte uinumue, quod appetat merus homo, sed hominum salutem, pro qua ipsum supplicium subit. *Peractum est*, pronuntiat Christus. Laeta uero mortalibus optatissimaue uox, sed eo plenior Gratiae, quo plura ostendit bona, hominibus parta, sine quibus pereundum eis fuisset. Nam, peccatum, denuntiat, deletum, iram Dei sedatam, mortem uictam, coelum recuperatum, ac piis omnibus rursus apertum

Ergo cuncta septem uerba, quae Christus in Cruce facit, mihi, uelim, consideres, ut manifestis mirabilibusque signis perspicias gratiam, quae pectus Christi, cura generis humani, coquat, quam ille hominibus profiteatur, cuius fontes uberrimos in eos effundat. Quicquid tamen horum est dictorum, non simplicis certe cuiusdam et usitatae humanitatis sensum patefacit, sed excelsum quiddam diuinumque significat, ut 'Thronum Gratiae in ipsis quoque cunctis uocibus obseruare possis

'Thronus insignis datur Ioui Olympio, qui sedet in Solio ex auro et ebore, gemmisque distincto, coronatus, dextra Victoriam, sinistra Sceptrum, tenens, cum pallio calceisque aureis. Victoriae plures ad pedes eius saltant. Relinquamus superstitioni Graecae 'Thronum sui Iouis, cui omnia dat Olympia, a quo nihil habet. Nos 'Thronum Gratiae in Cruce Christi ueneramur, qui sua morte nobis, nihil habentibus, cuncta dat, quae sola nobis, uiuentibus morientibusque, profint in
per-

perpetuum, ut, cum excefferimus, inter coelites nullius rei egeamus. Hic enim Thronus nullo alio decore nitet, quam Christi sanguine, qui cunctis auri gemmarumque thesauris pretiosior est, eoque sanguine respersus, piis omnia tribuit, quae uel sperare, uel optare, salutari modo uel uelint, uel possint

Regum est, ut regnare, sic benigne facere, eoque dicuntur Euergetae, ut Christus ait, et tituli Numismatum ueteres ostendunt. Sed haec ipsa antiqui aeris elogia plus saepe praedicant de Syris atque Aegyptiis, quam praestant. Quod si reges omnes fuerint Titi, qui, diem perdi, existiment, sine beneficiis dandis, tantumne dare possent, ex Thronis suis, quantum Christus ex Cruce sua

Multa habes ueterum regum Solia, quae uel splendore suo, uel terrore maiestatis, non minus a nostro Gratiae Throno differant, quam ipsum Christi Regnum ab eorum regnis, qui benefici clementesque nominantur, ut ipse Christus dicit. Ex omnibus regum Thronis, qui posteris narrantur, nullum Solium splendidius atque praestantius, neque fuit unquam, neque erit, quam Salomonis. Permulti tamen eorum, qui sub eo pace diuturna plurimisque commodis floruerant, sibi causam reperire uisi sunt, de iugi paterni grauitate apud filium querendi. At iugum Christi commodum est, onus leue. Macedonum duces, post occasum Alexandri M in tabernaculo statuunt Alexandri Sellam Auream, cum sceptro ac diademate, ut et tutius de summis rebus consilia capiant, et, Alexandri quasi praesentis memoria, milites confirmet. Nos, posthabito cultu externo, qui facile obsolescit, Thronum Gratiae, quem Christi Crux ex-
truit,

truit, animis contemplamur, ab eoque optima sentiendi agendique confilia expectamus, et Christi, mortem obeuntis pro nobis, amore nos, cunctis in aduersis, consolamur

Henricus quartus, filio in se concitato, cum diris Pontificiis deuotus esset, a suis destitutus, Ingelhemii Thronum sibi ponit, in eoque confidet, diademate et sceptro ornatus, ut, ornatus regii reuerentia, perfidos terreat, atque ad officium redire cogat. Furias, putaueris, in Henricum effundi. Namque isti, Caesarem undique aggressi, coronam de capite detrahunt, ipsum Caesarem de sede deturbant, purpura insignibusque cunctis exuunt, et spoliatum atque irrisum relinquunt. Haec imago est impietatis furiosae, cui Caesaris auctoritas succumbit. Sed praepotens est Thronus Gratiae, in quo apparet is, per quem omnes Throni sunt facti, qui potentes de Thronis deiicit, qui, sedens in Throno Gloriae, omni coelitem choro stipatus, decretorium Orbis terrae iudicium exercebit. Huic igitur Throno cedat, necesse est, omnis hostium uis, quos Satanae Thronus mittit, peccatum, morsque ipsa. Haec enim Crux illud uictoriae signum atque tropaeum est, quod Constantinus M. in nube coeloque conspicit, quod Labarum uetus effigie praefert, *In hoc uinces*

Habet Thronos suos antiquitas sacra, quos antistitibus assignet, in Thronum inducendis. Sed omnes hi Throni, si quid boni habent, cunctos homines ad Crucem Christi, Thronum Gratiae, delegant. Thronis gloriantur antiqui Sophistae, in quibus exponant eloquentiam suam, quam flexanimam dicunt, sed uanam nugatoriamque rectius dixissent. At Christi Crux ipsius Dei ad homines Oratorem dat, qui Dei os publicum est, qui portat omnia uerbo suo, uocibusque suis, quas in Cruce misit, gratiae plenis, non minus

nus nos in sui amorem uenerationemque flectit, quam illos, qui, recedentes a Crucis spectaculo, pectora sua tundunt

Quo longius amoueris istos, qui olim, odio infamis per Crucem supplicii, hunc Gratiae Thronum deriserunt, Christianos infectati. Eos enim, per ignominiam, Crucicolas nominarunt. Sed hi sunt illi, quorum sapientia in stultitiam uertit, miserrimi profecto mortalium, quod beneficia Christi, in Crucem sublati, scire noluerunt. Nec uero recte hoc Throno Gratiae usi sunt Cruciferi sodales, qui, ordinis sui instituto, Cruces in baculis deferebant. Crux enim Christi pium quaerit animum, eoque uult geri

Venerabundi igitur accedamus ad Crucem Christi, tanquam ad Thronum Gratiae, non in sanctitate ligni, sed in ipso Christi morientis Infinito Merito, ponendum, et obsequio fideli, fide integra, summaque religione animi, colendum. Accedamus ad hunc terrestrem Thronum Gratiae, gratias agentes Christo, Liberatori nostro, religiosissimas, eodemque animo accedamus, quo Paullus nos ad coelestem Gratiae Thronum erexit. Hortatur enim, fidenti animo adeamus ad Thronum Gratiae, ut misericordiam adipiscamur, et gratiam inueniamus, ad opportunum auxilium. Pari modo fiduciam capiamus ex summis beneficiis, quae Christus, in Cruce moriens, nobis dedit. Sed agnoscamus prius grauitusque doleamus noxam culpamque nostram insignem, cuius poenam Christus pro nobis, sacrosancto sanguine suo, luit. Imploremus misericordiam Christi, ut nostri misereatur per sanguinem suum, pro nobis in hac Cruce profusum, ut placatum nobis efficiat patrem suum, ad ignoscendum peccatis nostris. Gratiam inire studeamus apud Christum,

G g g g g g

cuius

cuius effusam in hominum genus Gratiam nouimus, precibus assiduis atque castis, ut coelestis Gratiae muneribus nos augeat, quibus mentes hominum Spiritus Sanctus implet. Sic apud Christum, et totam Sacrosanctam Triada, in Gratia positi, habebimus auxilium semper opportunum, quo confisi, nullos ullorum hostium impetus, nullos aduersae fortunae casus, ac ne ipsam quidem mortem, extimescamus

Hoc precabitur a Christo, cuius ad Crucem, tanquam ad Thronum Gratiae, manus supplices tendet, iuuenis pietatis ac grauitatis eximiae, Io. Tobias Schroeter, Muhlhusinus; eoque commendatior politiorum literarum elegantia, quam iurisprudentiae studio, multa cum laude, iungit. Statuit enim, crastino die, post homines natos maximo, Seruatoris Excessum oratione publica, ac pie nitideque composita, prosequi, ut suum quoque grati animi officium faciat. Quod quidem consilium quo sanctius est, cum honori, non hominis cuiusdam, sed ipsius Dei, dulcissimique Iesu nostri, tribuatur, eo magis illud laudant omnes, qui amant Seruatorem suum. Vos, Cives, qui sanctitate animi et amore erga Christum certatis cum aliis, idem plane sentitis, idem praedicatis. Quanquam igitur ego paratissimus sum ad uos perhumaniter inuitandos, mauultis tamen uos religionem, ex uobis natam, quam a nobis excitam, afferre. Tantum dico, hanc orationem cras, ab hora tertia pomeridiana, habitum iri. P. P

VII Calendas Apriles A. R. G
c1o 1o CC XLIII

CXXXI

DE

HUGONE GROTIO

ROSTOCHII

MORIENTE

Recordanti nunc mihi, animoque contemplant, Hugonem Grotium, Rostochii, in finibus Meclemburgicis, morientem, non potest in mentem Ioannis Quistorpii non uenire. Hic paullo ante, quam Hugo spiritum redderet, ad eum arcessitus, tempori tam necessario non defuit, illudque, cum emendandi animi, tum confirmandi postea, genus, rebus prope desperatis, attulit, quod a Theologo sancto atque erudito, expectari possit. Itaque, si Grotius, extremo uitae tempore rem serio egit, ut nos quidem opinamur, ei certe Germania maiori comodo fuit, quam uel patria, uel Gallia, uel ulla regio gentis ullius. Huic enim, Delphis Batauorum oriundo, subita rerum conuersione, domi pernicies conflatur, in Gallis, ad quos ex uinculis astu uxoris profugerat, cum libertate ac dignitate, noua ingenii gloria paritur, sed eadem in Germanis denique, ad quos improuiso magis, quam infelici, casu defertur, salus nasci omnino uidetur

Male secum agi, arbitratur Belga, multiplici doctrina eximius, cum, reddita Gallicae legationis ratione, e regno Sueonum profectus, cum graui tempestate conflictatur, et, uentorum fluctuumque ui per triduum agitatus, in Cassubiae litus eiicitur. Hic, salo morboque propemodum confectus, in uastitate ac solitudine

Ggg ggg 2

uersa.

uersatur, ut uix habeat, quo se uertat. Inde, rusticum nactus uehiculum, eoque iactatus misere, non Lubecam, quo cursum direxerat e septentrionibus, sed Rostochium peruenit, uix superatis uiarum difficultatibus. Medicum reperit, sed nullam spem ualeitudinis recuperandae, quam morbus urget, ac penitus affligit. Aeger igitur corpore, ingentibus simul curis angitur, quod, inops consilii atque auxilii, animaduertit, sibi, procul patria, procul suis, quorum desiderio languet, ignoto inter ignotos, apud eos, ab quorum sacris dissentiat, decedendum. At illum, rebus suis diffidentem, confirmat Quistorpius, mortalis fragilitatis commonefactum, ad ueniam, diuinitus exposcendam, cohortatur, praesidium salutis quaerentem, ad unum incolumitatis humanae Assertorem delegat, ac, religione animi tactum, in uiam reuocat, ut effugiat periculum, quod supremis instet. Hac oratione habita, grauiter commotum fuisse Grotium, ipse Quistorpius testatur literis, quas, in Germania Hollandiaque editas, adhuc legas. Nam, mentione publicani supplicis a Quistorpio facta, Grotius, se ipsum, pronuntiat, illum esse publicanum. Ad Seruatorem, tanquam ad unicum spei humanae praesidium, sine quo nihil esse salui possit, se recipere iussus, omnem in solo Christo spem sibi esse fixam, praedicat. Hymno deinde, quo Christo, ut uero homini ueroque Deo, supplicatur, recitato, ad uenerationem Nominis, unice salutaris, pie complicatis quoque manibus, compositus, sacerdotem clara uoce praeceuntem, summissa uoce insequitur, uiribus iam debilitatis. Cetera, quae hominibus, de uita exituris, praecipi solent, Quistorpius proponit Grotio, eaque hic cuncta attente religioseque accipit, quoad audiendi uim usumque habet. His denique uocibus sopitus, expirat. Haec Quistorpius, qui morienti Grotio affuit

Sed

Sed mors Grotii, gentibus aliis nuntiata, quantum sermonis, quantum fabularum quoque, dedit. Guido Patinus, cognito Grotii obitu, miratus, in complexu Lutherani sacerdotis, Lutherana in ciuitate, illi, qui Lutherum Caluinumque oderit, moriendum fuisse, de Grotii, negauit, religione quicquam certi, uiginti per annos, comper-
tum fuisse. Eodem adiecit, fuisse, qui, Hugonem, dictitauerint, Socini labe infectum, excessisse, quamcunque religionem prius simulauerit. Philippus autem Brietius, eruditionis in sodalitate Ignatiana spectatissimae, in Grotio, tradit, Lutetiae Parisiorum cognito, uix quicquam apparuisse, a formula Romanae legis alienum, praeter externum cultum atque nomen, quae tamen ipsa quoque Grotius, ut sibi Dionysioque Petauio significauerit, abdicare parauerit, ac maturius omnino eiurasset, nisi sacris Pontificiis comitator, imprudentius forte, accedere maluisset. Hic idem Brietius, alio loco, ita memoriae prodidit, Grotio facultatem, non uoluntatem, in coetu Pontificio uitam finiendi, defuisse, qui sententiam, ut sibi fassus sit, nulla re dissentientem, animo tenuerit, prius tamen eam profiteri noluerit, quam secum alios ad easdem aras adduxisset. Sed Hugo, de aliis dum cogitat, ipse oblitus sui, male fortassis perit. Sic Brietius iudicat, homo morti, quam Grotius inter emendatiora sacra oppetit, infensus. Nihilo uerius Petrus Iuriaeus praedicat, Grotium noluisse religionis suae nomen edere, eumque illi, qui morientem cohortatus sit, auerso uultu, hoc unum respondisse, Non intelligo. Similem credulis fabulam narrant Menagiana, sacerdotem, qui Grotii supremiis subuenire uoluerit, nugarum fatis attulisse. Grotius, ut ostendat huic homini, sibi tali hortatore opus non esse, Sum Grotius, inquit. Tunc magnus ille Grotius, respondet sacerdos. Haec autem,

utriusque auctoritatis, quam futilia sint ac nugatoria, Quistorpii epistola planum facit. Eo certe exemplo liquet, quantum fidei sit habendum Menagianis istis, aliisque Rhapsodiis similibus, quae uel Scaligeri, uel aliorum, nomine uenditentur incautis. Nec loci, in quo animam Hugo efflauit, conditio patitur, neque rei gestae, cui praesens interfuit Quistorpius, fides concedit, ut ullo modo credi possit id, quod Ludouico Auberio Maurierio renuntiatur. Grotium, ut huic narratur, grauiter iacentem, homines, contrariis religionibus dediti, conueniunt, hac quidem mente, ut suam quisque rationem ei probet. Eis de religionis uerae principatu, quem singuli studuerint obtinere, acriter inter sese contendentibus, hoc unum respondet Grotius, Non Intelligo. Illis iam conticescentibus, rogat idem, horrentur se, uti Christianum morientem deceat

Hoc tamen in promptu est, cum obscura fuerit religio Grotii adhuc uiuentis, eo deinceps mortuo, complures extitisse, qui mentem sententiamque Grotii, suis quisque partibus, tribuerent, prout in monumentis, in uulgis ab illo editis, doctrinae, suo congruentis iudicio, testimonia reperire sibi uiderentur. Magnus enim et habebatur Grotius et erat, in primisque clarus admirabili scientia plurimarum, exquisitissimarumque, literarum. Acriter utebatur iudicio in disceptandis rerum illustrium controuersis, singulari prudentia in gerunda republica, obeundisque legationibus, uel Batauis ad Britannos, uel Suecicis ad Gallos. Plurima scripserat, plurima ediderat, diuersorum utique generum, grauissimorumque argumentorum, cuncta insigni amplissimaque doctrina resperferat. Nihil enim humile tractare consuevit, sed excelsa omnia, nihil ludicrum, sed seria seueraque cuncta, suae grauitati sumpsit. Itaque
haec

haec a theologis, iureconsultis, philosophis, philologis, uiris maxime ciuilibus, cupidissime arripiebantur, ac legebantur. Sed Grotium maiorem uideas in rebus ciuilibus, quam in sacris, eum tutius in humana sapientia, quam in diuina, laudes. Vt enim uberrimi est ingenii in repetendis explanandisque omnium aetatum monumentis, sic praefidentis saepe, minusque sobrii, in diuinis interpretandis oraculis. Indulget opinionibus suis, ubi firmiter in uestigiis sacris insistendum fuerat, recentibus Hebraeorum magistrorum placitis ac somniis obsequitur, ubi simplicitas diuini contextus atque euidentia, locorumque consimilium consensio retinenda. Acutior saepe, quam religiosior, doctior, quam doctrinae, coetui pio iam meritoque probatae, retinentior, uult ille uideri, multis locis. Cum saepe nouitati, quam ueritati, magis studeat, affectatione inanis gloriae fidem apud bonos perdit, quoniam ingenii sui famam reuerentiae erga sacra antepondere uidetur. Atque haec quidem multi cum parum diligenter discernant, fit saepe, ut ab imperitis, aut rerum nouarum cupidis, Grotiana recipiantur nullo discrimine. Cum autem sentiendi coniiciendique licentiam, quam Critice diuinatrix mendosis ueterum scriptis concesserit, sacrosanctis incorruptisque Tabulis adhibeat, cumque sagacitati atque eruditioni suae modum, qui tantis rerum coelestium mysteriis debeatur, non statuatur, mira profecto leuitate animi, in capitales prolapsus errores, multorum in se animos conuertit, consilii prauitate audaciaque offensos. Quapropter alii, cum Boeclero, laudant Grotium et admirantur, sed huius theologiam deplorant, alii eum, cum Riuetto, Maresio, Voetioque, grauius incusant, alii denique, omnium integerrimi, praestanti duce Calouio, ueritatem diuinam, quam Grotius pluribus corruptelis detorserat, egregie uindicant

Sic

Sic Grotius sacra castissima saepe fordibus interpretationum suarum polluit, et uiuus ideo mortuusque multos habuit ac iustissimos sui reprehensores. Sed, quoniam morienti Grotio Quistorpius affuit, eumque doctrina sua ad beatum decessum instituit, quaeri iam poterat, quid hic idem Theologus de Grotii morte, et senserit, et sentire potuerit. Equidem Grotii, uiui morientisque, tempora, puto, distinguenda. Cum plura licentius scriberet Grotius, multa quoque de eius religione, ex scriptis eius, uel aliunde, accepta, in uulgus spargerentur, haec quidem Quistorpio, Grotii non ignaro, ignota esse non potuerunt. Quanquam igitur Quistorpius arbitrari poterat, religionem Grotii, inter complures diuersorum opiniones, fluctuare, eam tamen Arminio praecipue atque Socino fauere, ex eo potissimum poterat existimare, quod fama de Grotio ferebat. Hac mente Quistorpius, agens cum Grotio moriente, non potuit ea in primis non afferre, quae uel Arminio, uel Socino, aduersarentur. Hoc ut fieret, boni Theologi conscientia, quae hominis cuiusuis emendandi rationem singularem debet habere, Quistorpio, sancto prudentique uiro, suasisit. Nec uero facere aliter potuit Quistorpius, cum Grotium ad *Beatam Emigrationem*, ut ipse loquitur, hortari uellet. Quae quidem Beata Emigratio doceri neutiquam potuit, nisi prius, licet breuius, uel Arminii, uel Socini, uel aliorum, errores capitales demonstrarentur, quibus Grotius putabatur imbutus. Quis ergo dubitet, quin Quistorpius, nisi sui uoluerit obliuisci, mentem Grotii sententiamque nauiter explorare studuerit. Malus enim fuisset Medicus, qui mederi aegroto uelit, morbo eius ignorato. At Quistorpius nihil, quod sui sit officii, omittit. Miris etiam modis Grotium habet paratum, ad uoces suas uel audiendas, uel accipiendas. Grotius enim, Rostochii aegrotans, postridie, quam accesserat, Quistorpium ad se uocat,

uocat, non disputandi forte caussa, cum esset aegerrimus, sed sui consolandi gratia, quod neque Arminianus, nec Socinianus, neque alius, religionis suae tenax, fecisset. Eundem Theologum Grotius, ad se arcessitum, tres horas, usque ad ipsum obitum, ab hora nona uespertina usque ad duodecimae nocturnae finem, secum habet. Sermo- nes eius constanter audit et cupide, eum loquentem probe intelligit, eius uocem in precando, manibus pie compo- fitis, subsequitur, quoad auditu potest uti. Omni hoc tempore nihil renuit, nihil dubitat, nihil improbat, sed omnia, quae audit, uoce gestuque comprobatur, ac sibi adeo palam accommodat, summa animi summissione declarata. Cum Grotius animam prope agit, Quistorpius monet, ut ad beatam emigrationem se componat. Ergo Quistorpius beatum saluumque uult Grotium, non adhibita generali quadam formula, quam cunctis religionibus accom- modare possis, sed ea demum, quae Lutheranis adhuc usi- tata est. Namque hortatur eum, ut peccata sua agnoscat, commissaque doleat. Quistorpius contritionem illam ur- get, quam Theologi nostri dicunt, primamque a poeni- tentibus exigere solent. Cum Quistorpius exemplum Publicani Euangelici Grotio proponit, peccata sua con- fitentis, Deique misericordiam implorantis, tum uero Gro- tius, *Ego sum ille*, inquit, *Publicanus*. Habes Grotium, ipsa eius uerba si spectes, excellenter dolentem. Quistor- pius Grotium remittit ad Christum, extra quem nulla sit salus. Quid autem Grotius. *In solo*, inquit, *Christo omnis spes mea est reposita*. Haec Lutherani germani fides est, non Sociniani, qui tantum Christo haud tribuit, nec, per nefas pestiferae opinionis suae, tribuere potest. Hanc autem fidem a Lutheranis recte mutuari si uelit Arminia- nus, ceteris quoque Lutheranorum doctrinis, quarum ca-

Hhh hhh

tena

tena dissolui neutiquam debet, simul assentiatur, necesse est. Sed Grotius cunctis, quae Lutheranae religioni conuenienter proponit Quistorpius, tanto assentitur studio, ut in eo Quistorpius nihil repugnans inuenire possit. Clara uoce Quistorpius Hymnum recitat Lutheranum, quo Iesus Christus dicitur Verus Homo, Verusque Deus. Hoc carmen, quod Christo publice priuatimque canere consueuimus, Socinianis, horumque similibus, opponitur, ut Persona Christi uindicaretur. At Grotius, complicatis manibus, ut Quistorpius ipse loquitur, summissa uoce, qualem debilitas corporis concesserat, claram Quistorpii uocem insequitur. Vide hic contraria Socinianis omnia, ac uere Lutherana. Ipsum uide Grotium, animo, uoce, gestu, pium. Cum Quistorpius finisset, Grotius, ab eo rogatus, an se intellexisset, *Probe*, inquit, *intellexi*. Hactenus habes Lutheranum, duabus poenitentiae partibus ita spectatum, ut ab eo simul cupide suscipiantur, quae sacerdos Lutheranus Grotio proponit. Sed adiicit Quistorpius ea, quibus iam iamque morituri, ut loquitur ipse Quistorpius, confirmari solent. Haec quoque Grotius audire studet, sed, hebescente auditu, singula difficulter intelligit, atque ita, interrogatus a Quistorpio, respondet, *Vocem tuam audio, sed, quae singula dicas, difficulter intelligo*. Grotius ergo iis, quae adhuc potuerit percipere, quin confirmari potuerit, confirmatusque sit, quis temere dubitet. Quae tamen ultima, in hoc temporis articulo, si non audisset, nihilo secius illis, quae, instructus a Quistorpio, prius audierat, tam paratus iam ad bonam mortem fuisset, ut pluribus uerbis opus non esset. Audit tamen ex iis aliqua, ut diximus. Quae quidem ultimae acclamationes cum, ob languorem morientium, breues ac neruosae esse soleant, quicquid earum percepit Grotius, hoc
animum

animum ei addere potuit. Illa uero Grotius extrema ef-
 fatus, moritur paullo post, praesente Quistorpio, qui tri-
 um horarum operam Grotii supremis dederat, satisque
 temporis habuerat, ad eum uel emendandum, uel confir-
 mandum. Ex eis, quae scribit Quistorpius, satis apparet,
 qualem, supremo uitae tempore, Grotius se gesserit. Sed
paucis, ut ipse loquitur, rem narrat, talique modo signifi-
 cat, plura omnino, quae sibi Grotius moriens probauerit,
 ab se exponi posse, si tempus ferat. Idem Quistorpius
 mortui quoque Grotii curam gerit singularem. Aucto-
 ritatem enim suam, qua Rostochii plurimum ualet, inter-
 ponit, ut intestina Grotii, lebeti aeneo imposita, in Tem-
 pli primarii, hoc Mariae Virgini sacrum est, *locum honora-
 tissimum*, ut loquitur ipse Quistorpius, reponatur. Hoc
 a Templi Mariani praefectis facile impetrat. Ipse autem
 Aedis huius sacris praeest, pascens gregem Christi, a quo
 Pastoris nomen capit. Hocne ille, quod suasu hortatuque
 suo efficit, acturus fuisset, hocne, si uoluisset agere, praefe-
 cti huius Templi tam facile concessuri, hocne alii Colle-
 gae, in Templo hoc, in Academia, emendatis sacris ma-
 xime semper dedita, silentio suo probaturi, si Grotius aut
 Socinianismi, aut Arminianismi, aut alius sectae cuiuspi-
 am impiae, hoc adhuc tempore, quo totus corrigi omni-
 no potuerat, ulla ratione, suspectus fuisset, aut pro Luthe-
 rano non habitus. Biduo Rostochii uiuit Grotius, ac, pri-
 mo quidem die, Doctorem Medicum, altero Doctorem
 Theologum, ad se, iubet, arcessi. Sic aduentus Grotii
 latere non potuit, cum satis affuerit temporis, ad eum fa-
 ma diuulgandum. Noli ergo dubitare, quin tot prae-
 stantes incorruptique Theologi, tot Professores omnium
 disciplinarum, tot praeterea homines docti, ipse etiam Se-
 natus, omnisque ciuitas, quae quidem Grotium aduenam

nosse potuerit, multo studio exquisiuerint, qualem uitae exitum hic Grotius habuisset, cuius religio ante id tempus tam male audierit. Quis ergo credat, eos huic Quistorpii consilio, Grotii in Templo eius urbis Primario condendi, intercessuros non fuisse, si male de Grotii morte existimassent, praesertim, cum Grotii uiscera, non in obscuro quodam huius Aedis angulo, sed in loco celeberrimo, siue, ut scribit ipse Quistorpius, *in loco honoratissimo*, sepelirentur. Quistorpius denique, ut Grotium honore huius sepulturae dignum ostendat, *Molliter*, inquit, *cineres cubent*. Haec sane uetus est tritaque sepulchrorum formula, sed, cum adhibeatur hoc loco a Theologo tam recto sanctoque, nihil aliud significare potest, quam Beatam Quietem, ut in Templis Christianis sacerdotes focis religionis suae mortuis precari solent. Itaque Quistorpius, de obitu Grotii quid sentiat, uerbis factisque declarat. Nec uero illud praeterierim, mortem Grotii a Quistorpio dici *Catastrophem uitae*, a summo uiro actae. Quam quidem Catastrophem infelicem, ut in Tragoediis, intelligere non potest, cum tam bonam salutaremque Grotii praeparationem ad mortem luculenter ostendat. Sed, Catastrophem intelligat, necesse est, felicem, laetam iucundamque, qualem Comici demonstrant, rerum in melius conuersionem, per exitum fabulae, ex inopinato faustum iucundumque, post ingentes rerum motus, multasque turbas. Talis enim exitus fuit Grotii, cuius uita multis rebus aduersis turbida fuit, ad extremum maris saeui procellis obruta, nec prius quietior facta, quam sedato placidoque eius fine. Adde iam uiros doctos dissimilium religionum, horumque iudicia, quae de supremis Grotii faciunt. Ex his Patinus ille, de quo mentionem feci, male de Grotii decessu opinatur. Cur autem. Quod in complexu Sacer-

cerdotis Lutherani mortuus fit. Ac multa quidem Patinus, de religione Grotii, miscet confuseque narrat, sed ostendit haud obscure id, quod eum male habet, Grotium decedere Lutheranum uoluisse. Brietius autem, de quo commemoravi, plura de Grotii consilio, ad sacra Romana transeundi, iactitat. Sed, quo tandem res euaserit, certior factus, et opinione sua deceptus, eum, retur, immorem sui, male fortassis perisse. Quid ita uero. Namque acceperat, Grotium morientem Lutheranis se dedisse sacerdoti, eoque credit, eum, Lutheranis adiunctum, decessisse. Alii, Lutheranis infensi, qui male de Grotii morte sentiunt, eum dicerent Lutheranum, nisi Lutheranis hunc inuiderent honorem. Andream Riuetum uix nomino, quem, uideam, iratum esse iudicem, qualem nullae gentium ullarum leges probauerint, nedum Christiana placabilitas. Stomachose nullum poenitentiae signum relinquit Grotio, nullam quoque facultatem eius audiendi, qui accesserit, ut Euangelicum nuntium afferret. At Quistorpius, non ultro accedit, sed ab ipso Grotio uocatus, tum uero accedens, cupide auditur, idemque poenitentiam Grotii satis euidenter docet. Atque hae quidem res, aliquanto latius expositae, etsi Grotium morientem Lutheranorum in numerum aggregare omnino uidentur, tamen, ut hominum iudicia saepe dissentiant, sic habeas fortasse, quod, de quaestione tam celebri, in dubitationem tibi uideatur adducendum. Cur enim Grotius, qui superiore tempore religionem simulare uisus est, hoc idem nunc apud Lutheranos facere non potuerit. Patino sane Grotius est simulator religionis, ut diximus, et Gisberto Voetio uir dubiae et uariatae religionis. Itaque sunt, qui Grotio Religionem Prudentum tribuant, quam, aliis quoque nominibus, Politicam, Philosophicam, Eclecticam, et Eclogisticam, dicunt.

Hanc definiunt libertate legendi ex aliis religionibus, quod placeat, et commodum esse uideatur. Sic religio quaedam singularis conflatur ex plurium religionum placitis, non digna certe religionis nomine, propterea, quod auctoritate diuina non fundatur, sed opinionibus hominum uacillat, neque sanctitati, sed utilitati, seruit. Tales homines, in sacris, dixeris Miscelliones, qui non certae sint sententiae, sed uariorum mixtorumque iudiciorum, ut Festus Pompeius exponit. Hoc animo fuisse Grotium, colligunt ex ipsis eius libris, qui saepe stabilitatis diuinae nihil afferant, sed decerptas aliorum confusasque sententias, magnis cum erroribus. Proinde, cum Grotius sit multarum religionum, eius, putant, opiniones, quamlibet prauas, in generali illa professione, quam Rostochii ediderit, latere potuisse. Equidem nihil eius negauerim, quod de licentia Grotii, in religione recens cudenda, traditur. Eodem adiicio, Grotium, ut ipse scribit, ab adolescentia institutum fuisse sacris literis, sed iis magistris usum, qui de sacris non idem sentirent. Sic Grotius adolescens uarias combibit opiniones, quas deinde, ut fit, secutus est. Sed causam non reperio, quam ob rem Grotius religionem simulare uoluerit, supremo uitae tempore, quo sibi, uiderit, esse moriendum. Nam, qui simulant religionem, hoc facere solent, aut incommodorum metu, aut commodorum spe, ducti. Ex ipsis interdum Christianis antiquis fuerunt, quos uel metus conspectusque tormentorum praesentium, uel spes dignitatum aliorumque bonorum, permoueret, ut dissimularent studium religionis Christianae, simularent profanae. Quisnam autem cogit Grotium, uocare Theologum Lutheranum, quisnam, priora sacra mutare, ut simulatione Religionis opus sit. Hac si utatur, quidnam commodi speret in Germania, quam transire, uult, non inco-

incolere, quid incommodi a Batauis non timeat, ad quos regredi statuit, apud quos familiam fortunaeque suas habet. Iam propone animo tuo statum hominis cuiusdam morientis, cui sola mors incutiat timorem iudicii, apud Deum subeundi. Huius quidem talis, si quem Dei sensum habet, mors nulla simulationis ac dissimulationis effugia recipit, sed animum maxime, qualis est, solet aperire. Si uerum amas, non potes non mirari, ab homine, aliis sacris innutrito, docto praesertim, cui rationes contrariae ex opinionibus antecaptis facile succurrant, nullam uocem, uel diffensionis ullius, uel tergiuersationis, editam fuisse, ac ne signum quidem ullum repugnantis animi, sed assensum ultro declaratum, eumque perpetuum, usque ad finem uitae. Quatenus hoc tempore extremo uis ullius generis infertur Grotio, ut religionem uultu, uoce, manibus, fingat. Nulla uero. Sed idem Grotius, cum sui iuris sit, eiusdemque liberrimi, interiorum quamdam uim sentit, acresque aculeos conscientiae, qui pungunt eum atque fodiunt, ut salutis suae praesidia quaerant, hoc ipso ultimo tempore, quo abeundum sit e uita. Itaque, cum suorum sibi malefactorum sit conscius, sacerdotem Lutheranum, a quo salutarem poenitentiae modum accipiat, ad se arcessit, eum, se delictorum admonentem, adducentemque ad Christum, in quo solo spes salutis reposita sit, attente pieque audit, eius dicta probat sibi accommodat, eum retinet secum usque ad ipsum uitae exitum. Quicquid hic euenit, geritur ui Spiritus Sancti, qui Grotium excitat, emendat, atque confirmat. Cuius quidem rei tempus si nimis serum ac breue putes, latronem respice, in cruce morientem, qui crimen suum, iustamque eius poenam, confitetur ipse, nullo monitore. Poterat autem aequae, ac socius eius, offendi supplicio Christi,

sti, inter se alterumque latronem pendentis, et hominum furentium ludibriis exagitati. Sed ille, diuinitus instinctus, correctusque in extremis rebus suis, petit a Christo, ut sui meminerit, ubi uenerit in regnum suum, eique Christus ipse, Hodie, confirmat, mecum eris in Paradiso. Quidni agnoscamus in Grotio quoque uim Verbi Diuini, quod acutius esse gladio quolibet ancipiti nouimus, quod, in medullas animosque penetrans, Hierosolymis, una Petri concione, tria auditorum millia capit, nedum acies eius in uno Grotio hebescat. Hoc uerbum audit ex Quistorpio Grotius, ex eaque auditione fides eius existit, ut Paulus dicit, Fides ex auditione

Ac mihi quidem uidetur Grotius apud Sueones fortunam fecundissimam in aduersa reperisse. Cum enim ad eos uenit ex Gallia, ubi legatione splendida functus erat, inter procures atque aduenas eruditos inuidia odioque flagrat. Vt maleuolentiae taedia leniat, suaeque studio naturae obsequatur, Theologis Suecicis familiarius utitur, tum grauitate eorum atque humanitate captus, tum meditatione rerum sacrarum, a puero, ut ipse scribit, mirifice delectatus. Sic, in Aula Lutherana, inter Lutheranos, pluresque horum doctores, uersatus, Lutheranam Religionem diligentius, quam unquam alias, explorat. Num igitur nunc ille, qui tantum iudicio, tantum eruditione, ualebat, animaduvertere non poterat, sacra Lutherana, quae solo Dei Verbo nitantur, aliis esse meliora, quae ingeniis humanis. Num putemus, per misericordiam Dei, hoc Grotio, uel audienti Lutheranos, uel libros eorum legenti, euenire non potuisse, quod aliis uiris doctis saepe multumque acciderit, ad haec sacra, postquam rectius cognita fuerint, praeter opinionem traductis.

ctis. Vossius Grotium dicit miraculum saeculi sui. Nec iniuria. Sed nos iam Grotium diuinæ prouidentiae miraculum dicamus. Cur enim eam prouidentiam in Grotio non perspiciamus, quæ patefit in eo pluribus modis. Grotium enim casus singulares omnibus rebus urgent, quibus in tantas angustias coniicitur, ut ex iis expedire se non possit. Excidit gratia Reginae, qua paullo ante, legatus in Gallia, floruerat, ab eaque, domina sua, tristis dimittitur. Cum soluit ex Suecia, ut Lubecam peruehatur, atroci atque immani tempestate oppressus, triduo in alto iactatur, nulla fere spe salutis. Quid miserius his miseriis dixeris, si mare, Septentrionis praesertim, adieris, ne nescias orare. Naufragio denique facto, faeuitia fluctuum in oram Cassubiae maritimam expellitur, procul Lubeca, quo tendebat. Mortuo, quam uiuo, similior in terram exponitur, pluuiæ tempestate, per sexaginta, amplius, milliaria, agresti incommodoque curru uehitur, ac trahitur potius. Rostochium tandem peruenit, aeger corpore, languens animo, uiribus exhaustus, quas, in senili iam ætate, fregerat horror terrorque diuturnus maris tam infesti, accedens inde morbus, ac longinquitas itineris, ingentibus difficultatibus obstructi. Satisne malorum terra marique perpetitur Grotius, ut, cum intelligat, hæc cuncta sibi non temere ac fortuito accidisse, in se possit descendere, et, monitus uitæ anteactæ, delicta, quæ in ea reperiatur, serio deplorare. Accito Medico, Doctore Stocmanno, quem scientia munerisque Academici dignitas clarum fecit, nullum in medicina auxilium reperit, ac, suscepta animi medendi cura, Quistorpium ad se uocat. Ab hoc ueniente salutatus, sic, ut, Theologum suæ calamitatis sensu moueri, intelligat, *Ita Deo*, inquit, *uisum fuit*. Audis igitur ex ipso Grotio, quicquid horum sibi euenerit malorum, illud

a Deo, eiusque providentia, proficisci. Sic ipse Grotius Lutheranis sacerdoti, quem ad se acciri iussit, praedicat divinum consilium, quo suae res hunc in locum deductae sint.

At Grotius, sacra interpretans, multis incommodavit, multos corrupit, in coetu Christiano. Itaque Grotio publice refellenda fuerant, quae publice scripserat cum offensione aliorum, si veram poenitentiam agere voluisset. Atqui spatium scribendi mors non dabat, sed poenitendi. Haec autem Grotii poenitentia qualis, et quanta, fuerit, dictum est. Quistorpium tamen cum Grotio plus egisse coram, quam epistola sua, paucis, ut ipse, loquitur, exarata, exponat, colligas porro, licet, ex verbis ipsis Quistorpii, *inter loquendum*. Quo minus confessionem Grotii, Quistorpio editam, dixeris tam generalem, ut ea pluribus religionibus communis esse possit. Haec enim confessionis formula non a Grotio praescribitur Quistorpio, sed ab hoc proponitur Grotio, cuius morbos animi cum Quistorpius habeat perspectos, ut vir doctus, eam, necesse est, medicinam, ut sanctus prudensque vir, adhibeat, quae morbis his medeatur. Quod eum fecisse, quis dubitet, qui merita huius Theologi, sacris in rebus spectata, non ignoret. Nec vero nesciebat Grotius, neque Augustino fuisse pudori, integros Retractationum libros componere, neque aliis viris magnis, rescripta atque correcta edere, quae prius scripsissent inconsideratius. Ipse quoque Grotius, in suis libris, priores cogitationes posterioribus, ut sapientioribus, emendare haud raro solet. Cum Grotius igitur vi divina sic permotus esset emendatusque, ut extremum vitae tempus sacris Lutheranis daret, ut, ex formula Doctoris Lutherani, vitae prioris peccata doleret, quidnam impediebat,

diebat, quo minus idem Grotius simul eadem vi diuina sic tangeretur, ut superiores in sacris errores, quibus scripta sua inquinauerat, correctos, uellet, meliore sententia, quam nunc teneret, quam coram sacerdote professus etiam esset, in qua denique moreretur. Hoc, ut arbitror, pro infinita misericordia Christi, in quo solo Grotii poenitentis omnis spes, ut ipse pronuntiat, reposita erat, satis esse poterat in praesenti, ubi mors instabat, et Palinodiae scribendae facultatem temporis angustiis excludebat. Hoc autem exemplum Grotii, ad uerum Dei cultum conuersi, cur nos acrius non contemplemur, cum tanta prouidentiae ac benignitatis diuinae argumenta ostendat, cum tam illustre sit. Recte enim Quistorpius Grotium dicit summum uirum, literatorumque Phoenicen, eumque fama nominis tantum repraesentat, ut ex eruditis illorum temporum clariorem ne requirere quidem possis, si Grotium noris. Eo autem Grotii emendati euentu mirabili, qui uocem doctrinaeque Lutherani Theologi palam sequitur, nonne uim ac ueritatem Religionis Lutheranae comprobari, sentias, si spatium rei huius considerandae sumis, si bonus es, ac studio partium uacas. Haec enim Religio, tametsi nullius hominis testimonio eget, ipso iam Dei uerbo satis superque per se munita, manifesta tamen Spiritus Sancti in Grotio moriente efficientia, luculentius declaratur.

Nos quidem, ut in supremis Grotii singularem Dei, misereri hominum soliti, bonitatem clementiamque ueneramur, sic in Quistorpio tale reperimus instrumentum gratiae diuinae, quale sibi Grotius, de uita migrans, optare potuisset.

Ceterum Quistorpius, insigni rerum coelestium intelligentia praeditus, plurimum adiumenti sacro coetui afferebat,

rebat, et, ingenii monimentis, ac discipulorum doctissimorum prouentu frequentiaque, clarus, plurimum dignitatis conciliabat patriae suae

Atque hoc quidem Io. Quistorpii decus, quod soli Dauidi Chytraeo secundum ducit Alma Rosarum, tantum abest, ut ulla sui parte in stirpe illius obsoleuerit, ut filii, Ioannis Quistorpii, qui nomine, animo, munere, huiusque diligentia, patrem retulit, aemulatione conseruatum, uiguerit deinceps auctumque sit, et nouissimis inde sanctissimisque promeritis Ioannis Nicolai, nepotis, in fastigium commendationis incorruptae perductum. Quis hic fuerit, nulla certe re, nisi aetate, inferior, quam progenitores, quantus paterni auitique exempli successor extiterit, quantum sui desiderium Academiae, in qua floruit, concioni, cui oracula sacra exposuit, optimo cuique, qui nouerit eum, reliquerit, spectata uiri, in magna nominis celebritate uersati, merita abunde loquuntur. Publice tamen, et uberius, haec cuncta Fridericus Bolcius explicabit, e Prutenis Regiomontanus, ingenuarum artium Magister eruditissimus. Hunc, Ioannis illius Nicolai institutione quondam cultum, multis ab eodem rebus ornatum, nobis autem modestia, sanctioris doctrinae studio, disputandi solertia, probatum, tanta iam grati erga ueterem fidelissimumque doctorem animi pietas commendat, ut, quam plurimos huius esse similes, peruelimus. Itaque, Ciues, quantum consimili fidelis animi memoriae studeatis, quantum nominis Quistorpii amplitudinem perspiciatis, quantum huius nominis dignitati faueatis, aequissimo humanitatis officio declarate. His inuitati tabulis, uestrae uirtutis mementote, ut hodie, procuratis a meridie sacris, hora III, in Auditorium maius, anniuersariam orationem audi-

auditum, uos conferatis. P. P. quincto Idus Sextiles, quem diem, in sanctiores temporum commentarios relat-um, reddit *Dominica IX S. S. Triados*, anno, quam re-ditum est in gratiam, cIo Io cc xvi

Io. Quistorpii Epistola

de Obitu

Hugonis Grotii

IOHANNES QVISTORPIVS

Contendis a me, N. N. ut perscribam, quomodo, mun-
do huic ualedicturus, Literatorum Phoenix, Hugo
Grotius, se gesserit. En, paucis id habe. Conscende-
rat ille Stokholmiae nauim, qua Lubecam ferretur: ve-
hementibus, per triduum, in mari iactatus procellis, nau-
fragium patitur, et aeger ad Casubiae litora appellit. In-
de perquam incommodo curru, pluuiam tempestate, per sex-
aginta et plura milliaria, tandem Rostochium nostrum de-
uehitur. Diuertit ad Balemanniam. D. Stocmannum
Medicum aduocari curat, qui, aetate, naufragio, incom-
modis itineris, fractas uires aduertens, uitae terminum im-
minere, praesagit. Secundo ab ingressu in hanc urbem die,
(qui St. Vet. erat XVIII. Augusti) me, hora nona uesper-
tina, ad se uocat. Accessi, propemodum in agone Virum
constitutum offendi: compellaui, et, me nihil maluisse, af-
firmaui, quam ut mihi cum ipso incolumi sermones socia-
re licuisset. Regerit ille: *ita Deo uisum fuit*. Pergo: ut
ad beatam emigrationem se componat, peccatorem agno-
scat, super commissâ doleat, moneo; cumque, inter lo-
quendum, publicani, peccatorem se fatentis, et, ut Deus
sui miseretur, precantis, meminissem, respondet: *Ego ille*

sum publicanus! Progredior, ad Christum, extra quem nulla est salus, ipsum remitto. Subiicit ille: *In solo Christo omnis spes mea est reposita.* Ego, clara voce, precationem illam Germanicam Germanice recitabam, quae incipit: HERR IESV, wahrer Mensch und GOTT etc. Ille, complicatis manibus, submissa voce, me insequabatur. Cum finiuissem, quaesiui, an me intellexisset? Respondet: *probe intellexi.* Pergo illa recitare ex uerbo Dei, quae iam iam morituris in memoriam reuocari solent. Quaero, an me intelligat? Resp. *Vocem tuam audio, sed quae singula dicas, difficulter intelligo.* Cum haec dixisset, plane conticuit, et breui post spiritum exhalauit, in puncto duodecimae nocturnae. Habes catastrophem uitae, ab Grotio summo uiro actae. Cadauer Medicis post commissum est. Intestina, lebeti aheneo imposita, ut in templi, apud nos primarii, Mariae uirgini sacri, locum honoratissimum reponerentur, a templi praefectis facile impetraui. Molliter cineres cubent! Vale. Dabam Rostochii propriodie Michaelis, Anno
MDCXLV

CXXXII

GRATA RECORDATIO

MEMORIAE

HEBERO QV EN

STADIAE

Decessit matrona nobilissima, Beata Elisabeta Hebera, fed, rebus suis prius compositis, perinde, ac prudentia moriendi postulare uidebatur. Quanquam enim opibus abundauit, earum tamen curam cogitationemque abiecit. Has aliis, qui eis frui uellent, aequo reliquit animo, ut res caducas, quas fastidiret, meliorum cupida. Cunctis ea praeoptauit, quae cunctis longe melius praestarent. Diuina sibi bona, quae salutem darent, delegit, spretis humanis contemptisque, quae uoluptatis sincerae nihil haberent. Aeterna, uoluit, eademque sola, meditari, ut paratior esset atque instructior ad exeundum de uita, simul ac Deus hoc iussisset. Sic Deo religione fidei se coniunxit, animumque, a terris auersum, in coelum extulit, ut, in aspectu meritoque Seruatoris sui defixa, laetitiam praeciperet, qua beatae mentes perfruantur in perpetuum. Hoc autem consilio, quid habes, quod magis Christianam deceat, quid, eo consilio, salutaris dicas, ut prudentiam agnoscas, quam Hebera ipso uitae exitu comprobauit. Omnis uitae gloria perditur, quae moriendi temeritate maculatur.

Nihil igitur habet decessus Heberae, quod huius causa dolendum uideatur, sed habet tamen idem decessus, quod nobis desiderium renouet duorum uirorum, longe

longe praestantissimorum. Ea enim usa est optimo patre, quo nata est, anno c l o l o c l x v, quinto Calendas Ianuarias, Ioanne Andrea Quenstadio, Doctore Theologo, et amantissimo marito, Georgio Michaelae Hebero, Iureconsulto, cui nupta est, anno c l o l o c l x x v, nono Calendas Septembres, quorum utrumque, ingrati essemus, nisi in decora Academiae nostrae referremus

Ac Quenstadium quidem tametsi nemo nostrum uidit, eum tamen ex scriptis eius nouimus, ut insignem clarumque uirum. Scripsit enim multa, scripsit uario doctrinarum genere expolita, quae cupide leguntur adhuc, auctoriue magnam dignitatem addunt. Quis enim nolit adhibere Systema eius Theologicum, quod saepius recusum est, ut, opus hoc, iudicare possis, probari doctis, ut apprime bonum. Quem poenituerit, quaeso, legisse Exercitationes eius plurium generum Theologicas, quibus omnes diuinae doctrinae partes explicantur, illustrantur, uindicantur. Has pluribus enarrare hoc loco, longum foret, nec necesse, cum manibus complurium adhuc terantur. Quis, nisi doctior, discedat ab Antiquitatibus eius sacris, quibus exponuntur, et Hebraei, et Christiani, ritus. Quae quidem res quam fructuosa sit, quam difficilis etiam ac laboriosa, cognitum habent, qui uetustatis utriusque periculum fecerunt. Huius operis institutio, quae hominem certe doctissimum expectauerit, requirit exquisitiorem plurium linguarum cognitionem, complurium gentium, barbararum quoque, notitiam, ut, moribus uicinarum populorum inter se collatis, de quaestione proposita statui possit, cumque res multae multis e tenebris eruendae sint, requirit etiam Historiae, Geographiae, Chronologiae, aliarumque doctrinarum, subsidia, quae latissime patent. Ne-
mo

mo uero Quenstadii libros euoluit, quin eruditionem eius uariam amplissimamque ex iis perspiciat, in iisque sibi reperire uideatur aliquid, quod alibi frustra quaerat. Virum certe in Hebraea Graecaque Philologia accurate uersatum dixeris, ea si consideres, quibus, ab impia multorum obtrectatione, Hebraeos Graecosque fontes, scienter et apte, tuetur. Haud angustum uideas doctrinae curriculum, in quo decurrat ille, si ponas tibi ante oculos Sepulturam ueterum, in qua ritus antiquos funebres Graecorum, Romanorum, Iudaeorum, Christianorumque, tradit. Hunc eius librum nuper Iacobus Gronouius, Batauorum lumen, in manus doctorum rursus dedit, ob eamque causam in uolumen Antiquitatum Graecarum undecimum, duxit, referendum. Adde, quae de Latii Orientalisque in sacris dissensione differit, adde, quae de Statu Religionis Euangelicae, ab excessu Lutheri, per triginta, amplius, annos, memoriae prodit, adde alia, antiquae sanctioris historiae, quae literis mandauit, ut, his e monumentis, hominem noscas, plurimo historicae cognitionis usu subactum. Cur autem praetereo Dialogum, de patriis illustrium doctrina et scriptis uirorum, ex omni ordine, qui, ab origine rerum, per omnem terrarum orbem, usque ad sextum decimum saeculum, floruerunt. In eo Dialogo exhibentur simul plerorumque doctorum elogia, scripta praecipua, aetas, regionum item, urbiumque descriptiones, per Europam, Asiam, Africam. Videar forte subuereri, ne qui habeant in eo libro, quod desiderent interdum, uel in Geographia, uel in Historia Literaria, notantes in primis studium in partes Lutheranas. Quasi uero Theologus, Lutheranae ueritati deditus, eos uituperare possit, huic ueritati Euangelicae qui assentiantur, aut eos laudare, ab ea qui dissentiant. Nec uero, ualde, putes,

admirandum, si, in tam diffusa perdifficilis argumenti amplitudine, aliquando in locis, obscuris remotisque, offendatur, cum ne ipsi quidem Geographi ueteres, in pluribus Geographiae locis, sibi constent, et diffideant inter se. Nimirum Quenstadius amplissimo praeditus erat ingenio, assidui laboris, uaria insignique scientia, cuius instrumenta, semper paratissima, sumebat ex Bibliotheca, quam possidebat, ac libris optimis instruebat. Quicquid huius legas, delectum certe rerum miramque copiam, tam dispositam praecipue partium concinnitatem, tam expeditam rerum traditarum facilitatem, inuenias, ut, auctorem, cognoscas, ad docendum fuisse aptissimum. Hoc discipuli cum perspicerent, eorum frequentia studioque floruit, quorum multi praestantes euaserunt Theologi, praeceptorisque sui laudes magnifice praedicarunt

Heberum autem, sunt adhuc nostrum complures, qui nouerint, qui uersati cum eo sint, qui ius interpretantem, disputantem, perorantem, audiuerint, magna cum sua et aliorum admiratione. Hunc enim hominem generat quidem Vitemberga, multaque doctrina expoliuerat, sed eum Gallia potissimum sua excoluerat elegantia, cum ei neque opes, ad sumptus itinerum, neque ingenii facultas, ad omnia celeriter arripienda, nec gloriae studium, ad tractanda quaeque nobilissima, deesset. Itaque uidisses in eo Iuriconsultum elegantem, oratorem ornatum, disputatorem limatum, hominem omni morum humanitate politum, singularique prudentia. Pauca, ut multi ueterum sapientissimorumque, scripsit, sed magno iudicio, delectu, cultu, exquisita, ut, elegantiam in his et acumen si desideres, nimis inelegans atque hebes uideri possis

Vtrum-

Vtrumque, et patris, Quenstadii, et mariti, Heberi, decus, magnum omnino memorandumque, redundat in Heberam, quae tamen, ubi de supremis rectius et unice cogitat, nihil terrestrium rerum humanarumque curat. Animum potius curat, Epulo sacro reficiendum, Christi sanguine perpurgandum, hocque confisa Seruatore suo, in eius amplexu, septimo Calendas Februarias, obdormiscit. Funus, Ciues, hodie, hora tertia pomeridiana, efferetur. P. P. III Calendas Februarias, A. R. G. clō lō CC XLIIII

CXXXIII

DE

A N T I Q V A

P O E T A R V M

S A P I E N T I A

Decreto Platonis sancitur, Poetas Republica pellendos esse, Homerum cum corona dimittendum. Quae quidem sententia legislatoris acerbi atque iniqui, ut uideri posset, si quos, elegantiae ac suauitatis Poeticae studiosos, offenderit, hi quidem minus animaduenterunt, talibus sapientiae magistris, quales Poetae sunt, ne opus quidem ei fuisse ciuitati, quae omnibus uirtutum numeris absoluta fingeretur. At hi forte, nisi fallunt nos omnia, cum Platone in gratiam facile redibunt, si meminerint, eum lasciuus quidem Poetarum ingeniis Republica, arbitratu suo constituta, interdixisse, sed Poetas ceteros Deum filios et interpretes, et sapientiae parentes atque duces appellasse. Quod quidem tam ampli testimonium iudicii

Kkk kkk 2

non

non parum miraremur, si aut Epicuri, probi cetera sapientisq[ue] uiri, opinioni locum relinqueremus, cui, ab rhetoricis cum discefferis, hanc potissimum artem sorduisse, aiunt, aut Torquatum audiremus, qui puerilem, nescio quam, delectationem in Poetis reperire sibi uisus est, aut Lepido assentiremur, qui, apud Corn. Tacitum, studia haec, tanquam inania et fluxa, incessit, aut Eratosthenis dicacitate moueremur, qui, Strabone quamlibet inuito, nil, praeter aniles quasdam fabulas, Poetis tribuere ausus est. Nugas similes, praeter Tanaquillum Fabrum, iuniorem, agunt isti, quibus ludus est iocusque, et otiosum quoque commentum, quicquid Poetarum monumentis continetur

Quo minus autem putemus, insolitum esse honorem, quem Poetis habeamus, antiquitatis ultimae consensu impedimur, in poetarum admirationem atque laudes effusae. Poetas enim, constat inter omnes, animis Deo tantopere coniunctos, ut afflatu diuino credantur excitari, sanctosque prorsus, iudicari, et uates dignitate cum sapientibus exaequari, atque hoc unum inter poeticen et philosophiam interfuisse olim, quod altera doctrinas quibusdam fabulis inuolueret, easdem altera, integumentis his euolutas nudatasque, traderet. Dicant pro me, ne Democritum Platonemque commemorem, ipsi uates, se diuino quodam, professi, spiritu afflari. Hanc agant causam, tam ipse M. Cicero, qui Poetas, ex auctoritate Ennii, laude sanctitatis afficit, quam Fabius, cui Poetae cum musicis philosophisque paria faciunt. Maximus denique Tyrius, interior ille reconditae antiquitatis inuestigator accedat, qui poetam a sapiente, sola aetate docendique ratione, distinguit. Hac mente Lactantius, eruditione prisca eloquentiaque par, memoriae prodidit, Poetas, nondum orto philosophiae nomine, personam amplitudinemque sapientum gessisse

Omnino,

Omnino, si Marium Victorinum sequimur, omnis philosophia, de sententia ueterum, diuisa est in partes duas, quarum altera, Physicae nomine insignita, res diuinas, altera, Ethicae appellatione discreta, humanas, persequitur. Eodemque modo Pythagoras, Strabo, Maximus Tyrius, Philosophiam in diuinarum, humanarumque, rerum, uel cognitione, uel scientia, collocarunt. Quas quidem sapientiae partes, longe lateque fusas per alias atque alias disciplinas ac scientias, si cogitatione percurro, et rerum momenta, quae uersibus exposita sunt, acrius contemplor, eademque ad suam quodque sedem reuocare paro, intelligo certe, tantum abesse, ut Poetae ullum philosophiae locum, docti hominis cognitione dignum, ignorauerint, ut sapientiam docuerint eos, qui, conscientia humanae scientiae modesti, philosophos se uocarunt. Nam Poetae, modo insignibus sapientiae praeceptis ornant libros suos, modo eandem ex instituto explicant, ut, aut inscitiae nota, aut iudicii, obtrectandi libidine corrupti, exprobratio, ab intelligentibus expectanda fuisset Philosophorum Coryphaeo, nisi magnifice de Poetis existimasset. Primum in Graecia uestigium facio, cuius a fontibus omnis disciplina liberalis in Latium defluxit, proferoque in medium Homerum, ingenio sine exemplo maximum, tantaeque uirum doctrinae, ut Socrates, Plato, atque Aristoteles, Dione Chrysostomo Themistioque testibus, eius discipuli dicerentur, ut libros de philosophia eius Porphyrius ac Phauorinus scriberent, ut Aristocles Messenius sibi disceptandumsumeret, Homerusne praestantior esset, an Plato. Plus dicere non potuit, quam dixit, Dionysius Halicarnasseus, ab Homero cum aliam eruditionem omnem, tum perfectissimam philosophandi scientiam, profluxisse. Ad dignitatem igitur sapientiae poeticae asserendam, satis est, fateri plerosque ueterum,

terum, omnem Graeciae philosophiam ab Homero illo, qui solus dici Poeta meritus est, manasse. Credo tamen, si excidisset ex hominum memoria Homerus, futuros nihilo secius fuisse poetarum multos, qui praeceptis institutisque sapientiae abundarent. Fac, neminem eorum ad Homeri fastigium peruenisse. Hi tamen inter se, ingenio doctrinaque, certassent. Quidni ergo res tam egregias suis aspersissent libris, ut uel summum quemque philosophum ad legendum inuitauerint, et quamplurima docuerint. Ita sentio, cum in mentem uenit Hesiodi, in quo coeli siderumque, et rerum, in naturae recessibus retrusarum, peritiam, lectissimas simul uitae morumque, ac rei familiaris, praeceptiones, qui obseruat minus, nae ille nihil obseruat. Cogitemus Poetas alios, non anxie quaesitos, sed, uti quemque memoria subiecerit, praeter ceteros tamen, Aratum Solensem, Nicandrum Colophonium, Dionysium Alexandrinum, Oppianum Cilicem, eiusque non indiligentem, Philen, uiros, si quae numerorum uitia in horum postremo emendes, carminis laude claros, doctrinisque refertos, quae uarias philosophiae partes respiciunt. Aratus enim statos orbium coelestium cursus, motumque siderum, et tempestatum signa, luculenter exponit. Nicander rerum naturalium scientiam, medendique usum, remediis non leuibus comprobatum, ostendit. Dionysius terrarum locorumque ingenia, et mores gentium nationumque, describit. Oppianus, perelegantis homo ingenii, multa de piscibus ferarumque naturis tradit singularia, quae ne ipsi quidem Aristoteli, aut Aeliano, displicere potuissent. Phile demum, aetate multo inferior ille quidem, sed frugi haud expers, multa animalium propria recenset. Idem tamen, de Homero quod dixi, eo reor confidentius, quo propius intueor Tragicos ueteres, Aeschylum, Sophoclem, Euripidem. Horum
unus

unus abditam quandam sapientiam gerit, quam soli docti perspiciunt, alius nihil alieno loco aut tempore locutus fertur, tertius tot Ciceroni testimonia, quot uersus, annumerat, scenici philosophi nomen a praeclare dictis praeceptisque adeptus. Omnes hi illustribus humanorum casuum documentis regiam instruunt fortunam, et grauitate sententiarum publicae uitae profunt, nec minore cura naturae illud gentiumque commune ius illustrent, quo Reges uiuunt, et suas inter se res agunt. Expendas, quaeso, iam studia Comicorum. Nihil equidem subuereor, ab iis ne parum disci queat. Qui quidem, tametsi ad priuatae uitae consuetudinem oculos referunt, cum ciuilis tamen iuris intelligentia coniungunt prudentiam, quam ciuilis philosophia tradit. Vitam igitur omnem praesentibus rerum exemplis aptisque informant, ad decorum, in usu quotidiano familiarique conseruandum. In promptu est Aristophanes, elegantiae Atticae, incertum, an prudentiae, commendatione insignior, quem, nemo mirabitur, Dionysio missum a Platone atque commendatum fuisse, qui norit, quanto comicus hic iudicio patriae reipublicae statum expresserit, si qua eius comoediae ueteris licentiae relinquantur. Nec uero nos Menandri Philemonisque tanta cepit obliuio, quin recordemur, alterum, coarguendis modestis uitiis, uirtutes docuisse, alterum cordatas frugique sententias uitae hominum accommodasse. Digna etiam, opinor, quae sapientissimus quisque maximi faciat, inueniemus, si excutiamus, quae Pythagorae schola auctoritate conditoris sui commendat, quae Phocylides, Theognis, Callimachus Pindarusque, tradunt. Ea certe cognoscemus, quae breuiter acuteque dictis plus lectorem pungant, quam stimuli, nescio qui, Philosophorum, latissime disputantium. Namque hi multiplicis sapientiae auctores, uel
animum

animum ad diuinarum rerum exsuscitant cogitationem, uel eum copiis implent pulcherrimarum doctrinarum, acrisque mouent, quam ullae sapientum doctissimae uoces. Sed refero e Graecia pedem, quo non accessi, ut omnium memoriam uatum replicarem. Hac eo mente ueni, ut exemplis quibusdam, altius repetitis, planum facerem, haudquaquam Poetas philosophiae expertes esse

Atque hoc quidem clarius apparebit, si Graecis Latinos addas, disciplinis Graecorum innutritos. In ipsis Latii rudimentis haud praeterierim Liuium Andronicum, qui primus Romae fabulas docuisse memoratur, C. Naenum, Q. Ennium, eiusque contubernalem, Caecilium Statium, Pacuuium, L. Attium, Attilium, C. Lucilium, uitiis infectandis acrem. Hos autem, ex reliquiis eorum colligimus, uerbis quidem esse rudes, nullaque expolitos arte, sed praestantes sensibus, quos imitatione Graecorum excolant. Alter Homerus uult Ennius uideri, ac Staius a Menandro uix deiicit oculos, eiusque scientia eruditur. Quos quidem Poetas, scimus, tanti a ueteribus habitos fuisse, ut Cicero, aliique, eorum dicta memoriae tradiderint, nec secus, ac magni uoces momenti, crebro laudauerint. Multo politiores limatioreque sunt Plautus ac Terentius, quorum utrumque, nemini obscurum est, multum salis habere, nec minus doctrinae, ex intimis philosophiae adytis depromptae. Terentius autem morati iudicii honestate potior est, cuius sapientia, exprimendis hominum moribus admirabili, mirifice delectatur magnus ille Desiderius Erasmus, eamque hoc magis in oculis tulit, quo plura huius Comici exemplaria contriuit penitus, ut eius studio satiari non potuerit. Ad Maronem propero, cuius ego cunctis teneor, sed Aeneida, diuini opus ingenii, maxime

xime admiror. Nec uero miror, uersibus eius in theatro recitatis, uniuersum populum confurrexisse, qui certum habeam, si, reuocatus in uitam, Homerus aemulum legat suum, fore, ut admiretur peracre hominis iudicium, qui multa, ab eo accepta, fecerit meliora. Adeo nihil fugit Maronem, quod uel cognosci, uel agi, Graecia, artium bonarum magistra, uellet. Neque uero eum libri solum, otiumque studiis sumptum, multa rerum cognitione instituerunt, sed ipsius etiam aulae usus, et uirorum principum familiaritas, qua magnae fortunae didicit indolem, et ingentes animorum praecipitesque motus. Itaque, uaria praeditus scientia, cum alibi, tum libro potissimum sexto, philosophatur egregie. Et, quoniam omnia sapientum placita in numerato habuit, ad ea saepe respexit, sed dissimulanter. Senecam, hominem Stoicum, fere totum trahit Virgilius, Epicuri amicus, in quo tantae prudentiae sitae sunt opes, ut habeant alii, quod ab eo mutantur. Hoc cernas in eius Aeneide, quam tot regendi uirtutibus, et belli togaeque artibus, exornat, cui uiuam quandam atque spirantem administrandae reipublicae disciplinam intexit, quasi eam ex ipsa Augusti schola percepisset. Quis autem iam omnium tam imperitus est rerum, qui nesciat, quanta existimationis fuerit Horatius, non alio certe, quam excellentis ingenii, nomine Augusto, ac Maecenati carissimus. Eum similiter ex poetis, Senecam ex philosophis, adamare solitus est, ut Petrus Albinus refert, Fridericus Saxo, Academiae nostrae conditor, cui sapientiae, in rebus gestis omnique uita spectatae, fama nomen gloriæque Sapientis dedit. Atque Horatius quidem, ut monumenta eius posteris produnt, altum diuinumque animi habitum non modo a poeta postulauit, sed eum ipse possedit etiam, nec poetices magis, quam critices, fuit sciens, omnium

mniumque scita familiarum animo comprehendit. 'Tantum igitur Latii decus haud inique potest opponi Pindaro, eidem quoque, non parua sententiarum ubertate, anteferri. Horatius ergo neminem ad se non allicit, allectumque retinet, qui quidem Venusinum hunc uatem euoluerit, iudicio ad legendum, per philosophiae antiquitatisque cognitionem, tam praeparato, ut possit eius recessum pernoctare. In eius sermonibus tantum salis leporisque non asciti reperio, ut ei palmam Satyrae dem. Sed in eisdem facetiis ingeniosis tantum momentum, mores iocandi suauitate corrigendi, pono, ut, eum, arbitrer, in animis, hominum praesertim potentiorum, plus iocis, quam seueritate Heraclitum, efficere potuisse. Horatii mentio facit, ut et Persii, et Iuuenalis, recorder. Atque horum quidem in altero, ut exprobratum obscuritatis uitium defendere non ausim, ita mirificum philosophandi studium agnosco, in pluribus quidem magnisque rebus. Ab altero autem, uideo, pestes animi, corruptelasque morum, multo acrius, quam a Persio, exagitari. Itaque Iuuenalis, hoc docendi instituto, usque eo placet Lubino, hic ut fateatur, se ex una Iuuenalis Satyra plus profecisse, quam ex omnibus ad Nicomachum libris. Ab Ouidio longius, quam aetatis ratio postulet, afui, cuius quidem si nihil ad nostram mansisset memoriam, praeter admirabile Metamorphoseon opus, ab eo, tamen contenderem, adeo nihil eorum, quae nobilissima ingenia summo philosophiae studio consequi potuerint, ignorari, ut ea quoque a natura habuerit bona, quae aliorum optatis nulla unquam industria conciliauerit. Quod si mente repetimus Papinium Statium, Lucanum, Silium Italicum, Claudianum, aliosque his superiores, haud ignari certe sumus, quanti ab imperitis hi fiant, ut anteponantur ipsi Maroni. Infitiari tamen non possum, his
in

in Poetis, eorumque similibus, summos saepe viros, Hugonem maxime Grotium, non argutas quasdam nugas, ac lepidas fabellas, temporis fallendi causa, sed artes pragmaticas, atque abstrusum ciuilis prudentiae pondus, praeter opinionem vulgi quaesisse identidem, et cum admiratione inuenisse. His aucti commodis, uiri prudentes, nihil impedierunt, quo minus isti tam cumulosos elegantis doctrinae thesauros nescire perseuerarent, qui eos insolentius aspernarentur. Scio, me conturbare temporum rationes, si Lucretium nunc demum referam. Mea tamen, pro instituti modo, ut scientiam philosophandi Poetis uindicem, parum refert, quocunque reponatur ille loco, modo cadat iis sub oculos, qui naturae interpretem, numerorum legibus illigatum, requirant. Idem si poscant rei Astronomicae peritos, contueantur Ciceronem, Germanicum, speciatimque Manilium et Auienum, si herbarum, reique medicae, scriptores, ad Aemilium Macrum, Serenumque Samonicum, accedant

Quo plures autem et circumspicio Poetas et expendo, cum potiores eorum tantum attigerim, hoc magis eorum sapientiam perspicio, ut eam non possim mirabilem non iudicare. Eo minus admirandum puto, ab antiquis poeticen non modo primam quandam philosophiam uocari, uerum solum etiam poetam dici sapientem, ut uir in primis magnus, Strabo, docet. Hoc minus etiam miror, maximos Reges Imperatoresque in familias asciuisse poetas, eorumque in grauissimarum conatu rerum consiliis usos fuisse, et Augustum fauisse Maroni atque Horatio, Domitianum Iuuenali et Statio, Bassianum Antoninum Oppiano, Numerianum Nemesiano, Arcadium Honoriumque Claudiano, multoque ante, Africanum superiorem Ennio,

nio, Marium Archiae, Lucillum L. Plotio, Pompeium Theophani Mitylenaeo. Si reuertamur ad Graecos, apud Polycraten, Samiorum tyrannum, gratiofus est Anacreon, apud Hieronem Aeschylus ac Simonides, apud Dionysium iuniorem Philoxenus, apud Antigonum Macedonem Antagoras Rhodius, atque Aratus. Alexander denique Homeri tam cupidus est, ut sine eo ne dormire quidem uelit. Nec miror iam, diuinum Paullum in Arato, Epimenide, et Menandro, operam posuisse, et tum ueteres Graecos Latinosque Christiani nominis doctores, tum oratores, uirosque in republica uersatos, in eorundem studio hominum multum otii contriuisse. Tanto minus denique difficile puto, illorum coarguere errorem, qui poe-
 sin ob fabulas respuant. His enim antiquam oculi philosophiam, scite disputatione altera declarat Maximus Tyrius, his plurimum utilitatis tribuit Dionysius Halicarnassensis, scriptor, si quisquam, grauis, atque doctus. Ex fabulis enim aliae, ut idem differit, naturae opera allegorijs continent, aliae calamitatibus humanis consolationem afferunt, aliae terrores animorumque perturbationes a nobis prohibent, et opiniones parum honestas ex animis euellunt, aliae sunt alius cuiusdam commodi gratia inuentae. Praeclare igitur uir, superioris memoriae clarissimus, Io. Henricus Boeclerus, Vitium, inquit, saeculi est, quod hodie non intelligimus, quanti philosophi sint Poetae, siue etiam non audemus dicere. Arcana haec est eruditorum disciplina, cui Grotius tantum debet, ut non aliis magis. Haec Boeclerus

Quo uehementius laetor, licere mihi in posterum cum uiris tam sapientibus quam familiarissime uersari, quos, Plinii iunioris exemplo, reuereri semper consueuerim.
 Haud

Haud enim sum nescius, a poetarum ingeniis ad ipsos philosophos oratoresque omnem permanasse doctrinam. Quod quidem mihi quo saepius in mentem uenit, hoc utilius, hoc iucundius etiam, reor tempus, quod, peruolutandis Poetarum monumentis excutiendisque, consumatur. Hanc autem commoditatem, quam non exiguam puto, illa afferet persona, quam Dei immortalis beneficio mihi impositam esse intelligo, eiusdemque praesidio, et omni uirium contentione, in Illustri hac Academia, posthac sustinere nitar. Fecit enim Deus, cuius nutu cuncta mortalium reguntur, ut Serenissimus ac Potentissimus DOMINVS, DOMINVS FRIDERICVS AVGVSTVS, Rex Poloniarum, Pr. El. Saxoniae, Dominus ac Nutricius Noster multo Clementissimus, singulari Regiae Gratiae argumento, mihi, una cum aliis a publico huius Academiae Consilio rite clemississimeque nominato, illud crediderit munus, quod rei Poeticae dignitatem tuetur, neque unquam a meis studiorum rationibus abhorruit. Eius igitur muneris ut auspdatum, et maiorum consuetudini coniunctum, capiam initium, *de Poeticae dignitate* publice uerba faciam, eamque ab obtrectione multitudinis imperitae uindicabo. Primus hic mihi gradus erit Professionis capeffendae. Quam quidem crastini diei celebritatem ut Magnus Academiae Rector, Perillustres Liberi Barones, Venerandi Amplissimique Patres, Viri reliqui, O. O. H. et Generosi perquam Nobilissimique Ciues, atque Hospites, splendore, gratia, frequentiaque sua, ornare ne dedignentur, quanta possumus obseruantia atque humanitate, uniuersos ac singulos rogamus. Pollicemur autem atque spondemus, fore, ut acceptum tam insigne beneficium gratissima complectamur perpetuaque memoria, ac, rei gerendae tempus,

Llllll 3

pus, quod arripiemus cupidissime, nacti, nullum genus,
neque obsequii, neque officii, praetermittamus. P. P. VIII
Idus Septembres, A. R. S. clō Id c ic

CXXXIII

DE

OBSEQUIO CONIUGII

M V T V O

Miseramur casum V. C. ac Spectatissimi, Ioannis Chri-
stophori Vichmannshufii, Collegae Obseruandi.
Hic enim, cum, uariis munerum curis districtus,
quas in regundis sapientiae studiis, in decore ordinis sui,
auctoritate Senioris tuendo, in tradenda Orientis doctrina,
curandaque Academiae Bibliotheca, sustinet, praecipuum
suauissimumque, curarum leuamentum, obitu tristissimo
amantissimae coniugis, amittit. Tanto certe grauius hanc
iacturam ferimus, quanto maius, et nobilius, priscae uir-
tutis exemplum praebuit Anna Sophia, cum alia, quam
sexus elegantior capit, laude insignis, tum singulari quo-
dam amore, obsequioque, in utraque fortuna, marito suo
deuincta

Vitium indolis, quae superbiae monstrum alat, de-
spectumque officii, quo teneatur uxor, prodere uidetur
Antonia Tortonia, cum Aemilio Valerio Corintho, uti
scribit loquiturque marmor, monimentum statuit, HOMI-
NI BONO MARITO OBSEQUESTISSIMO
Haec enim mulier, profusam uiri uxorii facilitatem, am-
bitiosius, ac licentius, infectatur, ut interpretatur Scipio
Gentilis. Nihilo modestius, opinor, neque sensit, neque
dixit,

dixit, in alio Lapide, Albana Sabina, marito parem tribuens honorem. Sed huius criminis absoluenda est Iulia Agape, quae, cum OBSEQV· MARITO cippum ponit, nomen illius designat, non mores, uti quidem Ioannes Pricaeus, cetera eruditissimus, exponit. At enim, quam fando non auditum, tam infame, est facinus Fundaniae Iuniae, quae, siue L· Fundanio VXORI· SVO, ut explicat Raphael Fabrettus, siue, ut, rei nouitate perculsus, emendat idem, VXORIO SVO, saxum inscripsit, eo quidem licentiae profunda quadam ambitione processit, ut animi erga uirum, ipso saxo illo durioris, memoriam monumento consignet

Apuleius quidem se dicit Obsequentissimum Maritum, sed, quoniam bonae mulieris prolixam liberalitatem ipse coercet, abunde declarat, hoc obsequium suum fuisse callidum ac quaestuosum. Itaque sordidum potius dicas hoc obsequium, uiroque strenuo indignum, quam come ac liberale. Nec uero me fallit obsequium illud, quod Terentius sub persona Sosiae praedicat, ad amicos eo parandos. Namque hoc refertur ad facilitatem morum, quae uitae communitati seruiat, sociorum studiis obsequens, aduersa nemini. Eis enim commodis moribus fuisse Pamphilum suum, narrat Simo, facile omnes perferentem ac patientem, quibuscum una fuerit, eis sese dedentem, nunquam se praeponentem aliis. Consimilis indolis qui fuerint, his uitae morumque elegantia tribui solet, ab eisdem remoueri asperitas ac duritas, quibus familiares offendantur. At comitatis huius liberalis nihil reperias in obsequio Aemilii Valerii, quod uxor impudens non tam laudat, quam infamat. Superbiam enim adhibet uxoris imperiosae, cuius libidine Caius maritus fiat Caiac feruus

feruus. Hoc mirari, nouorum compluriumque exemplorum immemor, si potes, solam, uelim, recorderis impotentiam muliebrem, Lūio Tacitoque, distincta morum notatione accuratis, nec minus aliis scriptoribus Latinis, tritam, ut haec ipsa uox, uelut insigne feminarum Romanarum, in prouerbii consuetudinem uenisse uideatur. Quam quidem impotentiam muliebrem M. Porcius Cato, ne desideres auctorem grauem, non paucis forte Romanis feminis exprobrat, sed ingenti multitudini matronarum, in publicum effusae, tum Romanarum, tum aliarum, quae in Urbem ex opidis confluerant, ad abrogandam legem Oppiam, qua muliebris ornatus luxuria coercebatur. Ille uero Porcius, quoniam *ius et maiestas uiri* negligatur, *cum uniuersis feminis*, ostendit, negotium Quirites habere. Nunc, domi uicta, libertas nostra, impotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur, et calcatur, et, quia singulas sustinere non potuimus, uniuersas horremus. Equidem, fabulam et fictam rem, ducebam, esse, uirorum omne genus in aliqua insula, coniuratione muliebri, ab stirpe sublatum esse. Haec Cato. Vides autem, quo prouehat eum mulierum proteruia, ut credat iam de mulierum licentia uir seuerissimus ac sapientissimus, quod prius fictum putauerat. Date frenos, inquit, impotenti naturae, et indomito animali, et sperate, ipsas modum licentiae facturas, nisi uos faciatis. Et, apud Corn. Tacitum, Seuerus Caecina, differens, ne quem magistratum, cui prouincia obuenisset, uxor comitaretur, hunc sexum, dicit, si licentia adsit, saeuum, ambitiosum, potestatis audum. Audi, quid Seneca, de luxuriosis et imperiosis aetatis suae mulieribus, sentiat. Quid, inquit, refert, quantum habeat mulier, quot lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam fellam. Aequae impudens animal est, et, nisi sci-
entia

entia accessit et multa eruditio, ferum, cupiditatum incontinens. Adeone imperitus philosophiae est Seneca, ut nesciat, feminam non minus animal esse rationis particeps, quam uirum. Sed feminam impudentiae nota adeo discernit a uiro, ut si femina sit animal prorsus aliud. Huic muliebri infaniae, alio loco docet, uiros subiici, omnemque pudorem cessisse, ut matronae, in uestibus sericis, quasi nudae, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico, ostendant. Talis est ista mulier, quam imperare uiro, Iuuenalis dicit. Cum igitur impotentia muliebris, in Latinis tot generum monumentis, tam male audiat, quid mirere iam, si notitiam habes antiquitatis Romanae, Latinis in marmoribus, uel Antoniam Tortoniam, uel Albanam Sabinam, narrare posteris Maritum Obsequentissimum. Ambae, scilicet, gratae uideri uolunt in uiros bonos, quorum indulgentia domi regnare potuerint, et uirile ius exercere, supra leges sexus sui, supra naturae gentiumque fas. Pari in maritum pietate si censendam putes Fundaniam Iuniam, iniquus certe fueris, nisi eam pari laude ornaueris

Seuerius, ac rectius, VXORI SVFFICERE OBSEQUII GLORIAM, C. Plinius Secundus demonstrat, adeo quidem, ut hoc officii genus Plotinae, apud quam studeat inire gratiam, in eximia laude, laudator egregia prudentia eloquentiaque, ponat. Quem quidem honorem ueteres Lapides eis impertiunt, quae in his FIDELI ANTIQVAE SANCTISSIMAE INNOCENTISSIMAE BENE OPTIME MERITAE PIETATIS EXIMIAE MARITAE FIDEI PLENAE INNOCENTIA PERPETVA

Mmm mmm

TVA

TVA· RARI· EXEMPLI· RARISSIMAE, memorantur, maxime, opinor, uxorii obsequii studio, in Saxis literatis. **BONAE** etiam, itemque **OPTIMAE**, laudantur. Quae quidem si tales fuerunt, quales hoc loco dicuntur, hanc eis laudem non inuidemus, sin minus, ut mores Romanarum erant dubii, eo putentur meliores, quo citius decesserint. Sexus existimationem, quae maritorum reuerentia continetur, illae potissimum uindicare uidentur, quae cum maritis uixisse dicuntur **SINE· VLLA· CONTROVERSIA· SINE· VLLO· CRIMINE· SINE· VLLA· LITE· MOLESTA SINE· QVERELLA· SINE· VLLA· OFFENSA· SINE· VLLO· DISCRIMINE· SINE· BILE· CVM· MAGNA· DVLCITVDINE· DVLCITER·** Habentur quoque in honore magno, quae **NVN· QVAM· MARITIS· SVIS· MALEDIXISSE DE· QVIBVS· NVLLVS· DOLOR· NISI ACERBISSIMAE· MORTIS· ACCEPTVS SIT· QVAE· NIHIL· VNQVAM· PECCAVERINT· NISI· QVOD· MORTVAE· SINT· DE QVIBVS· NIHIL· CONQVERI· POTVERINT· MARITI· NISI· QVOD· CELERI· FATO INTERCEPTAE· SINT·** Quaedam etiam honestissimo, ac rariore, elogio quod in primis uxores decet, **OBSEQVENTISSIMARVM** decorantur. Sed pauciores coniunctim uocantur **INCOMPARABILES ET· OBSEQVENTISSIMAE**. Quasi, ipso Romanae antiquitatis iudicio, perrarae sint morigerae, et magnae quidem, quae pares non habeant, maiores tamen, quae obsequii plurimum

Vxor nimirum acerbo, nedum herili, imperio ne teneatur, sed benigno regatur, quasque paterno. Ne serua sit, quae libera nascitur, libera nubit, sed liberali cultu vitae comes sit, omnis fortunae socia. Haec enim a serua differt ipso iure Quiritium, quod ingenuae coniugium sancit, seruae contubernium. Meminerit tamen marita, se subiici, ipso iussu diuino, uoluntati mariti, atque hunc sibi pro capite dari. Norit etiam, si licentius dictum uideatur a Publio Syro, amare, aut odisse, feminam, nihil esse tertium, exploratius certe in sacris se, tanquam uasculum infirmius, commendari uiro. Respiciat moderatiores sapientioresque omnis memoriae feminas, quae sic pudori suo, sic honori consulere, consuerunt, ut in fidem se coniugum, bonorum fidorumque, permetterent, ne cuius infimulari possent leuitatis ac pertinaciae, si uellent, ut par est, grauitate uirili prudentiaque gubernari. Commentitia est Amazonum Respublica, uarium Medae ingenium, neque Dido eadem constantia discessum Aeneae prosequitur, quae dux facti commemorabilis ostenditur. Itaque laudandum ducatur, et, si quando res fidesque postulet, imitandum, Fanniae Plinianae consilium, quae Heluidio suo usque eo se dedit, ut eum bis in exilium sequatur, in tertium ipsa, propter maritum, ire, patria pulsa, non dubitet.

Vichmanshusia superior fortuna fuit, quam Fannia, neque inferior, quam haec, uel animo, uel fide, quam marito praestitit omni uita. Quid enim uirtutis accipere non potuit in ea domo, quae, paterni maternique exempli sanctitate, cunctos mouit, quibus nota fuit. Haec illa domus est, quam Cratippus Varroque Lipsiensis, Otto Mence-nius, non minus grauitate prudentiaque, quam omnem Sa-

xoniam ingenio, doctrina, scriptis, illustravit. Musarum dixeris aedem, si uideris in ea tot homines, omni diuina humanaque scientia instructos, qui uel eo, ex peregrinis gentibus, confluant, uel in ea, ex uiris doctissimis congregati, recens editos ac lectissimos omnium populorum libros recenseant, ex iisque concinnent Acta Eruditorum, omnium nationum studiis expetita. Haec quoque illa domus est, quam Magdalena Sibylla, Burcardi Berlichii, Comitis Palatini Caesarei, et Iurisperiti, dignitate, in Aulae Saxonicae Consilio, quondam amplissimi, filia, rei familiaris peritia rexit, amore cultuque mariti ornauit, ac bonis salutaribusque monitis impleuit. Eis Vichmanshusia parentibus, eximiae pietatis, nascitur, Lipsiae, anno superioris saeculi octauo et septuagesimo, VII Idus Quinctiles, ab eisdem tanta disciplinae diligentia instituitur, ut habeatur in uirginibus ornatissimis. Virtuti respondit fortuna, quae foedus connubii Vichmanshusii iunxit. Hoc illa, patriis aris focusque relictis, multa cum animi uoluptate, A. CIO IO CII C, Kalendis Martiis, iniit, hoc deinde, dum produxit uitam, summa religione ac fide coluit, hoc, perpetuo erga maritum obsequio, uteri fecunditate, educandae stirps industria, commendauit, admirandum in modum. Tres filios, et sex filias, harum tamen primam mortuam, peperit, quibus superstites sunt, solitudinemque patris suo conspectu sustentant, Ioannes Christophorus, Magdalena Elisabeta, Ioanna Sophia, Salome Catharina, ceteris immatura morte praereptis, Ottone Christophoro, Ernesto Friderico, Dorothea Sophia, Catharina Dorothea. Munus praestantissimae matris sustinuit, et honestate, quam ipsa uiuendo agendoque expressit, tenellam aetatem mature imbuit, ac, ne qua uitiorum contagio pubem suam

am

am contaminaret, quam potuit, studiosissime prouidit. Optandum igitur erat marito coniunctissimo, ut magno uxoris egregiae bono diu multumque frui posset. Optandum simul liberis, ut, multas praeclarasque matris optimae uirtutes spectare quam diutissime, atque aemulari, liceret. Sic enim contueri potuissent, sic in oculis ferre, matrem, quae sanctimonia nulli cederet, quae morum integritatem incorruptam, sine fūco fallaciaque, seruaret, quae, paratissimo semper officio, de cunctis bene, quantum posset, mereri studeret, quae, in ordinanda administrandaque familia, et cupidissime elaboraret, et sapientissime uersaretur. Habuissent ante oculos matrem, quae in omni uitae consuetudine seueritatem, comitate temperatam, retineret, mariti res secundas hilaritate augeret, aduersas fidelis animi constantia leniret, atque adeo haec, et alia, complecteretur decora, quibus uera inter homines dignitas conciliatur sexui muliebri.

Sed, partu toties edito, felix, in nouissimo defecit, ad huiusque metam, tanquam in flexu fortunae, haesit. Nuper enim, ex febris uix recreata, difficultate spirandi laborare coepit, uique morbi ingrauescentis oppressa, III Idus Martias, decessit, triduo, quam enixa est filiam, quinto Idus Martias. Scientia facultasque medendi, quamlibet instructa, fato cessit, et aliud tutiusque praesidium salutis a medicina mentis petendum fuit. His illa diuinis remediis expiata, reficitur, his doloris metusque sensum restringit, et, quasi somno sopita, placidam uitam placida morte finit. Lugemus tamen excessum matronae sanctissimae, qui marito uitae sollicitudinumque solatium rapit, liberis, nondum adultis, maternae pietatis subsidium tollit, et familiam utramque ornatissimam, Vichmannshusiam pariter ac

Mencceniam, meliori omnino fortuna dignam, repentino moerore atque acerbissimo percellit. Date igitur, Ciues, hoc iustissimo utriusque nominis honori, date meritis Doctoris Publici, ac uestratis, non mediocribus, ut funus, ab hora pomeridiana prima, in Aedem Marianam, et inde, concione habita, in Templum Academicum, solemnī pompa deducendum, decoro comitatu frequentique celebretis, P. P. XV Calendas Apriles, qui est in fastis sanctioribus Dominica Iudica, A. R. G. CIO IO CC XIII

CXXXV

N A T A L I S N E D I E S

AN

F A T A L I S

S I T

P O T I O R

Morem perinde, ac fieri oportet, gerimus purpurato Aulæ Saxonicae quondam principi, Hermannō Volframsdorfio, ut, quod statuit ille supremis Tabulis, hoc idem sine mora studioseque faciamus. Alumnis enim suis in mandatis dedit, ut, si quod animi grati signum dare uellent, ortum potius suum, quam obitum, secum recolerent, et oratione celebrarent annuam lucem, quam principem sibi uitae habuisset. Quidni uero hoc libentius faciamus, ut eius gaudeamus ortu, quam istud alterum, ut eius occasu doleamus. Etenim, quantae uoluptati nobis est, natum fuisse illum, qui tum reipublicae, multis grauibque temporum difficultatibus expediendae, consuluerit, tum literas beneficiis, ne morte quidem terminandis, ornauerit, tam graue nobis acerbumque uideri debet

debet, heroem, immortalitate dignum, mortalem fuisse, eis praesertim temporibus, in quibus saepenumero ingeniis, quamlibet magnis, fortunae praesidia subtrahantur

Mirari tamen in mentem ueniat, quid tandem sit, quod, eius mortui, natalem potius celebritate anniuersaria cohonestare, iubeamur, quam supremum uitae diem. Nam, si Regem, post hominum memoriam sapientissimum, audiamus, collatis inter sese temporis utriusque, quo nascimur morimurque, incommodis, potior est ac praestabilior conditio mortuorum, quam uiuorum, et utrisque antefendus, qui nunquam lucem aspexerit. Hoc autem nemo temere dubitauerit, qui miseras humanae uitae consideret, eamque comparet cum morte. Sic enim res hominum dant sese. Vitam nascentes ingredimur aerumnosam, morientes his aerumnis leuamur. Videmur ex utero effundi in mare, turbidum atque scopulosum, eiusque fluctibus, inter syrtes et uada, ferri, ac, tempestate procellisque abrepti, huc illuc impelli, ut nobis ubique nulla rerum discrimina non metuenda sint. Ac uidetur quidem interdum hic impetus residere, sedarique tumultus, et summa rerum tranquillitas consequi. Sed eo suspectior est intuitiorque haec quies maris, quo sedatior, cum ecce subito, e fudo coelo, erumpit turbo, nauimque, uentis iactatam, nouis tot generum periculis obiicit, et cuncta naufragii terrore complet. Veremur enim, ne, scopulis allisi, uorticibus hausti, fluctibus obruti, iam iamque pereamus. Cum uidemur, tempestate composita, terram prospicere, quo nos ex alto recipiamus, tum uero, salo nausaeque, confecti, communem reperimus luctuosumque portum, quem sepulchrum miseris mortalibus praebet. Solatium flebile. Hoc tamen obitus habere uidetur boni, quod miseras

rias terminat huius uitae, tantorumque malorum, quibus ea uita premitur, et omni ex parte obsidetur. Quanquam igitur mors, aspectu sui, rerum omnium maxime terribilis, mentes animosque hominum percellere solet, antiquis tamen multorum generum sapientibus ita placuit, ut, eam praeoptandam, ducerent, ipsi uitae, quam degimus. Theognidem sapientissimum fuisse habitum, quis neget. Hunc autem si audis, omnium quidem optimum est mortalibus, non nasci, neque lucem solis aspicere, proximum uero, illum, qui natus sit, humari quam maturrime. Quid Tragoedia Graeca, quae imago est uitae Regiae, et omnis fortunae atque splendoris, quo res oepesque, inter homines maximae, fulgent. Euripidis, quem sortes ipsas edere uolunt, uox est, huic, qui mala uaria uitae humanae reputet, lugendam esse domum, in qua natus sit aliquis, eum, contra, laude laetitiaque prosequendum, qui graues labores morte finisset. Nec uero sapientes modo ita de uitae huius malo, mortisque bono, existimasse, accepimus, sed ipsos etiam Deos. Cleobis enim ac Biton mane inuenti dicuntur mortui, cum pridie Argia mater utrique precata a Deo esset, ut illis praemium daretur pro pietate, quod maximum homini dari posset a Deo. Ea re Deus, ut ait Herodotus, melius esse homini, demonstrat, mori, quam uiuere. Idemque Apollinis iudicio confirmari, tradunt. Cum enim Trophonius et Agamedes, pro mercede Aedis, Delphis exaedificatae, petunt, quod esset optimum, et Apollo, id se daturum, ostendit, post eius diei diem tertium, hic ut illuxit, illi mortui sunt reperti. Apollini consentiunt plures gentes, Agathyrsi, Caesii, Heniochi, alii populi, maxime Thraces, qui natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate, celebrant. Haec, et his similia, Plinius sine dubio legit, qui nihil legere non solitus est, eaque miseriis huma-

humanae uitae iudicauit. Itaque hic naturae historicus, Mors est, inquit, praecipuum naturae bonum. Idemque hortatur, ut hoc primum quisque in remediis animi sui habeat, ex omnibus bonis, quae homini tribuerit natura, nullum melius esse, tempestiua morte

Sed faceſſat hoc Plinii bonum, quod immortalitatem animi tollit, hauſtum ex ſentina ac ſordibus Epicuri. Omnino immortalis eſt animus, omnino ſuperſtes corpori, ſed nihilo ſecius, dum adhuc in compage corporis includitur, ſenſu rerum dolorumque humanorum tangitur. Quicquid tamen horum eſt dolorum, tam grauiter a nobis ferri haud oportet, ut ideo natalem noſtrum criminemur, et funus ei praeferamus. Quasi uero naſcamur id eo, ut omnibus deliciis affluamus, aut nobis ſolum naſcamur, neque ortus noſtri partem patria uindictet, partem amici, ut Plato Ciceroque rectius ſenſerunt. Nec uero mouerit prudentes mos illorum populorum, qui mortes hominum dicuntur ſumma laetitia proſecuti. Cum enim mors ipſa naturaliter ſit horribilis, aut affectata fuit haec illorum uoluptas, aut infelix certe. Atque affectata quidem, ut animi magnitudo ſingularis oſtentaretur, contemnendo malo, quo nullum grauius, ac formidoloſius, habeat, et hominum opinio, et communis naturae ſenſus. Infelix autem, ſiue animos morte cum corpore, putauerint, extingui, ſiue minus. Vtrumcunque ſenſerint, par malum tamen inuenerunt. Nam, ſi mortalitatem tribuerunt animis, temporario malo, quod mors finiſſe uiſa eſt, ſucceſſit perpetuum, cum nihil haberent iſti beatae ſpei, ſi immortalitatem, idem malum eis paratum fuit. Quod ex tripode, de bono mortis, dictum, uolunt, haud plus ualere poteſt, quam ipſe Apollo, fraude Delphica tectus. Quod ſi, huic

Nnn nnn

Apol-

Apollini tribuendum quid, putes, in eo agnoscas instinctum istius, cui diuinae literae proprium nomen dant Homocidae. Hic enim mortalibus, post antiquas fraudes, quibus eos in miseras mortalis conditionis coniecit, cupidissime persuaferit, et animos extinguere, et mortem esse bonum uita potius, ut securiores reddat homines, eoque facilius trucidet. Sed ipse Cicero, ad immortalium Deorum iudicia, ostendit, in scholis referri, quicquid uel de aedificationis Delphicae praemio, uel de Argiae filiis, praediceatur. At hoc posterius dicit notam fabulam, ut ineptias rideat, quamuis ea res memoretur ab Herodoto, aliisque pluribus. Quanto magis ad fabulas prius illud amandaueris, cuius Cicero nullos dat auctores. Illum certe Apollinem aperte irridet, cui concesserint reliqui Dii, ut se sapientior sit, diuinans praeter ceteros. Habent Tragicis, quod lamententur, in euentis illustrium hominum luctuosis, nec opinatis. Vt enim in horum animis ingentes sunt impetus, quos magna licentia, in magna fortuna, effundit, sic eorum uita turbulentior, huiusque exitus praeceps, esse fere solet. Quorum quidem casus, ex lugubribus plurium exemplis collectos, si proponas tibi, eos, intelligas, hoc infeliciores fieri, quo feliciores ante fuisse uideantur. Itaque, tam atrocia humanae uitae mala tecum reputans, satius putes, graues suscipi labores, hosque cita finire morte, quam lucem aspicere homines, fortunae indulgentia corrumpendos, ac breui in magnas calamitates probrosasque detrudendos. Sapientes autem ceteri communes uitae miseras intuentur, eisque mortalem conditionem metiuntur, ignari, tum stirpis, qua generentur haec mala, tum remediorum diuinorum, quibus eadem curentur. Quapropter, consilii atque auxilii, quorum nihil in rerum humanarum imbecillitate reperiunt, inopes, mortem uitae prae-

praeferunt, quippe, cum, sua cuique mala ipso statim ortu nasci, uideant, eaque, arbitrentur, morte aboleri

Haec frequentissima uitae humanae mala considerat Salomo, in contemplatione uanitatis humanae defixus. Videt enim, hominum plures improbos, quam probos, numerari, hisque illos bellum indicere, ut probi, improborum machinationibus atque insidiis oppressi, saepe numero optime cogitata perficere non possint. Quo fit, ut optimus quisque cum pessimo quoque conflictetur, ex eaque hominum malitia plurimos capiat grauissimosque dolores, et rei bene gestae praemia longe indignissima ab ingratis atque malitiosis ferat. Ita sollicita fit lux, cuius usura ad uiuendum datur, ut uiuis, adeo grauius afflictis, fortunatiores sint mortui, qui, cunctis his molestiis leuati, ab omnibus omnium generum laboribus acquieuerint

Sed ipsum hominis natalem neque incusat Salomo, neque incusare eum potest. Quid enim est hominis natalis. Est dies, aiunt, quo quisque natus est. Sed ita non tam hominem natum, quam pecudem quamlibet, ostendunt, neglecta temere praestantia, qua hominis natura pecudibus reliquisque belluis antecedit. Itaque rectius dies hominis natalis est tempus illud, quo fetus hominis, in utero materno mirabiliter a Deo formatus, magno Dei beneficio in lucem editur, ut homo, recens natus, nec corpore solum, sed animo etiam, praeditus, Deum, conditorem suum, uita sua in terris celebret, et utile membrum fiat societatis humanae. Hanc diei natalis uim notionemque Censorinus non capit, quanquam de eo librum integrum scribit ad Q. Cerellium, magistrum suum. Altius id, quod res est, explorat Vates Regius, exquisitius etiam hoc docet, quam uel Physici, uel Medici, possint. Sese,

Nnn nnn 2 osten-

ostendit, in utero matris suae componi abstrusa quadam ratione, quae mirifice in se adhibita sit, cum in abdito fieret, ingeniose contextus. Idemque alio loco, se, exclamat, Deo niti ab utero, a quo ex suae parentis uentre sit extractus, ex eaque re in Deo laudationem suam perpetuari. Id agit deinde, ut aliis in animo defigat officium Dei perpetuo colendi, quo nullum antiquius esse debeat hominibus, nullum salutaris esse possit. Hac mente, quantum in Deo praesidium infirmis atque afflictis constituendum sit, exemplo suo docet, brachium numenque Dei posteris, uirtutem Dei cunctis aetatis futurae saeculis, praedicans. Habes igitur hic omnia, quibus hominis natalem descripsimus, ut ueram eius rationem plenamque cognoscas. Contende iam cum hoc die natali hominis diem fatalem, ut cuncta uideas contraria. Reperies enim tempus istud, quod omne diei natalis, uel bonum commodumque, uel officium, tollat. Hic enim dies est, qui, dissoluto corporis animique uinculo, uitam adimit, neque hominem relinquit, sed cadauer hominis mortui. Qui hodie, corpore animoque uigens, multa cum animi uoluptate spectatur, spectatuque dignus putatur, hic idem, cras exanimatus, ab omnium conspectu remouetur, et, obnupto capite, elatus, conditur in sepulchro. Quod quidem posterius, priori, optatius esse, cum nemo temere dixerit, natali diei fatalis facile cedit

Sed natalis potest, uel ex se suaque ui spectari, uel ex eo, quo refertur. Si consideretur, qualis ipse sit, eo die, uideas, partum solui uinculis alui maternae, euocari in lucem humanae uitae, ad hominum coetus addi. Quod contra fit in morte. Haec enim cuncta uitae bona abripit, corpus ipsum dispergit, redactum in puluerem. Atqui simpliciter uereque docet Philosophia, hoc est, iudicium
ratio-

rationis, meliorem esse positionem, quam priuationem, constructionem, quam destructionem. Sin autem natalem eo pendas, quo referri possit, uel hominis ratio habenda est, uel ipsius Dei. Si respicias hominem, hominis natura sensusque hortatur, ut, cum abhorreamus naturaliter ab interitu nostri, nasci, malimus, quam mori. Deum autem si memineris, ut debes uel maxime, cum scias, Dei gloriae hominem condi, eam quidem Dei gloriam, uides, posse homini nato, atque uiuenti adhuc, curae esse, haud quaquam mortuo. Ex quo perspicuum est, plura esse bona, quibus primus humanae uitae dies supremo praestet

Ipsas autem partes, ex quibus homo natus constat, si consideres, dies natalis est, qui partui, uinculis maternis relaxato, liberiores corporis animique usum impertit. Hic usus primo debiliior est ac languidior, sed cum aetate augetur, adultique hominis robur atque agilitatem in corpore, uim eiusdem facultatemque multiplicem in animo, ostendit. Contra ea, mors, etsi animum non delet, rupto tamen utriusque partis foedere, una cum corpore prosternit atque absumit, quicquid in eo uigoris erat, easque ingenii uires dissipat, quae prius cernebantur multis praeclarisque factis. Quicquid recte agimus homines, partim in diuinis, partim in humanis, situm est. Sic enim instituenda est uita, ut Deo, hominibusque, suum tribuamus. Vtriusque rei gerendae facultatem dat ortus, neutrius exercitationem concedit obitus, agendi facultatem adiungens, una cum ipsa uita

Vt nascatur homo, magnum Dei munus est, ut moriatur, peccati humani poena. Itaque laetus est dies natalis cunctis, hoc Dei beneficium secum cogitantibus, fatalis autem dies tristis omnibus, qui causam eius norint,

eamque ponderauerint, ut conuenit. Laetus quoque natalis est, quia Dei ordinem habet, nihil in primordio rerum instituentis, nisi bonum, sed fatalis, e contrario, tristis est, atque etiam horribilis, cum habeat perturbationem ordinis diuini, quem prauitas humana peruertit. Diuinae igitur prouidentiae magnum lumen est natalis, quae in lucem profert fetum, in aluo materna fictum, tantaque Dei sapientia formatum, ut eius fetus aspectu sapientissimus quisque atque sanctissimus plurimum teneatur. Quis enim, spectator non oscitans, non miretur, in tenello puerulo, compositionem membrorum, horumque inter se conuenientiam, oris uultusque habitum, nitorem oculorum, e quibus recondita quaedam uis animi prospicere uideatur, totius denique corporis figuram, partium concinnitatem pulcherrimam, ac specie quadam liberali singularique, cunctis animalibus, augustiorem. Membra cum aetate crescunt, eisque incrementis ipsius corporis dignitas augetur. Animi uis, ususque rationis, simul accrescit. Ita fit, ut hoc animal intelligens, si disciplina imbuatur, non minus animo, quam corpore, uigeat, hominumque communitati plurimum deinceps, multisque modis, prodesse possit. Vt autem haec cuncta homini nato, atque educato, possunt euenire, sic omnia, his contraria, in mortuo cernas. Huius enim iacentis, et omni sensu motuque priuati, ut miser est, ut luctuosus lamentabilisque, conspectus. Tantum differt dies, quo nascitur homo, a die, quo moritur idem. Posterior hic dies moerore gaudium mutat, quod prior dedit. Alter enim uiuum uegetumque, alter mortuum atque depositum, ostendit

Nascentis tamen infantis conditione, quid miserius dicas, si ceteras animantes cum ea compares, quae, utero exclusae, incedunt, pastum quaerunt, exultant saepe. At homo

homo nudus, inermis, infirmus, iacet, ubi reponitur, uagitur in cunis, ploratu solo, et misericordiam auxiliumque implorare, et audientes mouere, potest. Vberibus, ne pereat, admouendus est, lacte alendus. Magnum nihilo fecius est, hominem nasci. Hunc enim Deus, non modo ex cunctis animalibus solum, sui notitia imbuit, ad ipsamque imaginem sui condidit, sed etiam eum, contumacia sua perditum, diuino Filii sui Sanguine ab Inferis redemit. Nec uero hominem in terris constituit, hic ut sibi uiuat soli, suae se iucunditati dans. Nec propterea eum creauit erecto uultu, ut coelum modo solemque contempletur, quod Anaxagoras putauit. Sed hominem in terris collocauit, eumque in coelum erexit, ut artificem coeli solisque cogitet, eumque pura et integra mente colat. Quod quidem fiet, si homo, monitus aspectu coeli, huius suiue fabricatorem ueneretur, eiusque gloriam in terris praedicet, atque hanc, quantum possit, laudando recteque faciendo, amplificet, simul tamen hominum generi officia praestet, quae possit, ad maiestatem diuinam hac etiam ratione, ut alia omni, illustrandam. Huic rei nascitur homo, huic natalis, et omnis hominum uita, seruire debet. Quantum igitur est, nasci, uti Deum laudare, eiusque honori, inter homines, deseruire possimus. At linguam mors opprimit, qua Deus ubique celebratur, uocem intercludit, qua Dei concio personat, os claudit, e quo laudes Dei solent exire. Hinc illud Dauidicum. Numquid te puluis celebrabit, numquid tuam fidem praedicabit. Itemque hoc simile. Numquid tu mortuis facies admiranda, aut ad te celebrandum manes resurgent. Scilicet in sepulchro tua clementia, tua fides in interitu, praedicetur. Scilicet tua miracula in tenebris, tua iustitia in obliuionis terra cognoscatur. Haec uates Regius

Vter-

Vterque dies uitae, primus et ultimus, ponitur in tempore, in anni cursu, in hominum coetu, in terris. Sed interest quiddam. Natalis enim dies, si bonum sui usum in hominibus natis inuenit, materiam dat, per uitam praeclare agendi, sin malum, ab eisdem hominibus nihil flagitiorum non potest expectare. Sed posterius hoc hominum, non diei natalis, uitio accidit, fatalisque, contra, dies, cum animum a corpore diuellit, facultatem praeclare faciendi aufert, quam natalis dedit. Mala quoque mors resipiscendi facultatem eripit, quam uita semper adhuc habet. A natali die numeramus annos nostros, ab eoque orsi, diuersarum aetatum, quas pueri, adolescentes, iuuenes, seniores, senes, agimus, interualla dispungimus. Hac uitae nostrae consideratione officia decorumque aetatum singularum cognoscimus, ut uitam degamus, hominibus dignam. Eadem religiosa annorum, quos transigimus, contemplatione beneficia Dei, nobis per omnem uitam data, recognoscimus, accuratiusque perspicimus, ut ea distinctius, atque sanctius, colere possimus. Horum enim beneficiorum memoriam Deus ubique tam grauitur praecipit, ut eorum obliuionem seuerissime puniat. At nihil huius morte fit, in alto rerum omnium silentio. Audi Vatem Regium. Namque in morte quidem, inquit, quae tui fiet mentio. Apud inferos quis tibi gratias aget. Haec Dauid, loquens diuinitus. Numquid autem potuisset hoc Deo, ut grauem sui liberandi causam, demonstrare, nisi compertum habuisset, celebrationem diuinae beneficentiae multum apud Deum beneficentissimum ualere. Ipse matris uterus, aut felix esse potest, ut partus sanus proueniat, aut infelix, ut abortus fiat. Vterque fetus editur in lucem, sed fortuna dispari. Alter enim nascitur uitae, alter morti. Atqui uita potior est, morte, quod uita, ut diximus,

ximus, uirtutis, officiis uariorum generum excolendae, adiumenta subministrat, quae quidem cuncta mors intercipit

Fuerit autem partus matris felicissimus, fetum tamen quantum calamitatis humanae expectat. Eis enim, qui nascuntur, magna fortunae uarietas imminet, multae hominum iniuriae, multae atque graues molestiae, morbi, aliaeque plurium generum mala. Verum opinaris. Sed ecce tibi, in subitis, auxilii diuini praesentia, cunctis acerbitatibus pollentior, quae hominibus, piis praesertim recteque agentibus, deesse non solet. Ipsis autem rebus aduersis uirtus hominum exercetur atque probatur, ut, uiri qui sint, noscantur. Sic strenui ab ignauis internoscuntur, constantes a leuibus, fortes a mollibus. Sed, amissa anima, ut dolores finiuntur, sic omnis corporis motus sensusque conquiescit, nedum maneat uirtutis ulla uis. Atqui corpus uiuum, sensibusque praeditum, mortuo ac sensus experte, potius. Comparetur mors ipsa cum uita. Mors cuncta, quae in bonis uitae censentur, tollit, praeter immortalitatem animi. Cui tamen animo si tum bene est, hoc uitae potius debetur, quam morti. Vita enim dat praeparationem ad bonam mortem. Mors praeparandi spatium dare non potest, quia morandi tempus non habet. Morti tamen superstes quoque est bona nominis fama. Haec praesidia suae stabilitatis habet in sermonibus hominum, animis, memoria, monimentisque plurium generum. At, quicquid materiae habet fama, hoc, non a stupore ac priuatione sensuum omnium, quam affert mors, capit, sed ab actione uirtutis, qua uita exercetur. Sic redeunt cuncta ad natalem, a quo uitae origo ducitur, omniumque rerum, quae quidem homini nato in utramque partem accidere, ac tribui, possunt

Quanta iam sunt, quam gloriosa Deo, quam utilia Reipublicae, quae excipiunt natalem, ac sine hoc futura non fuissent. Excute origines uirorum illustrium, excellentium imperatorum, hominum ingeniis doctrinaque clarorum. Considera, quid ab eis domi forisque gestum sit, quid in Republica institutum, quae urbes ab eis conditae sint, quae leges latae, quae opera publico usui structa, quae in disciplinis atque scientiis, omnique ingenii cultu, inuenta, expolita, perfecta. Haec, et alia, ut eorum sapientiae, industriae, labori, debentur, sic ipsi se debent diuino natalis sui beneficio, quos nasci Deus uoluit, ut suis quisque populis inferuaret. Quid autem huius a mortuis expectaueris. Percurre animo et cogitatione cuncta uitae negotia, quibus Respublica iuuatur, dignitates pariuntur, fama nominis quaeritur, ac posteris traditur. Haec, cuiuscunque modi uidentur, uiuorum opera sunt, non mortuorum, sed uiui tales ut esse possent, eos, necesse erat, nasci

Rursus, age, matrem respiciamus, cuius partu natalis datur proli, ut hominum de genitali die iudicia uideamus. Honestae enim feminae praegnantem spem fecunditatis gratulantur, eius uterum Deo commendant, similem ubertatem mariti uxoribus suis, mulieres, fecundae praesertim, sterilibus, precantur. Parturienti succurrunt, quotquot possunt, optimae ac sanctissimae matronae, eam, dolore periculoque trepidam, proximi felicisque partus spe confirmant, quanti sit, bonam matrem fieri, Reipublicae liberos gignere, demonstrant. Puerperae infantem, quem enixa est, multo cum gaudio ostendunt, osculisque eius offerunt, et omnia fausta, quae possunt, ex ore uultuque tenello interpretari gestiunt. Tota domus puerperii felicitate

tate exhilaratur, amicorum laetitia, uicinorum gratulatione, completur. Sic femina, felici hominis partu laeta, omnium, quos sustinuit, dolorum obliuiscitur, ut ait Seruator. At hominem mihi uide mortuum, iamque depositum, licet hic omni decore, ac floribus, nescio quibus, ornatur. Vt tristis est aspectus mortui, ut eis quoque formidolosus, qui modo in uiui ore uultuque acquiescebant. Nullas amicorum uoces audias, nisi lugubres, et, quicquid laetitiae prius fuit, in moerorem iam morte uertit. Hic gentium saniorum sensus est, ex quo, licet, existimes, potiore ortus diem, quam obitus, iudicari. Itaque natalem non modo laetum, sed etiam sanctum, putant. Huic sanctitati accessit quidem apud gentes profanas superstitio, sed huius tamen ipsius instituto declaratur, qua natalem religione consueuerint obstringere. Antiquitus enim die natali munus annale Genio soluerunt, manum a caede ac sanguine abstinuerunt, ne die, qua ipsi lucem acceperant, hanc aliis demerent. Hoc Varro, ex eoque Censorinus, tradunt. Mares autem Genio, feminas Iunoni, litasse, constat. Sunt quidem, quibus inuisus sit natalis suus, ut M. Cicero, scribens ad Atticum natali suo. Quo utinam, inquit, susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natum esset. Sed scribit tum, cum plura scribere fletu prohibetur, desperatis rebus suis, oppressus moerore. Quod quidem etsi non respondet illis, quae Cicero de constantia Sapientis, tam magnifice grauitaque, aliis in libris, praecipit, eam tamen humanae naturae imbecillitatem ostendit, quae sanctis etiam uiris interdum similes animi perturbati uoces expressit. Sed, eiecto Catilina, patriae conseruatae bono laetus, *iucundos esse, testatur, atque illustres eos dies, quibus nascamur.* Itaque sapientior Plato, qui gratias egit naturae, quod ipse homo natus esset. Nata-

lem suum a Caio coli, uult Augustus. Maecenatis natalem Horatius celebrat. Mortui Virgilii natalem Silius Italicus festum habet. Discipuli magistrorum natales obseruant, non Epicurei modo, sed alii etiam, pietate ducti. Diem, qui uel dignitatem quandam, uel alium laetitiae ac felicitatis cuiusdam fructum, impertiit, natalem olim dixerunt. Hinc natalis adoptionis, urbium, coloniarum, ipsius denique imperii

Sed hic locus, quem aliquanto longius persecuti sumus, altius nihilo minus uidetur repetendus. Res enim postulat, ut duplex hominis status distinguatur. Namque illa hominis integritas, qua Deus homini, ad imaginem sui condito, perfectam animi sanctitatem tribuit, nihil habet peccati, nihil igitur mortis, quae peccati stipendium est. Itaque haec quaestio in eum hominis statum non cadit. Sed homo, pristina praeditus excellentia, quantum breui a se mutatur, neglecto praecepto diuino, integritatis, a Deo acceptae, prodigus. Itaque natali diei, quem Deus sine omni labe animi, sine ullo mortis periculo, dederat, homo diem fatalem sua libidine addit, ut, cum a Deo deficiat, haec eius perfidia multetur ea morte, quam minatus erat Deus. Hi duo dies sibi contrarii sunt, quoniam alter uitam dat, alter eam adimit. Ipse tamen natalis hereditario hominum malo contaminatur adeo, ut nemo unus iam insons, nemo culpa expers, nascatur, excepto uno hominum Seruatore. Sed, quoniam natalis per se, in ultima origine sua, consideratus, a summo Dei conditoris beneficio trahitur, dies autem mortis, capitali primorum hominum scelere, ut poena huius, in uitam hominum inducitur, collatis iam utriusque diei meritis, apparet, natalem non minus praeferendum esse fatali, quam morti uitam. Atque hoc

hoc quidem ipso Dei iudicio manifestius fit, qui, hominem, morti aeternae per humanum scelus addictum, non aliter vult, per immensam misericordiam suam, ex hoc mortis periculo eripi, quam salutaris modo renascendi. Idcirco Filium suum Vnicum subsidio mittit perditis mortalibus, qui crimen hominum auitum obsequio suo perfectissimo, ipsoque supplicio, expiet, ut, diuino eius sanguine abluti purgatique, renasci possint. Sic renatus fit Christianus, atque hic alter noster est natalis, qui priori natali a Deo, pro remedio medicinaque humani mali, adiicitur, ut morientes nos, non tam moriamur, quam coelo renascamur. Quam ob rem, non fati necessitate, quam Deus hominibus conditis imposuerit, morimur, sed nostra contumacia, quae mortem, pro mercede libidinis suae, appetiuit. Renascimur infinita Dei clementia ac benignitate, ut in morte iam nostra, quae Christi morte innocentissima est ressecrata, salutem inueniamus, non perniciem. Sic Deus natalem, ab hominum primoribus pollutum, repurgat, natalique nostro dignitatem pristinam restituit, si renascamur cum Christo. Ergo natalis, sacris Christianis initiatus, per foedus cum Deo renouatum, spem solatiumque nobis reddit, neque suprema lux laeta nobis esse potest, nisi solatium capiat a natali Christiano. Ab hoc natali redintegratae salutis antiqui cruentique testes Veritatis nouum animi habitum sumunt, huius memoria fiduciaque constantiam animi firmant, quoniam, inter ipsa crudelitatis immanis tormenta laeti gaudioque triumphantes, se Christianos esse, clamant. Ita uero, firmi inuictique facti, natalem in animosa sanctaque morte reperiunt, pudetque Christianos ueteres, mortes horum Martyrum potius nominare, quam natales

Christianum igitur natalem spectat Volframsdorfius, eius recordatione gaudet, eius beneficio se consolatur. Hunc pietatis suae sensum posteris instituit prodere, natalem suum, ultima uoluntate decernens, oratione publica et anniuersaria celebrari. Idem tamen facere potuit ipso iure summorum uirorum, quos, Rempublicam non poeniteat, natos sibi fuisse. Sicut enim hi tum demum uiuere, et frui anima, uidentur, cum, magnis negotiis districti, famam praeclare factorum quaerunt, sic eorum gloria, factis parta, non extinguitur interitu, sed toties nascitur, quoties memoria rerum bene gestarum in animis hominum renouatur. Hunc natalem laudis, ad posteros uicturae, festum habuit Sicilia, memor Timoleontis, hunc familiae sapientum Pythagorae, et aliis, doctrinae principatu claris, anniuersaria caerimonia sanxerunt, hunc aliis, qui eum aetate antecesserant, tam religiose instituit Seneca, ut eos ritu deorum colendos putaret. Magnorum enim uirorum et imagines habere consuevit, tanquam incitamenta animi, et natales celebrare. Nihil ambitiosae gloriae Volframsdorfius appetiit, sed commemorationem sui, quae natali repeteretur, testimonium bonae mentis ad posteros esse uoluit, ut, cum de Republica bene mereri perpetuo studuerit, talis narraretur posteris, qualis uiuus a bonis habitus fuerit, ne frustra quondam natus uideretur. Sic, uirtutis, factis expressae, studium conscientiamque testatus, posteritati recte faciendi documentum reliquit. A posteris autem, non ingratis, eius natalis satis ornatus uidebitur, si uita eius sine ullo fuco, ac simpliciter candideque, explicetur. Namque, ea, quae solebant in bonis optari die natali, bonam mentem, bonam famam, bonam fidem, naturae fautricis munere, multisque laboribus, et excellentibus meritis, consecutus, tanta in praecipuo,

puo, quem tenuit, fortunae gradu floruit auctoritate, ut eius certe amplitudo uirum non mediocrem daret. Quod si priscis temporibus, ex annuo quodam redditu, unius tantum diei conuiuium apparari solebat, ut honos mortuorum natalibus conseruaretur, cur non singularis existimetur huius liberalitas, qui non solum stato anni die det natalitia, sed largiores etiam sumptus in studiosos limatioris doctrinae faciat, eorumque duodecim ex lautiori coetu sic deligat, ut decoro perpetuoque triennii epulo alantur

Beneficii, quod late patet, magnitudinem, et pietatem, qua Volframsdorfii natalem, disciplinis liberalibus felicem, coli conueniat, oratione anniuersaria exponet Io Michael Henne, Veissensea Thuringus, Ingenuarum Artium Magister. Hic, ingenii, quod aptum ad artes optimas habet, facultate, doctrinae, cuius specimina dedit, cultu, ac morum probitate, nobis ualde commendatus est, cumque sit alumnus Volframsdorfii conuictus, hoc certe illustri munificentiae genere dignum se praeberet. Demandatis autem partibus fungetur craftino. Ad eum igitur, attentis animis, in Auditorio maiori, excipiendum, uos, Ciues, frequenti, quaesumus, concione, ab H. IX matutina, accedite, et pro gente Volframsdorfia nobiscum uota suscipite, tanti nominis, et meriti, quod in Academiam nostram extat, recordatione aequissima addu-

cti. P. P. III Non. Quinctiles A. R. G.

elo lo cc x

CXXXVI
DE
SVMMO CHRISTIANORVM BONO
IN
EVIDENTIA RELIGIONIS
AC
SVMMO GENTIVM MALO
IN
OBSCVRITATE RELIGIONIS

Quanquam antiqui Sapientes, in constituendis bonorum malorumque finibus, plurimum elaborant, et, conflatis iudiciorum diffidiis, pro sua quisque sententia nituntur, omnes tamen hi suis, oportet, fallantur opinionibus, quod ueri Dei scientiam neque tenuerunt ipsi, neque eam aliis tradere potuerunt. Nam, si uerum Deum nouissent, tam multa, diuinæ naturæ contraria, neque dixissent, neque scripssissent. Cum autem uerum Deum ignorarent, dilapsi a Summo Bono, quod solus est Deus, inciderunt in Summum Malum, quod est diuinæ maiestatis deformatio.

Hoc docet eorum Theologia Symbolica atque Aenigmatica, quæ imagines ac simulacra rerum consecatur, aut, numeris, figuris Hieroglyphicis, atque aliis multorum generum integumentis, inuoluta, aliud sentit, ac loquitur, sensusque habet tam ambiguos, ut uel doctissimi ueterum, qui placita antiqua interpretantur, nihil fere, præter coniecturas, afferre possint. Tanta est harum obscuritas doctrinarum, quæ uel Poetarum fabulis traduntur,

duntur, uel Philosophorum symbolis mandantur, uel a legum latoribus uirisque ciuilibus, ex Poetarum officina, ad rempublicam transferuntur. Hinc tripartita horum antiquorum Theologia, Mythica, Physica, Politica. Ac Mythica quidem fabulis arcana religionis conuestit, haec ut ab intelligentia uulgi sensuque remoueantur. Physica scientiam naturalem, ne cuius pateat, religionis specie occultat, ac potius Theologiam cum Philosophia confundit, contra, quam diuersorum principiorum ratio postulauerit. Politica religionem comminiscitur, cuiusque gentis ac rei-publicae statui aptam

Sed his in omnibus si Deum quaeris, aut hominem inuenis, honore diuino affectum, in Deosque relatum, aut rerum naturam, huiusque uires ac facultates, in diuinitatis cuiusdam simulacra uersas, aut, pluribus in adytis, ipsisque Eleusiniis, quae solis initiatis aperiuntur, res, castis uel oculis, uel auribus, indignas. Dixeris igitur id, quod Hercules, cum imaginem Adonidis in delubro quodam conspiciatur, hic nihil adesse sacri. Scio, quid Allegoriarum Heraclides Ponticus exculpat ex Homero, quid ex Hesiodo, aliisque Poetis, Mythologi, Philosophi quoque. Sed, quoniam ueteres interpretes fluctuant opinionibus atque certant inter se, nihil certi noscas paene, ea profecto, cunctis in his priscae sapientiae latebris, nusquam reperias, ex quibus claram ueri Dei notitiam conficere possis. Hoc profitentur ipsi Aegyptii, a quibus Graeci tam cupide discunt, Sphingas ante templa collocantes, uti, doctrinam, significant, de Deo aenigmaticam esse atque obscuram. Vniuerse enim docet Clemens Alexandrinus, omnes, qui de rebus diuinis tractent, tam Barbaros, quam Graecos, rerum principia occultasse, ueritatem autem ae-

nigmatibus, signis, symbolis, allegoriis, aliisque inuolucris, texisse. Quanquam igitur Iouis plena dicuntur omnia, ut summi Numinis praesentia ubique locorum demonstretur, in his tamen superstitionum umbraculis a cognitione Numinis adeo cuncta reperies uacua, ut nihil habeas omnino, nisi in Ioue quaeras aerem, undique circumfusum, quem Mundi Animam dicunt. Sic, mole Deo attributa, Deum ex Deo tollunt, erroresque suos uariis simulacrorum formis inuentisque occultant

Sed hoc Cacodaemoni, cuius fraudi seruit ista religio, moris est, ut ueram religionem corrumpat, corruptelasque suas aliquo ueri habitu dissimulet. Nam, per sapientes suos scrinia Dei, in quibus Oracula diuina conduntur, saepe multumque compilat, meritis ideo, ut eum dicas Dei furem, ac sacrilegum, spoliis sacris ornatum, quae Clemens Alexandrinus, alii, in primisque Eusebius, exponunt. Multa quidem, quae monimentis diuinis prodita sunt, abditos ueri Dei sensus habent, ut Paullus docet, multo certe rectius, quam uel Philo, uel Origenes, ambo nimis indulgentes ingenio suo. Sed nihil in opere salutis obscurum est, nihil anceps, ut, si uerbis diuinis simpliciter insistas, in salute tua, in tuto collocanda, errare non possis. At superstitio prisca, quicquid sinceri ex literis coelestibus sublegit, suis detorquet mendaciis, uarieque deprauat, ut nihil in profanis sapientum libris reperias, quod integritatem mentis diuinae per omnia retineat, euidenterque enarret. Fit igitur, ut ueteres hi Theologi, ratiocinationes suas, futilibus opinionibus subnixas, secuti, uerum nunquam uideant, sed doctrinas suas multis commentis obscurant, ne nihil diuinarum rerum sciuisse uideantur. Doctoribus his multo imperitiores sunt populi, qui

qui eis utuntur myſtagogis, et myſteria quaerunt in rebus, obſcure ſibi traditis, quarum uanitatem ipſi rident, qui fabulas eas cuderunt. Se, aiunt, corticem multitudini dare, nucleo ſibi ſeruato. Hic tamen nucleus, ſi quid bonae frugis recondit, hoc quidem res tantum phyſicas, aut mores prudentiamque ciuilem, respicit, nullam Numinis aeterni notionem diſtinctam accuratamque profert

Quanto felicior eſt Religio Chriſtiana, cuius Veritatem, ex Paterno ſinu depromptam, ipſe Dei Filius hominibus promulgauit. Haec ſola uerum ſincerumque edit, quod nulli ſapientes ingeniis ſuis exquirere potuerunt, haec nihil illius habet obſcuritatis, qua uetuſta ſuperſtitio, fraus, libidoque miſeris mortalibus illuſit, haec omnem ſexum, omnem aetatem, omnem hominum conditionem, doctos rudesque, pari fide, ſanctitate, euidentia, docet. Habet ſane haec Noui Foederis doctrina reſeſſus ſuos altiſſimos in Myſteriis ſacroſanctis, quae fidei obſequium colit, ratio nulla comprehendere poteſt. Sed nihil obſcuritatis inuenias in praeceptis ullis, quae ſaluti ſint hominibus, plana, e contrario, perſpicua, expeditaque cuncta, quibus docti indoctique, nullo diſcrimine, ad ſpem aeternae uitae poſſint erudiri. Nam propoſita eſt haec doctrina comuni hominum ſaluti, quam, cum animaduerneret Deus, peruerſis improborum opinionibus opprimi, humanae calamitatis miſericordia captus, nouum lumen ſapientiae coeleſtis accendit, ut, optatiſſimo promiſſi Seruatoris aduentu, Salutaris Gratia cuncto hominum generi affulgeret. Haec lux clariffima, quae penetrauit in omnes terrarum partes, priſtinam inſcitiae caliginem diſpulit, mentes hominum uera Dei intelligentia colluſtrauit, et certam ad coelum proximamque uiam monſtrauit

Ducem auctoremque tanti boni se praebuit ipse Christus, qui, docendi causa, terras obiit, ore suo sanctissimo ignaros instituit, errores inueteratos castigauit, ueritatem, impiorum ludibriis obrutam, ex tantis tot saeculorum tenebris eripuit, eamque miraculis multorum generum stabiliiuit, ipsa postremo sanctitate sua firmauit, quae dictis, factis, omni denique uita, comprobaretur. Accessit nouum diuinumque munus Spiritus Sancti, qui diuinitus mittitur, ut, quae Christus dixit, praecepit, fecit, pro recuperanda hominum incolumitate perpeffus est, in eorum memoriam redigeret, cuncta, quae in perpetuum expedirent, doceret, mentes hominum praesentia sua consecraret, easdem instinctu suo regeret, in omnibus postremo rebus aduersis, ipsa etiam morte, consolatione sua erigeret atque sustentaret. Quod quidem solatium, et paratissimum nobis est, et longe maximum, sed alio summoque Dei beneficio cumulatur. Hic enim ipse Spiritus Sanctus, qui, hoc tempore sacrosancto mirabilibus donis effusus, discipulos Christi, eorumque auditores, ex omni gentium uarietate Hierosolymis congregatos, numine suo impleuit, sacros pariter scriptores excitat, ut, quae literis hi mandant, casta, pura, incorruptaque, sint omnia, et ipsi diuinae menti coniunctissima. Atque haec quidem Euangelistarum, et Apostolorum, monimenta si cum antiquis Dei Oraculis conferantur, mirificam rerum omnium consensionem praesentant, ut perfici uideas, quae olim praedicta sint, ut exploratissimam doctrinae fidem cognoscas, quam ex diuinis literis haurimus, quam, ut firmam stabilemque, retinemus.

Cum igitur hac doctrina simplex inuictaque ueritas contineatur, praeclare nobiscum, putamus, agi, quibus ea
ueritas

ueritas a doctis sanctisque uiris ex commentariis diuinis sine fūco explicetur. Hac explicandi facultate multum ualuit Doctor Theologus, Io. Caspar Haferungius, cui tametsi ceterae dotes scientiae sacrae haud defuerunt, eidem tamen perspicuitas in primis, in docendo scribendoque, plurimum commendationis dedit. Eam certe facultatem illi tribuunt eruditorum iudicia, qui scripta eius, explanationes maxime Koenigianas, recensent, eius insignia plurium generum subsidia in Philologia pariter, ac Philosophia, quarum utramque ille summo excoluit studio, facile reperiās, eam nos in illo perspeximus, eam nobis, una cum aliis uirtutibus, tristissimo illius obitu intercipi, uehementer dolemus.

Hunc uirum, Anno MDCLXIX, IX Calendas Martias, Craiae in Thuringis, Ioanne Caspare, probatae sanctitatis sacerdote Craiensi ac Vualrodensi, et Martha Catharina, Laurentii Befecenii, de munere sacro bene meriti, filia, natum, Nordhusa, Halberstadium, ac Groninga, fidei disciplina instituerunt. Vitembergam profectus, cum aliis uiris doctissimis se dedit, uaria doctrina imbuendum, tum in sacris praecipue Ioanni Deutschmanno, florenti tum fama multorum celebriumque discipulorum. Hunc audiens, huius consiliis instrui solitus, huius praesidio disputans, multis doctrinae incrementis augetur. Cognitus iam, doctisque laudatus, Anno MDCCXCI Lauream Philosophicam merito impetrat, quam in primis mereri uisus est. Cum gentes exteras adire statueret, Anno MDCCXCVI, lustratis pluribus Germaniae populis, quos inuisere conduceret, ad Sueonas commigrauit. Apud multos horum, lautos etiam splendidosque, gratiam iniit, partim modestia, partim ingenio, cuius copiam pluribus

fecit, commissis fidei suae. Quadriennio post Anno **CIO**
IO CC, ex Sueonia soluens, traiecit in Hollandiam, et Am-
 stelodamum perrexit. Perlustrato Belgio, quod Foede-
 ratum uulgo, sed minus proprie ciuiliternque, dicunt,
 magnam multiplicis eruditionis accessionem fecit, uersa-
 tus cum hominibus, omnium generum scientia scriptis-
 que claris. Reuertit Vitembergam, atque, editis doctri-
 nae ac diligentiae exemplis, tantam sui commouet expe-
 ctationem, ut locum in Philosophorum Ordine consequa-
 tur. Cuius quidem loci tuendi causa, disputando docen-
 doque, multos labores suscipit, in magno honore apud
 auditores est, neque parui fit a doctioribus. Sed Vitem-
 berga euocatur Greussenam Anno huius saeculi secundo,
 ad Sacerdotium ibi capeffendum. Huic praeest undecim
 annos, omniumque respondet optatis. Reuocatus Vitem-
 bergam, ubi superioribus annis Doctor Theologiae crea-
 tus erat, Sacerdotium sibi delatum accipit, Archidiaconi
 nomine ac dignitate insignitus. Hoc munus compluri-
 um annorum singulari administrat industria, quoad Anno
CIO IO CC XXVI Professionis Theologicae munia capit.
 Has ille partes quanta cura gesserit, quanta simul pruden-
 tia Academiae clauum saepius tenuerit, quantum aucto-
 ritatis locum, pluries Ordinis sui Decanus, postea Senior,
 obtinuerit, quanta diligentia personam Ephori sustinue-
 rit, eo minus necesse est, pluribus commemorare, quo
 magis haec cuncta in omnium memoria uersantur

Anno **CIO IO CCIII** in matrimonium duxit uirginem
 piam castamque, Ioannam Eleonoram, gentis Bergman-
 niae, multo nobilissimae. Hoc coniugio liberos octo tu-
 lit, quatuor filios, totidem filias. In filiis numerantur, An-
 tonius Fridericus, Doctor utriusque iuris exercitissimus,
 Gott-

Gottlob Fridemannus, Ordini Philosophorum Ascriptus, multaque eruditione commendatus, Henricus Godofredus, S. S. Theologiae Candidatus, Pastorque gregis Christiani Schoeneualdensis uigilantissimus, Paullus Godofredus, Liberalium Artium Magister, Artisque Salutaris Cultor solertissimus. Duae filiae decesserunt, duae supersunt, Dorothea Iuliana Carola, quae omnem commendationem uirginalis habet decoris, et Ioanna Euphrosyne Friderica, quae, notissimae uirtutis exemplo, V. C. Friderici Christiani Baumeisteri, Rectoris Gorlicensis Meritissimi, nuptias sibi conciliauit, cum suoque marito concordissime uiuit

Haec Familia Viri Summe Reuerendi fuit, haec uita, quam ille proxime, XVI Calendas Iunias, placida morte finiit, nobis bonisque omnibus ualde carus. Vos, Cives, pietatis uestrae memores, funus frequenti comitatu prosequimini, quod hodie, Hora III pomeridiana, ex domo, in foro sita, in Aedem Academicam prodibit. P. P. XI Calendas Iunias, A. R. G

CIC IO CC XLIV

CXXXVII

DE

PRVDENTIA AGENDI

EX

OFFICII TITVLO

Plures consulatus iniit Io. Paullus Keilius, eosque tam bene gessit, ut, proxime mortuus, magnum uirtutis suae desiderium reliquerit. Semper enim respondit nomini suo, quod a consulatus dignitate cepit, ut, optimi cuiusque instituto, talis esse uiderique uellet, qualis diceretur

Saepe multumque recordor C. Plinii Caecilii Secundi, quo auctore, inde ab adolescentia, uti solitus sum, non modo ad elegantiam scribendi, sed etiam ad prudentiam uiuendi, cum eius epistolae uideantur scriptae, ad hominum uitam praesentibus exemplis erudiendam. Hic autem, literis ad Maximum datis, rationem recte praeclareque, in suscepto munere, faciendi tradit. Multa dicit, multa erudite disputat, ad cohortandum amicum suum. Sed, quasi nihil dixisset, aut hoc unum esset memoriae mandandum, *Te uero etiam, inquit, atque etiam, repetam enim, meminisse, oportet, OFFICII TVI TITVLVM, ac tibi ipsi interpretari, quale quantumque sit, ordinare statum liberarum ciuitatum.* Haec Plinius. Maximus autem erat legatus cum proconsulari imperio, ad res liberarum, in Achaia, ciuitatum inspiciendas componendasque, missus. Hoc dignitatis suae nomen habebat Maximus, hunc titulum dicit Secundus, ut nomen officii causamque designet. Ac nomen quidem causaeque muneris cuiusdam
ita

ita colligantur inter se atque explicantur, ut nomen ex causa nascatur, cum rei gerendae utilitas necessitasque faciat, uti nomen, huic exequendae rei aptum, quaeratur. Ergo titulus haud incommode nomen causamque simul notat. Sed causa interius aliquid est, et magis latet, nomen autem, quod causa dat, in sensus incurrit, ipsamque causam ostendit. Itaque titulus in appellationem nominis transit, atque haec appellatio, uerbis expressa, breuiter edit, quod inuestigatio causae, ac rei gerendae deliberatio, docuit. Hac breuitate rei cognoscendae fit, ut nomina, muneri cuique conuenientissima, adhibeantur, ut eisdem potissimum nominibus, auditis forte, attentos nos praebeamus, quibus aliqua ciuilis dignitas insigniatur. Sed, hoc idem, monet Plinius, omnibus esse faciendum, qui quidem honores, sibi delatos, mereri uelint. Probe uero ita sentit. Iam pridem enim Philosophia, in praeceptis suis, hoc sciuit, nomen sine actu et officio suo nihil esse. Hoc prius ipsa ratio praescripserat, cum uitae humanae munera constituentur, certisque nominibus distinguantur, ut efficiatur id, quod muneribus his consentaneum sit. Atque hoc quidem ipsa multitudo intelligit, in istos inuehi solita, qui sui sese muneris nomini conuenienter haud gerant. Qua re Plinius, paucis multa complexus, Maximum admonet, ut ex officii sui titulo sibi ipse interpretetur grauitatem magnitudinemque rerum, quae sibi curandae sint. Res enim titulis significantur, ut externis his notis signetur, quid cuiusque fidei commissum sit, quid agendum ei, quid ab eius industria expectandum. Eius rei gratia his, quibus obeunda negotia sunt, distincta imponuntur nomina, ut ex his illi potissimum norint, ac reminisci facile possint, quid se facere deceat

Hanc tituli curam Plinius, alio in loco, a rebus gerendis transfert ad libros componendos, ut expedita quadam norma dirigat ipsum scriptorem. Praecipit enim Apollinari suo, ut, in scribendo, semper respiciat titulum, quo librum inscribat. Primum enim scriptoris officium, arbitratur, hoc, ut titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid coeperit scribere, sciatque, si materiae immoretur, non esse longum, quicquid scripserit. Non minus enim scriptio, quam actio, causam tituli asciti expendit, ad eamque cuncta refert. Iudicium igitur rei, nauiter ponderandae, iusta tituli conformatio desiderat, accurateque scribendi laude multi excidunt in monumentis suis, quod immemores sunt tituli sui. Haec certe tituli cogitatio scribentem in orbe continet argumenti tractandi, ne uia decedat, eumque, si quando deflexerit, ad propositum reuocat. Tantum assidua tituli memoria ualet, uel in scribendo, uel in agendo. Vtrumque magnum esse, utrumque summo perpetuoque studio perpendendum, idem Plinius ostendit. Sed scribendi prudentia dimittatur hoc tempore, quod agendi curam exigit.

Itaque prudenter Keilius officii sui titulum semper in oculis habuit, cum praeesset consulatui, acriter enifus, ne quid admitteret, quod a nomine consulis alienum foret. Officium consulis M. Cicero describit, idemque facere potuit optime, rem ipsam publicis occupationibus, grauibusque laboribus, satis expertus. *Animo, inquit, consulem esse, oportet, consilio, fide, grauitate, uigilantia, cura, toto denique munere consulatus omni officio tuendo, maximeque,* ID QVOD VIS NOMINIS PRAESCRIBIT, REIPVBLICAE CONSVLENDO. Habes, iudice Tullio, officium consulis boni, quod pluribus, hoc loco, exponitur, ut, eius

ius officii negligentia, consul malus declaretur, qualis erat Piso. Sed, in omni hac consulari uirtute, quae multiplex narratur, in primis Cicero hoc intuetur, quod *uis nominis praescribat*, ut consulatur reipublicae. Sic idem docet, quod Plinius, ut officii titulus ante oculos habeatur, mente agitetur, pro ipsaque agendi regula spectetur. Cicero autem ueram consulis dignitatem pendit animo, non externis insignibus, lictoribus, toga praetexta, ornamentisque ceteris. Itaque consilium postulat consuli, quo et praesentia administrantur, et futura prospiciantur, fidem, quae publicae studeat utilitati, non priuatae, grauitatem, qua nihil leuiter, cuncta serio fiant, ab eo, qui personam ciuitatis sustineat, uigilantiam, ut, in specula ciuitatis, excubetur, oculis in communi salute defixis, curam, ut recte atque ordine cuncta procurentur, ne quid detrimenti respublica capiat. Officio denique consulis cuncta comprehendit, prouidenda consuli peragendaque, ut omnes consulatus gerundi partes expleantur. Sed caput rei est, quod Cicero, ut diximus, ex ipso consulis nomine depromit, ut consulatur reipublicae. Ac quaeritur quidem apud Fabium, sitne consul a consulendo, an a iudicando. Sed historia consulum aetate priores tradit consules, eosdem postea iudices quoque facit atque appellat. Antiquius ergo consulis manus consistit in consulendo, unde nomen ipsum trahitur, in prouidendo etiam, ne quid incommodi, securitate incuriaque, reipublicae accedat

Huius nominis, tam sapientis amplique, uis in animo sensuque Keilii penitus affixa atque insita erat, eumque stimulabat ad ea omni ratione persequenda, quae, putaret, ad munus suum pertinere. Itaque iustis consiliis iusta facta adiungebat, et utraque re multum poterat,

quod non solum a iudicio instructus erat, sed etiam a scientia multarum rerum, maxime ciuilium. Nam pluribus in Academiis uersatus est, ubi tum Philosophiae, tum Iurisprudentiae, apud doctos clarosque uiros, operam dedit. Pluribus in tribunalibus causas defensitauit, hoc fide prudentiaque sua consecutus, ut non minus existimationis apud iudices, quam apud clientes, haberet. Plura prudentiae, rebus cognitae, testimonia linquimus, quae possemus afferre. Cum igitur ille ad consulatum, multa exercitatione subactus, accederet, satis habere potuit consilii, quod in commune conferret. Sed facultatem praesentiamque consilii plurimum fide commendauit, ut antiquus rectusque censeretur, uel in dictis, uel in factis. Cum seueritatem morum coleret omni uita, tum in senatu, et omni reipublicae tractatione, usus est tanta grauitate, ut, quicquid suaderet dissuaderetue, matura consultatione non serium non esset. Quo paratior attentiorque fuit ad inuigilandum reipublicae, ne quibus haec incommodis afficeretur, quae difficiles insperatique casus importarent. Huc enim curas cogitationesque reuocabat omnes, ut, quoad eius fieri posset, ciuitas salua esset omni ex parte, ne quid reliqui fieret, quod ad tuendas augendasque ciuitatis utilitates adiuuaret. Sic optime reipublicae suae prospexit, et, conseruandis huius amplificandisque commodis, planum fecit, se boni consulis nomen auctoritatemque multiplici decore tueri. Eo minus est mirandum, si et uita eius honestatis commendationisque plena fuit, et mors collegis, omnibusque ciuibus, acerba

Hic, Oelsnitii in Variscis, Anno MDCLXXII, III Nonas Quinctiles, Ioanne Caspare, consule bene merito, et Maria, generis Engelschallii, pia frugique femina, gener-

neratus, posteaquam domesticis literis institutus fuerat, Anno **CIO IO CLXXVI** mittitur in Lyceum Geranum. Sed Anno **CIO IO CXII**, Nonis Februariis, in Salanam migrat, primumque Philosophiae studio imbuitur, tum Iurisprudentiae, Hartungii, Floericcii, Schubartis, aliisque, uariae disciplinae magistris, usus. Anno **CIO IO CXCV**, **XVI** Calendas Maias, Lipsiam profectus, Iureconsultos inclutos audiuit, Schuendendorfferos, Mennceinos, Arnoldos, Schacheros, magnisque spatiis in iuris curriculo processit. Felicem se tulit honore contubernii, in quo uixit cum Io. Balthasare VVernhero, qui postea Vitembergae Iurisprudentiam professus est, et Vindobonam inde, ad dignitatem in summo Imperii tribunali obtinendam, arcessitus. Anno **CIO IO CXCVII** euocatus Rudolstadtium, Aulae ac Regiminis aduocatus constituitur, praefectus simul moribus pubis nobilis, quae, in ministerium Principale, alitur atque educatur. Quem quidem locum tam dextre tenuit, ut, Anno **CIO IO CCCIII**, Idibus Nouembris, in Aulam Saxoniam accitus, idem munus obiret triennio. Sed maioribus rebus uidebatur adhibendus. Nam Dresenae Anno **CIO IO CCCVIII** Collegium instituitur, explorandis tributi Suecici oneribus, a quo ille mandata accipit eius negotii, Vitembergae curandi. Hanc rem singulari diligentia, et multa comitate, administrans, totius ciuitatis uoluntates tanta sibi caritate deuincit, ut haec illum sibi consulem supplicibus literis expectat, sibiue ab Rege concessum, mox quoque cunctis Senatus sententiis creatum, multo statim amore complectatur. Consulatu, his quatuor et triginta annis, quos egit in Ordine Senatorio, uicies perfunctus est, quod ante eum, inde ab anno **CIO CCCCX**, nemini contigisse, nobis refertur. Anno **CIO IO CCX**, III Nonas Septembres, in

matrimonium duxit Euam Concordiam, uirginali uerecundia eximiam, Michaelis Froschii, conductoris Regiorum ex uilla Bleferensi redituum, filiam, uiri multa rei familiaris scientia exercitati. Ex hac liberos quinque tulit. Tribus eorum mature extinctis, duo supersunt, Ioannes Christophorus, Doctor utriusque iuris, forensi tractatione efflorescens, Curiae Prouincialis, Senatusque Ecclesiastici Vitembergensis, Aduocatus, et Friderica Concordia, quae, nuper uiro Nobilissimo Consultissimoque, D. Ioanni Stephano Kunerto, Academiae Protonotario, Fiscique procuratori, nuptum collocata, cum marito uiuit amantissime, et multis uirtutibus ornat sexum suum

Decessit Keilius xiii Calendas Iunias, relictæ non mediocri iustitiae, uigilantiae, integritatis, laude, quae in collegarum, ciuium, omniumque bonorum, animis ac memoria uigebit. P. P. Pridie

Calendas Iunias, A. R. G

CIC IC CC XLIV

CXXXVIII

DE

PRVDENTIA

TEMPORIS VTENDI

Cum Laeuinus Adolphus Mareschallus soleret ingenia liberalia, pro sapientia sua, fouere, hoc ei curae fuit, ut iuuenibus, doctrinae cupidis, ope liberalis conuietus subueniret, eaque his re facultatem temporis rectius utendi daret. Qui quidem eius alumni personam, Maecenatis sui expectatione dignam, gerunt, omni cogitatione totaque mente in eo defixi, ut, relictis aliis rebus, totos eis sese doctrinis tradant, quas uitae, mox degendae, conuenientissimas, putent

Sic agere, prudentum est, qui res suas curant omni diligentia, ac sine mora, quae optima saepe consilia dubitationibus extrahere, ac frustrari, solet. Tali pacto cauent, ne iacturam temporis faciant, cuius pretium multi non intelligunt, sed, tempus effluxisse, postea dolent, quam vident, multas sibi magnasque commoditates interuerti, quas nunquam recuperare possint

Male omnino uiuit, nec melius studet, qui mente non agitat, eam se uiuendi studendique causam habere, ut, quantum possit, et Dei gloriae, et hominum utilitati, seruiat. Quae quidem duae res sunt eiusmodi, ut earum officia omni hominum generi proponantur. Sed harum una caput est omnium operum humanorum, altera nihilo minus animo tenenda est, ac diligenter colenda. Neque enim homo solum ortus est ad mundum contemplandum, ut antiqui sapientes opinantur, sed etiam ad mundi parentem

tem dominumque mente, uoce, uitaque, celebrandum; cuius numen ex hac rerum uniuersitate non intelligi non potest. Honos autem, qui Deo habeatur, luculento probatur argumento, cum caritas hominum praestatur hominibus, quos, Conditor noster uoluit, inter se diligere. Idcirco enim eos origine communi seuit, communi rationis atque orationis usu inter se iunxit, atque ab omni reliquarum animantium genere discreuit. Igitur utraque res, quam ostendimus, necessaria est cunctis, qui quidem recte facere cogitent, utraque multum curae exigit, multum temporis

Sed tempus, res fugax et lubrica, ut elabitur cito, ut fuga sua spes nostras eludit, in curriculo tam breui, quo circumscripta est uita nostra. Quanti refert ergo, rationem temporis haberi, eique magis parci, quam cunctis sumptibus. Hos enim si profuderis, si perdideris etiam, eorum tamen detrimenta aliquo forte consilio casuue sarcire possis. At tempus, quod cesserit semel dilapsumque sit, quonam unquam modo reuocaueris. Hinc uetus dictum, Parce Tempori, quod Clemens Alexandrinus laudat, ut latius patens. Cum tempore amittis rei gerendae occasionem, quam ueteres diuinitate donant. Hanc occasionem fronte, qua capillata erat, arripere, conuenerat, eam, posthac caluam, manu prehendere non possis, nedum tenere. Hoc Dionysius Cato, quisquis est et cuias, magister certe frugi, docet, et rei conuenienter, et antiquitati, philosophia imaginum ingeniosae. Cur enim hanc philosophiam a Claudio Menetreio demum expectemus, quam ueteres multorum generum imagines arte summa tradunt. Consideres, uelim, Tempus, quod Phaedrus caluum ostendit, comosa fronte, nudo corpore,

re, quod, si occupaueris, teneas, elapsum semel, ut ait idem, ne ipse quidem Iupiter reprehenderit. Hanc occasionem rerum, significat, breuem esse, quae segnem moram non recipiat, quam ideo tali effigie finxerint antiqui. Ex his Lysippus, Alexandro M. percarus, 'Tempus excudit, quale descripsimus, sed pedibus eius, quibus alas affigit, globum subiicit, in quo summae plantae insistant, ut Callistratus, ex ahenea Sicyonis statua, tradit. Ante oculos ponit Lysippus mutabilitatem rei minime stabilis, quae, leuis et uolatrica, properat, et, nobis nec opinantibus, se proripit. Haec, et alia, ex eo Lysippi opere, scite Posidippus explicat, cuius Epigramma Graecum extat. Eundem praecipitis fugae transitum, idem perdendi tanti boni periculum, Phidiae 'Tempus exprimit, quod Ausonius luculenter enarrat. Adiicit autem id, quod Occasioni, in statua Lysippi, deest, multumque ualet ad incommoda temporis, male collocati, declinanda. Producit enim Metanoean, eamque 'Tempori comitem adiungit, ac Deam uocat, quae facti, atque non facti, poenas exigat. Ea uero re nos commonefacit, ut tempore sapienter utamur, ne poeniteat nos eorum, quae uel commissae sint praeue uel omissae. 'Tempus enim, ostendit, uolare, Metanoean, quae poenitendi sensum relinquat, apud eos manere, quos 'Temporis opportunitas effugerit

Nihil omnino pretiosius est, tempore, quod tamen multis modis, multis utique rebus inutilibus, frustra teri potest, nobis quoque saepenumero inuitis ac repugnantibus. Indicio sit ipse cursus humanae uitae, cuius pars magna male agentibus defluit, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus, si quidem audias Sapientem Romanum. Quid enim bene agitur in tantis uoluptatum illecebris, quae uitam ho-

Rrrrrr

minum

minum obsident, ubi blandissimae hae dominae maiores partes animi, interdum robustissimi, a uirtute detorquent. Quid, agitatione mentis dignum, agitur, in otio, socordia, somno. Quid plerique suae cuiusque personae, quam natura ratioque nobis imposuit, congruenter agunt, ad aliena plerumque ac uana deflexi, ubi recto honestoque, decuerat, operam dari. Itaque idem sapientiae Romanae magister, non solum in umbraculis doctorum eruditus, sed in aulae etiam luce, et summo uitae splendore, uersatus, Quem mihi dabis, inquit, qui diem aestimet. Fabius autem, exploratis ipsorum Museorum penetralibus atque laboribus, Quantulum temporis, inquit, studiis impartimur. Horas enim perditas considerat, quarum alias uanus salutandi labor, alias datum fabulis otium, alias spectacula, alias conuiuia, alias tot genera ludendi, et insana corporis cura, alias multae causae libidinum, consumant. Quapropter, in tam uaria frequentique studiorum interpellatione, doctis hominibus, ostendit, annos esse numerandos, non, quibus uixerint, sed, quibus studuerint

Sic agebatur olim, sic hodie uiuitur, haud ab omnibus tamen. Sunt enim Catones, sunt Tullii, alique clari homines atque magni, qui magnificum semper praeclarumque iudicarunt, non minus otii, quam negotii, rationem extare semper oportere. Ita quidem facere consuevit Africanus ille, qui Catonem ipsum uirtutis suae stimulis excitasse uidetur, dicere solitus, nunquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus, nec minus solum, quam cum solus, esset. Aequetur hac laude summis uiris ille Plinius, cuius in admirationem nos naturalis historia traducit. In hoc, auunculo suo, parsimoniam temporis laudat alter Plinius, eamque opus eius ipsum, tam uarium atque diffu-

diffusum, facile testatur. Hoc enim quis non miretur, qui, Plinium, eius operis conditorem, sciat, muneribus maximis, et Principum amicitia, occupatum fuisse. Elucet igitur incredibile studium, quod Plinius in legendo scribendoque dies noctesque posuerit, omne tempus perire, arbitratus, quod studiis non detur. Nec uero puduit aetatem recentem Gerardi Ioannis Vossii, cuius magnitudinem non intelligis, nisi eius in libris bibliothecam quandam reperire tibi uideare. Hunc, accepimus, tam parcum temporis fuisse, ut sui conueniendi aditum non pluribus, eodem tempore, dederit, sed tantum singulis, idque ad quadrantem horae. Qua re, cum Christophorus Schraderus, ille, qui postea Iuliam ornauit, Vossium salutasset, atque, elapso quadrante, surgens, ab eo uellet discedere, euenit huic Germano, quod omnibus admirabile est uisum. Vossius enim, tenens Schraderum, quid properet, rogitat, finita demum semihora, clepsydram quassans, Vide, inquit, quantum temporis tibi tribuerim. Vossii clepsydra admonet me Guilielmi Canteri, hominis elegantiae Graecae scientia iudicioque clarissimi, cuius similem diligentia, negat Lipsius, se uidisse. Hic singulas horas ad clepsydram diuidere solitus est, sic partitis legendi scribendique uicibus, ut alias horas huic lectioni, alias horas huic scriptio-
ni, assignaret

Hoc industriae, studiis intentae, specimen tam liberale quis arguat, nisi ingentis pretii, quo tempus constet, ignarus, eoque temporis facile prodigus. Quam, contra, affectatam suspectamque dixeris eruditae diligentiae gloriationem, si legas, de Aristotele quod ferunt, quod alii quoque huius discipulo tribuunt, Alexandro M. Aristoteles enim, ne quies nocturna studiis officiat, in lectulo sphaeram tenet ex ae-

re, pelui supposita, ut, si quo forte sopiatur ipse arctiore somno, sonitu globi cadentis excitetur. Sed magis ridiculam putes sedulitatem Antonii Posseuini, nimiam certe dixeris miseramque diligentiam. Posseuinus enim noctu pedem alligat campanulae, huius ut tinnitu expergefiat, si paullo diutius dormiat. Quasi uero nocturnae quietis nihil, ad perferendos labores diurnos, opus sit, ad eos, praesertim, qui uires ingenii desiderent. Haec igitur quam splendide dicantur, uides, quam uere, iudicabis ipse. Habet aetas nostra, habet Academia haec, multiplicem conspectum uerioris, ac decorae magis, in omni scientia, assiduitatis, in qua certe multa documenta laudis eximiae uigent

Ille uero, ut agendi uiuendique, sic temporis utendi, rationem init optimam, qui, honesto uiuendi genere delecto, eas agere partes studet, quas ei Deus, arbiter hominum, dedit. Aut enim iam muneri demandato praeest, aut muneri praeparatur, quod sperat demum atque optat. Sigerit munus, fungatur hoc, ut debet, sin ad muneris administrationem instruendus est, discat mature, quod huic rei fit usui. Vtrumque, si rectum teneas, ad Dei gloriam, hominumque utilitatem, pertinet. Ita fit, ut rationem reddere possimus actionum nostrarum, eoque minus uerendum sit nobis, ne tempore, quod nobis ad uiuendum datur, male uideamur usi

Sed alii aliter suum tempus ad calculos uocant. Claudius enim Salmasius aliquando tertiam quamque noctem agit insomnem, ut perhibent, doctrinae flagrans cupiditate. Sed idem, supremo uitae die, se, queritur, plurimum temporis perdidisse. Hanc ideo sibi legem dicebat, ut, si posset uno adhuc anno uitam producere, hunc, Dauidis ac Paulli lectio-

lectione, transigeret. Quid autem literarum antiquarum, quid sacrarum quoque, non legit amplissimae uir doctrinae, quid iis ex literis profecisse uisus non est, ut, ipso iam Aegidio Menagio teste, Salmasius non hominis, sed scientiae, nomen haberetur. Neque eo fecius queritur de ingenti temporis iactura, quam, libris euoluendis, fecerit. Hoc damnum ut refarciat, unius anni usuram optat sibi, ad Dauidem Paullumque summo studio tractandos. Vides, hominis eruditissimi iudicio, consilium sapienter initum, ex sacris potius, quam ex profanis, sapiendi. Perspicias, ex contrario in Paullum studio uiri huius maximi, quem nihil mediocre delectat, non solum impietatem, sed etiam inscientiam, Petri Bembi, quem, Paullinas Epistolas, poeniteat, legisse. Habes eiusdem, Hebraea Graecaque scientia paris, summo in Dauidem amore, abiectam temeritatem Lazari Bonamici, cui placent quidem Psalmi Dauidici, sed hi, nefas dictu, isti nihilo meliores uidentur esse, quam Pindari carmina. Quanto peritius Philippus noster, si artem scribendi ipsam quaeras in Dauide. Est *magna*, inquit, *elegantia* in Psalmis dextre iudicanti. Non sunt barbaricae confusiones, ut homines, male sentientes de doctrina, pronuntiant. Sunt sententiae optime ordinatae, et *ornatae summo nitore et elegantia*. Idemque alio loco. Sunt *pulcherrima*, inquit, *poemata* Psalmi, si obseruetur ordo membrorum. Dauid fuit eloquens. Cogitate, Spiritum Sanctum, fontem linguarum, posse loqui. Multi cogitant, Psalmos tantum esse confusaneos, et ineruditos, sermones. Cogitate, Spiritum Sanctum esse fontem eloquentiae. Ipse facit eloquentes, Angelos et homines. Quanto magis ipse est eloquens. Haec ille, communis quondam Germaniae praeceptor. Hugo Grotius autem, qui sua sibi Tesseræ, RVIT HO RA, pretium temporis proponit, horas ipsas metitur, ut,

eis in diuerfos usus descriptis, sibi aliisque diligentiam praecipiat temporis, ad res administrandas sapienter accommodandi. Hac mente, omni scientia et dignitate sua, potio-rem ducit simplicitatem innocentiamque cuiusdam Ioannis Vriccii, hominis pii, sed fortunae tenuis. Quem quidem, ostendit, ita uitam instituisse suam, ut octo horas precibus daret, octo laboribus, octo quieti, ceterisque rebus necessariis. Sic, grauius agendum uiuendumque, putat, et, si quando, admiratione ingenii, quod oracula edere uidetur, ab aliquo rogatur, qualem se esse uelit, Serius, inquit, esto. Haec certe morum seueritas homines, literis deditos, maxime decet, cumque ab ingenii leuitate abhorreat, spatium sibi sumit deliberandi, ut considerate agatur, cunctis in rebus. Itaque magnam temporis curam gerit, ne res pretiosa nugis otiosae uitae conteratur, sed ut conferatur in ea, quibus operae pretium fiat, et multiplex utilitas humanae uitae pariatur.

Hoc postulauit, atque expectauit, ab alumniis suis Mareschallus, hoc eius alumni praestant, multa cum laude. Quantum temporis, in praeclaris studiis consumpti, fructum ceperit Io. Daniel Leonhardus, iuuenis probus, ac felix in Theologia industriae, et nobis constat, et ipsemet, oratione anniuersaria politissimaque, declarabit. Ascendet enim in concionem crastino, Hora IX matutina, progressus in Auditorium maius, ut Mareschallianae memoriae suum rependat decus. Vos, Ciues, aequis animis adeste oratori nostrati, eumque, ad gratiam pro uirili referendam, semper paratum, humanitate uestra deuincite. P. P. Calendis Iuniis, A. R. G.

CID ID CC XLIII

INDEX I

I N D E X I

I N D E X I
A R G V M E N T O R V M

QVAE
VOLVGINE HOC ACADEMICO
TRACTANTVR

- I **P**ietas erga Sarmatarum Regem,
Cracouiae festo ritu inaugura-
tum, Augustum Tertium p. 1
- II De Itinere Italico, Friderici Chri-
stiani, Poloniarum Principis Re-
gii 6
- III De Flore Connubii Regii in Flo-
re Virtutis Regiae 12
- IIII De Romae Veteris Maiestate in
Ruinis ac Vestigiis adhuc spi-
rante 17
- V De Museis Italicis 28
- VI De Purpura Christi Patientis 42
- VII Varia Scientiae Existimatio 49
- VIII De Thesauris Mortuorum 61

I N D E X I

VIIII De Religione Mensae	69
X De Sale Paullino	76
XI De Heroologia Prisca Germani- ae Poetica	84
XII De Dignitate Medici Christiani	89
XIII De Anthrothyfia Gentium Profanarum	102
XIIII Rectiusne, Benignitate Hospi- tali, in Vsum Publicum, Biblio- theca, an Conuictus, instituatur	108
XV Fl. Iosephus de Christo	116
XVI De Philosophia Vulgi	125
XVII De Aspectu Christi Salutari	150
XVIII De Abrahamo, Dei Amico, in Memoriam Ioachimi VVeickh- manni	157
XVIII Vera Felicitas, a Fuco Philo- sophiae Eudaemonicae Vindicata	170
	XX

I N D E X I

XX De Magni Alexandri Meritis in Diuinam Humanamque Sapien- tiam	176
XXI De Mente Composita Iuriscon- sulti	216
XXII De Praestantia Theologi Poly- glotti	224
XXIII De Breuitate Ingeniorum Prae- cocium	232
XXIII De Stephanephoris Veterum	240
XXV De Silentio Christi Patientis	246
XXVI De Gloriosa Confessione Au- gustana, in Saeculari eiusdem se- cundo	256
XXVII De Religione Iurisconsulti	261
XXVIII De Theophoris	273
XXVIII Bonus Christianus in Bono Iureconsulto	279
XXX De Honore, Academiis tribu- endo	285

Sss sss

XXXI

I N D E X I

XXXI De Bonitate Hospitali Germaniae priscae	293
XXXII Theologus, Paullinam Timothei Institutionem imitans	298
XXXIII Bernhardus Zechius, cum Polybio comparatus	307
XXXIII De Docti Indoctique Differentia	311
XXXV De Supplicio Christi, Flagris caesi	318
XXXVI Io. Christianus Buccius, cum Pontio Paulino comparatus	329
XXXVII Elogium Ottonis Henrici Frisii	335
XXXVIII De Impetu Ingeniorum, ad certa Studia, singulari	339
XXXVIII De Conuiuiis Sapientum	345
XL De Disciplinis, Ecclesiae utilibus	351
	XLI

I N D E X I

XL I De Constantini Magni Viso Coelesti	362
XL II De Gente Robelia	372
XL III De Nutu Salutari Christi Morientis	378
XL IIII Paullini Theologi Instar, consideratum in Gottlieb V Vernsdorffio	387
XL V De Prudentia, uitae futurae salutari	397
XL VI De Homine, Dei Dispensatore	404
XL VII De Apibus Vrbanis, in memoriam Io. Guilielmi Iani	415
XL VIII De Theologo pro Veritate firmo, in memoriam Georgii Friderici Schroeeri	422
XL VIII I Literatis conuenire posse cum Diuitibus	433
L De dictis factisque Morientium, ad	Ex-
Sss sss 2	

- Exemplum referendis, in memo-
riam Io. Georgii Iochii 439
- LI Philosophiae cum Theologia
coniunctio, exemplo Iustini
Martyris, in Samuele Schelgui-
gio considerata 448
- LII De Politioris Humanitatis stu-
dio, cum Christianis priscae me-
moriae Scriptoribus coniungen-
do 455
- LIII Exemplum Iurisconsulti Placabi-
lis, in Gothofredo Sueuo 473
- LIIV De rara Societate Bonae Men-
tis cum Bona Fortuna 483
- LV De Bono Glorae Studio 488
- LVI De Salutis Arcano, uoce Roma-
na solemnique euulgato, in me-
moriam Christi Morientis 494
- LVII Lex Viua in Exemplis priscae
uirtutis 510

I N D E X I

- LVIII Cyrilli Alexandrini, et Georgii Henrici Goetzii, Parallela 514
- LVIII Bonine, an Mali, plus attulerit hominibus Ars Typographica 520
- LX De Martino Luthero, sententiam de Sacra Eucharistia haud mutante, contra Gilbertum Burnetum 534
- LXI Pro instituto Orationis Anniuersariae, a Beneficiario habendae 539
- LXII De Confessionis Augustanae Meritis in Europae Regna 543
- LXIII De Amoenitate Ingenii, in memoriam Io. Guilielmi Hofmanni 552
- LXIII De Studiis Saxonicae Nobilitatis instituendis, bonae memoriae Io. Frid. a Moellendorff 559

I N D E X I

- LXV Exempli Eruditi Documentum,
ex opere supremo Io. Matthiae
Hafii 567
- LXVI De Philanthropia Christi 575
- LXVII De Praestantia Munificentiae
Alimentariae 585
- LXVIII Licentiae Fori Romani anti-
quae oppositus, Io. Georgius
Conradus 588
- LXVIII Quid Diuini sit in Beneficen-
tia 595
- LXX Conuiuium, Imago Vitae 598
- LXXI De Origine Nominis Mare-
schalliani 601
- LXXII De Grauitate Gentis Carpzo-
uiaae 605
- LXXIII De Existimatione Vxoris E-
ruditae 614
- LXXIII De Vera Hominum Gloria
ex Factis 621

LXXV

I N D E X I

LXXV De Sacris, a Martino Luthe-
ro emendatis 625

LXXVI Augustanae Confessionis
Theologus, in Gottlieb VVernf-
dorfio spectatus 629

LXXVII De Praestantia Philologiae
Hebraeae 635

LXXVIII Pietas, Virtutum Regina, in
exemplo Christianae Eberhardi-
nae, Reginae 640

LXXVIII Pietas in Principem Iuuen-
tutis, ex morbo conualescentem,
Fridericum Augustum 645

LXXX In Excessum Caroli Vilelmi,
Principis Anhaltinoferuestani
650

LXXXI Samuel Strykius, cum Papi-
niano collatus 656

LXXXII Leo Decimus Pontifex, Prae-
co Veritatis non intellectae 666

LXXXIII

I N D E X I

LXXXIII Cyprianus, in Caspare Loe- fchero spirans	671
LXXXIII De Dignitate Verae Beni- gnitatis	681
LXXXV Clarum Vxoris Matrisque Instar	686
LXXXVI De Nobilitatis Lumine Gen- tilitio	693
LXXXVII Amphilochii, et Io. Ioa- chimi Zentgrauii, Parallela	699
LXXXVIII In alterum Saeculare Sa- crum Religionis emendatae	709
LXXXVIII De Alapa, Christo in- flicta	720
XC Animus, Munificentia excelsus	737
XCI De Fructu Patientiae Beato	741
XCII De Munimento diuino Marti- ni Lutheri, Sacra emendantis	746
XCIII De Sensu Immortalitatis Na- turali	752
	XCVIII

I N D E X I

XCIIII Gallus , Poenitentiae Praeco	756
XCV Charitas Chladenia, collata cum Electa Ioannis	770
XCVI De Fuga Ingrati	777
XCVII De Chirographo, Cruci affixo	780
XCVIII De Martino Luthero, Archi- tecte Paullino	789
XCVIII De Cognitione Dei, ex noti- tia Virtutum insita	794
C De Mortuis, uiriliter honorandis	799
CI De Iureconsulto Peregrinatore	803
CII De falso animae Remedio	822
CIII Cygni Euangelici Vindiciae. In Gabrielem Bartholomaeum Gra- mondum	825
CIII De Mysteriis Cereris et Bacchi	834
Ttt ttt	CV

I N D E X I

CV De Praeſtantia Studii Theologici in commentatione Mortis	838
CVI De Vera Munificentiae Gloria	844
CVII De Peregrinatione Sapientum	848
CVIII De Virtute Martini Lutheri Heroica, in Sacris emendandis	852
CVIII Io. Casparus Brendelius Iuſti- tiae Iuſtinianae, in uita, aemulus	858
CX Studioſus Theologiae, quanam re- rum commentatione felix	863
CXI De Ludis Olympiis	867
CXII Macrini Pliniani Fatum, confi- deratum in Io. Paulo Schroete- ro	880
CXIII Flos, Vitae caducae imago	885
CXIII De Officio Conſulis in otio, cum dignitate retinendo	889
	CXV

CXV De leuandis Studiorum Mole- stiis	893
CXVI De Doctrina, Glorise Maiorum addenda	897
CXVII De Bonis Recordationibus Mortuorum	900
CXVIII Fecunditas Muliebris, cum Agri fertilitate comparata	903
CXVIII De Vectigalibus, Reipubli- cae neruis	908
CXX Sacerdotium, Doctrina Vita- que probatum	911
CXXI De Vita Doctrinaque Iac. Ca- roli Speneri	917
CXXII Boni Sacerdotis Persona, in exemplo Io. Ephraim Hartungii	922
CXXIII De Motu Terrae, in Excessu Christi	926
CXXIII Fridericus Augustus Pater, Augusto Caesare, felicior	933
Ttt ttt 2	CXXV

I N D E X I

CXXV De Academiis amandis	936
CXXVI Memoria Io. Henrici Bergeri, Vitembergae haud indecora	940
CXXVII Conradus Samuel Schurzfleischius, comparatus cum Henrico Valefio	944
CXXVIII De Officio Symmystae	951
CXXVIII De Coniugio Bono	956
CXXX De Cruce Christi, Throno Gratiae	962
CXXXI De Hugone Grotio, Rostochii moriente	971
CXXXII Grata Recordatio memoriae Heberoquensstadiae	991
CXXXIII De Antiqua Poetarum Sapientia	995
CXXXIII De Obsequio Coniugii mutuo	1006
CXXXV Natalisne Dies, an Fatalis, sit potior	1014
CXXXVI De Summo Christianorum Bono in Evidentia Religionis, ac Summo Gentium Malo in Obscuritate Religionis	1032
CXXXVII De Prudentia Agendi ex Officii Titulo	1040
CXXXVIII De Prudentia Temporis bene utendi	1047

INDEX II

R E R V M

A

A brahamus, qualis Dei	Affectuum uis, rationi con-
Amicus 157. 158. eius	traria 103
fides qualis 159	Αγάπαι Christianae 75
Academiae cur amandae,	Agonisticae rei studium, a
936, earum Honos 257, 258.	Paullo ad Religionem
Germanicarum multitu-	translatum, 242
do quantum creuerit, 938,	Agri uarietas, in Ciuitate
dignitas quomodo efflo-	Dei, 742, sqq.
rescat, 940, Principibus	Alapa, Christo inflicta 720
quanti habitae, 937, Pa-	Alapae iniuria atrox 723,
risiensis origo uerior, 937	quomodo punita Roma-
Acroaticae doctrinae, Ale-	nis, ibid.
xandro M. thesaurus 191	Germanis 723
Actio ingrati 779	Alarici sepultura singularis
Adagia. Quid Basilio M. 133,	67
studiosi eorum, magni ui-	Alcinoi Mensa 75
ri 126, uid. Prouerbia	Alcuini schola, qualis 355
Aduocati, Plinio notati 609	Alcuinus, Hebraice doctus,
Aegyptiorum Sphinges, cur	226
ante templa collocati 1033	Alexander M. amans docto-
Aeschilo quis sapiat, 55	rum uirorum, 194, Ari-
Aesculapius, Medicinae prae-	stotelis discipulus, 190,
ses, 89, Medicus auarus 93	Beli aedem reficere parans
Aetas aurea ueterum, qua-	180, cornutus, 199, disse-
lis 163	rendi subtilitate delecta-
	tus, 193, Hierosolymis sa-
	crum faciens, 181, Histo-
	riae

I N D E X II

- riae animalium adiutor
 munificus, 197, in bello
 libros secum ferens, 193,
 Iudaeis indulgens 181,
 Medicus, 193, Musico-
 rum amans, 205, Φιλόμνητος,
 203, Philosophus, 189, re-
 ligionis observans, 180,
 Samaritanis nihil largiens,
 182, septuaginta urbes in
 barbaris gentibus con-
 dens, 196, tribus tantum
 artificibus facultatem dans
 effingendi sui, 210, uult ha-
 beri Deus, 180
 Alexandri M^r aemuli, Alex-
 ander Seuerus, et Caracal-
 la, sed dispari studio, 179,
 Amici, eius uitium natura-
 le imitati, 177, Character,
 187, celeritas in consiliis 212,
 clypeata imago in Franco-
 gallia 176, cognitio Tacti-
 ca, 211, effigies in Numis,
 177, omen, a patre Phi-
 lippo datum, 188, eloquen-
 tia, 205, 207, figura in A-
 methysto expressior, 177,
 cur in monumentis suspe-
 cta 176, 177, forma pul-
 cherrima, 178, imago, cur
 a paucis expressa, 176, pro
 amuleto adhibita, 178, pue-
 ri, in re equestri, pru-
 dentia, 188, literae ad Ari-
 stotelem, 191, in Poetas be-
 nignitas, 204, merita, in
 Chronologiam, 198, in di-
 uinam humanamque sapi-
 entiam, 176, 180, in Geo-
 graphiam et Historiam,
 200, in Poesin, 203, 204,
 in religionem 183, 184, in
 rem militarem, 211, sqq
 mors, huiusque causa, 181,
 os, quale, 177, Philosophia
 Heroica 195, Statua lauda-
 ta, 177, uictoris quatenus
 merae, 201
 Alexandri mortui Sella au-
 rea, cur in tabernaculo po-
 sita, 967
 Alexandrina Dialectus, qua-
 lis 209
 Alexandrum aemulantur
 Turci 213
 In Alexandro diuini quid o-
 lim quaesitum 179
 Alexarchi ostentatio scien-
 tia 586
 Alimentarii pueri, ac puellae
 642
 Alimentariae pecuniae Cura-
 tor 586
 Alphonfi X dictum inconfi-
 dera-

I N D E X II

deratum, de Opificio Mun- di	54	Angeronae numen symboli- cum	253
Ambrosianae Apes	417	Animae remedium falsum	822
Ambrosii uir bonus, qualis	959	Animi commoti status, at- que effecta	173
Amicitia Dei, quid Eusebio	162	Animi munimentum aduer- sus Affectus, quale	171
Amoenitas ingenii, quid sit agatque	552	Anthroptofysia Gentium profanarum, 102, eius au- ctor et origo	106
Amoenitates eruditae, cum agris et hortis compara- tae	555	Antiquitas Romana, in ruinis spirans	17
Amor, societatis humanae uinculum	102	Antonini Numi, benignitatis imagine elegantes	586
Amphilochii consecratio su- perstitiosa, 699, scientia, ibid. studium resistendi A- rianis, Meffalianis, ibid. elo- quentia, Philosophiae iun- cta,	701	<i>Αντίθετα</i> Graecorum affectata	171, 173
Amphilochius, Gregorio Nazianzeno, Basilio M quanti aestimatus	700	Apes, Catullianae, Maronia- nae, Plinianae, 419, erudi- tis quale documentum, 416, Urbanae Leonis Alla- tii, quid, 415, in literis sa- cris, quid, 419, in uetustis Francorum insignibus, ib.	
Amphitheatrum Statilii, 22. Veronense, 36, Colosseum, 22		Apiarium Christi, Gregorio Nazianzeno quid	420
Anacharsidis, Scythae, pere- grinatio, qualis	812	Apicenis arrogantia, in do- nanda immortalitate	54
Anagnostae ueterum	76	Apis imago, quale symbol- lum	416
Anaxarchus, supplicii sui contemptor	172	Apium respublica, Principa- tus	
Anaximenes, Alexandrum placans, patriam liberat ab interitu	206		

I N D E X II

tus imago, 418, symbola in
numis, quaenam 419	Arcus Triumphales, 24, Tri-
umphalis Titi 74
Apollinarius senior, scripto-
res sacros carmine Grae-
co exprimens, contra Iuli-
ani fraudes, 330	Aristomachi Solensis studi-
um, in exploranda Apium
natura, 418
Apollo Delphicus, quid frau-
dis habeat, 1018, eius tri-
pus 72	Aristonis Mens composita 217
Apollo, Medicinae praefes 89	Aristoteles, Medicinae na-
rus 193
Apollonius, e iudicio euane-
scens, 248, gestu solo do-
cens homines, 252, Socra-
tis silentium laudans 248	Aristotelis auditiones duum
generum, 190, mors, quae-
nam, 58, Oeconomus, qui-
bus uirtutibus censeatur,
408, usus, in Ecclesiis in-
eptus, 668, dormientis
Sphaera, quo nomine su-
specta 1051
Apuleii Maritus obsequen-
tissimus, qualis 1007	Arminius, Germanis carmi-
ne celebratus, 84, eius e-
logium 134
Aquaeductus Romani 20	Artes, uiam munientes ad
Philosophiam 186
Arcana imperii, ac domina-
tionis, qui tradant 495	Artium bonarum praefidi-
um in Alexandro M. 186
Arcanum Salutis, quid, 495,
cur a Iudaeis repudiatum,
496, a Christi discipulis
fero agnitum, 499, a Cen-
turione Romano publice
praedicatum 500	humanarum diuifio, 185
liberalium existimatio 354
Arces uetustae, latronum se-
des 749	Asdrubali rara societas bo-
nae mentis cum fortuna 483
Arcesilae nihil est, quod sci-
ri possit 53	Aspectus Christi Salutaris
150, Dei terribilis ibid.
Archimareschallatus, qualis
in bello 602	Aspe-
Architectus prudens, quis
789	

I N D E X II

- Aspectus humani uis 152
Athenaei Dipnosophistae, quales 384
Athenarum gloria falsa, 718, religio flagitiosa ibid.
Attica Dialectus, quomodo differat ab Alexandrina 209
Attilae sepultura, qualis 67
Attici, T. Pomponii, Ciceronis, et Hortensii, in aemulatione, copula 660
Auaritia, humilis animi 585
Augustana Confessio, gloriosa, 256, frustra oppugnata, 259, Principibus Christianis quantum profit 551
Augustanae Confessionis alterum saeculare, 260, multae Versiones, 257, munus diuinum, 259, quanta fama uisque in animos, 258, quanta auctoritas, ibid. recitatione quam uarie affecti fuerint audientes, 257, seqq. succus, qualis, ibid.
Theologus, qualis 629
Augustanae Confessionis cur Concionatores nominatim non subscripserint, sed ipsi Confessores 630
Augustini, de Ciuitate Dei, quanta praestantia 462
Augustinus, in Monasteriis quid faciat, 353, qualis interpretes S. Scripturae 626
Augustus Caesar, domestica fortuna infelix 3, 934
Augusti Dodecatheos Coena, quid 348
Augusti Imp. Mausoleum, 20, Palatium, Romae detectum 25
Augustus, aspectu suo, diuini quid affectans 154
Augustus II. Rex Polon. Augustum Caesarem imitatus, 2, eius uirtutes 3
Augusti III. Regis Polon. decora, 1, 3, eius inauguratio Cracouiensis 4
Ausonii religio, ac licentia, qualis 331
- B
- Bacchus, eiusque cultus, quid ueteribus Mythicis, 836, eius Mysteria, 834
Bacchi, et Herculis, Colossi Farnesiani 26
Baconi de Verulamio quanam sit humana scientia 58
Balietus, *Adrianus*, de Eru-
ditis praecocibus 236
Vuuuuu Baling.

I N D E X II

- Balinghemii, *Antonii*, Zoo-
paedia, 417
- Baphii, quinam 43
- Basilii M. schola quam eru-
rudita 352
- Beatum, quid in terris 672
- Bellona, cum Flagello fan-
guineo, 322
- Benedictinarum scholarum
uetus eruditio 356
- Benefacere, et male audire,
Christianum 453
- Beneficentia, quid diuini ha-
beat, 595, eius praestantia,
738, prudentiam requirit
ac iustitiam, 596, fucata,
597
- Beneficentiae falsae causae
uariae, 683, 684
- Benignitatis uerae dignitas,
681, falsae fraus 845
- Beustius, *Ioachimus*, Alciati
auditor, Iurifconsultus
Theologus 841
- Bibliothecae. Ambrosiana,
Mediolani, 39. Basiliano-
rum sodalium, Romae, 32,
Bulauia, Academiae Got-
tingensi donata, 113 fqq.
Gentis Pisanae, Veneti-
is, 38, Laurentiana, 33, M.
Ducis, Florentiae, 36, No-
uocomensis, a Plinio fun-
data, 109, Vaticana, 30
- Bibliotheca, Academiam il-
lustrat, 112, alit animos at-
que ingenia, 110, orna-
mentum Domus magnifi-
cae 114
- Bibliothecae, Alexandrinae
titulus, 111, publicae usus,
late patens, 110, beneficio
digni fruuntur soli 111
- Bibliothecae duae, olim do-
ctis frequentatae, 533, Ro-
manae, 32, Taurinenses
40
- Bibliothecarum fama longin-
quae gentes inuitantur,
112, fata, quaenam dolen-
da, 114, fructus, ad memo-
riam diuturnus, 112, ma-
gnarum exigua initia 113
- Blatta, Purpurae genus ex-
quisitum 43
- Bombergii officina, libris O-
rientis clara 527
- Bona hominum, quotuplicia,
407, animi, corporis, et
fortuna, qualia, 397, 407,
horum dispensator homo
est 407
- Bona Gentilitia, in moribus
et ingeniis 605
- Bonanni,

I N D E X II

<p>Bonanni, <i>Philippi</i>, Numif-
mata Pontificia 667</p> <p>Bonis, alienis nos praeesse,
410, a Deo acceptis, quo-
modo praeesse debeamus
ibid.</p> <p>Bonum Summum, quid 50</p> <p>Bonum nominari, pluris ef-
se, quam Magnum 958</p> <p>Bossuetus, pro Maiestate,
contra Potestatem Ponti-
ficiam 549</p> <p>Boxhornii dictum, de Scien-
tia humana 55</p> <p>Brentii, <i>Ioannis</i>, iudicium de
Iurisprudencia, Ecclesiae
utili 282</p> <p>Breuitas ingeniorum praeco-
cium, 232</p> <p>Brietius, <i>Philippus</i>, de Mor-
te Grotii 981</p> <p>Bucephalus a solo Alexan-
dro, puero, regitur 188</p> <p>Buchneri dictum, de Scien-
tia maxima 56</p> <p>Budaei, <i>Guil.</i> transitus ab
Hellenismo ad Christianis-
mum 840</p> <p>Burnetus, <i>Gilbertus</i>, in Lu-
therum iniquus 536</p> | <p style="text-align: center; font-weight: bold; font-size: 1.2em;">C</p> <p>Cacodaemon, Plagiarius Dei
Literarius 1034</p> <p>Cacozelia Diaboli, in cultu
sacro 107</p> <p>Caesar, C. Iulius, munificen-
tia magnus, 844, ius lau-
reae cupide amplexus,
241, eius laus qualis, in
hominibus conseruandis
738</p> <p>Caius Caesar, ab Augusto
adoptatus, 3, fulmen ocu-
lorum affectans 154</p> <p>Campagnola, Bartholom.
laudatus 37</p> <p>Candelabrum aureum Tem-
pli Hierosolymitani, prae-
da Titi, spectanda in eius
Arcu 74</p> <p>Candys Regius Persarum 43</p> <p>Canterus, <i>Guilielmus</i>, horas
clepsydra diuidens 1051</p> <p>Cantus Regii Tibiae 205</p> <p>Capitolii ueteris Ruinae 23</p> <p>Caracalla, se pro altero Ale-
xandro M. uenditans 177</p> <p>Carceres Tulliani 24</p> <p>Caritas erga homines, quid
578</p> <p style="text-align: right;">Ca-</p> |
|---|---|

I N D E X II

- Caritatis diuinae lumen, in
purpura Christi despecti
48
- Caritatis mutuae uis, digni-
tas, necessitas, 102, Chri-
stianae lex, exemplo Chri-
sti excellens 104
- Carmina priscorum Germa-
norum, genus Annalium
84
- Carminum Germanicorum
Codex Francogallorum
peruetustus 137
- Carminibus mandare rerum
gestarum memoriam, plu-
ribus populis usitatum 86
- Carolus M. carmina ueterum
Germanorum colligit, 85,
eius sepulcrum Aquisgra-
nense, eiusque Thesaurus
Imperialis 68
- Carolus V. honoratior sibi ui-
sus Viri Boni merito,
quam Imperatoris, 958, e-
ius formula iurandi, ex fi-
de Viri Boni ibid.
- Caroli VI. Imp. sapientia
10
- Caroli, utriusque Siciliae Re-
gis, elogium, 13, infans Hi-
spaniarum, uirtutis dome-
sticae exemplis crescens,
ibid. eius felicitatis omina
15
- Caroli Vilelmi, Principis An-
haltino seruestani, exces-
sus, 650, tessera, 651, uir-
tutes 651. sqq.
- Cartesio uere docti infirmita-
tis suae memores sunt 58
- Cartesius, animalia omni sen-
su spoliens, 417, Naturae,
non Filius, sed Priuignus
ibid.
- Casinenfis sodalitas, caput
reliquarum Benedict. 355
- Casini montis Museum, ac
Tabularium insigne 33
- Castellorum utilitas, 747, in-
commoda ibid.
- Castoris, et Pollucis, Colossi,
Romae 23
- M. Cato, integritate ac seue-
ritate gloriam sibi parans
844
- Catullianae Apis sepulcrum
electreum 419
- Celtae, Aeliano Germani 85
- Centumuiralia iudicia 589
- Centurio Romanus, Chri-
stum pro uero Dei filio a-
gnosens 500
- Cereris, et Bacchi, Mysteria,
834,

I N D E X II

<p>834, utriusque significa-
tio antiqua 836</p> <p>Certamina Germanorum Il-
lustrum Poetica 86</p> <p>C. Cestii Monumentum, ope-
ris insignis 21</p> <p>Childerici, Anastasis Chif le-
tiana, 419, Monumentum,
'Tornaci detectum 68</p> <p>Chirographum, Cruci affi-
xum, quid, 780, eius ap-
pellatio 782</p> <p>Chlamys Christi Coccinea 46</p> <p>Chlamydis materia, forma
ibid.</p> <p>Choerilus, poeta malus, ab
Alexandro M. donatus
204</p> <p>Christiana placabilitas simul-
tates non probat 477</p> <p>Christianae Eberhardinae,
Reginae, decora 640</p> <p>Christianae Religionis eui-
dencia 1035</p> <p>Christianum, Bene facere, et
male audire 453</p> <p>Christianum esse, quanti sit
in Martyriis antiquis 93</p> <p>Christiani scriptores, profa-
nis quomodo usi sint, 458,
quibus sprete 455</p> | <p>Christianos scriptores solos
quinam retinuerint 455</p> <p>Christianus Bonus, in Bono
Iureconsulto 279</p> <p>Christiani, Vlpiano Imposto-
res 283</p> <p>Christianorum Doctorum,
merita in literas, 459 sqq.
praestantia 462</p> <p>Christianorum Summum Bo-
num, in Euidencia Religio-
nis 1032</p> <p>Christianis Vita est Vigilia
766</p> <p>Χριστοφωρος 274</p> <p>Christus, a Romanis militi-
bus illusus, quamam Iu-
daeorum culpa, 47, capti-
ose interrogatus a Pontifi-
ce, 249, cur nihil respon-
derit, 250, ex medio ho-
stium agmine Petrum per-
fidum respiciens, 151, mo-
re Romano, flagellis cae-
sus, 323, nostra culpa cae-
sus flagris, 327, Paradiso
Latroni promisso, cunctis
poenitentibus in Cruce
Gratiam spondens, 965,
Petrum respiciens, aspe-
ctu suo omnibus homini-
bus loquitur, 155, quantus</p> |
|---|---|

I N D E X II

- Euergeta, 967, supplicio affectus, quam indigna perpetiatur, 926, tacens accusationem despicit, 250, Θεοφόρος appellatus 274
 Christi, aequitas animi, in perferendis iniuriis, 731, aspectus, Petrum corrigens, 150, 154, cur potentior omni humano, 154, salutaris, 150, Chlamys coccinea undenam, 46, coram spectati, oculi, quantae caritatis, 582, diuinitas, ipso Galli cantu euicta, 767, flagris caesi, supplicium, quam horribile, 318, Gratia, in Cruce mortalibus exhibita, nihil excellentius, 966, imagines antiquae, 122, imago, in linteo Veronicae, qualis, 720, morientis Nutus salutaris, 379, mors uera, 378, quam crudelis, ibid. quam luctuosa, 379, os, alapa percussum, qualem luerit hominum culpam, 732 sqq. patientis silentium, 246, perpeffio, quibus modis acerbissima, 150, Philanthropia, 575, 579, sapientia, in respondendo, 254, silentium, nobis colendum, 253, solium, 967, spectaculum miserum, 47, uersantis adhuc in terris, Os, hominibus quam amicum, 724. Vestis purpurea, qualis, 45. Vultum fuisse formosissimum, 725 sqq
 Chronologiae incrementa ex Alexandri M. expeditione Asiatica 198
 P. Chrysologus, de Homine Dei dispensatore 411
 Cicero, ciuilis iuris a puero studiosus, 814, Graeci iuris peritissimus, ibid. gloriae cupidus 488
 Ciceronis, doctrina, de Officiis, cur minus perfecta, 703, libri, de Honore, et Gloria, deperditi 493
 Ciceroni, alii dies Natales iucundi, 1027, suus inuifus, ibid. natura monstrat sensum immortalitatis 753
 Circorum Romanorum rudera 20
 Clementis Alexandrini doctrina uaria 461
 Cloaca Maxima, quondam in Romae Mirabilibus 24
 Coccineus Purpurae Color, a pur-

I N D E X II

a purpureo quid differat	44	Confessionis Augustanae,	
Coccum, a Purpura diuer-	ibid.	merita in Europae regna,	
sum		543, liber, iuribus Maiesta-	
Codicum necessitas, 530,		tis utilissimus	551
pretium ingens	529	Confessio Veritatis Coelestis	
Coenobiorum ueterum, qua-		libera, sacerdoti danda	631
les scholae	356	Coniugium Bonum, quale	
Colosseum Titi	22		956
Coloniaram Academicarum		Consecratio Faustinae	23
praestantia	287, 288	Constantinus M. Byzantium	
Columna Milliaria, 23, Ro-		ornans, ueteris Romae da-	
strata, ibid. Antonina,		mno	19
Traiana, Romae	24	Constantini M. Visum Coe-	
Columna, cui Christus an-		leste, 362, qua fide ab Eu-	
nexus fuerit	324	sebio recensitum, 363, a	
Columnae flagris caedendi		quibusdam sollicitatum,	
astringebantur, 321, huius		364, uindicatum, 365, sqq.	
Columnae, uapulantisque,		num Constantini M. frau-	
effigies	ibid.	de pia laboret, 366, cur	
Columnae tres, in Stadio po-		id taceant scriptores pro-	
sitae, quatenam	878	fani, 370, Statuae Constan-	
Comes Stabuli, quid	601	tini datum, 371, insertum	
Comicorum Studia, quae-		Numis	ibid.
nam	999	Constantinus III, Pantheum	
Conchyliatae uestis usus, a		argento statuisque exu-	
Iulio Caesare prohibitus		eris	19
	43	Consul, undenam dictus	
Conchyliatus color, qualis			1043
	44	Consulis officium, a Cicero-	
Confessio Augustana, uid.		ne descriptum, 1042, in	
Augustana Confessio.		otio, cum dignitate, reti-	
		nendo	889
		Con-	

I N D E X I I

Contractuum Epocha, quid
Iudaeis	199	Cottae Tulliani sententia, de
Mente	485
Conuiuia Platonius, qualis	349	Crenii, Thomae, querimo-
nia, de Libello Lutheri ad
Bucerum, ueteratorie in-
terpolato	537
Conuiuia Sapientum	345	Crucicolae, Gentibus Chri-
stiani	969
Conuiuandi, hilaritas, in Con-
uiuuarum delectu, 78, pru-
dencia	83	Cruciferi sodales, cum Cru-
cibus in baculis	ibid.
Conuiuium, imago uitae	589
sqq.	Crux Christi, Thronus Gra-
tiae	962
Corcyra, obsidione Turco-
rum per Venetos, horum-
que Ducem Germanicum,
Schulemburgium, libera-
ta	648	Crucis Christi forma exter-
na, quam misera	963
Corneliae, Africani filiae,
gloria, 687, Ornamenta in
liberis, 688, Filii duo infe-
lices, ibid. Statua, Romae
posita	691	Cuiacius, cunctator respon-
dendo, 220, Pandecten
Florentinum uidere, fru-
stra gestit	34
Cornelii, Centurionis Roma-
ni, sanctitas, 504, domus,
singulare euentorum
admiratione nobilitata	505	Cunctatio decora Sapientis	217
Corona iustitiae, proposita
fidelibus	242	Qu. Curtius, in Castris Tur-
cicis repertus	213
Corpus, a sapientibus pro
carcere habitum	425	Cygnus, quanti ueteribus
habitus, 826, eius morien-
tis cantus	827
Corporis sani species coloris
insoliti, periculosa	886	Cyprianus, Christianae men-
tis quietem pacatissimam
describit	673
Corrarium Museum, Vene-
tiis, quanti Io. Valenti ae-
stimatum	38	Cyri sepulcrum, a Persis spo-
liatum	62
		Cyrillus Alex. cur Theopho-
rus dictus, 514, eius do-
ctrina	

I N D E X II

ctrina uaria, 514, Homiliae, ab Antistitibus Graecis memoriae mandatae 515

D

David, Rectum optime docens 269

Dauidis tumulus, thesauro ingenti repletus 61

Declamandi studium, ueteribus tritum 814

Declamationes, tironibus iuris utiles 813

Defensionis genus optimum, in uita factisque 253

Deformare lineis, quid Architectis 301

Deformitas corporis ex peccato humano 726

Deus, bonitatis fons, in bonos malosque emanans, 160, duplici hominum uitae duplicia impertit munera, 405, hospitalitatis auctor, 70, Summum Bonum, longe magis propter se ipsum, quam ob res alias, hominibus expectandum, 160, unus Mortalium Paterfamilias 404

Dei, arcanum consilium, in fatis ingeniorum dispo-

nendis, 236, colendi uera ratio in Fide pia, 427, Mors, pro hominibus operita, quam mirabilis, 575, Voluntatem consultis factisque praeficere, Sapientis est 568

Deo, cur res nostrae, uel minimae, sint curae 411

Deum ostendit notitia uirtutum insita 794

Deorum sigilla, mensis inferri solita 71, 73

Dhilkarna Epocha Mahumedanorum 199

Diabolus, Cacozelia sua, cultum Messiae transfert ad cultum sui 107

Dialecticae utilitas, in Sacris, quanta 358

Dialectus, Attica, quibus maxime usitata, 209, quid commune habeat cum Alexandrina, et aliis, ibid. Graeca Communis, unde, et quantae amplitudinis, 208

Dialecti iudicandae sunt, non usu loquendi, cum aliis Dialectis communi, sed proprio 209

X x x x x Diana

I N D E X II

Diana Ephesia Multimam- mia, cur	906	Herorum ueterum, qui- nam	404
Dibapha Purpura	44	Dispensatores Myfteriorum, quales	406
Dii Φίλιοι καὶ Ξένιοι	70	Diuinae Voluntati sancti ui- ri, et Christus ipse Patiens, permiserunt omnia	569
Dii ueterum, ex hominibus facti, cur	90	Diuites indocti, quanam re- rum externarum conse- ctatione, studia conte- mnant	434
Diligentiae certamina, cur in Bibliothecis celebriori- bus spectanda	III	Docti indoctique differentia	129, 3II
Diodori Siculi iudicium, de prisca Germanorum Lin- gua	133	Docti, cum scientia coniun- gunt exercitationem uir- tutis, 312, in prudentia ui- uendi, quantum ualeant, 315, quid rectius agant in rebus diuinis, quam In- docti, 313, sapientiae suae uiribus diffidunt	59
Dioscoridis Membrana per- antiqua, Neapoli	32	Doctus, mortis commenta- tor	316
Diplomaticae rei Museum Casinense	33	Doctores Christiani, a profa- nis quid differant	458
Disciplinae, Ecclesiae utiles	351	Doctorum qualis ex Virtu- te Fama ac Nominis Im- mortalitas	317
Discipuli Christi, facultate sanandi pollentes, 91, 92, Sal Terrae, cur	80	Doctrinae, studia, Nobilibus cum artibus belli iungen- da, 374, Christianae inte- gritas, qualem doctorem desideret	631
Dispensator Bonus, qualis ef- se debeat	408		Domi-
Dispensatoris imago, a Ser- uatore proposita	409		
Dispensatorem Dei homi- nem esse, pro Principio Iuris Naturae, proposi- tum	413		
Dispensatores Dei, duum ge- nerum, 406, quomodo se gerere debeant	413		
Dispensatores, in Familia			

I N D E X II

Dominicanae sodalitatis studium, in corrigenda uitae disciplina, negligentiaque sacrarum literarum, quale 627, 715

Domitianus, a Christi regno sibi timens, stirpem Dauidis extinguere parat 123

Dubitatio, quid, 428, a Religione repellenda 427

Duodecim Tabularum libellus, Bibliotheca 34

E

Electa, in Epistola Ioannis, qualis 770

Elis, siue Elea, regio Peloponnesi, cur Sacra, et populationis expers 868

Elisabetae, Hispaniarum Reginae, decus 13

Eloquentia Alexandri M. 207

Eloquentia horridior, quibusnam ueterum placuerit, 464, cur Tertulliano, aliisque Christianis, probata, ibid. et 465

Eloquentiae dignitas 205, 206

Ephraemi Syri, qualis solitudo, 864, uoluntas ultima, 441, diuinum eius studium, ab artibus liberalibus haud seiunctum, ibid. e-

ius, in sacerdotio, commendatio 865

Epicuro Poesis despecta 996

Epicureorum Dii, hominum negligentes, confutati 739

Epocha, Bicornis, 199, Contractuum, ibid. Dhilkarna, ibid. Seleucidarum ibid.

Equestris rei scientia, Alexandri aetate, in Macedonia Graeciaque florens 188

Erasmi, Desiderii, iudicium testimonii honorificum, de Religionis emendatione, a Luthero coepta, 710

Eruditi, cum Deo studeant, et scribant, 567, eorum scriptis bene consulit cogitatio mortalitatis humanae, ibid. eos grauitas decet in studiis ibid.

Eruditio, latius dicta, quae nam complectatur 457

Esaiae Vir Rectus, qualis 269

Espenii, doctoris Louanien-
sis, liber, de Recursu ad
Principem, auctoritatem
Principum ab iniustis cen-
suris uindicans 550

Eudaemonici Philosophi,
quinam 170

Euseyetai, expressi Numis,
Xxx xxx 2 682,

I N D E X II

682, Marmoribus, Statu-
is, ibid. et 683
Eusebius primus ad Testi-
monium Iosephi, de Chri-
sto, prouocat 117, 119
Eusebii nomen, quantae au-
ctoritatis 118. sqq.
Excellentiae humanae certa-
men, quibus in rebus po-
situm 737
Exemplorum clarorum uis 510

F

Fabii luctus, ex Filio prae-
cocis ingenii mortuo 233
Facta quatenam ueram Glo-
riam pariant 622
Farnesianum Museum, uarii
instructus, Numismatici
maxime. Parmae 36
Fasti Capitolini, Romae 24
Faustinae Consecratio, Ro-
mae 23
Faustinianae Puellae 586
Fecialis Europaeus Bernhar-
di Zechii 310
Fecunditas muliebris, cum
agri fertilitate comparata 904
Fides, bona, 958, salutaris,
cur in paucis inueniatur,
400, quibus fulturis su-
stineatur 399

Fidem, in gentibus excita-
tam, Christus anteponit
fidei Israeliticae 504
Filiorum unicum immola-
tio nefaria, 106. Haec Ar-
canum Cacodaemonis, ad
despicientiam Victimae
Salutaris, qualis futurus
erat Unicus Dei Filius,
pro redimendis homini-
bus 107
Finis bonorum, in Deo so-
lo statuendus 161
Flagella, uirgis seueriora,
319, Triumuiralia, quae-
nam 323
Flagrum horribile, cur 322
Flagra, supplicium seruile,
318, superstitiosa flagella-
torum, 327, utrum loris,
an funibus, constiterint 320
Flagris caesus, in Tabula 321
Florentia pulchra, Romanis
Paruula quaedam Roma,
33, eius Thesauri Elegan-
tiae Veteris, Nouae, ad-
mirandi, ibid. eius Biblio-
thecae. Magni Ducis,
Mariana, Cruciana, nobi-
lissima Laurentiana, 33, e-
ius Musea priuata, Maglia-
becum, Saluinum, An-
drei-

I N D E X II

dreinum, Bonarotae, Cy-
priani Targionii, alia, 34,35

Flos, Vitae Caducae imago
886

Fori Romani Licentia, aeta-
te Pliniana 588

Fortitudo, quid. Iustitiae
Comes 268

Fortunae bona nobis curan-
da, ut Dispensatoribus Dei
407

Franciscani, cum Dominica-
nis, disciplinam literasque
sacras restituere student,
sed Theologiam cum Phi-
losophia confundunt 627,
715

Fridericus Augustus, Prin-
ceps Iuuentutis Saxoni-
cae, Venetiis ex morbo
gravi conualefcens, 646.
sq. quinquennio desidera-
tus Saxonibus, cum uersa-
tur inter exteros, ibid. qua-
lem Saxones imaginem in
eo colant absente, 646,
qua religione ac pietate,
eius itinera prosequantur
647

Fridericus Christianus, Polo-
niarum Princeps Regius,
admirans Romana, fit Ro-
manis scientia multiplici

admirabilis, 9, Vindobo-
nae, Caroli Sexti, Imp. iu-
dicio ornatus 10

Frisiae gentis antiquitas, mi-
gratio, uirtus 336

Funeris inania, illatis in tu-
mulo Gemmis, a Iurecon-
sultis prohibita 63

Furiae inferorum cum fla-
gellis 322

Futura prospicere, pruden-
tis proprium 400

Futura, quaenam, quoue a-
nimo, consideret Christi-
anus ibid.

G

Gallus, ad utilitatem relatus
ab Ambrosio, 765, in A-
frica, uiae comes, securi-
tatis causa, 761, male au-
diens, cur, 759, num Hie-
rosolymis fuerit altus, 761,
Poenitentiae Praeco 756

Galli, auspicia apud Roma-
nos, 762, cantus, quotu-
plex fuerit in perpeffione
Christi, 763, uigilantia et
fortitudo 760

Gallicinii tempus 764

Gallo diuinitas quondam tri-
bui solita 758

Gallorum ueterum Solutio
Yyy yyy 3 Pecu-

I N D E X II

- Pecuniae mutuae apud In-
feros 64
- Ganerbinatus uetus 749
- Genius Socratis, quid 319
- Gentiles, de duris fati que-
sti, ostendunt ignoratio-
nem Dei 234
- Gentium, Doctores, rerum
principia occultantes, 1033,
sententia uarians, de im-
mortalitate Animi, 754,
Summum Malum in Ob-
scuritate Religionis, 1032,
Theologia tripartita, qua-
lis, 1033, Theologia Sym-
bolica atque Aenigmatica,
qualis 1032
- Geographiae incrementa,
sub Alexandro M 200
- Geographicae fabulae 202
- Gerardus, *Hieronymus*, The-
ologiae a patre addictus,
Io. Brentii commendatio-
ne, Studium Iuris deligit,
magnasque dignitates ca-
pit 283
- Germaniae, cultus Acade-
miis debetur, 288, Histo-
ria, ex Archiuis Romanis
illustranda 30
- Germaniae, priscae, Bonitas
Hospitalis, 293, Heroolo-
gia Poetica 84
- Germaniae Lingua Prisca,
Boxhornio haud barbara,
133, eius uestigia, ubi quae-
renda hodie 139
- Germanicae Nobilitatis cul-
tus hodiernus, qualis 115
- Germanicae uirtutis prae-
sentis a ueteri discrepantia
130
- Germanicarum Antiquita-
tum Thesaurus locuple-
tior, quomodo expectan-
dus 148
- Germanicus Impetus, unde
cognoscendus 144
- Germani, externa suis prae-
ferentes 145
- Germani ueteres, alapae in-
iuriam ferro uindicantes,
723, cur Romanis tam im-
manes uisi, 294, longin-
quam militiam secuti, 66,
urbes munitas non habi-
tant, 748, non expertes
cunctarum literarum, sed
Eroticarum tantum 131, 132
- Germanorum, ingenia defen-
sa, 131, 136, Illustrium mor-
tes, in Italia oppetitae 7

Ger-

I N D E X I I

- Germanorum ueterum, Boni Mores, Romanorum legibus praelati, 296, breuiloquentia, qualis, 133, 134, Carmina, qualia, 137, cultus literarum, 132, fortitudo, hostibus celebrata, 295, Heroes, 88, inimicitiae haud implacabiles, 477, laus, 130, 131, lingua, uetustior Graeca Latinaque, 132, mater Latinae, 133, pudicitia singularis, 131, ritus, partum recentem explorandi, 140, Sapientia, migrationibus et coloniis latius sparsa, 139, 140, Sapientia et Prudentia, 135, 136, 138, scriptura, 132, sepulchra, uario utensilium apparatu referta, 65, uirtutes, numerorum suauitate, in carminibus, commendatae 136
- Gloria quid sit 492
- Gloria hominum uera ex factis 621
- Gloriae cupiditas immodica, in quibus 490
- Gloriae studium bonum, quale, 488, uirtutis instrumentum 491
- Gloriae falsae studium 621
- Gloriae uiam aperit doctrina uirtutis 492
- Gomezius Pereira, Hispanus, animalia omni sensu priuat 417
- Gorgias Leontius, *δοκτορος*, seu uisus sibi cuncta scire 53
- Graecae linguae dignitas, Alexandri uictoriis amplificata 208
- Graecae Literae, de priscis Germanicis explicatae, quaenam 132
- Graecarum literarum dignitas 27
- Graecia, Sal gentium dicta 80
- Graeci sermonis Dialectus Communis, latissime propagata ab Alexandro M. 208
- Gramondi fides, alia, notata 826
- Gratia Paullina, qua sermo condiendus, quid 78
- Grati animi duae uirtutes praecipuae 777
- Gregorius Thaumaturgus in Origene, magistro, Paradisum

I N D E X II

sum reperire sibi uisus
 est 391
 Gregorius VII Regiam et
 Caesaream Maiestatem pri-
 mus oppugnat, 544. sqq.
 eius dogmata, Maiestati
 infesta horrendaque, 545,
 eius Totatus ibid.
 Grotius, *Hugo*, ex Carcere
 Loeuensteinensi extra-
 ctus, astu uxoris, Mariae
 Reigerfbergiae, 971, tem-
 pestate maris Septentrio-
 nalis iactatus, in litus Cas-
 subiae eiectus, ibid. quid
 discere potuerit a Theo-
 logis Suecicis, 984, no-
 uam Religionem coquens,
 982, aeger Rostochium ue-
 niens, 972, a Quistorpio
 fide in Christum confir-
 matus, 972, 984, se pecca-
 torem magnum professus,
 972, studio sapientiae hu-
 manae, quam diuinae,
 commendatior, 974, sqq.
 supremo uitae die Qui-
 storpium cupide audiens,
 977, excellenter dolens, i-
 bid. an necesse habuerit,
 Religionem, in Morte, fi-
 mulare, 982, 983, adole-

scens, magistrorum, de Sa-
 cris diuersa sentientium,
 institutione corruptus, 982,
 an studuerit religioni Pru-
 dentum, 982, suapte sponte
 Lutheranum Sacerdotem
 ad se uocat, 983, 989, ui Spi-
 ritus S. excitatus, 983, in
 Suecia Religionem Luthe-
 ranam diligentius explo-
 rans, 984, prouidentiae
 diuinae Miraculum, 985,
 cur nullam scripserit Pa-
 linodiam, 986, testis Lu-
 theranae ueritatis, 987, ex
 Poetis civilem prudenti-
 am, et ius belli pacisque,
 enucleat, 1003, tempus
 in diuersos diei usus pie
 describere gestiens, 1054.
*uid. Historical Applicati-
 ons upon Seuerall Subiects.
 Lond. 1680*
 Grotii, *Hugonis*, obitus ua-
 rie existimatus, cur, 973,
 980, 981, Critice, in Sa-
 cris soluta sibi que praefi-
 dens, 975, Theologia de-
 plorata, ibid. scribentis
 morientisque tempora di-
 stinguenda, 976, fides,
 num Lutherana, 977. sqq.
 mors,

I N D E X II

mors, num Lutherana,
978, cur a Quistorpio dicta
Vitae catastrophe, 980,
intestina, Rostochii, in
Templi Mariani loco ho-
noratissimo reposita 980
Gryphiander, Io. Facultatem
bene beateque moriendi
ubinam inueniat 841
Gualtierum Museum, Ro-
mae, cur admirabile 30
Guicciardini, *Francisci*, testi-
monium, de Nundinatio-
nibus Sacris 710
Gymnasium quibus constet
locis 870
Gymnasium Flagri, quid 319

H

Hadriani Mausoleum, Ro-
mae 20
Haeretici, Christi cognatos
accusantes apud Domitia-
num 123
Haesitatio prudens, quid 218
Harpocrates, silentii Deus,
qualis 253
Hafii, Io. *Matthiae*, Phospho-
rus Historicus 571
Hebraei Codicis interpreta-
tio, quo studio tractanda 636

Hebraeorum Mensa Aurea,
ex Templo Hierosolymi-
tano, in spoliis Titi 74
Heinsius, *Dan.* de Scientiae
humanae inopia 55
Helcesaitae, ueritatem in
corde, in ore mendacium,
probant 254
Hellanodicae, quales 871
Heluidii Prisci ambitio 488
Henricus IV, Imp. Ingelhe-
mii ab Episcopis perfidis
furiose tractatus 968
Henrici VII, Imp. sepul-
chrum Pisanum 7
Henricus, Saxo, Germaniae
subsidium, aduersus Hun-
garos et Slauos 747
Hercules, an uenerit in Ger-
maniam, 87, cur in Deo-
rum concilium repositus,
740, Germanis cani soli-
tus, ibid. Medicinam ex-
ercens in Sicilia 90
Herculis et Bacchi, Colossi
Farnesiani, Parmae 26
Herillo Scientia, finis bono-
rum, 50
Herodes, responso Christi in-
terrogati indignus, cur 249
Heroica aetas priscae Ger-
maniae 88

Y y y y y

Hero

I N D E X II

Heroologia priscae Germaniae Poetica	84	Homerus, Alexandro ab Aristotele emendatus, 202, auro gemmisque ornatus, cum Alexandro peregrinatur, ibid. a quonam repertus et diuulgatus, 805, Philosophiae, atque Eruditionis, in Graecia, fons,	998
Hesiodi doctrina uaria	998	Homeri praestantia singularis	997
Hesychastae, mentis lumine, affectantes diuinitatem	273	Homero Historiam tribuit	
Hierocles, ab Eusebio castigatus, 252, a Philostrato mendacia sumit, ibid.		Marmor antiquum	87
Hieronymus, in Oriente diuinas humanasque literas tradens, cum insigni fama, 354, eius studium in secessu, quale	353	Homericae fortes	203
Hierosolymitani Templi spolia, in Templo Pacis Romano	22	Homo, Dei Dispensator, 404 quomodo Dei Dispensatorem se praestare debeat, 413, facultate omnis scientiae haud priuandus	57
Hippiiae gloriatio scientiae	875	Hominis dignitas in animo, qualis, 311, nati quanta dignitas, quale Officium	1023
Historia num Mortuis parcere debeat, 901, 902 eius incrementa, sub Alexandro M	200	Homines, pro salute hominum nefarie immolati	105
Historia animalium, Alexandri sumptu adiuta, 197, purpurae, uel uetitae, uel concessae,	42, 43	Hominum, malitia nihilne trahat ex perfidia Petri, 155, praue facta, horumque causae, ex Origine corrupta	398
Historicae fabulae, delectationi compositae, plurium scriptorum	202	Honestate utilitas nunquam uacet,	103
Hodoeporicon Alexandri M	207	Honesti Platonici pulchritudo quam imperfecta	160
Holouerae uestes Imperatorum Romanorum	43	Hone-	

I N D E X II

Honestum, in cultu animi
atque ingenii 286

Honor uerus, ab honesti
fontibus manans 286

Horatius, Augusto ac Mae-
cenati carus, 1001, Fride-
rici Sapientis, Saxonis,
deliciae, ibid. ei Poeta ma-
gnus qualis, ibid. quantus
Criticus, ibid. quanti re-
cessus, ibid. princeps Sa-
tyrae Latinae, ibid. eius
Conuiuia Satur, quid. 598

Hornius, *Casp. Henricus*,
Colloquio Germanorum
Gallorumque Francofur-
tano A. 1682 interest 271

Humana crudelitas in Chri-
stum morientem 378

Humanitatis politioris studi-
um, cum Christianis pri-
scae memoriae scriptori-
bus coniungendum, 455

Hussi, *Io.* uaticinationes 828

Hymni, *Ein feste Burg ist
unser Gott*, a Luthero con-
diti, disquisitio 750

Hypotyposis Paullina, qua-
lis, quomodo imitanda
301

I

Ianus Quadrifrons 24

Iason Mainus, ex adolescen-
te luxurioso fit Iurecon-
sultus clarissimus, 529,
Cod. iuris feneratori tra-
dito, leuat se ingenti aere
alieno ibid.

Ignatius, Θεοφόρος dictus 274

Ignorantiae Magistri uete-
res, quinam 53

Imbecillitatis humanae do-
cumentum, Thomas A-
postolus 424

Immolatio Hominum, po-
pulis quam usitata 105

Immortalitatis Sensus Natu-
ralis 752

Imperatores Regesque, ho-
minum amantes, quales
577

Impios suis factis illaqueare
Deus solet 670

Inachus, Eusebio Moyse ue-
rustior 90

Indiam, proprie dictam, A-
lexander non accessit 201

Indoctus, in prudentia ui-
uendi quantum offendat,
315, ei Mors formidolosi-
or,

Yyy yyy 2

I N D E X II

- or, quam docto, 316, eum
uitae splendor ab obliuio-
ne non uindicat 317
- Indoctorum Studia, quae-
nam 313
- Infantis nascentis misera con-
ditio 1022
- Infantes, recens nati, Rheni
arbitrio explorantur 140
- Ingenii, amoenitas, quid, 522,
certamina Olympica, in
uario studiorum genere,
875
- Ingenii animique cultura
quid efficiat 286
- Ingenium curiosum, quale
50
- Ingenia praecocia minus ui-
talia, 233, eorum breuitas,
232, causa a Physicis et
Medicis repetitur 235
- Ingenia praestantia Deus ui-
tae humanae cultui exci-
tat, 343, horum exempla
ibid.
- Ingeniorum impetus, ad cer-
ta studia singularis, 339,
huius causae, uarie confi-
deratae 339, 340
- Ingrati, actio, 779, fuga 777
- Ingrati animi praecipuae la-
bes duae 778
- Ingratos in Deum Paullus, so-
lo naturae sensu, conuin-
cit impietatis suae 738
- Iniurias rectius perferri,
quam uindicare 476
- Iniuriarum tolerantia, quid
complectatur 478
- Inscriptio Sigea, insigne do-
cumentum scribendi *Βου-
σερφηδόν*, 809, ubi extet ib.
- Insignia, Purpurae et Fasci-
um, cur Academiis con-
cessa 288
- Intelligendi facultas homi-
nem a belluis seiungit 50
- Interpretatio Sacrorum co-
gnitionem Linguarum de-
siderat 227
- Interpretis docti indoctique,
in Sacris, comparatio 314
- Io. Augusti, Principis Anhal-
tino seruestani, laus, et
symbolum, uitae regula
655
- Ioannes, Rex Britannus, o-
mnium primus regno,
per Innocentium III. pul-
sus 547
- Fl. Iosephus, noluit unquam
Christianus uideri, 122, 123,
quomodo Christum no-
minet, 122, eius testimoni-
um

I N D E X II

- um de Christo, 116, 120, eius auctoritas et fides, 116, 184, 185, eius locus, historiae contextui minus aptus, 120, sed prodere uidetur scripturam Christiani cuiusdam 121
- Fl. Iosepho quid, ob hoc Christi elogium, timendum fuerit ab Iudaeis 123
- Iouis Capitolini Templum, in ruderibus, 23, Olympii Fanum, communi Regum sumptu structum, 869, Thronus insignis 966
- Ischomachus Xenophontius, quaenam requirat a uillico 408
- Isidorus Pelusiota, Θεοφύλακτος, 275, quales Sacerdotum mores requirat 278
- Italia fatalis, ex Imperatoribus, Ottoni secundo et tertio, Saxonibus, Henrico septimo, Lucemburgico 7
- Italiae merita in Transalpinos populos 7, 8
- Italiam adeunti, quid obseruandum ibid.
- Iter Italicum Friderici Christiani, Principis Regii 6
- Itineris Italici difficultates 6, 7
- Iudaei, Babylone, ad reficiendum Beli templum, nulla ui ab Alexandro M. compelli possunt, 181, ab Alexandro M. fouentur, ibid. sub Alexandro merent, 182, ab Alexandro, cum Graecis Alexandrinis, iure ciuitatis exaequantur 182
- Iudaeorum, in Christum, iam mortuum, scelus maximum, 498, flagrans studium, in gentibus cultui suo conciliandis, 183, sacra, sub Alexandro M. disiunctissimis populis cognita 182
- Iudaeis non licuit, capitale supplicium de Christo sumere 47
- Iudaei, spectatores Christi morientis, pectora cur tundant 503
- Iudaicarum rerum negligentiores Graeci Latinique 184
- Iudaicorum rituum qualis explicatio ex Rabbiniis 228
- Yyyyyy 3 Iudi.

I N D E X II

- Iudicis officium, quam sanctum, 263, qui possit tentari, ibid. praesidium Religio 263
 Iudici bono quales uirtutes det Plinius iunior 590
 Iudicia Centumuiralia 589
 Iudicium, firmum, quid, 428, languidum ibid.
 Iulianus, Philologiae studiis interdicens Christianis 357
 Iupiter, Miniatus, quid, 735, Σωτήρ, Salutaris, qualis 90
 Iureconsultus peregrinator 803
 Iureconfulti, Mens composita, 216, officium, quale, 217, placabilis exemplum, 473, prudentia, iniurias, ab aliis illatas, coercendi, 475, seueritas, in defensione sui 474
 Iureconsultum bonum esse malum Christianum, quale Prouerbum 279
 Iureconfulti, hostes quondam Christianae Religionis acerrimi, 283, Patrum studiosi, 461, ueterum Christianorum aduocati 283
 Iureconfulti tres Vitember-
 genes, ad Consilium Imperii Aulicum euocati 941
 Iure Romano ius Christianum non circumscribitur 284
 Iuris, Ciuilis fons, Natura, 266, Naturae Principium, Hominem esse Dei dispensatorem, 413, Romani, in Italia instaurati, Auctoritas, 281, Romani fontes dat peregrinatio ciuilis, 817, scholae duae celeberrimae, ibid. ad artem redigendi, quale consilium Ciceronis, 815, qualis eiusdem operis informatio, 816, Maiestas, Romae uictoribus probata 27
 Iuris ueri, ac germanae iustitiae, non effigiem, sed umbram et imagines, Romanis tribuit Cicero, III de Off. 17 702
 Iurisconfulti Religio 261
 Iurisperitum quatuor dotibus instruit Plinius 590
 Iurisprudentiae incunabula in Philosophia Actiua 810
 Ius Atticum, unde, quanti habitum 809
 Iusti-

I N D E X II

Justiniani Codicis usus apud
Barbaros 281
Justiniani, Imp. scientia ui-
uendi et moriendi, qualis
839
Iustinus Martyr Philosophi-
am primus inuexit in Ci-
uitatem Dei, 450, eius E-
logium, 449, eius quae-
dam, securius dicta 450
Iustitia quid sit Iustiniano,
858, eius partitio, usu sui
uindicata, quanta 859
Iustitia dat nomen Viri Boni
103
Iustitiae augustum nomen,
munus arduum, cur 262
Iustitiae, comes Prudentia,
267, praestantia 266
Iuuenalis, qualem Reueren-
tiam Mensae desideret in
temporibus suis, 71, una
Satyra plus Lubinum do-
cet, quam omnes ad Ni-
comachum libri 1002

K

Krausius, Io. Gothofredus,
Moriens in Rectoratu Vi-
tembergae Academico
216

L

Lactantius, scientiam sum-
mum bonum esse, negans
50
Lanae differentia, in pretio
et textura 46
Lapponum sepulchra, uariis
rebus aucta 65
Lapsus Petri ab Euangeli-
stis cur tam singulari stu-
dio describatur 768
Laurentiana Bibliotheca, Flo-
rentiae 33
Legendi Patres triplex insti-
tutum 466
Leges cur latae sint 268
Leges Romanae, uictricibus
gentibus receptae, 27, Ro-
manae Reipublicae utilita-
ti accommodatae sunt,
280, a quibus notentur
ibid
Leonis Allatii liber, de Api-
bus Vrbanis, quid tractet
415
Leo X Pontifex, Praeco ue-
ritatis non intellectae, 666,
eius Numisma commemo-
rabile, de Luce Vera, 667,
eius character 711
Legis Diuinae Historia, 511,
512
Legis

I N D E X II

- Legis Regiae Tabulae, quales, Romae in Capitolio 24
- Legislatores ueteres, peregrinatores eruditi 810 sqq.
- Legitimum et Rectum proprie differunt. 266
- Legum Atticarum prisca scriptura, *Βουζεοφηδόν*. 808
- Lex Iulia Maiestatis, a Tiberio calumniis indignissime exercita 325
- Lex uiua in Exemplis priscae Virtutis 510
- Liberalitas hominum proprie nulla est 412
- Liberalitas illiberalis 597
- Liberalitatis laus in Numis antiquis, aliisque Monumentis, affectata 412
- Liberi homines, interdum flagellis caesi 320
- Libertas, et Licentia, quantum differant 2
- Libido, in fortuna florente exultans, quid efficiat 485
- Libri, Museorum nomine inscripti, 29, nominibus, ad oblectandum aptis, inscripti, 554, optimi, ueterum more ediscendi, 40, dant Medicinam Mentis, 111, muti magistri, quanti fiant a doctis, 112, Typographia nondum inuenta, quanti ueneant, 530, Officinarum antiquissimarum cari, 531, Aldini, similesque libri, cur magni existimentur 532
- Librorum Manuscriptorum mendae, antiquis iam temporibus, 528, 529, hi scriptoribus emendandis adhuc necessarii 530
- Libris, insignioribus praefertim, Eruditio iuuatur 110, 111
- Liburna Musea 35
- Licentia Fori Romani antiqua 589
- Lingua Christi, quam mirabilis ui sua 583
- Lingua Scythica, mater Europaeorum 133
- Linguae Graecae dignitas, 208
- Linguae Orientis aliae quantum Sanctas iuuent 225
- Linguarum, cognitio doctrinae quid profit, 208, Sanctorum ignoratio, quid nocuerit multis Patrum,

I N D E X I I

trum, 226, barbariam peperit, superstitionem auxit, ibid. hodiernarum elegantius excolendarum, et explicandarum ex Antiquitate sua, Professores desiderati 148 Linguarum lux, superiore memoria enitescens, dispulit caliginem superstitionis 227 Lipsius, <i>Iustus</i>, de Veri desperatione 58 Literarum commercia, cum mortuis 64 Literarum radices amaras esse, fructus dulces, quale dictum 894 Literatis conuenire posse cum Diuitibus 433 Literis boni aequae ac docti fiunt III Liuiæ Familiae Sepulchrum, Romae 25 Longinus, quantae opinionis 40 Lubecae urbis gloria, 516. eius cura sacrorum, ibid. eius antistites clari 517 Lucianus, credulae multitudinis opiniones factaque ludens, 64, decreto Deo-	rum, singulis horum aliena uetat negotia 90 Lucius Veratius, Alapator petulans 723 Lucretius, Naturae interpretes, 1003, eius Conuiuia plenus uitae, 598 Luctus ingenium uarium, ac muliebrem quasi 799 Ludi Olympici, 867, multis locis editi, 868, in Elide celeberrimi, quos aliae ciuitates aemulantur, 869, ciuilis prudentiae mysterium quale habeant, 869 sqq. religiosi 871 Lupa, Romulum et Remum lactans, ex aere, cum nota fulminis, Romae, in Capitolio. Hunc igitur Romulum, uolunt, illum esse, quem Cicero memoret, de coelo tactum, III Catil. 8 23 Lutherus, Architecton Paulinus, 792, ab obtrectione Gramondi uindictatus, 826, sqq. ab Erasmo laudatus, 856, Britannis quanti habitus, 717, cygno comparatus, 830, sqq. periculis uariis expositus, Zzz zzz 854,

I N D E X II

854, sententiam de S. Eu-
charistia haud mutans, con-
tra Gilbertum Burnetum

536

Lutheri, Hymnus, *Ein fe-
ste Burg*, 750, meritum
in religionem, cur ingens,
535, 717, literae de S. Eu-
charistia, 537, Sacra emen-
dantis, quantum opus,
625, 666, quam utile hoc
omni Europae, 628, Sacra
repurgantis, Munimen-
tum diuinum, 750, Sacro-
rum emendationem insti-
tuentis, actiones, 716, uir-
tus heroica, in Sacris e-
mendandis 853, sqq.

Lux uera, ex nouo Verbi
Diuini studio oborta 669

Luxuria ueterum Conuiuio-
rum 73

Lycurgi, peregrinationes,
805, Leges Spartanae, ue-
stigia Iuris diuini mon-
strantes 806

M

Mabilio, Io. de re Diplo-
matica, unde corrigi pos-
sit 39

eius Museum Italicum 29

Macedonica Dialectus, Vide
supra *Alexandrina Dial.*

208

Macedonicorum mensium
cognitio, cur necessaria

199

Macrinus, uxoris, per tri-
ginta nouem annos con-
cordis, coniugio felix,
880, eius uxor priscae uir-
tutis, qualis, ibid.

Maffei, laudatus 37

Magi tres in Numo Leo-
nis X 667

Magliabecum Museum, Flo-
rentiae, 34

Magnetum instituta, de Ste-
phanephoris 241

Maestas Regia, Pontificiis
artibus tentata, 544, eius
uindices, Confessores Au-
gustani 548

Maimonidis doctrina multi-
plex 228

Maiores gloriae doctrina
quem ad modum adicien-
enda sit 897, 898

Maxeſtray mortui, quinam
Graecis 900

Malitia quid, eiusque fuga,
in iure dicundo 268

Mamer-

I N D E X II

Mamercorum Alapae, quae-
 stus Scenici 722
 Mammaeani Pueri Puellae-
 que 587
 Manium Collybus, seu Cam-
 bium Acherunticum, Gal-
 lorum ueterum 64
 Maniumne ius quoddam sit
 in Prouerbio, De Mortuis
 non, nisi bene 900, 901
 Mansuetudinis praestantia
 479
 Manus Christi, hominum
 caritate mirabiles 582
 Marobodui, Germani, existi-
 matio apud Romanos 135
 D. Marci Museum, Venetiis
 37
 Marefcalli et Marschalci, un-
 de dicti 601
 Marschalcus Moguntinus,
 602
 Marefchalli Bremenses, Bach-
 tebrogii, et Croneburgii
 603. D. Galli, ib.
 Marefchallatus ortus 603
 Marefchallatus et Archima-
 reschallatus unde, qualis
 dignitas 602
 Marefchallatum cur Princi-
 pes in Aulas suas recepe-
 rint, una cum aliis Offi-
 ciis ibid.

Marefchallus in bello, prae-
 lato imperii Ense uexillo-
 que, antecedit cunctos
 Imperii Procures, proeli-
 umque orditur, 602, ei
 dantur olim duo equi, al-
 ter praecurrendi, alter
 proeliandi, caussa ibid.
 Marefchalli Prouincialium
 Thuringiae Comitum,
 603. Henricus Marschal-
 cus de Ebirburgk. Mar-
 schalci de Ebersberg.
 Marschalci de Gofferstedt.
 Ex Diplommatibus ibid.
 Marefchallorum potestas
 amplificata 602
 Marforii Statua, Romae 24
 Margareta, Friderici II, Imp.
 filia, Saxonum mater com-
 munis 14
 Maria Amalia, Friderici Au-
 gusti filia, 14, uirginum
 Regalium Flos, 15, Carolo,
 Regi Neapolitano, nu-
 ptum collocata ibid.
 Marii Tropaeum, Romae,
 23
 Maritus obsequentissimus
 1007
 Marmor, Aniciae Glycerae,
 de Viro Bono, 956. Anto-
 niae

Zzz zzz 2

I N D E X II

- niae Tortoniae, de Homine Bono 1046
- Marmora Veronensia 37
- Marmora uetera, Romae, in parietibus Villarum Vi-
nearumque infixas 27
- Marfiglianum Museum, Bo-
noniae, in Orbis totius u-
sum 35
- Martis Flagellum, quale 322
- Martyres, flagris Christi mi-
rifice confirmati 327
- Mathematicorum, ac Physi-
corum, Museum Tauri-
nense, 40
- Matres pulchrae sobolis,
quam felices putentur 728
- Matrimonium Mulieris eru-
ditae an sit periculofum 616
- Matris Piae triplex uirtus,
ex Ioannis Electa 771
- M. Aurelii Statua equestris,
Romae 23
- Mausolea, Augusti, Hadria-
ni, Septimii Seueri, Ro-
mae 20, 21
- Maximiliani I Merita in A-
cademiis 937
- Maximus Tyrius, Socratici
silentii causam explorans 247
- Medicina Christiana, studet
Caritati Christianae, 93, e-
ius commendatio 94
- Medicina, Philosophiae uete-
ris pars 186, 193
- Medici Christiani Dignitas 89
- Medici ueteres, in Deos re-
lati 89, 90
- Medicis suspectum, quic-
quid praematurum, info-
litum, nimium 235
- Medicus sine exemplo ma-
ximus, Christus 91
- Memoria sui prospera, uiro
digna 801
- Menecenianae domus Lipsi-
ensis celebritas 1012
- Menecrates, Medicus, scien-
tia elatus, Deum se fert,
54, ei Philippus sanitatem
precatur ibid.
- Mensa, amicitiae concilia-
trix, 70, Aurea Templi
Hierosolymitani, 74, Dei
communis, Terra, 72, Isia-
ca, Augustae Taurino-
rum, ibid.
- Mensae Religio 69
- Mensae, Christianorum sa-
crae, 74, Gentilium cur mi-
nime

I N D E X II

nime sacrae, 73, Magorum
diuinantes	72	Minutianus, splendorem for-
tunae suae studiis ornans	434
Mens bona, quid sit, ex in-
dole sua, 484, munus Dei
folius maximum, 485, di-
uersis hominum studiis
male definitur, 484, eius
conseruatio quam diffici-
lis, 458, eius praestantia,
436, eius cum bona For-
tuna rara societas	483	Modeste de sententia sua ex-
istimare, sapientum est	59
Mens composita Iurisconsul-
ti	216	Modestia quid, in Iustitiae
officio	268
Mentis humanae agitatio,
49, ferocia, comitate mi-
tiganda	27	Monasteria olim Scholae lite-
rarum	352
Meta Sudans, Romae	20	Monumentum C. Cestii, o-
peris mirifici	21
Metaphysica Aristotelea e-
ruditis iam scribuntur, 192,
ea Alexandro M. quanti
habita	ibid.	Monumentum, Romae, ex-
tra Portam Latinam, aper-
tum, cum Inscriptionibus
antiquis	26
Methodii Symposium de-
cem Virginum	348	Morbus, aegrorum sanorum-
que emendator	439
Miles Romanus, praeco Sa-
lutis	505	Moriendi uirtus, exemplo
pio comprobata	387
Milites, Christum flagellan-
tes, quales	324	Morientium dicta factaque,
ad exemplum referenda	439
Militibus Romanis quis gra-
tiae locus apud Christum	504	Mors, poena peccati, 1021,
diuinae laudis instrumen-
ta tollens in corpore hu-
mano	1023
Minerua, Medica	89	Mortis, aspectus horridus,
1017, 1020, bonum pro
pietatis praemio diuinitus
datum, fabula, 1018, com-
paratio cum Vita, 1025, be-
neficium, a quibus prae-
dica-	

I N D E X II

dicatum, 1016, bonum Plinii Epicureum, notatum	Archiofficia, unde descenderint, quomodo, ex quinque populorum Ducibus, administrari solita
1017	602
Mortuis an parcere debeat	Munificentia excelsus animus, 737, in Monimentis antiquis cur uitiosa, 412, eius uera gloria
Historia	844
901	Munificentiae Alimentariae praestantia
Mortuorum memoriae quae-
nam animi moderatio ad-
hibenda	585
902	Muratorius, laudatus
Mortuos uiriliter esse hono-
randos	36
799	Murex facer
Moscardum Museum, Vero-
nae	43
36	Murileguli
Moyfes, gentium diis anti-
quior	ibid.
90	Musarum nomine quid enun-
tietur
Muliebris impotentia, Ro-
manarum olim quasi pro-
pria	29
1008	Musea, Bononiensia, 35, Ca-
fini Montis, 33, Domus Bar-
berinae, 30, huius aditus
cur difficilior, ibid. Flo-
rentina, 33, Genuensia, 39,
Liburna, 35, Neapolita-
na, 32, Patauina, 38, Ve-
neta,
Mulieris frugalitas, quatenus	37
615	Musea uiua
Mulier otium domesticum
quibus rebus transigen-
dum	40
617	Museum, quid
Mulierum Romanarum pu-
blica coniuratio, pro licen-
tia muliebris ornatus, con-
tra Legem publicam, Op-
pianam, 1008, earum coniu-
ratione, omnis stirps uiri-
lis deleri dicitur in aliqua
insula, ibid. u. Liu.	29
xxxiv, 2	Museum, Ioseph. Addinae,
Liburni, 35, Aedis Cathe-
dralis, Patauii, 38, Aldro-
uandinum, Bononiae, ibid.
Alexandri Albani, Cardi-
nalis, Romae, 31. Ambro-
fianum,
Munera summa Imperii, seu	

I N D E X II

- fianum, Mediolani, 39, Andreinum, gemmis, harumque artificibus, nominatim insculptis, nobile, Florentiae, 34, S. Angeli a Nido, Neapoli, 32, Arrighonianum, Venetiis, 38, Augustinianorum, Neapoli, 32, Bernardinae sodalitatis, Mediolani, 39, Blanci Anatomicum Taurinense, 40, Bonarotae, antiquis Tabulis, ac deliciis plurium generum, Etruscis etiam, insigne, 35, Canonorum, Veronae, 37, Capellum, Venetiis, ib. Corrarium, ib. 38, Farnesianum, Parmae, 36, Grimanum, Venetiis, 37, D. Iustinae, Patauii 38, Iustinianum, Venetiis, 37, Mantuanum, 39, Marfiglianum, Bononiae, 35, Miconianum, Genuae, 39, Moscardum, Veronae, 36, Mutinense, Pertusati, Mediolani, 39, Pisanum, 38, Sangredum, Venetiis, 37, Saxiorum, Mediolani, 39, Scipionis Sacraei, Ferrariae, 39, Septalianum, Mediolani, ib. S. Seruatoris, Bonon. 36, Sylvestrinum, Rhodi-
- gii, 39, Theupolitanum, Venetiis, 38, Pallauicinum, Genuae, 39, Vallisnierium, Patauii, 38. Vicentinum, 39. Augustae Taurinorum 40
 Musei Alexandrini claritas 349
 Musica et Poetica Certamina Illustrum, in Aulis 77
 Musicorum Honor, apud Alexandrum M 204
 Musiva Opera, seu Tessellata 27
 Mutinae Musea 36
 Mysteria Cereris et Bacchi, in Gemma, 834
- ## N
- Narsesis tumulus, ingenti thesauro opulentus 68
 Natalisne dies, an Fatalis, sit potior 1014
 Natalis dies, magnum Dei munus est, 1021, magnum lumen providentiae divinae, 1022, Ciceroni cur inuisus, 1027, ex duplici hominis statu, integro atque corrupto, consideratus 1028
 Natalis diei, definitio uerior, quam Veterum 1019, duplex

I N D E X II

- plex consideratio, 1020,
1021, commoda, 1024, cri-
mina diluta, 1015, 1017,
1018, 1019, laetitia et gra-
tulatio 1026
- Natali die munus annale
Genio soluebatur 1027
- Natales dies uiuorum mor-
tuorumque, olim cele-
brati ibid.
- Natales hominis Christiani
duo, Nati ac Renati 1029
- Natura, Iuris Fons 266
- Natura rerum, morte Chri-
sti commota, Salutis Ar-
canum prodit, 506
- Naturae ager, hominum
fertilis, pro Fecunditate
muliebri 904
- Naturae cursus communis,
in rerum tempestiuitate
234
- Naturalis hominum scientia,
quibus in rebus manca
701
- Naulum Charontis, mortuo-
rum ori insertum, 63, hoc
quibus in rebus imitetur
superstitio sequioris aevi,
67
- Neapolitana Musea, uid.
Musea
- Neapolitanum Regnum, Ita-
liae Viridarium, 12, eius
ager, bis floribus uernans,
ibid. Naturae Gaudentis
opus 13, ueterum Romano-
rum deliciae, 12, Polybio
dignus, de quo Dii certent
13
- Nearchi Paraplus, a quonam
scriptus 200
- Neptunus, Medicus 89
- Nero, contempto Magistro,
fit pessimus 897, eius in-
terdictum, de Purpura 43
- Nestorius, a Cyrillo Al. con-
futatus 514
- Nicagoras Zelita, Mercurius
personatus 54
- Nicephori Callisti fabulae
369
- Nitocris Herodotea, auaris
illudens, simulatis sepul-
chri sui opibus 62
- Nobilitatis, Germanicae, et
Saxonicae, studia hodie-
na, 115, Saxonicae studia,
quomodo instituenda, 559,
Tabulae rei huius Re-
giae 564
- Nobilitatis Lumen Gentili-
tium 693
- Nosce te ipsum*, quadragies
ex uetustis Germanorum
Pro-

I N D E X II

Prouerbiis demonstratum 145 Notitiae insitae continent omnium uirtutum intellectum, 796, Platoni immortalitatem animorum declarant 425 Numa, legislator, 816, Pythagoram magistrum non habet, ibid. Philosophiae peritus ibid. Numen, a nutu dictum, quid notet 380 Numisma Leonis X, Pontificis, de Luce Vera in Tenebris, memorabile 667 Numismata, Romana, Graeca, Arabica, Armeniaca, alia, quae in Tumulis Germanorum, et Septentrionalium populorum, reperta sunt, undenam sumpta 65 Numi Vnici, et Maximae Formae, siue Medagliones 38 Nundinationes sacrae, ab ipsis scriptoribus Pontificis reprehensae 710, 711 Nutus, quid Oneirocriticis, 384, Capitis, in salutando, et honore declarando, 385,	Principum, signum Gratiae, 382, eius uis ad confirmandum, 383, eius uis uaria apud ueteres 379 Nutus Salutaris Christi morientis 378 O Obaeratorum misera conditio apud Romanos ueteres 787 Obelisci Romani 24 Occasio olim diuinitate donata, 1048, eius imagines ingeniosae 1049 Oculi Christi, quantam Caritatem declarent 582 Oculi, indices animi 153 Occultas Qualitates ubinam inueniat Scaliger, pater 58 Oculorum, dominatus, 152, eloquentia muta 153 Officium rectum Sapienti Stoico male affingitur, 704, Christo soli cur uindicandum ibid. Officii titulus quid notet 1040, 1041 Olympiae certamina erudita, 875, cur aliis praeferenda 876 Aaaaaaa Olym-

I N D E X II

Olympiae uictor quomodo coronatus, honoratus 873 Olympiades certiozem faciunt Chronologiam, dandis Graecis Fastis 877 Olympia Peloponnesi, quantae claritatis, 867, conuentu gentium, ex Europa, Asia, Africa, celebrata 869 Olympia uincere, olim quam gloriosum 872, 874 Olympica certamina, quot generum, 870, fiunt ex Legibus certis, cum magno temperantiae studio. 872 Olympii ludi plurium populorum 867 Olympiorum Arcana Politica, 871, iudices, ibid. Olympiis feminae exclusae, 872, quaedam tamen Olympia uictoria illustres ibid. Olympionicae, ante certamen rite probantur, 871, illorum institutio, 872, mortui consecrari solebant, interdum etiam uiui, 874, interdum per alios, cura certandi delegata 872, 873 Olympionicarum plures ui-	ri illustres, Reges etiam 872 De Olympionicis scribunt complures, magni quoque uiri 877 Onkelosi Paraphrasis Chaldaica, laudata 227 Onyx antiquus Mantuani Musei, in Germaniam illatus, quanti pretii 834 Opera Musiua, u. Musiua 27 Operis tessellati pauimentum, paruo uenditum 19 Opes, immoderato felicitatis usu, stultitiam pati, 435, quatenus reprehendendae, 436, sepulchrorum, apud uarias gentes, 66, Tumulis a uiuis destinatae 63 Opum effossarum peruersus usus parat Virtuti sepulchrum 436 Opibus quomodo recte utendum 437 Oracula Deorum, ad Paroemias accedentia 143 Orationes in memoriam hominum praestantium haberi, antiquitati Christianae consentaneum 541 Orationis Anniuersariae Institutu-

I N D E X II

- stitutum, num ambitio-
sum, 540, uindicatur 539,
540, 199.
- Origenes, Platonis studio
corruptus, 713, admiratio-
ne sui multos deprauat,
ibid. a quibus castigatus,
ibid. eius doctrina quan-
tae licentiae, 626, eius, in
sacris interpretandis, in-
temperantiam Augustinus
pia sobrietate emendat,
626, 714, eius uirtutes et
uitia 712, 713
- Origenes Gregorio Thaumaturgo, discipulo, Paradisus 391
- Origenianus Hortus, saepe
malis herbis infelix ibid.
- Origenistarum labes, in O-
riente et Occidente, latius
diffusa 714
- Ornamenta, una cum cor-
poribus, sepeliri, uetant lu-
reconfulti ueteres 63
- Os Christi, Gratiae plenum
583
- Osiris, Euergeta, fictae diui-
nitatis 683
- Othones ueri ex aere. Ve-
netiis, in Thesauro Theu-
politano
- Otiosum silentium reprehen-
dit Ambrosius 255
- Otium ciuile, quid sit, 890,
qualem requirat Dignita-
tem ibid.
- Ottoboniani Palatii Musea
plura, Romae 30
- Ottonum, II, et III, obitus
in Italia 7
- Ouidianae Metamorphoseos
praestantia 1002
- Oxyblatta, Purpurae genus
exquisitum 43
- P
- Palatium Augusti, in hortis
Farnesianis, Romae dete-
ctum 25
- Palatium, hodie Palatinus
Mons, olim insignis Pala-
tio Augustorum. Eius
pars magna occupatur
hortis Farnesianis 18
- Pandectes Florentinus quan-
tae praestantiae, 34, eius
descriptio ibid.
- Pantheon, a M. Agrippa
structum, ab Hadriano,
aliisque, instauratum, 22,
laminis parietum argen-
teis, statuisque, spoliatum
a Constantino III. Imp.
quanto cum malo 19
- Pantomimici gestus in Apol-
lonio,
Aaaaaa 2

I N D E X I I

- lonio, 252, ex his Eloquen-
tia Vniuersalis If. Vossio
ridicule quaesita ibid.
- Paphnutius, Θεοφύλακτος 275
- Papinianus, quid habeat ad-
mirandi, 656, mori ma-
uult, quam purgare Cara-
callae parricidium, 657,
663, eius disciplina dat Iu-
reconsultos magnos, 657,
eius responsa subtilis inge-
nii, 657, 662, eius praestan-
tia in scientia iuris, et stu-
dio iustitiae, 657, eius ue-
ritas atque aequitas, 661,
eius uirtutes in scriptis ui-
taque, 657, eius uox, Be-
neficio hominem affici, in-
teresse hominis 661
- Papinianistae, ab eo dicti, qui-
nam 657, 663
- Paraplaus Nearchi, qualis 200
- Paroemia, quid 133
- Partus humani dignitas 903
- Paschale Sacrum, Hierosoly-
mis celebratum, frequen-
tant ad tricies centena ho-
minum millia 325
- Passalornichitarum silentium
ignauum, digito in nares,
ora, labia, imposito 254
- Patauina Musea 38
- Patientia, Christiana, quan-
tarum uirtutum fecunda,
741, Iesu tacentis, qua re-
ligione piis colenda 255
- Patientia, Iudici cur opus sit,
608, Iureconsulto cur o-
pus 591
- Patini iudicium, de morte
Grotii 980
- Patres, ceterioris aetatis in-
terdum Vulgato Interpre-
te non contenti, 226, quo-
modo legendi, 466, scri-
bendi argumento distin-
guendi, 468, scriptoribus
aequalibus nulla scribendi
laude cedunt, 469, recti-
us, ut ipse Codex Diui-
nus, intelliguntur Diale-
ctico iudicio, per Analy-
sin aptam, quam ex copi-
osis Commentariis 470
- Patriarchae Philoni Leges
non scriptae et spirantes 510
- Patribus quid uitio detur,
467, eorum excusatio, ib.
eorum ignoratione Her-
meneutice saepe minus
accurata 226
- Patrum, Lector qualis esse
debeat, 469, sqq. ignora-
tio Fontium sacrorum, 226
lectio

I N D E X II

- lectio, qua cautione diligentiaque tractanda, 470, Editiones, nouae, interdum mutilatae, ibid. antiquiores cur haud spernendae, ibid.
- Paulini Pontii, eruditio, 329, scientia iuris, ciuilesque dignitates 331, ex Politico fit Theologus, 332, eius Character 333
- Paullini Theologi instar 388, 389
- Paullus, ad Ephesios excelsus scribens, 60, aedificator eximius, 790, in scribendo ritus Graecorum respiciens, eosque sanctiore translatione emendans 242, Poetarum studiosus, 1004, in Pontificem Maximum, Ananiam, libere potius loquitur, quam iracunde 731
- Paupertas bonae mentis foror, haud indecore dictum 435
- Paupertati ac Parsimoniae honos quondam Romae, ib.
- Pedes Christi, quam salutare 583
- Pelagianum uirus, quo semine Origeniano altum 626
- Peregrinatio ueterum, *isoglos* *ἐνενχα*, 848, Mysteriorum sanctorum, et uerae sapientiae, inuestigatione infelix 849
- Peregrinationis studium, cur ueteribus probatum 803 sqq.
- Perizonii, *Iac.* iudicium de Luthero 717
- Perfarum grauis animaduersio in homines ingratos, cur 779
- Persica Vocabula Q. Curtii cum Germanicis collata 133
- Persius, obscuritatis accusatus, sed doctus insignisque Philosophus 1002
- Personis, quibuscum agitur, oratio prudenter accommodanda 82
- Petrus, aspectu Christi recreatus, 150, peccantium Typus, 768, quonam in loco trinam Christi ignorantem mentitus sit, 763, eius casus quid nos doceat homines, 767, eius Concio, in domo Cornelii, audienda

- dientium conuersione mirabilis, 505, eius fides, 151, eius perfidia, ibid. eius ostentatio fidei inanis, 759, eius poenitentia, 152, eius torpor in horto, trepidatio in domo Pontificis, 760, eius uanitas, a Gallo exprobrata 761
- Pharisei, elegantiarum spectatores 729
- Philanthropia Christi 576, 579 sqq.
- Philanthropiae nomen, non solum amabile, sed etiam uerae magnitudinis 578
- Philanthropi cur dicti, Cyrus, et Nerua Imp. 578
- Philippi V, Hispaniarum Regis, magnitudo 13
- Philochristi, Patribus celebrati 584
- Philo laudat maiorum uirtutem ut aequales suos emendat 512
- Philologia Sacra quantum expediat Theologo, 225, quantum affinitate aliarum ex Oriente Linguarum adiuuetur ibid.
- Philologiae utilitas, 357, Hebraeae praestantia 635
- Philoromaei, siue Amici Romanorum, quantae dignitatis 584
- Philosophia, ab Iustino Martyre primum in Ciuitatem Dei inducta, 450, Heroica Alexandri M. 195, Imaginum, priscis iam temporibus ingeniosissima, 1048. uetus duplex, Physica et Ethica, 185, Vulgi 127, sqq.
- Philosophiae, diuisio uetus in Res Diuinas atque Humanas, 997, usus in Theologia, 359, Eudaemoniacae fucus reiectus, 170, Socraticae alumni Philosophi praestantissimi 342
- Philosophiae quomodo subueniat Scientia 51
- Philosophiam cum Theologia iungit Iustinus Martyr 449, 450
- Philosophicae Historiae incrementa ex Disputationibus Patrum. 461
- Philosophi, mortis magistri, 839, ex iis consolatio mortis petitur, ibid. aegrotis ac morientibus adhibentur,

I N D E X II

<p>tur, ibid. sed nihil habent
 ueri solatii ibid.</p> <p>Philosophi, uitae magistri,
 homines bonos reddere
 student 957.</p> <p>Philostorgius, Visum Con-
 stantini M. quomodo con-
 firmet 370</p> <p>Philostratus, Apollonio mul-
 ta affingens, odio Christia-
 norum 252</p> <p>Phlegon, sub Hadriano O-
 lympiadas scribit, 928, de
 Terrae motu, tempore
 Christi morientis, magnae
 auctoritatis, 928, 929, cum
 terrae motu defectionem
 Solis coniungit 928, ex eo
 Origenes Celsum refellit,
 ibid.</p> <p>Phlegraei campi, Polybio di-
 gni certamine Deum 13</p> <p>Φῶς τοῦ κόσμου Christo Apo-
 stoli 389</p> <p>Photius, diligenter Iosephum
 recensens, 'Testimonium
 de Christo non affert, 119,
 reprehendit communem
 Iudaeorum morem, de
 Christo nihil dicendi 120</p> <p>Physicorum ac Mathemati-
 corum instrumentorum</p> | <p>Museum 'Taurinense 40</p> <p>Picturae Veteres Romanae,
 27, in Volumine grandi
 Domus Maximae, Romae
 ibid.</p> <p>Pietas, Virtutum Regina 640</p> <p>Pilatus, iudex Christi tu-
 multuarius, non legiti-
 mus, more Romano,
 325, metuit sibi a 'Tiberio,
 ex Lege Maiestatis, ibid.
 a Iudaeorum calumnia,
 326, cur de plano non iu-
 dicet, sed pro 'Tribunali,
 ibid. num omittat morem
 Romanum, sententiae scri-
 bendae, ex 'Tabella reci-
 tandae, ibid. quid in 'Titu-
 lo Crucis caueat ibid.</p> <p>Pincernae Landgrauii 'Thu-
 ringiae, 603, Pincerna de
 Varila, seu Vargula ibid.</p> <p>Pindari labiis apes infedis-
 se, quid 416</p> <p>Pisanum Marmor, siue Ce-
 notaphia Pisana, Pisis 3</p> <p>Pisanum Museum, Venetiis
 38</p> <p>Pisistratus, Athenis tyranni-
 dem exercet, 808, Solo-
 nem in consiliis habet, ibid.
 ei leges suas probat ibid.</p> <p style="text-align: right;">Plato</p> |
|--|--|

I N D E X II

Plato, qualem inter Deum hominesque amicitiam coniuget, 164, de Immortalitate Animae, ex studio in gloriam, 753, cur Poetas, et quosnam, republica sua pellat, 995, Poetarum laudator eximius, ibid. A. aet. LXXXI, natali suo, expirat in conuiuium, 346, eius paruuli labiis apes infedis, quid, 416, eius Respublica uirtutis perfectae, 995, eius Symposium, subtilis disputationis, et personis disputantium distinguendum 374

Platoni Philosophia Triplex 186

Platonica Recordatio qualis, in utramque partem 798

C. Plinius Caecilius Secundus, unde dicatur, 488, magister officii, in munere faciendi, 1040, eius Academia Nouocomensis, 108, eius Bibliotheca Nouocomensis, 109, eius benignitas singularis, in alendi erudiendique sumptu, 587, eius studium gloriae, 489,

eius uxor erudita, Calphurnia 614

Plutarchi Conuiuium Sapientum, 347, eius Sympoticorum Libri ibid.

Poesis, doctis ipsa Philosophia, sed tecta, 202, ob fabulas haud respuenda, sed ob res insignes, fabulis abditas, magni facienda, 1004, prima quaedam Philosophia 1003

Poeseos, elogium, 202, dignitas, 203. contemptores, antiqui atque noui 996

Poeta solus sapiens 1003

Poetae priscae Germaniae sunt primi eius historici 87

Poetarum, aetas, historicis uetustior, 87, Graecorum Heroes priscae non finguntur a Poetis, sed a maioribus traduntur, ibid. profanorum uaria praestantia, 300, eorum studiosi Patrum doctissimi, ac sanctissimi, ibid. iidem Christianae iuuentuti haud noxii ibid.

Poetarum ueterum Graecorum

I N D E X II

- rum Philosophia uaria, 998 sqq. Latinorum, 1000 sqq. eorum sapientia mirabilis 1003
- Poetae, a Philosophis differunt solo docendi modo, 996, ueteribus sancti diuini-que, ibid. Sapientiam priscam tradunt, ipsosque Philosophos docuerunt, 997. Paulo, et Graecis Latinisque Patribus, studiose lecti, 1003, 1004, Oratoribus etiam, et Politicis, ibid. Virorum Illustrium, Regum, Imperatorum, Familiares atque Amici ibid.
- Poetica certamina, in Aulicis Solemnibus 86
- Poetices suauitas, legibus feroci populo commendantis adhibita 806
- Politici ueterum Sapientes ac Philosophi 810
- Poloni cur olim munimenta urbium oderint 748
- Polybius, quis et qualis, 308, Liuium docet optimam rationem condendae Historiae Romanae, ibid.
- Polycarpus, Θεοφόρος 275
- Pontifex Maximus praest Stephanephoris, 240, interdum feminis locus hic datur ibid.
- Pontificis apud Iudaeos Maximi Domus, officina omnis nequitiae 730
- Porcellanea uasa Saxoniae, in Gaza Taurinensi, spectatoribus mirabilia 35
- Porticus Romanae 20
- Posseuini, *Antonii*, ridicula sedulitas 1052
- Potentatus, quem Gregorius VII in Regna molitur 545
- Praematurum, insolitum, Medicis suspectum 235
- Priscillianistarum, ueritas in corde, mendacium in ore 254
- Procuratores iidem, qui Dispensatores, quinam 404
- Prodigiorum monitus, ex libris Sibyllinis explicari soliti 501
- Prorogatores, ab erogando, in Familia ueteri 404
- Prouerbia, ab ineunte aetate inculcantur, 128, paucis multa edisserunt, 130, probationes uulgi, 129, sapientissimi
- Bbb bbb b

I N D E X I I

- entissimo cuique magni
existimata, ibid. sunt qua-
si responsa prudentum,
128, Graeca quinam lite-
ris prodiderint, 125, Lati-
na, a quibus collecta, 126,
Hispanica, 127, Italica, ib.
Prouerbiorum, antiquitas,
138, 140, auctoritas, 143,
breuitas, 128, 134, collecto-
res, 144, doctrina, iu-
uentuti tradenda, 143, enar-
ratores, 144, multa non-
dum literis mandata sunt,
quae ex sermonibus col-
ligi possunt, ibid. fides, un-
de, 127, 128, genus uari-
um, 142, Germanicorum
consensio cum paroemiis
aliorum populorum, 140,
Germanicorum incremen-
tum ex susceptis Sacris
Christianis, 141, obscuritas,
134, uis auctoritasque a-
pud uulgus, 126, usus 125
Prouerbum, quid 134
Prudentia agendi, ex Officii
titulo 1040
Prudentia, Vitae futurae salu-
taris, considerat tria, Prae-
terita, Praesentia, Futura,
397, conuiuandi, capitula-
tim descripta, 83, in Re-
cto, iustitiae comes, 267,
Sapientiae addenda in
Conuiuuiis, 81, Temporis
utendi 1047
Prudens, quasi prouidens,
400, mortis imaginem si-
bi proponens, 401, con-
templatur diem extre-
mum, ibid. inferorum sup-
plicia, 402, coelitem gau-
dia ibid.
Prudentis est, uultum mo-
resque cunctos ad deco-
rum componere 82
Psalmorum Daudicorum e-
legantia asserta 1053
Pudor, ab Atheniensibus pa-
lam cultus 724
Pueri Curiae, in antiquis La-
pidibus 586
Pulcheriae, Marciani Imp.
uxoris, gloria 643
Pulchritudo corporis, quibus
rebus constet 726
Purpura Academiis cur con-
cessa 288
Purpura, uarii coloris, etiam
Alba, 43, 44, ex Indica San-
dice fulgoris singularis 44
Purpura Christi Patientis
42
Pur-

I N D E X II

Purpurae, Infectores, 43, Ius, Imperatoribus uarie seue-
reque exercitum, 42, ma-
gnus quondam honos, ma-
gna dignitas, magnum ius,
ib. eius Piscatores, 43. Ve-
titae, et Concessae, Histo-
ria, ib. usum omnem pri-
uatis non adimunt Codi-
ces, Theodosianus, et Iu-
stinianus, ut uulgo opinan-
tur 43

Purpuram Sacram adorare,
quid, quo ritu 42

Purpuram fumere, de Impe-
rio suscipiendo ibid.

Pythagoras, Babylone fide-
rum motus, et originem
mundi, spectat, 811, apud
Cretenses, et Lacedaemo-
nios, discit Minois, et Ly-
curgi, leges, ibid. complu-
res Italiae ac Siciliae ciui-
tates, per discipulos suos,
moribus, quasdam etiam
legibus, format, ibid. Le-
gislatoribus, ac Rectoribus
populorum, Oraculi reli-
gione colitur, ibid. eius
praeceptum, ut homines
Deo similes fiant, 164, eius
peregrinatio 810, 811

Pythagorei, silentium impe-
rantes 248

Q

Qualitates occultas ubinam
inueniat Scaliger, pater 85
Quindecimviri, libris Sibyl-
linis adhibiti 931

Quistorpius, *Ioannes*, Rosto-
chii ad Grotium morien-
tem arcessitus, 976, Gro-
tii mortui intestina hono-
rans, 979, eius Epistola,
de Obitu Grotii 989

R

Rabbini, Hebraeorum magi-
stri, quid mali boniue ha-
beant, 228, horum melio-
res, quinam, et cur ibid.

Rabbinicis Membranis in-
structum Museum Iosephi
Addinae, Liburni 35

Ratio, et Reuelatio, per se
non pugnant, sed finibus
tantum suis distinguun-
tur 360

Ratio, aliam superesse uitam,
quomodo intelligat, 425,
ignorat Resurrectionem
corporum, ib. in mysteriis
temere sibi indulget, 424,

Bbb bbbb 2

ma

I N D E X II

- magnum Dei munus, cur
360, eius terminus non
mouendus *ibid.* *sq.*
- Recte facere, quid sit 263
- Recte factis gentium Sapi-
entissimi aditum dant ad
Summum Bonum 264
- Recti Stoici Vanitas 269
- Rectores duo Academiae Vi-
tembergensis, in anno u-
no mortui 216
- Rectores populorum, in A-
ctionibus suis, quid dece-
at 650
- Rectum, a Cicerone descri-
ptum, uitaeque humanae
commendatum, 264, opti-
me a Dauide praeceptum
269
- Rectus Vir, quis, quantusque,
ueteribus 265
- Reformationis Sacrae nego-
tium quam mirabile atque
diuinum, 711, 725
- Reges Euergetae cur dicantur,
967, quales sint in Nu-
mis antiquis *ibid.*
- Regia quondam dignitas, o-
pinione Iuris Pontificii, in
discrimen adducta, 546,
sq. eius uindices Augu-
stani Confessores 548
- Regum, Imperatorumque,
ueterum Praedicationes
ambitiosae 576
- Religio, iudicis praesidium,
263
- Religio Iurisconsulti 262
- Religio licentiam, in magna
fortuna, quomodo com-
pescat, 640, ei quantum
obsit incitua Linguarum
sanctorum 227
- Religio prudentum, quae-
nam, quam nefaria 982
- Religionis Christianae, in
profanis gentibus propa-
gandae, ratio, ex loco
Paullino, 77, eius fata, 712,
eius Vicissitudines quatu-
or potiores, *ibid.* et 626
- Reliqua Vetera abolita in Nu-
mo Hadriani, quomodo
intelligenda 787
- Remedium animae falsum
822
- Remmius Palaemon, Varro-
nem spernens, iactansque,
litteras secum natas esse, et
morituras 54
- Resurrectio corporum, gen-
tibus irrita 425
- Rhenus fl. quibusdam a uo-
ce Germanica *Rein*, quasi
Put-

I N D E X II

- Purgator, 141, eius imago, qualis in Marforio 24
- Rhetorica ad Alexandrum, an scripta ab Aristotele 206
- Rhetoricae utilitas et necessitas, 358, sacrae excellentia, ibid.
- Rite fieri, quid sit 265
- Riueti, Andreae, iudicium de Morte Grotii 981
- Robeliae gentis dignitas, 372, antiquitas, ibid. fortuna, 373, sedes auitae, ibid.
- Robelius, *Ericus*, Legatus Caesaris, magnusque dux, 373, eius Munificentia in disciplinam liberalem, 374, eius iudicio eruditionis dignitas, atque utilitas, in bello defensa 375
- Robelius, *Christianus Dietericus*, rebus gestis inclusus, 376, ducum Celeberrimorum Magister, ibid.
- Robelius, *Ericus iun.* Morhofianae disciplinae decus, cui exemplum doctrinae Illustris Cognomen Docti, in Gente sua, dedit ibid.
- Robelius, *Vilelmus Ludovicus*, nouum Robeliae gentis ornamentum, cum in cetera Virtute gentilitia, tum in literis politissimis, 376, 377
- Roma, ex ruderibus antiquis semper aliquid noui proferens, 9, paruula, Florentia, 33, Roma, saepius deuastata, 17, *Roma sepulta iacet*, siue, Roma hodierna sepulchrum antiquae, ibid.
- Romae antiquae magnitudo, quibus in rebus floreat 26, 27
- Romae ueteris, fora, 20, Porticus, Circi, Meta Sudans, Aquaeductus, horumque Aquae, Mausolea, ibid. Thermae, Tempia, 21, Theatra, Amphitheatra, 22, Capitolium, huiusque Columnae, Colossi, Statua Equestris M. Aurelii, Columna Rostrata, alia spolia antiquitatis, 23, Carceres Tulliani, Cloaca Maxima, Iani bifrontes, quadrifrontes 24
- Romae ueteris, Maiestas, in

I N D E X II

- Ruinis spirans, 17, Ornamenta, alio translata, 19, uestigia in monumentis relictis 8
- Romae Magnificentiae quid detractum sit, per ipsos Christianos 19
- Romae quid quantumque disci possit 8
- Romae nouae splendor, in operibus, artibus, cognitione omnis generis, ibid.
- Romam ueterem, plusne Barbari, an Christiani, ipsique Romani, ornamentis suis spoliauerint 19
- Romanae Bibliothecae 32
- Romani literas accipiunt a Graecis, 27, omnium maxime uolunt hospitaes uideri, 294, imagines maiorum, in atriis dispositas, quomodo aspiciant, 697, prodigiorum superstitione capti, 501, quantum prodigiis mirabilibus permoueri potuerint ad agnoscendum Christi numen 495
- Romani milites, gratiam apud Deum ineuntes 505
- Romanus miles praeco Salutis ibid.
- Romanorum inimicitiae hereditariae 477
- Romanorum ueterum munimenta, in armis ac uirtute, 748, profectio in Graeciam, qualis 812
- Rorarius, *Hieron.* animantes hominibus, usu rationis, praeferens 418
- Rustici, prisci sermonis morisque tenaciores 139
- Ruthenorum qualis dicatur mos, dandi mortuis sacculum, pecunia refertum, et Diploma ad D. Petrum 67
- ## S
- Sacerdotium, doctrina uitaeque probatur, 911, eius dignitas in doctrina Confessionis Augustanae constituenda 630
- Sacerdotis, boni persona, qualis esse debeat, 922, officium, quibus, quantisque, curis occupatum 632
- Sacra e profanis quorumnam exemplo illustrentur 471
- Sacra Mensae 71
- Sal infusus, in Conuiuio quid 81
- Sal

I N D E X II

Sal Paullinus, 76, quid requirat	78	Sapientia humana, in complexu disciplinarum, quid contineat	185
Salmasii Cl. ratio temporis utendi, 1052, optatum, uitae, in lectione Davidis ac Paulli finiendae, ibid. eius scientia	1053	Sapiens plausus non captat, sed modestiae, ac uerecundiae, studet	622, 623
Salomo cur diem emortua-lem praeoptauerit natali, 1019, iubet distingui tempora tacendi et loquendi, 254, eius Prouerbia, quam sapiens uiuendi Regula	126	Sapienti ueterum quaenam simplicitas tribuatur	265
Saluiari uox, Nomen sanctum sine moribus nihil prodesse	951	Sapientum Conuiuia, 345, Peregrinatio	848, 849
Saluinum Museum, Florentiae	34	Sapientum silentium est responsum	251
Salutis arcanum, confessione Romanorum religiosa ac mirabili, contra Iudaeos, editum	494, 495	Sarmatarum Procerum discordia, uirtute Principis Regii, communique eius amore, uersa in concordiam, 1, eorum inuicta constantia pro Salute Patriae, ibid.	
Samaritanis minus fauet Alexander M	182	Satoris Euangelici Semen dispari bonitate ac fecunditate soli exceptum	741, sqq.
Sanctimonia nominis, actione uirtutis probanda	952	Saxius, Ambrosianae Bibl. lumen	39
Sanctorum cultui quid accessisse uideatur ex Panegyricis Orationibus	541	Saxones, cum Polonis certantes, religione Votorum, pro Salute Augusti III Regis, Cracouiae consecrati	4
Sangredum Museum, Venetiis	37	Saxoniae cultus qualis sub Carolo M. 939, superiorem quinam Principes bar-	
Sapere sibi est desipere	59		

I N D E X II

- barbaria liberauerint, et
 humanitate literisque ex-
 coluerint ibid.
 Saxoniae Spes redux, recu-
 perato Principe Regio,
 Friderico Christiano, 10,
 eius Religio, et Vota pro
 Eodem, ex Italia reuertente,
 11, eius Principes, in Ita-
 liam profecti, *Io. Georgi-
 us I Io. Georgius III, Io.
 Georgius quartus, Fridericus
 Augustus, Pater, Fridericus
 Augustus, Filius, Fridericus
 Christianus, Nepos,* 7
 Saxoniae Historia, e Roma-
 nis Tabulariis illustranda
30
 Saxonicae Gentis decus, in-
 geniis omnium nationum
 fauere 109
 Saxonicae Nobilitatis Cultus,
 in togae bellicae artibus
115
 Saxonum Mater communis,
 Margareta, Friderici II
 Imp. filia 14
 Scaliae, *Tiberii*, Museum Sci-
 entiae Naturalis, Liburni
35
 Scaliger, *Iul. Caesar*, Scien-
 tia Cardani suum *Nescio*
 opponit 58
 Sceptra cur Academiis sint
 concessa 288
 Schilteri, *Ioannis*, laus, 146,
 eius Merita in Antiquita-
 tes Germanicas, *ibid.* eius
 'Thesaurus Antiquitatum
 Teutonicarum, desidera-
 tus diu, nunc editus, *ibid.*
 et 147
 Schneideuini, *Ioannis*, 'Tef-
 fera uitae, Nec Spe, nec
 Metu 270
 Scholae, Abaelardi Parisiis,
 aliorum, 356, aevi Medii
 duum generum, interio-
 res, atque exteriores, *ibid.*
 Orientis priores, elegan-
 tiores, doctioresque, quam
 Scholae Occidentis 355
 Scholarum quisnam usus in
 Ecclesia antiquus, 351, hae
 olim in Monasteriis, 352,
 Benedictinarum eruditio
 uaria 356, in eis non solum
 'Theologia, ac Philosophia,
 sed etiam humanitatis stu-
 dium, traditur, ibid.
 Schroererus, Vitembergae, in
 Rectoratu Academico mo-
 riens 432
Schurz

I N D E X II

Schurzfleischio Senis appellatione inuisa, 947, huic aut uirgo ducenda, aut alia nulla, ibid. eius familiaris T. Liuius 949

Sciendi studium usu uitae definiendum 59

Scientia Iurisconsulti, quantum possit, quam cauta sit 591

Scientia, utrique Philosophiae cur necessaria, 51, non tam multis, quam necessariis, rebus expetenda, 55, Paulo unice colenda in Iesu Christo, Cruci fixo 60

Scientia, sacris literis tradita, sola perfectiorem reddit, et intelligentiam hominum, et uitam 286

Scientiae existimatio uaria, 49, humanae lumen diuina sapientia 51

Scientiae quinam ueteris aetatis tribuant Summum Bonum 50

Scriptoris officium primum, quale 1042

Scriptorum libri, non finiti, pro inchoatis habentur 571

Scriptura Germanica Prisca,

Graecae persimilis, nec dissimilis Cimbrica, et Runica 132

Scythae, in seruili bello, seruos armatos, quos ferro non poterant, uerberum metu uincunt 320

Scythica Lingua, Europaeorum mater 133

Seiani ostentatio 621

Seldenus, *Ioannes*, moriens, repudiatis humanae scientiae solatiis, Paullino dicto, de Salutari Gratia, se consolatur 440

Seleucidarum Epochae, qualis 199

Seneca, necessaria studia distinguit a superuacuis, 55, rerum scientiam defendens, 57, idem, de mulieribus luxuriosis atque imperiosis, 1008, eius animus generosus, 696, eius iudicium, de Scientia, 50, eius liber, de Immatura Morte, perditus 233

Senectutis apex auctoritas, 947, haec auctoritas quomodo pariat iber iber

Senes uideri dicique nolunt, H. Valesius, Franciscus Guie-

I N D E X I I

<p> Guilielmus, Is. Vossius, C. S
 Schurzfleischius 947
 Senex Plautinus, sepulchro
 comparatus, ob diuitias
 reconditas 62
 Sepulchra Ottonis II et III,
 item Henrici VII, in Ita-
 lia 7
 Septalianum Museum, Me-
 diolani 39
 Septentrionalium populo-
 rum opiniones superstitio-
 fae, de uita altera 64
 Septimii Seueri Mausole-
 um, Romae, 21
 Sepulchrum Familiae Li-
 uiae, Romae 25
 Sepulchrorum quanta olim
 Religio, 61, horum opes,
 diuersa sepulchrorum con-
 ditione, differunt, 65
 Sepulchrorum opulentorum
 exempla, 67, Mariae, Ho-
 norii Imp. uxoris, Romae
 in Vaticano. Alarici, Re-
 gis Gothorum, in medio
 Barentino, fl. ad Consenti-
 nam ciuitatem. Attilae,
 Regis Hunnorum, ibid.
 Childerici, Regis Franco-
 rum, Narsetis 68
 Sepulturae corporum adiici </p> | <p> ornamenta, prohibent Le-
 ges antiquae 63
 Sermo, cum sapientia con-
 iungendus, 80, duplex a
 Paulo laudatur, externus
 et interior 81
 Sermones Conuiuiales quo-
 rundam 349
 Sermonis gratia, a Paulo
 commendata 78, 79
 Serui, Christum percutien-
 tis, crimen horribile, 735,
 simulacrum humani cri-
 minis ibid.
 Seruorum supplicium, flagra-
 318, 319
 Silentii Deus fictus Harpo-
 crates, quoniam simulacro
 253
 Silentii, uis in exemplo Aia-
 cis Homerici, 153, eius tan-
 ta commendatio olim erat
 in discendo, ut homines
 loquendi dicerentur ma-
 gistri, tacendi autem Dii
 253
 Silentium Christi patientis,
 quam mirum, 247, quam
 unicum, 249, diuinas caus-
 fas habet, 251 sqq. cur De-
 us uoluerit Aethiopi, per
 Philippum, explicari, 255,
 mirum </p> |
|---|--|

I N D E X I I

- mirum cur Pilato uisum 251
- Silentium, Oratoris est Elo-
quentia in tacendo, ibid.
- Silentium otiosum 255
- Sleidani editiones uariantes 719
- Socialitatis humanae Princi-
pium, haud nouum, sed
a Cicerone iam traditum,
413, quonam meliore Prin-
cipio Ius Naturae expli-
candum uideatur ibid.
- Societas Humana late patens,
eiusque gradus plures 104
- Socrates, se nihil scire, pro-
fessus, 52, Dissimulator di-
ctus, 56, it. Scurra Atti-
cus, ibid. capitis falso accu-
satus, flet, 247, eius caus-
sam quinam egerint, ibid.
eius speciosa modestia,
num superbiam recondat,
56, eius Genius quid signi-
ficet, 341
- Socratis, historici, grauitas ac
prudencia 368
- Socrati execrabiles, qui uti-
litatem distrahant ab ho-
nestate, 103, eidem unum
Bonum, Scientia, unum-
que Malum, Inscientia, 50
- Socratica Philosophia philo-
sophos maximos dedit,
342, ab ea manant Fontes
Platonici, ibid. eam, disse-
rendo docendoque, scri-
ptores noui imitantur ib.
- Solis defectio, tempore Chri-
sti morientis, quanta,
quamque insolita, 506,
507, post homines natos
maxima, 381, Graecorum
Commentariis, Romano-
rum Tabulariis, mandata,
507, eam ex ipsis Serum
scriptis docere instituit
Huetius, ibid. eam an ui-
derit, in Aegypto, Apollo-
phanes, et Dionysius Are-
opagita ibid.
- Solis Mensa apud Aethiopes 75
- Solonis prudentia, pereгри
quaesita 807
- Sozomeni leuitas notata 368
- Spangenbergius, Cyriacus,
de Heroologiis Germano-
rum Rhythmicis 85
- Sparta, legum custodia obser-
uantiaque, felix 807
- Spartanorum munimenta in
uirtute ciuium, sine mu-
ris 748
- C c c c c c 2
- Spe-

I N D E X II

- Spectaculum Christi morientis, quam terribile luctuosumque, 379
- Spelmannus, Henricus, publicum Munus, docendae ueteris Linguae Saxonicae, impensa sua instituit Cantabrigiae 148
- Spiritus Diuini munera in profanas quoque gentes effundi, docet Corneliana Domus Caesareae 504
- Stabulum, notione ampliore, et Francis usitata, quid 602
- Stabuli Comes, unde corrupte Comestabilis, et Conestabilis, 601, ex imitatione Byzantinarum Dignitatum, in quibus Comes Sacri Stabuli. Franci enim Romanorum, ac Byzantinorum, Imperatorum instituta aemulantur
- Statua M. Aurelii equestris, Romae 23
- Statuae, Herculis, Isidis, Iulii Caesaris, Augusti, aliorum, Romae ibid.
- Stephanephori Veterum, praeter uictores in Ludis, sacerdotes, Coronam capite gestantes, 240, 241, his praest Pontifex M ibid. interdum horum nominibus Fasti signantur ibid. de Stephanephori qui scripserint ibid.
- Stephani, *Roberti*, pretiosa cura excudendi libros emendatissimos 527
- Stoici Sapientis amicitia cum Deo uana 163
- Stoicorum constantia affectata 174
- Studia artium bonarum, res sancta 657
- Studiorum molestiae quomodo leuandae 893
- Studiosis quid in Academia, bonarum artium Mercatura, uitandum sit, monitore Cicerone 694
- Sudarium Christi Taurinense 721, sqq.
- Summum Bonum in Amicitia Dei, 159, hominum opinionibus uexatum ibid.
- Supplicium Christi, flagris caesi 318
- Syluestrinum Museum, Rhodigii, 39
- Symmystae Officium quibus rebus fiat 951
- Sym-

I N D E X II

Symposium, Athenaei, 348,
Augusti, Deorum Dea-
rumque ornatu, libidino-
sum, ibid. decem uirgi-
num Methodii, ibid. Iuli-
ani, quo Regum Caesa-
rumque censura Satyrica
exercetur, ibid. Platonis,
347, Plutarchi, ibid. Xeno-
phontis ibid.

T

'Tabulae Legis Regiae, qua-
les Romae in Capitolio 24
'Tabulae Nouae, in gratiam
obaeratorum, 783, bonis
haud probatae 784
'Tabula rasa Aristotelis, de
Mente Humana 798
'Tabularium Canonorum,
Veronae 37
'Tabularium, seu Archium,
Vaticanum, 30, S. Angeli,
in Mole Hadriani, ibid. ex
utroque proficiunt Panui-
nius, Baronius, Raynaldus,
alii, ibid. utriusque literis
Historia Germanica, et Sa-
xonica, illustrari potest ib.
'Tabularium in Monte Casi-
no, 33, ex quo Bullarium
Casinense, ibid.

'Tacitus, Galliae Belgicae
procurator, res Germani-
cas propius explorat, 131,
Zenoni addictus, 490,
idem, de Sapientibus glo-
riae cupidis 488
'Tactica scientia, Imperatori
necessaria, 211, haec quid
requirat, ibid. hac excel-
lit Alexander M ibid.
'Targionii, Cypriani, Muse-
um, Florentiae, 35
'Tarpeia rupes, Tiberim uer-
sus, in Capitolino, cur ho-
die modicum ostendat
Saxi ueteris horribilis 18
'Taurus, sapiens Gellianus,
de Naturae seminibus,
decorum honestumque
docentibus 798
'Templa urbis Romae 21
'Templi Hierosolymitani spo-
lia, Romam a Tito aspor-
tata, quonam peruene-
rint. 74
'Templum, Iouis Capitolini,
quale in ruinis suis, 23, Pa-
cis magnificentissimum,
spoliis Hierosolymitanis
ornatum, quale olim 21
'Tempore, qui bene sint usi,
1050, qui parce 1051
Ccc cccc 3 Tem.

I N D E X II

- Temporis iactura in ludicris,
quae tractantur pro fe-
riis 398
- Temporis utendi ratio opti-
ma 1052
- Tempori magis parcendum,
quam cunctis sumptibus 1048
- Tempus, uetustis imagini-
bus effictum, 1048, 1049,
quem ad modum frustra
conteratur, 1049, in uitae
curriculo, quibus uitiis
perdatur 1049, 1050
- Terrae Motus, in Excessu
Christi, quantus, 927, 931,
Christi diuinitatem pro-
digio testans, 929, 930,
quibus ueterum memora-
tus 381, 507, 928
- Terrae Motu Plinio nun-
quam Roma tremuit, quin
ea re praenuntiaretur fu-
turus aliquis euentus 930
- Tertullianus reconditae do-
ctrinae, 461, ipsa litera-
rum abundantia peccans
interdum ibid.
- Testamenta Veterum eru-
ditorum, 441, Nouorum,
ibid. Patriarcharum fi-
ctum ibid.
- Teutonica Lingua, antiqui-
or Graeca Latinaque, 132,
ex hac Lingua, et Gothi-
ca, Graecae ac Latinae
Linguae uoces, plus dimi-
dio, deductae, ibid. Teu-
tonicis uocibus referta ma-
ior pars Linguae Graecae
ibid.
- Thaletis peregrinatio, eius-
que consilium, adeundi
Aegyptum 810
- Theatra Romana, in uesti-
giis 22
- Theologus, Paullinam Ti-
mothei Institutionem imi-
tans, habet dotes quatuor,
298, abiecta cogitatione
commodorum suorum, o-
mnia uertat in honorem
Dei, 302, alios instituens, se
ipsum prius excutiat, 300,
sacra docens, qualis esse
debeat 388
- Theologus, pro ueritate fir-
mus, 427, 428
- Theologi Polyglotti Prae-
stantia 225
- Theologiae Studiosus qua-
nam

I N D E X II

nam rerum commentatio-
ne felix	863	'Thesauri Mortuorum, 61, iis
defodiendis loca delecta
quaenam	66
'Theologo iuris peritia haud
obest	331	'Theupolitanum Museum,
Venetiis	38
'Theologici studii praestan-
tia in Commentatione
Mortis	838	'Thomas, 'Theologus du-
bitans, 423, edens insi-
gne testimonium fidei	426
'Theophori, Θεοφόροι, qui-
nam, 273, dicti, Ignatius,
Polycarpus, alii, 274, 275,
Christus ipse Θεοφόρος di-
ctus, sed sine corruptela
Nestorii, 274, Cyrillus Al-
exandrinus 514		'Thrafonis Sal, munus Gna-
thonis fraudulentum	80
Θεοφόροι et Θεόφοροι quid dif-
ferant	275	'Thronus Gratiae, Crux Chri-
sti	962
'Thermarum ueterum Ro-
manarum magnitudo ex
reliquiis hodiernis intelli-
genda, 21, earum Vestigia
Romae plura, ibid. Anto-
ninarum ac Diocletiana-
rum spectacula adhuc in-
signia, ibid. Antoninis stru-
endis Centum quadragin-
ta millia Christianorum,
plures annos, adhibita
ibid.		'Thronus Iouis Olympii, or-
natu insigni	966
'Thesauri ardentes Draco-
num, cuiusnam fidei	66	'Throni Sophistarum anti-
quorum	968
		'Tiberius Caesar, bonas alio-
rum recordationes af-
fectans	900
		'Tiberius Gracchus, praefe-
rens uxoris uitam Saluti
suae	687
		'Tiberii, tyranni, successio de-
decori est memoriae Au-
gusti	3
		'Titulus libri in scriben-
do semper respiciendus	1042
		'Titu-	

I N D E X II

'Titulus Officii quid notet
1041

'Torquatus, Poetis offensus
969

'Totatus Gregorii VII 545

'Tragici, Regum doctores
sunt, et ius Naturae Gen-
tiumque doctrinis illu-
strant, 999, ueteres 998

'Tranquillitas animi, uera-
que felicitas, in solo Deo,
eiusque Verbo, quaeren-
da 174

'Tripus Apollinis Delphici,
qualis falso putetur 72

'Tropaea Marii, in Capitolio
23

'Tulliani Carceres, Romae
24

'Turci, Alexandrum M. ae-
mulati 213

'Typographia, bonine an ma-
li plus attulerit homini-
bus, 520, sensim uarie ex-
polita, 521, an Seribus pri-
scis cognita fuerit, 522, e-
ius dignitas pluribus e re-
bus, 521, eius inuentio Ger-
manis uindicatur ab ipsis

Exteris, 522, eius bona,
526, eius mala 523

'Typographi, a criminibus
uariis liberati, 525, clari,
526, accuratae diligentiae,
527, cum immuni sumptu
in prelum 527, 528

V

Valesius, *Henricus*, mali prae-
ceptoris imperitiam iudi-
cio suo corrigit, 944, pro-
pter inopiam utitur libris
commodatis, 945, timidi-
us inuifit Bibliothecas ami-
corum, Regiae maxime
Codd. usus, ibid. Verodu-
ni erudiendus eget freno,
946, Membranis antiquis
intemperanter uersandis,
dextrum oculum, mox
sinistrum quoque, amit-
tit, coactus anagnosten et
librarium perlustrandis li-
bris, suisque recensendis,
adhibere, ibid. Vtrumque
lumen, arte Medici, recu-
perat, sed, altero rursus
perdito, unius usum reti-
net, ibid. Odit lucubra-
tiones,

I N D E X II

tiones, Appellationem Senis, Nuptias Viduae, 947, Sexagenario maior Vxorē ducit. Recenset Scriptores Historiae Ecclesiasticae, delectus ab Antistitibus Galliae, ibid. Valesius, <i>Hadrianus</i>, fraternae laudis aemulus, in diuturno Henrici Valesii contubernio 950 Valhalla, sedes Beatae ueteres Septentrionis Ethnici, quatenam 64 Vanitas rerum lautissimarum, noscenda ex hominum splendore fortunaque mox peritura 838 Varillasius, Antonius, Lutherō tribuit ingenium Italicum in corpore Germanico 856 Vasa sacra Templi Hierosolymitani quonam asportata 74 Vateri, <i>Christiani</i>, Iubilaeum Gamicum 99 Vectigalia, Reipublicae nervi 908 Velleius Paterculus, assentator Tiberii, in Germanos iniquus 134 Velum Templi Hierosoly-	mitani, fissum in duas partes, quid Chrysofomo 502 Venetiae Graecae Antiquitatis spolia recondunt, ex Peloponneso maxime asportata, et heredibus ferere neglecta 37 Venetiarum Musea ibid. Verbi Diuini uis in Grotio moriente 984 Verborum obscenitas, uitanda in conuictu liberali 78 Veritas diuina, in Cognitione Christi 299 Veri demonstrandi duplex uia 57 Veronensia Marmora 36 Veronicae Sudarium, cruenta Christi imagine impressum, quale 720 Vestes Holouerae Caesarum 43 Vestis Christi Purpurea 45 Victimarum humanarum Origo 106 Viglius Zuichemus, quis, 279, in schola Biturigensi, Andreae Alciato succedit, 281, aetate senili ex Iureconsulto fit Antistes Gandau ad D. Bauonis, ab ipso

I N D E X II

- ipsoque Granuellano inau-
guratur 282
- Villae ueterum Romanorum
in Regno Neapolitano, il-
lustrium deliciae, 12, earum
magnificentia prisca, et Ve-
stigia in Miseno, Baulis,
Baiis, Puteolis, Cumis, in
Pausilypo monte, agro
omni Neapolitano ibid.
- Vindobona, noua Roma, 9, e-
ius praestantia multiplex 10
- Virgilii laus, 1000, eius uer-
sibus, in Theatro recita-
tis, confurgit omnis popu-
lus, ibid. aemulus Homeri,
interdumque emendator,
ibid. eius multiplex scien-
tia, ibid. ipso Aulae usu, et
Principum uirorum fami-
liaritate, ad magnae fortu-
nae cognitionem instru-
ctus, ib. plures Sapientum
sententias tectius attingit,
ib. Senecam, Stoicum, sui
studio occupauit, homo
Epicuri amicus, ibid. eius
Aeneis Politice quaedam
Augustea ibid.
- Virginus Rufus, factis glo-
riosus, 621, praedicatione
uerecundus ibid.
- Viri boni nomen, quam ex-
cellens 956
- Viri magni suam ipsorum ui-
tam narrant 541
- Virtus moriendi, ipso mortis
exemplo expressa 388
- Virtus, Sapienti, in agendo,
dux, Gloria, uirtutis filia,
comes 623
- Virtus post numos*, uulgi Ro-
mani uox antiqua 435
- Virtutis cum Libertate uin-
culum arctissimum, 2, eius
studium, honestae gloriae
desiderio, in animis acro-
ribus acuitur, 491, uirtutis,
cuius exemplum relin-
quunt mortui, contem-
platio bonos ostendit et
facit 800
- Vita, Io. Georgii Abichtii,
229, Io. Henrici Albini, 803,
Io. Caspari Brendelii, 861,
Io. Christiani Buccii, 329,
Io. Benedicti Carpzouii,
609, Christianae Beatae
Charitiae, 906, Charitatis
Chladeniae, 776, Martini
Chladenii, 244, Io. Geor-
gii Conradi, 593, Io. Hen-
rici Flori, 886, Otto-
nis Henrici Frisii, 335,
Io. Andreae Gleichii, 305,
Georgii Henrici Goetzii,
514, Hugonis Grotii, 971,
Io.

I N D E X II

Io. Reinholdi Guntheri, 842, Io. Caspari Haferungii, 1037, Io. Ephraimi Hartungii, 924, Io. Matthiae Hasii, 571, Christianae Dorotheae Hedlerae, 619, Io. Guilielmi Hoffmanni, 556, Casparis Henrici Hornii, 270, Io. Guilielmi Iani, 420, Io. Georgii Iochii, 444, Io. Paulli Keilii, 1044, Io. Godofredi Krausii, 220, Christiani Laurentii, 895, Casparis Loescheri, 677, Cleophae Salomae Loescheræ, 689. Io. Friderici a Moellendorff, 561, Christiani Henrici Petersenii, 866, Henrici Pippingii, 276, Gottlob Sigismundi Reibnitii, 897, Ioannae Elisabetæ Reichiae, 744, Io. Henrici Reismanni, 953, Christophori Sanderi, 909, Samuelis Schelguigii, 448, Georgii Friderici Schroeteri, 430, Io. Paulli Schroeteri, 284, Annae Mariae Schroeteræ, 881, Io. Aegidii Schroeteri, 237, Iacobi Caroli Speneri, 917, Gothofredi Sueui, 480, Ioachimi Christiani Tuardo-

ci, 849, Christiani Vateri, 96, Annae Sophiae Vichmannshusiae, 1012, Francisci Vockenii, 637, Augusti Volfii, 913. Catharinae Elisabetæ Volfiae, 960, Ioachimi VVeickhmanni, 165, Io. Friderici VVernheri, 291, Gottlieb VVernsdorffii, 392

Vita altera, qualis superstitioni populorum Septentrionalium 64

Vita humana tribus agendi modis perditur 1049

Vitæ finis uitæ anteactæ respondere solet 388

Vitæ fragilitati quaenam adhibenda prudentia 399

Vitæ, praeclare agenda, duplex finis, 1047, hominum duplici, caducae ac sempiternae, quomodo Deus prospiciat 405

Vitemberga quid, una cum aliis Academiis, Maximiliano I debeat, 289

Vitembergensis Academiae antiqua nouaque merita ib.

Vlysses an uenerit in Germaniam 87

Volframsdorfius uult, diem suum natalem oratione celebrare

I N D E X II

lebrari, 1014, cur uelit hoc
1030
Voluptates, blandae dominae
iuuentutis, saepe etiam ui-
rilis, 863, cur senibus ma-
gis suspiciosae ibid.
Vossius, Gerardus Ioann.
temporis parcus, ad
Clepsydrum 1051
Vrbium Origo, qualis 746
Vricius, Ioannes, tripartitum
temporis sui usum H. Gro-
tio mirifice probat 1054
Vteri materni dignitas 905
Vtilitas ab honestate nun-
quam seiungenda 103
Vulgatae Interpretationis
Codex scriptus, sec. XV
uenditur XL Coronatis
aut L 533, eiusdem Cod.
impressus LX Coronatis,
deinde XXX 533
Vulgus, interdum plus sapit,
quam docti, 55, peruerse
iudicat de artibus, corru-
ptorum licentia deprava-
tis, 280, eius Philosophia in
Prouerbiis 125
Vxor mariti nobilioris, qua-
lis esse debeat 881
Vxor, quali imperio uiri re-
gunda, 1011, eius obsequi-
um, Plinio laudatum, 1009,

Marmoribus antiquis man-
datum 1009, sqq.
Vxoris eruditae existimatio
614

VV

V Vernsdorfius, expirans in
Hymni pii uerbis his,
und hilff uns seelig ster-
ben, 387, eius doctrina,
ibid. et 632
V Woodroffii, Britanni, iudici-
um de Luthero, 717. uid. e-
ius *Defensio Reformationis*,
Ox. 1700. Cap. XIV. p. 90

X

Xenophon, Apis Attica, 416, e-
ius Symposium 347
Ximenis, *Francisci*, Cardinalis,
odium in Ius Romanum 282
u. *Gomecius de Reb. gestis Xi-
men. lib. I. pag. 933*

Y

Υποτύπωσις, quid proprie sibi
uelit 301

Z

Zamolxis, emendator gentis
suae, 812, eruditus Pythago-
rae disciplina ibid.
Zechii, *Bernbardi*, Fecialis Eu-
ropaeus 310
Zentgrauii, *Io. Ioachimi*, iudici-
um de rebus sacris expeti-
tum 701
Zoopaediae utilitas 417, 765

268
3

804

ig300.

Berger, Johann Wilhelm von

Stromateus academicus

Lipsiae 1745

4 Diss. 1190#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10673683-6

VD18 14839512-001